DOKUMENTI O SPOLJNOJ POLITICI KRALJEVINE SRBIJE 1903—1914.

KNJIGA I

Sveska 1

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

CLASSE DES SCIENCES HISTORIQUES

DOCUMENTS SUR LA POLITIQUE EXTERIEURE DU ROYAUME DE SERBIE

1903-1914

TOME I

Volume 1

29. mai/11. juin 1903 — 14/27. février 1904

Préparé par

ANDRIJA RADENIĆ

Rédacteur
RADOVAN SAMARDŽIĆ, membre de l'Académie

Reçu à la IIème séance de la Classe des sciences historiques le 1 mars 1989,
à la base des rapports de *Radovan Samardžić* et de *Vladimir Stojančević,*
membres de l'Académie

BELGRADE
1991

SRPSKA AKADEMIJA NAUKA I UMETNOSTI

ODELJENJE ISTORIJSKIH HAUKA

DOKUMENTI O SPOLJNOJ POLITICI KRALJEVINE SRBIJE

1903-1914

KNJIGA I

Sveska 1

29. maj/11. jun 1903. — 14/27. februar 1904.

Priredio

ANDRIJA RADENIĆ

Urednik
akademik
RADOVAN SAMARDŽIĆ

Primljeno na II skupu Odeljenja istorijskih nauka od 1. marta 1989. godine, na osnovu referata akademika Radovana Samardžića i Vladimira Stojančevića

B E O G R A D
1991

ODBOR SRPSKE AKADEMIJE NAUKA I UMETNOSTI
ZA PRIKUPLJANJE I OBJAVLJIVANJE GRAĐE
O SPOLJNOJ POLITICI SRBIJE 1903—1914.
dopisni član VASILIJE KRESTIĆ, predsednik
akademik VASA ČUBRILOVIĆ
akademik VLADIMIR DEDIJER
akademik RADOVAN SAMARDŽIĆ
akademik VLADIMIR STOJANČEVIĆ
prof. dr DRAGOSLAV JANKOVIĆ

prof. dr MIHAILO VOJVODIĆ
ŽIVOTA ANIĆ
dr LJILJANA ALEKSIĆ-PEJKOVIĆ
dr DUŠAN LUKAČ
dr KLIMENT DŽAMBAZOVSKI
dr ANDRIJA RADENIĆ

SADRŽAJ

Predgovor priređivača

Turcizmi

Skraćenice

Popis dokumenata [tabelarno]

Raspored dokumenata prema sadržini

Dokumenti 1-544.

PREDGOVOR PRIREĐIVAČA

Novo razdoblje u istoriji Srbije, koje počinje činom ubistva kralja Aleksandra Obrenovića, poslednjeg vladara iz dinastije Obrenovića, 29. maja/11. juna 1903. godine, označava prekretnicu u razvoju srpske države i srpskog naroda smerom bržeg i progresivnijeg napredovanja. U područjima unutrašnje politike ta činjenica ogledaće se u tvorevinama demokratskijeg državnog i društvenog poretka. Na spoljnopolitičkom planu istosmerna promena biće iskazana nacionalnooslobodilačkim zbivanjima.

Novi vladar, iz dinastijske porodice Karađorđevića, kralj Petar, već svojim ranijim opredeljenjima u duhu demokratskih tekovina naprednih evropskih zemalja nagovestio je eru slobodarstva, kojim će se srpski narod dokazati dostignućima većeg dometa. Kao učesnik ustaničkog pokreta u Bosni i Hercegovini, nekoliko decenija ranije, delovao je snagom spremnosti i na ratnička pregnuća, ako ustreba, za oslobođenje istorodnog, i istorodnih naroda od vlasti tuđinskih država, Turske i Austro-Ugarske.

Opredeljenost novoizabranog kralja za demokratske promene u državnoj upravi očitovala se odmah na početku delotvornim usvajanjem ustavnih odredaba o zakonodavnim prerogativima Narodne skupštine i o izvršnoj vlasti parlamentarne stranačke ili vanstranačke vlade, bez samovoljnih vladarskih ingerencija.

Na taj način stvoreni su uslovi za ustrojstvo pravne države, koja se zasniva na zakonima, čije se odredbe ne mogu, bez rizika, proizvoljno menjati i primenjivati. Tim mehanizmom državne uprave obezbeđen je izbor narodnih poslanika u maksimalno mogućoj meri u datim uslovima prema stranačkoj opredeljenosti birača tokom parlamentarnih nadmetanja programski i pragmatički izdiferenciranih stranaka.

Primarni su postali programom proklamovani ciljevi i praksom potvrđena ostvarenja brojnih stranaka sa jednakim zakonskim pravima i obavezama prema pravilima višepartijskog političkog sistema. Pravno utemeljeni državni i društveni poredak omogućiće i ustrojstvo stabilnijih institucija evropskog nivoa u područjima kulture, prosvete, nauke, tako da dejstvo obrazovanja, pa i intelektualnog, a ne samo materijalnog stvaralaštva postaje uočljivijim faktorom razvoja uopšte.

U oblastima spoljne politike, pored standardnih poluga pri regulisanju međudržavnih odnosa, od najvećeg značaja biće promene u unutrašnjoj političkoj strukturi srpske države. Monarhijski ustrojene velike sile, a među njima posebno Velika Britanija, teško će se miriti sa činjenicom da je zaokret u političkom razvoju Srbije omogućen nasilnom promenom kraljevskog režima, uz ubistvo omraženog kralja. U tom kontekstu najviše dokumenata štampanih u ovoj knjizi odnose se na probleme izazvane kraćim ili dužim odbijanjem pojedinih država da priznaju režim koji su ustoličili kraljoubice iz redova oficirskih zavereničkih. Zavereničko pitanje ostaje stoga jedno od centralnih tokom zbivanja koja se ovde razmatraju.

Druga preokupacija po važnosti postaje, još prikrivena ali ipak sve prepoznatljivija, promena u odnosima Srbije sa susednom Austro-Ugarskom monarhijom. Srbija se oslobađa ne samo tutorstva velikog suseda već se i udaljava od njega odnosima sve većeg savezništva sa državama koje su tom susedu suparnice u podeli interesnih sfera velikih država.

Prošlo je vreme proaustrijski nastrojene Napredne stranke pod režimom autokratskih vladara iz vremena Obrenovića. Posle kratkotrajne prelazne vlade pod predsedništvom liberala Jovana Avakumovića učvršćuje se u kontinuitetu vladavina proruski i profrancuski nastrojene populističke Radikalne stranke, sa autoritetom, manje-više, nezamenljivog Nikole Pašića na čelu. Njegova umešnost i istrajnost u lomljenju protivnika kruniše se postupnim ali nezaustavljivim potiskivanjem u prvi mah naizgled premoćnih protivnika iz redova suviše osamostaljenih i obesnih oficira, tako da strahovanja i monarhijske i republikanske Evrope ubrzo postaju suvišna.

Uspostaviće se uprkos neminovnim odlaganjima, brže nego što se verovalo, normalni odnosi sa Velikom Britanijom, prijateljski sa Francuskom, svrsishodni sa Italijom, savezнички sa Rusijom, razumni sa Nemačkom. Prema uveravanjima novog vladara i novih vlada u Srbiji sve se čini da se i dobrosusedski odnosi sa Austro-Ugarskom održavaju bez poremećaja.

Srbija je i dalje upućena na Austro-Ugarsku ne samo ekonomskim interesima najveće trgovinske razmene, u izvozu stočarskih proizvoda i uvozu industrijskih, već i spoljnopolitičkim razlozima

koji se zasnivaju na porivima njene balkanske politike pri sučeljavanju sa Turskom. Austro-Ugarska je još u savezu sa Rusijom najuticajnija velesila na Balkanu pored Turske i nasuprot Turskoj. U 1903. godini prema odredbama Mircštegskog sporazuma između Rusije i Austro-Ugarske treba da se sprovede reformna akcija u Turskoj, u interesu potlačenih hrišćanskih naroda. Iako je sve očiglednije da su i pod pritiskom saglasnih evropskih velikih sila proklamovane reforme u balkanskim delovima Turske neostvarljive, Srbija u odnosima sa Turskom mora da vodi računa o stavovima austrougarskih predstavnika, manje-više koliko i o savetima ruskih pregovarača.

Najveći broj akata u ovoj knjizi odnosi se na prilike u oblastima koje su još pod Turskom i smatraju se po prirodnom ili istorijskom pravu neoslobođenim delovima Srbije. U tim oblastima srpsko stanovništvo izloženo je i dalje dejstvima zločinačkih prepada u velikoj meri. Pored nasilnih akata turske vlasti, ono strada od zlodela krvavo zaraćenih odreda raznorodnih naroda u etnički izmešanim krajevima, utoliko više što predstavlja pretežno nezaštićenu manjinu, i s obzirom na odnos snaga na relaciji međudržavnih i međunacionalnih odnosa. Pri tome u razdoblju koje osvetljavaju ova dokumenta od najvećeg je značaja što pripadnici ostalih naroda mogu pod izvesnim okolnostima računati više na faktore obezbeđenja od nasilja.

Grci imaju veću podršku vaseljenske carigradske patrijaršije, pod grčkim patrijarsima, pored pomoći same Grčke, koja tada sprovodi pacifikatorsku politiku u sporazumu sa Turskom. Bugari se okrepljuju odmazdama većih komitskih ustaničkih odreda, koje podržava i zvanična Bugarska. Vlasi - Rumuni mogu se smatrati manje ugroženim jer malobrojniji predstavljaju manju opasnost i manji izazov za režimske zlotvore, pa i za silnike komitskih odreda suparničkih naroda. Arbanasi — Albanci se pak u velikoj meri smatraju saveznicima Turske, s ulogom učesnika ili saučesnika u teroru turskih moćnika. Ukoliko su i oni izloženi nasiljima Turske, takođe u odmetničkoj i ustaničkoj borbi protiv turske vlasti ili u osvetoljubivoj odmazdi prema obestima komita, njihova je ugroženost relativno manjih razmera, s obzirom na veću brojnu zastupljenost u ovim etnički i verski izmešanim, te tako uzajamno suprotstavljenim naseljima.

Što se i inače u ovim dokumentima podrobnije obelodanjuju podaci o zločinima nad srpskim življem u balkanskim zemljama pod Turskom, razumljivo je iz jednostavnog razloga: odnose se na životne tegobe Srba i potiču od predstavnika srpske države i srpskog naroda. Za razumevanje ovih akata mora se imati u vidu i činjenica da Srbija tada u odnosima prema Turskoj mora biti miroljubiva, te ne može kao Bugarska delovati izazivački agresivno, otvoreno podržavajući komitski ustanički pokret u Makedoniji. Za Srbiju kao nezavisnu evropsku državu od presudnog su značaja međudržavnim ugovorima preuzete obaveze da se mir u Evropi ne ugrožava nepredviđenim konfliktima, posebno ne izazovnim podsticajima nemira u nemirima razrivenoj Turskoj.

Na Bugarsku kao vazalnu državnu zajednicu ove međunarodne obaveze deluju manje obavezno. Njoj svakako ne predstoji drugo nego da ratom protiv Turske izbori napokon pravo na državnu nezavisnost, poput ostalih balkanskih nezavisnih država. Ustanak u Makedoniji, u njenoj režiji, mogao je samo da ubrza taj oslobodilački rat. Toga su tada bili svesni svi akteri balkanske i evropske politike i tom ostvarljivom pretpostavkom se najviše kombinovalo na relaciji balkanskih zemalja i evropskih velikih sila.

Dokumenti koji se obelodanjuju štampanjem u ovoj prvoj knjizi zbornika akata o spoljnoj politici srpske države potiču iz fondova Ministarstva inostranih dela Srbije. Ti su fondovi od vremena njihovog nastajanja, tokom decenija gotovo čitavog jednog veka, desetkovani, pretežno usled ratnih razaranja i otimanja, u godinama Prvog i Drugog svetskog rata. Sada se sačuvani dokumenti čuvaju u Arhivu Srbije, pošto su 1982. godine preneseni iz Arhiva Ministarstva inostranih poslova Jugoslavije. Raspoređeni su pretežno deobom akata prema formacijama Političkog odeljenja (PO) i Prosvetno-političkog odeljenja (PP), pored posebno razvrstanih strogo poverljivih, tzv. tajnih akata. Izveštaji poslanstva i konzulata prema sedištima pojedinih evropskih država čuvaju se u posebnim fasciklama. Najmanje ih ima u svežnjevima Poslanstva sa sedištem u Beču, ali upadljivo manjim delom su očuvani i među aktima ostalih svežnjeva.

U međuvremenu nestala akta iz ovog razdoblja, do 1907, sa polica Poslanstva Srbije u Crnoj Gori razlog su izostanka podrobnije dokumentacije o sve prisnijim odnosima na relaciji srpsko-crnogorskih zbivanja, počev od 1903. godine. Drastične praznine nastale su i nestankom izveštaja vojnih atašea. Što pored najmanje sačuvanih akata srpskog Poslanstva u Austro-

Ugarskoj, nije sačuvan nijedan izveštaj izaslanika Ministarstva vojnog, ni u Arhivu Ministarstva vojske, može se ubedljivo objasniti i interesovanjem eksperata austrougarskih i nemačkih okupatora tokom Prvog i Drugog svetskog rata za dokumentaciju „agresivne" politike Srbije i prema autentičnim dokumentima iz ovih fondova; naravno, u svojevrsnoj austrijsko-nemačkoj interpretaciji. Njihovi istoričari su tih ratnih, okupatorskih godina sa komesarskim ovlašćenjima probirali arhive Srbije.

Sticajem okolnosti, najveći broj izveštaja sačuvan je u arhivskim fasciklama konzulata u Skoplju, Prištini i Bitolju. Izveštaji iz skopskog Konzulata sačuvani su i u prepisu konzula Mihaila Ristića, a nalaze se u Arhivu Srpske akademije nauka i umetnosti, među hartijama Ristićeve zaostavštine.

Od posebnog značaja su akta o pregovorima i ugovorima prijateljstva i saveza Srbije i Bugarske.

Gotovo sva akta u ovoj knjizi obelodanjuju se prvi put štampana u celini. Ranije štampane dve zbirke dokumenata o spoljnoj politici Srbije tog razdoblja ne sadrže nijedan dokumenat iz ove knjige. U zbirci Diplomatske prepiske Kraljevine Srbije, koju je sastavio istoričar Vladimir Đorđević, štampana je samo prva knjiga, sa aktima od 5/18. januara 1902. do 28. maja/9. juna 1903. godine. Zbirka diplomate i publiciste Miloša Bogićevića, u tri knjige, sadrži za razdoblje 1903—1905. svega pet akata iz fondova Ministarstva inostranih dela Srbije. I to ne u autentičnom srpskom originalu, već u nemačkom prevodu, prema štampanom tekstu zbirke akata ministarstva inostranih poslova Nemačke i Rusije.*

Prvi od akata je telegramski otpremljeno pismo novoizabranog srpskog kralja Petra Karađorđevića austrougarskom caru i kralju Francu Jozefu iz Ženeve 2/15. juna 1903. godine. Ovim kurtoaznim pismom, po protokolu, Petar Karađorđević saopštava da je izabran za kralja Srbije „jednodušnim" izborom predstavnika srpskog naroda u Narodnoj skupštini i da se nada kako će za vreme svoje vladavine uživati careve simpatije, poput svoga oca, blaženopočivšeg kneza Aleksandra Karađorđevića, nekoliko decenija ranije.

Drugi akt iz prve knjige Bogićevićeve zbirke sadrži nešto duži telegrafski odgovor cara Franca Jozefa iz Beča 3/16. juna 1903, kralju Petru, još tada u Ženevi. Ovim ažurnim odgovorom, pored kurtoaznog izraza zahvalnosti za primljeno saopštenje, i dobronamernih želja za plodonosnu vladavinu novoizabranog srpskog kralja, vladar Austro-Ugarske ne ustručava se da izrazi i svoje „civilizacijsko" gnušanje nad činom ubistva prethodnog kralja Srbije Aleksandra Obrenovića; svakako uz dodatno izraženu nadu da ovaj zločinački čin neće ostati bez kaznenih posledica.

Treći dokument iz fondova Ministarstva inostranih dela Srbije tog razdoblja je iz 1905. godine. Sadrži izvode iz protokolarnih zapisa sa zasedanja diplomatskih i političkih predstavnika Srbije od 22. do 25. jula/4. do 7. avgusta 1905, o spoljnopolitičkim smernicama u razvoju odnosa srpske države sa državama susednih naroda i velikih evropskih sila.

Ostala dva dokumenta u vezi sa spoljnom politikom Srbije toga razdoblja su u drugoj svesci ovih akata, iz 1904. godine. Sadrže tekst pretežno carinskog ugovora između Srbije i Bugarske od 30. marta/12. aprila 1904. i tekst ratifikacije od 28. aprila/11. maja – prema aktima zbirke Ministarstva inostranih poslova Rusije.

Ovom zbirkom akata Ministarstva inostranih dela Kraljevine Srbije u izdanju Srpske akademije nauka i umetnosti prvi put se obelodanjuju sva akta od značaja za spoljnu politiku i spoljnopolitičke odnose Srbije prema drugim državama Balkana, Evrope i sveta. U studijama istoričara ima svega nekoliko ranije štampanih akata iz ovog razdoblja. U ovoj} prvoj svesci prve knjige zbirke, kao i u ostalim sveskama koje slede, sa dokumentima iz razdoblja do 1905. godine, izborom nije izostavljen nijedan akt koji bi mogao biti ocenjen po značajnijoj sadržini od ovde obelodanjenih. Eliminacije su vršene po strogom, objektivnom naučnom odbiru, tako da neštampana akta sadrže samo nebitna detaljistička ili sumarna razmatranja u štampanim aktima dovoljno razmatranih zbivanja i tim zbivanjima aktualiziranih problema.

*

Akta su štampana, prema istoriografskim pravilima, bez komentara i korektura. Samo su velika i mala slova ujednačena u pojedinim aktima s obzirom da su se u istom dopisu izveštači neretko nasumce koristili u jednom redu malim slovima, u drugom velikim pri ispisivanju imena ustanova, geografskih i administrativnih oblasti, pri označavanju titula i sl. Da bi se izbegla suvišna ponavljanja, izostavljeni su pozdravni stereotipi na početku i na kraju svakog dopisa.

Sticajem nepredvidljivih okolnosti - istraživačkih, štamparskih, izdavačkih - od 7 predviđenih

knjiga, sa preko 20 tomova, svezaka zbirke, prva knjiga, sa dokumentima od 1903. do 1905. godine, u nekoliko svezaka, štampa se posle odštampane V, VI i VII knjige, sa dokumentima od 1912. do 1914. U svakom slučaju, kad sve knjige zbirke budu odštampane, dokumentacija o spoljnoj politici Kraljevine Srbije u epohalnom razdoblju 1903—1914 doći će do potpunog izražaja.

Ovde je neizbežna i informacija da su u međuvremenu umrli eminentni članovi uređivačkog odbora, zaslužni za štampanje zbirke u izdanju Srpske akademije nauka i umetnosti, profesori, akademici, Petar Popović, Vasa Čubrilović, Vladimir Dedijer i Dragoslav Janković.

Andrija Radenić

TURCIZMI

adalet = pravednost, pravda, pravica
aza = član odbora, veća, komisije
akšam = prvi mrak posle zalaska sunca, četvrta po redu dnevna muslimanska molitva — posle zalaska sunca
alaj = povorka, masa, skup, gomila, parada, puk vojske
aramija (aram, arambaša, haram, harambaša, haramija = razbojnik, bandit, hajduk
arzoal (arzohal, arzuval, arzuhal, harzoval) = molba, predstavka, memorandum
asker = *vojnik,* vojska
bašibozuk = naoružane, pljačkaške grupe odmetnika regularne ili demobilisane vojske
bekčija = čuvar, stražar
beledija = gradska opština, većnica
bimbaša = zapovednik, komandant većeg odreda vojske, major
bujukder = zapovednik (bujurisati = zapovedati, govoriti)
bukagija = okovi na nogama zatvorenika, potkovice
buljuk = grupa, odred, četa vojske
vakuf = muslimanska verska, kulturna, prosvetna zadužbina
valija = čelnik, guverner jednog vilajeta, jedne pokrajine *vergija* (verđija, verćija) = porez, danak, harač
gurbet = pečalba, skitnja, život u tuđini i osamljenosti
dever = *životna* borba, životne tegobe, nevolje
deverluk = životarenje
din = vera
zaptija = policajac, policija
emlak = porez na imanje
idara = alimentacija, izdržavanje, egzistencija, snabdevanje životnim potrebama, uprava
iljav = vojnik, vojska drugog poziva
irada = carska naredba, zapovest
javer = ađutant
jildiz = carska palata
kajmakam = sreski načelnik, čelnik, zastupnik vezira, valije ili nekog drugog čelnika državne uprave
karaula = stražarnica, vojna pogranična stražara, stanica
mazbata = zapisnik, protokol, izveštaj
mahala = gradska ili seoska četvrt, ulica, sokak
merćez = središte, centar, centrala
merćezi = pogranične postaje
mehlem (melem) = lekovito bilje, melem, blag, dobar čovek *medžedija* (medžidija) = turski novac orden koji je ustanovio sultan Abdul Medžid
medžlik = veće, savet, odbor
milet = narod, nacija
mudir = upravnik, direktor, načelnik sreza, sreske ispostave
mulazin = poručnik
mulk = imanje
mustahfizi (mustahfezi) = članovi posade, garnizona, pozadinske vojske
mutevelija = upravitelj, upravnik škole, vakufa
mutesarif = okružni, oblasni načelnik
mufetiš = inspektor
mufliz (muflis) = propali trgovac onaj koji nema para, koji je bankrotirao
nazir (nazor) = nadzornik, kontrolor
nazna = dopis, pismo
nama = pismo, dopis, pismeni akt
nufus (nufuz) = stanovništvo, žitelj, lice, osoba, matična knjiga, popisna knjiga stanovništva
nufus nazir (nazri) = šef statistike

nufus teskera = rodni list
ordija = vojska, armija
padišah = vladar, car
peksimit (peksimet) = dvopek, dobro upečeni hleb koji može dugo trajati
peškeš (pešćeš) = poklon, dar
redef (redifa) = rezervna vojska
reis = vrhovni
reis beledija = predsednik opštine
run = Grk
ruhsat = *dozvola, dopuštenje*
salnama = godišnji almanah
saraj = dvor, palata
selamluk = muško, gostinsko odeljenje muslimanske kuće, vojnički, počasni pozdrav u defileu ili u stavu mirno; vojna smotra *suvarija* = konjanik — vojnik, žandarm
tabor = bataljon vojske
tajin (tain) = sledovanje, vojničko sledovanje, vojnički hleb, obrok
takrir = saopštenje, izjava, zaključak, potvrda, nekretninski kupoprodajni ugovor
taksirat = nesreća, zla kob, posledica nečovečnog postupka
tahilat = prihodi sa imanja, državni prihodi od poreza, zemljoradnički proizvodi
tahsildar — poreznik, sakupljač poreza
tarik, tarikat = derviški red
telal = dobošar
teskera = potvrda, isprava, pismo, poziv
ćatib (ćatip, katib) = pisar, službenik, činovnik
čauš = ordonans oficir, glasnik
džins = vrsta, rod, rasa, pleme
šaklaban = šaljivčina, onaj koji uveseljava

SKRAĆENICE

AS - Arhiv Srbije ASANU - Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti
MID - Ministarstvo inostranih dela Srbije
PO - Političko odeljenje
PP - Prosvetno-političko odeljenje

Broj dokumenta	Mesto i datum nastanka	K o k o m e	S a d r ž a j
1	Pariz 30. V/12. VI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj* *M I D Kraljevine Srbije*	Izjava ministra spoljnih poslova Francuske Delkasea da su promene, izvršene u Beogradu prevratničkim činom oficira zaverenika, unutrašnja stvar Srbije
2	Budimpešta 30. V/12. VI	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije u Ugarskoj* *M I D Kraljevine Srbije*	Prvo zvanično saopštenje o prevratu u Srbiji prokomentarisano kao unutrašnja stvar Srbije
3	Berlin 31. V /13. VI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj* *M I D Kraljevine Srbije*	Zvanični odnosi Nemačke sa Srbijom smatraju se privremeno prekinutim, usled nasilnih promena u Srbiji
4	Budimpešta 31. V/13. VI	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije u Ugarskoj* *M I D Kraljevine Srbije*	Izjava predstavnika vlade i opozicije u parlamentu o situaciji u Srbiji posle ubistva poslednjeg vladara iz dinastije Obrenovića
5	Peć 1/14. VI	*Srpska crkveno-školska opština u Peći* *Ruskom konzulu* *Tuholki u Prizrenu*	Izražava se blagodarnost za dejstvovanje u prilog dolaska ruskih kaluđera u manastir Dečane
6	Skoplje 1/14. VI	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Oružani sukob između komitskih četa i vojnih odreda
7	Carigrad 2/15. VI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Prva reagovanja na saopštenja i vesti o prevratu i novoj vladi u Srbiji
8	Budimpešta 2/15. VI	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije u Ugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Grupa radnika srpske nacionalnosti demonstrirala je pred Konzulatom Srbije republikanskim parolama
9	Pariz 3/16. VI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Saopštenja o izboru Petra Karađorđevića za novog kralja Srbije propraćena su prigodnim izjavama i svečanostima
10	London 3/16. VI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u V. Britaniji* *MID Kraljevine Srbije*	Saopštenje o izboru Petra Karađorđevića nije moglo biti zvanično uručeno britanskoj vladi
11	London 3/16. VI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u V. Britaniji* *MID Kraljevine Srbije*	Britansko udruženje telegramom pozdravlja izbor Petra Karađorđevića za novog kralja Srbije
12	Skoplje 3/16. VI	*Srpska pravoslavna* *Mitropolija u* *Skoplju* *Generalnom konzulatu* *Kraljevine Srbije* *u Skoplju*	O crkvenom sukobu Srba i Grka
13	London 4/17. VI	*Poslanstvo Kraljevine* *Srbije u Velikoj Britaniji* *MID Kraljevine* *Srbije*	Izjava predsednika britanske vlade Balfura u vezi sa promenom. izdejstvovanom ubistvom Kralja Aleksandra Obrenovića u Srbiji
14	Carigrad 4/17. VI	*Poslanstvo Kraljevine* *Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	O misiji izaslanika bugarske vlade Načevića u Carigradu
15	Beograd 5/18. VI	*Ministarstvo unutrašnjih dela Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine* *Srbije*	Ugroženost Srba u Turn Severinu, u Rumuniji. iziskuje intervenciju Ministarstva inostranih dela Srbije
16	Beč 5/18. VI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Austro-Ugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	O predstojećem dočeku kralja Petra na železničkoj stanici Beča
17	Pariz 5/18. VI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Nepovoljni članci francuskih listova o zbivanjima u Srbiji preuzeti većim delom iz austrijske i nemačke štampe
18	London 5/18. VI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u* *Velikoj Britaniji* *MID Kraljevine Srbije*	Zestoka osuda prevratničkog čina u britanskoj štampi
19	Carigrad 5/18. VI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Prigodne izjave u vezi sa izborom kralja Petra
20	Priština 5/18. VI	*Konzulat Kraljevine Srbije u Prištini* *MID Kraljevine Srbije*	Brojne čestitke povodom izbora Petra Karađorđevića za novog kralja Srbije
21	Petrograd 6/19. VI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji* *M I D Kraljevine Srbije*	Podrška kralju Petru od strane ruske vlade, krema izjavi ministra inostranih poslova Rusije grofa Lamsdorfa
22	Atina 6/19. VI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj* *M I D Kraljevine Srbije*	Grčka javnost očekuje progresivne promene u Srbiji pod vladavinom kralja Petra Karađorđevića
23	Bitolj 6/19. VI	*Konzulat Kraljevine Srbije u Bitolju* *M I D Kraljevine Srbije*	Obaveštenje o odjeku promena na prestolu Srbije
24	Ženeva	*Kancelarija Petra Karađorđevića u Ženevi* *M I D Kraljevine Srbije*	Traži obaveštenje o pozdravnim govorima u toku Petrovog dočeka u Srbiji

	7/20. VI		
25	London 7/20. VI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji* *M I D Kraljevine Srbije*	Izjava državnog sekretara Lansdauna u Gornjem domu Parlamenta u vezi sa nasilnom promenom vladara u Srbiji
26	Sofija 7/20. VI	*Diplomatska agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj* *M I D Kraljevine Srbije*	Bugarska vlada očekuje pozitivne promene u Srbiji pod režimom kralja Petra
27	Skoplje 7/20. VI	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije u Skoplju* *M I D Kraljevine Srbije*	O aktivnosti bugarskih komita u Makedoniji
28	Rim 8/21. VI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji* *M I D Kraljevine Srbije*	O predstojećoj promeni italijanske vlade u kontekstu promena u stavovima prema balkanskim problemima, posebno u vezi sa zbivanjima u Srbiji
29	Bukurešt 8/21. VI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rumuniji* *M I D Kraljevine Srbije*	Različita reagovanja na prevratom izvojevane promene u Srbiji
30	Beograd 9/22. VI	*Predsednik vlade* *Jovan Avakumović* *Ministru inostranih dela Ljubomiru J. Kaljeviću*	Vreme dolaska kralja Petra iz Zeneve u Beograd
31	Petrograd 9/22. VI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji* *M I D Kraljevine Srbije*	Parastos ubijenom kraljevskom paru Srbije u Kazanskoj sabornoj crkvi
32	Petrograd 9/22. VI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji* *M I D Kraljevine Srbije*	Clanci protiv izvršilaca prevrata u Srbiji
33	London 9/22. VI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji* *M I D Kraljevine Srbije*	Ostavka Cedomilja Mijatovića na položaj poslanika Srbije u Velikoj Britaniji
34	Berlin 9/22. VI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj* *M I D Kraljevine Srbije*	Zvanična Nemačka prema događajima prevrata u Srbiji u stavu diplomatske rezervisanosti
35	Carigrad 9/22. VI	*Ambasada Carevine Rusije* *Ruskom konzulatu u Prizrenu*	Status ruskih kaluđera posle naimenovanja srpskog igumana u manastiru Dečani
36	Solun 9/22. VI	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Blagodarenje u srpskoj crkvi u Solunu za novog kralja Srbije
37	Berlin b. d.	*Poslanstvo Kraljevine Srije u Nemačkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Odluka berlinske vlade da predstavnik Nemačke ne prisustvuje dočeku kralja Petra ne označava promenu u stavu blagonaklone rezervisanosti
38	Petrograd 10/23. VI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji* *MID Kraljevine Srbije*	Isporuka pošiljke municije ne može se pospešiti posredstvom specijalnog izaslanika Ministarstva vojnog
39	London 10/23. VI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji* *MID Kraljevine Srbije*	Britanski poslanik se vraća u London samo radi referisanja o zbivanjima u Srbiji
40	Atina 10/23. VI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Grčka će normalizovati dobrosusedske odnose sa Srbijom odmah po prijemu notifikacije o vladavini kralja Petra
41	Sofija 11/24. VI	*Diplomatsko predstavništvo Kraljevine Srbije u Bugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Dvorska žalost za ubijenog kralja Aleksandra Obrenovića
42	Sofija 11/24. VI	*Diplomatsko predstavništvo Kraljevine Srbije u Bugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	O previranjima u stranačkoj politici Bugarske, s obzirom na makedonske preokupacije u odnosima sa Turskom
43	Sofija 11/24. VI	*Diplomatsko predstavništvo Kraljevine Srbije u Bugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Podozrenja srpske vlade u politiku Bugarske prema Srbiji, predstavnici bugarske vlade smatraju neosnovanim
44	Pariz 12/25. VI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj* *MID Kraljevine Srbije*	O nepovoljnim napisima francuske štampe u vezi sa zbivanjima u Srbiji pod uticajem glasila drugih zemalja
45	Budimpešta 12/25. VI	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije u Ugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	O pripremama za doček kralja Petra na budimpeštanskoj stanici
46	Rim 13/26. VI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji* *MID Kraljevine Srbije*	Diplomatski odnosi Italije sa Srbijom razvijaće se dalje u duhu uzajamnog razumevanja
47	Rim 13/26. VI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji* *MID Kraljevine Srbije*	Notifikacija o stupanju na presto kralja Petra prihvaćena nezvanično
48	Carigrad	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Carigradu*	Upozorava na neoportunost izazivanja sukoba skopskih Srba sa Grcima u crkvenom

	13/26. VI	*Konzulatu Kraljevine Srbije u Skoplju*	sporu
49	Beč 14/27. VI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Austro-Ugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Notifikacija o stupanju kralja Petra na presto prihvaćena uz odobravanje većeg dela javnosti
50	Beč 14/27. VI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Austro-Ugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Nesporazumi oko dočeka kralja Petra na bečkoj železničkoj stanici
51	Petrograd 14/27 VI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji* *MID Kraljevine Srbije*	Demantovane su zlonamerne vesti o navodnim demonstracijama u Srbiji protiv izvršilaca prevrata
52	London 14/27. VI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji* *MID Kraljevine Srbije*	Udaljavanje oficira prevratnika iz dvorske službe, eventualno čak i iz zemlje, uslov je za notifikaciju promene na srpskom prestolu
53	Budimpešta 15/28. VI	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije u Ugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	O novoj mađarskoj vladi pod predsedništvom Kuena Hedervarija
54	Carigrad 16/29. VI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Reagovanja na notifikaciju akta o stupanju kralja Petra na presto Srbije
55	Berlin 16/29. VI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Notifikaciju o stupanju na presto kralja Petra zvanično prihvatila nemačka vlada, sudeći po izjavi državnog sekretara Rihthofena
56	Sofija 16/29. VI	*Diplomatsko predstavništvo Srbije u Bugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Zvanični krugovi u Bugarskoj podozrivo razmatraju situaciju u Srbiji
57	Skoplje 17/30. VI	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Žalba srpske opštine na odluku o zidanju nove grčke crkve u Skoplju
58	Bukurešt 18. VI/ 1. VII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rumuniji* *MID Kraljevine Srbije*	Kontroverzna rasuđivanja predstavnika vlasti i opozicije u Rumuniji o promenama u Srbiji
59	London 19. VI/2. VII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji* *MID Kraljevine Srbije*	Ne prestaju nepovoljna reagovanja kralja i vlade Britanije na ubistvima izdejstvovane promene u Srbiji
60	Carigrad 20. VI/.3 VII	*Sava Grujić* *Mihailu Ristiću,* *konzulu Konzulata u Bitolju*	Otpravničke poslove Poslanstva Kraljevine Srbije u Turskoj do imenovanja novog poslanika vršiće konzul Jovan F. Hristić
61	Berlin 20. VI /3. VII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Nemačkom poslaniku u Beogradu data su uputstva za uspostavljanje redovnih odnosa sa novom vladom u Srbiji
62	Skoplje 20. VI/3. VI I	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Tekst proglasa makedonskog komiteta iz Bugarske
63	Carigrad 22. VI/5. VII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	O zaoštravanju tursko-bugarskih odnosa u vezi sa ustaničkim, komitskim akcijama u Makedoniji
64	Rim 22. VI/5. VII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji* *MID Kraljevine Srbije*	O porastu je uticaj zagovornika balkanske politike Italije u savezu sa Srbijom
65	Carigrad 24. VI/7 VII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Izjave velikog vezira o prijateljskoj politici Turske prema Srbiji nisu u skladu sa Portinom balkanskom politikom
66	Skoplje 24. VI/7. VII	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Sela zahvaćena nacionalnim pokretom Srba opredeljuju se za jurisdikciju patrijaršijske srpske crkve napuštajući egzarhijsku crkvenu upravu Bugara i Bugaraša
67	Petrograd 25. VI/8. VII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji* *MID Kraljevine Srbije*	Razgovor otpravnika poslova Spalajkovića sa ruskim ministrom inostranih poslova Lamsdorfom
68	Pariz !5. VI/8. VIII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Obrazloženje ostavke poslanika Stojana Bošković̀a
69	Skoplje 25. VI/8. VII	*Srpska pravoslavna mitropolija* *Generalnom konzulatu* *Kraljevine Srbije u* *Skoplju*	O daljem sukobu Srba i Grka oko crkve Sv. Spasa
70	Priština 25. VI /8. VII	*Konzulat Kraljevine Srbije u Prištini* *MID Kraljevine Srbije*	Prilog ruskog cara u zlatnom novcu za restauraciju manastira i crkava predat mitropolitu Nićiforu
71	Bitolj 25. VI /8. VII	*Konzulat Kraljevine Srbije u Bitolju* *MID Kraljevine Srbije*	Pločinačke akcije odmetnika i vojske u Bitoljskom vilajetu
72	Petrograd 26. VI /9. VII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji* *MID Kraljevine Srbije*	Ustanička situacija u Makedoniji prema rasuđivanju predstavnika Rusije, Bugarske i Rumunije
73	Sofija 26. VI/9. VII	*Predstavništvo* *Kraljevine Srbije u* *Bugarskoj*	O previranjima u vladajućim i opozicionim krugovima Bugarske u kontekstu balkanskih diferencijacija

		MID Kraljevine Srbije	
74	Priština 26. VI /9. VII	*Konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	asilja nad srpskim življem
75	Carigrad 27. VI /10. VII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	menjivanje razuzdanih turskih vojnih jedinica pod pritiskom predstavnika velikih sila
76	Sofija 27. VI /10. VII	*Predstavništvo Kraljevine Srbije u Bugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	kspanzivni poduhvati Bugarske u kontekstu neizvedenih reformnih akcija na balkanskim područjima Turske
77	Sofija 28. VI /11. VII	*Predstavništvo Kraljevine Srbije u Bugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	makedonskim nemirima u spletu međudržavnih i međunacionalnih odnosa
78	Beograd 50. VI/13. VII	*Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije* *Predstavništvu Kraljevine Srbije u Bugarskoj*	sled terora arbanaškog življa nad srpskim nije poželjno povlačenje regularne turske vojske iz područja Stare Srbije
79	Bitolj 3 0. VI/ 13. VII	*Konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	svečanoj proslavi kraljevog rođendana i odsustvu konzularnog predstavnika Velike Britanije
80	Beč 1/14. VII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Austro-Ugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	osthumna razmatranja bosanske politike preminulog ministra Kalaja
81	Beograd 1/14. VII	*Novinar Dobrivoje Popadić* *Ministru Ljubomiru Kaljeviću*	Molba za zaposlenje u Presbirou potkrepljena zaslugama u borbi protiv nenarodnog režima kralja Aleksandra Obrenovića
82	Bukurešt 2/15. VII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rumuniji* *MID Kraljevine Srbije*	proslavi rođendana kralji Petra na prijemu u Poslanstvu
83	Sofija 2/15. VII	*Predstavništvo Kraljevine Srbije u Bugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	nesporazumu u vezi sa najavljenim smanjivanjem turskih trupa na području Stare Srbije
84	Prizren 2/15. VII	*Srpska pravoslavna bogoslovija* *Ruskom konzulatu u Prizrenu*	sporu oko ruskih kaluđera u manastiru Visoki Dečani
85	Goraždevac 2/15. VII	*Srpska crkveno-školska opština u pećskom okrugu* *Ruskom konzulatu u Prizrenu*	a dolazak ruskih kaluđera u manastir Visoki Dečani radi snažnije zaštite od arnautskih upada
86	Beograd 3/16. VII	*Vojno ministarstvo Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	azrešeni su dužnosti imenovani vojni atašei u Austro-Ugarskoj i Rusiji
87	Atina 4/17. VII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj* *MID Kraljevine Srbije*	makedonskim Grcima koje grčka vlada proteruje kao Bugare, što se događa i sa Srbima
88	Beograd 5/18. VII	*MID Kraljevine Srbije* *Poslanstvu Kraljevine Srbije u Turskoj*	putstvo za intervenciju kod Porte radi zaštite srpskog življa u Staroj Srbiji
89	Beograd 5/18. VII	*Srpska akademije nauka Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	ošiljka Akademijinih knjiga srpskim školama u Prizrenu, Skoplju, Bitolju i Solunu
90	Pariz 5/18. VII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj* *MID Kraljevine Srbije*	vezi sa nepovoljnim člancima u listu DžDžDžDžDž
91	Carigrad 5/18. VII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	azgovor sa ruskim ambasadorom Zinovjevim o novom poslaniku Srbije u Rusiji
92 .	Beograd 8/21. VII	*Ministarstvo unutrasnjih dela Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	larmantne vesti o sve većem iseljavanju slovenskog življa iz Makedonije
93	Beč 8/21. VII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Austro-Ugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	reovlađuje uverenje o hirnom raspletu tursko-bugarskog konflikta, u kontekstu alkanskih sukoba
94	Peć 8/21. VII	*Srpska crkveno-školska opština u Peći* *Ruskom konzulatu u Prizrenu*	a što skoriji dolazak uskih kaluđera u manastir Visoki Dečani
95	Lačani 9/22. VII	*Stanovnici sela Lačana* *Ruskom konzulatu u Prizrenu*	traži se intervencija Konzulata u zaštiti od turskih i arnautskih zlodela
96	Beograd 10/23. VII	*Poslanstvo carske Rusije* *Konzulatu carske Rusije u Kraljevini Srbiji*	slovi za rešenje srpsko-ruskog spora oko manastira Visoki Dečani
97	Carigrad 10/23. VII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj MID Kraljevine Srbije*	a veću angažovanost rbije u oslobodilačkim akcijama naroda Makedoniji
98	Budimpešta 10/23. VII	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	pripremljenom predavanju sestre ubijene kraljice Drage o događaju od 29. maja
99	Đakovica 10/23. VII	*Srpska crkvena opština* *Ruskom konzulatu u Prizrenu*	a hitan dolazak ruskih kaluđera u manastir Visoki Dečani radi zaštite sve ugroženijih srpskih žitelja

100	Priština 10/23. VII	*Srpska pravoslavna Mitropolija Ruskom konzulatu u Prizrenu*	U vezi sa sporazumnim ešenjem spora oko dolaska i nadležnosti ruskih kaluđera u manastir Visoki Dečani
101	Beograd 11/24. VII	*MID Kraljevine Srbije*	abeleška o prijemu akreditiva poslanika Francuske
102	Beograd 12/25. VII	*MID Kraljevine Srbije* *Konzulatu Kraljevine Srbije u Prištini*	aopštenje o imenovanju Mihaila Markovića za generalnog konzula Konzulata u Prištini
103	Beograd 15/28. VII	*Vojno ministarstvo Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	sporuka deset miliona puščanih metaka iz Rusije iziskuje intervenciju MID-a
104	Berlin 15/28. VII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj* *MID Kraljevine Srbije*	0brazloženje ostavke poslanika M. J. Milićevića
105	Beograd 16/29. VII	*Ministarstvo unutrasnjih dela Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	U vezi sa mogućim akcijama izvesnih srpskih komita u graničnim područjima Turske
106	Beč 16/29. VII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u* *Austro-Ugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	0 novom ministru finansija Burjanu, nadležnom za Bosnu i Hercegovinu
107	Bitolj 16/29. VII	*Konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	a rešenje nesporazuma oko platnih spiskova pre odlaska konzula Mihaila Ristića na novu dužnost
108	Prizren 18/31. VII	*Srpska crkvena opština* *Ruskom konzulatu u Prizrenu*	a dolazak ruskih kaluđera u manastir Visoki Dečani pod uslovom da se očuva srpski karakter manastira
109 .	Skoplje 18/31. VII	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	0 nepovoljnom prijemu ruskih kaluđera iz Sv. Gore u manastiru Visoki Dečani
110	Sofija 19. VII/.1. VIII	*Predstavništvo Kraljevine Srbije u* *Bugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	0dnosi bugarske vlade sa makedonskim komitama u kontekstu srpsko-bugarskih odnosa
111	Carigrad 20. VII/2. VIII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	azgovor sa predstavnikom Bugarske Gešovim u vezi sa makedonskim pitanjem
112	Beograd 22. VII/4. VIII	*Ministarstvo unutrasnjih dela Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	a intervenciju kod austrougarskih vlasti da se iz Zemuna udalji crnogorski emigrant Sava Ivanović
113	Beograd 22. VII/4. VIII	*Svetolik Radovanović, profesor Velike škole* *Ljubomiru Kaljeviću, ministru inostranih dela*	eophodna novčana podrška za učešće na kongresu geologa u Beču
114	Priština 23. VII/5. VIII	*Srpska pravoslavna mitropolija u Prištini* *Ruskom konzulatu u Prizrenu*	U vezi sa sporom oko dolaska i nadležnosti ruskih kaluđera u manastiru Visoki Dečani
115	Carigrad 24. VII/. 6. VIII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	0 neizmenjeno teškom položaju hrišćanskog stanovništva pod Turskom u spletu komitskih akcija i usled neostvarenih reformi
116	Priština 24. VII/6. VIII	*Srpska pravoslavna mitropolija Konzulatu* *Kraljevine Srbije*	0 zlodelima izvesnih hoćnika u području manastira Devića
117	Skoplje 24. VII /6. VIII	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *M ID Kraljevine Srbije*	rotiv prelaska komitskih četa iz Srbije u Tursku
118	Carigrad 25. VII/7. VIII	*Poslanstvo Kraljevine* *Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Mere turskih vlasti protiv komitskih akcija
119	Atina 25. VII/.7. VIII	*Poslanstvo Kraljevine* *Srbije u Grčkoj* *MID Kraljevine* *Srbije*	eagovanja grčkih zvaničnika i glasila na komitske akcije u Makedoniji
120	Berlin 25. VII/7. VIII	*Poslanstvo Kraljevine* *Srbije u Nemačkoj* *MID Kraljevine Srbije*	kreditivi za nemačkog poslanika u Beogradu
121	Skoplje 25. VII/7. VIII	*Generalni konzulat* *Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine* *Srbije*	0 nepoželjnim komitskim akcijama usled surovih represalija turske vojske
122	Beograd 26. VII /8. VIII	*Ministarstvo* *finansija Kraljevine Srbije Ministarskom savetu* *Kraljevine Srbije*	0dluka o razrešenju dužnosti finansijskog delegata Barlovca u Parizu
123	Carigrad 26. VII /8. VIII	*Poslanstvo Kraljevine* *Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine* *Srbije*	0 daljim merama Porte protiv komitskog ustaničkog pokreta u Makedoniji
124	Sofija 26. VII /8. VIII	*Predstavništvo* *Kraljevine Srbije u Bugarskoj* *MID Kraljevine*	0stanička zbivanja sa središtem u Kruševu, prema iskazima predstavnika Bugarske i Turske

		Srbije	
125	Bitolj 26. VII/8. VIII	*Konzulat Kraljevine* *Srbije* *MID Kraljevine* *Srbije*	Makedonski ustanici zauzeli Kruševo, turska vojska upućena tamo iz Skoplja
126	Carigrad 27. VII /9. VIII	*Poslanstvo Kraljevine* *Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine* *Srbije*	Situacija na relaciji rusko-turskih odnosa posle ubistva ruskog konzula Rostkovskog u Bitolju
127	Prizren 27. VII /9. VIII	*Srpska pravoslavna* *bogoslovija* *Fondu pok. Sime* *Igumanova u Beogradu*	O merama turskih vlasti u odbrani srpskog življa od arnautskih i drugih zuluma
128	Peć 27. VII /9. VIII	*Srpska crkvena opština u Peći* *Ruskom konzulatu u Prizrenu*	Za dalju intervenciju Rusije, pod bremenom spora oko manastira Visoki Dečani i pod pritiskom straha od pretećih Arnauta
129	Solun 27. VII /9. VIII	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Odrobno o ubistvu ruskog konzula i pokretu turskih trupa u ustaničkim krajevima Bitoljskog vilajeta
130	Bukurešt 28. VII/ 10. VIII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rumuniji* *MID Kraljevine Srbije*	Razgovor sa ministrom Bračanom o odnosima Srbije i Rumunije
131	Skoplje 28. VII/ 10. VIII	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Očekuje se uvođenje vanrednog stanja u Kosovskom, Bitoljskom i Solunskom vilajetu
132	Beograd 29. VII/ 11. VIII	*MID Kraljevine Srbije* *Ministarstvu* *inostranih poslova Velike Britanije*	Akreditivi za otpravnika poslova Jovičića
133	Bitolj 29. VII/ 11. VIII	*Konzulat Kraljevine Srbije u Bitolju* *MID Kraljevine Srbije*	Ubistvo konzula Rostkovskog i ustaničke akcije komita
134	Beograd 30. VII/ 12. VIII	*MID Kraljevine Srbije Poslanstvu Kraljevine Srbije u* *Velikoj Britaniji*	U vezi sa iznajmljivanjem stambenih prostorija za Poslanstvo u Londonu
135	Carigrad 30. VII/ 12. VIII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Ustanički pokret u Makedoniji u kontekstu ubistva ruskog konzula
136	Skoplje 30. VII/ 12. VIII	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Ustanički poduhvati komitskih odreda u navedenim vilajetima
137	Bitolj 30. VII/ 12. VIII	*Konzulat Kraljevine Srbije u Bitolju* *MID Kraljevine Srbije*	Izveštaji o ustanku i represiji u Bitoljskom vilajetu
138	Bitolj 30. VII/ 12. VIII	*Konzulat Kraljevine Srbije u Bitolju* *MID Kraljevine Srbije*	Stanje u bitoljskom ustaničkom kraju nepromenjeno
139	Sofija 31. VII/ 13. VIII	*Predstavništvo* *Kraljevine Srbije u* *Bugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Municija za makedonske ustanike
140	Carigrad 1/14. VIII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Međunarodne implikacije ustanka u Makedoniji
141	Berlin 1/14. VIII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Preovlađuje uverenje da događaji u balkanskom delu Turske neće izazvati prekid u mirnodopskim odnosima velikih sila
142	Atina 1/14. VIII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj* *MID Kraljevine Srbije*	O ugroženosti makedonskih Grka usled akcija bugarskih komita
143	Skoplje 1/14. VIII	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Stradanja naroda u sudaru komita i vojske
144	Beograd 2/15. VIII	*Ministarstvo unutrašnjih dela Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Revolveri za srpski Konzulat u Skoplju
145	Petrograd 2/15. VIII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji* *MID Kraljevine Srbije*	Dalje pojedinosti o potezima Rusije u vezi sa previranjima balkanskih zemalja pod Turskom
146	Skoplje 2/15. VIII	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Poginuli i ranjeni u oružanom sukobu turske vojske i makedonskih ustanika
147	Bitolj 2/15. VIII	*Konzulat Kraljevine Srbije u Bitolju* *MID Kraljevine Srbije*	Opljačkana i popaljena sela u okolini Bitolja
148	Bitolj 2/15. VIII	*Konzulat Kraljevine Srbije u Bitolju* *MID Kraljevine Srbije*	Dalji tok događaja u ustaničkom Bitoljskom vilajetu
149	Beograd 3/16. VIII	*Ministarstvo* *unutrašnjih dela Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Prekidi u železničkom saobraćaju sa Turskom usled ustaničkih nemira u makedonskim oblastima Turske

150	Priština 3/16. VIII	*Konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Ugroženost srpskog življa u Staroj Srbiji je sve izrazitija
151	Sofija 4/17. VIII	*Predstavništvo Kraljevine Srbije u Bugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	O zaoštravanju bugarsko-turskih odnosa u kontekstu komitskih akcija u Makedoniji
152	Skoplje 4/17. VIII	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Makedonski komiti računaju sa podrškom Srbije
153	Carigrad 5/18. VIII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Strepnje od mogućeg zapleta u odnosima Rusije i Turske
154	Sofija 5/18. VIII	*Predstavništvo Kraljevine Srbije u Bugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Zvanična Bugarska prema makedonskom komitskom ustaničkom pokretu
155	Sofija 5/18. VIII	*Agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	O parastosu u organizaciji pristalica ubijenog kralja Aleksandra Obrenovića
156	Bitolj 5/18. VIII	*Konzulat Kraljevine Srbije u Bitolju* *MID Kraljevine Srbije*	Fazorne posledice ustanka u Kruševu
157	Carigrad 6/19. VIII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Pogoršana situacija u Makedoniji
158	Pariz 6/19. VIII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Razlozi padu vrednosti dinarske rente na pariskoj berzi
159	Skoplje 6/19. VIII	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Traži se informacija o nacionalnoj pripadnosti izvesnih komita
160	Beograd 7/20. VIII	*Ministarstvo unutrašnjih dela Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	O gradnji železničke pruge u Bosni prema granici Srbije
161	London 7/20. VIII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji* *MID Kraljevine Srbije*	Razgovor sa državnim podsekretarom Vilerom o promenama u Srbiji i konfliktima na Balkanu
162	Carigrad 7/20. VIII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Zahtevi Rusije u vezi sa ubistvom ruskog konzula u Bitolju i situacijom na Balkanu
163	Carigrad 7/20. VIII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Porta je upozorena na ugroženost srpskog življa u naznačenim oblastima Turske
164	Bitolj 7/20. VIII	*Konzulat Kraljevine Srbije u Bitolju* *MID Kraljevine Srbije*	Stravične turske represalije posle povlačenja ustanika iz Kruševa i drugih mesta
165	Bitolj 7/20. VIII	*Konzulat Kraljevine Srbije u Bitolju* *MID Kraljevine Srbije*	Alarmantno stanje u kontekstu proteklih događaja
166	Beograd 8/21. VIII	*MID Kraljevine Srbije Generalnom konzulatu Kraljevine Srbije u Skoplju*	Izveštaj Poslanstva Srbije u Rusiji u vezi sa srpsko-grčkim sporom oko crkve Sv. Spasa
167	Atina 8/21. VIII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj* *MID Kraljevine Srbije*	O žrtvama, pretežno grčke nacionalnosti, tokom terorističkih akata ustaničkih odreda i turskih trupa u Makedoniji
168	Priština 8/21. VIII	*Raško-prizrenska mitropolija*	Obaveštenica o prijemu novčanog priloga za školu na području manastira Gračanica
169	Bitolj 8/21. VIII	*Konzulat Kraljevine Srbije u Bitolju* *MID Kraljevine Srbije*	Troškovi za izgradnju druge srpske škole u Kruševu
170	Bitolj 8/21. VIII	*Konzulat Kraljevine Srbije u Bitolju* *MID Kraljevine Srbije*	Za novu, drugu srpsku školu u ustaničkom Kruševu
171	Beograd 8/21. VIII	*Iz prepiske diplomatskog predstavništva Kraljevine Srbije*	Pregled zločinačkih ksenofobskih zbivanja u krajevima pod Turskom
172	Beograd 9/22. VIII	*Kralj Petar I* *Caru Nikolaju I I Petrograd*	Akreditivi za srpskog poslanika Stojana Novakovića u Rusiji
173	Berlin 9/22. VIII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Razgovor sa predstavnikom Nemačke o aktuelnim konfliktima
174	Carigrad 9/22. VIII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Turska popustljivost prema Rusiji ne smanjuje opravdanost zahteva za ruskom zaštitom ugroženih žitelja Turske
175	Carigrad 9/22. VIII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Osuda oportunističke politike Grčke u odnosima sa Turskom u datoj situaciji na Balkanu
176	Carigrad 10/23. VIII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Palje krvoproliće u krajevima pod Turskom izazivaju nove nedoumice
177	Peć 10/23. VIII	*Srpska crkvena opština* *Konzulatu u Prizrenu*	Spor oko dolaska i nadležnosti ruskih monaha ne jenjava
178	London 12/25. VIII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji* *MID Kraljevine Srbije*	Predlaže se da Poslanstvo ostane u dosadašnjoj zgradi s obzirom na skupe stanarine u prostranijim zgradama
179	Sofija 12/25. VIII	*Predstavništvo Kraljevine Srbije u Bugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	O povezanosti ustaničkog pokreta u Makedoniji sa politikom Bugarske

180	Sofija 12/25. VIII	*Agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Dalje pojedinosti o parastosu u organizaciji preostalih poštovalaca ubijenog kralja Aleksandra Obrenovića
181	Skoplje 12/25. VIII	*Pravoslavna mitropolija Generalnom konzulatu Kraljevine Srbije u Skoplju*	O stradanjima Srba u Turskoj
182	Beograd 14/27. VIII	*Ministarstvo pravde Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Sudski sporovi oko zemljišnih poseda u vezi sa trgovinskom konvencijom Srbije i Turske
183	London 14/27. VIII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji* *MID Kraljevine Srbije*	Senzacionalistički članci britanske štampe o događajima u Srbiji
184	Solun 14/27. VIII	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	O uhapšenim žiteljima srpske nacionalnosti u selu Kriva
185	London 15/28. VIII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji* *MID Kraljevine Srbije*	Memorandum Makedonskog komiteta
186	Atina 15/28. VIII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Reagovanje grčke vlade i javnosti na grčke žrtve komitskih ustanika i turskih represivnih nasilja
187	Carigrad 15/28. VIII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Detalji o zbivanjima od interesa za Srbiju
188	Nema datuma	*Konzulat Kraljevine Srbije u Bitolju* *MID Kraljevine Srbije*	O zlodelima turske vojske posle poraza komita u Kruševu i o motivima ubistva ruskog konzula
189	Berlin 16/29. VIII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Sestre ubijene kraljice Drage u Minhenu
190	Sofija 16/29. VIII	*Diplomatska agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	O razmeštaju novih kontingenata turske vojske u ustaničkim krajevima
191	Beograd 18/31. VIII	*MID Kraljevine Srbije Poslanstvu Kraljevine Srbije u Francuskoj*	Uputstvo za opovrgavanje lažnih vesti iz Srbije
192	Beograd 9. VIII /1. IX	*MID Kraljevine Srbije Poslanstvu Kraljevine Srbije u Turskoj*	General Sava Grujić preuzima provizorno dužnost poslanika u Carigradu
193	London 19. VIII /1. IX	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji* *MID Kraljevine Srbije*	Nastojanja predstavnika Srbije da se promeni odbojni stav britanske vlade i javnosti prema prevratničkim zbivanjima u Srbiji
194	Carigrad 19. VIII /1. IX	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	O nastojanjima Porte da se srede prilike u Makedoniji i Staroj Srbiji
195	Skoplje 9. VIII /1. IX	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Detaljne pojedinosti o zločinačkim nedelima Turaka u srpskim krajevima
196	Carigrad 22. VIII /4. IX	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Komitski ustanički pokret u spletu uzaludnih nadanja od utanačenih reformskih akcija u Turskoj
197	Carigrad 22. VIII /4. IX	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Sava Grujić doputovao u Carigrad u svojstvu novog srpskog poslanika
198	Atina 22. VIII /4. IX	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj* *MID Kraljevine Srbije*	U vezi sa grčkim žrtvama komitskih i turskih nasilja
199	Sent Luis 23. VIII /5. IX	*Organizacioni odbor Svetske izložbe u SAD* *MID Kraljevine Srbije*	Poziv Srbiji da učestvuje na svetskoj izložbi stvaralaštva
200	Pariz 23. VIII /5. IX	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	U vezi sa padom vrednosnih hartija Srbije na Berzi
201	London 23. VIII /5. IX	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji* *MID Kraljevine Srbije*	Engleska štampa povodom hapšenja oficira iz redova protivnika zavereničkog oficirskog čina
202	Petrograd 24. VIII /6. IX	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji* *MID Kraljevine Srbije*	Ministar Lamsdorf o situaciji u Turskoj u kontekstu reformnih nastojanja
203	Carigrad 24. VIII /6. IX	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Ruski ambasador Zinovjev o situaciji u balkanskim delovima Turske
204	Skoplje 24. VIII /b. IX	*Srpska pravoslavna mitropolija Generalnom konzulatu Kraljevine Srbije u Skoplju*	Dalji argumenti za razrešenje srpsko-grčkog crkvenog spora
205	Visoki Dečani 24. VIII /6. IX	*Jeromonah Arsenije* *Ruskom konzulatu u Prizrenu*	O daljem toku srpsko-ruskog spora oko dečanskog manastira
206	Carigrad 25. VIII /7. IX	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Austrougarski ambasador Kaliče o situaciji u Turskoj
207	Petrograd 25. VIII /7. IX	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji* *MID Kraljevine Srbije*	Akreditivno pismo uručeno ministru inostranih poslova grofu Lamsdorfu
208	Pariz 26. VIII /8. IX	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	O daljim mahinacija u vezi sa srpskim hartijama od vrednosti

209	Carigrad 25. XI/8. XII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Konferencija predstavnika više zemalja o sprečavanju prostitucije u internacionalnim razmerama
210	London 26. VIII /8. IX	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji* *MID Kraljevine Srbije*	Državni podsekretr Viler o uslovima s navljanja diplomatskih odnosa Britanj-sa Srbijom
211	Carigrad 26. VIII /8. IX	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Ministar inostranih poslova i veliki vezir Tefik-paša o situaciji u balkanskim delovima Turske
212	Skoplje 26. VIII /8. IX	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	O srpskim komitskim četama na područjima Makedonije i Stare Srbije pod Turskom
213	London 27. VIII /9. IX	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji* *MID Kraljevine Srbije*	Britanska štampa o zbivanjima u Srbiji i balkanskom delu Turske
214	Carigrad **28.** VIII/ **10.** IX	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Ambasadori Nemačke, Francuske, Italije i Velike Britanije o situaciji u balkanskim zemljama Turske
215	Sofija **28.** VIII/**10.** IX	*Diplomatska agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	O nezadovoljstvu Makedonaca pod patronatom Bugarske.
216	Carigrad **29.** VIII/ **11.** IX	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Ruski ambasador Zinovjev o situaciji balkanskim zemljama od Turskom
217	Beograd **30.** VIII/**12.** IX	*Kolo Srpskih Sestara* *MID Kraljevine Srbije*	Novoosnovano udruženje žena Srbije za svestranu pomoć stradalnicima nasilja u Staroj Srbiji i Makedoniji pod Turskom
218	Petrograd **30.** VIII/**12.** IX	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji* *MID Kraljevine Srbije*	Jenzacionalistički članci ruske štampe o zaveri niških oficira protiv oficira saverenika od **29.** maja
219	Carigrad **30.** VIII/ **12.** IX	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Nove pojedinosti o komitskom ustaničkom pokretu, prema kazivanjima ambasadora Austro-Ugarske i Rusije
220	Beograd **31.** VIII/**13.** IX	*Ministarstvo unutrašnjih dela Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Obaveštenje o turskim trupama na granici prema Srbiji
221	Beograd 31. VIII/ 13. IX	*Ministarstvo unutrašnjih dela Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Turska vojska na granici prema Srbiji izaziva nespokojstvo u narodu
222	Beograd 31. VIII/ 13. IX	*MID Kraljevine Srbije* *Poslanstvu Kraljevine Srbije u Turskoj*	Uputstvo za opovrgavanje vesti o podršci Srbije komitskim akcijama u Turskoj
223	Bukurešt 31. VIII/ 13. IX	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rumuniji* *MID Kraljevine Srbije*	Udeo rumunske štampe u podsticajima protiv Srba sa pozicija stavova protiv novog režima u Srbiji
224	Priština 31. VIII/ 13. IX	*Konzulat Kraljevine Srbije u Prištini* *MID Kraljevine Srbije*	Zbivanja u spletu daljih nemira i nasilja u Makedoniji i Staroj Srbiji
225	Beograd 1/14. IX	*Ministarstvo unutrašnjih dela Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	O komitama iz Srbije
226	Beograd 1/14. IX	*MID Kraljevine Srbije* *Poslanstvu u Turskoj*	Uputstvo za razjašnjavanje ustaničkog komitskog pokreta u spletu posledica turskih nasilja
227	Prizren 1/14. IX	*Raško-prizrenski mitropolit Kralju Petru*	Neophodna novčana pomoć za restauratorske radove na zgradama oštećenih manastira
228	Atina 2/15. IX	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Grčka reagovanja na ubistva u Makedoniji i komentari zbivanja u Srbiji
229	Beograd 3/16. IX	*MID Kraljevine Srbije* *Poslanstvu u Rusiji*	Demantuju se obaveštenja o komitskim odredima iz Srbije
230	Carigrad 3/16. IX	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Povećava se broj turskih vojnih jedinica na granici prema Srbiji

231	Priština 3/16. IX	*Konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Nedela nad Srbima iziskuju intervenciju srpske vlade kod Porte
232	Beograd 5/18. IX	*Ministarstvo unutrašnjih dela Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Opasnost od upada arbanaških četa
233	Carigrad 5/18. IX	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Porta upoznata sa demantijem vesti o komitama iz Srbije
234	Bitolj 5/18. IX	*Konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Iscrpan izveštaj o žrtvama represalija turske vojske u ustaničkim naseljima Bitoljskog vilajeta
235	Beograd 6/19. IX	*MID Kraljevine Srbije Diplomatskim predstavništvima Kraljevine Srbije u inostranstvu*	Uputstvo za opovrgavanje zlonamernih obaveštenja o zbivanjima u Srbiji
236	Petrograd 6/19. IX	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji* *MID Kraljevine Srbije*	Aktuelna zbivanja prema rasuđivanju imenovanih predstavnika Turske i Rusije
237	Pariz 6/19. IX	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Obrazloženje daljeg pada vrednosti novčanih hartija Srbije na pariskoj Berzi
238	Berlin 6/19. IX	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Razgovor sa ministrom Rihthofenom o zbivanjima u Makedoniji pod Turskom
2 39	Carigrad 6/19. IX	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *Kraljevine Srbije*	Engleski ambasador u Turskoj o zbivanjima na balkanskim teritorijama Turske
240	Sofija 6/19. IX	*Diplomatska agencija Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Dalje pojedinosti o organizatorima crkvenog obreda u spomen ubijenog kralja Aleksandra Obrenovića
241	Beograd 7/20. IX	*MID Kraljevine Srbije Poslanstvu Kraljevine Srbije u Turskoj*	Uputstvo za upozorenje Porte o neprihvatljivosti mera kojima se sprovodi koncentracija turskih trupa prema srpskoj granici, usled nemira izazvanih krivicom turskih vlasti
242	Niš 7/20. IX	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	O potrebi da se povećava broj stražara na karaulama prema Turskoj
2 43	Sofija 7/20. IX	*Diplomatska agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Spoljna i unutrašnja politika Bugarske u korelaciji sa pokretima makedonskih nezadovoljnika
244	Carigrad 8/21. IX	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Misija ministra inostranih poslova Crne Gore Gavra Vukovića
2 45	Atina 9/22. IX	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Grčki listovi o zbivanjima u Srbiji u kontekstu komitskog pokreta u Turskoj
246	Carigrad 9/22. IX	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Slava Grujić napušta položaj diplomatskog predstavnika
247	Priština 10/23. IX	*Konzulat Kraljevine Srbije u Prištini* *MID Kraljevine Srbije*	Pojedinosti o nasiljima razuzdanih odreda turske vojske
248	Beč 11/24. IX	*Poslanstvo Kraljevine* *Srbije u Austro-Ugarskoj MID Kraljevine Srbije*	Ministar Goluhovski revoltiran antiaustrijskim člancima štampe u Srbiji
249	London 1/24. IX	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji* *MID Kraljevine Srbije*	Britanski listovi o zbivanjima u Srbiji
250	Petrograd 12/25. IX	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji* *MID Kraljevine Srbije*	Saopštenje ruske vlade o makedonskom pitanju u pacifikatorskom duhu
251	Carigrad 2/25. IX	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Priznato je pravo Srba na srpsku nacionalnu pripadnost
252]	Carigrad 3/26. IX	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Saopštenje o priznanju srpske narodnosti u Turskoj
253	Sofija 13/26. IX	*Diplomatska agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Sadržaj razgovora sa predsednikom bugarske vlade o problemima od interesa za Srbiju
254	Beograd 16/29. IX	*MID Kraljevine Srbije Poslanstvu u Velikoj Britaniji*	Arhijerejski sabor dodelio novčanu pomoć srpskoj školi u Americi
255	Pariz 16/29. IX	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Razlozi za dalji pad vrednosnih hartija Srbije na pariskoj Berzi
256	Beograd 17/30. IX	*MID Kraljevine Srbije* *Poslanstvu Kraljevine* *Srbije u Turskoj*	U vezi sa demantijem priznanja nacionalnih prava Srba
257	Petrograd	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji*	Za objektivno pisanje ruske štampe u vezi sa tzv. niškom oficirskom aferom

	17/30. IX	*MID Kraljevine Srbije*	
258	Beograd 18. IX/1. X	*MID Kraljevine Srbije Poslanstvu Kraljevine Srbije u Turskoj*	Traži se tekst saopštenja o nacionalnim pravima Srba pod Turskom
259	Petrograd 18. IX/1. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji* *MID Kraljevine Srbije*	Alarmantne novinske vesti o oficirskim sukobima u Srbiji
260	Petrograd 19. IX/2. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji* *MID Kraljevine Srbije*	U vezi sa neistinitim novinskim vestima
261	London 19. IX/2. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji* *MID Kraljevine Srbije*	Miting u organizaciji londonskog Balkanskog komiteta povodom ustaničkog pokreta i turskih nasilja u Makedoniji
262	Carigrad 20. IX/3. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	O tursko-bugarskim odnosima u sklopu makedonskog pitanja
263	Beograd 21. IX/4. X	*Ministarstvo unutrašnjih poslova Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Obaveštenja o pošiljci dinamita iz Srbije komitama u Tursku nisu verodostojna
264	Pariz 21. IX/4. X	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Manipulacije zainteresovanih krugova u obaranju kursa srpskih hartija od vrednosti
265	Carigrad 22. IX/5. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Zatraženo produženje trgovinskog ugovora između Srbije i Turske
266	Carigrad 22. IX/5. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	U vezi sa novim diplomatskim predstavnikom Bugarske i nacionalnim pravima Srba u Turskoj
267	Carigrad 22. IX/5. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Spomenica vaseljenskog patrijarha Porti o nacionalnom pitanju u Makedoniji
268	Carigrad 22. IX/5. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	O priznanju srpske nacionalnosti i sastavu narodnosne komisije u Turskoj
269	Carigrad 23. IX/6. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	U vezi sa priznanjem srpske nacionalnosti i sastavom narodnosne komisije
270	Petrograd 23. IX/6. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji* *MID Kraljevine Srbije*	Zajednički demarš Rusije i Austro-Ugarske Turskoj u vezi sa reformnim akcijama
271	Beograd 24. IX/7. X	*Ministarstvo unutrašnjih dela Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Onemogućen je prelaz bugarskih komita u Tursku preko Srbije
272	Carigrad 24. IX/7. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Zavarenje predstavnika Grčke u Turskoj protiv Bugarske
273	Sofija 26. IX/7. X	*Diplomatska agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Nezadovoljstvo sa politikom bugarske vlade u vezi sa makedonskim ustaničkim pokretom
274	Carigrad 25. IX/8. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Zajedničke akcije Austro-Ugarske i Rusije u Turskoj bez prethodnih konsultacija sa predstavnicima balkanskih država i naroda izazivaju podozrenja
275	Carigrad 25. IX/8. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Porta odbacila zajedničku protestnu notu Austro-Ugarske i Rusije
276	Priština 25. IX/8. X	*Konzulat Kraljevine Srbije u Prištini* *MID Kraljevine Srbije*	Nasilja nad pripadnicima srpskog naroda u kosovskim krajevima
277	Beograd 26. IX/9. X	*Ministarstvo finansija Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Produženje trgovinske konvencije između Srbije i Turske
278	Berlin 26. IX/9. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Sadržaj razgovora sa ministrom Rihthofenom
279	Carigrad 26. IX/9. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Negodovanje turskih zvaničnika usled brzopletog saopštenja predstavnika Srbije o priznavanju srpske narodnosti u Turskoj
280	Carigrad 26. IX/9. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Grčki crkveni velikodostojnici potvrđuju verodostojnost turskih uveravanja o krivcima nedela u ustaničkim krajevima
281	Atina 27.IX/10. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Grčka štampa o priznanju srpske narodnosti u Turskoj
282	Skoplje 27 IX/10. X	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	O neizlečivoj bolesti mitropolita Firmilijana i izboru njegovog potencijalnog naslednika
283	Bitolj 27 IX/10. X	*Konzulat Kraljevine Srbije u Bitolju* *MID Kraljevine Srbije*	O daljim sukobima i žrtvama međusobno suprotstavljenih naroda na bojištima ustaničkih komita i turske vojske
284	Beograd 28. IX/11. X	*Poslanstvo Turske Carevine* *MID Kraljevine Srbije*	Protestna nota u vezi sa navedenim podacima o upućivanju komita na tursku teritoriju iz Srbije
285	Petrograd 29. IX/12. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji* *MID Kraljevine Srbije*	Uputstvo štampi za blagonaklono pisanje o događajima u Srbiji posle prevrata

286	Beograd 30. IX/13. X	*Državni savet Kraljevine Srbije MID Kraljevine Srbije*	) trgovinskom ugovoru sa Turskom
287	Carigrad 30. IX/13. X	*Poslanstvo Kraljevine . Srbije u Turskoj MID Kraljevine Srbije*	reuranjene informacije o priznanju srpske narodnosti i drugim promenama u Turskoj deluju kontraproduktivno
288	Carigrad 30. IX/13. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj MID Kraljevine Srbije*	ada o priznanju nacionalnosti Srba još nije obnarodovana
289	Bitolj b. d.	*Konzulat Kraljevine Srbije u Bitolju MID Kraljevine Srbije*	pisak spaljenih kuća u Bitoljskom vilajetu
290	Beograd 2/15. X	*MID Kraljevine Srbije Konzulatu Kraljevine Srbije u Bitolju*	rpski kandidat za člana Narodnosne komisije u Turskoj
291	London 2/15. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji MID Kraljevine Srbije*	lakaradni članak u sklopu nesmotrene izjave
292	Pariz 2/15. X	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije MID Kraljevine Srbije*	rednost srpskih državnih obveznica na pariskoj Berzi u usponu
293	Priština 2/15. X	*Konzulat Kraljevine Srbije u Prištini MID Kraljevine Srbije*	Manastir Devič izložen zlodelima turskih silnika
294	Carigrad 3/16. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj MID Kraljevine Srbije*	vezi sa rusko-austrougarskim sporazumom u Mirčštegu i pregovorima bugarskog predstavnika Načeva sa predstavnicima Turske
295	Atina 3/16. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj MID Kraljevine Srbije*	rčki listovi o novom, narodnosnom, nacionalnom statusu Srba u Turskoj u kontekstu konfliktnih zbivanja
296	Beograd 4/17. X	*Poslanstvo Italije MID Kraljevine Srbije*	pisak članova italijanskog Poslanstva u Beogradu
297	Petrograd 4/17. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji MID Kraljevine Srbije*	ntegralni sadržaj demarša Rusije i Austro-Ugarske Turskoj još nije poznat
298	London 4/17. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji MID Kraljevine Srbije*	repiska Forin ofisa o zbivanjima u jugoistočnoj Evropi, posebno na terenima Makedonije
299	Rim 4/17. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji MID Kraljevine Srbije*	poljna politika Italije u sklopu balkanskih dilema
300	Bukurešt 5/18. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rumuniji MID Kraljevine Srbije*	raži se status narodnosti i za Rumune u Turskoj, u kontekstu makedonske zainteresovanosti Rumuni je
301	Carigrad 5/18. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj MID Kraljevine Srbije*	roklamovane reforme se ne sprovode
302	Sofija 5/18. X	*Agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj MID Kraljevine Srbije*	) bugarsko-turskim odnosima u kontekstu slabljenja ustaničkog pokreta u Makedoniji
303	Budimpešta 5/18. X	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije MID Kraljevine Srbije*	eraščišćeni odnosi oko sastava nove mađarske vlade i kontroverzni stavovi prema zbivanjima u Srbiji
304	Beograd 6/19. X	*Poslanstvo Carevine Rusije u Beogradu MID Kraljevine Srbije*	pisak članova ruskog Poslanstva u Beogradu
305	Beograd 6/19. X	*Diplomatska agencija Kneževine Bugarske MID Kraljevine Srbije*	pisak članova bugarskog diplomatskog predstavništva u Beogradu
306	Beograd 6/19. X	*Poslanstvo Kraljevine Rumunije u Srbiji MID Kraljevine Srbije*	pisak članova rumunskog Poslanstva u Beogradu
307	Pariz 6/19. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj MID Kraljevine Srbije*	Problemi oko ličnosti generalnog konzula Srbije u Parizu
308	London 6/19. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji MID Kraljevine Srbije*	valitet britanskih revolvera i municije u kontekstu eventualnih narudžbina za srpsku armiju
309	Priština 6/19. X	*Konzulat Kraljevine Srbije u Prištini MID Kraljevine Srbije*	) razmeštaju srpski učitelja i učiteljica
310	Cetinje 8/21. X	*Ministarstvo inostranih dela Kneževine Crne Gore MID Kraljevine Srbije*	otreba za ekspertima iz Srbije u poslovima preustrojstva državne administracije u Crnoj Gori
311	Rim 8/21. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji MID Kraljevine Srbije*	) porastu popularnosti italijanske kraljice Jelene, kćerke crnogorskog kneza u kontekstu reagovanja na događaje vezane za Srbiju
312	Sofij a 8/21. X	*Agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj MID Kraljevine Srbije*	) bugarsko-srpskim odnosima prema rasuđivanju opozicionog bugarskog političara Daneva
313	Berlin 9/22. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj MID Kraljevine Srbije*	Uspon srpskih vrednosnih hartija na berlinskoj berzi, u kontekstu većeg razumevanja za prilike u Srbiji

314	Beograd 10/23. X	*Poslanstvo Austro-Ugarske u Beogradu* *MID Kraljevine Srbije*	pisak članova austrougarskog Poslanstva u Beogradu
315	Beograd 10/23. X	*Poslanstvo Carevine Nemačke u Srbiji* *MID Kraljevine Srbije*	pisak članova nemačkog Poslanstva u Beogradu
316	Carigrad 10/23. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	O sporu oko ruskih kaluđera u manastiru Visoki Dečani, u kontekstu razgovora s ruskim ambasadorom
317	Carigrad 10/23. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Zahtevi Rusije i Austro-Ugarske u vezi sa reformnim akcijma u Turskoj
318	Sofija 10/23. X	*Agencija Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Molbe Makedonaca za azil u Srbiji pristižu u sve većem broju
319	Beograd 11/24. X	*MID Kraljevine Srbije* *Diplomatskom predstavništvu Srbije u Bugarskoj*	lovčana i azilska pomoć ugroženim učesnicima komitskog ustaničkog pokreta
320	Atina 11/24. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj* *MID Kraljevine Srbije*	rčki nacionalisti osporavaju etničku zasnovanost prava Srba u Turskoj na status nacionalne narodnosti sa „argumentom da su posrbljeni Grci
321	Carigrad 11/24. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Izaludne nade u turske reforme na bazi zajedničkog rusko-austrougarskog memoranduma
322	Beograd 12/25. X	*Ministarstvo vojno Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Neophodan novac za troškove obaveštajne službe Ministarstva
323	Bukurešt 12/25. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rumuniji* *MID Kraljevine Srbije*	Razgovor sa rumunskim kraljem o kralju Petru i novoj radikalskoj vladi u Srbiji
324	Priština 12/25. X	*Konzulat Kraljevine Srbije u Prištini* *MID Kraljevine Srbije*	O novom razmeštaju i novim nedelima turske vojske
325	Beograd 13/26. X	*Poslanstvo Republike Francuske u Srbiji* *MID Kraljevine Srbije*	pisak članova francuskog Poslanstva u Beogradu
326	Pariz 13/26. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Miting podrške progonjenim Slovenima i Jermenima u Turskoj
327	Carigrad 13/26. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Opravdani protesti na račun delovanja mitropolita Firmilijana
328	Sofija 14/27. X	*Diplomatska agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Omogućuje se prelaz ugroženim žiteljima Makedonije u Srbiju prema uputstvima Ministarstva inostranih dela
329	Sofija 15/28. X	*Diplomatska agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	U vezi sa delovanjem ruskog obaveštajca Vajsmana
330	Petrograd 15/28. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji* *MID Kraljevine Srbije*	Tekst zajedničkog demarša Rusije i Austro-Ugarske Turskoj
331	Beograd 17/30. X	*Poslanstvo Carevine Turske u Srbiji* *MID Kraljevine Srbije*	pisak članova turskog Poslanstva u Beogradu
332	Berlin 18/31. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj* *MID Kraljevine Srbije*	aglasnost nemačke vlade sa sadržinom zajedničkog austrougarsko-ruskog memoranduma Porti
333	Atina 18/31. X	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj* *MID Kraljevine Srbije*	tinski list o promenama u Srbiji
334	Rim 19. X/1. XI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji* *MID Kraljevine Srbije*	talijanski zvaničnici o zajedničkom rusko-austrougarskom memorandumu Porti
335	Solun 19. X/1. XI	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	ušteni su iz zatvora pomenuti Srbi iz sela Grčišta
336	Beograd 20. X/2. XI	*Ministarstvo unutrasnjih dela Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	O izbeglicama iz Makedonije pod Turskom
337	Priština 20. X/2. XI	*Konzulat Kraljevine Srbije u Prištini* *MID Kraljevine Srbije*	O daljim previranjima u toku novih razmeštaja turske vojske i novih žrtava nasilja
338	Beograd 21. X/3. XI	*Ministarstvo vojno Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Opovrgavaju se navodi turskih zvaničnika o grupisanju vojske, izgradnji novih utvrđenja i okupljanju komita u Srbiji u graničnim područjima prema Turskoj
339	Rim 21. X/3. XI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji* *MID Kraljevine Srbije*	Nova italijanska vlada i njeni mogući doprinosi razrešavanju balkanskih kontroverzi
340	Solun 21. X/3. XI	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	udbina sudski osuđenih žitelja srpske narodnosti iz sela Kriva
341	Beograd 22. X/4. XI	*Narodna skupstina* *MID Kraljevine Srbije*	rgovinski ugovor između Srbije i Turske, ratifikovan u Narodnoj skupštini Srbije
342	Beograd 22. X/4. XI	*Ministarstvo unutrasnjih dela Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Opovrgavaju se vesti o prebacivanju srpski komita - četnika preko granice u Tursku
343	Beograd 22. X/4. XI	*Ministarstvo vojno Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Grupisanje turskih vojnika prema srpskoj granici

344	Priština 22. X/4. XI	*Konzulat Kraljevine Srbije u Prištini* *MID Kraljevine Srbije*	Lazna zatvora zbog posedovanja knjige „Plač Stare Srbije"
345	London 23. X/5. XI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji* *MID Kraljevine Srbije*	Predlaže se otvaranje srpskog Konzulata u Glazgovu i imenovanje predloženog konzula
346	Pariz 24. /6. XI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Razlozi ponovnog obaranja kursa srpskih vrednosnih hartija i svrha posete ruskog ministra inostranih poslova
347	Berlin 24. H/6. XI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Ishod sastanka nemačkog i ruskog cara s obzirom na odnose u područjima Balkana pod Turskom
348	Berlin 24. H/6. XI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Očekuje se pojačani pritisak na Tursku
349	Beograd 25. H/7. XI	*MID Kraljevine Srbije Poslanstvu Kraljevine Srbije u Turskoj*	Urgira se ratifikacija trgovinskih ugovora sa Turskom
350	Beograd 25. H/7. XI	*Predsednik vlade* *Sava Grujić Vladici Savi*	O potrebi rešenja navedenih crkvenih sporova razumnim ustupcima
351	Rim 26. H/8. XI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji* *MID Kraljevine Srbije*	Kritički stavovi italijanskih zvaničnika prema politici Austro-Ugarske i Rusije u odnosu na Tursku
352	Carigrad 27. H/9. XI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Urgira ratifikaciju trgovinskog ugovora sa Turskom
353	Atina 28. H/10. XI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Reagovanja na rumunske pretenzije u Makedoniji, pored saopštenja o radikalima na vlasti u Srbiji
354	Sofija 28. H/10. XI	*Agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Situacija u Bugarskoj u vezi sa proteklim izborima i makedonskim preokupacijama
355	Beograd b.d.	*Ministarski savet* *MID Kraljevine Srbije*	Rang lista najviših zvanja u hijerarhiji državnih i crkvenih institucija
356	Priština 29. H/11. HI	*Konzulat Kraljevine Srbije u Prištini* *MID Kraljevine Srbije*	O tegobama Srba na Kosovu
357	London 30. H/12. XI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji* *MID Kraljevine Srbije*	Tendenciozni napisi britanskih listova o zbivanjima u Srbiji sastavljeni pretežno prema napisima austrougarske štampe
358	Rim 31. H/13. XI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji* *MID Kraljevine Srbije*	Premeštaj ruskog ambasadora Nelidova iz Rima u Pariz u kontekstu perspektivnije balkanske politike Rusije i Francuske
359	Berlin 31. H/13. XI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Razgovor sa britanskim ambasadorom o situaciji na balkanskom prostoru Turske
360	Beč 2/15. XI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Austro-Ugarsko j* *MID Kraljevine Srbije*	Razgovor sa ministrom Goluhovskim
361	Skoplje 3/16. XI	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	O potrebi da se obolelom mitropolitu Firmilijanu odredi što duže odsustvo
362	Skoplje 3/16. XI	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Pogrešna interpretacija zvaničnog turskog saopštenja o Bugarima u Kosovskom vilajetu
363	Beograd 4/17. XI	*MID Kraljevine Srbije* *Poslanstvu Otomanske Carevine u Srbiji*	Opovrgava se opravdanost protestne note Turske u vezi sa glasinama o pošiljci dinamita komitama iz Srbije
364	Atina 7/20. XI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Grčki list prenosi vest o navodnoj izjavi kralja Petra da je situacija na Balkanu veoma kritična
365	Pariz 9/22. XI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Da smenjivanje konzula Barlovca s obrazloženjem da neovlašćeno proširuje kompetencije Generalnog konzulata Srbije u Parizu
366	London 10/23. XI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji* *MID Kraljevine Srbije*	Srpska škola u San Francisku u Americi pod upravom sveštenika Dabovića
367	Skoplje 10/23. XI	*Srpska pravoslavna mitropolija MID Kraljevine Srbije*	Dalje zaoštravanje sukoba između Srba i Grka oko crkve Sv. Spasa
368	Skoplje 10/23. XI	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Crkveni sukob između Srba i Grka izrodio se u tuču
369	Priština 11/24. XI	*Konzulat Kraljevine Srbije u Prištini* *MID Kraljevine Srbije*	Nove žrtve nasilja nad žiteljima srpske narodnosti
370	Petrograd 12/25. XI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji* *MID Kraljevine Srbije*	Razgovor sa ministrom Lamsdorfom u vezi sa ugovorom u Mirčštegu između Rusije i Austro-Ugarske
371	Carigrad	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj*	Protestna nota predstavnika Grčke u vezi sa grčkim žrtvama tuče u crkvi Sv. Spasa u

	12/25. XI	*MID Kraljevine Srbije*	Skoplju
372	Berlin 12/25. XI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Nemačka vlada podržava akcije austro--ruskog pritiska na Portu
373	Skoplje 12/25. XI	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Scrpan izveštaj o tući Srba i Grka u crkvi Sv. Spasa
374	Beograd 13/26. XI	*MID Kraljevine Srbije Generalnom konzulatu* *Kraljevine Srbije u Skoplju*	O probitačnosti statusa nacionalne narodnosti Srba u Turskoj
375	Carigrad 13/26. XI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Pozitivan odgovor Porte na rusko-austrougarski memorandum
376	Beograd 15/28. XI	*MID Kraljevine Srbije Poslanstvu Kraljevine Srbije u* *Velikoj Britaniji*	Potrebne informacije za predviđene narudžbine pušaka i municije
377	Petrograd 15/28. XI	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji* *MID Kraljevine Srbije*	Potrebne su intervencije Rusije za izdejstvovanje prava Srba iz Bosne i Hercegovine (pod Austro-Ugarskom) na bogoslovsko školovanje u Rusiji
378	Atina 15/28. XI	*Poslanstvo Kraljevine* *Srbije u Grčkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Grčki listovi o crkvenim sukobima Srba i Grka u Turskoj
379	Skoplje 15/28. XI	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Produbljuje se srpsko-grčki spor oko crkve Sv. Spasa u Skoplju
380	Skoplje 15/28. XI	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Ključevi crkve Sv. Spasa oduzeti od predstavnika srpske crkvene opštine
381	Skoplje 16/29. XI	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Dalji zaplet u sporu oko crkve Sv. Spasa
382	Beograd 17/30. XI	*Ministarstvo unutrasnjih dela Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Za intervenciju kod austrougarskih vlasti radi proterivanja srpskog emigranta Pere Todorovića iz Zemuna
383	Beograd 17/30. XI	*MID Kraljevine Srbije Generalnom konzulatu* *Kraljevine Srbije*	Predlog za rešenje spora oko crkve Sv. Spasa
384	Carigrad 18. XI/ 1. XII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Razgovor sa ruskim ambasadorom i vaseljenskim patrijarhom o sukobu oko crkve Sv. Spasa u Skoplju
385	Skoplje 18. XI/ 1. XII	*Arhimandrit Sava* *Generalnom konzulatu Kraljevine Srbije u Skoplju*	Intervencija turskih vlasti u srpsko-grčkom crkvenom sporu
386	Beograd 19. XI/ 2. XII	*MID Kraljevine Srbije Poslanstvu Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji*	Uputstva za narudžbine slike kralja Petra u kancelarijama
387	Beograd 19. XI/ 2. XII	*MID Kraljevine Srbije Generalnom konzulatu* *Kraljevine Srbije u Skoplju*	O odnosima velikih sila i balkanskih zemalja s obzirom na situaciju u Turskoj
388	Skoplje 20. XI/ 3. XII	*Pisar Danilo Dragašević Generalnom konzulu Mihailu Ristiću*	Podrobni izveštaj o zdravstvenom stanju bolesnog mitropolita Firmilijana i o crkvenom sukobu Srba i Grka
389	Priština 20. XI/ 3. XII	*Konzulat Kraljevine Srbije u Prištini* *MID Kraljevine Srbije*	Žrtve daljih nasilja Arbanasa i Turaka
390	Beograd 21. XI/ 4. XII	*MID Kraljevine Srbije Poslanstvu Kraljevine* *Srbije u Turskoj*	Da urgira ratifikaciju trgovinskog ugovora sa Turskom
391	Beograd 21. XI/ 4. XII	*MID Kraljevine Srbije Generalnom konzulatu* *Kraljevine Srbije u* *Skoplju*	Uputstvo za dalje intervencije u srpsko--grčkom crkvenom sporu
392	Beč 21. XI/ 4. XII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u* *Austro -Ugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Razgovor sa ruskim poslanikom Carikovim o mogućnostima skorog povratka u Beograd
393	Carigrad 21. XI/ 4. XII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	O dvostrukoj ulozi ruskog konzula u Skoplju u srpsko-grčkom crkvenom sporu
394	Bukurešt 21. XI/ 4. XII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rumuniji* *MID Kraljevine Srbije*	U Parlamentu Rumunije odobren kredit za podizanje rumunskih škola i crkava u Makedoniji
395	Atina 21. XI/ 4. XII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Protestne note u vezi sa nasiljima u Makedoniji
396	Skoplje 21. XI/ 4. XII	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Prihvatljivi predlozi za rešenje crkvenog spora između Srba i Grka u Skoplju
397	Pariz 22. XI/ 5. XII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Predlog za odlikovanje imenovanih finansijskih eksperata sa poslovnim vezama u Srbiji
398	Berlin 22. XI/ 5. XII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Otvaranje Konzulata prestonom besedom u kontekstu makedonskog pitanja
399	Carigrad	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj*	Vaseljenski carigradski patrijarh u načelu je za izbor novog mitropolita iz redova

	22. XI/ 5. XII	*MID Kraljevine Srbije*	sveštenstva srpske narodnosti
400	Sjenica 22. XI/ 5. XII	*Srpska crkvena školska opština u Sjenici* *Konzulatu Kraljevine Srbije u Prištini*	raži se intervencija Konzulata da bi se izdejstvovalo pomilovanje sudski osuđenih Srba iz Sjenice
401	Beograd 23. XI/ 6. XII	*Ministarstvo finansija* *Kraljevine Srbije* *Poslanstvu Kraljevine Srbije u* *Velikoj Britaniji*	raže se opširniji izvodi iz obračunskih knjiga imenovane londonske banke o poslovanju sa Upravom državnih dugova Srbije
402	Beograd 26. XI/ 9. HP	*MID Kraljevine Srbije* *Poslanstvu Kraljevine Srbije u* *Velikoj Britaniji*	aglasnost za imenovanje počasnog konzula Srbije u Glazgovu
403	Beograd 28. XI/ 9. XII	*MID Kraljevine Srbije* *Generalnom konzulatu Srbije u Skoplju*	a neopoziv izbor srpskog mitropolitskog kandidata posle smrti mitropolita Firmilijana
404	Beograd 26. XI/ 9. XII	*Srpska akademija nauka Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	ošiljka Akademijinih knjiga na adresu srpskih škola i ruskog Arheološkog instituta u Turskoj
405	London 27. XI/ 10. XII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u* *Velikoj Britaniji* *MID Kraljevine Srbije*	ngleska banka pristala na podrobniji izveštaj o poslovima sa Upravom državnog duga Srbije
406	Beograd 28. XI/ 11. XII	*Ministarstvo unutrašnjih dela Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	raže se podaci o osumnjičenoj osobi za špijunažu
407	Skoplje 28. XI/ 11. XII	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	odrobni izveštaj o srpsko-grčkom crkvenom sporu i novom mitropolijskom kandidatu iz redova srpskog sveštenstva
408	Priština 28. XI/ 11. XII	*Konzulat Kraljevine Srbije u Prištini* *MID Kraljevine Srbije*	rgumenti za amnestiju osuđenih Srba iz Sjenice u Turskoj
409	Pariz 29. XI/ 12. XII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj* *MID Kraljevine Srbije*	aglasnost inostranog konzorcijuma da učestvuje sa neophodnim kapitalom u gradnji novih železničkih pruga u Srbiji
410	Atina 29. XI/ 12. XII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj* *MID Kraljevine Srbije*	rčki listovi i dalje kritički prikazuju političku situaciju u Srbiji
411	Sofija 29. XI/ 12. XII	*Agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	ostavljaju se traženi podaci o imenovanim učesnicima komitskog pokreta u Makedoniji
412	Bukurešt 30. XI/ 13. XII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rumuniji* *MID Kraljevine Srbije*	novčanim ulaganjima Rumunije u Makedoniji za rumunske crkve i škole
413	Rim 30. XI/ 13. XII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji* *MID Kraljevine Srbije*	situaciji u balkanskom delu Turske, prema izjašnjenjima ministra Titonija
414	Beč 2/15. XII	*Poslanstvo Kraljevine* *Srbije u* *Austro-Ugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	azgovor sa carem Francom Jozefom prilikom predaje poslaničkih akreditiva
415	Rim 3/16. XII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji* *MID Kraljevine Srbije*	azgovor sa nemačkim ambasadorom u Rimu
416	London 4/17. XII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u* *Velikoj Britaniji* *MID Kraljevine Srbije*	epovoljni članak britanske štampe o daljim zbivanjima u Srbiji
417	Rim 4/17. XII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji* *MID Kraljevine Srbije*	ebata u italijanskom Parlamentu u kontekstu balkanskih pitanja
418	Beograd 5/18. XII	*Ministarstvo* *unutrašnjih dela* *Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	olemičke izjave ruskog konzula u Nišu
419	Carigrad 8/21. XII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	itanje naslednika umrlog mitropolita Firmilijana, prema rasuđivanju vaseljenskog patrijarha u Carigradu
420	Cetinje 9/22. XII	*Ministarstvo inostranih dela* *Kneževine Crne Gore* *MID Kraljevine Srbije*	ove uvozne carinske tarife u Crnoj Gori odnose se neizbežno i na robu iz Srbije
421	Carigrad 9/22. XII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	eo carigradskog vaseljenskog arhijerejskog sinoda protiv izbora novog mitropolita srpske narodnosti u Skoplju
422	London 9/22. XII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u* *Velikoj Britaniji* *MID Kraljevine Srbije*	isija komitskog lidera Sarafova u Londonu u kontekstu ustaničkog pokreta u Makedoniji
423	Berlin 9/22. XII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj* *MID Kraljevine Srbije*	predstojećem poslovnom putovanju direktora nemačke Nacionalne banke u Srbiju
424	Beč 11/24. XII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u* *Austro-Ugarskoj*	azgovor sa ambasadorima i političarima imenovanih zemalja

		MID Kraljevine Srbije	
425	Atina 12/25. XII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Jovinski članak o politici Srbije u odnosu na Makedoniju
426	Priština 12/25. XII	*Konzulat Kraljevine Srbije u Prištini* *MID Kraljevine Srbije*	a onemogućavanje prelaza komita iz Srbije, u kontekstu turskih represija
427	Rim 13/26. XII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji* *MID Kraljevine Srbije*	Moguće negativne posledice rusko-japanskog rata na odnose na Balkanu, prema rasuđivanju francuskog ambasadora u Rimu
428	Carigrad 13/26. XII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Dalji zapleti za izbor novog mitropolita srpske nacionalnosti u Skoplju
429	Beograd 14/27. XII	*MID Kraljevine Srbije Poslanstvu Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji*	Jovac za srpsku školu u San Francisku
430	Berlin 14/27. XII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Odsustvo stranih poslanika nameće efikasnije rešenje „zavereničkog" pitanja
431	Budimpešta 14/27. XII	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	špadi srpske štampe protiv Mađarske su neumesni, u kontekstu uspešne trgovinske razmene
432	Beč 15/28. XII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Austro-Ugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	trahovanje predstavnika većinskog dela srpskog naroda Bosne i Hercegovine od dalje eskalacije ekspanzivne politike Austro-Ugarske na Balkanu
433	Rim 15/28. XII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji* *MID Kraljevine Srbije*	O predstojećem povratku italijanskog poslanika i naimenovanju novog ruskog poslanika u Srbiji
434	Cetinje 17/30. XII	*Ministar inostranih dela Crne Gore Gavro Vuković* *Predsedniku vlade Kraljevine Srbije Savi Grujiću*	ogoršanja političkih situacija na Balkanu s obzirom na zbivanja u Turskoj iziskuju novi savezнички ugovor između Srbije i Crne Gore
435	Berlin 17/30. XII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj* *MID Kraljevine Srbije*	redstavnik nemačkog konzorcijuma za finansijske poslove u inostranstvu dolazi u Beograd
436	Berlin 17/30. XII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj* *MID Kraljevine Srbije*	O potrebi intenziviranja diplomatskih odnosa Srbije sa Holandijom, prema rasuđivanju holandskog diplomate u Berlinu
437	Rim 18/31. XII	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji* *MID Kraljevine Srbije*	O prijemu u italijanskom kraljevskom dvoru
438	Beograd 20. XII 1903/ 2.1 1904.	*MID Kraljevine Srbije Poslanstvu Kraljevine Srbije u Austro-Ugarskoj*	U vezi sa strahovanjem bosansko-hercegovačkih prvaka u kontekstu mogućih ratnih zapleta na Balkanu
439	Rim 20. XII 1903/ 2. I 1904.	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji* *MID Kraljevine Srbije*	Jova obaveštenja o povratku italijanskog i naimenovanju ruskog poslanika u Beogradu
440	Beograd 22. XII 1903/ 4. I 1904.	*MID Kraljevine Srbije* *Poslanstvu Kraljevine Srbije u Nemačkoj*	Uputstvo za saopštenje nemačkoj vladi da se sporno oficirsko „zavereničko" pitanje uspešno rešava
441	Skoplje 22. XII 1903/ 4. I 1904.	*Generalni Konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Turski zvaničnici se zalažu za pacifikatorska rešenja u graničnim područjima prema Srbiji
442	Bitolj 22. XII 1903/ 4. I 1904.	*Konzulat Kraljevine Srbije MID Kraljevine Srbije*	odrobni izveštaj o daljim zbivanjima u Bitoljskom vilajetu
443	London 23. XII 1903/ 5. I 1904.	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji* *Upravi srpske škole u San Francisku*	Postavljen ček od 1.000 dinara u srebru na adresu srpske škole
444	Carigrad 23. XII 1903/ 5. I 1904.	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	U vezi sa isplatom navedenih carinskih dažbina i još neratifikovanim trgovinskim ugovorom
445	Priština 23. XII 1903/ 5. I 1904.	*Mitropolit Nicifor Nastojniku manastira Visoki Dečani*	a sređivanje odnosa među zavađenim srpskim i ruskim kaluđerima
446	Skoplje 25. XII 1903/ 7. I 1904.	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	rotiv povratka nepoželjnog prote Božovića iz emigracije
447	Solun 25. XII 1903/ 7. I 1904.	*Ruski izaslanik iz Hilandara u Dečanima* *Ruskom konzulatu u Prizrenu*	Odredbe usaglašenog srpsko-ruskog sporazuma u sporu oko manastira Visoki Dečani
448	Beč 26. XII 1903/ 8.	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Austro-Ugarskoj*	Obaveštenje o aktuelnim pitanjima u sklopu balkanske neizvesnosti

	I 1904.	*MID Kraljevine Srbije*	
449	Rim 26. XII 1903/ 8. I 1904.	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji* *MID Kraljevine Srbije*	Optimističko rasuđivanje povodom imenovanja italijanskog generala Đorđia za komandanta savezničkih pacifikatorskih oružanih snaga u Makedoniji
450	Beograd 27. XII 1903/ 9. I 1904.	*Monopolska uprava Kraljevine Srbije* *Poslanstvu Kraljevine Srbije u Londonu*	Tekst ugovora o isporuci duvana
451	London 27. XII 1903/ 9. I 1904.	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji* *MID Kraljevine Srbije*	Povod za rat između Rusije i Japana u kontekstu nepovoljnih balkanskih posledica
452	Rim 28. XII 1903/ 10. I 1904.	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji* *MID Kraljevine Srbije*	Razgovor sa italijanskim ministrom inostranih poslova Titonijem
453	Atina 29. XII 1903/ 11. I 1904.	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Razgovor sa grčkim ministrom inostranih poslova Romanosom, u vezi sa situacijom u Makedoniji
454	Berlin 28. XII 1903/ 10. I 1904.	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Razgovor sa ministrom Rihthofenom
455	Berlin 29. XII 1903/ 11. I 1904.	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Razjašnjenje nesporazuma oko povratka nemačkog poslanika u Beograd
456	Beograd 30. XII 1903/ 12. I 1904.	*Ministarstvo unutrašnjih dela Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Mere protiv anarhista
457	Berlin 30. XII 1903/ 12. I 1904.	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Dalja razjašnjenja u vezi sa odsustvom nemačkog poslanika u Beogradu
458	Berlin 30. XII 1903/ 12. I 1904.	*Poslanstvo Kraljevina Srbije u Nemačkoj* *MID Kraljevine Srbije*	O aktuelnim personalnim i političkim problemima
459	Priština 30. XII 1903/ 12. I 1904.	*Srpska pravoslavna* *mitropolija* *Igumanu manastira Visoki Dečani*	Za sređivanje odnosa među zavađenim kaluđerima odstranjivanjem najekstremnijeg
460	Beč 31. XII 1903/ 13. I 1904.	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u* *Austro –Ugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	U vezi sa zahtevom za proterivanje Pere Todorovića iz Zemuna i potrebom povećanja izvoza preko Mitrovice
461	Pariz 31. XII 1903/ 13. I 1904.	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Sporni ugovor iz vremena Aleksandra Obrenovića o gradnji novih železnica u Srbiji
462	Bukurešt 31. XII 1903/ 13. I 1904.	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rumuniji* *MID Kraljevine Srbije*	Aktuelna pitanja na relaciji srpsko-rumunskih odnosa
463	Petrograd 1/14 I	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji* *MID Kraljevine Srbije*	Telegrafski raport o novogodišnjem prijemu kod cara
464	Berlin 2/15. I	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Novogodišnji prijem u ruskoj Ambasadi
465	Berlin 2/15. I	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj* *MID Kraljevine Srbije*	U vezi sa primljenim uputstvom, saopštenje je prihvaćeno
466	Atina 2/15. I	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Grčka vlada i javnost za savez sa Srbijom s obzirom na situaciju u Makedoniji
467	Pariz 3/16. I	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Zainteresovanost pariskog konzorcijuma za gradnju novih železničkih pruga u Srbiji
468	Petrograd 3/16. I	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji* *MID Kraljevine Srbije*	Podrobni izveštaj s novogodišnjeg prijema u carskom dvoru
469	Beograd 4/17. I	*MID Kraljevine Srbije Poslanstvu Kraljevine Srbije u* *Velikoj Britaniji*	Ističe se podrobniji izveštaj o fleksibilnijem stavu britanske vlade
470	Rim 5/18. I	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji* *MID Kraljevine Srbije*	Za prijema na italijanskom dvoru
471	Bukurešt 5/18. I	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rumuniji* *MID Kraljevine Srbije*	Intervju lidera makedonskog nacionalnog pokreta Sarafova

472	Budimpešta 5/18. I	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije u Mađarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Manifestacije u znak novouspostavljenih prijateljskih odnosa između Srbije i Mađarske
473	Beograd 6/19. I	*MID Kraljevine Srbije* *Ministarstvu unutrašnjih dela Kraljevine Srbije*	Zahtev za udaljenje Pere Todorovića iz Zemuna austrougarske vlasti su odbile
474	Rim 6/19. I	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji* *MID Kraljevine Srbije*	O nastojanjima Borisa Sarafova da pridobije Italiju za stvar makedonskog ustaničkog pokreta
475	Rim 6/19. I	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji* *MID Kraljevine Srbije*	O novoimenovanom poslaniku Italije u Beogradu markizu Imperijaliju
476	Budimpešta 7/20. I	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije u Mađarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Ust mađarskih liberala opovrgava zlonamerna pisanja austrijskih novina o Srbiji
477	Beograd 9/22. I	*Ministarstvo finansija* *Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Za usklađivanje uvoznih i izvoznih carinskih stopa Srbije i Crne Gore
478	Peć 9/22. I	*Srpska crkveno-školska opština u Peći* *Konzulatu Carevine Rusije u Prizrenu*	Sukobi oko manastira Visoki Dečani u proruskoj interpretaciji
479	Cetinje 10/23. I	*Poslanstvo Carevine Rusije u* *Crnoj Gori* *Konzulatu Carevine* *Rusije u Prizrenu*	U vezi sa odnosima u manastiru Visoki Dečani
480	London 10/23. I	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u* *Velikoj Britaniji* *MID Kraljevine Srbije*	Britanska vlada dala pristanak na otvaranje srpskog Konzulata u Glazgovu
481	Priština 11/24. I	*Konzulat Kraljevine Srbije u Prištini* *Konzulatu Carevine Rusije u Prizrenu*	Srpska vlada se zalaže za sporazumno rešenje spora oko manastira Visoki Dečani
482	Beograd 12/25. I	*MID Kraljevine Srbije Generalnom konzulatu* *Kraljevine Srbije u* *Skoplju*	O izgledima na uspeh ili neuspeh reformnih akcija u Turskoj
483	Beograd 12/25. I	*Vojno ministarstvo Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Određen je oficir za artiljerijsku oficirsku školu u Rusiji
484	Beograd 13/26. I	*Ministarstvo privrede Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Predlog za odlikovanje austrijskog konsultanta pri izradi novog rudarskog zakona u Srbiji
485	Beograd 14/27. I	*MID Kraljevine Srbije* *Generalnom konzulatu Kraljevine Srbije u Skoplju*	Divergentna mišljenja o dometima reformnih akcija u Turskoj
486	Pariz 14/27. I	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Otomanska banka zainteresovana za gradnju novih železničkih pruga u Srbiji
487	Carigrad 15/28. I	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Tekst rusko-austrijske note Porti u vezi sa reformnim akcijama, prema sporazumu u Mirčštegu
488	Beč 15/28. I	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u* *Austro-Ugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Razgovor sa predstavnicima Austro-Ugarske i Francuske o zbivanjima u Makedoniji, u kontekstu politike Srbije
489	Rim 16/29. I	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji* *MID Kraljevine Srbije*	O aktualnim balkanskim zbivanjima sa stanovišta predstavnika Italije
490	London 16/29. I	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u* *Velikoj Britaniji* *MID Kraljevine Srbije*	Razgovor sa državnim podsekretarom za spoljne poslove
491	Beograd 17/30. I	*MID Kraljevine Srbije* *Poslanstvu Kraljevine Srbije u* *Velikoj Britaniji*	Traži se opširniji izveštaj o stavovima britanske vlade prema Srbiji u izmenjenim uslovima
492	Rim 18/31. I	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji* *MID Kraljevine Srbije*	Razgovor sa ministrom Titonijem
493	Prizren 18/31. I	*Ruski konzul Tuholka* *Srpskom konzulu Markoviću u* *Prištini*	U vezi sa sukobom ruskih i srpskih kaluđera u manastiru Visoki Dečani
494	Beograd 19. 1/1. II	*MID Kraljevine Srbije Poslanstvu Kraljevine Srbije u* *Velikoj Britaniji*	Navedeni telegrafski aparati iz Engleske preskupi su za Srbiju
495	Pariz 20. 1/2. II	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Informacije predstavnika Otomanske banke Navilja o pregovorima za gradnju novih železničkih pruga u Srbiji
496	Petrograd 21. 1/3. II	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji* *MID Kraljevine Srbije*	U vezi sa izborom novog mitropolita srpske narodnosti u Turskoj
497	Rim 21. 1/3. II	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji* *MID Kraljevine Srbije*	O novom počasnom konzulu Srbije iz kruga italijanskih poslovnih ljudi u Milanu

498	Beograd 24. 1/6. II	*MID Kraljevine Srbije Poslanstvu Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji*	Kraljevskim ukazom postavljen je novi počasni konzul u Glazgovu
499	Beograd 26. 1/8. II	*MID Kraljevine Srbije*	Podsetnik za novog ministra inostranih dela
500	Petrotrad 26.1/8. II	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji* *MID Kraljevine Srbije*	Razgovor sa ministrom Lamsdorfom i načelnikom Hartvigom
501	Beograd 27. 1/9. II	*MID Kraljevine Srbije Generalnom konzulatu Kraljevine Srbije u Skoplju*	Zajednička promemorija Rusije i Austro-Ugarske Porti prema izveštaju po--slanika iz Carigrada
502	Beč 27.1/9. II	*Poslanik Mihailo Vujić Ministru Nikoli Pašiću*	U vezi sa različitim aktuelnim pitanjima
503	London 27. 1/9. II	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji* *MID Kraljevine Srbije*	Engleski listovi o zbivanjima u Srbiji u sklopu rekonstrukcije srpske vlade
504	Atina 27. 1/9. II	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Grčke dileme u spletu makedonskih kontroverzi
505	Cetinje 28. 1/10. II	*MID Kneževine Crne Gore* *MID Kraljevine Srbije*	Saglasnost sa odredbama preliminarnog sporazuma uz predložene odredbe savezništva između Srbije i Crne Gore
506	Rim 28. 1/10. II	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji* *MID Kraljevine Srbije*	O situaciji na balkanskim prostorima u kontekstu rusko-japanskog rata, sa italijanskih pozicija
507	Pariz 28. 1/10. II	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj* *MID Kraljevine Srbije*	O situaciji u kontekstu promena u politici Francuske u odnosu na Rusiju
508	Beč 29. 1/11. II	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Austro-Ugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Strahovanja od ekspanzivnih poduhvata Austro-Ugarske su racionalna uprkos miroljubivim uveravanjima njenih predstavnika
509	Berlin 29. 1/11. II	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Funkcioner nemačkog Ministarstva podneo povoljan izveštaj sa svog puta u Srbiji
510	Berlin 29. 1/11. II	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Nasuđivanja diplomatskih krugova u Nemačkoj o mogućim zapletima na Balkanu
511	Atina 29. 1/11. II	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Grčka rezonovanja o komplikacijama na makedonskom poprištu u kontekstu rusko-japanskog rata
512	Petrograd 30. 1/12. II	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji* *MID Kraljevine Srbije*	Razgovor sa ministrom Lamsdorfom o bezbednosnim pitanjima na Balkanu
513	Pariz 30. 1/12. II	*Otomanska banka* *Poslanstvu Kraljevine Srbije u Francuskoj*	U vezi sa pregovorima o gradnji novih železničkih pruga u Srbiji
514	Sofija 31. 1/13. II	*Diplomatska agencija Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Nesapčijev pred povratak u Beograd, kao otpravnik poslova, zalaže se za savezničke odnose Bugarske i Srbije
515	Peć 31. 1/13. II	*Član srpske opštinske uprave u Peći* *Članu ruske kaluđerske misije u manastiru Dečane*	Sukob ruskih i srpskih kaluđera u Dečanima, sa stanovišta proruski nastrojenih Srba
516	Beograd 1/14. II	*Nikola Pašić* *Mihailu Vujiću u Beč*	U svojstvu novog ministra inostranih dela ističe deklaraciju o kontinuitetu miroljubive politike
517	Berlin 1/14. II	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Nagađanja da će Austro-Ugarska iskoristiti ratne preokupacije Rusije za ekspanzivne poduhvate na Balkanu su neosnovana
518	Rim 1/14. II	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji* *MID Kraljevine Srbije*	Razgovori sa ministrom Titonijem o situaciji na Balkanu
519	Beograd 2/15. II	*MID Kraljevine Srbije Konzulatu Kraljevine Srbije u Prištini*	Mitropolit Nićifor mora da poštuje ingerencije srpske vlade u srpskim školama na području Eparhije
520	Beč 2/15. II	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Austro-Ugarskoj* *MID Kraljevine Srbije*	Nedoumice oko pretpostavljenih ekspanzivnih akcija Austro-Ugarske
521	Petrograd 2/15. II	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji* *MID Kraljevine Srbije*	Molbe srpskih studenata medicine da se priključe ekipi ruskog Crvenog krsta na rusko-japanskom ratištu
522	Skoplje 2/15. II	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Neredi u Đakovici
523	Skoplje 2/15. II	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Neredi u Đakovičkoj oblasti usred upada odmetničkih arbanaških odreda
524	Skoplje 2/15. II	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Buntovna i ustanička zbivanja u spletu represivnih i reformnih turskih akcija

525	Beograd 3/16. II	*MID Kraljevine Srbije Poslanstvu Kraljevine Srbije u Turskoj*	Nastojanje Austro-Ugarske da se u oblasti Stare Srbije ne sprovode reformne akcije iziskuje intervenciju ostalih velikih sila
526	Bukurešt 3/16. II	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rumuniji* *MID Kraljevine Srbije*	Rumunsko nagađanje o mogućim zapletima na Balkanu
527	Beograd 4/17. II	*MID Kraljevine Srbije* *Svim diplomatskim predstavništvima Kraljevine Srbije*	O područjima reformnih akcija Turske moraju biti uvažavani i interesi Srbije
528	Beograd 4/17. II	*Ministarstvo narodne privrede Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Veliki broj doseljenika iz Crne Gore iziskuje ograničenja iz ekonomskih razloga
529	Cetinje 4/17. II	*MID Kneževine* *Crne Gore* *MID Kraljevine Srbije*	Neizvesna misija diplomatskog predstavnika Bugarske
530	Sofija 5/18. II	*Diplomatska agencija Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	O iščekivanju većih zapleta na Balkanu
531	Sofija 5/18. II	*Diplomatska agencija Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	O misiji izaslanika bugarske vlade u Carigradu
532	Atina 6/19. II	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj* *MID Kraljevine Srbije*	Politička previranja izazvana nastojanjima da se Grčka više angažuje u borbama zo Makedoniju
533	Berlin 6/19. II	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj* *MID Kraljevine Srbije*	U nemačkim zvaničnim krugovima ne isključuje se mogućnost da Austro-Ugarska vojska zaposedne Sandžak
534	Beograd 7/20. II	*Predsedništvo vlade Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Rešeno je da se dva srpska vojna lekara upute o državnom trošku Srbije u područja ratnih operacija Rusije
535	Beograd 9/22. II	*MID Kraljevine Srbije* *Konzulatu Kraljevine Srbije u Prištini*	Nadležnost srpske vlade u području srpskih škola pod Turskom mora poštovati pravoslavna crkvena hijerarhija isto kao i turska vlast
536	Bukurešt 10/23. II	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rumuniji* *MID Kraljevine Srbije*	Nove nabavke oružja za rumunsku vojsku u kontekstu mogućih ratnih zapleta na Balkanu
537	Rim 10/23. II	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji* *MID Kraljevine Srbije*	Italija podržava Rusiju u ratu protiv Japana imajući u vidu njene balkanske potencijale
538	Skoplje 10/23. II	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Reagovanja na ekspanzivne podsticaje Austro-Ugarske u Sandžaku
539	Skoplje 10/23. II	*Generalni konzulat Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Vojinski problemi oko zgrade srpske gimnazije u Skoplju
540	Beograd 11/24. II 19. P/Z. III	*Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije*	Zabeleške Nikole Pašića o razgovorima sa bugarskim predstavnikom Hesapčijevim
541	Beograd 11/24. II	*Predsedništvo vlade Kraljevine Srbije* *MID Kraljevine Srbije*	Postavljaju se imena srpskih lekara za lečenje ruskih ranjenika na ratištima Rusije protiv Japana
542	Petrograd 11/24. II	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji* *MID Kraljevine Srbije*	Ministar Lamsdorf izjavljuje da će se reforme sprovesti i u Kosovskom vilajetu bez prisustva austrijskih oficira, shodno zahtevima Srbije
543	Petrograd 12/25. II	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji* *MID Kraljevine Srbije*	Podrobnije o razgovoru sa ministrom Lamsdorfom
544	London 14/27. II	*Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji* *MID Kraljevine Srbije*	Britanski stavovi u kontekstu rusko-japanskog rata i reformskih akcija u balkanskom delu Turske

RASPORED DOKUMENATA PREMA SADRŽINI
29. V/ll. VI 1903 — 14/27. II 1904.

ODNOSI KRALJEVINE SRBIJE I OSTALIH BALKANSKIH DRŽAVA

Srbija i Crna Gora
Projekti savezničkih dogovora i ugovora
484, 805, 921.
Usklađivanje carinskih tarifa 778, 873.
Migracioni problemi 778, 873, 968.
Učešće u preustrojstvu državne administracije Crne Gore
599.

Srbija i Bugarska
Orijentacija u smeru savezničkih dogovornih i ugovornih odnosa 108, 120, 196, 242, 436, 458, 466, 482, 496, 602, 720, 925, 939, 953, 984.
Sučeljavanja oko Makedonije i usled bugaraških komitskih akcija 154, 163, 176, 219, 241, 294, 313, 505, 952.
Crkvena sučeljavanja, Patrijaršije i Egzarhata, u identifikaciji nacionalne pripadnosti 107, 176, 702.
Međudržavni odnosi u korelaciji sa politikom prema Turskoj
106, 137, 140, 155, 171, 193, 197, 203, 204, 225, 243, 362, 387, 503, 971.

Srbija i Grčka
Zajednički interesi u politici dobrosusedskih odnosa 117, 136, 840, 855.
Makedonske kontroverze u srpsko-grčkim odnosima 216, 281, 343, 347, 357, 399, 455, 541, 611, 707, 786, 916, 934, 973.

Srbija i Rumunija
Ekonomski odnosi u kontekstu trgovinske razmene 852.
Politički odnosi u kontekstu makedonskih problema 447, 585, 735, 762.
Smerom dobrosusedskih odnosa 274 615.

Srbija i Turska
Dejstvo nasilja turske vojske i akcija komitskih — četničkih odreda u vilajetima Stare Srbije i Makedonije 181, 199, 204, 206, 211, 217, 233, 249, 251, 256, 266, 272, 276, 311, 316, 324, 332, 335, 358, 384, 392, 393, 425, 502.
Dejstvo bezuspešnih reformnih akcija 226, 248/308, 394, 524, 529, 570, 883, 953.
Dejstvo tursko-bugarskih odnosa 457, 458, 471, 480, 501, 517, 520, 527, 571, 588, 935.
Dejstvo tursko-grčkih odnosa 521, 526.
Pitanje priznanja statusa narodnosti, nacije. Srba u Turskoj 308, 366, 573, 611.
Trgovinske veze 520, 536, 550, 640, 656, 665.

ODNOSI KRALJEVINE SRBIJE I EVROPSKIH VELIKIH SILA

Srbija i Rusija
Podrška Rusije u konfliktnim situacijama spoljnopolitičkih odnosa Srbije 114, 231, 411, 415, 722, 733, 785, 991.
Uslovljenost odnosa u kompleksu zajedničkih intervencija Rusije i Austro-Ugarske u reformnim akcijama u Turskoj, prema odredbama Mircštegskog sporazuma 115, 178, 329, 356, 392, 397, 410, 498, 502, 529, 538, 570, 574, 608, 612, 627, 628, 630, 655, 658, 693, 697, 704, 718, 879, 889, 910, 991.

Strahovanje od negativnih posledica rusko-japanskog rata 925.
Zajednički interesi u unapređenju ekonomskih odnosa novim trgovinskim ugovorom 733.

Srbija i Austro-Ugarska
Korektni odnosi u korelaciji sa status quo politikom velikih sila na Balkanu
220, 416, 492, 722, 764, 785, 929.
Konflikti razotkrivani i podsticani štampom 218, 491, 682.
Dejstvo imperijalnih zahvata Austro-Ugarske u Bosni i Hercegovini, i smerom Novopazarskog sandžaka 324, 474, 660, 724, 786, 803, 833, 891, 911, 959, 975.
Zapleti u novim trgovinskim pregovorima 832, 850, 930.
Poboljšani odnosi sa antiaustrijski orijentisanom Ugarskom 591, 798, 866, 872.

Srbija i Francuska
Orijentacija smerom savezničkih odnosa 101, 229, 418, 620, 784.
Ekonomske poluge
105, 323, 404, 472, 507, 519, 569, 650, 739, 760, 858, 888, 902.

Srbija i Italija
Nova orijentacija pravcem saradničkih odnosa u spoljnoj politici, uslovljena opasnostima od ekspanzivne Austro-Ugarske 124, 173, 582, 620, 658, 763, 772, 838, 871, 898, 924, 944, 964, 967, 979.
Prisniji odnosi podsticani rođačkim vezama vladara
600, 809, 861.

Srbija i Nemačka
Izrazi korektnih, dobronamernih, međudržavnih odnosa 131 154, 163, 355, 473, 536, 765, 797, 812, 842, 931.
Zajednički interesi u podsticajnim finansijskim i trgovinskim odnosima
603, 783, 807.

Srbija i Velika Britanija
Istrajnost u osudi ubistva kralja Aleksandra Obrenovića uslovljava duži prekid diplomatskih odnosa Velike Britanije sa Srbijom 102, 105, 110, 119, 135, 149, 160, 207, 326, 421, 564, 675, 894.
Nastojanja da se rešenjem „zavereničkog pitanja" normalizuju odnosi 161, 276, 390, 567, 861.
Generalni konzulat Srbije u Glazgovu, sa Britancem na čelu, u službi zajedničkih ekonomskih interesa 649, 745, 876, 907, 914, 993.

POSEBNO IZDVOJENA PITANJA U KOMPLEKSU SPOLJNOPOLITIČKIH ZAPLETA

Zavereničko pitanje 96, 105 109, 125, 128, 133, 143, 148, 152, 156, 370, 406, 445, 468, 472, 492, 733, 765, 769, 796, 811, 843, 847, 851, 909, 913, 992, 994.

Pitanje četničkih odreda iz Srbije u Staroj Srbiji i Makedoniji 233, 251, 259, 301, 313, 317, 324, 363, 413, 426, 427, 441, 443, 451, 455, 459, 477, 533, 549, 609, 624, 636, 648, 685, 788.

Komitska obračunavanja izazvana nacionalnim antagonizmima 224, 289, 293, 301, 303, 651.

Makedonsko pitanje u kontekstu delovanja uticajnih krugova velikih sila 193, 315, 374, 437, 472, 474, 497, 512, 576, 586, 621.

Albansko pitanje u kontekstu arbanaških (albanskih) nasilja u vilajetima Stare Srbije i

Makedonije 193, 202, 204, 265, 300, 311, 459, 472, 672, 704, 728, 950, 951, 960.

Reperkusije Ilindenskog ustanka 252, 254, 261, 262, 264, 276, 280, 289, 292, 293, 299, 308, 321, 322, 376, 381, 399, 432, 437.

Izbeglice iz Turske 608, 611, 624, 633.

Reperkusije ubistva ruskog konzula Rostkovskog u Bitolju 265, 272, 275, 277, 287, 293, 295, 296, 298, 302, 304, 317, 339, 382.

Dečansko pitanje, u srpsko-ruskom kaluđerskom sporu 98, 131, 212, 214, 221, 223, 224, 228, 236, 239, 247, 270, 415, 606, 657, 827, 829, 849, 874, 875, 877, 900, 942.

Srpsko-grčki spor oko crkve Sv. Spasa u Skoplju 103, 145, 156, 180, 342, 414, 689, 690, 696, 698, 707, 709, 710, 711, 712, 714, 726, 731, 734, 739, 750, 758.

Spoljnopolitički odnosi Srbije opterećeni delovanjem rođaka ubijenih kralja Aleksandra Obrenovića i kraljice Drage, i protivnika iz redova oficira „nezaverenika” 485, 127, 128, 137, 148, 157, 274, 320, 364, 386, 406, 424, 440, 445, 468, 475, 491, 493, 507, 511, 519.

Spoljnopolitički odnosi Srbije uslovljeni miroljubivom status quo politikom 411, 446, 525, 529, 658, 695, 704, 718, 766, 888, 929, 934, 943.

DOKUMENTI

29. maj/11. jun 1903 — 14/27. februar 1904

1

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj — Pariz
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

TELEGRAM
Otpravljen iz Pariza u 9 sati i 35 min. pre podne — 30. V 1903.
Primljen u Beogradu u 2 sata i 20 min. posle podne — 30. V 1903.

Šef kabineta Ministra Inostranih Dela reče mi: primio depešu šifrovanu od francuskog poslanika u Beogradu, u smislu Vaših [uputstava] mera i da vlada srpska diskutuje o Karađorđeviću. *Figaro* jutrošnji publikovao intervju sa Delkaseom, koji kaže da su događaji u Srbiji samo srpska stvar i ničija više. Strane vlade nemaju prava, niti treba da izjave svoje mnenje.

Đorđević

AS, MID, PO, 1903, F-V, D-II, pov. br. 1300, v. pov. br. 1391.

2

Generalni konzulat Kraljevine Srbije u Ugarskoj — Budimpešta
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 69. 30. V/12. VI

S pozivom na moj jučerašnji telegram čast mi je izvestiti Vas da sam u odsustvu ugarskog Ministra Predsednika g. Sela, saopštio sadržaj Vašeg jučerašnjeg telegrama ugarskom Ministru Prosvete g. Vlašiću, kao najstarijem članu ugarskog Kabineta. Gospodin Ministar Vlašić nalazio se onog časa kod mene kada je Vaš telegram prispeo bio. Došao je da se izvesti o istinitosti vesti koja se već od 7 sati izjutra po gradu rasturila.
Gospodin Ministar Vlašić je sadržaj Vašeg telegrama uzeo u ime Kraljevske ugarske vlade na znanje i odmah mi izjavio da oni taj akt smatraju kao čisto unutarnju stvar Kraljevine Srbije. Samo u slučaju eventualnih nemira u Srbiji, ako bi se desili do stepena da se njihovi interesi tangiraju, morali bi zauzeti odgovarajući položaj. Inače će se radovati da se sve na miru svrši i normalnim putem prođe.
Pomenutim mojim jučerašnjim telegramom javih Vam, kako se govori, da je korpusima u Zagrebu i Temišvaru naređeno da budu u strogoj pripravnosti. Ovu sam vest saznao od nekih ozbiljnijih novinara. Naknadno pak saznao sam da ta naredba zaista postoji samo zato što se boje nepredviđenih nemira u Srbiji i onda bi im bila dužnost da svoju granicu duž Srbije obezbede. Vesti, pak, koje su ovde raznete, kao da se srpska vojska koncentriše prema ugarskoj granici, ja sam pobijao kao sasvim bezrazložne.
Smatrao sam za dužnost izvestiti Vas o ovome, moleći Vas, Gospodine Ministre, da izvolite primiti uverenje o mom dubokom poštovanju.

Barlovac

Original. AS MID, PO, 1903, F-V, D-II, K/28, pov. br. 1687, v. pov. br. 1660.

3

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin

Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

\- 31. V/13. VI

TELEGRAM
Otpravljen iz Berlina 31. V u 10 sati i 13 minuta posle podne
Primljen u Beogradu u 11 sati i 40 minuta posle podne

Iako su sa čovečanskog i moralnog gledišta događaji ovde izazvali opštu i strogu osudu, u političkom pogledu izjave koje sam s merodavnih strana čuo od prekjuče pokazuju mirno shvatanje prilika. Na službenom mestu smatraju zasad prekinute zvanične odnose sa Srbijom. Saopštenje onomadašnjeg telegrama učinjeno i primljeno od Min. inostranih dela kao nezvanično. Očekuje se rezultat saziva narodnog predstavništva. Ako se u zemlji održi red i mir, dalji razvoj smatra se kao unutrašnja stvar Srbije i ne predviđaju komplikacije. Ukazivaju na poluslužbene izjave u bečkom Fremdenblattu, po kome austrougarska vlada sa izvesnom predusretljivošću sklona primiti izbor Petra Karađorđevića. Priznanje skupštinskog izbora smatra se kao verovatno.

Milićević

AS, MID, PO, 1903, *F-V*, D-II, K/28, pov. br. 5871, v. pov. br. 1291.

4

Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Budimpešta
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 69. *31. V/13. VI*

Čast mi je izvestiti Vas da je u ugarskom Parlamentu juče bilo reči o poslednjem događaju u Srbiji.
Sednici prisustvovao je Ministar Predsednik Sel i predsednik Parlamenta grof Aponji. Predsedavao je podpredsednik Talijan, koji je u ime Parlamenta izjavio žaljenje poslednjih događaja u Beogradu i izjavio želju da srpski narod prebrodi krizu i pođe putem mirnog razvića. Predsednik Ministarstva Sel u ime vlade, kao i opozicione vođe Košut i graf Ziči u ime svojih partija pridružili su se ovoj izjavi Talijanovoj.
Poslanici Rakovski i Lovasi uputili su tom prilikom pitanje na ugarsku vladu kakav će uticaj događaji u Beogradu imati na balkansku politiku Austro-Ugarske. Lovasi je naročito naglasio da će Srbija sada poći putem staloženosti i konsolidacije i da bi strano mešanje moglo to poremetiti i dovesti Austro-Ugarsku do sukoba. Na to je predsednik Ministarstva Sel izjavio da još ne može dati odgovora na ova pitanja, jer stanje stvari u Srbiji nije još sasvim utvrđeno, no on se nada — iako je događaj vrlo ozbiljan i njegove se posledice još ne mogu predvideti — da neće nastupiti takve prilike, koje bi izazvale promenu politike prema pograničnim državama na Balkanu. Izrazio je nadu da će se dosadašnja politika moći održati i nadalje, ali nalazi da je potreba strogo motriti na interese Monarhije i Ugarske.
U podprilogu čast mi je poslati Vam sinoćne novine o ovome i jutrošnji Pester Lloyd, u kome se o ovoj stvari govori u uvodnom članku.
Smatrajući za svoju dužnost izvestiti Vas o ovome, čast mi je uveriti Vas, Gospodine Ministre, o mom dubokom poštovanju.

B. J. Barlovac

5

Pravoslavno-srpska crkveno-školska opština — Peć
Sergiju Tuholkom, ruskom konzulu — Prizren

Br. 36. 1/14. VI

Doznavši da je g. Jereteoikon Nikodim obišao istinu objašnjujući Vam stvar Ruskih kaluđera, nismo mogli propustiti a da našu želju Vašem blagorodiju ne izjavimo.
Toga radi šaljemo iz naše sredine jednog člana opštine g. Ristu Timotijevića da tu našu želju Vašem blagorodiju i usmeno izjavi.
Vama i Vašem trudu oko nas, nismo u stanju i nemamo reči kojima bi Vašem blagorodiju blagodarnost izjavili. Nego Bog svemogući da Vas poživi na diku i ponos celog slovenskog naroda.
Ruske kaluđere pak ne samo što tražimo za Dečane, nego želimo i molimo, da nam se za sve naše manastire pošalju, jer smo uvereni, da samo preko njih možemo dobiti ono što od toliko godina želimo, i da je jedini taj izlaz za dobre posledice ovoga jednog i napaćenog naroda od razbojništva neobrazovanih i divljih Arnauta.
U nadi da će Vaše blagorodije imati u vidu naše želje i naše misli, ostajemo ponizni Vam

Crkveno školska Opština

Predsednik

Obrad Popović, sveštenik

Potpredsednik

Stefan S. Stefanović

Članovi

Vasilije Božidarović
Živko Stefanović
Jovan Z. Gerić
Rista Timotijević
Borđe R. Mitković
Dimitrije Božidarović
Marko D. Ristić
Lazar Nikolić
Mihailo Vasilijević

Original. AS, MID, Konzulat Prizren.

6

Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Skoplje
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 868. 1/14. VI

Mitropolijski namesnik iz Kratova 29. pr. mca izvestio je Mitropoliju da je jedna bugarska četa zarobila Mitu, Lazara i Ćitu, ženu Arse, seljake iz našeg sela Štalkovice. Vlast kratovska o ovome izveštena odmah je poslala poteru, koja je susrela četu u planini sela Ratkovice. U sukobu poginulo je 10 komita, a s turske strane 1 vojnik i 1 žandarm. Zarobljenici su oslobođeni istog dana.
29. pr. mca bio je sukob na Golaću u Maleškoj kazi, blizu Careva sela, u jednoj šumi između komita i potere. Ne zna se broj četnika. U sukobu palo je 10 duša i 1 ranjen. Drugih bližih

podataka o ovome nema. Istog dana bio je sukob u planini sela Nikodima između komitetske čete od 10 četnika i potere. Osam četnika poginulo, a dva su pobegla. Od Turaka jedan je ubijen i dva su ranjena.
Ovdašnjoj policiji pošlo je za rukom te su ona dva bugaraša o kojima je reč u mome raportu od 29. pr. mca PP No 855, prokazali neke ovdašnje ljude koji pripadaju komitetu, te su po njihovom spisku mnogi bugaraši uhapšeni.
Sva ova saznanja potvrdio je mektubdžija, zastupnik valijin.

Zastupnik Generalnog konzula
Sekretar Ministarstva Inostranih Dela
M. V. Veselinović

Original. AS, MID, PP, 1903, br. 2200.

7

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 633. 2/15. VI

Sadržaj Vaše depeše od 29. prošlog meseca, kojom ste me izvoleli izvestiti da su Kralj Aleksandar i Kraljica Draga poginuli, i da je pod predsedništvom g. Avakumovića obrazovana privremena vlada, saopštio sam istoga dana verbalnom notom kako Porti tako i svima Poslanstvima ovde akreditovanih država. Na ovu komunikaciju odazvao se Veliki Vezir posetnom kartom Poslanstvu i svi šefovi misija — neki lično, a neki kartom. Tako isto Poslanstvu su izjavili saučešće Patrijarh Joakim, Egzarh bugarski i poglavari drugih crkava. Na poziv doajena diplomatskog kora — barona Kaliče, sva su Poslanstva i stacionari istakli bili zastave na pola bandere.
U turskoj carevini ne postoji ni najmanje slobode za štampu, te, po tome, javno mnjenje o poslednjim događajima kod nas ne nalazi svoga izraza. Turske novine ne smeju da objave ni fakt ubistva kakvog vladara ili šefa koje države. Za Kralja Aleksandra i Kraljicu Dragu u jednim ovdašnjim novinama istina rečeno je da su poginuli i to nesrećnim slučajem što se zid od kuće srušio te ih oboje pretrpao! O takvim stvarima ovde se slobodno i ne govori, i u koliko sam mogao saznati krvava tragedija odigrana u beogradskom Kraljevom dvoru učinila je i u turskim krugovima dubok utisak — naročito na Sultana i njegovu okolinu. U diplomatskim krugovima pak osuđuje se surovost s kakvom je atentat od 29-og izvršen. Međutim, izaziva iznenađenje i divljenje da je u ovakvim kritičnim i sudbonosnim momentima narod svojim mirnim držanjem spasao Zemlju od teških potresa.
Turci od promene na prestolu srpskom zaziru i ne nadaju se dobru za sebe. Bugari kao da ovaj momenat eksploatišu u svoju korist. Načević tek se danas u Sofiju vraća pošto je od Sultana primljen i po drugi put kod Velikog Vezira ugošćen. Večeras idem u Bujukders izvestiti i poslati Vam izveštaj.

Sava Grujić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-V, D-II, I/28, pov. br. 1289, v. pov. br. 1120.

8

Generalni konzulat Kraljevine Srbije u Ugarskoj — Budimpešta
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 70. 2/15. VI

Juče, u nedelju oko 5 sati po podne skupilo se pred Generalni Konsulat 20—30 mladića, po svoj prilici bili su Srbi radnici, kako iz Srbije, tako i iz Ugarske. Vikali su: „Nećemo Kralja, nećemo dinastije, „Abzug", „Živela republika".
No, ovaj se svet ubrzo rasturio čim je primetio da se žandarmi zbog larme skupljaju; niko nije uhvaćen, te se i ne zna ko su demonstranti bili.
Usled ovoga ovdašnja policija odredila je jednog žandara kao čuvara da se podobni slučajevi ne bi više desili.

Barlovac

Original. AS, MID, PO, 1903, D-I, F-II, D/8, pov. br. 1093.

9

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj — Pariz
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 154. 3/16. VI

U vezi sa jučerašnjom depešom povodom srećnog stupanja na presto Njegovog Veličanstva Kralja Petra Karađorđevića, ja sam odmah otišao da izvestim Ministra Inostranih Dela gospodina Delkasea preko njegovog Šefa Kabineta g. Kokordana. Gospodin Kokordan primio me je vrlo ljubazno i po izmenjenim rečima učtivosti, ja sam mu saopštio Vašu depešu zamoliv ga da što pre izvesti g. Delkasea. Na moje saopštenje g. Kokordan, poznavajući Srbiju jer je neko vreme bio u Beogradu, izjavio mi je, sa svoje strane, iskrena čestitanja i želje za srećnu budućnost naše zemlje i u isto vreme da ide odmah izvestiti g. Delkasea, pri čemu smo se rastali.
Po ovome ja sam pohitao kod brata Negovog Veličanstva Kralja, Kneza Arsena Karađorđevića da Ga izvestim o ovom srećnom događaju a tako isto i kod Knjaginje Karađorđevićke, koja je ovim saopštenjem bila veoma dirnuta i na moju molbu bila je ljubazna dati nam za Kraljevsko Poslanstvo sliku Karađorđa, a knez Budimir, sin Knjaginjin poslao nam je medaljon, koji je on sam izradio. Ja sam sliku i medaljon izložio u velikom salonu našega Poslanstva, a za tim sam istakao narodne zastave na fasadi Poslanstva.
Predviđajući ovaj događaj, umolio sam još juče g. Mikazulija, našeg činovnika u Kraljevskom Poslanstvu, da organizuje u trpezariji Poslanstva jedan lanč, što je on na potpuno zadovoljstvo izvršio, tako, da kad je svet i žurnaliste o ovom velikom i srećnom događaju doznao, mi smo bili okruženi mnoštvom žurnalista i članova naše komisije, koji su svi došli da izjave svoja najiskrenija čestitanja, i okružen njima napivši zdravicu u zdravlje Njegovog Veličanstva Kralja i sreću sa kojom nas nova Nova Zora Srbije pozdravlja horilo se gromoglasno: Živeo Kralj Petar Karađorđević.

Đorđe D. Đorđević

Original. AS, MID, PO, 1903, F-V, D-IV, K/34, pov. br. 1284, v. pov. br. 1283.

10

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 58. 3/16.

Primio sam juče vašu cirkularnu depešu, kojom ste izvoleli izvestiti Poslanstvo, da je Narodno Predstavništvo jednodušno izabralo Petra Karađorđevića za Kralja Srbije, naredivši ujedno da to saopšte kome treba.
Odmah sam otišao u Forin-Ofis da makar i nezvanično saopštim taj znameniti čin.
Iako sam se markizu Lensdaunu dao anonsirati samo kao „g. Mijatović", a ne kao „Poslanik Srbije", opet me markiz nije hteo primiti, nego mi je poručio da ga izvinim, jer mora odmah da polazi za sednicu Gornjeg Doma, i da, ako sam došao da što saopštim — učinim to saopštenje njegovom privatnom sekretaru, Ser Eriku Baringtonu.
Ja sam tako i učinio.
Ser Erik je obećao da će odmah izvestiti markiza Lensdauna o mome saopštenju, „koje je naravno" dodao je — „ima smatrati kao nezvanično".
Javno je mnenje u ovoj zemlji još jednako silno uzbuđeno groznom smrću Kralja Aleksandra i Kraljice Drage, ali se izbor princa Petra Karađorđevića pozdravlja simpatično.
Dozvolite mi da i ja ovom prilikom čestitam zemlji, što je tako brzo i na jedini logičan i srećan način izvedena iz jedne kritične situacije.
A čestitam i vladi što je uspela da održi red u zemlji, i da izbor Kralja obavi načinom ustavnim i zakonitim i tako brzo.

Čeda Mijatović

Original. AS, MID, PO, F-IV, D-IV, K/34, pov. br. 1312, v. pov. br. 1311.

11

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 60. 3/16. VI

Političko društvo „Byron Society", koje favorizira emancipaciju balkanskih zemalja od turske vlasti, poslao mi je priloženi telegram, koji u prevodu glasi:
"Da Srbija časno ispliva iz neprilika i lojalno potpomaže Kralja, kome podnesite naša srdačna čestitanja, najiskrenija je želja Bajronovog Društva".
Ja sam zahvalio Društvu i izvestio ga da će se njegova čestitka dostaviti Njegovome Veličanstvu Kralju.

Čedomilj Mijatović

Original. AS, MID, F-V, D-III, K/29, pov. br. 1279, v. pov. br. 1251.

12

Srpska Pravoslavna Mitropolija — Skoplje
Generalnom konzulatu Srbije — Skoplje

Pov. br. 1098. 3/16. VI

Sinoć su ovdašnji grčki učitelji proneli glas: „da je došao akt iz Carigrada o pravednijoj promeni reda služenja u našoj crkvi Sv. Spasa u Skoplju, ali u isto vreme i o tome da ovdašnja grčka

opština neće nikako pristati o promeni toga reda, dokle najpre ne počne zidati svoju novu crkvu". Išavši u Carigrad radi svojih važećih eparhijskih poslova, ja sam išao i zato da se ovaj sadanji red promeni novim, pravičnijim, tj. da u buduće bude u našoj crkvi Sv. Spasa u Skoplju naizmence jedna grčka, a druga slovenska služba i kome koji praznik preko godine dođe na red; no evo gde Grci izjavljuju da na to ne pristaju dokle najpre ne počnu zidanje svoje nove crkve! Dakle, pravoslavni Grci ne daju ni sad gotovo za veresiju, t.j. oni još sumnjaju da će Srbija njima, prvo ustupiti sva nepokretna naša zaveštanja testamentima imanja našoj crkvi Sv. Spasa i, drugo, da će im i posle toga dati 2000 napoleona za zidanje njihove nove crkve u Skoplju Sv. Mine.
Mi znamo sada usigurno da je Grcima iz Carigrada od grčkog Poslanika došao ovakav akt, t.j. o promeni reda u našoj crkvi Sv. Spasa; i to mora biti da je došao po grčkom starom običaju i drugi akt kojim se njima u Skoplju daju ovakva upustva da ovako i na ovaj način pristanu na novi red u crkvi Sv. Spasa!
Patrijaršija ne ustupajući nikakvo zaveštana testamentima imanja crkvi Sv. Spasa u Skoplju da tako i dalje ostanu nego zahtevajući: da se sva ta nepokretna imanja prenesu na novu crkvu grčku u Skoplju, obećala je da će se promeniti red služenja u crkvi Sv. Spasa u Skoplju ako t.j. na to pristane i grčki Poslanik u Carigradu pa zbog toga išao je i srpski carigradski Poslanik Đeneral G. S. Grujić grčkom Poslaniku da ga moli da i on na to pristane i da što pre piše svom grčkom Konsulu u Skoplju, za da i on umoli skopljanske Grke ili bolje Cincare (jer je Grka u Skoplju vrlo malo) da i oni na to pristanu i grčki Poslanik obećao je ovo Đeneralu G. S. Grujiću i jamačno sad je došlo pismo grčkom Konsulu o tome pa su zato i mogli grčki učitelji sinoć proneti ovaj glas.
Na ovome mestu ne mogu a da ne primetim i ne ponovim bar nešto iz stare istorije naših slovenskih poslova:
1) Crkvu Sv. Spasa u Skoplju zidali su naši pretci pre 300 godina a ona je samo naša i ničija više; no kad su skopljanski Srbi već dovoljno namučeni grčkim šovinizmom prešli na egzarhijsku stranu i u Bugare, onda je naša crkva Sv. Spasa u Skoplju ostala skoro sasvim prazna i sa tako malo ljudi, da su molili novodošavše grko-cincare da i oni dolaze u našu crkvu pa su im u početku dozvolili da pevaju i po neko „Kirienejson", zatim dozvolili su im da se u crkvi govori i po neki grčki „vozglas", posle i po neka grčka "jektenija, naposletku da bude jedna pevnica sasvim njihova, pa onda i po jedna grčka liturgija njihova da je, a naposletku Srbi su ustupili i tutorstvo Grcima u crkvi, a sve ovo samo zato, da bi ih imali uza se! Na ovaj način dakle Grci su ne samo sredstvom srpske molbe ušli u srpsku crkvu nego i ovladali njome pa je sad moraju da otkupljuju od Grka, koji evo bez srpskih sigurnih para neće iz nje da izađu niti da pristanu na neki pravičniji i bolji po Srbe red u crkvi!
2) "Rusi su oslobađajući Bugarsku, silom svoje vojske ušli i u sam Carigrad t.j. ispunili svoju staru želju još od Velikog Petra, i onda pristali da ga ostave i da ide u Berlin na sud pa da im neprijatelji njihovi kažu šta će biti njihovo i dokle će njima ostati"!

Sloveni dakle uvek znaju samo da žrtvuju a drugima ostavljaju da im posle rešava šta oni sve ima da dobiju od tih svojih požrtvovanja! Tako je dakle bilo sa Rusima u Carigradu, pa tako i sa Srbima u Skoplju i ovo je vrlo vredno i važno da se zapamti.

Mitropolit Skopski

Firmilijan

Original. AS. MID, Konzulat Skoplje.

13

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London

Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 62. 4/17. VI

Večeras sam vam otvoreno depešom poslao suštinu izjave koju je Predsednik engleskog Ministarstva, g. Artur Balfur, danas posle podne učinio u Donjem Domu. Otvorenom depešom zato što je ta izjava bez sumnje već otelegrafisana u sve krajeve Evrope, pa bi se mojim šifrovanjem samo dalo povoda da se naše šifre saznadu.

Izjava je Balfurova u svojim pojedinostima neprijatna za nas. Odgovarajući g. Redmondu i g. Baolsu, on je rekao:

„Kao što sam prošlog ponedeljka rekao, diplomatski odnosi između naše države i Srbije prekinuti su smrću Kralja Aleksandra, i nisu obnovljeni. Vlada Njegovoga Veličanstva uzela je u razmatranje: da li bi trebalo da svoju osudu zločina, koji je obeščastio srpsku prestonicu, obeleži time što bi odazvala iz Beograda predstavnika Njegovoga Veličanstva; ali se našlo da zasada Ser Džordž Bonam treba da ostane na svome mestu, kako bi mogao paziti na tok događaja, i preduzeti sve one korake koji bi bili nužni da se zaštite britanski interesi. On neće biti akreditovan kod nove vlade, niti će se učiniti kakvi koraci da se ovoj dade priznanje, dokle god ne dobijemo punije obaveštenje o okolnostima pod kojima je ona došla na vlast. Razumeli smo da su Sile, o držanju kojih je vlada Njegovog Veličanstva dobila izveštaje, izdale svojim predstavnicima nastavljenja da vladu (sadašnju srpsku) priznadu kao de facto vlast, radi rasprave tekućih poslova."

Redmond (Irac) pitao je dalje, da li će vlada engleska tražiti od nove srpske vlade da se kazne ubice, na što je Balfur odgovorio: da sad ne može nikakav dalji odgovor dati.

Neki su članovi uzeli ironično da pitaju: kako će to engleska vlada doći do punijeg obaveštenja o okolnostima pod kojima je sadašnja srpska vlada došla na vlast, hoće li to ispitivati kakav "Kabinetski odbor", ili će to biti nekakvo "tajno ispitivanje"? Balfur je odgovorio: da će se to činiti onako kako se i dosada činilo! Ser Carl Diak je podsetio, da je Markiz Lensdaun pre neki dan rekao (u Gornjem domu), da on odbacuje svaku misao o kakvom tajnom ispitivanju.

Javno je mnjenje ovde još jednako veoma razdraženo svakojakim pričama o groznim detaljima ubistva. Meni dolaze i anonimna pisma, u kojima mi se gnušanje izjavljuje. Kao što sam vam javio, Lensdaun me onomad nije hteo primiti. Ja nikome ne idem, niti mi sad ko dolazi, osim nekoliko ličnih prijatelja, koji nisu politički ljudi.

Ja čekam da Kralj prispe u prestonicu i obrazuje novu vladu, pa da ovoj formalno podnesem moju molbu za razrešenje od moga sadašnjeg položaja.

Uzimam slobodu pomenuti, da je kuća Poslanstva uzeta pod kiriju do 6/19 oktobra ov. g.

Čedomilj Mijatović

Original. AS, MID, PO, 1903, F-V, D-II, pov. br. 1303, v. pov. br. 1300.

14

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad

Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 643. 4/17. VI

Pismom mojim od 19. prošlog meseca, Pov. № 585, imao sam čast izvestiti Ministarstvo u čemu se sastojala misija g. Načevića, koji je, prema službenim izveštajima iz Sofije, ovamo „po svome privatnom poslu" doputovao bio. Gospodin Načević sad je svoju misiju svršio i juče se vratio u Sofiju, gde će svojoj vladi podneti o tome izveštaj. Da bih Vas i ja o rezultatima te misije pouzdanije izvestio, posetio sam juče u Bujukderu g. Zinovjeva, kuda sam se, na njegov ljubazan poziv, u goste i onako za koji dan preselio.

Na pitanje moje: s kakvim se rezultatima g. Načević vratio kući? g. Zinovjev imao je dobrotu

pročitati mi, posle večere, svoj izveštaj, koji je za sutrašnju poštu za grofa Lamzdorfa spremio. Izveštaj počinje sa saopštenjem samoga g. Načevića, koje mu je, prilikom prekjučerašnje oproštajne vizite, on učinio. Gospodin Načević, naime, ispovedao se g. Zinovjevu da, sem laskavog prijema u Jildizu i na Porti i sem lepih reči, on nema ništa sa sobom u Sofiji da ponese. Na poznate Vam zahteve bugarske, njemu su i u Jildizu i na Porti ponovili, isto što i u početku, da se o reformama brine Porta i Zainteresovane sile, ali da se one što pre izvedu zahteva se od Bugarske da ona ozbiljno stane na put daljem upadanju buntovnih četa u Tursku. G. Načeviću dato je na znanje od ovdašnjih predstavnika velikih sila, da je zahtev Bugarske, da ona u poslu na reformama učestvuje, neumesan. Samo engleski ambasador Sir O'Conor u tome se odvajao od svojih kolega i savetovao je Porti da se sa Bugarskom neposredno sporazume.

Ne uspevši tako ništa u svojoj misiji, g. Načević najposle je molio g. Zinovjeva da radi na tome da se u Bugarsku prebegle Maćedonske familije amnestiraju, kako bi se natrag na svoja popaljena ognjišta povratiti mogli. U protivnom slučaju, bugarski je izaslanik naglasio da velika masa emigracije znatno otežava kneževskoj vladi zadatak da granicu sasvim zatvori i da dalje formiranje četa iz tih nezadovoljnih elemenata spreči. Gospodin Zinovjev samo je u toj tačci obećavao dejstvovati na Portu, ali pod uslovom da bugarska vlada granicu od daljih upada četa sasvim zatvori. Dokle čete iz Bugarske budu upadale, - rekao je g. Zinovjev — Bugarska se nema ničemu nadati.

Interesantna je ocena Egzarhova Načovićeve misije. „Blaženjejši Josif — reče mi g. Zinovjev — bio je takođe ovih dana kod mene u poseti i kazao mi kako g. Načević ne samo da nije u svojoj misiji ništa uspeo nego da on — Egzarh — ovu misiju smatra za izlišnu pa čak i za štetnu.” Po mišljenju Egzarhovu, pregovorima Načevićevim u Sofiji se obmanjivali raznim nadama, te se tako protezao ovaj za Maćedoniju štetan provizorijum. Egzarhu nije sad do velike politike, već da se što pre tolike pozatvarane škole i crkve opet otvore, a i sam uviđa da to ne može da bude sve dotle dokle se god čete iz Bugarske budu propuštale. Egzarh je u tome smislu pisao i samom Knezu Ferdinandu.

Kod vlade, koja Vam je prethodila, bilo je strahovanje da će se Načevićevom misijom naši interesi u Maćedoniji oštetiti, te je u poslednjem času, u licu pukovnika Rašića, bez prethodnih mojih znanja, i sama uputila kontra-misiju. Ova je misija bila sasvim izlišna i neumesna i dobro je još što se o njoj ništa nije saznalo.

Velike sile, koje su na sebe delo o reformama uzele, vrlo su surevnjive kad se ko sa strane, mimo njih, u ovaj posao meša. Pri tom nezavisnoj Kraljevini, koja ima ovde svoga poslanika, ne ide da se služi putevima vazalne Kneževine, i ako nam je dužnost da na ovaj obilazni rad strogo motrimo.

I tako Načević-efendija — kako ga Turci tituliraju — bio je ljubazno primljen i u Jildizu i na Porti kao njihov čovek, ali je ispraćen praznih ruku — sa praznim obećanjima. Pa ipak ne bi se moglo uzeti da je Načevićeva misija ostala bez ikakvog rezultata. Ona zaoštrenost, koja je između Bugarske i Turske poslednjih dana kabineta Dr Daneva, jako izbila, sad je znatno popustila, a neposredna izmena misli sa ovdašnjim merodavnim krugovima rasejaće mnoge iluzije bugarskih državnika.

Sava Grujić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-III, D-I, I/16, pov. br. 1476, v. pov. br. 1475.

15

Ministarstvo unutrašnjih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 172. 5/18. VI

Načelnik okruga krajinskog, poverljivim putem dostavio mi je sledeće: „Načelnik sreza ključkog javlja, da našim podanicima Srbima u Turn Severinu preti opasnost po ličnost i imovinu od podanika rumunskih.

Sinoć su Rumuni tukli srpskog učitelja Tomu Tomkića i razbili mu glavu. — Prete i ostalim

Srbima.”

U saopštenju ovoga čast mi je umoliti Vas za dejstvovanje, da rumunske vlasti odmah učine najtačniji izviđaj po ovome delu i sa krivcima postupe po zakonu, a ujedno da preduzmu i potrebne mere, kako bi se našim građanima, koji onamo odlaze po svojim poslovima, obezbedila lična i imovna bezbednost.

O rezultatu vašeg dejstvovanja po ovome, molim Vas da imate dobrotu i mene izvestiti.*

Ministar Unutrašnjih dela

Stojan Protić

Original. AS, MID, PO, 1903, R/12, pov. br. 1095.

16

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Austro-Ugarskoj — Beč

Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 140. 5/18. VI

Kao što mi je izaslanik g. Ministra Građevina, g. Boža Vuković saopštio, Njegovo veličanstvo Kralj kreće se iz Ženeve zasebnim vozom u ponedeljak 9 ov. mes., stiže u Beč u utorak 10 ov. mes. u 9,55 u veče, a u Beograd u sredu 11 ov. mes. u 10 sah. pre podne.

U celji prijema personala Poslanstva i deputacija biće ovde na stanici otvorena dvorska čekaonica.

Meni je čast moliti Vas, Gospodine Ministre, za telegrafsko uputstvo u kakvom će odelu personal Poslanstva dočekati i pozdraviti Njegovo Veličanstvo, t.j. da li u punoj uniformi, ili u fraku sa dekoracijama ili u redengotu.

Hristić

Original. AS MID, PO 1903, F-V, D-III, K./29, nov. br. 1102, v. pov. br. 1100.

17

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj — Pariz

Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 193. 5/18. VI

Smatram za dužnost da saopštim Vašoj Ekselenciji, da se u francuskoj štampi od nekoliko dana rasprostiru obespokojavajući glasovi protivu stanja u Srbiji, vojske i nesigurnosti same zemlje.

Sem austrijskih i nemačkih agencija, koje rasprostiru ove vesti i tajnim sredstvima daju oduške u francuskoj štampi, jedan veliki večernji list “Le Temps”, koji mislim iako nema korespondenta u Beogradu, publikuje vesti iz Beča, označujući pod vidom iz Beograda. Kada bi “Le Temps” iznosio izvore ovim vestima, one ne bi ovde proizvele nikakvoga dejstva, niti bi nam mogle škoditi, na nesreću, on to krije pod svojom odgovornošću, — koje reprodukovane od drugih pariskih novina, kao da to dolazi od njihovih naročitih korespondenata, sa promenom stila

* Na intervenciju predstavnika MID Kraljevine Srbije u Bukureštu, usledio je odgovor rumunskih vlasti po kojem se u ovom slučaju sve svelo na sukob roditelja loše ocenjenih rumunskih učenika sa imenovanim srpskim učiteljem.

unekoliko, proizvode za našu zemlju najneugodnije dejstvo i imaju velikog uticaja na našu rentu i na naš finansiski kredit.

Ja sam hteo objasniti redakciji "Le Temps-a" ovo stanje stvari, ali pre nego bih učinio što, smatram za umesno izvestiti Vas, Gospodine Ministre, moleći za uputstva u ovom pogledu.

Međutim, da bih ma koliko, do tačnijih obaveštenja, zadržao uticaj ovih obespokojavajućih glasova, ja sam lično otišao g. Navilju, kome sam dao sva moguća uveravanja o stanju u Srbiji, moleći ga da o ovom sve, koji se bavi našim finansiskim interesima, obavesti, pokazujući im sve laži i cilj, koji imaju ovi zlobni navodi.

Đorđe Đorđević

AS, MID, PO, 1903, F-V, D-II, K/29, nov. br. 1305, v. pov. br. 1303.

18

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London

Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Nov. br. 69. 5/18. VI

Bura srdžbe na srpski narod zbog groznosti i surovosti ubijstava izvršenih pred zoru 29-og maja traje u engleskoj štampi još jednako.

Sad se agituje da se kralj Petar ne prizna od strane sila za kralja Srbije dok se najpre ne kazne ubijce kralja Aleksandra i Kraljice Drage.

Ja sam lično u jednoj velikoj prostraciji, i naravno paralizovan sam u mojoj radnji izvanrednom situacijom i naše otadžbine kao i moga sadašnjeg položaja ovde. Ali se ipak trudim koliko mogu da ublažim srdžbu engleskoga javnog mnjenja, i naročito da englesku diplomatiju odvratim od misli da uslovljava priznanje Kralja Petra prethodnim kažnjavanjem ubijlaca Kralja Aleksandra. Moja je teza da tu stvar valja ostaviti narodu srpskome, i da ni na koji način ne treba namoravati taj narod da bude u evropskom smislu „moralan", kad on to nije ili neće da bude.

U tome sam smislu onomad govorio jednome članu redakcije radikalnog lista „The Daily News". On je u jučeranjem broju (od 4/17-og) objavio naš razgovor. Jedan broj tih novina poslao sam Vam separatno poštom, a sad Vam uz ovo pismo šaljem srpski prevod istoga.

Uzimam slobodu da Vam obratim pažnju na važnost toga pitanja. Ja ga posmatram samo sa čisto političke strane, i nalazim da ne može biti ni u interesu zemlje, ni u interesu samog novog Kralja, da se ništa ne učini, ili čak da se čeka da se Srbija na jedan ili drugi način od strane sila prinudi da neku satisfakciju savesti obrazovanoga sveta dade.

Nije nužno da se upuštam u motivisanje toga moga gledišta, ali nalazim da mi je dužnost da Vam napomenem da je to pitanje mnogo ozbiljnije nego što izgleda da se u Srbiji u ovome momentu zamišlja.

Čeda Mijatović

PRILOG:

„The Daily News" od 17 juna po novom.

Da li će Evropa da interveniše?

Intervju sa srpskim poslanikom.

Jedva da se g. Mijatović može sada zvati „srpskim poslanikom", jer dok Kralj Petar ne naimenuje novog poslanika Srbija nije diplomatski zastupljena na dvoru Kralja Edvarda. Ali tek opet od svih ljudi u Londonu on je onaj koji je verovatno najbolje informisan. „Sinoć sam" -piše nam jedan član našeg štaba - „imao razgovor sa njegovom Ekselencijom, pa me je iznenadila mudrost, umerenost i otvorenost kojom je o krizi govorio."

„Nemam o tome nikakve sumnje," reče g. Mijatović — „da se Sile neće upletati u naše poslove ni na koji način."

„Vi ste dakle ubeđeni da će one priznati Kralja Petra?"

„Govoriti o formalnom priznavanju zasad je više ili manje prerano. Kad Njegovo Veličanstvo prispe u Beograd, on će imati prvo da obrazuje svoju novu vladu, pa onda da formalno notifikuje silama svoje stupanje na presto. A po mome mišljenju kad on to učini sile će ga priznati bez ikakvog ustezanja."

- „Zar ne mislite da će se najpre postavljati kao uslov da se ubijce Kralja Aleksandra kazne?"

„Ja vidim da se to pitanje u engleskoj štampi pretresa. Ali ne mislim da će to činiti kakvu teškoću priznanju Kralja Petra."

- „Videli ste da je srpski Parlament doneo rezolucije kojima zahvaljuje onima koji su taj udar državni izvršili, i kojima se proglašava da se zaverenici neće kazniti!"

„O tome ja nemam zvaničnog obaveštenja. Ali evo šta bih vam ja rekao: ako Srbi nalaze da nije pravo da se kazne ubijce Kralja Aleksandra, a sav ostali svet misli da je pravo da se kazne, onda će se po nesreći Srbi naći da su u opreci s nazorima svakog drugog civilizovanog naroda, i bez sumnje pretrpeće štetu u poštovanju koje su u tih naroda uživali. Ja vas mogu uveriti da Srbi vrlo živo žele da sačuvaju sebi simpatije civilizovanih naroda evropskih. Ali ja ne vidim da Sile imaju nekakvo pravo da svoje moralne nazore nametnu jednom narodu, ako se u tome pogledu s njima ne slaže."

- "Vi mislite da Srbija treba da bude sudija svojih dela i svoje radnje?"

"Ja mislim da bi najbolje bilo za Sile da tu stvar ostave sasvim oceni srpskoga naroda. Šta više ja bih rekao da je delikatno i opasno za diplomatiju da se ona pravi sudijom i izriče presude o etičnim pitanjima. Mi u Srbiji u ovaj mah prolazimo kroz uzbuđenost jedne političke krize, ali je mogućno da će malo po malo moji zemljaci doći da uvide, da, ma kako da im je po volji i korisna nova politička promena, opet nije ni lepo ni pohvalno da se političkom ubijstvu aplodira."

- „Vi dakle mislite da nije dobro da Sile pokušaju prinuditi Srbiju da kazni ubijce?"

„Tako doista mislim. Ako se hoće da od onoga što se učini bude prave koristi, onda to što se učini treba da bude rezultat ozbiljne misli i dubokog ubeđenja samog srpskog naroda. Ako mi Srbi sami sobom ne uvidimo kako je za osudu onaj način na koji je prevrat izvršen, ništa se dobiti neće time što će se pokušati da se namoramo da izgledamo kako i sami imamo tobož ubeđenje koje u samoj stvari nemamo!"

- „Vi očekujete da će Sile uzeti to gledište?"

„To vam ne mogu pouzdano kazati, jer naravno, sad se sa mojim diplomatskim kolegama ne sastajem, pa i ne znam tačno na čemu se radi među Silama. Ali mi se čini da će najmudrije i najdostojanstvenije biti, da se celo to pitanje ostavi odluci srpskog naroda."

AS, MID, PO, F-II, D-VII, I/7, pov. br. 1278.

19

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad

Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 646. 5/18. VI

Sadržaj Vaše depeše od 2. ovog meseca, s kojom ste me izvoleli izvestiti da je Narodno Predstavništvo, u sednici svojoj od toga dana, jednoglasno izabralo na upražnjeni Kraljevski Presto Kneza Petra Karađorđevića za Kralja Srbije, — saopštio sam cirkularom kako Visokoj Porti tako i predstavnicima akreditovanih država.

Na glas o srećnom izboru Kralja, Poslanstvo je dobilo mnogobrojna čestitanja. Vaselenski Patrijarh i Sv. Sinod i Bugarski Egzarh podneli su mi čestitanja preko naročitih deputacija; bivši Jerusalimski Patrijarh Nikodim pismeno, a Zastupnik Groba Gospodnja lično. Ovi crkveni poglavari uz čestitke šalju Njegovom Veličanstvu Kralju Petru i Srpskom Narodu svoje arhipastirske blagoslove uz najlepše želje za dugu i srećnu vladavinu Njegovog Veličanstva s molbom da se njihovi blagoslovi i njihove želje dostave na najviše mesto i vladi Kraljevskoj.

Ovdašnje turske novine „Servet“ propratile su izbor Njegovog Veličanstva Kralja Petra simpatičnim člankom u kome su nagovestile kako je Kraljev Otac — Knez Aleksandar za vreme krimskoga rata ostao veran Otomanskoj Carevini, te se nadaju da će i Sin njegov sledovati tradicijama Svojega Oca.

Sinoć u ruskoj Ambasadi bio je intiman ručak za personal i oficire ruskih stacionara za proslavu godišnjice zauzeća Kitajske tvrđave Taku, na kome sam ručku i ja prisustvovao. Tom prilikom g. Zinovjev napio je zdravicu novoizabranom našem Kralju izrazivši najbolje želje za Kraljevski Dom i za vladavinu Njegovog Veličanstva.

Molim Vas, Gospodine Ministre, i ovom prilikom da Njegovom Veličanstvu Kralju podnesete ponizna čestitanja i uverenje o podaničkoj vernosti i odanosti kako od strane moje i personala poverenog mi Poslanstva tako i od strane ovdašnje srpske kolonije.

Sava Grujić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-V, D-IV, K/34, pov. br. 1290, v. pov. br. 1288.

20

Konzulat Kraljevine Srbije — Priština

Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 166. 5/18. VI

Čim sam 2. tekućeg meseca primio Vaš telegram da je Narodno predstavništvo jednodušno proklamovalo za Kralja Njegovo Veličanstvo Petra Karađorđevića, unuka slavnog vožda, odmah sam naredio da se rad u kancelariji obustavi i u znak svečanosti zbog ove radosne vesti istakne zastava na Konsulatu.

Istoga časa imao sam čast otpraviti Vam, zajedno sa vice-konculom, telegrafsku čestitku za novo izabranog *Vladara*, a zatim sam uputio i akt prištevskom Mutesarifu, kojim sam ga izvestio o ovome važnome istorijskom činu, gde se narod srpski, oličen u svojim izabranicima, jednodušno vraća k staroj svojoj Dinastiji.

Isto tako javio sam odmah ovaj srećni događaj i srpskoj opštini ovdašnjoj i ostalim našim saplemenicima u ovome gradu.

Nije se još dobro ni raščulo po svemu gradu da Srbija ima svoga Novoga Kralja, koga na presto dovode jednodušna narodna volja, a već povrveše gosti u Konsulat na čestitanje.

Srpska opština sa svojim predsednikom uvaženim protom g. Stevanom Kostićem, došla je sva, zajedno sa prištevskim sveštenicima, da mi, u ime Kosova, čestitaju Novoga Kralja, koji će, daj Bože, dovršiti sveto delo srpskog oslobođenja koje je njegov junački deda, pre sto godina, otpočeo.

Pod predvođenjem ovogodišnjeg školskog revizora u Prištini, g. Cvetka Stamatovića, došli su mi svi prištevski učitelji-ce da čestitaju izbor Novoga Vladara Srbije.

Gospodin Stamatović je u svojem pozdravnom govoru istakao radost prosvetnih radnika srpskih u Staroj Srbiji što je Srbija brzo i uspešno izišla iz krize i dobila za Kralja unuka Slavnoga Karađorđa.

Mutesarif prištevski, Asaf-Paša, poslao mi je, odmah po prijemu moga pisma kojim sam mu avizavao izbor novoga Kralja, svoga dragomana Musafa-efendiju, da mi, u ime njegovo i osoblja u Mutesarifatu, čestita dolazak na presto Njegovog Veličanstva Kralja Petra. Zatim je došao i on sam, i kao prijatelj moj i iskreni pobornik srpsko-turske sloge, čestitao mi je srdačno najpre što poslednji događaji u Beogradu nisu odveli Srbiju na stranputicu, a drugo, što je narod tako brzo izabrao sebi za Vladara sina svoje narodnosti iz pređašnje i zaslužne srpske vladalačke dinastije

---

Ovdašnji Srbi dolazili su toga dana, kao i 3. i 4. juna, neprestano na čestitanje pojedinačno i u grupama. Svi su bili srdačno dočekivani u salonu Konsulata i posluživani pićem i đakonijama.

Sav narod naš ovde i na Kosovu raduje se što je novi kralj Srbin i očekuje da će On naći puta i načina da svoju braću oslobodi.

Avramović

Original. AS, MID, PO, 1903, F-V, D-IV, K/34, pov. br. 1301, v. pov. br. 1299.

21

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji — Petrograd

Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 93. 6/19. VI

Vašu depešu od 2-og ov. mes. imao sam čast primiti istoga dana uveče i odmah sam uputio g. grafu Lamzdorfu notu, kojom sam mu saopštio izbor novoga Kralja Srbije.

Juče, 4-og ov. mes., bio sam na prijemu u Ministarstvu Inostranih Dela i govorio sa Ministrom.

Primivši me vrlo ljubazno, graf Lamzdorf je otpočeo razgovor ovom svečanom izjavom: „Moj uzvišeni Gospodar saopštio mi je juče (3-eg o. m.) da je dobio telegram od Njegovog Veličanstva Kralja Petra. Na taj telegram moj uzvišeni Gospodar odmah je odgovorio telegramom, koji je uputio Njegovom Veličanstvu Kralju Srbije, Petru I, u Ženevi."

Zatim je graf Lamzdorf produžio govoriti običnim tonom, rekavši mi da će o tome spremiti i službeno saopštenje za novine, da bi znalo javno mnenje u Rusiji i Evropi o Carevom raspoloženju prema novom srpskom Kralju i kakav je položaj Carska Vlada zauzela prema novom stanju u Srbiji. To je saopštenje i izašlo jutros u „Praviteljstvenom Vjestniku", i u prilogu pod :/. čast mi je poslati Vam ga.

Lamazdorf je naročito zadovoljan što je Srbija uspela da izađe ovako brzo iz nenormalnog stanja i u tome vidi jaku zalogu za budućnost. Sadašnju Vladu u Srbiji smatra kao potpuno pravilnu i legalnu od onog časa kada joj je izjavljeno poverenje Narodnog Predstavništva. Hvali patriotsku ozbiljnost s kojom su Vlada i Narodno Predstavništvo nastali da se što pre izađe iz nepravilne

situacije. Sad, veli, Srbija ima “une dynastie tout à fait nationale, une dynastie glorieuse", i to je jemstvo za sreću i blagostanje srpskoga naroda u budućnosti. Početak nove ere treba da bude obeležen delima koja će odmah Evropi pokazati da je Srbija rešena da se uzdigne dostojanstvom i jakom voljom. Radi svoje budućnosti Srbija ima sad za najpreči zadatak da leči svoj unutarnji organizam i u tome nov Kralj treba odmah da pokaže energičnu odlučnost i nepokolebljivu volju. To je prvo na šta Srbija i njen vladalac imaju sad da pomišljaju. “La nouvelle ère pour la Serbie doit se révéler par un acte de volonté et de fermeté, qui doit éclater en toute Europe".

Zatim je graf Lamazdorf govorio o Kralju Petru, ističući s pohvalom i priznanjem Njegovo dostojanstveno držanje i pre i posle izbora. Iz toga zaključuje da novi Kralj shvata pravilno svoj uzvišeni poziv, i da se spokojno može očekivati da će On to potvrditi i postupcima kojima treba da otpočne svoju vladavinu. Graf Lamzdorf se nada da će Kralj Petar svoje stupanje na srpski presto obeležiti prvo odavanjem hrišćanske dužnosti prema svome prethodniku i ispunjavanjem zemaljskih zakona.

Graf Lamzdorf smatra da prvo zahteva društvena pristojnost, međunarodna pažnja i hrišćanski moral. Uzgred mi je pomenuo, kako su strana predstavništva u Beogradu, posle smrti Kralja Aleksandra, bila u nedoumici šta da rade, kakvu zastavu da istaknu nad svojim Poslanstvima, jer po gradu narod je počeo stavljati trobojne zastave, a stranim predstavnicima, međutim, ništa nije bilo notificirano u tom smislu. Sad treba to — veli graf Lamzdorf — novi Kralj da ispravi, naređujući ”un deuil en règie."

Što se tiče druge tačke, t.j., zadovoljenja zemaljskih zakona kojima se garantuju monarhijske ustanove, graf Lamzdorf misli da je dužnost novoga Kralja da i tu pokaže svoju nepokolebljivu odlučnost “pour le relèvement national, pour le bien de l'armée, por le prestige de la Serbie, et enfin pour les représentants de vieilles monarchies en Europe."

„Vi znate — rekao mi je graf Lamzdorf, da se svi vladaoci među sobom smatraju kao braća, i tako su smatrali i Kralja Aleksandra do njegove smrti, s toga bi bilo nezgodno da njihov nov brat, Njegovo Veličanstvo Kralj Petar, ništa ne učini, au nom de la solidarité monarchique qui lie les souverains entre eux, et qui les fait se conisidérer comme frèras."

Dužnost mi je istaći, da je Graf Lamzdorf tom prilikom napomenuo, da on tako govori samo kao iskreni prijatelj Srbije i NJ. V. Kralja Petra, iz obzira što želi samo dobra srpskom narodu i srpskoj vojsci, i radi što jačeg jemstva za spokojstvo dinastije i unutarnjeg državnog razvijanja u budućnosti. Od grafa Lamzdorfa je daleko i najmanja pomisao da se povodom ovoga pitanja ičim meša u naše unutarnje stvari, a to mi je potvrdio, rekav mi, da je on odmah posle smrti Kralja Aleksandra kategorički izjavio da je Srbija, kao nezavisna država, potpuno slobodna da samostalno raspravlja svoje unutrašnje prilike i poslove, i da joj u tome Carska Vlada neće ničim smetati. Toga će se gledišta on i dalje držati, o čemu ne treba ni u kom trenutku da posumnjamo.

Na moje primedbe koje su se ticale izvesnih političkih konsideracija, naročito delikatnog položaja u koji bi novoga Kralja stavilo ispunjavanje gore pomenute dužnosti, i na moje pitanje o tom šta bi, po mišljenju grofovom, trebalo raditi, graf Lamzdorf mi je odgovorio:

„Il faut faire une enquête sévère.

Persone ne saiurait être condamné, sans être juge. Mail il faut que tout soit fait en règle. Les journaux ont même parlé des noms de ceux qui, soi-disant, ont tiré sur le couple royal, mais est-ce qui l’on pourrait se fier aux journaux et est-il possible de faire l’oeuvre de justice d'après les racontars des journalistes. Est-ce que les journalistes ont été des témoins? C’est l’affaire de l’enquête d'établir les faits, et on pourrait en juger seulement après une enquête sévère, rigoureuse, faite en toute règle, et (non pas pa oni-dire.”

Ove reči grafa Lamzdorfa smatrao sam za dužnost saopštiti Vam zbog njihovog velikog značaja na jeziku kojim su i izgovorene. U trenutku kad su izgovorene, ja sam napregao svu svoju pažnju da im ne samo smisao uhvatim nego i tekstualno upamtim. S toga mi je čast predati Vam ih u njihovoj originalnoj formi, rada što tačnije i pravilnije ocene Vaše o njihovu smislu.

Dr M. Spalajković

Original. AS, MID, PO, 1903, K/34, pov. br. 1313, v. pov. br. 1312.

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj — Atina

Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

\- 6/19. VI

Kao što se moglo pretpostaviti, krupni događaji, izvršeni u našoj otadžbini, zanimali su i još zanimaju celo javno mišljenje u Grčkoj. U žurnalistici sve je drugo ustuklo ispred vesti i članaka o Srbiji; i meni je milo što mogu konstatovati: da se i ovom prilikom očitovala velika simpatija jelinskog naroda prema našem. Skoro u svima listovima iskazivana su uverenja da će dolaskom nove dinastije nastati u Srbiji više reda i staloženosti nego što je toga, poslednjih godina, pod Obrenovićima, bilo; i da će Srbija, na putu progresa kojim ide, brže koračati nego što je išla poslednjih godina.

Kao što sam Vas, odmah, izvestio, Vašu prvu depešu nisam mogao, s rečnikom koji je meni na raspolaganju, pročitati. Biće da su šifre nehotice ili namerno ispremetane, ili da se služilo kakvim rečnikom kojeg ja nemam. Tu Vam depešu u prilogu :/. vraćam.

Drugu Vašu depešu, pak, kojom imađaste dobrotu izvestiti me o smrti Kralja Aleksandra i obrazovanju privremene vlade, saopštio sam odmah G. Skuzesu, Ministru spoljnih poslova, a tako sam isto postupio i s kraćom depešom, kojom ste me izvestili o izboru NJ. Svetlosti Kneza Petra Karađorđevića za Kralja Srbije.

Kopije pisama kojima sam pomenute depeše sproveo Grčkoj vladi, šaljem Vam u prilogu.

Svetomir Nikolajević

Original. AS, MID, PO, 1903, F-V, D-IV, pov. br. 1302, v. pov. br. 1301.

2 3

Konzulat Kraljevine Srbije — Bitolj

Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PP№ = 371. 6/19. VI

U četvrtak, 29 pr. mes. imao sam čast primiti Vaš šifrovani telegram u kome mi javljate o smrti biv. Kralja i Kraljice i koji je glasio:

"Kralj, Kraljica poginuli. Obrazovao kabinet Avakumović. Vraćen Ustav Skupštine od 6. aprila. Skupština sazvana drugog juna. Svuda red, mir. Ministar Inostranih Dela - Kaljević".

Čekajući od Vas dalja obaveštenja i uputstva, ja o ovome događaju nisam nikom govorio; znali su samo činovnici konsulatski. U petak veče putnici iz Soluna doneli su bili glas o pogibiji srpskog Kralja i Kraljice i u subotu je već ceo grad znao o tome. Toga dana ja nisam hteo nikoga primati da bih izbegao malo nezgodan položaj ne mogući dati nikakva bliža obaveštenja o samom događaju. Uveče toga dana pošta nam je donela tačne glasove o smrti biv. Kralja i Kraljice i sutradan, u nedelju, ja sam bio u stanju davati obaveštenja o beogradskim događajima.

U ponedeljak predveče dobio sam od Vas otvorenu depešu u kojoj ste mi izvoleli javiti da je Narodno Predstavništvo jednodušno izabralo za Kralja Srbije Petra Karađorđevića. Sutradan sam istakao zastavu, a Vama sam imao čast poslati depešu da se ja i personal mi „pridružujemo usrdno jednodušnim usklicima, željama i nadama za Kralja, Otadžbinu i Srpstvo,". Toga dana sam izvestio o izboru Kralja valiju i sve strane konsule pismom koje je glasilo:

Monsieur,

J'ai l'honneur de Vous informer que le Trône du Royaume de Serbie ayant été devenu vacant par la mort du Roi Alexandar, l'Assemblée Nationale dans sa seánce d'hier a proclamé, a l'unanimité,

Petar Karadjordjevitch Roi de Serbie.

Veuillez i t.d.”

Istoga dana dolazili su mi, pored naših ovdašnjih ljudi, na čestitanje g. g. Rostkovski, ruski (— on je i od svoje carigradske Ambasade dobio depešu kojom ga prvi izveštava o izboru NJ. V. Kralja i reče mi na osnovu nje došao je na čestitanje —), Padenko, rumunski, Kipreos, grčki, i Kral, austrijski konsul. Od sviju tih konsula, sem grčkog, dobio sam odgovore koje imam čast poslati Vam u prepisu.

Mihailo Ristić

Prepis. Arhiv SANU — Ostavština M. R. br. 14243.

24

Kancelarija Petra Karađorđevića — Ženeva

Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

- 7/20. VI

TELEGRAM

Otpravljen iz Ženeve u 1 sati 30 minuta posle podne 7. jula 1903.

Primljen u Beogradu u 4 sati 8 minuta posle podne 7. VI 1903.

Njegovo Veličanstvo Kralj želi da zna ko će ga, gde i sa kakvim govorom pozdraviti, te da bi po tom udesio svoj odgovor. Molim da se... od svaki pozdravni govor. .. spremi prepis, pa da se preda Kralju na pročitanje na dan ranije. Pozdravni govor za prvi dan dočeka da se pošalje da ga ima pre no stigne u Beograd. Kako Kralj namerava da odgovori na svaki pozdrav, to želi da govornici ne ističu ni jedno pitanje iz spoljašnje politike, na koje ne bi bilo podesno odgovarati. Kralj će stanovati u novom dvoru, i molim da se spremi sve što treba. Sa njim će tamo doći Jaša Nenadović i jedan francuski pukovnik, njegov prijatelj. Od posluge povešće samo 3 momka, ostalu poslugu treba tamo zadržati ili naći, no samo od sigurnih lica. Kralj će doći u Beograd u paradnoj generalskoj uniformi. Za kralja treba spremiti paradna kola i još 2 za svitu.

Pukovnik Popović

AS, MID, PO, 1903, F-V, D-IV; III, K/34, pov. br. 5378.

25

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London

Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 71. 7/20. VI

Sinoć sam Vam otvorenim telegramom javio ono što mi se činilo da je najglavniji momenat u izjavi koju je juče u Gornjem Domu lord Lensdaun s pogledom na Srbiju učinio. Naime javio sam Vam da je rekao da je dao nastavljenja engleskom poslaniku u Beogradu, Ser Džordžu Bonamu, da za neko vreme otide van Beograda.

Sad Vam šaljem ovde u prilogu pod 1/. isek iz “Tajmsa” od današnjeg sa celim engleskim

tekstom Lensdaunove izjave, a tako i srpski prevod iste.

Sasvim je jasno da je namera engleske vlade da svome predstavniku u Beogradu uštedi jednu dilemu. Ako bi on pri dolasku NJ. V. Kralja Petra u prestolnicu izišao sa svojim drugim kolegama na stanicu da ga dočeka, to bi se moglo tumačiti kao indirektno priznavanje novog režima, što engleska vlada u ovaj mah ne želi da izvrši; ako pak on ne bi izišao na stanicu da Kralja dočeka, a nalazio bi se u Beogradu, to bi se moglo smatrati kao demonstracija protivu novoga Kralja. U sadašnjim prilikama doista je bolje da Ser Džordž za neki dan otide van Beograda.

Čeda Mijatović

Original. AS, MID, PO, 1903, F-V, D-IV, K/34, pov. br. 1315, v. pov. br. 1314.

26

Diplomatska agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj — Sofija

Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 256. 7/20. VI

Čim sam primio Vašu depešu da je Narodno Predstavništvo proklamovalo Kneza Petra Karađorđevića za Kralja Srbije, ja sam istog časa uputio ovako pismo G-nu Predsedniku Ministarskog Saveta i Ministru Spoljnih poslova R. Petrovu i Direktoru tajnog kabineta Kneževog G-nu Dobroviću:

„Gospodine...

Sa najvećom radošću čast mi je izvestiti Vas, da mi je Vlada Kraljevine Srbije ovog časa javila: da je Narodno Predstavništvo u današnjoj sednici svojoj jednoglasno izabralo i proklamovalo za Kralja Srbije Kneza Petra A. Karađorđevića.

Izvolite...

Na to pismo do sada od Predsednika Vlade nisam dobio nikakvog odgovora, a od G-na Dobrovića dobio sam ovaj odgovor što Vam u prepisu šaljem.

Raspitivao sam i tražio u Traité-u da li i kako valja izveštavati o tome svoje kolege, i ne našavši dovoljnog obaveštenja obratio sam se privatno ruskom agentu G. Bahmetijevu, te javljajući mu o izboru Kralja, pitao sam ga kako da postupim? On mi je sa ova dva pisamceta odgovorio. Oba mi je čast poslati Vam u prilogu :/. 3.

Zastupništvo je odmah istaklo zastavu i objavilo koloniji izbor Kraljev. Sutra dan izjutra došla je velika deputacija od strane kolonije, preko 70 lica na čestitanje. Ja sam ih sve primio, počastio i držao im govor, u kome sam izložio značaj izbora kao i velike zasluge Doma Karađorđeva za Srbiju. U isti mah preporučio sam im najlojalnije ponašanje, čime su se oni i do sada odlikovali. Svi su bili veoma oduševljeni. Muzika je za sve to vreme svirala. Ja i činovnici Poslanstva bili smo u zvaničnom odelu. Od Bugara dolazio je na čestitanje samo G. Danev, a od diplomata samo Turski Komesar, a ostali su kao i G-n Bahmetijev čestitali meni privatno čekajući za zvanično čestitanje instrukcije od svojih Vlada.

Sutra dan bio sam na intimnom ručku kod G. Bahmeteva, koji mi reče da je Knez Ferdinand bio kod njega toga dana 2 časa na razgovoru. Razgovaralo se najviše o Njegovom Veličanstvu Kralju Petru i novim prilikama u Srbiji. Gospodin Bahmetijev mi je u poverenju saopštio između ostalog i ovo: da je Knez s radošću primio vest o izboru Njegovog Veličanstva Kralja Petra. Naročito o tako jednodušnom i brzom izboru. On je zebao od nesuglasica, a naročito od republikanske struje što bi sve moglo jako nauditi monarhijskom ugledu. Dalje je rekao da s poverenjem gleda na Njegovo Veličanstvo Kralja Petra, jer sve što je o Njemu slušao pokazuje ga kao čoveka lojalna, razborita i staložena. Nada se da će s Njim moći mnogo lakše doći do sporazuma no s pokojnim Kraljem Aleksandrom, od koga je uvek zazirao, koji je bio jako nepoverljiv i vrlo indiskretan. Suviše se mnogo razgovarao s novinarima.

Na moje kolege izbor Njegovog Veličanstva Kralja napravio je najlepši upečatak. Svi se nadaju

da će Srbija pod Njegovom Vladom jako napredovati, a naročito je Francuski Poslanik očaran, jer je Njegovo Veličanstvo Kralj Petar negdašnji francuski oficir. „Više će On, reče mi G. Burgarel, polagati na onaj krstić zadobijen na bojnom polju no na Grand Kordon kad ga bude dobio".

Ministri se takođe pokazuju veoma zadovoljni izborom i vidi se da su primili mišljenje Kneževo, jer se svi nadaju da će se pod novim Kraljem zbliženje lakše izvršiti.

Što se štampe i javnog mnenja tiče, ja redovno svaki dan bugarske novine šaljem Ministarstvu. Ja mogu samo toliko reći da je bugarsko mnenje jednodušno bilo da nam poželi bolje dane; da su sve novine veoma radosno i simpatično pozdravile Njegovo Veličanstvo Kralja, i da ni jedan list, pa ni od onih koji su dosad uvek bili neprijateljski raspoloženi prema nama, nije ni jednu reč neprijatnu napisao o našem Kralju.

Međutim, svi od reda i bez razlike i Knez i Vlada i diplomate i javno mnenje čestitaju Srbiji na mirnom i ozbiljnom držanju za vreme krize.

Jutros je bio prijem u Ministarstvu Inostranih Dela i ja sam tom prilikom otišao do G. R. Petrova. On me je i ovom prilikom uverio da nepostoji nikakva naredba bugarske Vlade u onom smislu u kome je javljeno aktom Ministarstva, PN 1081, od 1. ovog meseca.

Gospodin Petkov, Ministar Unutrašnjih Dela, izdao je samo naredbu pograničnim vlastima da od ljudi koji bi hteli iz Srbije oružani preći u Bugarsku vlast na granici oduzme oružje, pa onda da ih u Kneževinu propusti. Ali da nikoga nisu zadržavali a još manje vraćali. I ova mera bila je za vreme nekoliko dana. No odmah posle toga on mi reče ovo:

„Naš knez, G. Marinkoviću, dosad nije dobio nikakve vesti od Vašega Kralja i o Njegovom stupanju na presto. On upravo zvanično o tome ništa i ne zna, jer Vi nas niste o tome mogli izvestiti zvanično pošto su Vaše akreditive prestale, a mi s privremenom Vladom nismo stupili u odnose. Međutim, mi se radujemo izboru i stupanju na Presto Kralja Petra, pa za to i nalazimo da ne bi bilo nikakvo zlo, da je Njegovo Veličanstvo Kralj Petar izvestio o Svome stupanju na Presto i našega Kneza, kad i ostale Vladaoce, kao Vladaoca ne samo susedne zemlje no glave onoga naroda koji prema vama najprisnije oseća, koji je u vašoj krizi uzeo najjače učešće i daleko je od toga da vam zluradi, ili da se vašom zabunom koristi, bio je gotov da vam ma kojim načinom olakša i svoje prijateljstvo dokaže".

Ja sam mu na to odgovorio: "Zastupništvo je odmah dostavilo privremenoj Vladi Kraljevine i Vaše prijateljske izjave i Vaše u zbilji iskreno i prijateljsko držanje prema Srbiji u ovim kritičkim danima. Vlada Kraljevine Srbije nije mogla prema tome i ostati neosetljiva, i to neće biti od maloga uticaja na buduće naše odnose. Iz toga se može samo nada pocrpsti za prijateljsko ponašanje Njegovog Veličanstva Kralja prema Njegovom Visočanstvu Knezu. Zato ni ukoliko ne treba ni Kneza, ni Vladu Bugarsku da uznemiruje fakt što Njegovo Veličanstvo Kralj već dosad nije izvestio Kneza o svom stupanju na Presto, a još manje treba taj fakt nepovoljno tumačiti. Mada ja o tome nikakvih instrukcija od svoga Ministra ni Vlade nemam, ja držim da Vam ipak mogu dati jedno objašnjenje po toj stvari što će Vas potpuno zadovoljiti.

Njegovo Veličanstvo Kralj dobivši zvaničan izveštaj od Vlade Kraljevine Srbije o svome izboru pohitao je da o tome događaju, tako važnom u Njegovom životu, izvesti odmah samo Vladaoce sa kojima je On i dosada bio u ličnim i intimnim odnosima, koji su se dosada uvek srdačno za Njegovu sudbu interesovali. Od njih su trojica Njegovi rođaci: Ruski Car, Talijanski Kralj i Crnogorski Knez. Sa austrijskim Carem Kralj je već od 45 godina poznat i Njegovo je blagovoljenje On uvek uživao. Ostale će Vladaoce Kralj jamačno, kako se to po protokolu vrši, izvestiti o svome stupanju tek kad u Prestonicu stigne i faktički vlast u Svoje ruke primi".

Gospodin Račo se pokazao veoma zadovoljan ovakvim objašnjenjem i odmah je dodao: da me moli, da Vama, Gospodine Ministre, objasnim gledište njihovoga Kneza, te da se Kralj i Vlada ne bi froasirali što Knez već nije pozdravio Kralja.

„Nije to, reče, ni iz kakvog neraspoloženja, a najmanje još zbog toga što bi mi taj kao izbor odobravali ili neodobravali. Mi smo poslednji koji bi tu mogli imati kakvo priznavanje da učinimo. Mi se radujemo zaista Njegovom izboru, srdačno Vam čestitamo i zadovoljni smo što

ste vi zadovoljni.

Ja sam mu obećao odmah o tome Vama referisati, i molim Vas, Gospodine Ministre, da izvolite na ovaj korak G-na Rače obratiti Vašu pažnju.

Knez Ferdinand je veoma, može se reći bolećivo, osetljiv čovek; a pri tom sujetan, možda čak više sujetan no što je i osetljiv, te će od prvog postupka Kraljevog mnogo zavisiti naši budući odnosi sa Kneževinom Bugarskom. Knez jako zazire od toga da ga kakav Vladalac ne tretira kao nevladaoca — kao vasala — ma da je on to u stvari. Za takve male ljubaznosti, što bi se na Njegovu ličnost u tom pogledu odnosile, On je u stanju činiti velike realne koncesije u politici.

Ja bih Vas ponovo molio, Gospodine Ministre, da ovoj epizodi poklonite Vašu visoku pažnju, i da se naš odnos prema Bugarskoj što pre u što bolji položaj dovede.

Pavle Marinković

Original. AS, MID, PO, 1903, F-V, D-IV, K/34, pov. br. 1296, v. pov. br. 1294.

27

Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Skoplje

Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 881. 7/20. VI

Čast mi je izvestiti Vas da se juče vratio Hilmi-paša iz Đakovice, i danas sam ga posle podne pohodio. U razgovoru s njime razumeo sam ovo: da se najviše bavio u Đakovici, a u povratku svratio je i u Prizren i onamo se bavio kratko vreme. Svuda je, veli, mir i red potpuno ovladao. To isto potvrđuju i naši ljudi iz Prizrena, ali dodaju da će takvo stanje ostati trajati dok onamo bude vojske.

Zapitao sam ga da li ima kakvih izveštaja o pokretu bugarskih komita u Maćedoniji, odgovorio je: da se sad ne čuju i ne pojavljuju nigde, ali, dodao je, mi moramo biti spremni uvek da taj veštački pokret Bugara suzbijemo, a međutim staraćemo se da narodu bude dobro. Naši ljudi (učitelji) iz kaza: Maleške, Kočanske, Kratovske i Veleške izveštavaju me da se zaista u njihovim krajevima ne pojavljuju bugarske komite za sada.

U razgovoru sa ovdašnjim bugarskim trgovačkim agentom g. Netkovom uvideo sam da Bugari ne žele, po njegovu govoru, više da se takvi ustanci priređuju u Maćedoniji. I sad je najveća briga Bugara da se svi kompromitovani i pozatvarani puste na slobodu da ne bi narod ohladnio prema bugarštini, te s toga nastojavaju kod ruskih konsula da se ovi zauzmu lično kod Hilmi-paše, za što je i dolazio ovde pre dve nedelje g. Girs iz Soluna.

M. Veselinović

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-III, pov. br. 1786.

28

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji — Rim

Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 59. 8/21. VI

[...] Svakako Đoliti će biti i u novoj vladi, koja će doći posle Zanardelijeve, bilo njen šef, bilo ako drugi dopadne njeno šefstvo, njen glavni stub. Pod Đolitijem će se produžiti u spoljašnjoj politici ista ona orijentacija, koju je zauzelo Zanardelijevo ministarstvo. Ta politika, uostalom, ima svoga najubeđenijeg zastupnika u samom Kralju, koji je u uverenju, kako se meni čini, potpuno pravilnom i osnovanom, da ona najbolje odgovara interesima Italije, i koji kao pravi ustavni Kralj razume da takva politika odgovara težnjama, osećajima, simpatijama ogromne većine naroda italijanskog. Ako se Prineti bude dovoljno oporavio od svoje bolesti, on će nesumnjivo biti ponovo sa Đolitijem ministrom spoljnih poslova. To bi za nas bila velika sreća, jer sad kad treba, prema novoj političkoj orijentaciji, utvrditi u detaljima politiku Italije na Balkanskom Poluostrvu, među italijanskim državnicima nema nijednoga koji bi to izvršio sa toliko odlučnosti, sa toliko razumevanja i na toliko veliku korist balkanskih naroda uopšte nas Srba u prvom redu i ponaosob kao što je to Prineti. Ja sam o tom dobio uverenja u dugim poverljivim razgovorima koje sam imao s Prinetijem lično i o kojima sam u svoje vreme referisao, a takođe i u mišljenjima, koje su mi o njemu i njegovoj politici dali gg. Barer i Nelvidov.

Ministarska kriza italijanska bila je uzrok što nisam mogao imati nikakvih detaljnijih razgovora o našim stvarima. Oba puta, i kad sam saopštio o događajima od 29. maja, i kad sam izvestio o izboru novoga Kralja, ministar se ograničio da primi znanju moja saopštenja. Koliko sam, međutim, mogao saznati, prva impresija i u vladi i u višim društvenim krugovima, kao i uopšte u javnom mnjenju i u štampi, bila je teška i neprijatna. Koliko su prilike dopuštale, ja sam reagovao protivu takvih raspoloženja, i u štampi, preko prijatelja, i lično, u diplomatskim, političkim i društvenim krugovima. Primeran red koji se održao u Srbiji posle 29. maja, a zatim i jednoglasni izbor Kralja Petra, koji je u Italiji poznat i rado viđen, popravili su takođe mnoge prve impresije. Što se dogodilo nije još predano zaboravu, niti je moglo dobiti punu razrešnicu. Ali, s jedne strane priznaje se, da su bili krupni razlozi koji su mogli izazvati događaje od 29. maja, a s druge strane daje se sad već Srbiji i srpskome narodu, kao i novom Kralju Srbije za budućnost.

Dr M. Milovanović

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-IX, I/11, pov. br. 5881.

29

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rumuniji — Bukurešt

Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 68. 8/21. VI

Događaj od 28/29. maja t. god. proizveo je ovde poražavajući utisak, kao i u opšte u celoj Evropi. Taj utisak ovde je potenciran još i time što je pokojni kralj Aleksandar imao znatnih familijarnih veza, i po ocu i po majci, sa imenitim rumunskim porodicama, kao i tom okolnošću, što je u izvršenom atentatu učestvovao VI. pešadijski puk, čiji je počasni šef kralj Karlo.

Ovo iznenađenje i zaprepašćenost više se odnosi na način kako je stvar izvedena, no na promenu i završetak jedne vladavine, za koju su i ovde uviđali da je nesnosna i štetna, i da se dugo trpeti ne bi mogla, već da bi se kad tad morala svršiti sa jednom katastrofom za dinastiju Obrenovića.

Cela rumunska štampa, bez razlike partijske boje, piše u tom duhu, samo što su listovi konzervativne partije, među čijim je članovima pok. Kralj i imao najviše familijarnih veza, mnogo odsudniji pri osuđivanju atentata koga je vojska izvršila, no listovi liberalne, vladajuće partije, koji su mnogo više rezervisaniji i hladnokrvniji. Konzervativna partija ide u tome tako daleko, da se sprema da kroz kratko vreme drži jedan veliki miting, na kome bi osudili taj atentat. Kako je demonstracija ovake prirode sasvim besmislena i k ničemu ne vodi, već bi mogla samo u nekoliko da pomuti dosadanje lepe odnose između Srbije i Rumunije, i kako Rumunija kao susedna i prijateljska zemlja nema nikakvog političkog razloga da u tom pravcu prednjači celoj Evropi, to sam preduzeo nužne korake da po mogućnosti ovakav miting sprečim. Izvestio sam o

tome ovdašnje Ministarstvo spoljnih poslova, koje o tome nije ništa znalo, i tražio sam da se sastanem sa g. Braćanom i da sa njim o tome govorim. O rezultatu ovih mojih koraka, imaću čast, Gospodine Ministre, da Vas u svoje vreme izvestim.

Ovakvom držanju rumunske štampe, a naročito konzervativne, dala je mnogo impulsa i podstreka i ta okolnost, što se rumunski Kralj odrekao te počasti da i dalje bude šef VI. pešadijskog puka, koji je aktivno učestvovao u poslednjem tragičnom događaju, i o čemu sam imao čast izvestiti Vas naročitom šifrovanom depešom. Ovaj postupak Kraljev naišao je na opšte odobravanje u celoj rumunskoj štampi, koja u tome ide još i dalje i traži da se izbrišu iz spiska odlikovanih svi oficiri VI. pešadijskog puka koji imaju rumunska odličja.

Po izvršenom događaju od 29. maja, svi šefovi ovdašnjih stranih misija odmah su došli k' meni, i izjavili svoje sažaljenje zbog izvršenog događaja, kao i želju da Srbija što pre izađe iz ove teške krize i da pođe putem mirnog i stalnog razvijanja i napredovanja, i sa kandidacijom novog Kralja, u licu već izabranog Kralja, Njegovog Veličanstva Petra I. nalazili su da se ta kriza završava sa svojim prirodnim tokom, i da drugačije za Srbiju odista nastupiti bolji i srećniji dani.

Kod sviju njih, bez razlike, opazio sam to ubeđenje, da je poslednja vladavina bila fatalna za zemlju, i da se ni u kom slučaju ne bi mogla dugo održati, i da je se morala srušiti, nu odnosno načina izvršenja dele mišljenje izraženo u zapadno-evropskoj štampi. Ovako isto mišljenje ima i ovdašnja vlada, i to mi je kazato kad sam joj saopštio poslednje događaje.

Odmah posle događaja od 29. maja, ovdašnji dvor držao se rezervisano, a prema njemu i cela vlada, i tek posle nekoliko dana, pošto je prvi zaprepašćujući utisak prošao, i pošto se videlo kojim se pravcem počinju razvijati stvari kod nas, i kad je se videlo da je u celoj zemlji održan primeran red i poredak, bez i najmanjeg poremećaja, što je sve razume se i po sebi učinilo veoma povoljan utisak, tek tada me je posetio Ministar predsednik g. Sturza, kao i Ministar spoljnih poslova g. Braćano, i od strane dvora general Privojano, kao maršal dvora, a zatim je naređena i dvorska žalost od 14 dana, o čemu sam imao čast izvestiti Vas naročitom depešom.

Ovdašnja srpska kolonija, koja nije ni najmanje simpatisala bivšem stanju u Srbiji, držala se pri svem tom, kao i do sada, sasvim rezervisano. Ovo njeno držanje da se objasniti jedino time što je još zaplašena surovošću sa kojom je bila tretirana prilikom atentata na pok. Kralja Milana, pa prema tome ne zna kako u ovoj prilici da se nađe.

Mihailović

Original. AS, MID, PO, 1903, F-V, D-II, K/28, pov. br. 5882, v. pov. br. 1660.

30

Predsednik vlade Kraljevine Srbije Jovan Avakumović — Beograd

Ministru inostranih dela Kraljevine Srbije Ljubomiru Kaljeviću — Beograd

Pov. br. 171. 9/22. VI

Čast mi je izvestiti Vas radi Vašega znanja i upravljanja da će Njegovo Veličanstvo Kralj poći iz Ženeve danas, u ponedeljak, u 8 sahati 40 minuta specijalnim vozom, uz pratnju deputacije Narodnog Predstavništva. U Beč stiže sutra, u utorak, u 9 sahati 55 minuta uveče. U Beograd doći će u sredu, 11. o. m. u 10 sahati pre podne.

Jovan Avakumović

Original. AS, MID, PO, 1903, F-V, D-IV, K/34, pov. br. 1299, v. pov. br. 1297.

31

Poslanstva Kraljevine Srbije u Rusiji — Petrograd

Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 96. 9/22. VI

U prošli petak, 6-og o. m., ovdašnje Slovensko Dobrotvorno Društvo davalo je, u Kazanskoj Sabornoj Crkvi, devetodnevni parastos pokojnom Kralju Aleksandru i Kraljici Dragi, kao bivšim svojim počasnim članovima. Ja sam takođe prisustvovao tome parastosu, iz obzira pristojnosti, a naročito iz delikatnih obzira prema oficialnoj žalosti Carskoga Dvora povodom smrti kraljevskog para, i iz pažnje prema priređivačima parastosa. O dvorskoj žalosti bio sam izvešten službeno, a od strane Slovenskog Dobrotvornog Društva dolazio je sam sekretar toga Društva, g. Zavjelov, da me zamoli da prisustvujem njihovom parastosu.

Čast mi je još napomenuti, da na tom parastosu nije prisustvovao nijedan predstavnik Carskog Ministarstva Inostranih Dela, niti kogod iz Carskoga Dvora. Taj je detalj pao u oči mnogim Rusima, koji umeju da posmatraju stvari. Ja smatram da sam ipak dobro učinio što sam bio na parastosu, jer sam time izbegao, kao službeni predstavnik Srbije, mnoge izlišne, neuputne i neprijatne komentare.

Otpravnik poslova
Dr M. Spalajković

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-VIII, I/9, pov. br. 5083.

32

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji — Petrograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 97. 9/22. VI

U prilogu pod :/. čast mi je poslati Vam članak koji je izišao u jučerašnjem broju petrogradskog lista „Свѣтъ" i u kome pomenuti list produžava, i to sve žučnije i žučnije, mraženje i ocrnjivanje izvršioca poslednjih sudbonosnih događaja u Kraljevskom Dvoru. Znajući od kakvih neprijatnih posledica može biti ovako neprekidno razdraživanje i ogorčavanje javnog mnjenja u Evropi protiv Srbije koje štampa (naročito u Engleskoj) kao sa nekom zlobnom namerom sve jače i jače raspaljuje, ja sam odmah pojmio da mi je dužnost, koliko mi službeni položaj i prilike u Rusiji dopuštaju, najenergičnije suzbijati tu struju i dokazivati da je u zajedničkom interesu Rusije i Srbije nastati da se stvar što pre ućutka, a ne da se Srbija i njen novi vladalac svakim danom sve više stavljaju u jedan položaj bez ishoda, isključivo radi nekakvog zadovoljenja jevropske tobože uznemirene savesti. Stoga, čim su se počeli rasprostirati glasovi o tome da su nekavi dijamanti nestali iz Dvora, ja sam odmah osetio da bi bila najveća opasnost dopustiti da se ti glasovi o krađi umažu, bi bila najveća opasnost dopustiti da se ti glasovi o krađi umažu, kao šatir, u sliku koju je strano javno mnjenje stvorilo o beogradskim događajima u koloritu novinarskih članaka i telegrama. To će Vam objasniti uzrok i nameru moga razgovora, štampanog u današnjem broju „Novoga Vremena", koji mi je čast poslati vam u priloženom isečku.

Izgleda, da se naročito engleska štampa, i to sva osim „Daily News-a", krvnički okomila na Srbiju, gurajući svoju vladu da prekine diplomatske odnose sa nama. Koliko sam mogao opaziti, taj nastup besnila u engleskom javnom mnjenju ne ostavlja nikako Ruse hladnokrvnim i baca ih u brigu. U privatnom razgovoru sa pojedinim ličnostima ovde, ja sam objašnjavao da u ovoj eksploziji engleske indinjacije ima više hipokrizije i zadnjih namera nego li iskrene srdžbe i povređenog čovečanskog osećanja. Zaista, Englezi nikad nisu pomišljali da pozovu svoga ambasadora iz Carigrada, mada se u Turskoj svakodnevno prinose tolike hrišćanske duše sultanu na žrtvu; osim toga, kad je za vreme vojne u Transvalu grizla savest celu Jevropu, Englezi su glađu i svakojakim mukama tamanili toliki burski podmladak u svojim zloglasnim „koncentracionim logorima".

Meni izgleda da je u opšte velika pogreška učinjena što je data mogućnost stranim dopisnicima i novinarima u Beogradu da zavire u svaki ćošak i da čuju i ono što treba i što ne treba, i što su se naši ljudi utrkivali u nadmetanju ko će pre i više zadovoljiti histeričnu radoznalost tih novinarskih hrtova natutkanih u lov za teatralnim i senzacionim novostima.

Engleska je ustavna zemlja i njena je štampa potpuno slobodna. S toga mislim da bi se na nju moglo lako uticati, a to bi bilo od velike koristi i jako bi nam olakšalo da što pre izađemo iz ovoga bezishodnog položaja u koji nas je stavila Jevropa, smatrajući izvršioce od 29. maja kao prestupnike i režiside. Zato bi, po mom mišljenju, od najvećeg značaja bilo publikovati što pre, ako zaista postoji štogod u stvari, planove pokojnog kralja Aleksandra o jednoj novoj aferi koja bi stala glave tolikih ljudi u Srbiji, da je samo kralju Aleksandru bila ostavljena mogućnost da je izvede. Što je i ruska štampa javno osudila i žigosala, kao strahovit prestup, događaje u Srbiji, lako je razumeti kad se ima na umu politički stroj ruskoga carstva i autokratski princip njegov. Poverljivo sam saznao, da je, na tri dana posle dvorske pogibije, šef komiteta petrogradske štampe, g. Zvjerev, sazvao u svoju kancelariju urednike sviju ovdašnjih listova i saopštio im da im je dužnost, prema najvišem naređenju, da osuđuju najenergičnijim tonom poslednje krvave događaje u Beogradu. Ovdašnji najglavniji list „Novoe Vremja" ipak je, i posle toga, pazio da ne pretera sa pisanjem u tom tonu.

Moj je utisak da se Rusi (bez razlike oficijelnih i neoficijelnih krugova) u duši raduju poslednjim događajima i promenama u Srbiji) i da više forme radi, iz potreba prema javnom mišljenju u svojoj zemlji i na strani, izjavljuju svoje gnušanje i svoje osuđivanje. Otuda je i potekla ona različitost između Carevog telegrama Kralju Petru i Praviteljstvenog saopštenja. Dobro obavešteni ljudi misle da je telegram, onakav kakav je, ponikao pod uticajem visokih dvorskih osoba (neko mi čak pomenu Veliku Kneginju Milicu), a praviteljstveno saopštenje koje je sastav grofa Lamzdorfa, da je inspirisano i drugim obzirima koje vlada, u ovakim prilikama, mora imati na umu kao „raison d'Etat". Ovdašnji ljudi, koji hladno i pozitivno gledaju na stvari, ipak osuđuju onaj deo u praviteljstvenom saopštenju, gde se traži da se prestupnici kazne, i pitaju se šta je time Lamzdorf hteo i zašto da se Srbija i novi Kralj stavljaju na taj način u jedan položaj bez ishoda.

Dr M. Spalajković

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-VIII, I/9, pov. br. 1608.

33

Ministarstvu Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London

Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

\- 9/22. VI

Smatram za svoju dužnost da vladi Njegovoga Veličanstva podnesem ostavku na moj položaj poslanika Srbije kod Dvora Sent-Džemskog.

U drugim prilikama ja bih bio slobodan da molim da mi se ta ostavka odmah uvaži.

Ali znajući tegobe i delikatnosti u nesređenim odnosima između Srbije i Engleske u ovim danima, svestan i toga da bi moje formalno i faktičko quasi odazivanje moglo u nekoj meri i komplikovati te odnose, počem bi mu se u ovom momentu mogao pridavati značaj koji ono nema, ja osećam da treba da ostavim vladi kraljevskoj da sama odredi vreme kad joj je najpodesnije da moju ostavku uvaži.

Dok vlada Njegovoga Veličanstva tu ostavku ne uvaži, ili odnosno dok ne postavi novog poslanika kome bih dužnost formalno predati mogao, ja ću — ako to ona želi — s drage volje ostati da i dalje, i ako nezvanično, zastupam interese naše otadžbine u Londonu.

Čeda Mijatović

Original. AS, MID, PO, F-V, D-X, M/34, pov. br. 1275.

34

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin
Ministarstvu inostranih poslova Kraljevine Srbije — Beograd

- 9/22. VI

TELEGRAM

Otpravljen iz Berlina u 2 sati 30 min. posle podne
Primljen u Beogradu u 6 sati 50 min. posle podne

Primio sam Vaš jučerašnji telegram jutros. Saopštio sam sadržaj Vašeg telegrama Ministru Inostranih Dela. Ovaj ga je primio k znanju kao i predašnja saopštenja. Po mojim impresijama, nemačka vlada dosad nije promenula svoje držanje rezerve, čekanja i ne mešanja u srpske unutrašnje prilike, pošto nema neposrednog političkog interesa. Rusko-austrijski sporazum smatra se kao dovoljna garantija. Nemačka vlada nije se pridružila držanju Engleske i izgleda da svoje dosadanje držanje neće napustiti dok ne dobije notifikaciju o Kraljevom stupanju na presto.

Milićević

AS, MID, PO, 1903, F-V, D-II, K/28, pov. br. 1291, v. pov. br. 1289.

35

Ambasada Carevine Rusije — Carigrad
Konzulatu Carevine Rusije — Prizren[*]

Br. 47. 9/22. VI

Сербский поверенный в делах в Константинополе сообщил мне от имени Королевского министра иностранных дел, что архиерейский собор в Белграде признал за собою право окончательного распоряжения Дечанским монастырем и назначил игуменом последнего архимандрита Илариона Весича; он просит однако, чтобы в Дечанах остались несколько русских монахов на пять или шесть лет; последние имели бы составит вместе с сербскими монахами братию, но игуменом во всех случаях должен быт серб. Королевское Правительство с своей стороны согласно на уступку нашим монахам на определенное время заведывания одным из других монастырей Старой Сербии. О вышеизложенном прошу Вас уведомит отца Кирилла. С своей стороны прошу Вас выяснить окончательное решение митрополита и местных общин. Не считаю возможным поддерживать несомненные права наших афонских монахов на монастыр против желания митрополита и населения, но полагаю необходимым, чтобы отец Кирилл был вознагражден за понесные труды и расходы получил нравственное удовлетворение за нарушение договора. Поручаю вам наблюдение за тем, чтобы интересы наших монахов были ограждены.

Зиновьев

[*]Ambasador Rusije Ivan Aleksejevič Zinovjev na adresu vice konzula Konzulata u Prizrenu.

Prepis. AS, MID, Konzulat Prizren.

3<u>6</u>

<u>Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Solun</u>
<u>Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd</u>

Pov. br. 57. 9/22. VI

U vezi sa mojim pismom P. br. 56 od 5. ov. mes. čast mi je izvestiti Vas da je juče u ovdašnjoj našoj crkvi Sv. Sava održano blagodarenje za Njegovo Veličanstvo Kralja Petra I.

Blagodarenju sam prisustvovao sa osobljem područnog mi Konsulata. U crkvi su bili svi srpski građani koji žive u Solunu, a došli su u velikom broju i Srbi Maćedonci, jer su znali da će se toga dana davati blagodarenje za novoga Kralja Srbije.

Činodejstvovao je protojerej Sima Bukvić, naš ovdašnji paroh. Posle blagodarenja primao sam čestitanja u Konsulatu.

D. Đ. Nikolić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-V, D-IV, K/34, pov. br. 1304, v. pov. br. 1301.

3<u>7</u>

<u>Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin</u>
<u>Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd</u>

TELEGRAM[*]

Na osnovu autentičnih izjava koje su mi došle do znanja, u stanju sam obeležiti sledujuće kao držanje i želju nemačke vlade, odnosno budućih odnosa sa Srbijom. Naredivši da nemačka vlada ne prisustvuje doček Kraljevom nemačka vlada nije zauzela niti imala nameru zauzeti neprijateljsko držanje prema Kralju. Ova naredba potiče usled današnjih faktičkih prilika i zbog toga što dosad još nema notifikacije o stupanju na presto u zvaničnoj formi. I ako je Kralj Petar nekad vojevao protiv Nemačke vojske, vlada nemačka ne želi stvarati mu teškoće i pratiće sa simpatijama njegov rad na izvođenju Srbije iz teške situacije. Zato se nije odazvala predlogu izvesne velike sile da i poslanik nemački ostavi Beograd. Ovo rešenje smatra se kao u interesu Srbije i prijateljskih odnosa s njom, jer bi protivno postupanje s pogledom na značajnu i moćnu ličnost Cara Vilhelma verovatno znatno uticalo i na držanje drugih monarhijskih država. Ukazuje se na sve oštre osude događaja od dvadeset devetog maja koja se manifestuje u javnom mnjenju. Nemačka vlada ostaje pri svojoj želji ne stvarati teškoće; smatra da bi bilo u interesu Kralja i Srbije kad bi se notifikacija izvršila običnim diplomatskim putem. Ovde ne bi smatrali slanje naročitog izaslanika za ugodan način pošto bi u tom slučaju bilo stavljeno pred rešenje pitanje prijema izaslanika od strane Cara. Nemačka vlada uopšte želi da se redovni zvanični odnosi vaspostave na običan način prostim obnavljanjem akreditiva u kome slučaju ne bi bila potrebna audijencija kod Cara. Detaljnije izjave koje su mi učinjene o ovom pitanju ne mogu uneti u ovaj izveštaj pošto se one dotiču moga položaja, a tamošnji nemački poslanik o tome će verovatno moći dati bliže obaveštenje.

[*] U prepisu sačuvanom u Arhivu nema bližih oznaka u vezi sa datumom.

Milićević

Original. AS, MID, PO, 1903 F-V, D-IV, K/34, pov. br. 1285, v. pov. br. 1284.

38

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji — Petrograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 99. 10/23. VI

Gospodin potpukovnik Petar Mostić došao je prošle nedelje u Petrograd i javio se Poslanstvu, rekav da je poslat za primanje berdanske municije, koju je NJ. V. Car ruski pre nekog vremena poklonio Srbiji. Gospodin Mostić je upitao da li je Poslanstvo već dobilo službeni izveštaj o njegovoj misiji i kazao je da ima i preporučena pisma za g. grofa Lamzdorfa i g. Hartviga. Ja sam odgovorio g. Mostiću da Poslanstvo nije dosad dobilo nikakvo službeno saopštenje o njemu; objasnio sam mu da pitanje o predavanju municije još nije rešeno, da je u toj stvari rusko Ministarstvo inostranih dela zadržalo svu inicijativu za sebe i da bi zasad svaki naš korak po tom predmetu bio nerasudan i štetan, jer bi se smatrao kao neuputna presija od naše strane, — i da je, prema svemu tome, dolazak g. Mostića u Petrograd bio izlišan.

Gospodin Mostić mi je pre neki dan rekao, da je već bio kod direktora Prvoga Departamenta u Ministarstvu inostranih dela, g. Hartviga, i da mu je predao pismo za g. grofa Lamzdorfa, zamolivši ga da ga preko Poslanstva izvesti o tom kad ga Ministar može primiti. Zatim mi reče, da se video i s nekim višim činovnicima iz Ministarstva vojnog, koji su mu potvrdili da cela stvar isključivo zavisi od Ministarstva inostranih dela. Ja sam g. Mostiću ponova objasnio da su svi njegovi koraci uzaludni, jer se posao mora vršiti samo preko Kraljevskoga Poslanstva kao što je i dosad, i s toga ne može nijedna ruska vlast ulaziti po ovom predmetu ni u kakve službene odnose s njime.

Moje je mišljenje da treba pustiti još neko vreme da prođe, iz obzira prema situaciji u Makedoniji i prema poslednjim događajima u Srbiji, pa će se sama stvar po sebi povoljno rešiti. Bilo bi netaktično i bez koristi nagliti sa traženjem municije i preduzimati, naročito u ovom trenutku, ma kakve službene korake po tom predmetu. Moje je mišljenje osnovano na onom što sam mogao saznati i iz Ministarstva inostranih dela i s drugih nadležnih strana.

Uostalom pored Kraljevskog Poslanstva i Vojnog izaslanika; g. potpukovnika Marinovića, izašiljanje naročitog lica iz Beograda u cilju ma kakvog posredovanja kod ruskog Ministarstva inostranih dela i Ministarstva vojnog, radi što skorijeg izdavanja berdanske municije, ne samo da je bez ikakve potrebe nego je, u sadašnjim prilikama, vrlo nezgodno i neprijatno, jer samo otežava pravilan i smišljen rad Kraljevskog Poslanstva. S toga mi je čast zamoliti Vas za što skorije naređenje i uputstva, koja bi Poslanstvo imalo saopštiti g. Mostiću.

Dr M. Spalajković

Original. AS, MID PO, F-VI, D-I, I//48 pov. br. 5884.

39

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 74 10/23, VI

Kako od mojih prijatelja u Forin-Ofisu poverljivo čujem, Ser Džordž Bonan nije definitivno odazvan iz Beograda, nego mu je naređeno da ne bude u Beogradu pri dolasku Njegovoga Veličanstva Kralja Petra. Mislilo se najpre da na nekoliko dana otide do Budapešte, pa da se zatim vrati i čeka u Beogradu nove naredbe. Ali su odmah zatim našli da je bolje da on dođe u London, te da markizu Lansdaonu i usmeno ispriča sve što zna. Verovatno da će ga i kralj Edvard lično saslušati. On će se uskoro zatim u Beograd vratiti.

Sva štampa jednodušno nastavlja da osuđuje brutalnost ubijstva. Međutim, niko ne ustaje da brani Kralja Aleksandra ili Kraljicu Dragu; naprotiv, priznaje se da je njihov rad bio takav da je provocirao revoluciju. Utešan je i taj fakt što se uopšte simpatiše novome Kralju Srbije i sažaljeva se zbog teškoga položaja, u kome se odmah prvih dana svoje vladavine nalazi. Ali je nesumnjivo da smo mi kao narod pali jako i nisko u uvaženju, koje smo nekada ovde uživali.

U Donjem Domu Parlamenta opet je bilo interpelacija i govora o Srbiji. Prilažem Vam isek iz "Tajmsa" o toj partiji sednice.

Kao što ćete videti, Lord Kranborn (koji u Donjem Domu zastupa Ministra Inostranih Dela) jasno obeležava da Ser Džordž nije odazvan iz Srbije, nego da su samo *„njegove formalne zvanične funkcije, kao predstavnika engleskog na srpskom dvoru, suspendovane, i on ostaje zasada u Beogradu kao nezvanični agent vlade Njegovoga Veličanstva*".

Obraćam Vam pažnju na izjavu predsednika Ministarstva, gdna Artura Balfura. V. Rejmond (Irac) tražio je da li će vlada da se „obaveže Parlamentu, da će — pre nego što obnovi diplomatske odnose sa Srbijom — upoznati srpsku vladu sa osećanjima koja ovde u Engleskoj vladaju odnosno ubijstava, i da li će tražiti da se krivci izvedu pred sud? Na to mu je g. Balfur odgovorio: *„Očevidno je da mi ne možemo nikakve predstavke srpskoj vladi činiti dok se diplomatski odnosi ne obnove!*". Meni se čini da engleska vlada počinje da oseća „impasse" u koji je ušla, i neće me ni malo iznenaditi ako se ona reši, i to uskoro, za ovaj izlaz: da prizna Kralja Petra, da stupi u redovne odnose sa srpskom vladom, ali da joj odsudno svetuje, da u interesu same Srbije i novoga režima traži načina da zadovolji javno mnjenje evropsko, odnosno uzbunjenu javnu savest civilizovanih naroda, nekom vrstom reparacije.

Čeda Mijatović

Original. AS. MID, PO, F-II, D-VII, I/7, pov. br. 1277.

40

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj — Atina

Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

\- 10/23. VI

Danas sam imao duži razgovor sa g. Skuzesom, ministrom spoljnih poslova. Govorio sam mu da bi Grčka, kako iz razloga dobrog susedstva, tako i za to, što su i Srpska i Grčka država postale revolucijom, i što je Karađorđe pao kao žrtva solidarnosti Grčkog i Srpskog naroda, trebala da bude prva da primi sa zadovoljstvom promenu izvršenu na Kraljevskom prestolu u Srbiji; i da bi, prema tome, trebalo da Grčka vlada naredi svojem Ministru u Beogradu da odmah stupi u zvanične odnose s vladom Kraljevskom u Srbiji. Gospodin Skuzes mi je odgovorio da će Grčka biti, nesumnjivo, među prvima da veže zvanične odnose sa Srbijom, čim Njegovo Veličanstvo Kralj Petar I bude stigao u svoju prestonicu i notifikovao svoje stupanje na presto.

Iz reči g. Skuzesa mogao sam izvesti da bi g. Argidopulo već i dosad bio dobio u tom smislu naredbe, da je Njegovo Veličanstvo Kralj Petar izvestio depešom Kralja Đorđa o svojem stupanju na presto.

Mislio sam da je potrebno da Vas o ovome izvestim.

Original. AS, MID, PO, 1903, F-V, D-IV, K/34, pov. br. 1485, v. pov. br. 1340.

4<u>1</u>

<u>Diplomatska agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj — Sofija</u>

<u>Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd</u>

Pov. br. 269. 11/24. VI

Čast mi je poslati Vam u prilogu pod % Kneževsku zapovest koju sam malo čas primio i kojom se naređuje dvorska žalost od deset dana za pokojnog Kralja Aleksandra I i Kraljicu Dragu, počevši od 8. ovog meseca.

Pošto se žalost na jednom dvoru odnosi u nekoliko i na predstavnike stranih država na tom dvoru, čast mi je zamoliti Vas, Gospodine Ministre, da me izvolite izvestiti kako da se ponašam u ovom slučaju.

Pavle Marinković

Original. AS, MID, PO, 1903, F-V, D-II, K/28, pov. br. 1120, v. pov. br. 1080.

PRILOG:

ORDRE SOUVERAINA

A l'occasion du décès de Sa Majesté ALEXANDRE I, Roi de Serbia et Son épouse la Reine DRAGA, un deuil de Cour de dix jours est ordonné à partir du 8/21 Juin 1903.

Palas de Sophia, le 8/21 Juin 1903.

4<u>2</u>

<u>Diplomatska agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj — Sofija</u>

<u>Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd</u>

Pov. br. 270. 11/24. VI

Pošto je pokušaj zbližavanja i sporazumevanja s Turcima - kome je najvidniji znak bila misija Načevića — propao, oseća se i primećuje izvesna neodređenost i zabuna u Vladi bugarskoj. Kao što sam imao čast u ranijim izveštajima svojim izložiti, Vlada Rače Petrova došla je sa programom: ili — ili(!), t.j. ili će uspeti da se Turcima približi i sa njima neposredno sporazume te da Maćedonskom pitanju dade kakvo-takvo rešenje u korist Bugara, ili će, ako u tome ne uspe, krenuti pravcem akcione politike. Bilo je suviše naivno od bugarske Vlade nadati se uspehu od prvog koraka. Kakve je rezultate mogla očekivati slaba, neznatna i malena Bugarska od svojih koraka kod Porte, kad sve presije, pretnje i navaljivanja velikih sila nisu bile u stanju da Tursku na pravi put izvedu!

Ali i ako je Vlada Rače Petrova taj plan imala, ili bar s njim pred javnim mnenjem koketirala, moglo se znati, da ga je Knez samo u prvoj polovini njegovoj usvojio, t. j. samo u koliko se tiče približenja i sporazumevanja s Turskom. Kad je izvršenje prve polovine plana sasvim osujećeno,

Vlada se i pokazuje voljnom da pristupi izvršenju one druge polovine, ali tu ne nailazi od njegove strane na gotovost i dobru volju.

Knez je primetno uznemiren i nerešljiv; 9. ovog meseca pozvao je k sebi g. Bahmetijeva i držao ga je u audijenciji dva puna časa. Izlagao mu je teškoće svoga položaja i muku oko izbora pravoga puta na ovoj strašnoj raskrsnici. Govoreći o propalom pokušaju s Načevićem, rekao je da ipak od te misije ima neke koristi, a ta je, što je sad jasno i za Bugare i za Evropu, da Turci neće nikakav miroljubiv način za rešavanje Maćedonskog pitanja i da s njima ništa ne može raditi pored najbolje volje.

Samo što smo mi to znali i bez ovoga poslednjeg bugarskog iskustva.

Zatim je Knez govorio g. Bahmetijevu o teškom položaju ove Vlade u unutrašnjoj politici. Knez još ne bi bio rad napustiti Vladu Rače Petrova — i kao uzrok tome navodio je razne optužbe g. Bahmetijevu protiv cankovista — ali opaža da ovu Vladu ne može održati bez izvesnih žrtava, koje ne bi hteo rado njoj prineti. Među najvećim žrtvama je suspendovanje Zakona o činovnicima.

Vama je poznato Gospodine Ministre, da je Vlada g. Daneva u prošloj sesiji donela zakon o činovnicima koji garantuje svima izvesnu nepokretljivost. Tome je zakonu g. Danev uspeo baš pred svoj pad izdejstvovati sankciju. Čim je taj zakon stupio u život, svi činovnici, koje je Vlada g. Daneva ispostavljala, našli su se u jednom dosta nezavidnom položaju prema Vladi. Kabinet Rače Petrova ne može računati na njihovu saradnju pa čak ni na njihovu pasivnost, a bez činovničkog aparata sadanji Kabinet ne može sebi na izborima isfabricirati većinu. Jer svi u Bugarskoj, pa i sami stambolovisti, znaju da ovo Ministarstvo većine u narodu nema.

Ako, dakle, Knez ne pristane suspendovati zakon o činovnicima, Vlada neće smeti ni izaći na izbore; đeneral Račo će (onda) još sad dati ostavku. O tome sam se ja s njim razgovarao na ručku kod Bahmetijeva koji je bio 8. ovog meseca. Račo mi je rekao: da pitanje još nije definitivno postavljeno, no da su još u diskusiji s Knezom, koji svoj pristanak istina nije dao, ali se oni nadaju da će ga dati.

Knez je se, međutim, koristio ovom prilikom i pitao g. Bahmetijeva za mišljenje: da li treba u ovome popustiti Vladi i suspendovati zakon o činovnicima? Gospodinu Bahmetijevu je bilo neprijatno to pitanje, i odgovorio je: da je to stvar čisto unutarnje politike u koju on ne samo što neće da se meša no i ne može dati dobar savet pošto ta pitanja dovoljno i ne razume, niti je razabrao o raspoloženju u zemlji prema tome pitanju, ali je u svakom slučaju bio mišljenja da se taj zakon otvoreno ne suspendira, no da se nekim okolišnim putovima učini bezopasnim za Vladu

U pitanju držanja Bugarske prema Maćedoniji mišljenja Kneževa i Bahmetijeva su poodavno saglasna. Gospodin Bahmetijev nikad nije odobravao politiku koju je Zinovjev propovedao, i proricao joj je rezultate koje je ona sad već potpuno donela. Gospodin Bahmetijev drži, a i Knez se nada, da će sad u Petrogradu prema bugarskim agitacijama biti snishodljiviji.

Međutim, Kabinet Rače Petrova računajući na potporu Kneževu i dalje produžava se aktivno vojnički spremati i počinje ozbiljnije pomagati akciju u Maćedoniji.

Tako, sad g. Račo počinje dizati optužbe protivu turskoga postupanja ne samo u Maćedoniji no i u mirnim vilajetima, navodeći da taj tiranluk turski nagoni veliku bežaniju u Bugarsku, a ta emigracija stvara velike teškoće i stanovništvu i Vladi. Na moju molbu dao mi je ovu pod % priloženu kopiju pregleda stanja emigracije za 15 dana meseca maja.

Sem toga, ponovo je preduzeto spremanje četa koje se imaju poslati u Maćedoniju. To se sad ne vrši ni s onoliko tajnosti s koliko se vršilo pod Danevom. Narudžbine se čine po varoši za odelo i druge potrebe gotovo otvoreno. Jedan naš čovek, krojač, došao mi je pre dva dana i pokazao 985 dinara u zlatu što su mu dva maćedonska glavara platili za izradu 50 kapa i 50 pari odela. Taj mi je čovek u isti mah pričao da je za svako odelo poslat momčić kome je uzeo meru, i da on zna da su slične poručbine i kod drugih njegovih esnaflija činjene.

U vojsci se čine pripreme najživlje ali ipak im je potreban jedan veliki razmak vremena dok sve poručbine budu gotove. Tako, poručili su 50.000 novih pušaka, ali će prva partija od samo 3.000 pušaka biti predata Ministarstvu vojnom tek 15. septembra s. s., ostale će partije ubrzo pristizati. Za mobilizaciju potreban im je komplet od 7.000 konja, a oni imaju na raspoloženju samo 5.500. Učinjena je kupovina od 600 ali im još treba vremena za nabavku ostalih 900.

To su sve podaci koje sam ja dobio iz najsigurnijeg izvora. O ostalim pojedinostima izveštava naš vojni izaslanik redovno g-na Ministra vojnog.

Iz svega toga malo po malo ja sam dobio uverenje da će uskoro, naročito posle žetve, pokret u Maćedoniji intenzivniji postati i možda dobiti razmere koje do sad nije nikad imao. Za to bi mi trebali s tim da računamo, i da za sve eventualnosti gotovi budemo.

Knez je još rekao g. Bahmetijevu da je naredio za utorak 10. ovog meseca parastos u Dvorskoj kapeli za pokoj duše pok. Kralja i Kraljice. Ja nisam bio zvat na taj parastos.

Pavle Marinković

Original. AS, MID, PO, 1903, F-IV, D-I, K/39, pov. br. 5887.

43

Diplomatska agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj — Sofija
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 271. 11/24. VI

Juče mi je u poverenju g. Bahmetijev saopštio ovo: Čarikov je javio grofu Lamzdorfu, da ste mi Vi, Gospodine Ministre, predstavili: da iz raporta koje je Gospodin Ministar Vojni dobio iz Niša i Zaječara izlazi, kao da se Bugarska sprema da napadne Srbiju. Kao dokaz naveli ste: da je jedan puk došao iz Belogradčika u Kulu. Zatim da se podižu duž naše granice izvesna utvrđenja; da se opravljaju drumovi i mostovi i da se novac iz sviju banaka u kojima se ostavlja samo po 1000 dinara, skoncentrisava u Narodnu Banku u Sofiji. Gospodin Čarikov dodaje: da je pokušao razuveriti Vas o kakvim agresivnim namerama Bugarske protiv nas u ovom trenutku, ali je ipak referisao o tome Ministru, moleći za dejstvovanje: da bi Bugarska Vlada učinila kakvu izjavu kojom bi se te takve njene namere demantovale. Lamzdorf je sve to odmah telegrafski saopštio G. Bahmetijevu i tražio odgovor. Gospodin Bahmetijev se jako čudio toj uznemirenosti u Beogradu, kad se sad baš naprotiv Bugarska pokazuje veoma raspoložena prema Srbiji i nikad nije bila dalje od agresivnih prema Srbiji namera. On jako žali što se baš sad u početku nove vladavine ispoljava to nepoverenje prema Bugarskoj, koje bi moglo u nekoliko škoditi budućim prijateljskim odnosima između dve zemlje, ali je ipak za to tražio objašnjenje od G. Rače Petrova. Gospodin Račo mu se najljubaznije odazvao i Bahmetijev je odgovorio Lamzdorfu:

„Bugarska Vlada je animirana najprijateljskijim raspoloženjima prema Srbiji i vrlo simpatično i s poverenjem gleda na novo stanje. Daleko je od svake pomisli ne samo od kakvog napada, no ma čega što bi se u Srbiji kao neprijateljsko ponašanje tumačiti moglo. Bugarska je svu svoju pažnju skoncentrisala prema Turskoj, i njoj je svaki santim tako skup da ga ne bi smela upotrebiti ni na koju stranu a najmanje radi koncentrisanja trupa na srpskoj granici. Premeštanje puka iz jednog mesta u drugo, obadva blizu srpske granice, bilo je iz čisto lokalnih, namirničkih potreba. Putevi i mostovi opravljaju se svake godine u ovo doba i to može služiti na čast Ministru Građevina. Za zaustavljanje i vraćanje srpskih podanika nije bila dosad izdata nikakva naredba, no samo za oduzimanje oružja od onih koji prelaze u Bugarsku. (O tome sam imao čast izvestiti Vas naročitim aktom). O kakvom koncentrisanju novaca u Narodnu Banku nema ni pomena.

„Gospodin Račo Petrov vrlo će rado u miroljubivom smislu učiniti prijateljsku izjavu G. Marinkoviću čim se vaspostave zvanični odnosi između Srbije i Bugarske, koje Bugarska smatra od događaja 29. maja kao prekinute, a smatra da će se moći vaspostaviti odmah čim Kralj izvesti Kneza o svome stupanju na presto. Dotle Bugarska ne zna ništa zvanično o novom stanju u Srbiji."

Gospodin Bahmetijev je čisto bio posumnjao u našeg vojnog izaslanika da on svojim izveštajima ne uznemirava Vladu u Beogradu, i molio me je privatno: da Vam o tome pišem i uverim Vas o potpuno prijateljskom raspoloženju i korektnosti bugarske Vlade.

Ja zaista, Gospodine Ministre, imam uverenje da u ovom trenutku Bugarska Vlada nema nikakvih agresivnih namera prema nama, i usuđujem se obratiti Vašu pažnju na to da su pogranični vojni komandanti i pod ranijim vladama uvek suviše poklanjali vere svojim nedostovernim dostavljačima i slati alarmirajuće glasove u Beograd koji su se svi i uvek prokontrolisani od naše strane, ovde pokazali neistiniti.

I ja, i naš vojni izaslanik G. potpukovnik Paunović, obraćamo najveću pažnju na svaki simptom i možete biti uvereni da neće biti ni jednoga fakta od najmanjeg značaja koji bih ja propustio da ga ne procenim i Vama ne saopštim.

Original. AS, MID, PO, 1903, F-III, D-VII, I/14, pov. br. 1621, v. pov. br. 1605.

44

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj i Belgiji — Pariz
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 199. 12/25. VI

Čast mi je obratiti Vašu pažnju na događaj koji se proizveo u francuskoj štampi povodom publikacije jedne depeše, po kojoj list „Štampa" bacajući aluziju na nagli odlazak Kneza bugarskog iz Sofije u inostranstvo, proizveo je dejstvo na ovdašnje javno mnjenje, kao da je ovaj odlazak iznenadni proizišao usled otkrića vojne zavere protivu ličnosti Kneževe, sumnjajući u njegov povratak u Bugarsku.

Usled ovoga, ovdašnji bugarski diplomatski agent g. Zolotović, u svome intervjuu u "Le Matin-u", od jutros demantujući ovu vest, učinio je gotovo direkt aluziju na našu zemlju. Saopštavajući Vam ovo, čast mi je, ovde u prilogu, poslati Vam [prilog je izostao], Gospodine Ministre, isečak tog lista i obratiti pažnju, da od nekog vremena ovdašnja agencija „Paris-Nouvelles", koja prima veliku subvenciju od bugarske vlade, što sam iz pouzdanih izvora saznao, ne prestaje rasprostirati sve moguće zlonamerne glasove protivu Srbije, prikupljene iz balkanskih, naročito sofiskih i evropskih listova.

Demanti zvanični preko ovdašnje Agencije Havasove, protivu ovih zlonamernih vesti, proizveli su ponovo dejstvo u korist istinitosti stanja u Srbiji.

D. Đorđević

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-VII, I/8, pov. br. 1326.

45

Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Budimpešta
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 82. 12/25. VI

Prema utvrđenom proračunu Njegovo Veličanstvo Kralj pro putovao je kroz Budim Peštu juče; 11. ov. m.

Voz je stigao na ovdašnju stanicu Felsököbanya tačno u 3 h 29' izjutra.

Na stanicu bio sam izašao sa celim personalom Generalnog Konsulata. Iako je voz stigao vrlo rano u zoru, na stanicu se sleglo mnogo sveta: naši oficiri, koji se ovde bave; mnogo članova ovdašnje srpske kolonije i Srbi trgovci, koji su se ovde zatekli trgovačkim poslom.

Kad je voz ulazio u stanicu, sakupljeni svet oduševljeno kliknuo je „živeo Kralj"; docnije se umirio, kad je doznao da se Njegovo Veličanstvo odmara od dugog puta.

Čim je voz stao, ušao sam u vagon. Njegovo Veličanstvo Kralj spavao je, te s toga prepis telegrama, koji ste mi poslali o učešću beogradskog diplomatskog kora pri dočeku Kraljevom u

Beogradu, predadoh g. Dr Jaši Nenadoviću, sekretaru Njegovog Veličanstva.

Buket ruža koji su donela deca g. Rajića, ovdašnjeg srpskog podanika, predat je za Kralja ordonans-oficiru g. Grujiću.

U određeno vreme (3 h 34') voz se krenuo put Beograda ispraćen oduševljenim usklicima sakupljenog sveta.

Ovdašnja policija preduzela je bila sve mere predostrožnosti; na stanicama i duž pruge u rejonu varoši bili su postavljeni organi policijski, a na Felsö-Köbany-skoj stanici bio je inspektor policijski iz Štajnbruna. Vozom od početka do kraja rejona budimpeštanskog putovao je inspektor policije g. Rogulja.

Izveštavajući Vas o ovome, čast mi je poslati Vam u pod °/ prilogu listu na kojoj su se potpisala lica, koja su podnela svoja čestitanja povodom izbora Njegovog Veličanstva Kralja.

Original. AS, MID, PO, 1903, F-V, D-IV, K/34, pov. br. 1288, v. pov. br. 1287.

46

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji — Rim

Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 61. 13/26. VI

U vezi sa mojom današnjom informativnom depešom, čast mi je izvestiti Vas da sam sinoć primio Vašu depešu, kojom me pozivate da saopštim vladi italijanskoj stupanje na presto NJ. V. Kralja Petra I. Iako sam unapred znao da, ne budući akreditovan na italijanskom dvoru od NJ. V. Kralja Petra, moje saopštenje ne može ni u kom slučaju imati zvaničan karakter i da ga prema tome italijanska vlada neće ni primiti znanju kao zvanično saopštenje, ja sam se ipak požurio da odmah jutros odem ministru inostranih dela, te da tim povodom, izvršujući Vaš nalog, dobijem u isto vreme priliku da sondiram raspoloženje italijanske vlade, kao i da dadem objašnjenja koja budem našao za potrebno.

Admiral Morin me je primio, kao i obično, vrlo ljubazno, i na moje saopštenje odgovorio mi je, kao što sam i očekivao, da ga ne može uzeti znanju drukče no kao privatno saopštenje, pošto mene novi Kralj nije još akreditovao na italijanskom dvoru. Ja sam odmah na to prihvatio reč, hoteći da se uverim i da ponovo konstatujem da je to samo jedini razlog sa koga se moje saopštenje ne smatra za službeno i da, prema tome, nikakve smetnje ne stoje na putu da se redovni odnosi između Italije i Srbije obnove. Ministar mi je posle toga izjavio da se u Beogradu moglo već videti kakva su raspoloženja Italije prema Srbiji u tome što italijanski poslanik nije sledovao primeru nekih svojih kolega, koji su pred dolazak Kralja Petra napustili srpsku prestonicu. Puno obnavljanje odnosa sa Srbijom stvar je visoke politike, o kojoj on pre svega mora dobiti odluku svoga Kralja. Gospodin Malvano, glavni sekretar i faktotum Ministarstva inostranih dela, kod koga sam odmah zatim otišao, bio je još predusretljiviji, rekav mi, razume se sasvim poverljivo, da se, po njegovom mišljenju, odnosi između Italije i Srbije mogu vrlo brzo dovesti u normalno stanje i da ništa ne stoji na putu bilo obnavljanju mojih kreditiva, bilo, to je na moje naročito pitanje dodao, i akreditovanju novoga srpskoga poslanika. Razlika bi u jednom i u drugom slučaju bila samo u tome, što bi se za akreditovanje novoga poslanika moralo prethodno tražiti agreman, dok pri obnavljanju mojega kreditiva ne bi to bilo potrebno, pošto je već jednom ranije dobiven agreman za moju ličnost. Dakle, međutim, to smatram za dužnost da napomenem, razlika ova može imati krupnog značaja s toga što Kralj Italije vrlo uskoro (najdalje za desetak dana) odlazi iz Rima, te je to pogotovu nemoguće da mu novi poslanik, za koga bi se prethodno imao tražiti agreman, stigne predati svoje kreditive još pre njegova odlaska.

Bilo da se NJ. V. Kralj i vlada reše u jednom ili drugom smislu, svakojako je potrebno rešiti se što pre. Naročito za slučaj, ako se misli da se ja još ma za koliko vremena zadržim kao poslanik Srbije u Rimu; trebalo bi mi što pre poslati nove kreditive, te da bih ih, ako je ikako moguće, predam Kralju dok je još u Rimu. U tom smislu brz korak s naše strane doprineo bi da se i Italija reši što pre obnoviti akreditive italijanskom poslaniku u Beogradu, grofu Maljanu, koga su,

prema razgovoru današnjem, namerni zadržati na njegovu položaju. Ja uzimam slobodu, da o svemu ovome govorim bez okolišenja, i ako je moja ličnost takođe ovde u pitanju, s toga što držim da se neće posumnjati da za mene lični razlozi mogu u jednom ovakvom pitanju igrati ma koliku ulogu. Uostalom i posle mog ponovnog akreditovanja ništa ne smeta da se s mojim položajem raspolaže, a pored toga i ja sam rezervisao svoju definitivnu odluku u pogledu ostanka u Rimu do posle dolaska u Beograd, pošto budem imao čast predstaviti se NJ. V. Kralju i pošto budem dobio, istom prilikom, bliža obaveštenja o namerama i raspoloženjima vlade.

Dr M. B. Milovanović

Original. AS, MID, PO, F-V, D-III, K/29, pov. br. 5891.

47

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji — Rim
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

- 13/26. VI

TELEGRAM
Otpravljen iz Rima 13. VI u 4 sata 15 minuta posle podne
Primljen u Beogradu 13. VI u 5 sati 50 minuta posle podne

Izvršio sam bio nalog i saopštio sam ministru inostranih dela notifikaciju o stupanju na presto Kralja Petra. Ministar inostranih dela izjavio: Saopštenje primio [je] kao privatno, ali oficijelno ne može, pošto još nisam ponovno akreditovan. Zadovoljan [sam što] samo taj razlog navodi. Izjavio sam da sam kao, pacifikacija, predstavnik Srbije učinio saopštenje odmah, hoteći time pokazati i želju Kralja, Vlade, što pre uspostaviti normalne odnose sa Italijom. Pismom opširnije.

Milovanović

AS, MID, PO, 1903, F-V, D-IV, K/34, pov. br. 5894.

48

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Generalnom konzulatu Kraljevine Srbije — Skoplje

Pov. br. 660. 13/26. VI

Nj. Sv. Patrijarh stavio mi je do znanja da je dobio izveštaj iz Skoplja, kako je naša tamošnja crkvena vlast pravila izvesne smetnje podizanju nove crkve za Grke u Skoplju prilikom izbora placa za zidanje te crkve, a tako isto da je činila i neke predstavke državnim vlastima u pitanju imanja crkve Sv. Spasa.

Molim Vas da me izvestite da li je to istina, i ako jest, da skrenete pažnju našim nadležnima u Mitropoliji i u opštini, da ne može biti korisno za nas da se tako olako kida sporazum između nas i Patrijaršije, koja zaštićava skopske Grke.

Sava Grujić

Original. AS, MID, Konzulat Skoplje.

49

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Austro-Ugarskoj — Beč
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 144. 14/27. VI

Po Vašoj prekjučerašnjoj telegrafskoj naredbi, juče sam poslao grofu Goluhovskom saopštenje o stupanju na presto Nj. V. Kralja Petra I.

Prekjuče to nisam mogao učiniti, jer sam Vašu depešu dobio pred samo veče (oko 7. sah.), a grof Goluhovski stanuje sada u Šenbrunu, gde Car ima svoj „séjour" do 7 ov. m. kada odlazi u Išl na letnje stanovanje.

Grof Goluhovski primio je moje saopštenje s izjavom, da je Car već dobio od Nj. V. Kralja telegrafsku notifikaciju o Svom stupanju na presto, i da mu je već odgovorio. Grof Goluhovski nalazi da je time formalnost notifikacije izvršena.

Iako je šifrovani deo vaše depeše: da se objasni za što je Kralj izvesnim Suverenima ranije saopštio Svoj izbor za Kralja Srbije, odnosi, po mome shvatanju, više na naše predstavnike kod Dvorova, kojima Kralj to saopštenje nije učinio ipak sam ja to i grofu Goluhovskom saopštio. Grof Goluhovski kazao mi je da je to sasvim pojmljivo, a za ono Kraljevo saopštenje Caru austriskom rekao je da je ono opravdano još i kao prema prvom i najbližem susedu.

Grof Goluhovski zadovoljan je što je kod nas promena na prestolu izvršena bez potresa i nereda, mirnim putem. On se nada da će naši unutrašnji odnošaji poći od sada pravilnim tokom, bez trzavica.

I javno mišljenje i cela štampa, uzbuđeni poslednjim događajima, vraćaju se već objektivnijem i hladnijem posmatranju obrta u Srbiji. To hladnije posmatranje opaža se, u ostalom, u celoj evropskoj štampi. Naročito su govori Njegovog Veličanstva i oduševljeni doček u Beogradu, učinili najbolji utisak. To su prvi srećni pojavi za pravilno i mirno razvijanje zemlje, do sada i suviše razbivene potresima i trzavicama.

Hristić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-V, D-IV, K/34, pov. br. 1286, v. pov. br. 1258.

50

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Austro-Ugarskoj — Beč
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd[*]

Pov. br. 145. 14/27. VI

U broju 127 „Trgovinskog Glasnika" od 13. o. m. ima jedan dopis o dočeku Nj. V. Kralja u Njegovom prolasku kroz Beč. Tamo se kaže kako sam ja Bečkoj opštini, na njenu želju da najsvečanije dočeka Kralja, izjavio da joj u tome ne mogu izaći na susret, pošto u tome pogledu

[*] Na adresu ministra Ljubomira Kaljevića.

nemam nikakvih instrukcija iz Beograda.

Ja, gospodine Ministre, nikad nisam imao običaj da se pravdam novinarima i da sa njima polemišem u pogledu moga službenoga rada, niti to i sada nameravam činiti.

Ali mi je stalo da Vi, gospodine Ministre, kao moj šef, budete obavešteni u ovome pogledu, i da Vam dam objašnjenja o korektnosti moga postupka u ovoj stvari.

Od strane Bečke crkvene opštine došao je, na sam dan prolaska Kraljevog, njen predsednik g. Nikola Kapamadžija i izjavio mi želju Opštine, da Kralja na stanici dočeka i govorom pozdravi.

Ja sam mu kazao da sam, što se tiče dočeka na stanici u opšte od strane korporacija, učinio veće korake u policiji i da su mi tamo odgovorili, da je ta briga prenesena na šefa stanice. A poslao sam mnogo pre dolaska voza na stanicu i jednoga svoga činovnika, koji će biti na ruci deputacijama, a naročito deputaciji opštine Beogradske.

Što se pak tiče govora, kojim hoće Bečka opština crkvena da pozdravi Kralja, ja sam kazao g. Kapamadžiji, da mu u tome ne mogu dati nikakva svoja mišljenja, jer je na svaki način trebalo da ona prethodno izvesti Kralja i o nameri Opštine da ga dočeka i govorom pozdravi, i o sadržini samoga govora. A oni su se prijavili na sam dan dolaska Kraljeva pred podne, kada više apsolutno nema vremena ni mogućnosti ni da se Kralj izvesti, ni sadržina pozdrava Mu se saopšti, ni Njegovo odobrenje primi. A ovo bi sve bilo potrebno u toliko pre, što je to Opština ovdašnja sastavljena [rukopis nečitak!] iz Srba ovostranih, pa bi valjalo skrupulozno izbegavati svako nepovoljno tumačenje, koje bi joj se moglo ovde dati; niti da mogu ni smem primiti na sebe, da Kralj dođe u nepriliku jednim iznenadnim govorom i naročito nepoznatom sadržinom njegovom.

Gospodin Kapamadžija se ovim zadovoljio, izjavivši da će oni izaći na stanicu kao privatne ličnosti, da se to ovde ne bi rđavo tumačilo.

U ostalom i g. Kapamadžija i g. prota Mišić našli su za umesno da u Neue Freie Presse noticom izjave, kako su oni na stanici bili kao privatne a ne kao zvanične ličnosti.

Hristić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-V, D-IV, pov. br. 1287, v. pov. br. 1286.

51

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji — Petrograd

Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 102. 14/27. VI

U bečkom listu „Neue Freie Presse" Nr 13945 od 23. juna (n. st.) naštampan je telegram (privatan) iz Petrograda, u kome se tvrdi kako su u prošlu nedelju u veče bili neki srpski oficiri u ovdašnjem zabavnom lokalu „Akvarium" i kako su morali da se odatle udalje zbog demonstracija publike, koja ih je nazivala „ubicama" i bacala se na njih krompirima, pilećim kostima i drugim predmetima. Pročitavši taj telegram, ja sam odmah prozreo njegovu zlobnu i pakosnu nameru, kojom se ide da se u stranom javnom mnjenju što crnje predstavi držanje Rusa prema poslednjim događajima u Srbiji i da se kod Srba ovako lažnim i podlim telegramima izazove što veća razdraženost i ogorčenost prema Rusiji. Sejući razdor između Srbije i Rusije, bečki su listovi potpuno u svojoj ulozi, ali je naša dužnost da se od njih branimo. Stoga sam i ja uputio poverenom Vam Ministarstvu jučerašnji otvoren telegram, kojim sam opovrgao izmišljotine Nove Slobodne Prese. To sam učinio na osnovu izveštaja dobivenih od uprave gore pomenutog lokala (Akvarijum) kao i od policijske uprave dotičnog kvarta. Ne samo da nije bilo toga večera nikakve demonstracije u „Akvariumu", nego takvih demonstracija, po uveravanju policije, u Petrogradu ne može ni biti. Osim toga, nijedan naš oficir nije bio toga večera na tom zabavnom mestu. Uprava ovdašnje policije preduzeće istragu, da pronađe da li je zaista onaj lažljivi telegram Nove Slobodne Prese poslat iz Petrograda i ko ga je poslao.

Uzgred čast mi je napomenuti da je petrogradska štampa počela od tri dana na ovamo pisati blažijim i pravilnijim tonom o našim stvarima, unoseći sve više i više istine i svetlosti u svoje pisanje o njima. Koliko mi položaj i ovdašnje prilike dopuštaju, trudim se i sam da utičem na

pisanje ovdašnjih pojedinih listova. Tako sam juče, privatnim pismom obratio pažnju uredniku lista „Свѣт" na belešku koju je taj list doneo u svom jučerašnjem broju o tome kako je novi Kralj Srbije odmah po svom dolasku u Beograd, tražio tobože povećanje svoje civil-liste. Ja sam, u svom pismu g. Komarovu, žigosao tu vest kao lažnu i nepristojnu, dodavši da ne razumem nameru "des insinuations aussi malveillantes". Gospodin Komarov mi je se odmah izvinio pismom i u današnjem broju svoga lista opovrgao je jučerašnju belešku.

Dr M. Spalajković

Original. AS, MID, PO, 1903. F-II, D-VIII, I/9, pov. br. 1276.

52

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London

Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 78. 14/27. VI

1. Vaš cirkularni telegram o stupanju Njegovoga Veličanstva Kralja Petra I na *vladi* primio sam onomad (12-og. ov. m.) u veče.

Juče sam išao ruskom ambasadoru grofu Benkendorfu, da ga molim za savet na koji bih način, u sadašnjim abnormnim prilikama mojim, mogao najbolje izvršiti naredbu koju ste mi pomenutim telegramom dali, da, na ime, ovdašnjoj vladi dostavim do znanja stupanje NJ. V. Kralja Petra na presto kao i da objasnim što Kralj nije mogao to notifikovati ranije i svima suverenima i šefovima država.

Kako markiz Lansdaon izbegava da me primi u Forin Ofisu čak kad se tamo kao privatna ličnost javim, to sam nameravao da napišem jedno nezvanično pismo permanentnom šefu Forin Ofisa, Ser Tomasu Sandersonu, kojim bi mu saopštio sadržinu Vašeg telegrama. Ali me je grof Benkendorf od te namere odvratio, obrativši mi pažnju da se izlažem riziku da mi čak i takvo nezvanično pismo Forin Ofis vrati. Grofu se činilo da će najbolje biti da otidem lično u Forin Ofis pa da vidim privatno bilo Ser Tomasa bilo Ser Erika (šefa kancelarije markiza Lansdaona) i da im saopštim kakvu sam naredbu od vas dobio.

Tako sam i učinio, i juče posle podne saopštio sam Ser Eriku Vašu naredbu, i Ser Erik bio je dobar da mi obeća da će Markiza Lansdauna o tome izvestiti. Na taj način ja sam, iako ne zvanično i formalno, na svaki način praktički i faktički izvestio Forin Ofis o stupanju Nj. V. Kralja Petra na vladu.

2. Grof Benkendorf je govorio sa mnom o opštoj situaciji svetskoj s pogledom na Srbiju. Govorio mi je da je vrlo prirodno da se u Beogradu i iz Beograda ta situacija ne vidi jasno, ali da je utoliko jasnija dužnost predstavnika Srbije na strani, da vladu srpsku o tome izveste. On pojimlje teškoću u kojoj se Kralj Petar nalazi, ali mu se čini da bi bilo u interesu Srbije, da se kolika tolika koncesija javnom mnjenju evropskom učini. On nalazi da bi najprostiji izlaz iz ovog tesnaca bio u tome da glavni učesnici u ubijstvu Kralja Aleksandra i Kraljice Drage sami iz svoje inicijative otidu na neko vreme van zemlje. Kad bi oni tako učinili, odmah bi se uklonila svaka teškoća otvaranju diplomatskih odnosa sa Srbijom. On lično misli da bi tada i Engleska odmah priznala Nj. V. Kralja Petra i njegovu vladu.

Na moje pitanje da li će mi dozvoliti da Vama javim za ovo njegovo mišljenje i da izrekom kažem da je od njega, grof Benkendorf je bio dobar da me ovlasti da to učinim.

Pričao mi je uzgred da je engleska vlada prva dva dana bila flegmatična i gotovo indiferentna prema događajima u Srbiji. Ali je Kralj Edvard lično duboko njima potresen bio, i jednako je svima i svakome od svojih intimnih prijatelja izjavljivao kako se užasava pred tim faktom, da su oficiri ubili svoga zakonitog Kralja, i naročito da su oficiri ubili jednu ženu, iako je ta žena Kraljica, pa još i omrznuta Kraljica bila! Ovi lični nazori Kraljevi uticali su na odluke vladine, a naročito kad se videlo da javno mnjenje bez izuzetka osuđuje izvršena ubijstva.

3. U Forin Ofisu našao sam se sa Ser Džordž Bonamom. Otišli smo zajedno u jednu sobu, gde smo se na samo mogli razgovarati. Našao sam ga voljna da se sa mnom zajedno sporazumeva o

načinima na koje bi mogli aplanirati da se Nj. V. Kralj Petar I od strane Engleske bez oklevanja prizna i da se diplomatski odnosi obnove. Danas ćemo se opet sastati da se posavetujemo. On se lično nada da će se uskoro vratiti u Beograd. Kralj Edvard ga je danas primio u podužoj audijenciji.

Ser Džordžu se čini da bi ona sugestija grofa Benkendorfa bila zgodna i podesna da omogući obnovljenje redovnih diplomatskih odnosa.

Čeda Mijatović

Original. AS, MID, PO, 1903. F-V, D-IV, K/34, pov. br. 1280, v. pov. br. 1279.

53

Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Budimpešta
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 83. 15/28. VI

U vezi sa svojim pismom od 10 t. m. Pov. No. 78, čast mi je izvestiti Vas da je bivšem banu Hrvatske grafu Kuenu Hedervariju, po postignutom sporazumu sa Košutovom partijom, ispalo za rukom da sastavi nov Kabinet. Sastav tog novog Kabineta, koji je čisto liberalan, bio je u toliko lakši što su sem ministra za domobranstvo i ministra za Hrvatsku i Slavoniju ostali svi dosadanji članovi iz Kabineta Selovog. Novi ministar za domobranstvo je đeneral-major Dezider Kološvari, dosadašnji komandant II honvedske konjičke brigade, bez ikakve političke prošlosti; a ministar za Hrvatsku i Slavoniju Nikola Tomašić, dosadašnji profesor narodne ekonomije na zagrebačkom univerzitetu i član Hrvatskog zemaljskog veća, u kome je uvek pripadao vladinoj, t.j. banovoj stranci. Kriza mogla se tako brzo svršiti samo zato što je austrijska vlada popustila i na svoju moralnu štetu učinila Ugarskoj velike ustupke u vojničkim predlozima, koji se pred ugarskim Parlamentom nalaze i zbog kojih je upravo Sel morao odstupiti.

Prema svemu, izgledi su da će Mađarska iz stanja „eh lex-a" uskoro izaći i pred Parlament na prvom mestu izneti budžet, pa onda odmah i sporazum (Ausgleich) sa Austrijom. Da li će Hedervarijev kabinet biti dugog veka, to će zavisiti od položaja koji će docnije zauzeti Košutova stranka, kao i Aponjijeva; naročito kad bude na dnevni red iznesen predlog o povećanju civil liste, jer odstupanjem dosadašnjeg ministra za domobranstvo, barona Fehervarija, liberalna partija je izgubila jednog od svojih najmoćnijih članova, koji je između te partije i krune bio spona.
Ova promena mislim biće za današnje naše prilike od koristi u toliko što je Sel pod prvim utiscima poslednjeg događaja u Beogradu podlegao bio jednom delu ovdašnje štampe, koja je te događaje osuđivala.
No što se tiče naših trgovačko političkih prilika, mislim da će biti gore, jer Hedervari pripada bečkoj kamarili i neće se nikad opirati grafu Goluhovskom, kao što je to Sel činio.
Grafa Hedervarija poznajem lično. On je veoma ljubazan i predusretljiv.

Barlovac

Original. AS, MID, PO, 1903. F-II, D-VI, I/V, pov. br. 1142, v. pov. br. 1101.

54

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 668. *16/29. VI*

Pismom mojim od 2. tek. mes. imao sam čast upoznati Vas sa impresijama, koje su događaji od 29. maja u Beogradu u ovdašnjim merodavnim krugovima proizveli*. U prvim momentima Porta je bila vrlo rezervisana, u Jildizu ovladao strah, a u štampi nije se smelo ni spomenuti da je Kraljevski par pao kao žrtva vojničke zavere.

Docnije, kad je izvesni deo evropske štampe stao ubistvo Kralja Aleksandra i Kraljice Drage strogo da osuđuje, a osobito kad se pojavilo poznato saopštenje ruske vlade, onda i na Porti i u Jildizu izašli su iz rezerve. Turske novine dobile su nalog da iz strane štampe preštampavaju sve napade na događaj od 29. maja, pa da nam čak i od svoje strane čitaju lekciju o moralu i civilizaciji!

Izbor Nj. V. Kralja Petra „Servet" je istina propratio simpatičnom beleškom, ali odmah zatim zabranjeno je da se dalje o novom Kralju izveštaji saopštavaju, a „Carigradskom Glasniku" nije dozvoljeno ni da saopšti kako je u Kraljevskom Poslanstvu bilo blagodarenje na dan Kraljeva dolaska u Srbiju, te zbog toga poslednji broj nije izašao na vreme. Podražavajući drugim silama Porta je čak i svoga poslanika iz Beograda opozvala bila, a poverenom mi Poslanstvu stala adresirati verbalne note na adresu: „à l'honorable Légation de Serbie", kao da je Srbija prestala biti monarhija i Kraljevina!

No i ovo ludiranje Portino nije dugo trajalo. Kad sam [posetio] u petak Tefik-pašu da mu stupanje Nj. V. Kralja Petra na presto notificiram, ja mu izjavim kako me je iznenadilo što je Feti-paša napustio Beograd pred sam dolazak novoga Kralja, jer Turska kao susedna država, koja želi da sa Srbijom živi u prijateljstvu nije morala da podražava Engleskoj, sa kojom nas ne vezuju nikakvi susedni interesi. Portin Ministar starao se da mi dolazak Feti-paše objasni jednim prostim nesporazumom. On je, veli, dobio dvonedeljno odsustvo koje je davno tražio, ali je hrđavo izabrao momenat za odlazak te mu je, veli, naređeno da se odmah na dužnost vrati, i on je zbilja istoga dana u petak za Beograd odputovao. Novinama je pak zabranjeno da dalje o ubistvu Kralja Aleksandra pišu, mesto toga poručeno im je da mogu u opširnosti donositi izveštaje o proslavama Kraljeva dolaska u Srbiju. Na moj protest što su mi stali note nepravilno adresirati, na Porti su se vazda izvinjavali da ne znaju ni sami čijom se pogreškom to desilo i sad se opet adresuje „à la Légation Royal de S. M. le roi de Serbie"!

U toku prošle nedelje posetio sam sve poslanike velikih sila sem talijanskog koga nisam zastao, a kod g. Zinovjeva u Bujukderu i onako sam proveo isto vreme u gostima i, naravno, na tim sastancima beogradska katastrofa u Starom Konaku bila je predmet osobitog interesovanja. Niko mi nije sporio dokazivanje neumesnosti zahteva ruskog zvaničnog kominikea da se oficiri zaverenici "primerno kazne", jer je moralo biti jasno za svakoga da je nemoguće da se sude oficiri kad se cela vojska izjavila solidarnom sa njihovim patriotskim podvigom i da nema zakona po kome bi se oni mogli suditi, kad je Ustavotvorna Skupština kao suverena vlast čin od 29. maja odobrila. Kad sam g. Zinovjevu izjavio svoje čuđenje da je imperatorska Vlada mogla Kralju Petru onakav neostvarljiv zahtev da stavlja, on mi samo odgovori da se doista od Kralja ne može ništa nemoguće da traži.

Šta mi je Sultan na notifikaciju o stupanju na presto Nj. V. Kralja Petra preko Tahsim-paše odgovorio, imao sam čast depešom Vam dostaviti. Te mi je reči posle selamluka po naredbi Padišahovoj i prvi maršal dvora Ibrahim-bej ponovio, samo sa uvodom kako Sultan žali krvav događaj u Kraljevom dvoru.

Ovog časa dolazio mi je iz Patrijaršije Veliki protosinđel Kalinik sa sekretarom mešovitog saveta da mi od strane Njegove Svetosti Patrijarha podnese čestitanja za *sretno* stupanje na presto Nj. V. Kralja Petra.

Od strane Jildiza i Porte do sad još niko nije dolazio da čestita.

Sava Grujić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-V, D-II, pov. br. 1659, v. pov. br. 1503.

55

* V. pod br. 7.

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

\- 16/29. VI

TELEGRAM
Otpravljen iz Berlina u 5 sati 5 min. posle podne.
Primljen u Beogradu u 5 sati 58 min. posle podne

Primio sam Vaša dva telegrama od 12. i postupio po vašem nalogu. Jutros državni sekretar Rihthofen u razgovoru koji prvi put nije označio kao nezvaničan reče mi da je tamošnjem nemačkom poslaniku naredio izjaviti srpskoj Vladi da je carska Vlada uzela [k znanju] akt saopštenja o stupanju na presto Njegovog Veličanstva Kralja Petra koje sam joj ja učinio i da je tamošnji poslanik potvrđivao i dalje kao poslanik na srpskom dvoru. Ministar je naglasio da bi bilo u interesu monarhijskog principa kad bi se prema inostranstvu in extenso stari odnosi preveli u nov na što tiši način i da se zato takav postupak ovde i želi.

Milićević

AS, MID, PO, F-V, D-IV, K/34, pov. br. 1294, v. pov. br. 1293.

56

Diplomatska agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj — Sofija
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 273. 16/29. VI

U vezi moga prošlog izveštaja čast mi je javiti Vam da se ovde i dalje produžava spremanje četa. Tako sam doznao sad da su Milan Đurđev, Marko Ivanov i Ivan Talev, mladi ljudi od 25—30 godina izvršili poručbinu od 200 pari odela kod krojača meni poznatih. Zatim su naši ljudi primetili prenos bombi iz kuće u kuću u ulici „Stranca". Po uveravanju naših ljudi za sve to ovdašnja policija zna.
Danas sam imao dug razgovor sa g-nom Račom Petrovom, koga sam pitao: šta znači onaj uvodni članak u poluzvaničnom „Novom Veku", u kome se poziva Vlada Bugarska da bude na oprezi prema Srbiji, jer je ova u stanju da zbog unutarnjih zapleta radi diverzije napadne na Bugarsku. Gospodin Račo mi odgovori: da za taj članak nije znao, i da je to mnjenje redaktora toga lista koji je bio ovih dana u Beogradu. Ali se na taj članak Srbi nemaju pravo ljutiti jer Bugari imaju pravo da su sad nepoverljivi i da drže da im Srpska Vlada nešto sprema pošto je onako strašno optužila Bugarsku pred Rusijom, bez ikakvog razloga i povoda i pored najlojalnijega držanja Bugarske za vreme ove krize u Srbiji.
Gospodin Račo govoreći mi to, izgledao je jako uvređen. Tom prilikom u razgovoru ispravio je i onaj detalj koji je meni g. Bahmetijev pogrešno saopštio, naime: Gospodin Bahmetijev je rđavo razumeo kao da je jedan puk ovih dana bio premešten iz Belogradčika u Kulu, međutim, to ne stoji u istini.
Ja sam posle veoma duge diskusije uspeo g. Petrova umiriti uverivši ga da je to prosto jedan nesporazum, ocrtavši mu u isti mah Vaš pomirljivi i tih karakter, i dokazavši mu da su samo izvanredne prilike u Srbiji, koje su jako razvile osetljivost kod Srpske Vlade omogućile ovu malu disharmoniju između dva kabineta, koju ćete Vi, Gospodine Ministre, moći za uvek otkloniti

prvim Vašim razgovorom sa Bugarskim Diplomatskim agentom u Beogradu.
Gospodin Račo, koji mene odavno poznaje, poklonio je vere mojim rečima, rekavši mi da će još danas ispratiti pismo g. Veličkovu.
Međutim, izlazeći sreo sam se sa g. Cakovom, načelnikom Ministarstva, i iz razgovora s njime mogao sam primetiti da je *ovu* Bugarsku vladu naročito uvredilo što se Srpska Vlada žalila *Rusiji*.
Gospodin Račo mi je uostalom u razgovoru i sam rekao da ste Vi mogli obratiti se za objašnjenje Bugarskoj Vladi ili preko ovdašnje Vaše Srpske Agencije, ili preko g. Veličkova.

U daljem razgovoru g. Račo mi je pokazao veliku uznemirenost zbog ponašanja Turske. Reče mi da je on bio u najvećoj nadi postići sa novom vladavinom u Srbiji materijalni sporazum u Maćedonskom pitanju. Bugarskoj nije ni na pamet padalo ma čime dati povoda Srbiji da posumnja u njeno prijateljstvo kada Bugarska očekuje svakog časa da bude napadnuta od Turske. G. Račo ima puno razloga i povoda sumnjati u korektno ponašanje i lojalne namere Turske u ovom trenutku. Naročito Bugarsku uznemiravaju dosta česti sukobi između Turske regularne vojske i bugarskih stražara. A poslednjih dana Turska je na granici prema Ćustendilu, a na tačci "Sultan Teze" bacila 4 bataljona, 20 topova i jedan odred konjice, a sad doznaje da je Turska povlačeći vojsku iz Stare Srbije namerna koncentrisati jedan znatan deo na bugarskoj granici. O tome je g. Račo govorio sa predstavnicima Sila, a namerava tim povodom uputiti i naročitu notu kabinetima tih Sila. Takva nota još nije gotova, ni poslata, kao što su pogrešno neke novine javile, a čim bude izašla ja ću imati čast dostaviti Vam je u prepisu.

Pavle Marinković

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-V, pov. br. 1670.

57

Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Skoplje
Poslanstvu Kraljevine Srbije — Carigrad

\- 17/30. VI

U odgovor na pismo Vaše od 13. ov. meseca PP No 660, čast mi je učtivo izvestiti Vas da je zaista srpska opština predala hućumatu žalbu protivu zadobijanja fermana za zidanje nove grčke crkve u Skoplju Svetoga Mine, u smeru da bi tim protestom nagnala Grke da popuste u imanju crkve Sv. Spasa. Tu je žalbu predala opština još dok je G. Mitropolit bio u Carigradu, a ni meni o tome nisu javili kad sam ovde došao, tek mnogo docnije prota mi je Čemerikić rekao da je takvu žalbu predao.
Ja sam mu odmah, znajući Vaše mišljenje po toj stvari, savetovao da se naši ljudi ostave toga zahteva, i da ne uvode ponovnu raspru oko toga pitanja kad je već ono rešeno, nego da se staraju da žive u ljubavi s grčkom opštinom, i da je potpomažu koliko im je mogućno da se što skorije grčka crkva otpočne zidati.
Kad je stigao G. Mitropolit iz Carigrada, govorio sam i njemu u tom smislu, i on mi je obećao da će učiniti da se po toj žalbi u hućumatu ništa ne preduzme. I zaista, kako sam izvešten, nije po njoj ni rađeno, nego je hućumat sproveo sva akta o zadobijanju fermana u Carigrad s mišljenjem da se zidanje dopušta. Samo je bugarski Mitropolit bio protivan zbog blizine bugarske crkve Sv. Bogorodice, ali taj protest bugarskog vladike vlast nije uzela u ocenu, jer buduću grčku crkvu od bugarske odvaja ulica i dovoljna udaljenost.

M. V. *Veselinović*

Prepis AS, MID, Konzulat Skoplje.

58

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rumuniji — Bukurešt
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 71. 18. VI/1. VII

Mojim raportom od 8. tek. mes. Pov. No 68*, ja sam imao čast da Vas izvestim, da se ovde pripremao jedan veliki miting, na kome bi se izjavio protest protivu beogradskih događaja od 29. prošlog meseca. Glavni pokretači ovog mitinga bili su neki članovi porodice Katardži, među kojima je bio glavni vođ Barbo Katardži, sin g. Aleka Katardži, sadašnjeg francuskog poslanika u Londonu. Oni su za tu svoju nameru bili pridobili i jedno đačko udruženje na ovdašnjem univerzitetu, koje simpatiše konzervativnoj partiji, kao i neka zanatlijska i radnička udruženja, tako, da bi miting, da ga je bilo, bio veoma impozantan.
Cilj ovog mitinga, pored pomenutog protesta, bio bi još i taj da se javno odobri postupak Kraljev što je se odrekao da bude počasni šef VI. pešadijskog puka, a u isto vreme da se pokaže pred Evropom kako je Rumunija jedna kulturna zemlja, koja je prožimana duhom humanosti i da je u tom pogledu daleko odmakla, jer ona prvo u celoj Evropi jedan takav miting drži.
Kad sam za pripremu ovog mitinga doznao, potražio sam odmah Ministra spoljnih poslova g. Braćana, i kad sam se sa njim sastao, skrenuo sam mu pažnju na taj miting, i kazao sam mu da će on hrđavu impresiju napraviti u Beogradu, i da u vezi sa neprijatnim događajem, kojim je javno srpsko mišljenje već ožalošćeno sa otkazom Nj. V. Kralja da i dalje bude počasni šef VI. puka, izazvati, može biti i nevoljno, dalje podobne demonstracije s obe strane, koje ne samo što bi bile besciljne, nego bi pomutile u nekoliko tako lepe i prijateljske odnose, koji odavno između Srbije i Rumunije postoje, a to ne bi bilo u interesu ni jedne strane; dalje, da bi i njegovom Veličanstvu Kralju Petru bilo na svaki način veoma neprijatno da na svom prvom koraku naiđe na takve srpsko-rumunske odnose, i to bez ikakva ozbiljna razloga za to, i da bi prema svemu tome dobro bilo da toga mitinga ne bude.
Gospodin Braćano složio se potpuno sa ovim izloženim nazorima, ali mi je izjavio da vlada, i ako ne odobrava takve manifestacije, nema nikakve legalne mogućnosti da takav jedan miting spreči, rekavši mi dalje: vi ste vidili da opozicija vrlo često drži mitinge protivu same vlade, i da je nedavno držala takav jedan miting i protivu Austrougaraske, i da ona u opšte jedva čeka kakvu ugodnu priliku za manifest, te da pored ostalog i vladi pravi neprilike, pa mi nismo mogli te mitinge sprečiti, i prema tome, ja držim, da bi za obe strane bilo najbolje, da se tome mitingu ne pridaje osobita kakva važnost, i da se i mi i vi učinimo kao da nismo ništa ni primetili, i kao da nije ništa ni bilo.
Ja sam mu na to kazao, da je metoda koju on preporučuje za paralisanje utiska koji će miting da proizvede veoma praktična, no da će biti teško da se ona primeni i na srpsko javno mišljenje, koje je u ovoj prilici, a iz sasvim prirodnih uzroka, nešto malo u razdraženom stanju; i da ja opet ostajem pri tome, da bi najbolje bilo da mitinga ne bude, pa kako vlada nema legalne osnove da to spreči, to da bi dobro bilo da pokuša drugim putem, putem moralnog uticaja i savetovanja te da se ta stvar osujeti.
Gospodin Braćano mi je odgovorio da se u tom pravcu može nešto pokušati, no da sumnja u uspeh, i da mi ne može ništa na sigurno obećati, dodavši: Vi znate kakva je opozicija u opšte svuda, pa i kod nas, i kad vlada od nje traži da nešto ne učini, onda će ona to baš i učiniti, no da će pri svem tom gledati ako se može što u tom pravcu učiniti.
Zatim je g. Braćano u razgovoru prešao na naše unutarnje stvari i prilike, i dodirnuo je pitanje o otkazivanju Kralja Karla od šefstva nad VI. pešadijskim nukom, rekavši mi da je se Kralj sa velikim sažaljenjem morao da reši na takav korak, jedno iz principa čisto monarhijskog, i drugo i zbog same svoje vojske, i da nikako nije mogao preći ćutom preko tog fakta, gde njegov puk uzima aktivnog učešća u takvom jednom događaju, koji i ako je za Srbiju bio tako reći spasonosan ipak Kralj prema tome nije mogao ostati ravnodušan gledalac.
Ja sam primio ovu njegovu izjavu k znanju, izjavivši moje sažaljenje, što je se to sasvim slučajno tako desilo.
U daljem razgovoru prešao je g. Braćano na pitanje: šta će se raditi kod nas sa oficirima koji su u događaju od 29. maja aktivno učestvovali, i zbog čega se u celoj evropskoj štampi podiže protest.
Ja sam mu na to odgovorio, da meni u tom pogledu nisu poznate namere ni Njegovog Veličanstva Kralja, kao ni same vlade, no da ja lično mislim, da Njegovo Veličanstvo Kralj Petar,

* V. pod br. 29.

kao i Njegova vlada koju je sada obrazovao, ne može pokretati to veoma tugaljivo pitanje, koje je dobilo sankciju od nadležnog državnog autoriteta, tj. od narodnog predstavništva, i da se prema tome ne može zahtevati od novog Kralja, da on sada pokreće to pitanje koje je svršeno pre no što je on kraljevsku vlast primio i u zemlju došao, te da se sa prvim korakom stavi u suprot rešenju narodnog predstavništva, kao i opštem javnom mišljenju u zemlji, i time, da odmah sebi stvori teškoće, čije bi posledice bile teške. Dalje sam dodao, da bi bez sumnje bilo mnogo bolje da su događaji od 29. maja izvršeni bez učešća vojske, ali kad to nije tako, onda ne treba zahtevati da se stvari još više kompliciraju, kao i u opšte da događaj od 29. maja, koji je eminentno politička stvar, i to od ogromnog značaja po zemlju, ne treba meriti merom običnog buržoaznog merila; politički događaji ove vrste, kao i inače događaji u međunarodnim odnosima imaju svoje drugo merilo, merilo državnih interesa, i koje se svakada ne može da poklapa sa merilom za posvednevne događaje običnog građanskog života. U ostalom, da događaj od 29. maja nije jedinstven u istoriji, jer ona pamti mnoge slične događaje, pa se prema tome i u Srbiji ne može drugačije postupiti no što se to postupalo u sličnim prilikama i u drugim državama.

Gospodin Braćano na to mi ništa nije odgovorio, već je samo primetio, da je događaj izvršen sa mnogo žrtava koje su bile izlišne, i da i to čini nepovoljnu impresiju kako kod njih, tako i u celoj Evropi. Ja sam mu na to rekao, da i srpsko javno mišljenje ne odobrava množinu palih žrtava, ali da je u takvim prilikama veoma teško održati se u granicama potrebnosti, i da se može sažaljevati što je to tako bilo, ali da se da objasniti.

Gospodin Braćano zatim mi je čestitao što je Srbija tako brzo, i tako u miru i redu prešla preko tako opasne krize, izjavljujući nadu, da će naši odnosi *i* dalje biti prijateljski i srdačni kao što su i do sada bili, i da promena koja je kod nas izvršena neće uticati na promenu sadašnjeg stanja, jar ti odnosi počivaju na uzajamnim interesima i simpatijama između obe države i oba naroda, i da Rumunija nema nikakvih razloga, da zauzima kakvo neprijateljsko držanje prema poslednjim našim događajima, smatrajući da je to čisto naša unutarnja stvar, i da je zbog toga rumunskom poslaniku u Beogradu bio odmah po svršenom događaju naredio da se drži onako kako se budu držali većina od njegovih kolega.

Ja sam g. Braćanu zablagodario na tom čestitanju, i uveravao sam ga da izvršene promene kod nas mogu samo uticati u povoljnijem pravcu, te da naši odnosi budu još bolji, jer se i kod nas ima to isto ubeđenje, da između Srbije i Rumunije samo može biti zajedničkih interesa, kao i da naši dobri odnosi počivaju na jakim i nepromenljivim bazama, koje će obe države svakada upućivati na negovanje tih dobrih i prijateljskih susedskih odnosa; sa tim se u glavnom završio moj današnji razgovor sa g. Braćanom.

Kad su 13. tek. mes. izmenjene depeše njihovih veličanstava srpskog i rumunskog kralja, g. Braćano došao je odmah sutra dan k' meni, saopštio mi tu izmenu depeša, kao i to, da je naredio njihovom poslaniku g. Mavrokordatu da odmah stupi u vezu sa srpskom vladom, o čemu sam imao čast izvestiti Vas, Gospodine Ministre, mojom šifrovanom depešom od 14. tek. mes., čestitajući mi na tako brzo obnovljenim redovnim vezama. Ja sam mu zatim zablagodario na žurbi, kojom je rumunska vlada pohitala da stupi što pre u redovne odnose sa našim novim stanjem stvari; uveravajući ga, da će ovakav postupak učiniti kod srpske vlade najpovoljniji utisak.

Drugog dana posle ovog mog poslednjeg razgovora sa g. Braćanom, posetio me je g. Kalnidero, upravnik krunskih dobara, i čovek od vrlo velikog poverenja Kraljevog. U toku razgovora Kalnidero dodirnuo je pitanje o odricanju Kralja Karla od Šefstva nad VI. pešadijskim pukom, i objasnio je to u glavnom na onaj isti način kao što je to učinio i g. Braćano. Iz celog razgovora sa g. Kalniderom, ja sam imao to ubeđenje da je on došao k' meni po želji Kraljevoj, te da mi i on, kao ličnost od Kraljevog osobitog poverenja, na nezvaničan način objasni taj postupak Kraljev, te da bi on po mogućnosti učinio što manje nepovoljan utisak u Beogradu. Dalje mi je g. Kalnidero kazao da zna kakve sam korake činio kod g. Braćana zbog mitinga, i da su činjeni koraci gde treba i da mitinga neće biti; i odista, sutra dan čitao sam u konzervativnom francuskom žurnalu "La Roumanie", koji je najviše pledirao za ovaj miting, da je on otkazan i da ga neće biti. Sem toga, u poluzvaničnom organu *„L'*Indépendance Roumam", pojavio se u broju od 17. tek. mes. uvodni članak pod natpisom "La politique et la Morale", koji pokazuje da je se i ovde izvršio obrt u gledanju na poslednje događaje kod nas, i to u našu korist, i da počinju da cene stvari trezvenije i hladnokrvnije otresajući se sentimentalnosti kojoj ovde nema mesta. Taj članak, čast mi je, Gospodine Ministre, poslati Vam na uviđaj u prilogu pod °/o. U opšte u rumunskoj štampi počinje se sve manje i manje pisati i kritikovati poslednji naši događaji, a i to što se piše sve je više u korist naše stvari, tako da se može kazati da je glavni preokret u tom pogledu izvršen.

Mihailović

Original. AS, MID, PO, 1903, F-V, D-II, K/28, pov. br. 1660, v. pov. br. 1659.

59

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji – London
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije - Beograd

Pov. br. 79. 19. VI/2. VII

Skinuo mi se jedan teret s duše otkako znam da je Kralj Edvard VII telegrafisao svoja čestitanja Njegovome Veličanstvu Kralju Petru I.
Kao što sam Vas ranije izvestio Kralj Edvard je bio silno potresen tragičnom smrću Kralja Aleksandra, i prvih deset dana posle katastrofe u beogradskom dvoru govorio je s najvećom gorčinom i indignacijom o zaverenicima i ubijcama njegovim. Ali otkako je dobio telegrafsku notifikaciju od strane NJ. V. Kralja Petra, i naročito otkako je saznao za priznanje Njegovo od strane Cara Vilhelma, on se počeo ublažavati i stišavati.
Ja sam preko Ser Džordža Bonama, Grofa Mensdorfa i moga starog prijatelja Lorda Sufilda (Kraljevog ađutanta i intimnog prijatelja Njegovog) radio na tome: da se akcija Kralja Edvarda odvoji od akcije vladine. Glavno je bilo da notifikacija NJ. V. Kralja Petra ne ostane i suviše dugo bez bar učtivog ako ne može biti srdačnog odgovora.
Kao što sam Vas ranije izvestio Ser Džordž lično želi da se u Beograd vrati, te je stoga odmah na prvom našem sastanku izjavio svoju gotovost da samnom zajedno poradi da se diplomatski odnosi između naših zemalja što pre obnove. Ne znam ukoliko imamo zahvaliti predstavkama Ser Džordža Markizu Lansdaonu za ovaj povoljan obrt u držanju Engleske, ali znam pozitivno da je Grof Mensdorf — austrougarski otpravnik Poslova u rangu poslanika, rođak i prisni prijatelj Kralja Edvarda — radio neprekidno da ublaži indignaciju Kraljevu i da mu sugestuje da na jedan ili drugi način potvrdi Kralju Petru uzimanje k znanju njegove notifikacije. Ja sam se i danas video s Grofom Mensdorfom pa sam mu kazao šta sam upravo iz dvorskih krugova čuo. Grof Mensdorf je i suviše skroman čovek da bi prisvajao sebi neku zaslugu u tome. On mi je priznao samo toliko da je Kralj Edvard "prošle nedelje" s njime češće o promeni u Srbiji govorio, da je se "mit der grössten Entrüstung" o ubijstvu Kralja Aleksandra i Kraljice Drage izražavao, da mu je on — Mensdorf — objašnjavao austrougarsko držanje, ali da je inače odgovor koji je Kralj Edvard juče poslao Kralju Petru potekao apsolutno iz njegove sopstvene — Edvardove — inicijative. Meni se opet čini da se versija, koju sam ja jutros čuo (na ime: da je Grof Mensdorf uplivisao na Kralja) potvrđuje u izvesnoj meri tim faktom, što je Edvardov telegram dosta sličan prvom telegramu cara Franje Josifa.
Išao sam danas posle podne u Forin Ofis da se obavestim o samom tekstu telegrama Kralja Edvarda. Ser Tomas Sanderson (permanentni državni podsekretar) ne samo da me je srdačno primio i poduže na razgovoru zadržao, nego mi je odmah pokazao telegram Kraljev. Rekao mi je da je Kralj odobrio da se preda javnosti, što će se koliko sutra učiniti. Dodao je: „Kraljev telegram ne prejudikuje nimalo držanju engleske vlade u pitanju o otvaranju diplomatskih odnosa sa Srbijom. Iako osuđujemo groznost ubijstva Kraljevskog para u Beogradu, opet uviđamo da taj sažaljenja dostojan događaj sam po sebi ne može pravdati definitivno prekidanje diplomatskih odnosa sa Srbijom. *Mi te odnose nećemo sa sadašnjom vladom sad odmah obnoviti, ali nešto malo poznije na sigurno će se naći povoda i opravdanja da ih obnovimo!"* Molim vas da uzmete to k znanju i da sa svoje strane doprinesete koliko možete da se to obnavljanje odnosa uskori. Koliko ja sa strane, od nekih mojih kolega saznajem, odnosi be se tu odmah obnovili da pukovnik *Mašin* nije u Kabinetu. Ovako po svoj prilici čekaće se na obrazovanje nove vlade po sastanku nove Skupštine, pa će se onda naimenovati *nov* poslanik. Kako čujem Ser Džordž će dobiti neko drugo opredeljenje.
Ni Vama, a bez sumnje ni Njegovom Veličanstvu Kralju, nije potrebe obraćati pažnju kako važni interesi Srbije zahtevaju da se održavaju prijateljski odnosi sa velikom Silom prvoga reda kakva je Engleska. Mi smo bili u opasnosti da ostanemo bez normalnih prijateljskih odnosa sa tom Silom. Sad je ta opasnost minula, i ja čestitam vladi Kraljevskoj na tom srećnom obrtu.

Čeda Mijatović

Original. AS, MID PO, 1903 F-V, D-III, K/29, pov. br. 1157, v. pov. br. 1151.

60

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Konzulatu Kraljevine Srbije — Bitolj

Br. 388. 20. VI/3. VII

Čast mi je izvestiti Vas da večeras polazim za Beograd na novo opredeljenje i da je otpravljanje poslova do naimenovanja novog poslanika povereno g. Jovanu F. Hristiću Generalnom Konsulu. Izveštavajući Vas o ovome prijatno mi je da Vam, Gospodine Generalni Konsule, izjavim svoje potpuno zadovoljstvo na dosadašnjem Vašem radu sa uverenjem da ćete i dalje sa istom revnošću vršiti povereni Vam posao.

Sava Grujić

Prepis. Arhiv SANU — Ostavština M. R. br. 14243.

61

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

- 20. VI/3. VII

Povodom polaska državnog sekretara za spoljne poslove barona Rihthofena, koji se sutra kreće iz Berlina na poduže odsustvo, imao sam čast videti ga jutros. On me je tom prilikom molio, da Vam saopštim, ako Vam uspišem, da Carska Vlada ostaje i dalje pri svojoj već izjavljenoj želji, da se obostrani zvanični diplomatski odnosi u što kraćem roku povrate u redovno stanje. Baron Rihthofen je dodao, da su oni do sada tamošnjem svom poslaniku izdali potvrdu njegovog položaja i naredili mu da vaspostavi redovne odnose sa Kraljevskom Vladom. U sastavu svog beogradskog Poslanstva nemačka vlada ne misli preduzeti ličnih promena, a poslaniku će se izdati i formalna nova kreditiva, čim naš berlinski poslanik bude dobio i sproveo svoja. U svemu ostalom ministar mi je jutros ponovo potvrdio izjave, koje sam imao čast saopštiti Vam svojom zvaničnom depešom od 11. ov. m. I ako mi nisu poznate vaše namere i ako ne znam, hoćete li mi i dalje poveriti zastupanje srpskih interesa na ovome mestu, ja se ovom prilikom odazivam molbi g. Mil. Radulovića, sekretara ovog Poslanstva, koji mi je već više puta ponovio, od kako je čitao u novinama, da se sprema nov razmeštaj činovnika cele struke. Gospodin Radulović želeo bi da se ne premesti odavde. Od kako poda mnom služi, ja sam imao prilike upoznati ga kao vredna, revnosna i diskretna činovnika i videti da veoma dobro poznaje berlinske prilike. Stoga držim da bi bilo umesno ostaviti ga na dosadašnjem mestu; i to za sada pod istim pogodbama, pod kojima je i do sada bio ovde, t.j. po njegovom pristanku kao sekretar na raspoloženju s pisarskim dodatkom, a da bi taj njegov položaj mogao biti pretvoren u stalan, kad se pri građenju novog budžeta pristupi njegovom regulisanju.

M. J. Milićević

Original. AS, MID, PO, F-IV, D-II, I/40, pov. br. 5902/1903.

62

Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Skoplje
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 935. 20. VI/3. VII
– 23. VI/6. VII

U prilogu pov %. Generalnom konsulatu čast je poslati Ministarstvu pismo kojim se obraća

Bugarski komitet na narod u Maćedoniji, a pod natpisom: „Кой иска преобразования въ Турция и кой пречи на тия преобразования”.
Ovo pismo poslao je Konsulatu Hilmi paša znanja radi, a veli da ga je vlast našla u selima u Sereškom sandžaku blizu bugarske granice.

Zastupnik Generalnog Konsula
Sekretar
Ministarstva Inostranih dela
M. V. Veselinović

Prilog:

КОЙ ИСКА ПРЕОБРАЗОВАНИЯ В ТУРЦИЯ И КОЙ ПРЕЧИ НА ТИ ПРЕОБРАЗОВАНИЯ?

Март 1903 година
Македония българин вековни и истинский син на та историческа кръвна земя дойде плъно съзнание и от няколко години на сам сериозно се е завъзел за да си извоюва човешки правдини и истински живот. То настоятелно иска преобразование.
Македонските гърци, случайните синове на тая нещастна земя, станаха причина на нейното заробване от агарянците и с това си изиграха и доиграха политическата рол. Чрез интриги сполучиха да изгорят българските книги и да затворят българските училща и черкви. За туй пред нищо не се спираха, когато българите се възродиха и проявиха знаци на ново въздигание. За туй с своите постояни и гнусави предателства против българите спечелиха презрението на цели свободолюбив свят, — за да въспрепятствуват всячески напредъка на българите, тъй като те, нещастните исхабени в всяко отношение, не са способни, нито за възраждание нито за напредък. Никога те няма да се съгласят да търсат и да желаят преобразование в Турция. Те са съгласни дивия звяр да ги владее, — даже и в краен случай да се потурчат, само и само българите да не се издигнат. Напраздно нашите свободомислещи и фалшиви интернациялисти мижат пред тоя грозен факт. Куцовласите, които нямат свои огнища и постояни заселица и като пиявици са впити в трупът на българите, та ги смучат, никога не би искали благоприятни за развитие условия, защото тогава трябва да испаднат и издъхнат. За тях противествено е да се създадат условия, в каквито българите да ги конкурират. Те не търсят преобразования.
Сърби в Македония няма, нъ и тия които покрай сърбската граница ги има изоставени от своите си свободни братя в духовните верни на гърцкото духовенство, са без народно съзнание и без свободолюбив дух. Те са далеч от да търсят свобода и подобрение на живот.
Християни и мухамедани, арнаути с каквито е прошарена слабо по краищата Македония нямат никакво народно съзнание и се разделят на турци и гърци жестоко враждебни по между си. Те никога няма да мислят за преобразования (реформи). Циганете, най-долния елемент, които се числи ту към християни(гърци, власи, арнаути), ту към турци е много слаб и разнебитен. Той е способен за роб и готован. Никога не смислюват за подобрение.
Дивия и жестокия владетел, турчина, който с течение на вековете и с коварната сила, която държи в ръцете си действително е доста внушително мнозинство в Македония и организирано, но никога не би се съгласило на преобразования, защото това ще трябува труд, наука, благородство и човещина в каквито не е навикнал и не желае да привиква. Тия са народностите, които прямо би трябвало да се интересуват от положението си и да се замислюват за бъдninата и това е което се забелязва в них.
Балканските държавици косвено се интересуват и повечето от тях пристрастно гледат.
България колкото и да не доиспълва своя дълг, към еднородците си, към Македония, по отношение да се спечели автономия, държи най-достойно поведение. Тя винаги заедно с помощите, които отпуска на българете тук издигала глас макар и васална за преобразования в Турция. Никогаш не е проявила такъва претенция за възможно съединение на Македония, както проявяват Гърция и сърбите. Никога не се е опитвала, (и християните в Македония, както се стремят) за разделение на Македония, както се стремят Гърция, Сърбия и Черна гора. Никога не е заявила, че християните в Македония добруват и причини нямат да се вълнуват, както правят споменатите и други държави. Тя винаги, без да излезе от правното международно задължение е дигала глас за подобрение участта на македонския роб и нищо възможно не пропуснала за да подпомогне на тая идея. От време на време правителствата на свободна България зима ги дявола и за да угодят на някоя или друга велика, спъват работата на свободолюбците, нъ народа без разлика на партии и убеждения осъжда това поведение.
Гърция, като не може да отрезвее още от вековните упойка на мегали идея, че цели Балкански полуостров е нейн и че никоя друга балканска държава не може да се мери с нея, даже и подир като и счупиха ребрата анадолските войски, още претендира за

Македония. Тя до като не се увери, че ще може да се присъедини към ней до тогава не допуска(?!) да се реши Македонски въпрос. Велика Елада не допуска нъ и не виждаше, че нейния глас и нейната воля никой не и купува за люле тютюн, та сега е в небрано лозе, като се намира пред бързото и силно подигание на Македонския въпрос. Понеже той се подига благодарение на трудове, лишения, жертви от страна на българите, доистойни и искрени синове на тая злощастна страна, велика Елада(?) не скланя и тъй като друг начин за попречвание, спобратимява се с вековния тиранин и обещава своите левенди и паликарета за теляци на турските офицери и войски. Нещастна Македонйо! Колко ниски и долни твари се стремят да те обсебат, а преди това как се гаврят с тебе!!! Дали ще дойде време, в което да не допускаш да се раждат такива народи над твойта кръвна земя, да не прибираш трупове на такива гнусави хора?!?!?!?!... За да се продължава робството в Македония та се посестрими и развожда много често пъти с Турция. Стесняава посестримството когао се усилва гонението против българите и когато Турция е в лошо отношение с България, а се подразвежда, когато забележи противното. За да се съгласи тя да се тури край на турския деспотизъм изисква да да се увери дали ще може да присоедини Македония към себе си, или дали ще може поне да открърти голяма част от нея. Тая вероломна доброжелателка мисли най-голямото зло за Македония. Те заедно с Гъция искат Македония за них, или никой българин да не остане в Македония и вечно Македония да остане робиня.

Черна-гора, която зарад геройския народ имаше симпатиите на всички християни в Македония и тя на последък се искалпави с някакви претенции на част от Македония. Не може да култивира своето вечно и съкпо огнище, иска да простира ръце ком други. Тя по тоя въпрос прилича на заека, който заедно с другите животни клинкал да гони мечката. По примера на сестра й Сърбия и она се побратими с турчина тиранин. Не иска (асла не е компетентна) — преобразование.

Нейзвестна на никогов Македония, преди десетина години, Сърбия дига таква врява от няколко години на сам; употреби толкова много жертви, че крайните шувинисти и нея нарисуваха цяла Македония в своите карти, като сърбска земя, туриха знаци за в скоро време да обсебат и цяла България, част от Влашко и пр. и заговориха за велика Сърбия, като ще води съдбините на Балканите и ще направлява политиката на Европа (?).

В скоро време тия фантастични криле опърлиха и сърбски полет кацна в блато, като се видя, че книги и карти не решеват впросите, че пари и подкупи не обсебват народи; а е нуждно знак, борба и самопожертвование на местен народ. Като не можа да излъже учения свят, че болшинството на християните в Македония е сръбско, а получи позора, опитва се да оправдае претенциите, че тя като културна държава, не може да живее без море, само за да излезе на море и да усигури бъдещето си, тя трябва да обсебе Македония. Оглушва се нещастната за Босна и Херцеговина и ги намира за незрело грозе, защото са завладени от силната и цивилизована, коварна Австрия. За да постигне целта иска да спечели народ и влияние в Македония и като не е сполучила още това, не е съгласна да се преобразува Македония. Ромния пак, като знае че няма никакви исторически и национални права в Македония, се стреми да сгрупира и просвети куцовласите, които са най-верните ордия на патриаршията и от тях да представи сила, чрез която поне да спечели хегемония между всички балкански държавици. За това тя от дълго и гордо претендира. Никога няма да се съгласи тя за преобразования спечелени от българите.

Те са балкан. държавици, които претендират и които не знаят що правят, освен България, благодарение на завистта, съперничество, банкрутство (умствено, нравствено и материално) и благодарение на туй; че са гайдички, които се надуват и свиват та пискат по командата на по-далечни и по-силни държави, презендентки за Македония. Да разгледаме тия ... по-големи.

Русия е най-заинтересованата държава. Тя се брои и като най-доброжелателка и с туй си присвоява права съвсем чудни на спрямо нас. Последното се проявява много осезателно от някои нейни наивни представители по нас, нъ верни на политиката й.

Руско-турската война доказа на цели свят, че Русия не се спира пред нищо за да види всички славяни и всички християни слободни от чуждото робство. С. Стефанский договор доказа, че тя немаше за цел повече да се ползува от колкото да освобождава роби. Само капризни политикани могат да правят противното. Нъ поведението на Русия отосвобождението на България особено от като пое властта в княжеството известния сатрап Стамбулов, па и дори до ден днешен, когато България се управлява от русофили по-верни на Русия от колкото повечето руси. Това поведение издава самата нея за държава най-зайнтересована нъ и най-неприятелка, за най-злонамерена. Само спомена за тая държава (Русия) едно време внушаваше надажда за най-благата бъднина. „Дядо Иван, ботушите, стария, мечката, северния" и про. думи, които алегорично произнасяха македонски старци, бяха в състояние да развълнуват много съца и да въскръсват много надежди. Зарад това много време и след като Русия измени поведението си спрямо нас, никой нищо не можа да каже против Русия в Македония. Да нападаш Русия значеше да обичаш Турция. За светотатство се считаше да се каже, че Русия е вероломна.

Сега е съвсем противното и съвсем право. Много малцина са, които не искат да се простят с приятните мечти, които са създали от вярата, че Русия ще ни спаси. Тия които мислят и вярват (и съвсем не се лъжат), че Русия е опасна за нашата народност и душманин на нашата свобода, са до толкова много и до толкова влиятелни в Македония, че малцината слепи и крайни русофили не смеят да споменат нищо за Русия. Никому не се вярваше испрво това, но Русия не закъсня да даде доказателства.
Руските консули се обявиха против българските владици и председатели; против българските учители и управители на училищата, против българските ученици и против всички българи. В всички спорове и спречквания на горните, руските консули явно защищават гърци, сърби (македонски) и употребяват (всички сили) и всичкото си внимание за да ограничат черковно-училищните ни права. Всички знаят и помнят какво правеха Мискевич и Машков в Скопие и Ростовски в Битоля. С цел да спре напредъка на българете в Македония няколко пъти повдига въпрос за вдигание на Екзархията и с туй да скъси връските ни с свободна България. Като забеляза, че българите в Македония въпреки всички неприятели и пречки и въпреки пречките от нея напредват гигантски и проявяват признаци на пълно съзнанателен елемент и доказа, че и без Русия, даже и против Русия може да се изходи целия път и да се стигне до свобода; тя се обяви като най-ярка душманка на освободителното дело. За да си постигне целта и друго за да докаже че само чрез нея се освобождават робите в Турция и когато желае она при все че крайните и цели й нейните интереси никога няма да й позволят да желае и помага за да се освободим. Колко милее за християнството се вижда от нейното гнусаво поведение при исколването на 50.000 (хр.), Ерменци. Колко милее за славяните и за нас се вижда от нейното коварно поведение по Македонски въпрос. Въстаническото движение в 1895 година по нейно давление българското правителство го спря и по тоя начин напраздно и безвъзвратно загинаха първите самоотверженици Начов, Мутафов и идеалний Китанчев. Всички опити от тогава до днес стават за въстание всички са спирани и омаловажавани по нейно давление. По дипломатически ред заставлява България да обесилва ония борци, които намират средства и условия от свободна България да потикват освободителното дело; а чрез консулите си насърчава турската войска и башибозуци да истребяват българите в Македония и да уничтожат до един ония, които се борят за свободата на тая страна. Какво правят тия борци, велика по пространство, а дребнава по хуманост, Русио?! Та ти искаш да ги истребят до един?! Те търсят свобода, човешки правдини и просвета трябвало да се истребят; ами тогава какво да става с тебе, която владееш и тъпчиш толкова милиони човешки същества, без да ги оставяш да се развиват, да си работят и да живеят свободни??
Нека македонски народ достойно потърси свободата си, па нека загине; той пак вечно ще живее като достоен народ. Ти, ти какво ще правиш; че ако продължаваш по пътя на жестокостта, пред здравия разум ще умреш и още толкова по-голяма да станеш!!?!
Македонски българин покланя за спомен на оная Русия, която за лице отхвърляше интересите си, а се стремеше да обсебва земи, пристанища и проливи за да постигне материални и славолюбиви цели. Тя днес е съединена с най-големия враг на Славянството (Австрия) и харизва много славяни за да заграби други. Тя подъкрепва тоя тиранин, против който толкое пъти е дигнала меча си и воювала да освободи тия, които сега поднася на турско истребване!! Никой да не вярва, че ти желае нашето освобождение. Никой да не очаква тя да се смисли за убийствата, бесчестията и зверствата против българщината от страна на тиранина, когато е безчувствена към убиване на нейните консули, към тъпчение на нейниа герб и ругание на нейната национална и държавна чест!? Тя е заслепена в целите и интересите си. Право в тях гледа и игнорира всичко, което може да ни добере до Автономия, която е противна на нейните намерения.
Втора много заинтересована държава е велика Австрия. Тя последователна в своята политика и в своите стремления и неотклоно следва по тях. Русия по простота и развала само отклони и се присламчи към нея за да и ускори сполуката. Австрия се стреми към Солун (без да му мисли глупавата че и велика Сърбия го иска) и за два завладее и трябва голяма част от Македония и от Албания. Тя само дебне да улови момент благоприятен. Тя знае, че ако се въведе автономия в Македония, за нея ще бъде по-мъчно да постигне своите си цели от колкото ако стои раскапалото турско владичество; за туй тя заедно с други държави плаче за “СТАТУТКВО" в Турция. Заедно с Русия са се завзели да въведат реформи, не каквито да (правят) подобрят положението на християните, нъ чрез каквито да парализират силата на оная организация, която ще дигне на крак цели християнски елемент за да търси човешки правдини. Виждат Австрия и Русия, че наближава тоя момент, в които ще грухнат всички нихни планове и цели, та бързат да сломат македонските встаници. Целта не е им да спрат въстаническото движение, а да го ускорат за да излезе ялово. Нито им е целта скоро да престане, а искат да се продължава слабо и да не сполучи и да плаше Турция, та да се раскапва и услабва. Нейните цели са явни. Она иска да загине юначния македонски елемент, та да няма кой да й пречи в бъдще, но в същото време иска чрез този юначен елемент да съсипе окончателно Турция, та да намери и намира винаги предлог за да нахлуе. Тя подклажда и албанското население с същите

цели. Тя гледа от близо събитията и се хили; че успява да ги усложнява според нейните интереси и намерения, а от друга страна се приготовлява за сгодни момент. Така гледано на въпроса тя (Австрия) никога няма да се съгласи за автономия на Македония. Русия същото хоро играе, само че за друга парса. Тя пак се стреми да завземе Одринско и Цариград. И така от 2-те вечно неприятелки и враждебни държави, които днес лицемерно се целиват, за да постигнат предначертаните планове и гледат на нас като не техни врагове, защото им бъркаме, нищо добро не можем да очакваме.
Италия, която тъй също се мами да завладее някои остатки от Турция, ти също не би се съгласила да се даде автономия на Македония и Албания. Нейното влияние в Македония е слабо, нъ в Албания има голямо влияние и там турила око. В всякакъв случай нищо не може да се очаква от нея. Германия макар да изглежда горда и военолюбива заслепена от интересите си, които от няколко години на сам много добре си уплета в Турция, употребява всевъзможни средства с риск да се унижава пред Султана ли да се компрометира пред цивилизования свят, само и само да запази целостта и властта на Турция. Тя още няма за цел да се усили и закрепи Турция, тя да възпрепятствува на Русия и Австрия за да си постигнат целите. За туй при решаването на международни въпроси, касателни до Турция Германия винаги е на нейна страна. За туй й прави всякакви въоружения, гарантира й всякакви заеми и испраща своите синове да обучават азиятските пълчища. От не не можем да искаме съдействие, а трябва да очакваме голяма пречка. Съчувствието имаме само на две велики държави, вярвам че бихме разчитали и на съдействие в краен случай. Те са ФРАНЦИЯ И АНГЛИЯ.
Франция, която с порой крви освети началата на човешки живот и увенча с успех човешкото право. Тая цивилизована хумана велика държава винаги е съчувствовала на роба християнин в Турция и е дигала глас за свободата им. И тя има интереси в Турци. И тя продава много стоки в нея и тя има концесии, които са придобити по горд и натъртен начин и които почиват на най-свободни начала, и тя има нужда от турските води, нъ интересите интереси, правото право. Тя третира Турция като несъстоятелна да й въспрепятствува, а не я гали и величае, както правят Русия, Австрия и Германия, особено последната. Гордата Франция не приема в замяна за своите цели и интереси да иска робството на християните. Истина тя в сила на международни задължения не предприе ни акция за нашата свобода, но никога нищо против няма да има, ако ние се удостоиме. Поклон на тая държава и на нейния хуманен народ ...
Англи действително гони някакви цели по брегoвете на турските води, но няма никакви завоевателни цели; напротив искрено желае освобождението на народите в Балканите за да се спасе еднъж за винаги от опасението да не би главните проливи в Средиземно море и бележите пристанища в ръцете на Русия и Австрия.
Тя е последователна в това и не трябва да се съмняваме ... След всички тип кратки задължения, ние можем да се поврнем пак на въпроса, който поставихме на чело: “Кой иска реформи и кой е против тях”.
Излиза, че от християните в Македония само българите искрено и настоятелно искат. Всички други нации не само не търсят, но кой малко кой много пречат всевъзможно. Изглежда, че от балканските държавици само България иска искрено, макар да е заставена да пречи дипломатично. Всички държавици други са против. Излиза че от всичките сили само Франция и Англия съчувствуват на истинско реформирание на Турция. Всички други велики сили не само не се съгласяват, но Австрия и Русия всячески пречат и настояват за нашето истребление. Германия е искрена любовница на Турция.
За нас не остава нищо друго освен да схванем това положение, да го измерим добре и според това да действуваме, като имаме пред вид, че свободни печат и свободолюбците от целия свят са на наша страна. Ние трябва да докажем две неща, първо, че заслужаваме свободата и съчувствието на България, Франция и Англия и на свобадолюбивите хора и народи.
Второ да дадем да разберат нашите неприятели в Македония, на Балканите и неприятелските велики сили, че ние не сме народ див и скован.
За да докажем първото трябва да държим оръжието, което сме дигнали и с него се борим до смърт за свободата си. А за да докажем второто трябва да отмъщаваме на неприятелите съкпо и прескъпо за дето се съединяват с нашия вековен тиранин за да ни довършат. Неприятелите са много, та и средствата против них трябва да бъдат различни.
Сеч на предателските елементи в Македония. Разрушение на всичко, което закрепва интересите на Австрия. Отричание на всякаква панславянска идея и православие и прексване всякаква идея с коварната Русия.
Трябва да издигнем нашето достоинство за да заслужим съчувствие и похвала на цели прав свят. Трябва да съкрушим всичко което мами малките и големи държави и ги заслепява.
Това трябва да е новия девиз.*

* Tekst se objavljuje prema savremenom bugarskom pravopisu, bez izmena u jeziku originala.

Prepis. AS, MID, PP, 1903, F-IV, K/21, br. 2384.

63

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 680. 22. VI/5. VII

U poslednje vreme pronosile su se u stranoj štampi dosta alarmirajuće vesti o tursko-bugarskim odnosima. Za povod ovim uznemiravajućim glasovima poslužio je protest, koji je Knjaževska Vlada uložila, prvo na Porti, a zatim kod pojedinih Velikih Sila, zbog koncentracije turske vojske prema bugarskoj granici. Vama je, Gospodine Ministre, već poznato, da je Porta energično pobila tu vest. Gospodinu Gešovu je odgovoreno, da su sve vesti o koncentraciji turske vojske posve izmišljene, i da u tome pogledu nije izdata nikakva naredba. Komitetske čete, koje su u poslednje vreme ponovo počele da se pojavljuju, morale su izazvati, rečeno je i g. Gešovu, i ovdašnjim ambasadorima, izvesno kretanje turskih trupa; uostalom, ovo kretanje nije nikako ni prestajalo, a ne može prestati sve donde dok bugarske čete ne budu sasvim rasturene. Izveštaji, koje su ovdašnje ambasade dobile od svojih konsula, potvrđuju u svemu Portine izjave, da su vesti o koncentraciji turskih trupa na bugarskoj granici jedna prosta izmišljotina. S druge pak strane, ovdašnje ambasade i svi oni koji imaju dodira sa Jildizom, ubeđeni su u miroljubivo raspoloženje Sultanovo. Istina, u pojedinim turskim krugovima, naročito u vojenim, još se jednako opaža ratoborno raspoloženje, i još jednako preovlađuje mišljenje, da se mir sve dotle neće moći postići, dokle Bugari ne dobiju jednu dobru lekciju, ili kao što ovdašnji oficiri vele, dok turska vojska ne uđe u Sofiju. Kad smo već podneli tolike novčane žrtve, vele Turci, i kad smo nagomilali toliku vojsku i pristankom i odobrenjem Evrope, a takva zgodna prilika jedva da će se drugi put ukazati, to je za nas najbolje još danas prečistiti račune s Bugarskom. Po mišljenju mnogih Turaka, a ja držim da je to opravdano, sve što se danas učini, neće biti ništa drugo do jedan prost krpež, koji će prvi jači povetarac razrušiti, i zato oni žele da se jednom, i to što pre, s Bugarima ogledaju, pa neka ratna sreća reši makedonsko pitanje. Ali, kao što sam malo pre naveo, u Jildizu vlada sasvim protivno raspoloženje, i Sultan je rešen, da po ma koju cenu održi mir, i sve dok stvar bude zavisila od Abdul Hamida, mi možemo biti uvereni da se mir neće narušiti, pa ma kako ratoborno bili raspoloženi njegovi podanici. I kad stvar, dakle, tako stoji, kad nikakve koncentracije turskih trupa na bugarskoj granici nije bilo, kad se pouzdano zna, da Sultan ne samo ne želi, već strahuje od rata, onda se moramo upitati, zašto je Bugarska pustila u svet ove alarmirajuće glasove, zašto je ulagala protest za jednu stvar, za koju i ona sama vrlo dobro zna da ne postoji? Jedni vele, da je to bio une simple manoeuvre électorale. Ne mogući za predstojeće izbore računati na pojedine više činovnike, čiji je položaj osiguran blagodareći zakonu koji je kabinet Daneva doneo, i koji zakon Knez nije dao da se izigra i pored sveg navaljivanja današnjih ministara, Kabinet generala Petrova tražio je jednu diversiju, i držao je da ju je našao u pronesenom glasu o koncentraciji turske vojske. Drugi vele, da je bugarska Vlada nezadovoljna rezultatom Načevićeve misije, koji sem toplih i srdačnih pozdrava za Kneza i njegove Ministre, i puno lepih, ali samo lepih, obećanja, nije ništa drugo sobom doneo, htela da da Sultanu kao neku opomenu (avertissement) i da ga malo zastraši; ona je naredila da se mobilišu tri hiljade rezervista, koji su poslati na granicu. Ova je mera trebala da posluži kao odgovor na koncentraciju turske vojske prema bugarskoj granici, ali pošto je ova vest demantovana, to je sad Bugarska objavila da su ove tri hiljade vojnika poslate da pojačaju kordon postavljen na granici, radi sprečavanja prelaza u Tursku bugarskih komitetlija. Ovim je bugarska vlada prvi put priznala, da bugarske čete doista prelaze iz Bugarske u Tursku, što je Porta odavno potvrdila, a Sofija jednako opovrgavala.
Turski krugovi vrlo su nezadovoljni što je Sultan pomilovao tolike bugaraše, pa čak je i onoj četvorici koji su zbog solunske afere osuđeni na smrt, ovu kaznu zamenio petnajstogodišnjom robijom, dok međutim Arbanasi skupo ispaštaju svoje krivice. Turcima je naročito krivo što Sultan nije dao da se ni jedan bugaraš protera u Malu Aziju, dok su tamo više od 300 Arbanasa poslati, koje u zatočenje, koje u prosto izgnanstvo. Ali dok je Sultan primoran da čini ova pomilovanja od strane g. g. Kaliča i Zinovjeva, i dok se Abdul-Hamid pokazuje pred Evropom milostiv naspram bugarskih izgrednika, donde su njegove vlasti nemilosrdne u vilajetima naspram bugaraša, naročito naspram bugarskih popova i učitelja, koje one okrivljuju za današnje stanje u Makedoniji. I sve dok bugarske čete budu krstarile u Makedoniji i remetile mir i poredak, Evropa će odobravati mere koje Porta bude preduzimala protivu ovih izgrednika, a Bugarska će biti primorana da gleda kako joj se u Makedoniji zatvaraju škole, i učitelji i sveštenici gone. Zato se ovde i drži da će Knjaževska Vlada gledati i nastojati, da otkloni sve smetnje koje otežavaju njeno zbliženje s Turskom, a na prvom mestu gledaće da oslabi akciju bugarskih komiteta. Svaki korak koji Bugarska bude u tom pravcu učinila, naići će u Jildizu na najpovoljniji odziv, a mi već iz iskustva znamo od kolike je štete bilo po našu stvar u Staroj Srbiji i Makedoniji svako

zbliženje između Carigrada i Sofije, i zato mi moramo budnim okom pratiti tursko-bugarske odnose.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-III, D-I, I/16, pov. br. 1174, v. pov. br. 1129.

64

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji — Rim
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 64. 22. VI/5. VII

U svojim ranijim izveštajima ja sam imao čast izložiti kako uporedo sa intenzivnijim interesovanjem italijanske politike na Balkanskom poluostrvu dolazi i tačnije poznavanje prilika na Balkanu, i načina i puteva kojima se italijanski interesi mogu najbolje i najsigurnije zaštititi. Specijalno ja sam isticao to, da u Italiji počinju razumevati koliko se malo oslonca može naći u Albanezima za sprečavanje tuđinske invazije i koliko oni malo mogu biti ozbiljan elemenat za preporođaj Balkanskog poluostrva, pa da, prema tome, i ono albanofilstvo, koje je bilo još tako reći do poslednjih dana glavno obeležje italijanske balkanske politike, naglo ustupa mesto realističnijim i racionalnijim pogledima.
Ja sam od svoga dolaska u Rim upotrebio sva sredstva i koristio se svim putevima, koje sam uspeo sebi otvoriti, utičući i neposredno na italijanske političke krugove, i posredno, preko onih članova diplomatskoga tela čija se reč od Konsulata i na Kvirinalu rado čuje, da tu evoluciju u italijanskoj politici koliko je moguće ubrzam a ujedno i da predstavim i uverim, da Italija za čuvanje svojih interesa na Balkanu i na Jadranskom Moru mora tražiti oslonca na prvom mestu u Srbiji i u Srpstvu. Srpski narod organizovan u svoju narodnu državu, koja ima slobodnog izlaza na Jadransko More, može jedino i zaustaviti dalje širenje uticaja drugih velikih sila duž Jadranskog Primorja i u isto vreme, gonjen svojim životnim, i političkim i ekonomskim interesima, obnoviti onaj odnos Italije s Balkanskim poluostrvom koji je ranije bio utvrđen između njega i Mletačke Republike.

Brže nego se moglo očekivati Italija se otresla varljivog albanofilstva. Ovo poslednjih dana agitatori albanski, kojima je na čelu muški Kastriotov potomak, italijanski grof Anadro, pokušali su ponovo da insceniraju u italijanskom javnom mnjenju manifestacije u korist velike Albanije. Ali ovoga puta ne samo da je zvanična Italija ostala potpuno na strani, i da ničim i niukoliko nije podržala svoje italijanske Albaneze, nego je i javno mnjenje ostalo sasvim hladno. Albanske su sanjarije u Italiji, to se već danas može konstatovati, bile i prošle. Italijani su obavešteni, da Albanezi niti imaju kakvih narodnih ideala, niti najbitnijih pogodaba za samostalan državni život. U Italiji se zna takođe, da su Albanezi ostali gluvi na sve apele upravljene na njih da pripremaju svoju narodnu budućnost, i da su bili u stanju da razumeju samo one glasove koji su povlađivali njihovoj plemenskoj anarhiji u njihovim razbojničkim navikama.
Što u Italiji uverenje da se balkanska italijanska politika u prvom redu ima osloniti na Srbiju i na Srpstvo, nije moglo uhvatiti još dubljega korena, i što su to do sad mogli da razumeju i da prihvate samo pojedini odabrani umovi, koji su u stanju dublje sagledati u budućnost — tome je mnogo doprinela i dosadašnja nestalnost i prevrtljivost srpske politike, kojoj se nije znao ni osnov ni cilj, i koja se za svoje podvige inspirisala često razlozima koji nisu imali ničeg zajedničkog sa opštim državnim i narodnim srpskim interesima.
Italijanska štampa objavljuje, da će u skoro, najdalje o jeseni, Bugarska naimenovati svoga diplomatskog agenta u Rimu. Razlog koji se za to daje u tom je, što se u Bugarskoj razumelo koliko se Italija interesuje za balkanske stvari i koliko je, sledstveno, ona pozvana da igra krupnu ulogu u budućim rešavanjima o sudbini balkanskih zemalja i naroda.

Dr M. B. Milovanović

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-IX, I/11, pov. br. 1175, v. pov. br. 1164.

65

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 687. 24. VI/7. VII

Veliki Vezir, koga sam juče posetio, rekao mi je između ostalog kako je on po g. generalu Grujiću isporučio Kraljevskoj Vladi živu želju Visoke Porte, da sa Srbijom održava prijateljske susedske veze. Mi cenimo, u to budite uvereni, reče mi Ferid paša, lojalno držanje Srbije, i izjava vašeg Kralja da se u svojim odnosima sa susednim državama, dakle i sa Turskom, pridržavati tradicija Svoga uzvišenog Roditelja, učinila je u Jildizu najpovoljniji utisak. Zadahnut prijateljskim osećajima naspram Srbije i njenog novog Kralja, Sultan je naredio Feti paši, nastavi Veliki Vezir, da odmah stupi u odnose s Kraljevskom Vladom, i on će za 3 do 4 dana dobiti nove kreditive, te tako će se potpuno obnoviti zvanični odnosi, koji su usled događaja od 29. maja, silom okolnosti bili obustavljeni. Ova žurnja da Feti paša dođe što pre do svojih kreditivnih pisama, najbolji je dokaz, po tvrđenju Ferid paše, koliko je Sultanu stalo da NJ. V. Kralju Petru dade dokaza o prijateljskim osećajima, koje On gaji naspram Srbije i njenog Kralja, i Veliki Vezir umolio me je da Vam ponovim izjave, koje je on dao g. Grujiću. Nisam imao vremena da odgovorim Velikom Veziru, i da uporedim naše i njihovo držanje, jer je u sobu došao jedan činovnik i prijavio ambasadora ruskog i engleskog, ali ja ću prvom prilikom pokrenuti o tome razgovor. Međutim, ovim izjavama ne treba pridavati nikakvu osobitu važnost, i bila bi, po mome mišljenju, velika pogreška kad bi se mi dali njima zaneti. Za pet šest godina, koje sam ja ovde proveo, Poslanstvo je u toliko maha dobijalo slične i još mnogo značajnije izjave, ali to nije ni u koliko smetalo, ni Jildizu ni Porti, da o nama i o našim, i skromnim i pravednim zahtevima ne vode nikakva računa, naprotiv, oni su uvek gledali da zadovolje Sofiju, i to protivno i našim interesima i vlastitim interesima same Turske. Kad god ovde stvari pođu na gore, čim je Porta dovedena u škripac ona odmah postane izdašna u izjavama i obećanjima, koje ona nije nikad ispunjavala, a kojima smo mi na žalost i verovali i pridavali važnost. I danas pred uznemiravajućim glasovima, koji stižu iz Sofije, Porta je otpočela svoju staru i nama i suviše dobro poznatu igru, o njenim prijateljskim izjavama.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-III, D-I, I/16, pov. br. 1176, v. pov. br. 1174.

66

Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Skoplje
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PP br. 893. 24. VI/7. VII

Čast mi je izvestiti Vas, a u vezi s pismom Vašim od 8. pr. meseca PP № 1909, da se u izvesnim egzarhijskim selima počeo opažati pokret za povraćaj na patrijaršijsku stranu. Naime, upravitelj veleških škola pismom svojim od 11. ovog meseca N° 102 javlja ovo:
"Juče, 10. ovog meseca, celo selo Nikodin od 136 domova, a svaki domaćin ponaosob sa svojim potpisom, podnelo je molbu ovdašnjoj Mitropoliji izjavivši u pismu želju da se vraćaju ponovo u krilo velike crkve. Posle ovoga predali su ovdašnjem ućumatu i dva arzovala sa potpisima nekoliko prvaka otuda i seoskim pečatom. Jedan od dva rečena arzovala bio je izjava kako prelaze na patrijaršijsku stranu, te i mole, da ih za ubuduće ućumat smatra kao takve; drugim pak arzovalom molili su ućumat, da im dopusti, da mogu otvoriti u svom selu srpsku školu.
Danas, prema datoj joj molbi od strane Nikodinčana, Mitropolija ovdašnja će učiniti nužne korake kod vlasti, a naime: izvestiće ućumat zvanično, da u buduće Nikodim smatra kao čisto patrijaršisko-srpsko selo i u isto vreme zamoliće ućumat da on Nikodinske arzovale uzme kao hitnu stvar, a naročito za školu, te da se to pitanje sa otvaranjem iste ne odugovlači kao što ima primera, nego da se s tim čas pre svrši.
Ovaj kraj gde je Nikodim (mudurluk) do danas za nas je bio potpuno nepristupačan, te prema tome naša noga tamo nije ni imala nikakvog pristupa, pa i ako je na toj strani priličan broj sela, s malim izuzetkom, sva od po 70—80—100 i više kuća. Sada pošto je s Nikodimom ovako i ako bude sreće da ga mi u svoj celini održimo, ne samo što ćemo njega samo imati, nego čak nadati se valja, da ćemo još mnoga druga sela pored njega privući na našu stranu i time zauzeti još jednu jaku poziciju prema Velesu, ako ne i bolju, a ono bar onaku kakva je u bogomilskom kraju. Ovo s jedne strane za Veles i veleško kazu, a s druge strane pak korisno je po naše interese i zato, što se tim utvrđujemo prema Tikvešu i kazi mu, jer Nikodin sa okolnim mu sela na granici je veleške i tikveške kaze, te prema tome i velim, da je za nas u dvojakom interesu, da se tamo utvrdimo."
Kad se i kako se stvar sa selom Nikodinom svršila bude, imaću čast naknadno izvestiti Vas.
Tako isto Kumanovski namesnik javlja da su ovo dana prešle sa egzarhijske na našu stranu tri ugledne kuće iz Kumanova. Isti se pokret pokazuje i u kratovskoj kazi prema izveštaju naših

ljudi, i nadaju se uspehu.

M. V. Veselinović

Original. AS, MID, 1903, PP, I/1, br. 2410.

67

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji — Petrograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 109. 25. VI/8. VII

Na današnjem prijemu u Ministarstvu Inostranih Dela imao sam čast videti se i govoriti sa g. grofom Lamzdorfom. Grof je bio vrlo ljubazan, a njegove reči blage i prijateljske.
Gospodin grof Lamzdorf mi je prvo izjavio svoje zadovoljstvo na Kraljevskom ukazu kojim je g. Novaković naznačen ponovo za poslanika u Petrogradu, i upitao me je da li je g. Novaković već dobio svoje akreditive. Ja sam mu odgovorio da će g. Novaković po svoj prilici ostati još neko vreme u Srbiji zbog svojih ličnih poslova i potreba, naročito zbog lečenja u našim banjama, i da će svakojako biti ovde s početka avgusta. Zatim mi je g. Lamzdorf rekao, da ga je i g. Čarikov izvestio da će se krenuti sutra (četvrtak) iz Beograda na odsustvo koje već iz ranije ima i koje će upotrebiti na lečenje. U razgovoru je pomenuo da g. Čarikov danas predaje NJ. V. Kralju svoja kreditivna pisma i da će, koristeći se svojim odsustvom, doći i do Petrograda.
Hoteći skrenuti razgovor na naše stvari u Srbiji, ja sam rekao g. grofu Lamzdorfu, kako je NJ. V. Kralj postao odmah vrlo popularan i omiljen u narodu, kako će se unutrašnji politički događaji razvijati odsad potpuno normalno i kako je, Bogu hvala, naša poslednja kriza brzo završena.
Na to mi je g. grof Lamzdorf odgovorio da ne treba još misliti da je kriza završena, i da će se tek onda moći smatrati da je Srbija iz krize sasvim izašla kad se bude potpuno povratila disciplina u vojsci i u zemlji. U svom govoru g. Lamzdorf nije nikako pominjao o isleđenju ili kažnjavanjima kakvih lica, nego je samo govorio o strogom vaspostavljanju discipline. Po njegovom mišljenju, samo će u tom slučaju iščeznuti svaki trag nelagodnosti ili nenormalnosti u odnosima ostalih država sa Srbijom.
"Ma koliko da su događaji od 29. maja, sa političkog gledišta, čisto unutarnja stvar Srbije, ipak se ne može ignorisati osećanje koje kod ostalih jevropskih država pobuđuje monarhijski princip. Očevidno je da ne može biti ni pomena o stranom mešanju u unutrašnje vaše poslove, ali se ipak osećaj nezgode u spoljnim odnosima država sa Srbijom, i to ostavlja neprijatan utisak. Šta ćete, pokojni je kralj bio „brat" ostalih vladara, i za njih je nezgodno dopustiti da se jedan od njihove braće može na taj način ukloniti sa sveta."
Ja sam na to rekao g. grofu Lamzdorfu da su poslednje godine vladavine kralja Aleksandra bile tako teške i nesnosne, da je narodu zaista laknulo posle 29. maja i da to osećanje srpski narod nije mogao prikriti. Grof Lamzdorf, ne čudeći se nimalo jednodušnom izrazu toga osećaja, ipak je primetio da je, može biti, bilo drugog načina da se sve to izvrši; zatim mi je izjavio da što se tiče Rusije ona nije htela našim događajima pridavati nikakav spoljni politički značaj, niti smo u tom pogledu mogli imati kakvih teškoća s njom: „Mi smo odmah priznali novo stanje i primili izbor novog Kralja, i time smo hteli da vam olakšamo što više možemo teškoću položaja."
Ja sam g. grofu Lamzdorfu rekao da će Srbija uvek ostati zahvalna Rusiji i da naročito njemu imamo da blagodarimo, jer pored sve naše složenosti i brzine u radu, mi znamo da nam je ipak prijateljsko držanje Rusije jako pomoglo da što pre iz krize izađemo.
Na kraju razgovora g. grof Lamzdorf me je upitao o sinovima NJ. V. Kralja, i ja sam mu kazao da je NJ. V. Kraljević Đorđe blizu Petrograda „en villégiatur", i da će po svoj prilici ova deca NJ. V. Kralja biti u Beogradu za proslavu dana rođenja Njegovog Veličanstva, 29-og ovog meseca. Gospodin grof Lamzdorf mi reče da je Kneginjica Jelena, kći kraljeva, juče otputovala sa svojom rođakom hercoginjom Lajhtenberškom za Srbiju, i da im je on sam izdao pasoše.

Dr M. Spalajković

Original. AS, MID, PO 1903, F-V, D-IV, K/34, pov. br. 1310, v. pov. br. 1308.

68

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj — Pariz
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

\- 25. VI/8. VII

Kao što sam imao čast i lično izvestiti Vas, da sam još ranije nameravao ukloniti se s položaja kraljevskog poslanika u Parizu i tražiti pensiju, tako Vas sada molim, da biste izvoleli Njegovom Veličanstvu Kralju podneti predlog, da se razrešim od dužnosti i stavim u pensiju po godinama službe. Ovom prilikom budite dobri dostaviti Njegovom Veličanstvu ponovljenu izjavu moje duboke blagodarnosti na visokoj vladalačkoj pažnji i blagovoljenju kojim me je na privatnoj audijenciji pre nekoliko dana odlikovao sa izjavom želje da još neko vreme poslužim Kralju i Otadžbini na diplomatskom polju.
Ovim povodom slobodan sam pomenuti neke lične i poličke uzroke, sa kojih sam već prošle godine i naročito od nemilih događaja 24—26 marta t. g. bio nauman povući se iz državne službe u privatan život. Najpre slabost moga zdravlja, a posle i nezgode od oskudice budžetskih kredita, kojima su u interesu potrebne državne štednje izvesna mesta kancelariskog osoblja ukinuta, tako da sam ja još kao poslanik u Atini u službenom pismu izjavio da bi bolje bilo privremeno ukinuti poslaničko mesto, nego bez mere ostavljati Poslanstvo bez potrebnog kancelariskog osoblja. A već u martu i aprilu 1902. tražio sam naročitim pismom, adresovanim pokojnom Kralju kao i tadanjem Ministru predsedniku g. Vujiću, da se stavim u pensiju. Dalje, za kratko vreme moga bavljenja u Parizu osetio sam odmah teške nezgode položaja tadašnjeg srpskog poslanika: rđav stan, rđav nameštaj, bez pitanja smanjen kredit na kancelariske troškove, ukinuto sekretarsko mesto, i najposle u februaru t. g. ukinuto bez pitanja poslanika i mesto jednoga naročitog zvaničnika rodom Jermenina, koji služi tamo već 6 godina i veoma je pogodan za razne poslove ličnog i poverljivog značaja. Kad su pored svega ovoga nastali još u Beogradu i kobni događaji i samovoljne promene Ustava na svršetku meseca marta ove godine, tada je moja namera postala odlučna, da se uklonim iz službe. Dvomesečno odsustvo od dužnosti tražio sam samo s toga što sam mislio da je pravično da se na svršetku moje časne i savesne državne službe koristim za lečenje u banjama dodatkom plate koju imam kao poslanik, pošto sam ranije dva puta nepravedno iz partiskih uzroka bio stavljen u pensiju, prvi put 7, a drugi put 5 godina.
Nek mi je dopušteno na kraju napomenuti da je moja namera o odstupanju s poslaničkog položaja u Parizu poznata ne samo osoblju Poslanstva i srpskoj koloniji, no i mojim kolegama iz tamošnjeg diplomatskog tela, a tako i u francuskom Ministarstvu spoljnih poslova. Saglasno s ovom mojom namerom nisam hteo ni otići u Brisel, da predam moja akreditivna pisma za tamošnji dvor, iako sam od Ministarstva iz Beograda imao ponovljenu naredbu da ovu predaju izvršim. Tim načinom uštedeo sam državnoj kasi znatan izdatak.
Odnosno moga držanja prema našoj promeni Ustava od 24. marta t. g. imam kazati još i ovo: Tadanji predsednik Ministarskog Saveta, pok. general Cincar-Marković po Kraljevoj naredbi pisao mi je, da mene kao i g. g. Savu Grujića, Stojana Novakovića i Čedu Mijatovića, pređašnje Senatore i Kraljevske poslanike u Carigradu, Petrogradu i Londonu samo s toga nisu uzeli u sastav novoga Senata po oktrojisanom Ustavu, što mi usled našega poslaničkog položaja na strani ne bismo mogli vršiti senatorske dužnosti u Beogradu. Ja sam tada pok. Kralju kao i ministru predsedniku odgovorio naročitim pismom, da im blagodarim što nisam postavljen u novom Senatu, jer bih inače morao dati ostavku, pošto se s mojim ustavnim i političkim načelima ne slaže da ulazim u Senat, koji je postao nepravilnim načinom.

Stojan Bošković

Original. AS, MID, PO, 1903, F-I, D-III, B/22, pov. br. 1307.

69

Pravoslavna Mitropolija — Skoplje
Generalnom konzulatu Kraljevine Srbije — Skoplje

Pov. br. 1270. 25. VI/8. VII

Kad smo bili u Carigradu Njegova Svetost Patrijarh Gospodin Joakim obećao je i nama i našem poslaniku đeneralu g. Savi Grujiću da će se red u našoj skopskoj crkvi Sv. Spasa zameniti drugim pravičnijim i naredio je odmah pisaru da tu stvar iznese pred Sinod. Posle dva dana mi smo tražili Sinodalno rešenje o tome i odgovorena nam je: "da u Sinodu nije još ništa rešeno, i da je ostavljeno da se Patrijarh najpre sporazume o toj promeni sa grčkim poslanikom u Carigradu." Mi smo ovo odmah saopštili g. Savi Grujiću, i on je išao grčkom poslaniku i umolio ga da i on pristane na ovu promenu. Dakle, Patrijaršija nije Vaselena nego je filetička i to se ovim postupkom jasno dokazuje. Grčki poslanik pristao je i obećao pisati svome konsulu u Skoplje pa je i pisao, i grčki konsul u Skoplju kazao nam je lično: da je o tome dobio akt od svoga Poslanstva iz Carigrada i da će se on zauzeti kod skopljanskih Grka da i oni pristanu na promenu reda u crkvi; ali je nužno da mi najpre položimo 2.000 napoleona za podizanje nove grčke crkve pa će onda biti i promena reda, a pre se uspehu ne nadamo.
O ovoj stvari mi smo odmah izvestili naše Poslanstvo u Carigradu pa tako ova stvar stoji i danas i

u našoj crkvi u Skoplju postoji stari red t. j. 3 liturgije grčke, a jedna naša.
Molimo Konsulat da ovaj akt saopšti Ministarstvu u Beogradu radi daljeg rada i upravljanja.

Mitropolit Skopski
Firmilijan

Original. AS, MID, Konzulat Skoplje, 1903.

70

Konzulat Kraljevine Srbije — Priština
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 504. 25. VI/8. VII

Generalni konsulat u Skoplju dostavio je Konsulatu 3.580 (tri hiljade petstotina i osamdeset) dinara u zlatu, koliko je Ministarstvo Inostranih Dela poslalo, pismom svojim PP N 1379 od 3. aprila ove godine, da će ova suma preda Njegovom Visokopreosvećenstvu, Gospodinu Mitropolitu Nićiforu, kao dar Njegovog Veličanstva Cara Ruskog crkvama i manastirima u Raško-Prizrenskoj Eparhiji, označenim u pismu Njegovog Visokopreosvećenstva Gospodina Mitropolita Inokentija, koje je poslano uz gornji akt Ministarstva.
Ovu sumu novaca Konsulat je danas predao Visokopreosvećenome Gospodinu Mitropolitu Nićiforu, na priloženu priznanicu koja se šalje s pozivom na pismo Ministarstva Inostranih Dela PP N 531, upućeno Konsulatu u Skoplju.

Original. AS, MID, 1903, PP, D/36, br. 2449.

71

Konzulat Kraljevine Srbije — Bitolj
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PP№ 406. 25. VI/8. VII

Ni ovaj izveštaj o prilikama u vilajetu svojim utiskom neće ni u koliko biti različit od dosadašnjih mojih izveštaja. Položaj je ovde stalno i nepromenjeno rđav. U nekoliko reči mogu ga obeležiti ovim što ću kazati ovoliko: Turci su ostali Turci; komitski pokret ni u koliko nije umanjen; preplašenost je opšta i u toj meri obuzela duhove da najmanja sitnica izaziva paniku; vojska čini svuda po selima strahovite zulume, koji obično ostaju nekažnjeni; oskudica se svuda oseća; na Reformu pogotovu niko i ne misli a kamo li da na njoj radi; pomisao da će im predstavnici latinskih država ukazati jaču zaštitu od pravoslavnih izazvala je nekoliko ovdašnjih bugaraških porodica da priznadu Uniju, i najzad što se nas naročito tiče: komiti su najzad uspeli ući u Poreč u naša sela. Ovo sve najbolje će utvrditi saopštenja u ovom pismu; njih činim po datumu kako su se događaji dešavali.
Do aprila u okolini sela Manastirca u Poreču, komite, Njih petorica na broju, napali su na mestu zvanom Petnica na carinara Ibrahima, koji je vodio uza se jednog žandarma, poljaka i lokvičkog kmeta. Od napadnutih poginuo je poljak Iljaz, rodom iz Crvavca (kičevska oblast), a od komita je ranjen neki Mihailo, koji je posle dva dana uhvaćen blizu Lokvice. On je vlasti posle mnogo odao i na osnovu njegovog iskaza odmah je uhapšeno trinaest ljudi: jedanaest iz Lokvice i dva iz Vira. Među ovima je učitelj bugarski u Viru po imenu Mitre. Ovu je četicu vodio neki Marko Dabević iz Manastirca, koji je nedavno se vratio s gurbeta iz Vlaške. Ranjeni Mihailo je iz Kruševa rodom; ostali komiti su Lokvičani.

Početkom prošlog meseca porečki mudir po naredbi iz Kičeva počeo je da zbira oružje po porečkim selima (iz mojih ranijih izveštaja Ministarstvu je poznato da naša sela, naročito u Gornjem Poreču, imaju oružje i da za to vlast zna); ali je odmah posle gore ispričanog sukoba, pokupljeno oružje vratio. On je, kazuju, išao u Kičevo kod kajmakama i ovog urazumio da bi bolje bilo ostaviti seljanima oružje da bi se mogli braniti od komita, koji dotle u Gornji Poreč još nisu bili nikako dolazili.

---

2. pr. m. tri nepoznata zlikovca Arbanasa došli su, uveče, u Krušje (Poreč) na njivu Ilije Dimovića, vezali njega i jedno čobanče pa oterali ovce što su tamo bile. Odveli su 14 komada.

---

6. pr. m. nepoznati Arbanasi bili su u toru poznatog Hasan bega iz Tekije i sutra dan, 7 pr. m., oni su — desetorica na broju, uhvatili Nastu Bogdanovića iz Slanskog(?); tražili mu 50 lira otkupnine i 10 pari čarapa i opanaka. Nasta je, srećom, uspeo pobeći, ne davši ništa. Ovaj slučaj pominjem što hoću da kažem da je Hasan beg opet započeo po starom. Njegovi kavazi ubili su 28 aprila blizu sela Barbirzi(?) Mitanu ženu Stojana Đurčinovića iz Lotova.

---

9. pr. m. Mahmut, Mustafin sin iz Trebina, ubio je u Brodu (Poreč) Nova Videvića.

---

11. pr. m. pušteno je od uhapšenih bugaraša u Prilepu njih 24 na broju. Važniji, kao Hadži Zdrava i Hadži pop Jovan i dalje su ostali u zatvoru.

---

12. pr. m. nastupila je bila u Prilepu panika. Izazvali su je vojnici *Iljave* time što su počeli tući trgovce po dućanima kad im ovi nisu hteli prodati svoju stoku po ceni što su oni određivali. Jednog čestitog bakalina, Kostu Dumbani, izbili su na mrtvo tako da je pao onesvešćen. Čuo se glas da je čovek ubiven i ceo svet poče bežati kućama; trgovci su ostavili bili svoje dućane otvorene; u divljem bekstvu ozleđeno je mnogo staraca i dece. Čaršija je ceo sahat bila pusta, i, srećom, nigde ne bi bačena puška; inače bi svašta bilo, jer je bašibozuk, naoružan, istrčao na ulicu. Vlasti je muke trebalo dok je povratila mir. U Prilep, da pomenem i to, Turci naoružani dolaze, a Turci dućandžije drže svoje oružje otvoreno po dućanima.

---

14. pr. m. opet je nastala bila panika u Prilepu slična onoj od 12-og. Povod je bio što se jednom dućandžiji Turčinu, okinuo revolver. Ovog je vlast samo opomenula da ubuduće pazi oko oružja.

---

14. pr. m. stavljen je u ovdašnji zatvor ugledni vitinčanin Bugarin Dorev, svakako iz onih razloga iz kojih i Rizov.

---

16. pr. m. jedna četa komita ubila je u Čumovu poljaka po imenu Šerifa. Odmah je tamo ispraćena komisija, koja je, tukući seljake, ispitivala stvar. Tu, pred komisijom, pojavi se jedan Turčin koji ima čifluk u Čumovu. Šerif aga, zvani Gola Sablja, veliki zlikovac i jednog svog čifčiju oslovi ovako: „ej bre kuče Stojane (Torev po prezimenu) ti si živeo dobro s Šerifom i znaš ko ga je ubio". Ovaj mu uplašeno odgovori da ne zna, inače bi i to kazao policiji u Prilepu, kao što joj je on javio i za ubistvo. Turčin nastavi: „ej bre, znaš ti ko ubi pa evo i ja tebe da ubijem" i na oči komisije ubije Stojana. Po naredbi komisije ovog su odmah zakopali, a šerif Gola Sablja stavljen je u zatvor tek 19 pr. m.
U polovini pr. m. priznalo je nekoliko ovd. bugaraških kuća Uniju. Iako je većina od njih bez ikakvog ugleda u ovdašnjem društvu ipak je događaj izazvao prilično razgovora u gradu; a g. Rostkovski se počeo njime življe interesovati tek posle moje primedbe da je događaj važan po svojem moralnom utisku, naročito dok on, sasvim prirodno, uveličan, bude saopšten u unutrašnjost vilajeta. Ovo osobito zbog toga što je pobuda Unijaćenju u tome što dotične porodice misle da će ih predstavnici latinskih država uspešnije braniti od turskog zuluma nego što je to imao činiti predstavnik Rusije.

---

16. pr. m. 60 komita pod vođstvom Vanče iz Vranešnice došlo je uveče u naše selo Krušje, u Poreču; oni su se po 8—10 rasporedili po kućama. U selu je imalo samo šest ljudi; ostali su bili koje u Prilepu koje u Kičevu na pazaru. Od njih, trojica umaknu van sela; komite su pokušavali blagim načinom dovesti ih, pa kad to nije pomoglo počnu im tući žene i ove ih odvedu kod skrivenih. Komiti nisu tada ništa u selu preduzimali, jer nije imalo ljudi i samo su svetovali predusretljivost prema sebi i komitama — i da seljani nabavljaju oružje i municiju. Sutra dan 17-

og došao je na njihov poziv Kone iz Slatine i tu noć presedeo s njima. 18-og izjutra, u nedelju, krenuli su se, s Konetom, iz Krušja, i naredili da im se donese hleb blizu sela. Hleb je sakupljen, ali dok su se seljaci nećkali ko da ga odnese, razberu za to poljak i tri satnije što su se desili u selu; zatvore se u jednu kuću i otpočnu pucati. Usled toga seljani su bili prinuđeni da o događaju izveste mudira, ali tako prestave kao da je došao Konin ozbaša. Odmah dođe potera i iz Samokova i iz Kičeva, ali su komiti već izmakli. Mudir pritegne kmeta krušjanskog i našeg muteveliju škole u Krušju Domka *Mihailović*a i okrivi ih što nisu odmah saopštili vlasti da su komiti u selu. Oni su se srećom mogli odbraniti time što su rekli da su ih komiti držali uza se, pa nisu uspeli izmaći im. Kone pak iz Slatine izbegao je s komitima da ne bi bio mučen od vlasti.
Naš učitelj u Krušju Lazar Orlović, koji mi je sve ovo saopštio piše i ovo: "Ja sam se morao s njima (komitama) sastati, pošto su u Krušju probavili dve noći i jedan dan. Onda su mi odgovarali kako nemaju ništa protiv naše narodne stvari, što nije istina jer neće da čuju, po onim selima gde se mnogo bave, za Srpstvo. Onda su me naterivali da pišem g. Marku Cariću, govoreći da je g. direktor, po njihovom govoru, razuman čovek pa hoće da se sa njime sastanu, a to je da im mi učitelji, s popovima, krčimo put kako bi mogli kroz ceo Poreč imati pristupa. Ja sam se branio koliko sam mogao, da nemam po kom poslati pismo g. Marku, što sam i uspeo, pa je ostalo da mu drugog kojeg dana pišem što nisam ni učinio nego sam mu sve usmeno ispričao."

- Posle svega što sam do sada imao čast pisati poverenom Vam Ministarstvu o komitama i Poreču, ja ovaj sadašnji dolazak komita u Krušje samo beležim i na tome stajem.

---

17. pr. m. na pazaru Iljavi vojnici u Prilepu prosto su otimali ono što su god hteli. Iz dućana u dućan išli su i ili otimali ili određivali sami cenu, tukući one prodavce koji bi im se na ma koji način usprotivili. „Prosto je neka manija — piše mi prilepski upravitelj Larinčanac — ponela ovd. vojsku, pa prosto sama pravi uzroke za svađu i plaši narod jer za najmanju reč odmah biju tesakom, kundakom i revolverima. Ova vojska sve to radi iz inata; što vele, mi nismo vojnici što nas drži car ovde; mi smo ostavili naše kuće. Ali još teže je to kad se čuje iz usta velikog jednog oficira da kod redifa i iljave nema poslušnosti nit ga ima onog ko bi ih mogao doterati poslušnosti. Niko prosto ne mari za starešinu, pa i starešine olabaviše. Da je to tako vidi se na svakom momentu. Ili se pametniji boje da ne bi slučajno Turci prvo izazvali pobunu i pokolj, na šta i cilja se" ... Pa dalje: "U razgovoru jednom sa ovd. vojnim kajmakamom ovaj je sažaljevao Riljevca (o ovome ima pomena u mojim izveštajima od 21. aprila PPN = 280 i 9 maja PPN = 298, a sad javljam da su onamo pomenuti zulumćari u nekoliko bili kažnjeni) i sâm mi je rekao da će da kazne onoga koji je uzimao pare od seljaka. Na pitanje, hoće li da se vrati oteti novac? — reče mi da je to nemoguće, jer su svi za haranje" ... "No i pored toga opet je smenjen čauš koji je oduzeo prvi 600 groša i premešten je iz tog sela; oduzeto mu je 400 groša koliko mu je još ostalo bilo".

---

18 pr. m. otputovala je odavde za Studež naročito određena komisija koja je imala da ispita onaj strašan događaj o kome sam pisao u svoje vreme. U komisiji su bili: Stefanići beg, veliki muavin; Paskal efendija i Galib beg-adlije mufetiši, Aleksandar efendija n Ljutvi beg, članovi Apelacionog Suda i Fuad beg, sanitetski inspektor. Komisija se vratila 27. pr. m.; kao što je u Turskoj red, njen rad do danas nije tačno poznat. Dragoman vilajetski mi je saopštio ovoliko da je utvrđeno: da je ranjeno osmoro dece ispod 13 godina, trinaest žena i šesnaest ljudi. Poginulo je oko stotinu ljudi. Od raznesenih stvari vraćeno je sopstvenicima devet desetina.

---

18. pr. m. vojnici koji su iz Prilepa nosili brašno posadi u Marijovskim selima napali su u selu Selcu dete Jordana Simonova Đorđevskog, Todora, od 7—8 godina. Dete je posle životinjskih prohteva koje su vojnici nad njim izvršili umrlo; javljeno je za ovo vlasti; ali ništa nije ona preduzimala ma da je zlikovce mogla pronaći.

Pogibiju Šerifa poljaka, koji je 16. pr. m. ubiven u Čumovu, ovo je selo skupo platilo. Četiri dana posle toga, 20 pr m., Turci Trnovčani napali su na selo radi osvete i izgoreli ga. Ostalo je samo tri kuće. Jedan je starac izgoreo, a seljani s ženama i decom dolazili su u Prilep na žalbu; kajmakam ih nije primio.

---

20. pr. m. uveče jedna četa od 200 ljudi pod vođstvom starešina, Ivana Toševa (bugarskog rezervnog oficira), Čokomorova, Mitre Pandžara, Laze Pop Trajkova, Celja iz Kon otlope[?] i Nikolova iz Lobanice, zauzme pisoderske planine, a Mitre sutra dan siđe u selo Željevo, 3/4 sahata daleko od Pisodera u nameri da kod crkve (bio je Car Konstantin i Carica Jelena) zatekne prvake seoske i nagoni ih da priznaju egzarhiju. U tome ne uspe, jer prvake ne nađe i onda ništa im ne govoreći o želji svog dolaska zatraži od seljaka hleb. Od seljana jedan uspe izvestiti vlast u Lerinu o bavljenju ove čete u selu, a drugi vojničku posadu u Pisoderu. Potera dođe i u sukobu koji se desio van sela pogine jedan komita i jedan žandarmeriski narednik. Komiti su uspeli pobeći u goru; prilikom sukoba komandovano im je trubama.

---

22. pr. m. ovde je željeznicom dovedeno njih dvadeset i dva Maćedonca koje je grčka vlada predala turskim vlastima. O ovome događaju pisano je i po novinama i on je ocenjen tako kako mu priliči. Ovde je malo duševniji svet najgorim rečima osudio ovaj postupak potpuno grčki.

---

24. pr. m. ovde je stigao a 26. otputovao put Soluna Jacques Dumesnil, Parižanin, mladić koji već deset meseci putuje po Istoku i sprema radnju o prilikama u ovim stranama. Dolazio mi je i njegovo interesovanje nije bilo ono koje pokazuju novinarski dopisnici. Pokazivao je volje da uđe u suštinu borbe koju ovde danas vode narodi i rase, i koliko sam mogao dao sam mu potrebna obaveštenja.

---

25. pr. m. Turci Desovčani i Crnomištani ubiše u Zapučanu četvoricu seljaka i jedno dete od godinu dana.

---

25. pr. m. Turci su ubili u Borotinu jednog čobana koji se ponudio bio da čuva ovce na čifluku prilepskog bogataša Kopke. Čoban je Prilepčanac rodom.

---

25. pr. m. prilepske vlasti ispratila je oko 40 izorija (poziva) pojedinim ljudima u Prilepu, među kojima ima i dobrih gazda. Po pozivima izgleda da se pozivaju da predstanu vlasti kao sumnjivi ljudi.

---

25. pr. m. u Manastiru Zrze jedna četa komita ubila je ćaju manastirskog i novog poljaka Debranina.

Kroz ceo mesec maj vojska u Marijevu, kojom komanduje Zejnel beg, major, poreklom poturica iz Nikšića (prezime mu je Piperović), činila je užasne zulume po svima marijovskim selima. Pominjati ih posebice izlišno je.

---

28 pr. m. bio je sukob kod sela Banjice (pola sahata daleko od pruge železničke) između jedne čete komita od 18 ljudi i vojske. Poginulo je 12 komita (ostali su pobegli) i jedan vojnik. Poginuo je i četovođa Popančev (rodom iz Slivena u Bugarskoj). Uz ovo svoje lično saznanje o ovom sukobu saopštavam i službeni izveštaj, po kome je uhvaćeno deset pušaka ovom prilikom (sistem Manliher, Martinka i Gri), jedna vojnička bugarska sablja i kapa, dve dinamitske bombe, dve čanije s hartijama, ključ za šifre, nekoliko pravilnika odnosno rada komita, brošura štampana u Sofiji o tome kako treba bacati u vazduh železnicu i javne zgrade i t. d.

---

28. pr. m. ovd. Grkomani bili su se iskupili u ovd. crkvi i većali o tome šta da rade posle postupka mitropolita Amvrosija, koji im je dan pre toga (27. pr. m.) zatvorio crkvenu kasu i na nju stavio svoje pečate. Ovo je učinio Mitropolit u muci ne znajući šta već da čini zbog sukoba u kojima je

stalno s ovd. Grkomanima. Grkomani nisu smeli skinuti pečate, i pitanje je sad u Carigradu. Mitropolitu, video sam u razgovoru koji sam s njime imao juče, veoma su neprijatni ovakvi odnošaji, a milo mu je čuti od mene da ne odobravam ispade grkomanske protivu njega. Mi, bar ovde, imamo razloga braniti Amvrosija i ja to činim, naravno na diskretan način, jer mu — zna se — već izodavna prebacuju da nam se prodao.

---

29. pr. m. u Nikodimskoj planini između sela Roklje i Toplice (u prilepskoj kazi) bio je sukob između komita i vojske. Osam komita je ubiveno; jedan je od njih imao bugarsku vojničku bluzu; oteto je pet pušaka Griova sistema, osam marininski i jedna bomba. Od vojnika je poginuo jedan preševski redif, a jedan teško ranjen.

---

31. pr. m. bio je sukob kod sela Rokova, lerinska kaza, između komita i vojske. Šest komita je poginulo, a dva ranjeno. Uzeto je tri puške Griova sistema i tri Martinke, jedna ručna i jedna sablja.

---

31. pr. m. na mestu zvanom Borja između sela Kostaneca, Dambeni i Studeža bio je opet sukob između komita i vojske. 15 komita je ubiveno, tri vojnika poginuli, a pet ranjeno.

---

31. pr. m. konsuli Velikih Država išli su kod valije zajedno i protestvovali zbog zuluma koje čini vojska u Marinovu, a naročito u Makovu selu. Povod je bio u ovome: dan pre toga, 30 pr. m. ovd. engleski konsul išao je u jedan ovdašnji han da vidi neke Makovčane koji su ovde došli bili da se leče od uboja od vojnika. Čim je iz hana izašao, policija je handžiju hapsila. Posledica toga bio je pomenuti zajednički korak konsula.

Posle Đurđevdanskih događaja — ovo vredi zabeležiti — ovd. ruski konsul g. Rostkovski obilazeći jednog dana varoš, ustavio je jednog Vitkovčanina hrišćanina, i obaveštava se o događajima. Jedan zaptiski čauš (narednik) otpočne da tera hrišćane koji su se okupili oko g. Rostkovskog, na što ovaj čauša odgurne kišobranom i Kovač čaušu udari šamar. Ubrzo potom, po predlogu valijinom, čauš je unapređen za muljanima (potporučnika).

---

3. ov. m. u planinama između sela Dâmbeni, Kostenica i Sardeža desio se opet sukob između komita i vojske. Od komita je pobiveno njih 29, od vojske 8 mrtvih i 6 ranjenih.

---

3. ov. m. Iljavi vojnici došli su u selo Gorče u Moriškovu. Kad su se najeli i napili kod seljana počeli su ovima tražiti novac i čeljad. Seljani uplašeni nagnu bežati, a vojnici ih počnu gađati iz pušaka. Ne zna se broj pobivenih, ali su mi dali imena dvojice najboljih domaćina koji su pobiveni: to su neki Veljan Petrov i Stojan Domazet zvani.

Vilajetski službeni list "Monastir, u broju 934 od 4 ov. m. doneo je jednu naredbu odnosno desetka. U prilogu je šiljem u prevodu. Ovako je rađeno i do sada svake godine i pre, dakle, poslednje Reforme.

---

6. ov. m. Školarov je ubio u selu Rokovu jednog sveštenika i dva seljana koji su služili Turcima kao špijuni.

---

8. ov. m. kad je Amvrosije besedio u crkvi, jedan Grkomanin Macoli prekinuo ga je rečima: „Nemoj da varaš ovaj svet, jer ti jedno govoriš i drugo tvoriš". Usled toga izrodi se nered i narod napusti službu i ne sačekav svršetak njen.

---

10. ov. m. dolazila je u Vrbljane četa komita pod vođstvom Petra Simonovskog. Ovaj se ljutio na seljane što ne priznaju egzarhiju i rekao im: zar ne vidite šta je od Srbije? Ona nepomaže ovaj narod ovde.

Od Spasova dne do 12. ov. m. bavila se u Svetomitranima Buričinova četa i iskupljala seljane i iz ovog i okolnih sela držeći ih na vežbanju po 2—3 dana. Buričin se blago ponašao i nije govorio protivu nas ništa.

---

13. ov. m. Turci su u Beloj Crkvi ubili jedno čobanče i jedno ranili. Ovo su bili dečaci od šesnaestinu godina.

---

15. ov. m. izjutra bio je sukob između sela Alinca, Štavice i Bonča s četom komita koju vodi Rista Oklev i vojske. Poginulo je pet četnika; među njima kažu da je i Oklev. Ne zna se broj poginulih Turaka. Vojsci je pritekao bio u pomoć i bašibozuk i ovaj vraćajući se prebio je na putu dva Topolčanca, Božina Kotevića i Ristu Jandrevića.

---

18. ov. m. kad je ovd. austrougarski konsul g. Krol na konju šetao s svojom gospođom jedan vojnik na sred Širokog Sokaka - bitoljska najživlja ulica — zaustavio je konja ispod gospođe. Konsul je odmah protestvovao — vojnik je osuđen na pet dana zatvora. Mnogi pošteni ljudi kazivali su mi da je vojnik zaustavio konja jer je ovaj hteo da pregazi jedno dete. U mojim dosadašnjim izveštajima ima dosta pomena o čudnim zahtevima ovdašnjih konsula Velikih Država.

---

19. ov. m. uveče oko 9 sahati ubiven je pred svojim vratima ovde u Bair-mahali neki Rista koji je špijunisao Turcima. Kažu da je ubiven po naredbi komiteta.

Pitanje o poljacima — bekčijama — ostalo je pogotovu po starom, kao i pre Reforme. Ogroman broj sela u vilajetu bio je prinuđen da uzme Turčina za poljaka iako je selo hrišćansko. U mene ima masa beležaka o postupcima i Turaka i vlasti da nametnu Turčina za poljaka ali je mislim izlišno ovde ih iznositi do detalja posle čina da se na kraju krajeva i za ovo pitanje o bekčijama može reći da je ostalo po starom.

U prošlom izveštaju od 14. pr. m. PPN 317 stavio sam u izgled da ću poslati prepis pravilnika koji je nađen kod poginulog Cvetkova u Mogili. Ovde imam čast priložiti prepis izrađen na osnovu prepisa dobivenog iz konaka. Ja ne sumnjam u autentičnost ovog dokumenta.

Ministarstvu dobro poznati Lazar Duma stigao je ovde pred Spasov dan, bavio se nekoliko dana, a potom otputovao za Skoplje da se posle izvesnog vremena opet ovamo vrati i nastani. Došao je s preporučnim pismima Velikog Vezira, a službeno je predstavljen kao „inspektor vlaških škola u evropskim provincijama Turske".

Gospodin Vaš prethodnik svojim pismom od 8 pr. m. PPN 1909 (primio sam ga 23. pr. m.) izvoleo mi je dati izvesna upustva i tražiti moje mišljenje povodom tvrdnji koje su učinjene u

tome pismu a usled anarhističnog obeležja koja je na se uzeo komitski rad. Meni je čast poslati ovo pismo ovde u prepisu. Iscrpni moji izveštaji koje sam do sada slao Ministarstvu puni su odgovora i na apodiktične tvrdnje ovog pisma a isto tako sadržavaju i odgovor koji mogu dati na pitanje postavljeno mi u ovom pismu. Ovde mogu da kažem da je duševno raspoloženje u narodu ovde isto kao i pre solunskih događaja; da su prilike uopšte ostale iste i da prema tome mi nemamo da računamo u tom pogledu ni sa kakvim novim činjenicama. Ako izvolite narediti da Vam se podnesu moji izveštaji od decembra na ovamo, pouzdan sam da će oni svojom sadržinom neporečno utvrditi tačnost današnjeg odgovora.

O utisku koji su beogradski događaji izazvali ovde čast mi je javiti Vam da sam iz Prilepa dobio pismo u kome mi upravitelj piše i ovo: „Glas o stupanju Novog Kralja na presto Kraljevine Srbije primljen je najradosnije, i svako, bio Bugaraš, Srbin ili koje druge narodnosti nada se sa stupanjem na presto Novog Kralja da će biti neko opšte balkansko bratsko zbliženje osobito Bugarske i Srbije. Gospodine, imao sam prilike da se razgovaram s nekim vašim u Prilepu oficirima, i iz razgovora sam uvideo da se oni dosta plaše dinastije Kara Đorđa i stupanja na prestolu Novog Kralja."
Direktor ovd. bugarske gimnazije g. Stojanov, s kojim ne opštim inače, sutra dan po izboru Njegovog Veličanstva Kralja poslao mi je kartu ove sadržine: „Monsieur le Consul, A cause des évéments politiques en Serbie, sans vouloir juger quelqu'un je me dépèche d'exipriimer ma sympathie pour l'ingenieuse nation slave et mes souhaits pour la plus heureuse issue des embrarras interieurs".
Ugledni bugaraš ovd. Hadži Ilić poslao mi je kartu po dolasku Njegovog Veličanstva Kralja u Beograd ove sadržine: „Kato vi pozdravljam s vzšedstviem na N. C. V. Petr Karageorgievič, iskreno blagopoželovam čestitam mu caruvanie".
Turci oficiri očekuju sad antitursku politiku Srbije.

Kao zanimljivost imam čast poslati ovde u prepisu dešifrovana pisma dve komitske čete koje hodaju no gradskim stranama.

Prepis ovog pisma poslao sam svima Poslanstvima (sem cetinjskog, jer ne znam da li je g. poslanik tamo), Zastupništvu u Sofiji i Generalnom Konsulatu u Solunu.

Prepis. A. SANU — Ostavština M. R. br. 14243.

PRILOG:
Službeni vilajetski list „Monastir" od 18. juna ov. god. № = 936
doneo je ovo saopštenje.
Naredba odnosno desetka, izdata svima unutrašnjim vlastima 12
juna ove god.
Na osnovu pravila o reformama u rumeliskim vilajetima predviđeno je da se kupovina desetka, koja će se u granicama zakona odrediti, prvenstveno ponudi seljanima i da se oni svakom drugom pretpostavljaju. Ako selo ne htedne, ili ako se ni spahija ne javi da pod određenom cenom kupi desetak sela*, onda će vlasti same pristupiti vađenju desetka.
Pošto je ovu naredbu pretresao i ovd. idare-medžlis, rešeno je, da se desetak sela, čim se posle poslednje licitacije utvrdi, ponudi seljanima, i ako ovi pristanu, da se njima da, s tim da se ne prima spahija, ako se posle toga javi, da već licitiranoj sumi doda štogod više. Ako pak koje selo kupi spahija, dužan je da posle tri dana od kako seljani spreme gumna, pristupi vađenju desetka; ako ne, seljani će onda biti slobodni da sami izvade desetak. Ovaj slučaj predviđen je i u 35. paragrafu zakona o desetku, kao što i 6. paragraf istog zakona određuje način na koji će seljani sami izvaditi desetak.
Naređeno je svima selima da na dan licitacije pošlju po jednog svog čoveka, koji će moći slobodno da izjavi želju sela. Pošto će licitacija trajati najdalje 48 sati pozivaju se svi da u određenim danima budu prisutni, prema pozivnicama koje su selima već poslate.

* Za svako selo određuje se prethodno minimum desetka i prema tome po ovoj odredbi licitacijom se može samo povećati ovaj minimum.

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji — Petrograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 110. 26. VI/9. VII

Na jučerašnjem prijemu u grofa Lamzdorfa, upitao sam g. Stančova, ovdašnjeg bugarskog diplomatskog agenta, šta se to kuva kod njih i da li je zaista sadašnje Ministarstvo bugarsko Petrov — Petkov tako ratoborno kao što prema novinarskim izveštajima izgleda. Gospodin Stančov mi je odgovorio, da su svi novinarski glasovi izmišljeni, da je Porti potrebna vojska u Makedoniji ne zbog Bugara nego zbog Arnauta, i da je njegovo mišljenje da treba ovako krupno pitanje, kao što je makedonsko, ostaviti Velikim Silama na rešavanje, u toliko pre što su Srbija i Bugarska dale obećanje Rusiji, prilikom dolaska grofa Lamzdorfa, da će ostati mirne. Razume se, Bugarin ovako govori, a drugojače misli.
Ja sam rekao g. Stančovu, da se njegovo gledište na makedonsko pitanje slaže potpuno sa našim srpskim, i zamolio sam ga da mi objasni otkud onda misija Načevića u Carigradu? „Ah, to je jedna sprdnja, odgovorio mi je g. Stančov. Vi znate, kako se to kod nas, i u Sofiji i u Beogradu, radi. Kad se za nekoga kaže da je jak u tom i tom poslu i da poznaje stvari i ljude, onda mu se poverava ova ili ona misija, a kad to lice zatraži instrukcije od dotičnog ministra, onda mu se odgovara: "More, ti znaš sâm šta treba da radiš; idi ti samo tamo, pa ćeš lako videti šta imaš da pitaš ili da kažeš." Tako je, veli Stančov, bilo i sa mnom, kad su me slali jedared iz Bukurešta u Beč, a tako je i sa misijom Načevićevom u Carigradu."
Rumunski poslanik, g. Rozeti Solesko, rekao mi je da je sva ova bugarska politička larma prosta fanfaronada, kojoj je cilj da se samo o Bugarima govori.
Ja sam i g. grofa Lamzdorfa zamolio, da me obavesti o pravom stanju odnosa između Turske i Bugarske, i on me je potpuno uspokojio, rekav mi: da ničega u stvari nema i da mir ne može biti narušen.

Otpravnik poslova
Dr M. Spalajković

Original. AS, MID, PO, F-II, D-VIII, I/9, pov. br. 1309.

73

Diplomatska agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj — Sofija
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 277. 26. VI/9. VII

Od kako sam ja ovde sa službom za ovih 15 meseci, nikad nije situacija bila tako mutna i neodređena kao danas.
Bugarska je bila srećna imati pre kratkog vremena vrlo sjajnu situaciju, što joj je bio stvorio kabinet g. Daneva. U unutrašnjosti vlada je bila vrlo homogena, jednodušno potpomagana iskreno od vrlo solidne većine, a podržavana i simpatično gledana od najliberalnijih grupa u Sobranju (socijaliste i demokrate). Takvo stanje u Parlamentu je potpuno odgovaralo faktičkom stanju u zemlji, gde je se većina osećala zadovoljnom i zato tolerantnom, a manjina poštovanom i zbog toga mirnom.
Maćedonci i patriote znali su vrlo dobro da je Danev i njegova vlada u duši s njima, a sem toga osećali su da im on simpatiše i da im u mnogom čemu gleda kroz prste, ma da je pri tom uvek uspevao da pred Evropom izgleda kao da ih on suzbija. Zato su Maćedonci ozbiljno radili, očekivajući na sigurno da će doći čas kad će vlada povesti Bugarsku u akciju. Razvoj je bio i prirodan i logičan.
U vojsci se izvršilo izmirenje i na najvažnija mesta su došli nesporno najspremniji oficiri (Savov i Ratko Dimitrijev). Odobren je bio kredit za ozbiljno i solidno kompletiranje spreme.
U spoljnoj politici je Bugarska još najbolje stojala. Uživajući potpuno poverenje ruske vlade, ona je simpatično pozdravljana i od celog slovenskog javnog mnenja. Car je lično poznavao g. Daneva i cenio njegovu lojalnost. Prema Srbiji je bio vrlo iskren i prijateljski i uspeo je zadobiti potpunu veru čak i kod pok. Kralja, koji je bio poznat sa svoje nepoverljivosti, naročito prema Bugarima. Između Srbije i Bugarske se led raskravio bio i očekivao se samo zgodan trenutak i prilika, kad bi se pristupilo formalnom sporazumevanju.
Sa Rumunijom su izravnjali sve razmirice što su godi nama protezale, i nikad Rumunija nije gledala simpatičnije Bugarsku. Dokaz je bio poseta Kralja Karola.
A pri svem tom, prema Turskoj bila je zauzela Bugarska vrlo otvoreno držanje, koje se sastojalo u ovome:
Partija cankovista bila je uvek otvoren neprijatelj Turske i težila je rešenju maćedonskog pitanja.

Ona je to pitanje gotovo i otvorila, ali usled navaljivanja od strane Rusije a naročito posle posete grafa Lamzdorfa, g. Danev je bio pristao da rešenje toga pitanja suspenduje za neko izvesno vreme. Rusija je bila obećala dati izvesnu soluciju mirnim putem, i tražila od g. Daneva poslušnost, za sve vreme izvođenja reforama. Gospodin Danev je izjavio bio da taj put koji Rusija smatra kao spasonosan, ne vodi ničemu i da on ne veruje ni u kakve rezultate. U tome ga je potpomogao i g. Bahmetijev. Ali je ipak g. Danev dao reč: da će Bugarska sedeti s mirom i da neće ničim ometati akciju velikih sila, no s tim da kad se jednom Rusija sama uveri da je nemoguće ma šta postići u Turskoj na taj miran način, da će onda dopustiti Bugarskoj i Srbiji da predlože soluciju.
Mada to Rusija nije primila, ipak je ona na to prećutno gotovo pristala, a Turskoj je takvo ponašanje više imponovalo i pravila se kao da se zbilja stara uvesti nekakve reforme.
Celo evropsko javno mnenje je odalo kabinetu g. Daneva veliku hvalu za takvo lojalno držanje i za taj osećaj samopregorevanja, a u ovdašnjem diplomatskom koru nikad ni jedan dosadanji bugarski ministar nije uživao više vere niti je ulivao veće poštovanje.
Sve je to sad poremećeno! I što je još gore, ni sad niko ne zna prave razloge tome. Ne sme se dopustiti da je Knez Ferdinand ceo ovaj vašar načinio jedino iz kaprica, kome imena nema, a nemoguće je umotriti kakav drugi uzrok. Gospodin Bahmetijev jednako ostaje pri starom i tvrdi da je Knez oterao g. Daneva, jer su neki od njegovih kolega bili „neučtivi". Kao da je to dovoljan razlog, da se stvori jedna ovakva kriza bez nužde! Jer Bugarska se sada nalazi zbilja u krizi.
U unutrašnjoj politici ova vlada nema ni jednu manjinu uza se, i što je za nju još teže, ona je uspela da odmah koalizira sve tri partije političke, od kojih je svaka ponaosob jača od Stambolovista — protiv sebe. Cankoviste (liberalno-progresivna), Staroviste (narodnjačka) i Karaveliste (demokratska) su odmah bili skloni na jednu zajedničku opoziciju, ali im je suspendovanje zakona o činovnicima još olakšalo posao, jer im je pružilo zgodnu spojnu tačku. Kongres, koji su držali svi ovdašnji predstavnici ovih triju partija u prošlu nedelju u lokalu „Slavjanske Besede" rešio je: da se taj akt vladin okarakteriše kao državni udar, i da se pozove narod da po celoj Bugarskoj pravi mitinge protesta.
Kurijozno je, kako je se Knez branio kod Bahmetijeva zbog suspendovanja ovog zakona: Knez veli da mu je Danev s tim zakonom „podvalio", jer mu ga je „predstavio" kao vrlo dobar i koristan zakon, dok ga Knez nije ni čitao pri potpisivanju!! Lepo izvinjenje! Što je još čudnije, da je g. Bahmetijev taj „argument" upotrebio pravdajući Kneza pred grafom Lamzdorfom!
Samo je partija Radoslavova zauzela simpatično držanje prema vladi, i to iz razloga što je „Državni sud" osudio sva tri šefa te partije (Radoslavova, Tončeva i T. Ivanova) pa se oni sad nadaju pomilovanju. U tom cilju držan je 23. ovog meseca glavni zbor te partije, koji je „osudio" rad „Državnog suda" i odobrio vođama u Sofiji da prime sporazum sa Stambolovistima.
Takvom taktikom stvoreno je zbilja vrlo veliko nezadovoljstvo u zemlji i Kneza opravdano grde, kad mu kroz novine ne prete.
Cankov se vratio iz Petrograda i pričao mi da je grafu Lamzdorfu govorio: kako je za Bugarsku jedini spas u republici. Lamzdorf mu je rekao da taj sistem ne uspeva ni u Francuskoj, a Cankov mu je dokazivao kako za republiku u Bugarskoj ima više uslova!
Glavno je da je Lamzdorf hteo slušati da mu Cankov i o tome govori! Cankov mi veli da se u čekaonici kod grafa Lamzdorfa sreo s g. Novakovićem, kome je takođe nešto o tom pominjao.
Socijaliste, kojih ovde ima dosta, i svi ekstremni elementi jako su ozlojeđeni protiv ove vlade i kod Kneza počinje sve više predominirati osećaj straha. On je sve do dolaska ove vlade išao sam samcit u kolima bez ikakve pratnje, a sad ga svud prati jak eskort konjice. Po celu noć krstare vojne patrole kroz ulice, a policija zauzima držanje starovremsko.
Spolja je ova vlada još više zamutila, bez naročite želje. U Rusiji uprkos ovoj protekciji g. Bahmetijeva, g. Račo Petrov neće nikad stojati kao g. Danev, niti će se na nj s poverenjem gledati. Neće mu se, možda, dok je Bahmetijev ovde, pokazivati naročito nepoverenje, ali on ne može računati na iskrenu i otvorenu pomoć Rusije. To u toliko manje; što su ovde činovnici u Poslanstvu svi sem g. Bahmetijeva (t. j. i Đeneral Protopopov i Lermontov, naročito ovoga žena, i Vojvodski) protiv ove vlade; žale Daneva i ne veruju Knezu pa u tom smislu i pišu, kome ko može.
Sa Srbijom su u nekoliko izgubili kontakt, mada g. Račo, s kim sam ja odavno vrlo intimno poznat, i sad predamnom pokazuje najbolje dispozicije za zajednički rad. Čak mi je jednom prilikom u dugom razgovoru naglasio nešto o načinu sporazumevanja, kako do sad ni jedan Bugarin nije smeo izustiti. To sam saopštio pri prolazu g. Savi Grujiću, moleći ga da to Vama usmeno dostavi. Ali ja ne pridajem suviše veliku važnost deklaraciji i dobroj volji Ministra ovde, jer je glavna prepreka u Knezu. Knez je nesposoban za tako krupne korake, pa je u stanju sprečiti i jednu vrlo jaku vladu, kao što je bila ona g. Daneva, a kamo li da će dopustiti tako ogromnu stvar ovim Ministrima, koji su slaba senka njegova. Knez je najveća garantija ovde za mir i zadovoljava se samo sitnim uspesima, pa ako ga Turci ne napadaju, on će uvek naći načina da svaki sukob ma s kim izbegne.
To mi je u ostalom i sam g. Danev priznao, koji je danas ostao dva časa kod mene, a to mi je više puta i g. Bahmetijev potvrdio.
Ali ako miru ne preti nikakva opasnost od zvanične Bugarske i njenog Kneza, ne može se reći da

je on osiguran i sa turske strane.
Turska je, međutim, od promene vlade u Bugarskoj izgubila svaki respekt prema njoj. To ja mogu vrlo dobro videti po ovdašnjem turskom komesaru Ali-Feruh-Beju. Turcima imponira samo samopouzdanje i drskost, a takva se pokazivala Bugarska pod Danevom, zato se Turska i plašila. Od Načevićeve misije, kad je Turska primetila da se Bugari ne osećaju tako sigurni, i čim je videla da je Knez pred teškoćama, povratio se Turcima stari bes. Oni su sad u Maćedoniji bezobzirniji no ikad, danas Turska ne obrće glavu na bugarske reklamacije i najhladnokrvnije poriče najočiglednija fakta što bugarska vlada citira.
I ako se možda situacija nije mnogo u materijalnim odnosima dveju zemalja izmenila, ton govora je sasvim drugi, Turci su daleko od toga da se za svaku stvar pravdaju i izvinjavaju, i vrlo im godi što se bugarska vlada ovako često alarmira. Alarma se često ponavlja i to iz dva razloga:
1) Vlada malo špekuliše sa tom spoljnom opasnošću i pravi je većom nego što sama veruje, da bi ućutkala opoziciju, koja se uvek rezerviše u svojim napadima pred višom opasnošću, a sem toga g. Račo Petrov ima naročiti način govora, da bi svojom glasinom prepao čitav puk, a kamo li već i inače uznemirene diplomate. Gospodin Bahmetijev objašnjavajući sve lažne trzavice reče: ove su naše kolege navikle na mirnog i slatkog Daneva pa kad se Račo razrogači i drekne onom njegovom glasinom: „kako Turci lažu", Belov (Nemac) odmah pomisli da je to komanda za mobilizaciju i da je rat na pragu!
Dva tri put je već veliko uzbuđenje ovladalo ovdašnjim diplomatama, a sve na osnovu nekih glasova, za koje sam ja znao da su lažni, pa Vam zato nisam ni o celoj stvari javljao, pošto je bez traga iščezla posle dva tri dana. Naročito je bila nastala panika kad mi je Račo saopštio kao da ima izveštaj: da se cela Ruždi pašina vojska koncentriše na bugarskoj granici.
To je bilo pre podne u subotu — celo posle podne strah i trepet! Uveče je stigao demanti: glas je bio lažan!
2) Vlada se pravi kao da joj preti opasnost od Turske, da bi imala opravdanja za spremu vojske. Na tome sad ozbiljno radi. Kretanja trupa nije bilo: sem jedne družine pionira, koja je poslana u Custendil i uz put da revidira puteve. Ali je data bila naredba da jedan puk odavde ide u Custendil, no je sutra dan ta naredba obustavljena, i Knez je istoga večera (utorak) otputovao sa svima ministrima u Trnovo da proslavi dan (25 juni) kad je izabran za Kneza.
O spremama u vojsci ja ostavljam da naš vojni izaslanik g. potpukovnik Paunović javlja g. Ministru vojnom, što on vrlo revnosno i čini, i mogu Vas uveriti da smo se postarali biti tačno obavešteni i da se na njegove izveštaje g. Ministar vojni može osloniti.
Prema tome i onaj moj jučerašnji odgovor na Vašu šifrovanu depešu, napisan je u sporazumu s njim. On će i danas po kuriru, koji će Vam i ovaj raport doneti, poslati izveštaj, a ja sa svoje strane hoću još sad da Vam saopštim nekolike podatke, što sam ih baš sad doznao o spremi bugarske vojske, a o kojima će podrobnije javiti vojni izaslanik.
Jutros je držana licitacija u Ministarstvu vojnom za ove stvari:
1) 100.000 ranaca (teslime za 60.000, Daviču Leviju po 11,47 dinara, za 20.000 — Madžaru po 13,25 i 20.000 — Firhiju po 12,73 dinara) plaćanje 1/3 u gotovu, 1/3 kroz jednu godinu a 1/3 kroz dve godine. Bonovi.
2) 240.000 metara čoje za šinjele. Uzeo David Levi s tim da 30.000 možda sme nabaviti iz inostranstva, a ostalo da izrade fabrike u Rabrovu.
3) 120.000 pari opanaka
120.000 uzica.
Sve ove porudžbine moraju biti predate u roku od tri meseca od dana potpisa ugovora.
Sem toga isporučeno je 400.000 kgr peksimeta.
Po izveštajima što sam pocrpao izlazi da je svaka trgovina u Bugarskoj stala, i da će biti još gore kad nastupi vreme izvozu.
Ali-Feruh-Bej se jako žali na ovo nesigurno i mutno stanje i opet mi je rekao, u najvećem poverenju, da je predložio u Carigradu ‚da se kida jedan put".
Po mojoj svestranoj oceni meni izgleda: da se svakim danom sve više približavamo ozbiljnom sukobu između Turske i Bugarske, i ja za sada ne vidim nikakve srećne prilike, koje bi bile u stanju zaustaviti ove dve države na ovoj nizbrdici, na koju ih je navela agitacija Maćedonskih komita.

Pavle Marinković

Original. AS, MID, PO, 1903, F-III, D-VII, I/39, pov. br. 1185.

74

Konzulat Kraljevine Srbije — Priština
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 180. 26. VI 19/VII

Dobro je znano, a i sada se najjasnije ispostavilo i potvrdilo, da Turci uvek utvrđuju svoje stvari u pogledu reda i mira palijativnim merama, te se ono što je paučinom vezano mora ubrzo i da raspadne. Dovoljno je samo elementima anarhije da u tu paučinu duhnu, t.j. da se vojska iz arnautluka ukloni, i da se sve naopako krene [... tačkice se nalaze u izveštaju].
Takvo je stanje otprilike nastupilo u Đakovici odkako se počela vojska otuda povlačiti u Prizrenski kraj, iako ne sva, nego nešto više od deset bataljona. I ovo neznatnije povlačenje trupa počelo je osmeljavati do skoro preplašene razuzdanike. Arbanasi su odmah počeli javno nositi oružje, što je najstrožije zabranjeno. Da bi pak pokazali koliko će održati zadatu reč i reforme primiti oni su na putu između Đakovice i Peći ubili jednog Srbina koje se upisao u zaptije i upućen bio u Peć da se tamo obuče. Ubijenog su negde sklonili jer od njega nema nikakvog traga.
Kao što je vojska „uspostavila mir i utvrdila red" u tim krajevima tako će isto učiniti i u Ljumi, na koju je jedva jednom red došao. Onomad — 21. ovog meseca — pošao je Šemsi-paša s pukovnikom Said begom, osam bataljona pešadije i toliko topova, u Ljumu. Kao da se naročito čekalo da zagusti šuma u kojoj se mogu najveći arbanaski zlikovci sakriti i po bačijama naći dovoljno hrane, te se na taj način od svake opasnosti sačuvati. Tamo pak ima najviše "deredudžija" (preterani zulumi nagnali su stanovništvo da se stavljaju pod zaštitu pojedinih šumskih zulumćara, plaćajući im za to „deredudžiluk", koji je često iznosio više od carske vergije) kojima su Koropan i Opaljci grdan namet plaćali a o sitnijim razbojnicima i kokošarima da i ne govorim. Ali su te dve grupe, koje broje na pedeset sela, u crno zavili, te od toga jako pati u ekonomskome pogledu i sam grad Prizren.
Ranije sam javio kako su sve seoske starešine bile pozvane u Prizren, da izjave svoj pristanak na „reforme", pa je tom prilikom vlast naredila starešinama iz Gore da nipošto ne smeju davati arbanaskim zulumćarima "deredudžiluk", a ako im se kakva šteta učini, da će im se iz državne kase platiti.
Ne obzirući se na to, dvojica "derududžija", obojica predstavnici *vlasti* i "čuvari reda i bezbednosti: jedan žandarmski čauš a drugi anbaša (kaplar), i, kao uprkos ovoj strogoj naredbi prizrenskog Mutesarifata, otišli su u Goru i tražili da im se plati „deredudžiluk", ali su ih seljaci odbili i došli u Prizren te o tome izvestili vlast.
Drugi dan posle ovoga došli su i pomenute „deredudžije" u Prizren po svoje plate: Malić Džufa, čauš, i Džem-Elezi, anbaša. Ovog poslednjeg razoružali su i uhapsili. Ali, kad je posle toga došao onaj drugi, pozvan, starešinom da skine oružje, izletio je iz te sobe i zatvorio se u drugoj odaji hućumata, objavivši da će se braniti oružjem i da se živ predati neće. To je izazvalo paniku u hućumatu i što do pucnjave nije došlo ima se blagodariti Rasim-agi, pređašnjem kajmakamu u Tetovu, koji je molbama uspeo skloniti čauša da se preda, bez prolivanja krvi.
Ovo ne ispisujem zbog kakve velike važnosti — jer su ovakve i mnogo gore još pojave posvadne u ovim stranama, koliko radi upoređenja, da se vidi kako se mnogo više pažnje obraća na bezbednost Muhamedanaca — Gorani su Muslimani, poturčenjaci, dokle u Orahovcu, selu Prizrenskog Podrimlja, poodavno stoje dva bataljona vojske i osim jednog čuvenog zlikovca, Emin Šale, niko više nije uhvaćen. A da je pravde, ima ih za hapšenje najmanje pedesetorica, koje ubica, koje zulumćara, i onih što su našim ljudima na silu imanja oteli i pritisli.
Tako će, po svoj prilici, i vojska koja je u Ljumu otišla, postupiti. Može biti da će još nekoliko manjih zlikovaca uhvatiti a glavni njihov posao sastojaće se u tome da popišu stanovništvo u "nufuze". Vojska će se vratiti, a Gorani i Opoljci podnosiće i dalje još veće ucene zato što su ove godine, po strogoj naredbi vlasti, odrekli nasilnicima namet.
Juna 22-og otišli su iz Mitrovice dva bataljona vojske, s dva brdska topa, u Kopaonik — Šalju; tamo je posela klance da bolje pohvata nekoliko zlikovaca arbanaskih iz Seljanca i obližnjih sela. Isto tako, 24. ovog meseca, otišli su 500 vodnika iz Vučitrna za Seljance.
Još se pouzdano ne čuje da li je tamo koji od zlikovaca uhvaćen; zna se samo toliko da vojska vrši popis stanovništva i regruta.
U raportu svojem Pov. № 177 od 20. t. m. javio sam da je konjica otišla u Drenicu, međutim, naredba je bila doista u prvi mah izdata za konjicu, ali je zatim preinačena i, mesto konjice, otišli su četiri nepuna bataljona pešadije, sa tri poljska topa.
Još otuda nemam vesti da li je vojska počela, pored vršenja popisa stanovništva i naplaćivanja stare vergije, hvatati i arbanaške zlikovce, kojih je tamo masa, osobito onih koji su u mesecu martu izvršili napad na Vučitrn i Mitrovicu.
U Novome Pazaru uhvaćeni su zulumćari: Sinan Grbavić, Abdurahman-aga Sajtarović i Ibrahim-aga, muhtar jošanički. Svi su 24 ovog mca sprovedeni, preko Mitrovice, za Skoplje. Uhvaćen je u Novom Pazaru i Afuz-Raman, samo još nije sproveden za Skoplje.
U Peći su se predali vojsci: Fata Ferić, Redža Banjević i Sadik Kamber, arbanaski zulumćar, do sada u begstvu.
Komisije obrazovane za mirenje krvi rade vrlo ažurno svoj posao, ali su i vrlo pristrasne prema Srbima, što se u ostalom moglo i očekivati.
U Peći su se Srbi žalili Nasir-paši inspektoru, na tamošnju komisiju što nepravedno postupa prema Srbima, ne prima njihove žalbe, i što da u komisiji ne bude više od dva Srbina. Nasir-paša opomenuo je za to komisiju, koja je namesniku Mitropolita Raško-Prizrenskog obećala da će sve

učiniti da pravedne zahteve srpskog naroda ispuni. Sad je dopušteno da u tu komisiju uđu petorica Srba; dva iz pećske nahije a trojica iz grada Peći.
Pećka vlast nepravedno postupa i sa srpskim zaptijama. Neki Turčin, Sika Belegović, uspeo je klevetama okriviti Luku Ristića, zaptiju, samo zato što je ovaj tražio da naplati od Belegovića neki dug, koji mu od pre toliko godina duguje. Ima već deset dana kako Luka Ristić, ni kriv ni dužan, leži u pećskom zatvoru!
Iz Peći mi se naši takođe žale da vojska nije htela hvatati i hapsiti neke arbanaske zlikovce, na koje se najviše žalio naš narod.
I u Prištini je komisija za mirenje krvi vrlo nepredusretljiva i pristrasna prema Srbima. Pošto nema apelate protiv nekih rešenja, oni dosuđuju Srbima neznatne oštete i prisiljava ih da ta rešenja moraju primiti. Juče sam kod prištevskog mutesarifa uložio protest protiv ovakvog rada komisije i tražio objašnjenje da li se Srbi sa svojim krvnicima moraju miriti ili, ako to ne bi hteli, mogu tražiti da im se zlotvori redovnom Sudu na osudu predaju.
Mutesarif mi reče, da je Iradom naređeno da se komisije svim sredstvima postaraju da krvi izmire i da zato one prisiljavaju krvnike na izmirenje. Interesantno je, da tamošnjoj komisiji niko od Srba nije predstao, od sopstvene pobude, da naplatu krvnine traži, znajući iz iskustva da dosuđenu sumu nikad dobiti neće. Sve to čine Arbanasi koji mole komisiju da ih izmiri sa Srbima, i ova onda priziva pozivom pojedince na mirenje. U isto vreme rođaci zlikovaca arbanaskih pod pretnjom smrti gone naše ljude da se mire. Pošto Arbanasi novaca nemaju to daju ćefile jemce da će dosuđenu sumu platiti a toga je više puta bivalo, pa se ipak skoro i ne pamti da je koji Srbin novac naplatio.
Našim ljudima naložio sam da mi prijavljuju sve nepravde koje im komisija učini, a nekoliko slučajeva njene krajnje pristrasnosti prema Srbima, prijavio sam mutesarifu Asaf-paši, kao što sam na to skrenuo pažnju i Jakub-begu, pukovniku, koji je predsednik ove komisije.
O tome ću govoriti i Hilmi-paši, kad ovde dođe, a nisam propustio upoznati i carsko-ruskog konsula u Mitrovici, g. Maškova, s ovim nepravilnostima.
Prepis ovoga pisma poslao sam i Kraljevskom Poslanstvu u Carigradu.

S. Z. Avramović

Original. AS, MID, K/90, br. 2533.

75

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 93. 27. VI/10/VII.

Čast mi je izvestiti Vas da sam, iz pouzdana izvora, saznao da je Porta, zbog mnogih žalbi dotičnih komandanata i tužba stranih konsula u Maćedoniji, protiv neposlušnosti i zuluma ilave (dopunskih) bataljona, rešila da te bataljone raspusti i da ih zameni sa redivskim bataljonima iz vojske koja se nalazi pod komandom maršala Ruždi-paše u Arnautluku, pošto je ona sastavljena skoro iz samih Anadolaca. Već je naređeno da se tri redivska bataljona iz Ferizovića upute u Kumanovo.
Odašiljanje trupa iz Arnautluka pokazuje da je Porta uspela da u nekoliko obuzda Arnaute i da ih skloni na reforme, u što niko, osim Porte, ne veruje.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-III, D-I, I/16, pov. br. 1187, v. pov. br. 1183.

76

Diplomatska agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj — Sofija
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 278. 27. VI/10. VII

[...] Gospođa Predsednika Ministarstva reče mi da je već učinjen korak kod dotičnih vlada, da se otvore još dve bugarske agencije, u Londonu i Rimu. To mi je potvrdio i Ministar g. Genadijev. Na jedno od tih mesta — verovatno Rim — biće postavljen šurak g. Rače g. Minčović, biv. diplomatski agent, koji je služio u Beogradu u 1888. i 1889. godini.
Bugarska vlada se nada velikoj pomoći od ovih agenata u njenoj agitaciji za Maćedoniju i javno

mnenje je u tome najenergičnije podržava i taj korak odobrava. Kad se sravni ovakvo poimanje svojih bitnih interesa u Bugarskoj sa idejama što kod nas vladaju, može se odmah razumeti i objasniti donekle uspeh bugarske propagande u Evropi.
Kao jedan specimen bugarske strasti u odbrani svojih nacionalnih interesa čast mi je poslati Vam ovaj nov list pod imenom „Grčka Zloba". Ja ništa slično u životu video nisam! Ovo se može nazvati paroksizmom šovinizma, ali svakojako otkriva i pokazuje do koga stepena je ovde za ta pitanja zainteresovan i prost svet, — jer su urednici ovog lista nesumnjivo prostodušni ili bar niže kategorije ljudi — dok se u našoj štampi, koja se bavi samo denunciranjem i ne primećuje da postoji kakvo maćedonsko pitanje, od koga zavisi opstanak naše rase.

Gospodin Bahmetijev mi reče: da se pogledi njegovi sa onima iz Ambasade u Carigradu sve više razmimoilaze, i da su raporti njihovi postali sve više protivpoloženi. To isto mi reče i za austrijsku Agenciju. Austrijski otpravnik poslova graf Forgač jako se žali na „slepilo" Kaliča, ambasadora, koji neprestano veruje da u Turskoj ide sve dobro. Tako je graf Forgač javio: da u okolini Burgasa ima preko 3000 bežanaca, dok Kaliče to obara i tvrdi da ih ima samo 150(!) pa i oni se malo po malo vraćaju u Tursku. „Jer mu je tako kazao Veliki Vezir"! očajno uzvikuje ovaj madžarski graf.
Svakojako je dostojan pažnje i sam taj fakt: da se više u tom pitanju ne slažu ne samo ruski predstavnici, no čak ni austrijske diplomate, koji su čuveni sa svoje discipline.
Takvo stanje ne može dugo trajati, niti iz njega može ponići kakav trajan mir.

Pavle Marinković

Original. AS, MID, PO, 1903, F-III, D-VII, I/14, pov. br. 1184.

77

Diplomatska agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj — Sofija
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 279. 28. VI/11. VII

Juče mi je u najvećem poverenju saopštio Ali Feruh Bej ovo:
„Dobio sam, reče, juče jedno pismo od Hilmi paše, u kome mi traži mišljenje po jednoj mnogo važnoj stvari. Pismo nosi privatan karakter ali je Hilmi izjavio da će od odgovora moga zavisiti jedna vrlo važna zvanična odluka.
Stvar je u ovome: Hilmi paša smatra da je potpuno umirio Arnaute, i da je prema tome izlišno i dalje držati toliku vojsku na okupu, koja užasno košta, te usled toga i mir čini mnogo težim i skupljim. Hilmi nalazi da od Srbije ne preti velika opasnost, te se vojska prema njenoj granici može smanjiti. Zato je Hilmi naumio da predloži Porti da redife na broju od 30.000 ljudi raspusti kućama, pa me pita: da li se i ja slažem s tim? Da li i ja nalazim da je Srbija tako raspoložena da Turska može biti spokojna? I da li su u Bugarskoj najzad pošle stvari tako da se može predvideti miran ishod?
Sad ja Vas ozbiljno i prijateljski pitam, jer je to i u srpskom i u turskom interesu da se što pre do mirnog stanja dođe: kakav odgovor da pošaljem Hilmiju? Da li Srbija pod novim stanjem ne misli što preduzimati? Ja Vas ovo pitam kao starog i oprobanog prijatelja, jer znam da me nećete obmanuti."
Ja sam Ali Feruhu odmah i bez zatezanja odgovorio: da naročito od Srbije Turskoj nikakva opasnost ne grozi. Srbija je i pre vodila prema Turskoj najprijateljskiju i najstrpljiviju politiku, a naročito sad kad je Sultan učinio sve da Arnaute umiri i red povrati, i kad su u Srbiji nastale druge prilike koje potrebuju jedan dugi period mira. Sad se u Srbiji vlada zanima najnužnijim promenama, a sem toga su i izbori na pragu. Turska će najviše učiniti za utvrđenje mira, ako srpsku granicu sasvim degarnira i time ostavi Srbe spokojnima, da se sasvim posvete svome unutrašnjem preobražaju. Srbi kad ne budu zazirali više od nagomilane turske vojske na granici neće više biti ni oni uznemireni, a to će se spokojstvo odmah preneti i u hrišćansko stanovništvo u Staroj Srbiji i Maćedoniji.
Što se Bugarske tiče, rekoh mu, da je on tu na mestu kao i ja, a ima više sredstava na raspoloženju no i ja, te može i bolje videti nego ja: kako stoje stvari. „Svakojako, rekoh mu, mi smo danas dalje od opasnosti sukoba no što smo bili pre kratkog vremena. Sigurna je stvar da Vas Bugari neće napasti, a hoćete li vi njih? i dokle ćete ovo ovako moći trpeti — Vi to, moj Bože, bolje znate."
Da mu ovako odgovorim rukovodili su me ovi interesi Srbije: bolje je da što manje vojske bude prema našoj strani, a naročito da zapadni kraj Stare Srbije bude što slobodniji, jer ja znam

donekle naš operacioni plan, u slučaju akcije. Srbija će mnogo lakše izvršiti svoj zadatak u slučaju zajedničkog rata ako ima manje vojske pred sobom, a naročito ako ne bude morala svoju vojsku u dva razna pravca cepati: jug i jugo-zapad.
Ali Feruh mi je rekao da će Hilmiju pisati da je i on mišljenja da se sa srpske granice može povući veći broj vojske, ali da u Bugarskoj još nije nastupilo takvo stanje koje bi dopuštalo raspuštanje već skupljene vojske.
Baš kao za pakost, sinoć je „Večernja Pošta", list za koji se zna da ga Dvor inspiriše, donela jake napade protiv Turske i Ali Feruh Beja, kao da je on onaj koji predstavlja Bugarsku u izazivačkoj ulozi.
Ali Feruhu je to razlog više da ostane pri svome mišljenju. Čast mi je poslati Vam taj broj „Večernje Pošte".
Međutim, kako mi izgleda, u Maćedoniji su daleko od toga da prestanu s akcijom.
Juče sam u jednoj radnji sreo jednog mog poznanika, artiljerijskog poručnika Naumova, koga sam već od dužeg vremena izgubio iz vida, i držao sam da je iz Sofije premešten. On mi, međutim, reče, da se pre tri dana vratio iz Maćedonije (okolina Melnika) radi izvršenja izvesnih poruka oko snabdevanja i da će kroz dva-tri dana opet natrag. On je bio u uniformi, i tako mi je prosto o svemu tom pričao kao da je reč o kakvoj poseti ili izletu. Žalio mi se kako teško ide sa snabdevanjem, i sa hranom, te su morali da učine izvesno zatišje na celoj liniji dok se ne pokrpe i dok narod ne svrši berbu, pa će onda u septembru svom snagom krenuti. Valja imati na umu: da se u Maćedoniji do kraja avgusta svršava cela berba, jer tamo vrlo malo kukuruza obrađuju. Doznao sam da tamo u njegovoj okolini samo ima preko 30 oficira.

Pavle Marinković

Original. AS, MID, PO, 1903, F-III, D-VII, pov. br. 1188, v. pov. br. 1212.

78

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Diplomatskoj agenciji Kraljevine Srbije u Bugarskoj – Sofija

Šifrovano.

Otpravljeno
30. VI/13. VII 1903.
u 1 čas i 20 min.

Primio sam Vaše pismo Pov. № 279*.

Jako ste pogrešili što ste turskom komesaru dali onakav odgovor u pitanju o povlačenju turskih trupa iz Stare Srbije ne pitajući kakvo je mišljenje srpske vlade o tome. Mi smo odavde svim silama nastojali da Porta ne povuče iz Stare Srbije ni jednog vojnika te da ni u sadašnjem stanju, ni na slučaj rata Turske sa Bugarskom naš narod ne bi ostao izložen napadima Arbanasa od kojih oružje nije oduzeto. Nama će lakše biti zadržati mirno držanje kad je naš narod zaštićen, nego ako bude ostavljen na milost fanatičnim i osvetoljubivim Arnautima. Zato odmah u tom smeru ispravite vašu izjavu turskom komesaru.

Ministar

Koncept telegrama AS, MID, PO, 1903, F-III, D-VII, I/14, pov. br. 1363, v. pov. br. 1295.

79

Konzulat Kraljevine Srbije — Bitolj
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PP№ 416. 30. VI/13. VII

Rođen Dan Njegovog Veličanstva Kralja Petra I proslavljen je juče, 29. ov. m., u ovom Konsulatu, na sledeći način:
U 9l/2 časova pre podne držato je u Konsulatu molebstvije za dug život i svako dobro i sreću Njegovog Veličanstva Kralja i Njegovog Uzvišenog Doma. Molebstvije je održao ovdašnji

* V. pod br. 77.

pravoslavni Mitropolit g. Amvrosije uz pripomoć četiri sveštenika, dva đakona i dva psalta. Na kraju molebstvija g. Mitropolit se prikladnom molitvom pomolio Bogu za dug život i srećnu vladavinu Negovog Veličanstva Kralja, Njegovog Visočanstva Kraljevića Đorđa i Njihovih Visočanstava Kneginjice Jelene i Kneževića Aleksandra i za lepšu budućnost srpskog naroda. Za ovim je otpevano mnogoljetstvije a po svršetku molebstvija g. Mitropolit je opet poželeo dug i srećan život Njegovog Veličanstva Kralja i Njegovog Uzvišenog Doma.
Od 11—12 sahata pre podne dolazili su mi na čestitanje, u punoj uniformi, ovdašnji valija Ali Riza paša s dragomanom i svi ovdašnji strani konsuli, sem engleskoga.
Preko celog dana dolazili su mi na čestitanje i ovdašnji naši ljudi, nastavnici i učitelji i drugi Bitoljani među kojima i Bugaraši i Vlasi. Svi su oni podnosili svoje želje za svako dobro Njegovog Veličanstva Kralja.
Preko celog dana vila se na zgradi Konsulata zastava, a uveče je zgrada Konsulata bila osvetljena.
Od ovdašnjeg italijanskog Konsula sam izvešten da engleski Vicekonzul g. Mak Gregor nije dolazio zbog toga što su diplomatski odnošaji između Srbije i Engleske prekinuti. Nisam mogao ostati ravnodušan prema postupku g. Mak Gregora koji je nosio obličje krajnje ravnodušnosti njegove, i poručio sam mu da razumem njegovo odsustvo ako je imao instrukcije ne doći mi; da ne razumem odsustvo mu ako nije imao nikakvih instrukcija, a što najviše ne mogu da razumem to je što on nije smatrao za potrebno dati mi ikakvo obaveštenje. O ovom ličnom momentu u ovoj stvari — poručio sam mu — vodiću u budućnosti račun. Izgleda da je g. Mak Gregor hteo naknadno izviniti se — bar ja tako razumem njegov današnji dolazak. Na odgovor kavasa da nisam kod kuće on mi je danas po podne ostavio kartu.
Prepis ovog pisma poslao sam i Poslanstvu u Carigradu.

Mihailo G. Ristić

Prepis. Arhiv SANU — Ostavština M. R. br. 14234.

80

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Austro-Ugarskoj — Beč
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 157. 1/14. VII

Juče je iznenadno preminuo g. Venijamin Kalaji, zajednički ministar finansija, ili bolje ministar i upravljač Bosne i Hercegovine za vreme više od 20 godina. Kalaji je bio već od duže vremena bolešljiv; zimus je proveo neko vreme u Abaciji i otuda se vratio veoma slab i iznuren. Umro je od hroničnog zapaljenja bubrega.
Svi ovdašnji listovi puni su hvale zasluga Kalajevih za organizaciju i napredak „Nove Austrije" u svakom pogledu, za ovih 20 godina. Ima ih istina koji nalaze da je Kalaji za Bosnu i Hercegovinu skrojio suviše prostranu haljinu, u koju su okupirane provincije tek trebale da urastu, umesto da je haljina skrojena prema telu i da se prema uzrastu i napredovanju tek udešava i preokraja — ali mu ipak svi ti listovi odaju hvalu velikog organizatora i reformatora.
Ali nešto što je izvesno, to je da će s jedne strane Austrija teško naći Kalaju zamenika, kakav njoj treba, a s druge strane da će srpski narod u Bosni i Hercegovini smrću Kalajevom duboko odahnuti. Ja sam imao prilike slušati, kako su se srpski prvaci u Bosni veoma radovali glasu, koji se u jedno vreme beše razneo, kao da će grof Goluhovski odstupiti i da će ga u Ministarstvu spoljnih poslova zameniti Kalaji. „Samo neka se nama skine s vrata, a neka ga postave za što hoće" tešili su se oni - uzdajući se boljitku čak u takoj promeni. Oni su n. pr. Kalaja ovako karakterisali:
„Dođemo mu u audijenciju, izjavimo mu žalbu protiv nasilja i nepravde koja nam se čini i molimo ga da to odkloni. On sve obeća a ne učini ništa, ili učini još gore. Odemo mu opet, molimo ga i opomenemo na dato obećanje, a on onda inćari, da je to obećanje ikako i dao."
- Ma po Bogu, Ekselencijo, vi ste nam to sve obećali.
- E onda, biva, ja lažem, cinički im odgovara Kalaji, i onda, vele, šta na to da mu kažeš?!
Ništa nije izvesno ko će zameniti Kalaja. Pre svoga naimenovanja za ugarskog ministra-predsednika, pominjan je mnogo tadašnji ban Hrvatski grof Kuen Hedevari kao Kalajev naslednik; sad se pominju mnoge druge ličnosti, mahom vladari: Karlo Hijeronini, ministar Lukač itd.
Bošnjaci će se izvesno najiskrenije radovati onome koji bude pošao, a ne bude došao, kao negda vezirima.

Jovan F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-VI, I/3, pov. br. 1226.

81

Novinar Dobrivoje Popadić — Beograd
Ministarstvu inostranih dela — Beograd

\- 1/14. VII

Kao svršeni pravnik pariskog fakulteta, smatrao sam da ću najbolje poslužiti domovini ako budem stupio u redove protivnika Dinastije Obrenovića. Od 23. Jula 1900. god. pa sve do Maja o. g. — bio sam odgovorni urednik opozicionih listova. Bio sam odgovorni urednik „Malog Žurnala', "Narodnog lista" i „Dnevnog lista".
Na političkoj pozornici nisam nikada igrao vidnu ulogu. Jedina moja ambicija beše da poslužim opoziciju u borbi protivu postojećeg stanja, koje je nastalo od 23. Jula 1900.
Kao odgovorni urednik „Narodnog Lista", tada behu skupljeni najinteligentniji sinovi naše domovine. Tada behu saradnici "Narodnog Lista" ugledni državnici, profesori Velike Škole, viši oficiri itd. U to vreme beše „Narodni list" jedini opozicioni list oko koga beše skupljena inteligencija. Meni je iz Dvora nuđena ukazna služba da napustim redakciju „Narodnog Lista". I da sam tada napustio redakciju niko ne bi imao smelosti da se primi za odgovornog urednika. I tada bi bila oduzeta mogućnost opoziciji da se bori protivu postojećeg stanja putem javnosti.
Ukoliko sam mogao, časno i pošteno poslužio sam opoziciji protivu Dinastije Obrenovića. Ne htejući da izlažem neprijatnosti ljude koji su zauzimali ugledan položaj u društvu, to sam na sebe primao odgovornost za njihovo pisanje u opozicionim listovima.
U mračnom kazamatu narušio sam zdravlje. Sve sam to mogao izbeći, da sam napustio opoziciju.
Od 23. Jula 1900. pa do 29. Maja o. g. ja sam četiri puta bio u požarevačkom kaznenom zavodu. 16. marta o. g. pušten sam iz apsane.
Sada, kada je od 29. Maja o. g. nastupilo zakonito stanje u zemlji, meni je oduzeta mogućnost da otpočinjem karijeru u ukaznoj državnoj službi. Moji školski drugovi već su uveliko sudije ili starešine pojedinih nadleštva.
To ovim molim Gospodina Ministra da izvoli mene postaviti za dijurnistu u Presbiro. Ovde pod :/. prilažem overeni prevod moje diplome.
U nadi da će ova molba naći povoljnog odziva ostajem

ponizan
Dobrivoje Popadić
lisansije prava

Original. AS, MID, PO, 1903, F-VII, D-V, II/48 pov. br. 1724.

82

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rumuniji — Bukurešt
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd[*]

Pov. br. 74. 2/15. VII

Prema ukazu vladinom od 9. prošl. mes. ovde je, ove godine, po već utvrđenom običaju proslavljen 29. Juni kao dan rođenja njegovog Veličanstva Kralja Petra I. Toga dana u 11.30 čas. pre podne držato je svečano blagodarenje u crkvi Kreculesko, koja je jedna od najlepših i najbogatijih crkava u Bukureštu, na kome su služili dva sveštenika sa nastojnikom crkve arhimandritom g. Florom. Ove godine nije držato blagodarenje u crkvi g. Kolindera, upravnika krunskih domena, kao što je to do sada bilo, zbog toga što se ova crkva sada opravlja. Na blagodarenju prisustvovao sam lično sa pisarom Poslanstva g. Arnautovićem u paradnom odelu, a tako isto i ovdašnja srpska kolonija, kao i g. Svilokosić advokat i bivši dragoman ovog Poslanstva.
Od strane dvora, kao i vlade nije niko prisustvovao, kao što je to obično do sada bilo, a to zbog toga, što Poslanstvo nije izvestilo ovdašnje Ministarstvo spoljnih poslova o ovoj proslavi, kao što je to do sada činilo. Ovaj izuzetak učinjen je zbog toga, što je moja zvanična misija kao poslanika Srbije sa smrću pokojnog Kralja prestala i nije obnovljena, i prema tome nisam ni mogao nikog drugog ni pozvati na ovu svečanost do srpsku koloniju.
Po svršenom blagodarenju primio sam čestitanja u Poslanstvu od srpske kolonije, kojom prilikom napio sam zdravicu za dug i srećan život i vladavinu Njegovog Veličanstva Kralja Petra, što su

[*] Na adresu ministra Ljubomira Kaljevića.

prisutni sa oduševljenjem prihvatili. Po svršenom običnom posluženju, a prema usvojenom običaju pri ovom Poslanstvu, dao sam odvesti srpsku koloniju u obližnju restoraciju, gde je se i dalje častila a na račun Poslanstva, i sa tim je ovog dana završena proslava 29. Juna.
Od strane ovdašnjih stranih misija niko nije dolazio na čestitanje, a to nije ni ranije činjeno, pošto je ovde sporazumno utvrđen običaj, da svako Poslanstvo svaku svetkovinu izvodi strogo samo u krugu svoje kolonije.

Mihailović

Original. AS, MID, PO, F-VII, D-IV, P/37. nov. br. 1245, v. pov, br. 1244.

83

Diplomatska agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj — Sofija
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd[*]

Pov. br. 290. 2/15. VII

Imao sam čast primiti noću između 30. juna i 1. jula Vašu šifrovanu depešu u kojoj ste me izvoleli prekoreti što sam turskom komesaru dao onakav odgovor u pitanju o povlačenju turskih trupa iz Stare Srbije.[*]
Ja dosad nisam imao prilike upoznati se sa pogledima Vašim i Kraljevske Vlade u pitanjima spoljne politike, te sam se prema tome u svojim dosadašnjim razgovorima morao rukovoditi samo svojim ličnim apresijacijama, a naročito događajima koji se mogu u najbližoj budućnosti razviti.
Mogao bi bar donekle pogoditi mišljenje Kraljevske Vlade specijalno u ovom pitanju, da su mi slati u prepisu izveštaji prištevskoga Konsulata, kao što mi redovno šalju ovi ostali konsulati. Više puta sam se obraćao Ministarstvu moleći ga da izvoli narediti g. konsulu u Prištini, da mi prepis svojih izveštaja šalje, ali taj g. konsul nije po tome postupio.
Nemoguće mi je pak bilo pitati Vas za odgovor Ali Heruh Beju, pošto me je on o tome pitao kad me je sreo u Klubu, te nisam imao vremena ni mogućnosti da odgovor izbegnem. No ja nisam ni dao mišljenje turskom komesaru o povlačenju turskih grupa iz Stare Srbije, kao što se u Vašoj depeši veli, nego sam, kao što se iz izveštaja vidi, doslovno kazao ovo: „Turska će najviše učiniti za utvrđenje mira ako srpsku granicu sasvim delarmira i time ostavi Srbe spokojnima, da se sasvim posvete svome unutrašnjem preobražaju. Kad Srbi ne budu više zazirali od nagomilane vojske turske na granici, neće više ni oni biti uznemireni, a to će se spokojstvo odmah preneti i u hrišćansko stanovništvo u Staroj Srbiji i Maćedoniji."
Kao što se možete uveriti, Gospodine Ministre, ni jednom reči nisam savetovao turskom komesaru da se turska vojska povlači iz provincija Stare Srbije, no samo da se naša granica oslobodi, i opštenje sa našim elementom preko granice što više omogući. Međutim, događaji koje ja predviđam kroz dva-tri meseca, i koji se naglašavaju i u izveštajima Solunskog i Bitoljskog Konsulata, pokazaće da nije moje mišljenje u ovom pitanju ovoga puta bilo pogrešno.
No naravno da sam se ja odmah prema Vašoj naredbi požurio svoju pogrešku ispraviti. Ja sam juče tražio Ali Feruh Beja i upitao ga, da li je već odgovorio Hilmi paši na njegovo pitanje i u kakvom smislu. On mi odgovori doslovno ovo:
"Znate šta? prema ovome što se ovde radi, i kako se situacija sve više zamršuje ja nisam smeo uzeti na sebe tu odgovornost da savetujem povlačenje ili raspuštanje trupa. Izjavio sam najkategoričnije, da to prema stanju u Bugarskoj ne bi bilo za nas korisno. Što se tiče Srbije, neka se Hilmi paša obrati Feti paši u Beogradu. On tamošnje prilike poznaje i može primiti odgovornost za ono što kaže."
Ja sam zatim Feruh Beju izneo razloge, iz kojih je video da bi po Tursku korisno bilo, ako bi vojska ostala kao i dosad. Ali Feruh je s radošću akcentirao sve te razloge, jer je i on kao i svaki Turčin nepoverljiv, pa mu je milo bilo čuti da i Srbija, koja bi po njegovom mišljenju trebala da zazire od nagomilane turske vojske, želi da se vojska ne rastura. Obećao mi je još istog dana telegrafisati u Carigrad, i nastojavati da u Staroj Srbiji ostane sve po starom.

Pavle Marinković

Original. AS, MID, PO, 1903, F-III, D-VII, I/14, pov. br. 1212, v. pov. br. 1644.

84

[*] Na adresu ministra Kaljevića.

[*] V. pod br. 78.

Srpska pravoslavna bogoslovija — Prizren
Konzulatu Carevine Rusije[*] — Prizren

\- 2/15. VII

Na zahtev Vašeg Visokoblagorodija, čast mi je podneti Vam svoje mišljenje o ustupanju manastira Visokih Dečana na upravu i uređenje bratstvu ruskih monaha svetogorske ćelije Sv. Jovana Zlatoustog.

Kako ni mene ni ostale članove Dečanskog Odbora, koji je radio na održanju manastira, naš Visokopreosvećeni Mitropolit, gospodin Nićifor, nije u ovoj stvari nizašta pitao, a kako imam uverenja da sada vodi o tome izvesne pregovore i ona viša institucija u Srbiji koja me je u poverljivoj misiji ovamo uputila, a od koje nisam dobio nikakvih uputstava po ovoj stvari, to sve što kažem ovde imaće privatni karakter.

Kao što sam Vam i usmeno kazivao, ovu je stvar nezgodno poveo gospodin Mitropolit, kad nije dao nikakvog učešća narodu u savetovanju i rešavanju o istoj. Sticajem osobitih prilika za vreme petvekovnog robovanja našeg, narod ovih krajeva imao je živog udela u sudbi i održavanju manastira, pa je bivao pitan i za daleko sitnije stvari, koje su se ticale manastira. Međutim, gospodin Mitropolit smatra manastire za svoju ličnu domenu, te je zato ove pregovore vodio sam. Kad je sve svršio, onda, mesto da po uobičajenoj praktici ostavi opštinama izbor članova komisije on je sam odredio komisiju, od pećkih, đakovačkih i prizrenskih građana, koja je samo prisustvovala predaji manastira ruskome bratstvu. Ovakav početak predaje manastira ruskim kaluđerima može pre ili posle da izazove nesporazum i da od stvari koja ima mnogo dobrih strana i koja bi trebala da doprinese još tešnjem zbliženju između srpskog i ruskog naroda, stvori, možda, uzrok za mržnju i otuđivanje. Uostalom, da do toga ne dođe najviše će zavisiti od daljeg izvođenja i razvijanja ove stvari.

Polazeći sa toga gledišta da je ustupanje Visokih Dečana ocu Kirilu svršeni fakt, moglo bi se poželeti:

1) Da ruski monasi, koji se ovde u Mitropoliji nalaze, u interesu samog manastira i ugleda našeg pred mesnim inovercima, koji s interesovanjem i zluradošću prate pitanje njihovog odlaska u manastir, odu što pre u Visoke Dečane. Konačni povratak njihov u Svetu Goru bila bi nezaslužena uvreda za njih.

2) Da se učini sve što treba, te da:

a) Manastir u svemu zadrži tip srpske zadužbine.

b) Da se unutarnjim uređenjem i načinom života stvori mogućnost opstanka zatečenih i primanja u manastir novih monaha i poslušnika Srba, koji bi tu usvajali dobre strane ruskih svetogorskih monaha, podražavali im u pobožnosti i na taj način prošli neku vrstu monaške škole. U ovom bi slučaju Visoki Dečani postali duhovni rasadnik, koji bi stvorio nov srpski monaški podmladak i regrutovao ne samo za ove krajeve, nego i za sve srpske zemlje potrebne manastirske starešine i reformatore srpskog monaštva. Na ovaj bi samo način služba oca Kirila u srpskim V. Dečanima bila apostolska služba i dolazak njegov i njegovog bratstva imao bi karakter misionarstva slovenskog i bratstva pravoslavnog; jednom reči: dolazak ruskih monaha u Visoke Dečane imao bi višeg, idealnog smisla. Ako li oni budu osnovali čistu rusku monašku koloniju sa svima svojim specijalnim osobinama, onda će biti promašen cilj. Dečani će postati jedna izolovana oaza, u kojoj će se moliti Bogu i spasavati izvestan broj ruskih monaha, koji radi toga samo ne bi morali dolaziti u gnezdo arnautluka. Srbi monasi, koji bi se na svaki način imali pokoravati redu i disciplini manastirskoj, imali bi da budu glavna spona između bratstva i srpskog naroda i pomagači za ostvarenje religiozno-kulturne misije manastira u srpskom narodu.

v) Radi pojačanja veze između manastira i naroda, bez koga manastir nema opstanka i smisla za postojanje, potrebno je ona prava, koja su u uslovima data najbližoj opštini, proširiti na tri poznate opštine, na pećku, đakovačku i prizrensku, koje su i do sada zajednički vodile brigu o manastiru i iz kojih su sastavljane zajedničke komisije za izvršenje raznih potreba manastirskih. Po administrativnoj podeli onoga kraja najnadležnija bi bila đakovačka, po blizini, pak, pećka opština, ali prva je i suviše slaba, a pećka i inače ima dosta posla oko imanjem bogatijeg manastira Sv. Patrijaršije. Više opština više će znati i moći da pomognu manastiru. Nezgoda je dati jednoj opštini isključivo pravo i zato što se u njoj mogu desiti neredovno izabrani članovi, čija dobrosavesnost prema manastiru neće biti besporna. Tako npr. u sadašnjoj opštini pećkoj zasedava kao član Dimitrije, sin Bože Kujundžića, koji je tajno sa poznatim arhimandritom Janićijem rastapao dečanske srebrene i zlatne starine. Dalje, još su članovi Mihailo, sin Vasilija-Cila Mitrovića i Jovan, brat Gligorija Gerića, a i Vasilije i Gligorije molili su telegramom Patrijaršiju, da tog istog Janićija postavi za administratora Mitropolije prizrenske. To su stariji ukućani pomenute trojice opštinara pećkih činili onda kad je već ceo svet znao:

ko je Janićije, šta je počinio i šta je nameravao činiti po Dečanima. Prema tome, ima li smisla poveravati brigu o Dečanima jednoj i iz ovakvih članova sastavljenoj opštini? Ne, nema. Uvek će

[*] Na adresu konzula Sergija Vladmiroviča Tuholkog.

biti jače garancije u više opština nego u jednoj samo.
Ovoliko ukratko, kao nepozvan i neovlašćen. Detaljni program uređenja Visokih Dečana i rada u njemu spremiće, svakojako, oni nadležni, koji su i osnovne uslove napisali.
Vašeg Visokoblagodarija pokorni sluga

Stevan Dimitrijević
prota i rektor Bogoslovije

Original. AS, MID, Konzulat Prizren.

85

Srpska Crkveno-školska opština — Goraždevac
Konzulatu Carevine Rusije — Prizren

- 2/15. VII

Pošto je naš znameniti manastir Visoki Dečani ostao bez kaluđera i opkoljen jedino Arnautima, koji idu na to da taj manastir sruše, a, međutim, čuli smo bili da su došli nama jednokrvna braća, ruski kaluđeri iz Svete Gore Atonske naročito za manastir V. Dečane da u njemu obitavaju i čuvaju ga od Arnauta, pa se sada u Prizrenu nešto zadržavaju. Zato mi seljani iz sela Goraždevca usuđujemo se u poniznosti umoliti Vaše Visokorodije da izvolite biti blagonaklonjeni prema nama i da nam ruske kaluđere što skorije pošljete u manastir V.
Dečane da bi nam tu našu najveću svetinju sačuvali i spasli. U nadi da će ova naša ponizna molba biti uvažena ostajemo Vašem Visokorodiju ponizni, Crkveno-školska opština iz sela Goraždevca.

Pop Kosta M. Šćekić
sveštenik goraždevački, pećski okrug

Članovi: kmet Nika Vukanić
Radovan Manojlović
Miloš Vučović
Đorđe Đošović
Radosav Milić

Original. AS, MID, Konzulat Prizren.

86

Vojno ministarstvo Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

F/Đ br. 1264. 3/16. VII

Ukazom Njegovog Veličanstva Kralja od 21. proš. meseca, razrešeni su đeneralštabni potpukovnik g. Milutin Marinović od dužnosti vojnog izaslanika pri našem Poslanstvu u Petrogradu, i pešadijski potpukovnik g. Mihailo Janković, od dužnosti vojnog izaslanika pri našem Poslanstvu u Beču. S toga čast mi je moliti Vas, da se o ovome razrešenju izveste Austrougarska i Ruska Vlada.

Ministar vojni
počasni ađutant NJ. V. Kralja,
đeneral
Jovan Atanacković

Original. AS, MID, PO, 1903, F-IV, D-III, I/9, pov. br. 1250, v. pov. br. 2086/902.

87

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj — Atina

*Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd**

- 4/17. VII

Suivant les instructions qui m'ont été données par M. Svetomir Nicolayevitch j'ai l'honneur d'adresser à Votre Excellence les renseignements suivants sur les événements politiques de ces derniers jours.

Le Consul de Grèce a Monastir a envoyé un rapport au Ministère des Affaires Étrangeres dans lequel il fait ressoirtir que tous ceux que le gouvernement grec fait arrêter et expulser comme Bulgares, ne sont que des Grecs macédoniens, pour la plupart de Castoria, affiliés au Comité par des fausses promesses d'affranchissement de leur pays ou par d'autres moyens et ajoute que la persécution qui leur est faite en Grèce produit une impression pénible aux Grecs de la Macédoine et cause un énorme prejudice à la cause grecque. A la suite de ce rapport le Ministère de l'Intérieur a lancé une circulair eaux Préfets des provinces limitrophes les invitant a procéder à l'avenir avec beaucoup de circonspection à l'égard des personnes arrêtées et de ne pas les poursuivre sans avoir constaté si elles sont coupables.
Un journal, Théotokiste, s'attache à démontrer que le dit Consul est dans l'erreur vu que tous ceux qui ont été arrêtés et expulsés étaient porteurs de matières explosives ou de documents compromettants et très souvent d'uniformes bulgares et qu'au contraire le gouvernement grec ne s'est pas montré assez sévère a leur égard, puisque la majeure partie de ceux qui sont expulsés de Grèce y reviennent de nouveau pour poursuivre leurs agissements.
Le Président de l'»Association Centrale Macedonienne« (fondée ici il y a qiuelques mois) a fait connaitre hier à la Police que des Bulgares, agents du Comité viennent d'arriver encore à Athènes. À la suite de cet avertissement toute la police s'est mise à leur recherche. Le fait est que la poursuite qui se fait à tous les Bulgares, sans aucune distinction, qui passent pair Athènes a dépassé toute limite et provoque les railleries des étrangers. Il suffirait de rappeler ici qu'il y a un mois, la police du Pirée a pris pour des Bulgares le fils de Mr Nicolayevitch et le prêtre serbe Myron [...].

En dehors des articles qui ont été publiés bien avant le départ de Mr Nicolayevitch sur le nouvel ordre de choses en Serbie et dont les principaux ont été inspirés par le soussigné, aucune autre chose n'a été écrite ces jours derniers à ce sujet.

D. Trangullis
Interprète de la Légation d'Athénes*

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-V, I/1, pov. br. 1346.

88

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Poslanstvu Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad

Šifrovano 5/18. VII

Prema dobivenim izveštajima veliki deo turskih trupa iz kosovskog vilajeta poslan u bitoljski. Skrenuti pažnju Porti na opasnost: oslabiti isuviše garnizone u Staroj Srbiji i ostaviti bez zaštite Srbe kojima Arbanasi prete.

Ljubomir Kaljević

Prepis telegrama. AS, MID, PO, 1903, F-VI, D-IX, U/5, pov. br. 5917.

---

* S obzirom da je potpisanog grčkog izvestioca angažovalo Srpsko Poslanstvo, i njegovi kasniji izveštaji, bez insignije Poslanstvo, ovde su štampani pod oznakom istog adresanta.

* Iako sledeći izveštaji ovog izvestioca neće biti napisani pod oznakama Poslanstva* radi istovetnog raspoznavanja ovde će se i dalje štampati kao da su odavde upućeni.

89

Srpska akademija nauka Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Br. 342. 5/18. VII

U prilogu pod :/. šalje se tome Ministarstvu četiri paketa Akademijinih knjiga, s molbom da ih ono isprati srpskim gimnazijama u Solunu, Skoplju i Bitolju, i srpskoj Bogosloviji u Prizrenu.

Predsednik
Srpske Kraljevske Akademije
S. M. Lozanić

Original. AS, MID, PP, 1903, K/l, br. 2060.

90

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj — Pariz
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 193. 5/18. VII

Smatram za dužnost da saopštim Vašoj Ekselenciji da se u francuskoj štampi od nekoliko dana rasprostiru obespokojavajući glasovi protivu stanja u Srbiji, vojske i nesigurnosti same zemlje.
Sem austriskih i nemačkih agencija, koje rasprostiru ove vesti i tajnim sredstvima daju oduške u francuskoj štampi, jedan veliki večernji list "Le Temps", koji misli, iako nema korespondenta u Beogradu, publikuje vesti iz Beča, označujući ih pod vidom iz Beograda. Kada bi „Le Temps" označio izvore ovim vestima, one ne bi ovde proizvele nikakvoga dejstva niti bi nam mogle škoditi, na nesreću, on to krije pod svojom odgovornošću, — koje reprodukovane od drugih pariskih novina, kao da to dolazi od njihovih naročitih korespondenata, sa promenom stila unekoliko, proizvode za našu zemlju najneugodnije dejstvo i imaju velikog uticaja na našu rentu i na naš finansiski kredit.
Ja sam hteo objasniti redakciji „Le Temps-a" ovo stanje stvari, ali pre nego bih učinio što, smatram za umesno izvestiti Vas, Gospodine Ministre, moleći za uputstva u ovom pogledu.
Međutim, da bih ma koliko, do tačnijih obaveštenja, zadržao uticaj ovih obespokojavajućih glasova, ja sam lično otišao G. Navilju, kome sam dao sva moguća uveravanja o stanju u Srbiji, moleći ga da o ovome sve, koji se bave našim finansiskim interesima, obavesti pokazujući im sve laži i cilj, koji imaju ovi zlokobni navodi.

Đorđe Đorđević

Original. AS, MID, PO, F-V, D-II, K/28, pov. 1305, v. pov. br. 1303.

91

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Službeno poverljivo. 5/18. VII

Na sastanku koji sam juče imao sa g. Zinovjevim između ostalog povela se reč o budućem našem poslaniku u Carigradu. Znajući da g. đeneral Grujić nema nameru da se vraća, g. Zinovjev me je upitao da li znam ko će doći na njegovo mesto. Odgovorio sam da mi apsolutno nije ništa poznato, da je pre izvesnog vremena g. B. Simić bio najozbiljniji kandidat i da je velika verovatnost da će mu se ponuditi carigradski post. Na ovo će mi g. Zinovjev odgovoriti kako bi ovaj izbor bio izvrsan, kako on g. Simića lično poznaje, koga on jako ceni i poštuje i kako bi mu bilo vrlo prijatno da ga ovde vidi.
Smatrao sam za dužnost da Vam gornje saopštim, jer nema sumnje da bi po naše ovdašnje poslove bilo od velike koristi da budući srpski poslanik u Carigradu, kao što je to bio slučaj sa g. đeneralom Grujićem, uživa dobro raspoloženje i lično prijateljstvo ovdašnjeg ruskog ambasadora.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-III, D-I, I/16, pov. br. 1623, v. pov. br. 1603.

92

Ministarstvo unutrašnjih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 188. 8/21. VII

Od upravnika grada Beograda pod 30. junom ove godine dobio sam poverljivo pismo sledeće sadržine:
„Od prošle godine nastanio se u Beogradu neki Bogomir Jakić, i do stanice železničke otvorio agenturnu radnju, za izdavanje karata, za međunarodni saobraćaj.
Bogomir je prvo služio u Solunu pod grčkim imenom, zatim u Zagrebu, odakle je ovamo i došao.
On ima vrlo jakih veza sa Makedoncima, koje sve on smatra za Bugare. Karte poglavito za njih nabavlja. Nekoliko meseci posao mu je išao vrlo hrđavo, ali on je ne samo lepo nu i galantno živeo.
Za poslednjih nekoliko meseci, on je već 3.000 Maćedonaca ekspedirao za Ameriku, i to iseljavanje uzima sve većih razmera. Za čudo je da ti svi ljudi imaju dovoljna troška do Amerike. Oni vele da emigriraju u Ameriku, ali ta emigracija vrlo jako pada u oči, da tu ne bude i nečijih političkih razloga, da se oslabi slovenski elemenat u Maćedoniji i stvore nove naseobine u Americi od Maćedonaca."
Dostavljajući Vam ovaj pojav, čast mi je moliti Vas, da našim konsulima u Turskoj, skrenete pažnju na isti, te da ispitaju i nađu prave razloge ovom iseljavanju.

Ministar Unutrašnjih Dela
Stojan Protić

Original. AS, PO, 1903, F-IV, D-III, I/10, pov. br. 1330.

93

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Austro-Ugarskoj — Beč
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. No 161. 8/21. VII

U ovoj „mrtvoj sezoni" ne bih Vam imao ništa javiti, što bi od specijalnog interesa bilo. Car je u Išlu, ministar spoljnih poslova na odsustvu u Francuskoj; u mesto njega prvi načelnik Ministarstva odpravlja samo tekuće poslove, radi kojih i sam samo dva puta nedeljno dolazi u Beč, i strani predstavnici mahom su se razišli iz Beča.
Balkanske stvari, međutim, posmatraju ovde na merodavnom mestu, kao i pređe, mirno i sa punim pouzdanjem da neće doći ni do kakvih komplikacija. To uverenje, kao što rekoh, bilo je i pređe, a ono je sada, pošto je u odnošajima tursko-bugarskim nastupio Detente, utoliko jače. Pouzdano se dakle izjavljuje uverenje i nada, da se mir na Balkanu neće poremetiti, bar — kako se ipak oprezno dodaje — za ovu godinu.
Zamenik umrlome ministru Kalaju nije određen; poslove Zajedničkog Ministarstva finansija odpravljaće privremeno grof Goluhovski.
Interesantno je da mi je jedan ugledan činovnik Ministarstva Inostranih Dela juče u razgovoru kazao, kako je Kalaji upravo umro u najzgodnije vreme. Stvari u Bosni, veli, kompliciraju se, i to naročito zbog nezadovoljstva i nesređenosti odnošaja u muhamedanskom stanovništvu. Uzrok tome nezadovoljstvu leži, po mišljenju toga činovnika, u opadanju i propadanju muhamedanskog stanovništva, a ono je usled totalno promenjenih i socijalnih i agrarnih prilika sasvim prirodno. Taj proces vrenja i nezadovoljstva ne bi mogao zadržati i pomoći mu ni sam Kalaji, uz još ostale svoje pogreške. S toga će se možda u svima tim teškim prilikama reći: kako bi sve drukčije išlo da je Kalaji u životu, i s toga je on za svoju slavu umro baš kad je trebalo, i s toga mu se tako mučno i može naći zamenik.

Hristić

Original. AS, MID, PO, F-II, D-VI, I/3, pov. br. 1306/1903.

94

Srpsko-pravoslavna crkveno-školska opština — Peć
Konzulatu Carevine Rusije[*] — Prizren

8/21. VII

Usuđujemo se i ovom prilikom obratiti se Vašem Visokorodiju s molbom odnosno ruskih monaha, koje nestrpljenjem očekujemo da dođu u manastir Visoko Dečane. Ovdašnji srpski narod potpuno se nada, da će jednokrvna i bratska nam Rusija i u buduće biti blagonaklonjena prema nama, kao što je uvek po svojoj dobroti do sada bila.
Naša je najveća želja da nam ruski kaluđeri što pre dođu u Manastir V. Dečane, a tako isto da imamo i konsula velike i bratske nam Rusije u našoj sredini ovde. Ovo je jedini spas naš od zlih Arnauta i time bi se obezbedili i osigurali ne samo naši manastiri i naše crkve, nego obezbedili bismo se i mi sami od nasilja i nepravde, koje su nam sve do sada od strane Arnauta činjene, a tako isto obezbedili bismo i grobove naših predaka, jer nam i oni nisu bili pošteđeni. Samo u zdravlju jednokrvne i moćne Rusije, možemo polagati nadu na lepšu budućnost.
Zato ovim najponiznije molimo Vaše Visokorodije da blagoizvoli biti blagonaklonjeno prema nama, da svojski poradite na to, da bi nam se ova molba što skorije uvažila.
U punoj nadi da će ova naša pokorna molba naći odziva u Vašem plemenitom i velikodušnom srcu.
Radi toga upućujemo Vašem Visokorodiju naročite izaslanike, koji će Vam i usmeno našu želju i molbu izjaviti

[*]Na adresu konzula Sergeja

Starešina Meladžiskog esnafa:
Rista Marković
Pekarski esnaf:
Spasoje Đorđević
Luka Simonović
Bojadžijski esnaf:
Vasilije S. Šotić
Kalajdžiski esnaf:
Dimitrije Jankov
Kondurdžiski esnaf:
Mile Petrović
Opančarski esnaf:
Marko K. Rajević
Mutafdžiski esnaf:
Spira Antić
Bakalski esnaf:
Cvetko Petrović
Kujundžiski esnaf:
Boža Lukić
Mumđiski esnaf:
Petar Dimić
Dunđerski esnaf:
Milisav Vasić
Kovački esnaf:
Ljubomir Zdravković

Ostaje Vašem Visokorodiju najodaniji
Srpsko pravoslavni opšti narod i pećska okolina

Esnafa trgovačkog starešina
Mita Jevtić
Starešina abadžiskog esnafa
Obrad Ristović
Od ćurčiskog esnafa
starešina Jaća Zdravković
Stefan S. Stefančević
Vasilije Božidarović
Žifko Stefanović
Jovan Z. Gerić
Rista Timotijević
Đorđe R. Mitković
Dimitrije Božidarević
Marko A. Ristić
Mihajlo Vasilijević
Lazar Nikoljić

Ovim se željama pridružuje i selo Belo Polje:
Crkveno-školska opština i narod
Blagoje Cirković
Jovan Gavrilović
Jeremija Krstić
Stevan Simić
Milovan Gavrović, kmet
i celo selo Belo Polje.
Paroh Goraždevački
Kijevaćki paroh
Sela Siga kmet
Vasa Penkov

Gažo Milovenisavić kmet
Milna Ristov,
Selo Dobro Dole, kmet

Opšti Narod Pećski i Okolina

Spasa Ristić
Sima M. Šćekić
Nikodim Mitić
Avram R. Avramović
Lađoje St. [?]
Vasilie Božidarović
Niko Jeftić
Milovan Vučin
Marko H. Ristić
Zaka Vukalović
Vasilije Simić
Đorđe Andrejić
Radoje Radulov
Milija Petrović
Rista Timotijević
Stefan Simin
Jaća Zdravković
Petar Živković
Ljubomir Jaćin
Mika Radisavljević
Rista Mitković
Aleksandar R. Mitković
Spasa Bašić
Milovan Jeftin
Stojan Lazarević
Dimitrie Tomić

Aca Premović
Ristu Lukinog
Đorđe Todorović
Jovan Petković
Nikodim Tanić
Vasilie Tomić
Arsa Jovanović
Živko Stevanović
Jovan Z. Gerić
Dimitrije Kolaković
Ilija Jovanov
Milija Ristić
Rista Janaćetović
Andreja Petrović
Dimitrije Spasić
Jovan Spasić
Spasa Jovanović
Anta H. Smedrin
Jovan Aleksić
Vuča Ničin
Toma Lukić
Moma Ristić
Jovan Arsić
Gligorije A. Ristić
Miljko Mitić
Aleksa Vasiljević
Antonije Ž. Popadić
Vasilije Dimitrijević
Mihajlo Vasilijević
Boža Lukić
Dimitrije Božidarević
H. Rista Marković
Arsenie Nikodimov
Nikola Jovanović
Jovan Ristić
Sava Mešišić
Toma Filipović
Zaharija Josifović
Petar Nikolić
Gogin Bogićević
Marko Živković
Jorda Stevanov
Janićije Radević
Jova Krste Radević
Slova Zakić
Borđe Dimić
Antonije Mikunović
Rista Josifov
Vasilije Vukašinović
Mirko Vasić
Sima J. Radević
Nikola Marković
H. Niko Ristić
Matija Filipović
Danilo K. Popović
Gavrilo Aleksić
Sava Stevanović
[?] Vojović
Jovan Z. Fundudž
Milan Vučić

Jaća Jovanović*

Original. AS, MID, Konzulat Prizren.

95

Stanovnici sela Loćana — Manastir V. Dečani
Konzulatu Carevine Rusije — Prizren

- 9/22. VII

Dole potpisati stanovnici sela Loćana prilazimo Vašoj Ekselenciji da Vam našu situaciju dostavimo.
Ta se situacija sastoji u ovome:

Pre dva dana, t.j. 7. jula tekuće godine bili smo se tužili đakovačkom komisionu za neke krvove, kao i za neke rane. Tužbe su date za šest krvova i tri rane. Nu na žalost! Srbe nam za svedoke ne primiše, nego nam traže Turke. Međutim, Turčin za Turčina nikad svedočiti neće. Pored krovova, mi smo pre dve nedelje tužili i za ostale zulume, međutim, nam se i to do danas ne izvidi.
U isto vreme, Arnauti nam prete sa sviju strana, da prosto neznamo kud ćemo, te toga radi molimo Vaše Visokoblagorodije, da nam i u ovoj stvari pomognete, kao što ste nam uvek, bilo delom, bilo savetom i pomagali, t.j. da poradite gde treba, da dođe vojska i u naše selo, da bi se Arnauti priplašili.
Pored ostalih zlikovaca, kao najgori — koji nam je dve godine zabranjivao odlazak u crkvu kao i sveštenikov dolazak kod nas, i koji je brata Lazara Nilića gađao, ali mu ništa učinio nije, samo mu aljinu malo razneo, jeste bratanac Ram Use, Mustafa Bon iz Crvenoga brega.
Za sve gorepomenuto, tužili smo kod Bahtijar bega miralaja, ali nam se ipak nikakva tužba ne presudi.
Prema rečima, kao i prema delima, vidi se, da nam, pomenuti Bahtijar beg u dogovoru sa Husein barjaktarom Juničkim, sve ove smetnje prave.
Toga radi i po drugi put najponiznije molimo Vašu Ekselenciju, da nam blagonaklonjenje Vaše, kao i dobrotu Vašu i u ovim prilikama ukazati izvolite, jer smo uvereni, da se očinski starate za nas i da bdite nad nama, kao majka nad jedincem sinom.
U nadi da ćete nam molbu uvažiti i u pomenutim stvarima pomoć nam ukazati izvolite, ostajemo Vašeg Visokoblagorodija ponizni.

Stanovnici sela Loćana.
Maksa Krstić, Dena Krstić, Anta Jovanović, Veselin Jovanović, Josif Danić, Petar Milisavljević, Nilja Bokić, Sima Kolić, Nikola Jovanović, Marko Simonović i Ilija Denić.

Original. AS, MID, Konzulat Prizren.

96

Poslanstvo Carevine Rusije u Srbiji — Beograd
Konzulatu Carevine Rusije — Prizren*

№ 421. 10/23. VII

На основаніи писемъ Ваших к Д. С. С. Чарыкову отъ 19 22. м. Іюня, переданных мне последнимъ передъ его отъездомъ, я уже приступиль къ переговорамъ съ здешнимъ Министерствомъ о водвореніи О. Кирилла съ монахами въ Дечанскомъ Монастыре, темъ более што и Д. Т. С. Зиновьев телеграфироваль въ Миссію в томъ же смысле.
Одновременно Г. Калліевичъ поручиль Сербскому Поверенному въ Делахъ въ Константинополе передать на усмотреніе Г. Зиновьева условія, на которыхъ могла бы произойти передача Дечана въ веденіе русскаго монастыря. Въ ожиданіи ответа отъ Г.

* Ima još i niz pečata sa imenima potpisnika.]
* Na adresu konzula Sergeja Vladmiroviča Tuholkog.

Зиновьева мне удалось уже уговорить здесь изменить, вь благопріятномь для нас смысле, некоторыя изь помянутых условій.
Однако не смотря на ето нашь посоль повидимому оставиль предложеніе о занятіи нами Дечанскаго монастыря, отдавь предпочтеніе другой комбинаціи.
Обь етой перемене я узнал от Гл. Калліевича, совершенно случайно, т. к. от Г. Зиновьева я никакого ответа не получиль.
Вь виду вышесказаннаго я прекратиль все начатые мною переговоры и воздействия, какь на Министерство, такь и на представиелей Сербскаго Архирейскаго Собора, о чемь и считаю долгомь Вась уведомить.
Примите, Милостивый Государь, увереніе вь от личномь моемь почтеніи и преданности.

Муравьев

П. С. Ползуюсь этим случаемь, чбобы просить Вась дать мне адрес О. Кирилла.

Original. AS, MID, Konzulat Prizren.

97

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 736. 10/23. jula

Ima već sedam do osam dana kako Vam nisam poslao nikakav izveštaj, a to je zato što se ovde za poslednje vreme ništa stvarno nije desilo. Posle one izjave koju je turski komesar u Sofiji učinio od strane Visoke Porte bugarskoj Vladi, izjave pune dobrog i prijateljskog raspoloženja sizerenske Vlade naspram vasalne Kneževine i posle datih obećanja Kabinetu generala Petrova, prestala je ona zaoštrenost u zvaničnim tursko-bugarskim odnosima, koja je pre nje nepune tri nedelje ozbiljno pretila opstanku mira. Ali, ako je ova zaoštrenost prestala, nisu nimalo prestali uzroci koji su je pre toga izazvali, niti su prestali uzroci koji su naterali makedonsko stanovništvo na ovu očajničku borbu. Ako su poslednje izjave i obećanja u nekoliko zadovoljile bugarsku Vladu, one niukoliko zadovoljile nisu makedonsko stanovništvo, a da je tako najbolji je dokaz što buntovničke čete počinju ponovo da se pojavljuju, naročito u bitoljskom vilajetu, u kome danas, kao što se ovde tvrdi, krstari do četrdeset naoružanih četa. Najzad, pitanje je u koliko će i zvanična Bugarska biti zadovoljena, t.j. koliko će vremena trajati ovo današnje prividno izmirenje između Porte i Knjaževske Vlade. Zasad je Turska ispunila samo jedno obećanje: ona je rehabilitirala strumničkog Mitropolita. Što se tiče otvaranja bugarskih škola, to tek idemo da vidimo u koliko će se ovo pitanje po Bugare povoljno svršiti. Danas su nastupile školske ferije, dakle, tek će se septembra meseca videti šta će biti sa otvaranjem bugarskih škola. Mnogi su od učitelja prišli bugaraškim četama i teško da će se oni smeti vratiti svojim školama, drugi su prebegli u Bugarsku i ima se razloga sumnjati da će im Turska, bar većini, dozvoliti da se natrag vrate. Ali, i da pretpostavimo da će Porta ispuniti data obećanja, ipak zato stanje u Turskoj neće prestati da i dalje bude prekerno (nesigurno) i puno opasnosti po održanje mira. Jer, najzad u čemu se sastoje ova poslednja obećanja i u čemu [će] njihovo ispunjenje doprineti poboljšanju opšteg stanja u Maćedoniji? U glavnom Bugarskoj je obećano da će se otvoriti one škole koje su posle solunske afere bile pozatvarane i da će se iz zatvora pustiti svi oni koji su pozatvarani zbog proste sumnje ili na osnovu prostog potkazivanja, a zato je bugarska Vlada odustala od mobilizacije, kojom je pripretila Turskoj.
Kao što vidite, Gospodine Ministre, ova obećanja nisu nikakve stvarne ustupke; Turska samo ublažava posledice onih mera koje su bile preduzete poglavito posle solunske afere. U glavnom, dakle, opšte stanje u Makedoniji neće se ni u koliko poboljšati, ono će ostati isto onako nesnosno, kao što je i pre bilo. Nije dakle nikakvo čudo, što je makedonsko stanovništvo ostalo i dalje nezadovoljno, i što su se čete ponovo pojavile.
Situacija je dakle još jednako vrlo ozbiljna, i ona je danas u toliko ozbiljnija, što je austro-ruski projekt o reformama pretrpeo potpun fijasko. Mi smo danas tako daleko od famoznih reforama, da sama reč „reforme u Makedoniji" izgleda jedan anahronizam. I pre je bilo njih vrlo malo koji su verovali da će se projektovane reforme ostvariti, danas u to već skoro niko ne veruje, pa možda čak ni tvorci ovog projekta. Nema sumnje da tu leži velika opasnost po održanje mira. Mnogi drže da će izgredi ponovo otpočeti, i to možda ubrzo. Da li će u tome slučaju Bugarska i hteti i moći da se uzdrži od akcije? To je pitanje koje mi moramo jednako imati pred očima, jer ako Bugarska i ne naruši mir, mi je više ne smemo ostaviti da vodi prvu reč u makedonskom pitanju; niti smemo više dopustiti da se u ovom pitanju čuje isključivo njen glas, da ona sama advocira

pred Evropom, za potlačene hrišćane. Mi, dakle, moramo biti gotovi za svaku eventualnost, i to u toliko pre, što je ova zatišanost u Makedoniji, momentalna i varljiva, i svakog dana mogu da buknu novi nemiri.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-II, I/23, pov. br. 1320, v. pov. br. 1169.

98

Generalni konzulat Kraljevine Srbije u Ugarskoj — Budimpešta
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 91. 10/23. VII

Od pre nekoliko dana razne ovdašnje novine donose vest da će jedna od sestara Lunjevica držati javna predavanja o događaju od 29. maja. I ako sumnjam u njihovu sposobnost da ma na kom jeziku drže javna predavanja, ipak zato može se lako naći kakav vešt impresario, koji bi našao načina i mogućnosti da se to postigne, samo da do što više novaca dođe.
Pokušao sam da saznam, da li ima šta u stvari i dragoman poverenog mi Generalnog Konsulata pronašao je nekog Armina Lukača, ovde poznatog impresarija, koji mu je izjavio da on zaista sa sestrama o tome pregovara, da će celo predavanje poteći iz pera jednog srpskog državnika i da mu od jednog bogataša na tu cilj stoji dovoljno novaca na raspoloženju. Koji su taj pisac i kapitalista, to Lukač neće nikako da kaže. Veli da će ta predavanja napraviti veliku senzaciju naročito u Engleskoj i Americi, odakle mu se obećava veliki uspeh. Sestrama je zakazao za svako predavanje po 400 kruna, no veli da će im docnije i mnogo više dati.
Vest o tom predavanju doneo je naposletku i današnji Pester Lojd u rubrici „Dnevne vesti" i ja sam tako slobodan da Vam na tu noticu obratim pažnju, naročito zbog poslednjih redova, koji se odnose na Njegovo Veličanstvo Kralja.
U saopštenju gornjeg, meni je čast moliti Vas za dozvolu, ako se ova namera Lukačeva ostvari, i ako se ta predavanja i ovde htednu držati, da ih mogu pomoću ovdašnje vlasti sprečiti, ako ne sasvim, a ono bar samo u koliko se bude odnosila na Njegovo Veličanstvo Kralja.

Barlovac

Original. AS, MID, PO, 1903, F. D. S/26, pov. br. 1689, v. pov. br. 1526.

99

Srpska crkvena opština — Đakovica
Ruskom konzulatu — Prizren

Ovdašnji Narod klečeći pred Vas i moleći Vas, u ime Njegovog Imperatorskog Carskog Ruskog Veličanstva i izbavitelja celog Slovenstva i ostalih naroda, da se smilujte i nama u ime zaštite nas i naših S. M. V. Dečana kao i ostalih, pošljete Vaše kaluđere i nadamo se da ćemo skorije dobiti i stalnog Konsula ovde.
Semo [jesmo] i ostajemo u najvećoj nadi obšti narod đakovački.

Nikola Savić
Gligorije Janićević
Krsta Jakić
Sava Josifović
Krsta Petrović
Lazar Stojanović
Marko Gligorijević
Petar Matić
Rista Šajlović
Stefan Andrić
Stefan Simić
Jevtuš Stanković
Sava Stojanović
Stojan Đorđević
Cvetko Isailović

Original. AS, MID, Konzulat Prizren.

100

Srpska pravoslavna Mitropolija — Priština
Ruskom konzulatu — Prizren

Br. 1140. 10/23. VII

Imao sam čast primiti oba Vaša telegrama povodom naših monaha svetogorskih i u stanju sam odgovoriti Vam, da je se došlo do sporazuma između NJ. E. Gospodina Zinovjeva i Poslanstva srpskog u Carigradu, o njihovom ostanku u mojoj Eparhiji ovako:
„Uprava manastira Visokih Dečana ostaće u rukama srpskog igumana, a mogu ostati i dva sabrata ruska, iz tih, koji su u Prizrenu. Ruskoj bratiji daće se u ovoj Eparhiji jedan manji manastir, u kome mogu obrazovati svoj sabor."
O ovome sam ovako izvešćen iz Beograda. Držim da će i Vaše Blagorodije dobiti po ovoj stvari izveśće iz Carigrada, ako već nije dobilo.
Molio bih Vas, da izvolite sve ovo saopštiti Ocu Kirilu, i izjavite mu moje duboko žaljenje što je se u poslu ovome na zajedničkom našem Rusko-Srpskom rodu i bratstvu našlo ljudi koji su hteli zbog ličnih svojih ambicija uvesti u njega smutnju i osujetiti sasvim naš patriotski rad; ali najzad nije opet rđavo izvedena stvar, i ja molim Oca Kirila da dozvoli da njegova dva brata odu u Dečane, a pristane da mu se da jedan drugi manastir, gde bi obrazovao „opštežiće", koje bi moglo poslužiti za primer svima našim srpskim inocima. Prema ovakom stanju stvari, i ako Otac Kirilo pristaje na sporazum koji je izvršen sa Njegovom Ekselencijom Gospodinom Zinovjevim, ne bi trebalo da se monasi udaljuju iz Eparhije, nego neka čekaju neko kratko vreme, da se za njih nađe manastir.
U isto vreme molio bih Oca Kirila, da mi dozvoli dva sabrata za manastir Sokolicu, koji je udaljen od Mitrovice (1 1/2) sat i po.
Radi pravoslavlja, radi naše opšte slovenske zajednice potpuno se uzdam da ćete umeti ubediti Oca Kirila o svemu, i da će on pristati na pomenuti sporazum; a ja ću potražiti one koji su denuncirali mene i s njima raspraviti stvar onako kako treba. — Ostajemo Vam topli molitvenik i blagorodni.

A. E. i Mitropolit Prizrenski
Nićifor

Original. AS, MID, Konzulat Prizren.

101

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Zabeleška o prijemu akreditiva francuskog poslanika u kraljevskom dvoru

- 11/24. VII

Njegovo Veličanstvo Kralj blagovoleo je 10. ov. m. u 11 časova pre podne primiti u svečanoj audijenciji g. Žorža Benoa, izvanrednog poslanika i punomoćnog ministra Njegovog Prevashodstva Goopodina Predsednika Francuske Republike. Audijenciji je prisustvovao gospodin Ministar Inostranih Dela.
Gospodin Poslanik je predao Njegovom Veličanstvu Kralju pismo, kojim ga Njegovo Prevashodstvo Gospodin Predsednik Francuske Republike akredituje kao svog izvanrednog poslanika i punomoćnog ministra kod Njegovog Veličanstva Kralja. Pri predaji ovog pisma Gospodin Poslanik je, ponavljajući uveravanja o naročitim simpatijama s kojima je Francuska i njena vlada dočekala stupanje Njegovog Veličanstva na presto Njegovih slavnih predaka — umolio Njegovo Veličanstvo Kralja da mu dopusti izraziti njegovo najveće zadovoljstvo, koje oseća, što je on određen da kod Njegovog Veličanstva predstavlja vladu Francuske Republike.
Gospodin Poslanik je dalje izjavio, da će se, saobrazno instrukcijama svoje vlade, truditi da održi, ako je moguće, da učini još tešnjim prijateljske veze, koje srećom već postoje između Francuske i Srbije i da se uzda da će Njegovo Veličanstvo, udostojivši ga svojim blagonaklonim poverenjem, olakšati izvršenje njegovog zadatka.
Njegovo Veličanstvo Kralj, primajući ovo pismo Njegovog Prevashodstva Gospodina Predsednika Francuske Republike, izjavio je Gospodinu Poslaniku, da je s velikim zadovoljstvom primio to pismo, kojim ga Njegovo Prevashodstvo Gospodin Predsednik Francuske Republike akredituje kao izvanrednog poslanika i punomoćnog ministra, i da Gospodin Poslanik ima jedan naročiti osnov da bude blagonaklono primljen, jer on predstavlja Francusku, koja je za vreme Njegovog izgnanstva bila druga otadžbina — Francusku, koja ga je primila u redove svoje vojske.
Njegovo Veličanstvo Kralj dodao je, da je time već kazao, koliko su mu dragocena uveravanja koja mu donosi Gospodin Poslanik o naročitim simpatijama Njegovog Prevashodstva Gospodina

Predsednika Francuske Republike. Dalje je Njegovo Veličanstvo izjavilo da mu je osobito prijatno što je G. Benoa određen za poslanika i da on može računati na pomoć Kraljevske Vlade za izvršenje njegove poslaničke misije a Njegovo Veličanstvo ne sumnja, da će saglasno raditi da učine što tešnjim veze prijateljstva i zajedničkih interesa koje već postoje između Srbije i Francuske. Njegovo Prevashodstvo Gospodin Poslanik dopraćen je i dočekan u Dvoru i ispraćen iz Dvora do svog stana počastima koje dolikuju njegovom visokom činu.

AS, MID, PO, 1903, F-I, D-III, B/21, pov. br. 1252.

102

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Konzulatu Kraljevine Srbije — Priština

Br. 8009. Hitno. 12/25. jula

Njegovo Veličanstvo Kralj Ukazom svojim od 10. ov. meseca, a na predlog g. Ministra Inostranih Dela blagovoleo je postaviti za generalnog konsula I klase u Prištini g. Mihaila Markovića, direktora gimnazije u penziji.
U saopštenju prednjeg Ministarstvu Inostranih Dela čast je umoliti taj Generalni Konsulat da saopšti g. Avramoviću, dosadašnjem konsulu, da izvoli odmah g. Nastasu Nastasijeviću, vice konsulu tog Konsulata predati dužnost, a po tome g. Avramovića uputiti na njegovo novo opredelenje u ovome Ministarstvu i javi dan predaje dužnosti njegovom posledniku.

Za Ministra
Načelnik
Aleksandar Z. Jovičić

Original. AS, MID, Konzulat u Prištini

103

Ministarstvo vojno Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. No. 1015. 15/28. VII

Kao što Vam je poznato NJ. V. Car Ruski poklonio nam je 10,000.000 bojevih metaka za puške Berdanove, s tim da nam se izdadu koncem Maja ove godine.
Moj predhodnik odredio je bio potpukovnika g. Petra Kostića da ode u Petrograd te da tamo sporazumno sa našim Poslanikom udesi sve što treba radi transportovanja ove municije od Kremenčuga do Odese i od Odese do Radujevca.
Iz izveštaja koji mi je po povratku svom iz Rusije podneo potpukovnik Kostić, vidi se da je rešenje o izdavanju ove municije bilo obustavljeno od strane ruske vlade; no pri svem tom on je, kako veli, uspeo da privoli pomoćnika Ministra Inostranih dela g. Gartviga na pristanak da izdejstvuje odobrenje o izdavanju pomenute municije. Gospodin potpukovnik Kostić tvrdi da je g. Gartvig svojom rukom stavio na pismeni raport potpukovnika Kostića i rešenje o tome koje je samo još trebao da potpiše Ministar Inostranih dela g. Lamsdorf, koji se tada nije nalazio u Petrogradu.
Sem toga potpukovnik Kostić bio je odpočeo da radi još i na tome da nam se odobri transportovanje ove municije od Kremenčuga do Odese besplatno.
Potpomognut od g. Čarikova ovdašnjeg ruskog Poslanika, koji se tada nalazio u Petrogradu i g. Propera urednika „Berzanskih novina" — potpukovnik Kostić veli da je uspeo da ruski Ministar finansija g. Vite pristane u načelu na to, no s' tim da se o tome učini formalni predlog bilo od strane našeg Poslanika u Petrogradu, bilo od strane ruskog Poslanstva u Beogradu.
Kako je se potpukovnik Kostić morao vratiti, a stvar nije bio priveo kraju, to je on po svome povratku ovamo, uspeo kod ovdašnjeg otpravnika ruskog Poslanstva, da on učini ovaj predlog samo ako mu se od strane našeg Ministra Inostranih dela učini napomena za to.
Kako bi za nas korisno bilo da se ova municija transportuje na račun ruske države — to Vas molim, Gospodine Ministre, da izvolite učiniti predstavku ruskom Otpravniku poslova ovde i umolite ga, da on učini nužne korake kod svoje vlade da nam se prenos Berdanove municije na ruskim državnim železnicama dozvoli besplatno.

Radi Vašeg orijentisanja, čast mi je napomenuti Vam da je potpukovnik g. Kostić u razgovoru koji je imao po toj stvari sa ovdašnjim ruskim Otpravnikom poslova g. Muravjevim naveo kao razlog za ovu tražnju to što budžetom nije predviđen ovaj izdatak pošto je poklon NJ. V. Ruskog Cara posle votiranja budžeta učinjeno.
U isto vreme molim Vas da izvolite iziskati od našeg Poslanstva u Petrogradu izveštaj da li je izdavanje municije Berdanove definitivno odobreno a u smislu moje depeše Pov. № 911 od 4. t. ms. koju sam uputio neposredno našem Poslaniku u Petrogradu, pa zatim me o rezultatu izvestite, kako bih mogao posle uputiti u Kremenčug oficira za primanje ove municije.

Jovan Atanacković

Original. AS, MID, PO, 1903, F-I, D-III, B/31, pov. br. 1345, v. pov. br. 1338.

Na poleđini:

Kraljevskom Poslaniku
Petrograd

U vezi s telegramom, koji je 4. ov. m. uputilo Kraljevskom Poslanstvu Ministarstvo Vojno, Ministarstvo Inostranih Dela ima čast zamoliti ga, da odmah javi: da li je definitivno odobreno pošiljanje poklonjene berdanske municije za Srbiju.
Ovo je potrebno da Kraljevsko Poslanstvo što pre razabere i javi kako bi Vojno Ministarstvo moglo poslati oficire koji će u Kremenčugu primiti ovu municiju.

Kaljević

104

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

\- 15/28. VII

Uputivši vam sinoć akt, kojim Vam stavljam na raspoloženje svoj dosadašnji položaj, smatram za potrebno, propratiti ga još ovim privatnim pismom, koje vam šaljem ne samo kao ministru no i kao čoveku, koji mi je uvek pokazivao povoljna lična raspoloženja, i to stoga, što ne bih želeo, da se gore pomenuti moj korak pogrešno tumači.
Njime niti sam imao niti imam nameru obeležiti ili zauzeti nekakvo političko držanje prema današnjem stanju u zemlji. No, znajući da posle stupanja na presto Njegovog Veličanstva kralja Petra I, Kraljevska vlada stoji pred rešenjem pitanja, kojim će ličnostima poveriti dalje zastupanje srpskih interesa na strani, i saznavši za izvesne po mene laskave uticaje, koji su se pojavili poslednjih dana, smatrao sam za korektno, da Vam svojevoljno stavim na raspoloženje položaj, koji sam do sada imao čast zauzimati.
Moleći vas, da sadržaj ovog pisma izvolite primiti k znanju, imam čast podneti vam, poštovani Gospodine Ministre, uverenje o mom odličnom uvaženju.

M. J. Milićević

Original. AS, MID, PO, 1903, I/40, pov. br. 5895.

105

Ministarstvo unutrašnjih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Poverljivo. 16/29. VII

Načelnik okruga vranjskog izvestio me je danas šifrovanom depešom da su se od onih osam lica, što su otišli u Vranje, trojica vratili u Beograd, a pet se još nalaze u Vranju, pa moli za dejstvo kod Vas, da mu se pošalje novac za tih petoro radi izdržavanja i hrane dok se tamo nalaze.

U isto vreme javlja mi, da se u srezu poljaničkom nalaze šest komita, oružani puškama, a on ne zna da li su naši. Naredio sam da sazna i da me izvesti.
Izveštavajući Vas o ovome, Gospodine Ministre, meni je čast umoliti Vas da izvolite narediti da se prestane sa ovim poslom koji krije u sebi mnoge nezgode a i policijskim vlastima zadaje mnogo posla.

Stojan Protić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-I, D-V. G/18, pov. br. 1625.

106

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Austro-Ugarskoj – Beč
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije - Beograd

Pov. br. 163. 16/29.VII

Kao što ste već izvoleli videti, za zajedničkog ministra finansija, na mesto pok. Kalaja, postavljen je g. Burjan poslednji austrougarski poslanik u Atini. Baron Burjan je došao na mesto Kalajevo prostim sticajem prilika. Da je Kalaj umro pre pada ugarskog ministra predsednika Sela, danas bi bez sumnje bio grof Kuen Hedervari zajednički ministar finansija. Sam pak Burjan već je bio odavna deziniran da u carigradskoj Ambasadi odmeni staroga barona Kaliča, onako kao što se n. pr. bukureški poslanik Palavičini smatra za naslednika barona Erentala u petrogradskoj ili grof Kevenhiler (negdašnji poslanik u Beogradu) za naslednika grofa Volkenštajna u pariskoj Ambasadi.
Propraćajući dolazak barona Burjana za zajedničkog ministra finansija, novine ističu, naročito, produženje velikog organizatorskoga posla u Bosni, posle tako znamenitoga čoveka kao što je bio Kalaji i želju da g. Burjan tome teškome zadatku odgovori. U diplomatskim pak krugovima — u kojima je naimenovanje njegovo prilično iznenadilo, i koji to naimenovanje tumače momentalnom oskudicom drugih ljudi s jedne, i srodstvom Burjanovim sa pređašnjim madžarskim konvedskim ministrom baronom Fejervarijem, Carevim velikim ljubimcem, s druge strane — ne drže, da je baron Burjan dorastao da primi tako ogromno nasleđe jednoga Kalaja u upravi Bosne i Hercegovine.
Tim bolje za okupirane provincije.

Odlazak kneza Ferdinanta do Sofije ovde u merodavnim krugovima predstavljaju kao stvar koja nikako nema onoga značaja koji mu se pripisuje. Vi, gospodine Ministre, znate, da naročito ovdašnja štampa hoće silom da te senzacione glasove stavi na našu kontu.
Uostalom juče mi je francuski ambasador markiz Reverso kazao, kako ni on nema nikakvih vesti koje bi potvrdile izneseni uzrok, sa koga je knez Ferdinand otputovao iz Bugarske. Naprotiv, on mi reče, kako mu je princ Filip Koburški neki dan pisao da će mu brat, knez Ferdinand, doći ovih dana u Ebental njihovoj materi, i da u tome pismu nema ni traga kakve uznemirenosti ni zebnje.

Inače nema ništa što bi kao naročito značajno imao pribeležiti.

J. F. Hristić

Original. AS. MID, PO, 1903, F-I, D-III, B/23, pov. br. 1357.

107

Konzulat Kraljevine Srbije — Bitolj
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

№ = 108. 16/29. VII

Imam čast izvestiti Ministarstvo da sam primio njegovo pismo od 12 ov. m. № = 8009, u kome mi je saopšteno da sam ukazom NJ. V. Kralja, a na predlog Gospodina Ministra Inostranih Dela premešten u Skoplje, po potrebi službe za Generalnog Konsula III klase. U tome pismu naređuje mi se da dužnost ovde predam pisaru g. *Mihailović*u.
Primajući k znanju ovu naredbu imam čast saopštiti Ministarstvu da ću ja do dolaska g. *Mihailović*a ovde (on je u Beogradu na osustvu i čekam ga sutra-prekosutra) biti spreman da predam dužnost, ali predaji biće materijalno nemoguće pristupiti sve dok Ministarstvo i blagajna Ministarstva ne urede neke poslove ovog Konsulata koji se odnose na naš narodnosni rad ovde. O dva ovaka pitanja ja sam Ministarstvu juče poslao šifrovane depeše, a o jednom pišam u pismu od 14. ov. m. PPN. 408 koje ću s ovim ispratiti.*
Da bih dakle mogao predati dužnost što pre imam čast moliti da mi se na dotična pisma odmah odgovori.
U isto vreme imam čast saopštiti Ministarstvu da ću ja g. *Mihailović*u predati i prosvetne račune, poverljive prirode samo za ovu godinu. Računajući da ću dobiti odgovore na pitanja koja se odnose na poverljive račune za prošlu godinu, ove ću zaključiti i predati Ministarstvu pod pečatima ovog Konsulata i njegovom ekspedicijom. Račune poverljive predaću g. *Mihailović*u tačno po pravilniku od 24. jula 1899 g. PPN. 2075.
Da bih kad odem u Skoplje mogao primiti dužnost što pre molim Ministarstvo:
1. da Skoplju naredi da zaključe poverljive račune za prošlu godinu;
2. da predaja ovogodišnjih računa bude onako kako naređuje gore pomenuti pravilnik PPN. 2075;
3. da ako ovo dvoje ne bude urađeno ma iz kojih razloga ja dužnost ne mogu primiti bez izaslanika Ministarstva.

Mihailo G. Ristić

Prepis. SANU — Ostavština M. R. br. 14243.

108

Srpska pravoslavna crkvena opština — Prizren
Ruskom konzulu Tuholkom — Prizren

— 18/31. VII

Ladnoća Vašeg Visokoblagorodija prema ovdašnjem srpskom narodu i ravnodušnost prema njegovim potrebama, koja je povodom dečanske stvari od dve nedelje na ovamo primetna, goni

* U vezi sa nenaplaćenim troškovima Konzulata. Osporavana suma iznosila je 2086 dinara i 70 para. (Ovde neštampani izveštaj od 14. VI, br. 408.)

nas da Vam, kao predstavnici srpske pravoslavne opštine, podnesemo sledeću izjavu.
Pre svega mi ostajemo pri tom da nismo protivni odlasku ruskih monaha u manastir Visokih Dečana, ali samo želimo da se njihovo prebivanje u manastiru uredi tako da manastir ne izgubi tip i značaj srpske zadužbine, da život i rad ruskih monaha u njemu bude od stvarne koristi okolnom narodu i da time oni učvrste ljubav prema Rusima, koja je našem narodu urođena. U protivnome, ova bi stvar, neregulisana i neuređena, mogla imati obratnog uticaja i nije nemoguće da bi otpočela razrođavati ono što su vekovi srođavali, i do toga usadili ljubav srpskog naroda prema Rusima da on između sebe i Rusa ne pravi razlike u narodnosnom smislu.
Ovako smo mi uvek i nikako drukčije mislili, a što nismo uzimali aktivnog učešća u delu odlaska ruskih monaha u manastir Visoki Dečani uzrok je taj što nas ne samo niko za to nije pitao, nego su opština naša i Dečanski Odbor sa strane g. Mitropolita, na vređajući način u celoj ovoj stvari, sve do nedavnog Vašeg poziva, obilaženi.
Nismo se mogli nametati, ali nismo ni u čemu ni kvarili stvar. Pomažući, ukoliko smo mogli i ukoliko su nam prava naša dozvoljavala, ruske monahe u potrebama, koje su nam za sebe i manastir ukazivali, mi smo glavnu stvar — pitanje njihovog odlaska u manastir i regulisanje odnosa njihovih, ostavili bili onima koji su to i započeli.
Kad smo pak nedavno saznali, da se između vlade Kraljevine Srbije i drugih nadležnih faktora vode pregovori o tome, onda je prirodno, što smo Vam izjavili, da i mi pristajemo na ono što ona bude rešila. Srbija je naš nacionalni centar, k njoj su naše težnje upravljene i ona čini znatne žrtve za ovamošnji srpski narod, te bi onda nepošteno i nerodoljubivo s naše strane bilo, kad ne bi vodili računa o njenom raspoloženju u ovoj stvari.
Što se tiče pismenog odgovora, koji je naš drug Cvetko Blagojević u ime opštine poslao u Đakovicu, molimo Vas da imate u vidu da je on to na brzu ruku i u hitnji učinio. Donosilac pisma tražio je da mu se odmah da odgovor, te se nije imalo kad dogovarati i mnogo razmišljati o formi odgovora. Pod rečima „špekulanata ličnih interesa" g. Blagojević je podrazumevao neke Pećance, koji su bili saradnici mnogih pokvarenih kaluđera, s kojima su i doveli manastire Visoke Dečane i Svetu Patrijaršiju do propasti. Iz lične koristi, oni su pomagali arhimandrita Joanikija i Sofronija i sve ostale raspikuće i rđave starešine, stavljali im svoje domove i sebe na raspoloženje i, uopšte, činili im sve samo da njima lično dobro bude. Da takvih izroda nije bilo, ne bi ni pomenuti naši sa imanjem bogati manastiri do ovog stanja došli. Oni isti špekulanti, iz čijih kuća nisu izbijali arhimandriti Joanikije i Sofronije, i koji su prvog, kad je Visoke Dečane do ivice propasti doveo bio, za administratora Mitropolije tražili, sada su, da bi valjda bar prividno sprali stare svoje grehe, ili gonjeni nadom na nove i obilatije lične koristi od bogatijih ruskih kaluđera, podigli veliku galamu u ovoj stvari, pa iz Đakovice na prepisku izazvali. Iako im nije dat povod za to, oni su klevetali i nas i Srbiju i podmetali nam ljagu, za koju bi se drugojače s njima računali, da su to drugi ljudi, a ne oni, čiji je karakter i „patriotizam" svima poznat. Ni beslovesna ptica ne kalja svoje gnezdo, a šta treba kazati o ljudima koji brljaju svoju širu domovinu i hule svoju rođenu zemlju, koja im je samo dobra činila — neka oceni Vaše Visokoblagorodije.
Glavno je da oni koji pljuju na svoj rođeni dom i bacaju se kamenom na svoga rođenog brata, ne mogu biti iskreni ni prema bratučedu i najbližem srodniku svom, i žao će nam biti ako takvi ljudi uspu da unesu zabunu među nas i da nas omraze s Vama.
Izraze „lanci tuđinštine" i „tuđinštini na milost i nemilost" molimo Vas da razumete kao posledicu hitnje piščeve i rečnika kojim on po svojoj naravi i samoučkom obrazovanju raspolaže. Reč „tuđinština" ovde upotrebljenu nikako ne razumemo u smislu neprijateljstva, već je pisac odgovora svakojako hteo pod „tuđincem" razumeti onoga ko neposredno ne pripada srpskom narodu, a reči „milost i nemilost" došle su u smislu bojazni da manastir ne izgubi svoj srpski tip, pošto se nije znalo za uslove. Ipak priznajemo da forma ovih izraza nije najzgodnija, ali Vas uveravamo da im ni mi ni g. Cvetko ne pridajemo bukvalni smisao, ne smatramo niti smo smatrali Ruse za tuđince. Ako Vaše Visokoblagorodije ipak misli da je reč „tuđinac" upotrebljena u onakvom smislu u kakvom bi je rekli tuđincima u pravom smislu reči, mi je tržemo natrag i molimo Vas da smatrate kao da nije ni izrečena.

Tako isto Vas molimo, da i one izraze koje je potpisani Cvetko Blagojević prilikom usmenog objašnjenja našeg s Vama upotrebio, ne tumačite onako kako bi tumačili dobro smišljene i sastavljene govore. On je pred bratom bratski i iskreno govorio, a u takvom razgovoru može da se potkrade i po neka oštrija reč, koju treba izviniti temperamentom govornika i otvorenosti karaktera njegova.
Da nije računao na to, da bratu a ne „tuđincu" govori, on ne bi bio otvoren. To bi, možda, bilo praktičnije, ali ne bi bilo iskreno, ne bi bilo bratski.
Uopšte mi Vas iskreno uveravamo, da prema Rusiji i ruskom Konsulatu a i prema Vama lično, u čije smo se vrline uverili i kome smo za mnoga energična zauzimanja za naše stvari od srca blagodarni, gajimo onakvu istu ljubav kakvu smo i do sad gajili. Tu smo ljubav mi s majčinim mlekom posisali i nikakvi smutljivci neće biti u stanju da nam je izglade.
Molimo Vas, da ovakvo uveravanje ne razumete kao laskanje s naše strane, kojim bi ciljali da Vaše Visokoblagorodije ponovno sklonimo na to da se zauzimate za stvari našeg bednog i stradajućeg naroda, nego da verujete da nas je unutarnji glas naše duše nagnao da Vam ovo kažemo. Mi ćemo i u buduće gajiti u sebi onakve slovenske osećaje, kakve je vekovima gajio srpski narod, pa i onda kad nam vrata ruskog Konsulata budu zatvorena.
Tražićemo leka svojoj nevolji i na drugi kakav način i živeti kao što žive ostala naša braća, koja nisu bila srećna da u svojoj blizini imaju predstavnike zaštitnice Pravoslavlja, bratske nam Rusije, ali znajte, da nas ipak nikakvo iskušenje neće dovesti do toga da zakucamo na vrata onih koje smo u istini uvek smatrali i sada smatramo za tuđince i neprijatelje svoje i slovenske, od čije smo se pomoći čuvali i onda kad nam je duša u podgrlac dolazila bila.

Vašeg Visokoblagorodija ponizni
izabrani članovi Opštine:
Krsta V. Patrnogić
Cvetko Blagojević
Sava Đurđević
Aleksa B. Ristić
Anđelko T. Sekulić
Ilija G. Janićević
Jovan Arsić
Mladen Tasić
H. Vasilj Popović
Jovan Stamenković

Original. AS, MID, Konzulat Prizren.

109

Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Skoplje
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 1033. 18/31. VII

Čast mi je u učtivosti izvestiti Vas, da su 15. ovog meseca prispeli ovde iz Prizrena deset ruskih kaluđera, među kojima su i otac Kiril, iguman ćelije Zlatousta, u Sv. Gori, sa svojim đakonom. Obojica su ostali ovde, a ostala osmorica produžili su put za Sv. Goru.
Gospodin protojerej Čemerikić, juče po podne, odmah, po povratku svome iz Bujanovca, gde je bio kod NJ. Visokopreosveštenstva Gospodina Mitropolita Firmilijana, radi izvesnih poslova,

posetio je ovu dvojicu kaluđera, koji su odseli u hotel „Imperijal". Odmah posle pozdrava, veli G. Prota da mu se žalio otac Kirilo, kako nisu primljeni u Dečane iako ugovor o tome postoji, koji su potpisali: Gospodin Mitropolit Nićifor, Prizrenska i Đakovička opština.
Kad im je saopšteno da ne mogu u Dečane, veli dalje otac Kirilo, kazano im je, da žali Mitropolit Nićifor što ne može da ih primi, ali šta će da radi, kad mu to Arhijerejski Sabor u Beogradu ne dopušta. Pored ovoga, otac Kirilo kazao je G. Proti, da se Zinovjev za ovo vrlo naljutio, a da je to zaista tako dokaz je, veli, taj, što Zinovjev nije hteo da primi našeg zastupnika poslanika u Carigradu, poručivši mu ovo: „Sa lažljivcima neću da imam posla." Dalje, otac Kirilo rekao je Proti, da je naš zastupnik poslanika umolio oca Varsonofija, jeromonaha ćelije Zlatousta, koji se sada nalazi u Carigradu, da piše njemu (ocu Kirilu) i umoli ga, da ovaj odmah piše Zinovjevu, kako su oni odustali od ugovora i zato se svojevoljno vraćaju svome manastiru. Ovako pismo kaže otac Kirilo da je i dobio.
Sem ovoga otac Kirilo ispričao je G. Proti da se i prizrenski ruski konsul G. Tuholka užasno naljutio na Prizrence i prizrensku opštinu, zato što mu je prizrenska opština kazala: kako su se oni (opštinari) nadali, da je ruski konsul u Prizrenu zato da pomaže Srbe a ne da puni srpske manastire sa ruskim kaluđerima. Zbog svega ovoga ni jedan Prizrenac nema pristupa u tamošnji ruski Konsulat.
Kad ih je G. Prota pitao, kad će da se krenu odavde, odgovorili su mu, da će ovde ostati i pričekati oca Arsenija, koji je, prema ugovoru, starešina manastira Dečana, a koji se nalazi u Carigradu.
Jutros, kad sam ispratio G. Maškova, bio je na stanici i G. Prota i oba ova ruska kaluđera. G. Maškov prišao im je i rekao da imaju depešu. Zainteresovan ovim umolio sam G. Protu, da ih pita od koga je ta depeša, i oni su mu kazali da je depeša od oca Arsenija, ali da ne znaju šta im se u depeši naređuje. Staraću se da saznam sadržinu depeše.

Danilo Dragašević

Original. AS. MID, 1903, PP, D/40, br. 2885.

110

Diplomatska agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj — Sofija
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 299. 19. VII/l.VIII

Ma kako da je bila naša situacija koju je G-n P. Marinković u svojim poslednjim izveštajima predstavio, izgleda da se ona od tog doba samo popravila, ne samo u pogledu spoljne no čak i unutrašnje bugarske politike.

Rešenje tako zvane unutrašnje organizacije maćedonskih komiteta, da prestanu do boljih prilika sa borbom, no da se puste u najočajniju borbu oko reforme ne bi bile potpuno izvedene do jeseni, pokazuje da se gledište Kneževske Vlade nije nikad u ovoj meri poklapalo sa nazorima maćedonskih komiteta. Za celo vreme ministrovanja G-na Daneve komiteti su se neprestano žalili kako Vlada ne radi ono što joj najsvetija dužnost nalaže. Sada se odluke tih istih komiteta podudaraju sa gledištem nove Kneževske Vlade, čiji je prvi korak bio da pokuša sporazumeti se neposredno s Turskom.
U pitanju o beguncima iz Maćedonije, čiji je broj, po novinarskim izveštajima, iznosio nekoliko

hiljada duša, učinjen je takođe jedan korak unapred. Do sada uvek Bugarska Vlada tražila je da njihovo rapatriranje izvrši naročita komisija sastavljena od turskih i bugarskih delegata. Turska je ovo s početka odlučno odbijala, i tek se sad pokazala malo popustljiva. Jutros sam čuo od samoga Ali Feruh Beja, da će sve teškoće, koje mogu pri ovom rapatriranju da iskrsnu, imati da otklone činovnici ovdašnjeg otomanskog Komesarijata, koje on za taj posao bude odredio, u dogovoru sa bugarskim činovnicima. No Kneževska Vlada kao da traži pozitivnije garantije, da će se s ovim beguncima zaista čovečno postupati.
Skori povratak begunaca na njihova ognjišta bio bi od velikog simptomatičkog značaja; tim bi se načinom najbolje suzbila bojazan da će ustanak odmah po izvršenoj žetvi početi u mnogo žešćim razmerama no ikada do sada. Ovoj će bojazni uvek imati mesta, do god u evropskim vilajetima budu postojali svi oni uzroci koji su izazvali maćedonski pokret, i od kojih nije ni jedan otklonjen. Svakako je neosporno, da se zasad sva tri faktora, i Vlade Turska i Bugarska, i ustanički komiteti, pokazuju veoma popustljivi i miroljubivi; samo je isto tako jasno, da je ovo raspoloženje privremeno, i da je nemogućno predskazati koliko će još ovako trajati [...].

Ma kako da kabinet R. Petrova, ovakav kako je sad sastavljen, ne izgleda da će biti dugog veka, čak unutrašnja politička situacija nije bezizlazna. Dovođenje ovog Ministarstva na upravu bila je čisto volja Kneževa, odmah se vidi da to nije bio prost kapris, i da Knez nije time sebe doveo u onako nezgodan položaj kako je to onda izgledalo.

Povoda za neko bekstvo Kneževo iz zemlje moglo je biti sada manje no ikada, i sve vesti koje su o tome u poslednje vreme pronesene, toliko su apsurdne da ih nije bilo potrebno naročito demantovati. Mogao sam primetiti, da je ovde ceo svet bio veoma neprijatno dirnut, što je beogradska štampa prva rasprostrla ove lažne glasove. Nije mi mogućno znati, da li su ovi glasovi potekli iz Beograda, ali se i ovde i u Evropi smatra da je to tako bilo. Svakojako je da su naši listovi poklonili najviše vere ovim vestima, i da mnogi nisu ni prikrivali svoju zluradost.
Veći deo bugarskih listova uzeo je da brani Kneza protiv ovakvih glasova. Mnogi su išli tako daleko da su u ovome videli naročiti plan, koji se u Srbiji kuje protiv Kneza u korist personalne unije između Srbije i Bugarske. „Narodna Prava" optuživali su celu Cankovljevu partiju, da na ovome radi; njen posrednik u ovom poslu bio bi poznati ruski policijski agenat Vajsman. Nema sumnje da bi i eventualni dolazak G-na Daneva u Beograd bio doveden u vezu sa ovim namerama. No svi ovakvi glasovi isto su tako malo ozbiljni, kao i oni o Kneževom nazovi bekstvu.
Prilikom današnjeg prijema u Ministarstvu Inostranih Dela, G-n đeneral R. Petrov pokazao se veoma osetljiv prema ulozi koju je naša štampa imala u puštanju i rasprostiranju ovih neistina o Knezu. Izgleda mi kao da je o tome dao praviti čitavu istragu, jer mi je rekao da, po izveštajima koje je pribavio, ovi glasovi treba da su prvo pušteni od same direkcije naših državnih železnica, od koje je odavde tražen naročiti voz. Sem toga, reče, da je saznao da neki Ministri imaju veza sa uredništvima listova, koji su ove glasove sa najviše revnosti rasprostirali, kao što su "Štampa", „Dnevni List" i još jedan treći, čijeg imena nije mogao da se seti. Naročito je veli neprijatno uticalo i na njega i na njegove kolege iz Ministarstva, što su i posle prvog demantovanja naše novine sistematski produžile širiti neistinite vesti.
Odgovorio sam odmah Ministru Predsedniku, da mi nije poznat izvor odakle je on ova obaveštenja podržao, ali da ga mogu pri svem tom uveriti da je rđavo izvešten, i da je isto tako neosnovano stavljati na teret direkcije naših železnica ovakve izmišljotine, kao i činiti Kraljevu Vladu ili pojedine naše članove odgovornim za pisanje sasvim samostalnih listova, na čije se pisanje prema postojećem zakonu o štampi apsolutno ne može uplivisati.
G-n đeneral Petrov dodao je, da on ovom pisanju ne pridodaje nikakav osobiti značaj, ali da bi bolje bilo izbeći takve štamparske ispade u interesu dobrih i prijateljskih odnosa između dve

zemlje. Kneževska Vlada smatra, da je dala eklatantnog dokaza o svojoj nameri da ove dobre odnose održi u vremenu teške krize, kroz koju je Srbija nedavno prošla, usled toga ona očekuje da i Kraljevska Vlada u svakoj prilici iste ovakve prijateljske namere posvedoči.

Dr. Boško I. Čolak-Antić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-III, D-VII, pov. br. 1369, v. pov. br. 1363.

111

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 779. VII/2.VIII

Juče sam imao poduži razgovor sa g. Gešovom o položaju u Maćedoniji. Bugarski diplomatski agent izgleda dosta zadovoljan sa Portom, ali to još ne znači mnogo, jer se čovek ovde mora zadovoljiti i sa vrlo, vrlo malim. Vrlo je često to zadovoljstvo i prividno, a no kašto i primorano, po kašto iz učtivosti naspram samoga Sultana koji vas je vrlo lepo primio a još lepše ispratio, a dosta često da bi se prikrio sami neuspeh. Teško mi je, dakle, bilo pogoditi, da li je g. Gešov doista zadovoljan, ili se tako pravi, iz pažnje prema ambasadorima, koji, ako nisu zadovoljni, ne iskazuju mnogo svoje nezadovoljstvo. Gospodin Kaliče bio je pretprošloga petka na Selamluku; primljen u audijenciju, on se zahvalio Sultanu za neke posvršavane poslove. Kad se izjavljuje blagodarnost, ne čine se predstavke, te je tako Sultan tom prilikom izbegao razgovor o Maćedoniji. Čuvši, pak, da se g. Zinovjev sprema da ide na odsustvo (koje je sad zbog rđavih vesti iz Maćedonije i Jermenske, odložio) Abdul Hamid ga je pozvao prošle srede na ručak, a posle toga bila je priređena jedna kinematografska predstava. Bilo bi neučtivo uznemiravati državnim poslovima gospodara od kuće koji vas je zvao na zabavu, i g. Zinovjev nije mogao da se ne pridržava toga pravila. Ali, pri svemu tome, reč se ipak povela o bugarskim apsenicima, i ruski je ambasador podsetio Sultana na dato obećanje da će se iz zatvora pustiti svi koji su pritvoreni na osnovu proste dostave ili sumnjičenja. G. mi je Gešov priznao da su doista mnogi bugaraši pušteni iz zatvora, ali se, pri svemu tome, tamnice ne ispražnjuju: jedni se puštaju, a drugi se zatvaraju. Biva, reče mi g. Gešov, da se otpušteni, posle nekoliko dana, ponovo pritvore. Tako, na primer, pre desetak dana bili su pušteni iz solunske tamnice 17 bugaraša iz Sereza, ali, nekoliko dana posle toga, vlast im javi da su pogreškom oslobođeni zatvora, i odmah ih ponovo pritvori; samo, na mesto otpuštenih sedamnaest, vlast ovoga puta pritvori njih dvadeset i nekoliko. Vlast je valjda zato povećala ovo društvo sa nekoliko članova da bi se u tamnici vreme provelo veselije. I još ima ljudi koji tvrde da carske vlasti ne vode očinsku brigu o hrišćanima! Što se tiče otvaranja bugarskih škola, mišljenje g. Gešova u tome pitanju ni u koliko se ne razlikuje od moga ličnoga mišljenja, koje sam imao čast izložiti Vam u mome pismenom izveštaju od 10. t. m. PP Br. 736.*. I g. Gešov predviđa iste teškoće o kojima sam i ja govorio, i on se plaši da ovo pitanje, kad se posle ferija škole budu otvorile, ne izazove nove teškoće i nove zaplete.

Interesantno je da g. Gešov otvoreno i vrlo žučno osuđuje komitetlije od kojih se, veli, Bugarima u Maćedoniji ne da živeti. Po njegovim rečima, ne zna se na koga bi se trebalo više žaliti: na Turke ili na komitetlije koji odraše narod ubiranjem nasilnoga nameta za revolucionarni pokret. Po pričanju g. Gešova, mnogi bugarski trgovci, da bi se spasli ovih razbojnika, koji nikako ne prestaju da ih pljačkaju, napustili su svoje rođeno mesto i prešli u veće varoši, poglavito u Solun.

* V. pod br. 97

Gospodin Gešov svuda priča kako je kneževska vlada preuzela najstrožije mere protivu komitetlija i kako je granica „hermetički" zatvorena. Gospodin je Gešov počeo ponovo davati Turcima najozbiljnija uverenja u tome smislu, kao i uverljive izjave. Ovo oštro kritikovanje komitetlija, ovi ispadi puni gorčine, od strane bugarskog diplomatskog agenta, mogu se tumačiti kao da Bugarska predviđa nove i ozbiljne izgrede, pa bi htela unapred da sa sebe skine svaku odgovornost. Bugarska vlada hoće da uveri Evropu da između nje i komitetlija nema ničega zajedničkoga; ona će se naročito starati da u to uveri Portu, kako bi docnije za ove iste komitetlije, kojih se ona zvanično otresa, izvukla što veće koristi. Što se pak samih komitetlija tiče, ovde se mnogo pogovara, a u to su mnogi i uvereni, da će nemiri otpočeti odmah posle žetve. Turska, koja nije u stanju da otkloni i uzroke koji su izazvali revolucionarni oružani pokret, koja ništa stvarno nije učinila, niti je možda u stanju da učini za istinsko poboljšanje stanja hrišćanskog stanovništva, ne upušta iz ruku ovu sa mukom i velikim novčanim troškovima nagomilanu vojsku koja treba da uguši ustanak, ako se ovaj ne bude mogao otkloniti. Ova eventualnost zadaje brigu svima onima koji istinski žele da se na Balkanu održi mir; a kako je austro-ruski projekt o reformama poodavno umro, bez nade da će moći vaskrsnuti, to se ovih dana pogovaralo kao da se vode pregovori među pojedinim kabinetima o zajedničkim koracima koji bi se imali učiniti na Porti odnosno uvođenja reforama, ali ne onih za čije su uvođenje Rusija i Austrija tako „energično" nastojavale. Međutim, izgleda da do toga još neće doći; samo se ne zna šta čekaju Sile: da li čekaju da Austrija i Rusija izjave kako su nasele sa svojom intervencijom, ili čekaju da bukne nov ustanak? Ono prvo neće dočekati, mada je ovo drugo možda već na pragu. Vrlo je verovatno da će se Maćedonskome pitanju pridružiti i Jermensko, jer otuda stižu nepovoljni glasovi, a kako se i glasovi koji nam stižu iz vilajeta Evropske Turske nikako ne poboljšavaju, to je pojmljivo što je g. Zinovjev odložio svoj odlazak na odsustvo.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-III, D-I, I/16, pov. br. 1385, v. pov. br. 1189.

112

Ministarstvo unutrašnjih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 197. 22. VII/4. VIII

Prema poverljivom izveštaju uprave grada Beograda od 18.
ovog meseca Sava Ivanović, Crnogorac poznati politički smutljivac došao je 16. ovog meseca u Zemun i otuda je otpočeo svoj stari zanat smutnje i intrige protivu Srbije.
Čast mi je umoliti Vas za dejstvo, da se Sava Ivanović što pre udalji od srpske granice, kao što je to i ranije urađeno sa ovim smutljivcem, pa da imate dobrotu o rezultatu po ovome izvestiti me.

Stojan Protić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-III, D-II pov. br. 1375.

113

Svetolik Radovanović, profesor Velike škole — Beograd
Ljubomiru Kaljeviću, ministru inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

- 22. VII/4. VIII

Kao profesor geoloških nauka i sekretar Srpskog Geološkog Društva, pozvan sam od strane priređivačkog odbora za IX internacionalni geološki kongres da sudelujem pri radu ovoga kongresa, koji će se držati u Beču od 7. do 14. avgusta (po našem) ov. god.
Ja bih se veoma rado i s velikim interesovanjem odazvao ovom pozivu, i to ne samo stoga što bih tom prilikom poznao ljude koji vode prvu reč u oblasti nauke koju ja skromno u našoj zemlji zastupam, i bliže osetio nove struje koje sada kroz našu nauku provejavaju (za što dosad još nikad nisam imao prilike), nego, i to poglavito, stoga što će jedno između tri najglavnija pitanja na ovome kongresu biti posvećeno geologiji Balkanskog Poluostrva, i što će u vezi s kongresom biti priređene mnoge ekskurzije pod vođstvom najboljih poznavalaca dotičnih terena. Ove su ekskurzije baš ono što me najviše i privlači ovome Kongresu: za najkraće vreme i na licu mesta upoznao bih se s geološkim sastavom najinteresantnijih austrijskih terena, koji su — stoga što su mahom istog tipa kao naši, a bolje proučeni no naši — upravo norma za naša proučavanja i klasifikovanja. Uza sve to ističu se još i velike ekskurzije po Bosni, Hercegovini i Dalmaciji, na koje će, s poznatih razloga, biti obraćena naročita pažnja, i koje će za me, i kao balkanskog geologa, i kao čoveka koji je u poslednje vreme preduzeo da izvrši izvesne reforme u pogledu geološkog i rudarskog proučavanja naše zemlje, biti od osobenog interesa. Zaista, jedinstvena se prilika u ovom pogledu pruža sada onome koji želi da vidi kako se u jednoj zemlji, koja je i po prilikama i geološki srodna s našim, otpočelo sistematsko proučavanje i pojedinih terena, i rudišta, i mineralnih voda, kao i kako je sve to organizovano, i na koji se način vrši. A već da će se „zemaljska vlada" truditi, da pred licem jednog ovakvog internacionalnog skupa od stručnjaka, kao što će sada posle kongresa biti u Bosni i Hercegovini, pokaže svaku sitnicu, samo ako je u vezi s pozitivnim rezultatima, o tome ne treba ni govoriti.
Kongres će trajati osam dana. Između pojedinih sednica njegovih i neposredno posle njih biće priređene ekskurzije (sedam na broju) po bližoj i daljoj okolini Beča. Posle ovoga biće velika ekskurzija po raznim oblastima Alpa i po Bosni, Hercegovini i Dalmaciji. Ove će se velike ekskurzije izvršiti jednovremeno, tj. članovi kongresa podeliće se na grupe, i svaki će prići grupi koja ga najviše interesuje. Razume se da bih ja pristao uz grupu za Bosnu, Hercegovinu i Dalmaciju. Radi toga morao bi se krenuti još 17. avgusta iz Beča za Brčku, u kojoj je zakazan sastanak kongresista za 18. avgust u veče. Ekskurzija kroz Bosnu i Hercegovinu trajala bi 10—12 dana, a kroz Dalmaciju 8—10 dana. Krajnja je tačka ove dalmatinske ekskurzije Trst, odakle bi se imao vratiti u Beograd. S odlaskom u Beč i povratkom iz Trsta imao bih, dakle, koje na kongresu, koje na ekskurzijama, da probavim 33—37 dana. Jedno to, a drugo što bi pri tom vrlo mnogo imao da izdam na putovanje (kongresisti nisu dobili nikakvih olakšica!), trebalo bi mi do hiljadu i dve stotine dinara u zlatu za ceo ovaj put.
Gospodin Ministar prosvete, na koga sam se prvo i obratio za ovu pomoć, uputio me je, s toga što ne raspolaže nikakvim kreditom, radi ovog cilja, da se obratim Vama, Gospodine Ministre, obećavši mi u isto vreme da će se za ovu moju molbu zauzeti i preporučiti je Vašoj pažnji. To me je i okuražilo, te Vam se s ovom molbom obraćam, i molim Vas, da me gornjom sumom potpomognete da ne bi ovu jedinstvenu priliku za me propustio, a ja se obavezujem da po povratku podnesem opširan izveštaj Srpskom Geološkom Društvu i da sve prikupljene minerale, stene i fosile poklonim Velikoj školi i Muzeju Srpske Zemlje.

Dr Svetolik Radovanović

Original. AS, MID, PO, 1903, F-VI, D-XI, P/1, pov. br. 1725.

Srpska pravoslavna Mitropolija — Priština
Ruskom konzulatu[*] — Prizren

\- 23. VII/5. VIII

Osobita nam je čast izvestiti Vas da smo Vaše poslednje pismo povodom monaha i Manastira V. Dečana primili, i u odgovor na njega imamo primetiti da se mi ne „zabluždajemo", nego ono o čemu smo Vas izvestili, onako nam je dostavljeno odakle treba, a da li je onako u istini bilo to mi ne znamo, i Vi ćete najbolje znati, šta ste povodom te stvari dobili od NJ. E. Gospodina Zinovjeva iz Carigrada — dakle nema zabluždenija kod nas.
Ne možemo da se načudimo onome, gde kaže Vaše Blagorodije, da se mi u pitanju dečanskom nismo sporazumevali sa nadležnim faktorima, kad je to sve bilo, i prethodio je naročiti sporazum između nas i njih, i po tome sporazumu sklopljeni su uslovi.
Stvar je, dakle, ovakva bila a ne kao što je neki izvrću.
Trebalo je viknuti preko nekih gazeta srpskih da smo mi lopovi i izdajice i da smo Dečane prodali Rusima, pa da se i izvesni faktori pokaju što su sporazumno s nama dozvolili da upravu nad Dečanima predamo ruskim monasima.
Nas je mnogo zabolela ona kleveta u srpskim gazetama, i Vi Blagorodni Gospodine, i monasi ruski, treba da suzbijete to, jer nam je savest čista, a zato što nikome ništa ni izdali ni prodali nismo. A što se tiče troškova ruskih monaha, trebalo bi da ih plati onaj koji je prvi pokrenuo viku u srpskim gazetama i zaveo sve bolje ljude, i celu stvar koja je išla samo na dobro srpstva i slovenstva osujetio.
Naša je želja, Gosudaru, da ruski monasi ostanu u eparhiji, i uveravamo Vas da će oni biti zadovoljni sa Manastirom koji bi im se dao.
Mi jedan drugome trebamo i zato valja ublažavati gnjev i pribrati se na bratski rad i najzad će doći vreme da se bukačima i intrigantima — koji bi hteli da dovedu u sukob srpski i ruski narod — stane jednom na put i satru njihovi gadni i zadnji ciljevi.

Blagosiljajući Vas
Ostajemo Vam
topli molitvenik
A. E. i Mitropol.
Raško-prizrenski
Nićifor.

Original. AS, MID, Konzulat Prizren.

115

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 784. 24. VII/6. VIII

U poslednjem mojem izveštaju ja sam, pri kraju, rekao da stvar o reformama tako stoji da treba ili Rusija i Austrija da izjave pred Evropom da one nisu bile u stanju ništa povoljno i stvarno učiniti za poboljšanje hrišćanskoga stanovništva, ili da će novi sukobi i nemiri, koji su na pragu, pitanje o reformama uputiti novim pravcem. Za pomenutu eventualnu izjavu Rusije i Austrije rekao sam

[*] Na adresu konzula Sergija Vladimiroviča Tuholkog, mitropolit Nićifor.

da je nećemo dočekati, a za nove ustanke ustvrdio sam da su na pragu. Na žalost po mirno rešenje ovoga pitanja, moje se misli o novim izgredima potvrđuju najnovijim izveštajima koji ovamo stižu. Rusku i austrijsku Ambasadu Porta je izvestila o najnovijim događajima, osobito u Bitoljskom vilajetu, koje Vam ovde ja neću navoditi zato što su ih telegrafske agencije već objavile, tako da ste ih Vi već pročitali. Pošto su sve žice, osim jedne koju je Turska zadržala za svoje potrebe, prekinute, ambasade ne mogu kontrolirati podnesene turske izveštaje, pa, razume se, ni ja koji nemam još nikakvih vesti od naših konsula iz unutrašnjosti.
Da biste imali jasniju sliku stanja stvari, spominjem da je Porta pre dva dana zahtevala od ovdašnjeg bugarskog egzarha da on poslanicima i putem i načinom koji mu stoji na raspoloženju, poradi kod bugaraša da se obustave neprijateljstva, na što je egzarh odgovorio da je to njemu, pored najbolje volje, nemoguće činiti zato što on već dobija pisma u kojima mu se preti zbog njegova mirnoga držanja, a i zato ne može to činiti što, kad bi on taj korak učinio, onda bi postao iluzoran i onaj rad i uticaj njegov koji on inače može vršiti kod naroda.
Kao jednu mahinaciju komitetsku javljam Vam da je juče šef ovdašnje železničke stanice dobio pismo od Sarafova, koji ga, u ime humanosti, upozorava da se po unutrašnjosti ne izdaju železnički bileti privatnim putnicima kako ne bi i oni, nevini, stradali.

J. F. Hristić

Original. AS. MID, PO, 1903, F-III, D-I, I/16, pov. br. 1389, v. pov. br. 1385.

116

Srpska Pravoslavna Mitropolija — Priština
Konzulatu Kraljevine Srbije — Priština

Br. 1303. 24. VII/6. VIII

O zločinima u Deviču

Molimo Vas, da izvolite primiti k znanju ovaj raport starešina manastira Deviča o zulumima koje čine izvesne vojvode toga manastira i sprovedete ga g. Maškovu, da i on poradi kod glavnog inspektora Hilmi paše, da on izda potrebne naredbe da se ove vojvode najstrožije opomenu, da manastiru ne smeju činiti štete.
Neki od njih drže manastirsku zemlju radi obrađivanja, i u davanju onoga manastirskog dela (1/4) jednu četvrtinu, potpuno su neispravni, i time štete manastirske prihode.

Vam blagoželateljni
AE Mitropolit Raško Prizrenski
Nićifor

Prilog:

Vaše Visokopreosveštenstvo
Milostivi Arhipastiru,
Podatke zločina, koje su manastiru Deviču učinili vojvode sledeći su:
1. Feka Bajramović vojvoda izbio je pop Jeftimija, i pop je od toga bića umro, a bio ga je, da ga s tim zastraši da ne kaže, da je on kao prisutan vidio kad je razbio sobu H. Janićija monaha Devičkog, i popljačkao je sve što je tu našao a naročito novac s kojim je odmah kupio čiviluk [čifluk] u s. Klini.
2. Zećir, njegov rođak, ubio je Milovana Studića, manastirskog slugu.

3. Beslim Ajepović ubio je Luku, takođe manastirskog slugu.
4. Od njihovog bića umro je pokojni jeromonah Petronija.
5. Zaptisali su mu manastirsku zemlju i na nju sada žive kao gospodari, a ne kao čipćije.
6. Nikog ne propuštaju, a da ne oglobe, naročito sluge a tako i posetioce manastirske.
7. Uprava manastirska tražila je od vlasti pomoći protivu ovih zlikovaca i molila da ih iz manastira otera, a da carska vlast manastir čuva, što je vlast učinila i poslala zaptije da manastir čuvaju, ali su oni zaptije puškama oterali, usled čega je manastir za dugo vreme bio zatvoren. Za vreme što je manastir bio zatvoren, Feka je uzo od uprave u ime plate 810 gr., konja sa sedlom, i za to vreme njegovi rođaci ukrali su 3 košnice pčela, 2 vola, 2 krave i nekoliko koza.
8. Oni sami što kradu i araju manastir, nego još dopuštaju da i drugi to rade; pa pošto se pronađe, oni tražu novac pa da to vade.
9. Alim je lanjske godine o Vaznesenju javno psovao krst, litiju i veru hrišćansku.
10. Jusuf, brat Alimov, hteo je da ubije slugu manastirskog, samo što mu se sluga nije na noge digo.
11. Alit je lanjske godine izbio o Uskrsu manastirskog kuvara, tek smo iz crkve izašli.
12. Alit je Trajku leberu razbio glavu samo zato što Trajko mu ne dočekuje njegove jarane.
Visokopreosvećeni, ima još njihova nevaljalstva, za koja mislim da je izlišno pisati.

DBr. 53
22. Jula 903
Manastir Devič
Delovođa
Jerotije Elezović s. r.
učitelj

Ljubeći Vašu Sv. Desnicu
Vaš duhovni sin
Arhimandrit Manojlo s. r.
Starešina manastira Deviča

Da je prepis veran originalu tvrdi

Jeromonah Sevastijan

Prepis, AS, MID, Konzulat Priština.

117

Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Skoplje
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PP Br. 1070. Strogo poverljivo 24. VII/6. VIII

U vezi sa svojim izveštajem od 23. ov. mes. PP № 1060, čast mi je javiti Ministarstvu da je upravitelj tetovskih škola Nikola Popović, kad je kod njega prota Čemerikić bio da ga u hapsu obiđe i vidi za što je uhapšen, ispričao, da su mu došli u Tetovo, iz sela Brezna, tetovske kaze, dva čoveka, koji su mu se predstavili kao srpske komite poslane iz Srbije i molili su ga za novčanu pomoć. Toliko je mogao samo kazati upravitelj proti Čemerikiću.
Gospodin Prota doneo mi je saopštenje od G. Firmilijana, da su se i njemu kad je bio u Sv. Petci, prijavilo 7—8 ljudi kao srpske komite poslane iz Srbije u ove krajeve. Ovi su ljudi, po kazivanju G. Firmilijana, otišli u Kumanovo, odatle su se vratili u Dovozence, pa zatim ponovo prešli u Srbiju.
Ova četica nije ostala neopažena od strane turskih vlasti, koje su o tome javili ovdašnjem valijatu, odakle se posle pronela vest i u čaršiju kako Srbija šilje komite u ove krajeve. Za ovu vest saznali su i ovdašnji konsuli i staraju se da se izveste o pravom stanju stvari.
Još nemam izveštaja šta je bilo sa onom dvojicom u Tetovu. Ako se nisu vratili u Srbiju i ako tumaraju po selima oko Tetova, vlast će ubrzo za njih saznati i teško je verovati da će olako proći.

Čuje se da se do 2—3 naše četice komitetske nalaze u porečkoj okolini.
Dopuštanje da preko naše granice pređe nekoliko ljudi oružanih, u ovo vreme, može učiniti samo velike štete našem ovamošnjem radu, a nikakve koristi. Ove komite mogu učiniti još i to, da turske vlasti pohapse sve Srbe, kod kojih se budu bavili i da pojačaju nepoverenje turskih vlasti, koje se već počelo pokazivati prema Srbima, od kako su proneseni glasovi o srpskim komitama, a pojačaće i ogorčenje Turaka, koji će steći uverenje da i Srbija hoće da sa svojim komitama izazove nerede u Turskoj.
Da ne bi do svega ovoga došlo, učtivo molim Ministarstvo, da izvoli odmah narediti našim pograničnim vlastima, da najstrože motre na oružane ljude koji žele da preko granice prelaze pod izgovorom da su srpske komite, i da im prelazak nikako ne dopuste. Ti ljudi, verujem da dolaze amo u dobroj nameri, ali ne znaju da sada nije tome vreme, kao i to kako mogu naneti golemih zla našim ovamošnjim Srbima.

Delovođa Generalnog Konsulata
pisar
Danilo Dragašević

Original. AS, MID, PP, 1903, I/1, br. 2941.

118

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 791. 25. VII/7. VIII

Ovdašnje ambasade još su jednako bez izvešća o poslednjim događajima, usled čega još nije moguće kontrolisati tačnost Portinih podataka, koje je ona saopštila ambasadama i za koje sam u svome jučerašnjem izveštaju imao čast navesti da su tačno objavljeni od strane ovdašnjih telegrafskih agencija. Samo je austrougarska Ambasada dobila pre neki dan depešu od svoga bitoljskog konsula, kojom joj je javljeno da je stanje u Bitoljskom vilajetu vrlo ozbiljno.
Porta je bila načula da komitetlije spremaju nove izgrede i ona je počela preduzimati potrebne mere da suzbije svaki nov pokret. Preduzimanje ovih mera, kako me uveravaju, primorale su komitetlije da otpočnu izgrede 15 dana pre označenog roka. Za nekoliko dana znaćemo da li je ovo trebalo da bude signal za opšti ustanak. Ovde se pre drži da se poslednji izgredi imaju smatrati kao odvojeni, lokalni događaji, kao npr. onaj što se desio u Solunu. Ali, pri svemu tom ovdašnji merodavni krugovi jako su uznemireni i sa najvećim nestrpljenjem očekuju konsulske izveštaje. Od ovih izveštaja zavisiće u glavnom buduće držanje ovdašnjih ambasada. Ako Turska odmah povrati red, ako izgredi ne uzmu veće razmere, ako se oni lokaliziraju, može se skoro nasigurno računati da će Evropa i dalje ostaviti Rusiju i Austriju da one u sporazumu sa Portom preduzmu potrebne mere za održavanje reda. Za sada bar ambasade nemaju jedan određeni pravac — leur ligne de conduite n'est pas definitivement tracée — i one još ne govore o potrebi njihove zajedničke intervencije. Ali, ono što još nije danas; može vrlo lako nastupiti sutra, a to će, kao što malo pre rekoh, isključivo zavisiti od obrta koji poslednji događaji budu uzeli. Za sada je glavno da se izbegnu represalije od strane turskog stanovništva, koje će poslednji događaji do krajnosti ozlojediti i razdražiti protivu bugaraša. Porta je javila svojim ambasadama da je ona u tome pogledu preduzela sve potrebne mere. To mi je juče kazao i Veliki Vezir koji me je uveravao da će se sva ova „komedija" (le mot est fort) svršiti za nekoliko dana. Evo već skoro dve godine kako Porta daje slična uverenja i pored carte-blanche koju je dobila od Evrope. Ona nikako ne može da čudnovatom i „nezainteresovanom" strpljenju Evropskih Kabineta može

jednom nastupiti kraj.
Kao što vam je, Gospodine Ministre, iz depeša telegrafskih agencija poznato, Turci tvrde da je i ovog puta jedna četa od 200 ljudi prebegla iz Bugarske, i Veliki Vezir žalio mi se juče zbog toga na vasalnu kneževinu. Gospodin Gešov, međutim, uverava da nikakva banda nije prešla iz Bugarske, čija se granica dobro čuva. Čim prestanu rekriminacije sa strane Bugarske, one se odmah pojavljuju sa Porte; danas Bugarska baca svu krivicu na Portu, sutra Porta baca svu odgovornost na Bugarsku. Nije li ovo najbolji dokaz da ove dve države i pored sviju uverenja jedna drugoj apsolutno ništa ne veruje.
Osam bataljona već su se krenuli iz Ferizovića za Bitoljski vilajet.
Železnička direkcija tražila je od Porte da se pojača kordon koji čuva železničke pruge; od 4 vojnika, koji su razmešteni na svaki kilometar, železnička uprava traži da se taj broj poveća na 16 vojnika, a to znači da se ovaj kordon od 5.000 ljudi poveća na 20.000 Da li će Porta biti u stanju da to učini?!
Interesantno je da je u prošli ponedeljak, dakle pre četiri dana, izašla irada da se raspuste 40.000 vojnika. Porta je, dakle, ozbiljno držala da se stanje u Makedoniji u veliko poboljšalo.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-III, D-I, I/16, pov. br. 1395, v. pov. br. 1389.

119

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj — Atina
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

\- 25. VII/7. VIII

La reprise des mouvements insurrectionnels des bandes bulgares en Macédoine et surtout leurs succes à Bitola et Kroutsevo, ont produit une vive inquiétude a Athènes. Les feuiles semi-officielles et les autres organes de la presse engagent la Turquie à déclarer la guerre a la Bulgarie sans le moindre délai. Le Président du Conseil, qui a reçu hier de longues dépêche de Mr Gryparis, dit que la guerre est devenue inévitable et qu'elle ne manquera pas d'éclater bientôt. Le Président de l' ‚Association Centrale Macedonienne" Dr Gérogianniis s'est rendu, hier, avec plusiers de ses membres à la Légation de Turquie et a demandé au nom de tous les Macédoniens résidant à Athènes que le Gouvernement de la S. Porte distrihue des armes aux habitants des villages de Monastir et autres pour qu'ils puissent défendre leur vie et contribuer à la destruction des bandes bulgares. Le Chargé d'affaires leur a repondu qu'il ne manquera pas de transmettre leur demande à son Gouvernement. Le Gouvernement Grec a envoyé une circulaire aux Préfets de la Thessalie à leffet d'appeler leur attention sur les mouvements des Bulgares résidant dans cette province et prévenir toute exportation d'armes pour la Macédoine.
Le différend entre le Vali de Smyrne et le Consul de Grèce n'a pu encor être réglé. Il parait que la Porte a fait valloir de bonnes raisons tendant à demontrer que le Consul avait tort. Le Vali jouit généralement, à Smyrne, la réputation de philhellène et d'autre part il a une grande influence, étant très bien vu par le Sultan. Les négociations continuent en vue de trouver une solution satisfaisante. La presse tient, néanmoins, le même langage amical envers la Turquie, surtout depuis que les joornaux gpecs sont admis en Turquie. Cependant un journal indépendant, parmi les plus importants, tout en reconnaissant la nécessité d'une entente avec la Turquie, trouve trèls naturel que le Sulltan cherche à entretenir des relations intimes avec la Grèce qui écartent toute prétention de sa part en cas ou la question Macédonienne venaît à prendre une tournure tendant à sa solution, et, se référant à la visite projetée du Roi Georges à Constantinople, dit que le Sultan

est capable d'octroyer de nouveaux bérats aux Bulgares le lendemain même de cette visite. Le même sentiment de méfiance à l'amitié de la Turquie est manifesté aussi entre les lignes des articles de l'organe du parti Délyanniste, qui souhaite que cette entente soit sincère pour le bien des deux pays.
Les journaux reproduisent la nouvelle du "Temps" d'après laquelle l'agence diplomatique de Bulgaria à Athènes sera rétablie bientôt[...]

P. S. J'apprends au dernier moment que le Gouvernement grec a adressé aux Puiissances, par ses représentants, une protestation contre les mouvements insurrectionnels des Bulgares en Macédonie demandant que de mesures soient prises pour garantir la vie et la propriété aux habitants grecs de cette province. Les Macédonians d'Athénes pensent organiser un meeting dans le même but. La presse locale publie des articles extrêmement violents contre les Bulgares et quelques feuilles conseillent au Gouvernement d'insister pour que la Turquie, aussi dans son intérêt consent à armer les Grecs. Il parait cependant que quelques bandes ont été déjà formèes at qu'une d'entre eux a eu une rencontre avec one bande bulgare, quelle aurait complétement detruit (?).

D. Trangullis

120

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin
Ministarstvu Inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 151. 25. VII/7. VIII

Kad sam prekjuče posetio u Ministarstvu Inostranih Dela g. Dr. von Mühlberg-a, želeći da doznam da li su poslate akreditive za nemačkog poslanika u Beogradu shodno saopštenjima koja mi je učinio poslednjom prilikom, i o kojima sam imao čast izvestiti Vas svojim pismom od 15. ov. m. P. № 148, g. von Mühlberg reče mi, da je kreditive poslao njegovom Veličanstvu Caru na potpis u Norvešku 16. ov. m., no da sažaljeva, što mi mora saopštiti, da ih otuda još nije primio natrag.
Pošto se među predmetima koje je doneo poslednji Carev kurir nisu nalazile kreditive za g. Voigt-Rhctg-a, dodade g. von Mühlberg, on ih sada neće ni primiti do povratka Carevog s puta po severnom moru, a Njegovo Veličanstvo po poslednjem rasporedu stiže 30. jula/12. avgusta na sasvim kratko bavljenje u Berlin. Prema tome se kreditive ranije neće moći ekspedovati.

M. J. Milićević

Original. AS, MID, PO, 1903, F-IV, D-III, I/40, pov. br. 1412, v. pov. br. 1405.

121

Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Skoplje
Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 1060. 25. VII/7. VIII

Pre nekoliko dana dovedeni su iz Vučitrna u ovdašnji zatvor poznati opaki zulumćari Amet Karaman-agin, Jusuf Redžep Karaman-agin, Ibrajim Dragić i Isa Mula Fejzulović. Ago paša i braća prištevskog muftije, živo rade na tome da se ovi zlikovci puste iz zatvora. Ovi zlikovci su čuveni Madžunci.

Pre tri dana stigli su ovde dva turska prvaka iz Prizrena, Šerif Šaban efendija i Ramis paša, predsednik prizrenske opštine. Oba su veliki zulumćari, a naročito Ramis paša, koji je grdna zla počinio Prizrencima. Šerif efendija određen je za kadiju u Angori, a Ramis paša za nufus nazira u Mosulj (Musul).

Mnoge bugarske komitetlije, koji su ovih dana, a i ranije pušteni iz zatvora, ponovo su se dali na posao. Počeli su živo kupiti priloge u Skoplju i u celoj ovoj eparhiji, neucenjujući ljude, već zahtevaju da da svaki koliko ko može. Govori se da je danas skupljeno u Skoplju 400 turskih lira. Pre tri dana poveći broj ranije i pre neki dan puštenih komitetlija Skopljanaca, pridružio se komitetskim četama, koje se, govori se, nalaze po selima u okolini Skoplja.

Ovdašnji najviđeniji članovi komiteta rasturaju po varoši glas među svojim ljudima, da bi ih okuražili, kako će i Srbija na jesen isturiti svoje komitete i da će im to jako pomoći, da izazovu revolucioni pokret.

Pronosi se vest da su komitetlije u nekim selima u Maleškoj kazi po njivama popalili žitne snopove i da izvršioci ovih paljevina nisu uhvaćeni, niti da za njima turska vlast traga.
Rastura se glas da u selima oko Skoplja ima do 600 komitetlija, raspoređeni u manjim četicama od 8—12 ljudi, koji bi imali da priteknu u pomoć ovdašnjim komitama, ako bi ovi uspeli da ovde uskoro izazovu nerede bacajući bombe i paleći kuće. Ovim glasovima daju i ovdašnji Turci važnost, te su i šef policije i komandant žandarmerije naredili, da se najozbiljnija pažnja obrati na sve ovdašnje Bugaraše, sumnjive ljude i strance i da im se svaki korak prati. Ista naređenja izdata su i vojničkoj straži, koja se oko Skoplja nalazi. Na svima ulascima u Skoplje raspoređeni su žandarmi i suvarije sa policajcima. Njihov je zadatak da prate sve ljude koji dolaze u Skoplje ili idu iz Skoplja.
Držim da u Skoplju komitetlije neće moći ostvariti svoju nameru zbog stroge pažnje policijskih vlasti, i da su ovi glasovi pušteni radi zaplašivanja i ništa drugo.

---

22. ovog meseca bio je u Velesu veliki skup Turaka po džamijama. Na ovom skupu doneta je odluka kako će se držati i šta sve treba pripremiti, ako bi komitetlije, kao što se govori, pokušali da u Velesu izazovu krizu. Šta su Turci rešili ne zna se, ali se zna da su užasno ogorčeni, i da se prema tome drži da može doći i do pokolja.
Iz samoga Velesa i okolnih sela krenuli su se Bugaraši u znatnom broju komitetskim četama, koje se nalaze u okolini Prilepa i Bitolja. Straža je ove ljude opazila, ali, po pričanju jednog turskog oficira, nije ništa preduzimala, jer nije imala za to naređenje, te su tako četnici bez ikakvih smetnji stigli svojim četama.

U Velesu se proneo glas da je, po odlasku kneza Ferdinanda preko granice, prešlo nekoliko jakih komitetskih četa. Viđeniji Bugaraši u Velesu javno govore, da je to učinjeno po odobrenju kneza Ferdinanda. Još se po Velesu govori da se u selu Nikodimu u blizini Velesa nalazi jaka komitetska četa.
Noću između 22. i 23. ovog meseca u Velesu vlast turska skupljala je konje za komoru vojske. Danas u 4 1/2 sah. izjutra sa Kosova prošao je jedan bataljon vojnika, koji se iskrcao u Velesu i odmah produžio put za Bitolj. Oko 5 sah. po podne prošao je takođe jedan voz sa dve lokomotive u kome su bili dva bataljona. I ova se vojska iskrcala u Velesu i odmah produžila put ka Prilepu. Noćas između i 24. ovog msca prošla su opet sa Kosova dva voza sa tri bataljona za Veles, a odatle se ova vojska odmah krenula za Bitolj.

Put od Gostivara ka Galičniku, opasan je čestim komitetskim četama od po nekoliko ljudi koje se takođe viđaju po okolnim selima oko toga druma.

Govori se, da je 22. ov. meseca jedna komitetska četa, noću oko 10 sah. popalila nekoliko kuća u jednoj mahali u Varoši Nevrekopu. Vojska i meštani napali su četu koja se s njima kratko vreme borila, pa pobegla u planinu. Da li je bilo s obe strane žrtava ne zna se.

Po pričanju jednog ovdašnjeg Turčina, viđenijeg trgovca, koji je amo danas došao iz Carigrada, naređeno je iz Carigrada da se anadolski redifi u što kraćem roku sazovu pod oružje. On je još pričao, da se u višim turskim krugovima, pa i u blizini Sultanovoj, govori da se vrlo lako o jeseni može doći do rata sa Bugarskom, ako komitetske čete ne prekinu svoju akciju.

Današnjim vozom doneli su putnici vest iz Srbije da je Aleksa Bogosavljević Kešel, umro u Nišu od kaplje. Stranci rasturaju vest, da je Bogosavljević otrovan i jako ga žale (a naročito Austrijanci i Turci čiji je agent bio). Hamdi paši došlo je ovo osobito krivo i jako ga žali. On još veli, da je dobio depešu iz Srbije kojom ga obaveštavaju, da je nad Bogosavljevićem izvršeno političko ubistvo. Sinoć je ovaj „plemeniti" paša poslao ženi Bogosavljevićevoj 15 belih medžedija. Umolio sam naše ovdašnje ljude, da lažnu vest o nekakvom trovanju suzbiju, u prilici kad se o tome povede reč.

Po varoši gotovo se svuda čuje vest, da je Srbija ustanovila svoje komitetske čete, koje su već u ove krajeve prešle.
Hamdi paša ovu je vest prihvatio sa osobitom radošću i obrazovanje srpskih komitetskih četa dovodi u vezu sa smrću Bogosavljevića, govoreći kako je pokojnik sve to znao i da je ubijen (otrovan) da ne bi turskim vlastima to prokazao. I povodom ovih glasova umolio sam sve naše ljude da takve glasove, u prilici, najenergičnije suzbijaju. Živo ću se postarati da saznam, iz čije su kujne ovakvi namerni glasovi izišli u vremenu kad turski živalj na hrišćane gleda sa najvećim nepoverenjem i čeka samo zgodan povod pa da otvori kasapnicu.
Povodom ovih glasova, kad saznam pravo stanje stvari, imaću čast u zasebnom raportu izneti svoje gledište.

Delovođa,
Pisar
Danilo Dragašević

Original. AS, MID, 1903, PP, I/1, br. 2933.

122

Ministarstvo finansija Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarskom savetu Kraljevine Srbije — Beograd

Br. 3352. 26. VII/8. VIII

Pošto se iz praktike videlo, da je zvanje finansijskog delegata u Parizu izlišno, i da on, usled toga što nije održavan u tečaju pregovora, svojom intervencijom pokadšto stvara zabunu u poslovima — to imam čast predložiti Ministarskom savetu, da se zvanje finansijskog delegata u Parizu ukine.

Ministar finansija
V. S. Veljković s. r.

Ministarski savet u svojoj sednici od 26. jula o. g. usvojio je predlog Ministra finansija*.

Predsednik Ministarskog saveta,
J. Đ. Avakumović s. r.

Ministar inostranih dela
Lj. Kaljević, s. r.

Ministar vojni
đeneral Jov. Atanacković s. r.

Ministar narodne privrede
Đ. A. Genčić s. r.

Ministar građevina
đeneralštabni pukovnik
Aleks. Mašin s. r.

Ministar unutrašnjih dela
Stoj. M. Protić, s. r.

Ministar pravde
Ljubomir Živković s. r.

* O ovoj odluci Ministarstvo finansija je obavestilo Ministarstvo inostranih dela pod br. 3353 a ono je 10. VIII naredilo Poslanstvu u Parizu da Barlovca razreši funkcije počasnog konzula na osnovu navedenog rešenja Ministarskog Saveta.

Ministar
prosvete i crkvenih poslova
Ljub. Stojanović s. r.

Ministar finansija
V. S. Veljković s. r.

Da je ovaj prepis veran originalu tvrdi K. D. Br. 3353.

26. jula 1903.
Beograd

Za upravnika
Državnih dugova
M. Veličković

Original AS, MID, PO, 1904, F-I, B/136.

123

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 792. 26. VII/8. VIII

Od preksinoć počele su stizati pojedinim ambasadama depeše od njihovih konsula u Bitolju i Solunu. Svi se telegrami slažu u jednom pitanju, a to je da je stanje u Makedoniji, naročito u Bitoljskom vilajetu vrlo ozbiljno i da poslednji izgredi uzimaju karakter opšteg ustanka. Izgredi su otpočeli jednovremeno u sandžacima Skopskom i Serskom i u kazama Kruševskoj i Dibarskoj. Za sada se još ne govori o bilo kakvim represalijama od strane muslimanskog stanovništva. Kažu mi da su se samo Arbanasi iz Dibre počeli skupljati u nameri da napadnu na hrišćane i da izvrše pokolj ali da su turske vlasti blagovremeno preduzele potrebne mere, pa se tako sprečila jedna nova nesreća.
Ma koliko da je stanje ozbiljno ipak se ovde kao pozitivno drži da će Turska i ovog puta savladati buntovnike i da se mir neće narušiti. I danas, kao i posle solunskih događaja, kao u ostalom i za sve ovo vreme od dve godine, održanje mira zavisi u glavnom od držanja muslimanskog stanovništva. Mir se može održati i Turska spasti od strane intervencije, ako samo muslimansko stanovništvo ostane i dalje na miru, ako se uzdrži od represalija i ostavi vojsci da ona sama prečisti račune sa komitetlijama. Zato su ambasade i pohitale da u tome smislu dadu Porti najozbiljnije savete. Portin je položaj zaista vrlo težak; ona treba da savlada i buntovnike i tursko stanovništvo; treba da uguši i ustanak i turski fanatizam, treba da zadovolji i hrišćane i ozlojeđene muslimane, ali ona ne prestaje tvrditi da će u tome uspeti i da će se, blagodareći preduzetim merama, red uvesti za koji dan.
Pored onih 8 bataljona koji su se krenuli iz Ferizovića, Porta je naredila da se u sandžaku Selfidže (Bitoljski vilajet) odmah mobilišu 12 bataljona.
Ja apsolutno ništa ne dobijam od naših konsula i moj je položaj usled toga vrlo težak, a što je još gore, on je i smešan, jer ja sam u diplomatskom delu jedini koji nije u stanju da da kolegama ni najmanje obaveštenje. Prosto me sramota i da posećujem ljude.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-III, D-I, I/16, pov. br. 1401, v. pov. br. 1395.

124

Diplomatsko predstavništvo Kraljevine Srbije u Bugarskoj — Sofija
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 304. 26. VII/8. VIII

Relativno zatišje u Maćedoniji, koje je bilo stvarno iako se znalo da je efemerno, prekinuto je mnogo ranije no što se to očekivalo. Odluka komiteta „unutrašnje organizacije" da se sa svakim pokretom prestane od jeseni, i da se borba otpočne ponova tek ako se do tog roka reforme ne ostvare — mogla se i ne uzeti mnogo ozbiljno. Izgledalo je verovatnije da se revolucionarni pokret bio stišao dok stanovništvo ne pokupi letinu. Pa ipak je ustanak buknuo mnogo pre no što se svi plodovi žetve mogli pribrati. — Iznenađenje je bilo opšte i veliko kod sviju. Bugarska Vlada izgleda još više zaprepašćena nego li ovdašnji otomanski Komesarijat. S turske strane oseća se da ima njihne neoprostime pogreške što su se, pored onolike vojske, dali ovako iznenaditi, i iz Carigrada sad pokušavaju da ospore značaj ovom pokretu, i da ublaže paniku, koju je isti izazvao kod činovnika i muslimanskog stanovništva u mestima koja su izložena žestokosti ustaničkih četa.
Nesporno je da je od strane turskih vlasti pokazan užasan nemar. Čim se pre izvesnog vremena pokret počeo postepeno stišavati, Turci, u mesto da se koriste tim primirjem, i posedaju glavnije tačke i obezbede od svakog iznenađenja najizloženija mesta, izgleda da su mislili samo na odmor. Oni su se bili tako uspavali da ne samo što nisu ništa učinili da otežaju i preduprede svaki mogući pokret, već nisu bili u stanju da ni izdaleka osete šta se oko njih sprema, i dali su se potpuno iznenaditi događajima.
Zvanična Bugarska izgleda da se boji da Evropa ne baci na nju svu odgovornost za ovaj pokret, koji vladini krugovi nisu ni predvideli ovako skor i bujan; a nije joj moguće opredeliti gde će je to dovesti.
Tačnih podataka o pokretu ovde još nemaju. Saobraćajna sredstva većim su delom uništena u predelima gde je ustanak uzeo maha. No nije istina da su sasvim uništena. I s turske i s ustaničke strane preteruje se u ovom pogledu, i jedni i drugi kao da ne hitaju da Evropu obaveste o pravom stanju stvari.
Do Sofije su do danas stizale dve zvanične veresije, jedna turska a jedna Kneževske vlade.
Po izvešću koje je ovdašnji otomanski Komesar dobio od Velikog Vezira, tvrdi se da ovo nije narodni ustanak, već prosto nova serija razbojništava od već ranije organizovanih hajdučkih četa. Ne precizirajući tačno na kojima je mestima pokret izbio, i koliko je zahvatio, Ali Feruh bej tvrdi da tamo gde su sad čete najveću aktivnost razvile, da su ta mesta najmanje naseljena bugarskim življem; nije, dakle, verovatno da bi se opšti ustanak sveg bugarskog stanovništva baš tamo pojavio gde je ta narodnost srazmerno najslabija. Sem toga, po Bejom tvrđenju, i sama počinjena dela, ili bolje nedela, obeležavaju da su izvršioci same profesionalne komite, a nikako pobunjen narod. Po tom istom izvoru, komite su u Solunskom vilajetu, u kazi Kesedžije porušili i popalili tursko selo Džaurek, poklavši svo stanovništvo, bez izuzetka staraca, žena i dece. U blizini Bitolja porušili su i zapalili osam čiflika, sa velikim kulama punim hrane. Jedan turski transport iz Janjine opljačkan je. U okolini Florine jaki ustanički odredi priugotovljavaju se da napadnu mirno muslimansko stanovništvo. Osam bataljona vojske pod komandom Bahtiar paše stavljeno je u pokret da rastera i uništi ove čete, i Veliki Vezir se nada da će se u tome uspeti za nekoliko dana. Ali Feruh tvrdio je, pored toga, da su vesti telegrafskih agencija o događajima u Kruševu neistinite, ili preuveličane, i da u tom kraju opasnost nije velika.
Đeneral Račo Petrov označava okolinu Kruševa kao centar ovoga pokreta, koji mu se čini, po

nepotpunim dosadašnjim izveštajima kao veoma ozbiljan. Kruševski je kraj pre svega jako brdovit i jako podesan za četničko ratovanje. Sem toga, on se boji da ovo ne bude početak opštem narodnom ustanku u Maćedoniji. Udaljenost ovih mesta od bugarske granice svedoči da ustanici nemaju nameru da posle prvih neuspeha prebegnu u Kneževinu, već da su odsudno rešeni da se bore do poslednjega. Na čelu ovoga ustanka nalaze se Damjan Grujev, Boris Sarafov i Lozančev. — Kneževska Vlada jako je bila iznenađena ovim pokretom, koji se mogao tek za docnije očekivati. Ona je, prema tome, daleko bila od toga da ga sama izaziva; i misli se držati neutralno i korektno. Samo jako strahuje da ustanak ne zahvati predele prema samoj bugarskoj granici, jer bi u tom slučaju mogle nastupiti sasvim neželjene komplikacije.

Odmah posle prvih novosti o ponovnoj akciji ustaničkih četa, Kneževska Vlada naredila je svojim agentima u Petrogradu, Beču i Parizu da izjave, kako ona nije ni malo sa svoje strane doprinela da se ovaj pokret izazove; kako će učiniti sve što joj položaj neutralne države stavlja u dužnost, samo je molila da se Vlade pomenutih velikih sila zauzmu da turska represija ovoga ustanka ne bude suviše svirepa.

Upečatak koje su poslednje novosti iz Maćedonije ovde proizvele dubok je; no osećaj koji još dominira u bugarskim zvaničnim i nezvaničnim krugovima, kao i u diplomatskom telu, još je iznenađenje. Izveštaji su još nepotpuni, svaki ih prima s rezervom i očekuje da se značaj događaja jasno opredeli. Tek

će se tada moći da konstatuje pravo raspoloženje pojedinih faktora. Ova rasprava opaža se za sada kod sviju glasila javnog mnjenja, kako kod onih koji imaju vezu s Vladom i Dvorom, tako i kod raznih opozicionih grupa. Svi se ograničavaju na opšte, dosta puta ponavljane fraze. Ipak se opaža još sad dosta jaka ratoborna struja.

Ako ustanak uzme veće i ozbiljnije razmere, Kneževskoj Vladi koja i onako nema jakog oslonca u narodu, i čiji je autoritet usled toga slab, biće veoma teško izdržati prekore koje će joj opozicione novine u svakom slučaju činiti. Kabinetu R. Petrova biće mnogo teže da se održi neutralno i ekspektativno, nego što je to bilo kabinetu g. Daneva prema jesenašnjim i proletošnjem ustaničkom pokušaju.

Dr Boško M. Čolak-Antić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-III, D-VII, I/14, pov. br. 1400, v. pov. br. 1369.

125

Konzulat Kraljevine Srbije — Bitolj
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije - Beograd

26. VII/8. VIII

TELEGRAM
Otpravljen iz Bitolja u 12 sati 40 minuta posle podne
Primljen u Beogradu 26. jula u 2 sata posle podne

Od nekoliko dana u celom bitoljskom sandžaku i kazi kosturskoj stanje veoma ozbiljno zbog pokreta komiteta. Kruševo zauzeo komitet. Doznao sam da vojska današnjeg [dana] poslana iz Skoplja radi pokušaja povratka Kruševa.

Ristić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-VI, D-IX, U/5, pov. br. 6928, v. pov. br. 1460.

126

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 795. 27. VII/9. VIII

Ulazeći sinoć u rusku Ambasadu, gde smo bili pozvati na zabavu, saznao sam o ubistvu ruskog konsula u Bitolju. Ambasador je dobio o tome depešu baš u momentu kad su mu došli da se izvine i izjave sažalenje Veliki Vezir i Ministar Inostranih Dela.
Ubistvo drugog ruskog konsula u razmaku vremena od nekoliko meseci, za Tursku je jedan strašan udar, čije se posledice ne mogu danas predvideti. To Turci vrlo dobro znaju i zato su ono nekoliko Portinih velikodostojnika, koji su se sinoć našli kod g. Zinovjeva, izgledali kao ubijeni. Prvo pitanje, koje nam se danas nameće, to je: šta će Rusija raditi, kakvo će biti njeno držanje i kakvu će satisfakciju tražiti? Rostkovski moraće u neku ruku osvetiti pok. Ščerbinu. Ovaj nov zločin ne može po Turke proći onako olako, kao onaj mitrovički; g. Zinovjev neće smeti više predlagati svojoj vladi onu neobjašnjivu velikodušnost, koju su Arbanasi protumačili kao slabost i koju je ovde ceo svet osuđivao. Držanje Rusije biće dakle, po svoj prilici dijametralno protivno onom koga se ona pridržavala posle mitrovičkog ubistva. Ali, ma kako bili teški zahtevi koje će danas Rusija formulisati, ipak se Porta ne plaši toliko odgovora, koji će joj za ovo ubistvo stići iz Petrograda, koliko se plaši utiska, koji će ovaj nov zločin učiniti u Makedoniji i njihovih posledica na držanje makedonskog komiteta, a da ne govorim kako će to propratiti evropska štampa. Nema sumnje da će ubistvo ruskog konsula, izvršeno od strane baš onog carskog organa kome je povereno staranje za javnom bezbednošću, odjeknuti kao grom po celoj Makedoniji, i da će ga Bugari umeti eksploatisati u svoju korist. Ono je za bugarsku stvar došlo u ne može biti povoljnijem momentu, prosto kao da su ga same komitetlije birali, i ludi Turci nisu mogli učiniti veću uslugu revolucionarnom pokretu no što je ova. Kad u Turskoj nema više sigurnosti ni za ruskog konsula, kad predstavnici vlasti ubijaju predstavnike jedne od najmoćnijih država, onda se može zamisliti, odjeknuće po svima bugarskim listovima, kako se tek postupa sa nesretnom rajom, ostavljenoj bez ikakve zaštite na milost i nemilost besnih Turaka. Sem toga, ovo će ubistvo, u to možemo biti uvereni, podstreći buntovnike na dalji otpor. Kad se sve ovo uzme u obzir i kad se još ovome doda indignacija koju će ovo ubistvo proizvesti u celoj Evropi, onda mislim da nisam pogrešio, kad sam u početku ovog pisma naveo da se danas ne mogu predvideti sve posledice koje će ubistvo Rostkovskog povući za sobom. Sad još samo treba da se u kakvom kraju izazove pokolj hrišćana, pa da se u svemu ispuni davnašnja i najveća želja komitetlija — i onda bi se, već i bez toga prekerno stanje u Makedoniji tako pogoršalo, da bi se i sam opstanak mira doveo u pitanje.
Kao što vidite, Gospodine Ministre, ovo je ubistvo u svakom pogledu jedna velika nesreća, koja isključivo Bugarima ide u korist, i ukoliko je veća korist no njih, u toliko je po nas, usled današnjih prilika, veća šteta.
Turska će sve učiniti da brzo i potpuno zadovolji Rusiju. Danas je, posle podne, — stvar do sada ovde neviđena — Sultan poslao g. Zinovjevu svoga najstarijeg sina, u pratnji Turkan-paše, oboje u paradnoj uniformi, da mu od njegove strane izjave sažaljenje i izvinjenje. Princ je primljen u velikoj sali Ambasade a g. Zinovjev bio je okružen svojim personalom. Princ je stojećki pročitao izvinjenje i sažaljenje, koje je Sultan uputio g. Zinovjevu i Carskoj Vladi. Ovom je prilikom saopšteno g. Zinovjevu da je bitoljski valija smenjen.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-III D-I, I/16, pov. br. 1426, v. pov. br. 1401.

Srpska pravoslavna bogoslovija — Prizren
Glavnom Tutorstvu fonda pokojnog Sime Igumanova — Beograd

Br. 252. 27 VII/9. VIII

— 5/18. VIII*

Davno nisam ništa saopštavao Glavnom Tutorstvu o uvođenju reforama i kretanju vojske u ovom kraju. Stvari su tekle najobičnije i lagano, te ničega neobičnog nije ni bilo za javljanje. Najviše je, bar po spoljašnjim znacima, bilo rada u Peći. Tamošnji Ferik Naser paša bio je energičniji od ostalih u proterivanju zlikovaca i uvođenju reforama. Dok je ovde upisano i obučeno samo nekoliko Srba zaptija, dotle ih je tamo — preko 60, data je agija Srbima seljacima da podnose tužbe protiv Arnauta za ubistva, pljačku, zauzimanje zemlje i ostale zulume. Veliki je broj podneo tužbe, ali se ili zbog množine njihove ili iz kakvih drugih razloga malo po kojoj donelo sudsko rešenje. Ne gledeći na to, Arnauti su preplašeni i u strahu su se za mnoge stvari mirili sa Srbima van suda i naknađivali im štetu. K sažaljenju, mi nemamo u Peći čestitog čoveka, koji bi bez zadnjih namera i koristoljublja rukovodio ljude u ovim važnim danima. Učitelji, naši plaćenici, neće ništa badava da im napišu, a za pisanje molbi (arzuhala) na turskom jeziku takođe treba da plaćaju. Što je najgore, namesnik tamošnji sveštenik Obrad Popović, u ovoj muci trguje sa svojim položajem. To je jedan smutljivac koji je kao učitelj skadarski zavadio tamošnji narod, te je na zahtev pokojnog Ščerbine oteran iz Skadra u Crnu Goru. Pod uticajem tazbine Obradove, koja rukovodi u Skadru stranku što je protiv pokojnog Ščerbine bila, i u čiji je vrtlog i g. Mitropolit Nićifor zašao bio, on je doveo Obrada, zapopio i odmah namesnikom svojim učinio. Peć je važna tačka, a i Pećanci su ljudi osobitog tipa, te bi samo zreo i skroz pošten namesnik mogao tamo ostati i biti od koristi. Obrad po svome karakteru i godinama nije ni za sveštenika, a kamoli za namesnika u Peći. Koristeći se položajem namesničkim i glasom, kojim kao — takav pri uvođenju reda u hućumetu, on je evo razvio trgovinu i sa svojima i sa Arnautima. Radi uvere šaljem pod ./. izvešće o tome, koje je poslato iz Peći ovdašnjem r. K-tu preko dragomana njegovog. Ima K-t na druge strane izvešća o tome, ali nema načina, da se svom rođenom zlu stane na put.

U Đakovici mire turske krvove, a stvari naših ljudi niko i ne gleda. U đakovačkom kajmakamluku imamo svega u dva sela, Loćanima i Dečanima, nekoliko srpskih kuća, koje su naročito u Loćanima, u toku dugog niza godina sistematski pljačkane, ubijani im ljudi, zabranjivana obrada polja, prisvajanje njiva i, uopšte, činjeni svi mogući zulumi u nameri, da se na taj način na seobu prinude. Oni su se ipak nekako održali i sad tuže zulumćare, ali se tužbama njihovim ne poklanja nikakva pažnja, kao što i iz priloženog pod .//. izvešća vidi. Danas je bio ovde jedan Srbin suvarija (konjički žandarm) iz Đakovice da se žali, kako im Arnauti prete, da će ih pobiti.

U izvešću se spominje i o nepodobnosti tamošnjeg člana suda Tohara Pop Tjovića. Najvidniji su i za Arnaute najrazdražljiviji znaci reforama postavljenja nekolicine članova suda, policajaca i zaptija. Sa članovima suda u Peći i Đakovici nismo ni malo srećni, i policajci su bez izbora uzeti. Od zaptija valjaju samo oni što su sa sela dovedeni, a od varošana su se primili ove službe mahom besposličari i pijanice. Prema tome, nikakve stvarne koristi od sviju ovih službenika nećemo imati, sem što će i nekoliko srpskih kuća živeti od plata državnih. Za tu malu dobit mi smo dali vlastima u licu napabirčenih policajaca prilično špiuna koji će našoj stvari više zla doneti nego svi ostali neprijatelji.

* Zbog velikog razmaka između dana pošiljke i dana prijema označili smo ovde, i još kod nekoliko akata, oba datuma.

U Prizrenu i okolini važno je to što je vojska prvi put sada prelazila Ljumu, uhvatila oko 200 Arnauta i sprovela ih ovde u zatvor, koji je već prepunjen i nemaju ih više gde da zatvaraju. Neke su i proterali, ali najglavniji zlikovci u Ljumi nisu uhvaćeni. Povukli su se dublje u planinu, kuda vojska nije ni zailazila. Za samu varoš, a specijalno za hrišćane, najvažnije je to što su udaljeni Ramiz-paša reiz beledije (predsednik opštine) i Šerif efendija, takmac Reiza, čiji su ljudi prošle godine pucali na Šerifa i ranili ga bili. Šerif je fanatik i mrzi hrišćane, ali je Ramiz paša grublji neprijatelj i nije mogao da nas trpi. On je tvorac poznate zabrane, da Turkinje pazare po dućanima i otvoreni propovednik za bojkotiranje srpskih trgovaca i, uopšte, ekonomsko ubijanje srpskog življa, te nije nikakvo čudo što svi naši na udaljenje njegovo gledaju kao na prvi stvarni akt uvođenja reforama. I porodica, a osobito preci njegovi (otac Arul aga i ded poznati iz vremena Mamut paše Ilijaz aga) uvek su krvnički prema Srbima bili raspoloženi.
Obojica su udaljeni pod vidom službene potrebe. Šerif efendija je postavljen za kadiju nekog kajmakamskog mesta u Solunskom vilajetu, a Ramiz paša za nufuz naz'ri (šefa statistike) u Mosulu na Tegru, u Aziji, dokle ima mesec dana po najtežem putu da putuje. Ko zna, vele, da l'će moći živ i doći do mesta opredeljenja.
Kad se, pre nego što će poći, opraštao sa onima koji su došli da ga isprate, rekao im je Ramiz: „ja idem, ali vi ostajete; ko zna da l'ćemo se više kadgod videti. Amanet vam ostavljam, da dobro postupate sa Srbima, ako niste radi da i vas snađe ono što je mene snašlo". Ne zna se samo: da l' je ovim hteo da izazove gnev svojih pristalica, ili bolje reći srodnika, protiv Srba, ili je i to jedan manevar, koji ima da pokaže kako je i on žrtva za islam, a ne da je udaljen zbog međusobne zavade sa Šerifom, ili je, najzad, bio iskren, kad je ovako poručivao? Glavno je samo; da je malo koje oko — i među Turcima za njim zaplakalo. Bio je prezadužen, te sa toga globio izreda, a i opštinske (beledijske) prihode zloupotrebljavao. Pri predaji računa našli su mu 6.000 groša manjka.
Od 3—4 dana počela je iz sviju ovamošnjih mesta vojska naglo odlaziti, te svet zebe i strepi, da se ne povrati staro stanje.
Odavde su preko Šara i Tetova otišla u Gostivar dva tabora
(bataljona) pešaka (1-vi i 2-gi bataljon 22-og puka) i tri brdska topa, a za Bitolj preko Ferizovića i Skoplja jedna baterija brzometnih topova i tri bataljona pešaka (2-gi bataljon 23-eg puka, 3-ći bataljon 24-og i 2-gi 25-og puka). Još je i u Skoplje otišla jedna teška baterija. Ovde je za sad ostalo: 4 bataljona redifa (rezerve), 2 stajaće vojske, 2 baterije topova i 1 alaj konjice. U Đakovici je, vele, ostalo 4, u Peći 4, u Ljumi 4, u Orahovcu (Podrima) 1 i Suvoj Reci 4 bataljona. Ovo je malo vojske i svi se opravdano boje da se ne prestane sa daljim, ma i ovako mlitavim i šturim izvođenjem reforama i da se opet ne povrati razuzdanost arnautska. Premda su oni plašljivi i, koristeći se nedovoljnim iskustvom, neće smeti sasvim da zagaze u zulume, ali opet neće biti bez ičega. Kirajdžije između Peći i Prizrena već nose martinke, a ni Arnauti se neće zakasniti, samo ako se još više smanji vojska. Ako se u Makedoniji usile sudari sa komitama, ili bude što na bugarskoj granici, onda nije nemoguće da će Arnaute i sama vlast razlariti i vratiti im proterane i poapšene drugove. Slutnju je pojačalo to što je telegramom pozvan i prekjuče (25-og) na brzu ruku i po najvećoj vrućini otputovao za Bitolj, preko Ferizovića mušir Omer Ruždi paša, glavni komandant vojske s ove strane Kačanika. Ispraćen je sa svima počastima. Tom prilikom se vrlo ljubazno oprostio sa grupom našom, koja je uz ostale ispraćače izašla na kraj varoši. Za njegovog zamenjenika određen je pomenuti već Ferik Naser paša, koji će ovih dana doći iz Peći. Valiji nije bilo pravo i ljutio se juče: zašto da se mesto mutesarifa i njega, Carskog javera, postavlja Nas'r za komandanta. Objašnjeno mu je sa strane r. k., da je to svakojako s toga, što njega mogu zatražiti u valijat (Skoplje), a komandant treba da bude ovde stalno. Tako je i bilo; valija je takođe iznenada pozvat u Skoplje i ode danas.
Valija je valjan čovek sa evropskim pogledima (proveo je duže vreme u Nemačkoj), a za Omer Ruždi pašom nema za šta da se žali. To je strašan fanatik, koji je na svakom koraku zaustavljao akciju protiv Arnauta i bio glavni uzrok što im nije dat jači udarac kojim bi se jednom za uvek ukrotili. Nije krio svoje uverenje, da bi đaure trebalo sve očistiti, a ni kapi pravoverne krvi za njih

žrtvovati. Dolasku Nas'r paše, koji je u Peći pokazao dosta energije i dobre volje za ukroćenje Arnauta, svi se ovde raduju. Samo da i njega ne pozovu, radi gašenja makedonskog požara?

Rektor Bogoslovije
prota Stevan M. Dimitrijević.

Original. AS, MID, Konzulat Prizren.

128

Srpska pravoslavna crkveno-školska opština — Peć
Konzulatu Carevine Rusije — Prizren*

— 27. VII/9. VIII

Ovim aktom dolazimo Vas izvestiti o našim stvarima, i učtivo umoliti Vašu Ekselenciju, da blagoizvoli ukoliko je moguće više i bolje po ovoj stvari pomoći nam. — Stvar je u ovome:
U četvrtak 24. ovog msca, došli su ovde dva kaluđera iz Srbije, sa naredbom G. Mitropolita Nićifora poslati su preko G. Obrada Popovića namesnika, da ih on odvede u Dečane, i u dužnost ih uvede. — Što se tiče istih kaluđera možemo kazati ovo: za G. Sinđela Platona, koji je određen za starešinu u Dečane, nemamo šta reći, jer čoveka nepoznajemo kakav je u karakteru i inače, nepoznat nam je u svemu. A što se tiče Đakona Jeremije, koji je došao sa njim da bude u Dečanima, znamo kazati ovo: Đakon Jeremija, rodom je iz ovog kraja i sela Oraovca. Bilo mu je ime Jovan Grković, učio je u Bogosloviji Prizrenskoj pre 4—5 godina, kad je bio ovamo, vladanja je bio rđavog. Zna se da je karaktera vrlo sniskog, mlogim je ljudima po nešto zakino, a povrh svega zna se da je i Dečanske ključeve ukrao, i prodao ih Arnautima u Dečanima, koji su docnije od njih otkupljeni.
Daklem, prema ovakom stanju stvari, a pošto je uprava manastira Dečana već ranije predata Ocu Kirilu Igumanu iz Sv. Gore, našto je i narod dragovoljno pristao. — A sad, kad G. Mitropolit šalje ovake ljude iz Srbije, i naređuje da im se uprava preda, narod je ogorčen i nepriznaje ih i nemože im pokloniti poverenja, iz iskustva ranijih bojeći se da će i dalje upropašćivati i onako već propali manastir Dečane. Narod nezadovoljan ovakim postupkom G. Mitropolita, sakupio je se sutradan 25. ov. msca, i preko ovdašnjeg G. Namesnika telegrafisao je G. Mitropolitu, i izjavio da nije zadovoljan sa ovim poslatim kaluđerima. A pošto je ranije predata uprava manastira Dečana Ocu Kirilu, tražio je narod da se Kirilo u Dečane pošlje. — Na ovaj telegraf došao je odgovor ovaki da G. Namesnik odmah odvede poslate kaluđere, i preda im upravu manastira Dečana, (a) da ne sluša narod.
Narod prinuđen ovim, dao je arzoal Mutesarifu, od kojeg kopiju ovde pod ./. prilažemo i tražio da se obustavi ovi kaluđeri, na osnovu čega ih Mutesarif i zaustavio, učinivši pitanje u Skoplje; a iz Skoplja je došo odgovor da je učinjeno pitanje u Carigrad.
Po ovoj stvari, pošto smo prinuđeni i dalje raditi, na današnjem narodnom sastanku rešili smo i uputili Njegovoj Svetosti Patrijarhu telegraf od kojeg kopiju pod ./• prilažemo.
Sad u ovako očajnom stanju izveštavajući Vas o našim mukama, učtivo i najponiznije molimo Vašu Ekselenciju, da učinite korak kod Njegovog Prevashodstva G. G. Zinovjeva i njegove Svetosti Patrijarha, da se Otac Kirilo, prema ranije već učinjenim ugovorima i potvrdama od nadležnih, vrati na dužnost predatu mu u manastir Visoke Dečane, sa bratstvom, sa kojim će se činom zadovoljiti opravdana želja ovog paćeničkog naroda pravoslavnih hrišćana, koji još jedinu nadu polažu u svemoćnu bratsku Carevinu Rusiju, i Njegovo Imperatorsko Veličanstvo Cara

* Na adresu konzula Sergija Vladimiroviča Tuholkog.

Ruskog, da će ih u skoro izbaviti od ovog zla.
Vaša Ekselencija, pored ovog izveštaja i naše molbe, napred izjavljene, nalazimo za preko potrebno i ovu stvar do znanja Vam staviti:
Od pre dva dana, ovde je se učinila velika žurba, Turska vojska 4. tabora odlaze, sobom nose i topove i municiju, i čuje se da će i Ferik Nazr Paša otići, zato su se već počeli Arnauti siliti i otvoreno nam pretiti, da će nas iskasapiti i sve istrebiti čim vojska ode, kao što i znamo da će to biti. Zato, predviđajući kakva nas nesreća i zlo kroz kratko vreme postići može, molim Vas da učinite koraka kod nadležnih da se predviđeno zlo predupredi i odkloni, ili da nam se izradi da se svi sa porodicama u prostranu Rusku carevinu iselimo.
Ostajemo u potpunoj nadi da će Vaša Ekselencija kod nadležnih po ovoj našoj molbi sve učiniti i pomoći nam u koliko se može, zato ostajemo sa najvećom poniznošću, pokorni i verno odani.

Povereni starešine naroda i esnafa

Mita J. Vitić
Obrad Ristić
H. Rista Marković
Jaća Zdravković
Luka Simonović
Spasoje Đorđević
Soža Lukić
Vasilije S. Šotić
Cvetko Petrović

Živko Stevanović
Dimitrije Jankov
Filip Lazin
Milisav Vasić
Marko K. Rajević
Filip Zamfirović
Petar Dimić
Čimka Spasić

Original. AS. MID, Konzulat Prizren.

129

Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Solun
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 704. 27. VII/9. VIII

Jutros sam, u 7 1/2 časova, imao čast poslati Vam šifrovanu depešu ove sadržine: „Noćas stiže ovde vest da je ruski konsul u Bitolju ubijen na stanici. Stanje ovde među vojskom uzrujano.”
Sad se vraćam u 10 časova pre podne, iz ruskog Konsulata od g. Girsa, kome sam izjavio kondolenciju povodom ubistva g. Rostkovskoga. Gospodin Girs mi reče, da je naknadno o ubistvu ruskog konsula u Bitolju dobio ove podatke. On je ubijen juče u 10 časova pre podne pri ulasku u varoš, a ne na stanici, od jednog turskog žandarma. Povod ubistva, misli g. Girs, na prvom mestu, da će biti ili lična osveta ili turski fanatizam, a veruje da je mogućno žandarm dobio nalog da nikoga ne pušta u varoš i da je tražio lozinku, pa kad je g. Rostkovski nije kazao a hteo proći, ubio ga. Gospodin Rostkovski ima, po kazivanju g. Girsa, jednu kućicu u blizini Bitolja, pa je verovatno pri povratku otuda ubijen. Bliže vesti on očekuje depešom. S toga ove pretpostavke g. Girsa treba verifikovati izveštajima našeg bitoljskog konsula i ja je ovde saopštavam pod rezervom i više kao lično mišljenje g. Girsovo. Telegrafska linija Solun — Bitolj juče je još radila, ali danas sam saznao od ovdašnjeg Valije, da su telegrafske žice ponovo presečene na toj liniji.
U mom poslednjem izveštaju od 19. ov. meseca PP. Br. 692 napomenuo sam, da revolucionarni pokret, neprestano traje, da komitetske čete postoje u unutrašnjosti, i glasovi da će one otpočeti jaču akciju posle žetve, ponavljaju se neprestano. U vezi s tim mogu Vas sada izvestiti, da

revolucionarni pokret otima sve više maha i širi se prema Bitoljskom vilajetu. Tako saznajem, da su komite proklamovali svuda među stanovništvom neplaćanje vergije i da se trude da podignu opšti ustanak, te seljaci napuštaju i poljske radove i odmeću se u ustanike. Uz to su Bugari uspeli proturiti među hrišćanske stanovnike vesti da ovaj pokret podržava i Srbija i da će i ona organizovati komitske čete te zbog toga turske vlasti i vojska gledaju i na Srbe popreko. Sve ovo Bugari čine u nameri, da što više hrišćanskog stanovnika zadobiju za ustanak. Tako sam izvešten, da ustaničkih četa ima već u Vodenu, Đevđeliji i Jenidže-Vardaru, a s druge strane javljeno mi je, da se u selu Kufalovu pojavio Jovan kapetan sa 28 drugova, pa razdaje puške seljacima i tera ih da napadaju na okolna turska sela, te je tamo 25. o. m. poslato pola bataljona vojske.
Uz to su 24. o. m. pozvani ponova pod zastavu svi redifi, koji su u polovini marta bili pušteni kućama, i to iz Soluna, Sereza, Vodena i Đevđelije. Do utornika moraju da prime puške. To pozivanje u vezi sa vestima o ustanicima i glasovima koji stižu o radu komiteta i ustanika iz Bitoljskog vilajeta, izazvali su nezadovoljstvo i uzrujanost kod vojske i oficira, te se bune i traže da oni sami raskrste sa komitama i svima onima koji njihov rad pomažu, jer im se dosadi večito stražarenje, te vrlo lako, pri ovakvom stanju stvari, može nastupiti kakva vojnička buna i opšti pokolj hrišćanskog stanovništva. Isto tako sam izvešten da je u Ostrovu bačen u vazduh jedan most i da je ubijen čuvar pruge.

Jutros su otputovala dva bataljona vojske koja su došla iz Ferizovića u Bitolj, a saznao sam da je nekoliko bataljona iz Mitrovice upućeno takođe tamo, ili, verovatno, drugim, možda suvim putem, pešice, jer do sada nisu još stigli u Solun. Danas, kako mi reče ovdašnji Valija, prolazi, po svoj prilici zasebnim vozom, i Hilmi-paša za Bitolj, i Valija mi reče, da će ga, iako od dva dana zbog bolesti ne izlazi, sačekati na stanici pri prolazu.
Sem toga, javljeno mi je da je juče stiglo i 3 vagona fišeka za mauzerke, koji su smešteni u ovdašnjoj Toplani.

Iz svega ovoga može se zaključiti da su ovde u izgledu ozbiljni događaji i da oni mogu svakog časa nastupiti. Izveštavajući Vas za sada o ovome, pratiću dalji razvoj njihov, pa ću Vas odmah, prema potrebi, bilo telegrafskim bilo ovim putem o svemu izveštavati.

Dr B. Nikolić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-IX, I/13, pov. br. 1427, v. pov. br. 807.

130

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rumuniji — Bukurešt
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 77. 28. VII/10. VIII

Čast mi je izvestiti Vas da sam 26. ov. mes. predao rumunskom ministru inostranih dela svoja akreditivna pisma.
Gospodin Braćano primio me je vrlo ljubazno i izjavio: da će rumunska vlada učiniti sa svoje strane sve što može da odnosi prijateljstva između naših dveju zemalja budu što intimniji. Iz Vašeg pisma vidi da i Vi gajite iste osećaje prijateljstva prema Rumuniji i on Vam je za to

blagodaran.
U daljem razgovoru prešli smo na 29. maj, njegove uzroke i posledice. Gospodin Braćano mi je kazao: da se rumunska vlada iskreno obradovala kad je doznala da mir nije u zemlji ni za jedan trenutak poremećen; da se Srbiji može čestitati na jednodušnosti pokazane prilikom izbora novoga Kralja i da Rumunija želi, da se Srbija u svakom pravcu snaži i krepi i da što skorije opet zadobije svoj stari ugled i poštovanje.
Kako sam ja g. Braćanu napomenuo da se, po čuvenju, sprema za jesen, kad se njihova administracija vrati u Bukurešt, veliki miting, na kome se ima osuditi događaj od 29. maja i kako bi to vrlo neprijatno dirnulo svu Srbiju, on mi je odgovorio: da vlada ne bi mogla sprečiti držanje takvog mitinga, jer bi to bilo protivno pozitivnim zakonima, ali on drži da toga mitinga neće biti. Miting su doista spremali Katardži, Lahovari, Kantakuzen i njihovi prijatelji, sve sami rođaci i prijatelji pok. kralja Aleksandra, od koga su dobijali razne poklone i dekoracije, i bili mu lično obavezni, ali su oni, kako je g. Braćano izvešten, odustali od te namere. Uostalom, završio je, jedan takav miting kad bi se držao u oktobru, ne bi proizveo nikakva efekta, jer se u oktobru neće više ni govoriti ni pisati o 29. maju.
Kako mi reče g. Braćano, svi će ministri ostati u Sinaji do kraja oktobra. Kraljevski par, koji je onomad otputovao preko Išla za Galštajn vratiće se posle 6 nedelja pravo u Sinaj i tu ostati do kraja oktobra. Od diplomatskog kora velika je većina u Sinaji, manji je deo u Kostanci, a u Bukureštu je bio ostao samo srpski poslanik. Kako ću ja u septembru imati audijencije kod Kralja, Kraljice, prestolonaslednika i t.d. to ću i ja morati septembar mesec provesti u Sinaji, kuda ću otići čim se sa odsustva budem vratio.

M. N. Barjaktarević

Original. AS, MID, PO, 1903, F-I, D-III, B/24, pov. br. 1422.

131

Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Skoplje
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 1089. 28. VII/1O. VIII

Čast mi je učtivo izvestiti Ministarstvo, da su sinoć uhapšeni, a danas pušteni u slobodu, Stojan Sidić, dragoman, i Pandora Čakarevićeva, koji su juče doputovali vozom iz Srbije. Čim je ovdašnja vlast saznala o dinamitskom atentatu u carinarnici žbevačkoj, odmah je izdala naredbu svima stanicama od Žbevca do Skoplja da se svi putnici koji su tim vozom došli pritvore i uzmu na saslušanje. Ovo je bio povod što su pomenuta lica uhapšena.

Zastupnik vilajetskog dragomana, koji mi je danas vratio vizitu, saopštio mi je, da će se usled neredovnog stanja u Bitoljskom vilajetu poslati tamo 36 redivskih bataljona, od onih koji se nalaze u Gornjim Krajevima. Vojska će zauzeti sve klance i rasporediće se po svim hrišćanskim selima. Još mi reče dragoman, da je u izgledu da se proglasi vanredno stanje u vilajetima: Kosovskom, Bitoljskom i Solunskom.

Said bej, koji se nalazi u Ljumi, dobio je naređenje da, po svršenom poslu u Ljumi, siđe sa 12 bataljona u Debarski kraj.

Dva buljuka askera upućeni su u Galičnik, jer se osetio pokret i kod tamošnjeg stanovništva.

Delovođa Generalnog konsulata
Pisar
Dim. Dragašević

Original. AS, MID, PP, 1903, J/1, br. 2995.

132

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih poslova Velike Britanije — London

Pov. br. 1408. 29. VII/ll. VIII

Sa Majeste le Roi, mon Auguste Souverain, ayant vivement à coeur de maintenir et de consolider les rapports d'amitié existant entre la Serbie et la Grande Bretagne, m'a chargé de confier Monsieur Alexandre Z. Yovitchitch, chef de section au Ministrè des Affaires Etrangères, la mission de représenter le Gouvernement Royal auprès du Gouvernement de Sa Majesté le Roi Eduard VII en qualité de Chargé d'Affaires.
Conaissant les qualités qui distingent Monsieur Yovitchitch, j'ai la certitude qu'il n'épargnera ancun effort pour se concilier les bonnes disposition de Votre Excellence.
Aussi je me plais a espérer que Votre Excellence voudra bien lui accorder de son côté toute sa bien-veillance et accueillir avec foi et créance toutes les communications qu'il aura l'honneur de Lui adreser an nom du Gouvernement Royal.
Je saisis cette occasion pour Vous offrir, Monsieur le Ministre, les assurances de ma très haute oonsidéation.

Ljub. M. Kaljevitch

Koncept. AS, MID, PO, 1903, F-IV, D-III, J/11, pov. br. 1408.

133

Konzulat Kraljevine Srbije — Bitolj
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PP br. 505. 29. VII/11. VIII

Od desetinu dana na ovamo ceo bitoljski pašaluk i kosturska kaza služe poprištem najkrvavijim događajima koji treba da imaju uticaja ne samo na sudbinu ove, u svakom pogledu Carevine bedne, nego i onu svih balkanskih naroda, a kroz to i na grupisanje evropskih država.
Moj poslednji opširan izveštaj o prilikama u vilajetu je od 25. pr. mes. PP Br. 406.* Računao sam da će mi on uopšte biti poslednji iz Bitolja, jer sam ubrzo po ispraćanju mu dobio glas o svom premeštaju u Skoplje. Beležio sam sa svojim pomoćnicima događaje relativno potčinjenog značaja, da bi njih g. *Mihailović* uneo u svoj izveštaj, ali su nesrećne prilike u ovoj još nesrećnijoj

* V. pod br. 1.

zemlji htele drukče. Obličje ovog izveštaja biće različitije od dosadašnjih u kojima sam evo već više od četiri godine mogao samo jedanput zabeležiti jedan i ciglo jedan događaj koji se klonio sreći Hrišćana (pogibija Biljal Paganca pre godinu dana. O tome ima moj izveštaj).
Deset je punih dana kako mi svi ovde živimo u prilikama kakve ne pamte ni najstariji ljudi. U izvesnom pogledu one su slične prilikama što su ovde postojale za doba negdašnjeg bitoljskog kajmakama Ibrahim-age koji je imao nadimak Lelemajko, i za doba i muke na koje su metani bili ovdašnji hrišćani slične onima što su ih trpeli Mali Radojica i Starac Vujadin.
Deset je punih dana kako je čaršija pogotovu zatvorena; kako najmanji događaj daje povoda uzbuni; varoši kroz koju beži preplašeni svet; kako veoma često s Konsulatskih balkona noću gledam ogromne požare izazvane paljevinom Bitolju okrajnih sela; kako se ni o čem drugom ne govori do o zulumu, ubistvu; paljevini, bitci. Događaji su se dešavali neverovatnom brzinom da ih je čovek jedva mogao pratiti i tražiti im vezu i smisao. Iz ubaka nama su došli Omer Rušdi paša i Husejin Hilmi-paša. Valija Ali Riza paša omrkav kao valija, sutradan izjutra otputovao je kao svrgnut. Prekid telegrafske veze svaki čas to je najobičnija stvar — ona je trajala onomad skoro 48 sahata; kad kad urednom dolasku solunskog voza svaki se čudi a kao krunu ovoga pominjem pogibiju ovdašnjeg ruskog konsula g. Rostkovskog. Ovaj je događaj, krvav kao tolike stotine drugih, ali po svojim posledicama krupniji nego svi drugi ukupno. Zato njime i počinjem ovaj izveštaj koji će, pouzdan sam, utvrditi reč u mojoj jutrošnjoj depeši: da je ova nedelja, nedelja bune, paljevine, ubistva.

U subotu 26 o. m. nešto malo posle 10 sah. izjutra po evropskom varoš se namah zatvorila i u njoj obladala panika na glas da je ruski konsul poginuo. Moja depeša od tog dana u podne javila je događaj ukratko. Nju sada ispravljam utoliko što je pok. Rostkovski poginuo u 10 sah. Prema saznanjima koja sam pocrpao odmah u ruskom Konsulatu od Misirkova, učitelja dece pokojnikove — on je s njim bio u kolima — događaj je tekao ovako. Vraćajući se iz manastira Bukova (više istoimenog sela po sata daleko od Bitolja) Rostkovski je prošao pored prve karaule pri izlasku iz varoši. Tu je na straži bio jedan zaptija. Prema naredbi, koja o tome postoji, on konsula nije pozdravio. G. Rostkovski (kavaza nije imao sobom) naredi kočijašu da zaustavi kola, siđe s njih i opomene stražara na dužnost. Ovaj da nju učini, mete metak u Martinku na Rostkovskog. Metak probije mišić na desnoj ruci, prođe kroz ceo grudni koš i iziđe probivši levi rukav na kaputu pokojnikovom. Misirkov mi je pričao da je Rostkovski, videv zaptiju da puni pušku uzviknuo: stoj, šta radiš? ali je ovo bilo uzalud. Misirkov je skočio s kola, legao na zemlju i pretvorivši se mrtav — bojeći se o sebi ležao je dok nisu pristigli drugi vojnici i nekoliko oficira. Posle prvog metka čulo ce još nekoliko pucnja; kočijaš krene put varoši i u divljem trku — jer je i jedan konj ranjen dođe u Konsulat i izvesti činovnike o događaju. Ovi su odmah tamo otišli i, nedaleko od karaule ispod jednog drveta, nađu pok. Rostkovskog mrtvog gde ničice leži na zemlji. Odatle ga odnesu u Konsulat gde prizvani lekar izvrši nekropsiju. Pored rane gore pomenute videla se i još jedna druga strašnija i karakterističnija; drugi kuršum udario je pokojnika u teme, razmrskao lobanju i izišao ispod grla. Konsulska kačketa pokojnikova na gornjoj svojoj površini bila je potpuno ocrnjena barutnom vatrom: neposredan dokaz da je ovo učinio drugi metak na već mrtvom konsulu i da je pucano iz najneposrednije blizine. Sutradan u nedelju 17 ov. mes., kad su čišćena i pregledana kola utvrđeno je da je i kroz njih prosvirao jedan kuršum koji je — po priznanju i samih Turaka — prema pravcu morao izbaciti stražar s druge obližnje karaule kod vojničke pekarnice.
Ovo je izveštaj iz ruskog Konsulata. Turci pak kao što i priliči Turcima, predstavljaju stvar na turski način. Oni tvrde da je Rostkovski — a u ovome ih tvrđenju pomaže i grčka grupa — izgrdivši zaptiju, doviknuvši mu uz reč da je budala i još nekolike druge pogrdne reči izbacio na stražara četiri revolverska metka i da je tek posle toga stražar, neki Halili, Arnautin iz bikiških strana, koji se u maju ove godine pisao u zaptije, potegao iz svoje Martinke. Mi svi, međutim,

znamo da Rostkovski nikad nije nosio svog revolvera, a Turci kažu da je on revolver uzeo od svog kočijaša. Meni i ovo izgleda neverovatno jer sam dosta dobro poznavao narav pok. Rostkovskog, a pored toga neverovatno mi izgleda iz prostog razloga što, prema blizini između Rostkovskog i stražara, ako ovaj drugi nije pogođen bar bi koji metak morao udariti u samu stražaru — oblika jedne prijatne turske Bodške s prilično širokom nastrešnicom okolo strana. Na njoj nema nikakvih tragova od metaka.

Ovog istog dana kad se ovo desilo, duboko uveče ovde je prispeo iz Skoplja preko Velesa i Prilepa g. Mandelstam, doskorašnji zastupnik ruskog konsula u Skoplju. On je Krenuo ovamo na nekoliko dana u goste kod poč. Rostkovskog i za žalostan događaj saznao je tek kad je stigao pred Konsulat.

On, zajedno s g. Kohmanskim, sekretarom ruskog Konsulata, vodi brigu oko istrage u ovoj u svakom pogledu znatnoj stvari. Do ovog trenutka Rostkovski još leži mrtav u Konsulatu, a Konsulat od Ambasade nema nikakvih instrukcija svakako usled svakodnevnog prekida telegrafskog saobraćaja.

Prema tome što sam do sada saznao stvar do sada stoji ovako:

Ubilac Halim priznaje da je pucao na Rostkovskog — tek pošto je ovaj na nj ispalio nekoliko revolverskih metaka. Halim kaže kako se seća da je na Rostkovskog ispalio samo jedan metak; pokušaj turske vlasti da prestavi da je pok. Rostkovski prvo pucao na zaptiju g.g. Mandelstam i Kohmanski odlučno su odbili kao laž;

isto tako oni su odlučno odbili i pokušaj turskih vlasti da se krivci (ima ih više — malo čas videće se) predadu na suđenje običnom građanskom krivičnom sudu; njih će suditi vojni sud;

oni stalno prisustvuju isleđenju i turskoj vlasti neprestano saopštavaju dokaze da je pogibija Rostkovskog posledica organizovane zavere ne samo protiv njega nego još i protivu nekoliko konsula;

ruski Konsulat misli da ima dokaze da su od još trojice zaptija koji su bili u karauli dvojica sukrivci Halimovi; treći pak — ovo je utvrđeno — za vreme događaja bio je iza karaule i presvlačio košulju. Ipak su sva četvorica u zatvoru;

da je g. Mandelstam u razgovoru s Ali Riza pašom biv. valijom ovog uvek presecao kad je u govoru upotrebljavao reči "dragi prijatelju", rečima „molim, mi nismo prijatelji";

da je g. Mandelstam idući u konak Ali Riza paši išao s velikim revolverom o bedru i rekao mu: znajte, prevashodstvo, da ću ja ovim revolverom ubiti onog stražara koji me ne pozdravi, ne čekajući da on mene ubije;

da je gđa Rostkovski s mrtvačkog odra svog poginulog muža bacila njegovo tursko odličje; danas su mi u ruskom Konsulatu kazali da su taksirom vratili Hilmi paši turska odličja i gospodina i gospođe Rostkovski;

da mi je danas po podne gospođa Rostkovski kad sam joj, prema Vašoj noćas primljenoj depeši izjavio saučešće NJ. V.

Kralja i Kraljevske vlade rekla ovo: „Danas kad ja više nisam žena ruskog konsula nego njegova udovica mogu da kažem i ono što inače ne bih smela. Meni je juče dolazio Hilmi paša i nudio mi novac peut être poussé méme par votre Ambassade, ali sam ja odgovorila da ne prodajem krv svog muža;

da se u ruskom Konsulatu nadaju da će se presuda izreći za dva tri dana;

da g. g. Mandelstam i Kohmanski očekuju smrtnu presudu ubilaca i da neće otići odavde dok ne budu prisustvovali njihovu vešanju;

da je g-đa Rostkovski na dan pogibije svog muža vikala kako je njega ubila Rusija svojim držanjem prilikom pogibije pok. Ščerbina.

Ovde sam, Gospodine Ministre, zabeležio najvažnije momente i najkarakterističnije okolnosti ovog događaja o čijem će Vas razvoju dalje izveštavati g. *Mihailović*.

Svod svega je ovo. Pogibiji Rostkovskog su uzroci ovo:

krajnje rasulo turske carevine;

krajnja nedisciplina u vojsci;

raspaljeni turski fanatizam do neverovatnih granica;
potpun neuspeh Velikih Država u Sizifovu poslu uvođenja Reforme u Turskoj;
muka na kojoj su se i ovd. predstavnici Velikih Država nalazili lično usled ovoga ličnoga rada ovde u smeru poboljšati položaj Hrišćana;
staranje njihovo da bar pitanjem pozdrava održe svoj ugled kod ovd. Hrišćana;
potpuno neosnovana turska tvrdnja podgrevana i grčkom grupom, današnju bunu ovde dovesti u vezu sa skorašnjim putem pok. Rostkovskog u prilepske strane kud je išao da se prošeta sa svojom ženom i ćerkom;
opet potpuno neosnovana turska tvrdnja — i ona podgrevana grčkom grupom — da je Rostkovski sa svojom porodicom otišao u manastir Bukovo samo zato da bi odande imao lakši dodir s komitama, mada je on godinama tamo provodio leto kad god nije na odsustvu.
Odajući iskreno priznanje pok. Rostkovskom na pažnji i simpatijama, koje je poslednjih godina ukazivao našem radu ovde i žaleći njegovu tragičku i mučeničku smrt, ja hoću još i ovo da kažem. Ako posle Ščerbinine smrti i smrt Rostkovskog ostane nepokajana — i to na najvidljiviji način — Evropa će najbolje učiniti da odavde makne sve svoje konsule.

Uz pogibiju Rostkovskog drugi važan događaj koji se poslednjih dana ovde desio to je da je varošica Kruševo od 22 ov. mes. u rukama četnika. Toga dana jedna mnogobrojna četa došla je u Kruševo i pošto je zarobila tamošnji odred vojske (oko 60 vojnika) zapalila je konak i poštu. Vojska koja je posle toga poslata bila odbivena je s velikim gubicima. U jedno vreme hodao je glas da je vojska uspela oterati čete i povratiti varoš, ali se to pokazalo kao laž. Kruševo je i danas u rukama ustanika. Čujem da je jutros odavde ispraćeno tamo šest topova. Iz Skoplja, preko Velesa i Prilepa, bilo je ispraćeno — kao što sam Vas izvestio depešom od 27 o.m. — tri tabora vojske. Jedan od tih tabora ispraćen je prema Kruševu i u subotu se očekivao sukob. Do danas vojska nije ništa uradila.

Veliki broj sela iz bitoljskog pašaluka s. kosturske kaze pogotovu je prejak. Sve što je kadro bilo nositi oružje milom ili silom nagnano je da ode u čete. Priličan broj naših ljudi iz Krivobaštana nalazi se s komitama u Kruševu; među njima i Veljko Ristić mutevelija naše mahale. Sin njegov, Trajko Veljković, naš učitelj u Sekircu bio je takođe odveden pa su ga posle komiti pustili. Isto tako i naš popa Kote iz Krivobaštana bio je prinuđen da s krstom u ruci ide ispred čete ali su i njega pustili posle.

Kao još jedan dokaz u nizu tolikih drugih u kojoj meri se Grčka sprijateljila s Turskom pominjem da se posle jedne sultanove irade ovde od 15 pr. mes. po ulicama slobodno prodaju atinske novine. U njima ima uvek puno grdnje uopšte protiv Slovena a naročito protiv Bugara. Istorija se ponavlja. Napredovanjem Turaka nekada širio se i grčki uticaj; suzbijanjem Turaka i on se povlači. Osećajući zajednicu sudbine, Turci i Grci združuju se da svakako u bliskoj budućnosti zajedno iščeznu s Balkanskog Poluostrva.

---

19. pr. m. uveče komite su ubili četvoricu ljudi koji su im kao turski špijuni činili velike pakosti u kosturskim selima Dobričanu, Tiholištu, Spatici i Crnovištu.

---

22. pr. m. blizu sela Selce (prilepska oblast) jedna komitska četa pod vođstvom Okleva napala je na 13 vojnika; posle kratke borbe vojnici su pobiveni a četnici su im odneli puške i municiju.

---

25. pr. m. stigao je bio ovde dopisnik "Novog Vremena" Svatkovski. Nemogući uspeti dobiti dozvolu otići u unutrašnjost vilajeta, on se 27 pr. mes. vratio železnicom preko Soluna.

---

26. pr. m. ovd. vlast stavila je u zatvor ovd. doktora Naleta i strica mu. Oni su iz morihovske strane, ali su grkomani. Hapšenje njihovo dovodi se u vezu s događajima u Solunu gde ova dvojica imaju rodbine. Ubrzo potom pušteni su.

---

28. pr. m. ovde je stigao, a 2 ov. mes. otputovao za Solun fon Deven, nemački oficir koji je učestvovao bio u transvalskom ratu i tamo i ranjen bio. Njega je mojoj pažnji preporučio dr Šuškalović iz Skoplja i koliko sam mogao našao sam mu se radi celji zbog koje je došao. Od mene nije krio da je došao bio vojničkom misijom.

---

1. o. m. jedna četa od 35 ljudi pod vođstvom pop Aca došla je u planinu između sela Capara i Malovišta u nameri da iz Capara uzme hleba. Selo se odazove žalbi ali jedan seljak ode u obližnje tursko selo Kažani i zamoli jednog Turčina da javi vlasti gde je četa. Odmah je odavde upućeno 300 vojnika a depešom je naređeno da krene vojska iz Resna i Prespe kako bi četi presekla odstupnicu. Na taj način četa je bila opkoljena i u sukobu, koji je trajao skoro 10 sahata, poginulo je 10 komita a jedan uhvaćen živ; od vojske palo je dvojica mrtvih a dvojica ranjenih.

---

2. o. m. pušteni su iz zatvora oni Turci koji su pohvatani bili povodom đurđevdanskih događaja. Pored njih pušteni su i neki bugaraši koji su administrativnim putem bili zatvoreni: Rizov Dorev, Perikli Rabev i drugi, uz kauciju od po 200 tur. lira.

---

7. o. m. (službeni izveštaj) odred vojske pod komandom poručnika Halil-efendije sreo je u Peštanima (Morihovo) četu od 30 ljudi. Borba trajala četiri sahata; četiri četnika ubiveno; dve puške Gramova sistema uzete, a jedan zaptija lako ranjen.

---

13. o. m. jedna četa komita pod vođstvom Subareva (biv. bug.
učitelj iz Bitolja) ušla je noću u Capare i ubila deset ljudi da ih kazni za izdaju prilikom događaja od 1 ov. mes. o kome je gore bilo reči.
Uoči 21. o. m. komiti su opkolili turska sela Leru i Ramnu i Dolence blizu Bitolja s namerom da ih zapale. Uspeli su zapaliti samo nekoliko plevni jer su se Turci branili. Poginula je samo jedna

Turkinja s detetom.

---

21. o. m. bio je potpun prekid celokupne telegrafske veze Bitolja.

---

21 o. m. u Smiljevu je bio sukob između vojske i komita;
poginulo šest vojnika.

---

21. o. m. Turci su zapalili sela Krušje i Ljeoreku u ohridskoj oblasti pošto su ih prethodno opljačkali.

---

23. o. m. dovedeno je iz Smiljana u Bitolj 12 ranjenih vojnika i jednog poginulog oficira.

---

23. o. m. naređen je saziv osam tabora redifa. Zbog kritičnog stanja u vilajetu bitoljskom, solunskom i jedrenskom ustanovljeno je naročito nadleštvo koje će se zanimati isključivo merama za hvatanje komita. Kažu da je u Bitolju šef toga nadleštva Bahri-paša; za solunski Sulejman-paša, biv. debarski mutesarif; za jedrenski Edip-paša, biv. ovd. valija.

---

24. o. m. Turci su se iskupili u ovd. džamiji Isakije i rešavali o prilikama. Depešom su se žalili Sultanu zbog neprilika u kojima su. Uz njih su i ovom prilikom pristali i Grci; predstavnici grčke grupe s mitropolitom Amvrosijem na čelu takođe su potpisali depešu. 25. stigao je odgovor prvog sekretara Sultanovog: Sultan šilje naročite pozdrave mitropolitu a potpisnicima depeše javlja da šilje silnu vojsku da uništi komite i svetuje ih da budu mirni.

---

25. o. m. komite su između Sorovića i Kostura napali na poštu koja je nosila 1900 lira za vojsku u kosturskoj oblasti. Pobivši vojnike koji su pratili poštu komite su uzeli novac.
Prekjuče, 27. o. m. oko 10 sah. po tur. po podne stigao je ovde Ogdi Ruždi paša komandant kosovske vojske. Došao je zasebnim vozom. Redovnim vozom stiglo je u Sorović dva bataljona vojske. U 2 sah. po tur. noću stigao je opet zasebnim vozom Husejin Hilmi-paša s svojim personalom. Oko ponoći stigao je ovde i četvrti voz s ogromnom količinom municije.

Juče je otputovao odavde Ali Riza-paša, biv. valija, nikom se ne javivši.

Juče sam poslao dragomana Hilmi-paši da mu poželi dobrodošlicu, a sutra-preksutra to ću mu i

lično učiniti. Ovo će biti i ciglo moja poseta njemu u Bitolju.

Juče je Hilmi-paša prizvao predstavnike svih narodnosnih grupa i svetovao ih da žive složno i u ljubavi.

Sinoć se iz varoši posmatrao grdan požar prema zapadu. Danas se čulo da su Turci zapalili selo.

Uz ove saopštene događaje mora ih imati još puno koji su mi do danas nepoznati iz razloga što Bitolj nema veze s unutrašnjošću vilajeta. Još je blagodareći retkim putnicima iz Prilepa moguće što šta doznati; iz ostalih mesta gotovo ništa. Kad u Bitolju središtu vilajeta jedva da je otvorena; kad Bitolj ne satima nego i danima ostaje bez ikakve telegrafske veze koju čete prekidaju; kad vozovi polaze nemogući polazak javiti daljoj stanici jer se i železnički telegraf prekida; kad ovde zaptija na straži ubija konsula, šta je onda ostalo za gradove i sela u unutrašnjosti vilajeta. Ovde svet masama kupuje brašno da mu se u kući nađe i vršnike da može doma peći leb. Od svuda stižu glasovi da se „prazne sela" (naravno više na zor); od svuda javljaju zulum, požar i ubistvo; kao što sam napred rekao, mi iz svojih domova posmatramo kad sela gore; svakog trenutka sluša se da su zapaljene kuće, vodenice, sena i žita u pojedinim selima; u ovd. konak po gotovu samo Turci - došlo je i to vreme — dolaze na žalbu, šteta im se beleži u naročiti tefter uz obećanje da će im je „Car naknaditi". I posle svega ovoga što sam ovde napisao, posle svega što vidim i čujem i osećam, ja sam siguran da ne grešim kad kažem da ovde od nedelju dana na ovamo postoji formalna *Buna*.

U nedelju 27. o. m. sutradan po dolasku mu imao sam prilike poduže razgovarati sa g. Mandelstamom. Kao najglavnije tačke iz njegovog govora saopštavam ovo:
On položaj i u kosovskom vilajetu smatra kao veoma ozbiljan i računa da će i tamo planuti buna;
Celokupni rad Turske na uvođenju reforama i način na koji je on vođen smatra kao naročito udešeno izazivanje Hrišćana na otpor; predstavnici vlasti u onom vilajetu najobičniji su razbojnici čiji je starešina Hilmi-paša u koga su tolike nade polagane;
Na svojim putovanjima s austrijskim konsulom Parom neizrečno se uverio da su i vlasti i vojska i bašibozuk činili nad Hrišćanima takva svirepstva da mu se i danas koža ježi kad na njih pomisli;
Blagodario mi je na držanju naše grupe u ovom vilajetu prema pokretu komitskom, odobravajući ga ne samo sa šireg slovenskog gledišta nego i sa našeg srpskog.
Povodom ovoga sa žaljenjem je pomenuo pisanje beogradskih listova a naročito „Ustavne Srbije" o njegovom putu po kosovskom vilajetu. Ukratko, njegove izjave svode se na ovo:
da nije putovao ni u kakvoj želji propagande ni srpske ni bugarske;
da podjednako voli i Srbe i Bugare, svoju slovensku braću i da bi najsrećniji bio kad bi ih video složne i združene;
da je po svojoj inicijativi a po odobrenju svoje Ambasade činio ona putovanja isključivo u smeru da konsultuje turske zulume.
Povodom napada novinarskih na nj zbog držanja mu prema našim ljudima u Kratovu i Kumanovu rekao mi je da su mu u oba ova mesta predstavnici naše grupe na njegovo najveće iznenađenje odgovorili da im Turci ne čine zulum nego komiti. „Meni je, reče g. Mandelstam, bila celj ispitati turske zulume i kad su mi vaši ljudi kazali da njih nema, ja s njima nisam imao više šta da

razgovaram. Kad su nam, nastavio je g. Mandelstam, u Kumanovu predstavljali predstavnike narodnih grupa, kajmakam mi je, pokazujući na nas znanca Denkovića rekao: predstavnik rum. Očekujući da Denković reagira na to; ja sam ga začuđeno gledao i na reč njegovu: zar me ne poznajete? Odgovorio sam mu: ja vas znam kao Srbina a ne kao Grka. Da se ne bih zamerio ni vama ni Bugarima, ja sam prenoćio na železničkoj stanici. Nisam vam ja kriv što je g. Veselinović propustio izvestiti vaše ljude o mom putu i dati im potrebna uputstva; dok su to Bugari učinili. U Tetovu i Gostivaru ja sam pogotovu isključivo opštio sa vašim ljudima; u kući pop Stevana iz Gostivara umalo me Turci nisu ubili. Vaši ljudi možda iz sopstvenih pobuda, jer znam da od g. Veselinovića nisu imali nikakvih uputstava, meni su dali dragocenih podataka. Ako je do simpatija, one su svakako na srpskoj strani jer sam ja u Carigradu bio drag gost kuće generala Grujića gotovo svakog dana."
G. Mandelstam čini utisak veoma trezvenog čoveka; rekao bih jedino da je brz jer je još mlad.

Da ovde zapišem radi ilustracije komitskog pokreta, da u selu Gornjim Divjacima, blizu Kruševa, postoji pekarnica u kojoj se sprema peksimit za čete. 19. ov. mes. policija je ovde uhvatila jednog seljaka s punom vrećom ... a kao zanimljivost imam čast poslati vam ovde u originalu pismo starešine jedne komitske čete. Ključem koji ja imam nisam ga mogao dešifrovati.

Do danas konsulati još nisu službeno izvešteni ni da je valija Ali Riza paša smenjen ni da je Hilmi paša preduzeo dužnost valije, a on je međutim vrši.

Prepis ovog pisma poslao sam svima poslanstvima sem cetinjskog i atinskog (g. g. poslanici nisu tamo) Zastupništvu u Sofiji i General. Konsulatima u Skoplju i Solunu.

Mihailo G. Ristić

Prepis. SANU — Ostavština Mihaila Ristića, br. 14234.

134

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Poslanstvu Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London

Br. 7358. 30. VII/12. VIII

Pošto 6/19. oktobra ove godine ističe rok zakupu kuće, u kojoj je sada smešteno Poslanstvo; i pošto je potrebno da se nađe jevtinija kuća za kancelarije Poslanstva — kao što je to i g. otpravniku usmeno kazato — to neka izvole Poslanstvo učiniti šta treba za otkaz daljeg stanovanja u sadanjoj kući, kao i za nalazak drugog stana pod povoljnijem uslovima u korist državne kase; pa novi ugovor, sa srpskim prevodom, dostaviti ovamo radi potrebnog odobrenja. Međutim vraća se Poslanstvu na upotrebu pod ./. ugovor koji je poslalo ovamo pismom od 19. juna tekuće godine i javlja se da mu je poslata potrebna suma na ime kirije za I, II i III. tromesečje tekuće godine.

Kaljević

135

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 810. 30. VII/12. VIII

Juče sam išao u rusku Ambasadu da vidim da li je i kakve je korake g. Zinovjev učinio usled ubistva Rostkovskog. Evo, Gospodine Ministre, šta sam saznao.
Iz Petrograda su javili g. Zinovjevu da je Sultan poslao Caru jednu vrlo dirljivu i skrušenu depešu, iz koje se doista vidi da je Abdul-Hamid gotov sve da učini, da bi samo ublažio opravdan gnjev Imperatorske Vlade. Ruska vlada nije formulisala nikakve specijalne zahteve. Gospodinu Zinovjevu samo je kazato da se krivci što pre i najstrožije kazne i da se bez odlaganja preduzmu najenergičnije mere kako bi se jednom zajemčila sigurnost i uveo red.
Kao što vidite, Gospodine Ministre, nikakve precizne naredbe nisu date g. Zinovjevu, i Imperatorska Vlada ostavlja njegovoj uviđavnosti da ovo pitanje raspravi na način koji mu se, prema današnjim prilikama, bude svideo kao najpogodniji. Vidi se, dakle, da je Rusija voljna da vodi računa o teškom, da ne kažem očajničkom položaju u kome se danas nalazi Turska i da ni malo ne misli da joj svojim zahtevima i svojim držanjem ovaj položaj još većma oteža.
Turska može danas slobodno danuti dušom, jer joj pomirljiv karakter ruskog Ambasadora jamči umerenost zahteva, sa kojima će on izaći. I Evropa, kojoj je stalo do mira, moraće biti blagodarna Rusiji za ovo njeno miroljubivo držanje, jer ne treba smetnuti s uma da danas otpor komiteta znatno zavisi od držanja Rusije, i ukoliko ovo bude blažije u toliko će više pokretači ustanka, — koji nema sumnje da su računali na posledice ubistva Rostkovskog u rusko-turskim odnosima - klonuli duhom. Kako je, dakle, u izgledu da će se Rusija i ovog puta umerenom pokazati, to će Porta i dalje svu svoju akciju moći isključivo naperiti na ugušivanje ustanka. Istina, i Porta ne sme ni časa gubiti, jer je stanje u Makedoniji posve kritičko. Vesti, koje nam otud dolaze — samo ne od naših konsulata — pokazuju da današnji izgredi, kao što sam to imao čast nagovestiti u mome predposlednjem izveštaju, uzimaju karakter opšteg ustanka. Kruševo je još jednako u rukama buntovnika i tamo je Porta poslala preko 4000 vojnika sa topovima, tu će, dakle, doći do formalnog boja. U Dibri ustanak uzima sve više maha i tamo može doći do pokolja, jer, pored sviju mera koje Porta preduzima da uzdrži Arbanase, među njima ovlađuje iz dana u dan sve veća uzrujanost, duhovi su do krajnosti razdraženi i Arbanasi se, bar tako me uveravaju, ozbiljno spremaju da napadnu hrišćanska sela. U kazama: Kosturskoj, Florinskoj i Koričkoj ustanak se sve više širi. Na pruzi Solun-Bitolj ovladala je takva nesigurnost da se ceo železnički personal, kome ne prestaju dolaziti pretnje, sprema da napusti službu. Za ovo nekoliko dana bilo je njih 20 koje ubijenih, koje ranjenih. Juče je nemački otpravnik poslova (ova je pruga u rukama nemačkih kapitalista) činio na Porti ozbiljne predstavke i tražio je da se preduzmu potrebne mere za zaštitu i osiguranje železnice.
Iz izveštaja našeg vojenog izaslanika Vi ste, Gospodine Ministre, izvoleli uvideti da Turska mobiliše novu vojsku u bitoljskom vilajetu, gdi će se ovih dana koncentrisati 24 bataljona.
Današnje turske novine donose u zvaničnom kominikeu da je ruski konsul u Bitolju ubijen od strane jednog soldata, da je ovo ubistvo izazvalo sveopštu indignaciju i da je odmah obrazovan vojni sud za suđenje ubice i njegovih saučesnika ako ih bude bilo.
Ovo je prvi put da ovakav kominike izađe u turskim novinama.
Hamzi-bej, državni savetnik, postavljen je za bitoljskog valiju.
Sinoć je Porta saopštila ambasadama sadržaj depeše koju je dobila od Hilmin-paše. Glavni inspektor nabraja nove izgrede; veli: da se ustanak širi, da je zahvatio i solunski vilajet i opisuje stanje kao vrlo ozbiljno. U depeši se citiraju nekoliko slučajeva gde su Bugaraši bili potučeni i

rasterani, ali nigde se ne navodi jedan ozbiljan uspeh Turaka.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-III, pov. br. 1522.

136

Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Skoplje
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 1091. 30. VII/12. VIII

Juče, u 2 časa po podne, imao sam čast primiti Vaš šifrovani telegram koji glasi:
„Već četiri dana nemam nikakav izveštaj iz Bitolja. Verovatno je presečena telegrafska veza. Starajte se da doznate sve što možete o događajima u Bitolju i izveštavajte me stalno."
Glasovi koji su kružili po Skoplju o stanju u bitoljskom vilajetu, tako su bili raznoliki, da je se vrlo teško po njima moglo zaključiti o pravom stanju u bitoljskom vilajetu. Tako netačne podatke imali su i ostali ovdašnji konsuli, te i oni nisu ništa pouzdano znali. Tek po odlasku u Bitolj Omer Ruždi paše i iznenadnom odlasku Hilmi-paše, o čemu sam imao čast u svoje vreme izvestiti Vas, moglo se zaključiti, da je u bitoljskom vilajetu zaista užasno stanje.
Ovde se sada zna, da su komitetlije zauzeli Kruševo, ubili mudira, sve činovnike poklali, a od građana Turaka samo su se dvojica mogla spasti (u Kruševu ima samo 10—15 turskih kuća a većinu stanovništva sačinjavaju Vlasi); istakli svoje zastave i vlast uzeli u svoje ruke. Poštanska i telegrafska veza prekinuta je, te otuda nema nikakvih vesti, pa ni putnika. Tvrdi se, da je vojska ušla u Kruševo i da su se komite povukli u planinu posle kratke borbe. Koliki je bio broj žrtava ne zna se. Ovde se čuje da su se i strani konsuli iz Bitolja uputili Kruševu. Mnogi ovdašnji Vlasi spremaju se, da ovih dana idu u Kruševo radi viđenja sa svojim familijama. Turska vlast koja je ranije bila zabranila odlazak u Kruševo, sada to dopušta.

Govori se, da su komite u Kičevu ubili nekoga bega i da su Turci iz Kičeva izvršili pokolj nad hrišćanima.
Kirajdžije, koji su došli juče iz Galičnika na ovdašnji pazar, tvrde da se u debarskom kraju nalaze mnoge čete komitetske u blizini jedna drugoj i da su istakli zastavu i pozivaju narod na ustanak. Ti isti ljudi doneli su i glas, da je se oko hiljadu oružanih Arnauta krenulo iz debarskog kraja u pomoć vojsci, koja se nalazi u Kruševu.
Tvrdi se, da je porečko selo Gornje Samokovo opkolila vojska, ali da do danas nije ušla. U selu se nalazi jaka komitetska četa. Vođa te čete nepoznat je.
Po kazivanju jednog seljaka iz Poreča, koji je amo došao da kupi municiju za svoje društvo, u porečkoj i kičevskoj kazi nalaze se sada ove vođe komitetske: Stojan Donski, sa 40 ljudi; Risto Modrašta sa 40—50; Danil Cvetanov sa 30—40; Rista Dević sa 30. Ova četvorica drže se srpske strane. Đurđin iz sela Slansko sa 200 ljudi. Pop Tomo Mickov iz sela Vranešnice, sa zastavom, ikonom Sv. Bogorodice i krstom poziva narod na ustanak i do sada je skupio do 80 ustaša. Pop iz Manastirca takođe kupi ustaše i neprestano mu stižu. Cvetko Skopljanac i Stojče iz Gornjeg Silna sa četama nalaze se u selu Boropolju blizu Puste Breznice na samoj međi skopljanskog i bitoljskog vilajeta. Njihove čete imaju do 60 ljudi. Svima ovim četama zadatak je, da se bore u svojim rejonima.

Karaulu Devič, koja se nalazi u Poreču, porušili su komite do temelja.

Tekijskog bàbu, Hasan-bega, u Poreču, ranili su, i on se begstvom spasao zatvorivši se u Tekiju. Tekiju su komite opkolili.

Arnautska sela Salp i Zajas, koja se nalaze nedaleko od Kičeva, upalili su komite i mnoge Arnaute pobili, među kojima je pao i čuveni zlikovac Sefer Usov iz sela Zajasa. Zbog ovoga napada Arnauti su upalili hrišćansko selo Karbonicu i izvršili pokolj.
U samoj varoši Bitolju mirno je, ali je stanovništvo veoma zaplašeno. Direktne telegrafske veze Bitolj nema. Iako se turska vlast jako zauzima da u okolini Bitolja uspostavi red, do danas nije mogla u tome uspeti.
Bitoljski valija, Ali Riza paša, usled ubijstva ruskog konsula G. Rostkovskog i onih događaja, smenjen je sa dužnosti i valijsku upravu uzeo je Hilmi-paša.

22-og ov. m., noću, pokvarili su komitetlije prugu na 14 mesta i jedan most od 7 m. dužine, iako vojska prugu čuva. Most i pruga pokvarena je od Đevđelije idući ka Solunu. Zbog toga je juče voz iz Soluna stigao u 5 sahati po podne. Opravke su dovršene danas.
Juče 29-og ov. m. Šaćir-paša, ovdašnji Valija, obišao je sve kancelarije svoga resora i svima strogo naredio da budu verni Sultanu i ispravni u radu. Da nikoga ne diraju niti kome da naturaju ono što ne postoji.
Turci uopšte, kako u vojnoj struci tako i u građanstvu, imaju dobro mišljenje o svom Valiji i stoga su mišljenja da Hilmi-paša se neće više ni vraćati u Skoplje, računajući, da je za ove događaje i posao Šaćir paša zgodniji.

Karakteristična je pojava ova, nu koja je vrlo važna.
Kruže glasovi, koji su, verovatno, iz austrijskih izvora, da je vrlo zgodno ako se povuče vojska više Kačanika u Maćedoniju. Tada bi Austrija sa svojim agentima uzbunila Arbanase tako, da se zapali celo poluostrvo i tada bi najzgodnije bilo, da taj požar ona okupacijom do Soluna ugasi. Zna se pouzdano i to, a što ide u prilog gornjem, da je ovdašnji austrijski konsul Para, razdao uskoro grdan novac skoro puštenim bugarašima i ovi neprestano mu dolaze u Konsulat. Viđeniji, pak, da ne bi to palo u oči, šalju žene.

Ovdašnja turska vlast saznala je, da je iz Soluna pre četiri dana, poslan jedan sanduk sa trgovačkim stvarima upućen nekom ovdašnjem trgovcu u kome se nalaze 25 komada bombi. Turska vlast živo traga i do danas nije ništa našla.

Od 28. ov. m. pa do danas prošlo je ukupno 8 bataljona za bitoljski vilajet. U Mitrovici čekaju 2 bataljona, koji su došli iz Peći. U Ferizoviću nalaze se 10 bataljona. Očekuje se da se i ova vojska uputi za bitoljski vilajet.

Original. AS, MID, PP, 1903, br. 3065.

137

Konzulat Kraljevine Srbije — Bitolj
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

- 30. VII/12. VIII

TELEGRAM
Otpravljen iz Bitolja u 1 sati pre podne
Primljen u Beogradu u 9 sati 50 min. pre podne

LIČNO
Molim naredite da Vam se podnesu moji izveštaji od ove godine u kojima [je] najtačnije predstavljeno stanje u Vilajetu do poslednjih dana. Sutra šaljem opširni izveštaj o događajima za poslednju nedelju, koja predstavlja nedelju buna, paljevina i ubistava.
Telegrafska veza svaki čas u prekidu.

M. Ristić

AS, MID, PO, 1903, F-VI, D-IX, U/5, pov. br. 5932.

138

Konzulat Kraljevine Srbije — Bitolj
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

- 30. VII/12. VIII
- 31. VII/13. VIII

TELEGRAM
Otpravljen iz Bitolja 30. VII 1903 u 8 sati posle podne
Primljen u Beogradu 31. VII 1903 u 6 sati 35 min. pre podne

Stanje stalno rđavo. Sukobi, paljevine i pljačke sela. Kruševo još drže ustanici. Valija zbačen i otputovao. Hilmi- paša i Ruždi-paša ovde. Varoš gotovo zatvorena. Konsulat ruski do sada nema nikakva uputstva odnosno poginulog konsula. On još leži u Konsulatu. Današnjom poštom šaljem vam izveštaj. Svaki čas prekid telegrafa. Iz unutrašnjosti Vilajeta nikakvih vesti. Nemam veza.

M. Ristić

AS, MID, PO, 1903, F-VI, D-IX, U/5, pov. br. 5933.

139

Diplomatsko predstavništvo Kraljevine Srbije u Bugarskoj — Sofija
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

\- 31. VII/13. VIII

TELEGRAM
Otpravljen iz Sofije u 1 sati 3 min. posle podne
Primljen u Beogradu u 2 sati posle podne

Šangov, direktor „Večernje pošte", dolazio moliti da se propusti municija, koja je poslana na njegovu adresu pod lažnom deklaracijom da je hartija, i koja [je] zadržana na beogradskoj carinarnici. Priznaje da je namenjena makedonskim ustanicima ali uverava da je ovaj sadašnji pokret potpun dogovor i isključivo delo Makedonaca, da Bugarska nema udela u njemu, da nije naperen protiv Srba i da Srbija nema interesa da ga sprečava. Kaže da se po ovom obratio Svet. Simiću, ali je hteo zamoliti i Zastupništvo u ime unutrašnje organizacije.

Čolak-Antić

AS, MID, PO, 1903, F-VI, D-IX, U/5, pov. br. 5934.

140

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 822. 1/14. VIII

I pored sviju rđavih vesti iz Makedonije, i pored toga što se revolucionarni pokret sve više širi i što je uzeo karakter opšteg ustanka, na Porti i u ovdašnjim vojničkim krugovima izjavljuju uverenje da će turska vojska ugušiti ustanak za vrlo kratko vreme. Turci se, možda, danas ne plaše toliko samog ustanka koliko zaziru od njegovih posljedica. Oni kanda počinju uviđati, da će jednom i strpljenju Evrope biti kraja i da su prošla ona lepa vremena kad su onako olako prolazili sa golim obećanjima. Ustanak će se moći ugušiti, jer Evropa i dan današnji ostavlja Porti slobodu akcije; ona joj čak savetuje da bez oklevanja preduzme protivu buntovnika najozbiljnije mere i Porta će učiniti sve što od nje bude zavisilo da se današnji ustanak što pre uguši. Ustaši će klonuti duhom kad se i ovog puta uvere da se Evropa neće hteti umešati i da će ih i Rusija, i posle ubistva njenog drugog konsula, ostaviti svojoj sudbini. Porta će na kraju krajeva savladati ustanak i uspeće da u pobunjenim krajevima povrati mir, istina prividan i vrlo prekidan ali pitanje šta će posle toga u Makedoniji nastupiti. Porta je uverena da se posle današnjih događaja Evropa neće moći zadovoljiti samo sa ugušivanjem ustanka i sa povratkom jednog vrlo sumnjivog mira. Ona će tražiti mere koje će biti u stanju da osujete ponavljanje ustanka i da osiguraju mir, a to se neće moći postići sa povraćajem starog, nesnosnog stanja, koje je i prouzrokovalo današnji ustanak. Evropa, koja još danas daje Turskoj svu slobodu da uguši ustanak, umešaće se sutra, kad se revolucionarni pokret savlada, u turske poslove i izaći će sa svojim zahtevima a Porta se neće moći izvući sa golim obećanjima, ona će morati izvesti u celini zahteve evropskih kabineta. To su one posledice današnjeg revolucionarnog pokreta, za koje sam malo pre rekao da ih se Turska danas više plaši i od samog ustanka, ma koliko da je on ozbiljan.
U jednom od svojih prošlih izveštaja ja sam, Gospodine Ministre, imao čast navesti Vam kako se ovde u veliko pogovaralo da su među pojedinim kabinetima otpočeti pregovori, bolje reći izmena

misli o zajedničkim koracima, koji bi se imali učiniti na Porti odnosno uvođenja reforama. Danas ti isti glasovi ponovo kruže i ukoliko su oni istiniti, to ćemo možda za koji dan moći znati, tek njihovo ponavljanje dokazuje potrebu ove intervencije, koja se neće moći izbeći. Ona do danas nije nastupila poglavito zato, da se ne bi froasiralo častoljublje Rusije i Austrije, koje su uzele u svoje ruke pitanje o reformama. Kako su, međutim, Rusija i Austrija nasele sa svojim projektom o reformama, koji uostalom i ne odgovara više današnjem stanju, to je više no sigurno da će se, čim se ustanak uguši, pristupiti izradi jednog drugog projekta. Nema sumnje da će ovog puta sve Velike Sile uzeti učešća u izradi ovog novog projekta. Prema tome, potrebno je da se ovde pošlje poslanik sa potrebnim instrukcijama kako bi se na vreme pripremilo zemljište i za naše zahteve, jer mi ne smemo više ostavljati Bugarskoj da ona jedina od balkanskih država zastupa pred Evropom interese hrišćanskog stanovništva u Makedoniji. Treba jednako imati na umu da će Bugari, čim se zato prilike pokažu povoljne, ponoviti jednu vrstu Načevićeve misije. Naučena već jedinim stečenim iskustvom, Bugarska će ovog puta biti pametnija, t. j. umerenija, a u koliko njeni zahtevi budu skromniji, u toliko će ona imati više šansa na uspeh.

Juče su ovdašnje ambasade ozbiljno tražile od Porte da bez odlaganja preduzme sve potrebne mere radi efektivne zaštite njihovih konsula i podanika u celoj zemlji, a naročito u Bitolju. Ambasadori su istom prilikom ponovo tražili od Porte da se ugušenje ustanka poveri isključivo vojsci, kojoj se imaju izdati najstrožije naredbe u cilju sprečavanja svake surovosti i izgreda protiv mirnog stanovništva. Isto tako ambasade su ponovo upozorile Portu na opasnost kojoj bi se Turska izložila u slučaju represija od strane muslimanskog stanovništva. Ova je poslednja opomena ponovo učinjena usled izveštaja bitoljskih konsula, koji su javili svojim ambasadama da je muslimansko stanovništvo tražilo od tamošnje vlasti da mu izda puške i municiju. Iz gornjih koraka ambasada vidi se da je intervencija stranih sila, bar za sada uklonjena i da je Porti ostavljena — pod uslovom da se ograniči na čisto vojne operacije i da spreči svako nasilje od strane muslimanskog stanovništva — sloboda akcije za ugušivanje ustanka.

Današnjom depešom imao sam čast izvestiti Vas da su ovdašnja francuska i engleska ambasada dobile telegram da su Turci, posle jakog otpora, istisnuli Bugare iz Kruševa i da se u njegovoj okolini nastavila borba, koja još traje. Ako se ova vest obistini to bi bio pravi uspeh od vrednosti, koji je turska vojska postigla za ovih 10—15 dana.

Po turskim vestima, ustaši su napali na Gušendže (Solunski vilajet), ali su bili odbijeni sa znatnim gubitcima.

Iz Sofije pak došla je vest da su ustaši zauzeli Kičevo. Ovde se o tome ništa ne zna i Turci je pobijaju kao izmišljenu.

Ruska je Ambasada izveštena da je Prilep skoro serniran od buntovnika i da je tamo došlo do ozbiljnih sukoba. Baš ovog momenta jedan mi strani dopisnik javlja da su Bugaraši ubili u Prilepu skoro sve turske starešine, kao i tamošnje predstavnike direkcije monopola duvana i uprave javnih dugova.

Naš bitoljski konsul javio Vam je, Gospodine Ministre, depešom da je već izvršena presuda, izrečena od strane vojnog suda, nad ubicom Rostkovskog i njegovim saučesnicima. Ali, i pored sve primerne kazne, i pored zbacivanja valije i drugih činovnika, i pored 400.000 dinara datih na ime odštete udovici pok. Rostkovskog, koje ona nije htela da primi (vratila je i turske dekoracije koje je imao njen muž), najzad, i pored izjave sažalenja i izvinjenja, koje je od strane samog Sultana učinio g. Zinovjevu na svečan način najstariji sin Abdul-Hamida, stvar do danas ovde neviđena, ipak se ne može kazati da je ovo pitanje svršeno. Iz moga pisma, PBr. 810*. Vi ste, Gospodine Ministre, izvoleli uvideti da Rusija nije formulisala svoje prave zahteve. Gospodin Zinovjev nije još izašao sa zahtevima Carske Vlade; do danas je, da se trivijalno izrazim, Turska samo davala a Ambasada je primala bez komentara: niti je izjavljivala svoje zadovoljstvo niti nezadovoljstvo. Pitanje, dakle, stoji još otvoreno. Gledaću da sutra vidim g. Zinovjeva, koga ne mogu svaki čas uznemiravati. Danas govorio sam sa jednim činovnikom ruske Ambasade, koji mi

* V. pod br. 35.

reče da g. Zinovjev o ovoj stvari nerado govori i sa samim svojim personalom. Upitan juče da li je zadovoljan sa datom satisfakcijom, ambasador je odgovorio da je on sve saopštio g. Lamsdorfu i čeka dalje naredbe. Iz ovoga se vidi, da g. Zinovjev neće ovu stvar sam da raspravlja, koji se izgleda, kao što mi reče činovnik, poplašio javnog mišljenja u Rusiji, koje će, nema sumnje, strogo osuditi rusku politiku na Zlatnom Rogu.
U ovdašnjim merodavnim krugovima ipak smatraju ovo pitanje kao skoro svršeno, jer niko ne drži da će Rusija hteti u današnjim po Tursku tako teškim prilikama stvarati joj još nove teškoće, koje bi u stvari samo išle u prilog revolucionarnom pokretu.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-II, pov. br. 1778.

141

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 155. 1/14. VIII
— 4/17. VIII

Prilikom današnjeg diplomatskog primanja u Ministarstvu Inostranih Dela govorio sam sa g. Dr von Mühlberg-om o položaju u Turskoj, koji je stvoren usled poslednjih učestanih sukoba između ustaničkih četa i turske vojske u Bitoljskom vilajetu i usled ubijstva ruskog konsula Rostkovskog. G. von Mühlberg reče mi da smatra situaciju za ozbiljnu. Blagodareći uzdržljivosti ruske vlade i brzini kojom je Porta pokazala svoju gotovost da kazni krivca i ostala lica koje za zločin nose odgovornost, i toj kazni i satisfakciji pristupila, on drži da se ta epizoda sa političkog gledišta može smatrati kao svršena i da sama po sebi neće imati daljih posledica.
Uzgred pominjem da je i ovdašnji turski poslanik, kao što čujem, ruskom otpravniku poslova izjavio svoje sažalenje.
Dalje mi je saopštio, da je ruska vlada i inače s pogledom na ustanak poslednjih dana opet izjavila svoju rešenost i želju da pokret ostane lokalizovan i da se Porti dozvoli da ga svojim silama uguši. Grof Lamsdorf je juče još izjavio nemačkom poslaniku u Petrogradu da ruska vlada ne bi imala ništa da primeti, niti bi sprečavala sa svoje strane kad bi Turska opet prikupila veće kontigente trupa na bugarskoj granici u cilju kontrole prelaza i eventualnog suzbijanja napada. Instrukcije u tome smislu dobio je i g. Zinovjev u Carigradu. Rusija ne može želeti nikakva zaoštrenja položaja na Balkanskom poluostrvu, jer je suviše angažovana za svoje uspešno prodiranje u Istočnoj Aziji, gde bi bez svake sumnje Japan upotrebio svaku njenu nepriliku u Evropi za oružani napad. Rusija je još u poslednje vreme krenula jake odrede trupa sa austrougarske granice u istočnu Aziju.
Prema ovakvom zvaničnom držanju ruske vlade, g. Mühlberg-u izgleda i pored ozbiljnosti položaja i mnogih opasnosti opet još [smatra kako je] nada osnovana da će se bar za ovu godinu izbeći dalje komplikacije.
Za sprečavanje daljeg širenja pokreta Turskoj će biti od koristi i držanje Grčke, koja se može smatrati kao turska saveznica.
U ovdašnjim listovima donesene su i tretirane poslednjih dana vesti, po kojima je Rumunija usled sastanka Kralja Karola sa Austrijskim Carem rešila se da u izvesnim eventualnostima t.j. ako dođe do oružanog sukoba između Bugarske i Turske, napusti svoje neutralno i rezervisano držanje, i da su tobož već izdate mobilizacione naredbe korpusima, koji bi imali da se razviju duž Dunava. O takvim namerama i rešenjima rumunske vlade ovde u Ministarstvu nemaju nikakvih izveštaja.

Odsustvo Kneza Ferdinanda van zemlje u ovako ozbiljnim trenucima g. Mühlberg smatra kao neobičnu pojavu i neobično shvatanje vladalačkih dužnosti. Na moje pitanje, da li ima istine u vestima štampe, da će bugarska vlada uskoro postaviti svog diplomatskog zastupnika u Berlinu, g. von Mühlberg mi reče; da u poslednje vreme nisu s bugarske strane činjeni nikakvi pokušaji u tome pravcu i da nije verovatno da će ih ona i činiti, pošto joj je poznat rezultat ranijih pokušaja u tome pravcu, a isto tako i raspoloženje Carevo prema Knezu Ferdinandu. Međutim, izgleda da će engleska vlada u skoro primiti bugarskog agenta, određenog za London.

M. J. Milićević

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-II, I/34, pov. br. 1447, v. pov. br. 1486.

142

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj — Atina
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

— 1/14. VIII

Faisant suite aux représentations que le Gouvernement Grec a adressées aux Grandes Puissances par ses agents à l'étranger et dont il était question dans mon précédent rapport, Mr Rallis en recevant leurs représentants à Athènes a appelé leur attention en termes très accentués, sur le danger de représailles de la part des éléments Grec et Mahométan, qui constituent la grande majorité, si les excès et les actes de brigandage, — c'est l'expression dont il s'est servi — des bandes bulgares qui ont envahi la Macédoine, devraient continuer contre les habitants painisles de cette région, et il a fait ressortir la nécessité non seulement de laiisser à la Turquie pleine liberté d'action, mails aussi de l'inviter à employer tous les moyens en son pouvoir afin d'étouffer l'insurrection dans sa naissance. Le Gouvernement en outre a insinué l'opportunité de donner des armes aux populations manacées, notamment à celles des villages distants des centres militaires, afin que, en formant une espèce de *garde civique*, alles puissent se défendre contre les incursions inopinées des rebelles dont elles sont surprises. Le Président du Consail, qui m'a donné les reniseignements qui précédent, n'a pas voulu me dire si la Turquie a conseniti à adopter sa suggestion. La conversation ayant ensuite roulé sur l'impression que ties événements ont prodiut sur le Roi, Mr Rallis m'a dit que c'est une coincidence très heureuse que le Roi se trouve juste en ce moment à l'étranger, vu que aucune action diplomatique des agents du gouvernement ne saurait égaler celle de S. M.
Les efforts du Gouvemament Grec pour qu'il soit permiis à l'élément Grec de porter des armes ont un double but. Ce n'est pas seulement pour sauvegarder ces populations contre les incursions et agressions de Bulgares, mais bien aussi pour qu'il soit démontré par la résistance qu'elles opposeront aux pratiques insurrectionnelles des bandes, que ce mouvement n'est pas local mais artificiel et venant du dehors et qu'il s'agit pas d'une insurrection mais d'une incursion.
Cependant s'il en faut juger de la réponse donnée à l'Association Centrale Macédonienne qui, comme j'ai déjâ signalé précédemment, a adressé une pareille demande à la Légation de Turquie à Athènes, la Porte ne parait pas disposée a y accéder. En effet le Chargé d'Affaires de Turquie a fait connaitre hier au Président de la dite association que son Gouvernement, tout en le remerciant de son offre, le prie d'assurer les Macédonians d'Athénes que les autorités impériales ont pris toutes les mesures nécessaires pour protéger l'élément Grec et qu'ils ne doivent avoir aucune crainte pour son sort. À la suite de cette réponse les membres de cette association qui d'ailleurs ne sont plus de 200, ont manifesté le désire de se former en bandes armées pour allar porter secours à leurs familles et protéger leur propriêtés, mais Mr Ralliis a fait entendre qu'il est décidé à ne

permettre d'aucune façon la sortie des bandes armées. Le Président du Conseil ne leur a pas permis non plus de faire le meeting qu'ils voulaient organiser, ayant représenté le danger de provoquer par ces moyens une agitation dans le pays qui, sans être d'aucune utilité, pourrait créer des embarras à l'action diplomatique du Gouvernement. Cette considération a fait aussi que la presse, sans distinction de parti, tient cette fois une attitude modérée et sage et seconde l'oeuvre du Gouvernment. Les organes des différents partis se bornent a déplorer l'ampuissance militaire du pays et à en jeter la responsabilité les uns sur les autres, et il y en a qui n'ont pas hésité de faire des allusions contre la Cour, l'accusant, entre les lignes, d'avoir toujours empéché sournoisement l'organisation des forces militaires du pays pour servir les buts antihellénique de la Grande Puissance du Noé. Car — on ne saurait trop le répéter — l'opinion prédominante de la presse aussi que du public en Grèce est que les Bulgares ne sont que des organes des Panslavistes dont le but principal est d'anéantir et faire disparaitre l'Hellénisme.
Les journaux Grecs raproduisent des journaux étrangers la nouvelle qu'une proclamation a été publiée an Sarbie disant que l'armée Serbe se tient prête au premier signal de son Roi à faire son devoir pour libérer ses frères de la Vieille Serbie.

D. Trangullis

AS, MID, PO, 1903, F-II, D-V, I/1.

143

Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Skoplje
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PP br. 1112. 1/14. VIII

Juče po podne dobila je policija naređenje iz Carigrada, da se lica koja ne htednu na drugi poziv policijski organa stati i dati legitimacije, ubiju. Isto tako ako bi se u blizini Skoplja ili ma gde bilo naišlo na čete komitetske da se komite ne hvataju, već da se ubiju.

Sinoćnim vozom, noću između 31. pr. mes. i 1. ov. meseca prošao je jedan eskadron konjice, četiri bataljona vojnika, za bitoljski vilajet. Sa ovom vojskom ima sada u bitoljskom kraju 26 bataljona pešadije, dve baterije artiljerije i ovaj eskadron konjice. Očekuju se još 4 bataljona pešadije. Sinoć se u Skoplje iskrcalo dva bataljona iz Ajdinske divizije. Ova će vojska ostati ovde u logoru, kao pojačanje ovoga garnizona.

Ovde se tvrdi, da je pola Kruševa upaljeno i da je veoma mnogo sveta izginulo. Vlast turska tvrdi da je od komita pri sukobu poginulo više od 250 duša i da je broj poginulih vojnika znatan.
Na pola sahata od Kičeva komite upalili su arnautska sela Drugovo i Izište.

U manastiru Sv. Bogorodice, koji je udaljen dva sahata od Kičeva, bila se sklonila jedna četa komitetska, napadnuta od jakog odelenja Arnauta. Arnauti su manastir opkolili i posle jake i očajne borbe, u kojoj je pao veliki broj Arnauta, Arnauti su bili primorani da Manastir upale i

razore. Da li se je ko od komita spasao begstvom, ne zna se; ali je nađen znatan broj mrtvih i ranjenih.

Ovde se priča, da je veliki broj Arnauta pošao iz Ljume i Debra, po nagovoru turskih vlasti, u kičevski kraj i da su mnoga sela bugaraška i naša popaljena.

Juče su tri žene i jedan čovek prispeli ovde iz Debra bežeći od pokolja. Naši ljudi su ih sklonili, pošto vlast za njima traga i hoće da ih pritvori, kako ne bi pričali o užasima koji se tamo dešavaju.

U Gostivarskoj kazi za sada je mirno, ali naš živalj strahuje da komitetski pokret ne zauzme i taj kraj, jer se jedna četa približila Gostivaru i zapalila žito Veli bega iz Gostivara.
Pre dva dana komite su bacili u vazduh železnički most dugačak 13 metara blizu Florina.

Zastupnik generalnog konsula
M. Marković

AS, MID, PP, 1903, br. 3040.

144

Ministarstvo unutrašnjih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 229. 2/15. VII)

Od načelnika okruga vranjskog dobio sam danas šifrovanu depešu sledeće sadržine:
„Činovnik Konsulata Skopljanskog, Dragašević donese načelstvu poverljivo pismo g. Konsula, u kome ovaj traži tri do četiri revolvera sa bar po dvadeset i pet metaka i 50 metaka za naganov revolver. Oružje da se preda g. Dragaševiću, koji mi reče da se on nada da će prekosutra biti ponovo u Skoplju.
Molim za naređenje, da sutrašnjim vozom načelstvo dobije oružje, koje će se predati g. Dragaševiću i načelstvo izvesti oće li dobiti ili ne?
U saopštenju prednjeg čast mi je izvestiti Vas, Gospodine Ministre, da sam po dogovoru sa Vama i Gospodinom Ministrom vojnim traženo oružje i municiju poslao večeras u Vranje radi predaje, po naročito određenom činovniku.

Stojan Protić

AS, MID, PO, 1903, F-VI, D-IX, O/74, pov. br. 1743.

145

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji — Petrograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 123. 2/15. VIII

Službeni organ ruske vlade, Praviteljstveni Vjesnik, doneo je u današnjem svom broju (№ 173) telegram grafa Lamzdorfa upućen 29. pr. mes. ruskom ambasadoru u Carigradu. — Taj je telegram u toliko značajniji u koliko pokazuje da program ruske spoljne politike u istočnom pitanju ulazi u novu fazu. Iz njega se, istina, još ne može zaključiti da su odluke ruske vlade dobile već svoj poslednji definitivan oblik i da je ruski Car rešen pristupiti izvršenju svoga zasebnog programa, bez obzira na dosadašnji sporazumni rad s Austrijom u pitanju reforama. Ali nema sumnje da su nastupile jake izmene u najvišim sferama ruske spoljne politike, i njih su mogli izazvati samo poslednji događaji u Turskoj, a verovatno ubijstvo ruskoga konsula u Bitolju. Konservativna i trpeljiva politika Rusije, njeno iskustvo i posledice po njen unutrašnji život od poslednjeg Rata s Turskom, politička nesređenost i nestalnost u pogledima i postupcima pojedinih balkanskih država, sve je to dosad naterivalo Rusiju da prethodno iscrpe sve mere mirne politike u Turskoj pre nego što se bude rešila da pristupi konačnom rušenju Otomanske carevine u Jevropi. U ovoj poslednjoj fazi, od Berlinskog Kongresa do danas, istočno je pitanje za Rusiju bilo kao trula daska, na koju treba stupati s najvećom obazrivošću i nikako do sredine ne gaziti. Nema sumnje, da je i posle ovog telegrama grafa Lamzdorfa g. Zinovjevu još daleko do rata s Turskom, u toliko pre što bi to, zaista, bio poslednji megdan između Rusije i Turske u Jevropi. Ali, energične mere koje su prekonizirane u tom telegramu i kojima se Turska ima podvrgnuti bezuslovno i neodložno, kao i svaka obična gubernija ruska, dovoljno jasno svedoče da i u očima najmerodavnijih poslenika ruske spoljne politike eventualnost ratovanja s Turskom nije isključena i da je u tom pravcu učinjen veliki korak u odlukama ruske vlade.

Kao što ćete videti iz telegrama grafa Lamzdorfa, sve dosadašnje izjave dubokoga sažaljenja Sultanovog, poseta Princa Ahmeta u ruskoj ambasadi, izrazi saučešća velikoga vezira, ministara i drugih velikodostojnika — ne mogu se smatrati kao dovoljna satisfakcija.

Vrlo je zgodno graf Lamzdorf našao i, u ovom trenutku, sa velikom diplomatskom veštinom istakao razliku između ubijstva Ščerbine i ubijstva Rostkovskoga. Prvi je prestup izvršio Arnautin za vreme pobune svoga plemena protivu turske vlasti; međutim, savršeno drugi karakter ima drski zločin koji je u Bitolju izvršio jedan organ same turske vlasti.

Kao što se vidi iz telegrama Carskog Ministra Inostranih Dela, Zinovjevu je naređeno da odbije sva prazna obećanja turska i da zahteva ispunjenje preporučenih mu mera, od kojih se jedne tiču zadobijanja satisfakcije, a druge opštega umirenja pobunjenih vilajeta.

U isto vreme, saopšteno je ruskom ambasadoru u Carigradu, da će se iz Sevastopolja poslati u turske vode jedan odred ratnih brodova Crnomorske flote.

Ne manje je značajan telegram koji je, 30-og pr. mes., uputio graf Lamzdorf ruskom diplomatskom agentu u Sofiji. U njemu je najbolji dokaz koliko je Rusija za sad još daleko od definitivne i krajnje odluke da ratuje s Turskom. Stoga se, u pomenutom telegramu, i predupređava Bugarska od pogrešnoga tumačenja poslednjih ruskih koraka prema Turskoj, i osuđuju se postupci revolucionarnih četa u Makedoniji, o kojima se veli da od njih mirno hrišćansko stanovništvo pati toliko isto koliko i od nasilja i grabeži Turaka, kao što se to vidi iz izveštaja ruskih konsula.

Dr M. Spalajković

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-III, I/89, pov. br. 1481, v. pov. br. 1480.

146

Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Skoplje

Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

- 2/15. VIII

TELEGRAM
Otpravljen iz Skoplja u 11 sati pre podne
Primljen u Beogradu 2. VIII u 11 sati 20 min. pre podne

Noćas u 12 časova sukob vojnika i komitetskih četa između Zelenikova i Velesa, četiri vojnika ranjeno, jedan ubijen.
Redifi se skupljaju. Stanje uzrujano. Železnica nema, telegrafska veza. Pruga za Solun nesigurna. Vojska na put za Bitolj ne može.
Molim pošaljite nam novaca.

Marković

AS, MID, PO, 1903, F-VI, D-IX, U/5, pov. br. 5940.

147

Konzulat Kraljevine Srbije — Bitolj
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

- 2/15. VIII

TELEGRAM
Otpravljen iz Bitolja u 8 sati posle podne
Primljen u Beogradu u 9 sati 10 min. posle podne

Varoš otvoren; iz unutrašnjosti nema pouzdanih vesti. Zvaničan izveštaj kaže tamo mir, ali [je] to laž. Nekoliko sela u okolini Bitolja popaljena i opljačkana. Čuje se da (je) iz Debra otišlo mnogo bašibozuka ka Kruševu, koje [je] vojska zauzela, ali u okolini traje borba.

Ristić

AS, MID, PO, 1903, F-VI, D-IX, U/5, pov. br. 5939.

148

Konzulat Kraljevine Srbije — Bitolj
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PP№ 525. 2/15. VIII

Iz mojih depeša koje sam imao čast poslati Vam poslednjih dana, Vama su uglavnom poznati događaji u ovoj pobunjenoj oblasti*. Poznat Vam je i poslednji važan momenat u pogibiji Rostskovskoga: izvršenje kazne nad ubicom i sukrivcima.

* V. pod br. 137 i 138.

Položaj je ovde ovakav:
Bitolj je sad otvoren, ali je svaki na oprezi. Najmanji događaj izazvaće paniku i zatvaranje čaršije;
Vojska se neprestano dovlači;
Iz unutrašnjosti još nema nikakvih pouzdanih izveštaja na koje bi se čovek mogao osloniti; službeni izveštaji kao uvek u Turskoj obično su lažni: oni n. pr. i sad kažu da je u unutrašnjosti mir;
Opštenja između Bitolja i unutrašnjosti preko putnika nema;
Vojska — ovo je neporočan fakt čini grdne zulume po selima; ustaničke čete pak čine sa svoje strane sve što god mogu da se svete Turcima i da se umnože prilivom novih ljudi koje na zor uzimaju;
Kruševo su Turci najzad uspeli zauzeti i iz njega izgnati ustaše, ali borbe u okolini varošice još traju;
Posle čestog telegrafskog prekida ovde je 31. pr. m. za jedan dan nastupio bio i prekid u železničkom saobraćaju, o čemu sam Vas izvestio bio depešom: ustanici su bacili bili u vazduh most kod Sakuljeva.

Prekjučerašnjom svojom depešom saopštio sam Vam presudu vojnog suda u pitanju pogibije Rostkovskog. Ona je svojom sadržinom iznenadila Turke; brzinom donošenja začudila ceo Bitolj; brzinom izvršenja onezadovoljila ovd. ruski Konsulat; o njenom postojanju uopšte malo je njih i znalo sve do trenutka kad je ona imala da se izvrši.
Prekjuče kad sam oko 4. sah. po podne otišao bio u prvu posetu Hilmi paši kod njega sam zatekao engleskog vice konsula g. Mak Gregora. S njim sam proveo uobič. četvrt sahata u razgovoru očekujući da Hilmi paša dovrši diktiranje jedne depeše, koja ga je video sam — svega preokupirala. Razumeo sam toliko da se stvar ticala ruskog Konsulata i povratka jednog odreda vojske koji je poslat bio do Konsulata. Gospodin M. Gregor dobacio mi je samo da je stvar veoma hitna; drugo ništa — svakako iz obzira prema Hilmi paši koji zna francuski. Dovršivši diktiranje paša je uzeo kalem i nastavio sâm pisanje depeše rekav g. M. Gregoru: „javio sam da se razgovor vodio pred Vama"; „naravno, odgovori ovaj, preda mnom kad sam tu bio". Docnije sam razumeo da je Hilmi paša ovom depešom saopštio buran razgovor s g. Mandelstamom povodom zahteva ovog da se odloži izvršenje donesene presude.
Po odlasku g. M. Gregora Hilmi paša mi na pitanje kaza da je tog dana u podne vojni sud doneo presudu po kojoj se ubice Rostkovskog imaju obesiti na mestu gde su pokojnika ubili, i da se, reče mi, presuda možda u ovom trenutku izvršuje". Iznenađen i jednim i drugim saopštenjem upitah pašu da li je došla carska potvrda da se presuda izvrši. „Pa ja imam neograničeno punomoćstvo", odgovorio mi je. Ovu reč naročito beležim jer mi je ubrzo potom g. Mandelstam rekao kako mu je Hilmi paša izjavio da ima Sultanovu naredbu presudu odmah izvršiti.
Od Hilmi paše odem u ruski Konsulat gde nađem g. Mandelstama veoma uzrujana. Na pitanje da li zna što o izvršenju presude odgovorio mi je:
da ne zna ništa;
da je presudom ukoliko se tiče ubilaca zadovoljan, jer se u pogledu na njih lično ne može ništa više tražiti;
da je nezadovoljan brzinom njenog izvršenja. Triput je reče išao Hilmi paši i tražio da se izvršenje odloži bar do subote (danas), dok ne bi on dobio instrukcije od Ambasade, ali nije uspeo jer mu je Hilmi paša kazao da ima Sultanovu naredbu da presudu odmah izvrši. G. Mandelstam je notirao moje saopštenje o tome šta je i meni Hilmi paša rekao odnosno izvršenja;
da mu je Hilmi paša poslao odred vojnika koji bi njega i g. Kohmanskog ispratili do mesta izvršenja presude, ali su oni to odbili kad Hilmi paša nije pristao da s komandantom takođe prisustvuje. "Najgrublje reči kazao sam, reče g. Mandelstam, Hilmi paši; nisam hteo da se odazovem njegovom pozivu da budem prisutan izvršenju presude u društvu s kakvim juzbašom

ili bumbašom. Od Ambasade nemam nikakva upustva. Moglo bi se desiti ovo dvoje: da mi Ambasada naredi ili da nikako ne budem prisutan izvršenju ili da budem. U ovom drugom slučaju sigurno ona ne bi dopustila da tom činu prisustvuje kakav niži oficir, nego bi tražila prisustvo najvećih činovnika. Zbog ove druge mogućnosti ja sam tražio da na gubilištu budu prisutni i Hilmi paša i komandant. Prvi je to odbio i onda ni ja nisam hteo da idem izjavivši mu i to da me je on postavio u nemogućnost tražiti uputstva od svog starijeg;
najzad mi se g. Mandelstam žalio na ovdašnje konsule velikih država da ga ne podržavaju dovoljno, i naročito je pomenuo austrougarskog konsula g. Krala, koji mu — reče — izgleda da se uplašio.
U varoši međutim primetilo se jače komešanje izazvano kretanjem jednog odreda vojske put železničke stanice, jačim brojem patrola po varoši i postavljanjem vojnog kordona oko karaule kod koje je Rostkovski poginuo; tamo nikom nije bio dopušten pristup. Ubrzo se doznalo zbog čega je sve to bilo, jer odmah posle izvršene presude pristup zabranjenom mestu bio je dopušten svakom i grdan svet — najvećim delom Hrišćani — išao je da posmatra obešene koji su na vešalima visili oko čitav sahat. (Ubilac ,je obešen na vrbi ispod koje je Rostkovski nađen mrtav, drugi zaptija na vrbi do ove).
Na smrt su osuđena dva žandarma od četvorice koji su u karauli bili:
Halim kao ubica;
drugi žandarm koji se uz Halima desio takođe na smrt što prvog nije sprečio izvršiti ubistvo a mogao je;
treći žandarm osuđen je na 15 godina robije (u depeši sam javio zatvor, jer reči robije nema u reči šifara, a bez potrebe nisam hteo trošiti novac oko sastavljanja reči iz slogova) zato što je lažno svedočio da je pok. Rostkovski grdio i pucao na Halima;
četvrti žandarm pušten je — reče mi i Hilmi paša na nastojavanje ruskog Konsulata jer je dokazano da nije kriv; to je onaj koji je u trenutku događaja iza karaule presvlačio košulju. I g. Mandelstam kaza mi da je nastojavao na puštanju ovog žandarma;
Tevfik fenjerdžija koji se desio na mestu pogibije pok.
Rostkovskog, osuđen je na pet godina robije, opet za lažnu svedodžbu. On je naime svedočio da je pok. Rostskovski pucao na zaptiju.
Uz njih osuđeni su i dva oficira na degradaciju. To su dvojica od trojice oficira koji su Misirkova, učitelja Rostskovskoga dece, dopratili od mesta ubistva do konsulata i koji su uz put grdili pokojnika grubim rečima, nedopuštenim da se ovde napišu.
Uz ove osuđene neposredno vezane za događaj postavljeno je i drugo pitanje: da za pogibiju Rostkovskog budu odgovorni i drugi organi vlasti koja se stara o javnoj bezbednosti i disciplini među žandarmerijom. Sa svojih položaja svrgnuti su i biće naknadno suđeni:
Azis paša alaj beg (komandant vilajetske žandarmerije);
komandant Bitoljskog žandarmeriskog tabora;
komandir čete u kojoj je služio Halim, ubica Rostskovskog.

Ovdašnji Turci utučeni su zbog izrečene i izvršene presude; Hrišćani manje grkomani najvećim delom Sloveni raduju se i masama su išli da gledaju obešene. Ipak su za to davali izraza svojoj bojazni za budućnost: da će oni ovo sve platiti skupo. Stari ljudi pričaju da je prošlo oko trideset i četiri godine kako ovde nije izvršena smrtna kazna izrečena nad krivcem. Sad je eto i to došlo, i to nad Turčinom. Jedan Turčin na glas o vešanju one dvojice: „Ako, barem će od sada moći i Hrišćane vešati."
Pok. Rostkovski još leži u Konsulatu. Svakog dana nad njegovim telom čine se dva pomena: u dva sahata po podne grčki sveštenici, u 8 uveče bugarski. O pogrebu mu, u Konsulatu nemaju nikakvih instrukcija. Pada međutim u oči ovo:
da g. Mandelstam stalno tvrdi da nema nikakvih uputa;

da kaže kako radi sve na svoju ruku i odgovornost. Ali stoji i to:
da je sav rad ovdašnjeg ruskog Konsulata nekako čudnovato saglasan s onim što novine pišu o naredbama koje izdaje Carigrad. Pitanje se onda neodoljivo nameće:
nije li ova oskudica uputa izračunata u naročitom smeru prikriti možda moguću popustljivost i u pitanju pogibije pokojnog Rostkovskog.

Gospodin Mandelstam je u ovoj nesreći zadovoljan što je vojni sud utvrdio neporočnu nevinost pokojnikovu u događaju. Posle glasova koji su kružili o njegovu držanju kod karaule, grđenju zaptije, pucanju i t. d. g. Mandelstam je postavio niz pitanja (više od dvadeset) na koja je tražio da sud da svoj odgovor. On mi ih je čitao, i kao najvažnija pominjem da je sud na odlučno postavljena pitanja da odgovori sa da ili ne odgovorio:
da Rostkovski nije grdio zaptiju;
da Rostkovski nije šamarao zaptiju;
da Rostkovski nije pucao na zaptiju;
da ga je samo pitao što ga ne pozdravi;
da je Halim umesto odgovora pucao na Rostkovskog i ubio ga.

Kao što sam ranije pomenuo, prekjuče sam učinio prvu posetu Hilmi paši. Našao sam ga u grdnom poslu. Zatrpan hartijama diktirajući depeše pregledajući diktat on je odista činio d'un kiatib fatigué kako neko za nj ovde reče. Pomenuv mi da je prekjuče bilo punih 8 meseca odkako zauzima sadašnji položaj reče mi — slatavši onako po turski — da je irade o reformi doslovno izveo u Kosovskom vilajetu; da je podigao ne znam koliko stotina kilometara nasipa „više, reče, nego što je za toliko vreme u mirno doba podignuto i t. d. i t. d." Vraćajući nam svima, konsulima, posetu juče je i meni dolazio. Pohvalio se kako su sve moje kolege koje je dotle video sa zadovoljstvom primile glas o izvršenju kazne nad ubicama; da je reče došao u nedelju uveče, a u četvrtak su ubice već bile obešene; da mu je g. Mandelstam postavljao uslove koji se ne bi mogli primiti ni u kojoj državi (misleći na svoje i komandantovo prisustvovanje na gubilištu); da je g. Mandelstam tražio da se izvršenje presude odloži, međutim, reče, mi smo gospodari krivca koga sudimo i presude koju donesemo.
Prešavši na njegovu misiju, ja sam na osnovu onoga što mi je pisao g. Mihajlović pričao po kazivanju dr Vuškalovića rekao da mu u pogledu na muslimane želim da uvede i onaj red ovde koji je uveo u arbanaškim stranama, a u pogledu na reformu ono što je izrađeno rusko-austrijskim sporazumom naročito u pitanju desetka, begdžija i žandarmerije. On reče da će sve to biti — naravno da u to ni sam ne veruje kao što mu ni ja ne verujem — samo dok očisti vilajet od komita, čega radi dovlači silnu vojsku ovde. Prešavši na odnošaje između Srbije i Turske dao je za pravo našim željama odnosno priznanja naše narodnosti, razoružanja Arbanasa, odobrivši moju reč da je stid za carevinu ako su naoružani Arbanasi njen jedini spas i priznavši da smo grešili a i oni — Turci — za događaje u relativno skorašnjoj prošlosti. Rastao se uz reč: "Kad dođem u Skoplje, tamo ću s Vama o svemu govoriti i uredićemo ono što još nije uređeno."

Prekjuče je po podne Hilmi paša dobio depešu od prilepskog kajmakama da je vojska zauzela Kruševo, ali da borba van varošice još traje. O tome sam Vas i depešom izvestio. Porodice turskih činovnika nađene su žive i zdrave; od činovnika koji su se tamo bili zatekli nema ni traga ni glasa, znači da su pobiveni. Tek danas u 6 sahata po turskom odavde je otputovao za Kruševo mudir koji se prilikom zauzeća njegova od strane ustaša ovde bavio. I prespanski mitropolit kog

su kruševski događaji takođe ovde zatekli, otputovao je danas, a s njim nekoliko kruševljana. Vesti koje su o kruševskom događaju doneli i naši i strani listovi potpuno su netačne iz prostog razloga što mi ovde u najboljem slučaju tek sutra uveče možemo imati pouzdanih vesti šta se tamo desilo. S pouzdanošću može se kazati samo toliko da je tamo mnoga krv morala biti prolivena.

Ima jedan moment u kruševskom pitanju koji je siguran i ja ga pominjem iz osećanja velikog zadovoljstva koje imam kao Slovenin. Naime, pridružujem se zadovoljstvu ovdašnje slovenske grupe da su kruševski ustaši duže odoljevali turskoj vojsci nego li grčka vojska za vreme poslednje tursko-grčke vojne. Ovo mi je utoliko draže što Grci bivaju sve odvratniji svojim izmećarskim uslugama Turcima: grčki konsul n.pr. išao je ovih dana po čaršiji i svetovao dućandžije da otvore magaze. Ali im se i događaji svete za to. Juče izjutra ovde se razneo glas da su sela Buf, Rakovo, Opsirina, Bituša i Prekopan u lerinskoj kazi sva popaljena i opljačkana od strane Turaka. Danas je taj glas potvrđen. Za prva dva sela i Bitušu juče mi i Hilmi paša kaza da su izgorela, ali kao što priliči Turčinu — on kaže da su ih zapalili komiti bombama. Sem Bufa koji priznaje Egzarhat sva ostala sela su grkomanska. Danas je ovde dolazilo iz Rakova više od stotinu žena i dece na žalbu — muškarci su svi s četama. Begunce je tužno gledati.

Prekjuče 31. pr. m. kao što sam depešom javio odavde nije bilo voza za Solun. Na k.met. 22 odavde porušen je jedan voz dinamitom. Preko celog dana rađeno je na vaspostavljanju saobraćaja, u čemu se i uspelo. Hilmi paša naredio je istragu koja ima da utvrdi odgovornost onoga koji je digao stražu što je čuvala ovaj most.

Danas sam čuo da je vojska juče iz topova satrla selo Neokaze u lerinskoj kazi. Prethodno su naredili da žene i deca izađu iz sela. Njih su Turci bašibozluci dočekivali i sve bacali pod nož.

Juče i danas vojnici su ovde javno prodavali opljačkane stvari po hrišćanskim selima.

Telo pok. Rostkovskog večeras čujem biće u četvrtak ispraćeno za Solun. Šta bude — javiću. Od pogibije njegove neprestano stoje istaknute zastave na žalost pored ruskog još na našem i austrougarskom Konsulatu i na bugarskoj trgovačkoj agenciji. Ostali konsulati žalili su bili tri dana.

Hilmi paša mi kaza da je bivši valija Ali Riza paša ispraćen u Tripolis afrički. Nije reče postavljen ni za valiju ni za komandanta, ali je sačuvao judbe (čin): što znači surgun.

Čujem večeras da su po selima saopštene naredbe po kojima se neće kazniti ni jedan od ustanika koji se u roku od 15 dana preda s oružjem. Čujem da su se vratili kućama sinovi ovd. uglednog Bugaraša Robeva koji su prinuđeni bili hodati s četama.

Imam razloga moliti Vas da o ovdašnjim prilikama smatrate kao pouzdana samo ona saopštenja

koja Vam ja budem slao. Kad sam umeo predvideti događaje, umeću i da ih zabeležim.
Prepis ovog pisma poslao sam ovima poslanstvima (sem atinskog i cetinjskog), Zastupništvu u Sofiji i generalnim konsulatima u Solunu i Skoplju.

Mihailo G. Ristić

Prepis. Arhiv SANU — Ostavština M. R. br. 14243.

149

Ministarstvo unutrašnjih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Poverljivo. 3/16. VIII

Načelnik okruga vranjskog danas mi šifrovanom depešom saopštava sledeće:
„Komesar ristovačke železničke policije javlja sledeće: sinoć voz iz Soluna nije došao zbog prekida kod Velesa. Došao je iz Skoplja do Žbevca sa 2 sahata zadocnjenja i ovamo nije prelazio. Ustanak sve veći. Kažu da će za dan-dva od Skoplja do Soluna saobraćaj biti sasvim prekinut, jer svaki dan mestimice pruga se ruši. Ovde i dalje do Skoplja mirno."

Stojan M. Protić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-VI, D-IX, U/5, pov. br. 1460.

150

Konzulat Kraljevine Srbije — Priština
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 148. 3/16. VIII

Povlačenje trupa iz Stare Srbije počelo je naglo da osmeljuje razuzdane Arbanase koji su do sada bili posve smućeni i akcijom vojske poraženi. Tačno onako kao što sam u svojim ranijim raportima predviđao, razvijaju se sada amo događaji: evakuacija trupa bio je momenat na koji su Arbanasi samo očekivali pa da se opet zacari stara anarhija u strahovitijem još obliku. Nema više one doskorašnje preplašenosti i smušenosti među Arbanasima. Sve je to podiglo sa samopouzdanjem glavu i prihvatilo se oružja, koje do juče niko nije smeo nositi.
Ali je još jedan momenat bio presudan za ovaj novi polet arbanaske osionosti: iz Jildiza dobiše amošnji Arbanasi vest da će se svi prognani i uhapšeni arbanaski zlikovci i buntovnici pustiti u slobodu i povratiti na svoja ognjišta. Ta se vest počela već i da obistinjava. Nedavno prognane arbanaske zulumćare iz Vučitrna: Asana Mula Jašarevića i ostale (raport moj, Pov. № 190 od 10. pr. meseca) pustili su na slobodu i oni su se već povratili svojim domovima, dočekani najsvečanijim trijumfom od strane vučitrnskih muhamedanaca.
Ovih dana doći će i ostali, čemu se Arbanasi raduju neobično, pretećи hrišćanima da će tek od jako imati da kijaju, plaćaju za štetu koju je vojnički pohod u Arnautluku počinio...
Smer Sultanov je ovde sasvim providan. Usled novog komitetskog pokreta u Maćedoniji, on je hteo da ima uza se Arbanase, koje je vazda smatrao prirodnim bedemom svojih severozapadnih granica u evropskim provincijama. Drukčije ih i bolje — to je on dobro znao — nije mogao

zadovoljiti nego oslobađanjem svih markiranih zlikovaca koje je vojska s velikim naporima pohvatala i u progonstvo oterala.
U arbanaskoj radosti zbog ovog naglog preokreta situacija u njihovu korist ne bi bilo granica, da, odmah iza toga, nije naređena mobilizacija redifa drugog poziva („Ićindži s'naf redif). Ovo su doskora tako zvali Iljevski bataljoni kojima je naziv promenjen.
Sultansko irade, kojim se mobilizacija redifa naređuje, glasi da se oni imaju pod zastavu skupiti za dan dva.
Usled toga, ovde je nastalo najžurnije mobilizovanja redifa koji se vrši dano-noćno. Naravno, da se neće moći dati sledstva Sultanovoj zapovesti o mobilizovanju za dan dva ali je dovoljno da su vlasti najenergičnije pristupile izvršenju Irade i dosada s dosta dobrim rezultatima.
U Prištevskom sandžaku imaju se mobilizovati 24 tabora redifa drugog poziva, dakle, onoliko koliko svaka kaza (a njih je šest), po formaciji i daje, tj. po četiri tabora. Tek kada se svi bataljoni prikupe pod zastavu, onda će izići drugo irade o njihovoj dislokaciji.
Ova žurna mobilizacija redifskog kadra (redifi prvog poziva mobilizovani su ranije i disciplinovani u Maćedoniji) cele Evropske Turske, koji nije čak ni za vreme grčko-turskog rata sav pokrenut na ratište, izazvala je ovde neobično uzbuđenje i hiljadu komentara i kombinacija.
No, ma koliko da je mobilizacija pala u najnezgodnije vreme, kada ni letina strmnih žita nije sređena i berba kukuruza, koji je glavna hrana, zbog suše neizvesna, ipak za to ne može da se konstatuje nezadovoljstvo kod seoskih obveznika. U ovoj, po njih više nego nezgodnoj situaciji, njih pokreće ideja da je Islamizam u opasnosti, da im se valja razračunati s đaurima koji Sultana nagoniše da u Arnautluku red zavodi i kvari dotadašnje stanje stvari koje im je toliko godilo...
Svim Turcima i Arbanosima, i onima koji su na položajima te se računaju prosvećenijima, i onim fanaticima uličnih rulja, gotovih svagda i na sve izgrede, ovo pozivanje redifa koje nagovešćuje bliski rat, daje nekog samopouzdanja i, stvar čudnovata, godi im. Imam svakodnevno prilike da ta raspoloženja lično konstatujem. Ona se uglavnom svode na ovo: "Mi ovako ne možemo dalje opstati. Jevropa se preko svojih poslanika, konsula, agenata i popova meša neprestano i u naše najsitnije unutrašnje stvari. Mi na svome domu kolebamo se i povijamo pod uticajem stranaca – đaura – naših neprijatelja. Eto, ta nam ista Jevropa ne da da kažnjavamo i trebimo domaće buntovnike hrišćane, dok smo, po njenoj želji, skočili da slomijemo Arbanase koji su vazda gotovi bili liti krv svoju za Din i imam. Bolje je ovako, jednim ratom, iz kojega neće ni jedan Musliman izostat, podelimo megdan sa neprijateljima, pa ili da pobedimo i ostanemo svoji gospodari, ili da podlegnemo i svi izginemo."
To je ovde opšti poklič, jer ta inertna muslomanska masa oseća, uostalom sa svim pravilno, da ne može biti nikakvog preobražaja u Turskoj koji bi mirnom revolucijom doveo do snosnih prilika, i otuda ova rezignacija da se učini apel na mač, da on reši na kome je carstvo.
Ogorčenje je napereno u glavnom na Bugarsku, zatim i na Rusiju zbog njene istaknute aktivnosti na uvođenju reforama i nastojanja da se pohapšene bugarske komite oslobode.
Ne manja ogorčenost, pomešana sa strahom, manifestuje se i prema Austriji, koju Turci okrivljuju i za bugarska rovarenja i sve poslednje događaje u Arnautluku, i jasno uviđaju da ona ovim traži preteksta novoj okupaciji k Mitrovici, o čemu ih je, još do pre kratkog vremena, bilo teško uspešno ubeđivati.
Govore ne jako i to da je i Srbija u tajnom sporazumu s Bugarskom, a vest o pojavi nekih tobožnjih srpskih komita u Sjeničkom sanđaku, ovde je veoma razdražila Turke i Arbanose, naročito prema srpskome naselju Prištine i kosovskih sela.
Ako bih imao Vaše odobrenje, mogao bih ove nepovoljne komentare naperene uglavnom protiv tamošnjeg srpskog naroda, uspešno suzbijati u Mutesarifatu i kod ostalih uplivnijih Turaka.
Fanatizam se počinje raspaljivati, a s njime uporedo raste i panika u mnogo napaćenih Hrišćana.
Danas više nego ikad ugroženi i prestravljeni Srbi ispred muslomanskih pretnji, polažu na zaštitu Srbije i kod ovog Kraljevskog Konsulata. Tešim ih i sve što mogu činim da ih uverim kako vazda na nas mogu računati. Nu, ako bi se zaplele, kao što izgleda, bojati se uveliko erupcije tursko-arbanaskog gneva nad hrišćanima, od čega ni Konsulat neće biti pošteđen. Jamačno, usled tih

potmulih nagoveštaja osvete i pretnji, danas je zaptijska straža pred Konsulatom odjednom smenjena i postavljena stalna straža od nizama, vojnika stalnog kadra. Ovo je prvi put otkad je Konsulat ovde, pre 15 godine, da ga vojnici čuvaju.
Prepis ovog pisma poslao sam i Kraljevskom Poslanstvu u Carigradu.

M. Marković

Original. AS, MID, PO 1903, br. 3299.

151

Diplomatska agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj – Sofija
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije – Beograd

Pov. br. 315 4/17. VIII

Nema načina da se u brzo prokomentariše svaki pojedini navod o zulumima turske vojske, koje nabraja ekspoze bugarske Vlade, od koga sam imao čast poslati Vam jedan primerak s pismom od 2. ovog meseca Pov. Br. 312, ali se može uzeti da je istinit veći deo tamo navedenih nedela. No pri svem tom taj ekspoze ne daje vernu sliku stanja u Maćedoniji. Tamo se izlaže sve što je trpelo stanovništvo od redovne vojske i bašibozuka, no ne pita se nigde: čega radi je ta vojska u tolikom broju sazvana, a čega se radi izašilje i do najudaljenijih zaselaka?
Svrha ove publikacije je da se pokaže, kako nije Kneževska Vlada svojim skrivenim saučestvovanjem izazvala poslednji pokret u Maćedoniji, već postupci nagomilane vojske i drugih otomanskih vlasti. No kako je izvan svake sumnje da je ovolika vojska mobilisana, i da su vlasti bile prinuđene da se late naročitih mera usled jesenašnjeg i proletošnjeg ustaničkog pokušaja, ostaje uvek neraspravljeno pitanje da li nije Kneževina Bugarska u mnogome doprinela da se izazovu ovi prvi revolucionarni pokreti? No Kneževska Vlada izbegava i da postavi ovakvo pitanje i to je vrlo pojmljivo. Ne vodeći računa o četama koje su redovno ispraćane, od kako postoji organizacija Makedonskih komiteta u Bugarskoj, — prvi ozbiljniji ustanak o kome se moralo voditi računa bio je savremen sa prošlogodišnjim šipčanskim svečanostima. Taj je ustanak i nagnao najzainteresovanije velike sile da predlože Porti poznate reforme, i da čine na nju presiju, da ih pod njinim nadzorom privede u delo. Ceo današnji pokret vodi poreklo odavde, a ovoga puta ne samo što se namerno počelo baš onda kad je jedan Veliki Knjaz dolazio na Šipku, i kada je grof Ignjatijev onako bio dočekan u Sofiji već su duša ovoga pokreta bili bugarski đeneral Cankov i potpukovnik Jankov, čije veze sa tadašnjom Kneževskom Vladom, pa i sa samim Knezom, nisu bile nikome nepoznate.
Iz ovih razloga već ovaj ekspoze ne može da dokaže ono što se njime htelo, na prvom mestu da opravda Kneževsku Vladu od svakog saučesništva i od svake odgovornosti u Maćedonskom pokretu. No tim ekspozeom kao da se htelo i još dalje ići, htelo se da se ceo revolucionarni pokret predstavi kao nužan, neizbežan i u svakom pogledu opravdan. Ovim je već Kneževska Vlada izašla iz svoje uloge neutralne države, jer ako joj je dozvoljeno pokušati da se odbrani od prekora koji joj se čine, nije njeno upuštati se na ovakav način u ocenu uzroka, koji su izazvali unutrašnje nerede u jednoj susednoj državi, a još manje pravdati ih. No ni u ovom pogledu memorandum ne postiže cilj, i to iz istih malo čas navedenih uzroka: ne vodi se računa da je svemu što se događa od 2—3 meseca na ovamo predhodio jak ustanički pokret, čiji su se pobornici služili najužasnijim sredstvima. Ne može se sporiti da je mirno muslimansko stanovništvo mnogo trpelo od ustanka i da su s druge strane nepobunjeni bugarski seljani, često puta i prisiljeni, pomagali komitama, da se kriju i snabdevaju ranom i municijom.
Sem toga u predstavljanju događaja ne obeležava se da je s malaksavanjem četničkog delanja,

koje je bilo postepeno potajno izčezlo, i postupanje turskih vlasti bilo mnogo blaže. Jednom reči sve što se navodi kao uzrok poslednjeg ustanka u glavnom je posledica ranijeg naročito izazvanog revolucionarnog pokreta. S toga, publikacija ovog dokumenta, čija je sadržina većim delom istinita, neće izazvati onaj za Kneževsku Vladu i maćedonsko delo povoljan utisak koji se očekivao.
Naročito se osuđuje izazivački ton zaključka koji je izazvao golemu srdžbu ovdašnjeg otomanskog komesara. Zaista se mora uzeti kao čisto izazivanje kad jedna Vlada na onako javan način diskutuje i javno osuđuje administrativno uređenje jede strane države. Način na koji se pred svetom optužuje Visoka Porta da nije nikad mislila da privede reforme u delo, i da nije ispunila obećanja koja je dala Bugarskoj u pogledu oslobođenja onih pohapšenih bugaraških popova, učitelja i viđenijih ljudi, čija se krivica nije mogla dokazati — malo je žestok, kad se uzme u obzir da to čini jedna vlada prema svome sizerenu.
Pada uoči da je ovaj bugarski memorandum došao baš posle izjave članova engleske Vlade u Gornjem i Donjem domu, kao i posle prestone besede, gde se takođe ustanički pokreti označavaju kao jedna smetnja ostvarenju reforama, i ističe potreba da se zasad ima pre svega red povratiti u pobunjenim krajevima.

Memorandumu koji je Dr Tatarčev u ime Makedonaca predao ovdašnjim Zastupnicima Velikih Sila, i čiju su sadržinu novine u svoje vreme donele, ne pridaje se nikakav značaj. Isto je tako prošao neopažen miting koji je držan ovde u Sofiji ovog meseca, na dan stupanja na presto Kneza Ferdinanda; ova vrsta manifestacija postala je ovde suviše česta. Mitinga po Makedonskom pitanju bilo je toliko da se počeo opažati kao neki umor i kod sazivača i kod besednika, a naročito kod publike. Saznao sam da je Vlada preporučila organizatorima skupa da se ne dotiču mnogo eventualnog oružanog sukoba Bugarske s Turskom. I zaista dvojica govornika — više ih nije ni uzimalo reč — ograničili su se da istaknu pre svega, da Maćedonsko pitanje treba da bude čisto bugarsko pitanje. S toga je dužnost svakog Bugarina da prinese sve moralne i materijalne žrtve radi uspeha započetog dela. Evropa ima tek u drugom redu da interveniše iz obzira humanitarnosti. Držanje zvanične Bugarske imaju da opredele odgovorni krugovi, te se u rezoluciji čini apel samo na bugarsko i evropsko javno mnenje.
Vlada je izdala naređenje da se granica prema Turskoj još s većom pažnjom čuva. Ipak po dostavama našeg naročitog čoveka, omanje čete od 10—15 ljudi prelaze lako granicu. Od Sv. Ilije do sada prešlo je od prilike do 300 ljudi, no možda je i ovaj broj preuveličan. Municija se takođe prenosi u manjim količinama kao i do sada. Pukovnik Hristov, koji komanduje celom pograničnom stražom, vele da je čovek strog i da savesno vrši naređenja koja dobija. No proneo se bio glas da je on bio tu skoro pozvan naročito u Sofiji da bi jedna veća četa mogla lakše preći za vreme njegovog odsustvovanja. Priča se kako niži oficiri pitaju u oči samog prelaska same ustanike kojim putem misle da udare, pa posle toga pođu za njima u prividnu poteru na sasvim drugu stranu.
Od strane vođa sadašnjeg ustanka upućeno je bilo pitanje šefovima svih bugarskih partija političkih, šta oni misle o ovom pokretu i o držanju koje treba zvanična Bugarska da zauzme prema istome. Odgovorio je samo Radoslavov, da bi trebalo objaviti rat Turskoj. Ostali nisu ništa odgovorili. Ma šta pisali pojedini manje ozbiljni listovi, ni bugarsko javno mnjenje se nije opredelilo u ovom pitanju. Svi ozbiljniji ljudi očekuju da se značaj započetog pokreta bolje obeleži. No kuraž i rešenost ustanika imponiraju svima: unutrašnja organizacija pokazala je ovoga puta više udarne i otporne snage no što se od nje očekivalo. Svi su uvereni da iz ovog pokreta mora nešto izaći. Tvrdi se da su komite rešene da se late i krajnjih očajnih sredstava, kad se ne budu mogli više otvoreno boriti, samo da primoraju Evropu da o njima vodi računa. Jedno od poslednjih sredstava bilo bi po uličnom pričanju zaranjavanje [zaražavanje] vodovoda, izvora i bunara kužnim bakcilima.

Original. AS, MID, PO, 19C3, F-III, D-VII, 3/14.

152

Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Skoplje
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 1128. 4/17. VIII
Poverljivo. Lično.

Juče oko 10 sah. pre podne došli su pogrešno u Konsulat dva seljaka iz sela Puste Breznice i doneli tri listića hartije ispisane šifrom, moleći da im se odmah da upustvo prema onome što se u tim listićima kaže.
Pošto ove šifre nisam mogao razrešiti s rečnikom komitetskih bugarskih šifara, koje imam, to sam im listiće vratio i kazao sam im da su pogrešili i došli u Srpski konsulat i da treba da idu u Bugarsku agenciju, što su ovi i učinili. Kad sam im ovo rekao, malo su se uznemirili rekavši: "Pa i vi ste s nama, naša zlatna braća."
Ovaj slučaj očito pokazuje da sama zvanična Bugarska rukovodi komitetima, kao i to da komite svuda uveravaju meštane da i Srbija njihov postupak odobrava, i da će i ona poslati svoje komite, o čemu sam Vas u nekoliko svojih ranijih pisama izvestio.
Dostavljajući Vam ovo radi znanja, molim Vas, Gospodine Ministre, da izvolite narediti, da se ovo saopštenje ne iznosi na javnost, jer bi se mogao Konsulat dovesti u vrlo nezgodan položaj prema Valiji.

M. Marković

Original. AS, MID, PP, 1903, F-IV, K/21, br. 3150.

153

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 841. 3/18. VIII

Juče pred podne pročitao sam depešu (zvaničnu) iz Petrograda, u kojoj stoji da je ruskoj floti u Sevastopolju naređeno da se krene za turske vode. Ova je vest za sve nas pala kao grom iz vedrog neba, jer je ceo svet smatrao da je pitanje o ubistvu Rostkovskog svršeno. Istina, ta se reč nije čula iz ruske Ambasade, koja je, kao što sam imao čas izvestiti Vas, uporno ćutala i primala je bez komentara izvinjenja i satisfakcije, koje su joj dolazile iz Jildiza i sa Porte. Ali, i pored toga što se ovde smatralo i što je to i sama Porta izjavljivala da je ovo pitanje svršeno, ja sam, Gospodine Ministre, u svome izveštaju, Pov. Br. 822, naveo, da se, i pored svega onog što je Porta učinila da zadovolji Rusiju — a učinila je sve što se u tim slučajevima može učiniti — ne može kazati, da je ovo pitanje skinuto sa dnevnog reda; ono, rekoh, još stoji otvoreno.
Juče posle podne otišao sam na Portu. Velikog Vezira nisam mogao videti; sastao sam se samo sa Ministrom Inostranih Dela. Tefik-paša mi je izrično kazao, da je pitanje o ubistvu ruskog konsula

svršeno. Na moju (primedbu: da ruska Ambasada nije još ni formulisala svoje zahteve i da ona ničim nije dala razumeti, a kamo li da je izjavila — da je zadovoljena, Tefik-paša odgovorio mi je sledeće: "La Russiie, il est vrai, n'a pas formulé ses demandes; elle n'a pas eu le temps de les formuler car la Porte est allée au devant de ses désirs. Nous lui avons donné une pleine et entière satisfaction. C'est pourqui ce malheureux incident, que nous ne pouvons que trop regretter, doit être considéré comme clos." Dok se, dakle, iz ruske Ambasade nije ništa čulo, dok se sa te strane nije učinila nikakva izjava, dotle se na Porti uporno tvrdi da je pitanje skinuto sa dnevnog reda! Kad sam potom, Tefik paši pomenuo sadržinu petrogradske depeše, on mi je odgovorio, da je flota, kao što to čini svake godine, otputovala radi upražnjenja u brođenju. Juče su na Porti, dakle, i tu vest demantovali, mada je ona zvanično objavljena i mada je već bila svoj Evropi poznata! Danas, pošto sam ekspedirao poštu, otišao sam u Bujukdere da vidim g. Zinovjeva, i odmah sam Vam zatim ekspedirao sledeću šifrovanu depešu: "Zinovjev neće da kaže gde će se flota zadržati; tvrdi samo, da se nigde neće iskrcati i da nemaju neprijateljskih namera. Držanje Rusije zavisiće od toga kako će Porta primiti njene zahteve: od kojih su pojedini stari, a drugi su posledica izveštaja ruskog i austrijskog konsula u Skoplju. Mislim, da je između ostalog glavni smer demonstraciji da se zadovolji rusko javno mnenje."

Sa ruskim ambasadorom vrlo je teško govoriti, jer se on uopšte ne upušta u razgovor. I sam g. Grujić, koji je sa njim lično ne može biti bolje stajao, nije mogao mlogo što šta da izvuče. A od kako su njegova dva-tri poverljiva saopštenja od strane našeg Ministarstva izneta na javnost, g. Zinovjev je još više zakopčan prema nami.

„Naši zahtevi, rekao mi je g. Zinovjev, većinom su stari i Sultan mi je u više prilika obećao njihovo izvršenje. Mi ih danas ponavljamo, samo posle ubistva našeg drugog konsula, mi ne možemo više dopustiti nikakvo odlaganje. Posle ubistva pok. Ščerbine, Turska je smatrala našu velikodušnost kao slabost; zato se ta pogreška ne sme više ponavljati. Sultan kao da ne uviđa svu ozbiljnost situacije; On kao da ne uviđa kolika je duboka uvreda naneta Carskoj Vladi i ruskom narodu; Rusija je izabrala vrlo rđav momenat da Turskoj stvara nove teškoće, jer će to, kao što sam u nekoliko prilika naveo, samo ići u korist komitama. Rđava metoda da se uguši ustanak i povrati mir! Sa izašiljanjem flote u turske vode, Rusija je mlogo zagazila; natrag se ne sme, a dokle će se moći ići napred a da se mir ne naruši?"

Kako za sada nemamo razloga ne verovati miroljubivim izjavama, koje je ruska vlada davala Evropi, a još manje imamo razloga sumnjati u miroljubivo raspoloženje ruskog cara, to držim, da ova demonstracija ima dva glavna smera: 1. učiniti impresiju, ne, možda, toliko na samu Portu, koliko na muslimanski narod, kome ova flota treba da posluži kao ozbiljna opomena; i 2. dati zadovoljenje uvređenom ruskom ponosu.

Danas sam video dva strana poslanika, oni osuđuju ovaj postupak ruske vlade.

Gledaću da Vas, Gospodine Ministre, što skorije izvestim o utisku uopšte, koji je pojava ruske flote u turske vode učinila na ovdašnje diplomatsko telo.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-III, D-I, I/16, pov. br. 1479, v. pov. br. 1476.

154

Diplomatska agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj — Sofija
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 317. 5/18. VII

U dopunu svoga jučerašnjeg izveštaja, Pov. br. 315* čast mi je izvestiti Vas, da je Ali Feruh bej išao Generalu R. Petrovu da protestvuje protivu tona, u kome je napisan memorandum Kneževske Vlade o stanju u Maćedoniji. General Petrov nije sporio da je ton oštar, no dodao je da je njegovom Ministarstvu bila dužnost da se odbrani od optužbe da potpomaže i izaziva pokret u Maćedoniji. O osetljivosti Visoke Porte vođen je račun utoliko što je ovoj publikaciji dat anoniman karakter, te pred širom publikom ona i ne izgleda kao delo jedne Vlade.
Ali Feruh bej veli, da je bio vrlo oštar u prekorima, koje je sopstvenom inicijativom učinio; no on ne misli da će njegova Vlada zahtevati da se što dalje ovoga radi preduzima. Između Turske i Bugarske dolazilo je i do težih međusobnih optužba, koje se uvek čine više radi galerije, no koje slabo utiču na međusobne odnose Sizerena prema Vasalu.

Gospodin Bahmetijev dobio je bio zaista naređenje da Kneževskoj Vladi predstavi kako Rusija, time što energično traži stvarnu satisfakciju za ubijstvo njenog konsula u Bitolju, ne želi da menja svoju politiku, i da moralno okuražuje izazivače poslednjeg pokreta. Ove instrukcije grofa Lamzdorfa donete su detaljno u depešama telegrafskih agencija; g. Bahmetijevu nisu godile, ali je morao prema njima da postupi, i da pozove Kneževsku Vladu da i sa svoje strane energično nastane da se red u Maćedoniji što brže povrati.
Gospodin Zinovjev saznao je da čete neprestano s najvećom lakoćom, i ako ne u vrlo velikom broju, prelaze iz Bugarske u Maćedoniju, i da se prenos municije i oružja gotovo sasvim slobodno vrši. Toga radi dobili su g. Bahmetijev i grof Forgač iz Petrograda i Beča naređenja, da ovim povodom najenergičnije opomenu Kneževsku Vladu da savesno ispunjava svoje dužnosti i obećanja data Velikim Silama. General Petrov uveravao je ovom prilikom ruskog agenta i austrijskog otpravnika poslova o iskrenosti i lojalnosti Kneževske Vlade, koja sa svoje strane čini sve da spreči obrazovanje i prelaz četa, kao i prenos municije.
Uopšte se veruje da je ovdašnja Vlada bar za sad u ovom pogledu iskrena, i da joj ni opreznost ne nalaže da izađe iz krajnje rezerve. No to ipak ne znači, da su organizovanje i prelaz četa onemogućeni. U Bugarskoj je uopšte unutrašnja policija loše organizovana i do krajnosti labava; do kog je stepena ona nedovoljna, može znati samo onaj koji je živeo ili putovao po provinciji. Sem toga, u svima društvenim slojevima, naročito kod činovnika i oficira, postoji tako jaka struja u korist maćedonskog dela, da bi i sa bolje organizovanim administrativnim aparatom bilo veoma teško suzbiti svako pomaganje ustanicima.
Posle onomadašnjeg mitinga obrazuju se u celoj zemlji komiteti za skupljanje novčane pomoći pobunjenim Maćedoncima. Ovako štogod ni jedna bugarska vlada i ne misli sprečavati, niti bi imala zato dovoljnog moralnog autoriteta.

Boško M. Čolak-Antić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-III, D-VII. I/14, pov. br. 1453, v. pov. br. 1400.

155

Diplomatska agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj — Sofija
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Poverljivo službeno. 5/18. VIII

* V. pod br. 151.

Iz 427. broja od 5. ov. mes. ovdašnjeg lista „Dnevnika", video sam da su neki srpski „podanici" odslužili 3. ov. mes. parastos pok. Kralju Aleksandru. Šaljući Vam na uviđaj jedan broj toga lista, čast mi je izvestiti Vas; da među licima koja se tamo imenuju kao inicijatori ovog crkvenog pomena, nema ni jednog podanika sa urednim i na vreme obnovljenim ispravama. Svi su oni poznati u ovome Zastupstvu samo sa skandala, koji su doprineli da srpska kolonija u ovom mestu uživa veoma loš glas. Među njima ima nekoliko vojnih begunaca; po zanimanju su nekolicina odžačari, jedan je kelner, jedan stolar i jedan bravar. Ne samo da na ovom parastosu i skupu, koji je zatim držat u nekom nepoznatom lokalu, ne samo da nije bilo „viđenih" predstavnika ovdašnje kolonije, — jer na žalost viđeni ljudi malo i ima u ovdašnjoj našoj koloniji, — već nije bilo ni jednog jedinog ispravnog i uglednog podanika srpskog.
Poznavajući ljude koji se pominju kao priređivači ovoga parastosa, uveren sam da se ne varam kad tvrdim, da oni ovo nisu preduzeli iz sopstvene inicijative, već da su morali biti sa strane nagovoreni. Isto sam tako uveren, da mi neće biti teško uskoro doznati, ko ih je mogao podbosti na ovu vrstu manifestacije i šta se time htelo da postigne.
Izvolite primiti, Gospodine Ministre, molim Vas, i ovom prilikom uverenje o mome najdubljem poštovanju.

Boško M. Čolak-Antić

P. S. Članovi ovdašnjeg srpskog društva „Šumadija" uputili su mi pismo, kojim me uveravaju da nemaju ničeg zajedničkog sa priređivačima ovog parastosa, i da ni jedan društveni član nije istome prisustvovao.

Boško Čolak-Antić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-V, D-II, K/28, pov. br. 1484, v. pov. br. 1305.

156

Konzulat Kraljevine Srbije — Bitolj
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

\- 5/18. VIII

TELEGRAM
Otpravljen iz Bitolja u 6 sati 30 min. posle podne
Primljen u Beogradu u 7 sati 25 min. posle podne

Iz Kruševa sinoć stigli prvi vesnici. Tamo bio danas posle povlačenja ustaša, vojska popalila trista šeset šest kuća, dvesta tri dućana, ubila četrdeset četiri hrišćana, pljačkala sve, silovala mnogo žena, devojaka. Grčka crkva mitropolitska srušena, turskim topovima. Sav bugarski kraj i crkva nedirnuta. Glad tamo vlada. Ovde se skuplja pomoć, bilo je devet četa, svega tri stotine šeset ljudi. Iz unutrašnjosti nikakve vesti pouzdane, ali sigurno da su i tamo Turci učinili veliki zulum i da je bilo sukoba. Telo Rostkovskog ispratiće se prekosutra u Solun; idućom poštom pisaću vam izveštaj.

Ristić

AS, MID, PO, 1903, F-VI, D-IX, U/5, pov. br. 6026.

157

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 843. 6/19. VIII

Stanje u Makedoniji postaje iz dana u dan sve ozbiljnije, događaji se nižu sa neverovatnom brzinom i vesti koje nam dolaze sa sviju strana posve su nepovoljne za Tursku. Naredba, koja je izašla onomad, da se mobilišu nova 52 bataljona jasno pokazuje razgranatost revolucionarnog pokreta, koji Turska ima da uguši. Tek ako ima 15 dana kad mi je, na učinjenu mu primedbu od moje strane o eventualnom izašiljanju trupa iz Stare Srbije, Veliki Vezir sa puno samopouzdanja odgovorio: „Za ugušivanje ovih nereda nećemo imati potrebu da krenemo ni jedan bataljon iz Stare Srbije, zato su dovoljne trupe koje već imamo u bitoljskom vilajetu." Četrdeset i osam sati posle ovog odgovora u bitoljski vilajet poslata su 8 bataljona iz Prizrena preko Ferizovića; odmah zatim izdata je naredba za mobilizaciju novih 2 bataljona i tako je išlo redom sve do ove poslednje naredbe o mobilizaciji 52 bataljona.
Ako je suditi po broju vojnika sa kojima danas Turska raspolaže, ustanak bi se trebao ugušiti za 15—20 dana. Ali, Vama je, Gospodine Ministre, već poznato i iz strane štampe i iz mojih izveštaja da su se same turske vojne starešine žalile na neposlušnost i raspuštenost ilava; koji su počinili tolike izgrede. Odsustvo discipline u redovima vojske mnogo doprinosi laganome kretanju i njenu neuspehu. Svi koraci da se disciplina pojača sigurno će postati bezuspešni, jer se povod za to ne može ukloniti: neplaćanje i potrebe da se ishranjuje od naroda. U koliko se dakle pod ovakvim uslovima bude povećavala vojska u toliko će se povećati i teškoće za održanje discipline, jer se sad većinom uzimaju ilave, i od ovih novih bataljona, redifa ima svega 20 bataljona, a ostalo je ilave. Vesti koje dolaze iz Kruševa pokazuju nam sve užase koje očekuju hrišćane od ilava. Nove teškoće po Tursku, nova opasnost po hrišćansko stanovništvo i to će tako redom ići dok se i sama zgrada ne sruši, koja već puca sa sviju strana.
Kao što saznajem ruska flota bacila je lenger u Jenji-Adi
(Iniada). Posle podne učiniću nekoliko poseta kako bi Vas mogao izvestiti o utisku diplomatskog tela.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-III, pov. br. 1780.

158

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj — Pariz
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 217. 6/19. VIII

Odmah po mome dolasku primetio sam neprekidno padanje naše 4% rente, koje se naročito ovih poslednjih dana opaža jako, na šta imam čast da obratim Vašu pažnju, ubeđen da Vam, Gospodine Ministre, važnost ovog događaja, s pogledom na naš kredit, neće iz vida izmaći. Uzroke ovome, ukoliko je meni zasada moguće uvideti, ne treba tražiti ni u novinarskim člancima o situaciji u Srbiji, niti u događajima u Maćedoniji, jer ni turska, ni bugarska, niti drugih balkanskih država, rente ne padaju — niti u našim finansiskim prilikama, jer publikacije, koje su i

ovde o primanju naših monopola iznete, potvrđuju uvećanje; — nego u pritisku kapitalističkih grupa, koje se u Parizu za naš zajam interesuju.
Prema sigurnim izvorima, ovdašnji bankari manevrišu, u želji da spreče Kraljevsku Vladu da se na druge finansiske grupe radi zaključenja jednog zajma obraća, nadajući se, da će ovim osetnim padanjem učiniti da se Vlada opet na staru grupu obrati.
Razlog, usled koga obraćam Vašoj pažnji ove događaje, je taj, što su se neki manji kapitalisti, koji imaju naše papire, uzbunili, obraćajući se Kraljevskom Poslanstvu za obaveštenja iz bojazni da svoj novac ne izgube, i taj, što ako bi ovi počeli prodavati svoje — srpske — papire, učinili bi vrlo veliki utisak na ovdašnji svet i ogromnu štetu na naš finansiski kredit, te bi za buduće bilo gotovo nemoguće da se naš kredit podigne.

Dr Mihailo R. Popović

Original. AS, MID, PO, 1903, P/45, pov. br. 1573, v. pov. br. 1567.

159

Generalni konzulat Kraljevine Srbije— Skoplje
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

\- 6/19. VIII

TELEGRAM
Otpravljen iz Ristovca (Skoplja) 6. VIII u 6 sati posle podne
Primljen u Beogradu u 1 sati posle podne

Kmet iz Pobužja javlja, da se u selu nastanila četa od
30—40 ljudi koji govore da su Srbi, poslani iz Srbije, ali da nose ime bugarsko. Ljudi su se razišli po selima i podižu narod na ustanak. Kmet pita mogu li da se dižu a gotovi su da se svi dižu. Odgovorite telegrafom je li kakva četa poslana, ko je vođ i kako treba postupiti.

Marković

AS, MID, PO, 1903, F-VI, D-IX, U/5, pov. br. 6028.

160

Ministarstvo unutrašnjih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Br. 234. 7/20. VIII

Čast mi je dostaviti Vam, da sam od načelnika okruga užičkog dobio priloženi ./. nacrt sa poverljivim pismom od 4. ovog meseca, sledeće sadržine:
„Poznata je stvar, da Bosanska vlada od dužeg vremena živo radi na podizanju pruge: Sarajevo — Međeđe — Višegrad — Vardište — Mokra Gora i Međeđe — Priboj (Turska granica). Postarao sam se te sam pribavio ovaj pod ./. dosta tačan nacrt te železničke pruge i nešto podataka o istoj. Pošto mi nije poznato da li i kakve podatke imate o ovoj pruzi, a pošto se država naša na svaki način interesuje ovom željeznicom, smatrao sam za dužnost da Vam ovaj nacrt isto pošaljem sa

ovim podatcima:
Pruga ova ide od Sarajeva dolinom reke Miljacke i Prače, ne napuštajući njihova korita gotovo nigde, pa dopire do mesta zvanog Međeđe. Tu se deli na dva kraka: jedan preko Višegrada i Vardišta ka našoj granici na Mokroj Gori, a drugi prema granici Turskoj za Priboj.
Od Sarajeva do Međeđe pruga ova iznosi 99 kilometara; od Međeđe do naše granice 41 kilom. i od Međeđe do Turske granice 34 kilom., svega 174 kilometra.
Izrada ovog puta bila je u početku vrlo živa, ali je u poslednje vreme broj radnika na celoj pruzi spao na 4.000. Uzrok je ovome, kako se misli, oskudica u novcu, jer je Zemaljska vlada novac nabavljen Zajmom za građenje ove železnice morala upotrebiti na isplatu dugova Lajpciške banke i nekog akcionarskog društva u Kaselu (Nemačkoj) prilikom njihovog likvidiranja, pošto su oba ova društva imala velikog udela u mnogim industriskim preduzećima u Bosni, za čije je radove Bosanska vlada primila bila na sebe garanciju. Kad se ovome doda i okolnost: da je zemljište dosta nepodesno i teško prohodno, da mora biti dosta tunela i mnogo mostova, pruga ova ne može biti predata saobraćaju pre dve godine.
Podloga se izrađuje za normalan kolosek, ali se misli, da će se postaviti železnica uskog koloseka.
Na putu svom od Sarajeva do Međeđe pruga ova ne dodiruje ni jedno važnije mesto.
Preduzeo sam da pribavim jošte važnijih podataka o ovoj pruzi, i kad ih budem dobio saopštiću Vam ih.
Izvešće ovo pod današnjim poslao sam sa nacrtom i Gospodinu Ministru vojnom i Gospodinu Ministru građevina."
Dostavljajući Vam ovo saopštenje okružnog načelnika i priloženi nacrt, radi eventualne upotrebe, čast mi je izvestiti Vas, da sam načelniku okruga užičkog naredio da i u buduće obraća najstrožiju pažnju na sve prilike i pojave koje se događaju u Bosni, Hercegovini i Turskoj, pa da me o svakoj važnijoj stvari koja bi se tamo desila na štetu naših nacionalnih interesa, odmah izveštava.

Stojan Protić

AS, MID, PO, 1903, F-II, D-IV, Ž/10, pov. br. 1544.

161

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 85. 7/20. VIII

U vezi s mojom depešom od 5. tekućeg, kojom sam imao čast izvestiti Vas o mome dolasku u London i prijemu dužnosti od G. Mijatovića, čast mi je naknadno javiti Vam da sam juče oko podne išao u Forin Ofis da predam Vaše pismo o mome postavljenju za otpravnika poslova Lordu Lansdaunu.
Kako je Parlament pre 2—3 dana zaključio svoje sednice, Lord Lansdaun je otputovao u Irsku, radi odmora a prvi Državni Pod-sekretaretar, Ser Tomas Sanderson, nalazi se na odsustvu. Na moju molbu, da me prijave Ser Eriku Berlintonu, privatnom sekretaru Lorda Lansdauna, rekoše mi da on još nije došao u kancelariju, nego da bi mogao govoriti sa G. Vilerom, drugim Državnim Pod-Sekretarom. Gospodina Vilera poznavao sam za vreme moga ranijeg otpravništva. On je bio lični sekretar Lorda Rozberija 1892. god., tadašnjeg engleskog Ministra Spoljnih Poslova, i čim sam ušao on mi je potvrdio naše poznanstvo izjavivši zadovoljstvo što me ponovo vidi. I on mi je odmah ponovio ono isto što sam već saznao od prijavnika o Lordu Lansdaunu i ostaloj gospodi, i kazao je da će rado primiti Vaše pismo u njegovom odsustvu i dostaviti ga Ministru, pošto ga je

najpre pročitao. Gospodin Viler je dodao da im je javljeno o mome dolasku, ali njemu nisu poznate dispozicije plem. Lorda Lansdauna u tome pogledu i savetovao mi je da ne ostavljam nikome posetnice dok ne dobijem odgovor od Markiza Lansdauna na Vaše pismo. U toku daljeg našeg razgovora pitao me je G. Viler kad sam pošao iz Beograda da li mi je što poznato o Kabinetskoj krizi našoj, našta sam mu ja odgovorio, da je upravo nedelja dana kako sam otputovao i da sam o krizi saznao tek u Beču iz tamošnjih novina, o kojoj nije bilo nikakva traga ni pomena pre moga polaska. Pitanja lične prirode izgleda da preovlađuju kod nas, i da su ona i u ovoj prilici dala povoda ostavci vlade G. Avakumovića, primetio je g. Viler. Ja sam mu odgovorio, da sam baš toga dana dobio zvanične „Srpske Novine" iz kojih se ne vidi da je kabinet dao ostavku, nego da su samo četiri ministra iz njega odstupila i na njihova mesta novi postavljeni; u stranim i engleskim novinama pak čitao sam, da se ta promena dovodi u vezu s postavljenjem ppukovnika Lešjanina za maršala Kralj. Dvora, u čiju tačnost sumnjam, dodavši da sam i u jučerašnjem "Tajmsu" čitao jedan dopis iz Beograda, u kome se naša kabinetska kriza na taj način objašnjava, i da ppukov. Lešjanin neće nikako ni zauzeti svoj novi položaj, počem je već određen ppukovnik Dragašević da ga zastupa, i upozorivši na očiglednu neosnovanost takvog zaključka u vezi sa alarmirajućim vestima sa Balkana. Šta je prirodnije, kazao sam, nego da potpukovnik Lešjanin, kao naš vojni izaslanik u Carigradu, za neko vreme odloži svoj povratak u Beograd i da dotle dužnost maršala Dvora otpravlja Kraljev ađutant ppuk. Dragašević. Tim povodom upitao sam kakve vesti oni imaju sa Evropskog istoka, našta mi je G. Viler odgovorio da smatraju situaciju kao vrlo ozbiljno, ali da se nada da se ipak neće mir na Balkanu poremetiti. Ja sam ga uveravao, da Srbija neće nikada tome dati povoda i da Kralj. Vlada ne veruje da će Rusija napustiti svoje dosadanje držanje makako da je bugarski komiteti izazivaju.
Čast mi je poslati Vam isek iz jučerašnjeg „Tajmsa" i sinoćnjeg „Globa" o kabinetskoj krizi u Beogradu, iz kojih ćete izvoleti videti da oba ta lista smatraju da je izvršenom promenom u kabinetu G. Avakumovića dato zadovoljenje oficirima koji su uzeli neposrednog udela u događajima od 29. maja, na štetu prerogativa NJ. V. Kralja.
Gospodin Mijatović je još istoga dana kad mi je predao dužnost otputovao u Istborn, morsko kupatilo 2 sata železničkih otprilike udaljeno od Londona, radi popravke zdravlja. Na njemu se jasno vide tragovi bolesti, ali me on uverava da mu je sada mnogo bolje no što je bilo pre 15 dana. Pismom je uzeo oproštaj od Lorda Lansdauna.

Aleksandar V. Jović

Prepis. AS, MID, PO, 1903, F-IV, D-III, I/11, pov. br. 1529, v. pov. br. 1408.

PRILOG:

„The Times" od 7/19. VIII 1903

SERVIA.
King Peter and the Army.
(From our Correspondent)

Belgrade, aug. 18

The result of the Ministerial crisis in Servia shows how completely King Peter is in the hands of the military Camarilla which placed him on the Throne. In the reconstitution of the Ministry the conspirators have had their way, as might have been expected, while as regards the original cause of the conflict — the appointment of a now marshal of the Servian Court-they have practically gained a triumph. Colonel Leshanine, the Servian Military Attache at Constantinople, whom the King had selected as chief of his Household, will not proceed to Belgrade, although nominally

retaining his new appointment, the functions of his office, and apparently its emoluments, being transfered to Colonel Dragashevitch, the nominee of the conspirators. Of the three Minister who supported the King's selection — M. Avakumovitch, General Atanaskovitch, and M. Velickovitch — only the first named remains in office, his retention of the Premiership being regarded on all hands as indispensable. The two representatives of the advanced Radical party, M. Shivkovitch and M. Stoyanovitch, likewise retire from the Cabinet. Their removal is a further triumph for the Praetorians in view of the long-standing feud between the army and the Radical party. The Radical chiefs themselves, however, are by no means reluctant to part company from the present Ministry, inasmuch as they now obtain a free hand for the approaching elections. The elections, which are fixed for the 28th inst. will undoubtedly result in an overwhelming victory for the Radicals. The conflict between them and the army will then become acute, and King Peter's position will be even less enviable than it is at present. His recent threat to leave the country may then be translated into reality. The situation will be complicated by dissensions among the Radicals themselves, whose chiefs show no disposition to make up their differences. Notwithstanding the Liberal complexion of the Cabinet, M. Ribaratz, the most important member of the party, refuses to enter it, being apparently determined to play for his own hand. The outlook in Servia is dark, and the country seems to be drifting into anarchy.

Belgrade, aug. 18

King Peter to-day introduced the Crown Prince to the officers of the Belgrade gamison, at the same time expressing the hone that the army would surround the Crown Prince with love and loyal tv. He was, he added, happy to introduce the Crown Prince to such brave and gallant officers. His Majesty concluded by calling for cheers for the Servian army.
A grand military ball will be given this evening at which the Royal family will be present.
(From our correspondent.)

Berlin, aug. 18.

Two emissaries of King Peter of Servia arrived in Dresden on Saturday with the object of raising a Servian loan. Their efforts have hitherto been unsuccesful.

„The Globe” od 7/19. VIII 1903.

KING PETER.

So far from joing in the general reprobation of the Servian Army for its share in the morders of the late King and Queen, Peter I. has introduced his eldest son to the officers of the Belgrade garrison, and has announced that he is proud to present the Crown Prince, to such brave and gallant soldiers. No doubt King Peter pronounced this oration with a large mental reservation, but he is in a very delicate position, and owes too much to the garrison which murdered his predecessors to speak otherwise than with extreme circumspection. It is only about two months since he came to the throne, and already he is troubled by Ministerial crises. The Cabinet presided over by M. Avakumovich, with which King Peter began his reign, had no authority from the country or from the Skuptschina, but came into power solely and absolutely as a result of the coup d'etat. Some of the Ministers were implicated in the plot against King Alexander, while others of them were entirely ignorant of it. Therefore, it is not surprising that the Premier did not care to meet Parliament, but persuaded the King to dissolve the Skuptschina and fix the election for November. The cause of the crisis was the appointement by the King of a Court Marshal who was a favourite with King Alexander, and who was not a member of the clique which committed the murders, fhis was violently resented by the revolutionary officers, and Peter has to give way and yield to his masters. But the quarrel spread to the Cabinet, some of whom upheld the King, while the others supported the officers, and the result was the resignation of the Government, and

its reconstitution by M. Avakumovich without the Ministers of War, Finance, Justice, nad Pub¬lic Instruction. The revolucionary clique are decidedly getting the upper hand, and what they are aiming at is making the King virtually their prisoner in Belgrade.

162

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 851. 7/20. VIII

U svojoj depeši od utornika naveo sam da mi je g. Zinovjev kazao kako se jedan deo njihovih zahteva ima smatrati kao posledica izviđaja koji su u Kosovskome vilajetu učinili konsuli ruski i austrougarski [v. br. 153]. Iz ovih reči ruskog ambasadora moglo se s razlogom pretpostaviti da su se Rusija i Austrija i ovom prilikom prethodno sporazumele i da će, dakle, uporedo sa g. Zinovjevom i baron Kaliče izaći od strane svoje vlade sa identičnim zahtevima, u najmanju ruku da će bar podupreti korake svoga ruskoga kolege. Ova pretpostavka u toliko je više bila osnovana što se za jedan deo ovih ruskih zahteva cesarska vlada bila već ranije angažovala i njen ovdašnji ambasador u sporazumu sa g. Zinovjevim, tražio od Porte njihovo izvršenje. Austrija i Rusija suviše su se pred Evropom istakle, a pred hrišćanskim stanovništvom Maćedonije angažovale, za poboljšanje njihova stanja, a da bi bez povrede svog ugleda mogle napustiti započeti posao. Što se, pak, same Austrije tiče, ona samo može izvući stvarne koristi od ovoga zajedničkog rada s Rusijom. Van svake je sumnje, dakle, da ona neće lako napustiti ovaj sporazum koji joj u neku ruku daje pravo da se meša u poslove ovoga tropolja; pravo koje joj je Rusija godinama tako uporno osporavala, a sada ga javno priznaje i zajednički ga deli pred celom Evropom. Za sada nema izgleda da će se uskoro raskinuti zajednička akcija ovih dveju sila; naprotiv, sve pokazuje da je danas njihov sporazum možda čak i solidniji no što je bio u svome začetku. Mi moramo voditi ozbiljno računa o ovome neospornom faktu i upravljati se prema njemu. Raditi drukčije, naročito danas, u ovom tako ozbiljnom a po nas možda i sudbonosnom trenutku, to je raditi protiv interesa Srbije, stvarati Srpskoj Državi uzalud teškoće i otežavati njene odnose sa državom čije nam je dobro raspoloženje, u svakom pogledu, potrebno. Ovo bi trebalo da imaju na umu oni naši političari koji ne prestaju pisati po novinama kako je ovaj sporazum na izdisaju, kako ga Rusija napušta i kako će ona uzeti u svoje moćne ruke sve slovenske interese. Velika zabluda, bar za danas, koja će doneti, onima koji u to iskreno veruju, veliko razočarenje, jer je Rusiji, pre svega, stalno do svojih čisto ruskih interesa, i njima ona neće nikad pretpostaviti neke slovenske interese; interesi Slovenstva uzimaće se u toliko u račun, u koliko oni budu bili od koristi ovim čisto ruskim interesima, ne napuštajući pri tom nigde interese Slovena kad se njihova zaštita ne kosi sa tendencijama čisto ruskih interesa. Tako isto, čudno je tvrđenje tih nekih naših političara da je Maćedonski ustanak delo Austrije, da ona potpiruje ovu bunu, pa da je čak umešana bila i u ubistvu pok. Ščerbine. Ovakim pisanjem ne samo da se vređa Austrija, već se vređa i sama Rusija, jer, najzad, njeni državnici nisu jučerašnja deca koja se daju za nos vući, i valjda njeni političari i diplomate, da pomenem samo Lamzdorfa, Kapnista i Zinovjeva, nisu toliko glupi da ne vide čak i ono što su naši političari već odavno „prozreli", pa silom daju Petrogradu savete, koje on od njih ne traži. Ali, pređimo na stvar.

U početku ovoga pisma rekao sam da se iz reči g. Zinovjeva — da je jedan deo ruskih zahteva potekao usled izviđaja koji su u jednom kraju Kosovskog vilajeta učinili g. Mandelštam i Para — moglo pretpostaviti da će se Austrija pridružiti koracima ruskog ambasadora. U ovoj pretpostavci nisam se prevario. Gospodin Zinovjev podneo je danas Porti notu u kojoj su izloženi svi ruski zahtevi i kategorički je tražio njihovo brzo izvršenje, kao i pismen odgovor na ovu notu. Ovi su Vam zahtevi, Gospodine Ministre, već poznati jer su oni objavljeni u „Praviteljstvenom

Vestniku", njima je g. Zinovjev dodao još jedan, a to je, da se po delu ubistva konsula Rostkovskoga povede ozbiljna istraga, jer Rusi drže da je bila sklopljena jedna zavera i traže da se saučesnici njeni pronađu i strogo kazne. Što se austrijske Ambasade tiče, ona je danas učinila na Porti usmene predstavke i tražila izvršenje onih ruskih zahteva koji se tiču same Maćedonije (reorganizacije žandarmerije, naimenovanje stranih oficira u dovoljnoj meri u ovoj i u policijskoj struci), kao i onih koji su posledice učinjenog izviđaja od strane konsula ruskog i austrijskog (povraćaj u službu izvesnih turskih činovnika, otpuštanje drugih iz službe, i puštanje na slobodu sviju onih seljaka koji su pozatvarani zato što su se viđali sa konsulima i t.d.)
Onomad, u ponedeljak, Tefik-paša je posetio g. Zinovjeva i izjavio mu usmeno kako se Porta obvezuje da ispuni ruske zahteve koji su objavljeni u "Prav. Vъstniku". Gospodin Zinovjev na to je odgovorio da će Porta o njihovim zahtevima biti službeno obaveštena.
Kao što vidite, Gospodine Ministre, Porta je unapred sve uslove primila i ona će, nema sumnje, odgovoriti na rusku notu za dan-dva, jer je Sultanu mnogo stalo do toga da se ruska flota što pre natrag vrati. Pitanje je samo: kad će ruska vlada naći za shodno da svoju flotu iz Jeni-Ade krene natrag? Pouzdano sam saznao da je austrougarska vlada bila prethodno izveštena o izaslanju ove flote u turske vode, i da se Balplac pošto je dobio uverenje da Petrograd nema neprijateljskih namera, nije tome usprotivio. Juče je g. Zinovjev posetio ambasadore i saopštio im da je jedno odeljenje ruske crnomorske flote dobilo nalog da se krene za turske vode i da je već bacila kotvu u Jeni-adi (Ini ada). Ruski je ambasador dao, tom prilikom, uverenja da carska vlada nema nikakvih neprijateljskih namera protivu Turske, a za dolazak flote kazao je da je ona poslata da bi, u slučaju potrebe, poduprla akciju Ambasade. Istom prilikom gosp. je Zinovjev upoznao svoje kolege sa sadržinom note koju će sutra-danas-predati Porti.
Da li se među ruskim, javno postavljenim, zahtevima nalazi i kakav tajni, nama nepoznat, zahtev — što se ovde drži za vrlo mogućno — to se sad može samo nagađati. Verovatno je da nešto ima u stvari, jer je nesumnjivo da će Rusija gledati da ovom, po nju tako povoljnom prilikom, izvuče što više koristi, koje ne moraju doći sad odmah, već docnije kada se Rusiji svidi da je za to došao povoljan trenutak.
Gotovo celo ovdašnje diplomatsko telo — austrougarska se Ambasada jedino drži rezervisano — kritikuje izašiljanje flote i mnogi u oštrim izrazima osuđuju ovaj postupak ruske vlade. Najumereniji vele da ovaj korak nije ni u kakvoj srazmeri sa istaknutim zahtevima, koje je Rusija mogla podneti Porti a da se zato g. Zinovjev ni iz Bujukdera ne krene, a kamo li da iz Sevastopolja otplovi jedno odeljenje crnomorske flote. Drugi prave Rusiju prosto smešnom; treći strašno osuđuju ruske konsule u Turskoj, za koje vele da pate od „konsulske bolesti", tj. od uobraženja i napetosti. Svi, pak, osuđuju izašiljanje flote, zato što će njena pojava u turskim vodama podstaći buntovnike na otpor i nove izgrede; u Maćedoniji će se napraviti još veći vašar koji će samo povećati prolivanje krvi. Ruska flota pred Bosforom niti će slomiti muslimanski fanatizam, niti prekinuti daljne nerede i ispade maćedonskih komiteta.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-III, pov. br. 1798.

163

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 854. 7/20. VIII

Prema Vašem naređenju otišao sam odmah na Visoku Portu, da skrenem pažnju na opasnost za

srpsko žiteljstvo u susednim krajevima Turske srpskoj Kraljevini, usled odlaska trupa u Bitoljski Vilajet.
Pošto su Veliki Vezir i Ministar Spoljnih Poslova toga dana bili celo vreme angažovani pitanjima između Turske i Rusije, to sam učinio korak kod pomoćnika Ministra Spoljnih Poslova Naum Paše. Kako je ovaj, po mojoj učinjenoj predstavci bio odazvan Velikom Veziru, umolio sam ga da Velikog Vezira na svaki način upozna sa porukom Kraljevske Vlade, a sam ću, međutim, u ponedeljak to učiniti, kako kod njega tako i kod Tefik-paše.
Ovom prilikom slobodan sam napomenuti, da je, po mišljenju našeg vojnog izaslanika, netačno obaveštenje, koje ste dobili o broju vojske, koja je sa Kosova otišla, pošto je otuda otišlo svega 17 bataljona, a ne 40.000, kako je to Vama bilo javljeno.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-III, pov. br. 1799.

164

Konzulat Kraljevine Srbije — Bitolj
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PPN. 544. 7/20. VIII

Prekjuče sam imao čast poslati Vam depešu u kojoj sam saopštio prve glasove o Kruševu. Ona je glasila [tekst se nalazi pod br. 156].
Što Vam juče nisam poslao ovaj izveštaj razlog je bio što sam od prekjuče po podne bio jako zauzet usljed onih glasova, o kojima sam Vas depešom izvestio. Da su ustaši namerni sutra za vreme pogreba Rostkovskog baciti bombu u grupu konsula i izazvati nered; Hilmi paša nas jutros (6. ov. m.) pozvao i od 8 do 10 sahati sporazumeli se o merama sigurnosti. Naređene najstrožije mere. O ovome će biti govora u idućem izveštaju.
Gornje glasove o Kruševu ja sam dobio iz dosta pouzdanog izvora iako je iz grčkih krugova, oni se dosad nisu bitno izmenili; ali nije nemogućno da će u njima biti izmena dok se povrati slobodna komunikacija Kruševa s Bitoljem, koju Turci još dosad nisu dopustili.
Po tim grčkim izvorima, evo kako je bilo zauzimanje Kruševa od strane komita i kako su ga posle Turci povratili.
20. jula u ponoć ušle su u Kruševo prvo tri čete ustaša, napale na konak gde su ubile najpre četvoricu zaptija pa potom ga zapalile gasom; činovnike su bile pohvatale i zarobile. Sutradan su ušle u Kruševo još šest četa i tada su pohvatani činovnici, suđeni i osuđeni na smrt pa posle četiri dana i pogubljeni. Pored njih su pogubljene i nekolike njihove porodice. Ono malo vojske — do 50 ljudi — nije dalo nikakva otpora već se svako od njih spasavao kako je mogao. Docnije je nađeno u bunaru nekog Đorđa Dimitrija još četiri leša suvarijska. Čete je vodio — kažu — vojvoda Đurčin a Grci još govore da je s ustašima bio i jedan ruski potpukovnik. (Ja u to ne verujem i pre će biti da je s četama bio jedan bugarski oficir kojeg su Grci svesno i s računom uzeli za Rusa). Govori se da su ustaši odmah prvog dana zapalili 12 kuća i 24 magaze. Prvih dana po ulasku obrazovali su vlast: za prefekta je bio postavljen neki Toma Nikle i pridodata su mu dva pomoćnika i dva sekretara. Prefekt je odmah izdao jednu proklamaciju u kojoj javlja građanima da je ustanovio jedan upravni savet u koji su bili ušli dva Bugaraša, dva Grkomanina i jedan Cincarin. (Od naših dakle niko); da je obrazovao jednu komisiju od Bugaraša koja će da skuplja novac od građana i propisao kaznu za one koji ne budu hteli položiti razrezani ulog. Na kuće gde je vlast bila istaknuta je bila bugarska zastava. Kažu da je ta komisija sakupila 1.200 turskih lira. Ustaši su odpočeli odmah utvrđivanje Kruševa i u tome su im pomagali građani. Ko

nije hteo da radi bio je osuđivan na globu koja je išla do 50 turskih lira. Za vreme okupacije ustaši su hrabrili narod: da se Bugarska sporazumela sa Srbijom i da su obe već oglasile rat Turskoj, da je 3.000 Grka zauzelo Janjinu i da je u Bitolju prolivena mnoga krv, jer su ga napali 10.000 ustaša i osvojili ga. Nikom od građana nisu dopuštali da ma šta javlja u Bitolj a oni su stajali stalno u vezi s ovom varoši.

Tako je to trajalo do 30. jula, kad je s vojskom, kažu (7 bataljona) stigao u selo Krivogoštane, nedaleko od Kruševa Bahtijar paša. Ovaj pošlje jednog Grkomanina ustašima i pozove ih da se predadu. Dok su se ustaši spremali da odgovore paši, prošlo je toliko vremena koliko ovaj nije hteo da čeka i ne čekajući odgovor napadne, oko podne istog dana, na varoš. Ustaši se odmah povuku s mnogom hranom u planinu a ostave samo jednu četu da da toliko otpora koliko bi bilo dovoljno da oni izmaknu. Posle tri sahata po podne Bahtijar paša uđe s jedne strane u varoš a s kičevske opet upadnu bašibozluci i vojnici iz Debra (oko 850 ljudi) pod komandom oficira Hasan bega. Najpre su bili zauzeli samo jedan deo varoši i dohvatili se bili depoa gasa i odmah su otpočeli pljačku i paljevinu. Od tada je nastao užas. Grkomani su izlazili sa svojim porodicama i nosili bele zastave za znak da se predaju, ali kako vojnici nisu prestajali da pucaju oni se svi posakrivaju po podrumima. Cele je te noći oganj uništavao dom po dom, dućan po dućan. Ujutru 31. jula Bahtijar paša naredi Grkomanima da izađu iz kuća (kažu da su se uz njih spasli mnogi Bugaraši koji su pooblačili anterije i izdavali se za Grke) i kad su kuće ostale prazne nastala je prva glavna pljačka. Sve što se moglo poneti uzimali su ovi razbojnici u uniformi turskog vojnika, a što nisu mogli poneti progutao je plamen. Vele da su vojnici imali sobom neke zapaljive materije kojima su palili opljačkane kuće. „Pljačka, vatra, ubijanje to je bio glavni posao turske vojske", veli grčki mitropolit Antim, koji je po „oslobođenju" Kruševa otišao na jedan dan tamo i našao crkvu svoju i mitropoliju porušene turskim topovima a sve stvari svoje raznesene od vojske. Prilikom te ogromne pljačke i otimanja bilo je pričaju užasnih scena. Đakon grčke crkve nosio je svoje dete na rukama i bežao da ga spase, kad ga sretne jedna grupa vojnika, oni ga zaustave i uzmu mu sve što je imao kod sebe pa ga puste. Malo dalje nesrećni sveštenik sretne drugu grupu vojnika koji mu zatraže para, pa kad ovaj nije imao dati oni ga ubiju. Kod jedne žene pretresajući je nađu vojnici para u nedrima; od tog trenutka ni jednu ženu nisu pustili dok joj sve odelo gornje nisu isekli tražeći para, pa je tako nagu puštali. Silovanje žena i devojaka bilo je na sve strane i roditelji ili muževi ginuli su braneći čast ovih. Jednu su ženu vojnici držali dva puna dana, a druga se sve do 4. ov. m. nije vratila još. Na taj je način, eto, izgorelo 366 kuća i 203 dućana, poubijano 44 hrišćana i obeščašćene mnoge žene i devojke; na taj je način stvorena tamo glad takva da se mitropolit Antim morao odmah vratiti da skupi ovde koliko toliko priloga i pritekne u pomoć svojoj jadnoj pastvi. Od strane ovdašnje vlasti poslato je juče 10.000 oka brašna.

Zauzimanjem Kruševa od strane komita zateklo je se i tri naša učitelja u toj varošici a to su: Đorđe Badžović, Sterija Stavrić i Kosta Dimitrijević. O njima i njihovim porodicama do sada nema nikakva glasa te će po svoj prilici biti da su se svi sklonili dokle im se ne da prilika da se vrate kućama ako im ove nisu pogorele. Čim što o njima budem saznao imaću čast da Vas odmah izvestim.

Pada u oči — a to sam javio i depešom da je bugaraški kraj u Kruševu ostao nedirnut od vojske i da su svu štetu pretrpeli Cincari-Grkomani. Ova se čudnovata stvar objašnjava — za sada — dvojako, jedni govore da su ustanici prilikom povlačenja našli načina da Bahtijar paši doture svih 1.200 lira pokupljenih ranije od „komisije" samo da ne dira bugaraški kraj i da ga zbog toga vojska posle nije ni dirala. U ovo apsolutno ne verujem. Drugi — a ovo je verovatnije — misle da vojska nije napadala tamo zbog toga što je taj kraj, gde stanuje sirotinja, te se nije imalo šta opljačkati i otimati. Najzad hoću da zabeležim i glas da taj kraj nije do sada propao stoga što vojska ne sme tamo još da uđe bojeći se dinamita. U svakom slučaju primer je sablažnjiv za hrišćane uopšte jer će oni poštedu ove mahale svakako da tumače bojažnju Turaka od naoružanih domova.

Kruševo je bilo bogata varošica, ono je poznato sa svojih imućnih gurbetdžija — Cincara i ja se

ne čudim nimalo što se šteta koju je vojska tamo učinila za dan dva ovog svog strahovitog pohoda, ceni preko dve stotine hiljada turskih lira ili blizu 5.000.000 dinara, što mi se svakako čini preterano.
3. ov. m. dovela je vlast sto trideset ljudi iz Kruševa, za koje je sumnjala da su komiti, jedan trešnjev top i jednu zastavu. Sutradan je sve ljude pustila jer se pokazalo da su to bili mirni Kruševljani. Za trešnjev top pričaju da ga ustaši nisu mogli upotrebljavati jer im je pri probi prskao i ranio trojicu od njih.

Ovo što se desilo u Kruševu dešava se gotovo svaki dan, za vreme poslednjih deset dana sa selima hrišćanskim. Juče sam, od revolucionarnih ovdašnjih krugova dobio jedan spisak upropašćenih ili poharanih sela od strane redovne vojske, no taj je broj zacelo veći jer u ovaj spisak su ušla samo sela bitoljske okoline, pošto sa unutrašnjošću još nije mogućno imati nikakve veze.
Sudeći po ovim žalosnim primerima reklo bi se da su Turci namerni na ovaj užasan način dodijati ustašima. Jedan pukovnik je čak to potvrdio Ministarstvu poznatom Fon Geben-u, kazavši mu juče (Fon Geben je opet ovde): „Komiti se biju kao Buri, ali ćemo i mi morati raditi kao Englezi da bismo ih umirili, palićemo im sela i imanja pa kad se ne budu imali gde skrivati biće prinuđeni da se rasture ili predadu."
24. pr. m. pa onda 1. ov. m. u Lerinu je vojska upadala u kuće i odnosila sve što je našla. Zbog toga se čaršija odmah zatvorila i još danas nije otvorila — selo Nevoljani opkolila je vojska sve i oskrnavila grčku i bugarsku crkvu.

---

30. pr. m. zapalili su Turci selo Buf i od 250 kuća ostale su samo tri zdrave. Tom prilikom poginulo je 7 žena i dece. Seljani su izbegli u goru.

---

30. pr. m. su zapalili Turci Rakovo. Seljani su izbegli u goru zajedno s Bufečanima.

U selu Bituši popalili su Turci 10 kuća i ubili 17—18 duša među kojima najviše žena.

---

1. avgusta upala je vojska s bašibozlukom u Neokazi, ubila najpre kodžobašu pa onda jurnula u hrišćansku mahalu koju je svu opljačkala pa zapalila. Seljane su vezali i poveli u Lerin ali su ih na putu sve poklali i poubijali. Izveštaj kaže da je bilo pogubljeno oko 84 duša, i da su leševi ostali po putu nepogrebeni. Za vreme paljevine izgorele su dve žene i petoro dece, a druge su žene s decom napustile selo i ne zna se gde su sada.

---

1. ov. m. ista vojska iz Neokazi otišla je u Vrbeni i tu tražila puške pa kad joj seljani nisu imali da dadu ona strelja dvojicu a ostale je mučila.

U selu Voštaranu vojska je ubila 6 seljaka i obeščastila mnoge žene.

U selu Živodni zaklali su Turci tri ovčara i tri druga oterali u Lerin. Kad su ih odande pustili, Turci ih dočekaju i ubiju. Seljani su zatvoreni u kuće a hranu im dižu Turci.

---

3. avgusta napali su vojnici selo Trsje i popljačkali ga i popalili. Kad su se vraćali budu napadnuti u Pisoderskom tesnacu od komita i tu posle bitke od 4—5 časa pogine oko 200 vojnika. Predveče im stigne pomoć iz Lerina, ali su komiti bili već izmakli. Da se osveti, vojska svrati u obližnje selo Armensko, pobije sve seljake, žene i decu što je zatekla u selu, pohara sve i popali celo selo. Od 156 kuća 155 su izgorele.

---

5. avgusta oko podne opljačkala je vojska i izgorela selo Jehlu (Resanska oblast). Kad su izlazili iz sela sretne ih jedna četa komita pa iz zasede pobije gotovo ceo odred koji je mogao imati oko 200 duša.

Isti mi izveštaj javlja da su popaljena sela Jankovac i Petrino, ali da pojedinosti o tome još nema.

Osim ova tri poslednja sela sva su ostala u Lerinskoj kazi. Hilmi paša je obrazovao jednu komisiju čiji je zadatak da ispita je li istina da je vojska popalila ta sela i kolika je šteta. U komisiji je mitropolit Amvrosije, dva člana medžlisa hrišćanina i dva Turčina i ona je otputovala na posao 3. ov. meseca. Da komisije ovakve vrste nikad ne mogu da podnesu tačne izveštaje o tome ne treba ni govoriti.

Iz ohridskih i kičevskih strana dolaze mutni i nepouzdani glasovi o raznim sukobima i zulumima koje čini vojska. Iz svih ovih glasova ima jedan zaključak a to je da je i tamo zlo stanje, možda i gore no u ovim krajevima gde je mogućno još voditi ako ne kakvu kontrolu a ono bar računa o svemu onome što radi turska vlast i vojska.

U jučerašnjoj depeši imao sam čast javiti Vam da u varoši i vilajetu ima na četrdeset tabora vojske. Tačan broj ovih kao kakve nazive nose i odakle su nije mogućno sada doznati kada oni više ne dolaze željeznicom već suvim i s raznih strana i zaustavljaju se na putu onde gde je potreba. Sam Bitolj je opkoljen tom novom vojskom i mi njen dolazak opazimo kad se jednog dana zabele šatori na kojem brežuljku kraj varoši. Govori se da je s Ruždi pašom došlo 32 bataljona a sa Nasr pašom 8; ovo sam čuo u austrijskom Konsulatu.

---

5. ov.- m. stigao je ovde novi valija Hazim bej.

---

5. ov. m. u ovdašnjem austrougarskom Konsulatu nije bilo zvaničnog prijema prilikom proslave rođendana cara Franca Jozefa. Konsuli su bili u redengotima na čestitanju a ne u uniformama, kako je to ovde običaj da idu prilikom ovakvih proslava. U pismu o tome konsul nas je izvestio da zvaničnog prijema neće biti zbog žalosti za pok. Rostkovskim. Samo smo zastave istakli.

---

6. ov. m. došla je naredba — tako sam privatno izvešten da se obrazuje naročiti sud koji će suditi samo krivice po veleizdaji. Predsednik ovog novog suda će biti dosadašnji predsednik krivičnog apelacionog suda, a članovi: dvojica od sudija istog suda, dvojica od apelacionog građanskog suda i muavin valijski Stefanaći bej. Stupa u život smrtna kazna. Presuda se neće slati Kasaciji nego će odmah biti izvršivane.

Prepis ovog pisma poslao sam svima poslanstvima (sem atinskog i cetinjskog) zastupništvu u Sofiji i generalnim konsulatima u Skoplju i Solunu.

Mihailo G. Ristić

Prepis. Arhiv SANU — Ostavština M. R. br. 14243.

165

Konzulat Kraljevine Srbije — Bitolj
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije Beograd

PPNº 548. 7/20. VIII

U svezi sa svojom današnjom depešom imam čast podneti Vam pismeni izveštaj o pogrebu pok. Rostkovskog.
Dva su različita momenta koja su ga pratila, onaj pre pogreba i onaj za vreme njegovo. U oba se vide i Azija i Evropa. Prva u Hilmi pašinih podvala; druga u konsulima velikih država, i njihovom velikom [...?] u sitnome.
Evo šta se sve desilo.
Prekjuče 5 ov. m. pročuo se glas po Bitolju kako bugarski komiti nameravaju da [... nečitko] ubivenog ruskog konsula i da bacanjem bomba ne samo izazovu nered nego i da pogibijom predstavnika tuđinskih država nagone Evropu na intervenciju. Uz ovaj određeni glas nadovezivali su se i drugi koji su posredno davali ako ne razloga a ono povoda da do nečega može doći. Uz ovo glas da je jedan četovođa u Kruševu govorio kako kruševska stvar nije uspela zato što se usled izvanrednih prilika nije uspelo u Bitolju i Prilepu uraditi ono što se smeralo; glas da komite smeraju „nešto učiniti u četvrtak"; najzad i celokupno duševno stanje u varoši (u poslednje vreme) imalo je nekoliko lažnih uzbuna ovde i čaršija je zatvarana bila zbog sitnica — sve to učinilo je da je ceo svet ovde bez kritike — a to je potpuno i razumljivo prihvatio ove glasove i za njih vezivao svoja nadanja i slutnje dosledno svojim željama ili strahu. Prirodno je to što je sve to

uticalo i na ovdašnje konsule od kojih ipak za to najmanji broj nije verovao u glas o atentatu. Ovi su glasovi doprli do Hilmi paše i on nas konsule, prekjuče po podne pozove da sutra dan (juče) u jedan sat po turski (8. po evrop.) odemo k njemu "pour une deliberation urgente". Posle ovog poziva mi smo se sastali bili u našem Konsulatu da se poslednji put dogovorimo o sprovodu pok. Rostkovokog i tada nam g. Goti-e, francuski konsul, kaza da nas je Hilmi paša pozvao radi dogovora o merama koje misli preduzeti usljed glasova o atentatu.

Iskupljeni sutra dan u Hilmi pašinoj kancelariji, a pre dolaska ovoga ja sam svojim drugovima skrenuo pažnju na mogućnost da vlast sve mere koje bude preduzela predstavi kao posledicu isključivo bugarskog rovanja i da to ne bismo trebali da dopustimo. Malo posle toga sam i Hilmi paši skrenuo pažnju da starešinama vojske treba preporučiti hladnokrvnost i prisebnost da se zbog kakve sitnice ne bi preduzele mere koje bi kao posledicu mogle imati paniku u varoši ako ne i još što gore. Razumevši aluziju Hilmi paša mi odgovori da se on od muslomana ničega ne boji.

Kad nam je Hilmi paša saopštio da nas je pozvao usled glasova o nameravanom atentatu i kad nam je predložio mere koje misli preduzeti ja sam u dva maha prilazio g. Mandelstamu i skretao mu pažnju da će se predloženim merama onemogućiti svako učešće stanovništva u sprovodu. G. Mandelstam kao predstavnik neposredno zainteresovanog Konsulata pominjao je Hilmi paši da ne treba omesti one „koji žele da pok. Rostkovskom ukažu svoje simpatije". Ne odričući to, nastalo je savetovanje o merama. Primajući olako saopštenja Hilmi pašina o onom što misli preduzeti jedan od konsula (g. Kral austrougarski) predložio je, i Hilmi paša naravno odmah je usvojio da jednim vojničkim kordonom odvoji Jeni mahalu od puta kojim sprovod bude išao. (Jeni mahala je kompaktno naseljena Bugarašima koji su poznati kao vatrene pristalice komitskog pokreta).

Danas rano izjutra varoš je od dela gde su konsulati pa sve do stanice bila posednuta jakim odeljenjima vojske i tu prekinut svaki saobraćaj mnogo pre juče utvrđenog roka (ovo je trebalo učiniti tek posle 9 sah. po evrop.) Pred 9 sah. jutros meni su nastavnici i učitelji naši, iskupljeni u zgradi muške gimnazije uspeli javiti da ih policija ne pušta otići u ruski Konsulat dokle god od ovoga ne donesu ulaznice. Izvešten da Konsulat ne daje nikakvih ulaznica pošljem dragomana i gavasa šefu policije koji se je nalazio u uč-katli karauli preko puta gimnasije sa zahtevom da sve naše ljude pusti. On je to odmah naredio i ovi naši ljudi su vođeni dragomanom i praćeni gavasom prvi došli u ruski Konsulat. Posle njih pojavilo se u konsulatskoj bašti nekoliko uglednih Bugaraša [pro]puštenih po spisku koji je bugarska mitropolija predala policiji i nekoliko Rumuna koji su došli s rumunskim konsulom. Uz zvanične predstavnike ovo su bili i jedini učesnici sprovoda: svega do 25 ljudi, od kojih je većina bila naša.

Kad sam otišao u ruski Konsulat izvestim g. Mandelstama da je preduzetim merama ne samo onemogućeno lično učešće stanovništva u sprovodu nego je ono čak stavljeno u nemogućnost i da gleda sprovod. Svaka kuća u svima ulicama kroz koje je sprovod imao proći bila je posednuta bar s po jednim vojnikom i svuda je naređeno da se ne samo niko ne sme pojavljivati na balkonu i prozoru nego i da čak i zavese moraju biti spuštene. (Jučerašnji moj predlog da bi najbolje bilo stanovnike ovih kuća učiniti lično odgovornim ma za kakav nered ostao je uzaludan). Pre formiranja sprovoda g. Mandelstam je tražio od Hilmi paše dopustiti da narod može stojati u prostoru između vojničkog kordona i kuća. U tom smislu Hilmi paša je pred nama izdao zapovesti koje nisu bile izvršene. Rezultat svega bio je ovo: preduzete mere umesto da budu mere predostrožnosti imale su za posledicu bezuslovnu zabranu stanovništvu i da prisustvuje sprovodu i da ga gleda.

Dolazi sad sprovod. Napred je išao odred vojske (potpuna četa), potom ripide i čiraci, nosioci pokojnikovih odličja i venaca; grčko sveštenstvo s tri mitropolita, pelagonijskim Amvrosijem, prespanskim Antimom i lerinskim Joanikijem (ova dvojica su se ovde slučajno desila); potom kola s telom pokojnikovim (ispred kola vođen je pokojnikov konj). Iza kola išla je prvo porodica pokojnikova, sin njegov nosio je na jednom jastučetu kačketu pok. Rostkovskog kroz koju je prošao kuršum); ruski Konsulat; iza njih mi konsuli, najviši predstavnici vojne i građanske oblasti i nekoliko turskih notabiliteta svi u punim uniformama; potom naši nastavnici i učitelji s grupom

bugarskih i rumunskih notabiliteta. Iza njih druga četa vojske zatvarala je sprovod. Od Turaka su bili Hilmi paša, novi valija Hazim bej, Omer Ruždi paša, Nasr paša divizioni paša, defterdar, mektudžija i još nekoliko visokih građanskih i vojnih činovnika.
Ulice kroz koje smo prolazili činile su težak i sumaran utisak. Sem vojske s puškama okrenutim na žalos nigde se nije videla na ulici ni jedna živa duša. Dućani su bili zatvoreni, zavese na kućnim prozorima spuštene a iza retkih šalona mogla su se gde-gde ugledati lica kućnih stanovnika koji su takoreći krišom posmatrali sprovod.
Gosp. Mandelstam je četiri puta zaustavljao sprovod prilazeći Hilmi paši sa zahtevom da se narod pusti, jer su se daleko u drugim ulicama videle velike mase naroda gde pokušava da kroz redove pešadije i grupe konjičkih patrola posmatra pratnju. Hilmi paša je odmah [izdao] zapovesti u tom smislu, ali su policija i vojska grubo vraćali narod čim smo se mi odmakli. Moje je mišljenje da se g. Mandelstam trebao zaustaviti na jednom oštrom protestu kod Hilmi paše.
Kod drveta ispod koga je pok. Rostkovski nađen mrtav, učinjen je kratak pomen; sprovod je došao na stanicu i u 10 sah. i 50 m. zasebnim vozom telo pokojnikovo i porodica mu s g. Mandelstamom krenuli su za Solun. U trenutku polaska voza na egzercirištu ispaljeno je pet topovskih metaka.
Nekoliko detalja:
Iz Soluna je ovamo bilo došlo dva ruska kaluđera, oni su telo pokojnikovo ispratili do Soluna.
Misirkov učitelj otputovao je takođe s porodicom Rostkovski u Rusiju — rešenje potpuno umesno;
čujem da se turski velikodostojnici još na stanici presvukli u obično odelo — izlišno kazati zašto;
svi hrišćanski dućani u čaršiji kud sprovod nije ni prolazio bili su zatvoreni u znak žalosti za pok. Rostkovskim - g. Mandelstamu je bilo vrlo prijatno saopštenje o ovome;
sprovod je bio pun dostojanstva; odsustvo naroda u njemu, prazne bitoljske ulice, prisustvo samo vojske davali su sprovodu tajanstvenost i ozbiljnost;
moj rastanak s g. Mandelstamom bio je veoma srdačan. Blagodario mi je na svemu što sam učinio u teškim danima koje je ovde proveo; zamolio me je da notiram i javim da celim putem do stanice nije prestajao protestvovati kod Hilmi paše zbog postupka turske vlasti pri sprovodu; poželeo mi da me nađe ovde i posle svog mogućeg povratka iz Carigrada, jer reče da nije nemoguće da će on doći ovde da upravlja ruskim Konsulatom; zamolio me da ga se za svaki slučaj uvek sećam i smatram kao što će i on mene smatrati; rastajući se poljubio se samo sa mnom.
Prepis ovog pisma poslao sam svima poslanstvima (sem cetinjskog i atinskog) zastupništvu u Sofiji i generalnim konsulatima u Skoplju i Solunu.

Mihailo G. Ristić

Prepis. ASANU — Ostavština M. R. br. 14243.

166

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Generalnom konzulatu Kraljevine Srbije — Skoplje

Pov. br. 3123. 8/21. VIII

Gospodin Otpravnik poslova u Carigradu pismom svojim od 4. ov. mes. PP№ 832 izveštava me o sledećem:
„Sa pismom svojim od 21. pr. mes. PP№ 776 imao sam čast izvestiti Vas, da mi je ovdašnji grčki Poslanik obećao učiniti korake da se pitanje o imenu crkve Sv. Spasa reši u smislu naše želje t.j. da se crkveni han ustupi Srbima. Usled bolesti Joakima III, koji je izdržao jednu operaciju, grčki

poslanik mogao mu je tek tu pre neki dan da govori o ovoj stvari. Gospodin Griparis posetio me je juče da mi kaže kako je ispunio svoje obećanje i doneo mi je dosta povoljan odgovor. Gospodin Griparis savetovao je Patrijarhu da nam se han ustupi, kako bi se što pre pristupilo građenju grčke crkve.
Danas sam išao lično Patrijarhu, koji mi reče da ima izgleda da će se ovo pitanje rešiti po našoj želji. Skopljanski Grci pristali su da nam ustupe crkveni han, ali za to traže izvesnu naknadu. Patrijarh smatra to kao dobar znak i drži da će uspeti da nas zadovolji i ponovo im je obećao svoje sadejstvo. Ovih dana ovo će se pitanje podneti Sv. Sinodu na rešenje i ja sam naredio g. Grupčeviću da ponovo poseti efeskog Mitropolita i da ga o svemu obavesti, naročito o dobrom raspoloženju grčkog Poslanika."
Izveštavajući me o svojim koracima po pitanju crkve Sv. Spasa, g. Otpravnik poslova nalazi da bi potrebno bilo da Visokopreosvećeni G. Firmilijan prizove nekoliko uglednih Grka skopskih, pa da im otvoreno, ali na lep način, izloži gornje stanje stvari, i da ih skloni da Srbima ustupe rečeni han, jer inače ne može biti govora o davanju 40.000 dinara.
Usvajajući ovaj predlog g. Otpravnika, preporučujemo Kraljevskom Generalnom Konsulatu, da po njemu postupi i da me o resultatu što pre izvesti.

Ljubomir Kaljević

AS, MID, Konzulat Skoplje.

167

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj — Atina
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

\- 8/21. VIII

La liberté d'action accordée par les Puissances a la Turquie et les succès de ses troupes contre les rebelles ont produit une vive satisfaction à Athènes. Mr Rallis a communiqué hier aux représentants des Puissances les rapports anvoyés par le Consul Grec à Monastir d'après lesquels presque toutes les maisons des Grecs du village Kroussovo, au nombre de 250, ont été détruites par les rebelles, ainsi que leurs églises et écoles, alors que celles des Bulgares ont été laiesées intactes. Afin de venir en aide aux habitants éprouvés de ce village, Mr Raillis a formé une commission sous la présidence du Métropolite d'Athènes pour faire des collectes et en même temps a disposé one forte somme pour restaurer les écoles et les églises brûlées et distribuer des secours aux habitants, Il parait quune entente s'est établie entre le gouvernement et la Turquie au sujet de l'armament des Grecs an Macédonie, car l'exportation d'armes qui était jusqu'ici strictement interdite pour las ports Macédoniens, a été permise ces jours dertniers.
Les journaux grecs raproduisent dans leurs colonnes une pétition que les 32 Beys de l'Allibanie ont adressé, par la voie du Comité siégeant a Rome, au Sultan à l'effet de demander la permission de battre les Bulgares s'unissant aux Grecs qu'ils appellent leurs frères. La pétition dit qu'avec leurs 100.000 fusils Martini e 40.000 [?] des Grecs, ills pourront bien chasser dans quelques jours les hordes bulgares de la Macédoine et arriver à Sofia! Un des dits Beys, de nom Smail Haki, réside depuis quelque temps à Athénes et c'est a ses démarches et ses ententes avec les cercles grecs qu'on doit attribuer ce qui est dit dans la pétition par rapport aux Grecs. Je ne crois pas cependant que le Gouvernement y soit poor quelque chose. C'est probablement avec la Société "Hellinismos", ou avec quelques notables grecs, d'origine Albanaise, qu'il a dû échanger des vues à ce sujet.
Le Président de l' "Association Macédonienne" s'étant rendu à la Légation de Russiie pour

formuler des griefs contre les Bulgares n'a pas été reçu.
Une phrase que le Ministre des Affaires Etrangères d'Angleterre a prononcée incidemment dans la Chambre des Communes en parlant des diverses nationalités qui composent la population paysanne de la Macédoine, ayant été mal raproduite par les journaux grecs, a produit un grand mécontentement et a provoqué des articles pleins d'aigreur de la part de la presse athénienne à l'égard de l'Angleterre. D'après la reproduction inexacte de cette phrase, Lord Balfour aurait dit qu'en Macédoine, en général, il y a "beaucoup de Bulgares, quelques Serbes et quelques Grecs et Roumains". C'est ce qui a exaspéré la presse, et, avec elle, le Gouvernement, qui s'est hâté a adresser télégraphiquement à Londres et tous les autres représentants à l'étranger une statistique faisant ressortir la prépondérance de l'élément grec en Macédonia. Cette statistique qui m'a été communiquée ce soir même (pour les *Times*) par le Président du Conseil, après avoir exclu le Sandjak d'Uskub qui, au sens du Gouvernement Hellénique, n'a jamais appartenu à la Macédoine, fait monter la population des deux autres vilayets aux chiffres suivants:
1. Monastir, composé des Sandjaks de Monastir, Korytza, Devra, Servidje et Elbassan:

Greces ortodoxes	309.782
Bulgares	174.011
Serbes	13.600
Roumains	12.000
Musulmans	344.766
Juifs	4.950

2. Salonique, composé des Sandjaks de Salonique, Serres et Drama:

Grecs orthodoxes	348.050
Bulgares	205.880
Musulmans	425.514
Diverses nationalités	60.770

Il est dit en outre que, d'après la statisitique publiée tout dernièrement par le gouvernement ottoman, qui n'a aucun intérêt à fausser les chiffres, iles élèves des écoles grecs de Salonique s'élèvent à 35.000 alors que ceux des écoles bulgares de même vilayet montent à peine à 15.000. Mais, comme j'ai télégraphié au *Times* et j'ai dit aussi a Mr Rallis, toute cette fausse alarme a été provoquée par un malentendu, comme il est dit plus haut, car Lord Balfour n'entendait que les populations des villages (the peasantry) où l'èlèment slave est incontestablement en majorité. J'ai jugé opportun de vous donner les chiffres qui précèdent, ne sachant pas s'ils ont été télégraphiés aussi à Mr Argyropoulo.
Lundi prochain, il courant, sont attendus ici 120 étudiants et archéologues Russes sous la conduiite du Prince Trupatskoy, professeur de Philosophie. Les professeurs Lopatin, Ozerof, Popow, Malberg, qui a écrit une étude sur le Parthénon, Nikitchky, qui est déjà arrivé avant les aotres, et bien d'autres font partie de cette excursion archéologique. La venue intempestive, comme on l'a qualifiée dans las journaux, des Russes en Grèce a provoqué la publication d'articles contre la Russie à laquelle, comme j'ai déjà eu l'occasion de le dire, on attribue ici le mouvement insurrectionnel en Macédoine dont le but serait l'accomplissement du traîté de San Stéfano. "Après avoir détaché de l'Hellénisme chrétien les Grecs parlant arabe du Patriarcat d'Antiochie — disent ces journaux — les Russes jettent maintenant des regards de corbeaux carnivores sur le Patriarcat grec de Jérusalem et ils ont en vue de s'emparer aussi du Patriarcat Oecuménique en supprimant le schisme Bulgare et mettant sur le trône un Russe. Un autre fait qui est venu à coïncider avec l'arrivée des Russes a beaucoup contribué à fanatiser davantage ces organes de la presse. II paraît que le journaliste Mr Dournovo, s'étant mis d'accord avec la Comtesse Kapnist, une Russe demeurant à Athènes, a manifesté l'intention de fonder ici un

“Comité antislave” et de continuer la publication du journal “Orient Orthodoxe” qu'il faisait paraître a Bucarest. Cette proposiition a provoqué des attaques violentes de la part de quelques journaux qui, la mettant en rapport avec la venue des étudiants, y ont vu une tentative d’établir ici un centre d’agiissement panslavistes sous le masque hypocrite du pbilhellenisme. Ces journaux ont rappelé que Dournovo en a fait autant a Bucarest, mais que ces desseins infernaux ayant été decouverts, il a dû se sauver pour échapper à l’indignation du public. Quant aux étudiants et leurs professeurs, ils recommandent au peuple de les recevoir avec une indifférence glaciale, et de laisser les seuls éphores des antiquités, qu'ils sont venus voir, leur faire les hoameurs. L'organe officieux de Délyanni et quelques autres feuilles plus modérées engagent le peuple à les recevoir avec cordialité et rappellent l’intervention du Tsar pour arrêter les hostilités lors de la guerre gréco-turque. Quoi qu’iil en soit un accueil chaleureux est moins que probable.

D. Trangullis

AS, MID, PO, 1903, F-II, D-V, U/5, pov. op. 5999.

168

Raško-prizrenska Mitropolija — Priština

\- 8/21. VIII

Priznanica

Na (867) osam stotina šesdeset sedam dinara u zlatu koju smo sumu novaca primili iz Kase Konzulata Srbije u Prištini kao ostatak neutrošenog priloga G. Marka Stojanovića advokata iz Beograda za zidanje škole u manastiru Gračanici, koju ćemo sumu upotrebiti na zidanje zgrade u kojoj će biti smeštena osnovna škola u Gračanici.

AE i Mitropolit
Raško-prizrenski
Nićifor

Original. AS, MID, Konzulat Priština.

169

Konzulat Kraljevine Srbije — Bitolj
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PPN = 141. 8/21. VIII

Uz pismo Ministarstva od 16. januara ove godine PPN- 4997/1902. godine Konsulat je primio sume:
1. 20.400 dinara za ukupno imanje za prilepski paraklis;
2. 800 dinara za opravku žitoškog manastira;
3. 297.65 din. za popunu kase za put moj i g. blagajnika Božovića u Prilep.
Na ovu poslednju sumu imam čast ovde poslati priznanicu svoju, i prema tome Konsulat je i dalje ostao dužan Ministarstvu da opravda utrošak prve dve sume. One su ostale neutrošene i njih ću

sutra prilikom predaje dužnosti predati g. *Mihailović*u kao depozit, odnosno kao dugovanje ovog Konsulata.
Razlozi iz kojih nije imanje još kupljeno u ovome su:
U februaru mesecu ja sam bio izvešten da su sopstvenici spremili sve što je potrebno za prenos i ja tada odem u Prilep. O tome sam u svoje vreme pisao Ministarstvu. Ali na žalost prenos se nije mogao izvršiti iz ovih razloga:
1. što pitanje dezinteresovanja (?) (nekoliko kvadratnih metara uostalom) nije bilo izvedeno na čistinu. Ja nisam onda hteo platiti imanje samo zbog tog što sam se bojao da zbog ove sitne stvari docnije ne bude neprilika jer jednovremeno s ovim došao je i drugi razlog, naime:
2. bugarski fanatici u Prilepu činili su stalno presiju na sopstvenike imanja i jedan od njih čak se pokolebao bio i jedva smo uspeli razuveriti ga da se ne boji bugarskih pretnji i ne odustati od prodaje.
Krajem prošlog meseca kod vlasti su uređene bile sve formalnosti potrebne da se izvrši prenos svojine i u trenutku kad smo se mi u Konsulatu spremali otići u Prilep, platiti kupovnu cenu i uzeti kočan, izbila je ovde buna, došla pogibija pok. Rostkovskog, moj bliski odlazak i t.d. Prirodno je da u takim prilikama na ovaj posao nije se moglo misliti. Njega će sad definitivno srediti g. *Mihailović* čim nastupi pogodan momenat.
Odnosno 800 din. za žitoški Manastir imam čast saopštiti Ministarstvu da sam g. Mitropolitu Amvrosiju kazao da je novac došao i da se s g. *Mihailović*em on — Amvrosije — ima sporazumeti o opravci kad i ako za nju nastupi podesan trenutak.
Obe ove sume dakle ja ću sutra predati g. *Mihailović*u uz druge račune.
Prilikom odlaska u Prilep ja sam po priloženoj priznanici utrošio 215.78 dinara i molim Ministarstvo da mi ovu sumu pošlje na popunu konsulske kase.

Mihailo G. Ristić

Prepis. ASANU — Ostavština M. R. br. 14243.

17<u>0</u>

<u>Konzulat Kraljevine Srbije — Bitolj</u>
<u>Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd</u>

PPN = 332. 8/21. VIII

Gospodine, Vaš prethodnik, svojim pismom od 16. maja o. g.
PPN = 1081 izvoleo mi je odbiti molbu da odmah reši da mi se na popunu kase pošlje suma od 347.89 din. utrošena oko dobivanja ruhsat-nameta za drugu našu školu u Kruševu „nalazeći da su to preveliki troškovi i pozvao me je da „detaljnijim računom" objasnim „ako bi za vođenje ovog ruhsat-nameta bilo naročitih teškoća te prema tome i neredovnih troškova.
Imam čast podneti sledeće objašnjenje.
U mome pismu PPN =172 izneseni su ukratko razlozi iz kojih sam se rešio bio da uputim one ljude u Kruševu da rade na otvaranju ove nove škole. Oni su u to vreme bili razlozi čisto taktički da ovom školom držim u škripcu Grke: saopštio sam da su se njenom otvorenju oni mnogo protivili i jedino to njihovo protivljenje izazvalo je te troškove koji ni iz daleka nisu toliki koliki su bili nekada troškovi oko otvorenja naših škola uopšte u ovom vilajetu. Da biste se uverili o tome, dotično odeljenje poverenog Vam Ministarstva moglo bi Vam iz kota svojih i računa g. Veselinovića spremiti belešku koja bi neporočno utvrdila da su neke škole koštale više i od dve hiljade dinara, a da je utrošeno bilo i stotinama dinara na rad za otvaranje nekih škola koje ipak nisu bile otvorene. Možda je onda i tako vreme bilo, kao god što je možda opet vreme donelo pa

sam ja poneku školu otvorio bio bez pare troška.
Otvaranje ove nove kruševske škole doprinelo je uz drugo i tome što je i prespanski Mitropolit Antim postao predusretljiviji prema Konsulatu: on mi je onomad čak i u posetu došao, prvi put od kako sam ovde.
Ova suma utrošena je na dar kruševskom mudiru, policajcu i još jednom činovniku, koji su nam pomogli da ometemo smetnje grčke, i ni na što drugo. Možda sam to trebao odmah kazati još u prvom pismu; ali to nisam učinio iz prostog razloga što nisam mogao pretpostaviti da je nedovoljno objašnjena potreba jednog podatka koji čini jedan generalni konsul na priznanicu jednog upravitelja škole i još jednog Kruševljanina.
Moleći Vas za naredbu da se dotična suma pošlje na popunu konsulatske kase, čast mi je nazvati se

Mihailo G. Ristić

Prepis, ASANU — Ostavština M. R. br. 14243.

171

Pregled zločinačkih zbivanja u krajevima pod Turskom od 26. VII/8. VIII do 8/21. VIII

Ministère Etrangères — Belgrade
Légation Serbe — Constantinople

IPN. 498. 8/21. VIII

26. VII/5. VIII

U 10 i po sahata pre podne stražar zaptija ubio ruskog konsula Rostkovskog. Ovaj išao u varoš iz manastira Bukova, kod stražare u varoši opomenuo zaptiju [?...] odgovor: ispali nekoliko metaka na njega i ubije ga na mesto.

Ristić

Min. Etrangères — Belgrade.
Légation Serbe — Constantinople

PPN - 499. 26. VII/18. VIII

Od nekoliko dana u celom bitoljskom sandžaku i kazi kosturskoj stanje veoma ozbiljno zbog pokreta komiteta. Kruševo zauzeo komitet. Doznao sam da vojska danas poslata iz Skoplja radi pokušaja povratiti Kruševo.

Ristić

Consulat Serbe — Monastir.

- 28. VII/10. VIII

Šaljite što češće i što obilnije izveštaje kako o ubistvu Rostkovskoga tako i uopšte o situaciji i pokretima. Izveštaji koje imam s drugih strana predstavljaju stanje u tom vilajetu kao vrlo ozbiljno.

Kaljević

Consulat Serbe — Monastir.
- 28. VII/10. VIII

Od strane Njegovog Veličanstva Kralja i srpske vlade izjavite gospođi Rostkovskoj supruzi poginulog ruskog konsula najživlje saučešće i žaljenje zbog velikog gubitka koji je pretrpela i ona lično i Rusija nasilnom smrću njenog muža koji je umro vršeći svoju plemenitu dužnost.

Kaljević

Min. Etrangères — Belgrade.

PPN=503. Personnelile. 29. VII/11. VIII

Primio sam vaš jučerašnji telegram. Molim narediti da vam podnesu moje izveštaje od ove godine u kojima najtačnije predstavljeno stanje u vilajetu do poslednjih dana.
Sutra šaljem opširan izveštaj o događajima za poslednju nedelju, koji predstavlja nedelju bune, paljevine i ubistva. Telegrafska veza svaki čas u prekidu.

Ristić

Min. Etrangères — Belgrade.

PPN-504. 29. VII/11. VIII

Duboko dirnuti visokom pažnjom gospođe Rostkovski i gospodin Kolmanski, Žerant Konsulata, umolili su me podneti Njegovom Veličanstvu Kralju i Vladi srpskoj njihovu najusrdniju blagodarnost na saučešću ukazanom im povodom pogibije gospodina Rostkovskog.

Ristić

Min. Etrangères — Belgrade.
Légation Serbe — Constantinople

PPN=513. 30. VII/12. VIII

Stanje stalno rđavo. Sukobi i paljevine po selima svuda. Kruševo još drže ustaši. Valija zbačen i otputovao. Hilmi paša i Ruždi paša ovde. Varoš gotovo (zatvoren?). Konsulat ruski do sada nema nikakva upustva odnosno pogreba ruskog konsula. On još leži u Konsulatu. Današnjom poštom šaljem vam izveštaj. Svaki čas prekid telegrama. Iz unutrašnjosti vilajeta nikakvih vesti; nema veze.

Ristić

Min. Etrangères — Belgrade.
Légation Serbe — Constantinople

PPN=516. 31. VII/13. VIII

Današnji voz nije otputovao. Govori se o bici kod Ekšisa i rušenju jednog mosta između Bitolja i Lerina.

Ristić

Min. Etrangères — Belgrade.
Légation Serbe — Constantinople

PPN-517. 31. VII/13. VIII

U podne sud vojeni doneo presudu. Ubica osuđen na smrt; drugi zaptija opet na smrt što nije sprečio prvog; treći petnaest godina zatvora za lažno svedočanstvo; četvrti pušten; jedan prolaznik Turčin na pet godina za lažno svedočanstvo; dva oficira na degradaciju što grdili mrtvog Rostkovskog. Presuda izvršena pet sati po podne.

Ristić

Consulat Sarbe — Monastir.
- 31. VII/13. VIII
Gospodin Ristić neka zadrži i dalje upravu toga Konsulata do dalje moje naredbe.

Kaljević

Consulat Serbe — Monastir.
- 1/14. VIII

Ako nalazite da je usled prilika tamošnjih i porodica u opasnosti stoji Vam na raspoloženju osustvo radi ispraćaja porodice da ga upotrebite kad za shodno nađete.

Kaljević

Consulat Serbe — Monastir.

- 2/15. VIII avgusta 1903. godine.
2. avgusta 1903. godine. - O događajima i pokretima šiljite stalno izveštaje i Poslanstvu u Carigradu.

Kaljević

Min. Etrangères — Belgrade.
Légation Serbe — Constantinople

PPN=526. 2/15. VIII

Varoš otvorena. Iz unutrašnjosti nema pouzdanih vesti. Zvaničan izveštaj kaže tamo mir ali to laž. Nekoliko sela u okolini Bitolja popaljena i opljačkana. Čuje se iz Debra otišlo mnogo bašibozluka ka Kruševu koje vojska zauzela ali u okolini traju borbe.

Ristić

Consulat Serbe — Monastir.

- 5/18. VIII

Novine strane javljaju: Mandelstam poginuo. Odgovorite odmah telegramom.

Kaljević

Etrangères — Belgrade.

PPN-538. 5/18. VIII

Primio sam Vaš današnji telegram. Mandelstam živ i zdrav. Ako pogine, javiću.

Ristić

Etrangères — Belgrade.
Légation Serbe — Constantinople

PPN – 539. 5/18. VIII

Iz Kruševa sinoć stigli prvi vesnici. Tamo bio užas. Posle povlačenja ustaša vojska popalila trista šeset šest kuća, dvesta tri dućana, ubila četrdeset četiri hrišćana, pljačkala sve, silovala mnoge žene, devojke. Grčka crkva mitropolija porušena turskim topovima. Samo bugarski kraj i crkva nedirnuti. Glad tamo vlada; ovde se skuplja pomoć. Bilo je devet četa, svega tri stotine šeset ljudi. Iz unutrašnjosti nikakvih vesti pouzdanih ali sigurno da su i tamo Turci učinili veliki zulum i da je bilo sukoba. Telo Rostkovskog ispraća se preksutra Solun.
Idućom poštom poslaću Vam izveštaj.

Ristić

Etrangères — Belgrade.
Légation Serbe — Constantinople.

PPN=542. 6/19. VIII

Usled glasova da su ustaši namerni sutra za vreme pogreba Rostkovskog baciti bombu u grupu konsula i izazvati nered, Hilmi paša nas jutros pozvao i od 8 sati do deset sporazumeli se o merama sigurnosti. Naređene najstrože mere. Novi valija bitoljski stigao. Iz unutrašnjosti nikakvih vesti. Do sada u ovaj vilajet stiglo četrdeset bataljona s Kosova.

Ristić

Etrangères — Belgrade.
Légation Serbe — Constantinople.

PPN=543. 7/20. VIII

Telo Rostkovskog zasebnim vozom, 10 sah. 50 minuta ode Solun. Pogreb prošao mirno. Celim putem Mandelstam protestvovao kod Hilmi paše što je stanovništvu sprečeno prisustvo usled preduzetih mera o kojima juče javio sam. Pored konsula bili najviši vojni i građanski činovnici u uniformi.

Ristić

Consulat Serbe — Monastir.

8. avgusta 1903. godine. — Predajte upravu Konsulata *Mihailović*u i krenite na dužnost u Skoplje osim ako vam to spreče saobraćajne ili druge smetnje.

Kaljević

Prepis. ASANU — Ostavština M. R. br. 14243

Kralj Petar I Karađorđević — Beograd
Caru Nikolaju II Romanovu — Petrograd

\- 8/21. VIII

A Sa Majesté l'Empereur de toutes les Russes.
Monsieur mon Frère, ayant vivement à coeur de témoigner a Votre Majesté Impériale la loyale amitié que j'ai pour Elle et mon constant désir de maintenir et de resserrer toujours plus les heureuses relations qui existent entre nos Couronnes je me suis déterminé à accréditor près Votre Majesté Impériale en qualité de mon Envoyé Extraordinaire et Ministre Plenipiotentiaire Monsieur Stoyan Novakovitch, Envoyé Extraordinaire et Ministre Plénipotentiaire, Grand Officier de l'ordre de l'Aigle Blanc etc. etc.
Les qualités personnelles qui distinguent M. Novakovitch sont pour moi un gage assuré qu'il mettra le plus grand soin à remplir mes intentions et à se mériter l'estime et la bienveillance de Votre Majesté Imperiale dans cette conviction je prie Votre Majesté Impériale d'accueillir avec bonté et d'ajouter une foi entière à tout ce qu'il aura l'honneur de Lui exposer au mon nom particulièrement lorsqu'il Lui renouvelllera les assurances de mes sentiments de la haute estime et de la parfaite amitie avec lesquels je suis.

Monsieur Mon Frère de Votre
Majeste Impériale le bon Frère
Pierre

Palais de Belgrade
le 8. Août 1903.

Koncept. AS, MID, PO, 1903, I/20. pov. br. 1464.

Na poleđini:
Gospodinu Stojanu Novakoviću, Kraljevom Poslaniku

Petrograd

Čast mi je u prilogu poslati Vam pismo s uobičajenom kopijom kojim Vas je Njegovo Veličanstvo Kralj blagovolelo akreditovati kao Svog Izvanrednog Poslanika i Punomoćnog Ministra kod NJ. C. V. Cara Nikole II.
To ćete pismo izvoleti predati Caru, kad Vas toga radi bude u audijenciju primio, i mene o tome izvestiti

8/VIII 1903.

Ministar.

Otpravljeno 9. VIII 1903. god.

173

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 161. 9/22. VIII
Juče sam bio na uobičajenom redovnom prijemu kod g. von Mühlberg-a, kojom mi je prilikom saopštio, da mada položaj na Balkanskom poluostrvu izgleda dosta ozbiljan, po njegovom

mišljenju, nema opasnosti da će se situacija pogoršati, no naginje verovanju da će ujedinjenim naporima ruske i austrijske vlade ipak ispasti za rukom da se stanje u Makedoniji popravi i da se privođenjem u delo projektovanih reforama duhovi umire. Pored svega toga napomenuo je, da izaziva bojazan okolnost da, ma da je žetva u Makedoniji dobro ponela, ne nastupi glad, pošto je ovim ponovnim pokretom narod sprečen da sabere žetvu, kao i okolnost, da Turska ne raspolaže sa potrebnim zgradama u pobunjenim vilajetima za smeštaj sakupljene vojske, i da je prema tome u pitanju da li će Turska moći da održi na licu mesta, s obzirom na nastupajuće jesenje vreme, ovako velike kontigente vojske, koji bi jedino u stanju bili da suzbiju najnoviji pokret.
Gospodin van Mühlberg drži, da odašiljanjem ruske flote u turske vode, ruska vlada hoće samo da da zadovoljenja javnom mnenju u Rusiji, koje je uznemireno ubijstvom konzula Rostkovskog, i da nema potrebe da vrši pritisak na Tursku, pošto je ista ispunila sve zahteve ruske.
Ovom prilikom nisam propustio, da obratim pažnju g. Von Mühlberg-a na tendenciozno i lažno pisanje „Vossische Zeitung" o nekom našem postojećem tajnom deficitu od 32 1/2 miliona dinara, upozorivši ga, da je usled toga naša renta pala sa 4% za poslednja tri dana, i da se time štetimo ne samo mi, no i nemački državljani, imaoci naše rente. Gospodin von Mühlberg obećao je da će izdati naredbu, da se u koliko je moguće stane na put ovakvom pisanju pomenutog lista, i da će se postarati da sazna, ko je prouzrokovač ovih vesti.
Poslednjih dana doneo je jedan deo ovdašnje štampe iz peštanskih i bečkih listova, posve tendencioznu vest o tome da je NJ. V. Kralj preko nekih agenata pokušavao da učini pozajmicu od jednog miliona. Neki ozbiljniji listovi, ili nisu ni donosili ovu vest, ili ako su je doneli, oni su je jednovremeno oglasili za neverovatnu. Naš Generalni Konsulat u Dresdi uspeo je da u zgodnoj formi pobije tu vest u tamošnjem viđenom listu „Dresdner Anzeiger", i meni je čast poslati vam tu noticu na uviđaj.

Dr M. V. Radulović

Original. AS, MID, PO, F-IV, D-II, I/2, pov. br. 1501, v. pov. br. 1446.

174

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 863. 9/22. VII

Juče sam zbog kancelarijskih poslova išao u varoš, gde sam proveo skoro ceo dan. Tek po svome povratku u Terapiju saznao sam — i to pošto sam po ručku izašao — da je Porta odgovorila ruskoj Ambasadi na njenu prekjučerašnju notu. Bilo je, dakle, dockan da Vam o tome pošaljem depešu, jer su strani dopisnici još pre podne telegrafisali svojim dotičnim telegrafskim agencijama da je Porta odgovorila na rusku notu i da je primila sve ruske zahteve.
Da će Porta pohitati da usvoji sve ruske zahteve u to niko nije mogao ni posumnjati. Uostalom, iz moga poslednjeg izveštaja PP № 851, Vi ste, Gospodine Ministre, izvoleli uvideti da je Porta primila ruske zahteve pre no što ih je Ambasada i formulisala*. Da bi što više ugodila Rusiji, Porta nije htela ni da sačeka da joj g. Zinovjev zvanično saopšti ove zahteve, već je pohitala da saopšti Ambasadi da ih ona prima. Imao sam čast izvestiti Vas kako je Porta prošla sa ovom i suviše velikom revnošću. U gore pomenutom izveštaju naveo sam kako je Sultanu pre svega stalo do toga da se ruska flota što pre ukloni iz Jeni-Ade (Ini ade). Zato je On i naredio da se na rusku notu odmah odgovori a već juče posle podne g. Zinovjeva je pohodio Ministar Inostranih Dela u

* V. pod br. 162.

pratnji Naum-paše, mustešara Ministarstva, da ga umoli od strane samog Sultana i Visoke Porte za dejstvovanje kod Imperatorske Vlade da se flota ukloni pošto je za ubistvo Rostkovskog Rusiji data potpuna satisfakcija a sem toga Porta se angažovala da će izvršiti i sve zahteve izložene u ruskoj noti. Gospodin Zinovjev obećao je da će o tome izvestiti svoju Vladu i sad Jildiz sa grozničavim nestrpljenjem očekuje odgovor grofa Lamsdorfa. Prilikom ove posete Terik-paša saopštio je još Ambasadoru da se Porta već obratila belgijskoj vladi s molbom da joj pošlje četiri oficira za reorganizaciju žandarmerije.
Podeljena su mišljenja o tome da li će se flota odmah ukloniti ili će čekati početak izvršenja ruskih zahteva. Rusija može narediti danas floti da se vrati natrag, a da time ni u koliku ne strada njen ugled, jer ne samo da je ona dobila potpunu satisfakciju, već ju je dobila odmah, bez ikakva ustezanja od Portine strane, koja je u ovom slučaju pokazala puno dobre volje, puno žurbe i predusretljivosti. Brzim uklanjanjem svoje flote, Rusija će dati Evropi nepobitna dokaza o svojim miroljubivim težnjama, ona će uveriti ceo svet, a na prvom mestu komitetlije, da joj je doista stalo do održanja mira. Rusija ne sme da okleva sa uklanjanjem svoje flote, ako ne želi da ustanak obuhvati svu Tursku. Pojavu ruske flote pred Bosforom buntovnici će protumačiti kao predvesnika rata sa Turskom i oni koji su se do juče ustezali da napuste svoja ognjišta, pridružiće se komitama i onda je miru na Balkanu odzvonilo. Vesti koje danas stižu iz sandžaka Kirk-Kilisa (Jedrenski Vilajet) i okolnih sela, gde su Bugari izvršili pokolj, a ta su sela u blizini sâme Inijade, pokazuju na neodložnu potrebu da se ruska flota što pre natrag vrati. I ja sam zato uveren da će g. Zinovjev dobiti iz Petrograda ovlašćenje da naredi floti da se vrati natrag pre no što Vam ovo pismo bude stiglo.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-III, D-I, I/16, pov. br. 1472, v. pov. br. 1426.

175

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 864. 9/22. VIII

Grci su danas, kad Turci dobijaju po malo batine, više izgubili glavu no što su je bili izgubili pre 6 godina kad su oni bili dobili batine od tih istih Turaka. Gadno je gledati izmećarsku ulogu koju danas izigravaju grčki konsuli u Turskoj, oni su prilikom ove krize na Balkanu postali prave turske prišipetlje. Pri takvom stanju stvari u odnosima između Grka i Turaka, nije nikakvo čudo što se ovde ne samo govori, već se u to i veruje, pa su grčki dvorski velikodostojnici g. Paparigopulo, maršal Dvora, i baron Gajšek, prvi kraljev ađutant, došli ovamo zato da uglave ceremonijal po kome bi Sultan primio kralja Đorđa. Govori se čak, u što je nemoguće verovati, ali pronošenje toga glasa pokazuje nam svu ludost današnje atinske politike, govori se, dakle, da gore pomenuta lica imaju još u zadatak da ispitaju zemljište pod kojim bi se uslovima mogla zaključiti vojna konvencija između Grčke i Turske, za slučaj da ova poslednja uđe u rat sa Bugarskom.
Sreća je za grčki obraz što je Turska imala priliku da na delu oceni svu hrabrost i izdržljivost grčke vojske, te se zbog toga Jildiz ni malo ne žuri da zaključi savez sa sugrađanima g. g. Delijanisa i Ralisa. Jildiz je potpuno zadovoljan sa izmećarskim uslovima koje mu Grci vrše i za koju su službu još kao i ponajsposobniji.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-III, D-I, I/16, pov. br. 1475, v. pov. br. 1472.

176

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 868. 10/23. VIII 1903.
— 20. VIII/2. IX 1903
—

Evo već nekoliko dana kako se ništa nije čulo iz Bitoljskog vilajeta. Ali, dok su komite relativno mirovali u Bitoljskom vilajetu, donde je buknula vatra na drugom kraju Turske Carevine. U Jedrenskom vilajetu, u sandžaku Kirk-Kilisi, pa dalje, do same obale Crnog Mora, na ugledu ruske flote krv se prolila. Nisam još mogao kontrolisati raznovrsne vesti koje otud dolaze, ali evo šta sam čuo:

Varoš Kirk-Kilisi (Četrdeset-crkava) napali su komiti; zauzeli je, opljačkali, mnogo naroda poubijali i sad se, bar se tako tvrdi, i varoš i okolna sela nalaze u njihovim rukama. Pristanište Vasilikos, na pola puta između Burgasa i Inijade, svo je opljačkano i popaljeno. Iz ovog pristaništa i okolnih sela stiglo je danas u Kavak (pred sam ulazak u Bosfor) preko 800 begunaca, koje ljudi, koje žena i dece; po njihovom pričanju Bugari su tamo izvršili čudesa od zverstva. Ustaši su napali i na jedno drugo pristanište, na varošicu Midiju, koja leži odmah ispod Inijade; govori se da je i ovo pristanište u njihovim rukama. Kako je telegrafska veza prekinuta, to se ne zna tačno šta se sve u Midiji desilo i da li je ona u rukama ustaša. I u samoj Inijadi bilo je izgleda i pokolja.

Sve ove vesti zadaju veliku brigu ovdašnjem diplomatskom telu, koje kao da počinje uviđati da se bez velikog prolivanja krvi ovaj ustanak neće moći ugušiti. Najgore je što se u turskoj vojsci opaža sve veća neposlušnost, sve veći nered, sva veća razuzdanost. U Bitolju vojnici su insultirali tamošnjeg italijanskog konsula; u Zeleniku vojnici ubijaju četiri radenika, koji su opravljali železničku prugu; vele da je šef stanice samo begstvom spasio svoj život. Tu pre neku noć, vojnici ubijaju u Carigradu jednog talijanskog podanika, koji je bio sa službom u ovdašnjoj ruskoj pošti. Ako se ovo produži, onda će građanima najveća opasnost dolaziti od strane same vojske, kojoj je poverena opšta bezbednost, a kad to nastupi, onda se već u narodu u napred zna kakav će svemu ovome biti kraj. Do pre 3—4 nedelje, kad se nije ni pomišljalo da će u tako malom razmaku vremena ustanak uzeti tako velike srazmere, skoro je ceo svet držao da će se red povratiti i mir očuvati ako se samo Turci uzdrže od represalija; danas pak mnogi drže da se mir neće moći očuvati ako se ustanak produži još za koji mesec. Dok se, dakle, pre 3—4 nedelje verovalo da će se ustanak dosta lako savladati i dok se tada samo bojalo represalija od strane muslimanskog stanovništva donde se danas u veliko sumnja da će se ustanak moći ubrzo ugušiti, i opet se počelo pogovarati o mogućnosti rata sa vasalnom Kneževinom. Ali, ako se i izbegne rat sa Bugarskom, jedva da će se moći izbeći intervencija Velikih Sila; produženje ustanka izazvaće na kraju krajeva ovu, od Bugara tako željnu intervenciju, koja može imati kao posledicu autonomiju Makedonije. Bilo, dakle, da dođe do rata sa Bugarskom, bilo da nastupi intervencija Velikih Sila, sve manje ima izgleda da će ce status quo, ma i za relativno kratko vreme, moći održati na Balkanu. Samo jedan brz i rešitelan uspeh turskog oružja moći će za neko vreme održati status quo.

Danas video sam g. Zinovjeva, koji mi je saopštio da je sinoć (u 10 sati u veče) dobio odgovor iz Petrograda na njegovu depešu od petka i da je Imperatorska Vlada, pošto je dobila sve tražene satisfakcije, rešila da svoju flotu vrati nazad. Ambasador će još danas izdati naredbu ruskom admiralu da digne lenger. Današnjom depešom imao sam čast izvestiti Vas o tome.

Kao što Vam, Gospodine Ministre, mora biti poznato, jer mislim da Vas je naš Solunski konsul u svoje vreme o tome izvestio, pojedini strani konsuli u Solunu tražili su od svojih ovdašnjih ambasada da se u solunske vode pošlju ratni brodovi. O ovoj stvari, govorio sam tu neki dan sa engleskim ambasadorom, i Sir O'Conor reče mi da je on protivan izašiljanju ratnih brodova, jer bi ta mera samo još većma razdražila već i bez toga uznemirene duhove. Engleska bi samo u krajnjem slučaju poslala u Solun svoje brodove. Sva je verovatnost da će se i ostale sile ugledati na Englesku.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-III, I/34, pov. br. 1523, v. pov. br. 1522.

177

Srpska pravoslavna opština — Peć
Konzulatu Srbije — Prizren

\- 10/23. VIII

Osmog ovog meseca doputovali su ovde Šemsi-paša i Sait-beg, koji je postao „liva". Šemsi-paša je odma iste večeri otputovao za Prizren, jer se ovde čuje da su u Prizrenu poginuli oko 13 Srba, kad su redivi otputovali. Sait-beg, paša, otputovao je u Bitolj.
Ovde se kupe „redifi", — ne zna se za gde.
Namesnik iz Prizrena, pop Trifun sa ovdašnjim namesnikom odveli su o. Platona, Sinđela i etakona Jeremiju u manastir Dečane. Narod se ovde pobunio i tražio da se otuda vrate i preko suda, no sud je ostao lojalan prema tome držeći da je to pitanje i stvar g. Mitropolita. Danas se čuje da je valija iz Skoplja naredio ovdašnjem sudu da te kaluđere digne iz Dečana, a od g. Mitropolita ima jedna depeša za pop Trifu da otac Platon i otac Jeremija idu u Sv. Trojicu blizu Prizrena, a u Dečane da ide privremeno domaćin ovdašnje Patrijaršije o. Teofil, iguman. Ovde će „Patrijaršiju" manastir gledati, to jest upravljati opština sa namesnikom. No ovde su svi i protivu namesnika, pop Obrada, te, teško da će se uspostaviti red. Mnogi su ovdašnji građani u manastiru Dečanima, čekaju da odu odavde ovi kaluđeri. Ima 3/4 od naroda, koji su protiv ovih kaluđera. Čuje se da će sutra g. Mitropolit Nićifor doći u Mitrovicu i mnogi drže da će 12. ovog doći ovde. Mnogo su ovdašnji građani ozlojeđeni protiv g. Mitropolita i spremaju se, kako se čuje, da mu otkažu svaku poslušnost, pa čak i da ga ne prime.
Pećanci su inače jednodušni i tako reći tvrdoglavi, te verovatno je da će sve učiniti. Oni jednako hoće ruske monahe. Ako g. mitropolit dođe zaista, kako se čuje, on će to pitanje, može biti i rešiti u sporazumu s narodom, ako ih može smiriti i pridobiti. No, u ostalom, videćemo.
Ovde, koji su kupili sela — „desetke" uzimlju osmi deo (1/8), to jest, domaći uzme 7 delova a 8-mi uzimlje „spahija" — zakupač.
Za sada je ovde mirno, sud pazi na red dobro.

Original. AS, MID, Konzulat Prizren.

178

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Br. 216. 12/25. VIII

U odgovoru na Vaše pismo od 30. pr. mes. Br. 7358, čast mi je izvestiti Vas da sam se raspitao u raznim krajevima Londona za nalazak novog stana za Poslanstvo od 6/19. oktobra ove godine i došao sam do uverenja da bi ipak najkorisnije bilo kad bi Poslanstvo i dalje ostalo u kući u kojoj je sada.
Od kako je stupio na vladu Kralj Eduard izgleda da je život u Londonu u opšte poskupeo a naročito su poskupeli stanovi, prema stanju kakvo je bilo kad sam ja živeo u Londonu pre 9 godina. Kraljica Viktorija, od kako je postala udovom, sve se više povlačila iz javnog života i organizovala svoje vladalačke funkcije u društvenom pogledu na najužu meru. Kralj Eduard, na protiv, razvio je te funkcije do krajnjih granica, usled čega su bogatiji ljudi iz unutrašnjosti pojurili u London, a posledica toga je poskupljenje namirnica a osobito stanova.
Za jednu nameštenu kuću u ma kom kraju gde su ostala Poslanstva, sa 7—10 soba traži se 7—12 gvineje nedeljno, prema sezoni. Osim trapezarije i salona, ovde su mahom ostale sobe tako male da u njima ne može da stane više od dva kreveta, pored ostalog nameštaja za spavaću sobu, a nas je šest duša, bez mlađih, što znači da nam trebaju najmanje pet spavaćih soba (od kojih tri za nas, jedna za momka, a jedna za kuvaricu i sobaricu). Pored tih pet soba potrebna nam je jedna soba za kancelariju Poslanstva, jedan salon, trapezarija i soba za čekanje, koja može poslužiti i za budoar, što znači bar 9 soba. U ovoj kući imamo sve te prostorije, i to elegantno nameštene, samo što stvari nisu više nove i što je londonski dim ostavio svoje tragove po njima, ali su pri svem tom u dobrom stanju.
Uzevši pak u obzir, da bi ma koju drugu kuću morali uzeti najmanje na godinu dana a ovoj u kojoj je sada Poslanstvo, ističe glavni zakup marta iduće godine, ja sam se obratio zakupniku i pitao da li bi nam spustio kiriju ako bi ostali do marta iduće, po njegovom, u mesto do oktobra ove godine po našem zakupu, predstavivši mu sve koristi koje bi u tome slučaju imao. On mi je danas odgovorio, da je ova kuća jevtino izdata g. Mijatoviću po 5 1/2 gvineje nedeljno, jer su samo njih dvoje, a njena je cena od 6—9 gvineje nedeljno, prema sezoni. S pogledom pak na moje razloge, i da se ne bi izlagali novom pravljenju ugovora, inventara i pregleda stvari itd. ona bi pristala na pet gvineje nedeljno od 6/19. Oktobra u mesto 22 gvineje mesečno, koliko je g. Mijatović plaćao. Jedna gvineja iznosi 21 šiling, a za 1 napoleon se dobije 15 šilinga i 9 pensa, dakle oko 6 1/2 napoleona bi stan koštao nedeljno od 6/19. oktobra, ili 1560 dinara tromesečno, umesto 1625 dinara; koliko je Ministarstvo do sada šiljalo.
Čast mi je dostaviti Vam napred izloženo zajedno s odgovorom zakupnika u prilog pod ... i moliti Vas za odobrenje da mogu produžiti ugovor za istu kuću do marta meseca po 5 gvineje mesečno, što bi bilo najprobitačnije po državnu kasu, ugled Poslanstva, naročito s pogledom na neizvesnost opstanka ovog Poslanstva od Nove godine, jer bi se inače morala zakupljivati druga koja kuća do oktobra iduće godine, a verovatno ne bi se mogla naći u ovako uglednom kraju i sa ostalim povoljnim svojstvima, odnosno potrebnog broja soba, nameštaja i cene.

Jovičić

Koncept. AS, MID, Poslanstvo London.

179

Diplomatska agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj — Sofija
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 321. 12/25. VIII

Situacija u Bugarskoj, koja u pitanjima i spoljne i unutrašnje politike zavisi od događaja u

Maćedoniji, još je neprestano neopredeljena. Posle iznenađenja usled onako bujne eksplozije revolucionarnoga pokreta, i javno mnenje i zvanični krugovi imali su vremena da se priberu. Interesovanje narodne mase sve je intenzivnije. Solidarnost bugarskog i makedonskog stanovništva u Kneževini sa ustanicima potpuna je. Ovo su trenutci u kojima bugarski narod dolazi do svesti o dužnosti prema neoslobođenoj braći, gde i ceo društveni i državni organizam, kao i svaki pojedinac u duši donosi supremnu odluku, da za budućnost plemena treba podneti svaku žrtvu. U ovom trenutku nije još preovladavalo jedno mišljenje, niti se još stvorila kakva neodoljiva ratoborna struja, kojoj nikakva Vlada ne bi mogla odoleti. Još se ostavlja da događaji opredele šta će imati da se radi. Ali je sve spremno i gotovo za svaku eventualnost.
Ustaničke čete, onako preduzimljive u početku, nisu produžile svoj rad sa onakvom grozničavom užurbanošću; govori se kao da odugovlače naročito, da bi sačekali evropsku intervenciju. Turska vojska, grupisana u ogromnim masama na samom poprištu ustanka, nije do sad preduzimala nikakve odlučnije mere, da što pre uguši pokret; za nju vele da hoće da štedi ustanike, i da im da vremena da se pokaju, i sami polože oružje. No može ovaj ustanak uskoro i malaksati, kao i ona dva ranija pokušaja, ipak je izvesno da time neće biti sprečeno da se posle vrlo kratkog vremena na tim istim ili na drugim mestima pojavi opet sa još većom žestinom. S druge strane, mogu namere da se ustanici ne ozlojeđuju biti sasvim iskrene — što uostalom nije dokazano — ipak će u stvari, usled nedostatka u disciplini i verskog fanatizma, turska vojska počiniti toliko zuluma i nedela, da bi samo tu bilo dovoljno uzroka za nov ustanak.
Vrlo je teško gledati optimistički na ishod ovog započetog ustanka, no makad se on i makako završio, izvesno je da će posle toga biti novog pokušaja, i da tome ne može biti nikad kraja. Sad nastaje pitanje: hoće li Turska biti primorana da oglasi rat Bugarskoj, ne bi li na taj način uništila izvor svima ovim ustancima; ili će Bugarska morati ugaziti u rat, da spase svoje jednoplemenike od konačnog istrebljenja; ili će naposletku Velike Sile direktno intervenisati, da bi presekle nečovečno prolevanje krvi. Velike Sile teško da bi se mogle složiti u svima pitanjima koja bi njihova intervencija izazvala. No Bugarska i Turska neće moći dugo čekati; na posletku, očajanje, hrabrost i požrtvovanje biće i kod vojske i kod naroda kako se samo poželeti može. Ovoga su svi svesni; svi osećaju da su u pripremama da odgovore svome pozivu učinili sve što su mogli i sve što su trebali. Eto zašto bugarska javna savest beleži mirno događaje, koji potresaju do dna narodnu dušu i hladnokrvno gleda u budućnost u kojoj predstoje najstrašnija iskušenja.
Odnosno prelaska ustanika iz Bugarske u Tursku i šiljanja municije, važi ono što sam već imao čast napomenuti u svome poslednjem izveštaju od 5. ovog meseca Pov. Br. 317: ono se vrši samo od sebe pri svem tom što Kneževska Vlada nema računa da se u ovom trenutku pokaže pred Evropom kao podstrekač ustanka. Pre nekoliko dana, došlo je sa raznih strana do 200 ustanika, u propisnoj komitetskoj uniformi u ovdašnji hotel „Braća Miladinovci"; tu su obukli obično odelo, pošto bi onako uniformisani privukli pažnju na se, i zatim su u manjim grupama otišli preko Ćustendila za granicu. Našao sam povoda da sam uđem u ovaj hotel, koji se nalazi u sredini varoši, i video sam da ovi ljudi spavaju po sobama i hodnicima zbiveni kao sardine: sutradan bili su svi otišli. Odbori za skupljanje pomoći, i to materijalne i lične, rade sa najvećom živošću; no ne publikuju liste prilagača.
Svi Makedonci, koji ovde žive, bili su pozvani u zborove, koji su se držali po mestima odakle je koji. Tu je rešavano o načinima kako da se u što jačoj meri potpomogne započeto delo oslobođenja. Stavljena je u izgled eventualnost, gde će morati poći za granicu sve što može pušku da nosi; ostali će imati da plaćaju vojnicu.
Mnogi Makedonci, koji osećaju više simpatije prema Srbima dolazili su u Zastupništvo da pitaju: hoće li se s naše strane izašiljati čete, pošto bi oni voleli ići s nama. No ako se s naše strane ne bude ništa preduzimalo, izjavljivali su se gotovi da pođu s četama koje odavde idu.
Proneo se glas kako je neki bugarski oficir, Makedonac poreklom; stupio u vezu sa srpskom Vladom, i kako se s njom sporazumeva o izašiljanju četa i iz Srbije. On je predlagao da se ni jedna četa ne nazivaju ni srpskom ni bugarskom, već da zajedno rade na oslobođenju Maćedonije.
Od pre 8 dana nalazi se ovde Petar Novaković, prvo srpski a zatim oficir u crnogorskoj vojsci. On

veli da ga je ovamo poslala crnogorska Vlada, da uhvati vezu sa makedonskim ustašama. Ideju o zajedničkom radu Bugara i Crnogoraca na ovom polju, veli da je dao g. Rizov, Kneževski diplomatski agent na Cetinju. U isti pokret, po pričanju Novakovićevom, Rizov bi hteo da uvuče i Srbe u Austro-Ugarskoj. Toga radi, veli, da je ovdašnji profesor Miletić otišao da se sporazume sa Jašom Tomićem.
Ovo je Novaković pričao nekim ljudima. No meni se čini da je on, kad mu na Cetinju nije bilo opstanka, došao ovamo, da u kakvoj avanturi okuša novu sreću. Izgleda da nije našao najpovoljniji doček kod ovdašnjih komitetskih krugova.
Saznao sam da je isto tako došao s namerom da se upiše u četu i pređe u Maćedoniju neki Đurđe Đorđević, biv. pešad. potporučnik iz Kruševca, koji je iz budi kakvih razloga napustio svoju službu.

Đeneral R. Petrov pošao je pre nekoliko dana u prvu izbornu agitaciju. No pažnja sa pitanja o izborima u veliko je odstranjena događajima u Maćedoniji. Ipak se preneo glas, da će izbori biti naređeni za mesec oktobar.
Kneževo bavljenje van zemlje jako draži pojedine partijske organe, koji ga usled toga napadaju sa žestinom. No ovakvi napadi protiv ličnosti Kneževe postali su obična stvar za bugarske novinare, a i on sam izgleda da se na njih privikao.

Boško I. Čolak-Antić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-III, D-VII, I/14, pov. br. 1504, v. pov. br. 1453.

180

Diplomatska agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj — Sofija
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Poverljivo službeno. 12/25. VIII

S poverljivim službenim pismom svojim od 5. ov. mes. imao sam čast poslati Vam jedan broj ovd. lista „Dnevnika", koji je bio doneo belešku o parastosu biv. Kralju Aleksandru, davanom od strane ovdašnje „srpske kolonije" (V. br. 155). Pomenuti list ne prestaje od tog doba donositi beleške o daljim namerama tih nazovi srpskih podanika, od kojih ni jedan nije nikad bio ispravan ni u svojim privatnim poslovima, a još manje prema srpskim vlastima.
U današnjem svom broju "Dnevnik" donosi, kako su ovdašnji Srbi na zboru doneli odluku da upute apel na srpski narod i vojsku, i da su uputili sofijskom Mitropolitu deputaciju, koja ima da ga zamoli da on činodejstvuje na parastosu pok. Kralju 29. ovog meseca. Nije potrebno da dodam, da se i ovoga puta onih nekoliko pristalica, čija je imena „Dnevnik" ranije doneo, ističu kao predstavnici ovdašnjih Srba. Ono malo urednih naših građana koji ovde stalno žive jako su ozlojeđeni ovakvim postupanjem, i dolaze mi neprestano s molbama da sprečim samovlasno i bespravno upotrebljavanje imena „predstavnika srpske kolonije" od strane nekoliko problematičnih ličnosti, koji strogo uzevši i ne pripadaju srpskoj koloniji.
Meni se čini da ne treba poklanjati nikakvu pažnju onome što čine ovakvi ljudi, premda bi s pravom mogli zahtevati od ovdašnje policije, da ih odavde protera, pošto ni jedan od njih nema urednih putnih isprava.
Mnogo je interesnije doznati, po čijem nagovoru oni sve to čine, i ko im daje sredstva. Izvan

svake je sumnje, da ni inicijativa ni novac nije njihov. Beleške o skupovima ovih ljudi, donosi samo „Dnevnik". Njegov urednik Nikolov primao je neko vreme novčanu pomoć od nas, da tobože piše u korist srpsko-bugarskog sporazuma. Kako mu je ova pomoć uskraćena, on možda sad misli, da je ovim načinom može ponovo iznuditi. Ovaj se list, koji važi kao lični organ D. Popova, Ministra Građevina, odlikuje u ostalom time što s revnošću preštampava sve što u ma kom stranom listu nađe nepovoljnog za Srbiju i prilike kod nas.
S druge strane, označuju mi razna lica kao mogućne potstrekače ovih manifestacija. Čim budem u tom pogledu saznao što pozitivno, imaću čast izvestiti Vas.

Boško M. Čolak-Antić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-V, D-II, K/28, pov. br. 1509, v. pov. br. 1484.

181

Pravoslavna Skopljanska Mitropolija — Skoplje
Generalnom konzulatu Kraljevine Srbije — Skoplje

Br. 1604. 12/25. VIII

Od kako su bugarske komite (buntovnici) počeli buniti po Turskoj carevini javnost i Turci otvoreno sa carskom vojskom i činiti razna zla i nasilja — stradali su mnogo i naši ljudi, a ovi [su] i poginuli:
1. Aćim Popović sveštenik iz Rankovca — kod Palanke;
2. Stojče Đorđević iz Kožlja (Skopska kaza);
3. Panko Adžović iz Šimeva (Skopska kaza); i Đorđe Čukčuković iz Kratova.
Ovi su svi poubijani i samo zato što su poznati i zabeleženi kao „bugar-milet". Ovi su poubijani u Skopskoj Eparhiji a koji su drugi u drugim vilajetima nije nam poznato, a sigurno ih ima tamo i poviše.
Turske vlasti brane se kod nas time što su svi ovi poznati kao bugar-mileti pa kažu da su oni poginuli kao Bugari a ne kao Srbi.
Osim ovih još su u selu Kožlju bijeni mnogo i strašno pop Todor Jordanović i učitelj Anđelko Popović i sve ovo biva samo zato što su svi poznati pod imenom Bugar-milet.
U turskoj carevini uopšte sve su narodnosti podeljene: na 1. muslomane, 2. na Grke (rum-milet) i 3. na Bugar-milet, a Srba nema nigde pa, i ako su ove zemlje Turci uzeli samo od Srba i Srbi su u njima živeli i imali svoju carevinu a danas pred Turcima nema ih nigde označenih i zabeleženih kao Srba — kao da ih nikad nije ni bilo! Badava u Kosovskom vilajetu po raznim mestima postoje veličanstvene srpske zadužbine i badava istorija posvedočava ovu bednu istinu t.j. da su Turci od Srba uzeli ove zemlje, pa naposletku badava Srbi u ovim krajevima govore srpski, imaju srpske običaje, srpske pesme i t.d. opet ih Turci nemaju i neznaju i nepriznaju nego samo Bugare i Grke! Veće nepravde od ove i veće pakosti niko nije mogao Srbima izmisliti pa evo zbog toga i danas toliki su ljudi ubijeni i životom platili, a Turci se pravdaju time što kažu ovo su Bugari i zovu se Bugar-milet, a mi ubijamo Bugare a ne Srbe kojih u carevini nema, jer se svi zovu Bugar-milet.
No krajnje je vreme da i ovome zlu bude kraj i da se prizna srpska narodnost i da postoji kao što i postoji, i zato mi najučtivije molimo Konsulat da obrati pažnju srpskoj vladi te da ovo pitanje jednom svrši i učini kraj ovoj pogibiji srpskoj.

Mitropolit Skopski
Firmilijan

Na poleđini:
Pov. No 1171, S No 110Skoplje, 29. VIII/I1. IX

Vodilo se, vodi se i vodiće se o ovom računa, kao god što je i Kraljevska Vlada radila, radi i radiće na ovom.
U akta; suviše i što je potpisanom dobro poznat dosadašnji rad na ovome jer ga je on prvi pokrenuo još 1895. godine.

Generalni konsul,
Mihailo G. Dinić

AS, MID, Konzulat Skoplje, fasc. 41.

182

Ministarstvo pravde Kraljevine Srbije— Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

№ 10.659. 14/27. VIII

U odgovor na pismo od 12. ovog meseca PBr. 1374, a u vezi ranije već poslatog izveštaja od 15. jula ove godine br. 9.476, Ministarstvo Pravde ima čast saopštiti Ministarstvu da je nota našega poslanika u Carigradu, upućena Porti prilikom produženja privremene trgovinske konvencije između Srbije i Turske, saopštena svima prvostepenim i višim sudovima. Tada im je preporučeno da, imajući na umu obveze što ih je naša država na sebe primila, po svima onim predmetima koje je naša vlada obvezujući se imala u vidu, ako su im na radu ili bi im eventualno na rad došli, energično urade sve što je po zakonu potrebno, kako bi se na taj način državi dala mogućnost da obvezama datim uredno odgovori.
Sudovima pak kod kojih se nalaze na radu afere: „Vinarče", "Toponica, „Novo Selo" i "Vrtogoš, naročito je preporučeno da po ovim predmetima energično rade i da o sadašnjem stanju svoga rada po njima podnesu izveštaj Ministarstvu.
Ovakav izveštaj za sada je podneo niški prvostepeni sud, kod koga se nalazi na radu afera „Toponica", i leskovački prvostepeni sud, kod koga se nalazi afera „Vinarče, i, prema tim izveštajima, stanje po ovim aferama ovako je:
I. *Po aferi „Toponica"*
Suština ove afere je spor oko svojine, koji vode Hazir Polički i njegova braća preko svog zastupnika Huseina Bekteševića, Turčina, protivu seljana sela Toponice, koje štiti srpska država. Kao što će se Ministarstvo uveriti i iz izveštaja koje mu je Ministarstvo Pravde nekoliko puta slalo — poslednji put 30. novembra 1902. god. br. 14.566. — povodom žalbe tužilačke strane, spor je raspravljen u korist tužilaca još u 1889. godini, izvršnim presudama sudskim, a što ova afera nije još sasvim privedena kraju, uzrok je u tome što je sporno imanje tužiocima dosuđeno po broju duluma, kojih ima dvojakih: leskovačkih i niških, a oni pak traže da im se imanje ustupi po granicama koje su oni u tužbi obeležili, te se usled ovoga zasnovala nova parnica: kako se presuda ima izvršiti.
Premer spornog imanja izvršen je 7. jula 1888. g., i to u dulumima, posle koga je premera došla i izvršna presuda Apelacionoga suda u 1889. godini. Pa kako tada nije konstatovano kakvim je dulumima premer vršen: leskovačkim ili niškim, i ako je leskovačkim, da li se sa merom podudaraju i granice koje su tužioci u tužbi obeležili, to se je onda, radi konstatovanja ovoga pitanja, morao određivati izviđaj na licu mesta.

Prvi izviđaj bio je određen za 29. septembar 1902. godine, no on nije izvršen, jer se dulumdžija nije mogao naći, te je drugi izviđaj izvršen 26. oktobra 1902. godine, kada su dulumdžija i veštaci dali mišljenje da oni mogu dati svoju reč tek pošto se od spornog imanja izradi situacioni plan i po njemu izvrši sravnjenje sa uviđajem od 7. jula 1888. godine.
Pošto je izrađen situacioni plan, to su veštaci na ročištu od 9. juna ove godine dali svoja mišljenja, i to:
Za imanje u „Paraspurištu", da je premer izvršen leskovačkim dulumima i da po situacionom planu zahvata prostor koji je u tužbi obeležen. Neznatna razlika pak koja se pojavljuje dolazi od različitog načina i sredstava za merenje.
Za imanje u „Jezavi", da je premer izvršen leskovačkim dulumima i da po situacionom planu zahvata prostor u tužbi obeležen. Neznatna razlika mogla je doći, prvo od načina i sredstava za merenje, koja su razna, a i otuda, što je jedna granična strana ovog imanja Morava, koja često i jako svoje korito menja.
Za imanje „preko Morave", da je premer izvršen leskovačkim dulumima i da po situacionom planu zahvata prostor u granicama koje je tužba obeležila. Razlika je u veličini mogla doći od različnog načina merenja, što je s jedne strane granice reka, koja često menja svoje korito; i što je, po tužbi, na zapadnoj strani ovog imanja atar Grdanički, a po situacionom planu Brestovački atar, a ova razlika izvesno dolazi od slučajne greške prilikom pisanja tužbe.
Da li pak premer spornog zemljišta zahvata prostor u granicama pisanim i u tapijama, na to pitanje veštaci nisu mogli dati odgovor, što situacioni plan i nije rađen prema tapijama već po granicama označenim od strane parničara na licu mesta.
Ovo ročište, određeno za 9. juni, odloženo je za 8. avgust ove godine, jer zastupniku tužene strane, g. Jovanu B. Avakumoviću, nije bio predat poziv za ročište, te nije mogao na isto ni doći, a punomoćnici pak nisu pristali da spor vode bez svoga zastupnika.
Sudu je naknadno naređeno, da odmah podnese izveštaj o radu svom na ročištu od 8. ovog meseca, koji će se izveštaj i Ministarstvu naknadno saopštiti.

II. *Po aferi „Vinarče"*

Ova afera je spor koji su u 1901. godini poveli seljani sela Vinarca, preko svojih punomoćnika, protivu Halila Islamovića i ostalih, biv. Turaka ondašnjih, za svojinu zemljišta koje je ovim Turcima od strane policiske vlasti ustupljeno u svojinu, prema izvršnoj sudskoj presudi od 27. septembra 1883. g. br. 11.072. Tužba je podignuta zato što je policiska vlast ustupila zemljište i onih seljana koji nisu bili presudom osuđeni, ili ako i jesu, više im je oduzela, a od nekih opet koji su osuđeni nije ništa ni oduzela.
Posle potrebnog izviđanja, presudom leskovačkog prvostepenog suda od 14. novembra 1901. godine, br. 16.968, tužioci su odbijeni od traženja.
No Apelacioni Sud, primedbama od 16. marta 1902. godine, br. 1167, naredio je dosleđenje, da se izvidi: drže li tuženi onoliko zemlje koliko im je i dosuđeno, ili drže više i koliko.
Po traženju tužilačke strane, koja je tvrdila da bi se ovakvim izviđajem imalo konstatovati nešto drugo, a ne ono što bi pripomoglo pravilnom i pravednom presuđenju spora, uviđaj određen za 18. avgust 1902. godine, i nije izvršen, već je na ročištima od 23. septembra i 1. oktobra iste godine rešeno da se uviđaj i ne vrši, nego da se predmet vrati Apelacionom Sudu, na rasmatranje i presuđenje.
Primedbama od 11. oktobra 1902. godine, Apelacioni Sud je opet naredio da se izvidi: da li tužena strana drži baš ono imanje koje joj je i dosuđeno u svojinu, ili neko drugo, pa ako je ovaj drugi slučaj, to da se konstatuje, čija imanja drži i u kojoj veličini.
Kako su ove primedbe bile obavezne za sud, to je sud, na ročištu od 6. novembra iste godine, rešio: da se na licu mesta izvrši veštački sudski uviđaj.
Zbog rđavog vremena za premeravanje, ovaj je uviđaj izvršen tek 20, 21, 22, 23 i 27. aprila ove godine, posle čega je, naredbom od 14. maja, određeno ročište za 13. avgust ove godine, da se na njemu uzme potrebna reč od parničara, a potom predmet pošlje Apelacionom Sudu, na

rasmatranje i presuđenje.
Završujući svoj izveštaj, sud veli da je ovom predmetu poklonio dovoljno pažnje i rad ubrzavao, a što se on, i pored toga, nije do sada završio, uzrok je kako veličina predmeta i komplikovanost, tako i sami parničari, kojih je na broju dosta, te pored ostalih teškoća ubrzani rad sudski otežavaju i pitanja o urednosti u zastupanju njihovom.
Ponovo je sudu naređeno, da odmah podnese izveštaj o onome što je na ročištu od 13. ovog meseca po ovom predmetu urađeno, o čemu će se i Ministarstvo naknadno izvestiti.
Po aferama „Novo Selo" i „Vrtogoš" Ministarstvu će se nabrzo poslati naknadno izveštaj, koji se očekuje od dotičnih sudova.

Po naredbi Ministarstva pravde
sekretar,
Sava M. Šapčanin

AS, MID, PO, 1905, F-VIII, D-VI, U/1, pov. br. 1513, v. pov. br. 1512.

183

Poslanstvo Kraljevine Srbije — London
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 89. 14/27. VIII

Današnji broj londonskog lista „Daily Mail" doneo je jedan senzacionalni telegram od svoga dopisnika iz Beograda, pod naslovom „Servian reign of terror. Military plot discovered & frustrated" — (*Srpska vlada terora. Vojna zavera otkrivena i osujećena*.), u kome se saopštava da su prekjuče tri pukovnika, dva kapetana i jedan urednik novina osuđeni na smrt što su učestvovali u zaveri protivu Kralja Petra I, kojoj se za vremena ušlo u trag i time osujećena.
Ja sam se kolebao da li da Vam ovu vest telegramom saopštim, ali kad sam video da ni „Tajms" ni „Standard" ne pominju ništa o njoj, ja sam se rešio da Vam je dostavim putem pisma. Doduše, novine „Dejli Mejl" najviše čita masa (kažu da se rastura u 700.000 primeraka dnevno) sigurno sa svoje jevtinoće i senzacionalnog karaktera, ali u njegove strane vesti slabo ko veruje, naročito kad druge jutarnje novine ništa o njima ne javljaju. Pri svem tom, da sam već priznat od Forin-ofisa, ja bih tu vest odmah demantovao, ovako su mi ruke vezane, počem još nisam dobio nikakav odgovor od Markiza Lansdauna.
„Daily Mail" izgleda da ima svoga naročitog dopisnika u Beogradu. Pre nekoliko dana čitao sam u njemu jedan poduži i simpatičan članak o Njegovom Veličanstvu Kralju Petru I, koji imam čast poslati Vam u prilogu pod 1., pored isečka o kome je gore reč.
U jučerašnjem broju toga lista, njegov dopisnik iz Beograda, javljajući o situaciji u Bitolju i okolini, navodi kako potpuno rastrojstvo vlada među tamošnjim turskim trupama, zbog neprimanja plate, i da su čak i turski konsuli u Kragujevcu, Nišu, Vranju i Užicu napustili službu pošto mesecima nisu primili platu, a od konsulskih taksa ne mogu da se izdržavaju! Pominje i to, kako je Njegovo Veličanstvo Kralj Petar prilikom učiteljskog prijema kazao da usled preteće situacije u Makedoniji Srbija mora biti gotova. Dobro bi bilo skrenuti naročitu pažnju našeg Pres-biroa na ovoga dopisnika, koji se u jednom dopisu potpisao Š. Štajnhard.

Aleksandar Z. Jovičić

Original. AS, MID, PO, F-II, D-VII, I/7, pov. br. 1530.

PRILOG:

Daily Mail, 19. VIII — po n. k.

KING PETER I.
(From Our Own Correspondent.)
BELGRADE, Friday, Aug. 14.

Some months have now elapsed since Peter Karageorgevitch ascended the Servian throne as Peter I. Only a short time ago he was a democrat — indeed, almost a socialist — by conviction. To-day the „Red Peter" has been transformed into a Sovereign, a representative of the monarchical principles!
But Peter Karageorgevitch is a man who knows how to occupy a throne, knows how to reign even in an exemplary manner without sacrificing too much of his former convictions and principles. Indeed, King Peter and the „Red Peter" seem to have found a happy modus vivendi on the throne of Servia.

THE QUALITY OF CAUTION
His Majesty is one of those monarchs of whom the French say, „They reign, but they do not govern." He is a very prudent man, and shows a lively interest in almost every branch of the administration of his little State. He demands the minutest information about every single action of his Ministers, but permits them to act freely and untrammeled, and never tries to exercise any influence upon their doings. He presides at every Ministerial conference, takes part in the debates, and expresses his opinion without reserve, but leaves it entirely to the responsible Ministers to decide on questions of ordinary State business.
Unlike his predecessors, he refrains entirely from expressing any wish regarding appointments or dismissals, an unheard-of innovation in the Balkans.
All letters addressed to the King by persons seeking employment in public offices are invariably handed over to the respective chiefs of departments without so much as a suggestion from his Majesty. Letters of this nature even from the King's own relatives fare no better.
It is hard to say how many people in Servia have discovered their relationship to the Karageorgevitch family since King Peter ascended the throne; but there are at least 300 male and female cousins of his Majesty, most of whom seem to think that he ought to provide handsome positions tor them. But they were each and every one of them assured that unfortunately the King has left the matter of appointments entirely in the hands of his Ministers.

PASSIVE POLICY
Another excellent quality of his Majesty ought to be mentioned — he never in any way interferes with party politics. Formerly it was thought that a prince could not exist in the Balkans unless he took good care not to loose his hold on the political party in power. Peter I lets them do as they please, but he never loses an opportunity to point out that constant faction fights nowhere carried on so bitterly as in Servia — cannot conduce to the welfare of the country.
The King does not even exercise any direct influence in the foreign policy of his country. While not concealing his strong sympathies with Russia, the country where his children are being educated and to whose ruler he is related, he cherishes at the same time a very deep regard for the venerable Austrian monarch, and is convinced that Servia must keep on the very best relations with her powerful neighbor. Thus we find that Servian foreign policy to-day is neither pronouncedly Russophile, as it was under King Milan, nor decidedly pro-Austrian, as during the last years of the unfortunate Alexander.

A SIMPLE LIFE
The private life of Peter I has hardly undergone any change since his accession to the throne. The King lives to-day as simple and democratic a life as did the exiled Karageorgevitch at Geneva. He

observes Court etiquette so long as it does not conflict with the democratic convictions.
He rises every morning at five o'clock, and takes a drive round the neighborhood of Belgrade, accompanied only by one aide-de-camp. At seven he returns and is shaved; at eight he begins his daily work. First of all he receives his private secretary, who has to submit to the King his letters and other mail matter. Next the police prefect of Belgrade makes his report to his Majesty. That official has to inform the King of all occurrences of importance or interest within the limits of the city of Belgrade. Next the first aide-de-camp, who at present also acts as Court marshal, and finally the Chief of the Royal Household, are received. The latter has to submit a daily account of all the money expended on account of the Civil List. The King checks every item most minutely. At his suggestion book-keeping by double entry has been introduced in the Royal Household.
At ten o'clock the King is generally visited by his life-long friend Colonel the Marquis de Rose, with whom he discusses private affairs. The marquis, who is at present the King's guest,, was his schoolmate and his comrade in war. Since the colonel retired from the French service six years ago he has been almost constantly with Peter Karageorgevitch.
After this visit the King receives his Ministers and other persons who have requested an audience, or he reads the newspapers — nearly all those published in the Servian language and some German and French journals.

BODY AND MIND

At half-past twelve lunch is served for the King, a meal in which the Marquis de Rose and two of the officers of the household participate. This meal is a most simple affair, and consists mainly of Servian and French dishes. The King drinks nothing but mineral water on account of an old internal malady, which, however, is now gradually disappearing. At one o'clock the King retires to his private rooms, where he remains until three, when he again receives his private secretary and disposes of his correspondence.
Before dinner his Majesty sometimes takes another drive round the city. Dinner is served at seven, and seldom occupies more than one hour. After that the King is usually occupied with literature. He reads mostly books on military or financial subjects. In industrial matters, too, he shows a lively interest, and does his best to induce foreign capitalists to invest money in Servia. He has no particular leaning towards any sport except shooting, in which he is quite an expert. Peter I is generally regarded as a good-natured and energetic man of strong ruling capacity and admirable tenacity. It will readily be seen that he combines all the essential qualities of a good monarch; but his people are not what he could wish them to be, and they will yet provide him with many a difficult problem to solve.

T. STEINHARDT

Daily Mail, 27. VIII 1903 — po n. k.

SERVIAN REIGN OF TERROR MILITARY PLOT DISCOVERED AND FRUSTRATED

(From Our Own Correspondent.)

BELGRADE, Wednesday, Aug, 26.

Things do not seem to have changed much since the assassination of King Alexander and Queen Draga, and the army is still apparently enemy of the Royal Family.
But King Peter is determined to suppress the malcontents with an iron hand, and yesterday three army colonels and two captains and the editor of a newspaper published here were condemned to death for participation in a plot. The conspiracy was discovered in time and rendered abortive, but the news has nevertheless caused a great sensation.
Despite this drastic action the King is obviously still in the hands of the military association which brought about his accession to the throne, and the military plotters have for some time caused a veritable reign of terror. It remains to be seen whether they or King Peter w ill prove the

stronger.

184

Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Solun
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PP br. 757. 14/27. VIII 1903.

Svojim pismom P.P. Br. 683, imao sam čast izvestiti Vas o puštanju iz zatvora Jovana Melje, mutevelije naše škole u Krivi, i ostalih Krivljana koji su zajedno sa njim bili okrivljeni za učešće u komitskim poslovima.
Ja sam Vam u tom pismu bio slobodan skrenuti pažnju na opasnost koja Srbima u Krivi preti od Grka, pa sam Vas molio da se preko Kraljevskog Poslanstva u Carigradu dejstvuje protiv kajmakama u Đenidže-Vardaru i na taj se način pritekne u pomoć bednim Krivljanima.
Uzaludan je bio moj korak kod Valije ovdašnjeg da se ti ljudi, čiju je nevinost sud priznao, u napred ne uznemiruju bez stvarnih razloga, na osnovu grčkih dostava.
Melja i drugovi mu nisu proveli ni nedelju dana u slobodi. Uhapšeni su ponova u Krivi i sprovedeni u Jenidžanski zatvor, već po treći put, pod novim optužbama. Ništa im nisu pomogla uverenja koja im je policija bila izdala da su ispod suđenja pušteni kao nevini.
Od vlasti sam tražio da im se u Solunu sudi i oni su — osam na broju, dovedeni u ovdašnji zatvor Jedi-Kule.
Ovog puta sam se mogao koristiti vašim ranijim odobrenjem i uzeo sam advokata da ih pred sudom brani.
O toku parnice izvestiću Vas u svoje vreme.
Sina Jovana Melje, koji se bio sklonio u Solun posle ulaska četnika u Krivu (izveštaj P. P. Br. 721) uhapsila je ovdašnja policija pre nedelju dana, na zahtev jenidževardarskog kajmakama i sprovela ga u Jenidže-Vardar. Taj je Meljin sin zanatlija i vrlo miran mladić, i uveren sam da je i on žrtva istih dostavljača.
Završavajući, ja Vas, opet molim za naređenje Kraljevskom Poslanstvu u Carigradu, kome sam u prepisu dostavljao sve izveštaje o ovom predmetu, da pažnju nadležnih skrene na nepravilan rad jenidže-vardarskog kajmakama.

Nikolić

Original. AS, MID, 1903, PP, G/20, br. 3324.

185

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 93. 15/28. VIII

Jučerašnji „Standard" publikovao je tobožnji memorandum o zahtevima makedonskog komiteta, koji je poslan Sultanu i svima evropskim silama za ustanovljenje autonomije u Makedoniji, Albaniji, Staroj Srbiji i Adrijanopolju. U njemu se predlaže da se umesto vilajeta Solunskog, Bitoljskog, Kosovskog, Jedrenskog, Skadarskog i Janinskog obrazuju četiri oblasti, od kojih bi se jedna zvala „Albanija", a ostale „Makedonija", „Stara Srbija" i „Trakija". Te bi oblasti ostale i dalje pod neposrednom političkom i vojnom vlašću Sultanovom, pod uslovima administrativne

samouprave. Albanija bi obuhvatila naročito teritorije vilajeta Skadarskog i Janinskog; Makedonija bi zauzela vilajete Bitolja i Soluna; Staroj Srbiji bi se dao vilajet Kosovski a Trakiji bi pripao vilajet Jedrenski.

U daljem izlaganju toga „Projekta autonomnog makedonskog Komiteta", koji imam čast poslati Vam u prilogu pod ... spominju se prava Sultanova da rečene oblasti snabde vojskom radi odbrane njihovih granica na suvu i vodi; da unutrašnji poredak održava u svakoj oblasti međunarodna i mesna policija, uz pripomoć lokalne milicije; da velike sile naimenuju jednog višeg komesara, evropskog porekla i narodnosti, na tri godine, kome će se radi unutarnje sigurnosti sve četiri oblasti pridati jedan odred međunarodne žandarmerije; da Visoka Porta odredi po jednog guvernera za svaku oblast, koji će takođe biti evropske narodnosti, za vreme od 5 godina, ali s pristankom sila; da se odredi jedna evropska komisija, kojoj bi se pridali narodni delegati iz sve četiri oblasti prema raznim narodnostima i verama, koja bi imala da organizuje sve te četiri oblasti, da im odredi tačne granice i njihove administrativne, sudske, i finansijske vlasti, uzevši pri tome za osnovu uredbe koje je izradila međunarodna Komisija u Carigradu 1880. god. i imajući u vidu religiozne slobode sviju verskih obreda i načela jednakosti pred svima sudskim i administrativnim vlastima, prema jezicima kojima obično govore narodi sve četiri oblasti; da sve mere koje ova Komisija bude usvojila budu potvrđene carskim fermanom od strane Visoke Porte, koji će se saopštiti silama; da se toj Komisiji poveri samoupravna administracija sve četiri oblasti dok ne izvrši njihovu organizaciju; da se na tu celj obrazuje jedan vojni okupacijoni korpus od 45.000 ljudi, koji bi se podelio na četiri divizije pešadije i jedno odelenje konjice; da taj korpus sastavljaju međunarodne trupe rekrutovane dobrovoljnom obavezom; da oficiri i ljudi, pod komandom đenerala, pripadaju jednoj od neutralnih evropskih država; da Sultan povuče svu svoju vojsku ako se obrazuje rečeni korpus i Komisija otpočne svoj rad, osim trupa koje su potrebne za garnizone na graničnim utvrđenjima; da se izbor narodnih delegata, koji će se pridati evropskoj Komisiji, izvrši na 15 dana po dolasku turskih trupa; da se svi međunarodni ugovori, obaveze i pogodbe između stranih sila i Porte, koje se odnose na rečene četiri oblasti, imaju primenjivati na isti način kao i na celu otomansku carevinu; da se sva železnička prava i obaveze i prava Portine strogo održavaju; da Komisija odredi koliko će koja oblast plaćati u ime danka na račun turskog javnog duga, Sultanove Civil-liste i izdržavanje carske vojske i marine. Svega 12 tačaka.

Da ovaj memorandum nije potpisao neki E. Lazarović, njemu bi se zar mogla dati veća važnost prema vremenu kad je iznešen i brižljivosti kojom je izrađen; ali taj čovek, kako sam doznao iz jednog pouzdanog izvora, nema nikakvih veza s makedonskim Komitetom. To je onaj isti pustolov, ako smem tako da se izrazim, čije se ime čulo prilikom poznatog Drajfusovog suđenja u Remsu. Evžen Lazarović Čerlucki uobrazio je da vodi poreklo od stare srpske carske dinastije, i ako nema zato ni senke osnova, i na silu Boga hoće da se ističe kao da i on nešto radi na oslobođenju Makedonije i Albanije...!

U svom uvodnom članku, kojim je jutrošnji Standard propratio poslednje vesti iz bližeg Istoka o razorenju jednog putničkog vlaka iz Pešte za Carigrad, koji su makedonski ustanici bacili dinamitom u vazduh na stanici Kuleli-Burgas, južno od Jedrena, i o ubistvu amerikanskog vice-Konsula u Bejrutu, G. Magelsena, zbog čega su određene dve ratne lađe američko-evropskog eskadrona, „Bruklin" i „San-Francisko", da odmah otputuju u Siriju i tamo zauzmu jedno ili više turskih pristaništa dok Turska nezadovolji traženje naknade Predsednika Ruzvelta i Ministra Heja, — o Lazarovićevom memorandumu Uredništvo Standarda našlo je samo toliko za potrebno da kaže „da bi Sultan bezgranično voleo da ga oteraju iz Evrope, nego da se odreče i poslednjeg ostatka njegove teritorijalne vlasti!"

Tajmsov pak jučerašnji uvodni članak značajan je sa njegove opomene Grcima, da se okanu saveza s Turcima, od kojih su se samo pre 3/4 veka oslobodili, protivu svojih hrišćanskih suseda. Potpora koju je Engleska davala grčkim aspiracijama u prošlosti, neće je, veli, zaslepiti ako bi se Grčka sada odlučila na tako jedan užasan korak, i ako ona zaista na to ozbiljno pomišlja, britanska vlada bi dobro učinila da je što pre od toga odvrati zgodnim savetom.

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-III, pov. br. 1571

186

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj — Atina
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

— 15/28. VIII

Les détails navrants de la destruction de Kroussovo et des massacres qui y ont été commis aussi par les Turcs ainsi que les atrocités des Bulgares dams les villages grecs d'Andrianople ont causé ici une profonde consternation. Et quoique le gouvernement évite de le dire, il paraît certain qu'une protestaion très accentuée a été adressée à la Torqulie.
La isouscription ouverte, sous ila présidence du Métropolite, en favour des victimes de Krousisovo n'a rapporté jusqu'à présent que 15.000. Drs en tout. Le Gouvernement a donnè 100 000 Drs. La presse relève avec regret et stupéfaction qu'aucun des millionnaires grecs, pas même le Roi, ne se sont empresses de dormer un seul sou et dît: "il paraît que la (nation a perdu tout sentiment patrtiotique, même son amour prop re". — La Société "Hellinismos" a donné 2000 Drs.
Un meeting a eu lieu aujourd'hui aux Colonnes de Jupiter. Il était forme de 2000 à 3000 personnes dont la plupart [étaient des] ouvriers macédonienis. Une résolution a été lue et adoptée en vue de protester devant le monde civilisé contre les crimes sanguinaires des brigands bulgares qui ont envahi la Macédoine pour faire disparaître par le poignard et la dynamite tout ce qiu'il y a de grec dans cette région purement grecque, faisant coninaître que si les Puissance ne prenaient pas des mesures pour protéger efficacement ces malheureuses populations grecqiuas et mettre un terme à cet état de choses, elles se verraient dans le nécessiité de prendre les armes pour se défendre. Cette protestation a été remise aux représentants des Puissances. — Le meeting a été organisé par l' "Association Macédonienne" contre la volonté du Gouvernement.
Les étudiants russes ont été reçus en effet avec une "indifférence glaciale" comme les journaux avaient conseillé. Personne ne les a approchés excepté les affiliés des antiquités. Le jour de leur arrivée un journal des plus important a inisinué "de fermer tous les magasins en signe de deuil pour les massacre — qui venaient d'être perpétrés à Andrinople sous la protection de la flotte russe, cette même flotte qui, lors de la dernière insurrection crétoise, bombardait les insurgés et les églises grecqiues. "Mais le Gouvernement a, d'autre part, inspiré des articles recommandant la modération et la prudence et ainsi aucune manifestatian d'animosité n'a eu lieu a leur égard. Mr Rallis a été très aimable envers leur chef le Prince Troupeteky et a mis à leur disposition un bateau de guerre pour leur tournée archéologiqiue. — Ayant voulu télégraphier ce que les journaux écrivaient cointre les Russes, j'ai été prié par Mr Rallis de ne pas le faire.
Les habitants du village Klissoura, ocoupé par les insurgés ont envoyé un émissaire pour demander au gouvernement grec d'user de son influence auprès de la Turquie pour qu'elle n'envoie pas de Bassibouzouks à la poursuite des insurgés et leur éviter ainsi des massacres et des excès. Ce paysan a raconte, en ma présence, à Mr Rallis, des terribles massacres commis en route par la garnison turque de Klissoura pendant qu'elle sen allait. Mr Rallis a profité de cet incident pour faire de nouvelles représentations au Chargé d'Affaires de Turquie cointre l'attitude des Tourcs envers les Grecs.
Un article publié, il y a quelques jours (le 6/19 court) dans le *Times* dans lequel il y avait des allusions ironiques à l'égard de la coopération gréco-turque, a causé une grande surrexcitation et a rendu Mr Rallis furieux. Interviewé par quelques journalistes il a dit par rapport à cet article: „La

réponse aux *Times* est facile. Nous avons devant nous des bandes de loups déchaînés sur la Macédoine. Pour les détruire nous serons non seulement avec les Turcs, mais avec n'importe quel autre. Il est de notre devoir de protéger les populationis macédoniennes et de nous défendre cointre les Bulgares en soutenant de toutes nos forces les autorités turques. II en a qui soutiennent les Bulgares pour des raisons commerciales ou autres. Quant à nous, les circonstances nous imposent la politique que nous avons adoptée et que nous sommes décidés à suivre". — Ces déclarations ont été télégraphies à l'étranger, et par quelques Légations aussi, à leurs gouvernement s. En même temps, *la Troia*, organe du gouvernement, a publié un long article dans le même sens, et Mr Rallis m'a prié d'exposer au Directeur Général du *Times* les vues et les circonstances dans lesquelles se trouve la Grèce et qui lui *imposent* de suivre cette politique. Tout en me rendant à son désir, j'ai d'autre part inspiré a un ami, le Rédacteur en Chef au journal *Acropole*, un long article faisant ressortir qu'on ne doit pas trap s'étonner en Grèce qu'en Angleterre on trouve l'union Gréco-Turque „contre-nature" comme l'a appelée, il y a quelque temps, la presse françaiise aussi. En effet avant que les représentations que Mr Rallis m'a chargé de faire, arrivent à Londres, une dépêche de cette capitale vient d'arriver ici disant que le *Times* publient un article violent contre l'entente Greco-Turque et conseillent au gouvernement anglais de l'empêcher. Cette nouvelle va exaspérer le gouvernement d'Athènes encore plus. — Un des journaux attaque fortement Mr Bourchier et soutient que l'attitude hostile (?) des *Times* aux Grecs est due a madame Bechmétief qui a du le conguérir et exercer sur lui toute son influence. La même feuille publie une caricature de Madame Bechmétief en costume de rebelle bulgare.
On a télégraphié, il y a quelqiues jours, de Vienne que le Prince Georges aurait déposé son mandat et que les Puissances échangeaient des vues pour lui offrir le poste de Gouverneur de la Macédoine — Le Président du Conseil au reçu de cette nouvelle m'a chargé de démentir officiellement que le Prince ait déposé son mandat et m'a fait observer qu'une pareille démarche ne pourrait que nuire en ce moment car cela aurait cause une complication dans la question macédonienne au profit d'autres. La presse grecque a trouvé aussi très suspecte l'idée de nommer le Prince Geor¬ges en Macédoine. Car, comme le Prince n'aurait pas consenti à faire les affaires des Slaves mais — il aurait plutôt cherché à favoriser, tant soit peu, la cause grecque, on lui aurait rendu la vie dure et on l'aurait bientôt mils dans la nécessité de se démettre. Dans cet ordre d'idées ceux qui proposent la candidature du Prince n'ont, au sens des journaux grecs, aucune bonne intention pour la Grèce mais au contraire ils cherchent de cette façon à cajoler les Grecs et vaincre leur opposition en créant un état de choses *transitoire* qui serait agréé a Athènes, pour arriver plus facilement à l'autonomie de la Macédoine et en conséquence à son annexion a la Bulgarie.
La question de la Macédoine n'absorbe pas pourtant les Athéniens autant que les prochaines élections municipales. Presque tous les soirs il y a de grandes démonstrations, bien tumultueuses, des deux partis opposés.
Le journal *Athinai* publie une correspondance soi-disant de Belgrade, ou le correspondant apres avoir ruminé tous les racontars de la presse européenne sur la situation en Serbie parle des causes du dernier remaniement du Cabinet et des prochaines eléctions prévoyant une victoire du parti militaire. La correspondance en question ne contient rien d'intéressant à signaler.

D. Trangullis

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-V, U/5, pov. br. 5956.

187

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 888. 15/28. VIII
— 20. VIII/2. IX

U svome poslednjem izveštaju imao sam čast navesti kako smo nekoliko dana bez ikakvih vesti u Bitoljskom vilajetu*. Posle poznatih Vam izgreda u Jedrenskom vilajetu i na obalama Crnoga Mora, mi smo odjednom i iz ovoga kraja ostali bez vesti. Ali to dakako nije značilo da se mogla primeniti ona izreka „nema vesti, — dobre su vesti", jer izgleda da turske vlasti zabranjuju beguncima da se sklanjaju po velikim varošima u kojima ima stranih konsula, misleći na taj način da prikriju od predstavnika stranih sila, bar za neko vreme, zverstva i pustoši turske vojske.
U poslednje vreme konsulski izveštaji koji stižu ovdašnjim ambasadama, postali su dosta retki, koje zbog učestalih prekida komunikacije, koje zbog gore navedenog razloga, a sem toga, treba vremena i za kontroliranje dobijenih vesti; jer se ne može verovati ni turskim ni bugarskim izvorima.
Još pre tri dana jedan viši činovnik sa Porte kazao mi je da je po izričnoj naredbi Sultanovoj poslata jedna lađa u Kavak, gde se, kao što sam imao čast izvestiti Vas, nalazi preko 800 begunaca, — s naredbom da svu ovu sirotinju odveze natrag u Vasilik (Vasilikos) i Midiju, otkuda je većina i pobegla. Na Porti vele da je poslat dovoljan broj vojske i u Krk-Kilise i u Vasilik i u Midiju, ali, pri svemu tome, begunci su još i danas u Kavaku, što su, uostalom, učinili dobro, jer su ustaši, na dogledu turske vojske, porušili kulu-svetilju u Inijadi. Svi se begunci izbrinjavaju o Sultanovu trošku koji je naimenovao i jednu komisiju za prikupljanje priloga u korist ovih begunaca.
Prekjučerašnjom mojom depešom imao sam čast izvestiti Vas da je Omer Ruždi-paša smenjen i na njegovo mesto postavljen Nasir-paša. Prva polovina ove depeše potvrdila se, dok se druga polovina nije obistinila. Naimenovanje Nasir-paše nije bila jedna ulična vest; nju mi je saopštio jedan dvorski činovnik, vrlo dobro upućen, i ta mi je ista vest bila potvrđena i sa drugih strana. Na svaki način, Turska je samo u velikom dobitku što je Sultan u poslednjem času odustao od ovoga naimenovanja, jer goreg izbora nije moglo biti. Nesuđeni vrhovni komandant vojske u Kosovskom, Solunskom i Bitoljskom vilajetu veći deo svoje karijere proveo je koje kao profesor, koje u dvoru. On je kao Sultanov izaslanik čestitao pok. kralju Aleksandru ženidbu i kraljici Dragi predao Mefakat u briljantima. Nasir-paša nije nikad komandovao nijednom četom; danas komanduje divizijom, ali Sultan nije poslao svoga ljubimca da se bije s komitama, niti da komanduje divizijom, već da motri na Omer Ruždi-pašu i ostale generale i da Jildizu dostavlja šta oni rade i govore. U višim vojnim krugovima špijunaža, u nižim razuzdanost i neposlušnost; dok se oni viši bave dostavljanjem, dotle se ovi niži bave pljačkanjem, i onda nije čudo što se i pored 200.000 okupljene vojske još jednako čitava sela pale i pljačkaju, što se mostovi ruše, tuneli razoravaju, železničke pruge kvare, telegrafske žice prekidaju, nije, velim, nikakvo čudo što 5—6.000 ustaša drže u škripcu 200.000 vojnika.
Juče sam Vas depešom izvestio da je kod Kuleli-Burgasa bombom povređen konvencionalni voz; bilo je 6 mrtvih, a 16 ranjenih, od kojih 5 opasno. Iz carigradskih depeša Vama su, Gospodine Ministre, već poznate pojedinosti ovog atentata, — ja samo imam da kažem da je on ovde porazio ceo svet, i muslimane i hrišćane. Kod Turaka se opaža sve veće ogorčenje, kako protivu komita, tako i protivu Jildiza, čija je nepojmljiva popustljivost prema Bugarima i današnja nerešljivost, po njihovu mišljenju, glavni uzrok nesretnom stanju u kome se danas Turska nalazi. Jučeranji atentat uzbunio je ceo ovdašnji svet, u Jildizu je nastala jedna neobična uzrujanost. Naš je dragoman išao tamo da potseti Tahsi-pašu da podnese Sultanu listu za pomilovanje Sjeničana. Sultanov sekretar primio je našega dragomana stojećki i samo mu je kazao: „molim Vas, dođite drugoga dana" i pred njim je izdao naredbu da mu nikoga ne puštaju, sem one koje je pozvao. Ja sam, ipak, posle podne išao na Portu da vidim Velikog Vezira i za ovih osam dana to je već drugi put kako nas Ferid-paša nije mogao primiti.

* V. pod br. 176.

Dve engleske krstarice nalaze se na ostrvu Limnosu, od prilike na pola puta između Soluna i Dardanela; ali, kao što sam već imao čast javiti Vam, one se neće slati u Solun; bar za danas tako stoji stvar.
Zbog bolesti i smrti pok. Bakića bio sam zauzet ovih dana, te Vam detaljno nisam izložio stvari.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-III, I/34, pov. br. 1524, v. pov. br. 1523.

188

Konzulat Kraljevine Srbije — Bitolj
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 582. 15/28. VIII

Zauzet oko prijema dužnosti, oko ispraćanja g. Mihaila G. Ristića i preseljenja moga u Konsulat, nisam Vam poslao izveštaj za punu nedelju dana, u ovo vreme kad se činilo da ćemo svakog dana imati da zabeležimo nove sukobe ustaša s vojskom, nove paljevine sela i druge nove dokaze da se pojavljeni ustanak sve više širi. Međutim, ta je nedelja prošla u nekom zatišju. Svet je očekivao šta će nastati posle pada Kruševa i posle ubistva ruskog konsula Rostkovskog, užasnut grdnim zulumom i zverstvima koja je vojska počinila prilikom prvog događaja i nadajući se da će od drugog tužnog događaja biti dobre posledice.
U izveštaju od 7. o. m. PP Br. 544*, zabeleženi su prvi glasovi o zauzimanju Kruševa od komita i njegovom padu u ruke turske, glasovi koje ja sad nemam mnogo ispraviti, ili koje ću popuniti u toliko što imam čast poslati Vam u prepisu izveštaj jednog od naših učitelja koji su se zatekli u Kruševu za vreme njegovog zauzimanja i pada. Iz njega se vidi kako je tekao ceo događaj. On nam iskazuje da sam pokušaj komita da što ozbiljno urade nije ispao kako valja i ne malo će se naći njih koji ih osuđuju za nesreću koja je snašla Kruševo, ali on sam pokazuje još na kakav način turska vojska umiruje i to svoju zemlju. Ovdašnji bugaraši se, međutim, brane da sa zauzimanjem Kruševa nisu hteli ništa drugo no da prikupe dosta novca (oni su uspeli skupiti 800 turskih lira), no ta bi odbrana samo više njih teretila jer bi onda zaključak bio, da su oni žrtvovali imanja, život i čast tolikih hrišćana da bi došli do — para.
A ovih žrtva bilo je dosta. Naši učitelji kazuju da su bašibozluci iz okolnih turskih sela tovarima odnosili pljačku. Plen je užasan bio, piše mi prilepski upravitelj; ovde se po čaršiji prodaju razni adiđari za male cene, razne zlatne dijamantske grivne, grane i igle prodaju se za liru dve, najskuplje do tri lire. Zlatnih lančeva i časovnika ima puno. Isti upravitelj javlja da se Turci hvale kako im je glavom komandant paša dopustio da haraju. „Mal siromaha [... nečitko]
mal vaša slava moja" — rekao im je paša. U zlostavljanju vojska nije gledala ni na kakvu razliku. Ko bi im pao šaka, samo neka je đaur, zlo bi prošao. U Bitolj je doveden sav isprebijan šef stanice u Ekšisu, Grk, koji je otišao rodbini u Kruševo.
On je poznavao mnoge oficire koji su učestvovali u ovom pohodu turskom i koji nisu prstom mrdnuli kad su gledali kako ga vojnici tuku, i pravili se da ga ne poznaju.
Mnogo je porodica ostalo bez krova i hleba a među njima su na žalost i svi naši učitelji. St. Stavrić, Ant. Todorović, N. Badžović, K. Dimitrijević, mogli su samo život svojih i svoj da spasu a sve pokućanstvo propalo im je. Isto tako stradao je sa svim i upravitelj Grdanović koji je za vreme događaja bio u Bitolju gde je bio pozvan poslom. Osim ovih pretrpeli su velike štete i još neki učitelji po našim selima u okolini Kruševa tako da se svi oni nalaze u velikoj nevolji, koja im

* V. pod br. 164.

čak i glađu preti. Meni je čast poslati Vam u originalu ovo malo pisamce našeg učitelja Stavrića iz kojeg ćete videti u kakvoj su bedi. Čim je dobio mogućnost Konsulat im je ispratio malo novaca, koliko da imaju za leb i prve najhitnije potrebe. Njih je žalosno bilo videti. Badžović je imao na sebi neki stari zimski kaput, a jadan Petar Ristić došao je bosonog i tek u Bitolju pozajmio cipele. Videći ih ovakve i u očajanju šta će s njima biti, g. Ristić im je obećao, a i ja ih sada hrabrim; da ih Srbija neće napustiti sad u ovim teškim trenutcima. Mi smo im obećali pomoć i meni je čast najučtivije Vas zamoliti, Gospodine Ministre, da otkupite to naše obećanje i da izvolite odobriti da svima postradalim učiteljima prilikom ovog Kruševskog događaja mogu izdati bar 1500 dinara na račun poverenog Vam Ministarstva. Od te pomoći bi oni mogli nabaviti prve hitne potrebe. Zbog toga molim da o Vašem rešenju budem telegrafski izvešten.

Iz izveštaja od 7. o. m. PP Br. 525, izvoleli ste videti da je g. Mandelstam postavio više od dvadeset pitanja vojnom sudu koji je sudio ubicama pok. Rostkovskog, kojima je hteo da utvrdi da je Rostkovski ubiven potpuno nevin i da su glasovi turskih i grčkih krugova o upotrebi korbača i revolvera od strane pokojnika potpuno lažni. Sud je to utvrdio i ovdašnje zvanične novine "Monastir" od 13. avgusta o. g. Br. 944, donele su o tome belešku. „Tragično ubistvo pok. Rostkovskog, veli se u toj belešci, konsula Rusije u Bitolju, od strane žandarma Halila, koji je stražario pred karaulom Dobište zvanom Nunetije, izazvalo je veliko sažaljenje. U daljim redovima osuđuje se ovakav postupak, učinjen od strane jednog Osmanlije, koji se od sviju naroda odlikuju svojim gostoprimstvom, i preporučuje se da svaki Osmanlija bude najobazriviji prema stranim konsulima, koji se kao gosti bave ovde. Govoreći o istrazi vojnog suda, utvrđuje da je pok. Rostkovski ubiven zato što je pitao stražara - zašto mu se ne javlja, našto mu Halil nije ništa odgovorio nego je pucao tri puta i ubio ga.

Javljajući Vam o pogibiji Rostkovskog, g. Ristić je izneo i nekolike uzroke koji su prouzrokovali ovaj žalostan događaj. Među njima onih opštih koji stalno caruju u Turskoj i koji su uzrok svih zala i nevolja koje trpi ovdašnji hrišćanski svet, a ima ih koji se naročito odnose na ubistvo od 26. pr. m. To su jako podržavani glasovi da je pok. Rostkovski putovao u prvoj polovini pr. meseca po morilovskim i prilepskim stranama toga radi da hrabri komite i stanovništvo i drugo, pitanje o pozdravljanju konsula. Ko je poznavao pok. Rostkovskog bio je uveren da su prvi glasovi potpuno neosnovani; i ja sam za to dobio još jedan novi dokaz. Izveštavajući o dolasku Rostkovskog u Prilep, tamošnji naš upravitelj škola piše da se u manastiru Sv. Arhanđelu — u selu Varoši a na po časa od Prilepa — sastao sa mnogim građanima koji su mu se tužili na vlasti i vojsku i molili za pomoć. Rostkovski im je na to odgovorio da će biti sve dobro, samo dok nestane komita po planinama, i savetovao im je da ove ne primaju. Ma kako, dakle, bili neosnovani ti glasovi, oni su razumljivi pošto su dolazili iz turskih i grčkih krugova, jer je razumljiva bojazan ovih krugova od putovanja jednog ruskog konsula po slovenskim selima, a u ovo vreme.

Pitanje pozdrava i držanje konsula Velikih Država u njemu bili su neposredan povod stradanja pok. Rostkovskog.

U Bitolju nije bio običaj sve do pre tri meseca, da stražari pozdravljaju konsule. Tada je jedan od konsula Velikih Sila — mislim g. Zisart, talijanski — pokrenuo to pitanje među kolegama; ovi su to prihvatili i zajednički učinili korak kod ondašnjeg valije Ali Riza-paše. Ovaj im se nije odazvao traženju, stvar je otišla kod Ambasada, i naređenje je najzad došlo od Porte u korist traženja konsulskog. Neosporno je da je ovo zahtevanje konsula bilo potpuno opravdano, ali je bilo sigurno da će biti dosta teškoća izvesti ga kako valja. To je zavisilo od držanja ovdašnjih predstavnika Velikih Sila a ovo nije bilo onakvo kakvo je zahtevala sekundarna važnost samog pitanja i izuzetne prilike u kojima se nalazimo u poslednje vreme. Naterati vojnika da pozdravlja jednog đaura, ma to bio i konsul, kad on nije navikao ni svoje starije da pozdravlja nije bila laka stvar, a konsuli su na to bili uložili i suviše revnosti, tako da su sukobi bili neizbežni. Uz ovo su došle vanredne prilike, usled kojih se broj ovih stražara udesetostručio i time stvarao sve više teškoća izvođenju naredbe Portine. Umesto da svaku nepravilnost u ovom pogledu dostavljaju valiji, konsuli su se zaustavljali sami i tražili da se oni pozdravljaju, pa tek o tome posle

izveštavali valiju. Vojnici su nerado trpeli ovo direktno zapovedanje od strane konsula, i nije čudo što se kod njih ubrzo javilo nezadovoljstvo, tako da se po varoši već govorilo o nekim pretnjama ovih nedisciplinovanih čuvara javne bezbednosti. Francuski konsul je na mesec dana javio svojoj Ambasadi, da Turci prete Rostkovskom zbog njegove revnosti u pitanju pozdravljanja i da nije nemogućno da mu se što desi. Na žalost pok. Rostkovski je bio pored drugih još uzroka žrtva te svoje revnosti.
Od toga doba pozdravljaju nas na sve strane i odmah je izrađen jedan pravilnik koji mi je čast poslati Vam u prilogu pod ... a na francuskom jeziku.

U izveštaju od 7. ov. m. PP Br. 544, javio je g. Ristić da su mnoga sela u lerinskoj kazi popaljena i poharana. Tada je samo u kratko zabeležen užas koji je počinila vojska i ma kako da je izvor po kome je to javljeno bio pouzdan moglo se pomisliti da ima preterivanja. Pokazalo se, na žalost, da je ona malo zabeležena strahota senka od onoga što se zaista dogodilo. Meni su dolazili seljani iz tih sela i oni pričaju takve užase da se čoveku koža ježi. Mučenja svake vrste, ubijanja, silovanja, vađenja dece iz majčine utrobe pa bacanje psima seoskim na hranu, odvođenje žena i devojaka, haranje i paljenje domova, mislim da ni u čem ne ustupa onim zulumima i zverstvima za koje nam kaže knjiga da su age i dahije činili pred naš prvi i drugi ustanak. I jadni roditelji i muževi dolaze da nam kažu to, i traže spasa, jer je sada mnogo mučnije dići ruku na svog ugnjetača nego što je to bilo pre sto godina. Primera radi, šta vojska radi i koliko duša strada prilikom ovakog jednog turskog umirenja sela, meni je čast poslati Vam u originalu izveštaj iz revolucionarnih krugova o propasti sela Armensko. (Molim da se on ne daje javnosti u detaljima.) Tome slično pričali su mi seljani iz sela Bufa, Neokazi, Rakova i Vrbeni (svi iz lerinske kaze), koji su uspeli doći do Bitolja.
Još nepouzdani glasovi koji dolaze iz ohridskih i kičevskih strana kazuju da je tamo vojska počinila iste strahote. Kažu da su bašibozluk i vojska popalili u okolini Ohrida 33 sela i da ima izgorelih sela i u kičevskoj nahiji. No kako je veza s tim mestima još neprestano prekinuta nemogućno mi je bilo proveriti te glasove i dobiti detaljnija obaveštenja. Zbog toga Vam nisam mogao ništa više odgovoriti na Vašu depešu kojom ste me pitali šta je sa selima kičevske nahije, do da veze s tim stranama još nemamo. Upravitelj kičevskih škola Lazar Kujundžić nalazi se poodavna u Bitolju; i on ima dužnost da me odmah izvesti čim prvi putnici iz Kičeva dođu i donesu glasove o tamošnjim prilikama. Međutim, ovo je četvrta nedelja kako putnika nema, zbog čega i sam upravitelj ne može da se vrati u Kičevo.

U poslednjem izveštaju, javljeno je da je obrazovan jedan sud ad hoc koji će suditi samo krivice revolucionarne prirode. Taj je sud već otpočeo da radi, i 12. ov. m. osudio je dvojicu na smrt, ali presuda do danas nije izvršena.

O kretanju vojske nije ovde mogućno imati tačnih podataka zbog toga što u dovođenju i razmeštanju vojske vlada jedan haos u kome se je teško razabrati. To mi je isto potvrdio i Ministarstvu poznati fon Geben koji se ovde bavi od dužeg vremena radi vojničkih posmatranja. Šef stanice pričao je da je vojničko kretanje tako veliko da ni za vreme grčkog rata nije ovako bilo; ovih dana mu se desilo da 36 sati nije imao ni časa odmora, dočekujući i otpravljajući vozove.

---

11. o. m. bio je primljen konsularni kor u zvaničnu posetu kod novog valije. Vredi zabeležiti da: nam ni odlazak starog valije Ali Riza paše ni dolazak novog Hazima beja nije saopšten pismeno kao što je uvek rađeno. Za zvaničnu posetu javljeno nam je usmeno preko dragomana valijskog, i po naročitom naglašenju, posetu smo pravili u redengotima a ne u uniformi. Sutradan, 12. ov. m. vratio mi je valija posetu. Ni u konaku ni kod mene nije bilo razgovora ni o čem što bi bilo vredno zabeležiti.

---

11. o. m. otputovao je iznenada i zasebnim vozom odavde Ruždi paša u Carigrad. Kažu da je ovo učinio Tahir paša, poverljiv čovek jildiski, koji stoji u direktnoj prepisci s Jildizom, uspevši da proturi svoje mišljenje kako Ruždi paša nije pogodan za ove krajeve sad u ovim ozbiljnim trenucima. Ruždi pašu je zamenio Nasr-paša, koji mora da je poznat Ministarstvu, dok se bavio u St. Srbiji.

13.o. m. otputovala je jedna komisija od pet hrišćana i pet muslimana po okolnim selima da poradi kod seljaka i ustaša da predadu oružje s tim da im Sultan sve oprašta i da se svi mogu vratiti mirno svojim kućama. U isto vreme izdate su objave na turskom, srpskom, bugarskom i grčkom jeziku da se to isto savetuje seljacima, koje su prilepljene po varošima i rasturene po unutrašnjosti. Jednu takvu objavu u originalu s turskom i srpskom sadržinom čast mi je poslati u prilogu.
Prepis ovog izveštaja poslao sam svima poslanstvima (sem Atinskog i Cetinjskog), Zastupništvu u Sofiji i Generalnim konsulatima u Skoplju i Solunu.

Pisar
Ljub. M. Mihailović

Original. AS, MID, PP, 1903, I/6. br. 3470.

189

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 167. 16/29. VIII

Čas mi je izvestiti Vas, da sam danas primio pismo od našeg Generalnog konsulata u Minhenu, da su se u tom mestu nastanile sestre biv. Kraljice Drage i to: gđa Hristina Petrovićka sa dve neudate sestre i sin gđe Petrovićke potporučnik Petrović, i da su uzele stan u ulici Pettenkoferstrasse 37. U isto vreme molio me je Konsulat za intervenciju kakvo stanovište da zauzme ako mu se imenovani obratili budu radi zaštite, ili vize, pasoša i t.d.
Saopštavajući Vam goreizloženo, čast mi je moliti Vas za izvešće, kakva upustva da dam Konsulatu.

Otpravnik poslova
Dr M. V. Radulović

Na poleđini:
Saopštiti minhenskom Konsulatu, da se prema G-đi Hristini Petrovićki, njenom sinu i sestrama ima odnositi isto onako kao i prema svima drugim srpskim podanicima u Minhenu.

Original. AS, MID, PO 1903, F-, D-, S/26, pov. br. 1526 [u knjizi slab otisak pa se ne vide oznake uz F i D]

190

Diplomatska agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj — Sofija
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 335. 16/29. VIII

Pre no što će narediti nove mere za mobilizaciju jedrenskog korpusa Visoka Porta izvestila je o tome Kneževsku Vladu preko ovdašnjeg Otomanskog komesara, nagoveštavajući joj da je na to primorana jedino ustaničkim pokretom koji se i u tom kraju sve više širi. Kneževska Vlada u odgovoru svome učinila je rezerve samo u pogledu dovlačenja vojske iz Male Azije. Prilikom današnjeg prijema izjavio mi je g. đeneral Petrov, da nalazi da je Turska već dovoljno vojske mobilisala. Po njegovom računu, mobilisani su gotovo svi evropski korpusi, što iznosi na 250.000 vojnika. Tolika vojna sila dovoljna je da izvrši u vrlo kratkom vremenu pokolj svih hrišćana u evropskim vilajetima Carevine. Kad se uzme u obzir da je u redovima turske vojske disciplina potpuno iščezla, usled mnogobrojnih uzroka, opasnost od ovakvog pokolja postaje svakim danom sve veća. No kad bi povrh svega toga Visoka Porta uzela da dovlači i vojsku iz Male Azije, đeneral Petrov nalazi da bi time ne samo opasnost od pokolja bila uveličana, već da bi i susedne manje države bile ugrožene tolikim nagomilavanjem trupa. S toga se Kneževska Vlada rezervisala, da za taj slučaj preduzme mere koje nađe za potrebno.
Đeneral Petrov upustio se ovde u ocenu sadašnje turske vojske, i rekao mi je, da je po njegovom nahođenju, ista sada u daleko lošijem stanju no što je bila za vreme ratova koji su prethodili oslobođenju Bugarske. Njemu izgleda da je nestalo i onog duha i onog junačkog požrtvovanja i subordinacije, i da je nastala opšta labavost i nepouzdanje. Kao jedina moralna osobina ostao joj je još samo fanatizam, koji je suviše zaslepljen, da bi je mogao nečemu odvesti.
Imao sam prilike da i od barona Gizla, austrijskog vojnog izaslanika u Carigradu, čujem sličnu ocenu o turskoj vojsci. Po njemu, se prelaz ustaničkih četa iz Bugarske u Makedoniju može objasniti samo krajnjom nehatnošću trupa postavljenih da čuvaju granicu. Postalo je već legendarno, da ove trupe danju još vrše kako tako svoju dužnost, no da noć smatraju kao bogom danu za odmor. I onda su sasvim pojamni ne samo prelaz četa iz Bugarske, već i njihovo slobodno kretanje po samoj turskoj teritoriji, pri svem tom što broj mobilisanih vojnika iznosi od 1/4 miliona. Sva je granica prema Bugarskoj tako dobro posednuta gustim vojničkim kordonom otomanskih trupa, da V. Porta izgleda uvek malo smešna, kad Kneževskoj Vladi čini zamerke da ne pazi dovoljno granicu. Odgovor ovoj poslednjoj uvek je lako naći: šta smo mi krivi ako zaista čete prelaze, kad ni vi Turci, sa daleko većom graničnom posadom, niste u stanju da im stanete na put?
Ali Feruh bej ne priznaje, razume se, da je nemarnost kod turske vojske dostigla ovaj stepen. On navodi, kako svaka četa koja hoće da pređe u Tursku, uvek naiđe pri prvim svojim pokušajima na otpor turske vojske. No, Turci se žale naročito što Bugari ovim razbijenim ustanicima dozvoljavaju sasvim miran i slobodan povratak na zemljište Kneževine, gde im ništa ne smeta da pokušaju još više puta preći u Tursku, što im naposletku jednom ispadne za rukom.
Turski komesar bio je izvešten da veći deo četa, čiji je odlazak za granicu iz raznih gradova

Kneževine ranije bio signiran, nije još prešao u Maćedoniju, već da su se veće ili manje bande nalazile raspoređene duž granice, idući od Ćustendila jugo istoku, očekujući da im se da znak za prelazak. Po izvešću Ali Feruh beja, a i po raportima našeg naročitog čoveka, na jučerašnji dan — 15. avgusta — trebalo je da se izvrši jednovremeni upad svih ovih četa u predele Turske Carevine, koji leže prema samoj granici. S toga je Ali Feruh bej na vreme izvestio o ovome Kneževsku Vladu, pozivajući je da preduzme mere kako bi se sprečilo obrazovanje četa duž granice i njihov prelaz u Tursku i čineći je odgovornom za sve posledice, ako se ne bi ovom zahtevu iskreno odazvala. Na osnovu toga Vlada je rešila da se preduzmu naročite policijske mere, i da se pogranični kordon pojača sa još dva bataljona, jednim iz prvog, a jednim iz drugog rezervnog puka. Ovi bataljoni, već ranije ojačani rezervama, bili su do sada u Radomiru i Brezniku i iznose oba ukupno 1.800 ljudi. Njima je stavljeno u zadatak da sprečavaju svako formiranje i kretanje četa između Dubnice i granice.
O samim svakodnevnim sukobima, atentatima dinamitom, pokoljima i ostalim užasima đeneral Petrov veli, da se dobijaju još dosta nepouzdani, i u jednom ili drugom smislu preterani izveštaji, tako da je još nemogućno stvoriti sebi tačan pojam o događajima i o krajnostima, do kojih oni mogu dovesti.
Vojni ministar Savov rekao je đeneralu Protopopovu, ruskom vojnom izaslaniku, da Bugari sa svoje strane neće jesenas, ni zimus ništa preduzimati, no da mu za proleće ne može da jamči.

Za vreme dok sam bio na današnjem prijemu u Ministarstvu Spoljnih Poslova dolazili su u Zastupništvo V. Dimitrijev i Dr. Strezov i ostavili pod ... priloženu rezoluciju prekjučerašnjeg mitinga, na kome je bilo do 2.000 ljudi; i koji se u potpunom redu i miru održao i razišao, blagodareći po svoj prilici energičnim merama policijskim da se spreči svaka manifestacija pred stranim Zastupništvima.

Pri eksploziji voza kod Kulon Burgaza poginuo je jedan naš podanik, koji je bio u službi pri kujni. Način izvršenja ove eksplozije još nije utvrđen, i ako se za sad već zna da je jedna machine inférnale uneta u voz, možda još u Srbiji, i da je eksplozija bila pričinjena u određeno vreme, naročitim satnim mehanizmom.

Boško I. Čolak-Antić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-III, D-VII, I/39, pov. br. 1539, v. pov. br. 1504.

191

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Poslanstvu Kraljevine Srbije u Francuskoj — Pariz

Šifrovano - 18/31. VIII
Sve vesti po stranim novinama o razdoru u vojsci i nekakvoj zaveri među oficirima, kao i o nameri vlade da zaključi nov zajam 25 miliona, lažne su potpuno i možete ih demantovati podesnim načinom.

Ministar

AS, MID, PO, F-VI, D-IX, O/71, pov. br. 1648, v. pov. br. 1633.

192

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Poslanstvu Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad

\- 19. VIII/1. IX
Šifra:

General *Sava Grujić* danas polazi preko Rumunije i Konstance za Carigrad, da tamo vrši dužnost poslanika, provizorno do dalje naredbe. Porta izveštena o ovome preko ovdašnjeg turskog poslanika. Učinite što treba da Grujić primi upravu Poslanstva čim tamo stigne.

Koncept. AS, MID, PO, 1903, F-I, D-VII, G/12, pov. br. 1517, v. pov. br. 1496.

193

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 94. 19. VIII/l. IX

Očekujući iz dana u dan potvrđenje moga položaja od strane Forin-ofisa, ja sam za neko vreme bio odložio da izjavim svoje saučešće porodici markiza Solzberija, povodom njegove smrti, ali da ne bih sasvim izostao od ostalih šefova misija, ja sam pod 14. tek. poslao nekoliko utešnih reči njegovom najstarijem sinu, Lordu Kranbornu, koji zauzima položaj državnog podsekretara u Forin-Ofisu.
Pre dva dana imao sam čast primiti od Lorda Kranborna i ako kratku, opet zato ne manje srdačnu, zahvalnost njegovu na ukazanom mu saučešću. Smatram za dužnost da Vam pošaljem prepis i prevod kako moga pisma tako i njegovog odgovora. Zemni ostaci velikog pokojnika biće sahranjeni danas po podne, oko 2 sah. u porodičnoj grobnici, u crkvi na njegovom dobru u Hatfildu, pored njegove žene, koja je umrla pre 4 godine. Pogreb će imati, po naročitoj želji pokojnikovoj, najintimniji karakter, bez ikakve pompe i parade. U isto vreme držaće se svečano opelo u Vestminsterskoj crkvi, na kome će biti zastupljeni naročitim izaslanicima Kralj i Prestolonaslednik, kao i oba Doma Parlamenta.
Milo mi je što Vam mogu javiti, da sve današnje novine donose povoljne telegrame o putovanju Njegovog Veličanstva Kralja u Topolu, Aranđelovac i Kragujevac gde je najoduševljenije pozdravljen od naroda, što će znatno zagladiti neprijatne utiske od subote o nekom opštem nezadovoljstvu u Srbiji i nesnosnom položaju Kraljevom zbog t. zv. Pretorijanaca. Primetio sam, da „Standardov" naročiti dopisnik iz Odese često rasprostire vesti o Srbiji a la „Narodni list" po Šibaliću, ali i „Standard" je danas doneo Rojterov telegram o oduševljenom dočeku Kraljevom u Topoli itd. iz čega će njegovi čitaoci najbolje videti neosnovanost glasova iz Odese.
Pre nekoliko dana saopštio mi je g. Mijatović „da je spremio da pošlje glavnijim političkim listovima londonskim jedno otvoreno pismo, u kome pledira za neodložno obnovljenje diplomatskih odnosa između Srbije i Engleske, ali pre no što bi ga predao javnosti, on me je molio da mu javim kako stoji stvar s mojim priznanjem od strane engleske vlade, i da li bi meni možda bilo nepovoljno da on u javnosti kao prost građanin srpski dokazuje da te odnose treba odmah obnoviti". On mi je ovo pisao sigurno usled Vaše poruke, po meni, da ne prestane i dalje raditi u interesu Srbije.

Kad sam mu ja odgovorio kako stvar stoji i da ne znam šta bi dalje bilo najbolje raditi za uspeh, prema današnjim prilikama, gde nam treba imati mnogo takta i strpljenja, ali da ostavljam njegovoj uviđavnosti i iskustvu, on mi je javio: „da ne može da se reši da spremljeno pismo preda štampi. Bojim se, veli, da im time samo ne dam povoda da nas opet izgrde i izlože prezrenju, a već znam da u Srbiji ne samo što mi neće kazati hvala, nego će me verovatno osumnjičiti da imam s time nekih zadnjih namera. Međutim, jasno je i poznato je da ako bi se bar nekoliko glavnijih listova izjasnilo za vaspostavljanje odnosa, vlada bi engleska tome odmah sledovala. U samoj stvari posle ubijstva Kralja Aleksandra Lord Lansdaun nije nameravao da suspendira odnose, ali je promenio svoju prvu nameru kad je video kako glavni politički listovi traže da se odnosi sa Srbijom sasvim prekinu. Tako bi se on poveo po impulsu javnog mnenja i sada, kad bi se samo ovi mogli pobuditi da progovore u prilog obnavljanju tih odnosa.
Ja ću da se razmislim dan-dva.
Međutim, ja sam smatrao za dužnost da Vas o ovoj našoj prepisci izvestim i da Vas molim za upustva, jer ja faktički nisam siguran da li se g. Mijatović ne vara kad misli da bi njegovo pismo moglo promeniti dosadanje držanje engleske vlade prema nama.

Aleksandar Z. Jovičić

Original. AS, MID, PO, 1900, F-IV, D-III, I/11, pov. br. 1574, v. pov. br. 1529.

194

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 897. 19. VIII/l. IX

Izgleda da je Sultan uvideo kakav bi do zla Boga rđav utisak učinilo u Evropi obustavljanje orijent-ekspresa i konvencionalnog voza te je juče posle podne izašla naredba da se ovi vozovi puste u saobraćaj po starom redu vožnje. Sinoć je dakle konvencionalni voz otputovao ali smo juče ujutru ostali bez pošte jer je voz, koji je trebao da dođe u 7 č. ujutru, došao tek u 8. č. u veče, zato što mu je noćna vožnja bila zabranjena.
Juče su uzaludno čekali na Porti Velikog Vezira, pored mene, i talijanski ambasador i rumunski ministar; u četiri sata posle podne javljeno je da Ferid-Paša neće dolaziti na Portu i po njegovoj naredbi poslata su mu u stan dva sekretara. Ovo je već po treći put kako sam uzaludno išao na Portu, bar što se moga viđenja sa Velikim Vezirom tiče. Umesto Ferid Paše video sam Ministra Inostranih Dela, a to je toliko koliko da nisam nikog video. Tefik-paša samo klati glavom, izgleda uvek zadovoljan i nepromenjivo uverava svakog da će se u Makedoniji za 15 dana povratiti red i da će ustaši biti totalno razbijeni. Što ovih 15 dana traju već toliko nedelja i što mogu trajati još toliko isto meseci, to Tefik-pašu ni malo neće ženirati da vam sutra opet da ta ista uverenja.
Kad sam poveo reč o Staroj Srbiji, ministar mi reče kako im je i Feti-paša pisao u smislu predstavke koju sam učinio pre desetak dana i kako je tobože naređeno da se vojska koja se tamo nalazi više ne dira. Tefik-paša rekao mi je čak kako su neki bataljoni, koji su se bili iz Stare Srbije krenuli, dobili naredbu da se natrag vrate, u što ja ne verujem. Ja sam, Gospodine Ministre, jednom prilikom i g. Zinovjeva upozorio na opasnost kojoj se izlaže srpski živalj naglim odlaskom vojske iz Stare Srbije i umolio sam ga da i on sa svoje strane skrene Portinu pažnju na ovu opasnost, što mi je Ambasador i obećao. Istina, gospodin Zinovjev se malo ustezao da prizna da su mu i ruski konsuli o tome pisali, jer, kao što mi reče, vrlo je teško u ovo po Tursku tako kritično vreme stešnjavati rad njenih generala.
Nikakva krupnija vest nije došla iz jedrenskog vilajeta; na Porti tvrde da su poslednje vesti

povoljne. Sa sviju pak strana stižu strašne vesti o zulumima koje čini turska vojska. Ona će ceo narod oterati u komite; što više vojske, to sve manje sigurnosti, i ako se ovako produži, a svi su izgledi da će se produžiti, onda će održanju mira najveća opasnost pretiti od same vojske. Izgredi i zulumi koje ona čini zadaju ovde velike brige. Uopšte stanje postaje iz dana u dan sve ozbiljnije i kritičnije. Ceo se svet pita kako će se sve ovo svršiti. Sve što Vam mogu kazati, — to je jedino pozitivno — to je, da ovde skoro niko ne veruje da će se staro stanje moći povratiti. Greh je i pokušati da se ono povrati jer bi taj pokušaj samo izazvao izlišno prolivanje krvi. Nadati se je da će se to jednom uvideti i u samom Petrogradu i Beču i da će se ovog puta na drugi način nastati da se poboljša stanje nesretnog hrišćanskog stanovništva.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO 1904, F-VI, D-III, pov. br. 1572.

19<u>5</u>

<u>Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Skoplje</u>
<u>Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd</u>

Pov. br. 1207. 19. VIII/1. IX

I ovaj moj izveštaj, kao skoro i svi drugi, samo je tužna istorija ovih teških dana koje preživljuje naš narod u ovim klasičnim srpskim krajevima. Rekoh da ih preživljuje, ali mi se sve čini da će ga, u izvesnim krajevima, jedva ostati toliko koliko da ima ko pričati užase koji su se dešavali u doba, kad se Jevropa ponosi velikim svojim kulturnim, intelektualnim i materijalnim napretkom. Ali ovo i nije Jevropa. Sami Turci drugojače nikad i ne kažu, no da je Turska, a ostalo je tek Jevropa. I imaju pravo. Ovakih užasa i nema u Jevropi.
A zar nije to užas, kad Turci oseku oba uva popu Anđelku iz sela Premka u Porečkoj kazi? Ovako zverski unakaženom, još su mu zadali nožem više teških rana koje će mučno preboleti. Ovaj nečovečni napad na jednog skromnog službitelja svete nam vere i bednog naroda našeg izvršen je još 20. pr. meseca, ali sam istom danas dobio o njemu izveštaj, jer Turci, izgleda, namerno smetaju svakom saobraćaju; samo da svet ne bi doznao za teška zla koja čine našoj braći.
I još jedan dobri službitelj Hristove crkve i svojega naroda nasilnički ode Bogu na istinu da priča kako i u XX veku njegov verni sluga gine što morade ostaviti svoj dom, da bi mogao izvršiti jedan obred svoje svete vere. Desilo se 14. ovog meseca. Pop Dimitrije iz sela Grešnice u Porečkoj kazi, otide u Suvodol da opoji jednog mrtvaca. U povratku, na desetak minuta ispred samoga sela, susretne ga jedno odelenje turske vojske koja stanuje u Tekiji iznad Deviča. Bez ikakva povoda, vojnici opale plotunom na popa Dimitrija. Pogodi ga jedno zrno, ali smrtonosno. On ga odnese do svoje kuće, gde posle četiri sata samrtnih muka, ispusti svoju dušu. Budući pri svesti pričao je sam da su ga vojnici ubili.

Koliko još ovakih nedela mora biti u onom kraju, odavde se ne može za sad znati, jer saobraćaja nema. Ali i ovde, u bližoj okolini, svaki dan ima da se zabeleži po koje zverstvo, po koji nasilnički turski napad na mirni ovaj narod, koji je dugim bedama i teškim zulumima toliko satrven, da već malo i liči na savremeni srećan svet. Evo Vam poslednjih događaja ove vrste iz skopske okoline.
Seljaci iz Novoga Sela vozili žito u subotu uveče 16. ov. mca. Tri ih vojnika napadnu, istuku i uzmu im novac. Uzeli su Bošku Janićijeviću 5 belih medžedija, Sokolu Kuzmanoviću 1 belu,

Pinčetu Trajkoviću 1 belu, Stojančetu Teševiću 16 groša. Sa ovim su još bili i Boša Micević i Trajko Tasović koji novac nisu imali. Posle ovoga vojnici uđu u kuću Minčeta Petkovića. Tražili su čarape. Da bi ih dobili istukli su sve ukućane.

Doznao sam da je danas mrtav nađen na putu, sa odsečenom glavom, Pera Radićević iz sela Pobužja. Ubili su ga ilavi blizu Skoplja na mestu zvanom "Butel". Radičević je sav izrešetan kuršumima.

U nedelju u veče 17-og ovog mca, askeri su ubili Mladena Stojanovića iz sela Bulačana na guvnu. Isto tako ubili su askeri i sina Trifuna Stamatovića iz sela Sinca. Ova su sela u Skopskoj Crnoj Gori.

Ovde ću dodati iz jednog izveštaja od 16. ovog mca o stanju u Preševskoj kazi. Po njemu, onamo je bio mir i red do na četiri dana pre izveštaja. Onda oseti turska vlast neke komitetske čete, za kojima stane tragati i dan i noć. Izveštač misli, da su Komite bugarske i da su onamo došle iz Kratovske ili Palanačke kaze, uklanjajući se ispred potere turske.
Vlast je posumnjala da su te komite bili u manastiru Sv. Oca Prohora, te je s toga poslana vojska koja sedi i hrani se u manastiru. Iz manastira vlast je sprovela u Preševo igumana Vladimira, epitropa Nedeljka i devet manastirskih momaka radi istrage. Izveštač dalje veli, da mnogi seljaci trpe zulume od vojnika i da su se majstori koji vrše opravke, preplašili te će obustaviti dalji rad.

M. Marković

Original. AS, MID, PP, 1903, I/1, br. 3405.

196

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 904. 22. VIII/4. IX

Kad su početkom ove godine Rusija i Austrija izašle sa poznatim projektom o reformama, one su računale da će se sa njihovim izvođenjem suzbiti, bar za izvesno vreme, revolucionarni pokret komitetlija. Držalo se da će biti dovoljno osigurati hrišćanskom stanovništvu ličnu i imovnu bezbednost pa da se u zemlji povrati red. Računalo se najzad i na utisak koji će učiniti na hrišćane austrougarski [i ruski!] sporazum i njihova zajednička intervencija u korist ovih potlačenih sultanovih podanika. Rusija i Austrija vrlo su dobro shvatile da će se revolucionarni pokret moći ako ne sasvim suzbiti a ono u veliko oslabiti, samo ako se odmah iz početka postigne izvestan uspeh, koji bi nema sumnje, utvrdio u Hrišćane veru u moć ove zajedničke intervencije; a to bi pak, sa svoje strane, oslabilo upliv pokretača ustanka na selsko stanovništvo. Da bi se, pak, postigao ovaj ma i efemeran uspeh, trebalo je dati Turskoj mogućnost da ona sa svoje strane nešto učini; trebalo je, dakle, tražiti od Turske samo onoliko koliko je ona u stanju da učini, i zato se od Porte tražilo minimum od reforama, ali ona nije bila u stanju da izvede ni sam ovaj minimum. Po svome starom, danas već vekovnom običaju i Jildiz i Porta gledali su da se obećanjima i raznim

uverenjima izvuku iz teškog položaja, u koji su bili zapali svojom rođenom krivicom. Nemajući kuda, jer je na pragu bila evropska intervencija, Carigrad se od jednom napravio i poniznim i poslušnim. Porta je u zvučnim frazama objavila Evropi svoju gotovost da iskreno izađe na susret austro-ruskom projektu. Ko se ne seća onog pljuska od irada, onih raznih komisija, onih silnih postavljanja svakovrsnih činovnika, kojima je, tobož, bilo povereno izvođenje reforama, i sve to propraćeno mnogobrojnim izjavama punih najlepših uverenja o sultanovoj očinskoj i podjednakoj brizi za sve njegove podanike bez razlike vere i narodnosti? Ali sva ova obećanja i sve ove izjave imale su, kao i uvek, jednu jedinu svrhu: zavarati Evropu i dobiti malo vremena. Nikad nije Abdul-Hamid ozbiljno pomišljao ni da ispuni data obećanja ni da uvede reforme. On je računao da će revolucionarni pokret brzo ugušiti i da će ga Evropa, kad se jednom povrati ma i prividan red, ostaviti na miru sa svojim reformama. Evo zašto je sultanu trebalo pošto poto dobiti malo vremena, evo zbog čega usamljenik Jildiz-Kioska nikad nije bio tako izdašan u obećanjima kao početkom ove godine.

Bilo bi i suviše naivno pretpostavljati da su g. g. Zinovjev i Kaliče mogli ma i za jedan sekund poverovati izjavama Abdul-Hamida. Ako su oni ugađali Sultanu, ako su se pred svetom pokazivali zadovoljnim i pretvarali se da veruju ovim obećanjima, To je, po svoj prilici, bilo samo zato što je i Rusiji i Austriji, isto tako kao i Sultanu, trebalo dobiti malo vremena. Ko nam može garantovati da prošlogodišnji događaji u Maćedoniji nisu zaljuljali austro-ruski sporazum? Trebalo je, dakle, na prvom mestu učvrstiti ovaj sporazum, a zatim, bilo savetima bilo pretnjom, osigurati mirno držanje Srbije i Bugarske, — a ovo se nije moglo izvršiti za 24 sata. Samo se na ovaj način može u nekoliko objasniti inače neobjašnjiva radnja ruskog i austrijskog ambasadora. Dok su se, bilo iz gornjeg razloga, bilo zato da zamažu oči hrišćanskom stanovništvu, a naročito vođama revolucionarnog pokreta, Austrija i Rusija pretvarale da veruju Sultanovim obećanjima, dotle su druge ovdašnje ambasade, a na prvom mestu Engleska, otvoreno osuđivale austro-ruski projekt i tvrdile da bez evropske kontrole Turska niti će hteti, niti će moći izvesti projektovane reforme. Međutim, i u pretpostavci da je Porta bila kadra da čak i u celini izvede ovaj projekat, opet bi zato bilo *temererno* tvrditi da bi njegovo izvođenje ugušilo ustaški pokret. Nema sumnje da bi se narod u velikoj većini zadovoljio sa ovim reformama, jer je za njega glavno da mu se osigura lična i imovna bezbednost i da u sudovima nađe potrebnu zaštitu. Stvar već stoji drukčije sa popovima, učiteljima i onom masom mladih ljudi, više ili manje školovanim, kojima Turska nikako neće da da ni najmanje mesto u državnoj službi ma da među njima ima puno koji su dovršili svoje školovanje kao Sultanovi pitomci. Napojena revolucionarnim idejama, ova klasa ljudi nije se mogla zadovoljiti sa onim prividnim reformama, sa onim mrtvorođenim delom ovdašnjeg ruskog i austrijskog ambasadora; ona je tražila nešto više i nastojavala je svima sredstvima, i legalnim i revolucionarnim, da to više dobije, i ona će ga i dobiti. Pored ova dva staleža, sa kojima bi se još i izišlo na kraj, postoje profesionalni revolucionari, koji trguju sa patriotizmom, čiji je to danas jedini zanat, to je njihov gagne pain. Ova je klasa najopasnija; ona ne može mirovati, jer bi mir i red za nju bili isto što i smrtna presuda. Od Turaka je zavisilo da ovu vrstu ljudi napravi manje više bezopasnom, ali zato je trebalo ozbiljno prionuti na posao, trebalo je stvarno, istinski poboljšati stanje hrišćanskog stanovništva. Porta, međutim, nije ništa učinila; ona je gledala da se izvuče sa golim obećanjima i da još jednom izigra Evropu. Fatalno poftoravanje jedne stare pogreške, koja će se ovog puta preskupo platiti, čije su se po Tursku kobne posledice odmah osetile.

Danas svi turski krugovi tvrde da je Turska istinski rešena da izvede reforme, i za njihovo neizvođenje Porta baca svu krivicu na komite. Ovoj se izjavi može danas potpuno verovati, jer nema čoveka koji ne uviđa da je u stvarnom poboljšanju stanja hrišćanskog stanovništva jedini spas za Tursku. Ja samo držim, da su Turci i suviše dockan došli do ovog uverenja, jer će se danas vrlo malo naći koji će se zadovoljiti sa onim što su pre nekoliko meseci toliko njih odbili kao suviše malo. Mnogo se krvi prosulo, mnogo se nesreća desilo, mnogo je domova razoreno, mnogo je porodica ostalo ucveljenih; kod jednih se mržnja i suviše ukorenila, kod drugih se fanatizam i suviše raspalio, a i kod jednih i kod drugih strasti su se i suviše razbuktale i duhovi su

preterano razdraženi da bi se mir mogao povratiti sa dovođenjem četvorice belgijskih žandarmerijskih oficira. Sa onim sa čime se zadovoljava Rusija posle ubistva njenog drugog konsula, neće se zadovoljiti Sarafov i C[ie]. Red se danas može uvesti i mir povratiti samo sa radikalnim reformama pod kontrolom Velikih Sila; sve će drugo biti palijativne mere, koje će izazvati izlišno prolivanje krvi.

I dockan je i bez predmetno je ukoravati pojedine Sile za neizvođenje reforama. Mi u Srbiji bacamo za to najveću krivicu na Austriju. Držim da je to shvatanje pogrešno, jer pored toga što njoj nije danas do spoljnih komplikacija, Austrija sem toga ne bi smela da potpiruje ustanak i da zapali celo Balkansko Poluostrvo da nije sigurna, da će u ugušivanju ustanka sudelovati uz jednu drugu Silu, a ta je Sila Rusija. Reforme se ne izvode, prvo, zato što Turska nije u stanju da ih izvede, a, drugo, zato što se Austrija i Rusija još nisu mogle sporazumeti o prinudnim merama na spram Otomanske Carevine za izvođenje ovih reforama; a biće još da se ove dve države nisu mogle sporazumeti ni o suštini samih reforama.

U koliko se ustanak bude više širio, u toliko će se više u Beču osećati potreba da se sporazum od 1897. g., koji je prošle godine izdržao novu probu na štetu balkanskih država, ne samo što više učvrsti već po mogućnosti i proširi. Ako samo usled zuluma turske vojske evropsko javno mnenje ne primora svoje dotične vlade na intervenciju u korist Hrišćana, mi ćemo se opet jednog lepog dana probuditi sa nekim novim austro-ruskim projektom o reformama, koji će se kao onaj prvi uglaviti bez znanja i sudelovanja balkanskih država, i g. Zinovjev, u znak iskrenog prijateljstva na spram Srbije, upoznaće Kraljevsko Poslanstvo u najvećem poverenju sa sadržinom ovog projekta, razume se, tek pošto ga bude predao Porti, kao što je bio slučaj i sa onim prvim projektom. Gorko će se prevariti oni koji drže da će nas Rusija upitati i predhodno se sa nama sporazumeti. Sve će se svršiti između Beča i Petrograda.

Turci produžuju tvrditi da im iz unutrašnjosti stižu povoljne vesti. Onomad je Ministar Vojni kazao, kako je između Smelova i Klisure bio ozbiljan sukob, kojom je prilikom preko 250 komitetlija palo, koje mrtvih, koje ranjenih. Isto se tako iz turskih krugova čuje da je u sandžaku Krk-Kilisu turska vojska sa svih strana sernirala jednu četu od 500 ljudi. Obe ove vesti treba još da se potvrde. Ovu drugu vest Ministar Vojni saopštio je Sultanu na dan njegove godišnjice stupanja na presto i uveravao ga je pred svima prisutnim ministrima da će se najdalje za mesec dana ustanak sasvim ugušiti.

Iz željezničke direkcije saznajem da se jedna četa od preko 200 ljudi pojavila u blizini Dedeagača, u nameri da poruši železničku prugu koja iz Dedeagača vodi Jedrenu, gdi se neprestano šalje vojska i municija. Na ovu se liniju jako motri, i nju čuva glavom Edip-paša, jedan dobar i odlučan general.

Kao što je posle 29. maja dat mig ovdašnjim turskim listovima da pišu protivu nas, tako im je posle eksplozije austrijske lađe kod Burgasa data naredba da u najoštrijim izrazima napadaju komitete i Bugaraše. Jedno izlišno i opasno draženje muslimanskog naroda, čiji je fanatizam i bez toga i suviše raspaljen.

Sultan se ponovo obratio poglavarima ovdašnjih crkava, koji su mu došli da mu čestitaju godišnjicu stupanja na presto, sa značajnom besedom, u kojoj je osuđivao revolucionarnu radnju komiteta, za koju je radnju rekao, da je ona plod podstrekanja koje dolazi sa strane. Abdul-Hamid uveravao je duhovne poglavare da mu na srcu leži blagostanje sviju njegovih podanika bez razlike vere i narodnosti i da će on svu svoju očinsku brigu posvetiti da im pritekne u pomoć, kao da će preduzeti i sve mere kojima će se poboljšati njihovo stanje. Sultan je završio svoj govor sa rečima: „Bog mi je svedok da govorim suštu istinu". Ovom prilikom Sultan je kazao Vaseljenskom Patrijarhu, da će i On poslati ličnu pomoć odboru koji je Patrijarh ustanovio za prikupljanje priloga za stradalnike u sandžaku Krk-Kilisu.

Mitropoliti: ohridski, bitoljski (pelagonijski), lerinski i kosturski podneli su žalbe Patrijaršiji protivu nasilja, pljačkanja i zuluma svake vrste koje vrše turski vojnici, ali Patrijarh umesto da podnese Velikom Veziru ovu žalbu i da traži zaštitu za hrišćane, podneo je takrir, kojim se žali na nasilje komitetlija. Ovom ne treba nikakva komentara.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-III, pov. br. 1575.

197

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Br. 474. 22. VIII/4. IX

Naknadno depeši, koju sam područnom Vam Ministarstvu poslao, čast mi je izvestiti Vas, Gospodine Ministre, da sam danas u podne ovde prispeo i odmah od g. Jov. F. Hristića dužnost primio.

S. Grujić

MID, PO, 1903, F-I, D-VII, G/12, pov. br. 1565, v. nov. br. 1556.

198

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj — Atina
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

- 22. VIII/4. IX

Hier le Ministère des Affaires Etrangères a envoyé télégraphiquement une oirculaire aux représentants de la Grèce auprès des six Grandes Puissances portant sur les massacres et les destructions commises par les Turcs a Kruchevo. Par cette dépêche, dont le texte m'a été communiqué, le gouvernement grec porte à la connaissance des Puissances que le village en question a été mis complètement à sac par les Bachibouzouks de l'armée Turque sous le commandement de Badhtiar Pacha, que 358 maisons et 188 magasins appartenant à des Grecs orthodoxes et 11 maisons et 15 magasins appartenant a des Bulgares et des Rouimains, ont ètè incendiés, que 46 personnes ont été massacrées, parmi lesquelles 41 grecs orthodoxes, que finalement 344 families grecques, ainsi que onze familles Bulgares et Roumaines, sont restées sans abri, et demande une punition exemplaire des auteurs de ces méfaits. La note ensuite dit: „Aussi dans les entretiens que j'ai eus aujourd'hui avec les représentants d'Amgleterre, de France, de l'Allemagne et de Turquie leur ai-je réclamé, après leur avoir fait un exposé des incidents de Krouchévo, que c'esit un point d'honneur pour la Turquie et son armée de frapper d'une manière sévère les personnes responsables de ces méfaits et surtout Bachltiar Pacha qui s est montré d'une cruauté inouïe et à l'égard duquel les autorités militaires et civiles ottomanes de Salonique s'expriment avec indignation et que Halmi Pacha devait recevoir l'ordre de se rendre à Kruchévo pour procéder a une enquête en vue d'établir les responsabilités. Vous ajouterez que les incidents de Krouchévo n'influenceront pas la politique suiivie par la Grèce vis-à-vis de la Turquie, mais que tout de même de pareils faits regrettables ne peuvent que mettre le gouvernement Royal dans une position difficile vis-à-vis de l'opinion publique du pays et hui enlever toute autorité auprès des populations victimes de pareilles cruautés qui peuvent justement imaginer d'être restées sans défense de la part du gouvernement Royal."

— Telle est la teneur de la note, qui — je n'ai pas besoin de le dire — n'a pas dû faire beaucoup de plaisir a la Turquie. — Cet incident suffit pour montrer sur queilles baises repose l'entente et la coopération gréco-turques et si la Porte pourra jamais consentir à ce que les armes soient distribuées aux populations grecques de la Macédoine, comme le gouvernement grec a insinuè et la presse officieuse persiste à demandar.
Une bande de 200 grecs, Macédoniens, étudiants et autres, ayant été équipée ici aux frais de M. Etienne Dragonnics dernièrement élu Président Honoraire de l'association des Macédoniens et qui a pris à sa charge aussi l'entretien des hommes qui la composaient a essayé de franchir la frontière Thessalo-Macédonienne, mais elle en fut empêchée par les autorités de Larissa et désarmée par ordre du gouvernement. M. Rallis, qua ici a communiqué cette nouvelle, inconnue encore ici, exclusivement pour les „Times" m'a ajouté qu'il est décidé d'empêcher la sortie de bandes armées qui ne pourrait que provoquer une plus grande confusion et des représailles. Mais j'ai des raisons de douter si c'est bien là le motif qui l'a amené à prendre cette imesure ou plutôt la conviction que les bandes grecques ne seraient pas agréées par les Turcs beaucoup mieux que les bandes Bulgares. — J'apprends qu'une aiutre bande est aussi en train d'être équipée et nous verrons le résultat.
La souscription ouverte en faveur des victimes de Krouchévo a atteint à peine la somme de 130 mille drachmes, dont 25.000 Drs par la Banque Nationale, 30.000 Drs par la Banque d'Athènes et 10.000 francs ont été offerts par le Roi. Le gouvernement n'a pas encore livré a la publicité cette dernière offrande, probablement craignant qu'elle ne fasse une mauvaise impression. La presse continue à solliciter des contributions mais sans résultat.
La police a arrêté et imds à la disposition du Parquet cinq Bulgares ayant pu constater qu'ils achetaient en Grèce et fournissaient aux chefs des bandes en Macédoine des armes et matières explosives. La police a en outre arrêté hier un individu suspect, qui dans ses malles, avait un uniforme d'officier russe. Cet homme ayant été soumis à un interrogatoire, a fini par avouer qu'il est capitaine attaché à la garnison russe de Crète, qu'il s'appelle Anastassiades (d'origine grecque) et qu'il cachait sa qualité parce qu'il était parti de Crète sans congé. A la suite d'une perquisition faite sur lui on a trouve des télégrammes oonventionnels avec la Russie disant d'envoyer trois cents balles de *tabac*... Le Président du Consail l'ayant fait venir devant lui lui a adressé des fortes réprimandes et lui a dit qu'il se borne à l'inviter à quitter immédiatement le territoire grec.
Domain l'association Macédonienne célèbrera une messe de requiem „pour les Grecs égorgés en Macédoine par les *brigands* bulgares".
Il est à noter que la Légation de Russie a refusé de recevoir la motion adoptée au meeting fait la semaine dernière et qui a été remise à toutes les Légations des Grandes Puissances.
Comme c'était á prévoir l'artidle du „Times" contre l'alliance Greco-Turque a soulevé un orage de protestations de la part du gouvernement et de la presse qui s'en est ocoupée pendant ces derniers jours.
Deux jeunes Turcs qui imprimaient clandestinement au Pirée un journal contre le Sultan ont été expulsés par le gouvernement grec.

Trangullis

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-V, J/l, pov. br. 1577.

199

Organizacioni odbor Svetske izložbe u SAD — Sent Luis
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

\- 23. VIII/5. IX

Excellency,
I have the honour to avail of the Courteçy of the Vice Consul General of the United States at Belgrade, to bring to Your Excellency's attention, a memorandum, in keeping with my promise at our interview during the latter part of August, last, wherein I have endeavoured briefly to present certain facts in relation to the Universal Exposition to bi opened at St. Louis, Missouri, USA, April 30, 1904, and have expressed the earnest desire of the President and people of the United States that the Government of the Majesty the King of Serbia may officially be represented.
As You will perceive practically the civilized world will be present at St. Louis. It will be the means of instantly disclosing to the multitude the progress and evolution of the participating States and bring them into more intimate friendly commercial relations.
Permit me, therefore, to urge that the question of Serbia's participation, the formal invitation for which has heretofore been presented by the diplomatic agent of the United States acredited to the Serbian Government, may receive that measure of prompt and favorable treatment its importance deserves and that spirit of friendly regard which animate the people of the United States toward those of Serbia.
A reply sent to me in care of the Vice Consul General of the United States will promptly reach me.
I avail myself of this oceasion to offer to Your Excellency the assurances of my highest consideration.

Thomas Wilbur Cridler
Commissioner for Europe
Bucharest, Roumanie
Grand Hotel Continental

PRILOG:

EXPOSITION UNIVERSELLE DE ST. LOUIS. "1904"
LUISIANA PURCHASE EXPOSITION

THE UNIVERSAL EXPOSITION OF 1904. AT ST. LOUIS. U.S.A.

MEMORANDUM
for the Government of Servia

There will be held in the City of St. Louis, State of Missouri, United States of America, in the year 1904. a Universal Exposition of Arts, manufactures, industries and the products of the soil, mine, forest and sea, intented to commemorate the acquisition by purchase from France in 1803 of the Territory of Luisiana.
This expansive territory covers over a million square miles and is larger in area than Italy, Belgium, France, Germany, Great Britain and Spain combined; greater, indeed, than the whole of the United States at the beginning of the nineteenth century. A hundred years ago that territory was practically a wilderness and contained less than 50,000 civilized inhabitants; today it numbers 15.000.000 souls, with hundreds of millions of acres under the highest state of cultivation, while its estimated aggregate wealth amounts to $ 20,000.000 or one hundred billion francs.
This Exposition is also intented to show in a manner never before equalled the progress made in the Arts, the Sciences, the Industries, and in Agriculture, not alone by the entire complement of States and Territories composing the Government of the United States but by all the Nations of the World. It will also present an object lesson, on a scale of the greatest magnificense, to demonstrate what is by the exercise of industry, perseverance and inteligence, a possibility at the beginning of the twentieth century, and will comprise the following named sections: —

1. EDUCATION. — 2. ART. — 3. LIBERAL ARTS, — 4. MANUFACTURES. — 5. MACHINERY. — 6. ELECTRICITY. 7. TRANSPORTATION. — 8. AGRICULTURE. — 9. HORTICULTURE. — 10. FORESTY. — 11. MINES AND METALLURGY. — 12. FISH AND GAME. — 13. ANTHROPOLOGY. — 14. SOCIAL ECONOMY. — 15. PHYSICAL CULTURE.

In the past hundred years times have materially changed; progress Has been made in many ways; science has advanced by rapid strides, and valuable improvements have come without number. The St. Louis Exposition will be the embodiment of these far beyond any similar enterprise.

It will have an original character and possess notable points of difference from all former expositions. It will occupy twice the space heretofore the maximum limit for exposition purposes, covering approximately twelve hundred acres. In the uses for which this great space will be set apart will be found some of the most interesting, striking and original points of difference. All expositions have had buildings, palaces, and plazas lagoons, park surroundings and concession features. These St. Louis will have and more besides. The Philippine Archipelago has requested an allotment of thirty five acres for the purposes of its exhibit which will include a native orchestra of one hundred pieces, a battalion of native troops and a native school. In addition, they will give an illustration of their native habits and customs and also show their aquatic industries, skill and sports on a lake of over twenty acres bordering their exhibit.

The Government of the United States will present an exhibit of various growing grasses and forage plants. The Agricultural building alone will cover nearly forty acres, and an hundred acres additional will be utilized for horticultural and similar exhibits. The methods of irrigation will be illustrated on a special farm equiped with all the modern varied appliances for redeeming lands of all descriptions.

For the serial tournaments a field has been set apart half a mile long, with an amphitheater seating many thousand people, and more than $ 200,000 in prizes have been provided. A course for automobile trials has been re quested and many other original features might be cited.

And now, a brief word as to the value of exposition from a commercial point of view; I think it say be safely assumed that, generally speaking, they are not restrictive of trade but rather largely seek to promote and invite it. They help at least to bring the peoples of the world closer together and afford an excellent opportunity, no other medium does so effectively, of instantly acquanting the multitude with the industrial and commercial possibilities of distant communities. It is fair to assume that the body of exhibitors from the Kingdom of Servia realizing the advantages to be derived from participation at St. Louis as a strictly business proposition, would be most happy to do so under the official patronage of their Government which would give them a standing individual participation, collective or otherwise, could not.

It would therefore, be singularly unfortunate for Servia, and quite as unfortunate for the American people were the Government of His Majesty, to decide not to participate. I cannot bring myself to believe that it will. The traditional friendship happily uniting the two Governments; their growing commercial intercourse which can be materially promoted and enlarged to the mutual advantage of both peoples; the fact that official participation means to them and to their country so far as the relations of both are con cerned to the exposition and the exhibitors from other foreign states and the still further fact that the Government of Servia now remains practically alone of all those of the civilized world, which, up to the present moment, has not signified its intention to be officially represented at St. Louis in 1904.

These and other controlling considerations that might be enumerated, strongly incline me to the opinion that His Majesty's Government should join with the other states of the world and officially participate. I can only hope that my wish may prevail, indeed, I renew with all the power words imply the cordial invitation heretofore extended to this Kingdom by the diplomatic

representative accredited there to on behalf of the President and People of the United States to join with them in an enterprise that will stand without a rival for years to come. A selected display by the people of Servia such as they are capable and willing to instal — would prove interesting, instructive, characteristic and financially advantageous. It will be money well expended, tor the proadening and liberalizing influences of such an exposition are not to be denied. It will inspire confidence and stimulate trade. It will produce honest rivalry; impart impetus and new life, the mainstay and atrength of a prosperous people and demonstrate their evolution, progress and development. Its mission is one of peace and good will toward all mankind; its aims and purposes are those of a higher civilization and a closer commercial and social condition of humanity. It will give to the peoples of the world a crowning opportunity to know and understand each other better. Appealing to the highest intellect, it will promote peace, hapiness and concord among the human race.
In my judgment, no country with which the United States maintains diplomatic relations will fail to be represented at the Universal Exposition at St. Louis in 1904 and Servia now stands practically alone in deferring its official announcement. May I therefore express the hope, in the interest of Servia, and the United States, that I may receive an immediate decision which I permit myself to believe will be favorable.
All of which is respectfully submitted

Belgrade, August 31. 1903. Commissioner for Europe.
Th. W. Cridler

AS, MID, PO, 1903, F/III, D/III, I-27.

200

Generalni konzulat Kraljevine Srbije u Francuskoj — Pariz
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Br. 8. 23. VIII/5. IX
Poverljivo

U mojoj depeši od 13. avgusta, koju sam Vam poslao posle moga sastanka sa g. Naviljom, izložio sam kako srpski papiri jako padaju i kako je važno dati što brži odgovor, ako se u opšte misli zaključivati ugovor s njegovom grupom.
Gospodin Navilj, kao i svaki čovek koji je voljan da svrši zajam, hteo bi da zna na čemu je i da li će se uopšte njemu dati stvar. U ovo doba godine mnogo bi mu lakše bilo ekulirati bonove zbog slabih poslova.
Zatim mi je g. Navilj napomenuo, da se Srpska Vlada obratila i na druge kuće radi ovoga zajma ne izvestivši ga. Kako je Vlada računala na veliku diskreciju, koja nije observirana i naprotiv, usled tih indiskrecija pojavila se veća količina spekulatora na berzi.
U svoje doba je Navilj prebacivao Vladi nerešljivost i tu nalazio uzroke odugovlačenju zaključivanja zajma — sad pak misli da je Vlada tražila da dobije vremena, kako bi mogla saznati da li se može što učiniti bez njega.
Po Naviljevom mišljenju, gore navedene indiskrecije uverile su spekulatore — baissiers — da će Vlada morati ovom prilikom izneti na pijacu ceo stok obveznica — 5 miliona — i kako joj je novac potreban, što skorim ga i ekulirati. Nadajući se tom prilikom jakom padanju, oni su prodavali à découvert, verujući da će se prilikom rasprodaje moći pokriti. Ovo se u istini i desilo, baisisiers su se pojavili, pa ne naišav na nekakvu ozbiljnu protivpartiju ubrzo su potisli naše papire.

Kao što sam napomenuo u aktu od 7/VIII, №. 7, da ako se uopšte misli raditi sa g. Naviljom, ne treba kao što bi on to želeo prvo početi sa dva milijuna, pa posle videti kakav je uspeh i onda svršavati sa tri druga, nego odjednom zaključiti ceo zajam. Vlada je pak već primila jedan milijon i u mome poslednjem sastanku Navilj je već teži u popuštanju iako po mome mišljenju nije definitivan.

Danas prilike na Balkanu idu tako brzo da svakih dvadeset četiri sata mogu doneti po koji procenat više, ako ne pokvariti i celu pozajmicu. Naši su papiri pretrpeli ovih dana ne obično padanje nego pravi poraz.

Kako su baissiers bili vrlo jaki, oni su ih bacali bez velikog otpora i larme. Dva poznata Agents de change: De l'Argentière et Chabert izišli su ovih dana sa naredbama prodaje, imajući iza sebe sigurne kuće. Kad se uzme da je dosada Otomanska Banka vladala našom situacijom, nepojmljivo bi bilo da se koja druga kuća baci na baisse i udari na Banku. Protiv-partije nije bilo nikakve, niko nije ni pokušavao da podiže kurs. Ono malo sitnijih igrača, čim je videlo šta je, stalo je na stranu jačega i počelo da prodaje.

Iz svega izlazi da je neko, ili po naredbi ili po pristanku Otomanske Banke, počeo kampanju. Svaka vest dobro je došla bila da se ide na niže s kursom. Naše su hartije 19/VIII pale sa dva poena i njihovo je padanje počelo kad se pronela vest da je Kralj dao ostavku. Iako je ceo svet bio uveren da je to puka neistina, ipak se niko nije smeo usuditi da zadrži bujicu. Pariz je sam bacio našu rentu sa relativno malim operacijama i sva je nedaća što nije bilo contre-partie. Interesantno je da ni turski ni bugarski papiri ni malo ne popuštaju.

Koliko je nama trebalo vremena i dobrog raspoloženja Francuske pa da od 70 i 72 dođemo do visine od 79,50 — dovoljno je bilo dvadeset dana (sem kupona) pa da se sve to skljoka. Navilj je iz početka sve napustio, da nas samo natera na ovaj poslednji zajam, a kad su se i drugi pomešali on više nije hteo da zadržava bujicu. Čak Navilj i ne tvrdi da su tome padanju glavni uzrok prilike na Balkanu i ako bi po ovaj razlog mogao izgledati verovatan.

Presa sva je po nas grozna u svakom pogledu. Ne samo da nas ne brani, nego sve najgore stvari citira, pa kad joj se dosadi otvorena grdnja, onda jezuitski propusti po koju liniju u „telegramima", koja je često otrovnija nego li po koji uvodni članak.

Svi ljudi, s kojima sam u dodiru, pitaju me da li je zbilja tako hrđavo stanje u Srbiji, ili da se opet što ne sprema. Da ne govorim o pojedinim scenama, gde dolazi čovek u Poslanstvo i suzom u oku preklinje da mu se kaže, hoće li se platiti idući kupon, tvrdeći da ako se to desi neće imati da jede tako reći, a ako Srbija bankrotira mora se ubiti, jer je svu svoju ekonomiju uložio u naše papire. Nije ovo samo prolazna nevolja i neka se ne misli da ovaj pad papira neće ostaviti jačega traga u našoj finansijskoj povesnici. Poverenje kreditora je uzdrmano, kad znaju da su izloženi ne samo običnim fluktuacijama finansiskim, nego i hrđavoj volji baš onih ljudi čija je dužnost da ih brane. Kad jedna vrednost može da strči, bez bitnih razloga, sedam poena, ona dokazuje da nema svoju stvarnu vrednost, nego samo fiktivnu, koja ne počiva na realnoj vrednosti dužnika, nego u mašti posrednika poverilačkih. Mi ćemo češće osećati poraz koji smo pretrpeli i još na kakav način, i jačih pozicija neće se lako viđati na našim hartijama.

Danas sam doznao i javio Vam depešom da se članovi poslednjeg sindikata sastaju u ponedeljak 24/VIII, da se posavetuju šta da se radi i kako da se zadrži struja. Po svoj prilici da je se klijentela njihova počela da buni i bojeći se ozbiljnijih posledica, oni se sastaju da podele uloge.

Gospodin Navilj pristaje, kao što sam ranije javio, da radi sa 5 1/2% od prilike ovaj zajam. Kad sam mu ja pomenuo, da Srpska Vlada neće nikada hteti da plati više od 5% ni marjaša i da samo sa tim procentom može popularno svršiti zajam, g. Navilj mi je odgovorio: da se Srpskoj Vladi ne može dati više nego što se od nje prima, i da prema njegovim uslovima, koje je poslao u Beograd (koji su mi nepoznati), Vlada neće izgubiti ni pare u ovoj operaciji i moći će bez ikakvih gubitaka ustupiti papire.

Ako bi Vlada ostala pri tome da zaključi samo sa 5% (pet) i ovlastila me da definitivno predložim ovo g. Navilju, nadati se da se može još zadobiti. Moj uspeh sa reduciranjem procenta trećeg i četvrtog milijona od 6°/o na 5°/o (za prva dva miliona Navilj je sam predložio 5°/o) okuražila, me

je i sudeći po rečima g. Navilja, on bi možda učinio i taj ustupak, samo da se stvar dokonča. Molim Vas, Gospodine Ministre, da promotrite uzroke koje navodim prema njihovoj važnosti i posledicama koje mogu imati po nas, želeo bih što skoriji odgovor, kako bih se znao orijentisati.

M. Barlovac

Original. AS, MID, PO, II/45, pov. br. 1578, v. pov. br. 1573.

201

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 95. 23. VIII/5. IX

Sve današnje novine, jutrošnje i večerašnje, donele su telegrame o otkriću nove oficirske zavere u Srbiji, protivu sviju onih oficira koji su učestvovali u događajima od 29. maja. Samo u Nišu uhapšeno je u četvrtak veče 47 oficira, a tvrdi se da oni imaju saučesnike po svima garnizonima u Srbiji. Od uhapšenih oficira spominju se kapetan Novaković i Solović (?) i poručnik Pešić, nećak bivšeg ministra Velje Todorovića. U Nišu je uhvaćena jedna vrsta proklamacije, koju su potpisali preko 1.000 oficira, obavezujući se, po jednoj verziji, da pobiju sve oficire koji su imali neposrednog udela u poslednjem prevratu, ako ne bi uspeli da ih Kralj Petar preda ratnom sudu, ili bar otpusti iz vojske, a no drugoj da svi podnesu ostavke en masse.
Makako da mi je neprijatno što se ovako često nepovoljni glasovi pronose u ovdašnjim novinama o mojoj zemlji i što moram u ovdašnjim novinama da čitam najstrožije komentarisanje događaja u Srbiji, koji su sigurno uveličani ako nisu sasvim izmišljeni, ja smatram da bi se ogrešio o svoju dužnost kad Vam ne bi na njih bar skretao pažnju kad već ne mogu da ih zvanično demantujem, i ako ne verujem da bi takav korak bio od praktičnih posledica, jer ovdašnja turska Ambasada gotovo svaki dan demantira telegrame o makedonskom pokretu i time se samo izlaže većem podsmehu.
Jutrošnji „Tajms" saopštio je samo telegram o toj novoj zaveri od svoga naročitog dopisnika iz Beča; dok su „Standard" i „Dejli Njus" izneli i svoje subjektivno gledište u uvodnim člancima, a naročito „Standard", koji se, kao što znate, smatra da ima tesne veze s Forin Ofisom, osobito za vreme konzervativnih kabineta, kao što je sada slučaj.
Pošto je izložio sadržaj telegrama svoga bečkog dopisnika, „Standard" izgleda da veruje u onu verziju koja tvrdi da su se novi zaverenici rešili da uzmu život za život i nalazi da raniji zaverenici ne bi imali uzroka da se potuže na svoju sudbinu, prema opštim racionalnim pojmovima o pravičnosti, i da nikakvo sažaljenje ne treba imati ako takva divlja pravda osvete postigne vojne ubice!
Pri svem tom, „Standard" ne može da prikrije izvesno osećanje sažaljenja prema „nesrećnoj zemlji koja je osuđena na večite trzavice, i ružne tradicije Obrenovićevog doma čini odgovornim što je narod u prestonici i većim gradovima aplodirao delo koje građani drugih zemalja, s višim pogledima na javni moral, osuđuju i ako su imali prava da se nadaju da će iz svega toga meteža proizaći kakva dobra i stalna uprava". Isto tako, „Standard" nalazi olakšavajuće okolnosti i prema vladaocu „koji je istina pozvan da nosi krvlju poprskanu krunu, ali koji je mogao sebe da uveri, da to čini samo s toga što mu je suđeno da spase jedan narod. Ipak, Kralj je mogao sada uveriti se, da i u politici vladaju isti zakoni kao i u fizici i da iza svake akcije nastupa uvek reakcija. Svi oni koji poznaju prilike na Dunavu, nisu ni za jedan trenutak očekivali da će zamena jedne dinastije drugom ukloniti partijsko gloženje, koje je postalo mnogo gore u Srbiji od kako su im date na poklon ustavne slobode." Međutim, završuje "Standard" svoj uvodni članak, iz koga sam Vam ja

naveo samo ona mesta koja su mi se činila najvažnija i najpovoljnija za nas, „mnogima će izgledati kao znak milosrđa što se u Srbiji pojavljuje uzvik za kažnjenje ubica".
„Dejli Njus" je mnogo kraći iako ne blažiji u svome uvodnom članku, dotičući se otkrića nove zavere, jer i on kao i „Standard" pretresaju u njima poslednje vesti iz bliskog Istoka. „Mi se doista slažemo sa zaverenicima da ubice zaslužuju kaznu", veli taj opozicioni list ovdašnje liberalne stranke, kojoj je više od pola veka stajao na čelu pok. Gledston, prijatelj balkanskih naroda, pa onda nastavlja: „Aleksandar i Draga mogli su biti crni kao što ih nekoliko njihovih kritičara malaju, ali i sami kraljevi i kraljice treba da budu izuzeti od zakona za linčovanje." Pri svem tom, „Dejli Njus" neodobrava postupak novih zaverenika i čestita Kralju Petru što je bio tako srećan da im uđe u trag, ali kaže „da se zna šta bi od Njega bilo kad bi onih 47 što su uhapšeni svršili sa ubicama", a kao mnogo važnije pitanje ističe: „Šta će biti od njih, počem ni sam Kralj Srbije neće smeti da ih sve do jednoga pobije."
„Dejli Mejl", koji tvrdi da je dobio neposredni izveštaj od svoga dopisnika iz Beograda, javlja uglavnom isto što i ostali listovi, dodajući „da od nekog vremena već cirkulišu izvesne štampane objave među oficirima koji nisu učestvovali u zaveri, u kojima se iznosi kako oni ne mogu više da služe sa zaverenicima i traže da se oni uklone iz vojske, a među njima poglavito ađutanti koji su sada s Kraljem u Nišu; a ako se to ne izvrši, oni će svi podneti ostavke. Te objave, na kojima se nalaze već preko 800 potpisa, trebalo je podneti Kralju kad se vrati iz Niša, no dve takve objave, sa 26 potpisa, uhvaćene su u Nišu, usled čega su svi dotični oficiri uhapšeni. Za G. Kaljevića, Ministra inostranih dela, kažu da je u ministarskoj sednici bio protivan njihovom hapšenju i da će on stoga dati ostavku. Vest o ovom hapšenju raščula se u Beogradu dockan juče (u petak) po podne i proizvela je veliko uzbuđenje. Očekuje se, da će Kralj usled toga biti prinuđen da povrati red u vojsci."
Ozbiljni večernji list „The Globe" doneo je samo kratak telegram Rojterovog biroa iz Beograda, pod današnjim, koji jutrošnje novine nisu imale, naime: *da je zvanično objavljeno da je 28 oficira uhapšeno, ponajviše poručnika, optuženih za ensibordinaciju*, i da se nad njima vodi disciplinarna istraga, ali u svome dnevnom pregledu doneo je „Glob" nekoliko karakterističnih refleksija od strane uredništva, pod naslovom: *Jedna protiv-zavera.* „Srbi su se rešili da ih Evropa ne zaboravi ako ih vojne zavere mogu održati pred svetom. Svaki koji je pratio tok intriga koje zauzimaju mesto politike u Srbiji, nije sumnjao da će istupiti reakcija protivu ubilaca Kralja i Kraljice; jedino što se nagađalo to je u kome će se obliku pojaviti. Otkrivena protiv-zavera manje je opasna no što se moglo očekivati, počem nema svoga glavnog vođe, i prosta je posledica nezadovoljene ambicije. Oficiri koji su učestvovali u ubistvima gledali su s odvratnošću kako je Kralj Petar primoravan da obasipa nagradama one koje je trebalo ostaviti pozadi bar za jednu ili dve godine. Osuda, kojom je Evropa, na čelu Engleske, postupala prema ubicama, dala je oficirima koji nisu bili umešani nadu da oni neće ništa izgubiti ako ostanu u daljini; ali glasovi o raznim zaverama radi povratka Kraljice Natalije (!) ili ponude prestola Knezu Crnogorskom (!), na koju se temu ovaj list već nekoliko puta vraća, pokazali su im da učesnici u povratku neće da ostave Kralja Petra na miru, kome neće biti teško da ovaj budalasti pokret osujeti, naročito što su u njemu umešani ponajviše mlađi ljudi. No najčudnovatiji je zaključak ovih „Globovih" refleksija, koje gotovo liče na izazivanje: „Ali oni su (ti mladići) rđavo izveli ovaj svoj prvi pokušaj i mnogi će od njih zato dobro platiti; no iskustvo će ih opametiti, a kad nađu jednog podesnog kandidata, oni će imati dobar izgled na uspeh!" Kako nisam stigao s ovim izveštajem za večerašnju poštu, ostaviću da ga ispratim sutra u jutru, kada ću ga možda dopuniti kojom povoljnijom vešću, iako nedeljom ne izlaze ni jedne političke novine, koje inače izlaze u sedmične dane.
Kralj Eduard prispeo je sinoć u London, posle svega tri nedeljnog lečenja u Marijenbadu i posete austrijskom caru u Beču.
Nedelja, 24. avgusta. Nedeljni listovi „Observer", „Sunday Times" i „Sunday Sun" donose jučerašnje telegrame Rojterovog biroa iz Beograda, među kojima ima jedan koji javlja da su svi uhapšeni oficiri pušteni u slobodu, ali im je naređeno da ne smedu nikuda izlaziti od kuće, i da u varoši vlada veliko uzbuđenje.

Prema jednom drugom Rojterovam telegramu od petka, koje su ostale novine prećutale, pominje se da „Mali Žurnal" optužuje Austriju za novu oficirsku zaveru, tvrdeći da su zaverenici plaćeni iz austrijskog tajnog fonda i da je Austriji cilj da među Srbima stvori nezadovoljstvo kako bi na presto Srbije postavila kakvog austrijskog princa, koji bi joj onda celu zemlju predao.
Jučerašnje novine javljaju, da je u Ekersdorfu, u Pruskoj Šleziji pre dva dana preminuo grof Dajm, austrougarski ambasador u Londonu, kuda je nedavno otišao u goste svome zetu. Ima već 15 godina kako je grof Dajm premešten u London i on je bio jedini među ambasadorima koga sam poznavao iz moga ranijeg bavljenja u Londonu. Po odlasku G. od Stala, ruskog ambasadora, grof Dajm je postao doajen ambasador u Londonu. Sad dolazi na red G. Kambon, francuski ambasador.

Aleksandar V. Jovičić

Original, AS, MID, PO, 1903, O/71, pov. br. 1663, v. pov. br. 1648.

202

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji — Petrograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 134. 24 VII/16. IX

Kad se čitaju beogradski i sofijski listovi ili reprodukcije novosti raznoga kalibra iz balkanskih prestonica u žurnalistici, čovek je pod sasvim drugim impresijama i raspoložen je, manje više, za sasvim druge ocene no što je to slučaj kad se primakne bliže ka stvarno merodavnim faktorima, koji istu pojavu posmatraju iz dalje i mirnije, ne s nagađanjem onih od kojih mnogo koješta ne zavisi, već s pouzdanjem onih koji pojave i događaje presuđuju onako kako se to čini na potpuno merodavnom vrhu.
Prve impresije koje sam imao ovde, videvši se s nekim bolje obaveštenim poznanicima, umirile su i moju relativnu uznemirenost i zabrinutost koju sam poneo iz Beograda. Ovde su mi kazali, da u Ministarstvu spram Zimnjeg Dvorca i sad još mirno gledaju na položaj i da se nisu pokolebali u uverenju da će se plan reforama i umirenja Makedonije ipak izvesti onako kako je smišljen, bez obzira na diktate bugarskih anarhista. „Grafu Lamzdorfu — reče mi jedan prijatelj — istina je veoma dosadno što se planu njegovom čine smetnje, ali niti je izgubio strpljenje da će izvršiti što je smislio i kako je smislio, niti misli od svoga plana odustajati. Silama se čini ispod dostojanstva da ih u čemu bilo opredele bugarski revolucionari anarhisti, i nikada se i ne pomišlja da se plan o reformovanju i umirenju turskih oblasti preobrati u plan o likvidiranju Turske. — Učestali sastanci među vladaocima samo su zgodna prilika da se dosadašnji pravac još jače utvrdi. Kralj Eduardo se video s Carem Austrijskim i s Kraljem Grčkim, koji je naročito izašao na taj sastanak. Car Viljem će se takođe videti s Franjom Josifom, a Car Nikola se zajedno s grafom Lamzdorfom sprema za dužu posetu u Beču i na lov u Štajerskoj, potom na posetu u Rimu. Evropa hoće da se njena sluša i posluša, a neće nipošto da dopusti raniju praktiku, po kojoj se katkad s Istoka njena moć upotrebljavala kao oruđe za razne tamošnje lokalne planove. Narodi na Istoku treba to da shvate — inače na njih same pašće odgovornost za sve što ih snađe."
Videvši se danas s grafom Lamzdorfom, imao sam prilike da se u mnogome uverim o tačnosti ocena toga dobro obaveštenog prijatelja.
Na moje pitanje kakve su ocene Njegove Ekselencije o položaju na Balkanskom Poluostrvu i nada li se još jednako da će moći izvršiti smišljeni plan bez ikakve promene, graf se, prvo, gorko požalio na Bugarsku, koja se živo stara da izgubi i poslednji trun simpatija koje je imala u Evropi. Vidi se da su grafu do kraja dosadila lažna uveravanja bugarska i da se više od njih ne nada

nikakvoj popravci. Tim tonom su u glavnom zadahnuti i članci ruskih novina o položaju u Bugarskoj, koji se sve više počinje ceniti kao prost povratak Stambulovštine. Potom mi je graf odgovorio, da Evropa ima puno sredstava kojima će se izvršiti objavljene u korist hrišćana popravke. Graf mi je, na moje pitanje, odgovorio precizno da će se plan njihov izvršiti kako je smišljen, dodavši da se Velike Sile nimalo ne zaklinju u prvu skicu reforama i da se ona uvek smatra kao prva stopa, od koje bi se pošlo dalje kad bi se potreba pokazala, ali da sebi ne dadu propisivati način rada od onih koji treba da ih slušaju, nikada i ni u kakvoj formi, i da evolucija njihovih reforama mora ići samo po njihovom planu.

Na moju napomenu da je očevidno u toku igra da se Rusija uvuče u nekakav zaplet s Turskom, graf je živo odgovorio da u tome nikakvim planovima uspeti neće, jer je Rusija tvrdo odlučena da se ni u kakav zaplet ne da uvući ni po koju cenu i da se rukovodi jedinstveno svojim računima.

Zatim je graf sâm počeo govoriti o ratu bugarsko-turskom, pomenuvši kako se neprestano tvrdi Bugarima da će Rusija i u slučaju njihovog rata ostati ravnodušna i pri svome, makar se šta dogodilo Bugarskoj, i ako Bugarska hoće u vojnu, da to može biti samo na njezin potpun rizik i na njenu odgovornost. Velike Sile su — reče mi graf — već o tome izmenile misli i odlučile da ostave same sebi ratne stranke (eventualno Tursku i Bugarsku), ako u rat ulete, s tim da rat njihov, kako ispao da ispao, ne može promeniti u položaju sadašnjem na Balkanskom Poluostrvu ništa ni najmanje i da će sve ostati tako kako je, makar kakav ishod rata bio, pošto se bez pristanka i odobrenja Velikih Sila ništa ne može promeniti na Balkanskom Poluostrvu.

Po tome sam ja prešao na položaj Srbije, istakavši naše korektno držanje. „Koliko je ovo držanje duboko ukorenjeno u mišljenju naroda, pokazuje što ni tako dubok i značajan preokret, izvršen u Srbiji na prestolu i u zemaljskim ustanovama s potpunim uvođenjem sviju političkih sloboda, nije u tom pogledu promenio gotovo ništa. Srbija s punim ubeđenjem svojih glavnih ljudi ostaje pri svome smernom i umerenom držanju, uzdajući se u pravičnost Velikih Sila. Ima doduše pojedinih ideologa koji drže da Srbi treba da su i surevnjivi prema slavi bugarskih i bugaraških ustanika — ali su oni u apsolutnoj manjini, i mišljenje takve vrste često je prosta posledica grdnih bugaraških agitacija koje se pružaju i do Srbije. Graf Lamzdorf je izjavio svoje potpuno zadovoljstvo s pravcem naše politike prema sporu u Turskoj. Izjavio je da svak odaje pravdu zrelosti i umerenosti srpskoga naroda i Srbije i da se danas, više nego ikad, u razgovorima među Velikim Silama vodi račun o pravima Srbije i obraća pažnja na njih, što se do nedavno mnogo manje činilo. „Srbija treba, reče graf, da istraje na tom putu umerenosti i izračunjenog držanja. To joj preporučuju njeni vlastiti interesi."

Ja sam kazao g. grafu da je i sadašnja vlada Kraljevska tvrdo namerna da nastavi dosadašnje držanje Srbije u tursko-bugarskom zapletu i da ima samo jedna eventualnost, u kojoj bi joj nemogućno bilo u tome istrajati radi velikog razdraženja koje bi se izazvalo u narodu. Ta je eventualnost u novim arbanaskim izgredima protiv našega naroda u Staroj Srbiji. Napomenuo sam da se prethodni znaci vide u izgredima na granici. I da bi u slučaju još jačih nasilja ili eventualnog pokolja bila prinuđena pristupiti i k mobilizaciji vojske na granici. Želeti bi bilo — napomenuo sam — da se to predupredi što oštrijim merama u korist reda u Turskoj. Graf Lamzdorf mi reče, da su mere u tom pravcu već preduzete i da nema bojazan da bi došlo do kakve eksplozije.

Kao što iz svega ovoga razgovora vidite, niti ima izgleda da će danas ma ko uspeti da promeni političko stanje na Balkanskom Poluostrvu, niti će buntovnički pokret, baš da bi još jači bio, dovesti kakvom svršetku. Sva revolucionarna bugarska politika ostaće izvesno, mimo svu lepotu agitatorskih deklamacija, račun bez krčmara sa posledicama strahovitim. Grdna ekonomska šteta, bezbrojna nesreća i prolivena uzalud krv biće svakolika dobit od bugarskog oslobođavanja. Nije li najbolje da Srbija s još većom energijom produži dosadašnje svoje države, te da joj i odgovornost što manje ostane?

Stojan Novaković

AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-III, pov. br. 1579.

203

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 912. 24. VIII/6. IX

Kao što sam imao čast nagovestiti juče sam išao u Bujukdere u posetu ruskom Ambasadoru, Zinovjevu. Kod njega sam našao — kao uvek ranije — vrlo srdačan prijem. Na primedbu moju kako se nisam nadao da ćemo se posle nedavnog oproštaja uskoro opet videti, on mi polaskao da mu je uvek prijatno da se sa mnom vidi i da samnom saopštava. Odmah mi je izjavio da i ovog puta mogu računati na njegovu iskrenu potporu u svima pitanjima koja bi sa Portom tretirali, a tako isto da će me držati u toku o svojoj akciji koju je u pitanju o reformama sa svojim austrijskim kolegama ovde razvio.
Gospodin Zinovjev upitao me je zatim u kakvoj sam specijalnoj misiji ovamo došao. Na ovo sam mu odgovorio kako su NJ. V. Kralj i Kraljevska Vlada osetili jaku potrebu da se radi svoga upravljanja u ovom ozbiljnom vremenu što bolje o političkoj situaciji u Turskoj izveste, a tako isto i da ovdašnje merodavne krugove sa svojim nazorima upoznaju, te su u toj nameri do naznačenja novoga poslanika privremeno meni tu misiju poverili, računajući naročito da ću, oslanjajući se na lično prijateljstvo Njegovog Prevashodstva, tu misiju lakše izvršiti moći. Radi boljeg objašnjenja svoje misije, dao sam g. Zinovjevu na pročitanje i Vaše pismo koje ste Vi na Tefik-Pašu adresirali. Uzev sve ovo na znanje, g. Zinovjev mi je ponovio uverenje da će mi svagda i u svakoj prilici biti iskreno na usluzi.
Na prvoj ovoj poseti ja se nisam upuštao u podrobnije razgovore o sadašnjoj političkoj situaciji u Turskoj, koju i on smatra za ozbiljnu. Mir u vilajetima, veli, teško je povratiti dokle god bande iz Bugarske budu upadale. Nemir bi se u Bitoljskom vilajetu stišao da se sad ne pojavljuje u Jedrenskome, kuda su nedavno šest dobro naoružanih četa iz Bugarske upale. Sad Porta mora i tamo vojsku da pojača. Dokle ovako stanje traje, teško je reforme izvoditi.
Držanje Srbije za vreme ovih događaja g. Zinovjev ceni kao korektno; takvo držanje Kraljevska Vlada ne treba da napusti. Istina, ima glasova da se sad i u Srbiji spremaju čete za upad u Tursku, ali se on nada da će Vlada takve avanture sprečiti, jer bi to za Srbiju bilo štetno, a za naš narod u Turskoj vrlo opasno. — Moji su Vam pogledi, g. Ministre, odnosno naše politike u ovim događajima poznati, te mislim nije mi potrebno da ih ovde ponavljam. Ja ne sumnjam da će Kraljevska Vlada ostati pri odluci koje se od samoga početka pokreta u Turskoj držala, i svakako spremna za svaku eventualnost, sa poverenjem iščekivati rezultate evropske intervencije za poboljšanje stanja našeg stanovništva u Staroj Srbiji i Makedoniji.

Sava Grujić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-VI, pov. br. 2100.

204

Pravoslavna Mitropolija — Skoplje
Generalnom konzulatu Kraljevine Srbije — Skoplje

Pov. br. 1653. 24. VIII/6. IX

Prema aktu Ministarstva od 8. o. m.* ja sam pokušavao sa Grcima sporazum o hanu crkvenom, t.j. da se isti povrati nama kao neophodno potreban za izdržavanje crkve.
Prvo sam govorio arhimandritu g. Pajsiju, predsedniku grčke opštine, koji je vrlo dobar čovek i naš osvedočeni prijatelj, i on mi je kazao: „da ga izvinim i oslobodim te dužnosti, jer je on unapred siguran da grčka opština neće na to pristati i da će se na njega ljutiti zbog takvoga predloga". Zbog toga ja sam pozvao g. Zaharija Dimu-Šenkera, i sinoć došao je pa smo opširno govorili o toj stvari, i ja sam mu kazao šta Srbija traži i pod kakvim će uslovima dati obećanu sumu za grčku crkvu. U isto vreme kazao sam mu i to da grčki poslanik u Carigradu g. Griparis a takođe i Patrijaršija pristaju da se han ustupi nama radi izdržavanja naše crkve i zamolio sam ga da on umoli g. Arhimandrita Pajsija da pozove sednicu pa da ovo pitanje reše. Gospodin Zaharije prvo je izjavljivao unapred svoj neuspeh kod opštine za ovaj posao, ali na moje navaljivanje on je naposletku pristao, i danas je pre podne bila sednica grčke opštine pa je rešeno: „da se piše Patrijaršiji po ovoj stvari i da se ona pita za uputstvo, jer je ona pre pisala: da se polovina hana ustupi Srbima a pod izvesnu cenu."
Patrijaršija, dakle, pravi zabunu i u ovoj stvari, jer dokle grčkoj opštini piše ovako i to samo za polovinu hana, ona u isto vreme obećava našem Poslanstvu u Carigradu da će pisati grčkoj opštini u Skoplju u našu korist, a u to nije moguće verovati, a osobito prema dojakošnjem pisanju grčkoj opštini u Skoplju.
Meni je lično poznato da je imanje crkve Sv. Spasa ustupio Grcima naš poslanik g. *Sava Grujić* i g. Zinovjev, i sad je zbilja teško verovati da će Patrijaršija ustupiti iza takvog gotovog već svršenog ustupanja, na osnovu koga je i poslala onako pismo grčkoj opštini, koje je javno pročitano u crkvi i kojim se Grcima ustupaju sva nepokretna imanja crkve Sv. Spasa.
Nužno je, dakle, da se sve ovo dostavi odmah Ministarstvu u Beograd i da ono sve ovo napiše Poslanstvu u Carigrad; jer, mi možemo sa 40.000 dinara u zlatu podići novu crkvu a na placu koji imamo za gimnaziju, no i u tome slučaju crkva Sv. Spasa sa svima svojim imanjima ostaje Grcima, a to nebi smelo da bude, pa zato neka Poslanstvo poradi kod Patrijaršije i kod g. Griparisa grčkog poslanika da oni savetuju ovdašnjoj grčkoj opštini da ona ustupi han Srbima bez ikakve cene, jer je i dosta i mnogo što se Grcima za našu skopsku crkvu daje 40.000 dinara u zlatu, pa još i tolika crkvena nepokretna imanja.
Šalje arhijerejski blagoslov.

Mitropolit Skopski
Firmilijan

Original. AS, MID, Konzulat Skoplje.

205

Јеромонах Арсеније — Високи Дечани
Руском конзулу Тухолком — Призрен

- 24. VIII/6. IX

Нижайше Вамь кланяюсь, получил Ваше дорогое письмецо и при оном другое для меня, за что премного Вась благодарю, при сем прилагаю копию сь письма, посланнаго Отцом Феофилом Господину Митрополиту, тоже написал Митрополиту о деньгах, какь Вы приказали, учитель дечанский что бь монастыре живет, как дело производитель или

* V. pod br. 166.

писарь, был на днях в гор. Печи и узнал, приехал из Призрена, учитель некто Антоний, и сообщил оть имени ректора Стефана, что как русские шпионы, учителя Г. Савва Попович Ефимий Герич и наш учитель Милевой Перичь, отпущены изь службы, и было оказано Антониемь что и я только до сентября Іго останусь, а то и меня сь ними в месте выгонят, учителей потому, что они за нас, а меня ведь известно, вот ожидаем Іго Сентября, здесь находится Отец Гавриил и ужасно смущает народ и вставляет против нас, но между здешнего народа мало успеет, и он хитрость употребил, ездил в Исток, и послал письма, в Черногорию и Сеницкую нахию и Ново-Базарскую, чтобы народ тамошний шел против нась, чтобы не дать русским доступа в Дечаны, и даже смеется над Отцом Руфимом, что он Русский эконом, и много пишеть Митрополиту против всех нас, но и ему ничего не говорю и не ссорюсь, а пока живу в мире со всеми, Отец Варсанофий пишет мне, что в Белграде и ожидает моего письма, но при семь прилагаю его письмо Вамь где он просит и Вашей помощи, и то не знаю там ли онъ может бытъ или уже уехал, поэтому Вамъ шлю, Вы лучше найдете, что зделать ему, меня здесь считают не знаю за кого, пишут и просят защиты, а что я могу сделать, прилагаю Вамь письмо одних жандармов из Печи Сербовъ, а насчет десятины к мутесарифу пошлю учителя, он лично с ним знаком, и устно проговорит, что ответит тогда Вамъ напишу, да вот приходили из села Истока, и просили меня чтобы я Вас просил, они просят войска туда, несколько человек солдат для порядка между приходящими арнаутами, а то ужасно претят и носят ружья сь собой, и они просили у истокского мутесарифа, и он им обещает только, а посылать не посылает по этому просят Вас, Ваше Высокородие, подействовать на мутесарифа и приказать, еще прошу Вас, дорогой Сергей Владимирович, отправьте письмо в Константинополь, да истиниче арнауты, по говаривают Сербам некоторым, почему не дают рубить лес, близ Монастыря по ту сторону быстрицы, высокое что гора это монастырская, но истиниче говорят что ихняя, а я просил мутисарифа, чтобы сказали истиничам да не смеют рубить больше; это ужасно неприятно арнаутам, а в Цетинье деньги те у Митрополита, которыя были собраны, для М. Дечаны лостыня, однимь дечанским Йеромонахом Отцом Висарионом, буду писать ему по Вашему приказанию, простите что я Вас много затрудняю, желаю Вам всех благ и доброго здоровья, остаюсь Вашего Высокородия Доброжелатель и покорный слуга Ваш богомолец.

Йеромонах Арсение

Original. AS, MID, Konzulat Prizren.

206

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 914. 25. VIII/7. IX

Juče sam posetio austrijskog ambasadora barona Kaliče u njegovom letnjikovcu u Jenikej. Kod njega sam uvek nailazio na simpatičan prijem pa tako i ovog puta. Posle običnih pozdrava odmah uđosmo u razgovor o događajima u evropskim vilajetima koji sad preokupiraju sve ovdašnje merodavne krugove, a u prvom redu predstavnika Rusije i Austro-Ugarske, koji imaju mandat da podnete reforme i uvedu.
Na pitanje poslanika u kakvoj sam naročitoj misiji sad došao, ja mu rekoh što i g. Zinovjevu, — da je želja Kralja i njegove vlade da se u ovom ozbiljnom vremenu tačnije o pravom stanju pokreta u Maćedoniji kao i merama preduzetim za stištavanje istog upozna, kako bi prema tome i

buduće držanje Srbije opredelili. Bazirajući na njegovo svagdašnje prijateljsko raspoloženje lično prema meni, ja sam zamolio njegovu Ekselenciju da me o tome upozna jer izgleda da su događaji za ovo dva meseca kako sam Carigrad ostavio postali mnogo ozbiljniji nego što se očekivalo.
Na ovo pitanje baron Kaliče dao mi je uglavnom ovakvu sliku sadašnje situacije. O izvođenju reforama na čemu se još čilije otpočelo raditi dok traju nemiri, sad nije više ni misliti. Sva je žandarmerija rasturena u gonjenju komitetlija te nije moguće staviti je pod komandu stranih instruktora koji bi tek trebalo da se sa jezikom i ljudima upoznaju. Na reformi finansijskoj takođe nije moguće ništa preduzeti dokle je Turska primorana da za ugušenje komitetskih banda drži na ratnoj nozi preko dvesta hiljada vojnika i da na izdržavanje tolike vojske troši preko 250 hiljada lira mesečno. U ostalom, dodade poslanik, i projektovane reforme kad bi se izvele ne bi osigurale mir u vilajetima. Bugari neće reforme već traže autonomiju Makedonije, a posle aneksiju ove. Zato ne biraju sredstva da delo reforme osujete i da Evropi predstave kako su reforme u vilajetima nemoguće. Međutim, Evropa se ne da zavesti bugarskim mahinacijama sa preduzete akcije u korist održavanja mira i poboljšanja status-quo na Balkanskom poluostrvu. Makedonija nije isključivo Bugarima naseljena kao što to komitetlije lažnim statistikama dokazuju već su tamo u većini druge narodnosti: patrijar. Sloveni ili Srbi, Grci, Cincari i Arnauti, zato je avtonomija koju Bugari traže nemoguća.
Na pitanje moje šta će Evropa da čini kad evo nove bande jednako iz Bugarske slobodno u Tursku upadaju te šire užas i opustošenje, i dokle će kao spektar ovo anarhično stanje posmatrati. Na prvom mestu, reći će baron Kaliče, Turska je dužna da silom spreči upad četa i povrati red u svojoj zemlji. "A uostalom sad će se Car ruski sastati sa našim u Beču i na tom sastanku glavni predmet savetovanja biće bez sumnje stanje u Turskoj. Mi očekujemo od tog sastanka nove instrukcije za dalju našu diplomatsku akciju."
Iz razgovora sa oba poslanika neposredno zainteresovanih za reforme uglavnom izlazi da je njihov posao na reformama komitetskom radnjom iako ne sasvim osujećen a ono za sad onemogućen; da se akcija komitetska otvoreno iz Bugarske pomaže, i da nije isključena mogućnost da ova akcija i do otvorenog sukoba između Turske i Bugarske dovede, mada i u ovom slučaju Sile neće dozvoliti da ce status quo izmeni. — Naravno, ovako je rešenje sporazumnih Sila samo za slučaj, mislim, kad bi se sukob ograničio na Tursku i Bugarsku, no ako bi se u isti umešale i druge susedne države, koje takođe imaju svoje nacionalne interese da brane, sigurno bi i rešenje Evrope drukče glasilo. Možda će se i ta eventualnost na predstojećem sastanku careva u Beču u ocenu uzeti. Za svaki slučaj treba imati u vidu onaj praktičan savet pokojnog Bizmarka: halte immer Augen offen und Pilsen trocken.
Danas po podne idem na Portu da vidim Velikog Vezira i Ministra Inostranih Dela, a sutra ću posetiti i ostale ambasadore.

Sava Grujić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-VI, pov. br. 2106.

207

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji — Petrograd
Ministarstvu inostranih dela Srbije — Beograd

Pov. br. 132. 25. VIII/7. IX

Juče sam se javio g. grafu V. N. Lamsdorfu i pokazao mu kopiju mojega novog kreditivnog pisma, zamolivši da učini što treba da original mogu predati Njegovom Veličanstvu Caru. Gospodin graf V. N. Lamsdorf mi je odgovorio da bi se audijencija dugo čekala, jer Njegovo

Veličanstvo ako dođe u Petrograd tek u novembru, i da bi praktičnije bilo da pismo odmah predam njemu da ga neposredno dostavi Caru. Pošto se ovde najveći deo vladalačkih pisama predaje tim načinom, i imajući na umu da je važnije da se i moje akreditovanje što pre svrši, ja sam kreditivno pismo predao g. grafu Lamsdorfu koji će ga odmah Caru dostaviti.

Stojan Novaković

Original. AS, MID, PO, 1903, N/20, pov. br. 1691, v. pov. br. 1464.

208

Generalni konzulat Kraljevine Srbije u Francuskoj — Pariz
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Br. 12. Poverljivo. 26. VIII/8. IX

Kao što se moglo viditi po depeši od 24/VIII, u ponedeljak je bio skup članova Sindikata, koji su imali da reše tri stvari koje nas interesuju.
Prvu, koja se jasno vidi iz same depeše, rešili su povoljno.
Drugu — podizanje kursa naših papira — takođe su dobro rešili, jer su i sami uvideli da ih ta politika napuštanja može daleko odvesti, a naročito kad se zna, da oni imaju još veliki broj naših papira u kasama.
Naravno, to podizanje kursa moraju oni polako i oprezno vršiti, jer bi inače bilo suviše velikih izdataka po njih. Oni naši igrači koji su bili uz njih aranžirali bi se da im jevtinije kupljene papire posle skupo prodaju.
Naša je renta ovih dana pošla na više i pela se sve do danas. Kako je danas bilo nešto realiziranja a i hrđavih vesti iz Makedonije, pojedini su spekulatori likvidirali, da bi sebi osigurali lako spoljnu dobit.
Treća se stvar — isplata pet milijona — čudnovato prestavlja.
Po mojim ransenjmanima: Sindikat je rešio da izda Srbiji tih pet milijona. Navilj se, pak, u današnjem razgovoru, prvo tuži na g. Ministra Finansija (pređašnjeg), kako je stvar odugovlačio a da je Naviljov predlog bonova bio i moguć i vrlo lak za izvršenje (počem je to samo drukčija manifestacija starog duha a ne sasvim nov duh). Zatim mi veli da ta stvar još nije svršena i da bi najbolje bilo da g. Ministar zovne g. Direnberga, koji stiže iz Pariza u Beograd u petak i koji će ga najbolje izvestiti, počem je on bio na svima sastancima.
U daljem vrlo zamršenom razgovoru objašnjavao mi je, kako će se dati naredba Monopolskoj Upravi da stavi na raspoloženje Državi novac koji ima u kasama i ono što bude padalo, ako da do kraja godine, a možda i pre, sve bude isplaćeno.
Navilj je takva vrdalama, a pri tom uvek presiran, da pri ovom poslednjem sastanku, nisam mogao apsolutno ništa pozitivno da saznam. Izgleda mi samo da mu je žao, što on sam nije mogao svršiti taj posao sa svojim prijateljima bez Sindikata, pa kako je ovaj sad rešio stvar, Navilj hoće bar sebi da spase povratak i povlačenje.
Načuo sam bio, da g. Hoskija hoće Otomanska Banka da potisne iz naših poslova. Prilikom današnje posete, na moje pitanje kakav će njegov udeo biti u ovoj isplati od pet milijona odgovorio mi je da neće biti nikakav, da on ima vere u nama i čuva srpske papire, ali da ih neće više kupovati, jer bi to prelazilo njegovu moć. Izgleda kao da ćemo izgubiti za u buduće tog prvog atleta naše finansiske borbe.
Koliko sam ja mogao uvideti, poslednji sastanak Sindikata biće dobar po naše finansije i kredit Srbije.

Original. AS, MID, PO, 1903, P/45, pov. br. 1559, v. pov. br. 1540.

209

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 1211. 25. XI/8. XII

Povodom učestalih slučajeva trgovanja sa ženskinjem, koje razni nabavljači u poslednje vreme iz Srbije u većoj meri za ovdašnje prostitutske radnje domamljuju ili nasilno dovode, područno Vam Ministarstvo, pismom svojim od 30. oktobra pr. god. P. Br. 1850, preporučilo je Poslanstvu da učini korake, kako bi se nedopuštenim načinom u javne kuće dovedene devojke oslobodile svojih gospodara i vratile roditeljima i kako bi se protiv onih koji se ovom sramnom trgovinom bave, moglo po zakonu postupiti. Pridržavajući se ove naredbe, Kraljevsko Poslanstvo dosada je u više mahova svoju pomoć i zaštitu ovim bednicama sa najvećom gotovošću ukazivalo, a njihove zavođače u njihovom sramnom poslu sprečavalo, ali nije bilo u stanju, niti je imalo načina, da efikasnim sredstvima tome zlu na put stane. Imajući ovo u vidu, kao i gornju naredbu Ministarstva, ja sam se odazvao pozivu ovdašnjeg generalnog konsula Rusije, g. Panafidina, koji mi je lično predstao i umolio: da i Kraljevsko Poslanstvo uzme učešće u radu ovdašnjeg konsularnog tela na suzbijanju trgovine sa ženskinjem (Tiraite de blanche).U tom cilju, a da bi se u akciji ovdašnjeg konsularnog tela protiv ovog zla unela harmonija i ona na sporazumnoj osnovi izvodila, g. Panafidin, koji je pokretač ove stvari, obratio se svim ovdašnjim konsulima, pa i meni, sa molbom da mu svaki od njih delegira po jednog svog predstavnika za konferenciju koja će se po ovoj stvari u njegovom Konsulatu držati. Konsuli su se svome ruskom kolegi lično odazvali, a ja sam mu kao delegata Kraljevskog Poslanstva uputio pisara područnog mi Poslanstva, g. Savu Tomića, koji u Poslanstvu pored svoje redovne dužnosti otpravlja još i konsularne poslove, izdavši mu naredbu, da ovim konferencijama prisustvuje i o radu istih u toku me održava. Sad me g. Tomić, raportom svojim od 23. tek. meseca, izveštava da je prva konferencija održana 20. tek. meseca, te mi je čast iz ovog njegovog izveštaja dostaviti Vam u izvodu samo po neke važnije pojedinosti.
Tako, pošto me je g. Tomić upoznao sa sadržinom govora sa kojim je g. Panafidin ovu konferenciju otvorio, prešao je na opisivanje toka celokupnog njenog rada i u kratko je izneo govor svih onih koji su u diskusiji učešća uzeli. Od predloga pak najviše se pretresao predlog žerana ovdašnjeg austrougarskog Konsulata, koji glasi: da se ovdašnji konsulati obvežu da će svaki odavde proterati sve one svoje podanike koji se nabavljenjem ženskinja za ovdašnje prostitutske radnje bave, kao i na to, da se konsulati uzajamno izveštavaju o dolasku ženskinja koje su ovoj trgovini namenjene. Drugi deo ovoga predloga jednodušno je primljen; prvi njegov deo, protiv koga je najviše ustao francuski konsul, g. Silijer, odbačen je, jer se je našlo da on stoji u opreci sa zemaljskim zakonima Francuske, koji ne dozvoljavaju da se jedan slobodan građanin, pa ma se i ovim poslom bavio, ako samo kakvu krivicu na sebe nije navukao, bez ikakvog povoda ganja i proteruje. U daljem toku konferisanja, veli dalje g. Tomić, uvidelo se da je ova konferencija otvorena bez prethodno utvrđenog programa rada i da materijal, koga je ona imala pretresati nije u dovoljnoj meri sređen da bi se debatovanju o njemu sa boljom opredeljenošću moglo pristupiti, te stoga je rešeno da se iz najzainteresovanijih članova ove konferencije izabere uži odbor, kome će se staviti u dužnost da ovo pitanje bolje prostudira, materijal spremi, program rada izradi, pa kad on sa tim poslom bude gotov, da se sazove opšti skup, na kome će se ovaj predmet sa boljom određenošću moći na diskusiju izneti. Tako je i učinjeno, i u ovaj uži odbor,

kao najjače zainteresovani, ušli su konsularni predstavnici ovih država: Engleske, Rusije, Austro-Ugarske, Grčke i Vlaške. Sa ovim je sednica završena, a šta će se docnije po ovam predmetu u ovim konferencijama rešavati i rešiti imaću čast da Vas u svoje vreme; posle svake njene sednice izveštavam.

Đ. S. Simić

Original. AS, MID, PO, 1905, F-I, D-VII, B/34, pov. br. 2112, v. pov. br. 2943/1902.

210

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 97. 26. VIII/8. IX

S pozivom na moje pismo od 7. ov. mes. Pov. br. 85*, kojim sam imao čast javiti Vam da sam predao svoje akreditivno pismo g. Vileru, državnom podsekretaru u Forin Ofisu, čast mi je izvestiti Vas, da sada imam njegov odgovor u rukama, od koga Vam prilažem prepis pod ...
Kao što ćete odmah izvoleti videti, i ako taj odgovor ne nosi zvanični karakter, pošto me Lord Lansdaun ne može primiti u tome svojstvu, on ipak sadržava u neku ruku vaspostavljanje naših diplomatskih odnosa sa Engleskom, jer se u njemu izrikom kaže „da i ako Markiz Lansdaun nije u mogućnosti da me zvanično primi, on neće propustiti da uzme u nadležni postupak svako saopštenje koje mu ja budem uputio".
Pre no što bi Vam izložio moj jučerašnji razgovor s g. Vilerom, povodom ovog njegovog pisma, smatram za potrebno da Vas upoznam s jednim ranijim njegovim saopštenjem, kao odgovor na moje traženje da Forin Ofis izda naredbu ovdašnjim carinskim vlastima da mi propuste bez carine moje lične stvari (iz sanduka) koje su došle kao sporovozna roba. I ako je s tim stvarima, po preporuci našeg špeditera Torbice, bilo poslato uverenje koje mi je izdalo područno Vam Ministarstvo i englesko Poslanstvo u Beogradu potvrdilo, da su te stvari doista ličnog karaktera, ovdašnji agent, avizirajući mi dolazak njihov, tražio je da mu pošljem ključeve, pošto ih je carinarnica zadržala radi pregleda. Nemajući još nikakva odgovora iz Forin Ofisa o mome položaju, ja sam smatrao da mi se ovim pruža vrlo zgodna prilika da pokušam doznati da li će mi se priznati diplom. karakter, — uputim G. Vileru pismo radi carinskog propusta stvari. On mi je poslao odgovor idućeg dana po momku, a ne poštom, što se ovde smatra za osobitu kurtoaziju, koji glasi u prevodu:

Forin Ofis,
Sept. 3. 1903.

„Dragi monsieur Jovičiću,
U odgovoru na Vaše jučerašnje pismo, čast mi je javiti Vam da je izdata naredba Carinarnicama Njegovog Veličanstva, da Vaših 10 sanduka, sa ličnim stvarima, koji su prispeli u London, propuste bez naplate carine.

Primite itd.
F. X. Viler s.r."

Ja sam smatrao da je ovako povoljnim odgovorom znatno utrven put za zbliženje naših odnosa, i

* V. pod br. 161.

očekivao sam da ću u brzo po povratku Kraljevom iz inostranstva dobiti odgovor i na akreditivno pismo, u čemu se nisam prevario, jer sam već sutra dan po Kraljevom dolasku, i ako tek oko 10 sah. u veče, opet po momku, dobio g. Vilerovo saopštenje od 5. septembra p. n. od koga sam Vam priložio prepis.
U toku moga jučerašnjeg razgovora s njime, g. Viler se ustezao da mi da bliža obaveštenja o mome položaju, ali kad sam ga ja mojim ponašanjem i razlozima doterao tako reći uz duvar, on mi je onda s najvećom rezervom kazao otprilike ovo što ide: on ne može da se upušta u analogično objašnjavanje njegovog pisma, no ako sme da mi pruži kakav savet, on misli da ja ne bi trebao da argumentacijom dalje pokušavam bliže priznanje moga položaja. Kralju je, veli, poznato da sam ovde, ali dok se Njegovo Veličanstvo ne reši da obnovi akreditive Ser Džordžu Bonama ili ne naimenuje drugog poslanika mesto njega, dotle se ne može zvanično primiti ni predstavnik Srbije. Na moje pitanje, g. Viler mi je objasnio, da pod Kraljem on misli Kraljevsku Vladu, i molio me je da u svom izveštaju ne pominjem Kralja, kao što ne želi da ovaj njegov razgovor sa mnom zvanično saopštavam. On je, veli, dobio nalog od markiza Lansdauna, da mi odgovori u onom smislu kao što mi je i pisao, i misli da time mogu biti za sada zadovoljan. Njime se nije išlo ni na kakvu diskurtoaziju prema meni; naprotiv, želelo se da se nađe načina za održavanje odnosa sa mnom. Ako pak želim još kakvo obaveštenje u tom pogledu, ser Tomas Sanderson vratiće se sa odsustva iduće nedelje i njemu će biti vrlo milo da me vidi kao starog poznanika, ako se potrudim da ga potražim. Verovatno je, da će i Lord Lansdaun dotle biti u Londonu. Gospodin Viler me je zamolio nekoliko puta da mu ne zamerim na iskrenosti u našem razgovoru, pošto sam mu to naročito dopustio, i mi smo se rastali kao dobri prijatelji.
Gospodin Viler je stariji čovek, jer je počeo svoju diplomatsku karijeru još 1870. godine. Ja sam smatrao za dužnost da Vam izložim sve navedene pojedinosti kako bi imali što jasniju sliku položaja u kome se nalazim.
„Tajms" javlja u svom jutrošnjem broju, da će Bugarska da učini sasvim nov raspored u svojoj diplomatskoj struci. Otvoriće dve nove diplomatske agencije, od kojih jednu u Londonu, a drugu u Rimu, i obnoviće Agenciju u Atini. Načević će biti postavljen u Carigradu, na mesto Gešova, koji će biti premešten u Beč, Dimitrov, bivši diplomatski agent u Atini, biće poslat u Bukurešt, a g. Matejev, sadašnji trgov. agent u Jedrenu, ide u Atinu. Za diplomatskog agenta u Londonu Kralj Eduard još nije dao svoj agreman, pa zato se njegovo ime ne spominje. (Ako ne bude g. Cokov, načelnik Ministarstva spoljnih poslova?) Rusija, pak, otvoriće 15 novih konsulata u Makedoniji, i to: u vilajetu Kosovskom: u Prištini, Peći, Kumanovu i Štipu; u vilajetu Bitoljskom: u Dibri, Kruševu, Ohridu, Prilepu i Kastoriji; u vilajetu Solunskom: u Strumici, Melniku, Serezu i Drimu; i u vilajetu Jedrenskom: u Kuk-Kilise i Midiji.
Ovde nije u javnosti još ništa poznato o tome da će Engleska sazvati kongres u Londonu za regulisanje makedonskog pitanja, koje izgleda da postaje iz dana u dan sve akutnije. Po jutrošnjim „Tajmsovim" vestima iz Bitolja, rat između Turske i Bugarske izgleda neizbežan i da je sve u pripravnosti. Sam Hilmi Paša kaže da on ne vidi drugog izlaza za povraćaj reda i mira.
„Daily Mail" donosi u svom jutrošnjem broju telegram od svoga dopisnika iz Beograda, prema kome je dosadašnja istraga protivu zatočenih oficira pokazala nova i važna otkrića zbog kojih predstoje nova hapšenja. Utvrđen je fakat, da je memorandum protivu „Kraljeubica" potpisalo 900 oficira. Đeneral Janković, komandant niške divizije, stavljen je u penziju, što je priznao da deli mišljenje uhapšenih oficira. Oficiri niškog garnizona zahtevaju oslobođenje njihovih kolega i otpuštanje Kraljeubica. Očekuje se da će oficiri drugih garnizona to isto tražiti. Među stanovništvom vlada veliko uzbuđenje i bojazan za nerede.
Baš sada sam primio Vaš današnji telegram o toj aferi u Nišu i odmah sam poslao prepis Rojterovom birou da ga publikuje. Nadam se da će još sutra izaći u svim engleskim novinama.
Kraljica Aleksandra otputovala je sinoć za Kopenhagen, u pohode svome ocu, danskom Kralju.

Aleksandar Z. Jovičić

Original. AS, MID, PO, 1903, I/11, pov. br. 1580, v. pov. br. 1574.

Prevod pomenutog pisma

PRILOG:
Forin Ofis
Septembra 5. 1903

Dragi monsieur Jovičiću,
Imam čast izvestiti Vas da sam preneo Markizu Lansdaunu pismo od Njegove Ekselencije Monsieur Kaljevića, od 11. pr. mes., koje ste meni predali u ruke, saopštavajući da Vas je Kralj Srbije postavio za otpravnika poslova da zastupate Srpsku Vladu u ovoj prestonici.
Meni je naložilo Njegovo Lordstvo da izjavim, u odgovoru, da, i ako nije u mogućnosti da Vas primi u zvaničnom svojstvu, on neće propustiti da pokloni dužnu pažnju svakome saopštenju koje mu budete uputili.
Ostajem itd.

F. X. Viler.

211

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 918. 26. VIII/8. IX

Juče kao na prijemni dan na Porti posetio sam Ministra inostranih dela Tefik-pašu a zatim Velikog Vezira Ferid-pašu. I kod jednog i kod drugog turskog velikodostojnika bio sam vrlo ljubazno primljen.
Tefik-paša, pošto je pročitao Vaše pismo, reče mi da mu je Feti-paša već pisao za moj dolazak i da mu je milo što će ma i privremeno sa mnom biti u službenom odnošaju. Sa ministrom sam poznat od dvajest godina kao kolega u Atini, te je još iz toga vremena ostao između nas intimniji odnošaj.
Kad smo posle običnog uvoda u razgovor, prešli na sadašnje događaje u vilajetima, koji su sad mnogo ozbiljniji nego kad sam odavde otputovao, ja primetih Ministru da je upravo cilj moga dolaska da se o pravom stanju upoznam, te zato zamolim Ministra da mi objasni u kakvom se stadijumu sad delo pacifikacije nalazi. Dodadoh, kako je protezanje nemira izazvalo na strani bojazan da i do otvorenog sukoba između Carevine i Bugarske može doći.
Tefik-paša na događaje gleda optimiski i veruje da će u skorom vremenu ustanak [biti] ugušen. Istina u Makedoniji ima oko 5—6000 buntovnika koji se raštrkani ovde-onde pojavljuju, ali sad se sistematski gone i ne mogu da za sobom povuku domaće stanovništvo. Istina, pod pritiskom i terorom oni često mirnom stanovništvu uture oružje u šake, te tako pored komitetlija često stradaju i ovi. Biva da na silu povedu za sobom i seljane druge narodnosti, kao što je poslednji slučaj kod Kruševa sa Grcima bilo, gde je pri bombardovanju tog mesta i 11 Grka poginulo.
Grčki poslanik Griparis, dolazio mi da protestira što Turci i mirne i lojalne Grke ubijaju, ali zar vojska iz daljine može da razlikuje mirne građane od buntovnika, kad se ovi zavuku u sela i uvate busije i po kućama mirnih seljaka. U teškim prilikama i mnogi nevini stradaju, što i mi jako žalimo. No nevini ipak više od komitetlija stradaju, jer ovi im uzmu svu potrebnost a zatim sela dinamitskim bombama razoravaju.
Za poslednji upad komitetskih četa u Jedrenski vilajet, Tefik-paša ne baca toliko krivicu na Bugarsku vladu, jer veli čete nisu u Bugarskoj organizovane (protivno ... i mišljenju g. Zinovjeva) već na turskom zemljištu; iz Bugarske veli upali su samo četovođe, a prelaz pojedinaca preko

granice teško je sprečiti. U okrugu Krkiliskom takovih četa ima na 2000 ljudi i vojska carska sad ih je opkolila i krug se sve više sužava, tako da se uskoro očekuje da se sve povata ili uništi. Odnosno glasova o mogućnosti rata sa Bugarskom, Ministar reče da za sad te bojazni nema. Turska rata ne želi, a sudeći po izjavama lojalnosti koje je Sultan o svome poslednjem prazniku iz Sofije kako od Kneza tako i od bugarske vlade dobio, mislimo da i Bugarskoj nije do rata. Uostalom, mi smo gotovi za svaku eventualnost.

Od Tefik-paše uputio sam se Velikom Veziru koji me je bez dugog čekanja odmah primio. I on me je uz dobrodošlicu oslovio sa nekoliko laskavih reči dodavši kako je srpska vlada pogodila njegovu želju što me je opet ovamo ma i privremeno uputila. I Ferid-paša pređe odmah na stvar. Ama i vi počeste tamo u Srbiji sa komitetima i mitinzima kao Bugari, počećе Veliki Vezir. U Beogradu na mitingu grmili ste protivu nas i propovedali savez sa Bugarima, a po Staroj Srbiji i Makedoniji — kako nam Hilmi-paša piše — počeli se i vaši četnici da javljaju, koji kod vaših učitelja i popova skloništa nalaze. Zašto bi sad Srbi bili sa nama nezadovoljni kad eto uprkos Bugara mi vam Firmilijana utvrdismo i Skopskoj eparhiji dadosmo što nam i danas Egzarh ne može da oprosti. Zatim pitanje o priznanju srpske narodnosti na dnevnom je redu da se u vašu korist reši, a baš danas ispratio sam ponovan nalog Hilmi-paši da dozvoli da se vaša škola u Skoplju dozida. Posle svega ne razumemo ovu promenu politike Kraljevske vlade.

- Odnosno događaja u Staroj Srbiji i Makedoniji u politici Kraljevske Vlade nije, Svetlosti, nastupila nikakva promena. Vlada i sad sa strpljenjem očekuje da Porta povrati red u vilajetima i da obećane reforme što pre izvede. Od tih reforama mi očekujemo imovnu i ličnu bezbednost za sve carske podanike pa tako i za vazda verne mu podanike srpske narodnosti. Kraljevska Vlada želi da reforme u ravnoj meri budu od koristi i za Srbe i da ne budu pretežnije u korist ma koje druge narodnosti. Kraljevska Vlada, dodadoh, produžava lojalnu politiku dobroga susedstva sa Visokom Portom, i ne dopušta formiranje nikakvih četa za upad u Tursku. O tome pogranične vlasti imaju stroge i precizne naredbe; a što se održanog mitinga u Beogradu tiče, [miting] Vlada po zakonu nije mogla da zabrani. Uostalom, govori koji se tom prilikom čuli samo su odziv zabrinutog raspoloženja duhova u Srbiji za sudbu svojih sunarodnika, koji evo više od godinu dana trpe i od komitadžija i od same turske vojske. Učinite da to anarhično stanje u vilajetima prestane, pa će se duhovi i kod nas smiriti. Na završetku primetih, da ipak Kraljevska Vlada ima svoju određenu politiku, pa je pogrešno suditi da će se ona po rezolucijama na mitinzima i po slobodnom pisanju novina povoditi. U svakom slučaju obećao sam Velikom Veziru da ću Vam po njegovoj želji dostaviti sve ove primedbe koje mi je ovoga puta odnosno naše politike učinio i na tome smo se rastali.

Nije mi nužno da ponavljam, Gospodine Ministre, da bi za našu narodnost i za naše škole bilo fatalno kad bi doista bugarska komitetska radnja i nas u ovaj vrtlog uvukla. Od toga bi sad samo Bugari imali hasne.

I Ferid-paši primetih kako se na strani govori o mogućnosti rata između Turske i Bugarske, na što mi je on, kao i Tefik-paša, sa većom odlučnošću odgovorio da u ovom momentu te opasnosti nema, ali nije nemoguće da ga Bugarska ovakvim držanjem izazove i Turska će umeti da na to dostojno odgovori.

Sava Grujić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-VI, I/36, pov. br. 2107, v. pov. br, 2106.

212

Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Skoplje
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PP. br. 1242. 26. VIII/8. IX

Polazeći iz Bitolja nisam mogao ni slutiti da ću u prvom izveštaju odavde imati da Vam pišem o ustaškim četama koje iz Srbije prelaze u ove strane Carevine. Ni o čemu drugom ne govori se više do o „srpskim komitama". I odista ne samo da postoje naše komite nego je njihova pojava već počela donositi i svoje plodove, za nas veoma neprijatne. Nevolja u kojoj se nalazi manastir Sv. Prohora i koja vam je dobro poznata — novine su je i naduvale — najbolji je dokaz za to.
Da idem redom svojih saznanja. Na dan dva pred svoj polazak iz Bitolja, ja sam — ne sećam se danas tačno jer u to doba na ovo nisam obraćao pažnju — ili bio primio pismo nekog nepoznatog čoveka ili ovog lično primio. Težina učinjenog saopštenja kazivala mi je da se obratim u Beograd Dr Gođevcu ako ne verujem u ono što mi je javljeno. Znam toliko da mi je saopštenje dolazilo od čoveka ili iz kičevskih ili iz porečkih strana, a kako otuda ima mnogo ljudi u gurbetu u Srbiji, ja sam mislio da je ime ovog beogradskog lekara pomenuto samo u dokaz čestitosti dotičnog lica.
Brzo potom, ja sam krenuo iz Bitolja i u Niš sam stigao u veče u subotu 13. ovog — dopративši dotle svoju porodicu. Odmah sutra dan, ni o čemu neraspitujući se — jer nisam imao povoda za to — ja sam već mogao saznati ovo:
- da od nekog doba prelaze u Tursku naše čete;
- da je njihov organizator i do blizu granice pratilac dr Gođevac;
- da se čete sastavljaju u Beogradu od ljudi iz turskih strana;
- da se četnicima uz oružje i opremu u gotovu daje po pet dinara;
- da četnike vode ili oficiri u penziji ili oficiri u nedejstvu — po jeziku našeg Ministarstva Vojnog;
- da se četnici ispraćaju do Vranjske Banje u vagonima treće klase, na kojima su prozori zatvoreni;
- da njih dotle prati g. Dr Gođevac a potom ih dalje reekspedira g. Živojin Rafailović, pešadijski kapetan u Vranji;
- da turski konsul u Nišu zna i suštinu i tehniku ovog posla.

U ponedeljak 18. ovog ja sam doznao još i to, da su čak i stanovnici Niša u gluvo doba noći morali slušati kako naši oficiri na ulici javno razgovaraju o svom prelasku s četama i dužnostima što ih ovde čekaju.
Prirodno je što sam vraćajući se u Skoplje ustavio se i u Vranji. Uz želju lično upoznati naše granične činovnike s kojima odavde imam da radim, moja je želja bila obavestiti se što bolje i o ovom poslu, meni dotle potpuno nepoznatom, a naročito da poznam kapetana g. Rafailovića.
U Vranju sam stigao u utorak 19. ovog mca i od samog g. Rafailovića doznao sam da su moja niška saznanja potpuno tačna. On ih je dopunio ovim saopštenjima:
- da on čete oprema posle molbe koju su mu toga radi uputili — ovo je njegova reč: — beogradski framazoni;
- da su dotle prešle bile dve čete, od kojih se jedna morala vratiti;
- da su ove čete bile formirane i ispraćene mimo znanja Kraljevske Vlade;
- da je g. Rafailoviću Predsednik Ministarstva g. Avakumović odobrio postupak prilikom svog skorašnjeg bavljenja u Vranji na nekom zboru i rekao mu da će to sigurno odobriti i Minister Inostranih Dela;
- da u Vranji postoji i naročiti odbor koji pomaže ovaj pokret i stara se o opremi četnika;
- da je pred ovim odborom činjena i proba s bombama koje su g. Rafailovića naučili praviti i da za to znaju čak i deca u Vranji i meni je g. Rafailović predao tri krnjatka rasprsnute bombe, i najzad
- meni se g. Rafailović žalio što u javnosti prodiru glasovi o njegovu radu, ma da je cela Vranjska Banja njega viđala čas u građanskom čas u oficirskom odelu da šeta s jednim Bugarašom (ne zna mu imena u ovom trenutku) koji je sa svojom četom prebačen bio iz Turske u našu stranu.

I g. Rafailoviću i drugim ljudima u Vranji, koji su u njegovu društvu, ja sam otvoreno kazao šta mislim o njihovu poslu. Rekao sam im da je za nj sada dockan a on da je i bezceljan i opasan. Uz

to kazao sam mu i da ću Vama pisati o svemu ovome i moliti Vas da zaustavite igru s vatrom, iz prostog razloga što držim da imam puno povoda misliti da je ovaj posao preduzet ne samo bez znanja Kraljevske Vlade nego čak i na suprot njenim mislima, pa prema tome i štetan ne samo po državnu politiku koju vodi Ministarstvo Inostranih Dela, nego i po dalje narodne interese, prema onome što znaju [oni] kojima su dobro poznati odnošaji sa ovu stranu našeg južnog graničnog plota.

Meni je služba donela te sam iz bliza mogao posmatrati rad bugarske narodne grupe u ovim stranama, u njegovu poslednjem stadijumu političkom. Kao bitoljski konsul ja nisam prestajao skretati pažnju Ministarstva na nove potrebe našeg rada, kao posledicu stvarnih odnošaja koji ovde postoje i prilika čiji su zahtevi neodoljivi. Ukratko — da ne bih i ovde ponavljao ono što sam iz Bitolja toliko puta pisao Ministarstvu, i uvek bezceljno, jer su mi molbe i predlozi ostajali bez odgovora — ja sam se zimus i proletos izjasnio bio da i mi treba da imamo ovde svoje čete. Ovde samo da naročito pomenemo dve važne okolnosti: da bi te čete imale da budu formirane u Turskoj od naših ljudi meštana; naoružane oružjem nabavljenim u samoj Turskoj i da bi one — ostajući inače u narodu — prisustvom svojim imale za zadatak samo to da u našem narodu ovde utvrde verovanje da i Srbija misli na njihovo oslobođenje, a uz to da opet prisustvom otklone pritisak bugarskih četa na naša sela. Molbe i predlozi ostali su mi bez odgovora i prema tome ja sam se u držanju naše grupe prema bugarskom komitetskom pokretu rukovodio svojim mislima naročito iznesenim u mom izveštaju iz Bitolja od 7. marta 1902. godine PP № 79. i uputima Ministarstva od 25. marta 1902 godine PP № 110 koji su samo odobrili moje misli.

Prilike, za koje — ponavljam — imam razloga verovati da su bile nepoznate Ministarstvu, donele su da je položaj postao drukčiji, i ako bih hteo poslužiti se sa jednom poslovicom turskom, podesno primenjenom, naši konsulati se danas nalaze u položaju da imaju više računati s telalom nego mi sa Sajbijom.

Patriotskoj preduzimljivosti g. Rafailovića i drugova mu, neka je svaka hvala, ja mu je nisam uskratio, ali je ona danas, u ovom trenutku, u ovakvim prilikama i na ovakav način odocnila, i štetna i opasna, naročito po naš narod u vilajetu Kosovskom.

Njegov je rad štetan što je dockan preduzet, što mu mehanika ne vredi ni kršene pare, jer ga vode ljudi koji se ako ne nikako a ono vrlo malo razumeju u ovim poslovima; što je neoprostivo proliven, otvoren i javan; što svaki momenat u njemu zna ceo svet pre onog koji treba da ga zna, a uvek posle turskih konsula u Nišu i Vranji. Opasan je jer pored toga što može kompromitovati celo dosadanje držanje Kraljevine u pitanju Reforma u Turskoj, on će nagoniti muslimane da prema našoj grupi preduzmu mere koje ni izdaleka neće biti slične onima od kojih je do sada stradao naš narod. Uz sve to, pominjem da se prelaz čini prema Preševskoj kazi, a tu nam je do sada jedino granica bila povoljnija s obzirom na kompaktnost našeg življa u kazi Preševskoj.

Kao što smo uopšte s radom počinjali ili u nedoba ili dockan, tako je i u ovoj prilici, i kao god što su pre desetinu ili petnaestinu godina ljudi i udruženja — neka čak i iz najčistijih patrijotskih pobuda, to ništa ne menja stvar — ometali državnu politiku koju ima da vodi Ministarstvo Inostranih Dela, tako je i sad slučaj s ovim poslom, jer ja ostajem pri misli — iz prostog razloga što imam puno povoda misliti da je ona tačna — da g. Rafailović s drugovima radi mimo znanja Ministarstva Inostranih Dela. Inače, ja ne bih mogao da razumem zašto postoje naši konsulati u Turskoj.

Druga bi stvar bila da su naše čete uređene onda kad je njih trebalo skupiti, s ranog proleća, da smo ih formirali od ljudi iz Turske, u samoj Turskoj, i oružali oružjem nabavljenim opet u Turskoj — a sve je to bilo moguće i bez troška i bez ikakvih tegoba, — a druga je ova današnja stvar, koju su preduzeli ljudi svakako patrijote, ali neupućeni i u jedno veoma nezgodno doba u svakom pogledu.

Kad sam o ovome govorio i s valijom Šakir-pašom, i s pograničnim komesarom Hamdi pašom, i da bi im pokazao da ne treba da veruju u vesti što su ih dobili o „srpskim komitama" oni su se — pokazali bar — razuvereni logikom: da je cela Evropa do sada cenila držanje Srbijino kao ispravno, i da opet Srbija nema nikakva računa, jer nema koristi, da kompromituje svoje

dosadašnje držanje onda kad je celom svetu jasno da Evropa želi mirnim putem da reši sadašnju Istočnu krizu. Ovaj razlog, kad sam ovoj dvojici turskih činovnika izneo u dokaz da čete ne postoje, iznosim ovde u dokaz potrebe da njihovo organizovanje treba sprečiti. Uz taj razlog pominjem i druge, već naglašene: da je za čete sad dockan, jer je propušten trenutak; da je nepodesan način njihova spremanja; da je sumnjiv materijal iz kog se spremaju, i da će one uz nesreću koju će sada doneti ovdašnjem narodu, naneti štetu i državnoj politici. Samo kad bi se imalo uverenja da smo mi sigurno u oči bliske vojne akcije na Balkanu, mogao bih razumeti šiljanje ovih četa, inače ne. Ali i u tom slučaju rad na ovom poslu imao bi da preduzme jedini nadležni činilac Ministar Inostranih Dela Kraljevine i njegovi pomoćnici. Ovo kažem, jer dobro znam i želje i nade ovdašnjeg naroda, pa zato znam od čega može imati koristi, a od čega štete. Mislim da je krajnje vreme da nama zapoveda Ministarstvo i mi našem narodu ovde, a ne da se i jedni i drugi povodimo prema kad i kod patrijotskom a uvek nerasudnim prohtevima patrijota u Srbiji, koji u Turskoj ni kavu nikada nisu popili, a kamoli da su svojim očima gledali oganj, zulum i ubistvo, i danima prinuđeni bili sedeti u kućama zatvoreni u zatvorenoj varoši.
Ovo nekoliko dana od kako sam u Skoplju i saznanja pocrpena za to vreme daju mi prava kazati da je i u ovoj oblasti duševno raspoloženje isto kao i u Bitoljskom vilajetu. Razlika je u tome što je ovde relativno mirnije nego li tamo iz sasvim pojmljivih razloga. Zuluma ima naravno. Iz razloga što informacijona služba ovog Konsulata ni izdaleka nije slična onoj Bitoljskoj, ja nisam u stanju pokazivati nevolju hrišćana na onaj način kao iz Bitolja, ali vam ipak zato mogu kazati da je sav zulum od vojske, naročito od ilava. Isključivo kao materijal, koji treba da ostane zabeležen, ja ću u idućem izveštaju pomenuti slučajeve koji su mi do danas saopšteni.

I ovde je kao i po drugim pobunjenim Vilajetima rasturan poziv da mirni ljudi ne idu za buntovnicima i obećava se carska milost pokajnicima. Poziv je na turskom, bugarskom i srpskom jeziku. Radi održavanja reda u samoj varoši izdata je jedna naredba o vremenu dokle mehane i kavane smeju biti otvorene i dokle se može hodati bez fenjera. U svome jučerašnjem pismu, valija mi je poslao jedan primerak ove objave kao i drugim konsulatima, a „samo radi znanja" kao što se kaže u pismu.

Ako Ministarstvo može da utiče na beogradske listove, bilo bi dobro uredništvima skrenuti pažnju da paze šta objavljuju. Na prvom mom sastanku s g. Belajevom, ruskim konsulom, on mi je sa srdžbom pokazao jedan broj Štampe u kojem ga grde. Da je dopisniku i uredništvu prosto to, ali su i meni učinili oni jednu potpuno medveđu uslugu. U dopisu se kaže kako ću ja umeti okrenuti g. Belajeva, ako sam odista onakav za kakvog me drže. Koliko zbog ovako nerasudno napisanih reči moram biti delikatan i obazriv prema g. Belajevu i koliko za izvesno vreme moram biti uzdržljiv sa svojim posetama kod njega, samo se kaže.

U Ferizoviću još stoji nekoliko tabora ilava — vojnika iz arbanaških strana, sa kojima vojna vlast ne zna šta će. Nikud ne sme da ih isprati, jer će svuda biti pljačkaši, ubice i palikuće.
Prepis ovog izvešta ja poslao sam svima poslanstvima sem Atinskog i Cetinjskog, Zastupništvu u Sofiji i konsulatima u Turskoj.

Mihailo G. Ristić

Original. AS, MID, PP, 1903, U/1, br. 3641. Prepis u ASANU, ostavština konzula Ristića, br.

14243.

213

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 98. 27. VIII/9. IX

Kao što sam naglasio u mome jučerašnjem pismu Pov. br. 97*, sve današnje londonske novine donele su Vaš jučerašnji telegram o oficirskoj aferi u Nišu, koji sam na tu celj poslao Rojterovom birou od strane Kralj. Poslanstva. Čast mi je poslati Vam u prilogu pod ... isek radi uviđaja.
Današnje novine javljaju strašne vesti iz Makedonije. Po jednom telegramu iz Sofije, oko 50.000 Bugara iskasapljeno je, i sva su bugarska sela popaljena u bitoljskom vilajetu, gde se držalo da je red povraćen! Sultan je, veli se dalje, naredio da se proteraju svi strani dopisnici iz Makedonije, i poručio je svome poslaniku u Vašingtonu da mu pošlje jednog Amerikanca za šefa turskog Presbiroa, kome će biti dužnost da se iz Turske ne rasprostiru nepovoljni glasovi.
Vesti koje čitamo u ovdašnjim novinama podudaraju se s izveštajima koje nam šalje naš Konsulat u Bitolju: ubistvima, paljevinama, pljačkanju, obeščašćavanju žena i devojaka, umiranju od gladi, itd. izgleda da nema kraja, a Evropa se još zanosi nadom da zavede reforme u Turskoj! Ako samo Rusija ne stane na put, ovde se misli da će Turska sigurno napasti Bugarsku, jer ona nije prikupila 300.000 ljudi samo radi ugušenja bune. A tu vojsku treba hraniti i izdržavati, što Turska ne može izdržati za dugo vreme...

Aleksandar Z. Jovičić

Original. AS, MID, PO, O/71, pov. br. 1609, v. pov. br. 1607.

PRILOG:

Servian plot.
Arrests of officers.

Belgrade, sept. 8.

Capitain Branislav Lontkijevics, who was aide-de-camp to the late King Alexander, and General Magdalenics were arrested last night. The latter was released to-day. — Reuter.
The Servian Legation has received the folowing telegram from the Servian Minister for Foreign Affairs:
"The affair of the officers at Nish has not the importance attributed to it by certain European journals. With the exception of the 28 subalterns of the Nish garrison, who signed a declaration aiming at the removal ot the conspirators of May 29, no list has so far been found of signatures of officers belonging to other garrisons in the interior. The inquiry at Nish is drawing to a close, and the signatories will be handed over to the military court, as will also the two officers at Belgrade who are suspected of being the instiga tors of the affair. The inquiry so far shows that the agitation on the part of the malcontents is not of the nature of a counter-revolution, and that still less is it directed against the Sovereign, who was unanimously elected, and is loved in the Army, as he is throughout to country. (Signed) Kaljevics."
— Reuter.

* V. pod br. 210.

214

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 925. 28. VIII/10. IX

Da završim moje izveštaje o momentalnoj političkoj situaciji u Turskoj sa upečatcima koje sam iz poseta ostalih ovde, u Terapiji, preko leta nastanjenih poslanika izneo.
Germanski poslanik, baron Maršal, koga su lekari pre četiri meseca na smrt osudili, ali koji se nedavno potpuno zdrav sa odsustva vratio, nalazi da je stanje u Turskoj postalo ozbiljno. — „Videćemo, veli, šta će Porta sa pokretom u vilajetima učiniti. Niko ne želi da između Turske i Bugarske do rata dođe, jer je sva prilika da se ne bi mogao između ove dve države lokalizirati. Taj bi rat, po svoj prilici, uvukao i Srbiju i Crnu Goru i Grčku; ceo bi Balkan bio u plamenu. Zato sile ne prestaju savetovati i ovde i u Sofiji da se mir održi". Baron Maršal nalazi da bugarska vlada čini sa svoje strane što je moguće da komitetski pokret obuzda "no teško je zajaziti događaje kad silnom rekom počnu teći. Bujica događaja može sobom da odnese i one koji bi je naglo zaustaviti hteli. Knez Ferdinand bi postavljen bio u opasnu alternativu: da bira između revolucije u Zemlji i rata sa Turskom". Germanski poslanik ipak nada se da neće doći ni do jedne ni do druge krajnosti.
Francuski poslanik gleda na događaje u Turskoj vrlo zabrinuto. — „Ja istina nisam pesimista — reče mi Mr Constans ali mi izgleda da je Turska u procesu raspadanja. Otkad se muči da makedonski pokret uguši, ona to dosad nije bila u stanju da učini iako sa dvesta hiljada vojske u Evropi raspolaže. Turski fanatizam ne da se reformisati. Evo šta sad učiniše u Bejrutu. Tamo se podigla muslimanska razjarena rulja najpre na pravoslavni deo varoši, a zatim i na ostale gde Hrišćani u većini žive, i proizvela strašan pokolj. Tamo je sad otplovila amerikanska eskadra, da Hrišćane uzme u zaštitu". Kako je poslanik istoga dana bio na Porti, to ga upitah, šta turska vlada preduzima da se fanatizam obuzda i red u vilajetima zavede. Porta — reče g. Konstan — ima dobre namere, ali koja je vajda, kad se njene naredbe jednako iz Jildiza ukrštavaju i često parališu".
Talijanski poslanik, markiz Malatina, vrlo je uzdržljiv u oceni političkih prilika. Međutim, sadašnju situaciju u Turskoj i on ceni kao ozbiljnu; on se ipak nada, da će Porta i neposredno zainteresovane dve velike sile preduzeto delo o reformama izvesti do kraja, čim se pokret u vilajetima stiša.
Engleskog poslanika, Sir O'Conor-a, nisam zastao kod kuće, to ću ga ovih dana opet potražiti, da i njega čujem kako on događaje u Turskoj ceni.
Iz sviju razgovora, što sam sa ovdašnjim akreditovanim poslanicima Velikih Sila i na Porti imao, izvodim taj zaključak, da prema ozbiljnosti situacije oružan sukob između Turske i Bugarske nije isključen i da se za tu eventualnost žurno spremaju kako ovde tako i u Sofiji. Ovde, u Carigradu, već su počeli da kupe priloge u stvarima i u novcu za vojsku, kao što se inače čini za vreme samoga rata. Na objavljenim ovih dana listama o prvim prilozima prednjači personal samoga dvora.
Veliki Vezir i Ministar Inostranih Dela položili su u Poslanstvu svoje posetnice, a to su učinili i poslanici koje sam posetio.
Juče sam posetio NJ. Sv. Patrijarha Joakima, a bivši patrijarsi Konstantin i jerusalimski Nikodim pozdravili su me depešom sa dobrodošlicom.
Sutra ću ići u Jildiz da ceremoniji selamluka prisustvujem.

Sava Grujić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-IV, pov. br. 1626/1903.

215

Diplomatska agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj — Sofija
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 340. 28. VIII/10. IX

Knez se vratio u zemlju na gotovo isto onako misteriozan način, kao što je iz nje otputovao pre mesec i po dana[...].
O povratku Kneževom bilo je čak reči o promeni kabineta. Govorilo se ponova o nekoj koalicionoj vladi. Ovakva kombinacija ostaje uvek moguća posle izbora, ako ni jedna politička frakcija ne bi došla sa apsolutnom većinom poslaničkih mandata; ovakav ishod izbora za sad je još najverovatniji, naročito ako bi Knez preko đenerala Petrova uticao da se Petkov i čiste Stamboloviste u kabinetu umere i dozvole bar relativnu prividnu slobodu pri izborima.

Izgleda da Kneževa bojažljivost dolazi više od Makedonaca. Vođe današnjeg ustanka nisu ni malo ovim zadovoljni i to svoje nezadovoljstvo iskazuju otvoreno i sa žestinom. No Knez ima to za sebe što [?] stoji potpuno na gledištu bugarskih šovinista u Maćedonskom pitanju. Razlika u pogledima između čistih Makedonaca i bugarske propagande izbila je na javnost sa cepanjem Vrhovnog Maćedonskog Komiteta na dve frakcije; ta je razlika od dve godine na ovamo postajala sve osetljivija i stvarnija. Danas se govori da podele u Komitetu nema, no to ne znači da su se dve frakcije složile i iznova spojile ujedno; to znači samo da je Komitet Končev — Mihajlovski sasvim izgubio terena kod Maćedonaca, i da je sam po sebi postepeno iščezao. I jedan i drugi Komitet tražili su prividno jedno isto: autonomiju Maćedonije, i ako su i jedni i drugi propovedali revoluciju, kao način i sredstvo da se do ovoga dođe. Razlika koja između njih postoji čisto je unutarnja, moralna. Za jedne je autonomija krajnje definitivno rešenje, rešenje pitanja; za druge je to samo prelazna faza, koja ima da pripremi aneksiju celokupne Maćedonije Bugarskoj. Sem toga čisti Makedonci došli su do potpunog saznanja o svojoj moći i svojim pravima, i žele da se u borbi za oslobođenje sami slobodno opredeljuju. Bugarski šovinisti pak hteli bi da uvek vode računa o interesima čisto bugarske politike. Knez naročito ne bi nikako hteo da ispusti rukovođenje celim pokretom.
No ako se Knez ne slaže sa makedonskim revolucionarima, on ipak zastupa bugarsko nacionalno gledište u Maćedonskom pitanju. Stambolisti i Radoslavisti bili su uvek najvatreniji predstavnici bugarskog patriotizma i šovinizma. Ministar Genadijev bio je ranije patentirani govornik na patriotskim mitinzima.
Uostalom ta nesuglasica između Makedonaca i bugarskih patriotskih težnji nije se do sad još manifestovala ni u kakvom konkretnom slučaju. Vođe današnjeg ustanka gledaju da izazovu intervenciju Evropskih sila. I njima se samima čini da bi im rat same Bugarske sa Turskom doneo stvarne koristi. (U ostalom nije isključeno da zvanična Bugarska nije rešena na rat, no da samo čeka da završi poslednje pripreme).
U sasvim poslednje vreme, Makedonci su uvideli koliko bi po njih bilo koristi od istinskog sporazuma i zajedničkog rada Srbije sa Bugarskom. Njima se čini da su u Srbiji uklonjene smetnje koje su stajale na putu tome sporazumu, no ako bi se sa Bugarske strane Knez Ferdinand sa svojim ličnim pogledima na ova pitanja iskazao kao prepreka ovom sporazumu, nema sumnje da se Makedonci ne bi ustručavali ukloniti tu prepreku ma kojim bilo načinom. No ovo su još samo težnje, koje tek imaju da prodru.

Izveštaji o kretanju ustanika i „operacijama" turske vojske dolaze ovamo veoma preuveličani i uvek je potrebno da se prokomentarišu podacima iz drugih izvora[...]

Boško M. Čolak-Antić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-III, I/89, pov. br. 1581, v. pov. br. 1579.

216

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 926. 29. VIII/11. IX
Strogo poverljivo.

Danas posetio sam ponovo g. Zinovjeva, da mu kažem da sam bio na Porti i da mu saopštim razgovor koji sam tamo imao sa Velikim Vizirom i Tefik-Pašom. Gospodin Zinovjev potvrdio mi je da su Turci zbilja nezadovoljni sa Srbijom, iako Feti Paša šalje povoljne izveštaje. Portu sa drugih strana izveštavaju kako se u Srbiji na zbliženje sa Bugarskom za zajedničku akciju radi pa zato i na Kosovu mora da drži više vojske nego što bi trebalo.
Na pitanje moje kakvi su najnoviji izveštaji o stanju u vilajetima, g. Zinovjev bio je tako dobar da mi — ali u strogom poverenju — pročita poslednji svoj raport, koji je današnjom poštom grafu Lamsdorfu uputio. Izveštaj počinje time kako se opšta situacija u Turskoj za poslednje vreme znatno pogoršala. Dokle u Makedoniji čete još svuda krstare, pokret je iznenada iskrsnuo na drugom kraju — u Jedrenskom vilajetu. Ovaj pokret, kao što je ranije javljeno, izazvale su nove čete — šest na broju — koje su iz Bugarske upale. Opustošavanje komitetskih četa, zverstva koja one vrše i nad ženama i nad decom, a naročito atentat na voz kod Kulali-Burgas, u kome su bile najviše žene turskih oficira — sve je to raspalilo turski fanatizam do krajnjih granica, koji u osveti traži zadovoljenje. Ruski jedrenski konsul, koji ovo dostavlja, dodaje kako se Turci po džamijama skupljaju i dogovaraju kako će od buntovnika da se brane. Vlasti su počele ponegde i oružje muslimanskom stanovništvu radi odbrane da izdaju.
Ovako stanje bacilo je ovdašnje merodavne turske krugove u veliku brigu. Po pouzdanom zvaničnom doznanju, vojni Ministar išao je Sultanu i ozbiljno mu je predložio da se Bugarskoj oglasi rat, jer, ovako raštrkana vojska sve se više demoriše, disciplina opada iz dana u dan, a sve to ukupno razorava njenu snagu. Sultan je uvažio razloge Riza Paše i odobrio koncentraciju jednog korpusa kod Jedrena a u isto je vreme naredio da se prilozi za vojsku kupe. Ovo je Sultan učinio da oslabi nezadovoljstvo koje se protivu njega sve više širi, ali kad sve za pohod bude gotovo on će se opet predomisliti.
To je uglavnom sadržina toga poslednjeg raporta g. Zinovjeva. On mi je zatim pročitao jedan raport ruskog konsula u Solunu, u kome g. Girs predlaže grafu Lamsdorfu kao meru za umirenje Makedonije da se otvore direktni pregovori sa ustašima. G. Zinovjev pisao je grafu Lamsdorfu protivu takog rada Girsova, nalazeći da je on protivan politici carske vlade, koja komitetlije ne može nikako za ratujuću stranu da prizna, sa kojom bi još i pregovore trebalo voditi. Poslanik dodaje kako je Girs po nagovoru Bugara sa tim predmetom izašao, a on je, veli, poznat kao veliki bugaroman.
Gospodin Zinovjev reče mi da sad po poruci grafa Lamsdorfa sprema za Ministra jedan memoar o makedonskom pitanju, koji će mu u Beč poslati, kad tamo sa Carem u posetu Austrijskom Caru dođe. Na moju primedbu da se od toga sastanka careva očekuju važne novosti, Poslanik mi reče kako ne veruje da će se ma što u utvrđenom programu za zajednički rad promenuti. Zar i u tom slučaju ako bi do rata između Bugarske i Turske došlo - upitah ga. — Do rata ipak neće doći,

odgovori mi g. Zinovjev, jer je graf Goluhovski odsudno u Sofiji izjavio da se Bugarska u slučaju rata nikakvoj pomoći ne nada, a iz Petrograda ovih dana obnovljeni su ozbiljni saveti u istom smislu.
Kao što već znate, Kruševo je koje od komita, a koje od vojske sasvim razoreno. Sem one dve pomoći, jednu u hrani a drugu u novcu — 300 lira — koje je Sultan za postradale Kruševljane poslao, Abdul Hamid je o prazniku svoga stupanja na presto odredio 4.000 lira da se porušena patrijaršijska crkva iznova podigne. Patrijarh u depeši na Pelagonijskog mitropolita, kojom ovaj dar saopštava, veli da Car ovu pomoć čini pravoslavnim Grcima, dakle ne pravoslavnima uopšte. Za postradale Grke šalje se pomoć i iz Atine gde je u toj celji naročiti odbor obrazovan.

Sava Grujić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-VI. I/38, pov. br. 5968.

217

Kolo srpskih sestara — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Br. 5. 30. VIII/12. IX

Kako je Gospodinu Ministru Inostranih Dela poznato Sazivački odbor je na svome zboru Srpskih Sestara 18. ov. m. i 19. ov. m. obrazovao žensko patriotsko društvo pod imenom „Kolo Srpskih Sestara". Ideja patriotskoga potpomaganja svoje potlačene braće koja pod teškim tuđinskim i turskim igom cvile, prožimano oduševljenjem Kolo Srpskih Sestara, da se stavi na službu svoje otadžbine šireći i pomagajući narodnu zamisao o ujedinjenju celoga Srpstva, čast mu je predstaviti se Gospodinu Ministru, stavljajući svoje usluge svojoj Otadžbini, kada ona to od njega bude potrebovala.
Ne zaustavljajući se samo na ideju humanitarnoj, potpomaganju postradalih od pustoši u Staroj Srbiji i Maćedoniji za ovaj momenat, no šireći svoj blagotvorni sestrinski uticaj na našu braću u smislu vaspitnome, pružajući svoju ruku pomoći u svako doba, u danima kada oni potreseni udarcima zle sudbe, budu potrebovali saveta, uputa, nadzora, krepku ruku sestre, koja će ih okrepiti nadom, uliti hrabrosti.
Kolo Srpskih Sestara vodiće stalnu brigu o njima kako u danima maloletstva pa ove do razvitka njihove samostalnosti; stvarajući od njih prave Srbe i Srpkinje, čeličeći u njima osećanja patriotska, osećanja nacionalna, osećanja čovečanska. Ne bi li stvorili od njih čvrsti bedem Srpstvu u onim krajevima gde nam dušmanska ruka preti da Srpski rod iskoreni, upućujući ih tamo na dalji život, gde će biti dužni očuvati ime i narodnost svoju.
Upoznavajući Gospodina Ministra sa zadatkom i ciljem udruženja Srpskih Sestara, čast nam je umoliti Gospodina Ministra da nam izvoli pokloniti poverenje, upućujući od sada sva ona lica — muška i ženska, odrasle i decu — svoje pitomce, pitomice i šegrte Kolu Srpskih Sestara, koje će se rado primiti staranja nad njima. Društvo će vršiti savesno svoju dužnost, brinući se da dotični pored toga što će im posla nabavljati još i voditi stalan nadzor o njihovom radu vrednoći, poštenju — moralu, vladanju: podnoseći, mesečno, tačan izveštaj Gospodinu Ministru o njihovom napredovanju i vladanju.
Molimo Gospodina Ministra da pored poklonjenog poverenja i veruje u čisto patriotsko osećanje, oduševljenje i gotovost da na sebe primimo svoj deo dužnosti kao Srpkinje i kao kćeri naše mile Otadžbine.
Primajući našu molbu, Gospodin Ministar, sa onoliko gotovosti sa koliko požrtvovanja stavljamo mi naše usluge Otadžbini, Gospodin Ministar nek veruje u odanost Kola Srpskih Sestara.

30. Avgusta 1903. god. ponizna
u Beogradu Za predsednicu Upravnog odbora
Sekretar Upravnog odbora, Kola Srpskih Sestara
Nadežda Petrović Potpredsednica *Milica Dr Dobri*

Original. AS, MID, PO, 1903, K. 164, br. 3542.

Na poleđini:

Upravi Ženskog Društva

U Beogradu se obrazovalo žensko patriotsko društvo „Kolo Srpskih sestara" koje je, između ostaloga, stavilo sebi u zadaću i brigu o vaspitavanju siročadi iz neoslobođenih krajeva. To Društvo će obratilo Ministarstvu i primilo već na sebe brigu o nameštenju dečaka u šegrte gde će pod nadzorom samoga Društva učiti. To Društvo je voljno da i pitomice ovog Ministarstva primi na sebe i to ne da ih daje sirotnim ženama, no da ih članice prime u svoje kuće kako bi pored školskoga obrazovanja mogle se i vaspitavati i biti pod jasnim nadzorom.
Ministarstvo je pozvano da ovo Društvo kao patriotsko potpomaže u svima njegovim radnjama pa, odazivajući ce toj svojoj težnji, rado je i da mu ustupi pitomice (Jelisavetu Zdravkovićevu i Vasiliju Mitruševićevu) koje su poverene brizi Ženskog Društva. Ministarstvo je uvereno da su te pitomice samo jedna nesnosna briga Ženskome Društvu, koje i nema zadaću da se brine o vaspitavanju mladeži iz Stare Srbije. Žensko Društvo je učinilo neizmerno uslugu ovome Ministarstvu što je tako svesrdno vodilo brigu do sad o ovim pitomicama i, razrešavajući ga ove brige, meni je čast po naročitoj naredbi Gospodina Ministra Inostranih Dela, izjaviti tome Društvu veliku blagodarnost na dosadanjoj predusretljivosti.
Umoljava se Društvo da [imenovane] pitomice do kraja ovog meseca uputi sekretaru Društva „Kola Srpskih Sestara" G-ci Nadeždi Petrovićevoj (Ratarska ul. br. 32.)

Šef
17. IX 1903 god. Prosvetnog Političkog Odeljenja

218

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji — Petrograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 136. 30. VIII/12. IX

Imao sam čast primiti Vaš otvoreni telegram od 26-og m. o aferi oficira niškoga garnizona. Ja sam odmah upotrebio taj telegram radi demantovanja netačnih ili preteranih glasova koji se u ovdašnjoj štampi (pod uticajem strane štampe) šire o toj aferi, i proturio sam ga u celini, kroz ovdašnje Rusko Telegrafsko Agentstvo, u sve petrogradske političke listove. Međutim, novine ne samo da ne prestaju, i posle našeg oficioznog saopštenja, raspravljati aferu srpskih oficira, nego šta više nastavljaju pisati o njoj u sve oštrijem i oštrijem tonu, raspravljajući ponovo, i to jače nego ikad dosad, pitanje o zaverenicima od 29-og maja. Kao jedan primerak takvoga pisanja čast mi je poslati Vam priložen isečak iz današnjega broja ovdašnjeg velikog lista „Novoe Vreme". Kad se ima na umu zavisni položaj ovdašnje štampe prema Vladi, onda se čovek mora zamisliti i zabrinuti pred ovakvim pojavama kao što su pojedini članci ruskih listova, izazvani i inspirisani onim što se događa među oficirima srpske vojske.

Original. AS. MID, PO, 1903. pov. br. 1628, v. pov. br. 1609.

219

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Terapija - Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 928. 30. VIII/12. IX

Jučerašnji selamluk prošao je po uobičajenom ceremonijalu. Sultan okružen mnogobrojnom sjajnom svitom izgledao je u prolazu za džamiju dobro raspoložen. Gromko „Padišah'm, čok jaša" prenosilo se od puka na puk uparađene vojske na celome putu od Jildiza do Hamidije-džamije. Vojnici u stroju i oficiri bili su prvi put u belim bluzama novoga propisa. Vojnici u defiliranju svojim držanjem i izgledom prave dobar utisak.
Po svršenom selamluku prisutne diplomate, među kojima su bili i ambasadori Austro-Ugarske, Francuske i Persije, pozdravio je od strane Sultanove za to stalno određen šambelan Emin-bej. Meni je kazao kako je Sultanu prijatno bilo kad me je na selamluku primetio, pita za moje zdravlje i šalje mi svoj carski pozdrav. Malo docnije javio se prvi ceremoni majstor, Ibrahim-bej i ponovio je iste Sultanove pozdrave, a ambasadorima saopštio da će ih Sultan u audijenciju primiti. Obično Sultan prima redovno ambasadore koji na selamluku prisustvuju, a ostale poslanike u retkim slučajevima, kad uzželi da im što osobito saopšti ili kad ovi imaju da kakvu poruku od svojih vladalaca isporuče.
Dok je Sultan još u džamiji klanjao, za koje vreme goste poslužuju duvanom i kafom, baron Kaliče pročita mi jednu depešu koju je toga jutra dobio i u kojoj mu se javlja, kako su bugarski buntovnici izvršili nov atentat na železničkoj pruzi između Dedeagača i Soluna, blizu stanice Nazli-Kej, na 25 kilometara od Dedeagača, sa dve dinamitske bombe razrušili su put na dužinu od više metara ne učiniv inače nikakve druge štete. Ova zločinstva produžuju komitetlije da čine u očevidnoj težnji, reče baron, da što više razdraže duhove i da do otvorenog rata između Turske i Bugarske dovedu. Ako ovako i dalje potraje, možda će u tome i uspeti.
Zatim baron Kaliče reče mi, kako ima izveštaja da su počele čete iz Srbije da upadaju, i upita me, da li je to istina. Odgovorio sam da nije nemoguće da pojedina lica na svoj rizik kradom u Tursku upadaju da se ustašima pridruže. U Srbiji duhovi su doista dosta uznemireni za sudbu svojih sunarodnika, koji podjednako stradaju i od turske vojske i od bugarskih komitlija, ali do formiranja i upadanja ustaških četa niti je došlo niti bi to Kraljevska vlada dozvolila.
Sinoć na večeri u ruskoj Ambasadi g. Zinovjev reče mi da su na Porti i u Jildizu došli iz Bitolja povoljni glasovi. Tamo sad trupe uspešno operišu i nadaju se da će sa komitetskim četama u tom vilajetu brzo biti gotove. Iz Jedrena ruski konsul piše kako su tamo protivu ustaša Kirkiliskih, uz vojsku uputili i jedan odred Arnauta od 1400 ljudi koji čine strašne zulume. Mi smo, veli g. Zinovjev, sad prestali da protiv takvih zuluma protestvujemo i da se bašibozuci ne upotrebljavaju, kad i bugarske bande čine najgora zločinstva. Turci se sad istom metodom služe i mi po nevolji činimo se tome nevešti u očekivanju da će se ovim surovim načinom skorije buntovni bugarski pokret ugušiti. Bez toga ništa se ne da sad za opšti boljitak hrišćana u vilajetima da uradi.
U ovom za Tursku vrlo mučnom vremenu, Porta je, ipak, uspela da unifikaciju svojih dugova izvrši. Na ovome se poslu više od godinu dana radilo i tek prekjuče je Sultan izdao iradu kojom se između Porte i Uprave državnih dugova postignuti aranžman odobrava. To na Porti računaju za veliki uspeh — a još više glavni faktori u Dette Publique Ottomane koji takođe nisu ostali bez

masnoga ćara.

Sava Grujić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-IV, pov. br. 1611.

220

Ministarstvo unutrašnjih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 295. 31. VIII/13. IX

Čast mi je izvestiti Vas, da sam sinoć dobio od načelnika okruga vranjskog, šifrovanu depešu, sledeće sadržine:
„Od jednog našeg seljaka koji svakog ponedeljka prelazi preko granice i ide u Bujanovce, u Tursku, i koji vrlo dobro poznaje prilike do Kumanova, saznao sam ovo:
Turci imaju u selu Belaču 8.000 vojnika a i bašibozuka; u selu Preševu do 5.000; u Svetom ocu 2.000, i, u Omoj — Petki do 1.000.
Duž cele granice raspoređeni su bašibozuci.
U mehani jednoj u Bujanovcu vojnici su razgovarali arnautski: da bi trebalo barutne magacine u Vranji i Lebanima baciti u vazduh.
O ovome sam ovdašnjeg Komandanta puka izvestio.”

Stojan Protić

221

Ministarstvo unutrašnjih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pet. br. 296. 31. VIII/13. IX

U vezi moga izveštaja od današnjeg P№ 22778, čast mi je izvestiti Vas da sam danas dobio depešu šifrovanu od načelnika okruga vranjskog sledeće sadržine:
„Usled noćašnjih događaja, koji neće biti usamljeni zbog toga što bašibozuci, koji su duž naše granice nemaju šta da jedu, narod duž granice je se mnogo uplašio i noću spava po njivama, jer nema oružja.
Usled ovoga moli se Ministar za dejstvo, da se odmah razda oružje pibodijevog sistema, koje i ako bi se pokvarilo ne vredi mnogo.

Stojan Protić

AS, MID, PO, 1903, F-I, D-V, G/18, pov. br. 1620, v. pov. br. 1625.

222

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Poslanstvu Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad

\- 31. VIII/13. IX

Iz Vašeg poverljivog pisma od 16. o. m. vidi se da su na Porti uznemireni rezolucijama beogradskog mitinga, pojavom nekih malih četa, o kojima se veli da su iz Srbije prešle u Tursku u nameri da potpomognu bugarske ustanike. Šta više, Veliki vezir u svojoj nepoverljivosti ide tako daleko da iz te okolnosti i izvodi promenu vladine politike.

Na primedbe odnosno mitinga, Vi ste, Vašim odgovorom dovoljno obavestili Velikog vezira o pravom značaju te vrste sastanaka i izjava, kao i o nemogućnosti da se oni preduprede pod vladom zakona o slobodnim zborovima i pretećih vesti koje dolaze iz Stare Srbije o vandalskim postupcima turskih vojnika. Uostalom Kraljevska vlada nije ni tom prilikom propustila da svoj upliv upotrebi u korist što blažijih i smirenijih odluka.

Što se pak tiče obrazovanja i prelaska četa iz Srbije, stvar ovako stoji:

Kraljevska vlada činila je sve što je mogla da spreči agitovanje nekih tajnih bugarskih agenata. Izveštena da oni podstrekavaju ovdašnje Makedonce da se organizuju u čete i priteknu u pomoć svojim sunarodnicima u Staroj Srbiji, ona ih je odmah uklonila odavde, a Makedoncima dala na znanje da obrazovanje četa neće dopustiti, pošto mi ne nalazimo nikakva interesa u potpomaganju bugarskog ustanka, koji je pokrenut i podstrekavan bez našeg znanja i pristanka, jedino u cilju da silom iznudi takve ustupke kakvi bi samo Bugarskoj godili.

Ali kako su iz dana u dan dolazile stanovite vesti o pljačkama, paljevinama, pokolju i siledžilelucima nizama u srpskim selima, vlada nije mogla uspeti da sasvim uguši patriotski pokret među ovdašnjim Makedoncima. Neznajući kako su prošle njihove porodice, prilikom upadanja komita i invazije turske soldatske, a strahujući za njihov opstanak, oni su se počeli tajnim načinom udruživati, snabdevati oružjem i spremati za polazak u Staru Srbiju. I tek kad su se pojavile četice od 15, 20 i 30 ljudi i lakomisleno paradirati po krajevima prestonice, vlada je saznala da one postoje i preduzela mere protivu kortešovanja novih pristalica. U tome je ona uspela, ali u zebnji da ne izaziva još veću agitaciju u korist ozbiljnije i jače dobrovoljačke organizacije, ona nije smela silom suzbijati i obezoružavati ove neznatne četice i time njinom preduzeću pridavati veći značaj no što ga u samoj stvari imaju. Ti isti obziri nalagali su vladi da ih što pre ukloni iz prestonice, kako se ne bi njihov broj osnažio i učinio nemogućim dalju radnju vladinu u cilju sprečavanja ustaničke propagande i upadanja u tursku teritoriju. Ovih dana krenulo se je odavde 40—50 Makedonaca u pravcu Niša, ali je na sam dan njihovog polaska naređeno svima vlastima da ih zadrže onde gde budu odseli i sklone u mirna sela dok ih ne privole da se vrate ovamo kao mirni građani. Svi oni imaju godišnje turske pasoše i putuju kao i ostali obični putnici. Vrlo je moguće da je od ovdašnjih Makedonaca ranije promakao neznatan broj [?] i udružio se tamo sa svojim zemljacima, prešao u Tursku. To im nije bilo teško učiniti, kad se zna da duž cele tamošnje granice ima mnogo tačaka bez nadzora srpske ili turske vlasti. Pa i taj neznatan broj Makedonaca nije prešao u Staru Srbiju da pomaže komitama, već da uzme u zaštitu svoju braću i protivu njih i protivu nasrtanja turskih zulumćara.

I kad Veliki vezir toj šačici dobrovoljaca pridaje toliku važnost, da njih [?] sumnjiči i naše korektno držanje, onda kakvu ocenu možemo očekivati od šefa sultanove vlade ako se budu javile u Staroj Srbiji kakve nove družine, kojih prelazak vešto izveden nije mogao biti sprečen od strane srpskih pograničnih vlasti?

Zato Vas molim, gospodine poslaniče, da izvolite uveriti Velikog vezira i Tefik-pašu da Kraljevska vlada [...?] odn. bug. ustanka, da se ona s velikim tegobama bori i s velikim naporima odbija talase uzburkanog javnog mišljenja u celini, samo da održi politiku nemešanja u makedonskom pokretu; da su prekori koje nam turski državnici čine utoliko manje opravdani što Porta nije kadra da savlađuje besomučnost svojih grupa prilikom zauzimanja mesta u kojima je srpsko stanovništvo mnogobrojno; da ona nije u stanju da vazalsku Bugarsku nagna na jaču kontrolu sofiskih komiteta, koji redovno šalju nove i snažne čete u pomoć ustanicima, a,

međutim, od nas traži neku idealnu ispravnost i strogost kakva je u sadašnjim okolnostima nemoguća i naposletku da je Kraljevska vlada najbolje dokazala koliko joj je stalo do toga da održi dojakošnju politiku time što je već nekoliko puta tražila da se trupe u kosovskom vilajetu ne reduciraju, već da ostanu tamo dovoljno jake za eventualno ugušivanje pokreta arnautskog koji bi nas mogao prinuditi.
Kad bi Kraljevska vlada imala namere da uđe u ma kakvu tajnu ili javnu akciju, ona bi, bez sumnje, nastojavala da se pogranične pokrajine turske dezorganiziraju, kako bi njene čete ili trupe nailazile na što slabiji otpor.
Porta bi umesto nezasluženih prekora i sumnjičenja bolje uradila da ono pitanje koje je — kako Veliki vezir veli — na dnevnom redu, što skorije reši. Priznanje naše narodnosti u Turskoj, baš u ovom trenutku znatno bi olakšalo Kraljevskoj vladi posao savlađivanja akcionog pokreta i stišavanje uznemirenih i razdraženih duhova u zemlji. Priznanje narodnosti učinilo bi, kao što znate, najbolji utisak na javno mišljenje u Srbiji i posvedočilo bi Portinu gotovost da nas zadovolji i da nam odaje novo priznanje za naše ispravno držanje.
Zahtevati od nas da se zadovoljimo naimenovanjem Firmilijana za arhiepiskopa skopljanskog ne bi bilo umesno, da se takvim jednim sasvim oportunim ustupkom ne mogu godinama držati u granicama zahvalnosti i strpljenja ostali opravdani zahtevi srpski, a najmanje oni koji teraju na izjednačenje narodnosti.

Ljubomir Kaljević

Koncept. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-IV, pov. br. 1587.

223

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rumuniji — Bukurešt
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 82. 31. VIII/13. IX

Poznati događaj od 29. maja o. g. bio je izazvao u rumunskoj štampi veoma veliko nezadovoljstvo protivu svega što se zove srpsko, a naročito svoje negodovanje pokazivala je ovdašnja štampa protivu srpske vojske. Iako je odmah posle kratkog vremena vladina presa prestala da u „vrlo neučtivom tonu" piše o događajima u Srbiji, to nije pak učinila opoziciona štampa ove današnje rumunske vlade. Konzervativna stranka u Rumuniji, u kojoj je mnogo visokih i znatnih članova, koji su imali nešto srodničkih, nešto prijateljskih veza sa bivšom dinastijom Obrenovića, nisu nikako pristajali da u svojim organima posvednevno registriraju one neistinite i posve neprijateljski objavljivane vesti iz Srbije. Austrijska, mađarska i nemačka štampa služile su ovim rumunskim listovima za osnovu, iz koje su crpeli svoje bombaste i „senzacione" članke o događajima u Srbiji. Osim ovoga mnoge lažne vesti i novosti bivale su svakim danom fabrikovane i u ovdašnjim redakcijama.
Ovakvo pisanje rumunske štampe u nekoliko se je utišalo u poslednje vreme, da bi sada prilikom poslednjih događaja u Nišu jače izbilo na površinu. Danas su sve rumunske novine bez razlike partija, čiji su organi, pune najgorih vesti i izmišljotina o događajima u Srbiji. Događaji u Nišu sa oficirima tamošnjeg garnizona objašnjeni su ovde kao „faktički komplot" protiv NJ. V. Kralja. Napadi na vojsku našu, naročito na zaverenike i vladu, svakim danom su sve jači i veći.
U ponedeljak veče neke od ovdašnjih novina donele su telegram, kako je učinjen atentat na život NJ. V. Kralja, kako je u Nišu sa balkona jedne 'kuće pucano na Kralja i bacalo se kamenjem, od čega je Kralj bio ranjen i sav se u krvi nalazio. Od srede veče (27. o. m.) broj veoma

rasprostranjenog ovdašnjeg lista „Adeverul" doneo je na prvoj strani veoma krupnim slovima, kako je NJ. V. Kralj ubijen. U istom pak broju na poslednjoj strani doneo je telegram iz Beograda, u kome se veli, kako se njihova donesena vest o ubistvu Kralja Srbije ne potvrđuje. Vidi se iz svega ovoga, da je cilj ovdašnje prese da predstavi stanje u Srbiji u što gorim slikama, upravo se trudi ovdašnja presa da predstavi kako je u Srbiji zavladala anarhija.
Ovakvo potpuno senzaciono pisanje ovdašnjih žurnala a naročito „Adeverula" i „Universul-a" primoralo me je da sam odmah još u četvrtak pre podne otišao u redakciju „Adeverul-a" i zatražio od glavnog redaktora da mi objasni na osnovu čega je mogao doneti u svome broju od srede veče (27. o. m.) vest o ubistvu Kralja Srbije. Glavni redaktor, t.j. Zastupnik glavnog redaktora Dr-a Mile, ovdašnjeg advokata, koji se sada nalazi u inostranstvu, g. Petriano, nije mi umeo ništa više reći do samo to da je dobio takav telegram iz Beča, kome i on nije poverovao, i koji ne bi ni pustio u list, već da je ovo bila greška sekretara redakcije. On mi se je izvinio, izjavivši mi da će u buduće gledati da se uvek, pre nego što bi uvrstio u list važnije vesti iz Srbije, izvesti dobro o njihovoj istinitosti. Ovom prilikom ja sam mu izložio pravo stanje događaja u Nišu prema Vašem telegramu od 26. o. m. i na njegovu molbu ja sam mu dopustio da kopira telegram, koji je odmah u četvrtak veče i publikovao u "Adeverul-u", i to ne kao demant od strane ovdašnjeg Poslanstva, već kao da je sama redakcija dobila pravo izvešće o stanju događaja u Nišu, prema čemu dakle izlazi da su njihova ranija pisanja o događaju u Nišu bila posve neistinita. „Adeverul" je publikovao Vaš telegram od 26. o. m. ne izostavivši ništa u njemu.
Posle posete redakcije "Adeverul-a" otišao sam u redakciju "Universul-a" i tamo sam uspeo da pobijem sve vesti, donesene do četvrtka u Universul-u o događajima u Nišu, i glavni redaktor mi je odmah obećao da će u idućem broju doneti u vernom prevodu Vaš telegram od 26. o. m. kao i da će uopšte progovoriti nešto opširnije o događajima u Srbiji a u smislu kako sam ja sa njim govorio i kako je u Vašem telegramu od 26. o. m. niški događaj predstavljen. I zaista ovo je redakcija „Universul-a" i učinila.
Neprijateljsko raspoloženje Rumuna protiv Srba naročito se opaža u unutrašnjosti zemlje. Mnogi naši podanici — radenici — koji su u službi po selima i varošima Rumunije, žale mi se svakim danom, neki usmeno a neki i pismeno, kako ih stanovništvo rumunsko veoma uznemirava, maltretira; gazde ih otpuštaju iz službe, i uopšte se prema njima kao Srbima veoma rđavo ponašaju. Pa i same rumunske policijske vlasti ne izostaju u svome maltretiranju naših podanika.
Rođendan NJ. Kr. Visočanstva Prestolonaslednika proslavilo je ovo Poslanstvo poslavši telegram Vami, Gospodine Ministre, moleći Vas, da podnesete čestitanja ovog Poslanstva NJ. V. i istaknuvši zastavu na Poslanstvu toga dana. Od podanika nije niko dolazio u Poslanstvo da čestita, valjda stoga što nisu bili ni izvešteni o ovome.
U petak 29. o. m. popodne sazvala je ovdašnja univerzitetska omladina miting radi savetovanja šta se treba činiti da bi se njihov rumunski elemenat zaštitio u Makedoniji. Na mitingu su govorili osim studenata još i neki novinari i profesori, i u glavnom su svi zastupali gledište da je današnjem zlom stanju u Makedoniji uzrok bugarska agitacija, bugarske komite, „koji su gori nego i sami Turci". Ispadi protiv Bugara i Bugarske bili su na mitingu veoma jaki. Osim ovoga napadnuto je i osuđeno veoma ciničko ponašanje Grka, „koji su se toliko već zaboravili da su postali i špijuni turski". Miting je doneo rezoluciju da se pozove današnja vlada rumunska, da preduzme korake da se rumunski narod u Makedoniji uzme u zaštitu s jedne strane od tiranstva turskog a s druge strane od tiranstva bugarskog i špijunaže grčke. Po svršenom mitingu bilo je pokušano da se dođe do turskog Poslanstva, gde su hteli da prirede demonstraciju, ali je policija to sprečila.
Koliko sam mogao da opazim, ovdašnji politički krugovi nisu dobro raspoloženi prema Bugarima, a ovo se naročito vidi i po ovdašnjoj žurnalistici, koja uporedo, govoreći o svirepostima Turske u Makedoniji protivu rumunskog elementa, ujedno govori i o tiraniji makedonskih-bugarskih komiteta protivu hrišćanskog elementa, koji ne će da potpomaže njihove bugarske aspiracije.
Na mitingu nije bilo govora o Srbima i radu našem u makedonskoj stvari.

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-VII, I/6, pov. br. 1630.

224

Konzulat Kraljevine Srbije — Priština
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 219. 31. VIII/13. IX

Opšte stanje u narodu ovoga kraja snošljivo je, i ako ima češćih izgreda iljava, koje ovako sakupljeni čine po varošima iz kojih nisu krenuti. Žalbe su česte. Iz njih se vidi da izgredi dolaze otuda što su ljudi trgnuti od svoga posla, a još se ne upućuju nikud: svoj su posao ostavili, a — kako sami vele — ne idu u pobunjene krajeve gde bi svoju štetu pljačkom naknadili. Iljavi nemajući starešina u dovoljnom broju, ne slušaju naredbe njihove. Oni hodaju po varoši, najobičnije s oružjem, a idu i do svojih kuća kad im se svidi.
Najnesnosniji su iljavi u Ferizoviću gde ih je 8 tabora na okupu: tri su tabora Ljumani, dva Gorani, dva iz Prizrenske kaze i jedan iz Prištevske okoline. Svi su opaki razbojnici. Idu po čaršiji s nataknutim bajonetima na puškama i traže da što pazare bez para. Srbi su zatvorili svoje dućane i ne izlaze iz kuća, da bi se sačuvali od zla. Ako ovako duže potraje, naš će svet onamo imati veliku štetu.
U Ferizoviću nered od 24. ov. m. Donde je trajala besa Ljumljana, da će biti mirni i poslušni, jer su se nadali da će im toliko vremena dosta biti, da stignu u pobunjene krajeve. Ostavši i dalje nekrenuti, počeli su s neredima. Pomenutoga dana nekoliko iljava Ljumana dođu u dućan jednog siromašnog opančara. Hteli su na silu uzeti mu opanke bez para. Kad im ovaj to nije hteo dati, izbili su ga grdno. Na njegovu tužbu, vlast mesto da hvata krivce pretrese opančarnicu i nađe jedan revolver. I ako ovde telali — danas sam u Prištini jednoga sreo vraćajući se iz Crkve — revolvere i puške javno prodaju, onaj naš opančar odveden je u zatvor. Čuju to Ljumani, pa ga sad vrebaju da ubiju. Vlast ga do duše čuva, te će valjda ostati živ.

Doznao sam da su pre nekoliko dana iljavi obili crkvu u Novom Pazaru, ušli unutra i mecima iz pušaka i revolvera izrešetali kube crkveno. Istinitost ovoga glasa nisam mogao proveriti.

Mesna vlast tražila da joj kmetovi 25. ov. m. donesu opštinske pečate. Nije kazano zašto ih traži.

Pre nekoliko dana iljavi premlatili ovde jednoga zaptiju Muhamedanca, misleći da je Srbin. Umro od uboja.

---

25. ov. m. pušteni su iz zatvora Kolašinci Ratko Milosavljević i Đorđe Dražović. — Bili su osuđeni na po tri godine, a izdržali po 27 meseci. Krivica je bila prenos oružja.

Juče su iljavi pokušali napad na jednog našeg trgovca ovde u čaršiji. Bila je uzrok kupovina bez para. Krivci su tuženi vlasti.

Iz Gilana imam ove vesti:
23. ov. m. napali su iljavi na trgovca Milana Vasića. Noževima bi ga iskasapili da ga neki Turci meštani nisu odbranili.
Jedan iljav pokušao je iz puške ubiti trgovca Tasu Đorđevića. Slučajno nije uspeo. Obojica su tuženi sudu, ali mučno da će biti pravda zadovoljena. Ovom razuzdanom bašibozuku nema suda u Turskoj.
Obratio sam se Mutesarifu da dejstvuje kod komandanta ovdašnjeg u Ferizoviću i Gilanu, da se stane na put ovim izgredima iljava. I sam mi se žalio na njihovu neobuzdanost. Dao mi je reč da će činiti sve što može, da se ili krenu protivu komita ili puste kućama. Teško onom kraju kuda budu upućeni.

Iz Prizrena stiže glas da su 27. ov. m. razdate teskere za mustahafize, i već posle dva dana počeli su oblačiti uniformu. Mustahafiz je iz Prizrena i nahije.
Čuvenog zlikovca iz Ljume, Bislim Eleza, niko ni Srbin ni Turčin u Prizrenu nije smeo kupiti stoku koju mu je vlast izložila prodaji. 77 grla govedi juče doteraše prizrenske zaptije da ih ovde u Prištini hućumat proda.
Opet iz Gilana. Neki Jašar Azemov, iz Klobukara, uceni sa 4 lire Vasu Simića iz istog sela. Ovaj se žali vlasti koja mu da čauša sa pet zaptija da zlikovca uhvate. I ako su mogli, zaptije ne htednu se potruditi da uhvate Jašara koji sad Vasi preti da će upropastiti i njega i kuću mu.

Iz Sirinićske župe imam pouzdanu vest da Arbanasi opet idu pod oružjem. Otišao asker, nestalo straha od carske vlasti. Sad prete Srbima, da će ih potući. Seljaci sela Štrpca uselili bi Srbe zaptije, Turci zaptije ne čuvaju ih od Arbanasa. Ovi otpočeli zlo paljevinama.
Pećska nahija označuje ove nepohvatane zlikovce:

1. Iz sela Istoka su: Kamber Omarić, Jusuf Jusufović, Smajil Sadiković, Dema Mulić, Rustem Ibrahimović i Nuha Mulić.
2. Iz sela Sušice: Etem Sadiković, Osman Ladović, Mulja Bujupau i Šaban Sadiković.
3. Iz sela Ukča: Rašadin Mehmedović, Adem Bajrušević, Hasan Ramić, Sadija Ademović, Aradip Adžić, Mirak Balić, Alija Suljović i Tale Ajdarević.
4. Iz sela Unkova: Sulejman Dakić, Jusuf Ajrizović i Sinan Fekić.
5. Iz Beloga Polja (podgorskog) Muslija Ajredinović.

Oni čine zulume Srbima i vlast ih ne hvata.

Dala mi se prilika da pouzdano čujem kazivanje o događaju u Dečanima, o čemu ću zasebnim aktom izvestiti Vas.
Kad sam 28 ov. m. bio kod Mutesarifa, kaza mi da se ustanovljavaju: porez na krupnu stoku i

„itibarija" (lični porez).
Porez na stoku naplaćivaće se od septembra ove godine, a uzimaće se po 10 miriski groša na doraslo grlo. Ovaj porez obuhvata konje, volove, mazge, bivole i svinje. Na magarce će se plaćati po 3 groša.
Lični porez podeljen je na devet klasa, a naplaćivaće se od 5 do 1.000 groša miriskih na odraslu glavu. Ovaj porez naplaćivaće se od marta 1904. godine.
Već su određeni činovnici koji će izvršiti popis ljudi i stoke.
Ovi novi porezi satariće ovu našu sirotinju. Ta ona je od silnoga tereta i dosad jedva dušu vadila.

M. Marković

Original. AS, MID, PO, 1903, br. 3642.

225

Ministarstvo unutrašnjih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Šifrovani izveštaj 1/14. IX

Načelstvo vranjskog okruga — Vranje

Sinoć je došao u Zabavču Hamdi paša, koji je jutros otputovao i uzeo jednog našeg carinskog činovnika radi uviđaja gde su, kako on veli, prešli na njihovu stranu naših osamnajest komita. Naš činovnik nije hteo da potpiše zapisnik kojim bi se utvrdio prelaz i na tome je ostalo. O ovome je izvešten ovdašnji komandant.

Pomoćnik okružnog načelnika
M. Rajković

AS, MID, PO, 1903, F-I, D-VII, G/18, pov. br. 1721, V. pov. br. 1720. (F-VI, D-IV, M/89).

226

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Poslanstvu Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad

- 1/14. IX

U jučerašnjem poverljivom pismu ja sam Vam ukratko izložio uzroke sa kojih je Kraljevska vlada u nemogućnosti da se svom energijom administrativnih mera odupre struji koja je zavladala u zemlji usled vesti o turskom nasilju u Kosovskom vilajetu i koja izaziva Makedonce u raznim krajevima Srbije da pohitaju u pomoć svojoj bednoj braći.
Te vesti se, na žalost, potvrđuju u izveštajima naših konzula, snabdevenim detaljima o svirepostima turskih trupa, a naročito baša-bozuka, koji su poslednjih dana pozvani da sudeluju u borbi protivu ustanika. Gdegod dođu, vele izveštaji, oni pale, pljačkaju, siluju i ubijaju sve što se raja zove. U poslednje doba ne ostavljaju na miru ni zbegove. Čim saznaju gde su se izbegle hrišćanske porodice sklonile, pojure tamo, meću ugarak u čitave šume i tim načinom isteruju iz zbegova već opljačkanu sirotinju i nemilosrdno ih tamane.
To pričaju i begunci kojima je pošlo za rukom da u Srbiju umaknu. Među njima ima i učitelja koji

su svojim očima gledali kako se sa rajom postupa i obišli sela koja su pretvorena u zgarišta. Takvih sela ima preko 60 i njihovi stanovnici danas bez krova i hleba lutaju po planinama, gladni i bosi, a mlađi među njima pridružuju se bugarskim četama. Ovdašnji Makedonci dobijaju posvednevno pisma od svoje rodbine, u kojima se opisuju užasna nedela turskih ilava i bašibozuka i traži što skorija pomoć. A što je najgore, turske trupe sve se više približavaju našoj teritoriji, a bašibozuci već su raspoređeni duž cele naše granice. Po izveštaju Načelnika okruga vranjskog, koji sam jutros dobio, Turci imaju u selu Česlaču 8000 vojnika i bašibozuka; u Črsniku 5000, u Svetom Ocu 2000; u Omoj-Petci 1000 i t. d. Među bašibozucima ponajviše su Arnauti, koji ne slušaju starešine i vode borbu na svoj divljački način. U Bujanovcu su se onomad dogovorili da upale naše barutne magacine u Vranji i Lebanima.

Pa i u Novo Pazarskom Sandžaku počinju ilavi da vrše nasilja i izazivaju nerede. Po šifrovanoj depeši koju sam ovoga časa dobio sa Raške, u logoru je bataljon ilava koji pljačka i beščasti srpske domove. U Novom Pazaru napadaju Turkuše na mirne srpske građane. Juče su nožem izboli Milana Vasovića i druge neke Srbe. U celoj okolini — veli depeša — zlo je veliko za naše sunarodnike. Stoga mole da im se pošalje oružja, da se sami brane protivu turske obesti.

Kao što vidite, gospodine poslaniče, iz dana u dan sve se više gomilaju zla dela turskih trupa i time se sve većma dovode u iskušenje ovdašnji Makedonci da pohitaju u pomoć svojim zemljacima i da nađu puta i načina da probiju u Tursku, uprkos svima preduzetim merama na našoj granici. I ako se ovo grozno stanje naših sunarodnika još potencira novim ekscesima bašibozuka i ilava u blizini naše granice, niko neće biti u stanju da se odupre pokretu koji će obuhvatiti i ostale živahne i patriotskim oduševljenjem ispunjene elemente.

To treba da znaju turski državnici i da prema tome ocenjuju položaj Kraljevske vlade i njeno držanje. Uostalom, Vaše strogo poverljivo pismo potvrđuje ono što gore navedoh i ja sam uveren da ćete posle dvostrukog obaveštenja ruskog poslanika na situaciji Hrišćana naći u njemu ubeđenog i moćnog zaštitnika protivu neopravdanih sumnjičenja i optužbi na Visokoj Porti.

Ako se upustimo u nagađanja i podozrevanja, a mi ćemo naći razloga da prikupljanje turskih trupa duž naše granice objasnimo drukčije a ne onako kako bi se kome htelo na silu boga da motiviše u Carigradu, t. j. da je šaka Makedonaca iz Srbije izazvala sumnje u iskrenost naše politike i prinudila sultanovu vladu da našu granicu opkoli znatnim brojem razuzdanih bašibozučkih bataljona. Ti neozbiljni motivi mogli bi se smatrati kao pretekst izvođenju strategijskog plana, kome je cilj da Srbiju odseče od svojih sunarodnika kako bi u slučaju bugarsko-turskog rata Arnauti i bašibozuci mogli bezobzirno dovršiti delo istrebljenja, koje su uveliko otpočeli. Ujedno se možda namerno uveličava neznatno učešće ovdašnjih Makedonaca, samo da bi se opravdalo odlaganje priznanja naše narodnosti, te i ovog puta skinulo „s dnevnog reda".

Naslanjajući se na dojakošnje iskustvo, ova je pretpostavka opravdana, i ja sam uveren da Vi nećete propustiti da s njome upoznate koga treba, putem i načinom koji ćete Vi najbolje umeti da nađete i upotrebite.

Ljubomir Kaljević

Koncept. AS, MID, PO, 1903, F-IV, D-IV, pov. br. 1588.

227

Raško-Prizrenski Mitropolit — Prizren
Kralju Petru — Beograd

Br. 1587. 1/14. IX

Pored mojih manjih i većih briga, ovoga momenta imam tri najveće i najglavnije brige za moju pastvu, a poglavito što su te brige skopčane i sa napretkom i srećom srpskoga naroda.
Danas je najveća i neophodna potreba da se dovrši jedna gorostasna zgrada u Porti Manastira Gračanice, koja je usled zabrane od strane turskih vlasti stajala sedam godina — i izložena bila svim mogućim prirodnim nepogodama i jedva sam tu skoro uspeo da se do dozvole dođe i rad na toj zgradi produži, te sam odmah izdao naredbu da se majstori pribave i na posao upute, što je i učinjeno i danas se tamo radi ali vrlo sporo. — Sem toga u gradu Mitrovici ispod značajnih i istorijskih Zvečana počela je se graditi pre 6 godina dosta prostrana crkva, koja kad bi se dovršila bila bi od velike važnosti za okolinu, a i same naše interese — jer je to mesto skopčano sa našom slavnom i velikom istorijskom prošlošću.
Isto tako i Manastir Banja, hram Sv. Nikole, zadužbina Rapavoga Uroša kod gradića Priboja i nekada slavnog a danas romantičnog sela Kratova, — koji je za vreme ustanka 1875. god. spaljen bio, a danas, blagodareći zauzeću i pregnuću dobrih Srba i patriota obnovi se posle 26 godina i evo već druga godina kako se u njemu slavi božije ime, služi služba i peva srpska crkvena pesma, samo što još nije učinjeno ono što je po crkvenim kanonima i pravilima nužno, a narodnim verskim osećanjima preko potrebno — nije hram još osvećen. Da se to učini veoma je potrebno da manastir ima svoje pristojne konake u kojima bi mogao za taj svečani dan primiti goste sa svih strana našega lepoga srpstva. Ova slavna Srpska zadužbina ima i svoju slavnu izvesnu budućnost, jer je odmah kod samoga hrama i čuvena lekovita mineralna voda, od koje je manastir i dobio ime Banja.
Na takvom je mestu da bi se posle dobroga uređenja o banjskoj sezoni mogao sastajati tu svaki brat Srbin i sa jedne i druge strane svoga nesretnoga ropstva — t. j. iz Bosne i današnje Turske.
Gospodaru, za izvođenje ovih važnih mojih poslova — a nema sumnje da od dobroga ishoda njihovoga, mora biti koristi za Srpstvo i Srbiju, — potrebno je utrošiti od prilike 20.000 dinara, i kao Arhipastir i predstavnik srpske crkve i naroda u ovim lepim klasičnim srpskim zemljama, uzdam se i apelujem na patriotizam i ljubav ka ovome rodu Vašega Veličanstva, da ćete znati kojim putem da pružite pomenutu pomoć za izvođenje i ostvarenje rečenih poslova, koja bi bila uzvišena, veličanstvena i istorijska.
Ta potrebna pomoć ako bi blagoizvolelo Vaše Veličanstvo da se do nje u najskorijem vremenu dođe — moglo bi se uputiti preko Konsulata srpskoga u Prištini, gde bi se mogla deponovati, i iz takvoga depozita trošiti na potrebe izložene u ovome mome skromnom pismu pod nadzorom mojih i dotičnih staraoca.
I opet s pouzdanošću apelujem na rodoljublje Vašeg Veličanstva da ću u najkraćem vremenu dobiti radostan glas po ovoj stvari ostajem blagosiljajući Veličanstvo Vaše, Uzvišeni Dom i srpski narod pod Vašom upravom.

A.E. i Mitropolit Raško-Prizrenski
Firmilijan

Koncept. AS, MID, Konzulat Prizren.

228

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj — Atina
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

— 2/15. IX

Apres les excès de Krussévo et malgré toutes les représentations du gouvernement Grec et les

promesses empressés de la Porte de punir sévèrement leurs auteurs, les Turcs, n'ont pas hésité de répéter les mêmes scènes en Efkarion, près des 40 église (côte de la Thrace) où ils ont pillé et détruit toutes les maisons grecques au nombre de 50 sans faire aucune distinction des Bulgares. En même temps le gouvernement a reçu hier une autre depêche de Monastir, disant que malgré les démentis des autorités Turques il n'en est moins vrai que les troupes ont massacreé 35 Grecs le 25 août, a Castoria, dont les deux prêtres. Ces nouveaux méfaits ont produit une forte sensation au gouvernement et M. Rallis a fait [...?] des remontrances au Chargé d'affaires de Turquie sur un ton très accentué et avec un langage assez sévère.
Les journaux grecs continuent à reproduire toutes les diverses nouvelles Serbes publiées dans les journaux étrangers. Elles le résument en ce qui fait: que S. M. le Roi a demandé au Tsar de pardonner aux officiers qui ont pris part au complot contre le Roi Alexandre pour le tirer d one situation difficile, sinon il devra abdiquer. — Oue S. M. reçoit des lettres menagantes de la part des officiers de Nish, que des conflits sanglants ont eu lieu contre les journaux qui les protègent et que la guerre civile est iniminante.
En transmettant ces renseigjnement je me imets encore une fois a la disposition pour toute communications qu'Elle voudrait faire par la presse. Elle pourra me télégraphier aussi à mon nom avec adresse soit Interprète Legation de Seiibie: 20, rue Voulis.

D. Tranquillis

Original. AS, MID, PO, 1903, F-VI, D-IV, I/89, pov. br. 1664, v. pov. br. 1636.

229

Ministarstvo inostranih dela Srbije — Beograd
Poslanstvu Kraljevine Srbije u Rusiji — Petrograd

Pov. br. 1592. 3/16. IX

Po izveštaju carigradskog poslanika, nama se na Porti čine prekori što se u Staroj Srbiji od nekog vremena javljaju oružane družine ovdašnjih Makedonaca. Veliki Vezir rekao je pre neki dan G. Grujiću da on pojavu tih družina smatra kao promenu naše politike, i izložio mu opasne posledice, koje bi mogle nastupiti ako bi se nastavilo izašiljanje četa u pomoć bugarskim rebelima.
U mom odgovoru carigradskom poslaniku, ja sam odbio ta sumnjičenja, niti je — rekao sam — Kraljevska Vlada promenila politiku nemešanja u bugarski ustanak, niti je ona odgovorna za to, što se tajnim načinom obrazuju male družine Makedonaca u nameri da priteku u pomoć svojim porodicama, ostavljenim na milost i nemilost komita i turske soldateske. — Iako je do sada nekoliko desetina dobrovoljaca promaklo preko granice na tačkama gde nema nadzora ni srpskog ni turskog ne može se otuda s osnovom zaključiti, da Vlada odobrava organizovanje četa i pušta ih namerno da prelaze u Tursku. Konstatovano je da su oni Makedonci što su do sada prešli granicu, imali uredne turske pasoše i da su se rešili da napuste svoja zanimanja i zarade, tek pošto su od njihovih porodica i s drugih strana doznali kakva čuda i pokore čine turske trupe u mestima koja napadaju i zauzimaju. Preporučio sam dalje poslaniku da objasni na Porti velike tegobe, sa kojima se Kraljevska Vlada bori, savlađujući nezadovoljstvo i razdraženost izazivanu strahovitim vestima, iz bitoljske i skopske nahije. Moguće je da su te vesti preterane, ali se one ovde primaju kao istinite te uzbunjuju i ogorčavaju doseljenike, a mlađi svet podstiču da se njima pridružuje i obrazuje dobrovoljačke družine. Međutim, Vlada je, ne obzirući se na odluke Mitinga i agitacije političkih listova, najstrožije naredila pograničnim vlastima da makedonske dobrovoljce po selima internišu i zabrane im prelazak u Tursku. Do sada, po mojim izveštajima, nema ih s onu

stranu granice ni puna stotina, računajući u to i ono nekoliko desetina, što je još prošla Vlada krišom preturila u Tursku. Tako neznatan broj četnika ne bi mogao zadavati brige Porti, kad ona ne bi imala nameru da ga upotrebi kao pretekst da našu granicu opaše trupama, u kojima ima dosta bašibozuka i Arnauta. A da je poslednjih dana duž cele naše granice povučen kordon od ilava i bašibozuka, to tvrde detaljni izveštaji naših pograničnih vlasti.
Kao što vidite, Gospodine Poslaniče, neopravdana su sumnjičenja i optužbe Portine i ja Vas molim da uverite grofa Lamsdorfa, da Kraljevska Vlada nije promenila svoje rezervno držanje i da će ona ostati pri njemu sve dotle, dok joj interesi Srbije budu to nalagali. Kada bi Kraljevska Vlada nalazila da joj se valja ugledati na Bugarsku, ona ne bi već nekoliko puta činila predstavke u Petrogradu i Carigradu: da se turske trupe, koje drže Arnauti u škripcu, ne reduciraju. Ona bi, na protiv, po primeru bugarske vlade tražila da se one prorede, kako bi naše čete mogle prodirati bez velikog otpora.
Uzgred ću napomenuti, da je Veliki Vezir u razgovoru s G. Grujićem izjavio sažaljenje, što se pitanje narodnosti „koje je na dnevnom redu" može oštetiti pojavom srpskih četa na turskoj teritoriji. Pravo da Vam kažem, meni izgleda da je i u tom pitanju, ako je ono ovog puta potpomognuto od G. Zinovjeva, Sultanova vlada upotrebila tobožnje učešće srpskih dobrovoljaca u ustanku, kao podesan izgovor da opet odloži njegovo rešenje. Ona to čini, po svoj prilici, u hatar Grcima, njenim vernim saveznicima, ili iz bojazni da se bugarskoj vladi ne zameri, mada je ubeđena da bi povoljno rešenje toga pitanja znatno olakšalo srpskoj Vladi da suzbije agresivnu struju u zemlji i uguši tajne pripreme za obrazovanje četa u velikom stilu. Meni se čini da će se i ovoga oputa potvrditi ona davnašnja verzija: da Turska popušta samo onome od koga se boji.

Ljubomir Kaljević

NZ Jutros dobih poverljive depeše iz Sofije i Carigrada o vojnim pripremama bugarskim i turskim. U prvoj, otpravnik poslova javlja da su naredbom Ministra vojenog pozvani na tronedeljnu vežbu rezerviste sofiske, vidinske i slivenske divizije, ukupno 24 hiljade momaka. U drugoj, Grujić veli „da je s pouzdane strane doznao, da je u vojenom savetu u Jildizu rešeno da se izvesne strategiske tačke prema Srbiji jače posednu, jer veruju da između Srbije i Bugarske postoji savez".
Na kraju depeše naš carigradski poslanik dodaje kako se čuje da Bugarska mobiliše 3 divizije. Nema sumnje da je o ovome već izveštena Carska Vlada, kod koje ste akreditovani, pa bi potrebno bilo da se što pre izvestite i nama depešom javite: kako o tom misli grof. Lamsdorf, a ujedno da mu skrenete pažnju na onu sasvim neistinitu pretpostavku Sultanove vlade: da je ugovoren savez između Srbije i Bugarske. Molim Vas kažite grofu da i ovaj novi motiv za suvišnu obazrivost prema Srbiji, Kraljevska Vlada smatra kao pretekst da se naša granica posedne turskim trupama i da Porta šaljući svoje trupe na našu granicu čini veliku uslugu Bugarima, pošto će u slučaju rata ovom divizijom osloboditi svoju vojnu akciju prema Bugarskoj.

Ljubomir Kaljević

Prepis. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-IV, N/89, U/34, pov. br. 1592.

230

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

\- 3/16. IX

TELEGRAM
Otpravljen iz Carigrada u 1 sati 20 minuta posle podne
Primljen u Beogradu u 1 sat i 50 minuta posle podne

Doznao sam s pouzdane strane da je u vojnom savetu u Jildizu rešeno: da se izvesne strategične tačke prema Srbiji jače posednu, jer veruju da između Srbije i Bugarske postoji savez.
Čuje se da Bugarska mobiliše tri divizije.

Grujić

AS, MID, PO, 1903, F-III, D-I, I/16, pov. br. 1603, v. pov. br. 1497.

231

Konzulat Kraljevine Srbije — Priština
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 222. 3/16. IX

Izgredi iljave — vojnika — u varoši sve su češći. Svakog dana nesrazmerno rastu. Zbog toga što se Srbi žale vlasti na njih, počinju sve većma nasrtati. Sad već prete javno pokoljem. Molim Vas da što pre dejstvujete preko Poslanstva i inače, da se ovo zlo otkloni raspuštanjem iz varoši ovih krajeva. Inače se može svašta dočekati.

M. Marković

Original. AS, MID, PO 1904, F-VI, D-IV, I/89, pov. br. 1601, v. pov. br. 1600.

Na poleđini:

Poslanstvu u Carigradu
(šifrovana depeša)

Konsul u Prištini javlja da redifi sve više napadaju na Srbe i prete pokoljem. Svratite pažnju Porti da redife obuzda, čak još bolje — ukloni iz varoši.

Beograd 10.09.1903.

232

Ministarstvo unutrašnjih delja Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 304. 5/18. IX

Načelnik okruga vranjskog, pismom od 3. ovog meseca Pov. Br. 19. izvestio me je, da je saznao da se sa turske strane spremaju Arnauti, oko 200 na broju, da upadnu kod sela Donjeg ili Gornjeg Vrtogoša Pčinskoga sreza radi pokolja i pljačke, a šifrovanom depešom izvestio me je danas, da su sinoć oko 8 sati uveče pokušali upad kod sela Gornjeg Vrtogoša, da je upadača bilo više, i da su oni prvo pucali na naše; sa obe strane izbačeno je po dva tri plotuna i upadači su se natrag

vratili. Žrtava nije bilo.

Stojan Protić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-I, D-VII, G/15, pov. br. 1597.

Na poleđini:
Izvestiti o ovome turskog poslanika s napomenom da učini korak gde treba, da se ovaki upadi više ne čine.

8/IX. 903.

233

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 939. 5/18. IX

Juče sam bio na Porti i u smislu Vaših instrukcija dao Velikom Veziru objašnjenja na njegova okrivljavanja Kraljevske Vlade zbog upada četa iz Srbije. On je ostao zadovoljan sa tim našim odgovorom i ponovio je toliko puta dato nam obećanje da će i pitanje o priznanju srpske narodnosti u skoro povoljno rešiti kao što je veli i zidanje srpske škole u Skoplju naredio. Da je nalog za zidanje škole izdat u Skoplju o tome imam potvrđenje od tamošnjeg našeg Konsula. Veliki Vezir pozvao me je da mu u idući utorak dođem kako bi naročito o ovom pitanju o narodnosti govorili.
Juče se proneo glas da je Porta naredila mobilizaciju IV-og (...?) i V (Bejrut) Korpusa. Ferid-paša reče mi da to nije istina. Turska, veli, raspolaže tolikom vojskom u evropskim vilajetima da ne oseća potrebe da bi je i novim trupama iz Azije pojačava i ovo u toliko manje što se stanje u vilajetima počelo stišavati. Porta takođe ima izveštaje o koncentraciji znatne bugarske bande kod Kostendile i spremne da u Tursku upadne, ali mi smo, reče Ferid-paša, preduzeli mere da je odmah natrag prebacimo.
Pri kraju sastanka Veliki Vezir spomenu žalosnu nišku oficirsku aferu i reče kako su se sedam oficira iz te afere u Turskoj za službu obratili! U tom magnovenju prijaviše germanskog Ambasadora te nisam dospeo da saznam koji su to po imenice oficiri i kome su se neposredno za tursku službu obratili. O tome ću se raspitati prilikom iduće posete kod Velikog Vezira.

Sava Grujić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-IV, pov. br. 1613.

234

Konzulat Kraljevine Srbije — Bitolj
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PP No 645. 5/18. IX

Upropašćavanje slovenskih sela, uništavanje slovenskog življa i svakodnevni zulumi nad onim

delom koji ostaje u životu, produžava se stalno od strane turske redovne vojske, koju u ovom poslu pomaže odlično bašibozuk i druge obične grupe muslomanske. Mada je s tim nesrećnim krajevima saobraćaj potpuno nemoguć, ipak se nađe po neki od tih stradalnika da krišom dođe do Bitolja i da saopšti po što god od ovih užasa koji se u pravoj svojoj jačini neće možda nikad doznati. Koliko li je palo žrtava ove obesti muslomanske, za koje ni najbliži srodnici neće doznati još za dugo i koje će strunuti po opustelim poljima ili napuštenim zgarištima, koliko li je bilo mučenja o kojima neće znati niko pričati, od kuda bi ce i približno moglo saznati šta su pojedine postradale porodice izgubile od imanja, stoke i pokućanstva i tek koliko li će biti obeščašćenih žena i devojaka kojima stidljivost neće dopustiti da to kažu. Pa ipak ovo glasova što mi imamo pokazuje da se s planom radi, ne na ugušivanje ustanka, ne na uništavanje četa komitskih, a ovima turska vojska, ovakva kakva je sad, nikad neće moći zadati odsudan udar — nego na uništavanje slovenskog življa; sad i pripremanje da ga u skoroj budućnosti nestane sasvim. Po varoši se već pronose glasovi da su Turci namerni dovesti po napuštenim slovenskim selima Turke, Krićane i Arbanase. U koliko će ovo biti istina videćemo, ali je istina da vojska sprečava da se pobegli narod vrati svojim, ma i pogorelim, selima. S jedne strane vlasti — po naredbi Hilmi paše i na zahtevanje ovdašnjih konsula — ne samo da dopuštaju no čak i savetuju odbeglim seljacima vraćanje u sela, ali s druge strane vojska i bašibozuk povraća se u ta sela i čini ponovo zulume zbog kojih je narod i napustio ognjišta. Zbog ovakvog slučaja u blizini Bitolja u selu Đivotu — morao je protestovati ovdašnji ruski Konsulat. Od seljaka koji mi dolaze čujem da po mnogim selima vojska nagoni zaostale seljane, žene i decu da napuste kuće i potera ih u obližnju varošicu gde ovi jadnici skapavaju od gladi.

Evo kako je, po beleškama koje imam, stanje u ovim krajevima:

Kičevska kaza. U izveštajima mojim od 18. avgusta i 25. avgusta PP № 590 i 608 imao sam čast saopštiti Vam da su kičevska sela gotovo sva napuštena i da je narod po šumama. 30 pr. mes. išao sam kod Hilmi paše da čujem šta će mi on kazati o toj oblasti koja nas za sada ponajviše interesuje. On mi je potvrdio da su 22 sela sasvim napuštena a 24 sela da su većim delom ostavili seljani. „No ja ovaj izveštaj, rekao mi je Hilmi paša, imam već od deset dana i verujem da su se mnogi vratili svojim kućama." Na tri dana posle tog našeg razgovora dobegla je iz Kičeva jedna žena koja priča da su i tamo Turci otpočeli uništavanje sela. Do 29. pr. mes. — po pričanju te žene — izgorela su ova sela: Kozičino Gornje i Donje, Svetojači, Pitejec i Dupjani. Sam kajmakam kičevski — veli ona — predvodi vojsku i bašibozuk koji pljačkaju sela, ubijaju miran narod i beščaste žene i devojke, čine najzad one zulume koje su u stanju samo Turci da čine i o kojima su prepuni moji poslednji izveštaji. Mene ovaj glas nije mnogo iznenadio jer je pre bilo za čuđenje kako da taj slovenski kraj do sad ne bude sasvim uništen; kad Turke ne bi stalo mnogo muka da prikriju ta svoja zverstva, mogući vrlo lako prekinuti svaku vezu s Bitoljom i Skopljem.

Kosturska kaza. Ona je ovih poslednjih dana najviše stradala. Uz idući moj izveštaj poslaću detaljan pregled svih sukoba u tom kraju i način na koji su uništena sela, a sad ću se ograničiti na beleženje imena tih izgorelih sela:

1. Šestovo (180 kuća) izgorene su 27 kuća;
2. Crljovište (50 kuća) ostale su samo 5 kuća
3. D'mbeni (250 kuća) ostale samo tri kuće
4. Lobanica (80 kuća) izgoreno je celo selo
5. Vrbnik (60 kuća) izgoreno je celo selo
6. Prekopare (150 kuća) izgoreno je celo selo
7. Župljanica (120 kuća) izgoreno je celo;
8. Kosinec (200 kuća), ostale su samo 8 kuća;
9. Ormon (20 kuća), izgoreno je celo selo;
10. Kondorebi (30 kuća), izgoreno je celo;
11. Creknica (80 kuća), izgoreno celo selo;
12. Bomboki (80 kuća), izgoreno celo selo;
13. Zagoričeni (630 kuća), izgoreno je celo selo;

14. Bobišta (130 kuća), izgoreno celo;
15. Kopori (16 kuća), izgoreno celo;
16. Orišta (90 kuća), izgorene su samo 3 kuće;
17. Višeni (200 kuća), ostalo je samo 13 kuća;
18. Blaca (100 kuća), ostalo samo 18 kuća;
19. Gornje Drenoveni (65 kuća), ostalo 10 kuća;
20. Donje Drenovsko (30 kuća), ostale 4 kuće;
21. Poznovišta (120 kuća), izgorene su 27 kuća;
22. Vibel (120 kuća), celo selo izgoreno;
23. Mokreni (200 kuća), izgoreno svo selo.

Kakvih je zuluma bilo prilikom ovih paljevina može se zamisliti, a nije preterano kad se kaže da ima više stotina ubivenih od mirnog stanovništva, među kojem najviše staraca, žena i dece. Što nije popaljeno, poharano je, sva je žetva uzeta, sva je stoka odvedena. Mnogo je žena i devojaka nestalo te se misli da su ove odvedene po bašibozučkim haremima. A kad se uzme u račun da su sva ova zverstva počinjena za šest dana, onda je verovatno — kako se u komitskim krugovima govori — da je vojske bilo preko deset hiljada duša.

Komite je predvodio Vasilj Čokolarov, s najviđenijim drugovima svojim: Lazarom Pop Trajkovom, Pendom Knjetevim, Menotom Rezovim i Mihailom Nikolovim. Ovi su izradili jedan detaljan izveštaj o poslednjim događajima u kosturskoj oblasti, ja sam ga već dobio i prepis njegov imaću čast poslati Vam uz idući moj izveštaj.

Resenska oblast. Ranije sam javio o izgorelim selima u ovoj oblasti. Narod je bio pobegao u šume, ali ih sad tu nalazi vojska i čini nad njim stotinu raznih zverstava. U selu Bolnu uzela je vojska desetak žena, svukla ih gole, terala ih tako gole po šumama, obesčašćivala i najzad nekoliko od njih ubila. Isto je tako bilo i u selu Jehni. U Zletorima su ubili 15 žena i dece, u Krušju dva starca a u Ljoreki četiri. Starci seljani iz Zletora tražili su dopust od vlasti da mogu raditi po njivama, ove su im to dopustile ali sutradan su, od 16 njih 14 ubijeni i samo se dvojica spasli bekstvom da jave vlasti u Resen. Tu im je odgovoreno da su komiti te seljane pobili. — Kod sela Podmočena bio je sukob; od vojnika je bilo 27 mrtvih i od ustaša pet. Posle bitke asker je napao na miran narod — ubio preko 50 staraca i dece.

Prespanska oblast. 16. pr. mes. bio je sukob kod sela Bratučina, gde je pao vođa Kokorev. Selo je posle bilo sve poharano. 17. pr. m. i 23. pr. m. bila su dva sukoba u planinama oko Germena. Jedan seljak iz Štrbova priča mi da je Ljubojni i Bratučinu grdna šteta učinjena jer su oba sela bila vrlo bogata. Samo iz njegovog sela uzela je vojska 1350 ovaca, 58 volova, 30 krava i 16 konja i magaraca; žene i deca su oterani u Nikolec.- 1. o. m. bio je ozbiljan sukob u selu Ahilu. Vojska je bombardovala selo.

Bitoljsko polje. 29. avgusta veliki odred vojske upao je u izgorelo selo Guf, gde se seljani bili povratili, i ponovo ubijao, pljačkao i beščastio. — U selu Iveni i Čegelu kuda je vojska prolazila isti zulum. — U Suhodolu opljačkao je asker crkvu i oskrnavio svetinju na najpoganiji način.

Demir-Hisar. 13. pr. m. opljačkano je i izgoreno selo Sopotnica. Tom su prilikom vojnici ubili dva starca. — Istog dana opljačkano je selo Slepče gde je ubiven kodžobaša a deset žena silovane. Potom su napali na manastir „Sv. Jovana", opljačkali sve, uzeli 217 ovaca i ubili svu poslugu manastirsku, i one koji su se zatekli tu na lečenju, svega osmoricu njih. — 28 pr. mes. vojska je dogorela već popaljeno selo Belče i ubila tri seljaka. — Selo Bibino je sve poharano, odvedeno je 400 ovaca, 80 goveda i ubiveno pet seljaka. — U selu Mrenogi ubili su vojnici deset duša a u selu Velmevci sve su žene bile skinute gole, tražeći im vojnici pare, pa su posle obeščašćene.

Sav ovaj zulum vrši najviše bašibozuk pod vođstvom Redže Elina iz Obednika, Rustema iz Murgoševa i Šesmana iz Pribilaca.

Morihovo. 22. pr. mes. bio je sukob u morihovskim planinama. Tačan ishod ovog sukoba se ne zna, ali se po varoši pronosi glas da je vojska imala velikih gubitaka, jer su čete bile dosta jake i naročito su imale mnogu municiju i dinamite. Sudeći po ćutanju Turaka kad se govori o ovom

sukobu, izgleda da će se gornji glasovi obistiniti. Terdžumen valiski mi je priznao jednog dana da je tamo bilo borbe, ali od onda redovno odbija da ništa ne zna o tome.
Iz debarskih strana ima glasova da su se razbojnici arnautski ponovo digli i pustoše sela. Predvodnici su im čuveni zlikovci Šokir, Rambuka, Tahir Tone i Isljam čauš.

Po dužnosti beležim ovde saopštenja, koja nam Hilmi paša čini preko dragomana valiskog, o svim ovim događajima u vilajetu, iz kojih se najbolje vidi kako bi vlast htela da predstavi ceo pokret i u koliko se ona slažu s istinom. Ja ću ići po datumu:

---

26. avgusta ustaši su držali planine između sela Kozice, Banovaca i Rusjaka (Resčevsko); odred vojske naiđe na njih i borba se vodila dva dana. Vojska je upotrebljavala topove. 90 ustaša su poginula i zaplenjena su dva trešnjeva topa, mnoge puške, bombe i jedna zastava. Vojska ima 3 mrtva i 2 ranjena.
26. avgusta, sukob u Molovištu (bitoljsko), 16 ustaša su ubiveni.
26. avgusta sukob u Slonsko (Poreč) u kome je jedan ustaš poginuo.
27. avgusta Bratučino predalo 32 puške a tri sela kosturske kaze 47 pušaka.
28. avgusta sukob u Vibelu. 6 ustaša ubiveno, tri grahove i jedna martinka zaplenjeni. Istog dana u Kumeničevu predali 12 pušaka.
29. avgusta sukob u Germonu. Stotina ustaša ubiveno i mnogo ranjeno. 32 puške i mnoge hartije zaplenjene. 1 vojnik ubiven a 5 ranjeno.
31. avgusta sukob u planinama resenskim (ohridsko). Četa gotovo uništena. 70 pušaka uzeto i mnogo hartija. 5 vojnika i žandarm ubiveni a 5 ranjeni.
Istog dana oko Germona dva omanja sukoba.
Istog dana seljani sela Dupeni, Štrbovo (prespansko), Ribatino, Dupjani (kičevsko), Mokreni i Zagorič (kostursko) položili svega 58 pušaka.
Istog dana sukob u Aposkepe (kostursko). 27 ustaša ubiveno a od vojske 1 vojnik poginuo i 4 ranjeno.
Istog dana Cer (demir-hisarsko) položio 41 pušku a druga tri sela kosturska 27 pušaka.
Istog dana sukob u planinama više Bozarnika gde je palo više od 20 ustaša.
1. septembra sukob u Kolonosu (neriška kaza) u kome 70 ustaša poginulo a trojica uhvaćena sa opravama za kvarenje železničke pruge.

---

30 pr. mes. bio sam kod Hilmi name da se izvestim šta je s kazom kičevskom i jesu li istiniti glasovi koje sam ja imao zabeležene i o kojima sam izvestio Ministarstvo u poslednja dva izveštaja. Što mi je odgovorio ima u ranijim redovima. Tom prilikom žalio se paša na glasove po novinama stranim (i naše je pomenuo) u kojima se puno neistina iznosi svetu koji ne poznaje ove krajeve. „Za sve ima granica, reče Hilmi paša, samo ne za laži novinarske kad se piše o Maćedoniji." Ja sam ovu priliku upotrebio da pređem na pisanje stranih novina o niškoj aferi, da prema Vašoj depeši od 26. pr. mes., demantujem svake glasove o ma kakvom nezadovoljstvu prema Njegovom Veličanstvu Kralju i da izložim u čemu se sastoji niški događaj. Našem razgovoru prisustvovao je i valija Hazim- bej i komandant Naser-paša koji se naročito interesovao za našu oficirsku aferu.

---

31. avgusta — 1. o. m. skupljali su se ovdašnji Grkomani u grčku školu i potpisivali neki memorandum. Koliko sam mogao doznati, u njemu se govori kako je grčki elemenat u opasnosti i trpi grdne zulume zbog ovog pokreta komitskog. Govori se da će taj memorandum biti upućen englesko-francuskoj vladi a — neosporno — i Jildizu.

Pismom od 5. ov. mes. PP № 632 imao sam čast i po četvrti put zamoliti Vas da izvolite odobriti kredit od 1500 dinara za pomoć postradalim Kruševljanima. U tom pismu dodao sam da mi je grčki konsul saopštio kako je u Grčkoj skupljeno prilozima 200.000 drahmi kao pomoć Grcima u Kruševu. Da su tamošnji Grci dobili pomoć to je sigurno i nju je svakako odneo sam grčki konsul kad je nedavno išao u Kruševo (moj izveštaj PP № 658), ali da je 200.000 din. skupljeno u Grčkoj u to se po varoši ne veruje. Po njoj se govori da je grčka vlada dala izvesnu sumu i da su drugo dobili Grci od Turaka pod pogodbom da potpišu jedno pismeno u kome bi oni priznali da su im svu štetu naneli komiti. Povodom ovog glasa, austriski konsul g. Krol, pričao mi je on sam, protestvovao je kod Hilmi paše, što vlast nateruje ljude da potpisuju ono što nije bilo, a nekim Grkomanima-Kruševljanima koji su mu dolazili za savet, govorio je da treba da napišu onako kako je bilo. Hilmi paša je bio obećao da će preduzeti korake da se takvoj zloupotrebi odmah stane na put. Povodom istih ovih glasova ja sam razgovarao sa g. Kipreosom, grčkim konsulom. On ih je energično demantovao i kazao mi da je u Kruševo išao jedino da vidi kojima je učinjena šteta (ne dvojeći hrišćane ni na kakve grupe) i da konstatuje kolika je ta šteta (po njemu je ona preko 150.000 turskih lira ili oko tri i po milijuna dinara), ali se čuvao da za sve ovo osuđuje Turke. Napadajući komite, on je izjavljivao da treba ustati protiv ovakog upropašćavanja hrišćana. Komite izazivaju Turke a Hrišćani stradaju, i da se mirnim putem pomogne ovim poslednjim potrebno je ublažiti Turke. Iz tih razloga Grci se staraju da budu dobro i u prijateljstvu s Turcima.
4. o. m. otputovao je u Kruševo rumunski vicekonsul, g. Joanesko u pratnji g. Dume, inspektora rumunskih škola. Gospodin Joanesko je odneo Vlasima u Kruševo pomoć koju je dala rumunska vlada. Govori se da je ta pomoć u 10.000 dinara, ali ću ja tačnu sumu moći doznati tek kad se g. Joanesko bude vratio s puta.
Ovoliko interesovanje grčke i rumunske grupe za postradale u Kruševu gde mi nismo rđavo stojali i gde možemo usled ovih njihovih koraka mnogo izgubiti od ugleda i uticaja, rukovodilo me je da Vam napišem pismo od 5. ov. m. PP № 631. Meni je čast i ovom prilikom zamoliti Vas, Gospodine Ministre, da usvojite u njemu izloženi predlog o pomoći.

Simpatično držanje gotovo celokupne naše štampe prema ustaničkom pokretu, miting držan u Beogradu radi protestvovanja protiv užasnih zverstava koje Muslomani vrše nad slovenskim življem, staranje društva Srpskih Sestara i najzad jak pokret za zbliženje i sporazum s Bugarskom radi zajedničke pomoći ovdašnjim Hrišćanima, učinili su da su komitetski krugovi veoma dobro raspoloženi prema ovdašnjoj našoj grupi. Viđeniji članovi komitetski tražili su poznanstvo s našim ljudima, oduševljeno govore o Srbiji i prekjuče — ov. m. — donosio mi je od strane komiteta ovdašnji advokat Dorev, sin čuvenog bugaraša i bogataša Doreva, da mi zahvali na takom prijateljskom našem držanju prema Maćedonskoj stvari. Ovaj mladi čovek predstavnik je čisto maćedonske grupe koja radi za autonomiju Maćedonije i koja traži podjednaku pomoć i od Bugara i od Srba. Dorev me je molio da mu s vremena na vreme dopustim da može doći u Konsulat da pročita srpske novine i da se tom prilikom sastane sa mnom, što mu ja nisam mogao odreći. On me je još molio da za cilj njegove posete ne zna niko drugi do samo Konsulat.

I u ovim mučnim danima kad svako govori o raznim sukobima ustanika s turskom vojskom, o upropašćavanju sela i naroda i o mogućem ratu s Bugarskom, pa možda i Srbijom, Hilmi-paša, glavni inspektor za uvođenje Reforme, ne zaboravlja na ovu i na svoju dužnost. Prekjuče mi je dolazio iz našeg sela Topolčana jedan seljak i saopštio mi je kako su iz tog sela i iz okolnih bile pozvane kodžobaše seoske u Prilep i kod vlasti primorane da potpišu jedno pismeno u kome se konstatuje da su begdžije u tim selima bili hrišćani, dok su, međutim, ona imala za poljake Muslomane. Dok se još vodilo računa o Reformi bilo je govora u redovima ranijih izveštaja ovog Konsulata o nemogućnosti da se u ovdašnjim hrišćanskim selima, koja su većinom čiflučka, postave Hrišćani za begdžije i da sami seljani nisu smeli to da traže. I sad kad je kodžobašama podneseno pismeno da su njihova sela imala Hrišćane za poljake, oni nisu hteli potpisati, govoreći da oni već imaju Turčina i da sad nema potrebe menjati ga pošto i njihova dužnost gotovo prestaje kad jesen nastane. No vlast im je odgovorila da im se poljak neće ni menjati ali da „paša" traži ovo pismeno i da ga treba potpisati. Najzad su kodžobaše bile primorane da tako i urade. Ja sam o ovom slučaju izvestio žerona ruskog Konsulata g. Kohmanskog i austriskog konsula g. Krola i oni su još istog dana dostavili ovo Hilmi-paši. Gospodin Krol mi je javio da je pred njim Hilmi-paša depešom naredio u Prilep da se stvar izvidi. Šta bude dalje po ovome urađeno imaću čast da Vas izvestim.

---

27. pr. m. prilikom proslave rođendana Prestolonaslednika primio sam posete u Konsulatu gotovo svih naših prosvetnih radnika koji su se nalazili u Bitolju. Toga dana bili su sa mnom na ručku činovnici poverenog mi Konsulata.

Juče i danas opaža se naglo dolaženje vojske iz unutrašnjosti vilajeta. Za ova dva dana došla su četiri bataljona u Bitolj. Ovde to dovode u vezu sa sve više zategnutim odnosima s Bugarskom.

Akcija ovdašnjih predstavnika Velikih Država tako je markantno podeljena u dve grupe da sam taj fakat vredi zabeležiti. S jedne strane su austriski i ruski predstavnici koji su produžili zajednički raditi i onda kad se ne tiče više inspekcije nad uvođenjem reforama; i s druge strane su francuski, engleski i talijanski čiji je rad potpuno ništavan, potčinjenog značaja usled rada prve dvojice. Neosporno je da su ovi drugi zapazili brzo to i pokušali izjednačiti se s ruskim i austriskim konsulom, ali u tome, po svoj prilici, nisu našli oslonca kod svojih ambasada, niti veliku gotovost Hilmi-paše da u mesto dvojice primi pet tutora. Jer ruski i austriski predstavnici mogu uzeti potpuno taj naziv. Najmanja nepravilnost, ma u kom pogledu, povlači intervenciju ove dvojice, najmanja žalba pojedinaca nalazi zaštitnika u njima i to otvorena zaštitnika kao da bi se sve to osnovalo na nekom drugom pravu, i sve to Hilmi-paša prima i stara se da učini onako kako to ova dvojica žele. Dat je jedan orzovel Hilmi-paši i na njega molioc još nije dobio odgovor, ruski predstavnik ide glavnom inspektoru i pita šta je urađeno po njemu. Nekim Hrišćanima nije dopušteno da idu u inostranstvo; oni se žale austriskom predstavniku i ovaj šalje svog čoveka s tim ljudima da im vlasti izdadu potrebne putne isprave i ove izdaju. Sve je to odstranilo drugu grupu predstavnika Velikih Država od aktivnijeg učešća u opštem tutorstvu. Francuski konsul mi je govorio da je to dostavio svojoj Ambasadi ali od nje nije dobio nikakva odgovora, te je zbog toga i ostao prost posmatrač. A engleski vicekonsul pokušao je da zajednički radi s austriskim konsulom, ali mu je ovaj znao pokazati da nije voljan na to da pristane.

Prepis ovog izveštaja poslao sam svim poslanstvima, osim atinskog i cetinjskog, Zastupništvu u Sofiji i svima konsulatima u Turskoj.

Pisar,
Ljub. M. Mihailović

Prepis. AS, MID, PP, 1903, I/6, br. 554.

235

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Svim poslanstvima i konzulatima — u Skoplju i Budimpešti

Pov. br. 1602/01-71 6/19. IX*

Oficirska afera u Nišu dala je povoda stranoj štampi da stanje u srpskoj vojsci predstavi u najcrnjoj boji i da time unese zabunu u evropsko javno mnjenje. Iz dana u dan publikuju se lažne depeše i donose dopisi i članci u kojima se tvrdi da je Srbija na vulkanu, da se svakog časa očekuje nekakva kontra-revolucija u kojoj će ce proliti krv među oficirima, izazvati „građanski rat i dovesti u pitanje opstanak i same dinastije". U tome novinarskom ratu protivu Srbije, najrevnosniji su bečki i peštanski listovi, mada je njima najlakše kontrolisati tendenciozne vesti što ih iz Zemuna od svojih nepouzdanih i nesavesnih reportera dobijaju. Evropska štampa povodi se za njima, reproducira njihove laži i klevete, i donosi sasvim pogrešne i neprijateljske ocene o situaciji u Srbiji.

Iz moga poslednjeg telegrama vi ste videli kako je oficirsko pitanje stojalo u ono doba. Od toga vremena ono nije dobilo ozbiljniji karakter i svi su izgledi da će ce raspraviti mirnim i pravilnim putem. Ni u kom drugom garnizonu, sem niškog, nisu uhvaćeni spiskovi sa potpisima oficira nezadovoljnika.

Prema iskazima kolovođa niške afere i one nekolicine oficira što su ovde uhapšeni, spiskovi su cirkulirali u niškoj, beogradskoj i timočkoj diviziji. U Nišu su, kao što znate, od 300 oficira podpisali njih samo 25, u timočkoj diviziji nije poverenik ovd. tajnog odbora mogao dobiti ni jedan podpis, a u Beogradu do sada nije nađena ni jedna lista sa oficirskim podpisima. Pa i u Nišu, gde je agitacija najjače dejstvovala po uputstvima beogr. instigatora, samo su se trojica izjasnili za istrebljenje zaverenika. Ostali su tražili da se oni uklone iz vojske, a neki od njih uz to odali priznanje „patriotskom delu izvršilaca zavere", zamerajući im samo što se odmah posle njega nisu povukli.

Ima indicija, dobivenih istragom, da su nekolicina biv. viših oficira, privrženika prošlog režima, u potaji spremali neku manifestaciju protivu učesnika od 29. maja, i da su uspeha radi puštali glasove kako su se dve trećine oficira zaverili da podpišu izjavu, koju će na dan Prestolonaslednikov (27. avg.) podneti Kralju. Međutim, taj dan proslavljen je baš u krugu vojske najsvečanije. I Kralj i Prestolonaslednik bili su predmet toplih ovacija od strane celog oficirskog tela. Pronoseći pomenute glasove, oni su očigledno hteli da okuraže na podpisivanje što veći broj oficira. S druge strane pokušavali su da u nekim ovdašnjim i stranim listovima predstave stanje u zemlji kao rovito i problematično. A odkako je naimenovanje potpukovnika Lešjanina izazvalo razna nagađanja, oni su otvoreno govorili da su zaverenici postali sila pred kojom moraju da kapituliraju i Kralj i vlada; da oni žare i pale u dvoru i u vojsci, i da toj žalosnoj i štetnoj pojavi

* Na ovom sačuvanom primerku koncepta nema datuma. Datum smo stavili prema informaciji pod br. 229 i 236.

nema drugog leka sem njihovog udaljenja iz vojske ili nasilnog istrebljenja.
U samoj, pak, stvari položaj zaverenika nije danas ni jači ni slabiji no što je bio posle događaja od 29. maja, kada su se oni sami povukli pred vladom obrazovanom iz sviju političkih grupa; potpomogli da se održi mir i red u zemlji i vršili svoje dužnosti po naredbama vojnog ministra. Moguće je da su mlađi među njima opijeni uspehom i jednodušnom hvalom beogradske štampe, kao i jednoglasnom razrešnicom bili pokatkad neispravni u ponašanju naspram svojih drugova, koji su uostalom većim delom želeli i odobravali prevrat ali nisu bili posvećeni u način njihovog izvršenja.
O tome se saznavalo ponešto i u vladi, ali oni koji su ponašanjem takvih oficira bili nezadovoljni ili uvređeni, nisu se nigda obraćali svojim starešinama ili ministru vojnom žalbama, (koje bi bez sumnje bile primljene i u ocenu uzete. Izbegavajući taj jedini legalni put, neki od njih dali su se zavesti od tajnih instigatora na draženje mirnih oficira i opremanje protesta. A što je najviše za osudu, oni su ušli u službu prikrivenih kolovođa tek dva i po meseca posle prevrata, jednodušnog proklamovanja novog vladaoca u vojsci i njene zakletve Kralju Petru I. Ako je čast oficirska zahtevala da se traži udaljenje zaverenika iz vojske, valjalo je to pitanje pokrenuti odmah po dolasku novoga Kralja. Što je ono iskrslo pre kratkog vremena i to u doba kada su neki vojni ukazi izazvali nezadovoljstvo u izvesnim krugovima oficirskim, [pa su] i ostale nezadovoljene ambicije nekih bivših starešina vojnih, dovoljno rasvetljuje prave motive kojima su se rukovodili pokretači protesta i potpisivanja spiskova. Uprljani mundir ne pere se podmuklim mahinacijama i šurovanjem sa strancima, već otvorenom radnjom. Tajni vinovnici izgubili su pravo na odbranu oficirske časti čim su pokušali da istaknu mlade oficire kao potpisnike izjave a sebe zaklonili od odgovornosti; udešavajući celu stvar tako kako se njihova krivica ne može dokazati, baš ako bi se i otkrila agitacija za potpisivanje spiskova.
Oni su i posle svršene istrage ostali na miru i vojni sud ima će ovih dana da izreče presudu samo onima koji su se dali navesti na kažnjivo delo.
Kad se izvrše izbori za Narodnu skupštinu i obrazuje vlada prema većini njenoj, nastupiće normalno stanje, sređenije i snažnije od sadašnjega provizorijuma. Tada će, nadamo se, biti kraj spletkama i tajnim radnjama, koje su ugledu i kreditu Srbije mnogo naudile. Ovdašnji strani zastupnici dobiće tom prilikom pravo merilo narodnog raspoloženja, te neće više slati svojim vladama alarmirajuće vesti kakve sada dobijaju ministri spoljnih poslova u Beču i Petrogradu. S toga je vrlo verovatno da će se Narodna skupština sazvati pre roka, određenog Ustavom. A da će Narodno predstavništvo kad bude na okupu izreći svoj sud o poslednjim događajima u interesu ukrepljenja novoga stanja stvari — o tome ovde niko ni ne sumnja.
Molim Vas, gospodine poslaniče, da u smislu ovog pisma izvolite dati obaveštenja vladi kod koje ste akreditovani, a ujedno da primite uverenje o mom osobitom uvaženju.

Ministar

236

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji — Petrograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 138. 6/19. IX

Još kad sam iz Beograda putovao ovamo i zadržao se dva tri dana u Berlinu, video sam se tamo s mojim dobrim prijateljem turskim ambasadorom na nemačkom dvoru Ahmed Tefik-pašom. Poznato je da je sultanu Abdul-Hamidu glavni naslon Nemačka i da mnogo čini, e da bi taj naslon svome carstvu i svojoj politici sačuvao. Tefik-paša mi je govorio kako mnogo posla ima, i iz razgovora sam mogao opaziti da on ne javlja telegrafom samo ono što bi saznao ili na što bi po pitanju imao da odgovori nego i svoja mišljenja i savete. U taj mah se bilo čulo kako je u Bejrutu

napadnut amerikanski konsul, a Tefik-paša mi kazivaše kakve je savete u pogledu na čuvanje inostranih konsula i u pogledu na jermensko pitanje (za koje je mislio da bi ga Bugari ili Amerikanci rado sad izazvali) telegrafisao u Carigrad. Kad smo prešli na makedonsko-bugarski spor, Tefik-paša mi govoraše, kao svoje lično mišljenje, kako on ne vidi drugoga izlaska iz makedonskog spora do u ratu sa Bugarskom, pošto je, ovako kako se sada radi, Turska napadnuta iz jednog zaklonjenog središta, i, kad ona ne sme udariti na nj, ne ostaje joj načina da se odbrani pošto sadašnji četnički rat može sa neprikosnovenošću Bugarske, koja ga sprema i vodi, otegnuti se u beskonačnost. „Niti mi, niti Bugarska, možemo biti zadovoljeni i umireni dok se ne ogledamo. A pošto bismo se ogledali i izmirili, rešenje bi se makedonskog pitanja pokazalo samo sobom i Evropi ne bi bilo teško oprostiti se sadašnjeg zapleta i uznemirenja".
Kad sam ovamo došao i video se s grafom Lamzdorfom, on mi je govorio da su za slučaj bugarsko-turskog sukoba Sile već izmenile misli i utvrdile: da taj eventualni rat mora ostati lokalizovan i da njime niti ko šta može dobiti ni izgubiti.
Prošle srede, 3-eg ov. m., držao je graf Lamzdorf poslednje primanje ove jeseni, jer će iduće nedelje otputovati k Caru u Bjelovjež (u Poljskoj), a otuda će Cara pratiti u Beč, u Rim i u Darmštat, i lako može biti da se u Petrograd sve do povratka Careva ni vraćati neće, ili će na kratko vreme doći posle pohode u Italiji.
Na tom primanju, vrlo su dugo u grafa ostali turski poslanik Husni-paša, engleski poslanik g. Skot, nemački otpravnik poslova g. Bromberg i kitajski poslanik. Pošto su učestale depeše o napregnutom stanju među Turskom i Bugarskom, pitao sam grafa kakve su mu poslednje novosti s Balkanskog Poluostrva, i da li neće među Turskom i Bugarskom rat buknuti, pošto izgleda da se ne može drugojačije raspraviti sadašnja bezizlazna zategnutost. Graf mi je odgovorio da Sile navaljuju na Tursku da bolje zatvori granicu i da tako spreči pridolazak ljudi, oružja i sredstava u Makedoniju. Prelazeći na pitanje napada turskog, graf Lamzdorf reče samo da je taj napad ostao već kao poslednje sredstvo i da je Turskoj sad postala više dužnost nego neophodna potreba da nepokorenom vasalu silom pokaže kako treba da se ponaša!
Iz oba gore napomenuta razgovora možete videti da jedva li ima više međunarodna smetnja sukobu tursko-bugarskom, ako samo Bugari hoće da sukob prime, i da je na taj slučaj već tako reći sve regulisano među velikim silama.
Još sam pitao grafa V. N. Lamzdorfa o držanju Francuske, i da li je istina (što novine javljaju) da će se u turske vode spram Makedonije poslati francuska eskadra. Priznajući da Francuska u svojoj sadašnjoj istočnoj politici pokazuje raspoloženje za popularisanjem, graf me uverava da se ni Francuska ne odvaja od ostalih Sila i da proneseni glasovi o francuskoj eskadri nisu istiniti, pošto za takav postupak nikakva povoda ni opravdanja nema.

Stojan Novaković

Original. AS. MID, PO, 1903, F-II, D-VIII, I/9, pov. br. 5972.

237

Generalni konzulat Kraljevine Srbije u Francuskoj — Pariz
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Br. 17. 6/19. IX

Poslednja likvidacija 31/VIII ostavila je srpske papire na 12, i na žalost isti nisu mogli da joj prežive ni četrdeset osam sati.
Posle vesti, o saopštenju našega Poslanika u Carigradu, da Srbija mobiliše dve divizije, bojeći se napada Arnauta, renta je odmah pala na 71, i tu približno ostala i do danas. Niko se nije našao

vredan da rektificira: kako su ti napadi vrlo obična stvar i da ta mobilizacija ne preti miru na Balkanu. Depeša o hapšenju oficira, koji su podneli Kralju protest, uticala je vrlo hrđavo na berzu, i u svakom pogledu na spokojstvo publike. Dok su kružili samo glasovi o nezadovoljstvu, vladala je ovde jedna vrsta potajnog neraspoloženja, koje se apsolutno nije moglo razoriti. To se hrđavo raspoloženje sad kristališe, jer ima podloge: bilo je nečega.
Naše su hartije u toliko se pogoršale, što se, na ovako raspoloženje na berzi, kao što je današnja, nisu mogle ni maći u napred. Bez ovoga događaja mi bismo bili bar na 72 ili 72,50.
Svet još ne veruje u staloženost kod nas i najmanja stvarčica, koja izbije — a ne ovako ozbiljna — služi mu kao simptom da se sve strasti nisu utišale u Srbiji. Ako ova stvar ostane u delokrugu čisto disciplinarnom, može se još isplivati iz ovoga tesnaca; prvo što će izgledati manje ozbiljna a drugo što će se manje povlačiti po novinama i uzbuđivati javno mišljenje. U protivnome slučaju možemo se, uz pripomoć okolnih balkanskih prilika, nadati jakom kolebanju rente, koji niko ne može ni oceniti a još manje ograničiti.

M. Barlovac

Original. AS, MID, PO, 1903, F. D. P/45, pov. br. 1567, v. pov. br. 1559.

238

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 174. 6/19. IX

Juče, prilikom uobičajenog prijema kod ministra spoljnih poslova g. Barona Rihthofena, imao sam prilike da čujem i njegovo mišljenje o unutrašnjim događajima kod nas. Gospodin Rihthofen mi je izjavio, da drži, da su teškoće koje su se pojavile u poslednje vreme samo prolaznog značaja, i nadaju se da će NJ. V. Kralj Petar, koji uživa njihove simpatije, uspeti da svojim dosadašnjim mislenim i mudrim držanjem, izravna sve postojeće nesuglasice, i da će mu ispasti za rukom da konsolidovanje unutrašnjih prilika uputi pravcem stalnosti i napredka.
Korektnom držanju Srbije u makedonskom pitanju, odao je g. Rihthofen otvoreno svoje priznanje; napomenuvši da je on tvrdo ubeđen da ne će doći do ratnog sukoba između Turske i Bugarske.
Dalje mi je saopštio da se zainteresovane Velike sile na Balkanu, Rusija i Austrija, pridržavaju i sada strogo programa o izvođenju reforama, i da neće nikako dozvoliti da se rešenje makedonskog pitanja izvede na koji drugi način, ili u kom drugom pravcu, i da su i ostale Velike sile čvrsto rešene da potpomognu ovakvo držanje Rusije i Austrije.
U daljem razgovoru saopštio mi je g. Rihthofen, da je primio izvešće od njihovog poslanika u Beogradu o razgovoru koji je s Vama imao o situaciji u Makedoniji i o držanju Srbije u tom pitanju, i da mu je milo što može da mi izjavi, da su ga ta saopštenja veoma zadovoljila i utvrdila u njegovom verovanju o korektnom držanju Srbije.

Dr M. V. Radulović

Original. AS, MID, PO, 1903. F-IV, D-II, I/2, pov. br. 1637, v. pov. br. 1501.

239

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 951. 6/19. IX

Ovih dana posetio sam i engleskog poslanika Sir O'Comnor-a. Zastao sam ga na najnovijoj karti evropske Turske, gde je obeležavao opseg Maćedonije. — Mislio je, da Skoplje dolazi u Maćedoniju, a ne u Staru Srbiju. Objasnio sam mu da ceo Kosovski vilajet pripada Staroj Srbiji pa i stolica toga vilajeta. Tako smo odmah ušli u razgovor o gorućem maćedonskom pitanju, koje u ovo vreme diplomaciju živo interesuje.

Engleski poslanik smatra da je stanje u vilajetima vrlo ozbiljno, a odnošaji između Turske i Bugarske vrlo zaoštreni. Istina, ni jedna ni druga strana ne želi rata, ali pri ovakom stanju do ovoga može lako doći. Poslanik me upita šta bi u takom slučaju mi radili? „Ne znam — odgovorih poslaniku, — nazore Kraljevske Vlade za taj slučaj, a moje lično mišljenje to je, da ona neće napustiti politiku nemešanja sve dotle, dokle naši nacionalni interesi u Maćedoniji ne bi ugroženi bili".

„— No ako bi i Srbija u akciju bila uvučena — primeti Sir O'Conor — morate imati u vidu, da Austrija ima mandat od Evrope, da Novo-Pazarski sandžak okupira, kad god za potrebno nađe". — Na ovu primedbu odgovorih, kako ne mislim da bi Evropa dopustila Austriji da se u ovo vreme tim mandatom koristi, jer bi to moglo veće komplikacije da izazove. Mesto daljih stranih okupacija na Balkanu, bolje je kad bi Evropa što pre tursku zloglasnu administraciju u vilajetima mesnom hrišćanskom zamenula.- Poslanik mi na ovo reče kako je on još zimus Sultanu predlagao da za evropske vilajete postavi hrišćanina (i to Karateodori-pašu) za generalnog guvernera da ustroji provencijalnu žandarmeriju, a svoju vojsku da trgne u garnizone i čuva za spoljnu odbranu i t.d. i Sultan je, veli, ove njegove savete primio, ali zatim Rusija i Austrija odgovorno izađoše sa svojim projektom o reformama i od tada mi samo njihov trud na reformama posmatramo. U tome je Evropa složna, što ranije nikad nije bilo. Šteta je, „dodade Sir O'Conor, što i balkanske države ne mogu da se u svojim aspiracijama slože, pa da balkansku federaciju obrazujete. Samo je Stambulov, reče, imao ovu ideju, kad je posle Batemberga bugarsku krunu rumunskom kralju ponudio". —

Kod Sir O'Conora, kao kod svakog starog dobrog poznanika, nalazio sam uvek predusretljiv prijem, samo ovog puta završili smo razgovor sa jednim za mene vrlo neprijatnim objašnjenjem. Na ime, poslanik mi reče kako je krajem maja dobio od g. Čede Mijatovića pismo, kojim ga je izveštavao kako sam ja raportirao svojoj vladi da je on, Sir O'Conor, davao Porti savete da prema Srbiji bude na qui vive. Pošto nikad takve savete Porti nije davao, to je poslanik rad bio da zna ko mi je to mogao saopštiti. Iznenađen ovim saopštenjem i ovim pitanjem, ja sam poslaniku odgovorio da se nikako ne sećam da sam u tom smislu Ministru pisao, no da ću pregledati moje ranije raporte, pa ću ga drugom prilikom izvestiti u koliko je to opravdano što mu je g. Čeda pisao.

Ovako lakomislena radnja g. Čede Mijatovića zaslužuje, Gospodine Ministre, strogu osudu i ja se nadam da ćete Vi izvoleti potražiti od njega nužno izjašnjenje, jer tim nepromišljenim svojim postupkom, on me je prema ovdašnjem engleskom poslaniku postavio u vrlo neprijatan položaj, i ako mi je on pri rastanku primetivši da sam uzbuđen, — više puta ponovio, da on ovoj dostavi g. Mijatovića ne pridaje nikakvu važnost.

Sava Grujić

Original. AS, MID, IO, 1904, F-VI, D-IV, pov. br. 1635.

Diplomatsko predstavništvo Kraljevine Srbije u Bugarskoj – Sofija
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Poverljivo službeno. 6/19. IX

Svojim ranijim poverljivim službenim pismima imao sam čast predstaviti Vam kakvi su ljudi priredili 2. pr. meseca parastos pokojnom Kralju Aleksandru i spremali se da prirede još svečaniji pomen 29. avgusta. Posle toga očevidno je bilo, da nikakvo delenje ovih i ovakvih ljudi ne može imati nikakvog značaja, i da ne vredi obraćati pažnju na njih. Jedino je bilo od interesa saznati, ko ih na ovo sve podgovara i ko im daje sredstva. Toga radi samo produžio sam da pratim ovu stvar, i smatram za dužnost da Vas izvestim o onome što se dalje desilo.
Okuraženi time što ih je jedan dosta rasprostrt list, kao što je „Dnevnik", uzeo ozbiljno i pokušao predstaviti ih kao neku političku činjenicu, i dobivši niko ne zna otkud dovoljno novaca, ovih nekoliko vojnih begunaca i u svakom pogledu neispravnih srpskih građana, počeli su se starati da nov parastos, koji je trebao da bude 29. avgusta ispadne što velelepnije i dobije značaj političke manifestacije. Toga radi poslali su pre svega deputaciju Sofijskom Mitropolitu i dobili od njega obećanje, da će sam na ovom pomenu činodejstvovati. Ova deputacija molila je u ime cele ovdašnje srpske kolonije.
Svi uredniji srpski građani ozlojeđeni što se bez njihovog ovlašćenja govori u njihovo ime, i što se jedan crkveni obred skrnavi i upotrebljuje kao sredstvo za ovakve nedostojne smutnje, — skupili su se u zbor i dali u „Dnevnik" izjavu, da ničeg zajedničkog nemaju sa priređivačima ovih parastosa, čija je imena taj list ranije doneo i sa kojima nema više nijednog ispravnog Srbina. No ovo nije ni malo omelo organizatore da produže pripreme. Oni su češće objavljivali skupove, na kojima su se dogovarali kako da stvar što demonstrativnije izvedu. Nisam imao naređenja niti sam sâm nalazio da bi trebalo od ovdašnjih vlasti tražiti da ma što preduzmu protiv ovih ljudi. Time bi im se pridavala važnost, kakvu njihovi postupci ne mogu sami po sebi imati.
No nisu samo uredni podanici srpski bili ogorčeni protiv vršljanja ovih nekoliko nesvesnih mangupa. Nekoliko Maćedonaca, na čelu kojih se nalazio Ivan Rabović, kafedžija, rodom iz Ohrida, koji je kao dobrovoljac učestvovao u našim ratovima s Turskom, umešali su se sasvim iznenadno u ovu stvar i izjavili, da i kao borci u našim ratovima za oslobođenje, i kao Maćedonci koji računaju na bratsku pomoć od današnje Kraljevine, — nedozvoljavaju da se Srbija od ovakvih žalosnih sinova njenih predstavlja zluradom stranom svetu kao zemlja nesloge, razdora i pocepanosti. Pripretili su da će se na svoj način razračunati sa ovim nazovi nezadovoljnicima, ako samo produže sa svojim nedostojnim delanjem. Ovo je bilo dovoljno da kod ovih vojnih patriota koji su se bili počeli smatrati kao neka emigracija, preseče svaku volju za dalji rad. Više nije bilo reči ni o parastosu, ni o kakvim drugim manifestacijama. Dobiveni novac bio je popiven i razvučen i na tome se stvar svršila.
List „Dnevnik" bio je s početka organ ovih nezadovoljnika. No kako je, kao što sam ranije napomenuo, njegov urednik nekada primao novčanu pomoć od Zastupništva, nije mi bilo teško preseći ovakvo njegovo pisanje. On se uzeo odmah izvinjavati, da je bio u zabludi, i da je sada uveren da je sve ovo delo ruskog policijskog agenta Vajsmana. Posle ovoga nije više bilo reči u štampi o celoj ovoj stvari, dok onomadašnji broj „Večernje pošte" nije doneo pod noticu, kako će neki ovdašnji Srbi nezadovoljni današnjim stanjem u njihovoj zemlji, pokrenuti skorim list, koji će izlaziti u Sofiji. U istoj belešci označuje se kao pokretač svega ovoga isti Vajsman. Da je ovaj suviše vešti i suviše malo skrupulozan agenat sposoban za ovako što god, o tome sumnje ne može biti. I naša policija je odavno došla do zaključka da se on služi ovakvim sredstvima. Prvo sam udešava kakav tobožnji nezadovoljnički pokret, pa posle nudi svoje usluge da isti pokret uguši — po dobru nagradu, razume se. Da je on u više prilika ovako radio, o tome u Kraljevskom Zastupništvu ima nepobitnih dokaza. Ipak bi trebalo tek utvrditi da je i ovde zaista on umešan, a ja ću se postarati da saznam i da Vas izvestim da li je priložena notica „Večernje

pošte" u svemu istinita.

Boško I. Čolak-Antić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-IV, D-1 I/39, pov. br. 2088, v. pov. br. 1939.

241

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Poslanstvu Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad[*]

- 7/20. IX

U poslednjem mom poverljivom pismu, ja sam između ostaloga nagovestio kako Sultanova vlada pod pretpostavkom našeg učešća u makedonskom ustanku i sporazuma sa Bugarskom šalje svoje trupe na našu granicu.
Izveštaji, koje sam od toga doba dobio od naših pograničnih vlasti ne samo što utvrđuju taj fakt, nego mu daju još veći značaj u koliko sigurnim postupcima konstatuju da su duž cele naše granice raspoređeni turski bataljoni, jako prošarani bašibozucima i Arnautima, i da su oni poslednjih dana znatno pojačani novim trupama. To se u ostalom slaže i sa Vašim telegramom o odluci Min. saveta.
Vi ste, gospodine poslaniče, dovoljno obavešteni o našem držanju naspram makedonskog ustanka. Tako isto nisu poznate mere koje Kraljevska vlada preduzima protivu organizovanja i izašiljanja makedonskih četa u Staru Srbiju. Dobili ste, takođe, pouzdana uverenja o neznatnom broju Makedonaca kojima je ispalo za rukom da se kradom privuku u Tursku i pokušaju da uzmu u zaštitu svoje porodice. Kad se tim faktima pridruže i naša iskrena uveravanja da među Srbijom i Bugarskom ne postoji nikakva pogodba za zajedničku akciju, onda se moramo pitati: zašto se šalju turske trupe na našu granicu i ima li u takvom postupku kakvih skrivenih kombinacija i kakav im je krajnji cilj? No bilo kako mu bilo, mi ne možemo ravnodušno gledati kako se naše korektno držanje nagrađuje uznemirujućim i ugrožavajućim merama. Na tu vrstu provokacije mi ćemo morati da odgovorimo sličnim vojenim represalijama, tim pre što od juče počinjemo dobijati od naših pograničnih vlasti telegrame o nekim upadima Arnauta i pretnjama bašibozuka da potamane naše pogranične straže
Nije Srbija kriva što je hrišćanska populacija u Staroj Srbiji uzavrila zbog vojničkih zuluma. Nije ona odgovorna za to što se bugarske komite koriste terorom turskih trupa i što proturaju lažne glasove o savezu srpsko-bugarskom, u nameri da okuraže naše sunarodnike na ustanak i privuku što više turske vojske na našu granicu. Sultanovi savetnici ili su hrđavo izveštavani od komandanata, a naročito od Halida-paše, ili su tako bezazleni da veruju agitacijama bugarskih komita, ili se, najposle, kao što rekoh, u Carigradu ne veruje Srbiji, te pod raznim izgovorima potkrepljuju pogranične trupe. U svakom slučaju, takvo postupanje nije u interesu dobrih odnosa između Srbije i Turske, i ako se učestaju upadi Arnauta u našu teritoriju ili iskrsnu sukobi između bašibozuka i naših pograničnih straža, odgovornost za posledice takvih aksidana neće imati da primi srpska vlada.
Ja Vas molim gospodine poslaniče da ovo saopštite Tefik-paši i Velikom veziru i da, naslanjajući se na naše miroljubivo držanje, najodlučnije zahtevate da se turske trupe povuku sa naše granice i Hamdi-paši zapovedi da ne dopušta bašibozucima i Arnautima da čine ekscese u pograničnim

[*] Ovaj dopis poslat je istovremeno poslanstvima Kraljevine Srbije u Rusiji, Austro-Ugarskoj (Stojanu Novakoviću, Petrograd, i D. Popoviću — Beč) i Diplomatskoj agenciji Kraljevine Srbije u Bugarskoj (dr B. I. Čolak-Antiću — Sofija).

selima i izazivaju sukobe sa čuvarima granice. Inače će Kraljevska vlada biti prinuđena da preduzme odbranbene mere, bez obzira na proizvoljna tumačenja naše politike u Carigradu.

Koncept. MID, PO, 1904, F-VI, D-IV, M/89, I/34, pov. br. 1615, v. pov. br. 1613.

242

Izvanredni pogranični komesarijat Kraljevine Srbije – Niš
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 580. 7/20. IX

Na financijskim karaulama, koje pripadaju carinarnicama u Ristovcu i Vlasini, nalaze se — na svakoj karauli — samo po 3 stražara, od kojih po jedan treba svaki čas da ide u obližnja sela radi nabavke hrane, usled čega ostaju vrlo često na pojedinim karaulama samo po 2 stražara. Iako je u svim predelima na turskoj strani stanovništvo svuda naše narodnosti, te se sukobi tu dešavaju ređe no u predelima gde su na turskoj strani naseljeni Arnauti, ipak je sada po mišljenju Komesarijata neodložno potrebno, da se sve naše karaule pojačaju, jedno s toga što su se u poslednje vreme i u ovim krajevima pojavili sukobi, a drugo zato, što su Turci svoje straže znatno pojačali, tako da imaju po 15—18 vojnika na jednoj karauli, a na merćezima po 40—50 vojnika u rezervi, dok su pre imali samo po 6—8 vojnika po karaulama, i 15—20 po merćezima.
Prema tome, čast mi je moliti Gospodina Ministra, da izvoli učiniti korak, da se posade po karaulama Ristovačke i Vlasinačke carinarnice pojačaju bar sa po 5 stražara, kako bi imali od sada na svakoj karauli po 8 financiskih stražara.
Imena karaula, koje treba pojačati, ova su:
Kod Ristovačke carinarnice: Gola Glava, Vrtogoš, Davidovac Ristovac Stojkova čuka, Cer, Rusce, Liska i Šumka.
Kod Vlasinačke carinarnice: Sv. Ilija, Grameđa, Bliznak, Službište i Gatarica.
Svega bi trebalo, dakle, primiti 70 financijskih stražara. Pošto smo u početku ove godine zbog štednje otpustili veliki broj financijskih stražara, to će biti vrlo lako od ovih otpuštenih primiti opet 70, jer oni jedva čekaju da se opet pozovu. Primanje mora biti preko Gospodina Ministra finansije, kod koga se nalaze i spiskovi otpuštenih financijskih stražara.

Komesar, pukovnik
Pavle Jurišić

Na poleđini:

Gospodinu *A. Borisavljeviću*
Ministru finansija

u Beogradu 9.09.1903

Pošto je predlog pograničnog komesara, kao potrebna mera predostrožnosti na našoj granici prema Turskoj sad u ovome dobu, potpuno cilju shodan, čast mi je, Gospodine Ministre, moliti Vas da imate dobrotu usvojiti ga što pre, primivši traženi broj finansijskih stražara u službu, koja se može popuniti iz redova otpuštenih, u interesu štednje, stražara, čiji se spiskovi nalaze u poverenom Vam Ministarstvu.

Original. AS, MID, PO, 1903, S/27, pov. br. 1642.

243

Diplomatska agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj — Sofija
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 365. 7/20. IX

Od poslednjeg moga izveštaja bilo je događaja na kojima se vredi zaustaviti. Najneopaženije je prošao ukaz o zakazivanju izbora narodnih poslanika za 19. oktobar, međutim, u ovom otvaranju izborne borbe treba tražiti pravog uzroka ostalim koracima koje je Vlada preduzela.
Kneževskoj Vladi ne može se prebaciti da je ovih poslednjih dana sedela uzaludna. I pored toga što je dobila još jednu opomenu od Rusije i Austrije, da u slučaju rata ima da računa samo na svoje sopstvene sile, ona je sama uputila jednu oštru notu ovdašnjem otomanskom komesaru, jednu cirkularnu notu Velikim Silama i mobilisala tri divizije, čija se teritorija nalazi prema turskoj granici.
Notom turskom komesaru Kneževska Vlada htela je da se opravda da ona nije ničim izazvala ustanak u jedrenskom vilajetu, iako se isti graniči sa Kneževinom, kao što je svojim skorašnjim memorandumom htela da dokaže, da nije ona uzrok ustanku u bitoljskom kraju. Pada u oči dosta oštar i kominatoran ton ove note. Kneževska Vlada u svojoj prepisci sa sizerenim joj vlastima u opšte je malo obazriva u biranju izraza. Ipak, ovoga puta, listovi „Večernja pošta" i „Dnevnik" koji kao da su se najmili da uznose patriotske podvige Vladine, iznosili su puno hvale energiju i odlučnost Vladinu u ovoj prepisci.
Odmah posle toga došle su cirkularne note Velikim Silama, čiji su tekst publikovale već sve telegrafske agencije, i poziv rezervista, o čemu sam imao čast izvestiti Vas dvema depešama i svojim pismom Pov. br. 350, od 4. ovog meseca.
Na jučerašnjem prijemu G-n đeneral Petrov dao mi je o ovim merama sledeće objašnjenje.
Kneževskoj vladi čini se očevidno, da je Turska nagomilala u evropskim svojim provincijama, a naročito prema bugarskoj granici, mnogo više vojske no što je trebalo da se uguši današnji ustanak i da se spreči eventualni nov pokret. Od preko 160 bataljona, koliko Đeneral smatra da ima u bitoljskom vilajetu, jedva se njih pedeset upotrebljuje u operacijama protiv ustanka; i ta je količina vojske potpuno dovoljna za tu cilj, i, kad bi Turska išla zaista na to da red i mir što pre povrati, ona bi u tome već bila uspela. U vilajetu jedrenskom ima do sto bataljona vojske, od kojih se do 30 upotrebljuju protiv ustanika. Na što one grdne rezerve, koje se svakim danom još povećavaju? Nema sumnje da Turska mora imati neke prikrivene namere. General ne može da tvrdi, da li Porta može iznenadno da napadne na Bugarsku, koju neprestano optužuje da izaziva i potpomaže ustanike, ili joj je cilj da postepeno tamani i istrebljuje slovensko stanovništvo, ili možda da priredi pokolj sličan sa klanjem Jermena. Svakojako, opasnost postoji od iznenadnog napada na Kneževinu i od opšteg pokolja, prema čemu Bugarska ne bi smela da ostane ravnodušna. Što se tiče postepenog istrebljenja bugarskog stanovništva u Maćedoniji, ono se u veliko vrši pod vidom ugušivanja ustanka. Po izveštajima kneževskog trnovskog agenta, u bitoljskom kraju ima do 40.000 duša kojima je sve pogoreno i razvučeno, koji su ostali bez kuća i kućišta, bez hrane i bez mogućnosti da ma što zarade.
Kneževska Vlada odbija od sebe najenergičnije da pomaže ustanike. Ona se drži korektno i neutralno. Oružje ustanicima ne dolazi iz Bugarske, pošto su čete naoružane puškom „Gras", koje Bugari nemaju, niti imaju municije za istu. Utvrđeno je takođe da je dinamit uvožen preko Soluna iz Pireja, iz Marselja i drugih mesta. Gospodin General priznaje da čete prelaze, ali šta može protiv toga Kneževska Vlada? Iako je Turska pogranična posada mnogo gušća nego li kod Bugara, dosad se nije čulo da je ta otomanska straža sprečila ma i jednu četu da pređe. Odkuda se

onda može tražiti da bugarske mnogo ređe straže nijednu ne propusti? Sem toga, ni Vlada ne bi bila u stanju da preduzme krajnje mere protiv ustanika. Ti se ljudi bore ne samo s upornošću i kuraži, već s očajanjem; Maćedonaca ima tako mnogo u Bugarskoj, gde imaju i veoma jake simpatije u svima slojevima građanstva. Ostavljajući na stranu krvno srodstvo i poznavanje zala, koji Maćedonci imaju da podnose u Turskoj, i Kneževska Vlada ne bi smela da ustane protiv njih, bojeći se da oni u očajanju ne okrenu svoje oružje protiv nje — Bugarske Vlade. U toku moga razgovora sa njim, G-n Petrov je ovu opasnost nekoliko puta naglasio.

I neosnovane optužbe Visoke Porte protiv Bugarske, i višestrane opasnosti od nagomilavanja turske vojske, nagnale su Vladu da se ponova obrati Velikim Silama, da im predstavi kritičnost sadašnjeg položaja u Maćedoniji, i da od njih zatraži uverenja da su njene zebnje neosnovane. Inače će Bugarska Vlada biti primorana da preduzme mere kako bi se obezbedila od svake eventualnosti.

Poziv rezervista iz tri divizije ne sačinjava prvu od mera kojom bugarska Vlada preti. Ova delimična mobilizacija ne stoji ni u kakvoj vezi sa poslednjom cirkularnom notom Velikim Silama. Ona je sledstvo jedne ranije depeše Kneževske Vlade istim Silama i Turskoj, u kojoj se depeši predstavlja nedovoljnost posade prema Turskoj granici. Broj i jačina ustaničkih četa, koje traže da pređu u Tursku, ili otuda beže, postaje sve veći, tako da postojeća straža bugarska nije u stanju da s njima izađe na kraj. Isto je tako velika brojna nadmoćnost turske straže predstavljala jednu anomaliju. Iz tih razloga samo naređeno je pozivanje 7 klasa rezervista u pešadiji. Đeneral Petrov misli da će broj ovih rezervista izneti oko 20 hiljada, no nije ni malo siguran u to, pošto mu veli, vojni Ministar, još nije dao potrebne podatke o tome. Međutim, Kraljev. vojni izaslanik g. potpukovnik Petrović doznao je onomad u samom vojnom Ministarstvu, da broj pozvanih rezervista iznosi do 30.000. Svakojako, pukovi koji su stalno ostali u Sofiji, Plovdivu, Staroj Zagori i Slivnu, neće biti mobilisani.

Ovo su objašnjenja Predsednika Kneževske Vlade.

Nema spora da je pojačanje pogranične straže bilo donekle potrebno, ali je isto tako izvesno da isključivo za tu cilj nije bilo potrebno pozvati još 20—30.000 ljudi. I ostali strani predstavnici nalaze da ima nečeg istinitog u prekoru, koji opozicioni krugovi čine Vladi, da je ovim delimičnim mobilisanjem htela da odvrati pažnju s otvorene izborne borbe i da se u isto vreme pred masom birača pokaže kao voljna i sposobna za najodlučnije korake.

Početak izborne kampanje bio je obeležen od strane opozicionih listova novim napadima protiv Kneza. S najvećom mu se žestinom prebacuje da je nepodoban da na čelu Bugarskog naroda radi na ostvarenju nacionalnih težnji. U ovoj tendenciji čine se poređenja između Kneza i Njegovog Veličanstva Kralja Srbije. Sofijske Vedomosti preštampale su skori izvod iz poslednjeg javnog predavanja Dra Mihajlovskog, koji vidi rešenje Maćedonskog pitanja u srpsko-bugarskom savezu. Kao osnova ovom savezu treba da se uzme autonomija Maćedonije, a kao sredstvo da se ovo postigne, unija sadašnje Srbije s Bugarskom pod Njegovim Veličanstvom Kraljem Petrom. Karakteristično je da Dr Mihajlovski, koji se s generalom Končevom smatrao kao Knežev čovek u komitetu, da i on otvoreno priznaje da je dinastija Obrenovića bila od srpske strane jedna nesavladljiva prepreka ovom sporazumu, isto tako kao što je s bugarske strane dvolični režim Kneza Ferdinanda prepreka ovoj jedinoj spasonosnoj političkoj kombinaciji.

Ovaj članak preveo je beogradski „Dnevni List". No i po ostalim sofijskim listovima može se konstatovati, da kod Maćedonaca, i kod sviju onih kojima istinski leži na srcu sudbina same Maćedonije, sve većma preovlađuje mišljenje da je pre svega potreban potpun i najiskreniji sporazum između Srbije i Bugarske; da Knez Ferdinand sa svojom suviše lukavom politikom i ličnom bojažljivošću sačinjava jednu prepreku ovom sporazumu; i naposletku da će Srbija pod svojim današnjim visoko prosvećenim Vladarom prići mnogo iskrenije i otvorenije u pomoć Maćedoncima nego što je Bugarska pod Koburgom do sada radila.

Neobistinjava se vest, da je jedno jače konjičko tursko odeljenje bilo prešlo na bugarsku teritoriju (pov. br. 357).
Isto se tako ne potvrđuje da je nađen dinamit na jednom grčkom brodu u Bugarskom pristaništu.

Austro-Ugarska Vlada još nije izdala odobrenje da se prenese u Bugarsku municija poručena u B. Pešti od Manfreda i Vajsa.

Boško I. Čolak-Antić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-IV, M/89, pov. br. 1636, v. pov. br. 1635.

244

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 953. 8/21. IX

Crnogorski ministar g. Gavro Vuković bavi se ovde već nedelju dana i juče sa g. Matanovićem, novim crnogorskim otpravnikom poslova, dolazio da me poseti. Želeo je, reče, da se naročito sa mnom vidi ali to ranije nije dospeo jer je vazda sa Portom i Jildizom posla imao. Juče je posetio i g. Zinovjeva kod koga smo zajedno bili na doručku.
Zvanična misija crnogorskog ministra sastoji se u tome da crnogorsko Poslanstvo i Knežev Dvor u Elicijanu, koji je po smrti pok. Đakića a po nalogu Kneževom, ruska Ambasada stavila pod pečat, od ove primi i g. Matanoviću preda, a da zatim novog Kneževog zastupnika u dužnost uvede i u svojstvu otpravnika poslova Porti i Sultanu predstavi, što je do sad sve i učinjeno.
Poluzvanična, ili upravo sekretna misija g. Gavre sastoji se u tome da Sultanu i Porti izjavi od strane Kneževe i crnogorske vlade blagodarnost na krupnom poklonu koji je Padiša Knezu u oproštenom zajmu učinio. Sultanu je predao svojeručno Kneževo pismo, Velikom Veziru orden Danila i Kneževu sliku a ministru finansija orden Danila. Kao što sam imao čast da Vam lično u Beogradu saopštim, pok. Bakić po poruci sa Cetinja izdejstvovao je kod Sultana te je on naredio da se suma od 40.000 lira pre 20—25 godina Knezu Nikoli pozajmljena prenese na otomanski državni dug i pok. Bakić uspeo je još za života da i pismenu razrešnicu na oproštaj ovoga duga i neisplaćenog interesa dobije. A kapital duga i neplaćenog interesa, kako čujem, iznosi poštenu sumu od 70.000 lira. O ovoj sekretnoj misiji g. Gavre, naravno, ovde se za sada ništa ne govori, te je po tome i ja u strogom poverenju saopštavam.
Gospodin Vuković sa g. Matanovićem u prošli petak posle selamluka bio je primljen od Sultana vrlo laskavo. Abdul-Hamid izjavio mu je svoje veliko zadovoljstvo na lojalnom držanju Crne Gore i u znak priznanja obećao povoljno rešiti sva još nerešena pitanja koja Crnu Goru interesuju, naročito pitanje o plovidbi po Bojani, spor oko pograničnih livada i t.d. Po svršetku audencije Sultan je g. Vukoviću darivao veliki orden Iftikar u briljantima, a Matanoviću Medžediju I reda.
Sa g. Gavrom izmenjali smo misli i o sadašnjem makedonskom pokretu. Na Cetinju taj pokret smatraju kao samoživo bugarsko delo, pa zato prema njemu ostaju sasvim neutralni. Dosta je, veli, proliveno srpske krvi za oslobođenje Bugarsko a nećemo je više prolivati i za njeno proširenje a na našu štetu. U poslednjem našem ratu sa Turcima, Grčka nije ni puške nabijala pa je dobila Tesaliju; tako ćemo i mi sad na svoj deo očekivati ako do delenja dođe. — Crnogorski ministar veli da su na Cetinju mišljenja da Srbi uopšte — Srbija i Crna Gora ovaj bugarski pokret ne pomažu niti da mu podražavaju jer bi to izložilo velikoj opasnosti naš narod u Staroj Srbiji i

Makedoniji. Sad su, veli, Turci i arnautska plemena svuda u našem domašaju mirni i slušaju naše savete, ali čim bi osetili da se i Srbi odmeću u komite sav bi se Arnautluk na osvetu digao. Gospodin Vuković misli da se sutra na obratni put krene, ako ga samo još kakav posao ovde ne zadrži. Doputovao je ovamo preko Krfa a vraća se preko Konstance.
Kad smo juče bili kod g. Zinovjeva, on nam pročita depešu od grofa Lamsdorfa, koju tek što je dobio, kojom mu se naređuje da u vidu zaoštrenosti odnošaja između Turske i Bugarske izjavi Porti da Sile potpisnice Berlinskog ugovora neće ni za dlaku odstupiti od utvrđenog programa za reforme i da ni jedna ni druga strana ne računa na intervenciju. Govoreći o zaoštrenosti tursko-bugarskih odnosa, ruski Ministar inostranih dela navodi u depeši kako je ovu zaoštrenost izazvala prestupna revoluciona bugarska organizacija. Ovu depešu g. Zinovjev će danas saopštiti Tefik-paši i to će isto učiniti i baron Kaliče. Ovakva ista opomena učiniće se i u Sofiji. Na ovaj rusko-austrijski akt dale su pristanak i ostale Velike Sile.

Sava Grujić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-III, D-I, I/16, pov. br. 5975.

245

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj — Atina
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

\- 9/22. IX

Les journaux grecs ont puiblié encore ces jours-ci plusieurs nouvelles serbes provenant pour la plupart de Vienne. Elles peuvent se résumer en ce qui suit: Que les 24 officiers arrêtés à Nich furent transportés a Belgrade pour être juges. — Que la police a saisi sur eux une lettre qu'ils avaient l'intention d'adresser à S. M. le Roi l'engageant à exiler des régicide. — Que l'article publié par le général Magdalénitch a produit une vive impression. — Que la garnison de Nich est décidée toujours à marcher contre celle de Belgrade. — Que Mr Popovic, Directeur du Bureau de la presse, a abandonné son poste secrètement et s'est sauvé a Semlin, ayant reçu des lettres menagantes. — Que Nathalie a demandé au gouvernemeint la permission de prendre les restes de son fils pour les enterrer a Krussédol dans le tombeau de Milan. Que S. M. le Roi, à son retour à Belgrade, après l'incarcération des officiers susmentionnés, a été brutalement insultée par le peuple. Et finalement que des bandes armées de rebelles serbes ayant tenté de franchir la frontière pour entrer en Macédoine, ont été repoussées par les troupes ottomannes.
En vous signalant ce qui précède j'envoie en même [temps] ci-joint, à Votre Excellence les coupures de deux articles publiés dans le dernier № du „Messager d'Athènes", mais auxquels on ne peut attacher aucune importance, attendu que cette feuille ne représente aucun parti ni l'opinion publique du Pays [...]
Une autre bande grecque, d'enviran 60 personnes, composée pour la plupart d'étudiants sous le commandement d'un tel [certain?] Arkondas, ayant tenté de franchir la frontière, a été empêchée par les postes grecs et turcs. Il paraît que le Chargé d'Affaires de Turquie a fait des remontrances auprès du gouvernement grec pour cette nouvelle tentative et que des ordres très sévères ont été donnés a la suite de ces démarches, aux autorités de Thessalie, d'exercer une stricte surveillance pour empêcher la sortie de pareilles bandes.
Le Préfet de Larissa a informé le gouvernement que des bandes bulgares, fuyamt la poursuite des troupes turques, se sont réfugiées en Thessalie: Mr Rallis a donné 1'ordre de les poursuivre et [de] les faire sortir du territoire grec.

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-V, I/1, pov. op. 5978.

PRILOG:

Les Serbes en Macedoine

Sous ce titre la Patrie parisienne du 12 septembre donne une entrevue de Belgrade de M. Chauvelat, son envoyé special, avec M. Branislaw Nouchitch, directeur aux affaires étrànger es. M. Nouchitch, y est-il dit, auteur de plusieurs ouvrages remarquables sur la question des Balkans, connait à fond la Turquie, l'Albanie et la Macédoine pour y avoir séjourné, tant comme simple publiciste que comme consul.

A fond, n'est peut-être pas précisément l'expression exacte. Il y a certaines lacunes dans les vastes connaissances de M. Nouchitch. La statistique lui est un peu étrangère et l'histoire aussi. Ainsi, il ne réclame pour la Serbie, avec les vilayets de Kossovo et d'Uskub qu'une bonne partie du vilayet de Salonique qui peut être également revendiqué par tous les ayant droit: Serbes, Bulgares, Grecs, Albanais et Turcs".

Le vilayet de Kossovo personne ne le conteste à la Serbie. Pour la possession du vilayet d'Uskub la querelle est pendante entre les Grecs et les Bulgares. Mais quant à celui de Salonique si quelqu'un n'y a pas le moindre droit e'est bien les Serbes. Sur les relevés du gouvernement ottoman les Serbes de ce dernier vilayet sont compris, après les Israélites, parmi les 60.000 habitants de nationalités différentes réunies sous la désignation *Divers*. Et la statistique scolaire, cette statistique invoquée par M. Nouchitch comme le principal argument de la Serbie sur le territoire de Kossovo, ne donne dans tout le vilayet de Salonique que 17 écoles serbes avec 798 élèves.

Il est aussi fort naturel de connaître l'histoire de son propre pays mieux que celle du voisin. Mais quand ce voisin s'appelle l'Hellénisme on ne peut affecter de l'ignorer. Et si le passé historique légué par ses tsars, ses souvenirs, ses lettres, ses arts constituent à la Serbie des droits et des devoirs sur la Macédoine, que doivent donner à la Grèce un passé un peu plus ancien legué par des souverains un peu plus glorieux que Stephane Douchan, des lettres et des arts connus un peu plus loin dans le monde que les chansons populaires de la Serbie?

Mais tout ceci n'enlève rien a l'intéressante conclusion de l'entretien.

- Mais alors pourquoi, demanda l'envoyé de la „Patrie", semblez-vous vous désintéressez de l'insurrestion macédonienne!

- Nous ne nous en désintéressons pas le moins du monde! Seulement, comme nous avons fait, il y a vingt-cinq ans, l'expérience concluante de notre propre soulèvement en tirant les marrons de la Bosnie et de l'Herzégovine pour le compte des Habsbourgs, nous ne nous soucions guère, je vous l'avoue, de compromettre cette fois nos intérêts présents par une expédition armée en Vieille-Serbie. Notre politique, comme celle de la Grèce, est d'attendre la solution pacifique de la question par la voie d'un congrès européen.

Et, croyez-moi, ajoute mon aimable interlocuteur, cela vaut mieux peut-être que de dynamiter a plaisir de pauvres touristes... et des femmes!

Les Grecs n'ont jamais pensé ni parlé d'autre facon. Ils se sont attiré l'indignation des beaux discoureurs qui assis confortablement au bord d'un grand puits laissent tomber les considérations philosophiques et humanitaires sur les malheureux qui se débattent au fond contre les ténèbres et l'asphyxie. Et voilà qu'avec les Roumains, partisans déclarés de l'alliance turque, avec les Albanais, ennemis irréductibles des Bulgares, les Serbes, des Slaves, viennent partager l'opinion des Hellènes sur les commitadjis, ces "continuateurs des héros de l'indépendance hellénique" ainsi que le veut un grand journal de l'Occident.

En vérité les peuples balkaniques ont l'ame bien noire ou la clairvoyance bien aiguë.

La situation devient chaque jour plus inquiétante en Serbie. Les officiers en sont venus aux mains

dans les rues de Belgrade. La foule a fait une manifestation devant les bureaux des Večernje Novosti, qui avaient soutenu la cause des officiers conspirateurs de Nisch. Il y a eu des blessés, et des dégâts matériels ont été faits aux bureaux du dit journal.
Que voulaient les officiers de Nisch en faveurs desquels se passionne la majeure partie du peuple serbe? L'éloignement, pour l'honneur de l'armée et de la Serbie, des officiers qui avaient trempé leur épée dans le sang de leurs souverains. Ils furent presque tous arrêtés.
II n'en pouvait être autrement. Le nouveau roi, ne pouvant punir les officiers qui l'ont porté sur le trône, crut plus prudent, plus politique de se les attacher par des grades et des récompenses. C' est ainsi que le colonel Machine, le beau-frère de Draga, qui avait assassiné sa belle-soeur, a été nommé ministre et aide de camp général du roi. Le major Lazarevitch l'assassin du roi Alexandre, a été fait colonel. Le colonel Mikitch, commandant du Gème régiment sous la protection duquel s'accomplirent les forfaits de la nuit sanglante, est a la tête d'une des premières sections du ministre de la guerre.
Dans les milieux politique de Belgrade on craint que la guerre civile n'éclate d'un jour a l'autre. On va jusqu'à attribuer les désordres actuels aux menées de l'Autriche qui pousserait à des troubles intérieurs pour empêcher a tout prix un rapprochement de la Serbie avec la Bulgarie dans la question macédonienne.
Quoiqu'il en soit, la discorde est dans l'armée et le peuple serbe ne voit pas de bon oeil le nouveau roi s'entourer des assassins de son prédécesseurs et s'appuyer sur eux.
On a dit que le roi de Serbie pourrait bien chercher au dehors une diversion aux inextricables difficultés du moment. L'entente ou le rapprochement avec la Bulgarie qu'il souhaite, mais qui ne se serait point encore réalisé, lui fournirait l'occasion cherchée. Mais ses ministres, qui n'ignorent pas l'etat déplorable où se trouve l'armée, déconseilleraient toute aventure d'où la Serbie ne pourrait sortir que battue et déprimée.
Si, comme ils l'ont proclamé à la face de l'Europe, les officiers qui ont assassiné leurs souverains n'avaient en vue que le bien du pays, ils ont un moyen bien simple de le prouver en ce moment où leur présence dans l'armée lui fait traverser une crise terrible: c'est de demander, sous un prétexte quelconque; leur mise en disponibilité et d'aller s'établir pour quelque temps à l'étranger. Ils rendraient ainsi un service signalé a leur pays et atténueraient, dans une bonne mesure, l'horreur qu'inspire leur crime.

246

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 960. 9/22. IX

Polzujući se pravom koje mi zemaljski Ustav daje, ja sam se primio kandidacije za narodnog poslanika za iduću Narodnu skupštinu.
Želeći da se odazovem poverenju mojih birača, dužnost mi je da sednicama skupštinskim, koje će ce po Ustavu 1-og idućeg oktobra otvoriti, prisustvujem, pa zato Vas molim za naredbu da pre polaska dužnost poslaničku predam g. *J. F. Hristić*u do naimenovanja novog stalnog poslanika. Kako ću ovog puta stalno Carigrad napustiti, to Vas molim, Gospodine Ministre, da bi mi što pre od Njegovog Veličanstva Kralja opozivna pisma izvoleli izdejstvovati, kako bi mogao od NJ. V. Sultana oproštajnu audijenciju potražiti, ako budem imao vremena. U prilogu pod ... čast mi je poslati nacrt takvoga pisma.

S. Grujić

P. S.
Učtivo molim da mi se pošalje i putni trošak.

MID, PO, 1903, F-I, D-VII, G/12, pov. br. 1665, v. pov. br. 1639.

Na poleđini:

Poslanstvu Carigrad
(Šifrovana depeša.)

Primio sam Vaše pismo Pov. № 960. Opozivna pisma nisu potrebna. Držim da je dovoljno oprostiti se s Ministrom i Velikim Vezirom, ako se kod Sultana ne može dobiti audijencija. Ovakvo postupanje dovoljno je motivisano vašim izborom u Skupštinu. Za to predajte dužnost Hristiću.

12. Septe. 1903. *Ministar*
u Beogradu

Šifrovano i ekspedovano.

247

Konzulat Kraljevine Srbije — Priština
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 227. 10/23. IX

Mobilisanje ilavskih tabora učinilo je da je po selima mirnije stanje. Ne čuju se žalbe srpskih seljaka protiv obesnih Arbanasa, jer su valjda svi koji su za oružje krenuti od svojih kuća. Ali ukoliko vlada neki mir po selima, utoliko je sve nesnosnije, iz dana u dan sve gore, po varošima gde stoje mobilisane ilavske trupe. Česti izgredi mobilisanih trupa čine da je svaki promet stao, svaki rad ukočen. Varošanima, i samim Turcima a naročito Srbima, teško je živeti u ovakvim prilikama.
Najviše pati Ferizović gde se pribira vojska za razašiljanje u razne krajeve. Osobito su nesnosni ilavski bataljoni, sastavljeni od Ljumana i Gorana. Onamo je već nekoliko dana zatvorena čaršija zbog zuluma koje vojska čini. Ovde ću pomenuti one za koje sam saznao.
Stanoje Prljak iz Močilja u Gilanskoj kazi, 6. ov. meseca, proda u Ferizoviću volove za 939 i po groša. Ilavi mu otmu sve pare, te jadan čovek ode kući i bez para i bez volova.
Istog dana Nedeljko Đurić iz istoga sela prodao žito za 184 groša. Ilavi mu oteli sav novac.
8. ov. m. Savi Denčiću, bakalinu, obiven je dućan i odnet sav espap u vrednosti 40 t. lira, a Spasoju *Mihailović*u obivena kapija i pokradena drva i daske iz dvorišta.
Dan pre toga ilavi su, danju, iz dućana Tačeta Cincarina uzeli jedan ćilim u vrednosti 2 t. lira, a Dini Kasapu oteli jednu martinku tetovsku.
Kosti Dikiću oteli su ilavi 26 groša što je primio za prodato žito, a Aksi Periću iz Nerodimlja uzeli kasu sa 60 gr. novaca i po oke grožđa što je kupio da jede, i još ga istukli.
Još su 8. ov. m., kad je pošao za Prištinu, uzeli 20 groša, koliko je svega i imao, Jovanu Markoviću iz Nerodimlja. I po obližnjim selima oko Ferizovića idu u pljačku ilavi. Sve što bi za jelo pojedoše, što bi odneli odnose.
Ni vlast im ništa ne može. Napali su 5. ov. m. kajmakama u Ferizoviću. Jedva su ga spasli zaptije. Bio se zatvorio u džamiji. Gde je sad, ne zna se, ali se u varoši ne viđa.

Vučitrnski ilavi, pošavši odande za Prizren, čine pokore usput. Njih dvaestina udarili su na selo Kuzmin. Što god su dohvatili, odneli su.
U Kuzminu se poslom desio Spira Aksantić iz Prištine. Uzeli mu najmljena konja i odjahali. Ulazili u kuće i iz kovčega odneli što god su našli.
Čak i od ciganskih kovača na silu uzeli magarca. Konja su morali ostaviti, jer nije hteo da ide.

Iz Mitrovice imam vest, da su pre desetak dana svi isprebijali na mrtvo ime jednoga Srbina zaptiju. Ovaj se i sad u bolnici leči. Ovo je uzrok te su svi Srbi zaptije otišli u ruski Konsulat i onamo nekoliko dana probavili, dok pre neki dan, 4. ov. mes., tamo ne ode kosovski valija. On im naredi da slobodno idu na svoju dužnost i po varoši; ako ih ko napadne da se oružjem brane. Valija je istoga dana otišao natrag u Skoplje. Pred njega su, u povratku, bili izišli ovdašnji predstavnici vlasti, ali se s njim nisu sastali; pre njihova izlaska na stanicu, valija je prošao za Skoplje.

I ovde u Prištini ima zala koja čine ilavi.
2. ov. m. tukli su Ristu Spasića zaptiju. Da nije uspeo da umakne, ubili bi ga.
Od Riste Vasića, mehandžije, tražili novaca. Ovaj se sklonio kod kuće, a ilavi mu obili na mehani vrata.
Tomu Grbića, kafedžiju, isekli po glavi i rukama, kad je izjutra 4 ov. m. pošao u svoju radnju. Živ je; ali jako izudaran i izranjavljen.
Pre tri dana noću je obijena jedna srpska kuća. Odneto bilo 70 aršina platna. Čujem da je noćna straža pohvatala kradljivce. Platno je vraćeno sopstveniku; da li će krivci biti kažnjeni, videću.

Sam mutesarif i komandant ne znaju šta da čine sa ovom vojskom bez discipline i bez starešina. Ipak sam uspeo, te je odavde krenut prvi tabor koji je najveća čuda činio.
Iz Vučitrna su otišla dva tabora: jedan za Prizren a drugi za Đakovicu.
I iz Mitrovice su pošla dva tabora. Došli su peške do prištevske stanice. Odrekli dalje ići peške, te je juče došao naročiti voz za njih. Jedan je od ovih tabora Mitrovački, a drugi Novopazarski.
Naročito na onaj prvi žale se okolni seljaci. Zašli po selima pa pljačkaju što je za hranu i odelo.
Još imam saopštiti da su 4. ov. m. zaptije doterali ovamo osam zlikovaca Arbanasa u okovima i lancima. Oni su iz Pećske, Rožajske i Beranske nahije.

Najzad, imam vest [da su] u Sirinićskoj župi izdali objavu, onu istu koja je objavljena u južnim krajevima vilajeta, da svi imaju doneti i predati oružje. Razume se, da se ono traži od Srba a ne i od Arbanasa. Iz bliže okoline prištinske nemamo vesti, da je ovaka objava gde istaknuta.

M. Marković

Original. AS, MID, PO.

248

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Austro-Ugarskoj — Beč
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 195. 11/24. IX

Na jučeranjem prijemu u Ministarstvu Inostranih Dela, ja sam grofu Goluhovskom dao obaveštenja o oficirskoj aferi u Nišu, u smislu Vašeg pisma od 6. o. m. P№ 1602, 0—71* i on je sa odobravanjem primio to moje saopštenje. U razgovoru o tome, ja sam se požalio i na držanje ovdašnje štampe, ali mi on upade u reč; i prilično je oštro osuđivao pisanje naših novina o Austro-Ugarskoj, izjavivši da on razume šta je slobodna štampa, ali da, veli, Kraljevska Vlada ipak valja da nađe načina da to pisanje, koje ni malo ne doprinosi učvršćivanju naših dobrih odnosa, spreči, i dodade da „ako Kraljevska Vlada to ne učini, oni će već načina i puta protiv toga, a, veli, iskreno govoreći, Srbiji je više potrebna Austro-Ugarska, nego Austro-Ugarskoj Srbija".
Međutim, kad sam mu ja na to, iznenađen, izjavio da, naprotiv, mi imamo više razloga da se žalimo na ovdašnju i peštansku štampu, koja donosi nemoguće vesti iz Srbije i time joj šteti kreditu, pa mu i naveo nekoliko listova, on mi samo reče, da Kraljevska Vlada ima na raspoloženju svoj Presbiro, kome je i dužnost da demantuje izmišljene vesti i na taj način uteruje u laž novine koje o Srbiji neprijateljski pišu. Uostalom, veli, ne treba se mnogo osvrtati na pisanje tih listova, i reče; kao u prilog toga, da na pr. jedan list, koji sam ja bio naveo, i njega samog napada, ali da se on na to i ne obzire.
Zatim je prešao razgovor na stanje u Turskoj. Ja sam se, u toku razgovora, koristio kopijom Vašeg pisma carigradskom Poslanstvu, koju ste mi izvoleli poslati pismom od 7 o. m. Pn 1516, 1-34, i napomenuo sam grofu Goluhovskom neopravdano šiljanje turskih trupa na našu granicu, pod pretekstom našeg učešća u makedonskom ustanku i sporazuma sa Bugarskom, i razložio sam mu da je taj pretekst koji Turska Vlada iznosi, neosnovan, i da je držanje Srbije, i ranije i sad, bilo uvek korektno i lojalno. Mada je, veli, van svake sumnje da je tu skoro, na jugu Srbije, obrazovano bilo nekoliko četa za upad u Tursku, grof Goluhovski mi je ipak priznao naše korektno držanje, a što se tiče šiljanja turskih trupa na granicu, njemu je to, veli, nepoznato. Grof Goluhovski reče mi na kraju da se Srbija nema ničega bojati od Turske, i da i dalje ne napušta svoje dosadašnje držanje, pa će sve dobro biti.
O poseti Nemačkog Cara u Beču, koja je trajala dva i po dana, oficijozno se tvrdi, da je ta poseta utvrđena još u proleće, i da ona nije u direktnoj vezi sa balkanskim događajima. Ti su događaji, veli se, u toliko dodirnuti što Nemačka, koja nema namere da se u njih meša, potpuno odobrava korake koje čine Rusija i Austro-Ugarska, kao dve najbliže i najzainteresovanije sile.
Mnogo se više važnosti pridaje poseti Ruskoga Cara, koja će biti 17/30 o. m., i prilikom koje će Car Nikola provesti nekoliko sati, i to ne u Beču, već u Šenbrunu, pa onda otići u lov u Mircšteg, sa Carem Francom Josifom.
Kad se s jedne strane uzme u obzir zaoštrenost prilika na Balkanu, a s druge strane teškoće, upravo nemogućnost izvođenja reforama u Turskoj, koja se do danas mogla, po mogućstvu, samo u militarnom pogledu reformisati, a u političkom nikad, onda je, naravno, potpuno opravdano veliko interesovanje, sa kojim se očekuje sastanak Ruskog i Austrougarskog Cara.

Original. AS, MID, PO, 1903, F. D. O/71, pov. br. 5980.

249

* V. pod br. 235.

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 104. 11/24. IX

Jučerašnji „Tajms" publikovao je jedan poduži dopis iz Beograda od svoga naročitog korespondenta, pod naslovom „Kralj Petar i srpska vojska", na osnovu koga je uredništvo donelo svoj uvodni članak, koji smatram za dužnost da Vam dostavim u prevodu, i ako sam taj posao s velikim duševnim bolom izvršio, pošto su refleksije u njemu pune sarkazma i cinizma na situaciju u Srbiji posle događaja od 29. maja i afere u Nišu.
Taj uvodni članak glasi:
„Dopis koji smo jutros publikovali od našeg naročitog dopisnika u Beogradu baca interesantnu i poučnu svetlost na današnji položaj srpske monarhije. To je probitačna ispravka pa uveravanja kojima se Kralj Petar i njegova zvanična i poluzvanična Presa razmeću u korist jedne neverujuće Evrope. Oni su nam kazivali da u vojsci vlada sloga unatoč onom ružnom malom aksidanu u Nišu, za koji se Ministar Spoljnih Poslova toliko trudio da ga predstavi kao sasvim preteran — i da vojska i narod stoje ujedinjeni prema Prestolu, od kako je njegov poslednji okupator uklonjen. Odnosno "28 nižih oficira niškog garnizona", o njima se govori kao o prenagljenim i zavedenim mladićima, čije je delo toliko lišeno svakog političkog značaja, da su jedan velikodušni Suveren i njegovi savetnici u stanju da nad njima izreknu prosto jednu nominalnu kaznu. Pre nekoliko dana samo jedan zvanični communique napomenuo je; da ceo narod osuđuje njihovo nepatriotsko i sebično držanje, tražeći da se kazne junaci „koji su izvršili jedno narodno delo uklanjanjem Aleksandra". Jedno ranije saopštenje iste prirode objavilo je, da sve Sile s pravom smatraju srpsku revoluciju kao privatnu stvar Srbije. Skupština je, dodaje se, oprostila zaverenicima, a Kralj Petar, kao ustavni vladalac obvezan je da poštuje odluku Parlamenta. Još jedno treće zvanično tvrđenje donosi zadovoljavajuće saopštenje, da je Njegovo Carsko Veličanstvo ruski Car molio Kralja Petra da pošlje svoje sinove natrag u Petrograd, da dovrše njihovo obrazovanje. Kakav još veći dokaz može se poželiti da Srbija stoji u visokom poštovanju i ugledu civilizovanog sveta?
Naš dopisnik pokazuje nam drugu stranu medalje. Vojska je podeljena, on nam kaže, između "starih zaverenika", koji su ubili biv. Kralja i Kraljicu, i „novih zaverenika", koji hoće ove da uklone, a prvo praktično pitanje u ovoj ustavnoj Kraljevini sastoji se u tome, ko će od njih odneti pobedu. To je vrlo interesantan problem i obe strane imaju svoje avlitaže. „Stari zaverenici" imaju tu ogromnu dobit što su zauzeli položaje i što uživaju reputaciju da su ljudi koji ne prezaju da izvrše „narodna dela" najodvažnije prirode u prilog njihovih interesa. Njih je malo na broju — naš korespondent zbilja tvrdi da ih ima svega šesdeset i osam, s njihovim prijateljima i pristalicama. Ali su vezani jedni za druge najjačim sponama, učešćem u zajedničko zločinstvo, i zajedničku opasnost kojoj bi bili izloženi na slučaj reakcije. Počem ih je malo na broju, lako je u neku ruku dati svakome dovoljan deo od onih nagrada koje, kao što našeg dopisnika uverava jedan od Milanovaca, narod želi da njegovi „spasitelji" uživaju. Oni su od svoje strane učinili sve što su mogli da zadovolje tako hvale dostojnu narodnu želju. Oni su podelili između sebe sva glavna državna zvanja, građanska i vojna. Oni kontrolišu Kabinet preko Ministra Genčića, u čijoj se kući izlegla zavera o ubistvu, i preko pukovnika Mašina, koji je uzeo predvodničku ulogu u njenom izvršenju. Pukovnik Mišić, koji se do sada javno hvalisao svojim junaštvom u toj prilici, imao je pod sobom Ministarstvo vojno, dok je pukovniku Popoviću određena važna uloga glavnog čuvara Kralja Petra — uloga koju on vrši pod titulom Prvog Ađutanta Njegovog Veličanstva.
„Novi zaverenici", s druge strane, daleko od toga da sačinjavaju samo jednu šaku nižih oficira, smatra se da obuhvataju 2/3 od 1500 oficira u srpskoj vojsci, i potpomognuti su utoliko koliko javno mnenje u jednoj zemlji kao što je Srbija može da pruži. Istina je, da se hapšenje ograničilo samo na niže oficire, ali razlog je očevidan — vlada se bojala da pokaže razmah i silu ove nove

zavere, kad bi udarila na njene prave vođe. Ne treba misliti, da je kakvo sentimentalno gnušanje protivu Kraljeubica povod držanju većine od njih. Jedan vrlo mali deo između njih možda sažaljeva „uklanjanje Aleksandrovo" na osnovu moralnosti i vojničke časti, no većina je na to sklonjena iz više materijalnih razloga. Neki od njih znaju da je njihova sreća, a možda i sigurnost samog njihovog života, zavisila od opstanka Obrenovićeve dinastije; ali oni verovatno sačinjavaju jednu neznatnu grupu. Pravi izvor snage „novih zaverenika" sastoji se u neprijatnom ali neporaznom faktu, da je pod vladom eminentno ustavnoga Kralja Petra, tiranstvo-korupcija više razvijena nego što je ikada bila pod vladom „uklonjenog" tiranina Aleksandra. „Spasitelji" države odlučni su da održe svoje delo. Svako privatno lice koje ukršta njihov put propalo je, jer su oni tako blisko ataširani Kralju da mu nikada ne daju priliku da se povede dodirom njihovih protivnika. Izgleda da se pretpostavlja da bi Kralj mogao postati uporan, da Ministar Genčić nema jedno moćno sredstvo kojim ga održava u potčinjenosti. Zna se da je taj čovek vodio tajne pregovore s Kraljem Petrom dok je ovaj još bio u izgnanstvu, a srpska štampa sada otvoreno iznosi to što smo već čuli iz Beča, da on ima u svojim rukama jedno pismo koje jako inkriminiše njegovog Suverena. Veruje se da on drži taj dokument nad glavom Kraljevom i pretnja da ga može upotrebiti našlo se da je vrlo korisna da pouči Njegovo Veličanstvo o granicama njegove prerogative. To je karta koju „novi zaverenici" mogu teško prebiti adutom.

S pogledom na opšte izbore koji se sada imaju izvršiti sa svima usvojenim oblicima demokratske slobode „stari zaverenici" izgleda da su smatrali za savetno da u nekoliko umere svoje držanje. Kralju Petru dopušteno je najzad da uzme koga on hoće za dvorskog maršala, i njegovom izabraniku pukovniku Lešjaninu odobreno je da može zauzeti svoj položaj koji su kraljeubice odredile jednome svome prijatelju. Pukovnik Mišić postao je stidljiv u razgovoru sa strancima, da je on baš učestvovao u samom ubistvu biv. Kralja i Kraljice, i trudio se šta više da objasni našem dopisniku kao da nije stigao na lice mesta izvršenog „narodnog dela", dok posao oko uklanjanja nije već bio dovršen. On je premešten iz Ministarstva vojnog u toku nekoliko poslednjih dana, iako, po svemu izgleda, on i danas njime upravlja, i vraćen je na svoje staro mesto za vojnog profesora — mesto sa koga će moći da ubrizga kadetima srpske vojske ona načela lojalnosti i vojničke dužnosti, od kojih njegova karijera pokazuje tako svetao primer. Pukovnik Mašin, taj drugi i suviše ispoljeni učesnik u "staroj zaveri", dobio je odsustvo, i, što je možda najznačajnije od svega, Kralju je dopušteno da objavi, da će trajanje službe dvorskih časnika — koju sada, naravno, zauzimaju „spasitelji svoje zemlje" — biti ograničeno, a ne stalno. Da napuštanje ovog rada neće umanjiti opšte neprijateljstvo prema kraljeubicama, razume se po sebi. Ono će se protumačiti, i to možda s pravom protumačiti, kao znak nove savesnosti od strane vlade, da je njen položaj sasvim uzdrman. Ne može više biti osnovane sumnje da će radikali, ako se pri izboru bude ma i najmanje pravedno postupalo, imati veliku većinu. Interesantno je pitanje, šta će oni onda s njome da rade kad je dobiju. Oni su po tradiciji protivnici vojske, ali treba će jedan izvanredno jak čovek, da u isto vreme stane na put starim i novim zaverenicima, a Srbija, kao što naš dopisnik primećuje, „izgleda da naročito oskudeva u jakim ljudima s poštenim karakterom". To je crta u njenom unutrašnjem rasporedu koja pruža zgodnu priliku ljudima koji ne polažu mnogo na „čvrstinu karaktera". Idemo da vidimo da li će se naći jedan jak čovek među novim ili među starim zaverenicima, koji će uvideti i ugrabiti svoju priliku, i šta će misliti da treba da uradi s Kraljem Petrom, kad je bude ugrabio? "

I „Morning Post' od istoga dana, doneo je takođe jedan poduži dopis od svog korespondenta iz Beograda, koji navodi neka mesta iz jednog razgovora koji je NJ. V. Kralj Petar imao pre nekoliko dana s jednim stranim poslanikom, na koje želim da skrenem Vašu naročitu pažnju. Pošto je kazao, kako je čuo od jednog prisnog prijatelja Kraljevog, da su glasovi o njegovoj abdikaciji i odlasku iz Srbije proste izmišljotine, dopisnik nastavlja razgovor Njegovog Veličanstva s jednim stranim poslanikom ovako:

"Za vreme moga dužeg boravka u Francuskoj i Švajcarskoj ja sam stekao, ako ništa drugo a ono bar osećaj dužnosti prema svojoj zemlji. Moja je dužnost prosto da ostanem na svome mestu i da radim pošteno što najbolje mogu." Ali Kralj ne poriče da je u mnogo čemu razočaran.

Njegova je velika teškoća što ljudi koji ga okružavaju nemaju prave ustavne poglede, niti ustavno osećanje. Svaka partija i svaka frakcija smatra da su ustavne slobode date isključivo samo u korist te partije ili te frakcije. Upravnik varoši Beograda, koji je bio jedan od zaverenika protivu Kralja Aleksandra i u intimnim odnosima je s kraljeubicama — oficirima, dopustio je napad na kancelarije i domove urednika onih listova koji su pisali odobravajući protest niških oficira protivu kraljeubica, i za celo vreme toga napada koji je trajao duže od 2 časa, nije se video ni jedan žandarm na ulici. Kralj se veoma ljutio na upravnike, ali njegov prvi ađutant, jedan od glavnih učesnika u užasnom pokolju od 10. juna, i Ministar policije, na koga se sumnja da je sa još jednim ministrom organizovao revoluciju, uspeli su da zaštite upravnika.
Svaki dan donosi nove dokaze da Kralj Petar i ako je obdaren visokom inteligencijom i višim znanjem, oskudeva u jačini volje, i da je postao prosta saigračka u rukama besavesne klike koja ga okružava. Uveravaju me, da bi reakcija protivu kraljeubica oficira uzela u vojsci i zemlji sasvim druge razmere, da osećaj opasne situacije na Balkanu nije paralisao ili bar skrenuo pažnju vojske i političara u Srbiji. Ratni oblak u Makedoniji zasenčio je javni život u Srbiji. Stoga će pokret oficira protivu kraljeubica biti odložen za neko vreme."
U produžetku ovoga članka dopisnik nastavlja svoj razgovor s jednim srpskim viđenim državnikom o opštoj situaciji Srbije, navodeći da će Bugarska otpočeti „da kotrlja loptu", i da će se njoj pridružiti Srbija, i ako nespremna, a Srbiji će priteći u pomoć Crna Gora, protivu Turske, jer tako Rusija hoće. Za radikalnu partiju, koja sada već vlada u Srbiji, a verovatno će to i produžiti, veli, da je više odana ruskome Caru nego Kralju Petru, koji je apsolutni rusofil. Sadašnje neprilike na Balkanu pripisuje ruskim intrigama, jer dok rusko Poslanstvo u Beogradu savetuje Kraljevoj vladi da se čuva pustolovne politike, dotle srpskim novinarima propoveda svaki dan da Srbija treba da stupi u ekonomski, politički i vojni savez s Bugarskom, i da tako udružene pozovu Crnu Goru da im se pridruži.
Da bi dokazao to svoje tvrđenje, dotični srpski političar naveo je, da je Rusija tako isto postupala i 1876. godine, kad je se javno mrštila na Srbiju i glasno tražila od nje da ne ulazi u rat protivu Turske, jer će time navući na sebe gnev Carev, a ovamo je preko svojih tajnih agenata navaljivala da Srbija što pre oglasi rat, davala joj novaca, šiljala oficire i dobrovoljce, pa čak i glavno komandujućeg! Navodi i neka mesta iz jedne brošure Dr. Vladana, koju mu je taj srpski državnik dao, u kojoj se iznosi tajna istorija toga rata protivu Turske, potkrepljena pismima i telegramima đenerala Ignjatijeva knezu Milanu.
Dalje kaže, da priznati organ Radikalne stranke zastupa gledište Rusije, što je vrlo značajno, pošto će ta stranka kroz kratko vreme biti na čelu državne uprave u Srbiji tvrdeći da je jedan njen viđeni član već bio u Sofiji i spremio sve što treba za savez s Bugarskom.
Pre nekoliko dana dolazio je u Poslanstvo, u neko doba noći, jedan saradnik „Dejli Ekspresa" i pokazao mi depešu koju su dobili iz Pariza, prema kojoj se tvrdilo da je Rojterova Agencija javila da se pronose glasovi da je Kralj Petar ubijen, pa me je molio da mu kažem da li Poslanstvo ima o tome kakve informacije. Ja sam mu kazao, da je ta vest sigurno izmišljena, kao i mnoge druge s niškom aferom, koje se tendenciozno prenose radi obaranja naših hartija na strani i ubijanja državnog ugleda Srbije, i molio sam ga da o njoj ništa ne javljaju u svome listu; no ako bi druge novine tu vest donele, da je kategorički demantuju od strane Poslanstva. Milo mi je što Vam mogu javiti, da tu senzacionalnu vest nisam našao ni u jednim londonskim novinama.
Nekolike engleske vladike iz unutrašnjosti i mnogi sveštenici ovdašnji počeli su da agituju preko novina i sa predikaonica da pobude englesku vladu da uzme inicijativu kod ostalih sila da se jednom obustave svirepstva i krvoprolića u Makedoniji. U idući utornik držaće se javni miting u Londonu u „Sen-Džems-holum, o kome ću imati čast u svoje vreme izvestiti Vas.
Ovdašnja ministarska kriza još traje, jer još nije nađen zamenik Čemberlenu, biv. Ministru Kolonija.

Aleksandar Z. Jovanović

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-III, I/7, pov. br. 2315.

250

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji — Petrograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 140. 12/25. IX

U službenom organu Ruske Vlade od 11-og ov. mes. № 202 izašlo je novo „Правительственное сообщение" o makedonskom pitanju. Njime se odsudno potvrđuje da Rusija i Austro-Ugarska, potpomognute vladama Velikih Država, potpisnica Berlinskoga Ugovora, nisu nimalo odustale od svoga prvobitnoga programa za rad na umirotvorenju Balkanskoga Poluostrva i da ni Turska ni Bugarska ne mogu računati na pomoć ikakve Države u slučaju otvorenog ili tajnog protivljenja izvođenju pomenutoga programa. Carska Vlada se nada da će nove kategoričke predstavke, učinjene u tom smislu u Sofiji i u Carigradu, ubediti Bugarsku i Tursku u besplodnost sviju postupaka kojima se ide protiv zahteva Velikih Država, jer svako dalje izazivanje nereda i zapleta može samo imati najopasnije posledice za Otomansku Imperiju i Bugarsku Kneževinu.
Prema svima ovim izjavama ruskog službenog saopštenja lako je zaključiti, kako treba da bude i dalje držanje Srbije u makedonskom sporu. Srbija treba svima silama da izbegava da bude, u pogledu odgovornosti za smutnje i nerede na Balkanskom Poluostrvu, stavljena u isti red sa Turskom i Bugarskom. S toga je i dužnost na odgovornim činiocima srpske državne politike, da u današnjim prilikama ne daju ni najmanja povoda zamerkama ili prekorima Velikih Država, kojima bi se moglo osumnjičiti korektno i lojalno držanje kojim su dosadašnje Kraljevske Vlade u Srbiji pokazivale da vode računa o željama i zahtevima Velikih Država.
U prilogu čast mi je dostaviti Vam rusko službeno saopštenje u originalu kao i u prevodu na francuskom i nemačkom jeziku.

Stojan Novaković

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-VIII, I/9, pov. br. 5981.

PRILOG:
Les communications officielles précédentes relatives à la question macédonienne ont exposé en détail le programme politique adopté, d'ordre suprême, par le gouvernement imperial dans le but de mettre fin aux troubles qui avaient éclaté dans la péninsule balkanique.
On sait qu'en vertu de l'entente établie entre la Russie et l'Autriche-Hongrie, les gouvernements des deux monarchies amies avaient présenté au sultan, an mois de février de l'année courante, un projet élaboré par leurs ambassadeurs a Constantinopole, spécifiant les réformes urgentes destinées a améliorer le sort de la population chrétienne dans trois provinces. En même temps les représentants de Russie et d'Autriche-Hongrie en Bulgarie et en Serbie avaient reçu l'ordre de faire aux gouvernements de ces deux Etats des représentations conformes à la situation.
Les démarches de la Russie et de l'Autriche-Hongrie, auxquelles les autres puissances signataires du traité de Berlin ont prêté un concours sympathique, ont été au debut couronnées de succès: le gouvernement ottoman a donné a ses agents locaux en Turquie des ordres catégoriques pour proceder immédiatement a l'exécution des réformes projetées; à Sophia et à Belgrade ont été prises des mesures pour assurer que possible la tranquillité et la cessation de l'agitation politique. Cependant de pareils résultats ne pouvaient satisfaire les comités macédoniens constitués dans les Etats slaves: la probabilité évidente d'un apaisement de la population chrétienne sous l'influence des réformes en voie d'plication, lesquelles, a mesure de leur mise en pratique, devaient dans un

avenir prochain recevoir naturellement une extension plus grande, enlevait aux comités le terrain qu'ils jugeaient favorable a la réalisation de leurs plans révolutionnaires. Prenant comme drapeau la protection de leurs coreligionnaires contre l'oppression turque, ces comités travaillaient en réalité à changer dans des buts d'un intérêt personel l'organisation administrative de la province et visaient à transformer celle-ci en une „Macédoine bulgare" au détriment des droits et des privilèges des autres populations chrétiennes dont les destinées sont également chères a la Russie orthodoxe. Ne trouvant pas de point d'appui pour leurs plans politiques parmi les éléments non-bulgares et une grande partie de la population paisible des trois provinces, les chefs du mouvement s'efforçaient de provoquer au moyen de cruautés, de violences et de la terreur un soulèvement général dans le pays, à l'effet d'empâcher l'ntroduction des réformes projetées. Malheureusement, malgré les mesures préventives que le cabinet de Sophia avait prises au début, l'agitation macédonienne a pris une grande extension dans la principauté même, rencontrant un appui de la part de certains éléments qui se laissaient entrainer par le faux caleul que l'agitation actuelle amènerait la Russie à modifier son programme en faveur des projets irréalisables des meneurs du mouvement révolutionnaire.

Ces erreurs funestes, contre lesquelles le gouvernement impérial n'a pas cessé de mettre en garde le cabinet de Sophia, ont attiré sur la population chrétienne des vilayets turcs de graves calamités, auxquelles on ne peut mettre un terme qu'en empêchant avant tout le passage de nouvelles bandes sur le territoire turc et en mettant fin a l'activité révolutionnaire des comités. Ce n'est qu'alors qu'il sera possible d'insister sur l'application immédiate des réformes appropriées aux besoins essentiels de la population, qu'il est difficile, vu l'extension actuelle des troubles, de préserver contre les cruautés turques, malgré les efforts les plus énergiques tendant a refréner le fanatisme musulman.

Le gouvernement impérial, ainsi que le gouvernement austro-hongrois, ont adressé dans ce sens des représentations catégoriques a Sophia et à Constantinople.

En outre, à l'effet d'enlever tout prétexte a des calculs erronés et à des entrainements dangereux, sur la proposition de la Russie et de l'Autriche-Hongrie, les gouvernements des grandes puissances signataires du traité de Berlin viennent de charger leurs représentants près la Porte ottomane et près le gouvernement princier d'affirmer de nouveau leur solidarité avec les deux monarchies relativement à la grande oeuvre de pacification dans la péninsule des Balkans, et de faire aux gouvernements turc et bulgare la déclaration suivante:

„La situation actuelle dans les vilayets, créée par les efforts criminels des comités et des bandes révolutionnaires, n'influe nullement sur leur manière de voir par rapport au programme d'action élaboré au commencement de l'année courante par les deux gouvernements plus directement intéresssés, et par conséquent ni la Turquie ni la Bulgarie ne peuvent compter sur leur appui en cas do résistance ouverte ou déguisée a la realisation de ce programme."

Le gouvernement impérial espère que ces nouveaux avertissements convaincront tant la Turque que la Bulgarie da l'inutilité pour elles de tout écart dans l'accomplissement des demandes qui leuront été adressés, et les obligeront à prendre toutes les mesures nécessaires a l'effet de comprimer dans la péninsule balkanique les troubles, qui ne peuvent avoir pour l'empire ottoman et la principauté bulgare que les suites les plus funestes.

251

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

— 12/25. IX

TELEGRAM

Otpravljen iz Carigrada u 4 sati posle podne
Primljen u Beogradu u 5 sati 30 minuta posle podne

Veliki Vezir saopštio mi je da je izašla irada kojom se priznaje srpska narodnost. Pod predsedništvom Hilmi paše naznačena je komisija za predstavke u kojoj je ušao i jedan Srbin.

Grujić

AS, MID, PO, N/21, pov. br. 1654.

252

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

P. P. br. 967. 13/26. IX

U vezi moje jučerašnje* i današnje šifrovane depeše, čast mi je izvestiti Vas, da mi je Veliki Vezir, a tako što i Gospodin Zinovjev saopštio, da je izašla Irada, kojom je priznata srpska narodnost.
Svi jučerašnji turski i ovdašnji francuski listovi donose službeno saopštenje, da je za evropske vilajete sastavljena komisija za predstavke. Ta komisija potčinjena je generalnom inspektoru za reforme Hilmi paši, koji joj je i predsednik, te se za to može smatrati za sastavni deo reformne akcije. U komisiji su sa svojim predstavnicima zastupljene sve narodnosti: turska, grčka, rumunska i srpska. U tu komisiju postavljen je i "Srbin Niko iz Kosova". Prezime mu se u saopštenju ne pominje, ali verovatno da će to biti g. Nikola Hadži Kostić iz Skoplja, koji je član idare medžlisa. U beleški „Sabaha" o tome stoji izrično: „Niko efendi, član idare medžlisa iz Kosova, od strane džins-a srpskog". „Džins" znači rasa, pleme, rod. Kod imena grčkih i bugarskih prestavnika stoji „rum" i „bumar džimaat", a „džimaat" znači „skup, opština".
Pošto će se ovoj komisiji izvesno propisati naročitim reglamanom nadležnost i delokrug rada, postaraću se da ga nabavim i da Vam ga pošaljem.

Grujić

AS, MID, PO, 1903, N/21, pov. br. 1701, v. pov. br. 1698.

253

Diplomatska agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj — Sofija
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. 6p. 365. 13/26. IX

Pošto je Kneževska Vlada, koristeći se uzbuđenjem izazvanim događajima u Maćedoniji, učinila u tišini glavne pripreme za izbore još pre no što su isti bili zakazani, opozicija počinje sada da se sa svoje strane organizuje za borbu. Šefovi Cankovljeve, Stojilovljeve i Demokratske partije drže od nekoliko dana konferencije, na kojima su pre svega rešili da se njihove grupe uzajamno potpomažu na izborima, ističući svuda zajedničke kandidate.

* V. pod br. 251.

U napred se očekuje i predviđa da će borba biti žestoka, i da se izbori neće moći svršiti u onako primernom redu, kao što je to u Srbiji bio slučaj. Zategnutost između Vlade i opozicije već je veoma velika, i ozlojeđenje protiv Kneza — koga svi smatraju kao pravoga šefa Vlade — raste iz dana u dan. Napadi u štampi postaju sve žešći, i inače mučni i nezgodni bugarski političari postaju sve žučniji. Doznao sam u poverenju, no s pouzdane strane, da se Knez ozbiljno počinje bojati opozicije, i da je svestan da mu položaj neće biti lak ako opozicija pobedi na izborima te bude morao sastavljati koalicionu Vladu. S toga se tvrdi da je rešen da raspusti Sobranje, ako izbori ne ispadnu u korist današnje Vlade.
D-r D. Petkov potpuno je siguran u pobedu na izborima, i od podužeg vremena obilazi biračke važnije centrove. Nema sumnje da je negdašnji doglavnik i prisni prijatelj pok. Stambulova, a sada vođ njegove partije — pravi virtuoz za izvođenje izbora na ovaj način, — i da se od njegove oprobane veštine i umešnost može mnogo očekivati. No pitanje je da li će se morati u ovom slučaju poslužiti i krajnje nasilnim protivzakonskim merama, da bi uspeh postigao. Na ovaj način Vladi bi bio osiguran opstanak; ali bi se stvorio u zemlji položaj, koji ne bi bio bez ozbiljne opasnosti po Kneza, jer ma kako da su General R. Petrov i Dr. D. Petkov ljudi koji su voljni da ponesu svu odgovornost, - oni (nisu u stanju da zaklone Kneza, koji ostaje lično izložen mržnji i osvetoljubivosti bugarskih opozicionara.

Na današnjem prijemu imao sam prilike da čujem mišljenje G-na đenerala R. Petrova o odgovoru Rusije i Austro-Ugarske na poslednju cirkularnu notu Kneževske Vlade, odgovoru kome su se pridružile sve ostale Velike Sile. Predsednik Kneževske Vlade smatra ovaj odgovor kao potpuno besmislen u pogledu Kneževine Bugarske; sve pak predstavke činjene u Carigradu ostaće isto onako bez ikakvog trajnog dejstva kao što su mnogobrojne slične predstavke do sada ostajale. Đeneral je i ovoga puta kategorijski tvrdio da greše svi oni koji misle da je izvor maćedonskom ustanku u Bugarskoj. On ne spori da čete prelaze; ali prelaze u relativno malom broju, i to jedino krivicom turske pogranične straže, koja bi bila u stanju da im put prepreči, no koja ih naročito propušta. Gospodin R. Petrov napomenuo mi je da isto onako kao što je turska vojska bila u stanju da sačeka i prebaci natrag preko granice i one neznatne čete koje su u poslednje vreme pokušale da pređu iz Srbije, — da bi ista ta vojska, koja se na bugarskoj granici nalazi u mnogo većem i suvišnom broju, bila dovoljna da spreči ulazak četama koje dolaze s bugarske strane. Njemu nije poznato da su do sada Turci sprečili i jednu četu da pređe granicu, i da ode koliko hoće duboko u unutrašnjost. Turska vojska isto tako ništa ne radi da rastera i uništi unutra obrazovane čete. Svi sukobi ustaničkih četa sa vojskom samo su slučajni. Do sada nije poginulo ni 200 ustanika, dok je nevine dece, žena i staraca pobijeno hiljadama. Ovo je po mišljenju đeneralovom turska taktika, kojoj je cilj postepeno istrebljenje slovenskog življa, i koja se sistematski izvodi. Bugarska ni malo ne doprinosi da se ovakvo stanje održava, ali ona ne može da bude ravnodušna prema stradanjima nevinog stanovništva. Od današnje anarhije u Maćedoniji Bugarska pati ekonomski. Sem toga ni osećaji čovečnosti, nedozvoljavaju joj da mirno gleda uništenje jednog čitavog slovenskog plemena. No što je najgore, Vlada i ne sme da se pokaže ravnodušna. U Bugarskoj ima toliko Maćedonaca, koji imaju tako jakih veza i čiji je uticaj veoma silan na javno mnenje, tako da o njima svaka Vlada mora voditi računa, njihovo nezadovoljstvo moglo bi da izazove čitavu anarhiju u zemlji. Ti su ljudi u toliko opasniji — što je poznato da se služe najviolentnijim anarhističkim sredstvima.
Bugarska sama po sebi niti želi rata niti je u stanju da mirno gleda sistematsko istrebljavanje njenih stanovnika, i da zatvori oči pred opasnošću, koja po nju dolazi od nagomilavanja turske vojske prema njenoj granici. Nema dakle smisla Bugarsku opominjati.
Što se tiče Turske, đeneral Petrov nalazi, da se kod nje diplomatskim notama ne može ništa

postići. Turska ima plan da podržava sadašnje stanje u Maćedoniji, koje joj dozvoljava da pod izgovorom ugušivanje ustanka sistematski vrši istrebljenje jednog plemena, i da pod izgovorom čuvanja granice od četa, nagomila toliko vojske koliko je dovoljno da ugrozi bezbednost Kneževine. Ova vojska na granici, međutim, s mirnom savešću propušta čete, i njeno prisustvo na granici služi jedino tome da se u nekoliko odstrani pažnja od onoga što se dešava u unutrašnjosti. Po đeneralu Petrovu Sile greše kad misle da će moći izvesti lako reforme ako se samo utiša ustanak, jer, pre svega sama Turska radi poglavito na tome da se novi neredi izazivaju i da se anarhija produži. Može ustanički pokret za nekoliko dana sasvim malaksati, Turska opet neće namaliti svoju vojsku. Ti vojnici neće zimus imati ni hrane, ni odela, i biće upućeni da pljačkaju stanovništvo u još većim razmerama. Na Tursku treba uticati ne notama već prinudnim merama, inače ovom neredu nema kraja. Ne može se očekivati da će se ustanici ikad moći umiriti; oni vele da ništa više nemaju da izgube: njihove su kuće porušene i popaljene, žene i deca klani i beščašćeni. Treba metnuti kraj nasiljima i zulumima koje čini turska vojska, pa će i ustanka nestati; očekivati da prvo ustanak legne, pa tek onda tražiti da Turska preduzme neke mere za poboljšanje stanja hrišćanskog stanovništva, — to znači imati sasvim obrnuto mišljenje o pravom stanju stvari. Niko sad ne misli ni o kakvoj autonomiji, niti o kakvim novim reformama, — mi sade tražimo, reče g. đeneral, samo promenu postojećih turskih zakona, koji zajemčavaju dovoljnu opštinsku samoupravu, da ondašnje stanovništvo može mirno i bezbedno živeti.
Ova rezonovanja predsednika Kneževske Vlade ne bi bila netačna ako bi se imalo u vidu samo sadašnji položaj u Maćedoniji.
Danas Kneževska Vlada dozvoljava da se iz Bugarske pomaže ustanak samo u onoliko u koliko je primorana da to čini, strahujući od Maćedonaca za mir i red u zemlji. Ta je pomoć sama po sebi neznatna, tako da od nje ne zavisi produženje ni prestanak ustanka. Način na koji Turska ugušuje ustanak vodi istrebljenju svega slovenskog življa, a nikako umirenju. Ustanak postaje jedino sredstvo nužne samoodbrane, i borba će produžiti u toliko očajnija u koliko su slabiji izgledi na poboljšanje ovog žalosnog stanja.
Druga je stvar sasvim ako se postavi pitanje: da li je i Bugarska sa svoje strane ranijim svojim držanjem doprinela da se dođe do ove anarhije u Maćedoniji? Tu nema spora da su i Knez i sve Vlade i partije, i štampa i celo bugarsko društvo godinama sistematski radili da se u Turskoj stvori što veća anarhija, nadajući se da na taj način izazovu intervenciju Rusije i Evrope, i da odatle izvuku za se što više koristi, na štetu ne samo Turske već i ostalih hrišćanskih narodnosti u Maćedoniji. Danas, kad uviđaju da ovaj račun nije možda bio tačan, i u nemogućnosti da promene svoje držanje i pravac svoje politike, oni za ovaj bezizlazan položaj bacaju krivicu na ceo svet: i na Tursku, i na Velike Sile, i na ostale države na Balkanu, dok se opet sa sviju strana optužuju jedino oni, Bugari. Istina je, da je ceo svet i ovde u pravu. Samo je momenat takav, da ničemu ne vodi tražiti ko je odgovoran za ono što je bilo; danas je dužnost svima tražiti leka i pružiti što bržu pomoć. Velike Sile ne greše što se pokazuju nepopustljive prema ustanicima i prema bugarskim težnjama, ali one treba da su spremne za najenergičniju akciju prema Turskoj, bez čega se nikad u Staroj Srbiji i Maćedoniji neće moći uspostaviti red. Sve ostale balkanske države, ako ne žele da izgube svake simpatije u tim stranama, moraju da pokažu stvarno interesovanje za sudbu celog hrišćanskog stanovništva u Staroj Srbiji i Maćedoniji, ne vodeći računa o tome: ko je iz ranije pripremao ustanak, i šta je ko mislio time postići.
U pogledu sadržine prestavaka Velikih Sila, G-n Petrov kaže, da su sve tačno iznete u novinama. Samo, veli, da njemu nije niko rekao kako bi Bugarska želela da od Maćedonije stvori bugarsku Maćedoniju, kao što je to napomenuto u ruskom komunike-u. Onako svečano predavanje javnosti onoga što su ruski i austrijski diplomatski zastupnici izjavili u Sofiji jako je uticalo na Kneževsku Vladu i Kneza. Gospodin Petrov izgledao je toga radi jako klonuo i sumoran. Isto je tako dubok upečatak proizvela jednodušnost kojom su se ostale Sile pridružile Rusiji i Austro-Ugarskoj, i to baš u onom trenutku, kad su zločini i zulumi turske vojske prevršili svaku meru. Posle ovoga, svaka nada na intervenciju mora iščeznuti i kod onih koji su u ovom pogledu imali još nekih iluzija.

Sofijska i strana štampa mnogo govori u poslednje vreme o pregovorima, koji se posredstvom Ali Faruk beja vode između Sultana i bugarske Vlade o tome kako da se umire pobunjene turske provincije. Govorilo se o predlogu Sultanovom, da se postavi tursko-bugarska konsultativna komisija, koja bi imala da proučava sva dnevna pitanja i u kojoj bi Bugari imali većinu; o uslovima čije ispunjenje zahteva prethodno bugarska Vlada i t. d. Izgledalo mi je bilo čudnovato da Sultan smatra Kneževsku Vladu kao zvaničnog predstavnika pobunjenih Maćedonaca, da pristaje da s njom pregovara o nekom primirenju, i da prima od nje čak i neke uslove. No od Ali Faruh beja doznao sam da u ovom pitanju nije ni bilo kakvih formalnih pregovora. Sultan se bio rešio da propiše neke mere, za koje je smatrao da će moći doprineti umirenju duhova u Maćedoniji; jedna od glavnijih bila je mešovita komisija sastavljena iz sviju narodnosti, koja bi bila pridodata Hilmi Paši i koju bi on konsultirao u svima važnijim pitanjima. Pre no što je objavljeno irade o ovome, Ali Faruh bej dobio je naređenje da o tome izvesti Kneževsku Vladu, no nikako da stupi s njom u kakve pregovore. Ovom prilikom izjavio je g. R. Petrov, da smatra takvu komisiju kao nedovoljnu da sama sobom doprinese nekom poboljšanju, koje se može postići samo povlačenjem suvišnih trupa, opštom amnestijom, repatriranjem begunaca i t.d. Sastavom komisije, koju su imali sačinjavati 1 Turčin, 1 Bugarin, 1 Srbin, 1 Grk i 1 Vlah, Bugarska Vlada bila je takođe potpuno nezadovoljna, ona je izjavljivala, da će se sve ostale narodnosti složiti protiv Bugara, i tražila je da svi sami budu u većini. Ali Faruh bej obećao je samo da će ove želje đenerala Petrova dostaviti u Carigrad. On je to i učinio, no bez ikakvog uspeha, pošto je sastav komisije ostao onakav kako je bilo prvobitno opredeljeno.
Gospodin Račo Petrov izjavio je i meni kako se nije nadati nikakvom boljitku od naimenovanja ovakve komisije i od ostalih sličnih mera. Treba Tursku naterati da iz osnova promeni svoju politiku i svoj način postupanja — sve je ostalo prosto gubljenje vremena.

Ali Faruh bej neprestano tvrdi da su neistinite vesti o mobilisanju dve divizije u Maloj Aziji, dok đeneral Petrov veruje da Turska ima nameru da odonud dovuče još vojske.

Povodom audijencije Feti Paše kod Njegovog Veličanstva Kralja, i obećanjima turskim da će zadovoljiti naše opravdane zahteve u pogledu priznanja Srpske narodnosti u Turskoj; — počela nas je bugarska šovinistička štampa žestoko napadati. „Večernje Novosti nas predstavljaju kao novog turskog saveznika; kao ljude koji su neosetljivi prema stradanjima „Maćedonskog roba", koji ne može da mu priteknu u pomoć, već gledaju da u svoju korist eksploatišu njegove nevolje i patnje. Isto se tako napada i Crna Gora usled zajma koji je Sultan garantovao kod Otomanske banke.

Pri završetku ovog izveštaja dobio sam priložen ... štampan poziv biračima šefova tri opozicione partije: Stojilovljeve, Cankovljeve i obe frakcije demokrata. Istim se potvrđuje da je u načelu postignut sporazum za zajednički rad na izborima, no da su pitanja o isticanju kandidata ostavljena mesnim odborima.
Isto tako čast mi je poslati Vam u prilogu pod izveštaj našega čoveka o parastosu za pokoj duše izginulim borcima u Maćedoniji.

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-IV, I/89, pov. br. 1636.

254

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Poslanstvu Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London

Br. 1417. 16/29. IX

Sveti arhijerejski sabor, na predlog Njegovog Visokog preosveštenstva arhijepiskopa beogradskog i mitropolita Kraljevine Srbije Gospodina Inokentija odredio je 1000 dinara na ime pomoći srpskoj školi u Sanfrancisku u Americi, i beogradski duhovni Sud pismom svojim od 6. februara t. god. br. 247. ovu je sumu poslao Ministarstvu inostranih dela i molio da se dostavi onamošnjoj opštini za navedeni cilj.
Povodom ovoga, Ministarstvo je za ovu sumu uzelo ček u dolarima kod Andrejevića i Komp, pod br. 25896 i svojim pismom poslalo je upravi srpske škole u San-Francisku u Americi, no to pismo vraćeno je zajedno sa čekom.
Da bi Ministarstvo inostranih dela moglo po ovome dalje uraditi šta treba, nužno je da se shodnim načinom sazna, da li u San-Francisku postoji srpska škola ili opština, kojoj bi se ovaj novac mogao predati, a to najbolje može saznati tamošnje Poslanstvo. S toga Ministarstvo ima čast dostaviti Poslanstvu pod ... kuvert, iz koga se vidi kako je pomenuto pismo adresovano i zašto je iz San Franciska vraćeno, te da izvoli učiniti što je potrebno za saznanje napred navedenog; pa o rezultatu izvestiti ovo Ministarstvo u povratku priloga.

Po naredbi Ministra
Blagajnik
St. Ć. Borović

Original. AS, MID, Poslanstvo u Londonu.

Na poleđini

London, 20. IX/3. X 1903.

Upitati lično u Amerikanskom poslanstvu, pa prema odgovoru javiti Ministarstvu.

Jovičić
London, 23. IX/6. X 1903

Danas sam lično predstavio ovaj predmet g. Henri Vajtu, savetniku Amerikanske ambasade u Londonu (123 Victorica 83 — S. W.) i on je zabeležio pojedinosti i obećao da će se raspitati o srpskoj školi u San Francisku i javiti rezultat.

Jovičić

255

Generalni konzulat Kraljevine Srbije u Francuskoj — Pariz

Ministarstvu Inostranih Dela Kraljevine Srbije — Beograd

Br. 19. 16/29. IX
Poverljivo

Kao što sam imao čast javiti Vam, u mome poslednjem raportu, naši su papiri, drugi dan posle likvidacije, pali za čitav poen usled Niške afere — 71 fr. [v. br. 237] na žalost tu se nisu zadržali. Na dan likvidacije oni su izgubili još 0,60 cm, tako da su bili kotirani 70,40 i 70,30. — Monopol je pao na 400 i 398.
Dakle, za vreme poslednje likvidacije, 1-15. septembra, naši su papiri izgubili 1,70 poena.
Mi smo na berzi danas najmobilnija renta i nemamo mobilnost jedne rente, nego mobilnost riskantnih papira.
Poslednjem padanju našem bili su snažni razlozi: Niška afera i Makedonske prilike.
O prvom, duhovi se još nisu smirili, a neće se lako ni smiriti, ako stvar ne ostane na disciplinskom terenu, ili joj se bar ne da taj oblik. Makedonsko pitanje daje dosta straha, naročito igračima (terme). Pojedini sopstvenici naših papira počeli su se pobojavati kakvih komplikacija, usled kojih neće biti plaćen kupon.
Stvarni su pak razlozi, što se pojavila na našim papirima jedna grupa baissiers, koji veruju u rat i stalno pritiskuju. Contre-part'ie ne postoji među sitnim igračima (ili vrlo malo) a zainteresovani, za hausse, sindikat mirno seiri šta će biti, i s vremena na vreme pošlje g. Navila u Poslanstvo, da nas razgali i obeća kako će skorim početi publicitet, i time uticati na hausse.
Sindikat u stvari čeka da se stalože sve stvari u Srbiji i na Balkanu (ako se uopšte stalože), tada će srpska renta poći na više i bankari će je lepo uzabrati kao zrelu krušku, i nadati dreku kako su još jednom spasli Srbiju. Čini mi se da se već počelo prokljuvavati prisustvo srpske vojne komisije, koja obilazi fabrike topova. Prvi žurnal koji to dočuje, udari na veliki doboš, učiniće nam veliku nevolju, i svi demanti neće nas moći oprati.
Mi dosad nismo ni prstom makli, pa su nam pridodali vojene konvencije, i najmanja stvar koja bi tome dala stvaran pogled realno bi počela i da nam podkopava spokojstvo.

M. Barlovac

Original. AS, MID, PO, 1903, F. D. P/45, pov. br. 1706, v. pov. br. 1614.

256

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Poslanstvu Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad

Šifra

TELEGRAM
Otpremljen iz Beograda 11. IX 1903 u 6h i 30 min. po podne

Telegramom generala Grujića od 12. ov. meseca javljeno da je izašla irada o priznanju srpske narodnosti, a danas bečki „Korespondenc Biro" javlja da je Vama Veliki vezir izjavio da će „dano obećanje" odnosno toga priznanja biti izvršeno. Javite mi odmah telegrafom od kuda ova protivurečnost, i je li irada izašla.

Ministar

257

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji — Petrograd
Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 145. 17/30. IX

Imao sam čast primiti Vaše pismo od 6-og ov. m.* P№ 1602 (0—71) o oficirskoj aferi u Nišu. Njegovu sam sadržinu usmenim putem dostavio ovdašnjem Ministarstvu Inostranih Dela i tom prilikom zamolio da i ono od svoje strane utiče na pisanje ovdašnje štampe o događajima u Srbiji. Najbolje je, rekao sam, dostavljati, ukoliko se to može, pravu istinu organima ruskoga javnoga mišljenja, jer je to najpouzdaniji način da se ruska štampa sačuva od lažnih glasova koje neprestano o Srbiji proturaju nemački i austrougarski listovi. Bilo mi je prijatno tom prilikom saznati da je i rusko Ministarstvo Inostranih Dela uputilo pre nekoliko dana ovdašnjem listu „Новое время" poluoficiozno saopštenje o pravom stanju gornje afere, demantujući sve preuveličane i tendenciozne glasove koji su se o njoj po štampi pronosili. Rusko je Ministarstvo to učinilo, bez sumnje, na osnovu izveštaja koje je dobilo od svoga Poslanstva u Beogradu, i to pokazuje da su obaveštenja u tim izveštajima tačna i iz dobroga izvora.
Što se pak tiče obaveštavanja ruske štampe od naše strane, osim onoga što ovdašnje naše Poslanstvo čini u svima takvim prilikama, trebalo bi da i naš Pres-biro šalje direktno telegrame ovdašnjem „Ruskom Telegrafskom Agenstvu". Ja sam u svojim izveštajima ranijih godina činio već nekoliko puta predlog u tom smislu, i ne znam zašto u tom pogledu dosad još ništa nije urađeno. Očevidno je, međutim, da bi nesravnjeno bolje bilo da se rusko javno mnjenje neposrednim načinom obaveštava o događajima u Srbiji, umesto, kao što je to do sad bilo — da o njima saznaje samo preko bečkog Korespondenc-biroa.

Stojan Novaković

Original. AS, MID, PO, F-II, D-VIII, O/71, pov. br. 2322, v. pov. br. 1736.

258

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Poslanstvu Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad

18. IX 1903. u 8 h uveče

Primio sam Vaš izveštaj od ... i današnji telegram.
O ustanovljenju komisije za reforme, Porta je verovatno morala zvanično izvestiti ruskog i austrijskog ambasadora. Pokušajte od njih dobiti tekst toga Portinog saopštenja: da vidimo ima li u njemu šta o priznanju srpske narodnosti. Izvestite se u koliko će ta komisija imati da se bavi pitanjima koja su u vezi sa priznanjem narodnosti.

Ministar

Šifrovani telegram. MID, PO, 1903, F-VI, D-IV, N/21, pov. br. 1694, v. pov. br. 1684.

259

* V. pod br. 235.

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji — Petrograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

- 18. IX 1903.

TELEGRAM
Otpravljen iz Petrograda u 5 sati 35 min. posle podne
Primljen u Beogradu 19. IX 1903. u 11 sati 15 min. pre podne

Danas Petrogradske novine štampale telegram iz Beograda: „Oficirska afera uzima veliki razmer. Na drumu topčiderskom nađen u veče oficir ubijen i jedan opasno ranjen. Patrole kreću i sprečavaju sukob među oficirima."
Molim odgovorite mi što pre na moj telegram.

Novaković

PO 1903, F-VI, D-IX, O/71, pov. br. 1723, v. pov. br. 1666.

260

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji — Petrograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 147. 19. IX/2. X

U vezi sa svojom jučerašnjom šifrovanom depešom, čast mi je poslati Vam telegram o kome sam Vas molio za obaveštenja, kako bih ga u slučaju neistinitosti ili netačnosti mogao demantovati. Taj je telegram poslat iz Beograda, 17-og ov. mes., ovdašnjem „Trgovačko-telegrafnom Agentstvu", i ono ta je posle saopštilo ovdašnjim listovima u kojima je izišao sutradan 18-og ov. mes.

St. Novaković

Original. PO, 1903. F-VI, D-IX, O/71, pov. br. 1736, v. pov. br. 1723.

PRILOG:

БЕЛГРАДЬ, 17-го (30-го) сентября. Дело сербскихь офицеровь принимаеть крупные размеры. Значительное большинство офицеровь настроено очень враждебно противь убийць короля. По слухамь, готовится новая демонстрация. Вь общемь, положение считается очень критическимь. Офицеры, повидимому, готовы прибегнуть кь самосуду противь участвовавшихь вь убийств. На-дняхь на дороге вь Топчидере одинь изь убийць короля найдень убитымь, его товарищь опасно ранень. Патрули охраняйуть окресности города, чтобы недопустить возможныхь столкновений. На-дняхь участвующие вь убийстве офицеры возвращались сб придворнаго обеда вь лагерь, подь охранойу солдать.

Сербская миссия вь С. — Петербург просить оповергнуть какь совершенно вымышленную, помещенную, вь некоторыхь здешнихь газетахь телеграмму будто-бы изь Белграда оть 1е-

го сентября, утверждайущую, что дело сербскихь офицеровь принимаеть большие размеры, что подготовляйутся новыя демонстрации, што общее положение дель крайне критическое, что на дороге вь Топчидере были найдены одинь убитый и одинь тяжело раненый офицеры и пр., и пр. По мнениюу миссии, подобная тенденциозная телеграмма никогда не могла быть отправлена изь Белграда.

Serbie.

La Légation rovale de Serbia à St. — Petersbourg nous transmet la communication suivante: „La Légation royale de Serbie est en état de démentir, comme *entièrement controuvé*, le prétendu télégramme de Belgrade, communiqué par *l'Agence télégraphique de commerce* aux journaux de St-Pétersburg du 18 septembre et affirmant: que l'affaire des officiers serbe prend des proportions considérables, qu'il se prépare de nouvelles démonstrations, que la situation générale est très critique, qu'on officier tué et un autre grièvement blessé ont été trouvés sur la route de Topchidère, etc., etc. Un télégramme aussi tendencieux n'a jamais pu être envoye de Belgrade."

На-дняхь „Российскимь Телеграфнымь Агентствомь" было разослано сообщение, вь которомь, по просьбе сербской мисии вь С. — Петербургь, спровергалась телеграма „Торгово-Телеграфнато Агенства" оть 17-го сентября о деле сербскихь офицеровь. При этомь выражалось сомнение вь томь была ли телеграмма эта отправлена изь Белграда. На это „Торгово-Телеграфное Агенство" можеть только заявить, что опровергаемое известие было имь получено изь Белграда черезь сербско-венгерское пограничное мьстечко Фехертемпломь. Что же касается содержания телеграмы, то „Агенствомь" сделань кореспонденту запрос, ответь на который еще не получень.

261

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 107. 19. IX/2. X

Na mitingu, koji je držan pre 3 dana u „St. James Hall-u", u 8 časova uveče, povodom ustanka i pokolja u Makedoniji, na kome sam i ja prisustvovao donešene su ove tri rezolucije:

I

„Da je odavno-trajuća rđava uprava u Makedoniji, i neuspeh sviju pokušaja da se uvedu reforme pod turskom kontrolom, izazvala potrebu da neposredna vlada Sultanova u tim oblastima mora da prestane, i da se zameni administracijom kojom će da rukovode ličnosti koje ne može ni da postavlja ni da otpušta turska vlada".

II

„Da učešće koje je Velika Britanija uzela 1878. godine i njene obaveze u Berlinskom Ugovoru, nalažu joj da preduzme takve korake u njenoj vlasti kojima će se obustaviti pokolj onih koji ne učestvuju u borbi i sprečiti pustoš koja se sada događa u Makedoniji, i da primi na sebe dužnost u prvom redu da podejstvuje kod drugih sila, koje su potpisale Berlinski Ugovor, primenu kakve

mere kao što je predložena u predstojećoj rezoluciji".

III

„Da je s obzirom na preteću opasnost od gladi među beskućnim beguncima makedonskih nastupila preka potreba za pomoć i da treba da se umoli „Balkanski Odbor" da organizuje fond s kojim bi se moglo izaći na susret stradalnicima".
Iako je pljuštala kiša kao iz kabla, velika koncertna dvorana *Sen-Džems-Hola*, u kojoj može da se smesti do 5000 duša, bila je već oko 7 sahati skoro puna, a u 8 bila su ne samo sva sedišta u parteru i na galerijama zauzeta, nego i svi prolazi i svaki prostor, gde se moglo biti, bio je ispunjen narodom. Jedna dobra trećina pripadala je ženskom polu. Ovaj miting organizovao je t.zv. Balkanski Komitet u Londonu, kome predsedava profesor Brajs, član Donjeg doma engleskog Parlamenta, koji je bio jedan od glavnih govornika toga večera. Mitingu je predsedavao vladika Vorsterski, koji ga je i otvorio podužom besedom, u prilog prve rezolucije. Među drugim govornicima da spomenem vladiku Germanskog, lorda Stanavra, lorda Farera, ser Eduarda Fraja, ser T. F. Bakstona (pretsednika izvršnog odbora), ser Lujiza Morisa, ser Henrija Kotona. Od prisutnih članova Donjega doma da spomenem: V. Kurka, ser. V. Matera, Kremera, Logana, 0'Konora, Ria, Riga, Samjuela, Švana, Vilsona; Kmetove pregrađa Fulama i Kalbervela. Među sveštenicima anglikanske crkve bili su: Kanor Ingram, Alderlej, Kardvel, Bas, Sakmiz Volter, Lidlet, Skot, Džefson, Darmer i popularni propovednik nonkonformista u Siti Templu, pastor Kambel itd. itd. Za novinarskim stolom moglo je biti oko 50 dopisnika.
Pre no što je vladika Vorsterski otvorio skup, pozdravljen burnim aplauzom, pozvao je sekretara Noela Bakstona da pročita mnogobrojne izjave onih koji simpatišu svrsi, radi koje je ovaj miting sazvan, no koji nisu mogli na njemu prisustvovati. Među ostalim da pomenemo arhiepiskopa Kanterberskog, poglavara anglikanske crkve, lorda Spensera, vladiku Londonskog, direktora Triniti Koledža u Kembridžu i direktora Belkol-Koledža u Oksfordu, vladiku Ročesterskog, pastora Stifensa Gledstona, sina velikog pokojnika, bivšeg vođe engleskih liberala, ser Dromonda Volfa, markiza od Vitona, vikonta Halifaksa, lorda Devia, vladiku Ritorskog, ser H. Kambel Bandermana, Ser Čarlsa Eliota, lorda Viktora Sejmura i još oko trideset članova Donjeg doma, koji su bili pozdravljeni živim odobravanjem. Svi oni duboko sažaljevaju što su bili sprečeni da dođu na miting, koji treba svojim protestom da podstakne englesku vladu da se lati energičnijih mera kojima će se jednom stati na put užasnom krvoproliću i zulumu u Makedoniji.
U govorima koji su sledovali često se pominjalo pismo Ministra Predsednika Artura Džemsa Balfura Arhiepiskopu Kanterberskom, koje upravo predstavlja program engleske politike na Balkanu, ali koje je na ovom mitingu izazivalo burno negodovanje i sarkastične zamerke. Iako su gotovo svi govornici ponavljali da saziv ovog mitinga nije partijsko delo, način osuđivanja Berlinskog kongresa i pohvalno isticanje San-Stefanskog ugovora, koji je pobedna Rusija diktirala pobeđenoj Porti, ministarska štampa predstavila je kao jedan čisto partijski skup, koji se istina sastao da osudi svirepstva u Makedoniji i da pokaže Evropi da je Engleska uistinu hrišćanska zemlja, koja je uvek težila za slobodama i humanitetom ne samo na svome ognjištu nego i kod drugih naroda, ali kome je, ne malo glavni cilj bio da dovede englesku vladu u nezgodan položaj pred izbore svojim traženjem, da Engleska uzme inicijativu da se turska vlast sasvim istisne iz Makedonije, i okrivljujući je za sve nevolje na Balkanu. To svoje tvrđenje potkrepljuje ona i tom okolnošću, što kad je jedan od govornika (pastor Kambel) kazao, da i ako ne simpatiše današnjoj vladi, on ipak odobrava njenu politiku u južnoj Africi, skup ga je prekidao zviždanjem i urnebesnom vikom da je rat protivu Bura bio nepravičan i nije mu dao da nastavi govor dok se nije umešao predsednik mitinga, moleći za red, i dok govornik nije napustio započetu misao, kojom je hteo samo da ilustrira da se Englezi sada zauzimaju za Makedoniju gde nemaju materijalnih koristi, zbog kojih im se prebacivalo da su ratovali u Transvalu.
„*Glob*" veli u svom uvodnom članku, između ostaloga: "Izbor besednika i ton njihova govora jasno su pokazivali da je ovom javnom skupu dat partijski karakter, da njime isto toliko naškode

vladi koliko da pomognu ljudskoj patnji na Balkanu. Prema njima, engleska vlada treba samo da naredi progonstvo turske vlasti iz Makedonije, pa da se to odmah i ostvari. A šta bi bilo onda, ako se Austrija i Rusija ne bi s time slagale, jer je njima Evropa poverila izvršenje reforama u Turskoj. Govornici, izgleda, nisu na to pomišljali, kao ni na posledice toga, da bi Engleska u tom slučaju morala ili sama da objavi rat, ili da se ponižena povuče. „Svi Englezi mogu da simpatišu prvoj rezoluciji mitinga, ali da li je njeno ostvarenje praktično u ovom trenutku je drugo pitanje", veli Tajms, dodajući: „Političari u Sen Džems-holu oštro su kritikovali pismo g. Balfura arhiepiskopu Kanterberskom, ali ne treba zaboraviti da je g. Balfur govorio kao odgovorni Ministar koji rukovodi sudbom jedne zemlje, i to u vremenu, kad je njegov Kabinet zauzet diplomatskim pregovorima da postigne poboljšanje stanja u Makedoniji, koje je smetalo uvođenju reforma, Standard rezonuje ovako: „Pametni ljudi koji ne potčinjavaju svoju savest i razum izlivima razuzdanih osećaja, znaju da dok prijatelji istočnih naroda spremaju rezolucije, državnici su bili na poslu. Uzevši opštu situaciju u obzir, izgledi su vedriji i stvar je u dobrom pravcu upućena". *Morning Post* kaže: „Ne bi bilo ovih nesreća da nije bilo komitadžija, i Sultana koji nikako ne želi rata; iskreno je pristao da zavede reforme pod upravom Austrije i Rusije. Ti uvaženi ljudi koji misle da se može više izdejstvovati javnim mitinzima, radeći u duhu jednog složnog naroda, i tome podobno, ne samo da se varaju, nego nisu ni najmanje spravedljivi prema turskim vlastima", *Dejli telegraf* prebacuje mitingu, između ostaloga, ovim rečima: „Sve što se može učiniti da se popravi sudba Sultanovih podanika — hrišćana i muslimana — učinio je lord Lansdaun. Mi nemamo simpatije prema sentimentalnim agitacijama koje očevidno nemaju bolji ili uzvišeniji povod nego da dovedu u zabunu današnju vladu". *Bermingam Dejli Post*, koji mi je došao do ruke, ima ove misli. „Dok se ovakve demonstracije smatraju iskreno kao lični izraz individualnog mišljenja, one ne mogu da nanesu kakvu štetu. Ali bila bi ozbiljna pogreška pridavati tim narodnostima baš i munisipalni karakter. Nema nikakvih dokaza da je Rusija gotova da zarati s Turskom zbog Makedonije; niti mi zaboravljamo fakat da se Rusija i sada još trudi svima silama da uguši svaki znak narodnog života u Finlandiji. Što se tiče Austro-Ugarske, ona se nalazi u jednom stanju konfuzije, zbog koga ne može ni da pomišlja na kakve operacije izvan njenih granica. Kao građani ove zemlje, mi svi delimo gnušanje, kome je dao rečitog izraza na ovom mitingu vladika Vorsterski, ali nemojmo da zavodimo strane zemlje time kao da tobož hoćemo da tražimo od vlade da preduzima korake koje nismo spremni da izdržimo do kraja".
Mislim da ne treba naročito ni da kažem da su sve tri rezolucije jednodušno usvojene, posle vatrenih i ubedljivih govora i simpatičnog učešća publike. Miting je trajao nepuna tri sahata, ali već oko 10. sahati mnogi su počeli da se razilaze. Na vratima su predusretani sa kutijama za priloge stradalnicima, koji ne verujem da su bili vrlo obimni, sudeći po bakarnom zveku ubačenog novca.
Među govornicima bio je i g. Brensford kao član odbora Balkanskog Komiteta, koji je pri kraju mitinga živim bojama predstavio patnje Makedonaca pre ustanka. G. Brensford je proveo nekoliko dana letos u Beogradu, kao dopisnik *Mančester Gardijana*, en route za Staru Srbiju i Makedoniju, gde sam se s njime upoznao. Iznenadio sam se kad me je uočio u ovolikoj masi sveta i došao da se sa mnom pozdravi!
Čast mi je poslati Vam pod krstopletom brošuru „Macedonia 1903", koju je publikovao Balkanski Komitet i koja je razdavana gostima na mitingu, iz koje bi se pojedini članci mogli upotrebiti u našem Pres-birou.
Koliko je zasada poznato ovde o rezultatu posete Cara Nikole II u Beču i konferencijama koje su za to vreme imali grof Lamsdorf i grof Goluhovski, tvrdi se da je sekretar ruskog Ministra spoljnih poslova Savinski, saopštio Rojterovom korespodentu u Mircstegu, da je sporazum od prošle zime između Rusije i Austrije za uvođenje reforama u Turskoj znatno proširen i razrađen. S izgledom na okončanje ustanka u Makedoniji i povratak mira na Balkanu, Savinski je kazao da Sile imaju veliku nadu da će Turska ispuniti dano obećanje i zavesti zahtevane reforme. Savinski je pobio tvrđenje kao da je Rusija tražila za sebe slobodan prolaz njenih brodova kroz Dardanele. Sve Sile potpisnice Berlinskog ugovora dobiće istovremeno identičnu notu o postignutom

sporazumu u Mircstegu.
Ministarska kriza još traje, i ako neki tvrde da će sutra biti publikovana lista novih ministara, Balfur nije uspeo da pridobije Lorda Miliera za ministra kolonija, niti lorda Ešera za ministra vojnog. Izgleda da je Duka od Devonšira, koji je predao svoju ostavku predsedniku Balfuru čim je saznao da je Čemberlen napustio Kabinet i uzrok zbog čega, još uvek neizvestan faktor u ovdašnjoj političkoj situaciji. Sluteći da će povlačenje Čemberlenovo izazvati potrebu rekonstrukcije kabineta, on je izložio predsedniku Balfuru uslove pod kojima će produžiti svoje ministrovanje u njegovom kabinetu i na taj način održati u celosti Unionsku stranku na koju se oslanja u Parlamentu današnja vlada. Da nisu već opšti izbori na pragu, ne bi bilo ovolikih teškoća oko rekonstrukcije; ali bojeći se da pokažu svoje karte još sada u fiskalnom pitanju, i Balfur i Čemberlen, da ne bi odstranili unionske glasače, daju uvijena objašnjavanja o tome, da li je ova vlada za uvođenje carine na žito, usled čega bi poskupio radnički hleb, ili povlašćene carine prema kolonijama, da bi ih zadržali kao saveznike Carevini, ili najzad za uvođenje retalijacije prema stranim fabrikantima, radi zaštite svoje industrije. Situacija je vrlo zamršena i mučna, i stoga će već u sredu vratiti se Kralj Eduard iz Baltimora, kako bi mogao biti u bližem dodiru s državnicima koji treba da zamene odstupivše ministre.

Aleksandar Z. Jovičić

Original. AS, MID, 1903, F-VI, D-V, pov. br. 1709.

262

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 995. 20. IX/3. X

Poslednjih dana mnogo se govorilo u jednom delu strane štampe o pregovorima koji su vođeni neposredno između Turske i Bugarske u cilju njihova izmirenja. Bili su čak publikovani i uslovi pod kojima je tobože Bugarska pristajala na ovo izmirenje. Listovi naklonjeni Bugarskoj, a njih ima mnogo, jednako bi hteli da istaknu Kneževinu kao jedinu Balkansku Državu koja se isključivo brine o Makedoniji; oni bi hteli da predstave kako je Bugarska jedina Balkanska Država koje je i voljna i kadra da potlačenim hrišćanima pritekne u pomoć; oni samo što ne naglašuju, da je vasalna Kneževina jedini naslednik ,;bolesnog čoveka". Nema sumnje da Bugarska traži izlaza iz ovog mučnog položaja u koji je zapala svojom sopstvenom pogreškom, i ona bi se po svoje častobolje najbolje izvukla iz ovog tesnaca, kad bi uspela da se neposredno sa Turskom sporazume. Kneževska vlada već je jednom pokušala da do ovog sporazuma dođe neposrednim pregovaranjem sa Turskom i ona bi time i uspela da misija Načevića, pod maskom izmirenja, nije imala sasvim drugi smer. Bugarska koju sudbina nije prestajala maziti, bila je uobrazila da je ona u stanju da neposredno sa Turskom raspravi pitanje o poboljšanju stanja hrišćanskog elementa u Makedoniji, i ona se jednako isticala kao jedini branilac potlačenih Makedonaca i htela je pošto-poto da izigrava ulogu isključivog predstavnika makedonskog pitanja. Sve dok Sofija ne spusti durbin, nikakav se sporazum sa Turskom neće postići, jer Rusija i Austrija nikad neće dozvoliti da Kneževina neposredno sa Portom pretresa pitanje o reformama za koje su se one pred celom Evropom angažovale i na čijem ostvarenju oni rade od februara meseca ove godine. Sofiji je već iz iskustva poznato ovo raspoloženje ovdašnje ruske i austrijske Ambasade; povtoriti, dakle, Načevićevu misiju, značilo bi i po drugi put izložiti se potpunom neuspehu. Uostalom, znajući kakvo raspoloženje u tome pogledu vlada u Petrogradu i Beču, Porta se neće hteti upuštati u raspravljanje onih pitanja koja se tiču cele Maćedonije. Ta su vrata dakle

za Bugarsku zatvorena. Ali, kao što sam imao čast navesti u početku ovoga pisma, Bugarska mora, i to što pre, izaći iz ovog mučnog položaja i njenom častoljublju najviše bi godilo da neposredno sa Portom pregovara i izravna današnje teškoće koje se iz dana u dan sve više gomilaju, i zato je ona ponovo otpočela neposredno pregovaranje s Carigradom. Samo, kako je Sofiji nemoguće da se zadrži u granicama skromnosti i da se ne lati tuđeg dobra, to su se i ovog puta prekinuli jedva započeti pregovori i u mesto da izvuče lične koristi, Sofija je u naimenovanju jednog Srbina i jednog Rumuna u poznatoj komisiji pretrpela veliki fijasko.
Ovim naimenovanjem Sultan se pokazao dostojan renomea vidra-političara. Jednim udarom on je postigao tri stvari: na prvom mestu on je Velikim Silama protumačio ovaj akt kao nov dokaz njegove tvrde rešenosti da izađe na susret njihovim željama odnosno izvođenja reforama; zatim je zadovoljio i Srbe i Rumune, jer i ako ovim aktom nije još formalno priznata njihova narodnost, ipak je u tome pogledu učinjen jedan veliki korak u napred, i najzad Sultan je pokazao Bugarima da su prošla ona po njih lepa vremena, kad se ugađalo isključivo njihovim željama a na štetu drugih narodnosti, naročito srpske. Ovo je prvi odgovor na pretenciozne bugarske zahteve i pored preko 250.000 mobilisanih turskih vojnika. Drugi je odgovor dat sada u utorak, 16 ov. meseca, u noti koju je Porta uputila ovdašnjim Ambasadama Rusije i Austrije (prepis ove note poslat je i ostalim Ambasadama kao odgovor na njihov poslednji komunike). U ovoj svojoj noti Porta izjavljuje zahvalnost Rusiji i Austriji za njihove izjave (declaratdons) u poslednjem komunikeu koje potpuno odgovaraju i željama i pogledima Carske Vlade. Zatim se navodi kako Carska Vlada neće žaliti ni truda ni snage da poboljša stanje sviju Sultanovih podanika bez razlike vere i narodnosti, samo, Porta mora, na žalost, konstatovati da su je u ostvarenju ovih namera osujetili bugarski agitatori koji da bi samo sprečili izvođenje reforama, nisu prestajali skupljati čete kako u Bugarskoj tako i u Istočnoj Rumeliji, koje slobodno prelaze bugarsku granicu i vrše na turskom zemljištu svemoguća nasilja, pljačke, paljevine, ubistva, it.d., te primoravaju mirno stanovništvo da napušta svoje ognjište i da bega u šumu, u planine. Za ove čete Porta veli da bi ih odavno uništila da one ne nalaze slobodna pribežišta u Kneževini, odakle se one i regrutuju. Porta još navodi kako se mobilisanjem pojedinih bugarskih trupa i ratnim merama koje se u Kneževini preduzimaju i bez toga teška situacija još većma pogoršala, jer sve to potstrekava ustaše i prinuđava Carsku Vladu da i ona sa svoje strane preduzme mere, te da bude spremna za svaku eventualnost. Svoju notu, Porta završuje opomenom, kako bi zbog svega gore navedenog, Velike Sile trebale da skrenu svu svoju pažnju na Sofiju i da narede Kn. Vladi da svoje dužnosti korektnije ispunjava (d'observer une attitude plus correcte), u isto vreme Porta izjavljuje Silama zahvalnost za predstavke koje su one tu neki dan učinile u Sofiji.

Jovan F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-V, pov. br. 1693.

263

Ministarstvo unutrašnjih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 24.296. 21. 1X/4. X

U odgovor na Vaše pismo od 16. ovog meseca P№ 1668 čast mi je izvestiti Vas, da prema pribavljenim izveštajima od naših pograničnih vlasti, ne stoji u istini, da su nekakva tri sanduka s dinamitom poslata na našu granicu radi tajnog prenosa u Tursku, i da o tome apsolutno ništa nije poznato ni poverenom mi Ministarstvu ni našim pograničnim vlastima, kojima je naređeno da na ovakve slučajeve obrate naročitu pažnju i sprečavaju svako tajno unošenje eksplozivnih materija

u Tursku.

Stojan M. Protić

Original. AS, MID. PO, 1903, F-II, D-II, D/15, pov. br. 1686.

264

Generalni konzulat Kraljevine Srbije u Francuskoj — Pariz
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd[*]

Pov. br. 20. 21. IX/14. X

Naši su papiri pretrpili 18/IX jedan udar, koji je u toliko interesantniji, što je vrlo vešto i vrlo brzo izvršen. Cela je ceremonija trajala 25 minuta i na način onih veštaka koji viknu: allez, chaingez, passez et — le tour est joué.
Neka dosta maglovita depeša stigla je, oko 2 sata, iz Amsterdama tvrdeći da je Kralj poginuo i revolucija planula u Srbiji. Panika je odmah nastupila i mi smo sišli na 69 i 68,50.
Četvrt sata posle došlo se do uverenja da to nije istinito, ali su ipak naši papiri ostali na 69.
Valjalo je viditi šta će biti sutra dan — 19/IX. Berza otvara sa 69,40, silazi na 69 i zatvara sa 69,25. Pošto je vest pobijena i ovde u Parizu, po predlogu g. Špicera našem Poslanstvu, i u Berlinu valjalo je bar otvoriti sa 70. Tu sam došao do uverenja, da je to bio coup monte i da pojedini članovi sindikata nisu biti strani i nevini u toj stvari.
Taktika kojom se služi sindikat — da svaki treći dan pošalje u Poslanstvo na tešenje čas Navilja, čas Hoskija, čas Špicera, počinje već da izbezumljuje i ta vrdalama — taktika počinje da pokazuje iste konce.
Mi se nalazimo u rukama ordinarnih bandita, koji, što je najlepše, ne rade uvek u interesu svojih banaka, nego čisto na svoju ruku i za svoj lični račun i interese okreću u vrtlog naš kredit.
Ovome treba energično stati na put, inače postajemo smešni, a kako se obično takve šale saznaju posle odigranog čina, mi izgledamo slabotinje i bezazleni, kojima se tako što može da desi.

Barlovac

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-VIII, I/8, pov. br. 5984.

265

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd[*]

Br. 562. 22. IX/5. X

Vodeći računa o tome, da 1. oktobra, po našem kalendaru, ističe rok trgovinskom ugovoru između naše države i Turske, zamolio sam Visoku Portu u jednoj noti da se postojeći ugovor produži na mesec dana. Danas ću učiniti i lično predstavku Ministru Spoljnih Poslova u tom

[*] U direktnoj korespondenciji, na adresu ministra Lj. Kaljevića.
[*] Na adresu novog ministra inostranih dela Andre Nikolića, u novoj vladi, pod predsedništvom Save Grujića.

smislu, pa ću biti slobodan izvestiti Vas o postignutom rezultatu.

J. F. Hristić

AS, MID, PO, 1905, F-VIII, D-VI, U/1, pov. br. 1696, v. poz. br. 1662.

266

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PP № 1000. 22. IX/5. X

Strane novine pridavale su veliku važnost naimenovanju G. Načevića za diplomatskog agenta u Carigradu. Ma koliko da je Načević dobro viđen u Jildizu, ipak se i suviše preteralo sa tvrđenjem da ovo postavljanje znači mir između Suverena i vazalne države. Bugari su i suviše zagazili duboko, situacija je i suviše zamršena, kod Turaka je zavladalo i suviše veliko ogorčenje protivu Bugara, da bi dolazak jedne ličnosti mogao sve to zagladiti.

Gospodin Zinovjev se juče vratio sa izleta u Brusu, gde se bavio 5—6 dana. Svima je palo u oči, da je on otišao iz Carigrada baš kada se u Beču bavi Njegov Imperator, i kada se tamo rešava o pitanju na kome je G. Zinovjev najviše radio. Zbog ovog odsustvovanja G. Zinovjeva, nisam se mogao dosada s njime videti, da dobavim tekst Portinog saopštenja o obrazovanju poznate komisije, što mi je naređeno šifrovanom depešom od ov. mes.* Nisam ga zatekao doma ni danas, a sutra je utorak, njegov poštanski dan, te opet neću moći s njime govoriti. Postaraću se, da u sredu izvršim telegrafsku naredbu od 18. ov. mes. Kod G. Kaliča nisam išao, jer sumnjam, da bi on onako otvoreno govorio kao G. Zinovjev.
Ovde se u ambasadama — bar tako mi je tamo rečeno — još ne zna ništa šta je u Beču urađeno. I one još očekuju saopštenja o tome.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-VI, D-VI, M/89, pov. br. 2108, v. pov. br. 2197.

267

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 1001. 21. IX/5. X

Vama je bez sumnje poznato da je Patrijarh Joakim pre izvesnog vremena podneo Visokoj Porti jedan memoar o stanju hrišćana u Makedoniji i o narodnosnom položaju u ovoj zemlji. Ovaj memoar je Patrijarh dostavio i predstavnicima stranih država u Carigradu.
Pošto je Patrijarh u ovom memoaru govorio o postojanju Bugara u Makedoniji, to je ovdašnje

* V. pod br. 258.

Uskoke ozlojedilo i ako je Patrijarh u promemoaru Bugarima dao atribut „šizmatika".
Sem toga, Patrijarh je u memoaru mnogo udarao glasom na to da Turci u Makedoniji sa Uskocima čine većinu žiteljstva, i isticao, kako turske vlasti u sadanje vreme nemira u Makedoniji dobro vrše svoju dužnost dok, međutim, nasilja čine samo bugaraši. — Kako se u grčkim krugovima tvrdi da u pismima Mitropolita iz Makedonije, pisanim Patrijarhu, na osnovu kojih je ovaj pravio memoar, nije bilo laskavih pasaža za turske vlasti, nego da je, na protiv, na njih bacana odgovornost u izvesnoj meri za pokolje hrišćana grčke narodnosti (u Kruševu), to su Uskoci i zbog toga ozlojeđeni na Joakima III i već ga nazivaju „falsifikatorom". Ovo prebacivanje Patrijarhu zbog laskanja Turcima postalo je još intenzivnijim odkako je određena narodnosna komisija uz Hilmi pašu, u kojoj pored predstavnika grčkog elementa imaju da zasedaju i predstavnici Srba i Vlaha.
Zbog ove komisije su Uskoci sad toliko ozlojeđeni na Joakima III da mu sad već prete zbacivanjem.
Vredno je istaknuti još i tu okolnost, da i u grčkom Poslanstvu negoduju prema Patrijarhu Joakimu zbog njegova držanja prema Turcima, a i ruska Ambasada je izjavila svoje nezadovoljstvo, što je pravoslavni Patrijarh našao za pametno da u jednom memoaru onako diže u zvezde Turke a omalovažuje Slovene.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-V, pov. br. 1697.

268

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PP. № 1003. 22. IX/5. X
- 24. IX/7. X

Ovoga časa dolazim sa Visoke Porte, gde sam govorio sa Velikim Vezirom odnosno postavljenja Petra Kostića na mesto Nikole H. Kostića za člana poznate Komisije. Veliki Vezir odmah je naredio da ce piše Hilmi paši, da Srpsko Poslanstvo želi da u Komisiju uđe Petar Kostić, pošto postavljeni član Nikola H. Kostić nije Srbin, te da generalni inspektor odmah izvidi, stoje li navodi Kraljevskog Poslanstva, kao i da se informiše o ličnosti Petra Kostića. Ako odgovor Hilmi paše bude povoljan, učiniće nam se po želji.
Prema tome, čast mi je umoliti Vas, Gospodine Ministre, za hitno naređenje Generalnom Konsulu u Skoplju, da i on sa svoje strane nastane kod Hilmi paše, da njegov odgovor bude po naše traženje povoljan.
Ovom prilikom govorio sam sa Velikim Vezirom i za Iradu o priznanju srpske narodnosti. On me je odmah prekinuo rečima, da je učinjena velika pogreška što se iz Beograda odmah pohitalo objaviti evropskoj štampi uspeh u ovom pitanju, što je izazvalo naše protivnike da rade protiv izlaženja iste. „To čine naročito Grci, kojima smo, s obzirom na njihovo držanje, obavezni da vodimo računa o njihovim prestavkama". Moli, da se u buduće ne objavljuju stvari, dok nisu sasvim dovršene i završuje sa rečima: „Što god sam dosad obećao, ja sam izvršio, pa ću izvršiti i ovo, samo molim malo strpljenja". Dalje je molio, da bi mu olakšali ispunjenje svojih obećanja, da i mi budemo ispravni, jer mu neprestano stižu izveštaji iz Srbije o obrazovanju naših četa, komešanju na granici i t.d.
Jedva sam došao do reči, da ga umolim da bi dobro bilo, dok Irada ne izađe, uputiti vlastima naredbu o izmeni nufuskih knjiga, t.j. dodati u njih ove rubrike: „vera i narodnost".

Za Srbe bi u prvu rubriku ušlo: "vere pravoslavne (ortodoks)", a u drugu „narodnosti srpske. Veliki Vezir mi je odgovorio, da se baš na tome i radi.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO, N/21, pov. br. 1698, v. pov. br. 1694.

Na poleđini:

25. IX/11. X

Konsulatu u Bitolju povodom naših koraka na Porti da se Nikola Hadži Kostić član poznate Komisije zameni Petrom Kostićem. Iz istoga (Konsulata) videti da je Hilmi-paši naređeno da se informiše i o ličnosti Petra Kostića, što će on svakojako učiniti preko Kosovskoga Valije. Dostavljajući ovo Konsulatu preporučuje mu se da nastane kod Valije i nadležnih vlasti da informacije koje ove dadu o Petru Kostiću budu povoljne kako bi se na Porti odgovorilo našoj želji.
O rezultatu svojih koraka Konsulat će izvestiti Ministarstvo.

---

28. IX/8. X

Veliki Vezir pokazao se voljan da Hadži Kostića zameni Petrom Kostićem i naredio je odmah da se piše Hilmi-paši te da ovaj odmah izvidi stoje li tačni navodi da Nikola Hadži-Kostić nije Srbin kao i da se informiše o ličnosti Petra Kostića.
Ako odgovor Hilmi-pašin bude povoljan učiniće nam se po želji. S toga mi je čast preporučiti Vam da nastojite kod Hilmi-paše da njegov izveštaj Porti potpomogne naše želje.
O rezultatima Vaših koraka izvestićete nas.

Ministar

269

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

\- 22. IX/5. X

TELEGRAM
Otpravljen iz Carigrada 22. IX 1903. u 9 sati 20. min. posle podne
Primljen u Beogradu 23. IX 1903. u 1 sati 50 min. pre podne

Za Petra Kostića Veliki Vezir naredio pisati Hamdi-paši i tražiti podatke. — Odnosno narodnosti ponovio mi ispuniti dato obećanje. Strašno ljutit što je Ministarstvo celom svetu obznanilo telegram generala Grujića.

Hristić

AS, MID, PO, 1903, N/21, pov. br. 1702, v. pov. br. 1701.

270

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji — Petrograd
*Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd**

Pov. br. 150. 23. IX/6. X

U prilogu ... čast mi je dostaviti Vam u ruskom i francuskom tekstu identičnu depešu koju su, 20-og septembra (3-eg oktobra) ove godine, graf Lamzdorf i graf Goluhovski uputili ambasadama Rusije i Austro-Ugarske u Carigradu.
Ta je depeša objavljena juče (22-og o. m.) u službenom organu ruske Vlade, a danas u službenom organu ruskog Ministarstva inostranih dela (francuski tekst) i u ostalim listovima.

Stojan Novaković

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-VIII, I/9, pov. br. 6061.

PRILOG:

Partie officielle

St-Petersbourg, 22. septembre.

D'ordre de leurs augustes Monarques, le secrétaire d'Etat comte Lamsdorff et le comte Goluchowski ont adressé le 20 septembre (3 octobre) aux ambassadeurs de Russie et d'Autriche-Hongrie à Constantinople le télégramme identique suivant:
Vous avez été chargé récemment de déclarer que la Russie et l'Autrichc-Hongrie persévèrent dans l'oeuvre d'apaisement qu'elles ont entreprise, et qu'elles maintiennent leur programme élaboré au commencement de l'année, malgré les difficultés qui, jusqu'à présent, se sont opposées a la réalisation.
Car en effet, tandis que d'un côté les comités revolutionaires ont provoqué des troubles et empêché la population chrétienne des trois vilayets de prêter son concours à l'exécution des réformes, d'autre part les organes de la Sublime-Porte chargés de les appliquer n'y ont pas apporté, en général, le zèle désirable et ne se sont pas pénétrés de l'esprit qui a inspiré ces mesures.
Pour manifester leur ferme résolution d'insister sur l'exécution intégrale desdites réformes acceptées par la Sublime-Porte et destinées à assurer la sécurité générale, les deux gouvernements sont convenus d'un mode plus efficace de contrôle et de sourveillance. Vous recevrez sans retard des instructions prêcises a ce sujet.
Si les deux puissances reconnaissent pleinement le droit et le devoir de la Sublime-Porte de réprimer les désordres fomentés par l'agitation seditieuse des comités, elles déplorent que cette répression ait été accompagnée d'excés et de cruautés dont les habitants paisibles ont eu à souffrir: il leur paraît donc urgent de venir en aide aux victimes de ces faits regrettables, et les instructions susmentionnées vous édifieront également sur les détails de l'action aux fins de secourir la population privée de tout moyen d'existence, faciliter son rapatriement et de pourvoir à la reconstruction des villages, églises et écoles incendiés.
Les gouvernements de Russie et d'Autriche-Hongrie ont le ferme espoir-que leurs efforts constants atteindront le but d'amener un apaisement durable dans les provinces éprouvées, et elles sont convaincues que leur conseils empreints d'impartialité seront écoutes dans leur propre intérêt, par tous ceux à qui ils s'adressent.

Ministarstvo unutrašnjih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Poverljivo. 24. IX/7. X

Čast mi je dostaviti Vam do znanja, da sam 23. ovog meseca dobio od načelnika okruga vranjskog šifrovanu depešu sledeće sadržine:
„Na tromeđi kod Krive Feje ovoga okruga sreza pčinjskog, nalazi se jedna četa bugarskih komita od 400 ljudi, koja hoće da pređe na našu stranu, pa sa naše strane da pređe u Tursku.
Naredio sam načelniku sreskom da im ni pod kakvim uslovima ne dopusti prelaz, jer ćemo ih razoružati i proterati.
O ovome čast mi je i vas izvestiti."

Stojan Protić

AS, MID, PO, 1903, F-I, D-V, G/18, pov. br. 1722.

272

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 1010. 24. IX/7. X

Ako još ne smeju da traže nagradu za svoju izmećarsku službu, Grci su se bar usudili, sledeći primeru Velikih Sila, da se žale Porti i da ulože proteste. Pregovori koji su se vodili u Sofiji između Ali Feruh-beja i generala Petrova, učinili su u Atini vrlo rđav utisak; ona se bila ozbiljno poplašila da Bugari ne dođu do nekih novih koncesija i zato se požurila da izjavi Porti svoje nezadovoljstvo. Pošto je izređao Velikom Veziru sve usluge koje im je Grčka učinila od početka ustanka, g. Griparis je tražio da se vodi računa o lojalnom i prijateljskom držanju Grka izjaviv pri tome da Grčka ne može dozvoliti da se Bugarima čine koncesije na račun i na štetu grčkog elementa, koji neosporno sastavlja veliku većinu makedonskog stanovništva. Pregovori koji su se vodili u Sofiji, prekinuti su skoro odmah iz početka iz razloga Vam već poznatim, ali me neće ni malo začuditi ako se Grci jednog dana pohvale da su oni stali na put daljem neposrednom pregovaranju između Carigrada i Sofije. Grci se nisu zadržali na svom protestu; sad je otpočeta kampanja protiv nas i oni će sva srestva upotrebiti da spreče priznanje srpske narodnosti i rumunske. Kad je početkom prošle godine g. Lahovari dobio formalno obećanje da će se ovo pitanje rešiti po njihovoj želji, — jednog mu je dana bilo čak javljeno da je ono i svršeno — Patrijarh, čim je za to čuo, uložio je protest i tako je ovo pitanje, koje su Turci doista hteli da svrše, ostalo još nerešeno. Ali, i pored sve njihove „lojalnosti", Grci će biti prinuđeni da progutaju i ovu pilulu.
Sad treba da pređem na glavni protest, t.j. na depešu koju su g.g. Kaliče i Zinovjev dobili od dotičnih svojih ministara Inostranih Dela i sa čijom je sadržinom austrougarski Ambasador upoznao Velikog Vezira i Ministra Inostranih Dela prekjuče u ponedeljak, a ruski Ambasador juče. Ja Vam, g. Ministre nisam telegrafisao izvod depeše zato što je ona bila otvorena — au clair — i Vi ste je u Beogradu mogli pre čitati nego mi ovde.
Zbog sarane jedne bliske rođake moje žene, moram da završim ovaj kratak izveštaj; sutra ću ga nastaviti.

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-V, pov. br. 1712.

273

Diplomatska agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj — Sofija
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 378. 24. IX/7. X

Pošto su u nedelju 14. ovog meseca održali parastos poginulim ustanicima, predstavnici Maćedonske organizacije priredili su, kao što sam pomenuo na zaključku moga poslednjega izveštaja Pov. br. 365*, jednu ogromnu manifestaciju. Jedna impozantna gomila Maćedonaca, pred kojom su nošeni likovi poginulih boraca, množina crnih zastava, obišla je ceo grad, držeći na nekoliko mesta za ovaku priliku prikladne govore. Jedna deputacija od tri lica bila je ispraćena đeneralu Rači Petrovu, da ga pita u ime makedonske emigracije u Bugarskoj šta misli Knjaževska Vlada preduzimati, da priteče u pomoć stanovništvu u Maćedoniji, čija su stradanja prevazišla svaku meru.

General Petrov odgovorio je evazivno, da će Vlada ispuniti svoju dužnost. Ovaj odgovor izazvao je veliko nezadovoljstvo kod Maćedonaca usled svoje nepreciznosti. Maćedonci uopšte prebacuju politici Kneza Ferdinanda i njegove sadašnje Vlade, da je neiskrena i dvolična. Njima je poznato da je veliko interesovanje Kneževo i zvanične Bugarske za pokret u Maćedoniji; oni ne sumnjaju da su i Knez i Vlada voljni da se late zajedničkih preduzeća, no sumnjiče ih da im pobude nisu čiste, već da hoće ovu posve pomućenu situaciju da eksploatišu u korist svoje sopstvene politike. S toga odgovor, da će Vlada umeti da ispuni svoju dužnost, nije zadovoljila nikog.

Ovo nezadovoljstvo, koje u ostalom nije nova pojava, produžuje da se ispoljava u novinarskim člancima i javnim predavanjima.

Knez i Vlada mislili su da će pretposlednji ruski zvanični kominike izazvati protiv Rusije veliko nezadovoljstvo u javnom mnenju, kome onda ne bi ostalo ništa drugo do da sve svoje nade položi u Kneževu ličnu, i ako za sada još posve neodređenu, politiku. No ova Kneževa samovoljna politika izaziva još mnogo veće nezadovoljstvo no što su to mogle da učine oštri izrazi pretposlednjeg kominikea. Nezvanični, no veoma rasprostrti organ Cankovljeve i Stojilovljeve partije, „Sofijske Vjedomosti“ potrudile su se da u nizu članaka objasne zašto zvanična Rusija izlazi protiv bugarskih težnji u Maćedoniji. Njihov redaktor nalazi, da je Rusija primorana da se za sad zauzme za održanje status quo i da izvede predložene reforme, usled toga što je njeni interesi vezuju na drugu stranu, i što joj današnji pogledi evropskih sila ne ostavljaju slobodne ruke u ovom pitanju. Rusija je učinila tako za Bugarsku, od nje se jedino ima nadati da će moći da učini nešto za Maćedoniju, — dakle Rusiju treba slušati. Sem toga, neblagodarnost i neiskrenost bugarske politike prema Rusiji, bila je u više prilika, a i danas je, takva, da je sasvim pojmljivo ogorčenje zvanične Rusije, koje ipak ne ide do neprijateljstva prema bugarskom plemenu. S toga pisac otvoreno veli u zaključku, da „bugarski narod ima živ i vrhovan interes da obuzda Kneza Ferdinanda, koji svojom pokvarenošću i intrigama rastrojava pravilno razviće Maćedonskog pitanja”.

U istom je smislu i poslednje javno predavanje Dr. St. Mihajlovskog. I on nalazi da Bugari suviše kritikuju i napadaju svojeg dobrotvora, svoega tvorca — Rusiju, i on za sve baca glavnu krivicu na Kneza. I on sa Žoresom nalazi da se vodi dvoboj između zvanične Rusije i „vrhovne neodgovorne vlasti” u Bugarskoj, no da udarci padaju na leđima bugarskog naroda. Bugarski

* V. pod br. 253.

narod treba da se privoli jednoj ili drugoj od svih zavađenih sila, no prethodno treba dobro da otvori oči.
Ovdašnji ruski i austrijski diplomatski zastupnici dobili su svaki od svoje Vlade naređenje da bugarskoj Vladi saopšte poznatu zajedničku austro-rusku deklaraciju o efikasnijoj kontroli i nadzoru, kao i o pomoći, koja ima da se ukaže postradalom stanovništvu.
Ovde se u dobro obaveštenim krugovima misli, da su se Rusija i Austro-Ugarska složile na ove nove kontrolne mere, usled predstavaka koje je u tom pravcu činila engleska Vlada. Ova je u smislu svojih poslednjih reklamacija Visokoj Porti i Kneževskoj Vladi, tražila proširenje usvojenih reforama. Veli se, da je prvo zahtevala za evropska tri vilajeta jednog guvernera hrišćanina, a posle je, popustivši donekle, iziskivala, da bar Hilmi-pašu zameni u njegovoj dosadašnjoj funkciji jedan hrišćanin. No Engleska nije imala nameru ništa po ovome preduzimati mimo Austrije i Rusije, i zadovoljila se, naposletku, novim merama jačeg nadzora.

Profesori Dr. Miletić i Geortov, koji kao delegati unutrašnje organizacije imaju da obiđu sve evropske prestonice, već su napustili Petrograd. Iz deklaracija Miletićevih uredniku „Novog Vremena" vidi se da se slaže sa onim što sam u svojim ranijim izveštajima rekao u pogledu pitanja: na koga pada odgovornost za današnje stanje u Maćedoniji?
Iako kaže da se ne može od njega očekivati da javno potvrdi da je general Končev Knežev čovek, da je radio po njegovim naređenjima i s njegovim novcem, on ipak konstatuje da i makedonska emigracija u Bugarskoj i unutrašnja organizacija u Maćedoniji, smatraju Kneževinu kao najmanje odgovornu za pokret od prošle jeseni, pa dakle i za sadašnji ustanak, koji je logična posledica prošlogodišnjih avantura — Končevljevih i Jankovljevih. No pri svem tom Miletić tako isto kategorički tvrdi, da Kneževa Vlada nema uticaja na revolucionarni pokret. On se s toga čudi kako ona može da s Portom počinje neke razgovore o umirenju Makedonije, pošto nema nikakvog pravnog ni faktičkog osnova da govori u ime unutrašnje Maćedonske organizacije, koja predstavlja s Bugarske strane jedinu stvarnu činjenicu u Maćedonskom pitanju. Bugarska po njemu, pripisuje sama sebi neki uticaj, kojeg u stvari nema, i podržava u Evropi mišljenje, kao da ustankom još upravljaju neki komiteti iz Bugarske. Miletić nalazi da ovakva mistifikacija može da bude fatalna i po samu Bugarsku.

Vojne pripreme produžuju ovde bez prestanka. Ukazom Kneževim pozvato je za 25. septembar 24.000 regruta, koji su trebali da služe tek 1. marta. Jedan divizijon artiljerije ispraćen je za Dugancu, pošto je bio prethodno potpuno mobilisan. Svi rezervni podoficiri pozvani su na vežbu. Nabavke konja i municije vrše se neprestano.
Đeneral Petrov izjavljuje po ovome stranim predstavnicima, da Kneževska Vlada nema nikakvih ratobornih smerova, no da je prinuđena da čini usled opasnosti koja grozi Bugarsku od nagomilanih turskih trupa.

Boško M. Čolak-Antić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-VI, M/89, pov. br. 2089, v. pov. br. 2070.

274

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 1015. 25. IX/8. X

Austro-Ruskom sporazumu mogu balkanske države puno što-šta da prebace, i to s razlogom; ali njegova je najgora strana po nas ta, što dve „najvećma zainteresovane Države na Balkanu" rešavaju pitanja koja se isključivo tiču balkanskih država ne tražeći prethodno ni njihovo mišljenje, a kamo li da ih pripitaju za njihove interese. I „vekovna neprijateljica" i „stariji severni brat" sporazumeli su se ne može bolje biti o načinu da nam kroje kapu, ne prema meri naše rođene glave već prema njihovim „nezainteresovanim" težnjama, „nepristrasnoj" osnovi, i sve to isključivo o „humanitarnoj" svrsi, i, kao što sam imao čast navesti, bez našega znanja. Izgleda kao da balkansko tropolje ne postoji više za balkanske narode, već za države „najvećma zainteresovane" na Balkanu. Dok se naši izvesni političari teše mišlju i dok oni propovedaju na sva usta da je austro-ruskom sporazumu odzvonilo i da će Rusija da uzme u svoje moćne ruke interese Slovena na Balkanskom Poluostrvu, donde ovaj sporazum uzima sve veće razmere; donde Beč sa znanjem Petrograda, a bez znanja Beograda i Sofije, sve više utiče na našu sudbinu (moj izveštaj od 7. pr. mes., Pov. br. 851)*. Da navedem samo jedan primer. Početkom ove godine baron Kaliče i g. Zinovjev spremali su u najvećoj tajnosti njihov famozni projekat o reformama, za poboljšanje sadašnjeg stanja hrišćana u Makedoniji, za uvođenje reforama u toj oblasti za osiguranje mira i reda u Turskoj; ovoj gospodi nije bilo potrebno znati šta o tome misle države koje, izgleda, i pored toga što su balkanske, da ipak nisu „najvećma zainteresovane na Balkanu". Ovih pak dana, i to zbog istog pitanja i istih reforama, radilo se još u većoj tajnosti. Sad ne samo što balkanske države nisu znale šta se u Mircštegu rešavalo, već su i sami ovdašnji ambasadori Rusije i Austrije bili u nezavidnome položaju da nisu imali ni pojma o donesenim odlukama njihovih ministara inostranih dela. Grof Lamsdorf i grof Goluhovski nisu ovoga puta našli za potrebno da, pre no što donesu svoje odluke, zatraže prethodno mišljenje svojih carigradskih ambasadora koji su se prilično proslavili sa izvođenjem reforama. Ovde već neki tumače ovaj postupak kao da su ministri nezadovoljni sa svojim ambasadorima; drugi pak vide ovo nezadovoljstvo i u tome, što u jednoj ovakvoj prilici nisu odlikovana baš ona dva ambasadora koji su imali najviše udela u pitanju o reformama.

Dok ne dođu nagoveštene instrukcije o kojima se govori u poznatoj depeši grofa Lamsdorfa i grofa Goluhovskog, instrukcije o kojima još ništa ne znaju ni sami zainteresovani Ambasadori, bilo bi sasvim bespredmetno nagađati o rezultatu pregovora u Mircštegu. Ali, već samo ova depeša pokazuje nam da će se poći drugim putem. U ovoj depeši neposredno je najvažniji stav onaj u kome se naglašuje kako su se obe carske vlade sporazumele o efikasnijem načinu kontrole i nadzora (d'un mode plus efficace de contrôle et de surveillance). Ovaj stav depeše zadaje Porti veliku brigu i proizveo je kod Turaka vrlo težak utisak. Zabuna je kod Turaka velika i ova će mera naići na velike teškoće. U diplomatskim pak krugovima sa najvećim se nestrpljenjem očekuju ove instrukcije. Ceo je svet radoznao da sazna u čemu se sastoji ova kontrola i ko će je vršiti, t. j. kome će ona biti poverena.

Nema sumnje da se sa uvođenjem kontrole za izvođenje reforama, pa ona bila ma pod kakvom formom, daje satisfakcija Bugarima. Ovom odlukom Rusija i Austrija našle su i za sebe i za Bugare jedan izlaz iz ovog već do krajnosti zamršenog i nesnosnog stanja. Nije se moglo ozbiljno zamišljati da će Petrograd i Beč kapitulirati pred Sofijom i zato niko nije mogao očekivati da će se pod pritiskom bugarskih revolucionara proširiti reformni program. U tome pogledu Bugari nisu mogli očekivati nikakvo zadovoljenje; oni su ga dobili u jednoj drugoj formi, u formi kontrole bilo Vel. Sila, bilo samo Rusije i Austrije.

Pitanje o reformama ulazi, dakle, u jednu novu fazu, i ma koliko da ona izgleda povoljnija po balkanske države, naročito po Bugarsku, ja pak mislim da je tek ova nova faza po nas sviju opasna i da će tek od danas svi naši pokreti biti paralizirani. Naročito će po nas biti opasno, ako se ova kontrola poveri isključivo Austriji i Rusiji, jer to neće biti ni više ni manje no jedan

* V. pod br. 162.

kondominijum sličan onom bivšem anglo-francuskom za Egipat. Bez prethodnog pristanka Velikih Sila, ja ne verujem da će se ma kakva kontrola moći zavesti i zato se može smatrati kao pozitivno da će za projektovanje nove mere Beč i Petrograd tražiti prethodni pristanak Vel. Sila, kao što su ga tražili i koncem januara ove godine za njihov projekat o reformama.
U koliko sam imao vremena da dosta govorim sa pojedinim ličnostima po ovom predmetu, svak je mišljenja da je u pitanju održanja mira učinjen velik korak unapred. Ma da je u samoj stvari i ovo jedno palijativno sredstvo a ne radikalni lek zlom stanju u kome se nalaze hrišćani, ipak je to u stanju da odloži na izvesno vreme sukob između Turske i Bugarske koji je bio na pragu. Od toga u koliko će se reforma izvesti i od toga u koliko će biti efikasna sama kontrola, zavisiće poglavito vreme za koje se mir može održati. Juče sam o tome govorio i sa g. Zinovjevom i on mi reče, da se u veliko nada „que les Bulgares se rendront à la raison". Ambasador mi još reče da je baš tog istog dana dobio dugačku depešu od Bahmetijeva u kojoj mu ovaj navodi kako se Kneževska vlada rešila na odlučne mere protivu agitatora i njihova prelaza preko granice i kako je ona rešena da u slučaju potrebe proglasi i opsadno stanje u pograničnim okruzima (da ne traži vlada generala Petrova opsadno stanje zbog predstojećih izbora?) „Il est à espérer que la Frontière bulgare sera bientôt débllayée de ces vagaibonds", dodade još g. Zinovjev, i iz njegovih reči jasno se vidi da je bugarska vlada zadovoljna sa rezultatom sastanka dvaju imperatora. Kad sam g. Zinovjeva upitao, kakav je utisak ova depeša proizvela na Porti, on mi samo reče: „c'est de leur faute, done ils n'ont rein à dire".

Jovan F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-V, I/36, pov. br. 1716, v. pov. br. 1712.

275

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 1017. 25. IX/8. X

Na poslednju promemoriju, koju su uputili Visokoj Porti ambasadori Rusije i Austro-Ugarske, i u kojoj su detaljno izneli sve zločine koje su Turci i turski vojnici po Makedoniji počinili, Visoka Porta je prekjuče odgovorila sa podatcima, po kojima izlaze svi podatci ambasadora kao netačni i oboreni i po kojima su zločine izvršili ne Turci i turski vojnici nego komite i ustanici.
Ovaj odgovor Portin učinio je na ambasadore vrlo nepovoljan utisak te se ovi sad spremaju da po tome učine malo drukčiji i ozbiljniji korak.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-VI, D-V, M/89, pov. br. 1717, v. pov. br. 1716.

276

Konzulat Kraljevine Srbije — Priština
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PO № 862. 25. IX/8. X

Kad se god uzme da piše izveštaj o stanju našega naroda u ovim krajevima, uvek se izlažu veoma slični događaji. Ista je uvek građa; pa su im i izveštaji skoro jednaki. Razlike može biti samo u broju fakata, no ni ova ne mora uvek značiti da je manje zlih dela bilo. Broj njihov, skoro je sigurno, više stoji do nemogućnosti da se fakta priberu. Naročito je to sad teško. Za saobraćaj nisu nikakvi uslovi, a izveštajne službe ovaj Konsulat i nema. Ja je bar nisam zastao. Otkuda bi trebalo da imam istinske pomoći, čini mi se da se odmaže. Baš danas srpski učitelji imaju ovde neku konferenciju. Ovamo su došli po pozivu i naročitoj dozvoli, a meni o tome ništa službeno nije saopšteno. Od toliko sakupljenih učitelja, ja sam dobio samo jedan kratki izveštaj. Ne radi se iskreno. Što ima, izložiću.
Već po drugi put dopire do mene glas, da se u Gilanu izrazio jedan Turčin kod našeg uglednog građanina, Vase Dičića, da se onamo drži veća vojska s namerom da posednu srpsko-tursku granicu od Kriljeva do Ojsbevca i da će ta vojska vrebati da se dohvati. Razume se da je ovo gola reč, koja samo toliko značenja ima da se vidi kako Turci misle da Srbija može stupiti u akciju. Ima i drugih težih poruka. Arnauti javno govore kako će zatrti Srbe ovde, da im traga ne ostane ako Srbija zarati. O ovoj mogućnosti više mi puta govori i Mutesarif. Njemu se naročito čini da Srbija neće ostati na miru, što se uporno pronose glasovi da i Srbija šalje komitske čete u Maćedoniju. Naročito mi Mutaserif pominje sudar turske vojske sa nekom komitskom četom pre četiri dana blizu Manastira Svetoga Prohora. Kod poginulih četnika nađeni su, veli, istinski bugarski pasoši, ali su ih vizirale srpske vlasti. Četnici su dakle iz Srbije prešli u Tursku. Još su kod poginulih četnika, bilo ih je 13 mrtvih, nađene srpske puške kokinjače, tako i municija. Ja sam Mutesarifu već više puta govorio, da Srbija želi ostati na miru. Ako po koji čovek, koji kroz Srbiju prođe za Tursku, i ode u četnike, to nikaki dokaz nije da ga Srbija šalje, a još manje da Srbija *čete* šalje. Ali na žalost i sami naši ljudi, koji iz Srbije ovamo dolaze, pričaju o nekim basnoslovno velikim komitskim četama. Po jednima, te se čete u Nišu vedžbaju, a po drugima u Beogradu upisuju. Naročito prosti muslimanski svet tvrdo veruje ovim glasovima.
Da pak i turske vlasti imaju slično uverenje o udelu Srbije u pokretu Maćedonskom i da u miroljubivo držanje Srbije sumnjaju, dokaz je u to što su iz Gilana noću između 21. i 22. ov. meseca na telegrafsku zapovest, izmarširalo tri tabora vojske i otišla na granicu u selo Kriljevo. Svoj polazak objavili su mecima iz pušaka.
O ovom u stvari posedanju srpske granice od strane Turaka, jamačno ste odmah izvešćeni od srpske pogranične vlasti.

Iz Gilana imam vest da su Arnauti iz sela Đerekara ubili sina Trajka Grnčarca, najviđenijeg seljaka u Gornjoj Moravi. Arnauti ne kriju svoje zle namere. Javno govore kako će potući sve viđenije Srbe a ostaviti samo decu i ono što ni zašta nije. I ovom ubistvu uzrok su glasovi o srpskim komitskim četama. Srpske pogranične vlasti treba da su pouzdanije u vršenju svoje službe. Bolećivo srce prema neravnoj borbi u Maćedoniji ne sme toliko daleko ići da se po koji čovek i iz Srbije pusti borcima u pomoć. Naročito nije tome vreme sad kad je tolika turska vojska pod oružjem i kad je skoro nemogućno da ko neopažen može preći granicu. Ta njina pomoć golemu nam štetu donosi. Eto gde nam pogibe Grnčarac kakvih malo imamo i po ugledu i po mogućstvu.

I u Donjoj Moravi pala je jedna žrtva. 16. ov. meseca pogibe na mrtvo Bogdan Trajković iz sela Klokota, u Gilanskoj kazi. Ubi ga Sali Bislim sin iz Karodaga. Ništa bliže nisam mogao saznati o ovoj pogibiji.

Na četiri dana pre ovoga slučaja, 12. ov. m., u Donjem Kuscu (Donja Morava u Gilanskoj kazi) bilo je ovo ubistvo. U kući Stojana Svilanovića zanoće tri zaptije: Maksud-on baša, Bajram Bošnjak i Cvetko Đorđević. Po večeri onbaša naredi Cvetku da obiđe konja u košari. Ovaj ode da vidi konja i pođe natrag.
U to grunu iz kuće puška njegovih drugova i Cvetko padne mrtav. Maksud i Bajram uzmu mu martinku i razmene metke, pa odu.

Ovde u Prištini mirnije je; jer je jača pažnja vlasti. Ali bez sitnijih istupa ne može da bude. 16. septembra iljavi istukoše Pančeta Backa usred čaršije. Tražili da im da testiju za 6 para, koje se prodaju po 24 pare. Panče nije dao. Zato je istučen.

Iljavi u manjim grupama i sa dozvolom i bez dozvole odlaze svojim kućama. Usput što naiđu uzmu. Naročito sad voće strada. Nezadovoljavaju se da se samo najedu, već naberu što poneti mogu.

Iz Peći sam saznao, da je u početku ovoga meseca Niko Nitović pošao iz varoši na svoje imanje. Tek što je izišao u polje, susrete ga na putu Arnautin Imer Kolčaković, juriši na Nika, obori ga, pritisne kolenima i zlikovačkim nožem izbode. Osam mu rana zadao od slabina pa niz nogu. Već bi prva bila smrtonosna, da nož nije zapro za kesu u kojoj Niko novaca imađaše. No i ovako teško da će živ ostati.
Isti Imer ne da da se škola u Belom Polju (selo kod Peći) gradi. Traži od učitelja 2.000 groša ili da mu se ustupi crkveni zabran, pa da dozvoli građenje.
Imer nije uhvaćen, čuva ga vlast. Da ga uhvati, bio je otišao sa zaptijama policijski komesar u Peći, Mehmed-efendija. Kad je s poterom došao do Imerove kuće, s kapije je samo zapitao je li je doma Imer. Čuvši da nije, vratio se ne zavirivši ni u dvorište.
Mehmed je vrlo nečovečan prema Srbima.

---

12. i 13 ovog meseca došlo je preko 260 Srba iz Kolašina da protestuje protiv novoga danka na ličnost i stoku. Protest je bio miran i razložan, ali bezuspešan.
Kad je onamo u Kolašin bio otišao činovnik da izvrši popis stoke, Kolašinci nisu hteli pristati. Došli su ovamo da obustavu pritvrde. Mutesarifu su izjavili da, živeći na onako siromašnoj zemlji, nisu kadri plaćati ni dosadašnje poreze. Duguju je na 200.000 groša. Sad kad im uzmu i nove poreze, ostaće bez ičega, jer je samo stokom i mogu platiti. Ali i ta stoka jedva da zalegne za dužnu porezu, baš da se sva proda. Ako dođe do naplate i novih poreza, oni s golom dušom moraju ostaviti svoje krševe i otići u svet. Izjadavši se ovako, vratiše se kućama.

Nije davno bilo, kada se objavila naredba, da činovnici i zaptije imaju plaćati hranu za sebe i konje, kad izlaze u sela ma kakvim poslom. Tako se počelo raditi, ali malo potraja. Sad već nikome ništa za hranu ne plaćaju, a zahtevaju da im se spremi što je najbolje.

Još imam da Vam javim, da je 9. ovog meseca pre podne dovezeno iz Vučitrna u Prištinu 25 kola municije. Smeštena je u Lapskoj džamiji, na kraj varoši idući Prepolcu.
Od sviju pograničnih mesta najviše je vojske u Gilanu. Onamo ima pet tabora iljava. Od njih su ona tri tabora što su poslata na srpsku granicu.
10. ovog meseca jedan prištevski i jedan vučitrnski tabor iljava, koji su donde bili u Prizrenu, odvedeni su u selo Banjcu u Ljumi; gde i kasarna ima a iz Ljume u Prizren doveden je jedan tabor nizama.

M. Marković

Original. AS, MID, Konzulat Priština, F-II.

277

Ministarstvo finansija Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. C br. 111. 26. I X19. X

U odgovor na pismo toga Ministarstva od 25. tek. mes. Pn. 1696 ovom Ministarstvu čast je skrenuti mu pažnju na pismo toga Ministarstva od 7. juna ove godine P№ 1072, kojim je izveštena ova uprava da je Porta dala formalno obećanje našem poslaniku da će se važnost privremenoj trgovinskoj konvenciji moći produžiti od 1. oktobra ove godine još za onoliko za koliko bude potrebno da se primi nova Konvencija od strane Narodne skupštine.
Kako je Konvencija već podneta Narodnoj skupštini, o čemu je naglašeno bilo i u Prestonoj besedi, to ne bi bilo izlišno, ako bi se Porta potsetila na ovo obećanje, te što pre donela odluku o produženju konvencije, kako ne bi nastupili prekidi u trgovinskim odnosima našim.

Po naređenju
Ministra Finansija
Načelnik

Original. AS, MID, PO, 1905, U/1, pov. br. 1703, v. pov. br. 1699.

278

Poslanstvo *Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin*
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 184. 26. IX/9. X*

Vrativši se jutros sa odsustva, o čemu Vas izveštavam službenim telegramom, bio sam došao po podne na nedeljnom primanju kod ministra inostranih dela. Baron Rihthofen primio me je sa izjavom zadovoljstva, što me opet vidi u Berlinu i raspitivao se za utiske koje sam dobio prilikom svog bavljenja u Beogradu.

* Omaškom ovaj izveštaj je odštampan već pod br. 209, sa pogrešnim datumom od 26. VIII/8. IX 1903.

Na prvom mestu, izveštavao se ministar o NJ. V. Kralju i Kraljevoj deci, pitajući me da li sam se predstavio NJ. V. Kralju i da li sam video Prestolonaslednika i njegovog brata i sestru.
Smatrao sam za korisno po odnose obeju zemalja da ministra upoznam u glavnim potezima sa načinom na koji sam na postavljana pitanja i NJ. V. Kralju i Vami, Gospodine Ministre, obeležio shvatanje, na koje su ovde po mojoj oceni naišli letošnji događaji i novo stanje u našoj otadžbini.
Baron Rihthofen mi je blagodario na vernom karakterisanju ocene i raspoloženja nemačke vlade, i više puta mi je potvrdio i ponovio uverenje da Nemačka prema novom stanju nije nepovoljno raspoložena, iako sa vojničkog gledišta izvesne pojave izazivaju oštru osudu, koja se ogleda i u pisanju cele štampe i u javnom mnjenju cele Evrope. Niti prema Kraljevoj ličnosti, niti prema Njegovoj porodici, nemačka vlada ne gaji osećaje nekakve antipatije, niko u Nemačkoj ne misli stvarati teškoće novom stanju, i oni samo mogu želeti da se položaj u zemlji konsoliduje.
Ova primedba dala mi je povoda da baronu Rihthofenu dam objašnjenja o sastavu nove vlade u smislu onom u kome ste imali dobrotu govoriti mi, kad sam imao čast videti Vas pre mog polaska iz Beograda, i obeležiti mu odnose u skupštinskoj većini kao i pobude i cilj postignutog sporazuma između obe frakcije Radikalne stranke.
Ministar se je zatim obeštavao kod mene o Vašoj ličnosti, i saslušavši moj odgovor, koji ga je ne samo upoznao sa Vašim dosadašnjim javnim radom i političkim držanjem, no koji se je osnivao i na ličnim iskustvima, koja sam mogao prikupiti, kad sam imao čast i zadovoljstvo da pod Vami služim i sa Vami radim, on mi je izjavio da moja saopštenja nalaze potvrdu u izveštajima koje je s druge strane dobio.
Na njegovo pitanje o držanju koje će nova vlada zauzeti u pitanjima spoljne politike, ja sam mu odgovorio, da je ono obeleženo prestonom besedom i da imam razloga misliti, da Vi nećete odstupiti od pravca koji je srpskoj spoljnoj politici propisan njenim tradicijama i geografskim položajem. Što se tiče odnosa prema Austro-Ugarskoj Monarhiji, za koje se ovde uvek jako interesuju, držim da ćete se, kao i dosadašnje vlade, starati da održite najbolje, i po obe strane toliko korisne prijateljske odnose sa susednom državom. Baron Rihthofen mi na to primeti, da takvo postupanje samo može biti u našem dobro shvaćenom interesu i dotače se tom prilikom i skorašnjih glasova u našoj štampi o tobožnjim namerama Austro-Ugarske, koje bi grozile našoj državnoj samostalnosti. Austro-Ugarska, po njegovom uverenju, ne misli ni na kakvu ekspanzivnu politiku, a najmanje danas, u prilikama u kojima se nalazi zbog svojih unutrašnjih pitanja.
Odnosno položaja u Turskoj, baron Rihthofen mi je i ovom prilikom izjavio nadu, da će se blagodareći energičnim predstavkama učinjenim u Sofiji za sada verovatno izbeći opasnost oružanog sukoba između Bugarske i Turske. Ja sam mu na to odgovorio, da se i kod nas polaže nada na to da će se uspeti mirnim putem da se poboljša stanje naših sunarodnika i uopšte hrišćanskog stanovništva u Turskoj, čije patnje nalaze kod nas najživljeg učešća i ne dozvoljavaju nam da ostanemo ravnodušni prema njihovoj sudbini. Ovo je učešće ne samo čovečno, no ono se objašnjava i sličnim početcima razvića našeg političkog organizma, te će ono uvek biti glavni pokretač naših iskrenih i toplih želja, da Velike Sile, koje su uzele delo pacifikacije i popravke žalosnog stanja u svoje ruke, postignu stvarne uspehe.
O rezultatu skorašnjih pregovora u tome pravcu između grafa Goluhovskog i Lamsdorfa u Mircštegu, reče mi baron Rihthofen, da još nisu detaljno poznati. Obećane instrukcije poslanicima obeju sila u Carigradu još nisu otpuštene, ali se misli da će kontrolne mere, o kojima je reč u zvaničnom communiqué-u bečkom i petrogradskom sastojati se u tome, što će se Hilmi-paši pridati na službu izvesni broj stranih oficira, naročito ruskih i austrijskih. Osim toga, postoji namera da se pristupi u sva tri vilajeta novoj administrativnoj podeli Sandžaka, pri kojoj bi se vodilo računa o narodnostima, te bi im se na taj način dao i nacionalni karakter. Sasvim novu tačku predloga za reforme predstavlja nameravana humanitarna akcija za materijalnu pomoć i repatriranje onih stanovnika koji su stradali usled ustanka i nečovečnog postupanja turskih trupa.
Ovaj novi elemenat baron Rihthofen pozdravlja sa zadovoljstvom, no za sada još ne vidi način na koji će se ta akcija moći privesti u delo, pošto su sredstva Sultanova, na koja se, može biti, u tom

pogledu računa, veoma slaba i iscrpljena dosadašnjim vojnim izdatcima.
Na kraju razgovora, baron Rihtofen mi je napomenuo da je dobio izveštaje o nameri jednog dela Skupštine, da u interesu štednje ne votira kredite za poslanstva, i da se govori o zamenjivanju berlinskog poslanika otpravnikom poslova ili čak o ukidanju zastupništva. Ni jedna ni druga mera ne bi bila u interesu srpskom niti korisna po obostrane odnose. U Berlinu otpravnik poslova ne može imati položaj i autoritet koji uživa poslanik, a važnost Berlina kao političkog centra i Nemačke kao velesile sama po sebi daje merilo za interese koji Srbija kao država treba da nalazi u tome da ostane ovde zastupljena kao i do sada. K tome dolazi u sadašnjem vremenu još i ta okolnost što se približava trenutak u kome će Carska Vlada verovatno pozvati nas da pristupimo pregovorima o novom trgovinskom ugovoru. I Grčka je pre izvesnog broja godina bila pokušala iz razloga ekonomije da na mesto poslanika pošalje otpravnika poslova u Berlin, no u vrlo kratkom vremenu uvidela je pogrešku, koju je učinila bila takvim postupkom, i našla se prilikama i potrebom pobuđena da opet postavi istu ličnost za poslanika. Pomenuvši mi, da bi dobro bilo da Vam o tome pišem i da Vam saopštim ovo iskustvo sa Grčkom, ministar mi je izjavio nadu, da će i dalje ostati u službenim odnosima sa mnom.

M. J. Milićević

Original. AS, MID, PO, F-IV, D-II, I/40, pov. br. 2101. v. pov. br. 2085.

279

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 1016. 26. IX/9. X

U svom pismu od 22-og t. m. PNP№ 1003.[1] Imao sam čast izvestiti Vas, kako mi se Veliki Vezir jako žalio na to što je srpska štampa podigla onoliku graju o srpskom uspehu u pitanju priznanja srpske narodnosti povodom postavljanja jednog predstavnika srpske narodnosti u poznatoj Vam Komisiji pri Hilmi-Paši. Vama, Gospodine Ministre, može najbolje objasniti sadanji Predsednik Kraljevske Vlade g. đeneral Grujić, koliko našim poslovima škodi saopštavanje novinama o radu našem u Turskoj, o kome te novine govore i onda dok je taj rad još u toku, dok još nije dovršen. Takav je slučaj sad i sa pisanjem zamenjivanja postavljenog predstavnika srpske narodnosti Nikole H. Kostića sa drugim podesnijim licem. Dok Veliki Vezir traži podatke o našem kandidatu, donde „Štampa" u svom broju od 22-og m. već donosi o tome saopštenja, koja su mogla poteći samo iz prosvetnog Odelenja poverenog Vam Ministarstva. O celishodnosti takvog postupanja toga Odeljenja ja, mirne savesti, ostavljam Vama, Gospodine Ministre, da presudite. Što se same Komisije tiče, onomad sam upitao g. Zinovjeva šta on o njoj misli. Ambasador mi odgovori da su mu nepoznate njezine dužnosti i da se on naročito raspitivao o tome kod V. Vezira ali mu i ovaj nije mogao dati tačna obaveštenja o delokrugu ove Komisije. Kad sam na ovo rekao g. Zinovjevu: „pa kad Veliki Vezir nije u stanju da opredeli karakter i značaj te Komisije, šta se onda može od nje očekivati", g. Zinovjev odgovori, slegnuvši ramenima: „ja držim da je sastavljanje te Komisije odgovor Sultanov Bugarima na njihov zahtev da se pod predsedništvom Hilmi-Paše obrazuje jedna bugarska komisija". Ovo mišljenje g. Zinovjeva o Komisiji je dakle potpuno identično sa mišljenjem koje sam imao čast izneti Vašem prehodniku u svom prvom izveštaju o njoj. U ostalom to je bilo lako i predvideti, čim ona nije potekla inicijativom samih Ambasadora.

[1] V. pod br. 268.

Obrazovanje ove Komisije Veliki Vezir saopštio je u svoje vreme usmeno kako ruskom tako i austrijskom Ambasadoru.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-VI, ggov. br. 2109.

280

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 1018. 26. IX/9. X

U jučerašnjem mome pismu P№ 1017*, imao sam čast izvestiti Vas kako je Porta svalila na komitetlije sve one zločine za koje su ambasadori Rusije i Austrije okrivili turske trupe. Izveštajem koji je poslao Sinodu, kosturski patrijaršijski mitropolit pritekao je u pomoć svojim turskim prijateljima. U ovom svome izveštaju mitropolit se žali na zločine i zverstva komitetlija i moli Sinod da učini korak na Porti za zaštitu mirnog hrišćanskog stanovništva od ovih zulumćara. Mitropolit je izneo puno strašnih i doista groznih zverstava, koja su bugaraši počinili. Porti je dobro došla ova žalba, koja ide u prilog njenom tvrđenju iznetom u odgovoru koji je ona podnela gorepomenutim ambasadorima na njihove predstavke, i ona je juče saopštila g. Zinovjevu i baronu Kaliče prevod žalbe kosturskog mitropolita.
Smatram za dužnost da Vam, Gospodine Ministre, pošljem u prilogu pod ... govor jednog drugog grčkog mitropolita.* Ovakve usluge Sultan mora nagraditi i Grci mogu mirne savesti čekati nagradu za njihovu tako časnu službu.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-VI, U/36, pov. br. 2109, v. pov. br. 2108.

281

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj — Atina
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

- 27. IX/10. X

L'Acropolis, un des principaux journaux d'Athènes, a publié avant-hier un télégramme de Constantinople d'après lequel l'iradé reconnaissant la nationalité serbe n'a pas été promulgué, comme un autre télégramme [l']avail annoncé, et en tout cas ce ne sera pas fait avant le mois de février de I'année prochaine, lorsque le Sultan reconnaîtra probablement en même temps la nationalité roumaine. Cependant cette dépêche *a passé* [est passée] presque inaperçue et le monde est resté sous l'impression de la premiere nouvelle. Depuis mon rapport précedent du 24 courant, il n'y a rien d'intéressant à signaler Votre Excellence à ce sujet.
Un journal des moins importants confectant les déclarations faites par Mr Balfour à l'archevèque de Canterbury relativement à la supériorité pretendue de l'element bulgare en Macédoine, parle

* V. pod br. 275.
* Mitropolit Serafim Naslic – Monastir. Odnosi se na rumelijske vilajete.

aussi des Serbes s'exprimant en ces termes: "En Macédoine des Serbes il n'y en a pas à proprement parler. Malgré les efforts et les dépenses des propagandes serbes pendant tant d'années, le nombre des slavophones (parlant slave) qui reconnaissent leur origine serbe ne dépasse pas les 20.000, et ceux-oi encore habitent, en majeure partie, les villages du Sandžalk d'Uskub, qui n'appartient pas à la Macédoine, ni [ne] fut jamais un pays macédonien. Au Kossi-fopède, que les Serbes appellent, à cause de Souvenirs historiques, la Vieille Serbie, habitent, autour de Prizrenne, près de 80 000 Albano-Serbes ortodoxes au milieu de 500.000 musulmans, pour la plupart albanais. — Dans le Sandžak de Novi-Pazar il y a aussi 120.000 Serbes orthodoxes; il faut noter cependant que ce Sandžak est bosniaque et qu il n'a rien à faire ni avec la Macédoine ni avec la Vieille Serbie. Des Rouimains, il "n'y [en] a pas non plus, car tous les Coutsovlaques ne sont que des Greos fanatiques. II n'y a done que des Grecs, parmi lesquels pres de 200.000 parlant Slave, et des Bulgares. Les Grecs dans les vilayets de Monastir et Salonique sont 700.000 et les Bulgares à peine 300.000, auxquels on pourrait ajouter ceux du Sandžalk d'Uskub, s'élevant à 75 000".

Un télégramme de Constatinople annonçait hier à un journal que le Ministre de Serbie a protesté auprès de la Porte de ce que le membre de la commission mixte mommé come représentant de l'élément Serbe est un Grec.

Comme j'avais prévu dans mes précédents rapports, la nomination d'un représentant spécial pour les Coutsovlaques a refroidi tout d'un coup le sentiment chaudement roumanophile de l'opinion publique en Grèce. Quelques organes de la presse ont ainsi repris les attaques qui étaient a l'ordre du jour de la presse athénienne avant l'entrevue d'Abbazia. Ils rappellent les pratiques de la propagande roumaine en Epire et [en] Macédoine contre la Grèce et les "basses intrigues" et les protestations de la Roumanie lors de l'annexion de la Thessalie à la Grèce, et en dernier lieu les efforts malhonnêtes de se créer une Eglise Indeṕendante a Constantinople. — Dans les relations officielles des deux gouvernements existe aussi une froideur assez prononcée dont on ne peut pas prévoir la portée, quoiqu'on s'efforce de faire bonne mine de côté et d'autres [d'un côté et de l'autre], se rendant a la nécessité des choses. — La visite que les étudiants grecs devaient rendre au Roumains à Bucarest a été cette fois encore contremandée afin d'éviter des manifestations patriotiques qui pourraient, entre étudiants, dépasser certaines limites nécessaires. Du moins c'est là la raison que les Roumains ont fait valoir pour demander l'ajournement.

Avant hier la police a encore arrêté ici trois Bulgares dans la prévention d'avoir acheté en Grèce des munitions et des explosifs pour envoyer en Macédoine aux insurgés et elle va les expulser. A Trikkala aussi un autre fut [a êté] arrêté.

D. Trangullis

Original. AS, MID, PO, 1903, F-VIII, D-III, U/5. po v. br. 5995.

282

Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Skoplje
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PP № 1372. 27. IX/10. X

Meni je veoma žao što moj prvi izveštaj odavde koji imam čast Vama poslati, a prvi uopšte o gospodinu mitropolitu Firmilijanu, mora da bude neuspešan svojom sadržinom. Odmah ću Vam kazati toliko da mi u relativno kratkom vremenu stojimo ponovo pred skopljanskim vladičanskim pitanjem: naime, g. dr Šuškalović tvrdi da gospodin Mitropolit pati od progresivne paralize, i ne daje mu više od dve godine života.

Besceljno je, a sad bi bilo čak i nedelikatno, istraživati i pominjati usled čega je došlo do ovog. Glavno je da je g. Mitropolit postao razvalina od čoveka. Meni su po dolasku mi, a o prvom viđenju s njime, oči bile pune suza gledajući Mitropolita uzete ruke, uzete noge, uzetog jezika, uzete volje — da ne pominjem ništa drugo. Reč koju gore o njemu napisah nije teško [...?] Mitropolit je — ponavljam — razvalina od čoveka. Njegova bolest kaže sve i ja na njenom pomenu stojim.

Ovakav kakav je danas nama je g. Mitropolit ne samo nekoristan nego i štetan: on je postao neodgovoran i neuračunljiv za svoje postupke. Pominjati ih, značilo bi pozleđivati nevolju bez nevolje. Na svakog koji ga vidi čini težak utisak, i, na nesreću, on tek sad usled posledica svoje bolesti, ima prohteva da bude pokretniji nego li onda kad je iz njega zdravlje bïlo. „Vašiot vladika so amali go dignite u kola" — dovikivali su zlurado nedavno bugaraši našim ljudima u Tetovu, kud je Mitropolit išao da služi u opravljenoj crkvi. Kakav utisak mora on činiti na one koji s njime moraju da rade, ne treba ni pominjati. Ja s njim ovakav kakav je ne mogu raditi, i on ne sme, jer ne treba, da ostane ovde. Kad to kažem, kažem potpuno svestan onih velikih muka što će nam doneti svakako bliski događaji, i kad je — dopustite mi da kažem — moj zao Usud hteo da možda i opet budem vođa našoj grupi u skorom skopljanskom vladičanskom pitanju. Meni je dužnost da, koliko mogu i umem, predvidim događaje, da im izađem na susret, i za vremena preduzmem ono što je potrebno da nas oni ne [bi] iznenadili, nego da bismo ih, po mogućem, uputili u svoju korist.

Polazeći sutra za Beograd po vašem pozivu radi „usmenog referisanja", kako piše u Vašoj sinoćnoj depeši, ja ću ovde biti kratak, jer ću i o ovom pitanju imati čast s Vama duže usmeno razgovarati. Pomenuću toliko da mi stojimo pred ovim potrebama:

Mitropolit mora odmah da se makne odavde i da ide lečiti, i ako mu ima leka, i da se ne vraća do potpunog iscelenja, ako to može da bude;

Na mesto njega treba upravu nad Mitropolijom da preduzme čovek koji će posle smrti g. Firmilijana (kad ovo pišem mislim na reč dr Šuškalovića) silom prilika postati skopljanski Mitropolit.

Povodom prve potrebe ja sam g. Mitropolitu govorio, naravno iz daleka, da treba da ide da se leči; to su mu uz mene i Šuškalovića naglašavali i drugi naši ljudi i prijatelji, čija nam pomoć u Carigradu kod ruske Ambasade, u trenutku kad se upražni vladičanski presto, može biti od velike pomoći. Do danas g. Firmilijan je voljan da ide tražiti leka, jedino moli da se iz Niša isprati ovamo g. doktor Mihailo Petrović, sanitetski major, da ga i on pregleda: molba i umesna i potrebna. Ne samo što ćemo ovim pregledom pouzdanije znati bolest g. Firmilijana, nego će nam i saveti ovog lekara — a verovaće mu, jer ga sam traži — jače opredeliti da traži odsustvo i ide odavde.

Već je teže pitanje o administratoru. Kad na ovog mislim ne mislim samo na onu veliku nevolju našu da mi uopšte nemamo dobre kaluđere i kandidate za vladičanska mesta (ona je opšta i za Kraljevinu i za tursku Srbiju), nego i na veliku potrebu našu da u ovdašnjem idare-medžlisu budemo predstavljeni. U prvo vreme po dolasku g. Firmilijana, prvo neznanje jezika, a potom, uz neznanje jezika, i bolest njegova, učinili su da mi kod svog čoveka na mitropolitskom mestu nismo zastupljeni u ovdašnjem medžlisu. Izlišno je pominjati strahovitu i nenaknadivu štetu koju smo trpeli zbog toga, kad se uzmu na um poslovi koje medžlis rešava. Administrator ne sme biti čovek nov ovim poslovima, i bez pogovora mora da zna turski. Jedini koga poznajem to je do skoro prota Sima iz Tetova, danas arhimandrit Sava. Njega je skoro g. Firmilijan zakaluđerio i dao mu čin arhimandrita. Na ovu poslednju okolnost skrećem naročitu pažnju, i kad ovog čoveka predlažem za ovo mesto, iako vrlo dobro znam njegove odlike, onda je to dokaz nemogućnosti da neko drugi mesto njega dođe.

Mitropolija ni u kom slučaju ne bi smela ostati na arhimandritu Savi. On bi imao samo da radi kod Suda ono što mu se naredi (a ja bih se postarao za garantije da nas mora slušati); da na slučaj smrti g. Firmilijana bude ovde i nametne svoju kandidaciju za Mitropolita, ali bi uz njega trebalo da se nađe jedno drugo svešteno lice koje bi se svojim ličnim osobinama nametalo svakom

administratoru, i koje bi u stvari bilo duša Mitropolije. Uz dobru crkvenu opremu i relativno dobro poznavanje ovdašnjih prilika, ovo bi lice valjalo da svetli i svojim patriotizmom, pameću, privatnim životom, ličnim ophođenjem s narodom, uopšte svim onim čim treba da se odlikuje pastir dobri. Ja za to mesto ne znam drugog kandidata do g. protu Stevana Dimitrijevića, doskorašnjeg rektora prizrenske bogoslovije; o njemu sam od svih dobrih i pametnih ljudi slušao samo lepu reč — jer ja ga ne poznajem iz ličnog iskustva. On bi ovde važio kao učitelj veronauke; u stvari on bi bio duša Mitropolije, i ja, koliko sam o njemu slušao, a malo s njime razgovarao, mislim da mu patriotizam neće dopustiti odbiti ovaj — zbog Turaka, i jer je on od celog sveštenstva — na oči potčinjeni položaj, dok bi on u stvari bio stožer Mitropolije i njen zbiljski administrator.

Na osnovu svega ovoga, a kao prvi korak na putu ostvarenja iznesenih predloga, imam čast moliti Vas:

1. da izvolite podejstvovati kod Ministra vojnog da se g. dr Petrović uputi ovamo da pregleda g. Firmilijana i o bolesti mu da svoje mišljenje;
2. da izvolite rešiti da se g. prota Dimitrijević uputi ovamo na službu. Možemo sa g. Firmilijanom zbog njega imati muke, naročito zbog sukoba koje je g. prota imao sa g. Nićiforom raško-prizrenskim Mitropolitom i zbog onih grdnih spletaka što su se vrzle blagodareći rđavim ljudima, oko g. prote, ali nije druge.

Uz ova saopštenja i predloge imao bih pisati i o neobično zapletenim i nepodesnim odnošajima između Mitropolije i Konsulata, kao posledici načina rada i misli g. Kurtovića, ali to ostavljam za docnije jer je sad pitanje g. Firmilijana nada sva druga.

Prepis ovog pisma poslao sam i poslanstvu u Carigradu.

Mihailo Ristić

Prepis. ASANU. Ostavština M. R., br. 14243.

283

Konzulat Kraljevine Srbije — Bitolj
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PP br. 716. 27. IX/10. X

Ne zbog toga što su se beleške, koje bi bile vredno saopštiti, nagomilale za ovu nedelju dana od poslednjeg mog izveštaja i ne zbog toga što bi se za to kratko vreme mogao zapaziti kakav jak pokret u akciji komitetskoj, nego zbog dva osetna gubitka u našim radenicima, razlog su što sam pohitao s pisanjem ovog izveštaja. Pre dva dana dobio sam glas da je u Krušju 16. ov. m. ubijen Dimko *Mihailović* mutevalija naše škole, od nepoznatih ljudi, a juče mi piše upravitelj ohridskih škola da je 18. o. m. opasno ranjen Mitar Đerović-Novović u Jablanici, opet mutevalija naše tamošnje škole, i da je sutra dan 19 ov. m. podlegao rani. Za prvoga se ne zna ko ga je ubio, ali mi izveštač piše da misle da su to vojnici uradili; on je nađen mrtav u vodenici. Drugi, Mitar, ranjen je u takvim okolnostima da se sumnja na komite da su oni bili ubice. U mesecu junu ove godine bili su zatvoreni u ovdašnjem zatvoru 15 bugaraša iz sela Jablanice. Na zauzimanje Mihaila G. Ristića, ondašnjeg šefa ovog Konsulata bili su svi pušteni. Sad su 22 jablaničanina, sa sveštenikom, ponova zatvoreni, i zaboravivši na dobrotu koju su im Srbi učinili — onda je naš sveštenik Mita Šumenković naročito molio g. Ristića da se zauzme za zatvorene bugaraše — osumnjičili su Mitra kao da ih je on optužio vlastima i pretili mu da će ga ubiti. Mitar je bio čiste savesti i ne samo da se nije bojao tih pretnji, nego je pozivao bugaraše da otvoreno izađu s optužbom, pa ako je kriv da ga otvoreno napadnu. To mu nije pomoglo jer su ga zlikovci sačekali

u busiji i izdajnički ranili u krstine. Upravitelj naš u Ohridu na glas o tome odmah je poslao jednog lekara da vidi ranjenika, ali je rana bila teška i Mitar je umro sutradan. Meni je čast saopštiti Vam ovoliko po prvim glasovima koje imam o ovim ubistvima; da ih proverim nisam imao još vremena, a čim dobijem podrobnije izveštaje imaću čast da Vam ih dostavim. Ubistvom Dimka *Mihailović*a mi smo izgubili čoveka koji se da zameniti, ali će nam gubitak Mitra Novovića biti kud i kamo osetniji. On je bio odličan Srbin, pošten čovek i za njime žale svi naši radenici koji su ga poznavali.

Iz Prilepa imam izvešće da mnoga sela trpe od vojske koja bije i muči narod tražeći oružje. Jedan seljak iz tih strana reče mi da se ovako više ne može podneti jer su muke velike. Upravitelj prilepskih škola piše mi da vojnici i bašibozluk čuda čine po srpskim selima, mada ova nemaju oružja, ili ako je što bilo seljani su predali. Žalbe nikakve ne pomažu, njih nema ko da usliša pošto je u vojsci potpuna nedisciplina. Pored sveg toga u tim stranama je i zloglasni Bahtijar paša koji je izgoreo Kruševo i koji samim tim zadaje veliki strah.

16. ov. m. zatvorila je vlast u Prilepu 3 bugarska popa među kojima i predsednika opštine Hadžipop Jovana; osim njih ima u zatvoru još nekoliko viđenijih bugaraša.

U prošlom izveštaju javio sam da je jedan oficir ubiven od vojnika u Pletvoru što je hteo stati na put pljačkanju. Taj je vojnik osuđen na smrt i streljan 15. ov. m. Talijanski konsul mi priča da su 20 vojnika određeni da streljaju svog druga pucali svi u vetar i tek na pretnju komandanta da će ih sve streljati pristali su ovi da ubiju osuđenoga.

---

17. ov. m. bio je veliki sukob između 7 bataljona vojske i preko hiljade ustaša oko sela Bojišta (Demir Hisarsko). Borba je trajala celog dana. Poginulo je 80 vojnika, a od četnika 17 i 11 je ranjeno.

---

19. ov. m. prispeli su ovde lord Brocke i dopisnik Rojterovog biroa N. A. Gwynne. 22. ov. m. otputovali su u pratnji nekoliko konjanika pod komandom jednog oficira, svoga dragomana i dragomana kojeg im je dao Hilmi-paša, u prespansku oblast. Pri povratku njihovom sreo sam ih kod Hilmi paše i u razgovoru video sam da nisu ništa videli ili bolje da su videli ono što je Turcima trebalo. Oni pričaju o stradanju muslomanskog stanovništva, o upaljenim turskim selima (tamo ih zaista ima četiri) zaključujući da bi terazije pravde i istine pretegnuli u korist Turaka.

---

22. ov. m. bio je ozbiljan sukob između vojske i komita na planini Pelisteru, 3 sata od Bitolja. Mada su i za vreme borbe i posle stizali mnogobrojni glasovi, oni su tako bili razni da se prava istina o gubicima s jedne i druge strane neće nikad moći doznati. Ja ću od njih zabeležiti samo one koje sam mogao proveriti, ali su i oni dovoljni da pokažu da je ovaj sukob jedan od najozbiljnijih od kako traje ustanak — u oči bitke pale su 3 čete na Pelister, pod vođstvom Arse Kolara iz Bitolja, Šterije Naćo (Vlah) iz Magareva (Naćo je bio pre 2 godine osuđen na 3 godine zatvora na osnovu publikacije rumunskih novina da pripada revolucionarnom komitetu. Kad je pre nekoliko meseci bila opšta amnestija oslobođen je i on) i još jednog vođe iz sela Capara čije ime nisam mogao doznati. Svega ih je bilo 90 četnika. Izdajom bila je o tome izveštena vlast i odmah pošlju mnogu vojsku, kojoj se pridruži bašibozluk iz okolnih turskih sela. Četnici budu iznenađeni te ne mogoše pobeći već su morali primiti borbu. Kako je Pelister potpuno ogoljen imali su muke da uhvate kakav zgodan položaj, ali im je u toliko opet pomoglo što su bili na visini dokle je vojska nastupala od podnožja planine. Bitka je trajala od 6 sati do 1 sahat u veče, po turski, i bila je očajna. Čete su potpuno uništene jer su našli oko 70 leševa ali je i vojska

morala imati mnogo gubitaka, koji se računa preko 200 ljudi. Od oficira je palo 6: jedan major, dva poručnika i tri potporučnika. Među ranjenim Turcima ima ih čije su rane od kamenja i pričaju da su se komiti kamenjem bili kad su potrošili sve metke. Arso vojvoda i Naćo poginuli su a treći se spasao sa nekoliko drugova.

---

23. ov. m. došao je iz Soluna Ministarstvu poznati dopisnik g. Povoljni. On se još bavi ovde.

---

24. ov. m. poslato je na zatočenje 123 zatvorenika, među kojima je bilo prilično i Turaka.

Predstavnika srpske narodnosti u komisiji za reforme Niku Hadži Kostića još nisam video. On se upravo nigde i ne viđa. 23. ov. m. zatrebao je on Hilmi-paši i ovaj pošlje policajca da ga potraži po varoši. Nigde ga po malo boljim gostionicama nije bilo i najzad ga nađu u jednom hanu u Kuri-Češme, gde je odseo i gde odsedaju samo kiridžije i fijakeriste. Poručio sam mu da mi dođe kad sam nije smatrao za potrebno da poseti srpski Konsulat.

U prilogu pod ... čast mi je poslati Vam beleške koje sam dobio iz Konaka o sukobima i predavanju oružja.

Prepis ovog pisma poslao sam svima poslanstvima sem Cetinjskog i Atinskog, Zastupništvu u Sofiji i svima konsulatima u Maćedoniji.

Pisar
Ljub. M. Mihailović

Original. AS, MID, PP, 1903, I/6, br. 4191.

PRILOG:
15. septembra 22 seljaka iz sela Dirmena i Desnjaka iz Varsena (oba u resenskoj nahiji) sa oružjem predali su se vlastima. Jedan seljak iz Erzena koji se oružjem odupreo, bio je ubijen, a iz istog sela oduzeto je 10 pušaka. Opet 15. septembra Porečka nahija predala je 128 i selo Latovo predalo je 5 pušaka. 16. septembra predalo se vlastima 6 seljaka iz Deirmena (resensko) 8 seljaka iz Rajiča, 18 seljaka iz Nivice i 7 seljaka iz Gorinova (sva u Prespanskoj nahiji). Sela: Šeštovo 3, Zagoričani 2, Kamanič 6, Čirilevo 3, Bamboki 2 puške, predala su vlastima (sva u Kosturskoj nahiji).
17. septembra predalo se vlastima s oružjem: 11 iz Linka, 6 iz Bukovića, 3 iz Dranova, 6 iz Pesonja i 1 iz Bitolja. Takođe predalo se i 4 seljaka iz Karamana (bitoljsko). Sela: Link 10 i Pesonja 6 pušaka predala su vlastima. Četovođa Pop-Đorđe iz sela Ležana s puškom predao se ohridskim vlastima. Jedan komita iz Banjice (lerinsko) ubiven je. 17. septembra u sukobu koji se desio na jednom brdu (u Demir-hisarskoj nahiji), ubijeno je 24 komita sa 2 četovođa. Oduzeto je 4 puške, jedan sanduk s municijom, mnogo stoke i razne druge stvari. Od vojske samo 1 bio je ranjen.
18. septembra desio se sukob oko sela Konamlata (kostursko) gde je poginulo 9 komita. Oduzeto

je 8 grahovih pušaka, 3 bombe i razne druge stvari. Kod jednog od ubijenih nađeno je pismo koje tvrdi da je bio sopstvenik istog učitelj u tom kraju.
Ubijen je 1 komita oko sela Perova (bitoljsko) a jednome, koji je ranjen pobegao, oduzeta je puška i neka pisma. 11 Bugara iz Bitoljske kaze predalo se vlastima. Predato je iz Kosturske kaze 44, a iz Kičevske kaze 10 pušaka.

284

Poslanstvo Turske Carevine u Srbiji — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Nº Gl. 870/115. 28. IX/11. X

Il revient a la Légation Impériale Ottomane que le 16 courant une trentaine d'individus arrivés a Nich soit de Belgrade soit d'autres villes du Royaume ont été diriges nuitemment vers la frontière. En outre trois caisses de bombes de dynamite auraient été envoyées sur la frontière pour être introduites dans les parages de Kumanova en Turquie.
Cette Mission Ottomane, après avoir verifié ces informations, a constaté la véracité de ces faits. Comme le comité central à Belgrade a su se procurer une quantité de cette matière explosible et qu'il continue à les envoyer avec des brigands dans la zône frontière, la Légation Impériale se fait un devoir de faire remarquer, encore une fois, au Gouvernement Royal les désavantages et rasponsabilités qui découlent de la continuation de cet état de choses, état qui va absolument a l'encontre des intêréts des deux pays et prie ile Département Royal des Affaires Etrangères de vouloir bien s'interposer énergiquement auprès de qui de droit afin d empêcher désormais l'expédition d'individus malintentionnés et d'éloigner les brigands qui se trouvent déjà sur quatre points de la frontière turco-serbe.

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-II, pov. br. 1796, v. pov. br. 1686.

Na poleđini:

Ministarstvu unutrašnjih dela

Beograd

Ovdašnje tursko Poslanstvo učinilo je Ministarstvu inostranih dela predstavku da je 16. ov. m. noću iz Niša tridesetak lica otpravljeno za granicu u nameri da se u Tursku prebace kao četnici. Ministarstvu inostranih dela čast je zamoliti Ministarstvo unutrašnjih dela da izvoli izvideti i javiti ukoliko stoje vesti za koje tursko Poslanstvo veli da su tačne.

Načelnik

Beograd
9. XI 1903.

285

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji — Petrograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 151. 29. IX/12. X

Jedan poznanik dostavio mi je u najvećem poverenju kopiju raspisa koji je pre neki dan rusko Ministarstvo unutrašnjih dela razaslao redakcijama sviju ovdašnjih novina. U ovdašnjem Ministarstvu unutrašnjih dela postoji naročito odeljenje pod nazivom „Glavnoe upravlenie po delam pečati", i ono vodi nadzor nad svima ovdašnjim političkim listovima, razašilje im poverljive raspise, daje uputstva za pisanje u ovom ili onom pravcu spoljne i unutrašnje politike, čini opomene, izriče kazne po štamparskim krivicama političke prirode i t.d.
Takav poverljivi raspis upućen je ovdašnjim novinama 23-eg ovog meseca, i iz njega mi je čast saopštiti Vam, u priloženoj kopiji, dva mesta koja se neposredno tiču Srbije. Iz toga ćete najbolje videti, kako je poslednja promena u Srbiji, t.j. sastavljanje parlamentarne vlade i tim načinom potpuno utvrđenje normalnoga stanja u državi, najpovoljnije primljena u ruskim državnim krugovima i kako ta okolnost razvija još jače prijateljstvo i simpatične odnose Rusije prema Srbiji.*

Stojan Novaković

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-VIII, I/9, pov. br. 1870.

286

Državni savet Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Br. 6149. 30. IX/13. X

Državni Savet rasmotrio je predlog zakona o trgovinskom ugovoru sa Turskom koji ste mu izvoleli poslati na proučenje i mišljenje pismom Vašim od 24. septembra 1903. godine, Pvr 1699. U 1, i meni je čast saopštiti Vam ovo Savetsko mišljenje.
Ugovor je zaključen na osnovu načela najvećeg ovlašćenja kao i svi ugovori koje je do sada zaključivala Kraljevina Srbija a važe i danas.
O pravima podanika jedne države u oblasti druge države, kao što su: prava nastanjivanja, pribavljanja, otuđivanja, prenosa i nasleđa, nepokretnosti i pokretnosti, u ovom se ugovoru ništa ne govori sa razlogom toga što je to uneseno u konzularnu konvenciju zaključenu 1896. godine, u kojoj je predviđeno da se srpski podanici u svima pravima izjednačavaju sa turskim.
U ugovoru su uglavnom obeležene sve pogodbe potrebne za ostvarenje načela najvećeg povlašćenja. Tekst je u ugovoru redigovan u glavnim potezima, kao i u ugovoru sa Austro-Ugarskom, a naročito sa Bugarskom, mada bi se mestimice mogla poželeti veća i jasnost i preciznost.
Predviđeni su svi slučajevi za koje najveće povlašćenje važi, kao:
1. Za povlastice već date kao i one koje bi se docnije dale drugim pograničnim državama radi olakšice u pograničnom prometu.
2. Na duvan proizveden u Carevini Otomanskoj, koji se pri izvozu u Srbiju ima podvrgnuti plaćanju izvozne carine od 4 groša od oke.
Trgovci, fabrikanti i industrijalci i jedne i druge države oslobađaju se sviju poreza i dažbina u drugoj državi kad putuju ili šalju na put svoje putnike sa mustrama isključivo u cilju industrije ili trgovine, a primaju porudžbine od lica koja vode trgovinu ili obavljaju kakvu industrijsku radnju.
Pobrinulo se je ugovorom da se međusobna trgovina ne otežava nikakvim zabranama uvoza i izvoza sa izuzetkom monopola sanitetske i veterinarske policije, što se moralo imati na umu

* Nedostaje prilog u dosijeu.

naročito usled veterinarske konvencije sa Austro-Ugarskom. Isti izuzetak predviđen je za ratne nabavke iz pojmljivih razloga.
Pa i za naplaćivanje unutarnjih dažbina na proizvodnju ili potrošnju predviđeno je da ono ide uporedo sa postupkom u tome sa najvećma povlašćenim državama.
Za sporedne takse uglavljeno je da se naplaćuju samo u koliko je doista i učinjena služba za koju se naplaćuju.
Nije zaboravljeno ni na robu koja na zemljištu jedne strane ugovornice podleže kauciji, da onda kad prođe kroz carinski zatvor ne bude na zemljištu druge strane razbaljena niti pečati i olova zamenjena ako su nepovređena.
Izražena je želja za uprošćenje i jednoobraznost u carinskoj službi kao i za urednu i bržu ekspediciju.
Predviđeno je da se roba za uvoz deklarisana može bez naplate carine i trošarinskih taksa, vratiti u svoju zemlju ako nije prešla u slobodni promet, ma to bilo i posle izvršenog pregleda.
Obe strane ugovornice obavezale su se da zgodnim načinom sprečavaju svako krijumčarenje, stavljajući toga radi jedna drugoj na raspoloženje svoje carinske organe.
Ugovorena je zaštita za fabričke i trgovinske žigove, industrijske crteže i modele, koji budu deponovani kod nadležnih vlasti, koje su izrečno obeležene.
Kad se pažljivo prouči ovaj projekt trgovinskog ugovora sa Turskom opaziće se u njemu ovi nedostaci:
1. Pomenuto je ali nije ničim ogarantovano uprošćenje zamršenog turskog carinskog postupka, koji je i suviše veksatoran, tako da su propali mnogi pokušaji činjeni od strane naših izvoznika da izvesnim važnim domaćim proizvodima prokrče put kroz i za Tursku;
2. Nije se pobrinulo da se hemijska analiza, koja se sada vrši daleko u unutrašnjosti, prenese na samu granicu i bude mnogo jevtinija, te će to i u buduće mnogo smetati izvozu izvesnih naših proizvoda, naročito rakiji;
3. Nije postignut nikakav popust za one naše artikle koji se u većoj meri izvoze u Tursku, a koje bi mogli u znatnijoj količini izvoziti no što je danas slučaj, kao što je to sa rakijom, užarijom, ovnovima, i t.d.; već je zadržata normalna carina od 8°/o i ako Bugarska uvozi bez carine;
4. Pogranični promet sasvim je izostao i ako njegovo zavođenje ekonomski razlozi imperativno nalažu. Bez naročitog pograničnog prometa ne mogu se nikada razviti pravilni odnosi između susednih država.
Ako su, kao što se može misliti, sadašnje unutarnje prilike u Turskoj bile uzrok te se do pograničnog prometa nije moglo doći, treba težiti, i svima silama nastati da se to postigne idućim ugovorom.
To su eto nedostatci projektovanog ugovora, koji bi možda nalagali da se on odbaci, kad ne bi drugi razlozi ekonomskog ili političkog značaja govorili u prilog njegov.
Tako, njime se prekida dosadanja privremenost, koja podobno svakoj oskudici ugovornog stanja koči napredak i polet u trgovinskim odnosima. Trgovinska konvencija zaključena s Turskom 31. jula 1899. godine, koja važi i danas produžavana je više puta za dva do tri meseca, dakle za tako kratko vreme da se niko od naših izvoznika nije smeo rešiti na kakav posao u jačim razmerama, ne znajući da li će konvencija posle toga kratkog roka opet biti produžena. Na taj način naš izvoz za Tursku nikada nije mogao dostići faktičku cifru do koje bi došao da je bilo stalnog ugovora zaključenog ma i za jednu godinu.
Moglo bi se istina primetiti da i ovom projektovanom ugovoru ističe već rok 1. januara 1904. godine, ali bi to tvrđenje bilo pogrešno pošto se u zaključku čl. 11-og izrečno kaže: da će taj ugovor važiti još jednu godinu, računajući od dana kad ga jedna ili druga od država ugovornica bude otkazala.
Na taj način važenje njegovo iznelo bi nešto više od godine dana, poklopilo bi se sa važenjem trgovinskog ugovora sa Austro-Ugarskom, pa i sa ugovorima zaključenim sa drugim državama.
To vreme bilo bi dovoljno da prateći tok pregovora za nov trgovinski ugovor sa Austro-Ugarskom spremimo se i zaključimo nov ugovor sa Turskom, u kome bi, nadati se, mogli bolje

obezbediti i zaštititi našu izvoznu trgovinu. Do to doba valjda će nastati redovne prilike u Turskoj te ćemo lakše moći sa njom pregovarati i zaključiti ugovor na duže vreme, no što je ovaj sadašnji.
Na kraju spomenućemo da je tekstu ugovora pridata tarifa koja obuhvata 47 pozicija, za koje su većinom smanjeni carinski stavovi i to samo u korist Turske, što će u fiskalnom pogledu uticati na nas štetno, jer će se tim smanjenim stavovima koristiti sve ostale države sa kojima imamo ugovore, a naročito Austro-Ugarska, i to na osnovu klauzule najvećeg povlašćenja.
Napominjemo, da su po neki stavovi manji no u trgovinskoj konvenciji zaključene sa Turskom koja danas važi. To je slučaj kod pozicija pod br. 7, 9, 15 (samo za roščiće), 17, 18, 20, 21, 27 (samo za istucanu papriku) i 30.
Veći su stavovi no u pomenutoj konvenciji samo kod pozicija 16, 18 (za kolače od šećera), i 97 (za vunu bolje kakvoće).
Kad se isporede stavovi u projektovanom ugovoru sa stavovima u Opštoj Carinskoj Tarifi i ugovoru sa Austro-Ugarskom dobiće se ova slika:
1. *Maslo*, nesoljeno ili soljeno i topljeno po projektu ima da plati 15 din. od 100 kilograma, po ugovoru sa Austro-Ugarskom i to nesoljeno i netopljeno 15 din. (br. 20 tač. v. tač. 2) a soljeno ili topljeno opet 15 din. (br. 49. tač. a.), po Opštoj Carinskoj Tarifi 20 dinara br. 107.
U konvenciji trgovinskoj, koja danas važi, maslo nije predviđeno te plaća koliko i maslo iz najvećma povlašćene države.
2. Sveža riba slobodna je kao i do sada.
3. *Lakerda* i *Čiros*, ne kaže se da li sveža ili usoljena, predviđena je da plaća 4 din. Međutim, po Austro-Ugarskom ugovoru plaća 12, po Opštoj Carinskoj Tarifi 15. Čiros je i po konvenciji do sada plaćao 4 dinara te time nije stanje promenjeno ali je sad umetuta i lakerda kao nov artikal, koji po poreklu nije iz Turske.
4. *Sipa* i *Morska riba zvana Karakatica* ima da plati 8 dinara, a po ugovoru sa Austro-Ugarskom 12 (br. 87), po Opštoj Carinskoj Tarifi 15.
5. *Skumrija* usoljena 4 dinara, kao i do sada, po ugovoru sa Austro-Ugarskom 12, po Opštoj Carinskoj Tarifi 15.
6. *Sveže školjke, Raci sveži i Ostrice sveže* slobodni su — u dosadanjoj trgovinskoj konvenciji nisu predviđeni, inače i po Opštoj Carinskoj Tarifi br. 85 oslobođeni su carine.
5. *Sezam u zrnu* 3 dinara u mesto kao do sada 3 1/2 dinara. Po Opštoj Carinskoj Tarifi 5 dinara (br. 21).
8. *Sočivo, bob, pasulj, krupni grašak (zeleni)* 5 dinara, koliko i po Opštoj Carinskoj Tarifi.
9. *Leblebije* 2 dinara, do sada 10 dinara, po Ugovoru sa Austro-Ugarskom 12 dinara, po Opštoj Carinskoj Tarifi 20 (br.
103).
10. *Salep* 20 dinara. Nije predviđen u trgovinskoj konvenciji. Po ugovoru sa Austro-Ugarskom 45 din. po Opštoj Carinskoj Tarifi 55 dinara (br. 220).
11. *Čugen* 1 1/2 dinar. U Konvenciji nije predviđen. Po ugovoru sa Austro-Ugarskom 45 dinara, po Opštoj Carinskoj Tarifi 55 (br. 220).
12. *Sveže grožđe i drugo sveže voće*, 3 din. kao i do sada. Po Opštoj Carinskoj Tarifi 5 dinara (br .21).
13. *Suvo grožđe zvano tirch* 2 din. kao i do sada, inače po Opštoj Carinskoj Tarifi 30 dinara.
14. *Suvo grožđe zvano razaki i sultanije* 6 dinara, kao i do sada, po Opštoj Carinskoj Tarifi 30 dinara (br. 200).
15. *Roščići, suve smokve* u kotaricama, u džakovima i u nizama 3 dinara. Do sada su po ugovornoj konvenciji plaćale samo smokve i to 3 dinara. Po Opštoj Carinskoj Tarifi svi ti artikli plaćaju 15 dinara (br. 199).
16. *Smokve u kutijama* 30 dinara. U važećoj ugovornoj konvenciji nisu predviđene. Po Opštoj Carinskoj Tarifi 15 dinara.
17. *Bademi sa ljuskom i bez ljuske, pistacije oljuštene i neoljuštene, pistacije zvane čambeaz, orasi i lješnici, kajsije i drugo suvo voće* 8 dinara. Do sada 10 dinara, po Opštoj Carinskoj Tarifi

bademi i pistacije 30 dinara (br. 200), lješnici 15 (br. 199) a orasi, kajsije i t.d. 5 dinara (br. 21).
18. *Kolači od pekmeza osušeni i urme* 3 dinara. Do sada urme arapske 3 dinara, a kolači od pekmeza nisu bili predviđeni. Po Opštoj Carinskoj Tarifi ako su bez šećera 20 dinara (br. 103) i po ugovoru sa Austro-Ugarskom 12 dinara.
19. *Pekmez od šljiva i od grožđa* 3 dinara. Do sada nisu predviđeni. Po ugovoru sa Austro-Ugarskom 12 dinara, ako je nezaslađen. Po Opštoj Carinskoj Tarifi 20 dinara (br. 103).
20. *Suva variva* 4 dinara. U konvenciji ih nema. Po Opštoj Carinskoj Tarifi 5 dinara (br. 21).
21. *Anis* 3 dinara. Do sada je plaćao 10 dinara. Po Opštoj Carinskoj Tarifi 30 dinara.
22. *Limuni, pomorandže, gorke pomorandže, kitre i narovi*, 3 dinara kao i do sada. Po Opštoj Carinskoj Tarifi 15 din (br. 199).
23. *Maslinke usoljene ili u salamuri u buradima, kotaricama ili džakovima*, 4 dinara, kao i do sada. Po Opštoj Carinskoj Tarifi 15 dinara (br. 199).
24. *Alva, rahatluk i tahin* 6 dinara, kao i do sada. Po Opštoj Carinskoj Tarifi 35 dinara (br. 104). Po ugovoru sa Austro-Ugarskom 25 dinara.
25. *Smola-mastik i Smola arabika* 30 dinara kao i do sada. Smola i mastika po ugovoru sa Austro-Ugarskom 6 dinara. Po Opštoj Carinskoj Tarifi 10 dinara. (br. 248). A Arapska Guma samo po Opštoj Carinskoj Tarifi 50 dinara (br. 217).
26. *Kapra usoljena ili u salamuri, u buradima*, 8 dinara. Nije je do sada bilo. Po Opštoj Carinskoj Tarifi 40 dinara (br. 201).
27. *Paprika netucana* 7 dinara, tucana 20 dinara. Do sada obe 20 dinara. Po Opštoj Carinskoj Tarifi 40 dinara. Sitna, a netucana — u mehuni 5 dinara (br. 21).
28. *Kore od pomorandže, od limuna, i od gorke pomorandže neušećereno t.j. prosto osušeno* 6 dinara, kao i do sada. Po Opštoj Carinskoj Tarifi 40 dinara (br. 201).
29. *Šišarka, kora rastova i jelova,* slobodno — i u Opštoj Carinskoj Tarifi.
30. *Žuto semenje*, slobodno. Do sada nije bilo predviđeno, a carini se po Opštoj Carinskoj Tarifi 12 dinara (br. 257).
31. *Kana* 5 dinara. Do sada nije bila predviđena. Po Opštoj Carinskoj Tarifi 60 dinara (br. 260).
32. *Tutkalo biljno u prašku (ćiriš)* 5 dinara. Inače 10 dinara. U Konvenciji nije bilo predviđeno. Po ugovoru sa Austro-Ugarskom 10 dinara. Po Opštoj Carinskoj Tarifi 15 dinara (br. 249).
33. *Konoplje i lan sirov ili u povesmu* slobodno. Do sada ograničeni samo na kosovski i solunski vilajet. Po Opštoj Carinskoj Tarifi, u kučinama 5, u povesmu 10 dinara.
34. *Užeta* 10 dinara. U trgovinskoj konvenciji nije predviđeno. Po ugovoru sa Austro-Ugarskom 10 dinara, a no Opštoj Carinskoj Tarifi 20 dinara (br. 321).
35. *Užarija svake vrste, kao kolani, uzde* i t.d. 20 dinara. Novo. Po ugovoru sa Austro-Ugarskom 20 dinara.
36. *Vuna sirova češljana ili grebenana* slobodno, kao i po ugovoru sa Austro-Ugarskom i Opštoj Carinskoj Tarifi. U trgovinskoj konvenciji sa Turskom, koja važi, nije predviđena, po ugovoru sa Bugarskom 5 dinara.
37. *Vunene prostirke svih vrsta, opremljene ili ne*, 50 dinara. Do sada nije predviđeno. Po ugovoru sa Austro-Ugarskom; prema vrsti, plaća 24—50 dinara. Po Opštoj Carinskoj Tarifi 50 i 75 dinara (br. 38—40).
38. *Prostirke obične od dlaka, osim kozijih*, 24 dinara. U Konvenciji, koja važi, nije predviđeno. Po ugovoru sa Austro-Ugarskom isto toliko, dok po Opštoj Carinskoj Tarifi dinara (br. 39).
39. *Prostirke pamučne, bez obzira na izradu, beljene, obojene ili u boji utkane, ili štampane* 25 dinara. Sadanjom konvencijom nisu predviđene. Po ugovoru sa Austro-Ugarskom 25 dinara, a po Opštoj Carinskoj Tarifi 75 dinara (br. 296).
40. *Svila sirova ili neupredena i čaure svilenih buba* slobodno. Dosadanjim konvencijama nije bila predviđena, a i po Opštoj Carinskoj Tarifi slobodna.
41. *Prazne okrugle kutije od običnog belog drveta za alvu i rahatluk* slobodne. U Konvenciji, koja danas važi, nisu predviđene. Po ugovoru sa Austro-Ugarskom 4 1/2 dinara, a no Opštoj Carinskoj Tarifi 10 (br. 56).

42. *Koks* slobodan. Do sada nije bio ugovoren a nema ga ni u ugovoru sa Austro-Ugarskom, ni u Opštoj Carinskoj Tarifi. Međutim, po imeniku robe izjednačen je sa kamenim ugljem, te je, dakle, slobodan.
43. I. *Nameštaj od mekog drveta, prosto premazan (pa i sa cvećem i drugim šarama prosto obojen), i samo u svezi sa pletivom od proste slame i okovima od gvožđa i to*:
a. *Sanduci od mekog drveta* 3 1/2 dinara, kao i u ugovoru sa Austro-Ugarskom;
b. *Ostali nameštaj* 5 dinara, takođe isto kao i u Austro-Ugarskom ugovoru,
II. *Drven nameštaj, sedefom išaran* 18 dinara. Po ugovoru sa Austro-Ugarskom i po Opštoj Carinskoj Tarifi (br. 348)
po 200 dinara.
III. *Drven nameštaj, pozlaćen ili bronziran ceo ili delimice* 30 dinara. Po ugovoru sa Austro-Ugarskom isto tako, samo što delimično šare ne utiču na carinjenje. Po Opštoj Carinskoj Tarifi 100 dinara (br. 62). Ove pozicije nema u sada važećoj trgovinskoj konvenciji.
44. *Opijum* 45 dinara, kao i po ugovoru sa Austro-Ugarskom. Po Opštoj Carinskoj Tarifi 55 dinara (br. 221).
45. *Životinjske dlake svih vrsta* slobodne. Do sada nisu bile predviđene ali su slobodne i po Opštoj Carinskoj Tarifi i po ugovoru sa Bugarskom.
46. *Sirove kože ovčije, jagnjeće, kozije i jareće*, slobodne. Do sada nisu bile predviđene. Po ugovoru sa Austro-Ugarskom sve su, osim jarećih, takođe slobodne, a i po Opštoj Carinskoj Tarifi.
47. *Vodenično kamenje* 2 dinara. Nema ga u postojećoj konvenciji sa Turskom. Po Opštoj Carinskoj Tarifi 15 dinara. Po ugovoru sa Austro-Ugarskom 2 dinara.
Prema tome, devet su pozicija oslobođene od plaćanja carine, i to sedam su oslobođene svima ugovorima važećim i Opštom Carinskom Tarifom, te ih je bilo izlišno naročito nabrajati, a dve su oslobođene ovim ugovorom, i to a) *Žuto semenje* (br. 30), koje je opterećeno Opštom Carinskom Tarifom (br. 257), a nije predviđeno u ugovorima ostalim, to je do sada carinjeno po njoj, te će se a sada tim oslobođenjem koristiti i druge države; b) *Prazne kutije* (br. 41) koje su ostalim ugovorima opterećene te i za njih oslobođenje ima da važi.
Sem toga, manji su stavovi no u tarifi ugovora sa Austro-Ugarskom kod pozicija pod br. 1, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 18, 19, 24, 32 (za ćiriš), 43 pod II i III. Prirodno je da će se njima poslužiti i druge države.
Naposletku manji su stavovi u projektovanom zakonskom predlogu no u Opštoj Carinskoj Tarifi kod pozicija pod br. 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14; 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25 (samo za arapsku gumu) 26, 27 (samo za tucanu papriku), 28, 31, 34, 37, 38, 39, 43, 44 i 47. Veći je stav jedino kod broja 25 za smolu i mastiku, ali je to iluzorno kad se za nju može tražiti da se carini po Opštoj Carinskoj Tarifi.
No pored svih ovih nedostataka projektovanog zakona Državni je Savet mišljenja da ga treba primiti iz već pomenutih razloga: 1) što produženoj Konvenciji ističe rok 1-og oktobra a ona nije produžena, te bi nastalo neugovorno stanje, koje je mnogo gore nego stanje koje će nastupiti ovim ugovorom; što će se njime dobiti nešto jače od godine dana, za koje bi se vreme bolje spremili za pregovore za budući ugovor, kojim se, ne bez razloga, možemo nadati povoljnijem uspehu, naročito zadobijanjem prava za pogranični promet na koji se neće moći pomišljati dokle se unutarnje prilike u Turskoj ne srede; i najzad 3) što ako ne bi usvojili ovaj ugovor nastalo bi neugovorno stanje usled toga što postojećoj Konvenciji ističe rok 1-og oktobra tekuće godine, te bi docnije možda teže bilo stupiti ponovo u pregovore.

Potpredsednik
Državnog Saveta

AS, MID, PO, 1905, F-VIII, D-VII, U/6, pov. br. 1765, v. pov. br. 1764.

287

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 1027. 30. IX/13. X

Juče sam posetio Velikog Vezira i čim sam se vratio u Terapiju imao sam čast poslati Vam sledeću šifrovanu depešu: "Strogo poverljivo. Veliki Vezir kaže mi da je primio iz Dvora iradu da se reši pitanje o narodnosti. Irada se neće obnarodovati i nikakve se naredbe vlastima neće izdati dok se na Porti ne pripremi sve što je zato potrebno. Instrukcije nisu još stigle ambasadorima". Vi ste, Gospodine Ministre, po svoj prilici dobili ovu depešu u isto vreme kad i moj izveštaj, PBr. 1020. I iz ovog izveštaja i iz jučerašnje moje depeše, Vi ste, Gospodine Ministre, izvoleli uvideti da se pitanje o narodnosti ne izvodi kao što treba; stvar se namerno oteže i izjave koje nam se daju ne odgovaraju istini. Uostalom i kad bih video iradu, i to jasnu i preciznu iradu, kojom se srpska narodnost na nesumnjiv način priznaje, ja ipak ne bih smeo da Vam javim, da je to pitanje svršeno, jer kad nemaju kuda, Turci izdadu iradu, samo se posle na njeno izvršenje mesecima čeka, a po koji put ona ostane mrtvo slovo na hartiji. Bojim se da nešto slično ne bude i sa ovom našom iradom, koja je već sama po sebi sakata, jer umesto da se tom iradom prosto na prosto prizna srpska narodnost, njom se samo naređuje da se reši pitanje o priznanju srpske narodnosti. Ne insistiram na stilizaciji ove irade; ona je i suviše providna.
Ja sam se, međutim, pravio nevešt, i umolio sam Velikog Vezira da me upozna sa naredbama, koje su izdate vlastima usljed priznanja naše narodnosti. Na ovo će mi Ferid-paša odgovoriti, da se na Porti sprema sve što je potrebno za izvođenje irade i dok ne budu gotovi sa ovim poslom, irada se neće obnarodovati, niti će se vlastima izdavati kakve naredbe. Kad sam mu na ovo primetio da se iz njegovih reči može predpostaviti kao da ovo pitanje nije konačno rešeno, Veliki Vezir rećiće mi da ima još samo neke formalnosti da se ispune, pa će se zatim sve odmah svršiti, jer su u ovom pitanju ministri saglasni i zato će ministarski savet usvojiti ovaj predlog čim mu se bude podneo. Posle toga Veliki Vezir stade me ponovo uveravati, da će on svoju reč održati i u ovom pitanju, kao što ju je održao pri rešavanju ostalih naših pitanja. (Mora se priznati, da nas do danas Ferid-paša nije ni jedan put prevario). I ovom je prilikom Veliki Vezir najživlje nastojavao da budemo diskretni i da ne objavljujemo više preko stranih depeša kako obećanja, koja nam Porta daje, tako i korake koje kod nje činimo. „Vi ne znate, reče mi on, koliko vam škodi ta vaša indiskretnost, ta vaša nepojmljiva navika da svu vašu radnju iznosite „na velika zvona. Eto, npr., vi ste tražili, po nalogu vaše vlade, da uklonim prištinskog muftiju; ja sam vam obećao da ću tu stvar izviditi, ali ja još nisam imao vremena ni da otpočnem taj izviđaj, a vi ste već bili po svima bečkim novinama objavili kako ste tražili da se muftija smeni. Predupređen o tome vašom indiskrecijom, muftija se obratio svojim prijateljima u Jildizu, i ono što bih možda svršio za 10—15 dana da vi samo to niste izneli na javnost, sad ne mogu da svršim ni posle 6—7 nedelja. Isti je slučaj i sa priznanjem narodnosti. Da to niste raztrubili po svima bečkim novinama kao veliki vaš uspeh, ja ne bih danas morao da se zbog toga pitanja borim sa Bugarima i Grcima. Ugledajte se na njih, reče mi najzad Veliki Vezir; nikad oni neće izneti na javnost svoje zahteve; niko me zna za korake, koje oni ovde čine i zato im niko i ne kvari posao."
Obećao sam Velikom Veziru da ću Vam, Gospodine Ministre, do slovca dostaviti njegove reči; čineći sad to, i ja ne mogu a da Vas najponiznije ne umolim da izvolite izdati najstrožije naredbe Prosvetnom odeljenju poverenog Vam Ministarstva, da više ne saopštava ni našim a kamo li stranim novinarima stvari koje su ovde u toku. Gospodin Đeneral Grujić najbolje će Vam kazati koliko je zbog toga odeljenja imao neprijatnosti. Danas, sa novim Vladarom, koji tako sretno oličava Srbiju, sa jednim novim režimom, koji je zemlja sa jednodušnim oduševljenjem pozdravila i sa jednom jakom vladom, koja je izraz ogromne većine naroda, mi se moramo nadati

uspehu i mi ćemo taj uspeh postići, ali zato su pre svega potrebne dve stvari: diskretnost i stalnost.
Na Porti je prestona beseda učinila dobar utisak; njome su zadovoljni i Veliki Vezir i Ministar Inostranih Dela. Mi smo prestonom besedom, još jednom i to sa najvišeg mesta izjavili, razuverili Tursku o pronetim glasovima da između nas i Bugara postoji pogodba o zajedničkoj akciji; i dobro smo učinili što smo saglasili naše neutralno držanje, jer su svi glasovi o tobožnjoj tajnoj pogodbi između nas i Bugara išli samo u prilog ovim poslednjim. Teško je razumeti kako samo izvesni naši soit disant političari, koji čak imaju pretenzije da određuju pravac kojim treba da ide naša spoljna politika, mogu jednako zahtevati da Srbija i dalje vadi iz vatre kestenje za tuđ račun. Nepojmljivo je, da su se ti političari mogli toliko zaneti da za ljubav jednog sporazuma, za kojim uostalom Bugarska nije ni malo pokazala da teži, žrtvuju naše rođene interese pa čak i da prebacuju bivšoj i današnjoj vladi njihov rad na priznanju srpske narodnosti. Dok se Bugarska istakla kao tutor Makedonije, kao jedini predstavnik njenih interesa i kao najzad njezin isključiv branilac; dok je ona pokrenula jedan ustanak, koji je trebao samo njoj, isključivo njoj da koristi; dok je ona uvek, pa i danas, svim svojim silama sprečavala ostvarenje naših skromnih zahteva, dotle ti srpski političari prebacuju Srbiji i posvećenje Firmilijanovo i priznanje srpske narodnosti, i dok najzad Bugarska gleda da se i danas neposredno sa Turskom sporazume i dok su uslovi za taj sporazum nov dokaz bugarske sebičnosti i isključivosti, dotle se Srbiji prebacuje njena neutralnost u jednom čisto bugarskom ustanku, koja je možda u nekoliko omela sofijske planove. A šta bi tek rekli i kako bi zapevali ti političari da je nešto i Srbija, po primeru Bugarske, u dva maha tajno pokušala da se sa Turskom sporazume i sprijatelji? I danas g. Načević, koga je Sultan odmah prvog petka po njegovom dolasku u Carigrad primio, radi na tome da neposrednim sporazumom sa Turskom izvuče za Bugarsku što veće koristi; i da Načević uspe u svome radu neće se posigurno naći ni jedan dosta lud Bugarin, koji će mu zameriti što je postigao uspeh na štetu nekog šimerskog sporazuma. Da ovi naši političari znaju koliko takvo njihovo pisanje škodi Srbiji i koliko se njime koriste Bugari pred Portom, kojoj predstavljaju kako je Srbija gotova da pravi sa njima cause commune, uveren sam da bi za navek prestali sa ovakvim, najblaže da se izrazim, lakomislenim pisanjem.
Rastajući se sa Velikim Vezirom, on mi još reče kako je dobio izveštaj da je Nikola Hadži-Kostić Srbin i da prema tome nema mesta njegovom zamenjivanju sa drugom ličnošću. Nisam insistirao, jer nisam mogao da pobijem navode Ferid-Paše, pošto nemam nikakvih podataka o ovom Nikoli na osnovu kojih bih mogao dokazivati protivno.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-VI, D-IV, N/21, pov. br. 1871, v. pov. br. 1718

288

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

- 30. IX/13. X

TELEGRAM
Otpravljen iz Carigrada 30. IX u 11 sati veče
Primljen u Beogradu 1. oktobra u 2 sata noću Urgent.

Primio sam vaš današnji telegram. Porta je dala pristanak, no Irada još nije izišla. Sutra idem u Jildiz. Molim nemojte još primenjivati diferencijalnu tarifu.

AS, MID, PO 1905, F-VIII, D-VI, U/1, pov. br. 1764, v. pov. br. 1703.

289

Konzulat Kraljevine Srbije — Bitolj
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd[*]

Spisak sela u kazama bitoljskoj, resenskoj, prilepskoj, lerinskoj, kičevskoj, kosturskoj, koja su postradala prilikom poslednjih događaja.

Bitoljska kaza:

Red. br.	Ime sela	Broj kuća	Izgorelo	Ostalo	Napomena
1	Novo Smiljevo	380	378	2	
2	Staro Smiljevo	13	10	3	
3	Đovota	240	240	—	
4	Rekovo	80	65	15	
5	Mogila	89	7	82	
6	Belče	9	8	1	
7	Žurče	58	5	53	
8	Rakitnica	48	13	35	
9	Rastovica	32	8	24	
10	Sopotnica	80	75	5	
11	Cer	240	200	40	
12	Delečno-Selce	52	52	—	
13	Krušje	64	64	—	
14	Ljeoreka	45	41	4	
15	Bolno	85	79	6	
16	Kriveni	68	58	10	
17	Zlatari	52	52	—	
18	Petrino	9	9	—	
19	Jehle	65	65	—	
20	Preljubje	10	10	—	
21	Volkodere	13	13	—	
22	Dupeni	75	75	—	
23	Berovo	75	75	—	
24	Pokrivenik	50	50	—	
25	Šurlence	20	20	—	
26	Oteševo	10	1	9	
27	Pretor	32	1	31	
28	Ljubojno	89	89	—	
29	Brančino	60	60	—	

[*] Na francuskom jeziku uz izveštaj od 20. XI/3. XII 1403, br. 884. Prepis u A SANU, br. 14243.

30	Nikolec	35	35	—		
31	R'mbi	?	71	?	70 tursk. i 1 hrišć.	
32	Penli	88	88	—	sve turske kuće.	
33	Podmočani	78	78	—		
34	Kruševo	?	350	?	183 kuće – 167 dućana	
35	Graždani	51	8	43		
36	Lanci	43	43	—	30 turskih, 13 hrišć.	
37	Birino	7	7	—		
38	Metomer	25	22	3		

Prilepska kaza:

Red. br.	Ime sela	Broj kuća	Izgorelo	Ostalo	Napomena
39	Čumovo	11	7	4	

Lerinska kaza:

40	Armensko	150	143	7	
41	Buf	245	229	16	
42	Krušoredi	77	35	42	
43	Prekopani	220	210	10	
44	Ljubetino	40	40	—	
45	Požele	270	7	263	
46	Neokozi	80	80	—	

Ohridska kaza:

47	Velmošči	230	230	—	
48	Skrobetno	80	80	—	
49	Zavoj	35	21	14	
50	Opeinca	70	70	—	
51	Sviništa	80	80	—	
52	Rečica	12	12	—	
53	Kurotica	60	60	—	
54	Ploke	32	32	—	
55	Botuč	56	56	—	
56	Struma	70	32	38	
57	Zlesti	65	65	—	
58	Belčišta	90	90	—	
59	Lešani	70	70	—	i Manastir „Svi Sveti“
60	Velmaj	80	80	—	
61	Brežani	65	65	—	
62	Ozdoleni	30	30	—	
63	Slatino	145	145	—	
64	Mramorac	65	65	—	
65	Laktinje	50	50	—	

Red. br.	Ime sela	Broj kuća	Izgorelo	Ostalo	Napomena
66	Vrbjani	40	40	—	
67	Rbinjo	35	35	—	
68	Godivlje	45	45	—	
69	Slivovo	50	50	—	
70	Turje	50	50	—	
71	Crljena Voda	50	50	—	
72	Prisovjani	70	70	—	
73	Zbždi	85	85	—	
74	Ržano	53	53	—	
75	Lokov	48	48	—	
76	Globočica	52	52	—	
77	Taš-Morunišča	70	70	—	
78	Misleševo	48	7	41	
79	Mešerišće	80	4	76	
Kičevska kaza:					
80	Dušegubica	25	20	5	
81	Ludovo	20	17	3	
82	Lenčeni	55	55	—	
83	Bataec	15	6	9	
84	Kozičino	60	34	26	
85	Svetoreči	34	27	7	
86	Orlanci	95	30	65	
87	Robetino	13	9	4	
88	Dupjani	50	50	—	
89	Knežino	40	12	28	
Kosturska kaza					
90	Zagoričani	500	500	—	
91	Smrdež	300	250	50	
92	Kosičec	253	250	3	
93	Blace	90	50	40	
94	Bobišta	110	110	—	

Red. br.	Ime sela	Broj kuća	Izgorelo	Ostalo	Napomena
95	D'mbeni	240	240	—	
96	Mokreni	180	180	—	
97	Višeni	160	160	—	
98	Crešnica	80	80	—	
99	Župonica i čifluk Ormen	120	120	—	
100	Pazdovišta	120	50	70	
101	Drenoveni	110	110	—	
102	Bomboki	40	40	—	
103	Lobenica	70	70	—	

104	V'lobel	120	80	40
105	Vrbnik	80	80	—
106	Crnovišta	40	40	—
107	Kondorobi	30	30	—
108	Šesteovo	160	60	100

AS, MID, PP, 1903, U/6, ASANU, br. 14243.

290

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Konzulatu Kraljevine Srbije — Bitolj

PP Br. 1698. 2/15. X

Povodom naimenovanja Nikole H. Kostića iz Skoplja za člana narodnosne komisije Vlada je preko svoga otpravnika poslova u Carigradu uputila protest kod Velikog Vezira iz razloga što Nikola H. Kostić nije dovoljno ni Srbin ni Grk i što ga je, po čuvenju, Patrijarh kandidovao za srpskog predstavnika. Protestujući, naš otpravnik po ovlašćenju Vladinom kandidovao na mesto Hadži Kostića Petra Kostića, sekretara Prizrenske Mitropolije.
Veliki Vezir pokazao se voljan da Hadži-Kostića zameni Petrom Kostićem i naredio je odmah da se piše Hilmi-paši, te da ovaj odmah izvidi stoje li naši navodi da Nikola Hadži Kostić nije Srbin, kao i da se informiše o ličnosti Petra Kostića.
Ako odgovor Hilmi-pašin bude povoljan, učiniće nam se po želji. Stoga mi je čast preporučiti Vam da nastanete kod Hilmi-paše da njegov izveštaj Porti potpomogne naše želje.
O rezultatu Vaših koraka izvestite me.

Andra Nikolić

Original. AS, MID, Konzulat Bitolj.

291

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 110. 2/15. X

Imao sam čast primiti Vašu cirkularnu depešu od 21. pr. mes. kojom ste izvoleli izvestiti i povereno mi Poslanstvo o sastavu novog Kabineta pod predsedništvom Đenerala Save Grujića, u kome ste Vi zauzeli portfelj Ministra inostranih dela. Sve ovdašnje veće novine donele su odmah listu nove Kraljevske Vlade po jednom Rojterovom telegramu iz Beograda, od kojih Vam šaljem isečke iz „Tajmsa" i „Dejli Njusa", radi ugleda, ali ni jedno uredništvo nije se tim povodom upuštalo u ocenu današnje situacije u Srbiji.
Ja sam smatrao da mi je ovom promenom Kraljevske Vlade pružena zgodna prilika da promotrim da li će ta okolnost imati kakva uticaja na buduće držanje Forin Ofisa prema Srbiji i otišao sam, sutradan, da posetim Ser Tomasa Sandersona, permanentnog državnog Podsekretara Ministarstva spoljnih poslova, koji se pre kratkog vremena vratio sa odsustva. Ser Tomas me je primio vrlo ljubazno, ali s rezervom, da to ne čini zvanično, nego samo privatno, kao prema starome

poznaniku, koga opet sa zadovoljstvom vidi posle tolikih godina. I kad sam mu ja spomenuo, da sam došao da saopštim promenu Kabineta u Srbiji, na osnovu Vaše depeše, nadajući se da će ta okolnost uskoriti regulisanje diplomatskih odnosa između Engleske i Srbije, Ser Tomas mi je odgovorio, ograđujući se da time ne želi da pokaže kakvo neraspoloženje prema meni lično, da će ti odnosi morati ostati isti sve dotle, dok se Kralj Edvard ne reši da naimenuje svoga poslanika u Beogradu, umesto g. Tesidžera, koji za sada upravlja njihovim Poslanstvom. Na moju napomenu, da su svi ostali evropski vladari davno poslali akreditive svojim ranijim predstavnicima u Beogradu i stupili s nama u redovne odnose, Ser Tomas mi je odgovorio da su moralni osećaji u ovoj zemlji vrlo jaki i da se javno mnjenje u Engleskoj još nije sasvim izmirilo sa stanjem u Srbiji posle poznatih događaja, od koga se mora voditi račun. Ja sam zamolio Ser Tomasa, da o mojoj poseti izvesti Lorda Lansdauna i da bude tako dobar javiti mi, kako on smatra moj položaj u svetlosti nove Kraljevske Vlade. Objasnio sam mu značaj sastava današnje Kraljevske Vlade i da ste Vi već bili Ministar spoljnih poslova pre deset godina, a u poslednje vreme da ste bili poslanik u Parizu.

Baš kad sam bio pošao u Forin Ofis došao je u Poslanstvo g. Arnold Gotrop, jedan od Rojterovih saradnika, koji je želeo da mu dam objašnjenje o pojedinim članovima novog Kabineta. Tom prilikom tražio je da mu kažem što i o sebi, i da bi on vrlo rado predao javnosti sve što bih ja hteo. Ja sam mu predstavio kako stvar stoji, no pošto mi on reče da se dobro poznaje sa Ser Tomasom Sandersonom, ja sam mu kazao da ništa ne javlja o meni dok se najpre ne vidi sa Ser Tomasom i ne čuje njegovo mišljenje o tome, jer ja ne želim da izgledam kao kakav agitator i da putem štampe dovodim i Kraljevsku Vladu i Forin Ofis u nezgodan položaj. Gospodin Gotrop je sasvim delio moje mišljenje, pojimajući delikatnost situacije, i obećao mi je govoriti sa Ser Tomasom još u toku istoga dana, i ja sam ga zaista sreo u čekaonici kad sam izašao od Ser Tomasa.

Idućeg dana, kao za pakost, došao je u Poslanstvo jedan od dopisnika najpopularnijeg lista u Londonu „Dejli Mejl", da me pita za adresu kakvog Srbina u Londonu koji zna engleski i hteo bi da im posluži kao tumač radi intervjua nekih Srba koji s mečkama putuju po Engleskoj i koji su juče došli u okolinu Londona. (High Barnet) iz Liverpula, odakle su ih gonile policijske vlasti, nedopuštajući im nigde da s mečkama izigravaju, zbog opasnosti po javnu sigurnost. Objasnio sam dopisniku zašto mu ne mogu ispuniti želju, ali da engleske novine greše što te ljude nazivaju Srbima jer to su sigurno kakvi cigani-čergari, kojih ima puno na Balkanu, osim ako ovi koje on misli imaju srpske pasoše; ali po njihovom azijatskom poreklu oni su toliko isto Srbi kao što bi Crnci i Indijanci bili Englezi kad putuju s engleskim pasošem. U razgovoru dopisnik mi je pričao da je dobro poznavao moga prethodnika i da vole Srbiju, moleći me da mu objasnim naše diplomatske odnose s Engleskom, što sam ja dragovoljno učinio, u onom istom smislu kao i Rojterovom saradniku.

Možete sebi prestaviti moje iznenađenje, kad sam sutra dan našao u „Dejli Mejlu" poduži članak o mome razgovoru s njegovim dopisnikom, pa bar da ga je verno predstavio, nego razlaže kako srpski poslanik pledira na Britansko priznanje!

Odmah sam napisao Uredništvu ispravku i molio ga da je štampa u idućem broju, ali u mesto toga, meni je poslao izvinjenje, s mišljenjem da publikovanje moje ispravke ne bi poslužilo cilju koji ja želim da postignem, nego na protiv da će tome pripomoći objavljeni intervju. Znao sam, da mi ništa ne bi pomoglo da se pustim u dalju prepisku s Uredništvom. Zato odmah napišem nekoliko reči Ser Tomasu Sandersonu i pošaljem mu prepis moga pisma Uredništvu i njihov odgovor.

Danas sam Dobio željno očekivani odgovor od Ser Tomasa, prema kome vidim da sam vrlo dobro uradio što sam mu odmah izložio celu stvar, i žurim se da i Vas upoznam sa svima pojedinostima, prilažući Vam ./2 kako sam članak „Dejli Mejla" o meni, tako i prepise moga pisma Ser Tomasu i uredništvu „Dejli Mejla", tako i originalne odgovore koje sam od njih dobio. Smatram za izlišno da Vam pošljem i prevod tih priloga, pošto znam da Vi dobro vladate engleskim jezikom.

Kad sam dobio tri primerka Prestone besede (na francuskom) kojom je Njegovo Veličanstvo Kralj otvorio sednice Narodne Skupštine, ja sam jedan primerak uputio verbalnom notom Forin Ofisu, a drugi sam poslao Rojterovoj Agenciji, požalivši se g. Gotropu na indiskreciju Dejli-mejlovog dopisnika. Ser Tomas mi je potvrdio prijem moje note i Kraljeve besede sa zahvalnošću, a i g. Gotrop je to isto učinio jednim podužim pismom, kojim se odužio na obećanju da će govoriti o meni sa Ser Tomasom, pa s toga Vam taj njegov odgovor kao i verbalnu notu Forin Ofisa šaljem na uviđaj, s molbom da mi ih po upotrebi vratite za arhivu Kralj. poslanstva.
Ovaj moj izveštaj ne bi bio potpun bez dva saopštenja „Tajmsove" iz Beograda od 6. i 12. ov. mes. situaciji u Srbiji", usled promene Kabineta, i „O Srpskoj vojsci", povodom nove osude oficira zbog niške afere, o čemu Vam prilažem isečke pod ./3, uz isek „O otvaranju Skupštine" iz *Tajmsa* od ov. mes.
Najzad da Vam javim, da je pre nedelju dana došao u London g. Cokov, novo naimenovani bugarski diplomatski agenat, s kojim se dobro poznajem iz Atine i istoga dana došao je da nas pohodi. Izgleda da on želi da bude s nama u vrlo prijateljskim odnosima, jer nam je otvoreno govorio o svojoj misiji, na ime, da ako Engleska ne potpomogne da Makedonija dođe do svoje samostalnosti, oni će morati zaratiti s Turskom, pa kud puklo da puklo, jer ovako ne mogu više da egzistiraju. Polovinu državnih mesta u Bugarskoj zauzimaju Makedonci i oni se moraju njih jednom otresti; u krajnjem slučaju, Rusija neće dopustiti Turskoj da uništi Bugarsku, nego će prosto ona zauzeti njeno mesto! Budžet njegove Agencije iznosi 70.000 franaka godišnje, pored 600 lira spec. na kiriju i 1.000 lira spec. na instalaciju Poslanstva! Samo da ne bude: Ko visoko leti taj nisko pada.
Deputacija makedonskog komiteta otputovala je iz Londona, pošto je provela ovde 3 dana. Odmah posle njenog odlaska Balkanski Komitet objavio je preko novina da je za pomoć stradalnicima u Makedoniji potrebno najmanje 100.000 lira sterlinga, jer ima preko 50.000 nevoljnika bez krova nad glavom, i apeluje na poznato englesko milosrđe. Interesovaće Vas, da se oko neko doba noći sinoć, obratila na mene ovd. Glavna pošta, s pitanjem: da li mi je poznata adresa bugarskog diplom. agenta Cokova. Ja sam im je dao.
Danas je objavljena potpuna lista rekonstruisanog Balfurovog Kabineta, o čemu ću imati čast javiti Vam idućim izveštajem.

Aleksandar Z. Jovičić

Original. AS, MID, PO, F-II, D-VII, I/7, pov. br. 1787.

PRILOG

DAILY MAIL, FRIDAY, OCTOBER 9, 1903.
A FORLORN AMBASSADOR
SERVIAN MINISTER PLEADS FOR BRITISH RECOGNITION

M. Yovitchitch, the Servian Charge d'Affaires, at present resident in London, is in a position which requires the exercise of diplomatic qualities of exceptional delicacy. Owing to the recent regrettable events which happened in his country the British Government will not officially recognise his presence here.
The position thus created is almost Gilbertian. The Foreign Office authorities do not decline to transact certain necessary business with the Servian representative, but he is excluded from all official intimations, and he does not receive invitations to state functions. M. Yovitchitch was appointed Charge d'Affaires when M. Mijatovich resigned his position as Envoy Extraordinary and Minister Plenipotentiary after the extinction of the Obrenovics Dynasty.
Yesterday he made a direct appeal on behalf of his country and his countrymen.
"Every other nation in Europe," he declared, "has recognized Servia. Here, however, I am living

the life of a hermit. But while I respect the opinion of the British people, I hope that soon the ban of national displeasure will be removed, and Servia will once more have an accredited representative in England.
You must remember that we are a young and rising nation. We feel our freedom now for the first time. All this surely entitles us to some sympathy. In the making of nations it is impossible to consistently wear the velvet glove. Yes, there was murder. But now we have our beloved Peter. Do not, please, forget that we are young, very young. Great Britain is at the top of the tree. We want the friendship of the Powers, and are prepared to hold out the olive branch."
An expression of sincerity illuminated the dark, handsome features of the Servian Minister as he made this appeal. In a mansion in Palace Gar- dens-terrace, the interior of which is furnished on a plain but comfortable scale, he awaits the verdict of the British Government and people.

To the Editor of the "Daily Mail"
Dear Sir, London, 9th October 1903.

I regret very much to see in today's issue of your popular paper a paragraph referring to myself. The conversation I had yesterday with one of your correspondents was never intended for publication. The gentleman who called at my house only wished to ask the address of some Servian in London who knew English and would do translation work for their paper. And had I thought for a moment that he wanted to interview me, I never would have said a word to him of my position here, as I have already refused several others who pro¬posed advocating my reckognition as Servia's representative, through the English Press. I begged them not to mention even that I had arrived here not wishing in any way to bring myself before the public until Foreign Office should see its way to regulate my official position in accordance with my credentials. I spoked to your correspondent with a certain frankness as he said he had known my predecessor well and that he was an admirer of my country, but I never wished what I said to be used for publication, much less that I have made a direct appeal to him to intervene on behalf of my country and my countrymen as he has done, no doubt with the best of intentions.
Please insert this in tomorrow's "Daily Mail" and oblige yours truly,

Alex. Z. Yovitchitch.

Foreign Office
October 14. 1903

Private

Monsieur Yovitchitch
Dear Sir,

I return with thanks the correspondence enclosed in your letter of the 10th instant.
The statement made in the Daily Mail has not I think attracted much notice, which is fortunate, as it might have given offence.
As far as I am abble to observe an attempt to draw public attention to your position by means of the press wont not be likely to promote the object you have in view of obtaining formal recognition.

Believe me
Yours sincerely
Monsieur Yovitchitch T. Sanderson

Generalni Konzulat Kraljevine Srbije u Francuskoj — Pariz
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Br. 21. 2/15. X
Poverljivo.

Likvidacija kraja septembra 15 — 30. svršila se relativno dobro po srpske papire, jer su oni dosegli vrednost od 72 i na poen i po pretekli prošlu likvidaciju.
Što je još markantnije u ovoj hausse naših papira, to je prvi i drugi oktobar, za koja dva dana naši su papiri dosegli još dva poena i zaključili sa 74.
Posmatrajući našu poslednju „hausse", vidimo da se papiri penju u skokovima, i da su ti skokovi obično između dve sedmice, što jasno pokazuje da se papiri veštački penju i da ona grupa koja nas je gonila na „baisse", sad je prešla na „hausse". Mali igrači, koji su ostali još na „baisse", jer nisu na vreme namirisali ovaj vollface, sad plaćaju ceo trošak i time tako jako i brzo teku rentu.
Kao opasni znaci ove „hausse" nalaze: naše unutrašnje prilike, saziv Skupštine i sastav vlade; zatim: poboljšanje balkanskih prilika i stanja, konferencije carske u Beču i skoro jasna iznemoglost balkanske bune.
Ni pri padanju naših papira nisu svi politički razlozi bili mereni onom merom kojom bi trebalo i koju zaslužuje naš kredit, nego je sve to bilo uveličano i još kako.
U prošlim mojim izveštajima javio sam: da grupa i ako nam obećava publicitet i „hausse", neće rizikovati ni pare dok ne dođe do uverenja da su pri kraju zapleti svake vrste i da sad može ići sigurnim korakom — sad je to doba nastupilo.
Svaka hvala; kojom bude izišao sindikat ne treba da se kupi onako kako izgleda, nego po njenoj stvarnoj vrednosti i ne priznati grupi da je ona ponova spasla srpski kredit, nego da je jedva činila kao što valja svoju dužnost.

M. Barlovac

Original. AS, MID, PO, P/45, pov. br. 1706, v. pov. br. 1614.

293

Konzulat Kraljevine Srbije — Priština
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PP No 880. 2/15. X

Čast mi je podneti Vam u prilogu žalbu arhimandrita Manastira Deviča, g. Manojla, koju mi je uputio AE i Mitropolit g. Nićifor, pod br. 1303. U njoj su izloženi zulumi, koje čini manastiru vojvoda Devički, Feka Bajramović, sa svojim ljudima. Razume se da ni kod drugih manastira nije bolje stanje. Stoga i šaljem Vama na uviđaj ovu žalbu a ne g. Malikovu, koji je tu skoro bio u Deviču i jamačno od samoga g. arhimandrita čuo sve i sam se uverio, probavivši onamo tri dana.
Da se ovde kod turske vlasti traži kakva pomoć, ne pomaže, jer ona nema snage ni avtoriteta prema Arbanasima otkad je asker trgnut na drugu stranu, a možda čak i ne sme, bojeći se da ne izgubi poverenje u Carigradu, nego Vas, Gospodine Ministre, molim, da izvolite činiti što nađete da treba.

M. Marković

Original. AS, MID, PO.

294

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 1036. 2/15. X

Govoreći o instrukcijama, koje imaju dobiti ovdašnji ambasadori Rusije i Austrije, ja sam u svome izveštaju od 25 pr. mes., Pov. br. 1015*, imao sam čast izneti Vam svoju pretpostavku da će Austrija i Rusija za uvođenje kontrole i nadzora tražiti prethodni pristanak Velikih Sila, — kao što su to učinili i početkom februara meseca, pri uvođenju svoga reformnog projekta, — pa tek pošto ga budu dobile, da će Portu upoznati sa donesenim odlukama u Mircštegu. Po svemu izgleda, da je ova moja pretpostavka bila osnovana, jer se inače ne može protumačiti što instrukcije nisu još stigle. Ovo već nije dobar znak i ovde se pogovara da su iskrsle neke teškoće od strane Engleske i Italije. Ako dve „najvećma zainteresovane države na Balkanu" misle da zavedu austro-rusku kontrolu i da počnu Turskom upravljati a leur guise, verovatno je da njihov plan neće olako proći; ako li pak misle, da zavedu međunarodnu kontrolu, one će naići na ozbiljan otpor i na Porti i u Jildizu. Koliko sam imao prilike da čujem, Turci ozbiljno misle da odbiju međunarodnu kontrolu. Lako je, dakle, pojmiti grozničavo stanje u kome se nalaze i Sultan i njegovi doglavnici. Dokle jedan deo Turaka za svu ovu nesreću okrivljuje, i to s razlogom, Bugare i misle samo kako će im se docnije osvetiti, dotle drugi već počinju propovedati izmirenje i neposredan sporazum sa Bugarskom, misleći da će na taj način moći ako već ne sasvim izbeći kontrolu, a ono je učiniti što slabijom i po mogućnosti izigrati. Ne znajući ni sama na koju će stranu, Porta je u ovoj nedoumici još neodlučnija; ona lavira čas ovamo, čas onamo i zato niti sme da se upusti u dublje pregovore sa vasalnom Kneževinom, niti pak sme započete pregovore sasvim da prekine. Porta sa nestrpljenjem čeka da joj jednom g. Zinovjev i baron Kaliče saopšte zahteve svojih vlada, a, možda, da sa još većim nestrpljenjem čeka odgovor Velikih Sila na ovaj nov austro-ruski predlog; pa i to još nije sve: treba videti šta će na to reći Bugarska, a šta komiteti, — tek kad joj sve to bude poznato, Porta će se možda moći na nešto odlučiti.
Ovu neodlučnost Portinu, ovo njeno kolebanje i njeno izvijanje danas kanda g. Načević po najviše oseća. Sem lepih reči i laskavog prijema kod Sultana, ne verujem da je g. Načević do danas nešto više dobio. Porta ga šalje u Jildiz, ovaj ga vraća Velikom Veziru i tako vreme prolazi, koje ipak donosi Bugarima moralnu dobit, jer se ona u makedonskom pitanju jednako ističe nad ostalim balkanskim državama. Dok se iz Beča i Petrograda šalju Bugarskoj ozbiljne opomene, i dok joj se stavlja do znanja da se makedonsko pitanje ima rešiti po već utvrđenom programu, dotle se ona na sve to pravi više ili manje nevešta; i pored toga što unapred zna da joj nikad ove dve Sile neće dozvoliti da se u pitanju o reformama neposredno sa Turskom sporazume, bugarska vlada ipak i po drugi put otpočinje direktne pregovore sa Portom. Blagodareći i njenoj drskosti i upornosti i njenom sistematskom i neumornom radu, blagodareći tolikim stranim listovima, koje je ona uspela da za sebe zadobije, Bugarska je uspela da se u očima tolikog čitalačkog sveta skoro identificira sa Makedonijom. Svet više ne odvaja Bugarsku od Makedonije, ta dva imena idu uvek uporedo; sudbina Bugarske kao da je vezana sa sudbinom Makedonije; pa i sama evropska diplomacija pri raspravljanju ovog pitanja, najviše vodi računa o Bugarskoj. To je ta za Bugarsku velika moralna dobit, koju sam malo pre spomenuo i koju Kneževina ume tako vešto da eksploatiše.
Pre no što završim ovaj izveštaj, dozvolite mi, Gospodine Ministre, da progovorim još dve reči o

* V. pod br. 274.

pregovorima, koje g. Načević vodi sa Portom. Već sam imao čast napomenuti, da je bugarski diplomatski agent i ovog puta lepo primljen i u Jildizu i na Porti. Gospodin Načević na nekoliko se mesta izjasnio kao Bugarska i treba i želi da se sama neposredno sa Portom sporazume i kako je u interesu obeju država da uzajamnim koncesijama izravnjaju današnje teškoće, te da na taj način otklone u koliko je moguće više mešanje stranih Sila u poslove koji se mogu raspraviti neposredno između Carigrada i Sofije. I g. Načević upotrebio je svu svoju umešnost, sve svoje iskustvo i sve svoje sile da u to ubedi i Tursku. Porta ga za sada sluša, pregovara sa njime, daje mu nade i obećanja, ali ništa ne rešava. Gospodin Načević pre svega je predložio da se pristupi srazmernoj demobilizaciji. Unapred se moglo znati, da Porta neće pristati da razoruža ni jednog vojnika sve dok joj se ne iznesu novi austro-ruski zahtevi i dok ne vidi kako će oni biti primljeni kako od strane Bugarske, tako i od strane komitetlija.
Sem pitanja o pomilovanju tolikih Bugaraša i otvaranju pojedinih škola, g. Načević raspravlja sa Portom i pitanje o repatriranju tolikih iz Turske odbeglih Makedonaca i o pomoći, koja bi im se pri povratku u Tursku imala dati. Ali, kako je u depeši austrijskog i ruskog ministra inostranih dela naročito naglašeno, da će ambasadori po tome predmetu dobiti instrukcije, to je pojmljivo da Porta neće ni u tome pitanju doneti nikakvu odluku sve dok ove instrukcije ne budu došle.
Najglavnije pitanje koje g. Načević sa Portom raspravlja, neosporno je pitanje o zavođenju opštinske autonomije, koja, kad bi se uvela ovako kako je Bugari traže, bila bi pravi poraz za sve ostale narodnosti, jer bi u tome slučaju uprava skoro cele Makedonije prešla u njihove ruke. Ali, kako to pitanje ulazi u oblast reforama, ono bi čak bilo jedna od najvažnijih reforama, to možemo biti uvereni da Austrija i Rusija neće hteti za njega ni da čuju a i bez toga ima vrlo malo verovatnosti da bi ga Turska usvojila.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-V, M/89, br. 1783, v. pov. br. 1748.

295

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj – Atina
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

\- 3/16. X

Une dépêche de Constantinople adressée a un des journaux d'Athènes annoncait avant-hier que le grand vezir a déclaré au Ministre de Serbie à Constantinople que la promesse donnée de reconnaître la nationalité Serbe sera remplie bientôt.
La „Proia", organe du gouvernement, revenant sur cette question fait observer „qu'une pareille prétention de la part de la Serbie et de la Roumanie ne saurait être justifiée par aucune revendication éthnologique. Car les populations qu'elles revendiquent quoique elles ne parlent pas le grec, elles ne sont ni Serbes ni Roumaines, mais elles font bien parti de la famille grecque. Pénétrées de sentiments et d'idées grecs elles restent dévouées a l'orthodoxie et à nos traditions nationales. Mails la jalousie des autres races étant arrivée au comble, elles ont pensé a exploiter cette diversité de langue et elles s'efforcent par tous les moyens, visibles ou cachés, dont elles disposent en abondance, de gagner ces Grecs. Ainsi les Rouimains se sont mis à la tête de faire des conquêtes en Macédoine et cherchent à détacher du trône grec les Gréco-Valaques, ou Grecs parlant Valaque, lesquels se sont toujours distingués pour leurs sentiments purement Helléniques. Les habitants de Kroussevo, Stroumitza, Florina, Megarovo, Klissoura, Metsovo, Koritsa, bien connus pour leur fervent patriotisme, peuvent en faire foi. Les Serbes d'autre part viennent à leur tour, après les Bulgares, faire valoir des droits sour les populations slavophones (parlant slave)

habitants des districts qui historiquement et géographiquement n'appartiennent pas a la Macédoine. Mais tant qu'un tel état de chose continue à subsister, ni la reconnaissance de la nationalité Serbe ni celle de n'importe quelle autre qiu on aurait voulu poursuivre par des innovations dans l'ordre des choses établi du Trône Patriarcal, ne pourra rapporter des capitaux politiques qui, à un moment donné, puissent servir à appuyer leurs revendications ni attester les droit de leur nationalité. Toutefois la tournure que les choses ont pris en Macédoine nous impose de nous mettre au travail pour protéger nos droits en opposant la défence nécessaire a leur sauvegarde."

Tous les journaux d'Athènes ont reproduit la nouvelle publiée dans les journaux étrangers que les postes des Ministres de Londres, Athènes et Cettigne sont supprimés et qu'ils seront confiés à des Chargés d'Affaires. Plusieurs diplomates et tous les journalistes m'ont demandé si c'est vrai.

Un premier secours de 250.000 drachmas sera envoyé ces jours-ci par la Commission des collectes faites a Athènes, au Consul grec de Kroussevo pour être distribué aux habitants éprouvés de ce village. Les détails des cruautés inouïes commises par les Tures dans cette localité causent ici beaucoup de désagrément et un journal, parmi les plus populaires, faisant un tableau lamentable de ces „brutalités", finit par dire que dans ces conditions, que la réconciliation et la cooperation poursuivies par la Grèce dans l'intérêt commun des deux pays voisins, devient impossible. „Comment pourrons-nous — dit ce journal — faire cause commune avec des bêtes féroces pareilles qui ont saif de sang grec."

D. Trangullis

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-V, I/1, pov. br. 1803.

296

Poslanstvo Kraljevine Italije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

№ 947. 4/17. X

La Légation Royale d'Italia s'empresse de faire parvenir au Ministère Royal des Affaires Etrangères la liste des noms et adresses de son personnel, en réponse à la note qu'ill a bien voulu lui adresser en date du 4/17 Octobre courant.

Liste du personnel de la Légation:

Comte Roberto *Magliano di Villar San Marco*, Envoyé Extraordinaire et Ministre Plénipotentiaire, Krunska uilica, № 49;
Baron Camillo *Romano Avezzana*, Secrétaire de Légation;
Comte Alessandro *Compans di Brichanteau*, Attaché de Légation, Njegoševa ulica № 15;
Chevalier Cesare *Del Mastro*, Lieut. — Collonel d'Etat Major, Attaché Militaire, à Vienne.

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-II, D/22, pov. br. 5999.

297

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji — Petrograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 152. 4/17. X

Imao sam čast primiti Vaš šifrovani telegram od 29-og prošlog meseca.
Za sad nije nikojim načinom mogućno doznati sadržaj identičnih instrukcija upućenih ambasadorima Rusije i Austro-Ugarske u Carigradu, jer o tome još ništa nije saopšteno ni Velikim Silama. To će se tek učiniti pošto pomenuti ambasadori izvrše prvo kod Porte sve što im je u instrukcijama preporučeno; a za sad se još ništa izvesno ne zna šta su i s koliko uspeha g. Zinovjev i baron Kaliče u tom smislu već izvršili.
Na naše pitanje, u ovdašnjem Ministarstvu Inostranih Dela, potvrđeno nam je da je glavna sadržina tih instrukcija osnovana u principu na onome što je izloženo u poslednjem rusko-austrijskom identičnom telegramu.
Ima već desetak dana, kako je tekst instrukcija stigao ambasadama Rusije i Austro-Ugarske u Carigradu. Međutim, još se ni po kakvom znaku u javnosti ne može suditi kakve su mere upravo predmet tih instrukcija i da li će, i koliko, njihova primena dati praktičniji oblik pitanja o reformama. Moje je mišljenje da se među merama, koje su g. Zinovjev i baron Kaliče Porti predložili, nalazi i uslov stvarnije i moćnije kontrole, na koju Turska još okleva da pristane, i u tome će biti najverovatnije razlog što cela ova stvar ovako sporo napreduje.

St. Novaković

Original. AS, MID, PO, 1903, F-VI, D-V, M/89, pov. br. 1798, v. pov. br. 1790.

298

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 111. 4/17. X

Sve ovdašnje jutrošnje novine javljaju, da je Forin ofis juče predao javnosti jedan deo zvanične prepiske o događajima u jugoistočnoj Evropi i donose otuda kraće ili duže izvode. Nema sumnje, Forin ofis će poslati jedan primerak te prepiske i poverenom mi Poslanstvu, i ja ću imati čast da Vam ga dostavim na uviđaj. No počem ova prepiska obuhvata poslednji razvoj stvari na Balkanu, počev od 6. septembra do 5. oktobra p. n., dakle dopire donekle do samih odluka u Mircštegu, ja se žurim da Vam pošaljem najopširniji izvod te prepiske iz „Tajmsa" i da Vam skrenem naročitu pažnju na uputstva koja je Lord Lansdaun poslao engleskim ambasadorima u Beču i Carigradu i agentu u Sofiji od 19. i 21. septembra i 5. oktobra, iz kojih ćete izvoleti videti da je britanska vlada preporučila Rusiji i Austriji: da se u Makedoniji postavi bilo jedan hrišćanski guverner, koji ne bi imao nikakve veze s Balkanskim poluostrvom ili Velikim Silama, bilo jedan turski guverner-đeneral, ali u tom slučaju da mu se pridodadu dva evropska pomoćnika, koga bi izabrale Rusija i Austrija. Osim toga, da Turska odmah ukloni sve nedisciplinovane trupe iz Makedonije; da turske trupe na bojnom polju prate dva strana vojna izaslanika; da evropski oficiri u nedejstvu reorganizuju tursku žandarmeriju, i lica kojima je povereno razdavanje pomoći bednome stanovništvu, uživaju iste privilegije kao i članovi Crvenog krsta; u isto vreme osuđujući Bugarsku i Tursku vladu za ustanak u Makedoniji i način ugušivanja istoga.
Gospodin i Gospođa H. N. Brensford određeni su za agente u Bitolju za razdavanje pomoći od strane Balkanskog komiteta, i oni treba danas da otputuju.

Alek. Z. Jovanović

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-VI, M/89, pov. br. 2070, v. pov. br. 2035, reg. br. I/36.

PRILOG:

The Times, Saturday, October 17, 1903.

MACEDONIA.

The Foreign Office issued yesterday a Parliamentary paper (Turkey, № 4, 1903) containing "Further correspondence respecting the affairs of South-Eastern Europe".

The correspondence begins with two telegrams from his Majesty's Ambassador at Constantinople, dated September 6 and 8, reporting representations made by him to the Grand Vizier with regard to excesses committed by the Turkish troops. The Grand Vizier admitted that excesses had been committed, and gave assurances that measures were being taken to punish those responsible for them and to prevent their recurrence.

On September 12 the Russian and Austrian representatives communicated the following Memorandum to the Foreign Office: —

Austria-Hungary and Russia persevere in the programme which has received the consent of all the Powers. Its execution, however, meets with the greatest difficulties from the Turkish, as well as from the Bulgaria, side; it seems to be thought at Constantinople and Sophia that one or other of the Powers no longer maintains the same point of view as formerly in regard to the Vienna programme.

This being so, it would appear to be necessary for the success of our work of pacification, that the Powers should declare at Constantinople and Sophia that the present situation in the vilayets, brought about by the criminal efforts of the committees and of the revolutionary bands, in no way influences their policy with regard to the programme drawn up at the beginning of the current year by the two Governments most directly interested, and that, in consequence, neither Turkey nor Bulgaria should count on their support in case of open or covert resistance to the realization of this programme.

Lord Landsdowne replied on September 19 in a Note containing the following statement of the British Government's views: —

I have the honour to inform you, in reply to this communication, that His Majesty's Government in no wise desire to withdraw the support which at the outset they offered to the scheme of the two Powers — that support was, however, as you will recollect, acompanied by a reservation to the effect that their provisional acceptance of the scheme would not, in the event of its disappointing the expectations of its framers, and proving inadequate as a remedy, be regarded by His Majesty's Government as precluding them from putting forward or supporting, either during the tenure of office of the inspector-General or at any future time, alternative proposals with the same object.

This reservation is one upon which His Majesty's Government feel that they are bound to insist at the present moment. They have followed with painful attention the recent course of events in the Balkan Peninsula, and they have observed with deep concern the steady extension of the area throughout which disorder has prevailed, the increasing activity of the insurrectionaly bands, the constantly lengthening list of outrages perpetrated with a complete disregard of their effects upon innocent and inoffensive persons, and the frequency of barbarous and indiscriminate reprisals. No useful purpose would be served by an attempt to apportion as between the insurgents and those who are suppressing the insurrection the reprobation which such conduct demands. But His Majesty's Government cannot remain indifferent to the amount of human suffering which these events have occasioned, and to the prospect that if they are permitted to continue they will bring irremediable ruin to the country in which they are taking place.

His Majesty's Government would, in these circumstances, fail in their duty if they did not earnestly call the attention of the Austro-Hungarian Government to the gravity of the state of affairs which now confronts the Powers in Macedonia, and to the necessity of discovering some

means of bringing it to an end.
It will be within the recollection of the Austro-Hungarian Government that, when in February of the present year His Majesty's Government were approached upon this subject, they readily recognized that the task of bringing silent an improvement in the administration of Macedonia was one which, owing to geographical and political considerations, belonged primarily to the Governments and the two adjacent Great Powers. His Majesty's Government accordingly accepted, with the reservation that I have already mentioned, the proposal of those Powers, and agreed to support it to the best of their ability, nor have they ceased to support it by representants both at Sophia and Constantinople.
The execution of the scheme has been impeded partly by the turbulence of the people for whose benefit it was designed, partly also by the indifference or weakness of the Turkish Government, who have apparently neglected all those measures of amelioration which they might have pressed forward in spite of the disturbed condition of parts of Macedonia. I cite as an illustration of my meaning the fact that up to the present moment only two foreign officers have been appointed for the reorganization of the local police, and that even these have until now been enployed upon work of a comparatively unimportant character.
It seems to His Majesty's Government in these circumstances that the time has come when the two Powers who have undertaken with the approval of the other Signatories of the Treaty of Berlin the task of pacifying the disturbed regions of European Turkey should consider whether measures of a more thorough and practical kind, enforced by pressure of a more direct and convincing character, have not become indispensable.
In the opinion of His Majesty's Government the “Vienna scheme” which they regarded when it was first put forward as a minimum of what was necessary, would, even if it could be immediately applied, probably prove insufficient to satisfy the requirements of the situation which has arisen since it was originally formulated. His Majesty's Government do not believe that in the face of that situation any Mussulman official could discharge the duties of Governor or Inspector-General in such a manner as to secure the confidence of a population distracted by suffering and disorder, and they consider that the scheme, as a whole, might well be remodelled upon a wider basis.
His Majesty's Government desire to avail themselves of the opportunity for the purpose of repeating suggestion which was put forward through His Majesty's Ambassador at Constantinople at the beginning of the month of August, to the effect that the Powers should agree to depute the military Attaches of their respective Embassies at Constantinople to accompany the Turkish forces. This proposal was discouraged by the Russian and Austro-Hungarian Representatives, upon the ground that the area over which the operations extended was so vast as to render it impossible for a comparatively small number of officers to acquire a knowledge of the events which were taking place within that area.
His Majesty's Government, in deference to the objections with which the proposal was met, did not press it further at the time. They were, however, not satisfied that the objections were conclusive. They could be removed, by deputing a larger number of officers, and by a careful selection of the districts to which those officers would be sent. Their prosence, even if they were not able to cover the whole of the ground, could not fail to have a salutary effect within the region which fell within their personal observation.
His Majesty's Government desire to renew this proposal, and trust that it may be favourably regarded by the Austro-Hungarian Government.
In the meanwhile, I am able to asure you that His Majesty's Government have no intention of encouraging either Turkey or Bulgaria to expect their support in resisting, whether openly or secretly, the execution of the reforms already promulgated, and that they will instruct His Majesty's Representatives at Constantinople and at Sophia to make communications to this effect to the Turkish and Bulgarian Governments.
They will, however, think it their duty to represent also to the Turkish Government that those

reforms are, in their opinion, the minimum of what is required, that the steps taken to give effect to them even when every allowance has been made for the difficulties of the situation, have been lamentably inadequate, and that far prompter and more effective measures for this purpose are required than have hitherto been adopted by the Turkish authorities.

They trust that the other Powers will join in their representations on this point, and they believe that an intimation to the Bulgarian Government that such joint action is being taken may have a beneficial effect in calming the agitation which now prevails in Bulgaria.

This was followed up by a despatch to the British Ambassador at Viena submitting the following points to the consideration of the Austrian and Russian Ministers for Foreign Affairs who were then at Miirzsteg: —

The points which, in our view, the two Powers would do well to consider are the following: —

1. Whether the original scheme of reforms should not now be placed upon a broader basis. As to this Count Lamsdorff's language to Sir C. Scott shows that his Excellency does not exclude the idea of expanding the scheme. In our view, no scheme is likely to produce satisfactory results which depends for its execution upon a Mussulman Governor entirely subservient to the Turkish Government and completely independent of foreign control. We suggest for consideration two alternatives:

(a) Appointment of a Christian Governor unconnected with the Balkan Peninsula or with the Powers signatory of the Treaty of Berlin, or (b) Retention of a Mussulman Governor assisted by European assesors. We should be content that these should be selected by the two Powers.

2. Whether Turkey should not be required to proceed at once to the appointment of European officers and noncommissioned officers in adequate numbers to take charge of the reorganization of the gendarmerie.

If, as is to be hoped, some diminution of the prevailing disorder is to be expected, advantage should be taken of this period to proceed at once with the proposed reorganization.

3. Whether the Turkish Government should not be required to withdraw from Macedonia the undisciplined troops, whether Redifs or Ilaves, now employed there, and to retain only the regular troops. If this were done, the latter might be transferred from positions at which their concentration has led to apprehensions of the invasion of Bulgaria by Turkey. The two Powers might in this case undertake that Bulgaria shall not send troops across the frontier, or allow bands to cross it.

4. We heard with regret that the two Powers do not regard favourably our proposal that the Powers should send their Military Attaches to accompany the Turkish forces. We adhere to this proposal, which has received the conditional support of the Italian Government, and we propose that each of the Powers should depute, say, six officers for this purpose, with the object of exercising a restraining influence upon the Turkish troops and obtaining trustworthy information.

5. We trust that the Powers will unanimously agree to obtain facilities for the distribution of relief to the persons, now numbering many thousands, who have been deprived of their homes in consequence of recent operations, and are now scattered over the country in a condition of the greatest misery. Could it not be arranged that the persons engaged in the work shall wear some distinguishing mark, and enjoy the same kind of immunity as the Red Cross?

On October 5 Lord Lansdowne wrote to the British Ambassador in Vienna: —

The Austro-Hungarian Minister informed me to-day that he was desired to make a statement to the following effect: —

Count Goluchowski had just received from vour Excellency a Memorandum containing certain suggestions from his Majesty's Government with regard to the present state of affairs in the Balkan Peninsula.

His Excellency had read this Memorandum with interest and was pleased to see that the ideas expressed in it were in accordance with the decisions which had already been adopted by the two Governments of Austro-Hungary and Russia before it was communicated to them, and which had been approved by the two Sovereigns at Muerzsteg.

Count Mensdorff was instructed to add that the decisions just reached at Muerzsteg would be forwarded, in the form of identic instructions, to the Austro-Hungarian and Russian Ambasadors at Constantinople, and that, as soon as they had been definitely formulated, they would be communicated to the Governments of the Powers signatories of the Treaty of Berlin.

I thanked Count Mendsdorff for his communication and expressed my hope that no time would be lost in formulating the new proposals and in communicating them to the Powers. I trusted that the Governments of Austria-Hungary and Russia would not be content with promises of reforms, and that they would insist with energy upon adequate measures of a practical kind.

I pointed out that there was no reason why our proposals for the withdrawal of irregular troops and the appointment of officers to accompany the Turkish forces should not be carried out at once. I also dwelt upon the necessity of affording effectual protection to the persons engaged in the repatriation of the Macedonian villagers.

On the same day Sir F. Plunkett sent to the Foreign Office the text, which has already been made public, of the identie instructions addressed to the Austro-Hungarian and Russian Ambassadors at Constantinople.

In the meantime Lord Lansdowne had instructed his Majesty's Agent and Consul-General at Sofia to make representations to the Bulgarian Government in reply to its circular note of September 13, which, after drawing attention to the "extermination" of the Bulgarian population "systematically and pitilessly" pursued by Turkey, and appealing to the sense of justice and humanity of the Powers intimated that Bulgaria could not "remain indifferent" to such a situation.

The Foreign Secretary wrote: —

You should inform General Petroff that His Majesty's Government have watched with the deepest regret the recent course of events in Macedonia. It is in their opinion impossible to acquit of blame either those who have been concerned in the insurrection or those who have been engaged in suppresing it. The revolutionary bands, which the Bulgarian Government have apparently found themselves quite unable, to restrain from incursions into Turkish territory, have been guilty of serious outrages perpetrated with a callous disregard of their effects upon the innocent persons who suffered by them.

Nor can such outrages be excused upon the ground that the Turkish troops have upon their side been guilty of scandalous excesses.

His Majesty's Government have repeatedly impressed, and will continue to impress, upon the Turkish Government the absolute necessity of restraining their troops from the commission of such excesses, and they have received from the Sublime Porte assurances that this advice will not be disregarded.

General Petroff refers to the fact that the Turkish Government have recently ordered the mobilization of a large Turkish force, and the concentration of a portion of it near the Bulgarian frontier, as a proof that a Turkish invasion of Bulgaria must be regarded as imminent; and be requests that His Majesty's Government will join the other Powers in requiring the Turkish Government to desist from these preparations, and to cansel the orders which it has already issued.

His Majesty's Government do not consider that they would be justified in requiring the Turkish Government to abstain from measures of precaution which are essential so long as armed bands continue to cross the Turkish frontier.

They do not, however, believe that these measures portend aggressive action against the Principality.

His Majesty's Government are glad to observe from the language of the penultimate paragraph of the Circular that the Bulgarian Government have declared their determination to avoid any action which might have the effect of endangering the public peace. If, however, the words which follow the passage containing this important declaration are intended to suggest that, unless the Turkish Government desist from taking the measures of precaution of which the Bulgarian Government complain, the latter will resort to aggressive measures on their own account, you should inform

General Petroff that His Majesty's Government strongly deprecate a resort to such action, which could have no effect in nutigating the deplorable condition of Macedonia, but would, on the contrary, add yet another element of danger to a condition of things already sufficiently dangerous.

His Majesty's Government are convinced of the necessity of remedial measures, and they are at this moment in communication with the Powers most concerned in regard to the position of affairs in Macedonia. They desire in these circumstances to express in the strongest manner their hope that the Bulgarian Government will, in the present critical state of affairs, be careful to avoid language or action of a provocative character.

Strong remonstrances were also addressed to the Porte. On September 21 Lord Lansdown wrote to Sir N. O'Conor: —

I need scarcely say that your Excellency's representations have the entire approval of His Majesty's Government, and are in accordance, with the principles which they have from time to time laid down for your guidance. As early as the 30th December, 1902, you were instructed to warn the Turkish Government that events of this nature, in addition to their effect on the inhabitants, of whatever race or creed of the region in which they occurred, must have results disastrous for the general interests of Turkey, and to impress upon them the necessity of measures of precaution. Since that date, on several occasions when reports have reached you of excesses and cruelties commit led by the Turkish troops, you have represented to the Turkish Ministers the necessity of strict investigation and of the severe punishment of the offenders, and you have received assurances that steps for this purpose were being taken. On the 21st July I instructed you to call the attention of the Turkish Minister for Foreign Affairs to the reports received from His Majesty's Vice-Consul at Monastir as to the condition of the neighbouring districts, and to the failure of the Vali to take adequate steps for the protection of the inhabitants. In various other instances you have anticipated the instructions which would have been sent to you, and it has only been necessary for me to express approval of your action.

The reports which are now being received from His Majesty's Consular officers, and the still more distressing accounts' which have within the last few days appeared in the Press show that these remonstrances and warnings hove not received sufficient attention, and that acts have been perpetrated, which, after every allowance has been made for the exasperation produced by the conduct of the insurgent bands must be condemned as quite inexcusable on the part of the authorities and forces of an established Government.

Your Excellency cannot too emphatically warn the Porte of the effect which such events must have on civilized opinion, and of the extent to which it must alienate the sympathy and support of this Government and country.

His Majesty's Government will feel it their duty to communicate with the other Powers, and especially with Russia and Austria-Hungary, who have, with the general concurrence of the Powers, taken the lead in putting forward a scheme of reforms for Macedonia, as to the measures that can be urged on the Porte for preventing the occurrence of such horrors as have been recently reported, and they have not hesitated to express their opinion that in view of the manner in which the situation has been aggravated by recent events, it has become necessary to consider whether the scheme should not now be remodelled upon a wider basis.

It also appears to his Majesty's Government very unfortunate that the suggestion which you made, with my approval in August last, that the Military Attaches of the European Powers should be present with the Ottoman forces, was at the time regarded as impracticable by the Powers chiefly concerned. That proposal they now desire to renew.

If it were to be adopted by the other Powers, and if the Military Attaches were provided with a sufficient staff of subordinate officers, it seems to his Majesty's Government that they could unquestionably exercise a very wholesome influence in preventing acts of brutality or unnecessary severity, while their reports would be a useful antidote to the exaggerated descriptions which may have in some cases, do doubt, obtained currency.

His Majesty's Ambassador at Constantinople reported on September 28: —
I have the honour to report that I informed the Minister for Foreign Affairs this afternoon that I was instructed by your Lordship to state that His Majesty's Government supported the execution of the reforms already promulgated and regarded them as the minimum of what is required, that the Ottoman Government could count upon no encouragement in case of resistance, that even after every allowance had been made for the difficulties of the situation the steps taken to give effect to the reforms had been lamentably inadequate, and that more effective measures for this purpose are required than have hitherto been adopted.
Tewfik Pasha who did not make any remarks on this communication, which he had already seen in the public press said that the Austrian and Russian Ambassadors had presented a Memorandum, stating that their Governments adhered to the scheme of reforms, and did not intend to alter their attitude as regards its execution, and that the other Ambassadors had informed him that their Governments also supported the steps taken by the two Ambassadors.
I then referred to the reports of excesses, mainly I believed, committed by the irregular troops which had reached the Embassy from several quarters, and I reminded him of the earnest and very serious representations which I had made on several occasions on the same subject in conformity with your Lordship's general instruction and I warned him that their continuance could not fail to alienate all the sympathy and support of His Majesty's Government and of the whole country.
His Excellency replied that the Ottoman Government deeply deplored these excesses, which had been, as I justly remarked, almost entirely confined to certain Redif and Ilave regiments, but that it was only fair the account should be taken of the exasperation caused by the crimes and offences of the insurgent bands. On the capture of one of the insurgent Chiefs, Schismanoff, they had come into possesion of documents clearly showing that the Bulgarian Government were in great part responsible for the revolution which had broken out in the Monastir and Adrianople Vilayets, and that they were primarily responsible for the misdeeds which had been committed on one side and the other. They would publish these documents, and leave Europe to judge whether this was so or not.
I said that, however this might be, the crimes of the insurgent bands did not justify an established Government like that of Turkey in allowing their troops to burn and plunder scores of villages quite irrespective or whether they were inhabited by insurgents on by in offensive Greek and Vallach peasants, as was the case at Krushevo and other places, that I was informed that the Vali of Monastir admitted there were upwards of forty thousand refugees now in the mountains, mostly women, children, and old men, who had lost all they possessed in the world, and who, unless provision were made for their shelter, would die of cold and hunger with the approach of winter. This number had been swelled considerable by the recent events in the Kirkkilisse district, and shuddered to think of what might be the results if an immediate stop was not put to the misconduct of the Ilaves and the Bashi-Bazouks. I had been assured over and over again by the Ministers and the highest authority in the country that there would be no excesses committed and that the Government had the power as well as the desire to prevent them. All these assurances had, grieved to say, proved untrue. The main point now was to prevent their recurrence. I did not see how this was possible as long as the country was overrun by tens of thousands of undisciplined and irregular levies.

299

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji — Rim
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 90. 4.11/. X

— 7/20. X

U ovdašnjem Ministarstvu Inostranih Dela kao i među predstavnicima Velikih Sila veruje se tvrdo da će u brzo sad nastati zatišje na Balkanskom Poluostrvu, te da će se tako dobiti maha da se do proleća potraži načina kako će se maćedonsko pitanje ne skinuti sa dnevnog reda nego uputiti svome rešenju i kako će se otkloniti neposredna opasnost rata među Bugarskom i Turskom, kome bi neminovno sledovali dalji krvavi zapleti na Balkanu pa i van Balkanskog Poluostrva. U toku ova tri poslednja dana ja sam imao prilike da razgovaram o tome i sa glavnim sekretarom Ministarstva Inostranih Dela, g. Manvanom (ministar nije u Rimu) i sa ruskim ambasadorom g. Nelidovom i austriskim ambasadorom, baronom Paseti.
Italijanska diplomacija veruje da će se zapleti otkloniti i da će se mir održati, pre svega zato što ona to sama želi, što ti interesi Italije imperativno nalažu, jer Italija, u današnjim prilikama i sa današnjim svojim još ne u svemu potpuno određenim odnosima spoljašnjim ima ozbiljna razloga da strahuje da ne bi bila u stanju dobiti puna zadovoljenja za svoje bitne interese pri eventualnom rešavanju balkanskih pitanja. Interesi Italije, i politika njena na Balkanu poklapaju se sa našim interesima ne samo danas u pogledu tom kakvo definitivno rešenje treba da dobije balkanski problem, nego i odnosi taktike kako i kad treba pristupati rešenju tog problema i sledstveno, prema tome, kakvo držanje treba zauzeti prema današnjoj maćedonskoj krizi. I Italija treba sad pre svega, i u prvome redu ono što i nama: da dobije vremena. Ja svaku priliku upotrebljujem, da koliko je moguće jasnije istaknem tu identičnost naših i italijanskih interesa, tražeći da naročito razbijem predrasude i zablude, koje potiču s jedne strane iz filoalbanskih sanjarija a s druge strane crpe za se razloge iz zaoštrenosti odnosa među Slovenima i Italijanima, koja se iz dalmatinskih gradova sad prenosi u Istriju pa i u sami Trst. Iako za sad još samo državnici kalibra Prinstijevog mogu u zamršenoj situaciji, u izukrštanim odnosima i komplikovanim interesima na Balkanu, da vide sve što treba da odvoje bitno od uzgrednoga i da svakom pitanju odrede njegovo pravo mesto, ipak se s radošću sme konstatovati, da je Italija pre svega razumela sav značaj svojih interesa na Balkanu i da je već sada svoju balkansku politiku solidarisala sa interesima balkanskih naroda u opšte, sa našim srpskim narodnim interesima ponaosob zauzela odsudno stanovište; da na Balkanskom Poluostrvu, a naročito u zapadnoj polovini njegovoj italijanski interesi ne dopuštaju dalja zavojevanja, dalje okupacije ili i samo dalje utvrđivanje pretežnog uticaja ma koje velike sile. Na koju se baš veliku silu može jedino praktično misliti, kad se takav princip postavljao, to se samo sobom kazuje.“
U odnosima Italije i Austrije raslo je nepoverenje u onoj meri u kojoj su se zapleti na Balkanskom Poluostrvu razvijali i dobijali akutni karakter. Već sada tako zvana jadranska konvencija zaključena pre nekoliko (pre stupanja na presto današnjega Kralja) za vreme ministrovanja Viskonta Venosta između Italije i Austro-Ugarske, po kojoj se obe države ugovornice obavezuju jedna prema drugoj da ne naruše status quo u Albaniji i na Jadranskom Primorju, bila je jedan izraz suprotnosti interesa italijanskih i austrougarskih na Balkanu i nepoverenja italijanskog prema svojoj saveznici Austro-Ugarskoj. Dalji markantan znak za odnose balkanske, između Italije i Austro-Ugarske bio je u toj pojavi da izgleda Kralj Italije po svome stupanju na presto, prvu svoju posetu čini ruskome Caru obilazeći ne samo Beč nego i Berlin. To je bilo pre manifestacije Prinstijeve spoljašnje politike. Zatim je došlo naglo zbližavanje između Francuske i Italije, koje se evo krunisalo putem kralja Viktora Emanuela u Pariz i koje je s pravim oduševljenjem prihvatio punom parom novim vodama u tom pristaništu. Trojni savez još nije raskinuo, i neće se sigurno ni raskinuti, jer se savezi takve vrste nikad i ne raskidaju, već se kad im prođe vreme malo po malo predaju zaboravu. Tako je bilo i sa Svetom Alijansijom, i sa Trojecarskim Savezom. Italija se već sada iselila iz Trojnog Saveza i sklonila pod drugi krov, ono što je imala najvažnije i najdragocenije među svojim interesima. Samo tu na tom novom krovu i nad tim novim krovom nije još sve sređeno i osigurano onako kako treba. To se i razume i oseća u Italiji. I zato Italija beži od balkanskih komplikacija, zato njoj treba još neophodno mir i status quo na Balkanu.

U takvim prilikama spoljašnjim u kojim se danas Italija nalazi nije čudo što je odlaganje posete Careve u Rim izazvala i negodovanje i brige u italijanskom javnom mnjenju. Ni radost i oduševljenje koje izazivaju vesti o prijemu Kralja i Kraljice u Parizu, nisu u stanju da uguše izjave žaljenja i proteste i osude koje celokupna štampa sipa na vladu Zanardelijevu. Čak i poluslužbeni organi vladini ne usuđuju se da otvoreno i odsudno pobiju optužbe javnog mnjenja i da sa vlade skinu svaku odgovornost. Zanardelijevom su kabinetu dani izbrojani. Lako je moguće, da će se baš ulučiti prilika da se vlada obori izjavom nepoverenja povodom interpelacija koje će biti upravljene odnosno uzroka radi kojih je izostala poseta ruskog Cara, ako uostalom Zanardeli, kao što ima izgleda ne nađe u svom porušenom zdravlju i svojoj staračkoj iznurenosti razloga da otstupi ranije i ne čekajući sastanak Parlamenta.
Da napomenem još radi karakteristike stanja italijanskog javnog mnjenja i kao obeležje ideja koje u pogledu spoljašnje politike, danas vladaju u Italiji, i da se i to ne samo u t.z. patriotskoj štampi, koje svuda ima, nego i u ozbiljnim listovima, raspravlja i raspravlja u kojoj je meri Car Franc Josif mogao uticati na Cara Nikolu, prilikom poslednjeg njihovog sastanka, da ne ide u Rim. Komentar je opšti tome, razume se plašnji Austro-Ugarske da se Rusija i Italija neposredno ne sporazumu, i to na štetu Austro-Ugarske, za rešavanje balkanskih pitanja. Harmoniji pak ruskih i italijanskih interesa i na jadranskom i sporazumnom miru i na Balkanu i u opšte u svemu, ne dovodi se ni u koliko u sumnju.
Javno mnjenje italijansko s toliko odsudnosti i jačine daje izraza svome neraspoloženju što je Car odložio svoju posetu Rimu, da se jedan i u najvažnijih šefova socijalističkih i glavnih vinovnika demonstracije protivu Cara, poslanik Feri, našao pobuđen izjaviti u jednom intervjuu, kako u stvari da je Car došao nikakvih ozbiljnih manifestacija ne bi moglo ni biti u Rimu i kako socijalistička stranka zadovoljna prvim svojim neočekivanim uspehom neće ništa dalje pokušavati da spreči dolazak Carev u Rim.

Milovan Đ. Milovanović

Prepis. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-V, I/36, pov. br. 1790, v. pov. br. 1785.

300

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rumuniji — Bukurešt
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 109. 5/18. X

Sinoć sam se vratio iz Sinaje, gde sam prisustvovao krštenju novorođenog sina rumunskog prestolonaslednika [...].

Posle krštenja bio je serkl i ja sam tom prilikom imao čast da budem predstavljen Kralju Karlu, Kraljici, prestolonasledniku i prestolonaslednici. Jedino što je Kralj u razgovoru samnom napomenuo: kako se nada, da će general Grujić uspeti da stvori stalnost u vladi izgladivši nesuglasice između dva krila radikala; inače o politici nije bilo ni reči i pitanja na me upravljena bile su obične fraze učtivosti; uostalom na serklu ovakve prirode nije se ni moglo govoriti o politici.
Tek sam na ovoj svečanosti imao prilike da se lično upoznam i sa šefom vlade g. Sturzom, mada sam već toliko vreme ovde. Ovo je s toga, što ne samo Kralj i Kraljeva porodica nego ni ministri ne dolaze u Bukurešt na stalno stanovanje pre sastanka zakonodavnog tela, a to je 15. novembra.

Svi provedu po 4—5 meseci van prestonice i obično su za to vreme ili u Sinaji ili u Kostanci, ili na svom imanju ili u inostranstvu. Istina, to im se ne računa u odsustvo jer se skupe u dve do tri nedelje jedan put ili u Bukureštu ili u Sinaji i drže sednice, a tom prilikom obiđu i svoja ministarstva, ali u samoj stvari to nije ništa drugo do obavljanje najnužnijeg tekućeg posla. Pravi rad nastaje u Rumuniji tek u novembru i dotle sve traje mrtva sezona, i ja samo njoj pripisujem što se još ne vidi življi pokret ni u društvu pa ni u štampi ni za tako krupna pitanja, kao što je na pr. makedonsko, gde bi i Rumuni želeli da igraju izvesnu ulogu. O ovom pitanju bilo je poslednjih dana govora naročito u opozicionoj štampi, no to jedino u cilju da se napadne vlada, što, bajagi, napušta krupne nacionalne interese u Makedoniji i što ne može u Carigradu da dobije bar ono što smo mi Srbi dobili, iradu o priznanju narodnosti, već se zadovoljava, po predlogu svog poslanika u Carigradu g. Lahovarija, koji se sad ovde bavi, sa naimenovanjem jednog rumunskog seljaka u poznatoj mešovitoj komisiji u Makedoniji, koja u samoj stvari, usled protesta Rusije i Austro-Ugarske, nije nikakva komisija.
Inače rumunska štampa ima vrlo malo izvornih vesti i sve što piše i o Makedoniji i o drugim pitanjima, to je samo prevod raznih nemačkih i austrijskih novina.

M. N. Barjaktarević

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-VI, I/5, pov. br. 1801, v. pov. br. 1772.

301

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 1045. 5/18

U izveštajima, koje sam imao čast poslati Ministarstvu Inostranih Dela koncem prošle godine a povodom obnarodovanja reforama koje su potekle inicijativom, istina nametnutom, Abdul-Hamida, ja sam u više prilika istakao ponašanje ovdašnje Engleske Ambasade u ovom pitanju. Dok su tada ovdašnje ambasade Rusije i Austrije čekale da vide u koliko će Sultan i hteti i moći izvesti projektovane reforme, dotle ih je Engleska Ambasada još od prvog dana kritikovala kao po sve nedovoljne, koje niukoliko nisu kadre da stvarno poboljšaju stanje hrišćanskog stanovništva. Ali, pored toga što je osuđivala same reforme, Ambasada je u isto vreme izjavljivala i sumnju da će ih njihov tvorac hteti izvesti. Kako su ove prve reforme potekle i šta je Sultana pobudilo, upravo reći kakvi su ga razlozi primorali da sa ovim reformama izađe, jasno je izneto u nizu mojih izveštaja, koje sam područnom Vam Ministarstvu pri koncu prošle godine imao čast podneti.
Ono što je još prvog dana rekla i Engleska Ambasada i mi svi, sem Ruske i Austrijske Ambasade, ubrzo se obistinilo. Vreme koje je Sultan zamišljao da je dobio, bilo je ne samo uzaludno već po njega i njegovu državu i štetno izgubljeno. Koje neispunjavanje date reči t.j. neizvođenje obnarodovanih reforama, koje događaji koji su se posle toga nizali sa neverovatnom brzinom, prinudili su Rusiju i Austriju da izađu sa svojim projektom o reformama. Engleska Ambasada nije se ni ovog puta ustezala da javno kritikuje delo sa kojim su g. g. Zinovjev i Kaliče bili tako gordi. Još pre no što je austro-ruski projekat o reformama bio podnesen Velikim Silama na odobrenje, Sir O'Conor u više je prilika upozoravao Sultana na ozbiljnost situacije i savetovao mu je, da što pre uvede ozbiljne, stvarne reforme. Engleska nije bila zadovoljna ni sa turskim ni, docnije, sa austro-ruskim projektima o reformama. Njena je ovdašnja Ambasada osuđivala i same reforme, kao nedovoljne i način njihovog izvođenja. Dok je, dakle, Engleska zvanično dala svoj pristanak na austro-ruski projekat, dotle je njen ovdašnji ambasador, još iz samog početka, ovaj

projekat kritikovao a docnije, kad je već za ceo svet bilo jasno da Turska ostavljena samoj sebi nije u stanju da izvede ni ove mizerne reforme, engleski ambasadori u Beču i Petrogradu sve su više insistirali na potrebu da se sam projekat proširi i da se što više obezbedi njegovo izvođenje. Kad se budemo upoznali sa ovim novim austro-ruskim projektom videćemo u koliko se vodilo računa o engleskim predstavkama, a to, valjada, neće dugo trajati, jer su g.g. Zinovjev i Kaliče već dobili instrukcije, koje oni drže u najvećoj tajnosti. Ova se dva ambasadora od nekoliko dana vrlo često sastaju. Njima je, kao što me uveravaju, poverena konačna redakcija, a u isto vreme traženo je i njihovo mišljenje. U Nemačkoj Ambasadi kazali su mi kao da se g. g. Kaliče i Zinovjev ne slažu sa svojim ministrima inostranih dela, — a na ime ambasadori, čija je popustljivost poznata, traže da se zahtevi ublaže.
Gospodin Načević počinje kanda da gubi nadu u sretan ishod otpočetih pregovora; kažu da se Veliki Vezir ozbiljno žalio u Jildizu, što se tamo mimo njega vode neki neposredni pregovori sa bugarskim diplomatskim agentom.
U prilogu pod ./. imam čast poslati Vam francuski prevod zvaničnog kominikea, koga su donele sve ovdašnje turske novine. Porta kao da uzima *ses devants* kako bi mogla odgovoriti g. Zinovjevu i baron Kaliču, kad joj ovi budu izašli sa novim zahtevima, da je ona već u tome pravcu preduzela potrebne mere. Stara i suviše poznata komendija, koja je već svima dosadila i koja Porti neće biti ni od kakve koristi. Uopšte ovde se ovom kominikeu ne pridaje nikakva važnost.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-V, pov. br. 1800.

302

Diplomatsko predstavništvo Kraljevine Srbije u Bugarskoj – Sofija
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 391. 5/18. X

Na prijemu, koji je juče, kao i svake subote, bio u Ministarstvu Spoljnih Poslova, čuo sam od g. Rača Petrova vest o raspuštanju jedne klase bugarskih rezervista, o čemu sam odmah imao čast izvestiti Vas šifrovanom depešom.
Pregovori o uzajamnom demobilisanju vode se već poodavno između Turske i Bugarske. No pre no što se bilo došlo do ikakvog sporazuma u ovom pogledu, ovi su pregovori bili prekinuti usled napada jednog arnautskog bataljona na kneževsku graničnu stražaru Karamonicu; ovo sam Vam javio svojim izveštajem od 28. septembra, Pov. br. 383. Međutim, Sultan se preko svakoga očekivanja pokazao naročito voljan, da uzme u ozbiljan postupak reklamaciju Kneževske Vlade povodom ovog pograničnog slučaja. Sem toga što je komandant 3-ćeg korpusa odredio naročitu komisiju za isleđenje napada na Karamonicu Sultan je poslao svoje naročite izaslanike, koji imaju da prate rad ove isledne komisije, da se na licu mesta o svemu podrobno obavesti, i da o svemu neposredno Sultanu referišu. Ovi su Sultanovi izaslanici naredili odmah, pre no što je isledna komisija ma što učinila, da se ukloni sa granice onaj bataljon koji je izvršio napad. Sultan je naglasio da ovakvim postupanjem stvari hoće da da dokaza o svojoj miroljubivosti i o gotovosti da vodi računa o svim osnovnim predstavkama Kneževske Vlade.
Posle ovoga g. Račo Petrov nastavio je prekinute negocijacije s Ali Feruh bejom o uzajamnoj demobilizaciji. Dozvolite mi, Gospodine Ministre, da ovde ponovim kako Ali Feruh bej neprestano tvrdi da Porta ne vodi nikakve zvanične formalne pregovore sa Kneževskom Vladom, koju ne bi bila rada da na ovaj način prizna kao činjenicu, nadležnu da vodi pregovore o

maćedonskom pitanju; u stvari postoji samo izmena pogleda; koja ne povlače sobom nikakve obaveze ni za jednu ni za drugu stranu. No ma kakav da je način tog pregovaranja, posledica mu je bila, što je Kneževski Ministarski Savet rešio: da se raspusti jedna klasa pozvatih rezervista, što iznosi oko 5000 vojnika, i da se demobilizacija produži i sasvim izvede, ako Turska za svaku partiju raspuštenih bugarskih rezervista raspusti sa svoje strane dva put veći broj. Ovakva naređenja već su izdata.

No vrlo je sumnjivo da će Turska sa svoje strane pristupiti raspuštanju vojske. I sam Ali Faruh bej ne veruje mnogo u ovo.

Pre nekoliko dana ponovo je turska vojska prešla na bugarsko zemljište, no tada je zaista gonila jednu ustaničku četu, koja je htela da zapali muslimansku mahalu u Janoridi. No kako ovoga puta nije bilo sudara sa bugarskom stranom, Gospodin Petrov mi je rekao, da Kneževska Vlada ne misli tražiti nikakve satisfakcije.

Glasovi da je proglašeno opsadno stanje dužom turske granice neistiniti su, i bili su odmah demantovani. Ipak je od Ćustendila do Burgasa policijska služba poverena žandarmima bugarskih pograničnih pukova. Dosada nije imala prava vojska da hvata i proteruje ustanike, koji su se vrzmali u blizini granice; ona je imala samo da im brani da prelaze u Tursku. To očevidno nije bilo dovoljno, stoga je sva policijska vlast u pograničnim srezovima prenešena na vojsku.

Od skorog vremena zaista su pohvatane mnoge čete i ispraćene u Sofiju, koja ih je sad prepuna. No pada u oči da se ovako postupa sa četama koje se razbijene vraćaju iz Turske. Još se nije desio slučaj da je vraćena kakva četa koja se bila spremila da pređe u Maćedoniju.

Čuo sam od turskog komesara da su Cankov i Janisov ponovo prebačeni u Bugarsku. No po Razloškom kraju još krstare čete.

Uopšte ustanički pokret slabi no zulumi produžuju. Ovo smeta da se begunci vrate na svoja zgarišta, a dok se to ne ostvari, ne može biti reči o potpunome umirenju. Uzalud se vode pregovori o repatriranju begunaca koji se nalaze u Bugarskoj, do 15 000 na broju: od njihovog povratka ne može biti ništa dok im se ne zajemči da neće biti isklani i ponovo opljačkani čim pređu u Tursku.

Stanovništvo Bitoljskog vilajeta ne sme još da se vrati iz zbegova. Oni koji su pokušali da ovo učine bili su zlostavljani i mučeni. Đeneral Petrov pričao mi je da su okolo 300 duša bile došle u Bitolj, da mole strane konsule za zaštitu. Hilmi paša zatekao ih je slučajno u engleskom Konsulatu. Jako se bio rasrdio i naredio im da se slobodno vrate u svoja sela. Pored svega ovoga bili su napadnuti od ilava i bašibozluka čim su iz grada izašli.

Boško M. Čolak-Antić

Original. AS, MID, fasc. IV, D-I, I/39, pov. br. 1791, v. pov. br. 1780.

303

Generalni Konsulat Kraljevine Srbije u Mađarskoj – Budimpešta
Ministarstvu Inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 98. 5/18. X.

Iako se nisam nimalo varao u oceni interesa koji se u Srbiji mora imati za tok javnih odnosa u susednoj zemlji, koja je pored toga, svojevoljno, odavno preduzela naročitu neku ulogu tutora balkanskim narodima — ja Vas ipak do danas nisam nikako izveštavao o razvoju krize u Ugarskoj jedino sa toga razloga, što sam morao podleći pozitivnim uveravanjima optimista madžarskih — koji su optimisti samo kad je reč o zlu, koje danas caruje u Ugarskoj — a oni su s pouzdanošću i ubeđenjem tvrdili, da će kriza odmah za dan-dva biti rešena, čak toliko su bili

sigurni da će Dr Ladislav Lukač sastaviti nov kabinet, da sam i ja već bio spremio, 30. pr. mes., telegram, da Vam to kao pouzdanu novost javim. Međutim, svakim danom, vidi se sve jasnije i jasnije, da je današnja kriza u Ugarskoj mnogo teža, mnogo ozbiljnija — ako već nije boljka bez prebola.

Kombinacija da ministar finansija Dr Lukač sastavi novu vladu bila je srećna po zamisli, ali je zasad još vrlo nesrećna na izvršenju. Jer Dr Lukač, kao doista ozbiljan državnik, bio bi sasvim podesna ličnost za današnje nepodesno stanje u Ugarskoj; on je, pored ličnog ugleda i plodnog rada u svojem resoru, stalnim taktičnim držanjem, a neki put i veštim povlačenjem, uspeo da pridobije trajno simpatije svojih načelnih prijatelja i bar poštovanje od strane protivnika — ali taj, kako bi se u nas reklo nekompromitovani političar, ostao je i u ovoj prilici dosledan svojoj dobroj taktici i nije riskovao da primi na sebe odgovornost za jedno mrtvorođeno ministarstvo, koje bi imalo čudan program: ili da nasiljem izaziva da bude oterano, ili da slabošću svojom izmoli odstupanje na miran način.

Na slučaj da definitivno padne kombinacija s Lukačom, i u političkim krugovima i u štampi mnogo se radije pridaje misija za obrazovanje nove vlade grofu Andrašiju, nego grofu Stevanu Tisi. Međutim, grof Andraši i sam neće da se primi tog mandata, a grof Tisa hoće; grof Andraši nema šta da preduzima u ovakvim prilikama, a grof Tisa i hoće i mora sve preduzimati da bi se samo održao — a već dokle će se održati, to je, po svoj prilici, iznenađenje, koje neće on sam sebi prirediti.

U svakom slučaju, u izgledu su samo dva načina za izlaz iz današnje situacije:

Ili da sam Car u sutrašnjoj audijenciji materijalno natera Lukača da obrazuje novo ministarstvo — a u tom slučaju kriza bi bila samo odložena, jer taj kabinet ne bi mogao biti duga veka;

Ili, što je mnogo verovatnije, da Tisa sastavi novu vladu samo što ni u tom slučaju kriza ne bi bila rešena, već bi se jedino prešlo iz sadanje faze ministarske krize u mnogo ozbiljniju fazu državne krize.

Međutim, *en attendant,* Grof Kuen Hedervari tobož ministruje, samo što to ovde niko ozbiljno ne uzima, jer je to zacelo jedinstven način vladanja. Lebren je istina, posle poraza Žirondista, čitavih osamnajest dana iz zatvora vođen u ministarski kabinet i tamo nekoliko časova vršio punovažno dužnost ministra; taj je slučaj bio takođe čudan, a ironija u toliko oporija, što je Lebren u takvom položaju ispunjavao funkcije baš ministra spoljnih poslova — ali je sve to ipak bilo bar razumljivo, jer je doba u koje se komedija događa revolucija. Komedija, ili — s obzirom na ozbiljne i krupne nerede u kasarnama — tačnije, današnja tragikomedija u Ugarskoj ne pruža grofu Kuenu Hedervari ni tu utehu, koju je Lebren imao; grof Hedervari danas ministruje u redovnim i, po formi, mirnim prilikama, samo vidi se, da se on nije vratio u Budim-Peštu bez zagrebačkih bacila, jer njegovo sadanje ministrovanje taman najviše liči na veliku Hrvatsku.

Nemoć vlade, neodređenost situacije i sve življa agitacija opozicije stvaraju, s dana na dan, sve zapletenije odnose u zemlji, a naročito — u kasarnama. Vrenje, koje sve opasniji obim zahvata po kasarnama, javno se ne pripoveda, ali se nije moglo zatajiti; u Pešti izbegavaju da se o tome izjašnjuju, a u Beču, s vremena na vreme, demantuju, ali tako bez volje, bez ubeđenja, mlitavo, bledo, spleteno, da gotovo u Pešti pametnije rade, što oko toga obilaze. I ako grof Tisa sastavi gvozdenu vladu, revolt će se neosporno razgranati, iz kruga kasarne nezadovoljstvo će se preliti u sela i gradove, a njih ne mogu, kao podoficire, po kazni raseljavati, niti bi se takav opšti pokret mogao i ovoliko prikrivati.

Mada se revnosno čuvaju da pokažu svoju zabrinutost, Mađari je ipak svakoga dana i nehotice dokazuju. A jedan od najinteresantnijih priloga za potvrdu ove postavke jeste držanje štampe madžarske prema Srbiji. Na njeno sadašnje držanje sastanak ruskog i austrijskog cara uticao je taman toliko isto koliko n. pr. i sastanak talijanskog kralja i predsednika francuske republike. A poslednja izjava u poluslužbenim organima bečke vlade dejstvovala bi — ali naopako. Ne, ne može se time tumačiti sadanji način pisanja u štampi i raspoloženje u Madžarskoj prema Srbiji; tome je glavni, ako ne jedini, razlog rođena nevolja, vatra u kući.

Još u onom članku u Pester Lloyd-u od 7. ov. mes. (po novom), u kojem je propraćen dolazak

današnjeg kabineta u Srbiji (na koji Vam je dosad, razume se, već skrenuta pažnja) moglo se opaziti: da se spušta ton; tu taktičnost i finu postupnost, koju je uspeo izvesti poluzvanični list, ostali listovi nisu ni pokušavali; većina listova revnosno i opširno registruje sve što se događa u Srbiji i to, ne samo bez uobičajenog pakosnog, nego u opšte bez ikakvog komentarisanja, a u listovima jedine madžarske prave stranke Košutovi prijatelji svojim saopštenjima pridaju dosta razgovetnu boju simpatija prema Srbiji.
Ali ipak još u ponekim listovima štampaju i kojekakve fantastične vesti o Srbiji, ali to je sad bez razbora i, mahom, iz potrebe za senzacijama, jer su listovi mnogobrojni. Tako su na pr. pre tri dana javili, kako je grof Lamsdorf, zbog događaja u Maćedoniji i Staroj Srbiji išao u Beograd inkognito, kao da je on ministar republike San-Marino; tako su isto pre deset dana donosili mnoge beleške o sinu g-đe Artemide Hristić (Tome je mnogo bio doprineo sam grof Ziči, koji je inače, po sebi samom, interesantna osoba ovde. On je pojmio važnost ni danas nepromenjene pravne rimske norme Pater ie est quem nuptiae demonstrant, pa je sa svojim pitomcem hteo da demonstrira zakon nasleđa: celu noć proveli su u podrumu kod Drekslera s jednom operskom pevačicom... No ni taj način nije u stvari ubedio poštanske novinare o paternitetu sina g-đe Artemide, jer se, i po načinu kako su o tome pisali i prema mestima gde su te beleške štampali, ipak razaznaje da im je motiv pre potreba za senzacijama, nego neraspoloženje prema Srbiji). Uostalom neraspoloženje madžarsko prema Srbiji, kad je odista jako, obično odjekne na pijacama. Međutim, milo mi je što Vam mogu javiti, da su svi naši trgovački poslovi ovde i interesi, vezani za peštanske trgove, u veoma dobrom stanju. Pored izveštaja od naših veterinarnih organa, ja sam obilazio više puta sve pijace i lično se razabrao od naših izvoznika o odnosima, eventualnim smetnjama i uspehu poslova. Oni su svi zadovoljni i nijednog slučaja spora, zabrane ili sukoba nema zasad. Marveni lekari i vlasti madžarske na pijacama obično su dobro raspoloženi prema srpskim trgovcima, jer su ovi galantni, pošto su ih već naši marveni lekari u tom pravcu vaspitali. Razume se, ipak čim zatreba oni su u stanju da svu našu stoku oglase za bolesnu samo što su sad Mađari mnogo više zabrinuti za svoje rođeno zdravlje, nego za zdravlje srpske stoke. Za to vreme izvoz napreduje, cene rastu. Da to potraje bar do Decembra, kad je najveći izvoz svinja! Ako grof Tisa primi vladu, to će zacelo trajati, a on će steći neocenjene zasluge za našu trgovinu. Po svoj prilici kriza će se rešiti još u utorak i ja ću Vas o tome telegrafski izvestiti.

Ljub. A. Vasiljević

Original. AS, MID, PO, F-II, D-VI, I/5, pov. br. 1792.

304

Poslanstvo Carevine Rusije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

— 6/19. X

La Légation Impériale de Russie à Belgrade a l'honneur de faire parvenir oi-près au Ministère Royale des Affaires Etrangères la liste des noms et adresses de son personnel ainsi que celle des agents consulates placés sous sa direction.
Mr N. Teharykow, Envoyé Extraordinaire et Ministre Plenipontiaire Chambelean de Sa Majesté l'Empereur Conseiller d'Etat Actuel — Mme Tchaarykow (Kralj Milanowa 58)
Mr Mourawiew-Apostol-Korobjine — ler Secrétaire, Conseiller de la Cour — Mme Mourawiev-Apostol-Korobjine (Birtchaninova — vila Pirećanac)
Mr Sabline — 2em Secrétaire, Conseiller honoraire, Mme Sabline (Resavska 15)

Mr Goriainow, Attaché, Conseiller honoraire (Légation de Russie)
Mr le Colonel Sissoyew — Agent Militaire (Cvetni trg 17)
Consul à Nisch — Mr Tchakhotine, Conseiller d'Etat.

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-II, pov. br. 6001.

305

Diplomatska agencija Kneževine Bugarske — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Br. 906. 6/19. X

L'Agence Diplomatique de Bulgarie a l'honneur d'envoyer au Ministère Royale des Affaires Etrangères, ci-joint la liste de son personnel, demandée par sa lettre en date du 4/17 octobre, a.c.

Le Personnel de l'Agence Diplomatique de Bulgarie

Pays et adresses	Noms et qualités	Date de la remise des lettres de creance	Dames
Caticheva oulitza 7	L. Vélitchkoff Agent Diplomatique	6/19 octobre 1903.	Madame Vélickoff
Caticheva oulitza 9	M. Nestoroff Premier Secrétaire		
Krounska oulitza 46	Lt Colonel d'état-major Chr. Hessaptchieff Attaché Militaire		

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-II, pov. br. 6002.

306

Poslanstvo Kraljevine Rumunije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Broj 516. 6/19. X

La Légation Royale de Roumanie a l'honneur d'envoyer ci-près au Ministère des Affaires Etrangères, en réponse à sa Note en date du 4/17 Octobre courant, la liste des noms et adresses de son personnel.
1) Son Excellence Monsieur Edgar Mavrocordato, Envoyé Extraordinaire et Ministre Plénipotentiaire; et Madame Mavrocordato, Brancova oulitza 15.
2) Monsieur Jean P. Carp, Secrétaire; et Madame Carp.
3) Monsieur Pierre G. Trifan, Attaché, Brancova oulitza 16.

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-II, D/122, pov. br. 6000.

307

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj — Pariz
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 267. 6/19. X

Još dok je g. dr Mihailo Vujić bio u Parizu kao poslanik iskrslo je pitanje o generalnom konzulu u Parizu, pošto se uvidelo da se g. Kamondo, tadašnji generalni konzul, ne interesuje u dovoljnoj meri o srpskim stvarima, te se htelo da se on smeni i postavi drugo lice koje bi, bilo svojim moralnim ugledom, bilo velikim vezama s političkim i finansiskim krugovima u Francuskoj, moglo biti od veće koristi našoj zemlji.
Ali, i pored namere da se traži ostavka od g. Kamondoa, tO se nije moglo učiniti za dugo, kao što je to i samom Gospodinu Ministru dobro poznato, stoga što je naša država imala u to vreme da raspravi neke računske stvari sa g. Kamondoom, a što je svršeno tek početkom ove godine, pred polazak g. Ministra iz Pariza. Sada se moglo pristupiti poslu i potražiti ostavka od g. Kamondoa, ali je on sam olakšao ovaj posao Kraljevskom Poslanstvu. Naime, u to doba pada naimenovanje g. Živka Barlovca za počasnog konzula u Parizu. To je g. Kamondoa uvredilo, jer je, po njegovu mišljenju, trebalo za to pitati najpre njega, kao generalnog konzula, a pošto to nije učinjeno on je podneo ostavku na svoje zvanje.
Ali, s postavljenjem g. Barlovca za počasnog konzula u Parizu, pitanje o generalnom konzulu ne samo što nije bilo rešeno, nego je još više zapleteno, jer Srbija nema danas tako reći ni jednog konzula u Parizu. Naime, francuska vlada se odazvala dosta hladno postavljenju g. Barlovca za počasnog konzula u Parizu, kao što se to vidi iz njenog odgovora na notu Kraljevskog Poslanstva kojom je tražen njen pristanak za ovo postavljenje, jer ona nije htela dati ekzekvaturu g. Barlovcu, pristajući jedino da g. *Barlovac* otpravlja dužnosti konzula samo u slučaju odsustva ili slabosti generalnog konzula. Prema tome, Srbija nema danas u Parizu svoga generalnog konzula a ima počasnog konzula koji nema ekzekvature.
U ovo konzulsko pitanje u Parizu još je više unelo pometnje preseljenje g. Ž. Santonija, našeg konzula u Marseju, u Pariz, koji je, primoran ostaviti Marsej, došao u Pariz u nameri da ovde postane generalni konzul. Na njegovu molbu, a po dolasku g. Stojana Boškovića za Poslanika Srbije u Parizu, Kraljevska Vlada tražila je poverljivim putem mišljenje od Kraljevskog Poslanstva: da li bi g. Santoni mogao biti postavljen za generalnog konzula u Parizu. Na ovo pismo g. Bošković nije dao odgovora iz mnogih razloga; ali, i ako je g. Poslanik znao za dosta velike trgovačke veze g. Santonija u Parizu, ipak je on, koliko sam mogao saznati, bio protivan naimenovanju g. Santonija za generalnog konzula u Parizu iz mnogih uzroka, a poglavito s toga što je za naše interese korisnije da se na taj položaj postavi, u prvom redu, ličnost čiji bi finansijski položaj i veliki politički uticaj bio nesumnjiv, dakle ličnost koja je u Parizu poznata bilo sa svojih finansijskih bilo sa političkih veza, a što g. Santoni, i pored svih svojih veza, nije, i da bi g. Santoni, ako bi se htelo, najviše mogao biti postavljen samo za konzula u Parizu, kao pomoćnik generalnom konzulu.
Kako je pitanje o postavljenju generalnog konzula u Parizu vrlo važno i kako bi ga trebalo što pre rešiti, potpisani se usuđuje zamoliti gospodina Ministra i Kraljevsku Vladu da ovo pitanje reše u što skorijem vremenu.
Među ličnostima na koje se pomišljalo da bi mogle s uspehom i korišću za nas otpravljati dužnost generalnog konzula u Parizu, jeste u prvom redu g. Menije (Mennier), poznati bogataš i fabrikant u Parizu, brat čuvenog poslanika istoga imena koji je veliki prijatelj gospodina Valdek-Rusoa. Ovo naimenovanje bilo bi, svakako, velika dobit po nas jer, sem bogatstva velikog kojim raspolaže g. Menije, njegov veliki uticaj na političke ljude kao i njegove mnogobrojne veze bile bi od koristi po Srbiju. Osim njega, pomišljalo se još i na g. Dorizona, glavnog direktora des

Banques de la Société Générale. Razume se po sebi da ni g. Menije ni g. Dorizon nisu pitani još za pristanak, niti oni uopšte i znaju štogod o ovoj stvari, pošto je, pre no što bi se ma šta preduzelo u tom pogledu, potrebno imati za to najpre ovlašćenje od Kraljevske Vlade. Jedno je, međutim, izvesno, naime: da bi Srbija, pa ma ko od njih dvojice da bude utvrđen za Kraljevskog generalnog konzula u Parizu, imala velike koristi i dobiti u svakom pogledu, zbog čega potpisani i moli ponizno Kraljevsku Vladu da izvoli ovu stvar uzeti u razmatranje i doneti svoju odluku po njoj što skorije.

U vezi s ovim postavljenjem trebalo bi onda rešiti i stvar g. g. Santonija i Barlovca. Prvi je, kao što je g. Ministru poznato, bio prinuđen ostaviti Marsej i doseliti se u Pariz gde je već skoro godinu dana i gde živi kao srpski konzul, iako je on po ukazu još jednako naš konzul u Marseju te u Parizu nema ni kancelarije svoje ni poslova. Drugi je, pak, od nekoliko meseci naš počasni konzul u Parizu. Među njima je došlo, u neku ruku, do sukoba, jer g. *Barlovac* protestuje što se g. Santoni nazivlje u Parizu srpskim konzulom, kad on to nije, i što radi neke poslove pod okriljem toga imena. Da je ovo ne samo neprijatno već i od štete po ugled naš ovde u Parizu, držim da nije potrebno naročito objašnjavati. Stoga je potpisanome čast zamoliti g. Ministra da izvoli doneti odluku i po ovoj stvari, bilo da se pored generalnog konzula neće niko ni postavljati za konzula, što bi najbolje i bilo jer za to i nema potrebe, bilo da se pored generalnog konzula postavi u Parizu još i jedan konzul kao pomoćnik generalnom konzulu, pa da se onda na to mesto postavi jedan od njih dvojice: g. g. *Barlovac* ili Santoni.

S odlaskom g. Santonija iz Marseja ostao je Kraljevski Konzulat bez šefa, kao što je g. Ministru poznato. Ali, da ne bi Konzulat bio s toga zatvoren i da bi bilo nekoga koji bi i dalje vršio konzulske poslove, određen je da privremeno vrši poslove g. Ribado, čovek koji uživa odličan glas kako u finansiskom pogledu tako i u pogledu velikih trgovačkih veza. On bi, svakojako, mogao biti utvrđen za Kraljevskog konzula u Marseju, pošto o njemu ima povoljno mišljenje i samo francusko Ministarstvo inostranih dela. Da dodam još, da je se za mesto Kraljevskog konzula u Marseju prijavio kao kandidat i g. A. Dibul iz Marseja, koji se radi toga obratio i neposredno molbom Ministarstvu inostranih dela u Beogradu.

Naposletku, da pomenem da je i Nj. E. Ministar francuski u Beogradu, g. Đenoa, predložio i preporučio, pre nekoliko meseci, da se za srpskog Kraljevskog konzula u Lilu postavi g. Fernan Legran (Legrand), tamošnji bankar i industrijalac što će biti bez sumnje poznato i Ministarstvu.

Prema svemu izloženom, potpisani je mišljenja:

1) da je u interesu našem potrebno postaviti što skorije generalnog konzula u Parizu; da to lice treba da je, na prvom mestu, francuske narodnosti, čovek poznat u svakom pogledu na pariskom trgu i koji bi bio od velikog finansiskog položaja i političkog uticaja;

2) da treba rešiti i pitanje o g. Santoniju, koji, budući u nemogućnosti da ostane i dalje naš konzul u Marseju, mora ili dobiti za Kraljevskog počasnog konzula u Parizu kao pomoćnik generalnom konzulu ili biti sasvim razrešen od konzulske dužnosti;

3) da u Marseju valja takođe postaviti odmah konzula, bilo da se utvrdi za Kraljevskog konzula dosadašnji Žeran toga Konzulata g. Ribado, bilo da se potraži drugi kandidat i

4) da se u Lilu postavi za Kraljevskog konzula pomenuti g. Legran, koga je za taj položaj, kao što je napred navedeno, preporuči sam francuski Poslanik u Beogradu.

Dr Mih. R. Popović

Prepis. AS, MID, PO, 1904, F-IV, D-VI, K/18, pov. br. 1802, v. pov. br. 503.

Na poleđini:
Da čeka.
30. X 1903

[Potpis nečitak]
Načelnik

308

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 113. 6/19. X

Prepisom od 3. pr. mes. AP№ 5281 obratilo se Ministarstvo vojno ovome Poslanstvu s molbom da mu pošlje potrebne podatke o najnovijem sistemu revolvera i municije kojim se služi engleska vojska, kao i u kojoj se fabrici izrađuju i po koju bi se cenu mogao nabaviti jedan takav revolver i 1000 metaka, radi uporedne probe.
Na osnovu pribavljenog obaveštenja, Poslanstvo ima čast moliti Ministarstvo inostranih dela, da izvoli saopštiti Ministarstvu vojnom:
1) da je engleska vlada usvojila Veblov sistem revolvera, Mark IV, za isključivu upotrebu svoje vojske i marine;
2) da se ti revolveri izrađuju u Vebleovoj fabrici oružja u Bermingamu;
3) da je obična cena tih revolvera 70 šilinga od komada, ali da je fabrika voljna da nam ustupi jedan komad radi probe za 63 šilinga, a 1000 metaka (kalibar 0,455) za 80 šilinga. Po tu bi cenu pristala fabrika da nam liferuje i veću količinu, po odbitku 5°/o na ime komisiona za revolvere i 25% za municiju. Hiljadu revolvera (Mark IV) može fabrika da liferuje za 10 dana od dana porudžbine, a za veću količinu mogla bi da se poduhvati da šilje po 250 komada nedeljno; posle mesec dana od dana porudžbine;
4) da je engleska vlada usvojila Vebleov revolver još 1887. pod nazivom Webleys revolver-pistol Mark 1, kad se još nije ni mislilo na „Gordit Cartdas" za revolvere; no kad je engleska vlada usvojila Kordajtove metke, onda je Vebleov revolver Mark I znatno izmenjen u Mark II, a docnije u Mark III, dok nije Mark IV dostigao savršenstvo, kako odnosno snage i sigurnosti, tako i odnosno brzine, tačnosti, da ga i fabrika preporučuje kao najbolje oružje među revolverima;
5) da je Vebleova fabrika do sada liferovala engleskoj vladi preko sto hiljada revolvera;
6) da je jedan od predstavnika Vebleove fabrike pre tri meseca intervjuisao bugarskog ministra vojnog u Sofiji odnosno nabavke njihovih revolvera i da se on sada nalazi u Bukureštu, odakle bi lako mogao doći u Beograd, ako bi Kraljevska Vlada želela;
7) da je jedan komad toga revolvera, s jednom kutijom patrona, stavljen na raspoloženje ovome Poslanstvu za f 3.3 i
8) da je primljen jedan štampan primerak opisa toga revolvera s crtežima sviju delova, koji se šilje Ministarstvu u prilogu pod /.
U saopštenju prednjeg, Poslanstvo moli za što skoriju dostavu odgovora Ministra vojnog, naročito odnosno pošiljke mustre revolvera u pitanju.

Otpravnik poslova
Jovičić

Koncept. AS, MID, Poslanstvo London, br. 283, v. pov. br. 113.

309

Konzulat Kraljevine Srbije — Priština

Mitropoliji srpske pravoslavne crkve — Priština[*]

PP№ 953. 6/19. X

Kao što sam imao čast lično Vam danas saopštiti, ovogodišnji razmeštaj učitelja i učiteljica, prema današnjem telegrafskom ministarskom nalogu, ima da ostane onakav kakav je izišao iz Ministarstva po odluci g. Ministra Inostranih dela od 17. prošlog meseca PP№ 3810, koji sam Vam dostavio pismom svojim od 23 pr. mes. PP№ 851. Izuzetak čine učitelji: Mitar Šešlija, Andra Grozdanović i Danilo Prljinčević, koji se neće uvoditi u dužnost do dalje naredbe.
Posle ovakve naredbe, ja se pouzdano nadam da se više nećemo baviti o ovom poslu za ovu godinu, jer ne možemo ni u čem uspeti. Po svom pak položaju ne možemo dalje činiti ni predstavke ni predloge za kakvu izmenu u rasporedu. Ovo je sasvim svršena stvar za ovu godinu i poslednji je ministarski zahtev da raspored izvolite izvršiti.
Na posletku imam Vam, Visokopreosvećeni Gospodine, izjaviti, da sam ovlašćen smatrati, da je svaki onaj nastavnik koji u najkraćem roku ne ode u mesto i školu za koja je ministarskim rasporedom određen, napustio svoju službu. Takim učiteljima i učiteljicama prestaje plata od prvog dana oktobra ove godine.

M. Marković

AS, MID, Konzulat Priština, Srpska pravoslavna Mitropolija, br. 1840.

310

Ministarstvo inostranih dela Kneževine Crne Gore — Cetinje
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Broj 5487. 8/21. X

U svim ustanovama naše države preduzete su temeljite reforme, kako bi bolje odgovarali državnim i narodnim potrebama i suvremenosti. Ali Crna Gora još ne raspolaže, u mnogim granama svojim, stručno spremnim snagama, stoga je Vlada prinuđena tražiti ih na strani. Međutim, gdje je prirodnije i cjelishodnije tražiti nam stručne snage nego li kod Kraljevske Srpske Vlade, koja ih ima u dovoljnom broju i potpunoj spremi.
Sljedstveno, a prema potrebi našeg Ministarstva finansija, čast mi je najprije obratiti se na Vas, Gospodine Ministre, s molbom, da izvolite izdjejstvovati kod Kraljevske Vlade, da bi delegirala jednog od viših finansijskih činovnika, koji bi za godinu ili više pripomogao novom ustrojstvu naših finansija. Taj delegat, pored ostalih finansijskih znanja, imao bi biti spreman naročito u sistemu razrezivanja danka, u uređenju carinarnica i u finansijskom knjigovodstvu.
Nadam se da će Kraljevska Vlada izvoljeti odazvati se povoljno ovoj molbi Knjaževske Vlade. Što se pak tiče uslova materijalnih, kao o putnim troškovima i dijurnama, Knjaževska Vlada primiti će one koje joj Kraljevska Vlada bude predložila.

G. S. Vuković

Original. AS, MID, PO, 1903, F-VIII, D-IV, F/8, pov. br. 1831.

Na poleđini:

[*] Na adresu mitropolita Nićifora.

Saopšteno Ministarskom savetu i određen g. Dr Mihailo Popović, predašnji ministar finansija. Gospodin Dr M. Popović nije u Beogradu. Saopštiti mu kad dođe.

311

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji — Rim
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 91. 8/21. X

O političkom značaju puta Kralja Italije u Pariz mislim da nije potrebno mnogo da govorim. On je dao sve ono što se od njega očekivalo. Italijansko-francusko prijateljstvo javno je utvrđeno, dokumentovano i postalo je pozitivnom političkom činjenicom s kojom se mora računati i kojoj se moraju prilagođavati budući planovi i preduzeća diplomatije evropske. U prvom redu to vredi za Sredozemno, specijalnije za Jadransko more i za Balkan. Italijanski jadranski i balkanski interesi nisu u Trojnom Savezu već u francuskom sporazumu, koji se dopunjuje sporazumom engleskim, i koji još ima da se dopuni, te da bi postao perfektnim, sporazumom ruskim. Ovoga puta smatram da neće biti izlišno da skrenem pažnju na jednu drugu nepredviđenu posledicu pariskoga puta, na koju se unapred nije moglo računati. To je ogroman lični prestiž, s kojim se iz Pariza vraća u Italiju kraljica Jelena. Čisto izgleda kao da je Pariz trebao da otvori oči Rimu i Italiji; te da vide šta je kraljica Jelena i kakve sve čari i vrline nju krase. Iz Pariza je kraljica Jelena došla u Italiju kao preobražena, ovenčana slavom lepote, gracioznosti, vrline, i sad Italijani svi od reda, i oni iz najviših krugova koji su sa omalovažavanjem govorili o princesse bergere, vide u njoj odjednom rođeno, bogomdano veličanstvo. Sve novine italijanske slave danas, po primeru pariske štampe, kraljicu Jelenu. Kraljica je Jelena postala ponos Italije. I ja sam čuo ljude, koji dobro znaju i dvorske i društvene i političke prilike u Italiji, kako vele: sad će tek kraljica Jelena biti pravom Kraljicom; do sad je ona pored sve ljubavi svoga muža bila u neku ruku Pepeljugom. Sumnje nema da će to, naročito za nas Srbe, moći imati i svoga političkoga značaja [...]

O nekim stvarima štampa italijanska nema, na žalost, još nikako svoga samostalnog gledišta. Ona je u glavnom odjek onoga što se piše u Beču, crpeći pored toga još i iz pariskog Tempsa svoje informacije. Uostalom i njena su poznavanja naših i u opšte balkanskih prilika ispod svake kritike. Sama poluslužbena „Italie" donosi vesti „o bugarskom Parlamentu u Beogradu". Nije nikako čudo, prema tome, što pisanje italijanskih listova o našim stvarima često ne stoji nimalo u harmoniji sa opštim pravcem italijanske politike ni s pravim raspoloženjem italijanskog javnog mnenja. Tim se da objasniti, što još pokadšto o našim prilikama izbijaju gluposti, kojim se mahom može naći izvor u bečkim i peštanskim listovima. Tako je juče u jednom od najuglednijih listova italijanskih „Il Giornale d'Italia" štampana depeša: kako se inicijativom oficira zaverenika, a uz pomoć samoga kralja Petra, štampa jedna brošura o kraljici Dragi, u kojoj se ona predstavlja kao metresa kralja Milana. Depeša dalje veli da će sestra Dragina, Đina, uskoro publikovati pravu biografiju nesrećne srpske kraljice, te da bi se širenju svakojakih kleveta stalo jednom na put. Ja puštam da prođu takve stvari; smatrajući da bi se demantovanjem i ispravkama samo privukla pažnja publike na njih. Ali zato se staram da po mogućnosti sprečim ponavljanje takvih publikacija, obaveštavajući bilo neposredno bilo posredno preko prijatelja i poznanika, glavnije organe štampe, kako oni takvim pisanjem i publikovanjem takvih vesti, u isto vreme i služe neistini i prave rđavu politiku.

Dr M. B. Milovanović

Original. AS. MID, PO, 1903, F-II, D-IX, I/11, pov. br. 1820, v. pov. br. 1808.

312

Diplomatska agencija Kraljevine Srbije — Sofija
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 395. 8/21. X

Po Vašem telegrafskom naređenju bio sam danas kod g. Daneva, da mu od strane g. đenerala Save Grujića i od Vas lično izjavim Vaše simpatije i želje za brzo ozdravljenje. Gospodin Danev mi je rekao da nikakve ozbiljne povrede nije bio dobio, no da mu je život bio u velikoj opasnosti, i da je s mukom uspeo spasti se, i molio me je da g. đeneralu i Vama izjavim njegovu najtopliju zahvalnost na prijateljstvu, kojem on pridodaje naročitu važnost i kojeg će se uvek sećati. Pored toga što je sva vaša pažnja laskava za njega lično, ona ga u toliko više ispunjuje radošću što u njoj vidi jedan znak više da će se između Srbije i Bugarske uskoro moći uspostaviti onako bliski odnosi kakve je on uvek želeo, i kakvi jedino odgovaraju pravilno shvaćenim interesima oba naroda.

Prešav na omiljenu mu temu o odnosima između Srbije i Bugarske, g. Danev je bio mišljenja, da Maćedonsko pitanje ne može da sačinjava prepreku zbliženju između ove dve zemlje, pošto Bugarska nema i ne može da ima nikakve zavojevačke namere; ovo je nemogućno već i usled etnografskog položaja Maćedonije. Prava politika Bugarska teži samo da se od Maćedonije stvori samostalna oblast, koja bi sa Srbijom i Bugarskom obrazovala jednu ekonomsku i političku celinu. Ovakva solucija obezbedila bi sve balkanske Slovene od svake zapadnjačke najezde; ona bi i Srbiju morala potpuno zadovoljiti, jer bi otvorila slobodan izlaz na more njenim produktima. No ovakvo se rešenje ne daje postići bez prethodnog sporazuma i zajedničkog rada Srbije i Bugarske.

Gospodinu Danevu se čini da današnja Kneževska Vlada ne uviđa dovoljno ovu potrebu; kao jedan sitniji dokaz za to on navodi posve kasno predavanje akreditivnih pisama od strane bugarskog diplomatskog agenta u Beogradu. Gospodin Danev kaže da je u svoje vreme govorio ljudima iz najbliže Njegove okoline, da je Knez trebao da akredituje svog diplomatskog agenta još kod privremene Vlade Kraljevine Srbije, i da je g. Veličkov trebao da dočeka novoizabranog Kralja kao zvanični predstavnik Bugarske. Time što nije ovako postupljeno, propuštena je jedna prilika, no to se sve daje još popraviti, i to treba da se učini.

Gospodin Danev mi je ovom prilikom izjavio da nisu istiniti glasovi, kao da će se opozicija povući i da neće ni učestvovati na izborima. Krv će se proliti, dodao je, ali će se bar videti da Stambolisti mogu samo tim načinom da se održe na vlasti.

Boško Čolak-Antić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-II, D/18, pov. br. 1873.

313

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 190. 9/22. X

Juče sam video g. Fürstenberg-a. On je zadovoljan što je, uprkos kampanji štampe protiv izvesnih događaja i pojava kod nas, uspeo da kurs naše rente podigne opet na 74.60. Sve što je iznošeno na pijacu letos, i što je iz Pariza prebačeno u Berlin, Handelsgesellschaft je kupila. Ona je stoga znatno interesovana u održanju kursa. Gospodin Fürstenberg se nada, da će se ovaj do konca godine popeti i na 84, on čak pouzdano računa da će to tako biti, samo ako mu političke prilike kod nas ne budu stvarale smetnje. Tom prilikom mi je g. Fürstenberg, kao i ranije već više puta, govorio, kako je štetna po naš kredit praktika izvesnih ministara, da izdaju za isplatu porudžbina bonove. Pojava tih bonova vazda smeta njegovom radu, te bi s toga želeo, da se od dosadašnje prakse odustane. Gospodin Fürstenberg mi je dalje saopštio, da ima razloga verovati, da će „Berliner Lokalanzeiger" promeniti svoje držanje prema Srbiji u toliko, što neće više otvarati svoje stupce senzacionim i izmišljenim vestima. Ovih dana će redakcija toga lista, prekinuvši sa svojim dosadašnjim dopisnikom u Beogradu, poslati u Beograd novog korespondenta, u licu svoga redaktora Herrn von Wilke sa zadatkom, da u jednoj seriji članaka, koji bi izlazili u „Die Woche" (nedeljno izdanje „Lokalanzeiger-a") predstavi nemačkoj publici pravo stanje kod nas. G. Fürstenberg očekuje povoljan resultat od tih dopisa i molio me je, da vas izvestim o dolasku toga dopisnika s molbom, da mu se u Beogradu učine potrebne olakšice i daju obaveštenja koja bude tražio.

M. J. Milićević

Original. AS, MID, PO, F-IV, D-II, I/2, pov. br. 1875, v. pov. br. 1823/1903.

314

Poslanstvo Austro-Ugarske u Kraljevini Srbiji — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

\- 10/23. X

En réponse à la Note verbale du 25 séptembre/8 octobre la Légation Imple et Role a l'honneur de transmettre an Ministère Royal des Affaires Etrangères ci-près la liste contenante les noms et les adresses de son personnel ainsi que celles des agents consulaires placés sous sa direction.

Legation Imple et Royle

Mr le Dr. Constantin Dumba
Envoyé extraordinaire et Ministre plénipotentiaire
(Légation Imple et Royle)

Mr le Comte Albert Names de Hidvég
et Mme la Comtesse Nemes
Conseiller de Légation

(Dositieva oulitza 4)

Monsieur le Comte Alexandre Hoyos
Attaché de Légation

Monsieur le Comte Ferdinand de Brandis
Attaché de Légation

Resawska oul 21.

Monsieur le Commandant d'Etat-Major
Joseph Pomiankowski et Mme Pomiankowski
Attache Militaire
Svetogorska oul. 21.

Monsieur Jean Tersy
Secrétaire de Chancellerie
Njegoseva oul. 14.

Monsieur Joseph Tiefenbach
Secrétaire de Chancellerie
Kosmajska oul. 22

Monsieur Wladimir Michailowitch
Secrétaire de Chancellerie
Topličin venae 18.

Consulat Imple et Royle à Belgrade

Monsieur Simon Joannovies, Consul
Kalimegdan 1.

Monsieur le Dr A. H. Corossacz, vice Consul
Kalimagdan 1.

Mr le chevalier de Straszewski, Dr, Attaché consulaire
Balkanska oul. 13.

Vice Consulat a Nisch

Mr Wladimir Budisavljevic de Priedor
et Mme Budisavljevic, vice Consul

Agence consulaire a Semendria

Mr Béla Örffy, Agent consulaire

Agence consulaire a Schabatz

Mr Douchan Meković, Secretaire consulaire de Chancellerie, gerent.

Agence consulaire a Negotin

Mr François Kadić, Offic- consulaire, Gérent.

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-II, D/22, pov. br. 6005.

315

Poslanstvo Carevine Nemačke u Srbiji — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

№ 322. V. 10/23. X

Note verbale.

En réponse à la note verbale en date du 25. septembre/8. octobre c., la Légation Impériale d'Allemagne a l'honneur de communiquer au Mmistère Royal des Affaires Etrangères ci-dessous les noms de son personnel, ainsi que les noms du personnel consulaire.

1) Son Excellence M. de Voigts Rhetz, Envoyé extraordinaire et Ministre plénipotentiaire,
2) M. de Eckardt, Conseiller de Légation, Secrétaire,
3) M. de Leipziger, Commandant d'Etat-major, Attaché militaire,
4) M. Kleinert, Conseiller Anlique, Chancelier,
5) M. Josifowitz, Dragoman.

Consulat à Belgrad

1) M. Jentzsih, Conseiller de Légation, Consul ad intérim,
2) M. Tozbe, Secrétaire.

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-II, D/22, pov. bp. 6004.

316

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 1134. 10/23. XI *

Proučivši Vaša pisma od 24. oktobra i 4. novembra o.g. PP № 4370 i 4675, ja sam se koristio prekjučeranjom posetom g. Zinovjeva kod mene da mu skrenem pažnju na nekorektno postupanje jeromonaha Arsenija, iz manastira Dečana, i da ga umolim, da sa svoje strane učini što može da otac Arsenije i ostali kaluđeri iz ćelije Sv. Jovana Zlatoustog ne uvećavaju svojim postupcima teškoće, sa kojima imaju da se bore naši sunarodnici u Turskoj.
Gospodinu Ambasadoru je bilo očevidno neprijatno ovo saopštenje, jer je on preko njega prešao sa izjavom: da se verovatno žalbe protivu oca Arsenija i drugih ruskih kaluđera podižu zato što oni hoće prema strogim pravilima njihovog monaškog života da uvedu red u manastiru Dečanima, gde toga reda nema. A kad sam mu ja saopštio da su otac Arsenije i Jovan Gerić,

* Omaške ovde, umesto po hronološkom redosledu, posle br. 365 pod br. 366.

trgovac iz Peći, otputovali 24. pr. meseca u Carigrad, da verovatno traže pomoć g. Ambasadora za njihove smerove i kad sam ga zamolio da primi sa rezervom njihova saopštenja, on mi je odgovorio da mu nije ništa poznato o dolasku oca Arsenija i Gerića u Carigrad.
Međutim, pisar poverenog mi Poslanstva g. Tomić saznao je juče od sinovca pomenutog Gerića, koji se ovde uči kao naš pitomac da su doista Jovan Gerić, predsednik srpske Pećske opštine, i jedan njen član — verovatno Cile Mitrović, koji se pominje u našem poslednjem pismu, došli ovamo (prvi pre 7—8, a drugi pre 3 dana) da g. Zinovjevu podnesu molbu srpske opštine pećske da u Visokim Dečanima i dalje ostanu ruski kaluđeri i da se u manastiru što pre otvori škola. Na ovoj je molbi stavljen opštinski pečat i ona je snabdevena izvesnim brojem potpisa među kojima su i potpisi naših učitelja: Jevtimija Gerića i Save Popovića. Gospodin Zinovjev je izaslanike ovih dana primio i obećao im je da će poraditi da im se molba ispuni a potom je Gerića zadržao na ručak. Izaslanici su još molili g. Ambasadora da se ruski konzul u Prizrenu g. Tuholka i dalje tamo ostavi.
Kad se ovo saznanje g. Tomića uporedi sa prekjučerašnjom izjavom g. Zinovjeva da mu nije ništa poznato o dolasku Arsenijevom i Gerićevom u Carigrad, onda se jasno vidi da g. Ambasador izbegava da govori o ovom predmetu, bilo zato što mu je pitanje Dečansko već postalo dosadno, bilo što je Gerić dao izvesna obećanja, od kojih sada više ne može odstupiti.
Prema ovakvom stanju stvari, ja mislim, Gospodine Ministre, da bi bilo sasvim uzaludno dalje reagirati protivu intriga oca Arsenije i njegovih pristalica, nego se treba požuriti da se pitanje Dečansko skine što pre sa dnevnog reda rešenjem koje bi moglo zadovoljiti i nas i ruske kaluđere i rusku Ambasadu. Ja Vas molim zato da mi izvolite što pre poslati pozitivan predlog za rešenje Dečanskog pitanja, starajući se da taj predlog bude za sve pravičan i da ne vređa osetljivost i inače vrlo osetljivog ruskog Ambasadora.
Radi Vašeg znanja javljam Vam da mi je g. Zinovjev, kad sam mu saopštio da jedna komisija pod predsedništvom vladike šabačkog proučava Dečansko pitanje i traži njegovu pravilnu soluciju, primetio kako on, po izveštaju njihovog prizrenskog konzula, zna da je preosvećeni g. Dimitrije rđavo raspoložen prema ruskim kaluđerima i da se zato boji da ta solucija neće biti takva da i te kaluđere zadovolji. Razume se, da sam ja pokušao razbiti tu njegovu sumnju o bespristrasnosti g. Dimitrija.
U očekivanju Vaših daljih uputstava, čast mi je, Gospodine Ministre, uveriti Vas o mome odličnom poštovanju.

Simić

Original. AS, MID, 1903, PP, D/40, br. 4847, v. br. 4834.

317

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

— 10/23. X

TELEGRAM
Otpravljen iz Carigrada u 1 sat posle podne
Primljen u Beogradu u 1 sat 10 min. posle podne

Ruski i austrijski zahtev sadržavaju ove glavne tačke: brzo i potpuno izvođenje sadašnjeg programa o reformama; glavnom inspektoru Hilmi paši pridaće se za kontrolu dva pomoćnika, jedan Rus i jedan Austrijanac; reorganizacija žandarmerije pod upravom jednog od stranih

generala u Turskoj službi i s dovoljnim brojem stranih oficira. U slučaju potrebe Rusija i Austro-Ugarska rezervišu pravo tražiti potreban broj ruskih i austrijskih žandarm. oficira; reorganizacija administrativne i sudske struke i osiguranje hrišćana u službi; uvođenje parcijalno a ne (generalno) opštinske samouprave; vojni poslanici ili strani oficiri nadziravaće operacije turske vojske. Porta odgovorila referisati Sultanu. Zinovjev moli da ovo ostane u poverenju za tri dana.

Hristić

AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-V, pov. br. 1815.

318

Diplomatska agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj — Sofija
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 396. 10/26. X

Ima već petnajestina dana kako dolaze u Kraljevsko Zastupstvo Maćedonci, tražeći da im se da objava, da mogu preći u Srbiju. Ovo su ljudi iz krajeva u kojima je srpski živalj jači; većina ih je živela duže ili kraće vreme u Srbiji; mnogi su bili u našim školama, imali veza s našim konsulatima u Turskoj i primali pomoć i od samoga Ministarstva Inostranih Dela. Veći je deo učestvovao u sadašnjim i prošlim ustancima, no ima i sasvim mirnih radenika, koji su samo osumnjičeni da imaju veza sa komitama, te im je stoga onemogućen povratak u Tursku.
Nema sumnje da sav taj svet želi da ide u Srbiju stoga što im je ovde opstanak jako otežan usled ogromnog broja begunaca i ustanika. No mi s naše strane ne možemo da pretpostavljamo da su sasvim izveštačeni srpski osećaji koje oni ističu. Oni svi zaista vele, da su voljni produžiti boriti se za oslobođenje Maćedonije čim se prilika ponovo ukaže, no da ne žele da se smatraju kao Bugari samo zato što su prinuđeni da ovde žive.
Oni su svi turski podanici — ipak ima među njima i Srba iz Srbije — no bez ikakvih putnih isprava, i u apsolutnoj nemogućnosti da sebi pribave ovakve isprave. Očevidno je, da im se usled toga što nemaju urednih pasoša ne može zatvoriti srpska granica, i da im se ne može ukratiti pravo da pokušaju u Srbiji naći sebi zarade, koje ovde apsolutno nema. Dok su dolazili jedan po jedan, ja sam davao najnužniju pomoć i objavu za prelazak onima koji su mi bili poznati kao dobri i pošteni ljudi. No od 2—3 dana na ovamo počinju dolaziti u grupama od po 5—10 ljudi, tražeći opet pasoš, objavu i železničku kartu. Sofijski komitet prekinuo je s davanjem prehrane ustanicima koji se vraćaju iz Turske; policija ih razmešta po gradovima u unutrašnjosti Bugarske, pošto ih se ovde bilo i suviše nagomilalo. Svi oni koji su navikli da u Srbiji rade i svi oni koji su po govoru i osećanjima očevidno čisti Srbi, nikako ne pristaju da budu internirani u unutrašnjost Bugarske, pošto im tamo nema opstanka. Potpuno nepoznati, oni se tamo osećaju u tuđini, i niti mogu što da zarade, niti da računaju na pomoć stanovništva. Ja pak nisam smeo uzeti na sebe da ih upućujem u Srbiju, dok Vas prethodno o tome ne izvestim.
Danas samo dolazile su mi tri grupe. Jednu od 7 lica predvodio je Dimitrije Nedeljković zvani „Crnogorče", bivši artiljerijski podnarednik u našoj vojsci, rodom iz Kruševca, po zanatu opančar. On četuje preko leta već 10 godina, iako ima ženu i decu u Srbiji. Gospodin Sv. Simić, narodni poslanik, pričao mi je da je slušao o junaštvu ovog čoveka. On je bio s četom oko Demir-Hisara s četovođom Janaćkom — Naći — Đorđevićem, Vlahom, rodom iz Kučeva, i posle smrti ovoga primio je upravu nad njegovom četom. Njegovih 6 drugova su Maćedonci, većinom vrlo mladi ljudi, koji su bili po našim školama i govore čisto srpski.
Drugu grupu od 5 ljudi doveo je Kliment Stojanović, rodom iz Vraništa u Ohridskom; on je dugo godina živeo u Srbiji. Njega je s drugovima iz Beograda uputio poznati Misailo u Vranju; no

kako su stigli tek pošto je četa odavde bila prešla, došli su u Sofiju i odatle prešli na Pirin planinu, gde su se tukli do pre nekoliko dana.
Sem toga došli su u ime više od 20 drugova Aleksandar Dimitrijević, sin Dimitrija Stankovića, bivšeg bakalina iz Aleksinca i Đorđe Pescović rodom iz Smederevske Osipaonice. Oni su prešli iz Srbije kod Surdulice. U Turskoj su se sreli sa četom bugarskog poručnika Atanasova i u društvu sa njim „sražavali" su se, kao što oni kažu, u okolini Palanke.
Govorili su mi da ima njihovih drugova iz Srbije, Stare Srbije i Srba iz Maćedonije, već interniranih u unutrašnjost Bugarske, ne bi nikako želeli da i njih ista sudba postigne.
Svi ovi ljudi u glavnom pitaju, da li im je slobodno preći u Srbiju da traže sebi rada preko zime. Iako nemaju ni malo troška, novčana pomoć i železnička karta sporedna je stvar za njih. Jedni žele da idu u Beograd, drugi bi peške najbližim putem hteli u Vranju i Leskovac.
Nisam mogao ove gomile ljudi upućivati u Srbiju bez Vašeg odobrenja. S druge strane, ma da su ovo u mnogim prilikama nezgodni gosti, očevidno je da ih nikako ne bi smeli odbiti u trenutku kad Bugarska ishranjuje do 20.000 maćedonskih begunaca. Uostalom nema ni osnova da im se zabrani putovanje u Srbiju, jer ovi ljudi beže iz Turske, iako sad dolaze s bugarske strane. No svakojako je potrebno da se zna u napred za njihov dolazak, te da se našim vlastima duž bugarske granice mogu izdati zapovesti da ih puštaju preko granice i gde da se upućuju, kako ih se ne bi mnogo nagomilavalo u pojedinim mestima.
Za sada sam uputio sve ove ljude da pričekaju, no pošto im je nemoguće dugo čekati, čast mi je zamoliti Vas, da mi telegrafskim putem izvolite odobriti da ih uputim na srpsku granicu, i da dam najnužniju pomoć onima koji je najvećma trebaju, ili da mi izvolite dati druga naređenja, ako ne biste hteli usvojiti ovaj predlog.

Boško I. Čolak-Antić

Original. AS, MID, PP, 1903, I/13, br. 4555, v. br. 4522.

319

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Diplomatskoj agenciji Kraljevine Srbije — Sofija

Šifrovano 11/24. X

Primio sam Vaše pismo pov. br. 396*. Naši podanici mogu se vratiti u Srbiju. Odnosno ustanka turskih podanika i njima dajte svaku pomoć i recite im da će biti kod nas primljeni simpatično, ali ih predupredite da treba da traže zarade ovde. Javite koliko Vam treba novaca za ovo i budite ekonomni.

Ministar

AS, MID, PP, 1903, K/l, br. 2060.

320

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj — Atina

* V. pod br. 318.

Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

\- 11/24. X

[...] L'organe du parti Délyanniste [*la Proia*] s'attache encore à démontrer que la Turquie en reconnaissant la nationalité Serbe, viendrait à reconnaitre aux Serbes des droits ethnologiques qu'ils n'ont pas, et que c'est dans son propre intérêt de défendre et soutenir l'Hellenisme contre tous ceux qui cherchent à amener un changement dans l'ordre des choses établi dans son Empire. A cet effet elle doit — dit *La Proia* — acoueiller avec empressement nos avances tendant au maintien du Status quo et faire preuve de la même sincerité et bonne foi que nous lui avons témoignées.

Trangullis

Original. AS, MID, 1903, F-II, D-V, I/1, pov. br. 1891, v. pov. br. 1884.

321

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 1060. 11/24. X

Kako sam bio načuo da će ambasadori Rusije i Austrije 9-og ov. m. predati Porti zahteve svojih Vlada, to sam prekjuče išao na Portu da se lično uverim da li će oni doista toga dana učiniti ovaj, po balkanske države tako važan korak. Mojom Depešom od 9-og t.m. imao sam čast izvestiti Vas da su g. g. Zinovjev i Kaliče predali Porti zajednički memorandum u kome su izloženi austro-ruski zahtevi. Ma da sam sa Porte otišao upravo u Bujukdere, ne bi li se sastao sa g. Zinovjevom, ja ga nisam mogao videti jer se on suviše dockan vratio sa Porte. Ambasadora sam posetio juče ujutru i umolio sam ga da bude tako dobar da me upozna sa glavnim tačkama austro-ruskih zahteva pošto, rekoh, sad to nije više tajna. Na to će mi g. Zinovjev odgovoriti da se njihov korak ima još smatrati kao sekretan, ali će se on ipak odazvati mojoj molbi pod uslovom da nikom ništa ne govorim i da i Vas umolim da se saopštenje koje ću Vam učiniti smatra kao poverljivo za dva dana. Gospodin Zinovjev kazao mi je tom prilikom kako sam ja prvi kome on o tome govori i kako to treba da bude nov dokaz njegovog dobrog raspoloženja na spram nas. Ne znam u koliko su tačne ove reči g. Zinovjeva i da li će se njihovi zahtevi doista držati u tajnosti još za dva dana, jer danas još nisam izašao iz kuće, niti sam koga video ali znam da do juče na podne ništa nije izašlo na javnost.
Ceo je svet držao da će se i ovog puta, kao što je to urađeno februara meseca sa programom o reformama, austro-ruski zahtevi podneti prvo Velikim Silama na odobrenje pa tek pošto se dobije njihov pristanak da će se na Porti učiniti potreban korak. Međutim, okružene valjda mandatom koji su dobili početkom ove godine, Rusija i Austrija sve se više mešaju u ovdašnje poslove i kanda sve manje traže mišljenje Velikih Sila. U koliko austro-ruski sporazum postaje sve tešnji, u toliko je njihova intervencija sve jača i odsudnija i u toliko se one sve manje sporazumevaju sa ostalim Silama. Ako sam dobro razumeo g. Zinovjeva, Beč i Petrograd tek su juče, pošto su ih ovdašnji njihovi ambasadori izvestili o učinjenom koraku na Porti, upoznali Velike Sile sa svojim zahtevima. Razlika između one procedure od februara meseca i ove današnje i suviše je i velika i značajna i ona već sama sobom pokazuje kakvim se pravcem misli od danas ići. Da bi valjda pokazali što veću solidarnost i da bi efekat bio što jači, baron Kaliče i g. Zinovjev učinili su ovog puta zajednički korak, a ne zasebno, svaki za sebe kao što je to bio slučaj sa podnošenjem

reformnog programa početkom ove godine.
Juče imao sam čast poslati Vam šifrovanu depešu u kojoj sam citirao glavne tačke austro-ruskih zahteva, onako kako mi ih je g. Zinovjev naveo*. Nema sumnje da je iznesen i zahtev o repatriranju bugaraških begunaca i o novčanoj pomoći koja im se ima dati, kao što je to izrično navedeno i u samoj depeši poslatoj iz Mircštega, ovd. ruskom i austrougarskom ambasadoru ali, ili je g. Zinovjev slučajno propustio da mi to kaže ili možda to nije učinio zato što se to pitanje isključivo tiče Bugarske i što ono ni u koliko ne zaseca u interese ostalih balkanskih država.
Sutra, prekosutra nasigurno ćemo se upoznati sa svima zahtevima i ja ću se postarati da Vam, Gospodine Ministre, što tačnije javim kako su Porta i ovd. diplomatski krugovi primili ovaj nov austro-ruski korak. Za sada se može kazati da su predstavke koje je činila Engleska i u Beču i u Petrogradu uzete u ozbiljnu ocenu i nema sumnje da je ovog puta London odneo priličnu pobedu. Ja sam u svojim ranijim izveštajima o ovim engleskim predstavkama u više prilika govorio a i u svom poslednjem izveštaju Pov. N2 1045* naročito sam naglasio ponašanje ovdašnjeg engleskog ambasadora, koji je još iz samog početka kritikovao austro-ruski program o reformama kao po sve nedovoljan, koji ne odgovara današnjoj ozbiljnoj situaciji na Balkanu, koji nije u stanju da stvarno poboljša nesretni položaj u kome se nalazi hrišćansko stanovništvo i najzad pomenuo sam kako je Sir O'Conor, a on nije bio sam, jer je bilo puno nas koji smo to isto u svojim izveštajima tvrdili, svakom prilikom tvrdio da se i ovaj tako skučen program o reformama neće nikad ostvariti ako se njegovo izvođenje poveri samo Porti i njenim činovnicima. Danas je već učinjen prvi korak za kontrolisanje izvršenog reformnog programa. Što se tiče nadzora nad trupama to je pitanje Engleska takođe prva pokrenula još aprila ili maja meseca ove godine i tražila je da se taj nadzor poveri ovdašnjim vojenim izaslanicima Velikih Sila ali g. Zinovjev nije hteo za to ni da čuje. Ruski ambasador bio je isto tako odlučno protivan da se reorganizacija i komanda žandarmerije u vilajetima kosovskom, bitoljskom i solunskom poveri, kao što je to i sam sultan bio predložio, jednom od nemačkih generala u turskoj službi. Danas je i to učinjeno, bar ima najviše izgleda da će taj važan položaj biti poveren jednom od nemačkih generala.
Na moje pitanje da li su im i šta su im na Porti odgovorili, g. Zinovjev kazao mi je da nisu ulazili ni u kakvu diskusiju. Veliki Vezir i Tefik-paša prosto su odgovorili da će oni odmah upoznati Sultana sa sadržinom memoranduma. Veliki Vezir i ovom je prilikom umolio ambasadora da se u Sofiji učini najozbiljnija predstavka i on je ponovo bacio svu krivicu na Bugarsku kako za neizvođenje reforama tako i za današnje nesnosno i nesretno stanje u Makedoniji.

J. F. Hristić

AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-V, pov. br. 1972.

322

Ministarstvo vojno Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 738. 12/25. X

Budžetom za ovu godinu odobreno je Ministarstvu vojnom 30.000 dinara na poverljive celji; ali

* V. pod br. 317.

* V. pod br. 301.

je ovu sumu svu utrošio biv. ministar vojni, poč. đeneral Milovan Pavlović.
Kako poverljiva plaćanja pri Ministarstvu vojnom i dalje traju, to imam čast umoliti Vas za naređenje: da mi se stavi na raspoloženje iz blagajne područnog Vam Ministarstva, a iz partije 151. ovogodišnjeg budžeta, određene na vanredne troškove i dostojno zastupanje državnih interesa, 2.400 dinara u zlatu; s tim, da ovu sumu docnije opravdam dokumentima izdavanja.

Ministar vojni,
pukovnik *Milan Andrejević*

Original. AS, MID, PO, 1903, F-V, D-V, K/43, pov. br. 1834.

Na poleđini:

Blagajni

Da se prema ovom zahtevu stavi G. Ministru vojnom na raspolaganje (1.000) hiljadu dinara u zlatu na poverljive celji iz kredita za vanredne troškove i dostojnije zastupanje, s tom napomenom da nema mogućnosti da se cela tražena suma izda.

22. oktobra 1903.
Beograd

Ministar
Andra Nikolić

323

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rumuniji — Bukurešt
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 112. 12/25. X

Mada sam 3. t. m. prilikom krštenja princa Nikole bio predstavljen Kralju Karlu i Kraljevoj porodici ipak 9. t. m. dobijem hitno pismo od ovdašnjeg Ministarstva inostranih dela, kojim mi javlja: da će me NJ. V. Kralj Karlo primiti u audijenciju sutra dan 10. t. m. u dvoru Peležu u Sinaji i da ću posle audijencije biti zadržan na doručku.
Odmah sam otputovao za Sinaju i u određeni sat bio sam u dvoru Peležu. Kralj me je primio vrlo ljubazno i zadržao me je ravno pola sata u audijenciji. Prvo mi je kazao kako me prošle nedelje prilikom krštenja princa Nikole nije upravo dobro ni poznao, pa to želi sad da učini, i zatim posle prvih fraza učtivosti i raspitivanja u detaljima na kojima sam položajima sve bio dok nisam došao u Bukurešt, prešao je Kralj i na naše stvari.
Prvo me je pitao: da li je istinita vest da su se obe radikalne frakcije naše stopile u jedno, kako su to javile razne novine? Ja sam Mu odgovorio, da detaljnijih vesti o tome nemam, ali, znajući kakvo je raspoloženje u većine narodnih poslanika u tom pitanju, verujem u tu vest, i to u toliko pre što nikakva krupna načelna pitanja ne razdvajaju radikale u Srbiji. Kralj je na to primetio, kako on smatra, da bi tek spajanje obe radikalne grupe potpuno ogarantovalo stalnost vlade u Srbiji, što je potrebno ne samo Srbiji zarad sređivanja njenih unutrašnjih stvari, već i Evropi i susedima njenim.
Poslednji utisci što je Kralj prilikom svog ovogodišnjeg putovanja po Evropi dobio (a On se vratio u Rumuniju, kao što je poznato, 19. pr. septembra) i što mu je u Beču naročito imponovalo to je: da Austro-Ugarska i Rusija, a sa njima i ostale sile, hoće da održe mir i status quo na Balkanu, pa ma po kakvu cenu to bilo. Teritorijalno uvećanje Bugarske neće se niukom slučaju odobriti. Ovo može da umiri sve susede Bugarske i Kralj drži da je to interes sviju suseda

Bugarske a naročito Srbije za koju bi u prvom redu bila opasna jedna nova Sanstefanska Bugarska. „Kako pak, reče Kralj, „velike sile vode prvu reč u politici, a ne mi mali; onda nama i ne ostaje drugo do da poslušamo savete velikih sila". Toga se pravca u politici sada drži Rumunija, toga se pravca drži, kako Kralj vidi, i sadašnja vlada u Srbiji i stoga bi baš On i želeo stalnosti sadašnjem stanju u Srbiji.
Ovom je prilikom bilo reči i o Nj. V. Kralju Petru.
„O Kralju Petru govorili su mi neki moji poznanici, koji su Ga lično poznavali još iz Ženeve, najbolje stvari, tako da je na meni ostao utisak da će se u njegovom Veličanstvu imati siguran oslonac za mirno i pravilno razvijanje događaja na Balkanu." Zatim me je Kralj Karlo pitao: da li Njegovo Veličanstvo govori dobro srpski i kako se oseća u Beogradu? Ja sam odgovorio: da Kralj Petar tako govori srpski da niko ne bi mogao ni pomisliti da je On više od 40 godina živeo neprestano u inostranstvu. Dalje sam kazao, da se njegovo Veličanstvo u Beogradu jedino i oseća da je kod svoje kuće i u mestu svog rođenja. Pričao sam Kralju Karlu, kakav je utisak učinio na Kralja Petra Beograd, kad ga je sasvim promenjenog posle skoro pola veka opet video; kako je u pojedinim krajevima varoši našao zgrade i kuće, poznate mu još iz Njegovog detinjstva i kako je i u Beogradu i na svom prvom putu u Topolu bio predusretan od naroda.
Njegovo Veličanstvo Kralj Petar prilikom date mi audijencije pred moj polazak za Bukurešt izvoleo mi je govoriti o ovim detaljima i ja sam bio srećan što sam ih mogao ovom prilikom ponoviti Kralju Karlu.
Kralj Karol oprostio se samnom vrlo ljubazno i izjavio kako žali što neće moći danas doručkovati s nama, jer ima grčeve u stomaku, koji se ponavljaju svaki sat dva.
Posle nekoliko minuta bili smo već za stolom 23 osobe. Ja sam imao čast da sedim desno do NJ. V. Kraljice, a preko puta Nje sedeo je prestolonaslednik. I za vreme ručka i posle za vreme serkla bilo je najviše govora o slabosti Kraljevoj. Kraljica je gotovo svakog pitala, da li i on misli da je Kralj samo ozebao i da neće biti težih posledica; žalila se na slučajnost što nije u Sinaji Kraljev lekar već u Bukureštu i kazala nam je da je doktor telegrafski pozvan.
Za vreme serkla prestolonaslednik je govorio isključivo samnom. Kad je doznao da sam sad prvi put u Rumuniji, govorio mi je o zemlji, narodu, Bukureštu, i njegovom društvu; upravo govorio mi je o svemu — samo ne o politici.

Ja sam se sinoć, Gospodine Ministre, vratio iz Sinaje i smatrao sam za svoju prvu dužnost da Vam odmah referišem o ovoj audijenciji i o prijemu mom na dvoru.

M. N. Barjaktarević

Prepis. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-VII, I/6, pov. br. 1830.

324

Konzulat Kraljevine Srbije — Priština
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PPN 981. 12/25. X

Ovaj izveštaj otpočeću sa vestima o pokretu turske vojske koji se već opaža i ovde i u Ferizoviću. Imao sam čast izvestiti Vas ranije o pokretu iste ordije iz Azije za ove krajeve. Doznao sam od Mutesarifa, da na Kosovo dolazi 90. tabora V. ordije. Vojska će se rasporediti u Prizrenu, Peći, Đakovici, Mitrovici, Prištini i na drugim mestima. Ona dakle poseda Kosovo. Veli se da će biti

smeštena u kasarnama, ali je to nemogućno: za toliku vojsku Turska nema dovoljno kasarna. Čujem da su u Skoplje već stigli neki oficiri od ove vojske.

Zbog dolaska ovoga aziskog askera jamačno je i otpočela delimična demobilizacija ovamošnjih iljavskih bataljona.
Tako juče je treći prištevski iljavski bataljon pušten kućama. Puške i vojničko odelo ostavili su u magacinu, ali su vojnici svoj polazak oglasili mecima iz revolvera, jer ovde svaki Arnautin ima svoj revolver i kod kuće svoju martinku.
Sigurno zbog demobilizacije sinoć stiže ovamo jedan vučitrnski iljavski bataljon, a jedan prištevski u Ferizoviće, ali još nema naredbe za njihovo raspuštanje.
Ranije je zbog zuluma vraćen iz Maćedonije u Prizren jedan ondašnji bataljon iljava. Sad pak, po kazivanju jednog iljavskog poručnika, svaki dan po 40 do 50 ovih vojnika proteruju u Aziju.

Novosti od turskog postupanja sa Srbima beležim ovde po redu kako sam za njih doznao.
Još pre tri godine poginuo je Milovan sin Koste Jankovića iz Mitrovice, svršeni prizrenski bogoslov. Ubi ga Sefer Bejtulović, iz Galipce, u Vučitrnskoj kazi. Milovana Sefer nagonio da skine školsku bluzu s naperenom puškom. Milovan ne samo što nije hteo učiniti, no još otme pušku Seferu. Na veliku molbu i bratimljenje Milovan vrati Seferu pušku. Onda ovaj potegne i iz puške na mrtvo ubije Milovana. Kosta Janković, otac Milovanov, bio je u Sudu 1. ovog meseca, kamo je bio pozvan na suđenje. Svedoci nisu smeli potvrditi ovo ubistvo. Boje se osvete. Kosta ispraćen kući a Sefer opet u zatvor.

---

ovog meseca u noć ukrali Arnauti jednog vola Blagu Laliću, iz Slovina u Prištevskoj Kazi. Krađa prijavljena vlastima, kradljivac nije uhvaćen, kao ni ukradeni vo. Siromah Blago nema čim poorati, ni na čemu za zimu drva dovesti.

Pre 15 dana desetak iljava otišlo je kući Dike Đorđevića, u selu Vodici u Prištevskoj kazi. Bilo je pred mrak. Na očigled ukućana iljavi obili bačiju i odneli mu kacu sira, oko 50 oka; ćup masla od 15 oka, dve tencere i jedan đugum od bakra, jedan ibrik ljute, prvak, rakije i jednu uzdu. Žalio se vlastima, ona mu nije pomogla.

Emin-beg, ovdašnji, batinom isprebijao Krstu, sina Živka Cvetkovića, iz sela Dobrotina u Prištevskoj kazi. Krivo mu je bilo što je Krsta prekoreo svoju mladu ženu, što Turčinu svaku dvorbu čini. Iako je Krsta mladić od 20 godina sumnjivo je da će preboleti dušmanske udarce.

Još o svetom Iliji vojna vlast odvela je iz Loparnice, u Preševskoj kazi, Zlatana i Manasiju, braću Dimitrijevića i Tomu Đorđevića i Tomu Jovkića. Bili su u Preševu u zatvoru do pre mesec dana, pa su onda dovedeni ovamo, te su i sad u zatvoru. Okrivljeni su za krijumčarenje i da su pucali na tursku stražu, koja ih je smotrila. Međutim, oni se izgovaraju da niti su krijumčari niti imaju

oružja, no da im je selo napo sata od granice i da to čine drugi ljudi pa kroz njihovo selo prolaze. Iako na delu nisu uhvaćeni, još ih Turci drže u zatvoru.
Za sve navedene zulume, molio sam Mutesarifa da se pravda zadovolji.

Jovan Šiškin, mladi ruski turista, i Nil Dračuk, ruski svetogor kaluđer, došli su u Prištinu 3. ovog meseca. Došli su ovamo vraćajući se iz Visokih Dečana preko Prizrena. Posetili su 4. ovog meseca Gospodina Mitropolita Nićifora a bili su i kod mene. Doneli mi pozdrav od Gospodina Tuholke, ruskog konsula u Prizrenu.

Gospodin Maškov ode iz Mitrovice 7. ovog meseca. Znajući da će taj dan proći, ja sam s g. Nastasijevićem, vice-konzulom, izišao na Prištevsku stanicu da ga vidim i pozdravim, jer on sasvim napušta ove krajeve. Reče mi da odlazi u Beč a potom u Petrograd. Istim posle 4 meseca krenuće se za Beograd na novo opredeljenje. Bio je vrlo ljut na Srbe i Srbiju poglavito radi Visokih Dečana. Ovo Dečansko pitanje stvorilo nam je dosad već dosta tegobe, a jamačno ćemo imati još mnogo i neprilika i štete. No o njemu nije mesto govoriti u ovom izveštaju, a nije savetno ni pismeno uopšte o tome govoriti.

Još imam da Vam javim, da je 10. ovog meseca umro ovde prota Prištevski Stevan Kostić, koji je svom narodu i srpskoj crkvi poslužio kao sveštenik dvadeset godina. Umro je od žutice bolesti u crnoj džigerici. Sahranismo ga juče uz veliki broj njegove pastve.

M. Marković

Original. AS, MID, PO.

325

Poslanstvo Republike Francuske u Kraljevini Srbiji — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

\- 13/26. X

Monsieur le Ministre

En réponse a la lettre de Votre Excellence en date du 8 de ce mois, j'ai l'honneur de Lui faire parvenir sous ce les noms et adresses du personnel de la Légation de France à Belgrade.
Veuillez agréer, Monsieur le Ministre, les assurances de ma haute considération.

Georges Benoit

Adresse	Noms et Qualites	Dames
Makedonska	S. E. M Georges Benoit,	Mme Benoit de Meckel

oulica 27	Envoye Extraordinaire et Ministre Plenipotentiaire de la Republique Frangaise	
	M. Henry des Portes de la Fosse, premier Secretaire d'Ambassade, conseiller de la Legation	Mme des Portes de la Fosse
Deligradska oulitza 15	M Henri Martin, attache a la Legation	Mme Martin
	M. A. Pellarin, Chef d'es- cadrons d'Artillerie, bre- vete d'Etat-Major Attache Miiitaire	Mme Palarin,
Micharska oulitza 2	M. George Degrand Vice-Consul de France	

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-II, D/22, pov. br. 6008.

326

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj i Belgiji — Pariz
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 270. 13/26 X

Poseta talijanskog Kralja, učinjena Predsedniku Francuske Republike u toku prošle nedelje, i pored svega ranijeg poricanja da to neće biti poseta od političkog značaja, ipak je, na kraju, pokazala da su bili u pravu oni koji su joj davali takav značaj, jer je ona imala cilj da se poradi ne samo na zbliženju francuskog i talijanskog naroda, već i na zaključenju naročitog francusko-talijanskog saveza. Ta se ideja provlačila i kroz sve zdravice koje su pale za vreme četvorodnevnog boravka talijanskog Kralja u Parizu, a isto tako nju su nagoveštavale i isticale i sve važnije političke novine francuske. Mnogobrojne manifestacije, kako u Parizu i drugim gradovima francuskim, tako i u Rimu, posvedočile su da je i narod, masa, oduševljeno prihvatio i pozdravio ovu ideju koja bi, ako se ostvari, imala dakako velikog političkog značaja i posledica. Ova ideja našla je, najzad, svoga odjeka i izraza i na jednom velikom mitingu koji je bio juče, u nedelju, 12. o. m., mitingu koji je bio, istina, sazvat u drugoj nameri, ali na kome se ipak čula ponovo reč o potrebi saveza talijansko-francuskog.
Miting, o kome je reč, sazvali su poznati prijatelji Slovena i Jermena: Presanse, Berar, Žores i ostali, a sazvali su ga zbog Jermena i poznatih događaja i nevolja slovenskog stanovništva u Maćedoniji. Miting, koji je držat u Pozorištu Cape Bernar bio je ne samo neobično posećen već je imao velikog značaja i interesa poglavito još i stoga što su na ovaj miting došle i naročite deputacije narodnih poslanika iz Engleske, Italije i Belgije, u nameri da od svoje strane, a u ime naroda koji predstavljaju, dadu javno izraza svojih osećanja u korist potlačenih hrišćana na Balkanu, čime je ovaj miting dobio karakter međunarodnog mitinga.
Od govornika, u koliko sam jutros mogao saznati, naročito su se istakli oni koji su se i ranije pokazali kao pravi prijatelji Slovena na Balkanu. U prvom redu pominjem g. Viktora Berara. U

svome dugom i divnom govoru, on je ocrtao živo i detaljno sva zla u Maćedoniji i Staroj Srbiji, pomenuv, između ostaloga, kao dokaz za svoje tvrđenje okolnost kako se pleme srpsko u Staroj Srbiji gubi jer se namerno uništava. Kao primer za svoje tvrđenje g. Berar je naveo kako se pre dvadeset godina, u planinama oko Kolašina nalazio splet od nekih stotinu srpskih sela sa više od 20.000 duša, a danas je tamo taj srpski živalj tako uništen da je jedva ostalo još na hiljadu duša. Berar je dodao i naglasio još i to, da ni Austrija ni Rusija nisu nikad radile ni preduzimale tamo što ozbiljno da poboljšaju položaj tih zlosrećnih ljudi, već svakad samo u sebičnoj nameri koja se jasno ogleda u njihovom radu i njihovoj politici na Balkanu, a ta njihova sebična namera i njihovi vlastiti interesi, veli on, jedino su i mogli stvoriti jedan onako zlosrećan režim u Srbiji kao što je bila „Milanovština" (régime Milaniste).

Na mitingu su govorili, dalje, i poslanici engleskog Parlamenta, i svi su od reda osuđivali držanje i postupak Sultanov, napadajući u isto vreme i na nemačkog cara Viljema i osuđujući ga neštedimice kao vladara koji protežira Sultana u svima njegovim varvarskim postupcima. — I talijanski izaslanici i poslanici govorili su u istom smislu, ističući zverska nedela koja se vrše u tim zemljama nad hrišćanskim stanovništvom i potrebu da se tom stanovništvu pomogne i stane jednom na put daljim zverstvima. Naposletku, posle belgiskih izaslanika koji su, iako kao predstavnici jedne male države, smatrali da im je dužnost da iskažu svoje mišljenje o ovim stvarima otvoreno na ovom mitingu i osude zversko postupanje Turaka na Balkanu, govorio je g. Žores, potpredsednik francuske Skupštine.

Gospodin Žores je, u svome dugom govoru, koji je trajao više od jednog sahata i koji je bio saslušan s najvećim oduševljenjem i odobravanjem, istakao, s ubedljivim razlozima, potrebu udruženja i zajedničkog rada svih demokrata sve tri narodnosti: engleske, francuske i talijanske, jer valja priteći u pomoć potlačenim i ugroženim hrišćanima na Balkanu, a u tom pitanju treba i mora da budu složne sve tri narodnosti. U njihovoj slozi i njihovom savezu granuće nova zora, nov život potlačenima i ugnjetenima, koji mogu a i treba da računaju na njihovu pomoć. Ali je g. Žores naročito naglasio još i to, da ne treba raditi, niti će se raditi isključivo u korist Bugara, već u korist svega hrišćanskog stanovništva u Maćedoniji.

Na predlog g. Deturnela Konstana, koji je takođe govorio dugo, i ako više u pomirljivom duhu, miting je doneo na završetku ovu rezoluciju:

„U ime opšte svesti koja osuđuje i žigoše, i koja neće prestajati žigosati i osuđivati, zločinstva Sultana Abdul-Hamida, međunarodni miting, sakupljen u Pozorištu Cape Bernar, 25. oktobra 1903. godine, moli i preklinje evropske sile da stanu jednom na put pokoljima u Jermenskoj i Maćedoniji postavljanjem jednog odgovornog guvernera i zavođenjem istinske, pouzdane kontrole."

Miting je još stavio u dužnost domaćim i stranim predstavnicima i delegatima da kod svojih dotičnih vlada porade i na ostvarenju ovih želja. Sve glavne ličnosti sa ovoga mitinga imale su sinoć, posle završenog rada, veliki banket u hotelu Kontinentalu a jutros naročitu audijenciju kod g. Delkasea da mu saopšte odluku mitinga i umole da poradi u korist potlačenih hrišćana na Balkanu.

Na završetku, a u vezi moga službenog poverljivog akta od 26. pr. m. i Vašeg telegrama, kojim mi je odobreno da mogu tražiti audijenciju kod talijanskog Kralja prilikom njegovog dolaska u Pariz, ako bude bilo naročitih zasebnih audijencija, osim opštih, čast mi je izvestiti Vas, Gospodine Ministre, da sam se radi toga obraćao nadležnim faktorima ali da nisam imao čast dobiti zasebnu audijenciju, pošto takvih audijencija nije ni bilo jer je programom za doček vreme bilo tako raspoređeno da nije bilo mogućnosti za davanje audijencija.

Dr Mihailo R. Popović

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-VII, I/8, pov. br. 1852, v. pov. br. 1713.

327

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PPN = 1069. 13/26. X

Gospodin *Mihailo Ristić* ima potpuno pravo kad kaže da nam je g. Mitropolit Firmilijan, ovakav kakav je danas ne samo nekoristan, nego i štetan. Ova je šteta po naše poslove mnogo veća, no što je i zamišlja naš skopljanski konsul, koji još nije imao vremena da temeljno prouči sva pitanja, koja su tako nesretno vođena kako od strane samog Mitropolita, tako i od strane bivšeg tamošnjeg konsula g. Kurtovića. Gospodin Firmilijan, koji je kao što kaže g. Ristić, postao neodgovornim i neuračunljivim za svoje postupke, napustio je sva svoja prava: odrekao se sviju privilegija, koja su mu i kanonima i carskim fermanom zajemčena i dozvolio da njegovom eparhijom, čiji je on jedini i skoro neograničeni gospodar, upravljaju svi redom: i Patrijarh i Sinod i neki grčki arhimandrita, i skopljanski Cincari i tamošnji grčki Konsulat; jednom reči nesretnom skopljanskom eparhijom upravljali su svi i zvani i nezvani; jedini koji njome nije upravljao bio je njen zakoniti Mitropolit. Umesto da rešava na osnovu date mu vlasti sva pitanja koja se tiču njegove eparhije, g. Firmilijan se i za najmanju sitnicu obraćao Patrijaršiji.
Gospodin Firmilijan prestao je biti administrator skopske eparhije, da postane njen mitropolit, a ne prost patrijaršiski većil. On je međutim i posle rukopoloženja, kad je, dakle, u svakom pogledu postao neosporan gospodar područne mu eparhije i dalje produžio da vrši sve one naredbe, koje je bio dobio kao prost administrator ove eparhije, od tadašnjeg njenog Mitropolita g. Amvrosija. Među mitropolitima on je bio jedan izuzetak. Bio je rukopoložen, dobio je carski berat, nosio je titulu Mitropolita, ali samo golu titulu jer on se odrekao sviju prava i sviju privilegija koje su skopčane sa ovim visokim činom, a koja su mu, kao što sam imao čast malopre navesti zajemčene i kanonima i carskim fermanom. Ali kao što reče g. Ristić, pominjati sve što je u Skoplju rađeno, značilo bi pozleđivati stare rane. Danas treba lečiti te rane, a ne pozleđivati.
U smislu Vašeg telegrafskog naređenja od 1. ovog meseca, ja sam odmah nastao i kod Patrijaršije i kod Sinoda da se g. Firmilijanu odobri traženo odsustvo. [...?] na Patrijaršiji. Po molbi. Poslanstvo donelo je rešenje da mu se odobrava odsustvo na neodređeno vreme radi lečenja u Beču. Prema takvoj stilizaciji rešenja ... g Firmilijan može ostati na strani [...?] meseca. Patrijaršija je već uputila svoj takrir Ministarstvu pravde i vera, i sad nastaje najveća teškoća oko odsustva, jer Turci u sadašnjim političkim prilikama nerado izdaju Irade o odsustvovanju u inostranstvu. Za slučaj da u tome bude kakve smetnje, a to ću saznati, jer ću po ovome pitanju ići i na V. Portu i u Dvor, ja sam već angažovao i g. Zinovjeva, da nas u ovome, po potrebi, potpomogne.
Šta budem svršio, imaću čast odmah izvestiti Vas.

Prepis. ASANU — Ostavština M. R. br. 14243.

Na poleđini:

Generalnom Konzulatu — Skoplje!

Čast mi je poslati na uviđaj prepis pisma koje sam poslao Ministru Inostranih Dela povodom činjenih koraka za odsustvo g. Mitropolita Firmilijana

Otpravnik poslova
J. F. Hristić

328

Diplomatska agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj — Sofija
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 402. 14/27. X

Imao sam čast primiti Vašu šifrovanu depešu od 11. ovog meseca, kojom u odgovoru na moj izveštaj Pov. Br. 396, odobravate, da se mogu vratiti u Srbiju naši podanici, koji su imali udela u Maćedonskom ustanku, kao da i ustanicima turskog podanstva mogu ukazati svaku pomoć i reći im da će kod nas biti simpatično primljeni, no da mi ih valja predupredi da u Srbiji treba da traže sebi zarade. U isto vreme tražili ste, da Vam javim koliko mi novaca treba za ovo, i preporučili mi da budem ekonoman.

Na osnovu ove depeše uputio sam do sada oko 66 lica. Svima sam naročito nakričio, da se u Srbiji nemaju nadati nikakvoj pomoći; da ih tamo niko ne zove u nameri da s njima produži četovanje, već da im se prosto dozvoljava da mogu preći i tražiti sebi zarade. Dodao sam, da im ne mogu garantovati da će zarade lako naći, i da ceo put preduzimaju na svoj rizik. Potrebno je bilo govoriti im malo odsečnije u ovom pravcu, jer sam video da oni ne očekuju toliko neku pomoć, koliko imaju želju da opet što skorije pređu u Tursku. Mnogi su tvrdili kako je zimi ustanicima zgodnije, jer turski asker mnogo više strada od zime, nego li oni. Stoga sam bio prinuđen naročito naglašavati, da ih niko ne vrbuje za neke srpske čete, no da im se iz čistog milosrđa dopušta da mogu u Srbiji pokušati da zarade sebi parče hleba. No tolika je kod tih ljudi žudnja za četovanjem, da se bojim da ipak mnogi od njih nije otišao s uverenjem da će u Srbiji dobiti pušku i municije, i da će sad odmah, ili bar na proleće, biti ispraćeni u Tursku. Mnogi su otvoreno izjavili, da oni ne traže rada, i da će poći samo ako ih neko zove kao ustanike u četu. Ovakve nisam upućivao.

Svima onima koji su razumeli da im u Srbiji valja tražiti rada dao sam objavu i nešto malo troška; među njima je bilo i srpskih podanika, i gotovo su svi ranije živeli u Srbiji. Neki su uspeli bili da na preporuku Komiteta dobiju železničku kartu do Caribroda; drugi su tražili da im se kupe samo opanci, pa su peške otišli. Novac za podvoz železnicom kroz Bugarsku dao sam samo Dimitriju Nedeljkoviću i njegovim drugovima, među kojima je i crnogorski oficir Čunlović. Ovoj grupi, koja je bila prva došla, i koju najbolje poznajem, dao sam i preporuku na šefa stanice u Pirotu za besplatan podvoz do Beograda. No docnije sam uvideo da je bolje da ih Načelnik okruga pirotskog upućuje tamo gde misli da će najlakše moći naći rada. Isto sam tako opazio, da nije bez nezgoda da im ovdašnje Zastupništvo daje i same objave. Stoga sam Vam 13. ovog meseca poslao šifrovanu depešu, kojom sam Vas izvestio o dolasku ovih Maćedonaca u Pirot, i molio da izvolite narediti da ih dalje uputi. U istoj depeši formulisao sam predlog, da bi trebalo izdati naređenje našim vlastima duž bugarske granice da ovakve begunce, koji dolaze iz Kneževine, propuštaju u Srbiju i bez objave, kao kad bi dolazili neposredno iz Turske. U tom slučaju Kraljevsko Zastupništvo ne bi ovim ljudima imalo da daje nikakav dokument, što bi bilo bolje u svakom pogledu. Opreznost, koja u ovakvim poslovima nikad ne može biti suvišna, nalaže ovom Zastupništvu, da ima što manje neposrednog dodira sa ustanicima, na čije pokrete ovde ceo svet obraća najveću pažnju.

Molim Vas, Gospodine Ministre, da me izvolite izvestiti, da li su ovakva naređenja izdata našim pograničnim vlastima, ili će one i dalje po dosadašnjim naređenjima smeti puštati u Srbiju samo ljude snabdevene urednim putnim ispravama.

Na ime pomoći izdao sam ovim ljudima 134 dinara po priloženih 19 priznanica. Molim Vas da izvolite narediti, Gospodine Ministre, da mi se ova suma pošalje na popunu kase.

Boško I. Čolak-Antić

Original. AS, MID, PP, 1903, I/13, br. 4404, v. br. 4403.

Na poleđini:

Rešavam
da se sa ovih 19 priznanica suma od 134 dinara (sto trideset četiri) u zlatu rashoduje iz kredita na zastupanje državnih interesa i pošlje na popunu kase Zastupništvu Srbije u Sofiji.

18. oktobar
U Beogradu

Ministar
Andra Nikolić

329

Diplomatska agencija Kraljevine Srbije — Sofija
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. (?) strogo poverljivo. 15/28. X

Neki Manulov, otpušteni policijski činovnik, dolazio mi je i izjavio, da je pre dve godine bio jedno vreme poverenik poznatog Vajsmana, bivšeg ruskog policijskog agenta u Sofiji. Za to vreme on je pripremao kao neke brošure protiv ondašnjeg stanja u Srbiji. Vajsman je kao bajagi ulazio u trag tim pripremama i uzimao od Srpske Vlade zamašne sume novaca da spreči izlaženje ovakvih napisa, koje je sam pripremao. Docnije, kad se Vajsman s ovim čovekom zavadio, pokušao je preko plaćenih ljudi da ubije ovog Manulova. Manulov je ušao u trag ovome, i podneo je tužbu protiv Vajsmana; ovo je bio, pored ostaloga, jedan od uzroka da Vajsman bude udaljen od dužnosti i da mu čak i povratak u Sofiju bude na svagda zabranjen i od ruskih i od bugarskih vlasti.
Da je ovo sve ovako poznato je donekle i meni lično. Manulov danas veli, da je uhvatio ključ od šifara kojima se Vajsman služio za depeše slate u Srbiju i preko Srbije. Manulov kaže, da bi pomoću ovoga ključa srpska policija mogla da sazna mnoge stvari, koje bi za nju bile od najvećeg interesa, ako bi uzela da pomoću istog ključa dešifruje sve depeše Vajsmanovljeve, koje se još nalaze po našim telegrafskim nadleštvima. Manulov nudi da proda ovaj ključ šifara, po dobru nagradu, razume se; on bi poverio našoj policiji te šifre, i ostavio bi joj, da ona sama oceni koliku nagradu zaslužuje za usluge, koje bi joj tim načinom učinio.
Saopštavajući Vam ovo, Gospodine Ministre, molim Vas da me izvolite izvestiti, da li naša policija želi da dođe do ovih šifara pod ovde izloženim pogodbama.

B. I. Čolak-Antić

Prepis kopije. LS, MID, PO, M/51, pov. br. 1850.

330

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji — Petrograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 155. 15/28. X

Pismom od 4-og ovog meseca PBr. 152 imao sam čast javiti Vam šta sam onda mogao doznati o identičnim instrukcijama upućenim ambasadorima Rusije i Austro-Ugarske u Carigradu*. Tekst tih instrukcija objavljen je, na ruskom jeziku, u jutrošnjem broju „Praviteljstvenog Vjesnika" (№ 229), a na francuskom u organu ruskog Ministarstva Inostranih Dela „Journal ed St. Peterbaurg" (№ 275). Oba teksta čast mi je poslati Vam u prilogu.
Zinovjev i baron Kaliče učinili su, 9-og ov. meseca, kod Porte predstavku u smislu gore pomenutih instrukcija.

St. Novaković

Original. AS, MID, PO, 1903, F-VI, D-V, M/89, pov. br. 1861, v. pov. br. 1815.

331

Poslanstvo Turske Carevine u Srbiji — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

№. 939/125. 17/30. X

En réponse à la Note du Ministère Royal des Affaires Etrangères en date du 4/17 Ootobre courant la Légation Impériale a l'honneur de Lui faire parvenir, ci-joint une liste contenant les noms et adresses de son personnel ainsi que celle des consuls placés sous sa juridictioin.

Legation Imperiale Ottomane a Belgrade

Gloumatchka ulitza no 7.	Son Excellence Ibrahim Fethy Pacha Ministre de Turquie Mehmet Arslan Bey Premier Secretaire	Madam Fethy pasha
Gloumatchka ulitza no 7.	Emin Tevfik Bey Second Secretaire	
Gloumatchka ulitza no 7.	Kadri Sermed Bey 3me Secretaire	
Deligradska uzlitza no 3	Mr le Lieutenant Colonel Ahmed Bey Attache Militaire	Madame Ahmed bey
	Consulats	
Dobratshina ulitza no 28	Mehmet Samil Bey Consul a Belgrade Elurriza Namytk Bey Consul General a Nisch Ahmed Mouhtar Bey	Madame Samil Bey

* V. pod br. 297.

Chancelier du
Consulat General
Haimi Bey
Consul a Kragujevatz
Djevad Bey
Consul a Vranja
.....

Oujitza.

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-II, D/22, pov. br. 5998

332

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 195. 18/31. X

Od kako sam Vam poslednji put pisao o austro-ruskoj diplomatskoj akciji u Carigradu, instrukcije su saopštene Porti i objavljene. Ovde je pre neki dan zvanično saopštenje učinjeno zajednički korakom austrougarskog i ruskog otpravnika poslova.
Pri jučerašnjem svom sastanku sa g. von Mühlberg-om državnim podsekretarom za spoljne poslove, upitao sam ga, da li mi može učiniti kakva saopštenja o držanju, koje je nemačka vlada zauzela prema novim zahtevima Austro-Ugarske i Rusije. Gospodin von Mühlberg reče mi, da je carska vlada primivši zajednička saopštenja, izdala svome poslaniku u Carigradu instrukciju, da savetuje Portu, „de s'accorder avec le puissances", i da je o ovim uputstvima izvestila i ostale velike sile. Nemačka vlada ograničila se je, dodade g. von Mühlberg, na taj savet, nalazeći da nije dovoljno zainteresovana da bi joj valjalo upuštati se u pojedinosti predloženih mera. O držanju ostalih velikih sila čujem, da je engleska vlada izjavila, da je zadovoljna, što se je u predloženim tačkama vodilo računa o njenom predlogu; u Italiji, međutim, zamera se Rusiji i Austro-Ugarskoj što se predlozi čine mimo nje.

M. J. Milićević

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-V, pov. br. 1866.

333

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj — Atina
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

- 18/31. X

Le journal „Athinai" publie une correspondance de Belgrade où il est dit qu'heureusement le calme s'est rétabli dans le pays grâce au tact et au savoir-faire que S.M. le Roi a montré a l'égard des auteurs des événements de Mais dernier qu'il cherche à éloigner peu à peu de la Cour. A cet effet, il est dit que le Roi a pris la mesure de changer chaque année le personnel de Sa Maison Militaire. Ensuite, il y est question des réformes que le gouvernement des Radicaux va apporter

dans toutes les branches du Service, des nouveaux chemins de fer et de la réorganisation de l'armée qui font partie de leur programme. Et le correspondant se demande s'ils parviendront à réaliser tout cela. II dit ensuite que „l'opinion générale ne croit pas que le cabinet actuel puisse rester longtemps au pouvoir, attendu que les membres qui le composent n'inspirent pas beaucoup de confiance au peuple Serbe. Les meilleurs hommes du parti radical ont du faire place à d'autres, d'une capacité médiocre, pour effectuer la coalition des deux fractions sans laquelle la formation d'un cabinet serait devenue impossible. Quant a la politique extérieure les radicaiux sont par principe Russophiles et comme le Roi est aussi Russophile, les relations actuelles de la Serbie avec la Russie sont on ne peut plus cordiales. Mais malheureusement laurs voisinage et leurs intérêts commerciaux avec l'Autriche ne permettent pas aux Serbes de ma- nifester ces sentiments. La Serbie craint de fâcher l'Autriche car, quoiqu'elle soit d'accord avec la Russie en ce qui concerne la politique dans les Balkans, elle ne verraiit cependant pas de bon oeil des manifestations Russophiles à Belgrade, qui, aux termes de leur pacte, appartient à la sphère de l'influence Autrichienne. C'est pourquoi la Serbie suit dans la question Macédonienne, les conseils de ces deux Puissances et qu'elle entretient d'excellentes relations avec la Turquie. Dans cet ordre d'idées il était bien naturel que tous les efforts des Bulgares en viue d'entrainer la Serbie a leur mouvement insurrectionnel eusserut restés sans résultat et que les démarches faites par M.M. Djaya, Radev et Simitch pour arriver a une entente Serbo-Bulgare fussent infructueuses. Ceux qui poursuivent une telle entente ne se rendent pas compte de la répugnance manifeste que la majorité du peuple Serbe ressent pour les Bulgares et rêvent des choses impossibles."
J'ai fait tout le possible pour apprendre qui est ce correspondant. Tout ce que j'ai pu savoir c'est qu'il est un Grec résidant a Belgrade.
Une dépêche de Belgrade (?) à l'Agence Nationale arrivée aujourd'hui porte que le colonel Yancovitch a été mis en accusation sous la prévention d'avoir tramé le complot en vue de s'emparer du fort de Nish et dit que des mandats d'amener contre plusieurs autres officiers ont été décernés.
Je saisis l'occasiion de ces publications pour me mettre encore à la disposition du Ministère Royal pour tout démenti ou toute autre communication qu'il aurait voulu faire par la presse locale avec laquelle j'ai quelques rapports.

D. Trangullis

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-V, I/1, pov. br. 1884.

334

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji — Rim
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 94. 19. X/1. XI

Kad je nova rusko-austrijska nota bila predana u Carigradu, u Italiji je već Zalardenijeva vlada bila u ostavci, a sve do danas još Đoliti, kome je poveren sastav novog kabineta nije uspeo da izvrši poverenu mu misiju. U takvim prilikama teško je bilo tačno se orijentisati o tome kako Italija gleda na najnoviju manifestaciju ruskog austrijskog sporazuma na Balkanu i kakvo stanovište misli zauzeti u pogledu predloga koje sadrži pomenuta rusko-austrijska nota.
Ja, međutim, nisam propustio da, koliko je to sad u danim prilikama moguće, razaberem o utiscima pa i o namerama italijanskim u tom pogledu. Rezultat je mojih raspitivanja potpuno potvrdio moju pretpostavku, da u Italiji nisu i ne mogu biti zadovoljni ovim poslednjim korakom rusko-austrijskim. Italija nalazi, ne samo da se o njoj i o njenim interesima na Balkanu ne vodi

dovoljno računa već i da Rusija i Austro-Ugarska, ističući i suviše ekspanzivan mandat, koji su dobili od Evrope po svome traženju, pokazuju opasne (?) da na Balkanskom Poluostrvu utvrde neku vrstu svog kondominiuma koji bi imao biti prelazno stanje za dalje isključivo rusko-austrijske planove.
I admiral Morin, dosadašnji Ministar Inostranih Dela, i senator Marvani, glavni sekretar i spiritus rector u Ministarstvu Inostranih Dela, izjavili su mi na moje pitanje, da Italija nije još dala svoj pristanak rusko-austrijskim predlozima, pošto je to i suviše krupno pitanje te da bi ga mogla uzeti u rešavanje vlada koja je u ostavci. Iz daljeg razgovora s njima, mogao sam razabrati da će, pre nego što se bude mogla odlučiti na to, italijanska vlada morati tražiti pismena obaveštenja i postaviti izvesne ograde u pogledu svojih prava kao potpisnice Berlinskog Ugovora i kao sile neposredno zainteresovane u balkanskim pitanjima. Sva je prilika da će Italija tražiti da se njoj dade naročita široka mesta i u vreme kontrole, koja je predviđena rusko-austrijskim predlozima, i u organizaciji žandarmerije u trima vilajetima, i da će bar donekle u tim svojim zahtevima i uspeti potpomognuta s francuske i engleske strane. Pod takvim pogodbama Italija će svakojako dati, i ako bez oduševljenja, svoj pristanak rusko-austrijskim predlozima.
Istom ovom prilikom da napomenem da koliko sam mogao videti iz razgovora sa ovdašnjim diplomatskim agentom, g. Minčovićem, Bugari nisu ni malo zadovoljni ni poslednjom notom rusko-austrijskom ni u opšte obrtom, koji su uzele stvari u Maćedoniji. U glavnom njihova razočarenja dolaze otuda što Rusija i Austro-Ugarska nisu htele baš ni najmanje voditi računa o pretenzijama bugarskim, da se o Bugarskoj i o njenim željama vodi naročiti račun, pošto je Maćedonsko pitanje pretežno bugarsko narodno pitanje. Sad Bugari kao da menjaju svoju taktiku, i kao da pokušavaju da se sa svojim zahtevima stave na teren opštih interesa sviju balkanskih naroda. Minčović je već meni govorio, kako bi dobro bilo da zajednički i složno postupamo u svima prilikama, jer sad više u fazi u koju je ušlo maćedonsko pitanje nema više razlike između srpskih i bugarskih želja. I ako ne mogu znati do koje mere Minčović, u iskazivanju takvih pogleda, tumač svoje vlade, opet mislim da se njegovim rečima mora pridati velika važnost, pošto je on sad tek kao novi diplomatski agent u novoj tek sad specijalno zbog maćedonskog pitanja osnovanoj Agenciji stigao u Rim i pošto je on i u vrlo bliskom srodničkom odnosu sa šefom bugarske vlade Petrovim. I ako je, to opet pominjem, takvo držanje Bugarske, ipak je za nas potrebno da, ako ne iz drugih, a ono iz taktičnih razloga, budemo znali kako ćemo se odazvati, ako bi one dobile konkretniji i prirodniji oblik.
Dopustite mi da Vas takođe ovom prilikom zamolim, Gospodine Ministre, da me izvolite izvestiti, kakvo stanovište zauzima srpska vlada prema predlozima sadržanom u poslednjoj rusko-austriskoj noti, te da bi se mogao s više određenosti upravljati i davati dovoljno precizna obaveštenja u prilikama koje se eventualno budu javile.

Dr Milovan Milovanović

Prepis. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-V, pov. br. 1883.

335

Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Solun
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

P. P. Br. 978. 19. XII. XI

Prekjuče se vratio iz Đevđelije advokat Dževdet kojega sam tamo bio uputio da pomogne uhapšenom muteveliji naše škole u Grčištu i ostalim Srbima iz toga sela (pismo P.P. Br. 962). Svi su Grčištani pušteni iz zatvora i vratili su se svojim kućama. U selo se vratio na svoju dužnost

takođe i učitelj Anđel Delimirović.
Dževdet mi je potvrdio moje prvo saznanje o uzroku hapšenja Grčištana i proterivanju Anđela Delimirovića. Kod đevđeliske policije našao dostavu arhimandrita Irineja da u Grčištu postoji srpska škola pro forma samo za jednog učenika, i da je učitelj opasan pristalica revolucionarnog pokreta. Advokat je utvrdio kod kajmakama netačnost ove dostave i od strane seljana tužio Irineja vlastima za tendenciozno i lažno dostavljanje.
Usled mog koraka po tome kod valije, ovdašnji kajmakam je dobio naredbu da se izjasni na osnovu čega je dopustio Irineju nenadležno mešanje u školske stvari, pa je i to, po rečima advokatovim, kajmakama rđavo raspoložilo protivu grčkog arhimandrita, i obećao je Dževdetu da će tužbu Grčištana protivu Irineja potpomoći ukoliko više bude mogao.

Nikolić

Original. AS, MID, 1903, PP, G/20, br. 4518.

336

Ministarstvo unutrašnjih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 355. 20. X/2. XI

Načelstvo okruga pirotskog poverljivim izveštćem od 16. ovog meseca, javlja mi da je naša diplomatska agencija u Sofiji od nekog vremena počela stalno upućivati razna lica iz Bugarske, za koje se veli da su Maćedonci.
Većina od ovih lica upućuju se bez ikakvih isprava i bez srestava. Jedan deo od ovih, uputilo je zastupništvo za Beograd i sada s nalaze njih 7 pri istom načelstvu, koji su izjavili, da takođe žele ići u Beograd.
Među ovim licima, nalazi se, sem Maćedonaca i Crnogorci, a i druga lica, koja su po svima znacima sumnjiva izgleda.
Kao što se saznaje, koje u Sofiji, koje u Caribrodu, ima ih još preko stotina, koji nameravaju na ovakav način preći u Srbiju.
Po svima izgledima vidi se, da je naše zastupništvo u Sofiji ovu stvar suviše olako uzelo, jer bez dovoljnih dokaza ono uzima u postupak goli iskaz ovih lica; tako npr. ono nam je uputilo među ovim Maćedoncima Josifa M. Čajhovića, kao crnogorskog potporučnika, koji je načelstvu poznat kao skitnica, jer je kao takav pre izvesnog vremena iz Bugarske amo prebačen, kojom je prilikom izjavio, da je đak. Sem toga saznaje se, da u Sofiji ima velika masa ovakvih lica, koja vrše razne krađe i drugo zlo, tako da tamošnjoj policiji zadaju velika posla, te tih ona sama upućuje našem zastupništvu ne bi li ih se na taj način otresla.
Zbog toga načelstvo moli za uput šta da radi u ovoj stvari, tj. prebegla ova lica [da li] i dalje na ovakav način primati u Srbiju, kao i za naređenje na kakav način i sa kakvim sredstvima treba ih upućivati u unutrašnjost Srbije, pošto načelstvo nema nikakvog kredita za tu celj.
Među komitama koji prelaze iz Bugarske na našu stranu, u vranjskom okrugu nalaze se i sumnjiva lica, tako, 14. p. m. načelstvo vranjsko izdalo je pasoš Sretenu Sretenoviću-Jovanoviću, zvanom „Džavri", koji je poznat kao lopov, varalica i kesaroš. Međutim, on je se na neki način prošvercovao iz Turske među komitama i pod tom firmom izdejstvovao je sebi pasoš kod načelstva vranjskog.
U saopštenju izloženog čast mi je umoliti Vas, da izvolite povodom ove predstavke izdati potrebno naređenje našem zastupstvu u Sofiji, a tako isto i konsulatima u Turskoj, da obrate najveću pažnju na ovakve slučajeve i da, na taj način, onemoguće dalje upućivanje ovakvih lica u

Srbiju.

Stojan Protić

Original. AS, MID, PP, 1903, B/59, br. 4615.

337

Konzulat Kraljevine Srbije — Priština
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

P. № 1009. 20. X/2. XI

U poslednjem svom izveštaju imao sam čast dostaviti Vam da se počelo s demobilizacijom iljavskih bataljona. Sad Vam imam saopštiti da je raspuštanje vojnika ove vrste skoro svršeno. Od prištevskih iljava očekuje se samo još jedan tabor iz Kočana, pa je onda sav iljav kod kuće. Vučitrnski su takođe pušteni. Od Mitrovičkih nije se vratio još jedan, koji je negde oko Novoga-Pazara. Prizrenski jedan tabor velikom većinom poslat je u Jemen, gde će za kaznu ostati u kasarni tri godine zato što je počinio velika nedela u Bitoljskom vilajetu pri ugušivanju komitskoga pokreta.
Nije jasan uzrok raspuštanju ove vojske. Nju otpuštaju kućama, a dovode drugu iz Azije. Najverovatnije je što se priča, da su iljave morali otpustiti. Oni su to zahtevali podnoseći pismene proteste što ih drže kad rata nema.

I vraćajući se kućama, iljavi čine zulume. Tako 18. ov. meseca njih nekoliko, prolazeći kroz selo Kojilovce, zajme stoku Nike i Cake Stojanovića, pa zajedno sa tri čobanina pognaju pred sobom u planinu. Kad to čuju, ljudi potrče za njima i sigurno ih stignu. U selu se čula pucnjava iz pušaka, te žene dotrče u Prištinu, da od vlasti traže pomoći. Mutesarif je poslao nekoliko zaptija još ono veče, ali dosad još nisam mogao saznati šta je urađeno.
Pre petnajestinu dana, nekako odmah posle biljačke afere, jedno veče bila je vrlo uvećana straža pred Konsulatom. Vojska je celu noć u velikoj grupi ostala da čuva. Još ono veče reče mi jedan gavaz, kako mu jedan Turčin, njegov prijatelj, nudi svoju kuću da za onu noć onamo pređe sa svojom porodicom. Loše se nešto sprema, rekao mu Turčin ... pre 3—4 dana saznao sam pouzdano šta se spremalo. Turci su bili vrlo ozlojeđeni na glas da i Srbija pušta komite, pa su se dogovorili s iljavima da zajedno izvrše pokolj nad Hrišćanima u Prištini. Od ove namere odvratio ih svojim autoritetom prištevski muftija Hadži Mustafa-efendija. On je otišao ono veče u logor iljava i govorom svojim odvratio i njih i Turke meštane da ne učine što su naumili. Muftiju su u ovom koraku usrdno pomagali mutesarif Asaf-paša i Fuad-paša Džinić. Blagodareći razboritosti i prisutnosti ove trojice, mi ostasmo na miru.

Po višoj, na svu priliku, vojnoj naredbi vrlo se živo radi na opravci puta, za Prizren. Već više dana, onamo radi 3.000 radnika. Naređenje je da se što pre onaj drum opravi.
Danas sam saznao, da je Šemsi-paša naredio jednom poručniku, koji je ovde na službi, da odmah ide u Drenicu, da gradi put. Samo da bi posao što brže uradio, dato mu je 200 groša mesečne plate više, a obećava mu se jedan čin viši ako na određeno vreme bude gotov s Dreničkim putem.

Imam da Vam saopštim i jednu žalosnu vest. Onomad, 18. ovog meseca poginuo je u Peći Kosta Šćekić, sveštenik. O ovom ubistvu ništa bliže zasad ne znam, jer je vest telegrafska.

Jedna od potvora skinuta s jednog našeg odličnog Srbina i pravoga patriotu. Još ranije, kad su određivani po dvojica Srba za sudove, Mane sajdžija i Kosta Gapić, imali su za Sjenicu poći. Ali prištevska srpska opština, koju narod nije izabrao Već su tu po naredbi Gospodina Mitropolita postavili, podnesu Turskoj vlasti preko gospodina Mitropolita pismeni protest protivu postavljenja rečenog Mana za azu. U protestu su ga nazvali srpskim špijunom i izdajnikom Carevine. Zbog toga je zadržano naređenje da idu u Sjenicu. Jednom prilikom, pre desetak dana, ovo mi je potvrdio sam Mutesarif. Ja sam ga otvoreno zapitao da li on u reči srpske opštine veruje. Odgovorio mi je da poznaje Mana kao čestita čoveka, koji može valjati Srbima ali i Carevini su onaki ljudi samo od koristi. Nije se ustezao reći mi, da srpskoj opštini ne može verovati, jer je sastavljena iz svakojakih, gotovo najgorih ljudi u Prištini. Ali mu nije lako što se umešao i Gospodin Mitropolit. Na moju reč, da Turska ne može imati nikakve koristi od toga što će primiti takvu potvoru, i da se ima više razloga želeti da i loši ljudi postanu dobri; od čestitih pak nikako nije dobro za državu praviti silom rđave ljude i izdajnike. Složio se potpuno samnom. Da li usled ovoga razgovora ili iz drugih razloga, ne znam ali što znam to je, da pre 2—3 dana stiže naredba iz vilajeta da Mane i njegov drug idu u Sjenicu za članove Okružnog suda.

M. Marković

Original. AS, MID, PO, br. 4523, v. br. 4413.

338

Ministarstvo vojno Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 607. 21. X/3. XI

Prema pismu Kosovskog valije, upućenom turskom konsulu u Vranji pod 14. ov. mes. Br. 957, čast mi je dati Vam sledeće objašnjenje:
Ne stoji u stvari:
1) Da su Srbi poseli izvesne tačke na domaku granice vojskom i artiljerijom, podižući utvrđenja i praveći puteve sa tri strane;
2) Da se u Beogradu, Nišu, kao i u ostalim varošima iskupila vojska, javno vrbuju ustaše (komite) i da je iz Pirota železnicom poslato u Vranju 6000 vojnika;
3) Da je utvrđen Konak u okolini Prepolca;
4) Da je jedan srpski đeneralštabni pukovnik pregledao utvrđenja na granici;
5) Da su Srbi prema Preševu i Kruševici (na turskoj strani) na vrhu Zapske (verovatno Žabsko) i u selu Rakaji (verovatno Rataju) smestili 5 topova; a između Vranje i Kraljeva u okolini Alude (ovih mesta nema na našoj strani) i Meradovca 3 topa; i
6) Da se na 15 minuta pred tvrđavom Baralić (nema tvrđave Baralić) na jednom bregu, zgodnom za postavljanje topova, pravi jedno utvrđenje.
Postoji u stvari ovo:
Srbija, po primeru Turske, preduzela je, da na granici podigne bolje karaule, no što je do sada

imala. Ona je isto tako preduzela da podigne rezerve pozadi karaula koje u svemu odgovaraju turskim merćezima, pozadi turskih karaula, — samo što ni karaule, ni rezerve (merćezi) neće biti zidani, nego ograđeni grudobranom i rovom, kao što su i ranije podignute neke karaule.
Turske karaule i rezerve (merćezi) podižu se sada u okolini Vranje i Araspolca, kao što će se podići uskoro i u okolini Medveđe.
Samo se po sebi razume, da se ove rezerve (merćezi) moraju vezati putovima sa pozadnjim mestima za lakši prenos hrane i ostalih potreba, kao što su i turski merćezi vezani, te se sada u toj celji jednovremeno popravljaju i neki putovi.
Ovo je sve što je preduzeto od strane srpske, i sem ljudi neophodno nužnih za ovaj posao, nema nikakve druge vojske srpske na granici našoj prema Turskoj niti se ona ma gde iskuplja.
Verovatno je da je glas o iskupljanju vojske po varošima potekao otuda što je prema Ukazu od 6. ovog meseca FB № 1627. izdato naređenje da se pozovu rezervisti i obveznici II. i III. poziva narodne vojske, po partijama 1-og, 5-og i 10-og novembra na jedan dan radi polaganja zakletve Njegovom Veličanstvu Kralju Petru I.

Ministar vojni

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-II, D/15, pov. br. 1901.

339

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji — Rim
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 95. 21. X/3. XI

Posle dugih porođajnih muka Ministarstvo je Đolitijevo najzad sklopljeno. Danas Kralj dolazi u Rim, i sutra, a možda već i večeras, ministri će položiti zakletvu i ući u svoje dužnosti.

Kabinet Đolitijev nije pozdravljen s oduševljenjem. Opšte je mišljenje da njegovi članovi, sem malog broja izuzetaka, nisu ni po političkom glasu ni po stručnoj spremi kandidati prvog reda; ali se, međutim, priznaje, da je u danim prilikama, s rasparčanošću političkih grupa u Parlamentu gotovo nemoguće bilo sastaviti što bolje. Najviše se, i to s puno razloga, kritikuje izbor ministra inostranih dela, senatora Titoni, dosadašnjeg prefekta u Napulju. Italijansko je javno mnjenje prožeto osećanjem, da je danas više no ikad za spoljašnju politiku potreban čovek dorastao svom pozivu, koji poznaje sva pitanja spoljašnje politike i ima dovoljno iskustva i autoriteta za njihovo rešavanje. Naročito balkanska pitanja, koja svakoga dana dobivaju sve to oštriji i u isto vreme i sve zapleteniji karakter, nalagala su po opštem uverenju da u Konsulti zasedne državnik daljih pogleda, koji je dao dokaza ne samo o svojoj diplomatskoj podobnosti uopšte, nego i koji važi specijalno kao poznavalac balkanskih pitanja i odnosa. Posle Viskonti Venoste, koji neće više natrag u politiku, posle Prinetija, koji se nije još dovoljno oporavio od svoje teške bolesti, držalo se da ozbiljni kandidati za spoljašnje poslove mogu biti ili grof Rataci, dugogodišnji pređašnji ministar Kraljevog doma, ili markiz San-Đuliano, iako je Sotinijevac (stara Kristijeva stranka), pa najzad i italijanski ambasador u Vašingtonu (pređašnji poslanik u Beogradu) g. Major de Plani. Mesto sviju njih iskrsnuo je senator Titoni, za koga vele da je umešan i darovit i simpatičan i bogat čovek, ali koji se nikad nije bavio spoljašnjom politikom i kome su pitanja spoljašnje politike potpuno tuđa.
Opšte je mišljenje da je senator Titoni kraljev kandidat, da ga je Kralj tako reći nametnuo Đolitiju

za ministra spoljašnjih poslova. Tumači se to kao Kraljeva volja da sam neposredno upravlja spoljašnjom politikom u današnjim mučnim i zapletenim prilikama. To može, s jedne strane, i donekle biti i dobro, jer je Kralj i mudar i obazriv, i jer On, kao malo ko u Italiji, poznaje svestrano baš odnose i prilike na Balkanu. Ali za nas, diplomatske zastupnike, to ima svojih krupnih nezgoda, jer je do Kralja ovde vrlo teško doći, a u Ministarstvu se kao i sad, od kako je Marin bio ministar, neće imati s kim ozbiljno da govori i o krupnim političkim pitanjima. Svi tako unapred misle o Titoni-u. Uostalom videće se brzo na poslu, i ako sve tako bude, ja ću već, kao i dosad, upotrebljavati obilazne puteve i da saopštim šta bude potrebno i da saznam šta bude za nas od interesa. U važnijim momentima moraćemo pribeći i tom sredstvu, da se nađe kakav bilo povod, najzgodnije predaja kakvog pisma ili kakve pošiljke od strane NJ. V. Kralja, te da se dobije audijencija kod Kralja Italije i da se s njim neposredno govori.
Do sad je, naročito pod neiskusnim i nespremnim ministrima, važio kao spiritus rector u Ministarstvu inostranih dela glavni sekretar senator Malvano, koji je već punih četrdeset godina neprekidno u Ministarstvu i koji je doista živa arhiva Ministarstva. I danas se kaže, da ako novi ministar ne bude imao spreme ni iskustva, dok je tu Malvano nema ni opasnosti od nezgode. Ali i Malvano je već ostario i umorio se. Za obična tekuća pitanja on vazda još ostaje dragocen jer ih sva ima u prstima. Ali njegov uticaj na određivanje Italije u novim političkim pitanjima od daljeg zamašaja mogao bi biti štetan i po Italiju i po nas, balkanske države. Malvano kao i većina starih diplomata italijanskih, kao i grof Nigra, ambasador u Beču, između ostalih, izgubio je moć evoluisanja, nije u stanju više da se prilagodi novim prilikama i korača uporedo s potrebama koje stvara vreme. Njegova politička uverenja dobila su svoj definitivni oblik, svoju poslednju, završnu fazu u Trojnom Savezu. Njegovo je stanovište i u pogledu balkanskog pitanja, da se svi italijanski interesi daju najsigurnije zadovoljiti sporazumom i zajednicom sa Austro-Ugarskom. Ima, prema tome, ideja i argumenata koje bi bilo ne samo nekorisno nego možda i neuputno i štetno pred njim razvijati.

Dr M. B. Milovanović

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-IX, I/11, pov. br. 1890, v. pov. br. 1820.

340

Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Solun
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PP Br. 997. 21. X/3. XI

Prošle nedelje dolazili su u Solun srodnici osuđenih Krivljana: do 20 ljudi i 8 žena sa nekoliko nejake dece, da mole valiju da osuđene pusti. Kad ih je valija primio predali su mu harzoval na kome su bili potpisi većine seljana iz Krive i seoskog kmeta, i u kome se tvrdi da su osuđeni nevini i najbolji ljudi u selu. Valijin odgovor ih nije zadovoljio. On im je rekao da nije nadležan mešati se u sudske presude i da za sada za njih ništa ne može učiniti; uputio ih je na strpljenje i završio savetujući im da se što pre vrate kućama.
I pre i posle prijema kod valije Krivljani su mi svi dolazili u Konsulat. Iako sam ih pripremio za valijin odgovor, za koji sam, po ranijim sličnim slučajevima, znao kakav će biti, oni su se iz konaka vratili potpuno razočarani. U koliko se po rečima moglo, starao sam se tom prilikom ohrabriti ih i uliti im verovanje da sve nije iscrpljeno, i da ćemo mi preduzeti sve da osuđeni dugo ne ostanu u zatvoru.
Pre polaska iz Soluna Krivljani su poslali telegram Hilmi Paši, koji mi je čast dostaviti Vam u prevodu u prilogu pod ./.

Završavajući, čast mi je izvestiti Vas da sam na nekoliko dana pre dolaska Krivljana u Solun uputio u Krivu Cvetka Đorđevića, biv. učitelja u tome selu, da najsiromašnijim od postradalih porodica da po što god od onih 500 dinara što sam na tu celj dobio od „Kola Srpskih Sestara".

Nikolić

Original. AS, MID, PP, 1903, G/20, br. 4561, v. br. 4520.

PRILOG:
(prevod)

Njegovoj Ekselenciji Hilmi paši, inspektoru rumeliskih vilajeta Bitolj.

Na osnovu lažnih iskaza pred istražnim vlastima dvojice svedoka od kojih je jedan umro pre suđenja a drugi nije nikako ni izlazio pred sud, Izvanredni solunski sud doneo je presudu kojom su upropašćene najbolje porodice našega sela.
Nema čoveka koji bi mogao ma šta prebaciti osmorici osuđenih iz Krive (Jenidže) u kome mestu nikada nije bilo Bugara.
Stanovnici Krive, koji su u Solun došli da od vlasti milost traže, mole najponiznije Vašu Ekselenciju da se osuđeni iz Krive ne upućuju dalje na izvršavanje dosuđenog zatvora, i da se naredi ponovno suđenje, kojim će ovi nevini i nesretni ljudi biti vraćeni svojim porodicama.

Potpisa — 22.

341

\- 22. X/4. XI

Narodna skupština
Sazvana u redovan saziv za 1903. godinu usvojila je trgovinski ugovor između Kraljevine Srbije i Otomanske Carevine
koji glasi:[*]

Njegovo Veličanstvo Kralj Srbije i Njegovo Carsko Veličanstvo Sultan, Car Otomana, zadahnuti podjednakom željom, da prošire i razviju trgovinske odnose između Svojih Država, odlučili su da zaključe ugovor, i toga radi naimenovali su za Svoje punomoćnike, i to
Njegovo Veličanstvo Kralj Srbije:
Generala Savu Grujića, Svoga Izvanrednog poslanika i Punomoćnog ministra kod Njegovog Carskog Veličanstva Sultana, imaoca ordena Miloša Velikog II stepena, Takovskog Krsta I stepena sa mačevima, Belog Orla IV stepena.
Njegovo Carsko Veličanstvo Sultan, Car Otomana:
Ahmeda Tefik Pašu, Svoga Ministra Inostranih Dela, imaoca ordena Osmanije i Medžidije I stepena, koji su se, pošto su pokazali jedan drugom svoja punomoćja, i našli ih u propisnoj i uobičajenoj formi, saglasili u ovim članovima:

Član 1.

[*] Izostaće ratifikacija od strane Turske, tako da se neće ni primenjivati po ovim ugovornim odredbama. Uporedni tekst na francuskom jeziku ovde se ne štampa iz prostornih razloga.

Proizvodi porekla ili manufakture srpske, koji se uvoze u Tursku, i proizvodi porekla ili manufakture otomanske, koji se uvoze u Srbiju, biće uzajamno podvrgnuti u pogledu taksa uvoznih, izvoznih, provoznih, reksportacija, posredništva, smestišta, mesnih taksa i carinskih formalnosti, kao i u pogledu prenosa i cele manipulacije na železnicama, — istom postupku kao i proizvodi najpovlašćenijeg naroda.
Gornje odredbe ne mogu se primeniti:
a) Na proizvode porekla ili manufakture otomanske, pobrojane u priloženoj tarifi, na koje će se pri njihovom uvozu u Srbiju po istoj tarifi takse naplaćivati; na njih će se naplaćivati i manje takse, koje bi se primenjivale na slične proizvode kakve druge države;
b) Na povlastice sada date, ili koje se mogu docnije dati drugim pograničnim državama, zarad olakšanja pogranične trgovine;
v) Na duvan proizveden u Carevini Otomanskoj, koji će pri izvozu u Srbiju — biti podvrgnut naplati izvozne takse od četiri (4) groša od oke, ili tri stotine dvanaest i po groša od 100 kilograma.

Član 2.

Trgovci, fabrikanti i industrijalci, podanici obeju strana ugovornica, koji budu mogli dokazati legitimacionom kartom, čiji će se oblik sporazumno odrediti, da plaćaju u zemlji gde žive dažbine i poreze, potrebne za vršenje svoje trgovine i industrije, neće biti podvrgnuti, u ovom pogledu, nikakvoj docnijoj dažbini ili porezi u drugoj zemlji, kad putuju ili šalju na put svoje pomoćnike ili agente s mustrama ili bez njih, isključivo radi trgovine i industrije, kojom se bave, a u svrsi kupovine ili primanja porudžbina.
Ove odredbe neće se primenjivati:
1. Na lica, koja se odaju traženju porudžbina kod osoba, koje ne vode ni trgovinu ni industriju. No ipak trgovački putnici jedne države ugovornice neće imati, u ovom pogledu, na zemljištu druge ugovornice, manja prava no što ih imaju domorodci.
2. Na posrednike, torbarenje, trgovinu i na zanimanja, koja se jedino vrše torbarenjem. Državljani jedne od država ugovornica, koji se bave ekspedicijom (emanedži) ili prevozom između raznih tačaka na zemljištu obeju zemalja, plaćaće takse za vršenje svoga zanata samo u zemlji u kojoj su nastanjeni.
Sa državljanima jedne od država ugovornica, kad idu na vašare ili tržišta druge države ugovornice, svojim poslom trgovačkim ili radi prodaje svoje robe, postupaće se uzajamno isto onako kao i sa domorodcima.

Član 3.

Obe Države ugovornice obavezuju se da neće otežavati međusobnu trgovinu nikakvim zabranama uvoza ili prevoza. Oni će moći učiniti izuzetak od tog pravila samo:
a) za državne monopole, koji sada postoji ili koji budu u buduće zavedeni;
b) s obzirom na policiju sanitetsku i veterinarnu, a naročito u interesu javnog zdravlja i prema međunarodnim načelima, usvojenim u ovom pogledu;
v) u izuzetnim prilikama odnosno ratnih nabavaka:
g) za uvoz u Srbiju i provoz preko njenog zemljišta stoke turskog porekla, a u smislu § 1. zaključnog protokola Veterinarne Konvencije, zaključene između Srbije i Austro-Ugarske 28. jula/9. avgusta 1892. godine, i to do potpisa slične konvencije između obeju Država ugovornica ovog trgovinskog ugovora;
d) ograničenja pod b) prostiru se i na zabrane, preduzete toga radi, da se u korist zemljoradnje spreči rasprostiranje insekata i dugih štetnih organizama.

Član 4.

Sa robom porekla srpskog postupaće se u Turskoj, što se tiče naplaćivanja unutrašnjih dažbina na proizvodnju ili potrošnju, onako isto kao i sa robom domaćom, ili robom najpovlašćenijeg naroda. — Roba turskog porekla neće takođe biti opterećena u Srbiji nikakvom naknadnom carinskom taksom, lokalnom ili ma kakvom drugom, niti sporednim taksama, novim ili većim od onih koje važe za najpovlašćenije narode, a naročito od onih, ugovorenih u austro-srpsko trgovinskom ugovoru od 28. jula/9. avgusta 1892. godine, čije će odredbe važiti i za Tursku za vreme trajanja ovog ugovora.
Razume se, da se sporedne takse mogu naplaćivati samo u koliko je služba za koju se naplaćuju doista učinjena saobrazno propisima i zakonima carinskim.

Član 5.

Ne krnjeći naročite pogodbe o carinskom postupku odnosno prometa na železnicama, ugovoreno je da se roba, koja na zemljištu jedne strane ugovornice podleži davanju kaucije, pa je već toga ili čega drugog radi stavljena pod carinski zatvor, neće na zemljištu druge strane razbaliti niti pečati i olova, koje bi se našli nepovređeni, zamenjivati ako su samo ispunjeni zahtevi kontrole.
U opšte će se formalnost carinske službe udesiti po istovetnim načelima i uprostiti u koliko je god moguće; učiniće se što treba da ekspedicija bude uredna i brza u službenim časovima, koji će se odrediti u dovoljnom broju.
U koliko god prilike budu dopuštale, carinska nadleštva obeju Država ugovornica biće sastavljena ili će bar vršiti službu podudarno i u isto vreme, ne škodeći pri tom prometu bez nevolje.

Član 6.

Proizvodi kujundžijski ili zlatarski od zlata, srebra, platine i drugih plemenitih kovova, uvezeni sa zemljišta jedne od Država ugovornica, biće podvrgnuti na zemljištu druge Države kontroli onakvoj kakva je ustanovljena zemaljskim zakonima za slične predmete domaće izrade.

Član 7.

Uvozniku je slobodno da robu koja je za uvoz deklarisana, ali koja još nije prešla u slobodan promet, može vratiti u svoju zemlju, pa ma to bilo i posle izvršenog pregleda, a da ipak ne plati carinu ili ma kakvu trošarinsku taksu, no uz pretpostavku da on u svojoj deklaraciji nije učinio nikakvu nepravilnost, koja bi se po carinskom krivičnom zakonu kaznila.
U tom slučaju postupiće se sa uvezenom robom prema odredbama carinskih zakona. Roba će se moći ponovo izvesti ako se istragom dokaže ispravnost deklaracije.
U svakom pak slučaju, uvoznik je dužan da plati sporedne carinske takse u koliko one postoje.

Član 8.

Obe države ugovornice obavezuju se da zgodnim sredstvima zajednički rade, da se spreči i kazni krijumčarenje upravljeno protiv njihovih zemalja; da na taj cilj dadu svaku zakonsku pomoć činovnicima druge države ugovornice, kojima je nadzor poveren, da ih pomažu i da im preko finansijskih i policijskih činovnika, kao i preko mesnih vlasti, uopšte daju sva obaveštenja koja im ustrebaju za vršenje njihove službe.

Član 9.

Do zaključenja naročite konvencije između država ugovornica, srpski državljani u Turskoj i

otomanski državljani u Srbiji uživaće, što se tiče fabričkih i trgovačkih žigova, industrijskih crteža i modela, istu zaštitu kao i domorodci. Državljani jedne od ugovornica, koji žele da uživaju zaštitu svojih žigova, svojih crteža ili svojih modela na zemljištu druge ugovornice, moraju deponovati te žigove, crteže i modele, prema zakonskim propisima dotične zemlje i to u Srbiji, kod prvostepenog beogradskog trgovačkog suda, a u Turskoj u Carskim Ministarstvima Trgovine i Pravde, u Carigradu u Vilajetskom Administrativnom Savetu i u pisarnici apelacionog suda u provinciji.

Član 10.

Uvoz i provoz baruta, dinamita, i drugih sličnih eksplozivnih materija — kao i svakog hemijskog proizvoda, koji služi za fabrikaciju eksplozivnih materija — topova, ratnog oružja i što uz njih ide, i ratne municije, u zemljama otomanskim izričito su zabranjeni.
Trgovina oružja i municije ostaje pod neposrednom i naročitom kontrolom carske Otomanske Vlade.

Član 11.

Ovaj ugovor stupiće u život odmah po izmeni ratifikacija, i ostaće u snazi do 1. januara 1904. godine. Ako ni jedna od država ugovornica ne bi izjavila godinu dana pre isteka pomenutog roka svoju nameru, da važnost ugovora prestane, računajući od dana kad ga jedna ili druga od država ugovornica bude otkazala.
Obe države ugovornice zadržavaju sebi pravo, da sporazumno unesu u ovaj ugovor sve izmene koje ne bi bile u opreci sa njegovim duhom i njegovim načelima, i čiju bi korist iskustvo osveštalo.

Član 12.

Ovaj će se ugovor ratifikovati, i njegove će se ratifikacije izmenjati u Carigradu što je moguće skorije.
U potvrdu ovoga, punomoćnici su potpisali ovaj ugovor i na njega stavili svoje pečate.
Izrađeno u Carigradu, u dva originalna primerka. 27. maja (9. juna) 1902. godine.

(M. P.) S. Grujić s.r. (M.P.) Tefik s.r.

Prilog 1.

Tarifa

Broj	Naimenovanje predmeta	Carinske takse na 100 kg.
1.	Maslo, nesoljeno ili soljeno i topljeno	15 din.
2.	Sveža riba	slobod.
3.	Lakerda i čiros	4 din.
4.	Sipa i morska riba zvana karakatica	8 din.
5.	Skumrija usoljena	4 din.
6.	Sveže školjke, raci sveži i ostrice sveže	slobod.
7.	Sezam u zrnu	3 din.
8.	Sočivo, bob, pasulj, krupni grašak (zeleni)	5 din.
9.	Leblebije	2 din.
10.	Salep	20 din.
11.	Čugen (Tchughen)	1.50 din.

12. Sveže grožđe i drugo sveže voće 3 din.
13. Suvo grožđe zvano Tirch 2 din.
14. Suvo grožđe zvano razaki i sultanije 6 din.
3 din.
15. Roščići, suve smokve u kotaricama, u džakovima i u nizama 3 din.
16. Smokve u kutijama 30 din.
17. Bademi sa ljuskom i bez ljuske, pistacije oljuštene i neoljuštene, pistacije zvane Tchambeyaz, orasi i lešnici, kajsije i drugo suvo voće 8 din.
18. Kolači od pekmeza osušeni i urme 3 din.
19. Pekmez od šljiva i pekmez od grožđa 3 din.
20. Suva variva 4 din.
21. Anis 3 din.
22. Limuni, pomorandže, gorke pomorandže, kitre i narovi 3 din.
23. Maslinke usoljene ili u salamuri, u buradima, kotaricama ili džakovima 4 din.
24. Alva, rahatluk i tahin 6 din.
25. Smola — mastik i smola — arabika 30 din.
26. Kapra usoljena ili u salamuri, u buradima 8 din.
27. Paprika a) netucana, 7 din.
b) tucana 20 din.
28. Kore od pomorandže, od limuna i od gorke pomorandže, neušećereno, tj. prosto osušeno 6 din.
29. Sišarka, kora rastova i jelova slobod.
30. Žuto semenje slobod.
31. Kana 5 din.
32. a) Tutkalo biljno u prašku (ćiriš) 5 din.
b) Tutkalo 10 din.
33. Konoplje i lan, sirov ili u povesmu slobod.
34. Užeta 10 din.
35. Užarija svake vrste, kao kolani, uzde itd. 20 din.
36. Vuna sirova, češljana ili grebenana slobod.
37. Vunene prostirke svih vrsta, opremljene ili ne 50 din.
38. Prostirke obične, od dlaka osim kozjih 24 din.
39. Prostirke pamučne, bez obzira na izradu, beljene, obojene ili u boji utkane ili štampane 25 din.
40. Svila sirova ili neupredena i čaure svilenih buba slobod.
41. Prazne okrugle kutije od običnog belog drveta za alvu i rahatluk slobod.
42. Koks slobod.
43. I Nameštaj od mekog drveta, prosto premazan (pa i sa cvećem i drugim šarama prosto obojen), i samo u svezi sa pletivom od proste slame i okovima od gvožđa
a) Sanduci od mekanog drveta 3.50 din.
b) Ostali nameštaj 5 din.
II Drven nameštaj sedefom išaran 18 din.

III Drven nameštaj pozlaćen ili bronziran ceo ili delimice	30 din.	
44. Opijum		45 din.
45. Životinjske dlake svih vrsta	slobod.	
46. Sirove kože ovčje, jagnjeće, kozje i jareće	slobod.	
47. Vodeničko kamenje		2 din.

PRILOG 2.

Zaključni protokol

U trenutku kad su pristupali potpisu Trgovinskog ugovora, zaključenog na današnji dan između Kraljevine Srbije i Otomanske Carevine, potpisani punomoćnici učinili su ove rezerve i izjave, koje će sačinjavati sastavni deo samog ugovora.

1. Odredbe o naplaćivanju obrtne poreze na vrednost robe, uvezene u Srbiju, onakve kakve su u ugovoru austro-srpskom od 28 jula/9 avgusta 1892. godine, važiće i za robu turskog porekla za sve vreme trajanja ovog ugovora.
2. Roba uvezena u Srbiju ne može se ni pod kakvim nazivom opteretiti taksama, u korist države ili opština, osim carinom, sporednim taksama, koje su čl. 7 predviđene, porezom zvanom obrtnom, i trošarinom koja je dopuštena samo za trošarinske artikle.
3. Obrtna poreza moći će se, kao i do sada, naplaćivati dok traje ovaj ugovor, po isplati uvozne takse i to najviše 7% od vrednosti na prerađevine, a 1°/o od vrednosti na sirovine.
Obrtna poreza naplaćivaće se samo na espape koje uvoze industrijalci ili trgovci.
4. Srpska vlada postaraće se, da se naplaćivanja carine i obratne poreze vrše odmah jedno za drugim, kako bi sledstveno roba mogla što pre biti predata sopstveniku na slobodno rukovanje.
5. Trošarinski predmeti, na koje će se pri uvozu moći naplaćivati trošarinske takse, bilo za račun države, bilo za račun opština, ovi su: pića, jestiva, hrana za stoku, gorivo i predmeti za osvetljenje, kao i materijal za građevine. Sva druga roba neće se u Srbiji podvrgavati naplati trošarine.
Ove tačke na rečene trošarinske predmete, pri uvozu u Srbiju, moći će se naplaćivati i onda kad se ne proizvode u Srbiji. Ali, ako se ovi proizvodi izrađuju u Srbiji, onda i oni moraju biti opterećeni ravnim unutarnjim taksama.
6. Vlada Kraljevine Srbije obvezuje se, da neće za vreme trajanja ovog ugovora povisiti trošarinsku taksu, i da neće davati domaćoj proizvodnji i fabrikaciji naročite olakšice, kao što su: plaćanje odsekom i t.d.
7. U pojedinim varošima ili užim rejonima mogu se opštinske trošarinske takse naplaćivati na ove trošarinske predmete, uvezene iz inostranstva: pića, jestiva, hranu za stoku, goriva i materijal za osvetljenje, kao i na materijal za građevine, pod uslovom, da slična roba, koja se uvozi iz drugih delova zemlje, kao i slična roba, koja se proizvodi u krugu, gde je trošarinska taksa ustanovljena, budu opterećene istim taksama.
8. Prednje odredbe primenjivaće se na tursku robu samo u slučaju, ako se i sa provincijama ma koje druge države isto tako postupa.
9. Prosti šavovi i porubi na pokrivačima, prostirkama, zavesama, maramama, ženskim i ostalim opremljenim predmetima, neće uticati na carinjenje tkiva i drugih materija.
10. Što se tiče uvoza sirovog grožđa, države ugovornice dužne su podnositi u početku svake sezone dokaze, da u predelima gde rađa grožđe nema nikakve filokserne zaraze. Tako će se isto raditi i pri uvozu povrća i u opšte rasada.
11. Pošto se propisane formalnosti za uvoznu ekspediciju jednom ispune u pograničnoj carinarnici, uvoznik će biti oslobođen od sviju drugih formalnosti za ekspediciju svoje robe na mesto opredeljenja.

27. maja/9. juna 1902. godine.
S. Grujić Refik

PRILOG 3.

Industrijska isprava za putničke agente

Važi za godinu .....
Ovim se tvrdi, da gospodin.....
vodi trgovinu (ima fabriku) sa .....pod firmom.....
..... služi trgovačku kuću.....
.....kao trgovački putnik, i da ova kuća vodi trgovinu (ima fabriku) sa .....

Gospodin N ..... želeći da pribira poruke i kupuje robu za račun pomenute firme, kao i za račun ovih firama: .....

U Kraljevini Srbiji
U Otomanskoj Carevini

Svedoči se, osim toga, da je .....rečena ..... kuća ..... platila.....u svojoj zemlji poreze, propisane za vođenje njihove trgovine.
Imalac ove isprave ovlašćen je da prima poruke i da kupuje robu, ali isključivo putujući i samo za račun ..... rečene .... firme.
On može sobom nositi uglede (mustre), ali ne robu. Primajući poruke i kupujući robu, dužan će biti da to čini po propisima koji važe u svakoj državi za putničke agente najpovlašćenije države, i da bude uvek snabdeven sa legitimacionom kartom.
(Mesto, datum, potpis i pečat vlasti, koja kartu izdaje.)
(Lični opis, mesto stanovanja i potpis putničkog agenta.)

12. oktobra 1903. god. u Beogradu
Predsednik Narodne Skupštine sekretar
A. M. Stanojević M. Ćosić

Mi PETAR I po milosti Božjoj i volji Narodnoj Kralj Srbije potvrđujemo
(*potpis) Petar*
22. oktobra 1903. godine u Beogradu

Video i stavio državni pečat
čuvar državnog pečata
Ministar pravde
Nikola P. Nikolić

Predsednik Ministarskog Saveta đeneral Sava Grujić; Ministar inostranih dela Andra Nikolić; Ministar finansija Milić Radovanović; Ministar unutrašnjih dela *Stojan Protić;* Ministar prosvete i crkvenih poslova Ljub. Stojanović; Ministar vojni pešadijski pukovnik Milan Andrejević; Ministar pravde Nikola P. Nikolić; Ministar građevina Vlad. Todorović; Ministar narodne privrede Todor Petković.

AS, MID, PO, 1905, F-VIII, D-VIII/K. pov. br. 1765.

342

Ministarstvo unutrašnjih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 28500. 22.X/4. XI

Načelstvo okruga niškog izvešćem od 18. ovog meseca Br.
21505 javlja mi, da ono ni prošlog ni ovog meseca nije otpravilo ni jedno lice na granicu u nameri da se kao četnici u Tursku prebace, niti ma šta o tome zna, te je prema tome dostava o tome skroz neistinita.
S pozivom na pismo poverenog Vam Ministarstva od 9. ovog meseca P№ 1796, čast mi je o ovome izvestiti Vas radi znanja.

Stojan M. Protić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-II, D/15, pov. br. 1917, v. pov. br. 1901.

343

Ministarstvo vojno Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 611. 22. X/4. XI

Zastupnik rukovaoca utvrđenja na našoj granici prema Turskoj šifrovanom depešom pod № 85. od 21. ov. meseca izvestio me je iz Vranja: da je preko komandira straže na Kozarniku doznao od jednog prebeglog turskog vojnika, da će 21. ov. meseca, u 3 časa po podne proći duž granice Francuski Di paša sa 2 eskadrona konjice, radi posmatranja naših radova, a pod vidom da obilazi turske karaule.

Ministar vojni,
Pukovnik
Milan Andrejević

Original. AS, MID, PO, 1903, I/35, pov. br. 1900, v. pov. br. 1897.

344

Konzulat Kraljevine Srbije — Priština
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PP. br. 1023. 22. X/4. XI

Stojan Zivgarević, sveštenik prizrenski, osuđen je na godinu dana zatvora što mu je vlast našla knjigu „Plač Stare Srbije”. Po tome što je naređeno da kaznu izdrži u Mitropoliji, vidi se da i Sud nalazi da velike krivice nema. Po poruci Gospodina Mitropolita, čast mi je umoliti Ministarstvo da podejstvuje, da se Zivgarević pomilovanjem oslobodi kazne.

Prepis pisma poslat je Kraljevskom Poslanstvu u Carigradu.*

M. Marković

Original. AS, MID, PO, 1903, I/35. pov. br. 1900, v. pov. br. 1897.

345

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 114. 23. X/5. XI

Moj prethodnik, g. Mijatović, izneo je predlog područnom Vam Ministarstvu pismom svojim od 14. marta t. g. pov. br. 51, da se u Glasgovu otvori srpski Generalni konsulat za Kraljevinu Škotsku, i da se g. Viljem Preston Kambel-Everden postavi tamo za počasnog generalnog konsula.
Razlozi koje je g. Mijatović zato naveo potpuno su osnovani po mome mišljenju i mi bi trebalo što skorije da potražimo pristanak engleske vlade za otvaranje srpskog Generalnog konsulata u Glasgovu, što bi nam u isto vreme moglo poslužiti i kao probni kamen za vaspostavljanje diplomatskih odnosa s njome.
Izgleda da se g. Kambel-Everden obratio sada na našeg počasnog generalnog konsula u Londonu, g. Krismasa, da mu javi kako ta stvar sada stoji, i g. Krismas me je molio pismom od novembra t. g. da se o tome izvestim, navodeći da bi osnivanje srpskog Konsulata u Glasgovu, koje se mesto zbog svoje komercijalne važnosti i bogatstva smatra kao severna prestonica Velike Britanije, moglo biti samo od velike koristi za Srbiju, i da g. Kambel Everden uživa tamo veliko poverenje i ima znatan upliv u finansijskom svetu.
Saopštavajući Vam prednje, meni je čast moliti Vas, Gospodine Ministre, da me izvolite obavestiti, ako se i Vi slažete s predlogom g. Mijatovića, da učinim korake kod engleske vlade za otvaranje srpskog Generalnog konsulata u Glasgovu i da potražim bliže obaveštenje o predloženom kandidatu preko Forin Ofisa.

Aleksa Z. Jovičić

Koncept. AS, MID, Poslanstvo — London, pov. br. 114. Original. PO, K/20, pov. br. 1911.

346

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj i Belgiji — Pariz
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 281. 24. XI/6. XI

U vezi moga akta od 6. VIII o. g., Pov. br. 217*, kojim sam imao čast saopštiti Kraljevskoj Vladi da naši papiri na ovdašnjoj berzi ne stoje dobro i da stalno padaju, ja sam naveo i glavne razloge i uzroke tome i, u isto vreme, skrenuo pažnju na to da Otomanska Banka ne čini i ne preduzima od

* Istovremeno, 18. XI/1. XII, dato je i uputstvo za intervenciju na Porti.

* V. pod br. 150.

svoje strane ništa da zaustavi to padanje. Pomenuo sam i to, da me je g. Navilj u nekoliko maha uveravao da Otomanska Banka ne može ništa učiniti za poboljšanje kursa naših hartija sve dotle dok se kod nas ne budu sredile i staložile prilike, tj. tek posle izbora za Narodnu Skupštinu i sastava nove vlade, a tada će ona učiniti sve od svoje strane da podigne vrednost našoj renti.
I odista, Gospodine Ministre, kurs naših hartija počeo je se od pre mesec i po dana stalno poboljšavati, tako da je dospeo do 78 dinara i nekoliko desetina santima i da je bilo izgleda da će dostići pa možda i preći i 80 dinara. Izgledalo je, dakle, da je Otomanska Banka održala svoje obećanje, da je njenim zauzimanjem podignut i poboljšan kurs naših hartija. Ali se, na žalost, pokazalo da ovo nije bilo u stvari, da Otomanska Banka nije apsolutno ništa učinila za ovo dizanje kursa naše rente. Naprotiv, ona je i sama, kao što će g. Ministar odmah videti, bila ne samo iznenađena ovim obrtom u korist naše rente, nego je ona, ozlojeđena zbog toga, presekla ovo dizanje kursa naših hartija i izazvala nanovo padanje. Iako mi je, naime, baš pre nekoliko dana, g. Navilj poručio da se ne brinem ništa, da je naša renta počela da skače i da je za to poglavito zaslužna Otomanska Banka, potpisani je pukim jednim slučajem saznao da Banka nema nimalo zasluge za ovako dobro stanje naših hartija pošto je ono izazvano tom okolnošću što su naše hartije počeli naglo potraživati i kupovati na Berzi, ili preciznije reći, što je jedna grupa kapitalista kupila naših hartija za nekoliko miliona, kako vele: za sedam miliona. Ovaj fakat nije mogao poreći ni sam g. Navilj, koga sam tim povodom lično potražio, samo što je on napomenuo da je kupljeno hartija za dva miliona, i da toj okolnosti ima i da se zahvali dizanje kursa naše rente. Ali, u isto vreme, g. Navilj nije mogao sakriti svoje nezadovoljstvo zbog toga, nije mogao sakriti bojazan i zebnju od ovih grupa novih.
Posledica ovog neraspoloženja pokazala se i suviše brzo. Naime, 21. o. m. počeo je odjedanput kurs naših hartija, i ako bez ikakva stvarna povoda, naglo padati tako da je samo u toku toga dana pao već za jedan i po poen, što je opet izazvalo priličnu zabunu i neraspoloženje kod imalaca naše rente. Da je ovo izazvala Otomanska Banka van svake je sumnje, pošto ona, imajući svakako u vidu nove finansiske operacije sa Srbijom, pa, kako izgleda, čak i nameru da uzme u izradu naše nove železničke pruge, ne može i neće da dopusti da se kogod drugi meša u te stvari. Pa da bi suzbila to mešanje a u isto vreme i stvorila povoljan teren za sebe u slučaju kakvih novih operacija novčanih sa Srbijom, počela je obarati kurs našim hartijama.
Ne može se, naravno, poreći ni taj fakt, da na kolebanje kursa naših hartija utiču dosta nepovoljno i svakojaki lažni glasovi, koji, nažalost, potiču ponekad i iz Beograda (iz nekih listova, iako beznačajnih) i koji ovde onda izađu na javnost u kojem od ovdašnjih žurnala. Iako to nisu glavni žurnali (La Patrie, Liberté, Gil Blas etc.), ipak ima sveta koji veruje tim glasovima a još više spekulanata koji gledaju da se koriste tim glasovima. Jedan od takvih glasova izišao je prekjuče u La Patrie i u Paris Nouvelles, koji tvrdi kako Srbija mobiliše svoju vojsku; kako se oruža na vrat na nos; kako je kupila toliko i toliko oružja, topova, municije, pa čak i šinjela, i dr. u Nemačkoj, Austriji i Francuskoj. I ne tražeći odobrenja od Vas, ja sam danas, preko Agence Harvas, demantovao ovaj glas kao potpuno izmišljen, napomenuv da od svega toga nema ništa, da Srbija živi u prijateljstvu sa svima svojim susedima i da, prema tome, nema ni potrebe za nekakvo naglo naoružanje i spremanje za rat. Jutros su ovaj demanti doneli gotovo svi listovi pariski.
Kako će se razviti dalje ova stvar sa našim hartijama na Berzi pariskoj i hoće li naša renta stalno početi padati ili će ovo biti samo kakva trenutna spekulacija, kao što napred pomenuh, ja ću G. Ministra izvestiti u izveštaju koji budem za ovim poslao.
Poseta ruskog kancelara grofa Lamsdorfa, učinjena krajem prošle nedelje francuskom ministru spoljnih poslova Delkaseu, dala je povoda svakojakom tumačenju ne samo u francuskoj no i u stranoj štampi. Dok su jedni dokazivali da je njegova poseta posledica dvojecarskog sastanka u Mircštegu, dakle, da je reč o maćedonskom pitanju, dotle su drugi tvrdili da Lamsdorf dolazi zbog zapleta na dalekom Istoku, a bilo ih je koji su čak i odricali politički značaj ovoj poseti.
Da je ovo poslednje tvrđenje potpuno pogrešno i bez vrednosti nije trebalo ni pominjati. Njegova poseta je imala politički značaj, to je van svake sumnje, a za to su nam dokaz i političke prilike kako u Rusiji i Francuskoj tako i na Balkanskom Poluostrvu. U jednom svom pređašnjem

izveštaju ja sam imao čast naglasiti Vam, Gospodine Ministre, težnju francuskih političkih krugova da se ne samo zbliže no i sprijatelje utvrđenjem naročitih saveza s jedne strane s Italijom, a s druge strane s Engleskom. Ovo zbliženje dobiva sve određeniji karakter u poslednje vreme, naročito zbliženje s Engleskom. Povodom takozvanog marokanskog pitanja pokazalo se da Engleska radi na ovom zbliženju, jer je ona, kako izgleda prema depešama koje su stigle ovih poslednjih dana iz Londona, voljna da dopusti i ostavi Francuskoj odrešene ruke u ovom pitanju. Što Engleska ovako čini, mora dakako imati svoga razloga; naime: ona želi da se zbliži s Francuskom, pa ako može i utvrdi savez s njom a sve u težnji da ili sasvim odvoji Francusku od Rusije ili bar olabavi njihovo prijateljstvo, pošto ona teži da suzbije Rusiju pošto poto na dalekom Istoku.

Iako, dakle, izgleda na prvi pogled da je grof Lamsdorf učinio svoju posetu poglavito zbog maćedonskog pitanja, a povodom najskorijeg zajedničkog koraka rusko-austriskog kod Porte za što skorije poboljšanje teških prilika u Maćedoniji, u stvari glavni razlog njegove posete jeste i pomenuto zbliženje između Francuske i Engleske, koje je počelo posetom Kralja engleskog Edvarda III u mesecu julu o.g. a završilo se tako reći pre neki dan ogromnom manifestacijom, prilikom dolaska engleskih trgovaca i poslanika u Pariz, u čiju je čast davan i banket u Grand-Hotelu i kome je ne samo prisustvovao predsednik francuskog Ministarstva Konb, nego i držao govor od političkog značaja. Pojmljivo je da Rusija, zbog ovoga obrta u politici francusko-engleskoj, naročito zbog njenih namera na dalekom Istoku, u Mandžuriji, ne može biti mirna. Imajući mandat da u Mandžuriji ostane do 8. o. m. Rusija bi trebalo da napusti te krajeve; ali ona kao da nije voljna to učiniti, kao što najbolje pokazuje ponovo zauzeće Mukdena od strane ruske vojske pre nekog vremena, što je uzbunilo i uznemirilo i sam Kitaj. Kad se uz to ima na umu još i neprijateljsko držanje Japana koji je u savezu s Engleskom i koji sa strahom gleda na širenje ruske moći na obali Velikog Okeana jer se tu sukobljavaju njegovi interesi s ruskim, onda će nam biti pojmljiva zebnja ruske politike od zbliženja između Engleske i Francuske, pa možda i otuđenja Rusije od Francuske, u toliko više što i u samoj Francuskoj, kao što je poznato, francusko-ruski savez ima protivnika (socijaliste). To je, dakle, sudeći prema svemu, i bilo pravi povod i glavni razlog putu ruskoga kancelara Lamsdorfa u Pariz. U slučaju eventualnih zapleta, možda i samog rata, na dalekom Istoku, Rusija želi znati može li i sme li računati na svoga saveznika — Francusku, i u koliko ima istine u glasovima o zbliženju ili bolje reći naročitom savezu između Engleske i Francuske. Da je, svakojako, ovom prilikom između francuskog i ruskog ministra spoljnih poslova moralo biti govora i o stvarima u Maćedoniji, sasvim je prirodno. Engleska štampa, među njima naročito: Times, Daily News, Standard, otvoreno govori i priznaje ne samo zbliženje između Engleske i Francuske nego i sam savez, ali s napomenom da je to sve u interesu opštega mira, onoga mira čiji je najveći i najrevnosniji pobornik sam ruski car Nikola II i koji on pominje i naglašuje i u svome pismu koje je grof Lamsdorf doneo Predsedniku francuske Republike Lubeu.

U utorak, 21. o. m., imao sam čast, kao delegat naše otadžbine na Sanitarnom Međunarodnom Kongresu, prisustvovati prijemu kod Njegovog Prevashodstva Predsednika Republike. Posle uobičajenog pozdrava i predstavljanja delegata svih država, zastupljenih na ovom Kongresu, Predsednik Lube je držao govor u kome je zahvalio članovima Kongresa na njihovom radu izjaviv nadu da će taj njihov rad doneti koristi civilizaciji i čovečanstvu. Za vreme zakuske, koja je potom nastala, Gospodin Lube je podigao svoju čašu i napio u čast svih država, zastupljenih na Kongresu, i zamolio delegate da dostave svojim suverenima pozdrav i zahvalnost Predsednika francuske Republike koji je srećan što je mogao primiti u Francuskoj ovako odličan skup naučnika od čijeg rada čovečanstvo očekuje velike koristi.

Saopštavajući ovo Gospodinu Ministru, meni je čast zamoliti Gospodina Ministra da izvoli dostaviti Njegovom Veličanstvu Kralju pozdrav i zahvalnost, na učešću Srbije, Predsednika

francuske Republike.

Otpravnik poslova
Mih. R. Popović

Prepis. AS, MID, PO, F-II, D-VIII, I/8.

347

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 199. 24. X/6. XI

Sastanak cara Vilhelma sa carem Nikolom u Visbadenu, koji je bio prekjuče i o kome sam imao čast javiti Vam poslednji put svojim izveštajem od 9. ov. m. Pov. № 189, zauzima bez sumnje prvo mesto među događajima, koji se imaju zabeležiti u mojim izveštajima ove nedelje. Naročito naglasiti njegovu političku važnost nije potrebno, jer se ona sama kazuje položajem političkih odnosa na celoj zemlji, a obeležena je jasno i prisustvom u Visbadenu i Darmštatu grofa Lamsdorfa, grofa Bikova, poslanika nemačkog u Petrogradu i ruskog u Berlinu, grofa Osten-Lacken-a, koji je pre desetinu dana vratio se sa odsustva u Berlin, ranije no što je nameravao, zbog ovog sastanka i pripremnih pregovora. Car Vilhelm je prekjuče primio posetu ruskog cara u Visbadenu, gde je bio otišao još dan ranije. Bavljenje careva trajalo je samo nekoliko časova, koji su bili ispunjeni gala-ručkom i predstavom u pozorištu. Sutra dan je car Vilhelm vratio pohodu svome gostu u Volfsgartenu, a za to vreme su obostrani ministri i poslanici kod grofa Lamsdorfa konferisali.

Kolika se važnost pripisuje i s jedne i druge strane ovim konferencijama, vidi se iz inspirisanih izjava koje su ovih dana izašle i u ruskim i u nemačkim listovima. U prilogu šaljem vam noticu, kojom „Norddeutsche Allgameine Zeitung" pozdravlja sastanak, i jedan članak „Die Post", a videli ste, da i cela ruska štampa simpatično naglašava tradicionalno prijateljstvo između obe carevine i govori o potrebi sporazumevanja njenih državnika u pitanjima političkim Istočne Azije i na Balkanskom poluostrvu. Ozbiljna faza u koju je ušla rusko-austrijska akcija za reforme, daje dovoljno razloga za mišljenje da je dalji razvoj prilika u Turskoj bio, može biti, najglavniji predmet konferencije, pošto držanje Nemačke zbog njenih odnosa sa Turskom, za Rusiju mora biti od većeg značaja no njeno držanje u istočno-azijskom pitanju, u kojemu je nemačka vlada i do sada stalne uspehe ruske politike potpomagala svojom neutralnošću.

O putu grofa Lamsdorfa u Pariz, koji je prethodio sastanku u Darmstadt-u, doneo je iz ruskog izvora „Die Post" jednu podužu belešku, koju imam čast poslati vam kao treći prilog.

Neću propustiti, da vam saopštim pojedinosti sa sastanka careva, kad se budu čule i ako se o njima bude govorilo.

Car ruski verovatno sutra polazi iz Darmstadt-a za Skrnjevice u Poljskoj, gde namerava provesti u lovu nekoliko dana, a i grof Lamsdorf će po svoj prilici sutra ili prekosutra proći kroz Berlin na svome putu za Petrograd.

M. J. Milićević

Original. PO, 1903, F-IV, D-II, I/40, pov. br. 1939, v. pov br. 1876.

348

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 200. 24. X/6. XI

U vezi sa saopštenjima koja sam imao čast učiniti Vam svojim pismom od 18. o.m. Pov. № 195*, imam čast javiti Vam, da je povodom glasova u štampi da nemačka vlada nije saglasna sa predloženim načinom izvođenja kontrolnih mera po poslednjoj austro-ruskoj noti, puštena u listove priložena beleška.
Onomad sam imao priliku videti ovdašnjeg turskog poslanika, Ahmed Tevfik pašu, koji se je pre neki dan vratio iz Carigrada, kuda je pre četiri nedelje bio otišao na odsustvo, radi familijarnih poslova, kao što sam tada govoraše, a po pozivu i na referisanje, ako je verovati njegovim kolegama. On mi kaže da je Sultan usled austro-ruskog koraka jako uzbuđen i zabrinut, i da je Porta rešena da ne pristane na zahteve odnosno strane kontrole. Tevfik drži da će to rešenje ostati inébranlable. Dalje mi je dokazivao, da su reforme, koje su tražene februara meseca, u glavnom i većinom izvedene.
Ako Turci doista ostanu pri ovom gledištu, budu odbili reformne zahteve, po svemu što sam imao prilike poslednjih dana čuti, držim da se mora računati sa verovatnošću koercitivnih mera, koje će Rusija i Austro-Ugarska preduzeti, može biti već u kratkom roku, a u cilju da Sultana prinude. Obe su Sile svakojako tvrdo rešene da svojim predlozima i svome planu pribave realizovanje.
Od koercitivnih mera, koje pomenuh, pa sastojale se one u demonstraciji flota ili u drugim sredstvima, kojima bi se dejstvovalo na Sultana, očekuje se dvojaki uspeh. Prvo se računa da će Sultan popustiti, a osim toga postoji nada da će mu se na taj način olakšati položaj prema muslomanskoj opoziciji protiv evropskog mešanja, u toliko što će strana kontrola dobiti u očima muhamedanskih patrijota karakter silom nametnute mere, te će se tako smanjiti odgovornost Sultanova. Ovo je gledište koje mi je pre neki dan razvijao grof Osten-Saken, ruski poslanik, govoreći uopšte o sredstvima koja se na Porti mogu upotrebljavati. Svakojako po izveštaju iz Carigrada izgleda, da nezadovoljstvo u muhamedanskom elementu raste i da se ono može rasplamtiti i pretvoriti u krvav otpor protiv pokušaja da se Sultanova vlast okrnji.

M. J. Milićević

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-V, M/89, pov. br. 1910, v. pov. br. 1888.

349

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Poslanstvu Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad

Pov. br. 1895. 25. X/7.XI

Čast mi je poslati Vam današnjom poštom ratifikacioni primerak trgovinskog ugovora, koji je potpisao NJ. V. Kralj*.
Ujedno Vam šaljem, u istom paketu, punomoćje, kojim se ovlašćujete da Vi izvršite izmenu ratifikacija u Carigradu sa punomoćnikom Sultanovim.

* V. pod br. 332.

* V. pod br. 341.

Pošto trgovinskoj konvenciji, koja je sada u važnosti, ističe rok kroz vrlo kratko vreme — 1. novembra ove godine — čast mi je zamoliti Vas da kod Porte izvolite nastati da se izmeni ratifikacija ovog novog trgovinskog ugovora od 27. maja pr. godine što pre pristupi, kako ne bi nastupilo neugovorno stanje.
Ako li, bilo iz kakvih uzroka, ne biste uspeli da ratifikacije izmenite pre 1. novembra ove godine molim Vas da izdejstvujete da se odmah produži važnost sadašnjeg trgovinskog ugovora i to tako da bude u sili i važnosti do dana izmene ratifikacija novog ugovora.
Na svaki slučaj očekujem od Vas telegrafski izveštaj pre novembra, kako bismo znali koji će se trgovinski ugovor s Turskom primenjivati.

Kopija. AS, MID, PO, 1905, F-VIII, D-VIII, U/6, pov. br. 1895, v. pov. br. 1886.

350

Sava Grujić, predsednik vlade — Beograd
Vladici — Priština

— 25. X/7. XI

Visoko Preosvećeni Vladiko,
Primio sam Vaše pismo od 20. ov. meseca iz Prištine i zahvaljujem Vam od srca na blagoslovu za moju porodicu i mene, preporučujući se i u buduće Vašim molitvama.
Može Vam biti poznato, da sam opterećen mnogim i krupnim državnim poslovima, te stoga ne mogu opširno da Vam odgovaram. Što kao najpretežnije mogu pomenuti Vama V. Preosvećeni, i kao prijatelj Vaš i kao poznavalac prilika naših van granica Kraljevine, to je, da će biti prava blagodet i uspešan rad ako što pre uredite odnose sa tamošnjim narodom, kako se u Carigradu ne bi izrodile razne štetne komplikacije. Vama će biti lako udesiti te odnose i svojim autoritetom i rukovođeni ljubavlju hrišćanskom.
Takođe rad Vaš treba dovoditi u sklad sa glavnim Tutorstvom, koje ima svoje pomoćne tutore i kojima daje uputstva, kojih se valja pridržavati. Tutorstvo treba kao rukovalac imovine njome i da raspolaže, pa i o svemu da ima pravo kontrole i poslednje reči. Prema tome, moje je mišljenje i želja, da se u buduće šalju svi predlozi samo glavnom Tutorstvu, a preko pomoćnoga tutora, sa kojim treba, kao što pomenuh, sporazumno raditi. Ovo važi i za učiteljski razmeštaj, jer se treba starati da se izbegnu sve mogućne komplikacije, koje bi mogle biti samo od štetnih posledica za našu opštu stvar.
Lečnik je otišao još sa Mihailom Ristićem u Skoplje, kao što sam pouzdano izvešten.
Bićete zadovoljni sa vesti, da je u Prizren za rektora poslat Valerijan Pribićević.
Za Dečansku stvar obrazovana je Komisija, nezavisno od tutorstva, te da se vidi pravo stanje stvari i pitanje jasno i na čisto izvede. Lica koja su uzeta u Komisiju, daju dovoljno garantije, da će resultat ispasti kako treba. U Komisiji su: Episkop Dimitrije, prota Steva Dimitrijević, prota Nikola Božić, Platon, Dr Vojislav Bakić, Ljuba Davidović potpredsednik Narodne skupštine i prota Marko Petrović.
I kao Srbinu i prijatelju Vašem, meni će biti milo čuti u buduće vesti o obrtu na dobro u svakome pogledu, a sporazuman rad u poverenoj Vam Eparhiji mora uroditi dobrim plodom, jer ćete sve to lako postići sa pomoćnim tutorom u Staroj Srbiji, koji je staložen i pametan, pored toga i ubedljiv čovek, sa kojim se daje sa po muke raditi.
Preporučujući se još jednom molitvama Vašim Svevišnjem, poštuje i pozdravlja Vas V. Preosvećeni Vladiko, Vaš iskreni prijatelj.

Grujić

AS, MID, PO, F-VIII, D-VIII.

351

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji — Rim
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 98. 26. X/8. XI

I po drugi put sam sa senatorom Melvanom razgovarao o rusko-austrougarskoj noti. Uverio sam se još bolje da Italija nije njome zadovoljna i da sad posle ovog poslednjeg zajedničkog rusko-austrougarskog koraka, ona s udvostručenim nepoverenjem i zabrinutošću gleda na balkanske stvari. Melvani je sam vrlo rezervisan; ali značajno je da i on i ako ne kritikujući još u principu ni sam rusko-austrijski sporazum ni prava koja Rusija i Austrija bez obzira na prava i interese drugih država, prisvajaju sebi na Balkanu, hoće da sumnja da su obe sile koje vode u Carigradu reč u ime Evrope, pogodile pravi put. Naročito u uspeh poslednjih predloga rusko-austrijskih ni on ni malo ne veruje. I to je možda i glavni razlog, što će, kako on misli, Italija zauzeti prema njemu rezervisano stanovište, ne izdvajajući se iz koncerta evropskog i pomažući zajedno s ostalim silama na Porti ruske i austrijske korake, ali zato i nedajući svoje odobrenje predlozima koje sadrži rusko-austrijska nota, niti se upuštajući za sad u ocenu tih predloga. U pogledu balkanskih pitanja stara grupisanja evropskih sila u Trojni i u Dvojni savez, kao da se rasturila i prestali važiti. Rusija i Austro-Ugarska se sve više sporazumevaju, ukoliko više jedna od druge zaziru i jedna drugoj ne veruje. Nemačka, kojoj status quo na Balkanu godi više nego i jednoj drugoj sili pristajući na sve što se Rusija i Austrija budu sporazumele, imajući vazda reserve mentale da će moći zadržati Austriju da ne uđe i u takve sporazume koje nemački interesi ne bi mogli trpeti. Italija ostavljena samoj sebi, osećajući svu oštrinu suparništva svojih i austrougarskih interesa na Jadranskom moru, ometala je svim silama na sve strane, sve te opasne eventualnosti, koje se mogu roditi iz rusko-austrougarskog sporazuma. Računajući unapred na Englesku, čiji su interesi u Sredozemnom moru identični s njenim interesima, ona je ubrzala s jedne strane svoje izmirenje s Francuskom, a s druge strane i sama neposredno i posredno preko Francuske, nastala da se približi Rusiji te da se i ruskim prijateljstvom sačuva od neprijateljskih iznenađenja na Balkanu.

Ova težnja Italije da se, posle utvrđenog specijalnog balkanskog sporazuma između Rusije i Austro-Ugarske, približi koliko je moguće više Rusiji radi zaštite svojih balkanskih interesa, ima svoj duboki smisao i dokaz je velike političke uviđavnosti i dubokog poznavanja balkanskih prilika, kod prvog i pravog njegovog inicijatora današnjeg Kralja italijanskog koji je za taj posao pronašao Prinetija i tako reći nametnuo ga Zanardeliju za Ministra Spoljnih Poslova. Rusko-austrijski sporazum, to je već za svakoga jasno, nije rezultat nikakve zajednice interesa, zajednice pobuda, mišljenja, ciljeva ovih dveju sila prema onome što stoji i prema onome što ima da postigne na Balkanskom Poluostrvu. Baš naprotiv, dijametralno suprotne interese ruske i austrijske na Balkanu trebalo je miriti zato što se nijedna od njih dveju nije osećala toliko snažnom, da svoje solucije nametne drugoj. I u koliko je više bivalo očigledno da je nemoguće čuvati status quo balkansko, u toliko se više nametala i bila presantna potreba da Rusija i Austrija nađu kakvu bilo zajedničku soluciju ili bar kakvu bilo proceduru za primenu zajedničke solucije. Tako je postao rusko-austrijski sporazum, koji od svog početka, pa sve do danas nosi, i koji će i dalje, sve dok ga bude bilo, nositi obeležje prinude i uzajamnog nepoverenja. Ni Rusija ni Austro-Ugarska nisu u njemu zato što to žele, već zato što moraju. Ni jedna ni druga, zaključujući taj sporazum, nisu se nosile mišlju, da će im on pomoći da svoj politički program na Balkanu što potpunije izvrše, da svojim interesima balkanskim pribave, što šireg zadovoljstva, već su pobude

njegove bile da se osiguraju uzajamno da nijedna neće učiniti ništa što drugi ne bi mogao trpeti. Diferencije koje između njih stoje nisu izravnate, nego se samo postarale da se one toliko ne zaoštre te da dobiju karakter otvorenog sukoba. U takvim prilikama i pod takvim pogodbama mere se snage koje se s jedne i s druge strane mogu uložiti i razviti i rezultati koji se dobivaju stoje u pravoj srazmeri s veličinom tih snaga. Otuda dolazi to da na prvi pogled iznenađuje i izgleda kao kontradikcija ili kao apsurdum, a što se mora smatrati, kad se bolje zagleda u suštinu rusko-austrijskog sporazuma, kao najlogičnija i najneminovnija posledica njegova: da Rusija i Austro-Ugarska dok s jedne strane, prema sporazumu, zajednički rade, preduzimaju zajedničke korake pa čak i pripremaju i ostvaruju zajedničke solucije, na drugoj strani i na Balkanskom Poluostrvu i van njega u Evropi preduzimaju svaka za sebe, u stvari jedna protivu druge, sve što misle da može pojačati njihov položaj jedne prema drugoj te im dati više maha i snage da svome stanovništvu osiguraju jaču prevlast, da svojim interesima pribave jačeg zadovoljenja u zajedničkim preduzećima, koji se, na osnovu sporazuma, budu izvršila.

Do sad je, po mom shvatanju, položaj Austro-Ugarske u zajednici rusko-austrijskoj bio jači i razvoj događaja na Balkanu prilagođava se jače stanovištu i ciljevima austrijskim. Uzroci tome daju se uglavnom svesti na ovo troje:

1) Položaj koji je Austro-Ugarska dobila na Balkanskom Poluostrvu posle Berlinskog Ugovora daleko je povoljniji i jači nego li položaj Rusije. Austro-Ugarska je u samoj stvari okupacijom Bosne i Hercegovine postala balkanskom državom. Posedovanjem novopazarskog sandžaka ona je dobila mogućnost i da baci čim se za to potreba ukaže, svoju vojsku na Kosovo, strategijski ključ za čitavu zapadnu polovinu Balkanskog Poluostrva i da razvije svoj uticaj (Među Arnautima, koji su jedini naoružani i za vojničku kooperaciju spremni balkanski narod. Pod takvim pogodbama Srbija i Crna Gora su baš otporne snage izložene presijama svake vrste, ne samo ekonomskim nego i političkim od strane Austro-Ugarske. Sav pak uticaj Rusije oslanja se na tradicionalne verske i plemenske simpatije balkanskih hrišćana i na osećaj zahvalnosti slobodnih hrišćanskih-balkanskih država. Ali simpatije narodne na Balkanu, u koliko su se još posle tolikih iskušenja održale, ne predstavljaju veliku aktivnu snagu, a zahvalnost balkanskih država, naročito posle Stambolovljevog opita, koji se evo baš sad u Bugarskoj ponavlja, postala je elemenat i suviše nepouzdan za političke kombinacije. Da se pravilno i svestrano položaj Rusije na Balkanskom Poluostrvu oceni treba dodati još, da je Rumunija pod uticajem austro-nemačkim, ako ne i u savezu s Austro-Ugarskom specijalno za balkanske prilike, da je u Bugarskoj na prestolu Ferdinand Koburg na koga, po opštem mišljenju sviju koji ga znaju, niko ne može računati, a koji se međutim pokazuje i lukaviji i jači nego svi bugarski državnici, i najzad da u Carigradu caruje nemački uticaj.

2) Dokle Rusija ima svojih krupnih i akutnih interesa na drugim stranama sveta, specijalno na Krajnjem Istoku u Aziji, dotle su svi interesi au[strou]garski usredsređeni na Balkanskom Poluostrvu. Jedino na Balkanu Habzburška dinastija mora i može igrati aktivnu ulogu, jedino tu može ona misliti na ekspanzivnu politiku, na širenje svoje moći i svoga uticaja.

3) Ulazeći pre šest godina u balkanski sporazum s Austro-Ugarskom, Rusija je bila u Evropi i u opšte i ponaosob u pogledu balkanskih pitanja slabija od svoje suparnice. Iza Austro-Ugarske stajala je Nemačka sa svojim presudnim uticajem u Carigradu i sa svojim vojničkim prestižom, koji joj je još vazda osiguravao političku hegemoniju u Evropi.

Neposredna italijanska akcija i širenje italijanskog uticaja na Balkanu naročito duž Jadranskog mora imala je za zadatak da neposredno oslabi Austro-Ugarsku i ojača Italiju na samom terenu gde se italijanski i au[strou]garski interesi sukobljavaju. Na trećoj strani najzad zbližење rusko-italijansko imalo je da osigura pozitivnu saradnju dveju država na stvaranju stanja na Balkanskom Poluostrvu, koje bi dalo punog zadovoljenja i ruskim i italijanskim interesima, a koje ne bi vređalo ni jedno od sadanjih stvarnih, nacionalnih interesa drugih evropskih sila. Nije potrebno ni isticati naročito, da se jedna takva solucija može osigurati samo apsolutnim isključenjem svakog daljeg zauzimanja balkanskih država od strane ma koje velike sile i zamenjivanjem današnjeg stanja na Balkanskom Poluostrvu postupnim emancipovanjem balkanskih naroda i paralelnim i

pravilnim uvođenjem balkanskih nacionalnih država. Prvi, najvažniji, tako reći presudan korak za rešavanje balkanskog pitanja u tome duhu bio bi učinjen, čim bi se unela pregrada između zemalja koje Au[strou]garska drži pod svojom vlašću i Turske carevine, jer danas inicijativa za dalja osvajanja i deobe balkanskih zemalja između velikih sila može poteći jedino od Au[strou]garske. Drugi bi, i Rusija i Italija uzimali i smatrali da moraju uzimati samo zato što i Au[strou]garska uzima. Prema tome, dakle, najbolje bi, a može biti i jedina sigurna polazna tačka za pravilno, pravično i mirno rešavanje balkanskog pitanja, bila da se novopazarski sandžak podeli između Srbije i Crne Gore. Svi narodi balkanski, pa i sami Arbanasi morali bi to pozdraviti s podjednakim zadovoljstvom kao najbolje jemstvo za svoju budućnost. Nema nikakve sumnje da bi takav čin odgovarao u punoj meri interesima Italije, Francuske i Engleske, a s pouzdanjem bi se moglo očekivati da mu ni Rusija tek ne bi činila smetnje. Ostaje, razume se, pitanje na koji bi se način mogao dobiti za to pristanak ili paralisati otpor Austro-Ugarske, što svakojako nije niti će moći biti lak posao.

U prvom pravcu uspeh je Italije, može se reći, već potpun. Međusobne posete italijanskog i engleskog kralja i predsednika republike Francuske bile su ujedno i rezultat i manifestacija zvaničnog, državnog prijateljstva između triju slobodoumnih, parlamentarnih zapadnih velikih sila. Uporedo sa tim manifestacijama državnih poglavara javno mnjenje u svima trima pomenutim državama s jednakim simpatijama i jednakim oduševljenjem pozdravilo je ovu zajednicu i dalo joj značenje zaštitnika sloboda i prava narodnih. I balkansko pitanje je već u napred bilo određeno da postane poslednjim poljem rada englesko-francusko-italijanske zajednice. Osećaji naroda poklapaju se u tom pogledu potpuno sa hladnim rezonima državne politike. I to daje naročiti značaj zajedničkoj akciji, koju sva tri ova velika naroda organizuju u korist balkanskih hrišćana. Prirodni centar čitave te akcije postao je Pariz. I u Parizu se spremaju, i iz Pariza može lako poteći i novi predlozi za soluciju na Balkanu u daleko širem obimu, na daleko slobodoumnijoj osnovici i s daleko više poštovanja prava balkanskih naroda, no što je to slučaj s rusko-astrougarskim predlozima i sporazumima. Bugari kao da su najbolje ocenili sav značaj ovog pokreta na Balkanskom Poluostrvu. Pored toga što su u Parizu i preko svoje Agencije i preko naročitih izaslanika usredsredili najživlju akciju, oni su evo sad osnovali i svoje nove agencije u Rimu i u Londonu i poslali u njih pored diplomatskih agenata kao sekretare ljude koji su radili u Maćedoniji i koji dobro znaju tamošnje lokalne odnose. (U Rimu je s Minčevićem Komunjev, koji je služio i u Solunu i u Bitolju i u Skoplju). Grci takođe, koliko je meni poznato, poslu su prionuli i u Parizu i u Londonu i u Rimu, pa i sadašnji boravak kralja grčkog u Parizu ima neposredne veze s maćedonskim pitanjem.

I u drugom pravcu takođe akcija Italije nije ostala bez rezultata, i ako se sve još do sada [kao] Engleska, vodeći politiku slobodnih ruku, vazda je bila bliža i Trojnom Savezu i ponaosob Au[strou]garskoj nego li Rusiji. Italija je kao član Trojnog Saveza, pod presudnim uticajem Nemačke držeći front prema Francuskoj, jedinoj saveznici Rusije.

Ali već tada odmah, čim je rusko-austrougarski sporazum objavljen, još za života Kralja Umberta, koji je sav predan bio Trojnom Savezu, i koji je u Nemačkoj gledao neophodno i jedino jemstvo za celokupnost Italije i dinastiju Savojsku, izbilo je u Italiji nepoverenje prema ciljevima au[strou]garske politike na Balkanu. Italija je tada tražila za sebe sigurnost u neposrednim pregovorima s Austro-Ugarskom koji su se vodili pod nadzorom Nemačke. To je bilo sve na što je tadanji Ministar Inostranih Dela, Viskont Venesta, mogao skloniti Kralja Umberta. I tada je zaključena bila naročita balkanska konvencija između Italije i Au[strou]garske, za koju se zna da sadrži i tu odredbu da ako Au[strou]garska bude prinuđena zauzeti Albaniju, ona će se s Italijom sporazumeti odnosno naknade, koju će njoj dati. Ova poslednja odredba koju između ostalih i ruski ambasador Nelidov (koji je bio u najintimnijim odnosima sa Viskontom) misli, kao što mi je to u poverenju rekao, da postoji, ima svoj veliki značaj u tome, što dokazuje da je Austro-Ugarska i posle svoga sporazuma s Rusijom još vazda predviđala eventualnost da Albaniju zauzme. Za nas je pored toga od presudne važnosti i to, da su u italijansko-bugarskoj konvenciji pod Albanijom razume skadarski i janjinski vilajet, te da je dakle u pogledu ostaloga, u pogledu

Stare Srbije i Maćedonije Au[strou]garska zadržala sebi odrešene ruke prema Italiji. Danas su u Italiji, odmah to ovde da napomenem, sasvim načisto s tim, da pomenuta konvencija nije nikakva garancija za Italiju i da Italija da ne bi mogla ni za kakvu naknadu to dopustiti, koji bi joj Austro-Ugarska bila u stanju dati, da Au[strou]garska zauzme skadarski i janinski vilajet, nego da i italijanski interesi ne mogu ni u kom slučaju dopustiti u opšte prodiranje Austrije dalje na Balkansko Poluostrvo. Koliko se može suditi o namerama Italije, prema raspoloženjima i u javnom mnjenju i u višim političkim krugovima, a dogovor bi italijanski bio na svaki korak austrijski napred, zauzimanje i utvrđivanje Valone.

Kad sve ovo ima pred očima, onda je jasno da je italijanska politika spoljašnja, tražeći pune zaštite italijanskih interesa u Adriji i na Balkanu, imala pred sobom otvoren samo jedan dobar put. I tim putem mladi je Kralj italijanski, odmah po stupanju svom na presto, poveo Italiju, i brzo i odlučno. Osnovna je postavka bila da italijanski interesi na Balkanu nemaju niti mogu imati ikakve zaštite u Trojnom Savezu, da na protiv oni u saveznicima iz Trojnog, u Austro-Ugarskoj u prvom redu i neposredno, u Nemačkoj u drugom redu i posredno kao u zaštitnici balkanske politike Au[strou]garske, imaju svoje glavne, ako ne i svoje jedine suparnike. Logična je posledica toga ne samo ubrzavano izmirenje s Francuskom i naslona na Francusku, dalje delimično raskidanje, u koliko se balkanskih pitanja i Jadranskog mora tiče, Trojnog Saveza, nego i staranje italijansko i koraci Italije, neposredno i posredno, da se balkanska politika dovede u sklad sa ruskom politikom. Italija koja je ovim teretom svoje snage pritiskivala terazije, na kojima su se na Balkanu merile Rusija i Austro-Ugarska, u korist ove poslednje, ne samo da je svoje dalje usluge otkazala Austriji, nego se pokazala rešenom da naprotiv svoju snagu založi u buduće na drugu stranu, da ruski uticaj na Balkanu pomogne protiv austrougarskog uticaja, razume se pod pogodbom da će i Rusija suzbijati Austro-Ugarsku takođe i u pitanjima u kojima to italijanski interesi prvenstveno zahtevaju.

Balkanska politika Italije tražila je radi punog svog uspeha, da se akcija razvije jednovremeno u trima pravcima. Na jednoj strani utvrđivanjem italijansko-francusko-engleske zajednice, koja će dejstvovati kao zasebni činilac na Balkanu i kojom bi se imao paralisati nemački uticaj te tako dovesti u ravnotežu položaj Rusije prema Austro-Ugarskoj a u isto vreme i sprečiti da Rusija i Austro-Ugarska ne zaborave potpuno da ima još i drugih sem njihovih interesa na Balkanu i da ne dođu tako u iskušenje da jedna drugoj čine ustupke na tuđ račun. Na drugoj strani ne može reći, da se italijanska politika u pogledu svoje akcije na Balkanu potpuno orijentovala. Pogreška je bila učinjena u početku, kad se sva italijanska balkanska akcija usredsredila isključivo u Albaniji i među Arbanasima. Na tome polju moglo se je, međutim, očekivati samo sporih dalekih uspeha. Probuditi narodnu svest u Arbanasa, oduševiti njih za narodne ideale i načiniti od njih pobornike reda, slobode, napretka bila je stvar daleko teža i daleko komplikovanija no što su to sebi Italijani zamišljali. Njihovi napori na tome polju ostali su uzaludni i rezultati propagande njihove nisu po gotovo nikakvi. Albanija je i danas po mišljenju sviju poznavalaca arbanaških prilika, pa i po mišljenju dobro obaveštene ruske diplomacije potpuno u rukama austrijskim. Srećom u poslednje vreme u Italiji se počelo uviđati, da je svakojaka baza arbanaška za italijansku akciju na Balkanu i suviše uzana i suviše nesigurna. Odnosima sa Srpstvom počela se poklanjati veća pažnja. Samo sad je opasnost da se opet ne upadne u drugu pogrešku i da se kao predstavnik Srpstva ne uzme Crna Gora, koja bi, to ne smemo gubiti iz vida, lako mogla podleći iskušenju i primiti na sebe ulogu, koju nije u stanju odigrati. Ja sam već ranije imao prilike ovde da razvijam gledište da Italija mora prvenstveno u Srbiji gledati predstavnika Srpstva, ako želi postići one rezultate, koje i italijanski i srpski interesi zahtevaju, jer je pre svega apsolutno nemoguće danas i zamisliti ozbiljnu srpsku narodnu državu bez Srbije, a posle toga sama srpska narodna država koja bi s Jadranskim morem spojila centar Balkanskog Poluostrva mogla bi u političkom i u ekonomskom i u kulturnom pogledu odgovoriti u punoj meri očekivanjima Italije i obnoviti s njome odnose koje je pre turske invazije imala s Mletačkom republikom stara srpska država. Svakojako za sad se ima konstatovati da je akcija italijanska u poslednje vreme imala sjajna uspeha u Crnoj Gori. Naročito organizovanje monopola duvana crnogorskog koje je dovelo u Crnu Goru mrežu

činovnika finansijskih, koja je [unela?] nekoliko miliuna kapitala italijanskog i koja je preteča prevlasti italijanske u trgovini crnogorskoj, ozbiljno je uznemirila Austro-Ugarsku. Prva žrtva tog uspeha italijanskog u Crnoj Gori bio je, kako vele, baron Makin (?) poslanik na Cetinju, koji je dignut sa svoga mesta.
Što se pak zbližavanja između Italije i Rusije tiče posle lepog i smišljenog rada koji je otpočeo tim što je italijanski Kralj prvu svoju posetu po stupanju na presto učinio ruskom Caru, sad se odjednom sve pokvarilo kad je nastupio trenutak, da se do pozitivnog rezultata dođe. Odlaganje puta ruskog Cara u Rim uzrocima koji su ga izazivali i diskusijama, koje su se na to nadovezale mora se sažaljevati, kako sa ruskog i italijanskog gledišta tako i sa gledišta interesa balkanskih naroda, utoliko više, što i ako se pretpostavlja, kao što je moje mišljenje, da on ne može biti signal ni za kakvu promenu političkog pravca ni ruskog ni italijanskog, ipak nama se i u najpovoljnijem slučaju odlažu izvesni činovi i izvesni rezultati, gubi sve vreme koje je danas tako skupo i tako dragoceno. U Italiji se oseća to kao neuspeh i kao opasnost, pa se s toga, i ako se ne previđaju povodi kojima je Italija mogla izazvati odluku ruskog Cara da u dvanajestom času otkaže svoju posetu, traže i drugi prouzrokovači toga njegovog neuspeha. Prema staroj latinskoj izreci: is fuit cui prodeset, sumnja je italijanska pala na Au[strou]garsku. I prema takvom raspoloženju da se Austrija okrivi, nije čudo što je uzeto da su ozbiljni dokazi, koji takvoj sumnji daju hrane, po dva fakta: što je prvo vest o odlaganju Careve posete objavljena u bečkoj štampi, i što je zatim kroz bečku štampu puštena u svet lažna vest o ruskom službenom komunikeu, u kom se uvredljivim tonom prema Italiji govori o uzrocima koji su ruskog Cara pobudili da ne ide u Rim.

Dr M. Milovanović

Prepis. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-VI, pov. br. 2013.

352

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 1.107. 27. X/9. XI

Imao sam čast primiti Vaše pismo od 25. ov. mes. P. № 1895, odnosno ratifikacije novog trgovinskog ugovora*.
Da od 1. Novembra ov. g. ne bi nastupilo neugovorno stanje, ja sam još pre tri dana uputio akt Visokoj Porti, s molbom, da se rok važnosti postojećoj trgovinskoj konvenciji produži dotle dok se ne iznesu ratifikacije novog trgovinskog ugovora od Maja pr. god. U tom pogledu učiniće se za vremena sve što je potrebno.
Pošto pak novi trgovinski ugovor, čiju ću ratifikaciju izmenuti, ističe već 31. Decembra o. g., dakle za vrlo kratko vreme, čast mi je izneti Vam, Gospodine Ministre, svoje mišljenje, da bi dobro bilo odmah, prilikom izmene ratifikacije, produžiti važnost istome još za godinu dana, t.j. do 31. Decembra 1904. godine, a u tome bi se lakše i uspelo kad bi se to ovom prilikom tražilo. Ako biste, Gospodine Ministre, delili moje mišljenje u tome, čast mi je moliti Vas za odobrenje da to mogu učiniti.

Original. AS, MID, PO, 1905, F-VIII, D-VIII, U/6, pov. br. 1921, v. pov. br. 1895.

* V. pod br. 349.

Na poleđini:

U odgovor na Vaše pismo od 27. ovog mes. Pov. br. 1107 čast mi je napomenuti Vam da trgovinski ugovor s Turskom čije ratifikacije nameravamo sada izmeniti, po drugoj tačci prve alineje člana 11. istog ugovora, produžava vredeti i posle 1. Januara 1904. god. pošto nije otkazan na 12 meseci pre tog dana, a važi i na dalje iz godine u godinu sa otkaznim rokom od godinu dana. Iz tog razloga izlišno je učiniti ma kakve deklaracije pri izmeni ratifikacija u ovom pogledu. Što se tiče samoga instrumenta, za koji pitate Vašom jučerašnjom depešom, izveštavam Vas da je on otpravljen odavde zajedno sa pismom mojim od 25. ov. m. Pov. № 1895, no pošto je bio teži od 2 kgr. nije se mogao slati kao pismo već kao paket, te se sigurno unekoliko zadržao.
Kao što iz Vašeg pisma vidim Vi ste već učinili korak da se važnost sadašnje trgovinske konvencije produži, ako ratifikacija novoga ne bi na vreme stigla; stoga ovim jedino ponavljam molbu da me telegrafski izvestite o rešenju ove stvari.

Otpravljeno 30. X 1903.

353

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj — Atina
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

\- 28. X/10. XI

Mr Rallis en parlant d'un journaliste s'est exprimé avec beaucoup d'aigreur siur la propagande des Roumains en Macédoine. „Malheureusemetnt, a-t-il dit, j'apprends que ces jours-oi sera publiée à Bucarest une brochure sur les Gréco-Valaques de la Macédoine que les Roumains appellent arbitrairement des Roumains. Nous nous efforçons de les tirer de cette erreur dans laquelle ils se trouvent".
D'autre part ila Roumanie a accorde ces jours derniers à la Grèce une sensible réduction du droit sur le raisin sec de qualité ordinaire qui dorénavant ne payera que frs 2.50 par 100 kgm au lieu de 12 frs, taxe dont il était frappe jusqu'à présent et qui restera en vigueur seulement pour les qualités supérieures (de table).
Le journal „Athinai" publie une correspondance de Belgrade dans laquelle le correspondant annonçant la coopération définitive des partis radicaux exprime le voeu que le gouvernement actuel continue à avoir leur appui pour réorganiser et remettre en état les branches du service et apporter le bien-être au pays.

D. Trangullis

AS, MID, PO, 1903, F-II, D-V, I/1, pov. br. 1949.

354

Diplomatska agencija Kraljevine Srbije — Sofija
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 420. 28. X/10. XI

U svome izveštaju Pov. br. 406, od 21. ovog meseca imao sam čast javiti Vam da su poslednji izbori za Narodno Sobranje izvršeni u relativnom redu. Taj red dvogubo je relativan. Pre svega, u

Bugarskoj gotovo uvek ima pri izborima i krvavih meteža; bilo je slučajeva da je na dan narodne konsultacije bilo do 70 mrtvih i opasno ranjenih. Ovoga puta bilo je puno razloga, sa kojih se moglo očekivati, da će izbori biti mnogo uzrujaniji no ikada. Kad se dakle uzme u obzir ono što se obično dešava i u sasvim normalnim prilikama, i sve ono što se predviđalo za 19. ovog meseca — mora se priznati, da je g. Petkov umeo izvojevati do sad neviđenu većinu u zadovoljavajućem redu i tišini. No to ne znači da nije bilo bezakonja svake vrste, da nije bilo presije i nasilja. Naprotiv, bilo je i pretnje i zaplašavanja i polupanih glava, čak i ubistva. Protesti stižu sa sviju strana; opozicioni listovi su ih puni. No svi ti protesti izgledaju sada platonski, izvesno je da ih pri verifikaciji većina neće uzimati u obzir. Očekivalo se da narod na sam dan izbora drugojače protestvuje protiv narušavanja izbornih sloboda. No g. Petkov preduzeo je takve mere da svaki otpor suzbije, da je teror u napred ovladao svima vladinim protivnicima, te nisu smeli ni pomisliti da otvoreno stanu na branik svojih političkih prava. Usled toga nije bilo sukoba, koji su izgledali neizbežni. Vladine šajke nisu se pojavljivale; ali to ne znači da ih nije bilo; ne, baš zbog toga, što se znalo na šta su sve te šajke bile spremne, nije ni bilo potrebe da na dan izbora stupe u akciju. U sastavu ovih šajki ulazili su većim delom ustanici koji su se vraćali iz Maćedonije. Svi iole viđeniji vođi makedonski nisu hteli iz principa uzimati učešća u izbornoj borbi. No njihov primer nije mogao da utiče i na one nesvesne ustanike koji su se mladi i slabo odeveni šetali po Sofiji i drugim gradovima. Oni su se dali zavesti obećanjima policijskih organa. Oni su oružani „sopama", noževima a i vatrenim oružjem, obrazovali rezervu, na koju je g. Petkov računao za krajnji slučaj, no koja je samom svojom pojavom obezbedila pobedu.

Viđeniji Maćedonci naročito predstavnici unutrašnje organizacije osuđuju jako ovaj pojav; smatraju da je to profanacija ustaničkog poziva, i boje se da se na ovaj način ne kompromituje „oslobodilačko delo" kod one bugarske inteligencije koja slobodno i nezavisno misli.

U pomenutom svome izveštaju rekao sam i to da se u vladi bliskim krugovima pobeda na izborima pokušava objasniti propašću — bankrotstvom, kako se tamo veli — rusofilske politike u Bugarskoj. Narod je, tvrdi se u tim krugovima, naposletku uvideo, da je u ovim mučnim prilikama vladina „nacionalna" i samostalna, drugim rečima antiruska politika jedina spasonosna, i pohitao je da takvoj vladi izjavi svoje potpuno poverenje. Rekao sam već, da je ovo tvrđenje po sve neosnovano. U bugarskim šovinističkim krugovima postoji do duše izvesno ogorčenje protiv ruske politike u Maćedonskom pitanju. Ovi krugovi gledali su da eksploatišu držanje rusko u pitanju o posvećenju Mitropolita Firmilijana, o priznanju srpske narodnosti, kao i rusku odlučnu želju da se održi status quo i da se izbegne oružani sukob na Balkanu. Po svem ovome oni zaključuju da je Rusija napustila misao o ostvarenju San Stefanske Bugarske; oni se u ovome ne varaju; to u ostalom uviđaju svi Bugari, i nikome to ne može biti po volji. Samo je još daleko od toga da se može tvrditi, da se ceo bugarski narod okrenuo od Rusije. Iako u politici ne treba mnogo računati na osećaj zahvalnosti — naročito kad je reč o Bugarima — ipak su veze prema osloboditeljici suviše jake, da se mogu tako brzo iskoreniti. U samoj masi narodnoj jasno se oseća da bi uzaludno bilo tražiti na drugoj strani ono što se ni pomoću ruskom ne bi moglo dobiti.

Ni sama Vlada ne veruje u ove anti-ruske težnje kod naroda, no ona je prinuđena da to tvrdi, jer se inače njena pobeda nad koalicionom opozicijom, i naročito poraz Cankovista, može objasniti samo nasiljem i bezakonjima. Vlada sama najbolje zna kojim je načinom izvojevala sebi većinu. No prinuđena da pravda svoje držanje pri izborima, ona mora sve više i više da ističe kako narod u pitanjima spoljne politike neće s Cankovistima i Stojkovistima uz Rusiju, već sa Stambolovistima protiv ove. Ponavljajući ovo objašnjenje, pitanje je da li današnja Vlada neće početi i sama da veruje u njihovu osnovanost, i da li neće početi da smatra za svoju dužnost, da prema ovako jasno izraženoj „volji" narodnoj upravi svoju politiku?

Nema sumnje da bi i Vlada i Knez želeli da se potpuno emancipuju od svakog ruskog uticaja, ma da se ne vidi gde bi u ovom trenutku mogli naći oslonca za politiku koja bi išla na suprot gledištu ruske Vlade u Maćedonskom pitanju.

Pisanje ruske štampe o poslednjim izborima pripomoći će takođe da se i u Rusiji i u Bugarskoj politika današnjeg Kneževskog Ministarstva obeleži kao sasvim anti-ruska. Naposletku će i Knez

biti primoran da se otvoreno izjasni u ovom po Njega veoma tugaljivom pitanju.
To će se morati prvo ispoljiti u odnosima Kneževim prema G-nu Bahmećevu, s kojim je do sada tako blisko stajao, da je g. Bahmećev nedavno otvoreno izjavljivao da je zadovoljniji sa držanjem g.g. Petrova i Petkova nego što je bio s Danevom i Cankovistima.
Očevidno je da će sada g. Bahmećev, koji je govorio kako nema više Stambolovista, biti prinuđen da izmeni ton i svoje držanje prema Knezu.
Možda je prvi znak tih malo zategnutijih odnosa nagli odlazak gospodina Bahmećeva za Beč odmah posle izbora. Govori se da je g. Bahmećev hteo da izbegne da bude na ručku koji je Knez davao dva dana docnije, prilikom slave Minskoga puka, čiji je On šef.
Sem ovoga, bilo je još nekoliko ručkova kojima se pridodaje izvesan politički značaj. U prošli četvrtak — 23. ovog meseca — davao je Knez svojim Ministrima svečan ručak u čast pobede na izborima. Opoziciona štampa nije propustila da ovu svečanost obeleži kao posve nekorektnu i protivustavnu.
Isto je tako palo u oči, što se Knez sam dao pozvati na večeru kod engleskog Diplomatskog Agenta juče prilikom proslave dana Kralja Eduarda. Dosad je Knez na ovaj način izražavao svoju blagonaklonost samo prema ruskom Diplomatskom Zastupništvu, što je jako kinjilo gospodina i gospođu Eliot. Izvesno je da će sada Bahmećevljevi smatrati ovaj Knežev postupak kao naperen protiv njih. Za ljude koji se daju rukovoditi svojim ličnim kaprisima, — a kao takvi poznati su i Knez i Bahmećev, — ni ovakvi sitni događaji nisu bez izvesnog značaja.

Boško I. Čolak-Antić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-IV, D-I, I/39, pov. br. 1939, v. pov. br. 1781.

355

Rang-lista najviših ličnosti državnih institucija Kraljevine Srbije

A.

Državnih Veliko dostojnika

Kategorija I
Predsednik Ministarskog Saveta
Predsednik Narodne Skupštine
Pritežioci Karađorđeve Zvezde I stepena

Kategorija II
NJ. V. Arhiepiskop Beogradski i Mitropolit Srbije
Ministri:
Inostranih Dela, Pravde, Crkvenih Poslova i Prosvete, Finansija, Unutrašnjih Dela, Građevine, Narodne Privrede i Vojni ...
Predsednik Državnog Saveta
Generali: Aktivni i Rezervni.

Kategorija III
Podpredsednik Državnog Saveta
Pritežioci Karađorđeve Zvezde II stepena
NJ. P. Episkopi: Šabački, Niški, Žički i Timočki

Kategorija IV
Predsednik Kasacije
Predsednik Glavne Kontrole
Državni Savetnici aktivni i na raspoloženju
Šef vojne Kuće Njegovog Veličanstva (Prvi Ađutant)
Maršal Dvora.

Kategorija V
Srpski Kraljevski Poslanici kod stranih Država
Kancelar Kraljevskih Ordena
Predsednik Kraljevske Srpske Akademije Nauka
Kraljev Sekretar

B.

Viši Državni činovnici

Kategorija I
Članovi Kasacije
Članovi Glavne Kontrole
Guverner Njegovog Kr. Visočanstva Prestolonaslednika.
Rektor Velike Škole
Predsednik Apelacije

Kategorija II
Upravnik Državnih Monopola
Direktor Državnih Železnica
Generalni Konsuli

Kategorija III
Predsednik Poreske Uprave
Načelnici Ministarstva
Inspektori Ministarstva
Upravnik Grada Beograda
Okružni Načelnici
Upravnik Kraljeve blagajne i Kruninih Dobara.

Kategorija IV
Redovni profesori Velike Škole
Članovi Apelacije
Upravnik fabrike Duvana
Upravnik Fondova
Vladin Komesar kod Narodne Banke
Upravnik Narodne Biblioteke.

Kategorija V
Upravnik Državne Štamparije
Čuvar Narodnog Muzeja
Upravnik Državnog Arhiva
Upravnik Narodnog Pozorišta
Guverner Njegovog Kr. Visočanstva Kraljevića Aleksandra

Kraljev lični Lekar

Prepis. AS, MID, PO, 1904, F-X, D-VIII, pov. br. 2769.

356

Konzulat Kraljevine Srbije — Priština
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 1069. 29. X/11. XI

Stanje srpskoga naroda očajno je s materijalne strane. Zemlja je rodna žitom kao retko gde, a svet je siromašan da se ne može hlebom ishraniti. Žita dosta ali hleba nema za radnika koji je žito uradio. Dolazi otuda što se svet zadužio zbog lanjske nerodice. Kupovao je kukuruz za 1 1/2 i 2 groša oku, razume se na dug, pa sad treba po 3—4 oke žita da da te da plati 1 pozajmljenu oku. Ove je godine bilo dosta pšenice, ječma i ovsa, ali je cena vrlo slaba, a kukuruza zbog letošnje suše malo ima. Kad se k tome još prida ono srpsko lakoumno trošenje o slavama, ovom narodu nestaće hrane u po zime. Kome se pak desi u kući smrt ili svadba, taj neminovno upada u dugove kojih je teško osloboditi se i u boljim prilikama no što su ove u Turskoj.
Ali glavni je uzrok osiromašenju Srba na Kosovu, dolazak Arnauta iz Topličkog i Vranjskog okruga posle srpsko-turskog rata. Arnauti su zauzeli seosku utrinu, te naši ljudi nemaju gde napasati svoju stoku. Nemajući ispaše za stoku, ostali su bez nje, a seljak je bez stoke po gotovu siromah.
Još je k tome došla arnautska pljačka naročito srpske stoke. Ova pljačka i danas traje. Kako već seljak jedva da ima po par volova za rad, sad mu Arnauti i taj ostatak dovršuju i odnose ono malo zimnice što je jesenas pribrao da čeljad zimus prehrani. I osim otimačine i krađe, ubistva su redovna pojava.
Ovo malo još srpskoga naroda u ovakim prilikama ubrzo će sasvim nestati.

Zabeležio sam zulume, za koje sam mogao doznati, te Vam ih saopštavam.
Pre tri nedelje Dimitrije Đokić iz sela Vaganeša u Gnilanskoj kazi, da bi odužio dug i platio danak, proda par svojih volova u Bujanovcu. U povratku svojoj kući, sretnu ga četiri iljava i otmu mu sve 500 groša, koliko je bio dobio za volove. Otišao je veselnik kući i bez novca i bez volova. Žalio se vlasti, ali nikakve pomoći.

Pre petnajest dana teško je ranjen Trifko Kitanović, iz sela Leštara u Gnilanskoj kazi. Bilo je uveče. Sedeo čovek u svojoj kući pri ognju. Selom prolazila tri iljava. Kad su došli spram Kitanovića kuće, potegnu iz pušaka kroz kućevna vrata. Jedan ga kuršum zgodi i projuri mu kroz oba ramena kako je Trifko stranom bio vratima okrenut. Obe su mu ramenjače razmrskane, te se ne zna hoće li ostati živ. Javio vlastima, ali vajde nema.
Vitko Đursanović, iz Bresja blizu Prištine, orao s bratom i sinom. Arnautin Tafa iz istoga sela dođe da ga otera s njive. Vitko se ne htede krenuti s njive, koju mu je gospodar dao na rad, a Tafa potegne iz revolvera te ga rani u grudi. Vitko je ovde u Prištini na lečenju, ali mu zrno još izvađeno nije, a Tafa je pobegao iz sela, ali ga niko ne goni da uhvati
U Peći i okolini kao da je zasad ponajgore.
Kao što sam imao čast izvestiti Vas, u Peći pogibe Kosta Škećić. Sa patrahiljom i knjigom ispod

pazuha, pošao u 3 sata posle podne na groblje, da, po običaju, čita molitve i prekadi grobove skoro umrlih. Na ulici ga sačeka Šaban Pljevljanin i ubi iz revolvera. Ubica je odmah utekao i do danas nije uhvaćen.

U Peći se govori po čaršiji da su Turci nekima poverljivo pričali, kako je onde sastavljeno nekakvo društvo sa zadatkom da poubija sve viđenije Srbe. Javno se javljaju govori, da će uskoro biti poubijani neki od narodnih starešina i učitelja. Onamo je vojske malo a vlast slaba. Ako se uskoro ne pojača, možemo se nadati rđavim glasovima. Narod je u velikom strahu, naročito od nekoliko dana, od kako se viđa po 4—5 revolverima naoružanih Turaka na raskrsnici čokalici, gde nekoga iščekuju.

Oko polovine ovoga meseca, opet u Peći, Cufa Suljić, terzija, gotovo je ubio Đorđa Dimića, Srbina zaptiju, a drugi Turci, nekoliko njih, hteli su ubiti zaptiju Tolu Bisića. Samo svojoj prisebnosti i svome junaštvu mogu zahvaliti, što ova dvojica nisu mrtvi. Vlastima su prijavili ove napade, ali još ni istraga preduzeta nije.

Svaki dan dolaze seljaci u Peć, da se žale na obesti i zulume Arnauta. U celoj nahiji idu oni pod oružjem i svaki dan otimaju i kradu Srbima volove, krave i drugu stoku. 12 ov. m. danju usred pećske čaršije ugrabiše jednom Srbinu iz Plava dva konja natovarena žitom.

Ranije sam Vam javio, kako je Imer Kalčaković iz Beloga Polja kod Peći izbo nožem Miku Mitića iz Peći. To je onaj Arnautin što seljacima iz Beloga Polja ne da dovršiti školu. Pognala ga vlast i vojnicima mu opkolila kulu, ali njega tamo ne nađoše. Ibrahim Taraković, zaptijski mulazim, ranije ga izvestio i poručio mu da bega. U Peć su doveli strica mu i sinovca. U Kuli još stoji nekoliko vojnika.

---

17. ov. msca uveče Milenko Đurić, iz Crepulja, u Kolašinu, otišao na večeru svome prijatelju. Za sofrom su bili svi ukućani pa i deca. Iz mraka opale Arnauti iz pušaka i u glavu rane dosta opasno Milenka. Kako je bio blizu prozora, kroz koji su zlikovci pucali, i sitno ga staklo nagrdilo. Staklo je pozledilo decu koja su za trpezom bila. Ubilac nije uhvaćen, a ranjenome poslat lekar iz Mitrovice.

U Livađu u Prištevskoj kazi desio se ovaj slučaj. 19. o. m. dođu dva Arnautina kući Tanaska Simonovića. Pošto su ručali htednu mu odvesti volove. Tanasko ne dadne i tu se povuku, ali Tanasko zlo prođe: kundakom od martine razbiju mu glavu, pa nagnu bežati. Potera se odmah digne i uhvati jednog napasnika. Jovan je donesen u Prištini da ga lekar pregleda.

Iljavi se raspuštaju kućama, ali i ona dva redifska bataljona odnegde s juga, koji su u Mitrovici

bili, odoše železnicom. Kažu da su ih morali ispraćati, jer četiri dana nisu hteli primati tajin — hoće kućama svojima.

---

24. ov. msca proslavljen je Sultanov dan rođenja sa uobičajenom svečanosti za ovakve slučajeve. Ja sam sa vice-konsulom g. Nastasijevićem bio na čestitanju u hućumatu Mutesarifu i u kasarni Komandantu. Na oba mesta primljeni smo bili s mnogo ljubaznosti i velikom pažnjom.

Još Vam imam, Gospodine Ministre, dostaviti, da je u 1291 Broju od 22 ov. msca vilajetskog lista Kosova izašla zvanična objava, kojom se javlja da je svima bugarskim žiteljima koji su se prevarili i pridružili komitima Nj. V. Sultan oprostio, pošto se vraćaju na svoja stara ognjišta. Tako isto oprostio je i onima koji su pobegli u Bugarsku ako se vrate. Pored ovoga veli u Kosovskom Vilajetu nema bugarskih stanovnika, ali su se opet ovde onde pojavile komitske čete, koje nisu mogle odoleti sili carske vojske, no se kojekuda razbegle. I njima je oprošteno, ako se vrate. Nikome se ništa protivno učiniti neće.
Dakle i zvanično se s turske strane tvrdi, da u Kosovskom vilajetu nema Bugara.
Ovaj je izveštaj u prepisu poslat Kraljevskom Poslanstvu u Carigradu i Kraljevskim konsulatima u Turskoj.

M. Marković

Prepis. AS, MID, Konzulat Priština.

357

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 118. 30. X/12. XI

Dan rođenja Kralja Eduarda VII dao je opet povoda austrijskoj štampi da što ružno kaže protivu Srbije, što je odmah našlo odziva u engleskoj štampi. Skoro sve ovdašnje jučeranje novine, osim „Tajmsa", donele su vesti iz Beča, kako je postupak britanskog otpravnika poslova u Beogradu (Chargé d'affaires) izazvao veliku senzaciju u Beču, što je odbio da primi čestitke srpske vlade prilikom dana rođenja svoga suverena. On je to učinio, tvrdi se, prema uputstvima koja je još juna meseca dobio od G. Balfura i lorda Lansdauna da obustavi diplomatske odnose s vladom Kralja Petra.
Prema drugom jednom telegramu iz Beograda, koji je primljen u Beču, tvrdi se da će Kralj Petar tražiti od Rusije da se zauzme da privoli Veliku Britaniju da napusti svoje dosadanje držanje prema srpskoj vladi. Velika Britanija ne pristaje da stupi u zvanične odnose sa srpskim dvorom ili vladom dok su ubice bivšeg Kralja članovi vlade ili u entourage Kralja Petra. Ako je to tvrđenje tačno, veli se dalje u *Standardovom* telegramu Rojteru, onda će verovatno proći još dosta vremena dok se opet pošlje engleski poslanik u Beograd, jer po svima izveštajima, ceo srpski dvor je sastavljen od zaverenika i ubilaca!
Redovni dopisnik „Dejli Telegrafa" iz Beča dodaje pored napred navedenog još i sledeće: „Forin Ofis u Londonu prekinuo je odnose sa srpskim poslanikom g. Mijatovićem onoga dana kad je Avakumović obrazovao svoj Kabinet, u kome su sedela tri ministra koji su bili umešani u ubistvo

od 29. maja. Velika Britanija je izjavila, da ona neće poslati svoga poslanika u Beograd dok sadanji Ministar vojni ostane u zvanju. On sam nije učestvovao u ubistvu, ali on drži stranu zaverenicima, i tast je jednome oficiru koji je uzeo neposredno učešće u ubistvu." Ovaj dopisnik daje izraza još jednom pakosnom tvrđenju, naime, „da je NJ. V. Kralj Petar, pre 29. maja, dao jedno pismeno pukovniku Mašinu i g. Genčiću koji je tada bio kod njega u Ženevi, kojim je uzeo na sebe izvesne obaveze ako se oni poduhvate ubistva Kralja Aleksandra. To se pismo nalazi u rukama pukovnika Mašina, koji je sada Komandant beogradske divizije".

Mnogi moji ovdašnji prijatelji uočili su nedoslednost daljih vesti, jer dok se u drugim prilikama javlja da je Engleska opozvala svoga predstavnika u Beogradu, sad se opet tvrdi da ona ipak ima tamo svog otpravnika poslova, kome je još juna meseca naređeno da prekine odnose s Avakumovićevim kabinetom, koji, međutim, odavno nepostoji, a jedan je gospodin primetio „da, ako je istina, da g. Tezidžer nije hteo primiti čestitanja od srpske vlade đenerala Grujića, mi treba samo da sažaljevamo neučtivost toga gospodina, kojom je on odgovorio na učtivost srpske vlade".

Jutrošnji *Standard* publikovao je jučeranji Rojterov telegram iz Beograda, u vezi s glasovima koji su se tamo proneli povodom nepristanka britanskog otpravnika poslova da primi čestitanja srpske vlade na dan rođenja Kralja Eduarda, dajući izraza autentičnom tvrđenju, da on to nije mogao učiniti iz prostog razloga što Velika Britanija nije sada zvanično zastupljena u Srbiji, i da je ovo obaveštenje izazvalo nove nepovoljne komentare u srpskim listovima.

„Dejli Mejl" doneo je slični telegram od svoga redovnog dopisnika u Beogradu.

Međutim, diplomatsko telo u Londonu nije uzelo nikakva učešća u proslavi rođen-dana Kralja Eduarda, počem je NJ. V. proveo taj dan u porodičnom krugu i ličnih prijatelja u Sandringamu, gde je takođe priređen uobičajeni ručak za 600 lica radničkog staleža na tamošnjem imanju Kraljevom. Na državnim zgradama bile su istaknute zastave u čast proslave; u podne je izbačen po 41 topovski metak iz kasarne Konjičke garde u Sen-Džems-Parku, artiljerijske kasarne u Sen-Džems-Vidu i sa tvrđave Tauera, a pojedine zgrade, naročito klubovi i bogatije radnje dvorskih liferanata bile su osvetljene u veče raznim amblemima, ponajčešće u obliku grba i krune i početnim pismenima kraljevog imena „E. A." i „E. R.".

Pošto se istoga dana posle dnevne parade kroz glavnije ulice Sitia, priređuje svečani banket u Gild-holu, u čast novoizabranoga Lorda-Mera londonskoga na kome, pored članova vlade i drugih visokodostojnika, prisustvuju i strani ambasadori i poslanici — oko 250 lica — to je i tom prilikom dato izraza značaju dana rođenja Kralja Eduarda u zdravicama: od strane lorda mera u ime građana londonskih, od strane predsednika Ministarstva, u ime vlade, i od strane amerikanskog ambasadora, u ime diplomatskog tela.

U svome podužem govoru, g. Balfur je odao pohvalni pomen Lordu Solzberiju kao državniku, govorniku i piscu, pa se onda dotakao, između ostalih pitanja i engleske politike na Balkanu, naglasivši da će Velika Britanija odlučno nastati da Turska izvrši predložene reforme u Makedoniji od strane Rusije i Austrije, kao punomoćnike Sila potpisnica Berlinskog Kongresa, jer se u predloženih 9 tačaka sadrži minimum onoga što Turska mora izvršiti, ili kako da se Porta uzda da će to svojim poznatim manevrisanjem moći osujetiti.

Iako „Tajms" nije ništa pominjao o glasovima u vezi s proslavom dana rođenja Kralja Eduarda u Beogradu, on je doneo telegrame o tome iz gotovo sviju drugih prestonica, pa i iz Sofije, napomenuvši da je tamošnji engleski diplomatski agent priredio uveče banket, koji je počastvovao svojim prisustvom Knez Ferdinand i princeza Klementina, i da je Knez Ferdinand napio Kralju zdravicu na engleskom jeziku. O Srbiji pak saopštio je „Tajms" toga dana (10. novembra po n.) Rojterov telegram iz Beograda o uzbuđenju koje je proizvela u Beogradu pretnja g. Maršićanina, bivšeg upravnika Beograda, da ubije g. Avakumovića, napominjući da je g. Avakumović, kao doskorašnji šef Liberalne partije i prvi predsednik Ministarstva pod novim režimom, propustio da liberalima izdejstvuje većinu na prošlim izborima, što mu je bilo u vlasti, i da radikali, koji su došli na vladu, otpuštaju sada državne činovnike koji pripadaju Liberalnoj stranci, ili ih prisiljavaju da odstupe.

Današnji „Tajms" saopštava jedan telegram Rojterovog biroa, da je zastupnik sestara bivše Kraljice i kao njene jedine naslednice — primio iz njene kase pola miliona dinara (Ł 20.000). Talijanski Kralj i Kraljica, s velikom svitom, prispeće u Englesku 4/17 idućeg meseca i o njihovoj poseti engleskom dvoru u Vindzoru imaću čast izvestiti Vas idućim izveštajem.
Gospodin Cokov je odložio svoje putovanje do subote, pod izgovorom što još nije zaključio ugovor o zakupu kuće koju namerava uzeti za bugarsku Agenciju — u neposrednoj blizini turske Ambasade. On nije bio pozvan na banket u Gildholu iako se upisao u knjigu kod bivšeg Lorda-Mera, niti mu je ovaj vratio posetu. Bivši Lord-Mer bio je Jevrejin, drugi od nepokrštenih Jevreja od kako postoji ta ustanova, a sadanji Lord-Mer, Ser Džems Riči, brat je bivšem engleskom ministru finansija u Balfurovom kabinetu Č. T. Ričiju. To je 700-ti Lord-Mer sitia londonskog.
Iz Beča javljaju „Dejli Telegrafu", da je u Sofiji otkrivena zavera protivu kneza Ferdinanda, zbog koje su mnogi oficiri uhapšeni kao vinovnici, iako bugarska vlada poluzvanično objavljuje da su ti oficiri zatvoreni iz uzroka što su se mešali u izbornu borbu. U dobro obaveštenim sofijskim krugovima tvrdi se, da su ti oficiri pritvoreni u Filipopolju, Ćustendilu i Bresniku zbog njihovog neprijateljskog držanja prema knezu Ferdinandu i da su mnogi od njih, bivši iz Makedonije, veoma ogorčeni protivu kneza Ferdinanda zbog njegovog neprijateljskog držanja u makedonskom ustanku.
Na dan rođenja Kralja Eduarda doneo je dvorski cirkular sledeću objavu iz Sandringtona:
„Njihova Veličanstva Kralj i Kraljica primili su radosnu vest o verenju Njenog Kraljevskog Visočanstva princeze Alise od Albani, nećake njihovih Veličanstava, sa njegovim svetlim Visočanstvom princom Aleksandrom od Teka.
Njihovom predstojećem braku Kralj je dao svoj potpuni pristanak i odobrenje."
Zaručnica je kći kraljevog najmlađeg brata, pok. princa Leopolda, vojvode od Albani, i sad joj je 21-va godina, a njen zaručnik je najmlađi brat princeze Velske, kome je sad 30 godina. On je kapetan u engleskoj vojsci i učestvovao je u nekoliko afričkih ratova i odlikovan je kao hrabar oficir.

Alek. V. Jovičić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-VII, I/7, pov. br. 1990.

P. S.

Današnji „Tajms" (23. novembra po n.) i „Standard" doneli su Rojterov telegram iz Beograda sledećeg sadržaja: „Zvanično je objavljeno, da i ako srpska vlada nije mogla podneti svoja čestitanja prilikom dana rođenja Kralja Eduarda uobičajenim diplomatskim putem, pošto Velika Britanija nema akreditovanog poslanika u Srbiji, Kralj Petar je lično poslao Njegovom Veličanstvu čestitajući telegram i odmah je dobio odgovor zahvaljujući mu na ljubaznoj pažnji."
Tajms je ovo saopštenje uvrstio među vestima pod zaglavljem „Dvorski Cirkular", a „Standard" među telegramima pod naslovom „Engleska i Srbija". Nema sumnje da su tu prijatnu vest i svi ostali veći londonski listovi doneli i da će ona naći mesta u celoj engleskoj štampi. Markiz Lansdaun, ministar inostranih dela, boluje od išijasa već nekoliko dana i nije držao svoj uobičajeni prijem diplomatskog tela prošle srede. I ako je prinuđen da čuva postelju, on ipak otpravlja državne poslove pomoću svoga privatnog sekretara Ser Erika Bornitona i permanentnog državnog Pod-Sekretara Ser Tomasa Sandersona.

Jovičić

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji — Rim
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 100. 31. X/13. XI

[...] Gospodin Nelidov, ruski ambasador u Rimu i knez Urusov, ruski ambasador u Parizu, menjaju svoja mesta: Urusov dolazi u Rim a Nelidov ide u Pariz (To mi je Nelidov sam juče kazao, i prema tome su neistiniti glasovi, koje su izneli najpre bečki listovi, da u Pariz ide Muravjov, ministar pravde i da se Nelidov prosto opoziva.) Italijansko je javno mnjenje zadovoljno, jer u smenjivanju Nelidova vidi kao neku vrstu satisfakcije za odlaganje posete carske. S druge strane, naimenovanje dosadašnjeg pariskog ambasadora za ambasadora u Rimu služi italijanskim političarima kao vidan i ubedljiv dokaz koliko veliku važnost Rusija poklanja dalje svojim odnosima s Italijom. I zaključak je iz toga već gotov, da će car koliko na proleće doći ipak u Rim.
Što se pak mene tiče, ja pridajem daleko veću važnost u toj razmeni naimenovanju Nelidovljevom za Pariz, žaleći, međutim, lično, što on odlazi iz Rima sad kad sam uspeo u punoj meri zadobiti njegove simpatije i njegovo poverenje, i kad sam mogao u svakoj prilici računati i na njegove dragocene savete i na njegovu prijateljsku potporu. Moje je uverenje da će Nelidovljevo naimenovanje u Parizu pokazati brzo osetnih rezultata u razvoju rusko-francuskih odnosa uopšte, i u pogledu balkanskih pitanja ponaosob. Rusko-francuska zajednica bila je do sad sterilna, nekorisna kao beščedan brak. Nju treba učiniti produktivnom, utvrditi je, osveštati je, načiniti joj mesta u istoriji, zajedničkim delima i uspesima. Barer, francuski ambasador u Rimu, koji je do sad bio dao najeklatantnijih dokaza i o svojoj podobnosti i o svojoj aktivnosti, rekao mi je jednom kako bi trebalo, te da bi rusko-francuska alijencija postala ono što ima da bude, ili da on, Barer ide u Petrograd ili da Nelidov ide u Pariz! Nelidovljevo pak naročito poznavanje balkanskih prilika i, tako da kažem, strasno interesovanje za njih, dolazi danas ,kao poručeno, da rusko-francusku akciju uputi na teren na kom se krupni događaji i krupne odluke iz dana u dan očekuju, i na kome on i za nas može imati najsrećnijih rezultata.
Nije, čini mi se, deplasirano na ovom mestu i u ovoj prilici podsetiti, da su u trećoj desetini prošloga veka prilikom zapleta koje su na Balkanskom Poluostrvu izazvale najpre srpska pa posle grčka revolucija, Rusija i Austrija isto kao ovo i danas utvrdile bile zajednički program rada na Balkanu, da su pisale zajedničke note i činile zajedničke predstavke u Carigradu, pretećи ultimatumima i represivnim merama, ali da je zato posle, kad je red došao na pravu akciju, Rusija spalila najpre tursku flotu na Navarinu u društvu s Francuskom i Engleskom, a posle toga opet Rusija, naslanjajući se na prijateljstvo i savez Francuske, vodila pobednički rat s Turskom i diktovala Porti Jedrenski ugovor mira.

Dr M. B. Milovanović

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, I/11, pov. br. 2014, v. pov. br. 1890.

359

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 204. 31. X/13. XI

Onomad sam sa Sir Frank Lascelles-om, ovdašnjim engleskim poslanikom, koga sam posetio pred njegov polazak i odsustvo u Englesku, a vraćajući mu posetu učinjenu mi pre nekoliko dana,

jedan razgovor, iz kojega smatram za dužnost javiti vam glavne misli; moleći vas u isto vreme da ova saopštenja izvolite smatrati kao strogo poverljiva, pošto je i naš razgovor imao sasvim privatan karakter.
Razgovor se ticao prilika u Turskoj i njenog daljeg razvoja usled austro-ruske akcije. Ser Frank lično smatra položaj kao veoma ozbiljan i gleda u budućnost dosta pesimistično. U merama, koje se predlažu za rešenje makedonskog pitanja, ne vidi stalne solucije toga pitanja niti garantuje, da će stvoriti pogodbe za stalno i povoljno dalje razvijanje odnosa. Pitanje je, da li će činovnici austrijski i ruski, koji se imaju pridati Hilmi paši na službu, biti u stanju da uspešno vrše kontrolu, jer će Turci uvek imati mogućnosti da osujete njihov koristan rad. Pomenuo mi je glasove, koji stižu iz Turske o nezadovoljstvu muhamedanskog elementa. Ovo nezadovoljstvo svakojako postoji, i ako nije verovatno da ga sultan izaziva, jer bi u takvom postupanju ležala i opasnost, da se pokret okrene protiv njega lično, kao ono 1876. godine nezadovoljstvo softa protiv sultana Abdul Azisa. U slučaju daljeg opiranja sultanovog protiv uvođenja reforama s pogledom na rešenost Austrije i Rusije, da energično nastanu da se njihovi predlozi prime, ovo nezadovoljstvo može izazvati i prouzrokovati rat, a ovaj nedogledne dalje posledice. Ako bi međutim usled rata došlo do pitanja podele Balkanskog poluostrva između Rusije i Austrije, Ser Frank lično ne bi se rado primio da učestvuje u razračunavanju obeju sila. Ovo svakako neće biti lako. Poslanik mi uz to primeti, da bi takva podela sigurno znatno zasecala i u naše interese, kao i u interese sviju balkanskih država. Ja na to primetih, da naša vlada i narod, od kako smo, nisu prestajali poklanjati najživlju i najsimpatičniju pažnju sudbini naše braće u Turskoj i da s toga svaki pokušaj velikih sila, da im položaj poprave, pozdravljamo sa zadovoljstvom, a što se tiče eventualne podele Balkanskog poluostrva između Rusije i Austrije, da ja lično držim, da takva solucija balkanskog pitanja ne bi se mogla dovesti u saglasnost sa plemenitim idejama, koje su Evropu rukovodile u početku i u toku prošlog veka pri stvaranju samostalnih balkanskih država. Ovo mišljenje naišlo je na odobravanje Ser Frank-a. Poslanik dalje reče, da je lično uveren, da će balkansko pitanje na kraju krajeva rešiti ne pojedine velike sile, nego Evropa, i dodade dalja razlaganja o tome, kako je teško naći mu soluciju zbog suprotnih narodnosnih interesa balkanskih država. Na njegovo raspitivanje o mogućnosti sporazuma između nas i Bugara ja mu odgovorih da nisam izgubio nadu, da može doći između nas do takvog sporazuma, iako su naši više puta već činjeni pokušaji do sada uvek nailazili na suviše velike i isključive pretenzije s bugarske strane, koje samo otežavaju rad velikih sila i koje su svakako protivne i bugarskim interesima.
Ser Frank mi dalje postavi pitanje, dokle bi naši ustupci eventualno išli prema Grčkoj? Na to mu primetih, da to pitanje dolazi sa suviše nadležnog i visokog mesta, da bih smeo nanj onako ex abrupto odgovoriti.
Mislim, da vas ovaj moj razgovor sa engleskim poslanikom može interesovati.

M. J. Milićević

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-VI, pov. br. 2152.

360

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Austro-Ugarskoj — Beč
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 213. 2/15. XI

Juče (u subotu, 1. novembra, u 3 sata popodne) primio me je grof Goluhovski, i ja sam mu predao kopije Kreditivnih pisama, kako moga naimenovanja za poslanika, tako i radi notifikovanja o stupanju na presto Njegovog Veličanstva Kralja. Kako je Car na putu, sa koga će se vratiti tek u

drugoj polovini nedelje, to mi je grof Goluhovski naglasio, da će i moja prijemna audijencija verovatno biti tek koncem ove ili početkom druge nedelje.
Posle običnih uvodnih razgovora, više privatne prirode, grof Goluhovski napomenu, da mu je za vreme njegovog poslanikovanja u Bukureštu rumunski Kralj češće o tome govorio: kako je po dolasku mu na presto rumunski, poželeo bio, da i Rumuniju podigne na onaj stepen državne uređenosti na kom se tada Srbija nalazila, a danas su se, dodade, položaji izvrnuli. Na to sam mu primetio, da je tome kriva ona politika prevrata odozgo, koja je 29. maja krvavo i završena, i da će od sad Srbija, pod vladavinom čiste ustavnosti i zakonitosti ubrzo moći da povrati svoju snagu i svoj ugled.
Odmah zatim prešao je grof Goluhovski na odnose Srbijine prema Austro-Ugarskoj i na prvom mestu ponovio staru optužbu protiv naše štampe, koja, kako on reče, stalno napada Austro-Ugarsku Monarhiju. Na ovo sam mu odgovorio da povod tome, u koliko ovakvih ispada i danas ima, najviše daje sama austrougarska štampa, koja (primera radi navedoh N. W. Tagblatt, pored tolikih drugih, naročito u Ugarskoj) sasvim nepravedno napada na sve što se u Srbiji zbiva i postoji. Zakon o slobodnoj štampi, i u nas kao i u njih, jako međutim vezuje ruke, te da bi ona mogla vladati tonom i načinom žurnalističkog pisanja. Na to mi je grof Goluhovski primetio da on to i sam uviđa, ali da on onda s pravom očekuje da Kraljevska Srpska vlada bar kroz svoj poluzvanični organ, od vremena na vreme suzbije ove ispade, onako kako to i oni rade kroz njihove poluzvanične organe (naročito „Fremdenblatt). Ovako, dodade on, kad se to nikako ne čini, izgleda kao da u Srbiji niko drugim okom na Austro-Ugarsku i ne gleda. Međutim, napomenu grof Goluhovski, „ja mislim da Srbija susednu Monarhiju potrebuje, kako u ekonomskom tako i u političkom pogledu."
Na ovaj prigovor odgovorio sam da srpska vlada sa svoje strane čini i činiće sve da ispadi štampe ne remete dobre susedske odnose, i izjavio nadu da će se obostranim usmeravanjem brzo i lako izgladiti sve sitne povrede novinarskog ratovanja. Što se tiče privrednih interesa, oni su u svemu uzajamni. Naročito danas, kad pritisak agrarne zaštite u Nemačkoj preko njih i našem izvozu preti, pravilno shvaćeni privredni interesi upućuju nas na jednu politiku odbrane, u kojoj će Austro-Ugarska i sama, nadam se, imati interesa da nam u predstojećim novim trgovinskim pregovorima učini sve one ustupke i olakšice koje joj njen budući ugovorni položaj prema Germaniji davao bude.
U pogledu pak spoljašne politike, Srbiji i njenom korektnom držanju ne mogu se činiti nikakvi prigovori, pošto od nje nikako i ne potiču one teškoće na koje zajednička rusko-austrijska akcija, u interesu održanja mira na Balkan ima, u Turskoj i Bugarskoj nailazi. Srbija koja je u početku prošlog stoleća prva povela kolo oslobođenja, prva je i kao vasalna država ugazila u rat za oslobođenje i nezavisnost. Njenom je primeru u svemu tek sledovala Grčka (1821 i 1897.). Obe su skupo i platile (mi još skuplje) sve što su zadobile, dok je, međutim, Bugarskoj, na gotovo došloj, mnogo lakše danas igrati među nama ulogu enfant terrible-a.
Priznajući u ovom pogledu korektnost držanja Srbijina, g. grof prešao je zatim na polje „opravdanih reklamacija austrougarskog Poslanstva u Beogradu, koje se previđaju", a u pogledu kojih je, kako reče, izdao već nalog g. Dumbi, da „energično" nastane, da se dotične reklamacije (ponajviše carinske prirode) više ne odugovlače.
Ne znajući pojedine slučajeve (koje uostalom ni g. grof izvesno ne poznaje, pošto ni jedan pomenuo nije), ja sam mu odgovorio da ako u pojedinim slučajevima i ima kakvoga zastoja taj može biti samo obične administrativne ili srodne prirode. Kraljevska vlada voljna je sa svoje strane učiniti sve, da se slični slučajevi okončaju.
Pri kraju prijema (koji je trajao gotovo 3/4 časa), grof Goluhovski ljubazno je poželeo uspeh mojoj poslaničkoj misiji, dodavši da će on sa svoje strane samo olakšavati održavanje dobrih susednih odnosa, i s tim je ovaj moj prethodni prijem bio završen.

Dr Mihailo Vujić

Prepis. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-VI, I/3, pov. br. 1962.

361

Generalni Konzulat Kraljevine Srbije — Skoplje
Poslanstvu Kraljevine Srbije — Carigrad[*]

PP№ 1479. 3/16. XI

Blagodareći Vam na dobroti što ste mi poslali prepis svog pisma od 13. pr. mca PP№ = 1069[*], koje se odnosi na bolest g. mitropolita Firmilijana, imam čast poslati Vam ovde radi znanja prepis svog današnjeg pisma PP№ — 1479, upućeno gospodinu Ministru Inostranih Dela o bolesti g. Mitropolita.
Od svoje strane ja mogu samo da Vas molim da se postarate da što pre iziđe irada o g. Mitropolitovu odsustvu, koje — ponavljam, treba da bude neodređeno. On treba da ide što pre, jer ja s njim ne mogu da radim i svi poslovi stoje kako ne bi trebalo. Arhimandrit Sava već je ovde.

Prepis. ASANU — Ostavština Mihaila Rističa, br. 14243.

362

Generalni Konzulat Kraljevine Srbije — Skoplje
Generalnom Konzulatu Kraljevine Srbije — Priština[*]

PP № 1495. 3/16. XI

Imam čast s blagodarnošću potvrditi Vam prijem vašeg izveštaja od 29. pr. mca PP № = 1069[*]. Povodom Vašeg saopštenja na kraju ovog izveštaja o službenoj objavi u 1291. broju Kosova od 22. pr. mca a po kojoj bi izlazilo da se i zvanično s turske strane tvrdi da u Kosovskom vilajetu nema Bugara, ja sam skrenuo pažnju dragomanu ovog Generalnog konsulata, da mi u buduće prevodi službena saopštenja slične sadržine. Gospodin Hadži Ristić mi je naknadno podneo prevod dotične objave i po njegovu prevodu smisao je njen drugači od onoga koji je Vama predan. On bi glasio da u unutrašnjosti Kosovskog vilajeta nije bilo bugarskog naroda koji se ostavljajući svoje kuće i sela, a verujući komitetskim obmanama pridružio bugarskim komitama i t.d. — značilo bi da ima bugarskog naroda samo se nije pridružio komitama. Dalje, kaže g. Hadži Ristić na kraju ove objave imaju ove reči: „Carski podanici Bugari koji su obmanuti od strane rušioca javnog mira, treba da se koriste ovom visokom carskom milošću koja nema sebi ravne". Ovim imam čast izvestiti Vas radi znanja i moguće naknadne kontrole prevoda podnesenih i meni i Vama.

Prepis. ASANU — Ostavština M. R. br. 14243.

---

[*] Na adresu otpravnika poslova Jovana Hristića.

[*] V. pod br. 327.

[*] Na adresu konzula Mihaila Markovića.

[*] V. pod br. 356.

363

Ministarstvo inostranih dala Kraljevine Srbije — Beograd
Poslanstvu Otomanske Carevine — Beograd

Br. 1917. 4/17. XI

En réponsé à la Note de la Légation Impériale Ottomane du 28 Septembre dernier, sub. Nr. Gl. 870, Nr. Sl. 115*, le Ministère des Affaires Etrangères a l'honneur de L'informer que, suivant un rapport du Département Royal de l'Intérieur, il n'est pas vrai que trois caises de dynamite aient été envoyées sur la frontière turco-serbe pour être introduites secrètement en Turquie. Ce fait est complètement ignoré aussi bien du Département de l'Interieur que des autorités serbes voisines de la frontière, lesquelles pourtant ont l'ordre d'apporter une vigilance spéciale à legard de cas semblables afin d'empêcher l'introduction secrète de matières explosibles dans l'Empire Ottoman. D'autre part, il n'est pas vrai non plus que des individus aient été dirigés de Niche vers la frontière serbo-turque, dans une intention malveillante.
La Prefecture de Niche ignore l'existence d'un pareil fait et en considère la nouvelle comme absolument fantaisiste.

Prepis. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-II, D/15, pov. br. 1917, v. pov. br. 1901.

364

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj — Atina
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

- 7/20. XI

[...] Un des journaux du soir fait ressortir l'importance des déclarations que, suivant une dépêche de Berlin, Sa Majesté le Roi Pierre aurait faites à une commission de députés auxquels il aurait dit que la situation dans les Balcans est très critique et qu'une complication ne manquera pas de se produire au printemps, de sorte qu'il s'impose de combler les lacunes de l'armée le plus tot possible pour être prêts a revendiquer les droits de la Serbie. Le même journal annonce que sur le Budget de l'année suivante a été ajoutée une somme de 2 millions pour fournitures de matériel de guerre[...].

Trangullis

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-V, I/1, pov. br. 2009, v. pov. br. 1977.

365

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj i Belgiji — Pariz
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 288. 9/22. XI

* V. pod br. 284.

U svome raportu od 6. pr. m. Pov. Br. 267*, ja sam imao čast saopštiti Vam kakve neprijatnosti potiču za nas i Kraljevsko Poslanstvo što u Parizu nemamo generalnoga konzula već samo običnog konzula u licu g. Živana Barlovca. Napomenuo sam i to, da u ovo pitanje unosi još više zabune bavljenje g. Ž. Santonija u Parizu, koji je po ukazu još naš konzul u Marselju a živi stalno u Parizu pa sam molio Gospodina Ministra da ovo pitanje raščisti i reši što pre, bilo što će Kraljevska Vlada postaviti novoga generalnog konzula bilo što će g. Barlovca ili g. Santonija odrediti da vrše dužnost konzula, ali da nikako ne treba ostaviti ovu dvojicu u ovakvom položaju. U vezi toga moga akta, meni je čast, Gospodine Ministre, još jednom zamoliti Vas da izvolite uzeti u razmatranje izneti predlog i rešiti ovo konzulsko pitanje što pre. Što se usuđujem nanovo zamoliti Vas za to imam razloga u ponašanju g. Barlovca koji ne vodi ni malo računa o tome šta radi. Izgleda da on ne zna ili neće da zna — ni jedno ni drugo nije za pohvalu — šta je njegov posao i u kom pravcu ima da se kreće njegov rad. On ne predstavlja ovde srpskog konzula već poslanika ministra, pošto, obilazeći Poslanstvo, raspravlja neposredno izvesne stvari s francuskim vlastima, traži obaveštenja, vodi pregovore o zajmovima, i to sve u „ime srpske vlade". Od kako ja imam čast upravljati Kraljevskim Poslanstvom, Poslanstvo je juče i po treći put imalo neprijatnosti od ovakog ponašanja g. Barlovca.

Prvi takav slučaj desio se pre tri meseca kada je g. *Barlovac* otišao administratoru Otomanske Banke g. Navilju i hteo s njime da tretira pitanje o izvršenju ostatka našeg ranije zaključenog zajma, tvrdeći da on predstavlja srpsku vladu, da on u njeno ime govori i da Banka ima samo s njime da svrši taj posao a o Poslanstvu ne treba ni da vodi računa. Gospodin Navilj, koji mi je i pričao ovu stvar, bio je veoma iznenađen ovakim govorom i ponašanjem g. Barlovca pa ga je, razume se, odbio na sasvim učtiv način, čudeći se njegovom neznanju i smelosti. U drugoj prilici ja sam skrenuo pažnju g. Barlovcu na ovo i zamolio ga da poštedi i sebe i Poslanstvo od ovakih neprijatnosti. Ali, to nije pomoglo.

Kad se pre dva meseca, od prilike, proneo jednoga dana ovde glas da je izvršen tobož nekakav atentat na Njegovo Veličanstvo Kralja Petra i kad je, zbog toga, na Berzi nastala panika te naše hartije pale najedanput za nekoliko poena, ja sam pokušao da stanem na put ovom nečasnom poslu i pronađem krivca, tj. onoga koji je imao smelosti proturiti ovakav lažan glas na Berzi (telegram je bio došao iz Anversa). Kad sam radi toga, a zbog potrebnih obaveštenja otišao i u Ministarstvo finansija, onda mi je šef kabineta g. Ruvijera, g. Moro, na moje najveće iznenađenje, saopštio da je „nekakav g. *Barlovac*" dolazio i tražio od njega, u ime srpske Kraljevske Vlade, da se preduzme što pre stroga istraga i pronađe fabrikant lažnoga glasa. Gospodin Moro je bio toliko začuđen ovim korakom g. Barlovca da me je pitao: ko je taj *Barlovac* i s kakvim pravom on govori u ime srpske Vlade kad je tu Kraljevsko Poslanstvo. Nova opomena, koju je dobio od mene, nije imala na nj nikakva uticaja. On je i po treći put dao dokaza da ne zna šta radi i da ne vodi nikakva obzira o Poslanstvu.

Naime, Kraljevsko Poslanstvo dobilo je juče od Francuskog Ministarstva spoljnih poslova akt ove sadržine:

„Monsieur Charge d'Affaires,

Par une lettre dont vous voudrez bien trouver ci-joint, copie et qui porte l'entete du Consulat Général de Serbie à Paris, M. Barlowatz a exprimé le désir, au nom du Gouvernement Royal, de reçevoir des renseignements relatifs aux relations commerciales de la Serbie avec la France.

En me référant à ma communicatiion du 7. Avril dernier, j'ai l'honneur de vous informer que mom Department est tout disposé à satisfaire à la demande du Gouvernement Royal mais si elle est formulée par l'entremise de la Légation de Serbie à Paris. Je vous serai donc obligé de vouloir bien m'indiquez si celle-ci juge à propos de faire sienne la demande de renseignements que M. Barlowatz vient d'adresser a mon Département.

Agréez etc.

---

* V. pod br. 307.

Delcasse”

Kao što se iz ovoga pisma vidi, g. *Barlovac* je ponovo doveo u nepriliku Kraljevsko Poslanstvo i izložio ga blamažu. Nije mi poznato da li je Kraljevska Vlada odista tražila pomenute podatke preko g. Barlovca — preko Poslanstva nije — ali, bilo da ih je odista tražila bilo da je g. *Barlovac* to upotrebio samo kao pretekst da bi došao do željenih podataka, on ih nije smeo tražiti neposredno već samo preko Kraljevskog Poslanstva. Učinivši to, on je doveo u nepriliku i sebe a još više Poslanstvo. Odgovoriti sada da Poslanstvo ne zna ni za kakav akt srpske Vlade kojim traži pomenute podatke, priznati da Poslanstvo ne zna i ne vodi računa šta radi srpski konzul, znači blamirati ne Barlovca no sebe; a reći da je Kraljevska Vlada odista tražila podatke, znači blamirati Poslanstvo, jer treba onda reći zašto je dopustilo da te podatke traži konzul a ne ono samo, kad se zna da je to red.
Ja ću već potražiti o ovome obaveštenja od g. Barlovca, da bih mogao kako tako odgovoriti, a Vas, Gospodine Ministre, hitam da izvestim o svemu ovome, moleći Vas najučtivije da biste izvoleli proceniti ovu stvar i doneti što pre svoju odluku o konzulskom pitanju u Parizu, pošto se bojim da ovakim radom g. Barlovca Kraljevsko Poslanstvo ne zadese jednoga dana i veće neprijatnosti.
Naposletku, imao bih izjaviti samo još da je moje mišljenje da srpski konzul, pa bio on Srbin, Francuz ili ma koje narodnosti, ne sme igrati na Berzi, a ponajmanje sa srpskim papirima. Gospodin *Barlovac* igra u veliko na ovdašnjoj Berzi s našim papirima.

Otpravnik poslova,
Dr Mih. R. Popović

Original. AS, MID, PO, 1903, K/18, pov. br. 2008, v. pov. br. 1852.

366

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Br. 311. 10/23. XI

Na korake koje je Poslanstvo učinilo prema pismu Ministarstva od 16. pr. mes. br. 1417 radi saznanja: da li u San-Francisku postoji srpska škola i zašto joj nije moglo biti dostavljeno preporučeno pismo Ministarstva na povratni recepis koji se vraća (pod 1.) Poslanstvo ima čast poslati Ministarstvu (pod 2) odgovor direktora Pošta u San Francisku, iz koga se vidi da je po naročitoj istrazi koja je vođena po tome predmetu, utvrđeno, da srpska škola postoji u tome mestu i da njome upravlja sveštenik S. Dabović, čije se pismo takođe prilaže (pod 3) iz koga se vidi da je njemu poveren sav crkveni i školski posao u vezi sa Srbima koji žive u Americi zapadno od Čikaga.
Što pak dotično preporučeno pismo Ministarstvu nije moglo biti dostavljeno na koga je bilo upućeno, uzrok je što se nije mogla naći adresa srpske škole u Adresniku San-Francika i što poštanski činovnici nisu znali da tamo postoji kakva srpska škola.

Adresa G. Dabovića glasi:
Rev. Sebastian Dabovitch
in charge of the Servian School
1714 Powell Street
San Francisco Cal.

America

Jovičić

Koncept. AS, MID, Poslanstvo London.

367

Srpska pravoslavna Mitropolija — Skoplje
Vaseljenskoj pravoslavnoj Patrijaršiji — Carigrad[*]

- 10/23. XI

U nedelju 9-og ovog msca, kao što sam imao čast izvestiti Vašu Svetost svojom depešom od istog dana, dogodio se jedan neprijatan i žalostan događaj u crkvi Sv. Spasa između jednoverne pravoslavne braće. Ovaj nemio događaj dirnuo me je do srca, veoma ožalostio i učinio težak utisak na mene teško bolesnog, te mi se usled toga moja boljka još više pogoršala i u krevet me sasvim oborila.
Uzrok ovom nesretnom događaju po pravoslavlje bio je taj što je Naum Kazandžija, koji je uobičajio da pravi u crkvi redovno nemile nerede, ovoga puta toliko se zaboravio da je jednog srpskog đaka iz gimnazije napao sa bezbožničkim rečima i povrh toga ošamario ga; samo zato što je ovaj đak išao u crkvu da se pomoli premilostivom Bogu i da vidi da li je svršena sveta Božija služba, koju su grčki sveštenici bez sumnje u dogovoru sa crkvenim tutorima naročito toga dana odugovlačili preko određenog vremena. Prema odredbama i toga dana trebali su grčki sveštenici da svrše svetu Božiju službu do tri i po sahata. Međutim, oni su tek pevali Svetu pesmu Heruviku, iako je već bilo četiri sahata kada je ovaj đak ušao u crkvu da se pomoli Bogu. Ovako odocnjenje grčki su sveštenici redovno činili a jednoverna im braća Srbi ovo su trpeljivo snosili, samo radi sloge, bratske ljubavi i mira, i svoju svetu službu uvek su na vreme svršavali, za šta je dokaz da se Grci nikada nisu žalili protivu Srba za zadocnjavanje.
Jednoverna im braća Grci ovim svojim postupkom svagda su išli na to da se izazovu u crkvi neredi, jer se taj njihov postupak drukčije ne može ni objasniti; mada smo ih mi nebrojeno puta upućivali da Svetu Službu svršavaju na vreme što oni nikako nisu hteli poslušati.
Kad su videli da ti njihovi postupci neće moći izazvati nerede, oni su se rešili da sami taj nered prouzrokuju kao što su to i učinili, ispadom Nauma Kazandžije.
Carska vlast doznavši za ovaj nemili događaj došla je i uspostavila red. Njegova Ekselencija Vali-paša i sam je došao, crkvu zatvorio i ključeve sa sobom odneo. Sve je ovo carska vlast u interesu reda i mira učinila.
Izveštavajući Vašu Svetost o ovome, veoma sažaljevam iz dubine duše svoje što se ovo dogodilo za vreme moje teške bolesti, koja mi ne dozvoljava da se iz kreveta maknem niti ma s kim da opštim.
Premilostivi Bog jedini zna da li bi se ovo desilo da ja nisam bio bolestan. Nu, nadom na Boga da će se moje oronulo zdravlje koliko toliko popraviti, a oslanjajući se na Vašu Svetu, vazda blagonaklonu pomoć, uzdam se u Premilostivog Boga da ću dovesti u red stanje stvari i izmiriti obe grupe jednoverne zavađene braće.
Preporučujući sebe i svoju pastvu Vašim Sv. Molitvama i blagoslovu

Vaš u Hristu brat
Mitropolit Skopski

[*] Mitropolit Firmilijan na adresu vaseljenskog patrijarha.

Firmilijan

Koncept i prepis. ASANU — Ostavština M. R. br. 14243/2294. AS, MID, Konzulat Skoplje, fasc. 41.

368

Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Skoplje
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Poslanstvu Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad

PP№ 1526. 10/23. XI

U jučerašnjem sukobu dobro povređeno osam Grkomana, naših najgorih dušmana. Svi pak dobili batine; od naših niko. Sukobu prauzrok u nezadovoljstvu naših zbog sadašnjeg reda u crkvi i dosadama Grkomanskim o službi. Povod što jedan Grkomanin udario bio jednog našeg đaka. Nered bio veliki; mnoga vojska došla bila kod crkve, čija unutrašnjost predstavlja pravo razbojište. Vlast crkvu zatvorila. Na ispit bili uzeti profesor Kosović, oko četrdeset đaka i mitropolitski đakon. Na moje i Mitropolije zauzimanje prvi pušten juče podne, đaci pred veče. Zadržano u pritvoru šest đaka i đakon. Mi dosadašnjim ishodom veoma zadovoljni. Grkomani veoma ljuti. Tako i treba.
Pridružujem se mislima naših ljudi: ne dati Grcima 40.000 dinara. Danas polazim u Beograd usmeno referisati.

Mihailo Ristić

Telegram. Prepis. AS, MID, PO, C/128.

369

Konzulat Kraljevine Srbije — Priština
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

P.P. N. 1146. 11/24. XI

Jedno zbog vrlo velikog prostranstva rejona ovoga Konsulata, a drugo i poglavito što Konsulat nema skoro nikakve pomoći od one strane kojoj je dužnost činiti olakšicu u izveštajnoj službi, ovamo dosta dockan stižu izveštaji o stanju našega naroda i o događajima u raznim krajevima ovoga vilajeta. Zato tek ovom prilikom mogu dostaviti slučajeve iz druge polovine prošloga meseca, za koje nisam imao vesti prilikom podnošenja poslednjeg izveštaja.
Po jednom izveštaju iz Peći imam ove vesti: Milivoje Arsić, Veselin Tonić, Milovan Vučić i Jovan Radović, iz sela Banje, vraćali su se 15. oktobra s pazara iz Peći. Kad su bili u Lukovcu, presretne ih Sadik Dobranac iz sela Jošanice, sa pet naoružanih drugova Arnauta, otmu im četiri konja i opljačkaju kupljene stvari u vrednosti 600 groša, a ljude odvedu u šumu i tu im nabiju konjske bukagije na noge pa ih ostave. Ne mogući nikud onako sapeti, ona četvorica Srba ostanu u šumi do sutra dan, kad su na njih naišli čobani i oslobodili ih. Razume se da do svoje stoke i stvari nisu došli, niti je vlast razbojnike mogla pohvatati.
U selu Istoku aramija Kamber Bljakić porezao je po tri lire globe sedmorici Srba Istočana. Ovi se

žalili vlastima, ali nisu našli zaštite, jer je vlast slaba prema zlikovcima kakav je Kamber. On serbez živi, i ovi Istočani moraju globu platiti, da bi na miru ostali.
Sadik Dobranac sagoreo je sav kukuruz Dimitriju Gašiću iz sela Lukavca, i nikom ništa. Straža koja se nalazi u selu Rudniku, skoro se nikud ne miče, te Arnauti čine po selima što god im se hoće.
Ribaći, Srbi vrlo otresni i imućni, koji žive u selu Dreniku, na velikoj su nevolji. Žive gotovo zatvoreni u svojim tvrdim kućama, ne smeju ni u polje da svoj mal priberu ni svoju stoku da napasaju. Neprestano ih vreba Arnautin Kola Marašević, iz istog sela, sa svojim ljudima, da im se osveti. Oni imaju među sobom krvave. Ribaći ubili Kolu trojicu, a ovaj onima jednoga na mrtvo i jednoga im ranio. Ribaći su platili Koli 9.000 groša krvnine, ali ovaj nikako zadovoljan nije, no vreba da ih potuče, niti im daje da u polju rade. Sagoreo im je hrane, ljudske i stočne i zgrade za preko 25.000 groša i još ih ne ostavlja, niti je hteo doći na poziv vlasti, kad su se krvavi mirili. Kako god, mora se tražiti puta i načina da ova raspra legne, jer ćemo mnogo izgubiti ako se zatre ovo moćno i imućno bratstvo Ribaći. Ja sam tražio pomoći od g. Tuholke, ali bi vrlo nuždno bilo potražiti i jače posredovanje za njih.
Arnauti u Pećskoj okolini sad su bešnji no malo kad pređe. Nikud ne idu bez oružja i čine zla veća no ikad. Vlasti im ništa ne mogu, i to priznaju.

Iz Gilanskog kraja ne prestaju žalbe protiv Arnauta.
25. pr. mca ukradoše Arnauti tri krave Arseniju Maksiću, iz Makreša. Zaptije pognaju kradljivce i skoro ih sustignu. Puškarali se, te Arnauti rane jednoga Srbina zaptiju, koji je ispraćen kući u Mitrovicu na lečenje. Arnauti oteraše stoku, i na tome se svrši.
Opet 25. oktobra neki Rusta Muhadžer, poljak seoski, ugrabi uveče Ljubicu, kćer Jovana Anđelkovića, iz Stanišora. Odveo je za sebe i jamačno dosad poturčio iako još nemam o tome pouzdana glasa iz Gilana.
Kosti Korčiću, iz sela Zebice oterali Arnauti 60 brava ovaca, sve što je imao. Za tragom se išlo, ali koja vajda. Kosta je ostao bez svoje stoke.
Ima i jedno ubistvo na onoj strani. Sima Zlatanović, iz Paralova, isprosio za sebe devojku iz Drasovca. Ahmed i Mustafa Osmanovići, iz Drasovca, poruče Simi, da ne uzima tu devojku. Ona je njihova, pa će je oni i udati, da bi dobili novčanu nagradu od mladoženje, kao što je ta globa u veliko ušla u običaj. Sima ne htedne odustati, a Osmanići odu njegovoj kući i teško ga rane iz pušaka. Sima je od tih rana umro 24. oktobra.

Od prilike pre mesec dana pogode Dragovčani, u Prištevskoj kazi, Dimitrija Cakića, svoga seljanina, za poljaka. Ovo je učinjeno po odobrenju vlasti. To ne bude pravo ranijem poljaku, Arnautinu Ahmetu Smišancu iz Slivova. Dođe naoružan Cakića kući i podvikne mu: „Kako ti, bre, smede da vadiš dozvolu za poljaka, kad znaš da sam ja bio seoski poljak? Bolje da si sebi iskopao grob, no što si to uradio! Jedan od nas mora biti mrtav". Potom potegne revolver na Cakića, i samo se ima zahvaliti prisebnosti jedne žene, koja je Ahmeta omela, te Cakić osta živ. Ovaj umakne i dođe u Prištinu da se žali vlasti. Potera je poslata, ali Ahmeta nije mogla uhvatiti — pobegao u goru. Mesto njega uhvatila mu brata Sadika, koji je ovde pritvoren.

Još Vam imam saopštiti šta sam iz hućumata doznao.
Turska hoće od svoje treće ordije, čijoj je komandi sedište u Bitolju, da formira dve, od kojih će nova imati svoj štab u Skoplju. U Prištini će po ovoj formaciji biti štab nove diviziske komande

redifske.
Druga klasa redifa, upravo sadašnji iljav, ukida se. Svi vojnici ovi ulaze u sastav bataljona stalnoga kadra. Gube svoju dosadašnju uniformu, bosansko odelo, i primaju onu koju ima stalni kadar i redif. Svi dobivaju brzometkinje a napuštaju martinke.
Ovaj izveštaj poslat je u prepisu Kraljevskom Poslanstvu u Carigradu i svim Kraljevskim konsulatima u Turskoj.

M. Marković

Prepis AS, MID, Konzulat Priština.

370

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji — Petrograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 170. 12/25. XI

Još od početka jeseni politički je položaj u nekoliko, naročito za balkanske stvari, postao stacioniran. Poslednja odsudna reč u politici koja se nas bliže tiče pala je posle sastanka Cara Nikole i Cara Franca Josifa u Mircštegu, i njome je dat pravac najbližoj politici na našim krajevima. Pošto su sve te stvari odmah saopštene svima silama i predate javnosti — očekivalo se šta će Turci učiniti, i na toj smo mrtvoj tački evo već nekoliko nedelja. Znate, bez sumnje, iz carigradskih izveštaja, šta je Turcima iz Mircšteškog programa teško; toga radi Vam neću time vreme oduzimati. K onome što se iz javnosti zna o turskim objekcijama mogu Vam dodati, da su Turci, preko svojih ambasadora, zaista u dva maha činili korake i ovde kod grafa Lamzdorfa i u Beču kod grafa Goluhovskog, u nameri da bi se ma koliko umešale tačke za koje Turci tvrde da njihovo samoljublje vređaju. Po pouzdanim izveštajima mogu Vam javiti, da im je na oba mesta molba odbijena s jednim istim razlozima. I ovde i u Beču, naime, saopšteno im je: da je Mircšteški program zrelo pretresen od obadva Cara; da je potom saopšten Velikim Silama; da je od njih odobrenje dobio i potom da je javnosti predan, te toga radi danas u njemu niko više ni slova promeniti ne može. Na osnovu toga se u Carigradu jednako navaljuje na rešenje u predloženom smislu. Sultan je pribegao sada k starome sredstvu turskom, k bolesti, kojom se izgovara da bi još koji dan spasao, ma da baš u tome oklevanju leži ne mala opasnost.
Od povratka svoga ovamo, graf Lamzdorf je danas prvi put primao. Na moje pitanje: nada li se da će predloženu poslednju redakciju reforama Turska primiti i ne boji li se — u slučaju neprijema — težih komplikacija, graf Lamzdorf odgovara s odsudnim uverenjem da će reforme Turci sigurno primiti i da sadašnje zatezanje tursko neće imati nikakvih nepovoljnih posledica.
I na drugo moje pitanje o tome da li su sigurni da će moći izvršiti svoj program a da ne moraju pribegavati menjanju ili raširavanju istoga, graf Lamzdorf je odgovarao s istom odsudnošću i uverenošću kao da izvršenje reforama u Makedoniji, onako kako su smišljene zavisi samo od njega i stoji samo u njegovom džepu. Ja sam izrekom pominjao pitanje avtonomije, za koje se govori da bi se postavljenjem gubernatora hrišćanina moglo dati izvesno šire razviće sadašnjem shvatanju reforama pa sam i na nj dobio isti odgovor — potpuno uzdanje da će se reforme ipak izvršiti samo onako kako su ih Sile shvatile i samo u onom smislu. Bez sumnje, graf danas, posle čitave serije sastanaka, upravo sa svima najmerodavnijim i vrhovnim faktorima evropske politike, ima dubokih razloga za svoj odsudni ton i za svoje uverenje da može politički plan reforme u Turskoj izvesti onako kao da bi bio na šah-tabli, bez obzira na politiku balkanskih mnogobrojnih fantasta, špekulanata i ideologa, za koje su vremena postala veoma gorka i nepovoljna.
Pošto pada u oči veliko kretanje grčkoga kralja po evropskim središtima, učinio sam pitanje grafu

V. N. Lamzdorfu da li ono nema kakve veze s balkanskom politikom. Pitajući to, pomišljao sam na gde koje grčke novinarske glasove o kandidovanju kakvoga grčkog princa za upravnika avtonomne Makedonije, ili za kakve naročite povlastice Grcima. I ne dodirujući to pitanje, obuhvaćeno nepromenljivim austrijsko-ruskim programima, graf Lamzdorf mi samo reče da grčki kralj radi na tome da bi postigao pristanak i odobrenje Sila da se u Grčkoj ispravi sastav finansijske inostrane kontrole i, naročito, da se Grčkoj povrati pravo da može činovnike u tu kontrolu ona postavljati. Čuvši da je to, nisam hteo ni pitati kakva su raspoloženja Sila u tome čisto grčkom unutrašnjem pitanju.
Kao što sam i do sad u mnogim izveštajima Vašim prethodnicima pisao, preporučujući za Srbiju u sadašnjem maćedonskom zapletu rezervisano i neutralno držanje s jedinim zauzimanjem za što veće koristi naših sunarodnika, i danas ostajem stalno pri tome smatranju. Kao što današnja bugarska politika nije smišljena s obzirom ni na srpstvo ni na jugoslovenstvo, tako ni razloga nema niti da Srbi stupe u zavisnost te politike niti u njenu službu. Izvesne ideje idealnijih vremena poslužile bi samo da nas neprijatelji zloupotrebe i izigraju još jedan put onako kako su nas patriotskim mamcem zloupotrebili i eksploatisali 1876. Moje je mišljenje, da je danas opasno po koristi nacionalizma na Balkanskom Poluostrvu pokretati velika pitanja, i da je najkorisnije odsudno i što iskrenije držati [se] sa Velikim Silama. Kao što je nezgodno pokretanje srpskog pitanja u 1876. dovelo Austrijance u Bosnu i Hercegovinu, bojati se da nezgodno draženje i Turske i Velikih Sila u makedonskom zapletu, ne izazove štogod veoma štetno po nacionalne balkanske interese. Iako bi ove reči, može biti, zgodnije padale na adresu Sofije, nisu sasvim izlišne ni za Beograd, ako kakva značenja imaju ocene našega javnog mnjenja i izvesne malo promišljene pojave od prošle jeseni. Pažnja Rusije i ostaloga sveta okrenuta je danas pitanjima Krajnjeg Istoka i radi potrebnih obezbeđenja na tim stranama pitanja Balkanskog Poluostrva mogu doći u veliku opasnost ili zapasti u rešenja vrlo nepovoljna. Potrebe Krajnjega Istoka, u kom je Rusija danas duboko angažovana, diktuju suvremenu rusku politiku i izvesne njene strane koje se malo sviđaju slovenskim nacionalistima. Da pak rusku pomoć, ako je ne može biti, nama niko naknaditi ne može, izlišno je i pominjati. A da je položaj na Krajnjem Istoku vrlo ozbiljan, mi ovde vidimo po veoma živom radu Ministarstva Vojnog koje na istočne strane Carstva jednako šalje i vojsku i ostale potrebe, i sprema se da ni na toj strani častoljublje rusko ničim ne bude iznenađeno ni uvređeno.

Stojan Novaković

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-VI, pov. br. 2035.

371

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PP br. 1154. 12/25. XI

Ovdašnji grčki poslanik poslao je jutros svoga drugog sekretara g. Hristiću da mu od njegove strane — pošto on samnom još nije stupio u zvanične odnose — učini jedno saopštenje povodom poslednjih događaja u crkvi Sv. Spasa.
Sekretar grčkog Poslanstva g. Kalargi, pročitao je g. Hristiću jednu depešu, koju je grčka vlada uputila g. Griparisu s nalogom da je saopšti ovom Poslanstvu i da ga umoli da se Kraljevska Vlada o sadržini iste telegrafskim putem izvesti. U prilogu pod ... čast mi je poslati Vam prepis ove depeše:
Le Ministre de Grèce a Belgrade étant absent, je Vous prie de Vous rendre à la Légation de

Serbie a Constantinople pour exprimer toute notre surprise pour les événements regretables en ajoutant que le Gouvernement Royal a le forme espoir que le Gouvernement Serbe qui sait combien nous avons contribuer pour régler la question d'Uskub à la satisfaction serbe, s'enpressera de désaprouver des pareils actes et donnera ordre à son consul à Uskub de contribuer au respect des décisions consignées à la bulle du Patriarcat. Vous lui direz en même temps que nous-avons invité notre Consul à Usikub de conseiller le calme et d'empêcher le retour des représailles.

Depeše koje su povodom nereda i tuče u crkvi Sv. Spasa stigle iz Skoplja i Patrijaršiji i grčkom Poslanstvu, glase da su Srbi prouzrokovali i izazvali ove nerede i sva se krivica baca na naše ljude. Ja sam već upoznao Patrijarha sa sadržinom depeša koje sam povodom ovih nemilih događaja dobio od našeg skopskog konsula, a g. Hristić naveo je jutros grčkom sekretaru da su po našim izveštajima za ove nerede krivi skopljanski Grkomani, jer je jedan od njih istukao, i to bez ikakva povoda, jednog tamošnjeg srpskog đaka.

G. Kalargi imao je još nalog da nas umoli od strane svoga poslanika, a to znači od strane grčke vlade, da u interesu mira i sloge između naših ljudi i đaka u Skoplju izdamo što pre Patrijaršiji obećatu sumu od 40.000 dinara. Kad je odgovoreno da će se taj novac moći i sutra izdati, ali da je za to potrebno da se prethodno reši pitanje o hanu crkve sv. Spasa, g. Kalargi je najenergičnije nastojavao da se i taj han ustupi Grcima, te da se jednom ovo tako tugaljivo pitanje skine sa dnevnog reda. G. Hristić dao je razumeti grčkom sekretaru da se od naše strane nikakva koncesija ne može više očekivati, jer smo mi našim popuštanjem i ustupcima nezadovoljili celo srpsko stanovništvo skopske eparhije.

Moram Vam priznati g. Ministre, da me je ne malo začudila intervencija ovdašnjeg grčkog Poslanstva u jednoj stvari koja se desila u Turskoj Carevini između turskih podanika srpske i grčke narodnosti. Morao sam se pitati, otkuda to grčka država i njen ovdašnji poslanik crpe pravo da se mešaju u stvari koje se dešavaju u tuđoj zemlji i između tuđih podanika, i da se za to opet obraćaju jednom stranom Poslanstvu? Nu kad mi je g. Hristić saopštio da je u poslednje vreme u poslove koje imamo da raspravljamo sa Vaseljenskom Patrijaršijom i koji se odnose na crkvu Sv. Spasa, upletena od naše strane i grčka vlada, i traženo njeno sadejstvo i u Atini i kod ovdašnjeg njenog poslanika, onda sam se rešio da Vas i izvestim o ovom današnjem koraku g. Griparisa i da Vas zamolim za Vaša uputstva no ovoj stvari.

Radi Vašega znanja čast mi je javiti Vam da sam usled protivrečnosti u izveštajima, koje je o poslednjem sukobu u Skoplju Patrijaršija primila od mitropolita Firmilijana i od grčkog arhimandrita u Skoplju, danas telegrafisao našem skopljanskom Konsulatu da je potrebno da mitropolit Firmilijan podnese što pre Patrijaršiji opširan izveštaj o ovom događaju i da u njemu zastupa i odbrani naše tumačenje njegovo, preporučiv ujedno Konsulatu da pomogne gospodinu mitropolitu pri sastavu ovog izveštaja.

Đ. S. Simić

Prepis. ASANU — Ostavština M. R. br. 14243. AS, MID, PO, C/128.

372

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 209. 12/25. XI

Ovde se jednako prati sa živim interesovanjem razvoj reformne akcije u Carigradu, i odugovlačenje s odgovorom na zajednički korak austro-ruski od strane Portine. Onomad mi reče

ministar inostranih dela, jednom prilikom, da ne pamti da se oko jednog posla razvilo toliko intriga, kao što su se sada u ovom slučaju rasplele u Carigradu. Mišljenje ovde uopšte opet zato preovlađuje da će sultan opet na posletku skloniti se da primi predloge dveju velikih sila, posle toliko oštrih, koliko učestalih opomena, koje je u poslednje vreme u tom pravcu dobio. Čujem da je graf Lamsdorf pre neki dan govorio, a i poručio sultanu u Carigrad, da ne može ni dozvoliti ni pojmiti, kako turska vlada može i pomisliti da uopšte i postavlja pitanje da li treba da primi ili ne primi mircšteške tačke, a i odavde su poslednjih dana sultanu opet ponovljeni saveti u smislu izloženom u ranijim mojim izveštajima. Ovoga puta je savetu još dodata izjava, da nemačka vlada odbija od sebe svaku odgovornost za štetne po sultana posledice koje će se izroditi, ako i dalje bude oklevao i ne bude pristao na zahteve Austro-Ugarske i Rusije.
Pre neki dan video sam g. Seđenjija, austrougarskog poslanika, prvi put posle njegovog povratka s odsustva. Gospodin Seđenji je dao izraza svome zadovoljstvu što je držanje Nemačke u pitanju carigradskom tako korektno i lojalno i žalio se na mnogobrojne intrige u štampi, koje teže da ga predstave kao sumnjivo i dvolično. On je uveren, da će Nemačka i dalje iskreno potpomagati korake austro-ruske. Gospodin Seđenji mi je dalje rekao, da su obadve sile rešene, da insistiraju, da se postavljeni program reforme provede u delo. Njemu nije poznato, da će obe zainteresovane sile demonstracijom flota hteti uplivisati na sultana, ako ovaj predlog odbije, ali računa, da će se u tome slučaju od strane Austro-Ugarske i Rusije stvar podneti Evropi i da će ova izneti dalje predloge, koje sile budu našle za zgodne i korisne u cilju željene popravke stanja.

M. Miličević

Original. AS, MID, PO, 1903, F-VI, D-VI, M/89, pov. br. 2028, v. pov. br. 2013.

373

Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Skoplje
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

— 12/25. XI

Prema Vašoj jučerašnjoj usmenoj naredbi imam čast podneti vam pismeni izveštaj o događajima od nedelje u crkvi Sv. Spasa u Skoplju o kojima postoje moje depeše od 9. i 10. ovog mca. Najbolje da idem redom svojih saznanja. U nedelju oko 8 sah. izjutra 9. ovog mca, meni su ubrzo jedan za drugim stizali glasovi da kod crkve Sv. Spasa ima nekog nereda između naših i skopljanskih Grkomana; da ima mrtvih i ranjenih, da je policija „uzela" našeg podanika g. Petra Kosovića profesora i još jednog čije mi ime nisu umeli kazati i t.d. Dok sam očekivao dragomana po koga sam poslao, u nameri da idem ne valiji (od ovog sam duboko uveče u subotu posle Iftara — Turci su sad u Ramazanu — uzeo oproštaj pred polazak za Beograd kud sam mislio krenuti u nedelju) — nego upravniku policije, ja uznam da su kod crkve i valija i komandant vojske, i skopljanski mesni kajmakam i šef policije i — grčki konsul. Kavasa ovog poslednjeg malo pre toga video sam bio na jednim zatvorenim kolima koja su idući od valijinog privatnog stana prošla preko od našeg Konsulata s one strane Vardara. Odem i sam k crkvi. Ona je daleko unaokolo bila opkoljena velikim i jakim kordonima vojnika, iza kojih su se nalazile guste mase skopljanaca svake vere, na više od dve hiljade duša. Pred portom na ulasku umotrio sam jednog jako ozleđenog po glavi. Porta je pokazivala vidne tragove skorašnje tuče, u njoj su grupe Grkomana grdile nas na svom maternjem jeziku rumunskom; skupljali grede i letve u Porti i unosili ih u crkvu u dokaz da su ih đoja đaci njima bili (morao sam i lično valiji skrenuti pažnju na ovako postupanje) i kad su đaci pojurili prema valiji da protiv toga protestvuju, Grci su dovikivali: aman čestiti pašo, nađi nam neko čara, gledaj šta pred tobom rade. Kad smo u crkvu svi ušli,

unutrašnjost njenu našli smo u krajnjem neredu. Ona je činila utisak pravog razbojišta; pod je pun bio krnjadaka i delova od polomljenih čiraka, ripida, motaka o kojima vise crkveni barjaci, ograde od stolova; nasloni su bili oboreni; grčke knjige pocepane i izgažene nogama, barjaci pokidani. U ove polomljene crkvene utvari, bilo je tu prebijenih štapova i prosjačkih tojaga i t.d. Posle ovog površnog pregleda mi svi otišli smo na svoju stranu svaki; vlast crkvu zatvorila i uzela ključeve; portu isprazni i pred ulazak stavi stražu, a u konak odvedeni budu uz našeg podanika Kosovića — njega su ranije odveli bili pre mog dolaska — mitropolitski đakon Vladislav i oko 40 đaka naše gimnazije. Dok sam se u crkvi i porti bavio, meni su naši ukratko ispričali događaj i potvrdili mi da g. Kosović u njemu nije uzeo bio nikakvog učešća. Ja sam odmah tu — i pred grčkim konsulom koji je u grupi bio — tražio od valije naredbu da g. Kosovića odmah puste uz reč da sam ja za nj garant i da g. Kosović nije kriv.

Po odlasku valijinom kući — on je svakako došao bio i neumiven — ispratim mu ponova dragomana da ga potseti na moju reč. Valija je ovome dao jednog policajca da državnome tužiocu odnese poruku Šakir pašinu za puštanje g. Kosovića. On je i pušten oko podne i ubrzo pošto je vlast učinila bila prvo uviđaj u samoj porti i crkvi da bi potom mogla pristupiti isleđenju. Mitropolit pak izvesti depešom Patrijaršiju o događaju čiji ću prepis poslati po svom povratku u Skoplje, a arhimandrit Sava i prota Čemerikić nastanu kod valije po moim uputima da se đaci i đakon puste. Pred veče odista budu pušteni mnogi đaci; vlast zadrži u pritvoru šestoricu đaka i đakona. Mitropolija je protestovala bila kod vlasti zbog apšenja ovog poslednjeg. Prvo joj je odgovoreno bilo po turski da đakon ne pada u grupu sveštenih lica o kojima govore patrijaršiske privilegije, a kad je to uveče u nedelju pismenim takrirom objašnjeno od strane Mitropolije, vlast je opet po turski odgovorila da privilegije ne vrede.

Prema izveštajima što sam ih dobio, neposredni povod sukobu bio je taj, što je neki Naum kazandžija Grkoman udario jednog đaka naše gimnazije, koji je hteo ući u crkvu još dok služba nije bila dovršena. Na viku đaka poleteli su njegovi drugovi, nastala je tuča prilikom koje — to sam u depeši od ovog mca javio — osam Grkomana budu dobro ozleđeni (razbijene su im glave), a pogotovu svi bez razlike Grkomani što su se našli u crkvi, bili su izbijeni. Od naših pogotovu niko nije ozleđen.

Prauzrok pak svemu to je veliko nezadovoljstvo naših zbog sadašnjeg stanja u kome se nalazi red službe u Sv. Spasu. Duga je istorija ovoga pitanja, s kojim sam bio sudbine da započnem i sada svoju službu u Skoplju. Arhiva i poverenog vam Ministarstva i carigradskog Poslanstva puna je dokaza koji su po mom skromnom i učtivom mišljenju mogli samo da izazovu osećanje i žalosti i nezadovoljstva naše grupe protivu grkomanske. Neću nimalo pregoniti ako kažem da je naša grupa relativno bila zlostavljana juče od grčke nego li od bugaraške. Uz jako sećanje na neoprostive uvrede što su ih Grci nanosili nama uopšte i u pitanju Sv. Spasa i u pitanju mitropolita Firmilijana (potsećam samo na ono kad je Firmilijan po povratku s posvećenja našao crkvu zatvorenu) došlo je i poznato rešenje Sv. Sinoda, koje je nas lišilo ne samo crkvenog imanja i crkvene utvari, ostavljajući nam samo crkvene zidove, nego i saznanja da pored svega toga Srbija ima Grkomanima da pomogne s 40.000 dinara da sebi podignu novu crkvu u koju bi imali da prenesu i čudotvornu ikonu Sv. Mine jednu od znamenitosti Sv. Spasa. Kao suvišak dolazilo je i zlostavljanje grkomansko o službi, oni su svoju — a poznat je red u njima — stalno produžavali, dok su naši dreždali napolju; nestrpljivost prema našima đacima i trebalo je samo da se grčka mržnja manifestuje tučom jednog našeg đaka, da u drugova ovih izazove pravedni gnjev i dođe do ovog što se desilo. S gledišta šireg morala mi i kao hrišćani već treba da zažalimo na ovo što se desilo, i ja imajući to osećanje ne krijem ni drugo koje imam kao Srbin da je dobro što je došlo do ovog. Događaj je s radošću pozdravljen od strane naše grupe; Bugarska na nj gleda simpatičkim očima, a i g. Belajev ruski konsul s kim sam prekjuče na stanici razgovarao nije krio svoje dobro raspoloženje.

Usmeno ja sam juče imao čast da Vam saopštim kakav sam uput našima izdao za rad dok se ovde bavim. Po svom povratku u Skoplje ja ću Vas održavati u saznanju događaja, koji prema izveštaju privatnom što jutros dobih iz Skoplja već počinju potsećati na događaje iz borbe slične ovoj

današnjoj iz 1896. i 1897. godine. Njima sam tada rukovodio, u njoj ću tražiti indikacije i za svoje držanje u današnjoj. Neće možda sve ići onako — jer Grci danas stoje drukče s Turcima negoli onda, a i mi drukče, i jer mi; može se kazati i nemamo svog Mitropolita, ali ja ipak ne gubim nadanje u našu pobedu.
Ovde takođe podnosim molbu da se do daljeg rešenje sadašnje borbe zadrži od izvršenja rešenje po kome Srbija ima da pomogne Grkomanima sa 40.000 dinara za zidanje njihove nove crkve.

Mihailo G. Ristić

Prepis. ASANU — Ostavština M. R. br. 14243

374

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Generalnom konzulatu Kraljevine Srbije — Skoplje

PP Br. 1800. 13/26. XI

Čast mi je poslati Vam radi Vašeg informisanja uz ovo pismo prepis pisma koje sam uputio našem generalnom konsulu u Prištini, a povodom spremanja novih nufusa u Staroj Srbiji.

Andra Nikolić

PRILOG:

Gospodinu M. Markoviću
Kraljevskom Generalnom Konsulu Srbije
u Prištini

U pismu PP Br. 1114 od 5 ov. m. dostavljate mi, kako se, po obaveštenjima koja imate iz Mitrovice, spremaju novi nufusi, u kojima nema rubrike za označenje srpske narodnosti, nego se Srbi, kao i dosad, beleže pod rubriku ortodoks melheb (pravoslavna vera). Kako ja o ovome nisam ni s koje više strane dobio nikakvih izveštaja, ne možemo za sad još znati da li je ova mera opšta i da li se uopšte misli pristupiti nufuskoj reformi, koja bi bila u skladu s priznanjem srpske i rumunske narodnosti. Ali svakojako je i ovaj slučaj dovoljan da posluži kao povod, da raščistimo pitanje o tom, kako uopšte treba da se gleda na priznanje narodnosti koja je, kao što Vam je poznato, uvek sačinjavala jedan od vrlo važnih zadataka naše prosvetno-kulturne radnje u Turskoj.
Kad je reč o ovom pitanju, ne sme se gubiti iz vida da je ono, kao vrlo opravdano i osnovano, poniklo u doba, kad se naša radnja, zbog faze u kojoj se nalazilo pitanje o sudbini slovenskoga življa u Turskoj, morala ograničavati isključivo na staranje da kroz školu i crkvu tečemo svojoj stvari pristalice, kako bismo tim putem, prosvetno-religioznim radom, povratili što smo propustili i upustili u doba borbe Slovenstva protiv Jelinstva, čije je interese, i onda kao i sad prestavljala i branila Vaselenska Crkva. Antagonizam između Jelinstva i Slovenstva, koji je imao osim plemenskih i dubljih političkih razloga, izazvao je težnju za ocepljenjem od Vaselenske Crkve, kada je, ko oruđe jelinske propagande, bila među Slovenima omrznuta. Ta je težnja posle Krimskoga rata i reformi koje su Pariskim Mirom nametnute Turskoj dobila izraza u borbi koja je najzad 1870. godine završila ustanovom Egzarhata, koji je, zbog specijalnih uzroka pod čijim je uticajima vođena ova borba, dobio odmah od početka čisto bugarsko obeležje. I kako su se, prema običajima od vekova ukorenjenim u Turskoj, narodnosti beležile po crkvi, izišlo je, posle ustanove Egzarhata, da Srba u Turskoj nije ni bilo, da su se svi Sloveni što ostaše verni Patrijaršiji

nazivali rum-milet, dok su oni koji pristupiše Egzarhiji iz mržnje prema Patrijaršiji i Jelinstvu odmah samim tim dobili bugarsko nacionalno ime. Na taj se veštački način bugarsko ime rasprostrlo daleko van čisto etnografskih granica bugarske narodnosti. Da se ova pojava objasni, previđali su se ostali uzroci koji su tome pomagali, pa se zadržavalo uvek samo na ustanovi samostalne crkve čijem se uticaju ona poglavito pripisivala. Kad smo i mi, prenuvši se iz dugogodišnje uspavanosti, pod uticajem nedaća od 1885. godine, počeli zasnivati pogodbe na svoj nacionalni uticaj u Maćedoniji, naišli smo odmah na teškoće usled toga što smo bili upućeni tražiti pomoć Patrijaršije, koja nas nije, kao što smo očekivali, predusrela kao željenoga saveznika, nego kao neželjenog takmaca. Umesto pomoći, ona nam je na svakome koraku pravila smetnje, koje su često puta bile takve da se po njima moglo videti, da Grci u nama gledaju protivnike omrznutije nego što su im bili Bugari. Mi smo težili izdejstvovati priznanje našoj narodnosti, u pretpostavci koja se nije pokazala toliko osnovana koliko je bila prirodna, da će se, kad to pravo zadobijemo, Srbima nazvati oni Sloveni koji ostaše verni Patrijaršiji, a ova ih je, na protiv, smatrala kao dobro testo etnografsko da iz njih školom i crkvom, napravi Grke. U ovoj suprotnosti težnja kriju se uzroci svih teškoća sa kojima smo poslednjih godina imali da se borimo, dok smo najzad uspeli dobiti Srbe za mitropolite u eparhijama koje su van domašaja i najširih pretenzija grčkih.

Naporedo s našim naporima da dobijemo bar u nekim eparhijama Srbe za mitropolite, išli su i napori da dobijemo pravo da možemo otvarati srpske škole. Da Patrijaršija nije bila oruđe u službi panjelinizma, naši bi se sunarodnici mogli koristiti njezinim privilegijama i otvarati svoje škole, ali im je ona, i ako su bili njena verna pastva, uskraćivala to pravo samo zato što su tražili srpske škole. Time je, na očigledan način, pokazala da nije vaselenska, nego jelinska, što je, razume se, moralo i kod naših sunarodnika izazvati težnju da im se prizna narodnost, kako bi, u svezi s tim priznanjem, mogla steći prava koja im je Patrijaršija uskraćivala.

Ako nismo mogli uspeti da izdejstvujemo priznanje narodnosti, čemu su se Turci, iz svojih političkih razloga protivili, uspeli smo, koristeći se teškoćama u kojima se Turska nalazila i intervencijom ruske diplomacije, zadobili za naše sunarodnike najpre pravo da mogu otvarati svoje narodne škole, saglasno turskom zakonu o prosveti, a zatim i izdejstvovati naimenovanje dva Srbina za mitropolite. Na taj smo način, bar posrednim putem kroz školu i crkvu izradili da se prizna egzistencija srpskoga naroda u Turskoj. Time je učinjen iluzornim otpor Turaka da nam to pravo i formalno utvrde, kad je ono praktički priznato srpskim školama koje postoje u tri vilajeta, srpskim vladikama u dve eparhije, i najzad, pre izvesnoga vremena, i naimenovanjem jednoga Srbina za člana poznate Hilmi-pašine komisije.

Pitanje o priznanju srpske narodnosti postupno se razvijalo pod uticajem prilika, u kojima se kretao naš rad u Turskoj. I pre nego što je poznatom februarskom notom rusko-austrijskom stavljeno na dnevni red pitanje o reformama, mi smo mislili da, u vezi s njima, treba da se i formalno reši pitanje o priznanju naše narodnosti, kako bi se izbeglo jednostrano rešenje pitanja o Maćedoniji na štetu naših nacionalnih i političkih interesa. Poznata promena u našem državnom životu, izvršena krajem prošle godine, presekla je naš rad u ovom pravcu, a kad se ponovo stvorila mogućnost da se on otpočne, izmenjene prilike u Maćedoniji lišile su pitanje o formalnom priznanju naše narodnosti posle značenja koje je ono nekad za nas imalo.

Poslednji događaji u Turskoj oduzeli su sasvim Maćedonskom pitanju njegovo crkveno-školsko značenje; ono je danas isključivo pitanje političkoga karaktera. Pristalice svojoj narodnoj stvari ne možemo više steći radom kroz školu i crkvu, oglušujući se o ideale kojima se danas oduševljava slovensko stanovništvo u Maćedoniji. Njegove simpatije možemo zadobiti samo utoliko ukoliko mu uspemo pomoći da pomoću reforama obezbedi sebi pogodbe za snosan život. Ako bismo mi, u težnji da dobijemo iradu formalnom priznanju narodnosti, prenebregli rad u ovom drugom pravcu izgubili bismo sve simpatije naroda u Maćedoniji, a bez njih naša narodna stvar ne može učiniti ni jedan korak unapred. Pred važnošću ovoga rada pitanje o priznanju narodnosti ide u drugi red utoliko pre što ono, kako danas stvari stoje, ima samo formalno značenje.

Na prestavke, koje je u toku ove godine činilo naše carigradsko Poslanstvo, Porta je najzad obećala izdati iradu o priznanju srpske narodnosti, o čemu je i vlada zvanično izveštena. Značaj toga obećanja lepo je obeležen u skupštinskoj adresi rečima: „Time je uklonjena jedna nepravda, koja je dugo vremena ometala duhovno razviće naših sunarodnika u granicama susedne Monarhije, ali su, na žalost, ostali u punoj snazi uzroci zbog kojih je danas tako imperativna potreba, da se podesnim reformama poboljša položaj jednovernoga nam i srodnoga stanovništva čija nas stradanja moraju tištati." Je li ova irada, kao što je obećano, izdana ili nije, prema tome možemo biti ravnodušni posle fakata: da nam je to obećanje zvanično saopšteno i da o egzistenciji Srba u Maćedoniji svedoče mnogobrojne, zvanično kao, srpske priznate škole, i Srbin, koji je kao takav imenovan za člana Hilmi-pašine komisije.
Važnije je od ovoga, pitanje o praktičnoj primeni ovoga priznanja. Prema gledištima koja su ranije vladala o ovom pitanju, ono bi u primeni trebalo da je vezano s ustanovom samostalne narodne crkve, pa da ima punoga svoga smisla. A u današnjim prilikama mi se moramo uzdržavati od pokušaja kojima bi se na to išlo, mada ne smemo gubiti iz vida potrebu da i za njih eventualno budemo spremni. Sami u ovim pokušajima ne bismo mogli uspeti, jer bismo protiv sebe imali i Tursku i Patrijaršiju, pa i Bugarsku, a ne bismo mogli računati na pomoć Rusije, čija politika ide na slaviziranje Patrijaršije, a ne na odcepljenje od nje. Trošiti se u ovakvim pokušajima bez ikakvih izgleda na uspeh i pre nego što smo za nj pripremili najbitnije pogodbe, ne bismo smeli, u toliko manje što stojimo pred otvorenim pitanjem o reformama, od čijega će rešenja zavisiti i sva dalja sudbina našega nacionalno-kulturnoga uticaja u Maćedoniji.
Praktična primena priznanja narodnosti imala bi kao prirodnu posledicu reformu nufuskih knjiga, ali je pod pitanjem, da li bismo mi smeli tražiti ovu reformu, kad unapred možemo predviđati da bi se njenim posledicama dokumentovala naša brojna slabost, što bi moglo samo štetno uticati na opravdanost naših pretenzija danas, kad se rešenje maćedonskoga pitanja bliži svome kraju.
Kad se sve ovo uzme u ozbiljnu ocenu, izlazi da mi ne bismo imali razloga navaljivati mnogo na praktičnu primenu ovoga priznanja. Mi možemo biti zadovoljni pomenutim faktima o njezinoj zvanično priznatoj egzistenciji i formalnim priznanjem, ukoliko je ono sadržano u obećanju o iradi. Da opravdamo svoje reklamacije i protivljenje jednostranom rešenju maćedonskoga pitanja bez našega učešća, toliko je dovoljno i na tome treba zastati, razume se, ne gubeći iz vida ciljeve, kojima priznanje narodnosti u primeni treba da posluži i za koje obazrivim i energičnim radom treba pripremati zemljište. Pošto mi u Staroj Srbiji, osim Arbanasa koji nam nisu jednoverni, nemamo drugih nacionalnih takmaca, Vi biste, imajući baš na umu ove ciljeve, mogli savetovati naše ljude da primajući nove nufuse ulažu protest što nisu u njima kao Srbi zabeleženi, ali da ti protesti nemaju odsudan karakter i širi značaj, nego više da su kao prividni, formalnoga karaktera. Mi moramo bar zasad izbegavati sve što bi moglo izazvati opštu reformu nufuskih knjiga, pored ostalih razloga koji se samim sobom kazuju i stoga što bi se na taj način ponova mogla raspaliti strasna nacionalna borba, koja bi potisla u drugi red pitanje o širim reformama kao najvažnije. A za takvu borbu mi ne smemo davati povoda, jer bi to moglo vrlo mnogo nahuditi i našoj srpskoj i slovenskoj stvari na Balkanskom Poluostrvu, na veliku radost naših neprijatelja. Pitanje je, kao što vidite, vrlo delikatno, i ja se nadam da ćete Vi umeti u pojedinim konkretnim slučajevima, kao što je ovaj povodom kojeg ste mi tražili obaveštenje i uputstva, svoje držanje podešavati saglasno ovim načelnim napomenama o njegovu načelnom i praktičnom značaju.

AS, MID, Konzulat Skoplje, 1903, fasc. 41. ASANU. Ostavština M. Ristića, br. 14243.

375

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 1155. 13/26. XI

Porta juče odgovorila na austro-rusku notu. Prethodno izjavljuje da prima na znanje uverenja Sila o njihovom dobrom raspoloženju za održavanje status quo i privremenosti predloženih mera; na završetku izjavljuje da prima u načelu devet tačaka, pobrojanih u austro-ruskom memoaru, rezervišući pravo da uđe u pregovore sa ambasadorima odnosno detalja njihove primene, prilagođavajući prvu i drugu tačku nezavisnosti i suverenim pravima Turske, prestižu carske vlade i status-u quo. Zinovjev zadovoljan ovim odgovorom, očekivaće dalje instrukcije svoje vlade. Smatrajte ovo kao strogo poverljivo i nemojte predavati javnosti.

Simić

Telegram. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-I, I/16.

376

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Poslanstvu Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London

Pov. № 2018, 0/25. 15/28. XI

U odgovor na pismo Kraljevskog Poslanstva od 28. prošlog meseca № 309, (poverljivo), Ministarstvu Inostranih Dela čast je izvestiti ga, prema saopštenju Ministarstva Vojnog, da su nam potrebne puške i municija koje nude braća Kirtland iz Nju-Jorka.
No pre no što bi se pristupilo pogodbi, potrebno je znati u kakvom su stanju te puške, t.j. dali su još upotrebljive za ratne celji, zašta bi trebalo da nam se pošlje bar jedan, ako ne dva ili tri komada od tih pušaka, kao mustra, i najmanje 1500 fišeka, — te da se ovde pregledaju i sa njima izvrše opiti.
Ujedno primećuje Ministarstvo Vojno, da su ponuđene cene za otkup ovih pušaka preterano velike, pošto su to stare puške, koje su, dakle, već upotrebljavane, a i municija je laborisana, po svoj prilici, još pre 10 godina.
Radi znanja saopštava se Poslanstvu da nove puške koštaju 72 dinara komad, a 1000 fišeka 111.60 dinara.

Za načelnika
Šef administrativnog odeljenja
Voj. J. Marković

Na poleđini:

Pozvati agenta U. S. Forwarding Co i saopštiti usmeno sadržaj ovog pisma

Otpravnik poslova
Jovičić

Napomena: Jedan član ove firme dolazio je u Poslanstvu po pozivu, i kad mu je saopšteno pismo Ministarstva inostranih dela on je kazao da će rado poslati dva komada pušaka, jedan — belgijskog i jedan — nemačkog sistema ..., kao i potrebnu municiju. Poslanstvo mu je dalo adresu Ministarstva Vojnog u Beogradu. Obećao javiti poslaniku kad bude puške ispratio.

3. XII 1903. *Jovičić*

Sačekati pismo I. S. Forwarding § Co da su puške i municija ispraćeni, pa onda izvestiti Ministarstvo u odgovoru na ovo pismo. Dotle u akta.

4. XII 1903. *Jovičić*

Original. AS, MID, Poslanstvo London, pov. br. 347, v. pov. br. 309.

377

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji — Petrograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 171. 15/28.XI

Nekolicina mladih Srba iz Bosne i Hercegovine, koja u Rusiji izučavaju duhovne nauke, uputili su na ime grofa Lamzdorfa molbu koju su 10-og ov. mes. odneli u ovdašnje Ministarstvo Inostranih Dela, gde im je molba i primljena, a meni su predali priloženu kopiju. Među njima je najglavniji Aleksa Jerković, student petrogradske duhovne akademije, mladić u svakom pogledu odličan, vredan, inteligentan i pun vrlina. On je u isto vreme pitomac našega Ministarstva Inostranih Dela.
Njihov korak zaslužuje ne samo našu pažnju, nego i naše priznanje. Pošto budete pročitali njihovu molbu, i sami ćete se uveriti sa koliko je zrelosti i pravednih razloga ona smišljena i kakvih dobrih posledica može imati. Zaista, nije se mogao naći zgodniji predmet ni podesniji način, da se ruskom Ministru Inostranih Dela skrene pažnja bar na jednu stranu bosansko-hercegovačkog pitanja i da se, koliko je iole mogućno, izazove njegova diplomatska intervencija u regulisanju položaja onih mladića iz Bosne i Hercegovine, koji u Rusiji žele da dobiju više duhovno obrazovanje.
Sadržina je njihove molbe u glavnom ova:
Bogoslovsko više i srednje obrazovanje može se dobiti u čisto pravoslavnom duhu jedino u Rusiji — toj prirodnoj predstavnici pravoslavlja. I među ovima pravoslavnim Slovenima samo je pravoslavnim stanovnicima Bosne i Hercegovine zabranjeno time koristiti se. Okupaciona uprava ranije nije htela nikako izdavati pasoše onima koji su želeli da idu u ruske duhovne akademije, a sad ne priznaje nikakva prava niti pridaje ma i najmanjeg značenja diplomama onih koji su se u Rusiji školovali. Posledice su toga, prvo, što takvi mladići ne mogu dobiti nikakva mesta u svojoj postojbini, a drugo, što se ne mogu koristiti đačkim povlasticama o vojnoj službi, nego se prosto smatraju kao vojni begunci. Međutim, bosansko-hercegovačka uprava sasvim drugojače postupa prema neruskim vaspitanicima, kojima ne samo da priznaje diplome, nego im čak određuje i stipendije. Tako na pr., u ovom trenutku, ona daje državnu stipendiju studentu Atinskog bogoslovskog fakulteta, Hercegovcu Savi Ljubibratiću. Osim toga, diplome ruskih duhovnih akademija priznaju se u celoj Austro-Ugarskoj, a ne priznaju se u Bosni i Hercegovini, što očevidno pokazuje da se okupaciona uprava u tom razlikovanju rukovodi isključivo političkim pobudama. Takvo postupanje je nepravilno i sa crkveno-kanonske tačke gledišta. Bosna i Hercegovina potpadaju pod vrhovnu crkvenu vlast Carigradske Patrijaršije, u oblastima koje ne samo da se ruske diplome priznaju, nego se čak i više od ostalih cene. I baš u Bosni i Hercegovini, gde je rimska propaganda dostigla užasne razmere, oseća se potreba u ljudima koji su u Rusiji svršili višu duhovnu školu.
Potpisnici molbe na kraju mole grofa Lamzdorfa da izdejstvuje u Bosni i Hercegovini priznanje diploma ruskih duhovnih prosvetnih zavoda, te da se na taj način u bosanskoj upravi oduzme

mogućnost da smatra za vojne begunce sve one koji bez pasoša idu u Rusiju na nauke, jer po § 12. vojnih zakona za Bosnu i Hercegovinu učesnici duhovnih škola oslobođavaju se vojne službe. Kao osnov svoje molbe molioci navode taj razlog, što Austro-Ugarska uprava Bosnom i Hercegovinom u ime Evropskih Velikih Sila, dakle i u ime Rusije, koja je pri tom još i zaštitnica pravoslavlja, na koju su, kao na jedino uzdanje, upravljeni pogledi ugnjetenih Bosanaca i Hercegovaca.
Sprovodeći Vam kopiju gore izložene molbe, čast mi je dostaviti Vam u priloženom isečku i jedan članak iz onomadašnjeg broja „Novosti" (od 13-og ov. mese.) o Austro-Ugarskoj i njenim veleitetima na Balkanu.

Stojan Novaković

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-VIII, I/9, pov. br. 2053.

378

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj — Atina
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

\- 15/28. XI

Il u a quatre jours, le Consul de Grèce à Usikub à télégraphié au Ministère des Affaires Etrangères que des Serbes, étant entrés dans l'eglise grecque en litige, au moment où les Grecs disaient la messe, ont cassé les images et brûlé les vêtements sacerdotaux, ayant blessé grièvement six Grecs qui ont cherché à les mettre dehors. Cette nouvelle ayant ete communiquée aux journaux a produit une certaine irritation, surtout sur les esprits des journalistes. Ainsi le journal „Embros" publie un petit article de food disant que: „Il est vrai que les Grecs d'Uskub ne sont pas très nombreux, mais ils constituent la classe la plus instruite et la plus éclairée de cette ville. Autrefois la colonie grecque était beaucoup plus forte, mais la propagande serbe, ayant recruté les plus mauvais éléments, a pu acquérir de la force. De là les justes représailles de la part des nôtres. Les Serbes croient qu'Uskub se trouve sur la sphère de leur influence et jusqu'a présent ils n'ont rencontré aucune réaction. — Mais ils doivent comprendre que ni le Patriarcat ni l'Hellénisme sont disposés à abandonner leurs connationaux qui habitant dans ce district à leur sort."
Un autre article a paru dans le „Athinai" dont voici la teneur:
„Lorsqu'il y a quelques années la Serbie a avancé la prétention de faire consacrer et nommer Métropolite d'Uskub le Serbe Firmilian, le Patriarcat et le Gouvernment grec s'y sont opposés. Cette opposition étaient juste dans tous les rapports, étant donne que les Serbes, sans être nullement Shismatiques et tout en relevant du Patriarcat OEcuménique, ont cherché a introduire l'élément national dans l'adminstration de l'Eglise sous la direction du Patriarcat. La chose est claire et il devient incontestable que quand Géorgevitch disait que cette opposition c'est une guerre que nous voulons faire aux Serbes, il savait bien qu'ill ne disait pas la vérité. Malgré cela le Patriarcat et le gouvernement Hellénique en premier lieu ont cédé, par dégrés, aux réclamations Serbes. Ainsi Firmilian a été nommé dabord locumtenens du siège épiscopal en litige et ensuite Métropolite titulaire. Mais la communauté grecque d'Uskub a protesté et s'est soulevée contre la consécration de Firmillian, ainsi que celle de l'Athos et toutes les populations grecques des endroits d'où il a [par où il est] passé. Maintenant on voit que ces populations voyaient plus clair et les masses ne se trompent pas. Nous devons avouer cependant qu'a cette époque là la dipilomatie cosmopolite de Joachim III ne s'était pas encore abattue sur le Trône Patriarcal et que personne ne pouvait prévoir alors les dangers qu'un simple acte de courtoisie que nous avons

voulu faire aux Serbes, a amenés. Et voila aujourd'hui que les Serbes — auxquels Joachim n'a pas hésité de reconnaître, dans sa communication officielle, des droits de nationalité indépendante en Macédoine — non contents de posséder le siège épiscopal d'Uskub, ont jugé à prapos, considérant cela comme juste et pratique, de s'approprier aussi les biens de la communauté grecque d'Uskub dont l'église métropolitaine fait partie. Et pourtant le Patriarcat a cédé même a ces nouvelles prétentions. Il a reçonnu à la communauté serbe et à la Métropole le droit d'occuper l'église, en indemnisant la communauté grecque pour que celle-ci puisse construire une nouvelle église, et ayant arrêté qu'en attendant, les messes y soient célébrées alternativement par tous les deux. Cependant rien de tout cela n'a été exécuté jusqu'a présent et au contraire nous voyons les Serbes faire des scènes détestables, entrer dans l'église pendant la masse grecque, profaner les images et détruire les objets de l'Eglise, comme s'ils etaient d'une autre religion. Un tel état de choses, dû aux encouragements de la politique inepte des principes cosmopolites suivie par le Phanare, provoque des pensées biens douloureuses. A notre diplomatie il appartient de trouver la manière d'arranger les choses à l'aide de la Puissance Suzeraine. Mais cette leçon ne doit pas rester infructueuse. Les récents événemants d'Uskub, comme tant d'autres, ont pleinement démontré que la politique des sentiments de la part de la Grèce à l'égard de n'importe quel Etat slave des Balkans, est une politique bien stupide."

Le Prof. Kazazis, President de l'Association patriotique Hellinismos, qui se trouve actuellement à Paris, a envoyé hier une dépêche à tous les journaux d'Athènes annonçant qu'un meeting Philhelléniique (organisé par lui) a eu lieu à Paris sous la présidence de Henri Houssage au cours duquel a été adoptée une motion à l'effet de prier les Puissances de respecter et préserver intégralement les droits grecs au cas où elles pensent améliorer l'état de choses dans la Vieille Serbie et en Macédoine.

D. Trangullis

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-V, I/l, pov. br. 2049.

379

Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Skoplje
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PP Br. 1541. 15/28. XI

Primio sam Vaš jučerašnji telegram. Ruski konsul sâm promenio mišljenje i hoće crkvu otvoriti i prisustvovati sa grčkim konsulom službi. Za to pridobio i valiju. Nisam uspeo promeniti ovo. Opština srpska i narod nepristaju nikako crkvu Sv. Spasa otvoriti po dosadašnjem. Ključ crkve Sv. Spasa kod Arhimandrita Save i on je rešen pritiskom opštine Srpske i naroda ključ valiji vratiti ako ga traži, a crkvu ne otvoriti.
Molim javite ovo Poslanstvu.

Dragašević

Prepis telegrama. Eksp. u 10h 30' pre podne, AS, MID, Konzulat Skoplje, I/128.

380

Generalni Konzulat Kraljevine Srbije — Skoplje
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Poslanstvu Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad

PP Br. 1542. 15/28. XI

Konsul ruski kategorično zahteva crkvu Sv. Spasa otvoriti. Valija oduzeo ključ od Arhimandrita. Opština i narod ne popušta. Ako vlast crkvu Sv. Spasa otvori Srbi neće ići, niti će biti druga služba. Arhimandrit tražio od Patrijaršije telegramom uputstva. Crkva Sv. Spasa još zatvorena.

Dragašević

Prepis telegrama. Eksp. u 17h 30'. AS, MID, Konzulat — Skoplje, I/128.

381

Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Skoplje
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Poslanstvu Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad

PP Br. 1543. 16/29. XI

Vlast pod pritiskom konsula ruskog crkvu Sv. Spasa jutros otvorila. Službi prisustvovao konsul grčki. Oko crkve Sv. Spasa bila je policija. Služba slovenska nije bila. Narod neće u crkvu i ogorčenje veliko.

Dragašević

Prepis telegrama. Eksp. u 10 1/2 sahati pre podne. AS, MID, Konzulat Skoplje, I/128.

382

Ministarstvo unutrašnjih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 381. 17/30. XI

Uprava varoši Beograda poverljivim izvešćem od 15. ovog meseca javlja mi, da je rešenjem iste Uprave od 2. tek. meseca Br. 32.878 zabranjena 2-ga i 3-ća sveska „Ogledalo" koje je izlazilo u Beogradu pod uredništvom i vlasništvom g. Pere Todorovića, novinara, a zbog uvrede Njegovog Veličanstva Kralja Petra.
Ovo rešenje Upravino odobreno je rešenjem prvostepenog suda za grad Beograd od 4. istog meseca Br. 27.347, no posle toga odobrenja pisac g. Todorović pobegao je iz Beograda i nastanio se u susednom austrougarskom gradu Zemunu, odakle i dalje produžuje izdavanje svoga „Ogleda[la]" u istom pravcu u kome je to činio i ranije, dok je u Beogradu bio.
Pored toga, g. Todorović, kako mi javlja upravnik Beograda, na svakom koraku pokazuje se kao očiti neprijatelj današnjeg pravnog poretka u Srbiji, praveći, u ovom cilju razne intrige i spletke sa nezadovoljnicima iz Beograda, kojima je zbog bliskosti mesta, olakšan sastanak i prepiska s njim.

Pa kako se ovim u veliko ometa današnji pravilan tok našeg državnog života, to mi je čast umoliti Vas Gospodine Ministre, za dejstvovanje gde treba, da se g. Todorović, kao čovek opasan po današnji pravni poredak u Srbiji, ukloni što pre iz Zemuna u unutrašnjost Austro-Ugarske, pa o rezultatu da imate dobrotu i mene izvestiti.*

S. M. Protić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-IX, D-VII, br. 2045.

383

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Generalnom konzulatu Kraljevine Srbije - Skoplje

- 17/30. XI

Doznao sam s pouzdane strane [da] Ambasador ruski nije naredio zahtevati otvaranje crkve Sv. Spasa i upućuje da se sporazumete sa konsulom ruskim. Ambasador njen kod Patrijarha da se pitanje crkveno ovako reši: crkva Sv. Spasa i han Srbima.
Ostalo imanje i 40.000 Grcima. Povoljnije rešenje nemogućno.
Pohitajte što pre možete sa zidanjem i mišljenjem o ovome.**

Nikolić

Telegram. AS, MID, Konzulat — Skoplje, I/128, br. 1545.

384

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PPN 1169. 18. XI/1. XII

Primivši prekjuče ujutru Vaš telegram o crkvi Sv. Spasa i o nastojavanju ruskog konsula u Skoplju, da se crkva, koja je bila zatvorena usled nereda i tuče od 9. ovog msca ponovo otvori i u njoj otpočne služiti, ja sam odmah popodne bio kod g. Zinovjeva da ga izvestim o ovom držanju g. Belajeva i da čujem da li to držanje nije posledica uputstava g. Ambasadora.
Gospodin Zinovjev saslušao je pažljivo moje saopštenje i odgovorio mi je odsudno da on nije dao nalog g. Belajevu da traži otvaranje crkve, pa je onda dodao, da treba naš konsul u Skoplju da se o ovom pitanju sporazume sa njihovim. Ja sam tada upotrebio ovu priliku da predstavim g. Ambasadoru kako uzroke za onomadašnji sukob između Grka i naših ljudi u Skoplju, treba tražiti u nepravednoj podeli službe u crkvi Sv. Spasa i u još neraspravljenom pitanju o ustupanju te crkve našima. Upoznavši ukratko g. Ambasadora sa današnjom fazom toga pitanja, ja sam ga zamolio, da u interesu reda i mira u Skoplju, podejstvuje na Patrijaršiju da ona primi rešenje toga

* Ministarstvo inostranih dela je po primitku ovog dopisa, 18/31. novembra zatražilo od srpskog poslanika u Beču da u skladu sa sadržajem informacije interveniše u Ministarstvu spoljnih poslova Austro-Ugarske radi onemogućavanja daljeg boravka Pere Todorovića u Zemunu.

** Telegram primljen 17/30. novembra u 18 h 30'.

pitanja na tome osnovu da crkva i han ostanu Srbima, a ostalo crkveno imanje, rekao sam g. Zinovjevu, meni se čini nemogućno s obzirom na raspoloženje srpske skopske opštine da ništa od imanja ne ustupe Grcima. G. Ambasador priznao je da bi ovakvo rešenje bilo pravično i obećao mi je da će u smislu istoga dejstvovati na Patrijarha. Da bih mu taj posao olakšao, ja sam mu juče poslao jedan kratak expose ovoga pitanja i njegovog jednog mogućeg rešenja na gornjem osnovu, izvestivši ga ujedno da je crkva Sv. Spasa, na nastojavanje ruskog konsula, otvorena i da je u njoj odslužena grčka služba u prisustvu grčkog konsula.

Dobivši od g. Zinovjeva gornje obećanje, ja sam juče po podne otišao u pratnji g.g. Hristića i Grupčevića, u Fanar, da NJ. Sv. Patrijarhu Joakimu učinim moju prvu posetu i da mu govorim o crkvi Sv. Spase. Primljen od Patrijarha sa onim počastima koje on kazuje srpskim poslanicima, kada mu prvi put dolaze, i posle izmene prvih pozdrava, ja sam pristupio pitanju o poslednjim nemilim događajima u Skoplju i pošto sam izjavio Njegovoj Svetosti moje sažaljenje zbog ovog događaja, rekao sam mu da bi u interesu reda i mira među sinovima jedne iste crkve, kojima on treba da bude podjednako pravičan otac trebalo što pre rešiti pitanje o ustupanju crkve Sv. Spasa Srbima i o podizanju nove crkve za Grke, te da bi se izbegli povodi novim sukobima između njih. Patrijarh mi je na to odgovorio da je to pitanje već rešeno, sa pristankom g. mitropolita Firmilijana i biv. poslanika srpskog g. Grujića, onako kako je to kazano u njegovoj sinđeliji pročitanoj u crkvi Sv. Spasa, t.j. da crkva Sv. Spasa pripadne Srbima, a svo njeno imanje i 40.000 dinara Grcima. Ja sam na ovo odgovorio NJ. Svetosti da u aktima u ovome predmetu, koja se nalaze u poverenom mi Poslanstvu, nisam našao traga o ovakvom rešenju, nego da sam našao, da je srpska opština u Skoplju protestvovala protivu Patrijarhove sinđelije i da ne pristaje ustupiti Grcima ni jedan deo od imanja crkvenog. Napomenuo sam poreklo ovoga imanja, zaveštanog od Srba crkvi Sv. Spasa, koje se ni po kanonima crkvenim ne može ustupiti drugoj crkvi dodavši da danas, kada se dojakošnji članovi jedne pravoslavne opštine — Srbi i Grci — koji su zajednički pritježavali jednu crkvu, hoće da podele u dve zasebne crkvene opštine, srpsku i grčku, ta podela treba da bude pravedna, te da i jedni i drugi budu zadovoljni. Dokle Grci traže za sebe svo imanje stare crkve i još preko toga novac za zidanje nove, a Srbi ne pristaju da išta od imanja Stare crkve ustupe novoj, za koju daju novac donde, rekoh, ne može biti reči o pravičnom rešenju ovoga spornog pitanja i ostaće stanje koje može samo davati povoda ovako nemilim događajima kakav je bio onaj od 9. novembra. Patrijarh, kao pravedan otac svoje pastve, bez obzira na njenu narodnost, valjalo bi da u interesu mira crkvenog i ljubavi među pravoslavnim svojim sinovima, akceptira takvo rešenje, koje bi moglo zadovoljiti i Srbe i Grke u Skoplju. A takvo rešenje, rekao sam, bilo bi po mome mišljenju, kad bi se pored crkve Sv. Spasa ustupio Srbima bar još han crkveni, koji ne predstavlja ni jednu trećinu vrednosti celokupnog imanja crkvenog, a, kao što se NJ. Svetost uverila iz podnetog mu plana, leži tako uza samu crkvu da se ne može od nje odvojiti. Samo takvo rešenje, dodao sam, moglo bi se od naše strane preporučiti našim ljudima u Skoplju, koje mi ne možemo naterati da žrtvuju celo crkveno imanje. Patrijarh mi je odgovorio da on [ne] pravi razliku između njegove pastve jedne ili druge narodnosti i da želi zadovoljiti i Srbe i Grke, ali da ne može ni on naterati skopljanske Grke da danas pristanu na drukčije rešenje od onoga koje je doneseno uz pristanak sviju merodavnih faktora i obeleženo u njegovoj sinđeliji. On se istina uverio iz podnesenog mu plana da han treba da ostane crkvi Sv. Spasa, i o tome se, veli, možemo sporazumeti docnije, kad bude izašao carski ferman za zidanje crkve sv. Mine ali da će se to moći učiniti samo uz neku naknadu Grcima za ustupanje hana; na šta sam mu ja odgovorio da bi takvo rešenje bilo nepravedno i da Srbi skopski neće nikad na njega pristati.

Kao što vidite, gospodine Ministre, moja današnja poseta kod Patrijarha ostala je bez ikakvog pozitivnog rezultata. NJ. Svetost ostaje uporno pri onom rešenju pitanja o crkvi Sv. Spasa, koje je obeleženo u njegovoj sinđeliji i mi ćemo imati muke da ga na drukčije rešenje sklonimo. Ja ne mislim ništa dalje po ovoj stvari preduzimati, dokle ne saznam hoće li g. Zinovjev ispuniti svoje obećanje i dejstvovati na Patrijarha da primi ovakvo rešenje, kakvo sam mu ja danas predlagao. Tek kad budemo saznali rezultat ove intervencije g. Zinovjeva, moći ćemo se odlučiti da li da idemo još dalje u našim koncesijama, ili da prekinemo svake dalje pregovore sa Patrijaršijom.

Međutim, kako je se Patrijarh pre nekoliko dana tužio g. Grupčeviću kako još do sada nije dobio onu godišnju subvenciju, koju mu Srbija daje, iako je već jedanaest mesec od ove godine, to bih Vas molio da mi tu subvenciju što pre pošljete. Mislim da ovo pitanje ne treba nikako vezivati sa pitanjem o crkvi Sv. Spasa. Kad mi budemo prema Patrijaršiji kulantni i budemo ispunjavali naše svojevoljno primljene obaveze prema njoj, imaćemo više prava tražiti od nje da vodi računa o našim željama i zahtevima. Meni bi tek bila tim data mogućnost da pri predaji subvencije ponova pokrenem pitanje o crkvi Sv. Spasa i da ga, možda, privolim povoljnom rešenju.

Đ. Simić

Prepis. ASANU — Ostavština M. R. br. 14243.

385

Arhimandrit Sava — Skoplje
Generalnom konzulatu Kraljevine Srbije — Skoplje

\- 18. XI/1. I. XII

11. ovog mca utorak bio sam sa protom g. Čemerikićem kod g. Belajeva ruskog konsula, da ga umolim da se zauzme kod valije odnosno oslobođenja mitropolitskog đakona Vladislava, koji je još bio u zatvoru, i gimnazijskih đaka. Gospodin Belajev nam je kazao da idemo kod valije, što smo sutradan i učinili. Ovom prilikom tražili smo i uputstva od g. Belajeva odnosno crkve. Belajev nam je kazao da je mišljenja da crkva ostane zatvorena i da ovo mišljenje deli i srpski konsul g. Ristić. Valija je u prisustvu našem pozvao državnog tužioca i naredio mu je da se đakon ispita i pusti u slobodu. Đakon je 12. ovog mca uveče pušten. Kod valije sam tom prilikom molio da se i naši đaci puste u slobodu. Valija je na ovo pristao, ali nam je savetovao da se pre puštanja đaka izmirimo s Grcima i da isti red ostane u crkvi.
13-og u četvrtak dobivena je depeša od Hilmi paše da je dozvoljeno g. mitropolitu Firmilijanu da ide na lečenje u Austriji. Gospodin prota je išao kod g. Belajeva da ga o ovome izvesti. Gospodin Belajev mu je saopštio da meni dostavi da idem kod valije da primim ključeve od crkve. U četvrtak posle podne bili smo u hućumatu, ali dolaskom Edin paše, valija tog dana nikako nije dolazio u hućumat iako smo ga tražili dva-tri puta. Tražili smo sastanak sa valijom i on nam ga odredio u tri sahata ala turka uveče. Te večeri spremljeni su i predati takriri kojim se ja opunomoćavam za administratora Skopske eparhije, a g. prota za mitropolitskog namesnika u Tetovu. Valija je primio na znanje takrire, čestitao mi je nov položaj, a za ključ kazao mi je da će mi ga predati sutra u petak.
14-og u petak išao je g. prota Čemerikić kod g. Belajeva da mu zablagodari na zauzimanju kod valije i uspeo da se ključ crkve nama preda. Gospodin Belajev saopštio je proti da je on promenio svoje mišljenje odnosno crkve i da želi da se crkva otvori i da ostane u crkvi isti red kao i pređe. Po dolasku g. prote iz Konsulata u Mitropoliju, odmah je sazvata opština radi ispraćaja g. Firmilijana i dogovora odnosno crkve. Ruski konsulat, pismom svoga dragomana molio je da naša opština prestane g. Belajevu u 2 sah. posle podne. Na sednici opštinskoj u Mitropoliji doneto je rešenje da se crkva ne otvori. Posle ispraćaja g. Firmilijana, opština je otišla kod g. Belajeva i izjavila mu da neće otvoriti crkvu jer ne pristaje na dosadašnji red. Gospodin Belajev je u početku energično zahtevao da se crkva otvori, ali na iznetim mu razlozima opravdanim opštine, na kraju je popustio, ali nikakav odlučan odgovor nije dao. Opština je ponova došla u Mitropoliju i saopštila mi je kako je prošla kod g. Belajeva. Opštinari su bili vrlo nezadovoljni prijemom g. Belajeva koji im je između ostaloga stavio na znanje da dolazi ponova vladičansko pitanje i da moraju slušati ruskog predstavnika i da je pitanje crkve Sv. Spasa jedna sitnica.

Na stanici mi je saopštio direktor ovd. [?] policije koji je otišao da u ime valijino isprati g. Firmilijana, da odem kod valije i primim ključ od crkve. Ja sam uveče bio kod valije i primio ključ. Predajući mi ključ valija mi je kazao da ja, kao zastupnik mitropolitov, otvorim crkvu i da će ubuduće u crkvi biti isti red. Ja sam ključ primio neodgovorivši ništa valiji. Posle ovoga odmah sam otišao kod g. Belajeva da mu saopštim da sam ključ primio i da mi je valija kazao da otvorim crkvu, ali služenje da bude po starom redu. G. Belajevu sam tom prilikom rekao da ja ovo ne mogu učiniti, jer ona ista opština koja je bila kod njega bila je i kod mene, a i još neki drugi građani zahtevali su od mene da crkvu nikako ne otvaram sve dotle dok se crkveno pitanje ne reši. Gospodin Belajev na ovu moju izjavu ljutito mi je odgovorio da su Srbi neposlušni, da u ovome jako greše. Grci i Vlasi su poslušni i mene u svemu slušaju. Ja zahtevam, dodao je r. Belajev, da se crkva otvori. Ako Srbi ostanu i dalje uporni ne treba više da mi se obraćaju. Ovaj moj postupak odobriće i gospodin generalni konsul Ristić, jer sam siguran da kad bi on ovde bio, ovo bi usvojio. Vi kao sadašnji vrhovni pastir treba da postupite po mome savetu. Ja sam mu na ovo odgovorio da sam tek primio upravu Mitropolije, da mi je vrlo težak položaj i molio ga da zaštiti nas Srbe, jer su naši zahtevi opravdani. Odgovor g. Belajeva bilo je: „pokorite se mojoj naredbi".

15-og ovog mca u subotu pozvao sam ponovo opštinu i saopštio joj sve šta je bilo kod valije i g. Belajeva. Opština mi je ponova izjavila da ona nikako ne pristaje da se crkva otvori po starom redu.

Posle ove sednice ja sam i po treći put otišao kod g. Belajeva da mu saopštim i ovu drugu odluku opštine i da ga izvestim da sam u mitropoliskoj arhivi našao telegram od 9. ov. mca i pismo od 12. istog kojim je g. mitropolit Firmilijan tražio uputstva od Patrijaršije. Još sam mu dostavio da na tim aktima ima i g. Firmilijanovo naređenje da dok ne dobijem uputstva od Patrijaršije da crkvu ne otvorim, jer su ovu svađu izazvali Grci i Vlasi. G. Belajev na ovo mi je odgovorio sledeće: „Ja ponavljam moje ranije reči, crkvu otvorite, a ako ne smete, a Vi predajte ključ valiji koji će vas danas pozvati". Ja sam mu na ovo izjavio: „Srpski narod ne radi protiv Vas. On jedino želi da opere čast Ruskog konsulata čijeg su predstavnika ti isti Grci na najpodliji način vratili iz crkve zatvorivši mu vrata kad je on vodio srpskog mitropolita sa carskim beratom u ruci, ako za ovo meni ne verujete, potražite u vašoj arhivi i ona će vam sve ovo potvrditi". G. Belajev svoj govor završio je sa rečima: „Sve je to tako, ali nije vreme da vi sada ovako radite."

Valija me je toga dana doista pozvao i ja sam otišao kod njega. Valija mi je naredio da crkvu otvorim, a ako neću i ne mogu onda da mu predam ključeve. Ja sam mu odgovorio da to ne mogu učiniti jer postoji zapovest mitropolitova da dok ne dobijem uputstva od Patrijaršije da crkvu ne otvaram. Valija mi zatraži ključeve natrag. U početku nisam mu ih hteo dati, ali na njegovo navaljivanje morao sam da mu ih predam. Pre ovoga sastavio mi je jednu depešu za Patrijaršiju na turskom jeziku u kojoj kaže da vlast želi da otvori crkvu i da Patrijaršija odmah odgovori po ovome. Ja sam mu kazao da ću depeširati, što sam i učinio. Crkva uveče nije bila otvorena iako su Grci pred crkvom stajali i jednako trčkarali kod valije. Uveče oko 1 1/2 sah. ala turka bili su kod valije ruski i grčki konsul. Valija je ne sačekavši odgovor Patrijaršije otvorio u nedelju crkvu.

Po dolasku od valije, ponova sam pozvao opštinu i saopštio joj da je valija oduzeo ključ. Opštinu je ovaj postupak jako ožalostio, jer je uvidela da niko neće da vodi račun o njenim pravednim zahtevima.

U subotu uveče oko 2 sah. bio je kod mene upravitelj, ovdašnjih grčkih škola i saopštio mi je da je g. Firmilijan prema izveštaju valijinom umro u Nišu. Ja sam mu odgovorio da ovo nije istina jer nemam nikakav izveštaj. Posle njega dolazio mi je i gavaz ruskog Konsulata sa porukom od g. Belajeva da je g. Firmilijan umro. Ja sam i njemu kazao da nemam nikakav izveštaj. Oko tri sah. dolazio mi je Grčki arhimandrit sa jednim učiteljem sa istim saopštenjem. Ja sam i ovome to isto odgovorio. Od njega sam saznao da mu je ovo saopštio grčki konsul, a da su ovi čuli od valije. Ja sam oko 4 sah. išao kod valije i pitao ga je li ovo istina. Valija mi je kazao da ovo nije istina, da on to nije kazao konsulima. Ja sam od valije tražio da odmah pozove arhimandrita i da ga u mom prisustvu izgrdi za ove glasove. Valija je poslao jednog policajca sa zaptijom i arhimandrit je

doveden. Valija je vrlo gadno izgrdio arhimandrita.
U nedelju bila je grčka služba. Naše službe nije bilo.
Sve ovo što je rađeno rađeno je u dogovoru s ovdašnjim srpskim Konsulatom odakle su i poticale sve naredbe kako da se postupa.

Arhimandrit Sava

Prepis. ASANU — Ostavština M. R. br. 14243.

386

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Poslanstvu Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London

Br. 13345. 19. X1/2. XII

Gospodin Ministar Inostranih Dela našao za potrebno da sva nadleštva nabave sliku NJ. V. Kralja Petra I za svoje kancelarije.
Kako nema državnog izdanja slike Njegovog Veličanstva, a po oceni stručnjaka najbolje je izrađena slika NJ. V. Kralja u izdanju s. Stevana Lukavčića, koja je umnožena sa originala poznatog slikara g. Bukovca, to je Ministarstvu Inostranih Dela čast je preporučiti pomenutu sliku Kraljevskom Poslanstvu radi nabavke.
Cena slike je 15 dinara bez rama; veličina slike tako je udešena da se mogu upotrebiti i stari ramovi.
Ujedno je Kraljevskom Ministarstvu Inostranih Dela čast zamoliti Kraljevsko Poslanstvo da ovu sliku izvoli najtoplije preporučiti svima područnim mu Kraljevskim počasnim konsulatima i što moguće pre javiti ovom Ministarstvu tačan broj ovih portreta koji je potreban za područna mu nadleštva.

Po naredbi ministra inostranih dela
Šef administrativnog odeljenja
Voj. J. Marković

Original. AS, MID, Poslanstvo — London, br. 356.

387

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije – Beograd
Generalnom konzulatu Kraljevine Srbije - Skoplje[*]

PPN. 4957. 19. XI/2. XII

Depeše iz Carigrada raznele su danas po svetu vest da je Sultan najzad pristao u načelu primiti svih 9 tačaka u predatoj mu reformnoj noti rusko-austrijskoj. Ovim načelnim usvajanjem poslednje note rusko-austrijske završen je prethodan period u razvitku reformne akcije, u kojoj se Rusija i Austro-Ugarska javljaju kao punomoćnice sila potpisnica Berlinskoga ugovora. Čl. 23 trebalo bi da joj posluži kao pravna osnova. Prestala su strahovanja od posledica, kojima bi se

[*] Isti dopis upućen je i Konzulatu u Prištini, a i svima poslanstvima u inostranstvu.

izložila sudbina balkanskih naroda u slučaju da je Sultan ostao uporan u svojoj odluci da ne primi predložene mu mere za poboljšanje stanja u Staroj Srbiji i Maćedoniji, ali situacija ipak nije dovoljno čista da bismo mogli bez brige pogledati i u najbližu budućnost. Za ovo kratko vreme koje je proteklo od dana kad je ova nota predata, pa do danas kad je, najzad, posle mučnih peripetija, svetu objavljeno da je ona primljena, izbijale su na političkom obzorju svakojake prilike, koje niukoliko ne opravdavaju optimistička nadanja, da je primanjem note obezbeđeno i utvrđeno izvođenje u njoj obuhvaćenih reforama i da su time u isto vreme onemogućeni zapleti, od čijih se posledica svet tako plaši. Pre svega dugo i uporno odupiranje Sultanovo da primi predatu mu notu, ne bi se moglo u današnjim prilikama objasniti bez pretpostavke da ga je na to podsticalo i hrabrilo da u njemu istraje držanje ostalih Velikih Sila. Letimičan pogled bačen na događaje poslednjih meseci (vladalačka putovanja, sastanci i enuncijacije merodavnih državnika, pisanje evropske štampe o njima), ne bi bio dovoljan da se među njima uhvati pragmatička veza, ali je svakojako dovoljan, da se zapaze među njima oni koji su mogli pravdati ovakvu pretpostavku. Iako je reformna nota izraz sporazuma postignutoga u Mircštegu, ipak se u držanju Rusije i Austro-Ugarske za sve vreme ovogodišnje krize na Balkanskom poluostrvu, opažalo znakova, koji su odavali razliku u težnjama kojima se, u svojoj balkanskoj politici rukovode ove dve Velike Sile. Način kako je poluzvanična austrougarska štampa objašnjavala proletošnje „pokrete" među Arbanasima i kako se držala prema ubistvima ruskih konsula i maćedonskom revolucionom pokretu, u svezi s radom austrijskih konsula u ovim pokretima i držanjem prema ovim ubistvima s jedne i njihovo demonstrativno odlikovanje zlatnim medaljama Lijakata s druge strane — sve su to vrlo simptomatične pojave, po kojima je Sultan doista imao i suviše razloga pretpostavljati da rusko-austrijskom sporazumu nedostaje iskrenosti, dakle upravo ono što je najglavnije, da bi u slučaju da Sultan ne primi reformnu notu moglo imati sankcije. Ako se pak ove pojave dovedu u svezu s pokušajima, činjenim kroz štampu nemačku i austrijsku, da se unese nepoverenje između Rusije i Francuske, s kojima je naporedo gotovo išlo naglašavanje važnosti tradicionoga prijateljstva rusko-nemačkoga u svezi s isticanjem nemačkoga neutraliteta u zapletima na krajnjem Istoku a u dosta providnoj težnji da se Rusiji tamo vežu ruke, kako bi se Turskoj olakšao izlaz iz mučne situacije u koju je posle ovogodišnjega ustanka i njegovih posledica, dovedena reformnom notom — onda je očigledno, na što je upravo Sultan računao kad se odupirao primiti reformnu notu, ali je tako isto jasno i to da se i od njegova pristanka da je primi nemamo razloga nadati velikom dobru. Prave teškoće nastaće tek sad, kad se pristupi izvođenju mera koje su obuhvaćene u 9 tačaka reformne note, jer je van svake sumnje da će turska diplomacija uložiti svu svoju vizantijsku okretnost i umešnost u svako vreme intrige, kojima će se ići na to da se u izvođenju sve ove mere pokažu iluzornim. Čak i kad bi se moglo, nasuprot tolikim istorijskim faktima, pretpostaviti da će Turci imati dosta dobre volje da izvedu ono na što su silom pristali, ipak bi bili vrlo slabi, upravo nikakvi izgledi za uspeh u izvođenju predloženih reforama. Ako ih ne omete toliko puta dokumentovana nesposobnost Turaka da se prilagode pogodbama života ostalih kulturnih naroda, omešće ih ustanak koji je, po svima znacima, na proleće neizbežan, i koji kao da neće biti nepovoljan ni samim Turcima, ni onim Silama kojima nije u interesu da se stanje na Balkanskom poluostrvu popravi stvarnim reformama.

Situacija, prema svemu ovome, ne samo što nije raščišćena, nego tek sad dobija izglede koji je čine neodređenom i stoga mučnom. I u slučaju neuspeha u izvođenju predloženih reforama, ističe se pitanje u obliku u kome će se javiti sankcija sporazuma Rusije i Austro-Ugarske, koje su se u reformnoj akciji javile kao punomoćnice ostalih Velikih Sila, potpisnica Berlinskog ugovora. Očevidno je da bi njihova ravnodušnost u ovom slučaju značila savršeni poraz, pa je stoga malo verovatno da će se one uzdržati od prinudnih mera i dopustiti Turskoj da na štetu potištene raje na sramotu civilizacije likuje nad njihovim suparništvom.

Najbliža budućnost pokrivena je neizvesnošću koja je zbog prilika u kojima se danas nalazi Balkansko poluostrvo i izukrštenih interesa Velikih Sila, koja se vezuju za sudbinu Turske carevine — jeziva za sve balkanske Slovene, kako i za one koji se živeći u ropstvu oduševljavaju

oslobođenjem kao svojim najdražim idealom, tako i za one koji uživajući plodove imaju dužnost pomoći svojim potištenim sunarodnicima. Slobodne balkanske države ne bi smele, baš u svom vlastitom interesu, trpeti bez protesta nevolje kojima su njihovi sunarodnici u Turskoj izloženi. A te su nevolje i velike i raznolike, jer su posledica stanja koje je danas postalo do neizdržljivosti nesnosno. Postupno istrebljivanje slovenskoga elementa — čemu vodi današnji njihov položaj u Maćedoniji, gde se otpočela uveliko primenjivati politika, koja je gotovo već istisla Srbe iz Stare Srbije — može biti od koristi samo zavojevačkim težnjama ovih Sila koje u našoj političkoj propasti gledaju pogodbu za svoju političku prevlast i kulturnu nadmoćnost. Nalazeći se pred istim opasnostima, i Srbija s Crnom Gorom i Bugarska dužne bi bile da se počnu oslobođavati istoriskoga atavizma, koji među njima izaziva i podržava večno suparništvo i misliti o tome kako da u međusobnom sporazumu potraže način koji će, bez povrede posebnih, najbolje moći očuvati svoje zajedničke interese na Balkanskom poluostrvu. Suparništvo im parališe snagu, koja bi sva zajedno jedva bila dovoljna da posluži kao brana protiv tuđinskih prohteva i kao garancija za poboljšanje zbilja žalosne sudbine njihovih sunarodnika u Turskoj. I stanje u kome se danas nalazi slovenski živalj u Maćedoniji i srpski u Staroj Srbiji i prilike koje mogu biti od uticaja na njegovu dalju sudbinu i posebni interesi slobodnih država balkanskih — sve to upućuje na politiku, koja bi, zasnovana na sporazumu a naslonjena preko Rusije, na dvojni Savez i na sile čiji se interesi ne sukobljavaju s interesima slovenskim na Balkanskom poluostrvu, težila da slobodne balkanske države slovenske uvek budu gotove založiti se zajedničkom akcijom, diplomatskom ili oružanom, za pravednu stvar svojih sunarodnika. Ako se samo prizna da je potreba zajedničke akcije neophodna pogodba i najpouzdanije jemstvo koliko za stvarnu popravku stanja u Maćedoniji i Staroj Srbiji, toliko i za obezbeđenje slovenskih interesa na Balkanskom poluostrvu, izgleda da ne bi bilo teško sporazumeti se o osnovama za ovaku akciju. Pred izgledima na krupne opasnosti, koje su vrlo moguće, balkanske slovenske države treba samo da se odreknu težnja za teritorijalnim proširenjem u oblasti koja je među njima sporna utoliko pre što njihovo suparništvo pomaže da se u njoj podržava i pogoršava stanje koje je već do neizdržljivosti nesnosno i stoga po slovensko stanovništvo u njemu vrlo opasno. Da bi se ovo stanje popravilo bar toliko koliko bi bilo dovoljno da ono postane snosno, potreba je prvoga reda nastati da se, u smislu 23. čl. Berlinskog ugovora, obezbedi promena što širim i što stvarnijim reformama kojima bi se stalo na put današnjoj anarhiji, učvrstio pravni red zasnovan na poštovanju zakona jednakim za sve Sultanove podanike i zajemčile svakoj narodnosti uz poštovanje nacionalne individualnosti, pogodbe za kulturni razvitak.

I u Besedi kojom je Njegovo Veličanstvo Kralj Petar I otvorio sednice Narodne skupštine i u adresi kojom je Narodna skupština odgovorila na Prestonu besedu, ova je potreba jasno izražena, što je dokaz da su u Srbiji merodavni faktori raspoloženi za red u ovom pravcu, koji se u današnjim prilikama sam sobom nameće kao jedino spasonosan. U Bugarskoj je, međutim, rezultatima poslednjih izbora utvrđena politička situacija vrlo malo podesna za sporazum balkanskih slobodnih država, kome bi bila svrha zajednička akcija, o čemu svedoči, pored ostalih i taj fakat, što ne prestaje nastojavati, bez ikakva obzira i na Srbiju i na savete iz Rusije da maćedonskom pitanju neposrednim sporazumom s Turskom oduzme međunarodni karakter i da isključivo bugarsko obeležje. Ovo je nastojavanje utoliko više za žaljenje što prema svemu sudeći nema nikakva izgleda na uspeh, i lišava međutim osnova politiku zasnovanu na sporazumu balkanskih slovenskih država, koja bi bar opravdala nadanja u bolju budućnost, ako ne bi u današnjim prilikama mogla povesti kakvim stvarnijim rezultatima. Rusija i Austro-Ugarska, koje u reformnoj akciji rade kao punomoćnice ostalih Velikih Sila, ne dopuštajući čak ni njima jači uticaj u kontroli nad njezinim izvođenjem, svakojako neće dopustiti ni Bugarima da im smetaju ovakvim radom, koji je jedino Turcima mogao biti od koristi time što im je pružao izgovore za odugovlačenje, kome je najzad ipak učinjen kraj. I baš zato što se to moglo predvideti, za žaljenje je što je Bugarska takvim držanjem učinila iluzornim sve pokušaje da se omogući politika zasnovana na sporazumu balkanskih slovenskih država za zajedničku akciju na ukazanoj osnovi. A takva se politika, kao neminovno potrebna, sama sobom nametala.

Ako moramo zbog ovakvoga držanja bugarske vlade, napuštati zasad misao o ovakoj politici, ne smemo zbog toga biti ravnodušni prema zapletima koje nam možda skora budućnost stavlja u izgled kao vrlo mogućne posledice političkih odnošaja koji se danas stvaraju među velikim silama. Za nas je stoga vrlo važno načisto izvesti svoje držanje prema rusko-austrijskom sporazumu i reformnoj noti, kada mu je vidljiv izraz, razume se, s pogledom na odnošaje, koji su se, usled držanja ostalih Velikih Sila prema ova dva fakta, stvorili u međunarodnoj političkoj situaciji.

Kad ostale Velike Sile, pa i one koje imaju svojih bar posrednih interesa na Balkanskom poluostrvu, rusko-austrijski sporazum smatraju kao čin s kojim moraju da računaju, ni mi ne smemo previđati njegovu egzistenciju, kad nas na nju svakoga časa podsećaju pojave koje nas u oči bodu — svojim štetnim uticajem po naše narodne interese. Mada nam istorija Istočnoga pitanja kroz poslednja dva veka ne daje prava da se od ovoga sporazuma ikakvome dobru nadamo, ipak o njemu moramo voditi računa i prema njemu podešavati svoje držanje, ali tako da se po njemu vidi kako nas na korektne odnošaje prema Austro-Ugarskoj upućuju trgovinsko-ekonomski interesi, a na srdačnost odnošaja prema Rusiji ne samo zajednica političkih interesa i plemenskih težnja, nego i zahvalnost za učinjene usluge. Kako imamo puno povoda za sumnju da ovaj sporazum nije dovoljno iskren i po pobudama koje su ga izazvale i po ciljevima kojima se njima teži, mi se moramo starati poglavito o tome kako ćemo, tražeći uvek saglasnost Rusije, obezbediti naše nacionalne interese, ukoliko bi oni mogli biti dovedeni u opasnost u slučaju da se obelodani neiskrenost Austro-Ugarske, na koju kao da se u svojoj današnjoj politici želi da naslanja i Bugarska, kako bi preko nje dobila i potporu Trojnog saveza za svoje nacionalističke pretenzije.

Sve su Velike Sile, tako isto, jedne ranije druge docnije, ali sve sa prilično ustezanja, najzad prihvatile rusko-austrijsku notu kao osnovu za reformnu akciju, u kojoj se Rusija i Austrija javljaju kao njihove punomoćnice. Iako je prema svemu što je dosad izbilo na vidik pod pitanjem kako bi se Velike Sile držale u slučaju neuspeha reformne akcije, ipak i mi moramo primiti reformnu notu i na njoj zasnovanu akciju kao ponovni pokušaj da se izdjestvuje poboljšanje stanja naših sunarodnika merama koje bi, mada nisu ni dovoljno efikasne ni dovoljno široke, mogle poslužiti kao osnova za dobar početak, ako bi se njihovo izvođenje poverilo guverneru hrišćanskoga porekla i stavilo pod evropsku kontrolu. Samo u ovom slučaju moglo bi od predloženih reforama biti stvarnih koristi: stanovništvo bi se bez večitoga straha od stalnih zuluma prihvatilo s verom u bolju budućnost svojih redovnih poslova, uspostavio bi se mir i učvrstio pravni red, te bi na taj način bili uklonjeni uzroci revolucionarnoga pokreta. Pošto je i nama potreban mir, mi bismo iskreno želeli, da ova reformna akcija ne prođe kao i prva proletošnja, za što na žalost ima dosta znakova. Uostalom, mi bismo mogli biti prilično ravnodušni prema tome, kako će proći ova akcija koja se razvija mimo nas i bez našega uticaja, ali ne možemo tako isto ravnodušno i bez protesta podnositi teškoće materijalne i moralne, koje nam zadaje stalan nered u susednim pokrajinama, a još manje možemo ravnodušno i bez pomoći gledati stradanje naših sunarodnika, koji kao da ne polažu na nju baš velike nade ponajviše zato što ne vide da je izvođenje predloženih mera dovoljno ogarantovano od izigravanja. Moramo ih u nevolji pomagati, jer nam to nalažu i čista humana osećanja, i mi ćemo to činiti pažljivo izbegavajući sve što bi moglo ometati izvođenje predloženih reforama i služiti Turcima kao izgovor za njihovo izigravanje, ali i ne ispuštajući iz vida potrebu da budemo spremni za sve eventualnosti, poticale one ma s koje strane i javljale se ma u kom obliku. Srbiji je stalo vrlo mnogo do mira na Balkanskom poluostrvu, jer joj je on danas vrlo potreban, ali joj je još mnogo više stalo do svoga opstanka, koji ne bi bio ugrožen jedino onda kad bi se širokim i efikasnim reformama poboljšao položaj u Staroj Srbiji i Maćedoniji, i na taj način isključila mogućnost bilo za jednostrano rešenje maćedonskog pitanja u smislu bugarskih nacionalističkih težnji, bilo za proširenje okupacije u smislu želja kojima je bečko-peštanska štampa davala vrlo često izraza na nedvosmislen način.

I način kako je redigovan Portin odgovor ambasadorima Rusije i Austro-Ugarske i rezerva pod

kojom je u načelu usvojena poslednja reformna nota, već sami sobom nagovešćuju teškoće na koje će tek od sad nailaziti reformne akcije. Van svake je sumnje da ono neće ići glatko i da su potpuno osnovana strahovanja od posledica kojima ove teškoće mogu da povedu. Visoka Porta naročito naglašava u svome odgovoru potrebu čuvanja suverenih prava Sultanovih, održavanje status quo i poštovanje autoriteta i ugleda Carevine, ističući u isto vreme provizoran i ograničen po vremenu karakter predloženih reforama Rusije i Austrije, u saglasnosti sa ostalim Velikim Silama, koje ove reforme smatraju kao minimum, [i] ne odustaju od zahteva da se izvođenjem ovih reforama popravi i poboljša stanje u Maćedoniji i Staroj Srbiji. Već taj fakat što je Visoka Porta, dajući svoj načelni pristanak na reformnu notu, rezervisala sebi pravo pregovora o tome kako da se njezine prve i druge tačke dovedu u sklad sa suverenim pravima Sultanovim, ugledom Carske vlade i status quo-om, pokazuju i prirodu teškoća, na koje će se u reformnoj akciji naići na prvom koraku, ako se neće ugled Velikih Sila da žrtvuje ovim težnjama Visoke Porte. Kako će se one držati prema ovim teškoćama, i hoće li se moći, i pored njih, održati među njima saglasnost, koja i danas već nije posledica potpuno jednakih pogleda i težnja — to su pitanja koja se postavljaju sama sobom, stavljajući nam u dužnost da vrlo pažljivo motrimo sve pojave, po kojima bi se moglo unapred suditi o držanju Velikih Sila na slučaj neuspeha u izvođenju predloženih reforama. Za nas je najvažnije pitanje o tom, hoće li se i u kom obliku u ovom slučaju javiti sankcije rusko-austrijskoga sporazuma, i kako će se prema tome držati ostale Velike Sile, da bismo imajući sve na umu mogli i mi podešavati svoje držanje i čuvati od povrede svoje nacionalne i državne interese. Ako je suditi o uticaju ovoga sporazuma po rezultatima, koji se već danas vide, jasno je samo to da je on znatno doprineo da se na Balkanskom poluostrvu, naročito kod potištene raje i Muslimana naraste ugled Austro-Ugarske na štetu Rusije. Izveštaji koje Kraljevska vlada dobija iz Maćedonije i Stare Srbije, utvrđuju ovaj rezultat, kome se ni kao Srbi ni kao Sloveni nemamo rašta radovati. Naprotiv, taj nas rezultat, potpuno saglasan iskustvu istorijom osveštanim, uverava o tačnosti pogleda koje imamo o rusko-austrijskom sporazumu i opravdava u punoj meri zebnje od njegovih posledica.
Skrećući Vam, Gospodine, pažnju na političku situaciju i na poglede koje o njoj ima Kraljevska Vlada, ja se nadam, da Vi nećete propustiti ni jednu podesnu priliku, bilo da Vam se ona sama ukaže, bilo da je sami stvorite, da podesnim obaveštavanjem za ove poglede zadobijete odobravanje merodavnih faktora i ljudi od uticaja na javno mnjenje, ne ispuštajući u isto vreme nikako iz vida potrebu da vrlo pažljivo pratite sve pojave koje bi nam mogle poslužiti za što tačniju orijentaciju u našem držanju.

Andra Nikolić

Original. AS, MID, Konzulat Skoplje, Prepis. ASANU — Ostavština M R.
br. 14243.

388

Danilo Dragašević, pisar Generalnog konzulata Kraljevine Srbije — Skoplje
Mihailu Ristiću, Generalnom konzulu Kraljevine Srbije — Skoplje

\- 20. XI/3. XII

Imam čast, prema Vašem usmenom naređenju, podneti Vam izveštaj o svome radu povodom naglog odlaska gospodina mitropolita Firmilijana u Beč na lečenje i povodom pitanja o crkvi Sv. Spasa, a za vreme Vašeg bavljenja u Beogradu.

I. *O odlasku gospodina mitropolita Firmilijana.*

U četvrtak 13. ovog mca, oko 11. sah. pre podne doneo mi je g. prota Čemerikić depešu kojom Hilmi paša javlja g. Firmilijanu da mu je odobreno lečiti se u austrijskim banjama. Tom prilikom t. prota rekao mi je da je g. Firmilijanu sve teže i da želi što pre da putuje, te da bi za svaki slučaj trebalo što pre pohitati da g. Firmilijan posvršava sve poslove koji su neophodno potrebni pa da može putovati.
Odmah po ovom saopštenju ja sam preduzeo sve što je potrebno, te da arhimandrit Sava bude administrator sa najširim punomoćijem, a g. prota Čemerikić da bude namesnik u Tetovu.
Po podne oko 4. sah. otišao sam kod g. Firmilijana da vidim u kakvom je stanju zdravlja. Ušavši u sobu mu zatekao sam ga gotovo nepomičnog u krevetu sa mutnim očima. Pošto sam ga pozdravio i poljubio u ruku, on mi pokaza rukom na stolicu, koja je bila veoma blizu postelje, a glavom mi dade znak da sednem. Posle male počivke reče mi, veoma tiho i jedva razumljivo: „šta ima novoga". Ja mu rekoh da nema ničega, da je sve dobro i upitah ga kako mu je. Odgovoriti mi nije mogao, već mi je dao znak rukom, da mu nije dobro. Ubrzo posle toga počeo je da'drema, pa je i zaspao. Posle vrlo kratkog sna probudio se veoma duboko uzdahnuvši. U to vreme uđe đakon i podnese mu akta na potpis. Uz pomoć moju, đakona i jedne žene, koja mu vodi kuću i nadgleda, jedva je podneta mu akta potpisao. Odmah za ovim dao je rukom znak đakonu i toj ženi da izađu, i oni su se odmah udaljili, a meni podignuvši se malo, reče veoma tiho, ali potpuno razumljivo ovo: „Katici (to je žena, koju gore pomenuh) dati sve što hoće da nosi za Peru (to mu je brat), a ti pohitaj i svrši sve što treba da ne bude dockan". Zatim se spusti i klonu sa suznim očima, koje su mi kazivale da pomišlja na smrt i da se boji da se poslovi neće svršiti onako kako bi trebalo.
Odmah po ovome, pozvao sam pomenutu ženu da pazi na g. mitropolita i polako sišao sam u kancelariju sekretara Mitropolije i ceduljicom pozvao sam g. dr Šuškalovića, da vidi u kakvom je stanju g. Mitropolit. G. arhimandrita Savu i protu Čemerikića umolio sam da odu valiji, iako je već bilo 6 sahati uveče, i podnesu mu takrir za njih. U to vreme stigao je i g. dr Šuškalović. Pošto je pregledao g. Mitropolita našao je da može putovati i da treba da putuje. Posle ovoga naredio sam kome treba da se spremi sve za putovanje i odredio sam g. Bojkovića da g. Mitropolita prati do Beograda, a g. prota Čemerikić do Niša. Oko 7 1/2 sah. uveče g. arhimandrit Sava vratio se s g. protom Čemerikićem od valije u Mitropoliju, gde sam ih s nestrpljenjem očekivao.
Arhimandrit mi je odmah pri ulazu rekao da su takriri primljeni i da mu je valija čestitao većilstvo. Ovim sam završio svoj rad toga dana, ostavivši arhimandrita Savu u Mitropoliji sa naredbom svima mlađima, da ga imaju slušati i izvršavati njegove zapovesti isto onako kao što slušaju g. Mitropolita.
Sutradan, rano izjutra, pozvao me je g. arhimandrit i saopštio mi je, da je sve spremno za putovanje i da je Mitropolit radostan, što će putovati. Do 10 sah. bila su spremljena i potpisana neka potrebna pisma za Patrijaršiju i raspis za namesnika i upravitelje, kojim se javlja da će g. Mitropolit otputovati i da će ga, kao administrator zastupati arhimandrit Sava.
Na pet minuta pred polazak voza za Srbiju, stigao je g. Mitropolit na stanicu u zatvorenim kolima, koja su se zaustavila pred samim vagonom, u koji će se smestiti g. Mitropolit i pratnja mu. S njime su u kolima bili g. g. Bojković i Čemerikić. Gospodinu Mitropolitu pomagali su da iz kola izađe i u vagon uđe: g. Velibor Dragašević činovnik Konsulata, g. Svetozar Tomić, profesor i zastupnik direktora. Na stanici dočekali smo i ispratili Mitropolita: ja s ostalim činovnicima Konsulata, predstavnici srpske opštine, građanstvo, učitelji i profesori, poljubivši ga svi u ruku. Još je g. Firmilijana ispratio grčki konsul, a od strane ruskog konsula g. Matvejev sekretar. Od strane valije šef policije. Palo je jako u oči što g. Firmilijana nisu ispratili predstavnici grčke opštine, iako je zvanično i na vreme opština izveštena i što od Grka niko nije bio.
Po podne u Mitropoliji živo se radilo da se sve skloni što bi na slučaj da g. Mitropolit umre, moglo kompromitovati Mitropoliju i zvanično otkriti našu vezu sa njom.

II. *O crkvi Sv. Spasa*

Crkva Sv. Spasa, kao što Vam je poznato, trebala je da bude zatvorena po mišljenju valije, ruskog i grčkog konsula, što je sve potpuno odgovaralo i našim željama. Međutim, ruski konsul preko svakog očekivanja, sam promeni mišljenje i uspe privoleti valiju i grčkog konsula, da i ovi budu za to, da se crkva otvori. Za ovo saznao sam pred dolazak depeše iz Ministarstva, kojom mi se naređuje da umolim ruskog konsula, da se crkva ne otvara. Odmah po prijemu ovog naređenja, otišao sam kod g. Belajeva i umolio ga da crkvu ne otvara u nedelju 16. ovog mca, iznevši mu da se obe zavađene strane još nisu rashladile i da imam pouzdano saznanje da su obe strane još jako ogorčene. G. Belajev rekao mi je da crkva mora biti otvorena u nedelju i da je za ovo sam privoleo valiju i grčkog konsula. Kao razloge za ovako mišljenje, naveo je ovo: da bi bilo vrlo nezgodno za valiju naročito u ovo doba kad bi crkva ostala zatvorena, jer bi evropska štampa ovaj događaj naduvala i izvela da je u Skoplju opasno. Dalje reče, da Grcima otvaranjem crkve treba dati zadovoljenje za one ustupke što je valija učinio prema nama, pustivši sve pritvorene, sem šestorice đaka, koji će se takođe uskoro pustiti. Ja sam ovo njegovo gledište pobijao takvim razlozima, da mi on nije mogao ništa drugo odgovoriti do da kategorički zahteva da se crkva otvori, dodavši još da će i on i grčki konsul prisustvovati grčkoj službi. Kad se je u čaršiji saznalo da ruski konsul želi da se crkva otvori, naš još nerashlađeni svet dolazio je u Mitropoliju i k meni i živo protestvovao protivu ovog zahteva g. Belajeva.

Da bih ruskog konsula ubedio, da zaista stoji u istini sve ono što sam mu naveo, te da se crkva ne otvara u nedelju, ja sam ponova otišao kod g. Belajeva i predstavio mu u kakvom je stepenu narod razdražen, i da se o tome može i sam uveriti. On je i ovoga puta ostao pri tome da se crkva u nedelju otvori, rekavši mi i tada da će i on i grčki konsul prisustvovati službi. Ni arhimandrit Sava nije mogao ništa uspeti iako je dva tri puta odlazio k njemu po ovom pitanju.

Posle ovog mog sastanka sa g. Belajevom, otišao sam u Mitropoliju i ovaj naš razgovor saopštio arhimandritu Savi. U toku mog razgovora sa g. Savom, unese ovome momak pismo iz ruskog Konsulata, kojim t. Belajev preko svoga dragomana poziva srpsku opštinu. Kad mi je ovo g. Sava saopštio, ja sam mu rekao, da opštinu sazove u Mitropoliju i opštinarima saopšti želju g. Belajeva sa izjavom, da će on postupiti onako kako se s njima dogovori, jer želi da o svakom važnom pitanju sasluša i njihovo mišljenje, kao predstavnika naroda. Opština je održala sednicu i jednoglasno rešila da se crkva ne otvori sa ovakim redom, i da se ta odluka saopšti gospodinu Belajevu. Ovo svoje rešenje opštinari saopštili su g. Belajevu, iznevši mu sve one neprijatnosti, koje su im Grci činili i sve one nepravičnosti odnosno crkvenih prihoda i crkvene uprave. Ruski konsul s početka je kategorički zahtevao da se crkva otvori, nu kad je video s kakvom su žestinom opštinari govorili protiv tog njegovog zahteva, on je popustio rekavši im da rade kako hoće, jer je video da oni ne mogu garantovati ni za sebe, a kamoli za narod. Od g. Belajeva opštinari su se vratili u Mitropoliju i saopštili su g. arhimandritu njihov razgovor sa g. Belajevom i zahtev da se crkva ne otvara.

Toga dana valija je pozvao g. arhimandrita Savu i predao mu ključeve sa naređenjem da crkvu otvori. Arhimandrit mu je rekao da to učiniti ne može, jer nije u stanju garantovati da će biti reda i mira i da nema nikakva upustva od Patrijaršije. Valija mu je rekao da telegrafiše i sam mu je stilizovao na turskom jeziku depešu, koju arhimandrit nije poslao, već drugu na grčkom jeziku. Od valije arhimandrit je otišao g. Belajevu i saopštio mu je, da crkvu ne može otvoriti, jer narod neda i da je tražio telegrafski uputstvo od Patrijaršije. G. Belajev rekao mu je tada da će se crkva otvoriti, da s njim prekida svaki službeni odnos, i da će ga primati samo kao prijatelja, a narodu da saopšti da se više ne obraća Konsulatu. U subotu po podne, valija je oduzeo ključeve od g. arhimandrita i sutra dan u nedelju otvorio je crkvu, u kojoj su Grkomani održali svoju službu. Toga dana slovenske službe nije bilo, jer niko nije hteo u crkvu.

O svemu ovome izvestio sam depešama Ministarstvo i Poslanstvo u Carigradu.

Danilo Dragašević

Prepis, ASANU — Ostavština M. R. br. 14243.

389

Konzulat Kraljevine Srbije — Priština
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

P.P. No. 1181. 20. XI/3. XII

Svi moji izveštaji koje sam imao čast dosad poslati Vam jednoliki su, jer je stanje u kom se naš narod nalazi u ovim krajevima uvek isto: obest i nasrtljivost Arnauta ostaju stalno kao i njihova navika da smatraju kao dužnost svoju, da imovinu srpsku grabe, da živote srpske utamanjuju; vlast je i nehatna i nemoćna da zlu stane na put, ako i pokaže gdekad volje i neke preduzimljivosti, obično se nekako to svrši ničim. Kao u ranijim, i u ovom svom izveštaju imam da javim samo zla i zulume koje prati srpski narod, i ako se toliko staranje vodi o nekim reformama, čija bi posledica bila poboljšanje stanja nemuslimana u ovim krajevima. Blažen koji misli da se mogu reformisati oni koji u koran veruju.

U selu Viče, u Sirinićskoj župi, naši siromašni Srbi žive vrlo bedno i trpe zulum nekoga Đema Iljazova, iz sela Koštanjeva, opet u Sirinićskoj župi, s kojim u zlu druguje Redžep Ramanov i Rusta Saitov.
Đemo i drugovi mu gađali su iz pušaka Stamenka Pavlovića iz Viče. Slučajno ga nisu pogodili, ali su mu vrata na oboru (kući) sva izrešetana kuršumima.
Pre nekoliko dana Đemo je silom digao iz Viče 20 ljudi sa toliko pari volova da mu snose građu za kulu koju pravi.
Ova trojica Arnauta jesenas očukaše seljacima preko 100 snopova strmnine i odneše žito. Uzeli su nasilno 28 snopova raži Stamenku Pavloviću, 25 snopova ječma Đorđu Simijonoviću, 32 snopa ovsa Stojanu Pavloviću i 29 snopova ječma Vasi Stojkoviću.
Isti zlikovci dolazili su kući Stoleta Ilića 14. oktobra. Ljudi nije bilo doma no same žene. Oni pognaju par volova iz kuće, a žene nadadu viku, te se digne potera, koja pristigne haramije, propuškara se sa njima i vrati pognatu stoku.
Stoletu Milovanoviću obili, sve isti, izbu, i odneli: 4 oke masla, 2. oke duvana i pet oka suvih šljiva — sve što je siromah Stole imao zimnice.
Đemo sa družinom toliko je pritesnio Vičane, da im čeljad ne sme sići na reku po vodu.
Što je najžalosnije, sve se ovo dešava na dogled kule u kojoj sedi čauš sa zaptijama. Čauš se izgovara da je nemoćan selo zaštititi od Đemova nasilja jer nema dovoljan broj zaptija. Nije ovde nemoć nego nehotenje.
Učinio sam pokušaj da se Vičani oslobode ovoga zla, jer se oni, satrveni siromaštinom i ubiveni nasiljem, i ne smeju sami požaliti turskoj vlasti. Hoće li se što uspeti videću.

U Gotovuši, u Prištevskoj kazi, 2. ovog meseca, nepoznati zlikovac Arnautin gađao je kroz ćepenak Stanoja Markovića, dućandžiju. Srećom nije ga pogodio.
14. ovog meseca uveče nepoznati lopovi Arnauti došli su kući Ilije Milovanovića, iz sela Nerodimlja, u Prištevskoj kazi i ukrali mu 9 koza. Javljeno čaušu, ali niti su nađeni lopovi ni pokrađa.

Arnautin Dulja; iz sela Kukavice u Prištevskoj kazi, gađao je letos u julu Stojilka Stošića iz Dragovca samo za to što je ovaj proletos svojim poslom bio u Srbiji. Bio ga ranio u desno rame. Ni to mu nije bilo dosta, no Stojilka 9. ovog meseca uveče opet gađa iz puške i pogodi u pojas pa kroza nj' prođe kuršum i kroz desnu nogu malene mu kćeri.
Stojilko se žalio vlasti, te očekujem da vidim resultat.

Ni Turci ni Arnauti ne trpe Srbe kao seoske poljake, i ako ovi vrše tu službu po odobrenju vlasti. Oni Srbe poljake tuku gde uhvate. Tako 18. ovog u podne usred prištevske čaršije drvetom je isprebijao neki Rifat Prištevac Trajka Perića, poljaka iz Matičana. Trajko bio uhvatio Rifata u goroseči, u opštinskom zabranu, a Rifat mu se osvetio za to usred Prištine. I seoski kmet i Trajko poljak podneli su tužbu vlasti protiv Rifata.

Ne samo pojedini poznati zlikovci i haramije, no i sami predstavnici vlasti čine zulume i vrše nasilja. Poslednji se ovakav slučaj desio u Kolašinu, radi kojega se i vlast bila prilično užurbala, ali će opet, sva je prilika, ni na što izaći. Stvar je u ovome što ide.
U Kolašin je otišao Sadik-efendija taksildar, sa dvojicom zaptija da kupi porez. Mesto da vrši svoj posao kako bi prilikovalo državnom činovniku, on ni čovek nije umeo biti. Malo što mu se moralo prinositi za jelo i piće sve što mu na um padalo, no je hteo da zadovoljava i svoje životinjske strasti prema ženskinju pa čak i prema nedorasloj ženskoj deci. Na suprotnost je naišao, ali je stradalo mnogo ljudi: njih petnajestoricu je istukao na mrtvo ime. Prevršio je bio meru kad je u jednoj kući, oteravši domaćina, silom napao na ovoga ženu i njenu kćer od 10—12 godina. Stamena nada viku te se okupe seljaci i odbrane nju i dete od nasilnika.
Odmah toga večera seljaci su sa Stamenom došli u Mitrovicu na žalbu u ruski Konsulat, na čije je zauzimanje već 14. ov. mca iz Prištine izaslata komisija da izvidi događaj. U komisiji su bili: dva člana medžlisa (jedan Turčin i jedan Srbin) i binbaša zaptijski, a bili su im pridati: baš ćatib i dragoman mutesarifov.
Komisija je izvidela i potpuno utvrdila sve iskaze Kolašinaca, ali krivca nema. On je umakao u neko selo Novopazarske kaze. Veli se da se za njim strogo traga, bar takve su naredbe otišle, ali je vrlo sumnjivo da će se Sadiku-efendija naći.
Izveštaj ovaj poslat je Kraljevskom Poslanstvu u Carigradu, i svima Kraljevskim Konsulatima u Turskoj.

M. Marković

Original. AS, MID, PO, br. 5836, v. br. 4918.

390

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Poslanstvu Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad

Pov. br. 2068. 21. XI/4. XII

U vezi svoga pisma od 25. prošlog meseca Pov. № 1895* čast mi je zamoliti Vas da na Porti izvolite nastati da se što pre pristupi izmeni ratifikacija trgovinskog ugovora sa Turskom od 27. maja prošle godine pošto bi nezgodno bilo da se to odloži do iduće godine, kad je u samom ugovoru predviđeno da važi do kraja ove godine, ne obzirući se naravno na to da taj ugovor i dalje vredi sa otkaznim rokom od godinu dana.

AS, MID, PO, 1905, F-VIII, D-VIII, U/6, pov. br. 2068, v. pov. br. 1941.

391

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Generalnom konzulatu Kraljevine Srbije — Skoplje

PPBr. 4959. 21. XI/4. XII

Gospodin Simić mi javlja da mu je ruski ambasador g. Zinovjev, u razgovoru o crkvi Sv. Spasa i o našem sporu s Patrijaršijom, priznao da je pravo na našoj strani i obećao pomoći nas kod Patrijaršije da pristane na ovu soluciju: crkva i han srpskoj opštini; ostalo imanje i 40.000 dinara Grcima. Patrijarh, međutim, nikako ne odustaje od rešenja, sadržanoga u poznatom stilijarnom pismu za koje je tvrdio da je doneseno uz pristanak svih merodavnih faktora i pročitano u crkvi Sv. Spasa. Razlozi g. Simića, i osnovani i vrlo ubedljivi, nisu ga mogli pokolebati; on je ostao uporno pri svojoj odluci, da se ovo rešenje ne može menjati. Kad mu je g. Simić pokazao plan iz kojega se vidi da je han sastavni deo crkve, priznao je da bi trebalo da pripadne sa crkvom srpskoj opštini, ali je, ipak, ostao pri svojoj nepopustljivosti pod izgovorom da ne može primiti na sebe da natera skopaljske Grke da pristanu na rešenje drukčije od onoga koje je, kao sinodalno, pročitano u crkvi.
Prema ovome, nama je ostalo da sačekamo rezultate koraka koje će g. Zinovjev, dosledno svome obećanju, verovatno činiti. Kako čak ni solucija, za koju se g. Zinovjev obećao založiti, ne odgovara našim interesima, ja sam, pod današnjim, preporučio g. Simiću da ne hita s nastojavanjima da se ono na ovoj osnovi svrši i da u slučaju da se Patrijaršija skloni na popuštanje, izdavanje sume od. 40.000 dinara veže za uslov da crkva pređe u potpunu svojinu srpske opštine od časa kad se novci prime, a ne da se današnje stanje trpi dok ne bude gotova nova grčka crkva. Za nas bi najbolje bilo da je crkva do konačnoga rešenja spora ostala zatvorena, a kad je to sprečeno intervencijom g. Belajeva, koji je, kako mi r. Simić javlja, u ovom slučaju radio po svome nahođenju bez uputstava iz Carigrada, onda bi, po savetu g. Zinovjeva, najbolje bilo da se s njim sporazumete o daljim koracima koje biste, po ovom pitanju, preduzimali na licu mesta, uvek imajući na umu s jedne strane da je čak i kod solucije: crkva s hanom nama, za nas bolje naći način da se ovakvo rešenje osujeti, a s druge opet, da stojimo pred otvaranjem novoga vladičanskog pitanja, koje je sa prvim u vezi. Iz situacije stvorene poslednjim sukobom u crkvi i intervencijom g. Beljajeva tri su izlaza mogućna: da se vrati status quo ante sukoba, da crkva ostane otvorena, ali da naši, u znak protesta, ne idu u nju, i da se ponovnim sukobom izdejstvuje zatvaranje. Prva dva su korisna za Grke, poslednji bi i njih mogao lišiti koristi koje su nama uskraćene i služiti kao očigledan i stalan protest protiv patrijaršijske nepravde i kao opomena da ne pokušavaju, u slučaju smrti Firmilijanove, prepad, kakav su učinili posle smrti Metodijeve, noćnim izborom Amvrosija: za mitropolita skopljanskoga. Ovaj se treći izlaz preporučuje kao najkorisniji, razume se, ako bi se mogao izvesti na podesan način. Ostavljajući Vam, gospodine Generalni Konsule, punu slobodu da svoje držanje u ovom pitanju dovedete u sklad s Vašom ocenom svih mesnih prilika i sredstava s kojima raspolažete, ja Vam samo preporučujem da

* V. pod br. 349.

vodite računa i o saopštenjima, koja sam Vam učinio, i da me što češće i brže izveštavate o svima pojedinostima koje bi mi u ovom vremenu, po oba pitanja mogla služiti za orijentaciju o svima koracima koje ste preduzeli, ili koje mislite da treba da preduzmete.

Andra Nikolić

Original. AS, MID, PO, 1903, U/128. br. 1562, v. br. 1558. Prepis. ASANU, M. R. br. 14243.

392

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Austro-Ugarskoj — Beč
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. No. 221.
Strogo poverljivo
Lično za G. Ministra 21. XI/4. XII

Juče sam se video sa gospodinom Čarikovom, Carsko-ruskim poslanikom, koji se na prolazu odonomad ovde zadražao i koji sutra prati svoju suprugu do Beograda (da ova tamo za koji dan posvršava izvesne privatne stvari), a sam ide u Ploješti u Rumuniji, da je tamo kod udate joj sestre dočeka, i tu eventualno sačeka i njen porođaj, koji se tek kroz dva meseca očekuje. Gospodin Čarikov saopštio mi je u punom poverenju, i obavestio me je da to mogu i Vama poverljivo saopštiti, kako mu je tek ovih dana od strane grofa Lamsdorfa data instrukcija da za sada još u Beograd ne dolazi, a sve, kako reče, u nadi i očekivanju da će se za to vreme u Beogradu pripremiti zemljište i olakšati pristup stranih predstavnika. Uverio me je, međutim, da i Njegovo Imperatorsko Veličanstvo i Carsko-ruska vlada gaje najlepše osećaje kako prema Njegovom Veličanstvu Kralju i Njegovom Domu, tako i prema Srbiji i njenoj parlamentarnoj vladi. I baš zato, dodade on, Carsko-ruska vlada izbegavaće sve što bi ma i na (najmanju) presiju ličilo, već se nada i očekuje da će se vlastitom inicijativom Njegovog Veličanstva Kralja i vlade uskoro izvesno učiniti toliko da se na Kraljevskome dvoru izbegne lični dodir tako zvanih zaverenika sa predstavnicima stranih sila. Bavljenje ruskoga poslanika u Beogradu, a, međutim, njegovo izbegavanje dvorskih svečanosti, ličilo bi već na njegovu presiju, koju Carska vlada želi da izbegne.
Ja Vam, Gospodine Ministre, verno reprodukujem reči Carsko-ruskoga poslanika, moleći Vas prema datom obećanju i sam, da one, kao najstrože poverljiva saopštenja, budu dostavljene samo NJ. V. Kralju i, pored Vas, naravno još i šefu vlade Gospodinu đeneralu S. Grujiću. Gospodin Čarikov mi je naročito i ponovno naglasio kako ovo njegovo privremeno nedolaženje na dužnost u Beograd nije apsolutno nikakav znak ma i najmanjega nekakvog neraspoloženja prema NJ. V. Kralju ili vladi, već samo neminovna posledica „izvesnih zahteva konvencijonalnosti".
U toku ovih uveravanja o potpuno prijateljskim raspoloženjima Cara i Rusije, na čiju kako političku, tako i ekonomsku potporu naš Kralj i Srbija uvek računati mogu, Gospodin Čarikov je saopštio još jednu stvar, za koju mi istina reče, da Vam o njoj zasad još ništa ne javljam, ali o kojoj ja ipak smatram za svoju dužnost da Vas izvestim, u punom uverenju, da, izvan NJ. V. Kralja i Gospodina Grujića neće zasad o njoj niko drugi (pa ni Gospodin Muravjov) saznanja imati. Rekao mi je, naime, da je Carsko-ruska vlada načelno odlučila, da je, ako to Srbija vlastitom inicijativom zatraži, voljna da sa Srbijom zaključi nov trgovinski ugovor na deset godina sa pravom najvećeg povlašćenja, ne tražeći za Rusiju nikakvih drugih olakšica, do da se jedino današnja klauzula o nabavci ruskoga petroleja za našu Samostalnu Monopolsku Upravu i za idućih deset godina produži.
Gospodin Stojan Novaković, sa kojim sam se takođe na prolazu ovde juče sastao, nije pred svoj

polazak iz Petrograda još ništa znao o onoj prvoj odluci daljega Čarikovljevog zadržavanja na strani (toliko je ona, kako mi sam Čarikov reče, odluka poslednjih dana), dok o drugoj stvari nisam, naravno, prema izrečnoj ogradi samoga Čarikova, mogao sa njime ništa ni govoriti.
Iako ovo, strogo uzeto, ne bi baš ulazilo u moju kompetenciju, ja sam, Gospodine Ministre, ipak smatrao za svoju dužnost da pohitam da Vas o svemu ovome odmah izvestim.

Dr Mihailo V. Vujić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-VI, U/3, pov. br. 6052.

393

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PPN=1192. 21. XI/4. XII

Vašom depešom od 16. ovog mca, Vi ste me, na osnovu izveštaja našeg skopljanskog Konsulata, izvoleli izvestiti da je ruski konsul u Skoplju, g. Belajev, promenio svoje mišljenje i da hoće da se crkva Sv. Spasa, koja je bila zatvorena usled dogodivše se tuče u njoj između Srba i Grka, otvori i da on prisustvuje službi sa grčkim konsulom. Javljajući mi ovo, Vi ste tražili bliža obaveštenja da li promena držanja g. Belajeva nije posledica upustava ovdašnjeg ruskog Ambasadora.
Istog dana dobio sam depešu od skopljanskog Konsulata sa potpisom g. Dragaševića, da je vlast (valjda turska) pod pritiskom ruskog konsula otvorila toga dana crkvu Sv. Spasa i da je u njoj odslužena grčka služba kojoj je prisustvovao grčki konsul*.
Iz obe ove dostave skopljanskog Konsulata dalo se zaključiti, da se ruski konsul u Skoplju, g. Belajev nije u ovom slučaju ponašao nepristrasno, i da se pokazao više naklonjen Grcima nego Srbima. Verujući u tačnost saopštenja naših kansulatskih činovnika, ja sam u razgovoru skrenuo g. Zinovjevu pažnju na ovakvo ponašanje njegovog konsula u Skoplju, koje bi moglo da kod tamošnjeg našeg naroda pokoleba ukorenjenu veru u nepristrasnost i zaštitu ruskih predstavnika u Turskoj.
Povodom ovog mog saopštenja poslao mi je g. Zinovjev juče drugog dragomana Ambasade, g. Mandelštama, koji je letos po smrti pok. Ščerbina zastupao kroz više meseci ruskog konsula u Skoplju, te mi je ovaj pročitao izveštaj g. Belajeva o skopljanskom događaju i o njegovom držanju povodom toga događaja. Iz ovoga izveštaja vidi se da je ponašanje g. Belajeva u ovom slučaju bilo potpuno korektno, i nikako onako kako ga predstavlja naš skopljanski Konsulat. On kategorički odriče da je valija na njegovo navaljivanje oduzeo crkveni ključ od arhimandrita Save i otvorio crkvu. Crkvu je zatvorila turska vlast i predala ključ crkvenom čuvaru, koji ga je zatim predao g. Arhimandritu, a ovaj valiji iz straha od Grkomana. Na zahtev ovih poslednjih da se otvori crkva, koja je i njihova a ne samo srpska, valija je dao otvoriti crkvu, a g. Belajev niti je mogao niti je hteo tome se protiviti, pošto nalazi da se do rešenja pitanja o crkvi Sv. Spasa, ona mora smatrati kao zajednička crkva i da se ne može sprečavati jedna strana da se u njoj moli Bogu, ako druga to neće da čini.
Gospodin Mandelštam, koji dobro poznaje g. Belajeva, uverava da je on nesposoban da favorizira Grke na štetu Slovena i veruje da je naš Konsulat mogao onako izvestiti Vas samo pod utiskom nekih preteranih ljudi, kakvih ima među skopljanskim Srbima. Da je, veli, bio u Skoplju g. Ristić, čije je poznanstvo letos u Bitolju učinio i koga visoko ceni, on ne bi izvesno javio ništa što ne postoji.

* V. pod br. 381.

Moram Vam priznati, gospodine Ministre, da sam i ja iz izveštaja g. Belajeva dobio uverenje da se njegovom ponašanju povodom poslednjeg događaja nema šta prebaciti, pa Vas zato molim da imate dobrotu preporučiti našem skopljanskom Konsulatu da ubuduće bude smotreniji u ocenjivanju postupaka ruskog konsula, na čiju smo potporu u mnogim slučajevima upućeni.

Đ. Simić

Prepis. ASANU, Ostavština M. R. br. 14243.

394

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rumuniji — Bukurešt
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 126. 21. XI/4. XII

[...] U jučerašnjoj sednici podneo je ministar prosvete Parlamentu predlog: da se odobri kredit od 600.000 dinara za podizanje rumunskih škola i crkava u Makedoniji. Predlog je u Parlamentu naišao na najveće odobravanje.
U jednom od svojih ranijih pisama ja sam imao čast javiti Vam, Gospodine Ministre, da opozicija javno napada na vladu što ova ne radi ništa za Rumune u Makedoniji. Ovaj je napad bio već opšti i čak su i liberalni listovi pozivali vladu da obznani šta je uradila u Makedoniji, jer se ne može predpostaviti da Rumunija ništa ne radi za svoju braću u Makedoniji u najkritičnijim po njih momentima. Sad je vlada ovim svojim predlogom izbila iz ruku opozicije jedno od najačih oružja, a zadovoljila je i javno mnjenje u zemlji.
Ministar prosvete podneo je Parlamentu gornji predlog sa sledećim pobudama: (francuski je tekst iz vladinog lista).

Eglises
et
Ecoles roumaines

Voici l'exposé des motifs du projet de loi, deposé hier a la Chambre, portant création d'un fonds de 600.000 francs pour la construction d'églises et d'écoles roumaines dans l'empire ottoman et pour l'acquisition de terrains à cet effet.
La race roumaine constitue, parmi les populations chrétiennes de la Turquie, un des éléments les plus nombreux et les mieux doués au point de vue de l'intelligence, de la capacité et des aptitudes de toute sorte. Aussi a-t-elle été l'objet de tentatives constantes de dénationalisation qui se sont poursuivies pendant plus d un siècle, par l'église et par école. Cependant, le proces de dénationalisation, tout en ayant eu des conséquences fâcheuses pour notre raçe, en jetat sur elle le voile d'une culture étrangère à ses traditions, n'a pu obscurcir dans les coeurs des Roumains la conscience de leur origine et de leur nationalité. Fortifier en eux le sentiment national, leur inspirer confiance dans leurs propres forces, tel a été notre soin vigilant des que la Roumanie est devenue maitresse de ses destinées.
Depuis près de trente-cinq ans, par une action modérée, mais persévérante, par des sacrifices en rapport avec la situation de plus en plus prospère de ses finances, la Roumanie a soutenu l'oeuvre de régénération des populations roumaines de la Turquie. Nos efforts, dirigés avec patriotisme et énergie, ont eu à triompher, dès le début, des plus grandes difficultés. La politique prudente et loyale du royaume roumain a su graduellement les écarter et a réussi à dissiper toute ombre de doute qui aurait pu être jeté sur la sincérité des fins de culturé intellectuelle que nous poursuivons.

Si dans les circonstances actuelles il a été donné a notre action de cueillir certains fnuiits bien mérités et de voir le terrain qui désormais s'ouvre à nous un peu plus libre, plus franc de difficultés et d'obstaeles que celui qu'elle a parcouru jusqu'à présent, ce résultat est dû à la confiance dont jošt notre politique parce qu'elle est, dans l'Orient de l'Europe, la collaboratrice de tous les facteurs de paix d'amélioration et de progrès.
D'une part, la Turquie a reconnu l'intérêt quelle a à protéger l'élément roumain si laborieux et si fidèle, en le gagnant encore davantage; quant aux sympathies qui nous lient aux Roumains de l'empire ottoman, elle y voit un gage pour elle et pour le maintien de la paix.
D'autre part, les grandes puissances dominées par le seul souci de maintenir la paix en assurant d'une façon égale le bien-être à toutes les populations de la Macédoine, ont constaté la légitimité des droits et des intérêts de nos congénères.
L'entrée don délégué roumain dans la commission des réformes instituée par l'inspecteur général des vilayets de Macédoine, a côté d'un délégué pour chacune des autres nationalités, constitue pour nos efforts une preuve satisfaisainte de leur bonne direction.
Si cependant un trap grand nombre de Roumains n'osent pas encore affirmer catégoriquement leur origine, cela provient de ce qu'ils n'étaient pas traités, au point de vue politique, sur un pied d'égalité avec les autres nations. Cette situation difficile ne s'est améliorée qu'en partie, car il reste encore à réaliser de fait les conséquences naturelles de la reconnaisance de l'existence des Roumains dans l'empire ottoman.
Dans la nouvelle phase dans laquelle est entrée l'oeuvre du réveil du sentiment de leur origine chez les Roumains de l'Empire, nous ne croyons pas devoir borner notre concours à l'entretien du personnel ecclésiastique et enseignant roumain de Macédoine, mais donner aussi à notre action un caractère de stabilité, de solidité, en construisant des édifices spéciaux pour les églises et les écoles, en rapport avec leur haute mission et l'esser qu'elles sont appelées à prendre.
Pour ces raisons, je vous propose que sur les excédents des années précédentes une somme de 600.000 frs. soit affectée comme fonds pour la construction d'églises et d'écoles roumaines dans l'empire ottoman et pour l'achat de terrains a ce nécessaires.

Danas je, posle 4 meseca, g. Braćano dva put primio u Ministarstvu inostranih dela šefove misija. U Ministarstvu smo se našli gotovo svi šefovi i razgovor se u glavnome vodio o ovom predlogu vladinom. Opšte je mišljenje, da je pored publikovanih motiva vlade za podnošaj ovoga predloga najglavniji bio taj, što je rumunska vlada htela pred Evropom da dokumentira interesovanje Kraljevine Rumunije za Rumune u Makedoniji.
I današnji uvodni članak l'Indépendance Roumaine govori o ovom predlogu vladinom. Interesno je u ovom članku i to što se u njemu i ne spominju Bugari već samo Grci kao protivnici Rumuna. Ovo se potpuno slaže sa politikom Rumunije prema Bugarskoj, kad god se u ovoj vodi antislovenska politika. Ja znam iz godina 1891. i 1892. kad sam prvi put bio u Sofiji sekretar naše Agencije, i kad je tamo besnio režim Stambulovljev u najvećem jeku, da su odnosi između Rumunije i Bugarske bili ne može biti prijateljskiji. To se prijateljstvo, od kako je pao g. Danev, dokumentira i sada na svakom koraku. Tako onomad bila je u Ruščuku svečano proslavljeno otvaranje telefonske linije između Bukurešta i Sofije i tom su prilikom rumunski ministar Laskari i bugarski Popov držali vrlo srdačne zdravice.
Vladini krugovi ovde tvrde da stvari u Bugarskoj idu vrlo dobro. Ovdašnja štampa tako isto se ponaša prema Bugarskoj. Tako na pr. prilikom poznatog nasilja izvršenog od strane bugarske vlade za vreme poslednjih izbora, rumunska štampa i to ne samo oficiozna, čije bi se takvo držanje dalo pravdati, no čak ni opoziciona, nije imala ni jedne prekorne reči za bugarsku vladu; o izbornoj borbi u Bugarskoj nije ništa ni pisano i samo je po svršenom izboru javljeno: da su izbori prošli u najvećem redu i da je vlada dobila ogromnu većinu.

M. N. Barjaktarović

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-VI, I/6, pov. br. 2086, v. pov. br. 2050.

395

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj — Atina
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

- 21. XI/4. XII

[...] Pour ce qui est de la situation politique, elle est devenue plus compliquée après le retour de Roi qu'elle ne l'était avant son arrivée.

[...] Les journaux affirment que le gouvernement Hellénique a fait renouveler ses représentations auprès de la Turquie relativement à l'incident d'Uskub.

Les journaux d'Athènes reproduisent les déclarations que Sa Majesté le Roi Pierre aurait faites a un rédacteur du „Local Anzeiger" par raport à l'attitude que la Serbie va assumer dans la question Macédonienine.

Trangullis

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-V, I/1, pov. br. 2120, v. pov. br. 2049.

396

Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Skoplje
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Poslanstvu Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad

- 21. XI/4. XII

Posle dugih mučnih pregovora uspeo sam ubediti naše ljude o potrebi: produžiti službu u crkvi po dosadašnjem redu koji se integralno ima izvesti do skorog definitivnog rešenja. Danas i naši [su] služili. Mir bio. Našoj službi prisustvovao [je] ruski konsul. S njegovim držanjem od mog povratka ja [sam] potpuno zadovoljan. Složio se sa mnom i pomoći će kod Ambasade ovako definitivno rešenje pitanja: crkva i han nama, ostalo i 40.000 dinara Grcima. Čim novac položimo Patrijaršiji, odmah u crkvi uvesti red po nedeljama. Jednu nedelju mi, jednu Grci. Svaka strana imaće svoje tutore. Grci u određenom roku imaju sebi podići crkvu. Posle isteka roka, u Sv. Spasu prestaje grčka služba. Molim primiti ovako rešenje kojim [su] zadovoljni i naši.

Ristić

Telegram poslat 21. XI/4. XII 1903 u 17h l3', AS, MID, PO, U/128, br. 1555.

397

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj i Belgiji — Pariz
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 291. 22. XI/5. XII

U vezi sa pismom moga prethodnika Poslanika Boškovića od 5. marta ove godine PP № 42 a na ponovnu molbu g.g. Navilja i Bardaka, čast mi je, Gospodine Ministre, ponoviti Vam podneti predlog za odlikovanje g.g. Luja Fransoa Dorizona, Direktora de la Société Générale; Šarla de Serfata, Direktora Otomanske Banke; Vilijama Štrausa, Direktora Austriske Banke u Parizu i Ženebrijasa de Fredenja, poddirektora de la Société Générale.
Imajući u vidu društveni položaj i strane dekoracije, koje ova gospoda imaju, mišljenja sam da bi im trebalo dati Sv. Savu III stepena sem g. de Fredenja, kome odgovara Sv. Sava IV stepena. Vama je, Gospodine Ministre, poznato koliko uticaja imaju ova lica na naše finansiske stvari i koliko su udela imali u poslednjem uspehu emisije našeg zajma. Uostalom, Vi ih, Gospodine Ministre, lično sve poznajete i najbolje ćete oceniti, da li oni zaslužuju da budu odlikovani.

Dr Mih. R. Popović

Original. AS, MID, PO, 1903, F-VI, D-VII, O/40, pov. br. 2103, v. pov. br. 540.

398

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 215. 22. XI/5. XII

Prekjuče je prestonom besedom, koju je pročitao kancelar grof Bilov, pošto je car svojim lečenjem još sprečen da u javnosti govori, otvorena prva sesija novoizabranog Reichstag-a. Čast mi je poslati Vam u prilogu jedan primerak prestone besede. Kao što je otvaranje sesije, obavljeno bez velikog ceremonijala, imalo čisto poslovni karakter, tako se i ovogodišnja beseda drži sasvim u granicama poslovnih saopštenja i objave spremljenih zakonskih projekata, te se iz njene sadržine nema šta zabeležiti kao osobito važno ili markantno.
[...] Prestona beseda pominje naročito makedonsko pitanje, naziva ga mučnim, uostalom se zadovoljava ponovnim formulisanjem nemačkog držanja u njemu, koje je bilo predmet mojih dosadanjih izveštaja. Konstatovavši dobre i prijateljske odnose sa svima stranim Silama, prestona beseda naročito izražava zadovoljstvo carevo, što je u poslednje vreme imao sastanke i prilike za ličnu izmenu misli sa svojim saveznicima u Beču i Rimu, i sa ruskim carem, koga naziva prijateljem, i izjavljuje, da je prilikom tih sastanaka ponovo utvrđena želja i nada, da će se opšti mir i dalje sačuvati od opasnih povreda [...].

M. J. Milićević

PRILOG:

[...*] Das Deutsche Reich unterhält zu allen fremden Mächten gute und freundliche Beziehungen: In der schwierigen mazedonischen Frage, welche die europäische Diplomatie in der letzten Zeit am meisten beschäftigte, stehen deutsche Interessen erst in zweiter Linie. Die Regierung Seiner Majestat hat aber an ihrem Teile mitgewirkt, um ernsteren Verwickelungen tunlichst vorzubeugen

* Ovde je štampan samo deo besede koji je od interesa za odnose na Balkanu, a samim tim i za Srbiju.

und zum Erfolge der Bestrebungen der nachstbeteiligten Mächte für ruhige und geordnete Zustände in Mazedonien beizutragen. Seine Majestat der Kaiser hat zu Seiner Freude auch in diesem Jahre mit Seinen Hohen Verbündeten in Rom und in Wien und mit dem befreundeten Herrscher des Russischen Reichs in persönlichen Gedankenaustausch treten können. Dabei ist der Wunsch und die Hoffnung aufs neü befestigt worden, dass, der Friede das grösste Gut für die Wohlfahrt der Völker, auch ferner vor gefährlichen Störungen bewahrt bleibe.
Geehrte Herren! Sie stehen im Begriff, Ihre bedeutsamen und veran- twortungsvollen Arbeiten aufzunehmen. Möchten Ihre Verhandlungen dazu beitragen, den friedlichen Ausgleich bestehender Gegensätze zu fordern, die wirtschaftliche Lage des deutschen Volkes mehr und mehr su bessern und des Reichs Macht und Ansehen zu unserer aller Wohl zu heben und zu stärken.

399

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PP. br. 1193. 22. XI/5. XII

Juče po podne dolazio je k meni vaseljenski Patrijarh da mi vrati posetu koju sam mu pre neki dan učinio i o kojoj sam imao čast izvestiti Vas pismom od 18. ov. meseca PP br. 1169*.
Pred sam dolazak Patrijarhov primio sam Vašu jučerašnju depešu o beznadežnom stanju mitropolita Firmilijana i o potrebi da se, u sporazumu sa ovdašnjim ruskim ambasadorom, obezbedi izbor Srbina za novog mitropolita u Skoplju. Iako nisam imao vremena da dešifrujem Vašu depešu pre Patrijarhovog dolaska, ja sam, sluteći da će u njoj biti reč o Firmilijanovoj bolesti, o čemu sam našao izveštaj u jednom broju „Večernjih novosti", koji sam juče ujutru dobio, poveo reč o toj temi il saopštio Njegovoj Svetosti da je stanje Firmilijanovo očajno i da ćemo se verovatno uskoro naći pred potrebom da mu nađemo zamenika.
Patrijarh je najpre izjavio svoje sažaljenje zbog bolesti g. Firmilijana i svoju želju da Mitropolit ozdravi, kako bi nam bio ušteđen izbor novog mitropolita. Nu, dodao je, da mi za svaki slučaj treba da imamo spremnog kandidata za zamenika g. Firmilijanu ako ovaj umre. Kad sam ja na to primetio da mi je milo što vidim da Njegova Svetost ostaje pri rešenju da u skopskoj eparhiji treba da bude Srbin mitropolit, kao što je u svoje vreme od sviju nadležnih faktora načelno rešeno bilo, Patrijarh je, pred g. g. Hristićem, Pećancem i Grupčevićem, koji su prisustvovali ovom našem razgovoru, izjavio: da velika crkva ne odustaje od svojih jednom donesenih rešenja, i pitao me je da li mi već imamo koga kandidata za skopljansku mitropolijsku stolicu. Ja sam mu na to odgovorio da Vlada Kraljevska iako je znala da je Firmilijan bolestan, nije ipak verovala da će se tako brzo naći pred katastrofom i da zato, dok sam ja bio u Beogradu, nije bila istakla svoga kandidata, nu da ću Vam zato ja pisati i moliti vas da to odmah učinite. Kao moje lično mišljenje izjavio sam, da će Vlada verovatno predložiti Patrijaršiji više (2—3) kandidata i ostaviti njoj slobodan izbor između njih. Kao eventualne kandidate pomenuo sam protosinđela Valerijana, sinđela Mirona i jeromonaha Sevastijana, na što je Njegova Svetost odgovorila da bi izbor Sevastijanov najlakše prošao pošto je on poznat Sv. Sinodu i uživa njegove simpatije. Ali za srećno rešenje ovoga pitanja, reče Patrijarh, *potrebno je da se o njemu ništa ne govori i ne piše po novinama*, i on ne može to dovoljno da nam preporuči.
Na osnovu ovakve izjave Njegove Svetosti, ja sam bio u stanju da Vam još juče odgovorim: da je Patrijarh u načelu obećao osigurati izbor Srbina za mitropolita u Skoplju, da traži imena kandidata i da moli da se o ovom pitanju ništa ne pušta u javnost.

* V. pod br. 384.

Prema ovakvim odsudnim izjavama Patrijarhovim ja se, Gospodine Ministre, nadam da nam vladičansko pitanje u Skoplju neće ovoga puta zadati onoliko muke i truda koliko nam je zadavalo dokle ono nije načelno u našu korist bilo rešeno. Glavno je sada da bi bilo dobro, da, pored arhimandrita Save istaknemo i oca Sevastijana, ili imamo još jednog ili dva kandidata i da ostavimo Sinodu slobodan izbor između njih. Po onom što sam ovde čuo od g. Grupčevića i činovnika Poslanstva, mogao bi se još kandidovati Kirilo, rektor Bogoslovije Sv. Save, koji je, kako me uveravaju, prilikom njegove poslednje posete u Carigradu, učinio najbolji utisak u Patrijaršiji. Svakako glavno je da odmah naše kandidate označimo i njihova imena saopštimo Patrijaršiji.
Dokle o tome ne dobijem novih uputstava, ja ću se pridržavati onih koji su sadržani u Vašoj jučerašnjoj depeši, i isticaću kao naše kandidate arhimandrita Savu i oca Sevastijana, starajući se da im osiguram i potporu g. Zinovjeva. Nu mislim da neću pogrešiti, ako vam unapred kažem da od ove dvojice kandidata Sevastijan ima više izgleda da bude izabran, pošto ga, kako vidim, i NJ. Svetost Patrijarh i drugi vrlo cene.
Ne mogu propustiti a da Vam ne saopštim da je juče bilo reči i o Raško-prizrenskom mitropolitu g. Nićiforu i da mi je Patrijarh rekao, kako se on ne vlada kako bi trebalo. Ha moje pitanje da li Patrijaršija ima naročitih povoda da se na njega tuži, odgovorio mi je Patrijarh da takvog povoda nema, ali da se mitropolit Nićifor zavadio sa svojom pastvom i sa rektorom Prizrenske bogoslovije, da neće da odgovara na opomene koje mu se iz Patrijaršije šalju, i da sada traži odsustvo da ode u Berlin i Pariz. Ja sam tada zamolio Njegovu Svetost da ne daje odsustvo g. Nićiforu, nego da ga savetuje da bolje vrši svoju arhipastirsku dužnost, obećav da ćemo i mi sa naše strane u tome pravcu dejstvovati, pa ćemo valjda udruženim predstavkama uspeti da g. mitropolita na pravi put uputimo. Patrijarh je rekao da će to učiniti, a ja vas molim da i vi preko dotičnih konsula g. Nićifora posavetujete da se malo bolje brine o svojoj pastvi i svoje odnose sa Patrijaršijom popravi.

Đ. Simić

Prepis. ASANU — Ostavština M. R. br. 14243.

400

Srpska Crkveno-školska opština — Sjenica
Konzulatu Kraljevine Srbije — Priština[*]

\- 22. XI/5. XII

Zbog atentata, koji je — nepoznatom nam namerom od nepoznatih nam lica — izvršen 9. juna 1901. g. na kuću počivšeg Mustaj-Paše ovdašnjeg građanina i počasnog paše — uhapšen je veliki broj Srba iz varoši Senice i okoline.
Posle istrage ovdašnjeg Suda, viša polovina kao nevina oslobođena je i bez muhaćeme, a ostalo osuđeno je na muhaćemi u Skoplju na tri krivične grupe: prva grupa na godinu i po, — druga na tri a treća na večitu robiju — 101 godinu zatvora.
Prva grupa izdržala je svoj rok zatvora i potom oslobođena a ostale dve i sada se nalaze u skopljanskom zatvoru, tako zvanom „Kuršumli hanu".
Lica koja su osuđena na večitu robiju jesu ova: Vuk Tubić i Jevđen Tubić iz sela Lopiža; Vidoje Kaličanin i Jovan Kaličanin iz sela Stranića; Tanasije Sredojević iz sela Gonja, i Sreten Trmčić iz Varoši Senice.

[*] Na adresu konzula Mihaila Markovića.

Osuđeni na po tri godine jesu: Mile Robović iz sela Gonja, Filip Vučković iz sela Bačije, i Anto Tubić iz varoši Senice.
Lica koja su osuđena na tri godine, ako preteknu zdravo i živo, izlazi im rok u maju mesecu iduće 1904. godine i oni će obradovati svoju rodbinu; no lica, koja su osuđena na večitu robiju ostaju da na životu istrule u očajavanju za svoje spasenje, za svoju porodicu, kao i ona za njih.
Svakidašnji vapaj njihove siročadi, nagnao nas je, pokorno potpisane, da se usudimo najponiznije zamoliti Vas, Gospodine Konsule, da, kao prestavnik Kraljevsko-Srpske Vlade, poradite kod iste, da se ona zauzme, i svojim moćnim uticajem izdejstvuje kod našeg Premilostivog Cara-Sultana osuđenicima milost, kojom bi se darovao nov život večnim robovima, a njihovoj siročadi utrle neutešno prolivajuće suze.

Delovođa
Josif K. Popović
učitelj

Predsednik Crkveno-školske opštine
Protojerej Vasilije S. Cerović

Članovi:

Vaso Karamarković
Jovo G. Tubić
Jovan Ranilović
Tomo Sekulić
Marko Terzić

Original. AS, MID, PO, br. 1208, Konzulat — Priština.

401

Ministarstvo finansija Kraljevine Srbije — Beograd*
*Poslanstvu Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London***

Pov. br. 4880. 23. XI/6. XII

Imao sam čast primiti Vaše vrlo poštovano pismo od 18. o. mca Pov. Br. 346 na kome sam Vam veoma blagodaran i iz koga vidim: svu Vašu gotovost da se odazovete mojim željama.
Potpuno uveren da ste Vi uložili sav Vaš uticaj, da se međusobni računi Uprave Državnih Dugova i Parove Banke u red dovedu, ja ne mogu propustiti, a da ne odam priznanje Vašoj ljubaznosti i da ujedno ne izjavim negodovanje protivu Parove Banke, koja je i ovom prilikom posvedočila kako joj je malo stalo da zadovolji moje traženje.
Vama tek sada može biti jasno sa kakvim je teškoćama morala računati Uprava Državnih Dugova, kad je stupila u neposrednu prepisku sa Parovom Bankom, i da ja mislim da ćete podeliti moje mišljenje da se ovako ignorisanje ne može i dalje trpeti.
Poslati izvodi tekućih računa vrlo se malo razlikuju od izvoda koje je do sada slala Parova Banka, pa stoga se ne mogu ni postići rezultati kojima sam težio.

* Uprava državnih dugova.
** Na adresu otpravnika poslova Poslanstva Aleksandra Z. Jovičića.

I pored najbolje volje da Vas poštedim od daljeg intervenisanja u ovoj stvari, ja sam prinuđen da za ovo ponova molim, koristeći se uslugama koje ste mi pri završetku pisma imali dobrotu na najsvesrdniji način staviti na raspoloženje.
Samo tako, Gospodine, ako uzmognete (a ja u ovo ne sumnjam) pribaviti posebne izvode tekućih računa za svaku dotaciju koji će biti u detaljima objašnjeni od postanka do svršetka, a u smislu moga pisma od 8. ov. mca DBr. 4657, Uprava Državnih Dugova imaće stvarne koristi, i to će joj pomoći da izvrši strogu kontrolu po 4°/o zajmu nad celokupnim radom Parove Banke, čime bi se uporedo postiglo i pravilno funkcionisanje ovih poslova.
Meni je osobito dragoceno Vaše mišljenje koje ste izneli u pismu odnosno ugleda koji uživa Parova Banka među londonskim privatnim bankama, i ako ona ne bude sa svojim nerazložnim držanjem u gornjem pitanju demantovala svoj dobar glas, ja ću pokušati da i na dalje produžim i održim s njome poslovne veze, koje za sada još postoje.
Polažući najveće nade da ćete Vi u najkraćem vremenu biti u mogućnosti da mi pošaljete tačne pregledne i u svakome pogledu ispravne račune, meni je osobito milo što Vas mogu uveriti o svojim najživljim simpatijama i osobitom poštovanju.

Radovanović

Original. AS, MID, Poslanstvo — London, br. 357, v. br. 346.

402

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Poslanstvu Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London

Pov. br. 2064. 26. XI/9. XII

U odgovor na Vaše pismo od 18. ovog meseca Pov. Br. 114, čast mi je izvestiti Vas da g. Ministar Narodne Privrede deli mišljenje, da bi bilo od koristi po interese zemaljske trgovine kad bi se u Glasgovu ustanovio naš počasni Konsulat pa kad bi se za titulara istoga našao podesan čovek.
Kako iz Vašeg izveštaja izlazi da bi g. Viljem Preston Kambel Everden bio prilagodno lice da dostojno ispuni položaj i dužnost našeg počasnog generalnog konsula, čast mi je zamoliti Vas da podesnim putem izvolite dobaviti agreman engleske vlade za to.

Andra Nikolić

Original. AS, MID, Poslanstvo — London, pov. br. 122/1903.

403

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Generalnom Konzulatu Kraljevine Srbije — Skoplje

PP br. 5034. 26. XI/9. XII

Čim sam od našega otpravnika poslova u Petrogradu dobio odgovor da će ruska pomoć, na slučaj smrti Firmilijanove, zavisiti od ličnosti našega kandidata i od mišljenja g. Zinovjeva, ja sam odmah g. Simiću depešom dostavio da je dosad naš najozbiljniji kandidat arhimandrit Sava, a u

drugom redu jerođakon Sevastijan. Kako je zbog stanja bolesti Firmilijanove, kriza svakog časa mogućna, preporučio sam g. Simiću da nastane svima silama kod g. Zinovjeva da se, na slučaj smrti Firmilijanove, obezbedi izbor Srbina mitropolita i onemogući prepad od strane Patrijaršije. Tom sam prilikom naročito naglasio potrebu da se utvrdi da je izborom Firmilijana za mitropolita skopaljske eparhije ovo pitanje načelno rešeno jednom za svagda u korist Srba, prema čemu bi pitanje o kandidatima po važnosti došlo u drugi red.
Gospodin Simić je imao o ovom pitanju poduži razgovor s Patrijarhom, koji mu je, posle izjave sažaljenja zbog bolesti Firmilijanove, kazao da mi treba za svaki slučaj da imamo spremnoga kandidata. Na primedbu g. Simića da mu je milo što vidi da Njegova Svetost ostaje pri rešenju da u skopljanskoj eparhiji treba da bude Srbin mitropolit, kao što je to u svoje vreme od sviju faktora načelno bilo rešeno, Patrijarh mu je, pred g. g. Jov. Hristićem, Pećancem i Grupčevićem, izjavio: "*da Velika crkva ne odustaje od svojih jednom donesenih rešenja*". Dalji se razgovor vodio o kandidatima koje bi srpska vlada mogla predložiti, kojom je prilikom Patrijarh naročito naglasio, *da je za srećno rešenje ovoga pitanja potrebno da se o njemu ništa ne govori i ne piše po novinama*. Prema ovome i ja Vam, gospodine Generalni konsule, saopštavam ove izjave Patrijarhove s preporukom da o njima nikome ništa ne govorite, nego da ih imate na umu kao fakta, koja mogu da Vam služe za orijentaciju u Vašem držanju.
Osim ovoga potrebno je da znate da, prema obaveštenjima g. Simića, jerođakon ima više izgleda da bude izabran, nego li arh. Sava.
I pored ovih izjava Njegove Svetosti mi smo dužni o toliko puta obelodanjenoj verolomnosti Patrijaršije, da budemo za svaki slučaj spremni na licu mesta s već organizovanim otporom narodnim, ako bi se pokušalo da mu se, kakvim prepadom, ponova nametne Grk za mitropolita. Ja sam uveren da ste Vi, rukovođeni ovom potrebom, preduzeli sve što treba, a da bih Vam posao u ovom pravcu olakšao, ja sam, po Vašem zahtevu, sklonio protu St. Dimitrijevića da pođe za Skoplje, da bih Vam se našao pri ruci.

Andra Nikolić

Prepis. ASANU — Ostavština M. R. br. 14243.

404

Srpska akademija nauka Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Br. 495. 26. XI/9. XII

U prilogu ... čast mi je poslati tome Ministarstvu šest paketa Akademijinih knjiga s molbom da se prema adresama na svakom paketu isprate: srpskim gimnazijama u Solunu, Bitolju i Skoplju, srpskoj Bogosloviji u Prizrenu, Ruskom Arheološkom Institutu u Carigradu i g. Tod. Uspenskom, direktoru Ruskog Arheološkog Instituta u Carigradu.

Predsednik
Srpske Kraljevske Akademije
S. M. Lozanić

Original. AS, MID, PP, 1903, K/l, br. 5080, v. br. 4993.

405

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London
Ministarstvu finansija Kraljevine Srbije — Beograd[*]

Pov. Br. 357. 27. XI/10. XII

U odgovoru na Vaše veoma cenjeno pismo od 23. tek. Pov. br. 4880[*] žurim se da Vas izvestim o rezultatu mojih novih koraka kod Parove Banke za posebne izvode za svaki kupon 4% konv. zajma od 1895. o detaljima prema Vašem pismu od 8. ov. mes. Dbr. 4657 i poslatom obrascu. Direktor je bio iznenađen da Vas poslati Vam izvod računa nije zadovoljio, naročito kad sam mu pokazao opširno obaveštenje koje sam Vam s njime dostavio, pa je prizvao svog pomoćnika i glavnog kasira da se s njima sporazume. I ovi nisu mogli razumeti da Vam je pored onako jasnog izvoda i komentara potrebno još detaljnije obaveštenje i pokušavali su da me zadovolje s jednim novim izvodom, u kome bi istina bilo izvesnih detalja kako o isplati svakoga kupona tako i o njihovom provizionu, i troškovima i saldu, ali ne za svaki kupon posebice, i bez podrobnosti o raznim isplatama jednog novog broja kupona, kao što Vi želite. Dugo smo se prepirali i objašnjavali i sve dok nisam pribegao diplomaciji i upotrebio razloge: da su Vam ta detaljna obaveštenja verovatno potrebna zbog promene činovnika koji su se tim poslom bavili u Upravi Državnih Dugova i zbog zahteva Glavne Kontrole da joj se podnesu originalni računi za svaki kupon posebice, a naročito dok nisam naglasio da su Vas u tom pogledu već zadovoljili Beč, Berlin i Pariz, činovnici Parove Banke nisu hteli da popuste, ali tada su videli da nemaju kuda i najzad su mi kazali da će pokušati, ali da će to biti jedan ogroman posao (treba će nekih 14 izvoda) na kome će dva lica morati raditi bar nedelju dana, i za koji će tražiti da im se naročito plati. Taj posao, vele, došao im je u najnezgodnije vreme, kad su i inače suviše zauzeti spremanjem svojih završnih računa, ali ipak su oni obećali da će gledati da ga svrše što mogu pre, naročito s pogledom što se približuje vreme za naplatu 17-og kupona.
Smatrao sam za dužnost da Vas odmah izvestim o prednjem radi Vašeg znanja i upravljanja, a čim bude dobio obećane potvrde, ja ću imati čast smesta poslati Vam ih, s eventualnim naknadnim obaveštenjem.

Aleksandar Z. Jovičić

Koncept. AS, MID, Poslanstvo — London.

406

Ministarstvo unutrašnjih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 1609. 28. XI/11. XII

Upravnik varoši Beograda saopštio mi je, da je Teni Atanasije poslao odavde iz Beograda u Sofiju ovakvu depešu:
„Odgovor plaćen. Mile(?) „Narodni han" № 42. Šubare pošlji odmah. Atanasije, post restant".
Tu depešu, izgleda, da je poslao neki Petar Darvinov, bivši bugarski oficir, revolucionar i književnik, koji je 15. novembra doputovao iz Sofije u Beograd.
Opet 15. novembra poslata je druga depeša u Sofiju ove sadržine: „Nikola Slatić, Sofija, ulica

[*] Na adresu ministra finansija Milića Radovanovića.

[*] V. pod br. 401.

Vezlez 6. Primio sam, čekam. Anton.”
Izveštavajući Vas o tome, Gospodine Ministre, čast mi je zamoliti Vas za naredbu našem zastupništvu u Sofiji da se obavesti kakve su to ličnosti, kojima su slate ove depeše i kakav je pravi smisao onih misterioznih porudžbina. Odgovor našega zastupništva molim vas, da izvolite i meni saopštiti.

Stojan Protić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-I, D-VI, A/21, pov. br. 2115.

Na poleđini:

Ministarstvo inostranih dela
Političko odeljenje
Pov. br. 2115
28. novembra 1903. god.
u Beogradu

Gospodinu B. Čolak-Antiću

Sofija

Što prema podacima ovoga pisma budete doznali, molim javiti mi u produžetku akta što pre.

407

Generalni Konzulat Kraljevine Srbije — Skoplje
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PP № 1584. 28. XI/11. XII

Danas sam u materijalnoj mogućnosti podneti Vam radi dokumenata i pisani izveštaj o pitanjima crkve Sv. Spasa i skopljanskoga mitropolitskoga. Oba su se ova pitanja javila gotovo jednovremeno i oba su izazvala važne tegobe koje je odmah valjalo sređivati, da ne bi njih događaji držali u svojoj vlasti nego mi njih u svojoj.
Odmah ću kazati da mi možemo biti zadovoljni onim što danas postoji ovde. Urađeno je sve danas; da nas u ovoj privremenoj sređenosti ne može nikakav događaj mnogo iznenaditi, kažem mnogo, jer se mi u turskoj carevini bočimo s grčkom Patrijaršijom.

I. *Pitanje o crkvi Sv. Spasa*

Posle depeše od 9. i 10* ovog meseca u kojima sam Vam saopštio nerede od 9. u nedelju, ja sam morao doći u Beograd po neodložnom poslu. Iako sam, ne nadajući se neredima u subotu uzeo oproštaj od valije, ja sam svoj polazak odložio bio za 24 sahata, duže nisam mogao ostati, jer bi moje ostajanje bez ikakve koristi i po poslove i po naše ljude, moglo izazvati i u Turaka i u naših dušmana misli malo povoljne za našu grupu. Stigav u Beograd preksutradan po sukobu u crkvi, ja sam Vam usmeno referisao o događaju, a potom po Vašoj naredbi, podneo Vam u Beogradu i pismeni izveštaj od 12. ovog meseca.
Do mog polaska mi smo uspeli pustiti iz pritvora profesora Kosovića i đake, sem šestorice i

* V. pod br. 367 i 368.

mitropolitskog đakona Vladislava. Našim ljudima, polazeći, izdao sam upute, šta imaju da rade do moga povratka. Uputi su se sastojali bili u ovome:
u pogledu na đake i đakona: postarati se na svaki način, da što pre budu pušteni iz zatvora;
u pogledu na crkvu: prvo rešenje da ona bude zatvorena i nama i grkomanima do daljeg dogovora. Ako to ne može onda drugo: uvesti red službe po nedeljama. Ne može li ni to, onda treće: ostati pri sadašnjem redu, ali tražiti potpuno zavođenje sinodalnog rešenja o tome, jer rešenje nije potpuno uvedeno u važnost i to na našu štetu (mi nemamo crkvenog tutora il ne uzimamo trećinu crkvenog prihoda).
U trenutku kad sam sve ovo bio naredio mitropolit Firmilijan još je bio u Skoplju i niko se nije nadao da će Sultanovo odobrenje tako brzo doći, ni da će mitropolit usled jako pogoršane mu bolesti tako naglo otputovati. Ovdašnji pak ruski konsul g. Belajev potpuno je ušo bio u moje misli i odobrio rešenje da se crkva ne otvara do mog dolaska.
Dok sam se bavio bio u Beogradu od utornika 11-og do subote 15-og uveče za tih pet dana u Skoplju su se desili događaji koji su, za kratko vreme, mogli da unesu pometnju i u naše redove ovde, i u opštu ocenu događaja. Za to doba desili su se:
1. preokret u držanju g. Belajeva, i njegovo nastojavanje da se otvori crkva i u njoj služi po dosadašnjem redu, suprotno mišljenju koje je imao ranije; usled toga veliko nezadovoljstvo naših ljudi prema ruskom konsulu, koga su naši počeli optuživati grkofilstvom i da je pod uticajem svoje gospođe, Levantinke, Grkinje.
2. Za turske prilike iznenadan izveštaj od Hilmi paše da je Sultan odobrio mitropolitu odlazak radi lečenja u austrijskim banjama i iznenadno pogoršanje bolesti g. Firmilijana. G. Dragašević pisar već Vas je 13. ov. meseca izvestio o prvom glasu, a odmah sutradan — 14. ov. meseca saopštio Vam je da je i g. mitropolit krenuo tog dana za Austriju preko Srbije.
Budući u Beogradu ja sam iz depeše g. Dragaševića upućenih ministarstvu bio u saznanju ovih događaja. Mislim da sam bio dobio od g. Dragaševića i privatno pismo u kome mi predočava mogućnost službe u nedelju 16. ov. meseca, pa sam Vas zato i zamolio bio da se depešom Vašom od 12-og upućenom Konsulatu g. Belajev potseti na dato obećanje. Ali su odmah sutradan nastale druge pogodbe, usled izveštaja o g. Firmilijanu i promene u držanju g. Belajeva, i ja sam Vas umolio pa ste depešom od 14-og ovog meseca preporučili Konsulatu da ako je pritisak veliki i ako službe mora biti u nedelju 16-og ovog meseca, uputi naše ljude nepopuštati ništa od odredaba dosadašnjeg sporazuma s Grcima utvrđenog i patrijaršijom. Imalo se razloga u to doba odstraniti drugu soluciju. Po mom sećanju — ako je ono tačno — ova je Vaša depeša ispraćena posle depeše g. Dragaševića o g. Belajevu, i ako bi, prema aktima, što ih ovde imam, izgledalo da je g. Dragašević ovo saopštenje učinio posle uputa što ih je imao da naši pristanu na popravljeni status quo. Ovo uostalom ne menja stvar; ako se ja u datumima varam značilo bi samo to da sam ja za uput u celji otvaranja crkve molio bez obzira na držanje g. Belajeva, jer sam ja odmah posle izveštaja o Firmilijanu bio načisto s tim da nama predstoji mnogo teže i ozbiljnije pitanje od crkve Sv. Spasa: pitanje mitropolitsko.
U nedelju 16-og Vas je g. Dragašević izvestio da je vlast pod pritiskom ruskog konsula ovog dana izjutra otvorila crkvu, da su Grci služili i službi im bio prisutan grčki konsul, a da naši nisu hteli služiti. Ovog istog dana po podne ja sam stigao u Skoplje. Naše ljude, sve bez razlike, našao sam ogorčene prema ruskom konsulu. Morao sam 20-og ovog meseca depešom moliti Vas za korake da se spreči publiciranje jednog dopisa za koji sam doznao bio da je odavde ispraćen novinama Štampi. Dopis je, čuo sam, bio veoma žučan; njegovom objavom mi ne bismo ništa dobili; naprotiv, bili bismo izgubili, jer sam bio više nego siguran da je u njemu imalo netačnih tvrdnja, pa zbog tog i nezasluženih i besceljnih napada na inače i suviše osetljivog g. Belajeva.
Dobivši usmena obaveštenja i od g. Dragaševića i od arhimandrita Save o događajima od ponedeljnika po podne do nedelje izjutra, ja sam im preporučio da mi i jedan i drugi spreme o svemu pismene izveštaje. Njih u originalu imam čast priložiti uz ovaj izveštaj.
Odmah sam nastao da pitanje izvedem na čistinu. U utorak 18-og ovog meseca išao sam prvo g. Belajevu. I njega sam našao veoma zadovoljnog i prema našima ovde i prema poverenom Vam

ministarstvu, i prema našem carigradskom poslanstvu. S gorčinom mi je u poverenju pročitao depešu carigradskog ruskog ambasadora g. Zinovjeva. U njoj mu ovaj saopštava da je g. poslanik Simić izjavio sažaljenje zbog držanja njegova — Belajeva — i tražio mu detaljnije podatke o događajima. G. Belajev mi je saopštio ovo:
promenio je svoje prvobitno mišljenje iz razloga što je crkva i Grčka, dakle zajednička. Dokle god to stanje traje on nalazi da ne treba dopustiti jednoj strani da smeta drugoj služiti, jer se može desiti da sutra Grci uzimaju razloga i računa crkvu zatvoriti na štetu našu;
odlučno je odbio da je on činio bio ma kakav pritisak na naše; on je, reče, samo savetovao;
njegovo držanje bilo je više pasivno, i srdžbu naših ljudi mogao bi da razume samo tako ako bi mu prebacivali što nije sprečio otvaranje crkve;
naši bi veli trebali da su mu blagodarni što je valija na njegovo g. Belajeva — nastojavanje predao ključeve arhimandritu Savi, a ne tutorima Grkomanima;
po njegovu, reče, nastojavanju kod valije pušten je mitropolitski đakon Vladislav;
niko mu, reče, od naših (u svome izveštaju arhimandrit Sava tvrdi drugače), ni jedne reči nije progovorio o zatvorenim đacima, da bi za njih mogao raditi, a i za đakona što je radio radio je iz svojih ličnih i sopstvenih pobuda;
mnoge navode i g. arhimandrita i g. Dragaševića odbio je kao netačne. Nije, veli, činio pritisak, nije pretio prekidom odnosa, nije poslao poruku da je g. Firmilijan umro, nego je, veli, čuo to i slao bio da se raspita itd. itd.
nije išao u crkvu u nedelju 16. ov. meseca zato što naši nisu pristali bili da služe. (Sutradan 17. ov. meseca, ovo mi je potvrdio i grčki konsul g. Rafajel, rekav da je g. Belajev odustao bio ići u crkvu na grčku službu da mu se ne bi od strane naše prebacilo da favorizira Grke);
uzgred mi g. Belajev kaza i to da u Konsulatskoj arhivi za poslednje dve tri godine nije našao nikakav izveštaj o Sv. Spasu. Ovo saopštenje beležim i pominjem da su ovde tada bili konsuli naši g. Kurtović, a ruski g. Maškov.
Celokupni utisak što sam dobio u razgovoru sa g. Belajevom kazivao mi je da su promene njegova držanja bili uzroci: u odlasku g. Firmilijana, u oceni njegovoj — g. Belajeva — da je postavljanjem vladičanskog pitanja, pitanje crkve došlo u drugi red; da su naši pitanje hteli da premeste s terena na kom je do sada bilo i, najzad, da g. Belajev pitanje crkve ne uzima da je pitanje onoliko ozbiljno koliko ga mi držimo, usled tuče u njoj. Uz to, izgleda mi, da je i sa strane g. Belajeva i sa strane naših ljudi imalo nesporazuma i rđave ocene reči, saveta i postupaka. Ovome su uzrok kod g. Belajeva, nedovoljno znanje srpskog jezika i nepoznavanje pojedinosti crkvenoga pitanja u prošlosti; kod naših, zaoštrenost usled njenog potčinjenog položaja u crkvi i usled velikih uvreda, koje su im Grkomani nanosili i, od dolaska pak g. Firmilijana, ovde. Današnji red u crkvi nije mogao uvesti 1897. godine ni mitropolit Amvrosije kao egzarh ali su događaji od jeseni 1897. godine omogućili njegovo uvođenje u život.
Ipak zato ja sam kod g. Belajeva naišao bio na pomirljivo raspoloženje i želju da svoju pažnju manifestira prema nama: po želji njegovoj ja sam ga u četvrtak 20-og ovog meseca, vodio i obišao je oba naša pansionata i gimnazije.
Njegova saopštenja uopšte odstupaju u nekolikim momentima od saopštenja i g. Dragaševića i g. arhimandrita Save i svih drugih naših ljudi. Na pomenu ove razlike i stajem. Ono čime sam zadovoljan u ovom malom sukobu između naših i g. Belajeva to je što je naišao na otpor kod našeg naroda i video da narod nije ravnodušan. Da bih mu pomogao što bolje poznati istoriju crkvenog pitanja dao sam da pročita brošuru *Bolkanskog* o tome uz brošuru *Orlovića*, koju je on već imao.
Od Vas sam, g. Ministre, 17-og uveče dobio depešu u kojoj mi uz drugo, saopštavate jedino moguće rešenje pitanja na ovoj osnovi: crkve i han nama, ostalo imanje i 40.000 dinara Grcima. G. Belajev je o ovome uzeo povoljnu belešku i obećao pomoći rešenje na ovaj način.
Najteže pitanje pred kojim sam stajao bilo je pitanje privoleti naše da otvore crkvu. Naša je grupa ostajala stalno na tome da crkva ostane zatvorena, dok sam ja usled nastupelih događaja, imao razloga drukče misliti. Ako je 1896. i 7-me godine naš uspeh bio što smo uspeli crkvu zatvoriti,

on je bio zato što je tada ovde bio Grk mitropolit, a mi nismo imali pristupa u crkvu. Danas ovde je mitropolit Srbin, mi smo u crkvi sasopstvenici, da, možda uskoro, postanemo njeni isključivi gospodari. Ima razlike u prilikama. Od povratka svog ja sam neprestano nastojavao na tome da naši idu u crkvu i morao sam ih složiti tek kad sam osobno otišao, u četvrtak 20-og ovog meseca, u mitropoliju u kojoj je iskupljena bila naša opština. Prepričavši im i potsetivši ih na događaje od 1895—1897-e godine, uporedivši prošlost s današnjicom, ja sam im postavio pitanje kratko i jasno: da li mi veruju i hoće li da me slušaju. Odgovor je bio kakav treba da bude; opštinari su pristali da se produži služiti i na slovenskom u crkvi, a definitivno rešenje da bude ovako:
1. crkva i han uz nju da pripadnu nama; ostalo crkveno imanje i 40.000 dinara Grcima;
2. čim mi položimo Patrijaršiji ovu sumu novaca u crkvu ima da se uvede red po nedeljama: nedelju dana mi, nedelju dana Grkomani i da svaka strana ima svoje tutore. Ako Grkomani u roku koji im se ostavi a koji ne sme preći godinu dana od dana kad se novac da, ne podignu sebi crkvu, Sv. Spas prelazi u isključivu svojinu Srba, i u njemu ima da se služi samo na slovenskom;
3. Odmah se imaju preduzeti koraci da se u potpunosti izvrši sinodalno rešenje iz 1897-e godine, koje reguliše današnji red u crkvi, jer je ono, prema našoj grupi, izvršeno nepotpuno. Po njemu mi imamo pravo na jednog tutora i trećinu crkvenih prihoda; međutim, mi do danas nemamo ni jedno ni drugo.
O svemu ovom ja sam imao čast izvestiti Vas depešom od 21-og ovog meseca. U njoj sam Vam saopštio i
da je g. Belajev prisustvovao našoj službi o Vavedenju;
da je obećao svoju pomoć kod ambasade u smislu ovog rešenja;
da sam uopšte potpuno zadovoljan njegovim držanjem od svog povratka u Skoplje.
Depešom svojom od 22-og ovog meseca Vi ste mi izvoleli odgovoriti da odobravate rad i da primate predloženo rešenje.
Na taj način pitanje crkve privremeno je stišano, i prema utvrđenom planu mi ćemo odavde krenuti što dalje bude trebalo i o svemu Vas za vremena izvestiti.
Mi ćemo pak, ako i kad ustreba, uvek imati povoda za sukobe o kojima pominje Vaše pismo od 21-og ovog meseca PPN^{o} = 4059; dodajem samo toliko, u celji što tačnije ocene docnijih događaja, da su danas ovde drukče i prilike i ljudi od onih iz 1895-e, 1896 i 1897-e godine. Možda ćemo baš i u sadašnjem radu u crkvi i u Siginijarnom Pismu naći maha radu da pitanje u svoju korist rešimo, a da spasemo obećanih 40.000 dinara. Do Božića bićemo načisto s ovom mogućnošću, a ja molim da se dotle otežu pregovori sa Patrijaršijom. O tome u daljim izveštajima posle rada ovde.

Posle ovog ostalo je još pustiti i šestoricu đaka iz zatvora, jer je đakon već ranije bio pušten (12-og ov. meseca), i g. Dragašević zauzet velikim poslovima izumio je to da Vam saopšti. Po svom dolasku ja sam o đacima govorio i s valijom, a molio sam za pomoć i g. Belajeva. Vrlo je lako moguće da je puštanje đaka bila i ucena nama upućena, ipak ja sam bio uveren da ništa ne gubimo ako ucenu i platimo (nju su platili u nedelju 9-og ovog meseca Grci mnogo veću i težu nego li mi). Ona se sastojala u popravljenome status-u quo, koji se uostalom nama i inače neodoljivo nalagao. Depešom od 23-eg ovog meseca ja sam Vas izvestio, da su, uoči toga dana đaci na jemstvo i pušteni. Vredi pomenuti da su pušteni oko 5 sahati po turskom uveče (posle 9 sahati noću po našem); da je prvo za njih jamčio bio ovdašnji ugledni Srbin Petar Lekić; da je arhimandrit Sava išao zbog toga nekoliko puta valiji; da smo sad o ramazanu dovodili u konak nadležne činovnike, da se slučajno nije mogao naći i dovesti činovnik, koji bi utvrdio da li Lekić plaća emljak, pa da bi mogao da bude jemac; da su, zbog toga, tražili novčanu kauciju od 54 turskih lira (po 9 turskih lira na svakog đaka); i da sam ja blagodareći zajmu učinjenom čak u Solunu (jer blagajna meni odavno ne šilje novac) dao potrebnu sumu i đaci su pušteni u nedoba, jer se noću niko ne pušta iz tamnice. Ja sam pak na puštanje polagao zbog utiska i na đake, i u

gradu i u tamnici. Sutradan mi je novac vraćen. Mesto Lekića koji ne plaća emljak (porez na imanje) jer mu je kuća ženina prćija, nego tudžaret (na trgovinu, a dobar je trgovac), jemac je Neša Mladenović. Možda će vlast docnije potezati đake na odgovor, ali mi ćemo se starati da se prođe bez muke velike.

Da pomenem i to da sam u sredu 19-og ovog meseca govorio o Sv. Spasu i sa g. Rafajilom grčkim konsulom. Njegovo držanje u celom sporu bilo je na oči bar ispravno i ja sam mu to rekao. U pogledu na crkvu on ostaje na siginijarnom pismu (ono je, reče, treće u analima Patrijaršije uopšte, i važnost mu se mora održati), pa traži za Grkomane sve crkveno imanje, dakle i han. Uporno tvrdi da prilikom pogodbe, koja je prethodila ovom rešenju Patrijaršije nije s naše strane bilo ni reči o kakvom imanju za našu opštinu, i kaže da su se g. g. Kurtović i Firmilijan odricali svega imanja samo da bi dobili crkvu. Nju su oni, reče, želeli zbog starine njene, pa da se mi, veli, zidajući novu crkvu ne bi predstavili kao došljaci u Skoplju! Ja sam g. Rafajlu dao razumeti da bez hana ne može biti ni govora o 40.000 dinara, jer je han potpuno sastavni deo crkve i ne može se od nje odvojiti. Vredi naročito pomenuti da g. Rafajlu nije bilo poznato da je Sv. Spas nedavno tako pogrčen.
Povodom poznatog siginijalnog pisma ja ovde postavljam jedno pitanje i molim da se na nj skrene naročita pažnja. Po njemu se ovdašnja grčka opština izdvojila iz zajednice s eparhijom skopskom. Ima li ona onda prava uzeti učešća u poslovima eparhije kad mitropolit umre i prilikom poslova što prate njegovu smrt i izbor naslednika mu.

II. *O Mitropolitu i Mitropoliji*

I u izveštaju g. Dragaševića i u izveštaju arhimandrita Save ima pomena o onom što je neposredno prethodilo i što je sledovalo odlasku g. Firmilijana što je god bilo potrebno i što je god bilo naređeno, urađeno je. Žaleći sudbinu g. mitropolita, ja se ipak zato ne ustežem kazati da je njegovim odlaskom odavde položaj mnogo čistiji. Mitropolija će nadam se postati ono što treba da bude i u odnosu na narod i u odnosu na Konsulat. Posetioci ulazeći u nju osetiće miris tamjana, i ma kakve eventualnosti da nastupe u njoj se neće naći ništa što bi moglo kompromitovati bilo naše ljude, bilo naše prosvetne ustanove. Sve je sklonjeno; ono što je lično Firmilijanovo odneto je za njegova brata, a ako Firmilijan i umre i Patrijaršija bude popisivala zaostavštinu, naćiće onoliko koliko treba da nađe i uveriće se da mitropolit Srbin nije onakav golać kakvi su ostali mitropoliti takozvani vaseljenske Patrijaršije.
Prema uputima koje ste izvoleli izdati u svojoj depeši od 13. ovog meseca dok sam bio u Beogradu a saglasno i ranijim naredbama mitropolit Firmilijan je pred polazak ostavio za svoga zastupnika s najširim punomoćijem arhimandrita Savu (prota Čemerikić juče je otputovao za Tetovo). Odmah sam saglasno mislima iz moga pisma od 25. septembra ove godine PPN^{o} = 1372, nastojavao da arhimandrit zauzme svoje mesto u medžlisu posle otezanja i odugovlačenja u turskoj običnih, mi smo uspeli: meni je milo što Vam mogu javiti da je arhimandrit juče zasedavao u idire medžlisu. Egzarhijski vladika Sinesije činio je protivu toga zamerke, i pominjao da je arhimandrit dok je u Tetovu bio prota, bio umešan u ubistvu egzarhijskog prote Mise, i kad ništa nije mogao uspeti, on je napustio sednicu. Ostali članovi medžlisa za njim su odmahnuli rukom, rekav u sebi: putuj igumane.
Posle ovog ostalo je još za svaki slučaj spremiti i na prepad od strane Patrijaršije na slučaj mitropolitove smrti. Na ovo je upućivala i Vaša depeša od 20. ov. meseca a i skorašnja prošlost posle smrti mitropolita Metodija. Crpeći indikacije u svemu ja sam u sporazumu sa arhimandritom Savom i protom tetovskim Čemerikićem i kumanovskim Petrovićem, izabrao ljude koji će uz ovdašnju opštinu i arhijerejske namesnike, obrazovati eparhijski savet koji bi u

danom slučaju imao dužnosti onoga iz godina 1896. i 1897-e. U prilogu čast mi je poslati Vam prepis akta o tome.
Na taj način i ovo je pitanje uređeno.

III. *O mitropolitskom kandidatu*

U ovome ću biti kratak. Kazaću odmah da mi moramo biti načisto s tim da Firmilijanov zamenik mora biti Srbin iz ovih strana. Njega ne treba da zameni ni Srbin iz Srbije, ni Srbin iz Vojvodine. Ovi su — kažem, iako je teško to kazati i radom i životom svojim kompromitovali veliko načelo mitropolita Srbina. Za ostvarenje ovog načela Kraljevina je bila uložila toliko i rada i novaca, a postigla je samo razočarenje, muku i nevolju. Primeri s mitropolitima Nićiforom i Firmilijanom tu su za to najbolje utvrde, a kao protivnost njima ja pominjem Grke mitropolite s kojima smo radili: Polikarpa i Amvrosija. Kraljevina ni za sebe nema čestitih kaluđera u broju u kojoj su joj potrebni, od kuda ih ima za ovde. Moje je zato mišljenje, da mi ostanemo na jednom kandidatu arhimandritu Savi pod pogodbama mog pisma PPN = 1372. Jerođakon Sevastijan, prema glasovima što ih imam, čestit je kaluđer ali čujem tuberkulozan, a mi ne možemo i ne treba da imamo kandidate, koji će svaki čas otvarati vladičansko pitanje, i nas izlagati da trošimo i snagu i novac. Kandidacija Sevastijanova mogla bi se postaviti samo onda ako stručan lekarski pregled njemu daje bar nekoliko godina života. Ostali kandidati, koji se pominju nepodesni su bilo svojim sadašnjim podanstvom, bilo drugim ličnim odlikama, o kojima ovde nije mesto govoriti.
Pomoć g. Belajeva i u pitanju kandidacije arhimandrita Save nama je ne samo obezbeđena nego je čak i u delo privedena bila i pre Vaše depeše od 20 ov. meseca. Depešom svojom od 22-og ovog meseca, ja sam Vas izvestio da je on još 8-og ovog meseca po ranijem sporazumu samnom pisao Ambasadi o arhimandritu i pominjao njegovu kandidaciju. Moram samo naročito pomenuti da je sve kazano za g. protu Stevana Dimitrijevića, o kome sam takođe pisao u već pomenutome pismu PPN = 1372 i za čije sam upućenje ovamo molio i u depešama od 22-og i 24-og ov. mes., nu na koje do sada ne dobih nikakva odgovora. Potrebno je da Vam i ovde kažem o vezi plana s arhimandritom Savom i dolaskom g. prote. Dolazak g. Dimitrijevića u Skoplje ne samo da iziskuju neodoljive potrebe našeg rada ovde, nego to traže i naši odnošaji s g. Belajevim. On neobično ceni ovog čestitog Srbina i primernog sveštenika, i onda bi nam on ovde valjao i kao najbolja spona između naših i ruskog Konsulata, uz svoj predani rad i u školi i u crkvi i u narodu. Ja ne mogu dovoljno da namolim da g. protu uputite amo.

Prilikom svog skorašnjeg bavljenja u Beogradu ja sam usmeno govorio i o platama arhimandrita Save i prote Čemerikića. Prvi kao administrator mitropolije imaće većih izdataka jer je u mitropoliju dolazak veliki. Drugi premeštajem u nedoba, u Tetovo, prinuđen je bio ostaviti ovde porodicu, i sad je trošak u dve kuće. U Ministarstvu mi je rečeno da će se usvojiti predlog koji o njima budem učinio i ja Vas sad molim g. Ministre, da počev od 1-og ovog meseca naredite arhimandritu Savi 360 dinara mesečno plate, a proti Čemerikiću 200 dinara. Ovoliko im se ima izdavati dok bude trajala sadašnja privremenost njihova položaja.

Kao svod svega dosadašnjega rada imam da napišem ovo:
1. Događaji od nedelje 9-og ovog meseca pokrenuli su pitanje Sv. Spasa k njegovom daljem definitivnom rešenju. U našu grupu oni su uneli života, posle neoprostive začmalosti od nekoliko godina. Ova je začmalost posledica pogrešaka i Konsulata u licu g. Kurtovića najviše, i mitropolije u licu g. Firmilijana. Strašna je ali tačna osuda g. Hristića iz Carigrada u pismu, koje Vam je uputio 13-og oktobra ove godine PPN = 1069. Što je god bilo rađeno, ako je rada bilo,

rađeno je obično bez naroda, a skoro uvek unatoč njegovim željama. Naša opština pogotovu se nikada nije ni skupljala bila u mitropoliji, ako ne bude poslušana, a ono bar da bude saslušana. Od sada će drukče da bude;
2. tuča od 9-og ovog meseca naučila je Grkomane pameti i pokazala im da se ne mogu i dalje nekažnjeno igrati s narodnim dostojanstvom i strpljenjem; u našim đacima ona je izazvala patriotska osećanja jače nego što bi to učinila nekolika predavanja iz narodne istorije;
3. odlaskom g. Firmilijana položaj je mnogo čistiji. Mitropolija počinje bivati ono što treba da bude, a od nove godine kad od nje oduzmem izdavanje plata i drugih prosvetnih izdataka, i njeni odnošaji s Konsulatom biće vraćeni na pravo zemljište. U njoj će se bolje raditi i s polovinom njenog današnjeg izlišnog personala. Arhimandrit Sava uselio se u nju; opština se u njoj i skuplja; tu će se sastajati i eparhijski savet, i na slučaj prepada Patrijaršije nama će biti mnogo lakše braniti se iz mitropolije nego li u njoj Grke napadati kao što je bilo 1896. i 1897. godine;
4. u unutrašnjost eparhije ispraćeni su uputi o držanju na slučaj Firmilijanove smrti da se za mitropolita traži arhimandrit Sava;
5. u medžlisu smo sada predstavljeni nasuprot dosadašnjici da to nismo bili od Firmilijanova dolaska u Skoplje;
6. pomoć ovd. ruskog konsula i za mitropolitsko i za crkveno pitanje nama je za sada obezbeđena, a to mnogo znači, jer će Ambasada od konsula crpeti potrebna joj obaveštenja.

Kao priloge radi dokumenata, prilažem uz ovo pismo:
1. moj izveštaj od 12. novembra iz Beograda,
2. izveštaj g. Dragaševića pisara,
3. izveštaj g. arhimandrita Save,
4. prepis svih depeša do danas, koje se odnose na Sv. Spas i mitropolitsko pitanje,
5. prepis sinodalnog rešenja od 14-og novembra 1897. godine br. 5987, koje se odnosi na sadašnji red u Sv. Spasu,
6. prepis takrira Firmilijanova valiji o arhimandritu Savi kao mitropolitskom zastupniku,
7. prepis Firmilijanove depeše Patrijaršiji o tuči 9-og ov. meseca,
8. prepis Firmilijanova izveštaja Patrijaršiji o istom,
9. prepis Firmilijanova pisma Patrijaršiji o odlasku i arhimandritu Savi,
10. prepis Firmilijanova pisma ovdašnjem grčkom arhimandritu Pajsiju o odlasku i arhimandritu Savi,
11. prepis akata arhimandrita i dvojice prota, tetovskog i kumanovskog, o eparhijskom savetu.

Prepis ovog pisma s prilozima poslao sam i Poslanstvu u Carigradu.

M. Ristić

Prepis. ASANU — Ostavština M. R. br. 14243.

408

Konzulat Kraljevine Srbije — Priština
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PPN^{o}. 1208. 28. XI/11. XII

Čast mi je podneti Vam u prilogu ./. molbu sjeničke Crkveno-školske opštine, kojom se obraćaju za pomoć da se oslobode Sjeničani koji su osuđeni zbog poznate afere u Sjenici pre dve godine*. Dok sam još u Skoplju bio, znam da se za njihovo oslobođenje, na molbu Srba onamošnjih, vrlo zauzimao pređašnji ruski konsul, g. Maškov — kod generalnog inspektora, Hilmi-Paše. Gospodin Maškov je tražio da se ovi ljudi puste iz zatvora na osnovu opšte proletošnje amnestije Sultanove za političke krivice. Ali uspeha nije bilo iako su Sjeničani ovi osuđeni za poremećenje javnoga mira. Našlo se, naime, da im je suđeno i da su osuđeni na tužbu privatnoga lica. Tako je ispalo da je iz zatvora pušteno nekoliko stotina Bugara, a ovo nekoliko Srba, koji su osuđeni kao politički krivci, ostaše u zatvoru.

Kad se nije uspelo da budu oslobođeni po ovoj opštoj amnestiji, čast mi je najlepše zamoliti Vas, Gospodine Ministre, da biste podejstvovali da ovi ljudi dobiju naročitu amnestiju. Oni su osuđeni na ovako tešku kaznu, iako nisu krivci; a i kad bi oni bili izvršioci atentata na kuću Mustaj-Pašinu, onaj je atentat prošao bez ikakvih posledica, jer njime niko u kući ni povređen nije bio. Da bi uspeh u ovoj stvari veoma obradovao sav naš narod u gornjim krajevima, ne treba da Vam naročito napominjem, jer se svaki čovek, koji ozgo dođe, jako raspituje za ove naše sužnje.

M. Marković

Original. AS, MID, PO, br. 5141, v. pov. br. 5060.

409

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj — Pariz
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 298 29. XI/12. XII

Čast mi je izvestiti Vas, da je ovih dana držata puna sednica članova sindikata naše finansiske grupe à la Societé financière d'Orient, kojoj su prisustvovali predstavnici Nemačke, a među drugima i g. g. Salandruz de la Moris i Direnberg. Na istoj sednici, prema saopštenju, koje mi je sa pouzdane strane od jednog od članova sindikata učinjeno, debatovano je dugo o pitanju građenja naših novih željeznica, i utvrđeno je da nas finansiski potpomažu a naročito da nam ponude potrebne sume za građenje ovih pruga, koje bi se imale izvršiti pod kontrolom Kraljevske Vlade a pod najboljim uslovima i najjeftinijoj ceni po nas, kako bi se potpomoglo razviću i unapređenju trgovine i finansiskih prilika.

Grupa će čekati da Kraljevska Vlada učini predloge o ovom pitanju odnosno potrebnog novca, a naročito bi želela skrenuti pažnju Kraljevske Vlade na razne ponude, koje joj se po istom čine sa drugih strana.

Dr Mihailo R. Popović

Original. AS, MID, PO, 1904, F-II, D-VIII, Ž/4, pov. br. 2136, v. pov. br. 675.

410

* V. pod br. 400.

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj — Atina
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

\- 29. XI/12. XII

[...] Les journaux grecs, qui puisent leurs informations dans la presse européenne, représentent encore la situation en Serbie comme très critique et prévoient qu'on arrivera à une rixe entre civils et militaires.
Dernièrement il a été annoncé ici que M gr Firmilian, ayant eu un coup d'apoplexie, est moribond. Il a été écrit en outre qu'à la suite des représentations faites par la Grèce, le Gouvernement Ottoman a envoyé à Uskub Edip Pacha pour ouvrir une enquête et chatier sévèrement les auteurs des scènes qui se sont passées dans 1'église contestée.

D. Trangullis

Original. AS, MID. PO, 1903, F-II, D-V, I/1, pov. br. 2141, v. pov. br. 2120.

411

Diplomatsko predstavništvo Kraljevine Srbije — Sofija
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 1431. 29. XI/12. XII

Po prednjem Vašem naređenju raspitao sam odmah o licima koja se pominju u pismu Gospodina Ministra Unutrašnjih Dela*, i nešto preko ovdašnje policije, koja nam, uzgred budi rečeno, vrlo rado ukazuje svakovrsne usluge od kad su dva pređašnja gradonačelnika bila odlikovana srpskim ordenima, — a nešto preko naših ljudi saznao sam za sada ovo:
Petar Darvintov, rodom je iz Makedonije, služio je kao konjički oficir u Jambolu; dao je ostavku da bi se mogao posvetiti ustaništvu; važi kao čovek Đenerala Cončeva; uživa dosta dobar glas, samo je poznat kao pristalica krajnje revolucionarnih sredstava u započetoj borbi. Ako je on poslao onu depešu, izvesno je da se pod šubarama podrazumevaju bombe ili dinamit, no verovatno je da je on to tražio radi svojih ustaničkih preduzeća. Istina je, da su mi, s druge strane, pristalice B. Sarafova i unutrašnje organizacije često poručivali, da treba da se čuvamo Cončevljevih ljudi, jer ovi rade na tome da kompromituju zbliženje između Makedonaca i Srba. — Mile ili Mice, ili Miko Mato — Oglu, rodom je iz Janjine, rasta je visokog, plav, zanima se prodajom prstenja i minđuša po vašarima i selima; druži se često sa Nikom Slatićem; takođe Makedoncem. Ova obojica, a i neki Rista, koji drži „Narodni Han", otišli su pre nekoliko dana u Plovdiv, pretpostavlja se u nameri da tamo nabave dinamita, pošto je poznato da se tamo bombe u veliko izrađuju. Atanasije, koji je potpisat na prvoj depeši, izgleda da je neki Atanasije zvani Robijaš. Namestio sam svoje ljude Makedonce, da uđu u ovu kompaniju i da me izveste o pravim namerama njenih članova. Od strane ovdašnje policije obećali su mi da će motriti na prepisku i kretanje ovih ljudi.
U tom pogledu mogu Vas uveriti, Gospodine Ministre, da je g. Basmadžijev voljan da nam čini najveće usluge, ako mu se samo stavi u izgled da će biti zgodnom prilikom odlikovan kao što su bila i njegova dva prethodnika g. Kičev i g. Bostandžijev.
Što budem dalje po ovome saznao imaću čast odmah Vas izvestiti.

* V. pod br. 406.

Boško Čolak-Antić

Koncept. AS, MID, PO, A/21, pov. br. 2140, v. pov. br. 2115.

412

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rumuniji — Bukurešt
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 132. 30. XI/13. XII

U vezi pisma moga od 21. t. m. Pov. br. 126*, kojim sam imao čast poslati Vam izveštaj o političkoj i parlamentarnoj situaciji u Rumuniji, hitam da Vas izvestim da je Parlament onomad primio predlog ministra prosvete: da se odobri jedan vanredan kredit od 600.000 dinara na podizanje crkava i škola za Rumune u Makedoniji. Predlog je primljen jednoglasno i čak su pojedini poslanici zahtevali da se odobri milion dinara. Opozicija je upotrebila i ovu priliku za njenu dosadašnju finansisku politiku štednje, koja, veli, već počinje da se sveti. Sadašnji ministar prosvete g. Horet smanjio je 1901. godine, u interesu štednje, kredit za škole i crkve u Makedoniji od 700.000 na 300.000 dinara i zatvorio je 21 školu. Sad kad je video kakve su posledice ove preterane štednje traži vanredni kredit od 600.000 dinara i podiže redovni kredit od 300.000 na 360.000 dinara; no opozicija, mada drži da je sada dockan dizati ranije zatvorene škole, ipak glasa za ovaj predlog. Gospodin Horet je priznao da je zatvorio 21 školu u Makedoniji, ali tvrdi da su to bile fiktivne škole, koje su postojale samo na artiji a u stvari u njima nije bilo nijednog đaka. Samo je na takvim školama on pravio uštedu i smatra da se nije ogrešio o nacionalnu ideju. Nema sumnje da će ovaj predlog proći i u Senatu, gde g. g. Horet ili Braćano ima da odgovore na interpelaciju senatora Gradištana, koji pita zašto vlada ne traži kakav kredit za otvaranje i pomaganje rumunskih škola u Austro-Ugarskoj, kad je već svojim predlogom podnesenim u Parlamentu da se 600.000 dinara odobri za škole u Turskoj, postavila načelo da država ima prava pomagati na kulturnom polju svoje sunarodnike mada oni žive u drugoj državi i strani su podanici.
Ova je interpelacija vrlo neprijatno dirnula i vladu i ovdašnje austrougarsko Poslanstvo, i sad se s nestrpljenjem očekuje da li će i kako vlada na nju odgovoriti [...]

Barjaktarević

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-VI, I/6, pov. br. 2223, v. pov. br. 2086.

413

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji — Rim
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 110. 30. XI/13. XII

Mogu Vas već, dakle, izvestiti, da će me po svoj prilici još u toku ove nedelje NJ. V. Kralj Italije primiti u svečanoj audijenciji radi predaje notifikacije o stupanju na presto NJ. V. Kralja Petra. To mi je sinoć, prilikom diplomatskog prijema, saopštio Ministar Inostranih Dela, g. Titoni, kome

* V. pod br. 394.

sam ja odmah u četvrtak istoga dana kad sam ih primio predao kopije i te notifikacije i mojih kreditiva, i koji je sutradan odmah iste kopije podneo Kralju i s Njim o tom govorio.
Istom prilikom razgovori su bili ponovo sa g. Titonijem o maćedonskim stvarima. Gospodin Titoni mi je saopštio, na moja pitanja, da je od ruske i austrougarske strane dostavljena poverljivost italijanskoj vladi da se misli uzeti jedan italijanski đeneral za komandanta žandarmerije, koja se ima organizovati u trima vilajetima. Sa italijanske je strane odgovoreno da se Italija rado odziva takvom predlogu, nalazeći da će na taj način poslužiti i opštim evropskim interesima i interesima balkanskih naroda. Značajno je i to što mi je g. Titoni poverio, da je, dajući takav odgovor Rusiji i Austro-Ugarskoj, Italija naročito naglasila i to da se ona nada da će naimenovanje italijanskog đenerala za komandanta žandarmerije maćedonske, razbiti sumnje koje su počele otimati maha da Rusija i Austro-Ugarska imaju svoje posebične ciljeve na Balkanu i da tim svojim ciljevima one potčinjavaju i interese balkanskih naroda i opšte evropske interese. Ja sam pak sa svoje strane, izjavio g. Titoniju, da ga mogu uveriti da će naimenovanje italijanskog đenerala biti radosno pozdravljeno na Balkanskom Poluostrvu uopšte, u Srbiji ponaosob, najpre stoga, što će na taj način rusko-austriski dati više evropskog karakter, a zatim što je naše duboko uverenje da se interesi italijanski i ciljevi italijanske politike na Balkanu potpuno poklapaju s interesima balkanskih naroda, te s toga držim da svako jačanje italijanskog uticaja u raspravljanju balkanskih poslova može smatrati kao svoju neposrednu dobit.

Milovan Đ. Milovanović

Prepis. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-VI, pov. br. 2135.

414

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Austro-Ugarskoj — Beč
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 227. 2/15. XII

Kao što sam već imao čast u napred javiti Vam, juče, 1 decembra, tačno u 1 s. po podne, primio me je Njegovo Veličanstvo Car-Kralj u svečanoj audijenciji, a po uobičajenom ceremonijalu. Kako ovde nije običaj da se „Discours" drži, to sam odmah predao dotična pismena notifikovanja o stupanju na presto Njegovog Veličanstva Kralja Petra I, kao i moje akreditivno pismo, naglasivši ih sa nekoliko reči i pozdravivši Cara dužnosnom formulom. Car se na to zablagodario i odmah na prvom mestu rekao, kako se nada i veruje da će i Kralj i Vlada u Srbiji učiniti sve što je potrebno da se susedski dobri odnosi održavaju, izbegavajući "štetne agitacije", i dodao da će sa strane Njegove i Njegovih vlada biti tako isto sve učinjeno, da se održavanje i učvršćivanje dobrih odnosa sa Srbijom u svakom pogledu zajemči i obezbedi. Na što sam odgovorio, da je Srbija na Balkanu najmanje ta koja vangraničnom agitacijom međunarodne teškoće stvara, i da mislim da pravda zahteva da joj se to i prizna, što je Car smešeći se odobrio.
Na drugom mestu, posle kratke pauze, Car je dodirnuo našu skupštinsku situaciju, koja je, reče, kako izgleda, dosta mučna, pošto već izaziva krizu, ali je odmah sam dodao, kako parlamentarne situacije i u Njegovoj monarhiji, a i inače, obično nisu lake, i na moja nekolika objašnjenja, izjavio najzad, kako i sam misli da otuda ne mogu poteći ozbiljnije teškoće.
Posle druge (nešto malo duže) pauze, Car je na trećem mestu izjavio, kako je mnogo ozbiljnije ono drugo „Zavereničko pitanje" koje nosi međunarodni karakter, u koliko se tiče normalnoga saobraćavanja zastupnika stranih sila sa Kraljevskim Dvorom u Beogradu. Dužnost mi nalaže da Vam, Gospodine Ministre, verno citiram Careve reči, koje su glasile: U interesu je na prvom mestu Kralja pa i Srbije, da se oficiri zaverenici iz dvorske službe što skorije uklone, te da se na

taj način otvore vrata normalnom diplomatskom saobraćaju.
Na to sam odgovorio da će to pitanje samim menjanjem dvorskih službenika, a prema novouvedenom reglmanu, biti raspravljeno, na što je Car opet naglasio: U interesu je samoga Kralja da se ono što skorije skine s dnevnoga reda.
Posle ovoga Car je prešao na razgovor privatnoga karaktera, raspitujući se o mom školovanju i bavljenju u Beču, otpustivši me sa željom da moja misija u Beču bude uspešna.
Audijencija je trajala deset minuta.
Na završetku ovog izveštaja dodajem da je dan ranije, na Prvozvanog Andriju, kao na dan Krsnog imena Njegovog Veličanstva Kralja, ceo personal Poslanstva prisustvovao službi u ovdašnjoj crkvi Sv. Save, i da je tom prilikom prota Mišić naročitu, za taj dan prigodnu molitvu očitao.

Dr Mihailo V. Vujić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-VI, I/3, pov. br. 6921.

415

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji — Rim
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 111. 3/16. XII

Juče sam bio u poseti kod nemačkog ambasadora, grafa Montea, i tom prilikom razgovarao s njim duže od jednog časa o našim i balkanskim stvarima. Nekoliko gledišta i nekoliko misli nemačkog ambasadora koji me je, iako sam iz ranije u dobrim odnosima s njim, iznenadio kako svojom predusretljivošću tako i svojom otvorenošću, — toliko su interesantne i karakteristične, naročito kad se ima u vidu da graf Monte ima reputaciju jednog od najinteligentnijih i na berlinskom dvoru najradije viđenih nemačkih diplomata, da smatram za dužnost saopštiti Vam ih.
Odnosno 29. maja graf Monte veli da ne može da usvoji one oštre osude koje se o njemu izriču naročito u Engleskoj. Događaj je bio strašan, prava krvava tragedija u punom smislu reči. Ali ne treba zaboraviti, kad se o njemu sudi, da je i Kralj Aleksandar doveo bio stvari dotle, da više dobra i pametna izlaza nije moglo biti. Na Srbiju je taj krvavi događaj bacio senku, oštetio njen ugled u svetu, oslabio simpatije prema njoj u jednom smislu, dao njenim neprijateljima nov silan argumenat da osporavaju njenu podobnost za kulturni život. I sve je to palo u vreme kad se na Balkanu razvijaju sudbonosni događaji, od kojih može zavisiti sudbina balkanskih država i naroda. Pa ipak, sve to može da bude daleko manja nesreća nego li produženje onakve vladavine kao što je bila vladavina Kralja Aleksandra. Iz sviju današnjih neprilika Srbija može još isplivati, ako bude imala sreće i pameti, dok bi je Kralj Aleksandar morao neminovno upropastiti. Sreća je već jedna za nju što po njegovom mišljenju, balkanska kriza ima još to dugo da traje, te Srbiji ne preti opasnost da definitivna rešenja padnu sad, kad njena akcija tako rđavo stoji. Sreća je za nju dalje, što Bugarska i njen Knez postaju svakim danom sve antipatičniji u Evropi, u Nemačkoj naročito, i što Grčku vojsku niko ne uzima ozbiljno. To su već povoljne pogodbe za Srbiju da zauzme polako položaj i dobije uticaj koji njoj pripada na Balkanskom Poluostrvu. Srbija sad sama treba da ima pameti te da se konsoliduje iznutra i da svoje spoljne odnose dovede u normalno stanje. Pre svega je za to potrebno da sa svoje strane izbegava sve što podseća na događaj od 29. maja i što daje povoda ili preteksta da se potrže razgovor o tome. Zatim Srbija treba i to da razume, da, u položaju u kome se ona danas nalazi, za nju nije došlo vreme da uzima inicijativu u ma kom bilo smislu u događajima balkanskim i da svojim držanjem komplikuje pitanja i izazove nove teškoće.
Razumejući kuda idu ovi poslednji saveti, ja sam odmah odgovorio, da nema apsolutno nikakva

razloga sumnjati na Srbiju da će ona svojim držanjem i svojom inicijativom pokušati da izazove nove zaplete i uopšte davati događajima na Balkanu akutniji karakter. Naprotiv, Srbija će činiti sve što do nje stoji, da se omoguće privremeno mirna rešenja koja ne ruše status quo; prvo s toga, što je svesna svog današnjeg teškog položaja a drugo, i ponoviti, s toga što je njeno uverenje da pitanje maćedonsko nije još zrelo za onakva rešenja kakva bi jedino mogao osigurati trajan mir na Balkanu, zadovoljiv u njihovim bitnim tačkama opravdane težnje sviju balkanskih naroda. Ako, međutim, i Srbija prati budnim okom razvoj stvari u Maćedoniji i Staroj Srbiji, i stara se da se bude koliko je moguće i vojnički i politički spremna za sve eventualnosti, niko neće sporiti da to zahteva najelementarnija mudrost, jer, pre svega Srbija ne može biti sigurna da se i svi drugi nose istim takvim namerama kao i ona, i posle toga svakoga dana mogu iskrsnuti događaji, koji su jači no sve dobre namere sviju balkanskih država i sviju velikih sila.

„Imate pravo, odgovorio je ambasador, kakvo je stanje na Balkanu, ništa što bi se tamo dogodilo ne treba da iznenadi. Jednoga lepog jutra možemo čitati u novinama da se u Carigradu ili u Sofiji jedne mračne noći odigrala tragedija nalik na onu beogradsku. A šta bi sve tako što moglo za sobom povući, nije lasno predvideti."

Ambasador je zatim govorio o teškom položaju NJ. V. Kralja Petra prema prilikama u zemlji i prema raspoloženjima u Evropi. Ja sam ga uveravao da će unutrašnje teškoće biti savladane, da Kralj Petar ima sve osobine koje su za to potrebne. A nadati se da će i Evropa, kad se Kralj Petar bude dovoljno video na delu, i kad se bude oslobodio izvesnih sentimentalnih raspoloženja, primiti njegove zasluge i odati priznanje pravcu njegovom u istim kraljevskim vrlinama.

Prešao sam zatim na Maćedoniju i na reforme. Sva pamet i sva uviđavnost tu se, kako misli ambasador, mora svesti na to da se razumu teškoće i uvide opasnosti, koje su u vezi sa rešavanjem toga pitanja. Ići dalje od toga i s određenim, smišljenim planom u pogledu pozitivnih solucija pristupati rešenju maćedonskog pitanja bila bi prezompcija koja bi samo dala dokaza kako je malo ušao u pitanje i u prilike onaj koji tako što preduzima ili predlaže. Što se tiče reforama, pre svega ima da se razume i da se računa s tim, da Sultan na prvom mestu vodi brigu i mora da vodi brigu o muslimanima i muslimanskom fanatizmu. Sultan pre svega gleda na svoje interese i čuva svoju glavu i svoj presto. Ako dođe u sukob s jednom ili drugom silom, ili i svom Evropom, On može izgubiti jednu ili više provincija, može u krajnjem slučaju izgubiti i Carigrad i biti prinuđen da se seli u Aziju. Dođe li pak u sukob s intimnim osećajima muslimanskim, izgubiće presto i glavu. Pored toga Sultan je pametan čovek, On zna da je Evropi više svega stalo da očuva mir, i da su prema tome unapred utvrđene uske granice u kojima se ima kretati presija sila prema Turskoj. Ima najzad ustupaka i gubitaka, koje je Sultanu s obzirom na svoj prestiž kod muslimana daleko lakše pretrpeti posle rata, ma se za taj rat unapred znalo da mora biti nesrećan za Tursku, nego li bez rata.

S druge strane može se za sigurno držati da Bugarsku neko gura napred, okuražava je da pomaže ustanak i daje čak i novaca za to. Ambasador drži da će to biti Engleska, kojoj je pošto poto stalo da zamrsi prilike na Balkanu, da na njih privuče pažnju Rusije i da po mogućstvu na balkanskom terenu zavadi Rusiju sa Austro-Ugarskom, pa preko Austro-Ugarske i sa Nemačkom. Ruska politika nije se odrekla svojih ciljeva prema Balkanu i Moreuzima, niti se ona može njih odreći ma za kakve kompenzacije na drugoj strani. Rusija sama ne smatra da je za nju došao pogodan trenutak za rešavanje tih pitanja. Njena balkanska politika zato izgleda neodređena, često i kontradikcijona, jer, s jedne strane ona ne dopušta nikakav jači potres koji bi mogao izazvati slom na Balkanu, s druge strane pak ona ne da Turskoj da se konsoliduje, simpatično gleda i podržava sve što Tursku razriva, te da bi i mogla uvek, kad za to dobro nađe, imati mogućnost da izazove krize, i da bi takođe našla tada kod Turske što manje otporne snage. Ne bi nam čudo bilo, kad bi Rusija danas podržavala ipak narode u Maćedoniji, iako negoduje tome da se Bugarska ističe kao zaštitnik ustanka, iako naročito strahuje od toga da intervencija Bugarske ne da događajima šire razmere. Austrija, sa svoje strane, čini sve što može da u rešavanju balkanskih pitanja njoj pripadne glavna uloga i glavne koristi. Naša je politika u tom pogledu stalna, konsekventna, mudra i energična. Habzburška se Monarhija posle mnogih lutanja vratila na ideje princa

Evgenija Savojskog i svu svoju snagu, sav svoj uticaj, skoncentrisala je na Balkansko Poluostrvo. Ali je pitanje da nije malo odocnila — i tu, kao što joj se to dogodilo na drugim poljima. Pitanje je, da li nju nije kompromis sa Ugarskom, dualizam koji je ravan porazu, onesposobio za ulogu na Istoku, koju je još princ Evgenije namenjivao! Za balkanske Slovene ona u svojoj današnjoj organizaciji nije i ne može da bude privlačna snaga, a to slabi njen položaj u utakmici prema Rusiji, pa i prema Italiji. I pred svim teškoćama, pred svim tim komplikacijama i opasnostima, Nemačka i u svom interesu i u interesu Evrope smatra za svoju dužnost starati se isključivo o tome da se mir održi, da se rešenjima pa i samim isticanjem pitanja na rešavanje ne izazove zaplete, koji mogu zapaliti čitavu Evropu. Makoliko bila dostojna interesovanja stvar Maćedonskih Hrišćana, to interesovanje prestaje, gubi se, kad nastane opasnost da se baci u strahovit pustošni rat preko 200 miliona građana najkulturnijih i najbogatijih evropskih država, rat koji bi i po svojim žrtvama i po svojim posledicama bio najveća nesreća što se do sad videlo na čitavom čovečanstvu.
Ne mogu znati do koje se mere tačno nazori grafa Montea mogu smatrati i kao nazori nemačke vlade, ali svakojako oni ne mogu biti daleko od nazora nemačke vlade, jer je graf Monte ne samo ambasador nemački, nego izvesno i jedan od najvažnijih saradnika u vođenju nemačke spoljne politike.

Dr Milovan Đ. Milovanović

Original uz prepis, AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-VI, M/89, pov. br. 2149, v. pov. br. 2135.

41<u>6</u>

<u>Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London</u>
<u>Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd</u>

Pov. br. 124. 4/17. XII

Uzdržavao sam se da Vam saopštim nepovoljne i neprijatne vesti iz Beča i Beograda o situaciji u Srbiji, koje su u poslednje vreme nalazile odziva u engleskoj štampi, ali vesti koje su juče i dalje publikovane povodom audijencije koju je onomad Dr. Vujić imao kod austrijskog Cara, radi predaje svojih akreditiva i notifikacije stupanja na presto Njegovog Veličanstva Kralja Petra, ne mogu da prećutim, makako da mi je teško što moram o njima da Vam pišem.
Sadržaj jednog članka o tome „Neues Wiener Journal"-a, od utornika, reprodukovan je u jučeranjem „Standardu" pod naslovom: „The Belgrade Murders" (Beogradska ubistva). „U privatnoj audijenciji, koju je Franc Josif dao u ponedeonik novom srpskom poslaniku Car je kazao dr. Vujiću: da su krvavi događaji od 11. juna toliko naškodili dobrom imenu Srbije da, pored najbolje simpatije za srpski narod, o potpunom sporazumu između Austro-Ugarske i Srbije ne može sve dotle biti govora, dogod se kraljeubicama dopušta da igraju kakvu ulogu u dvoru, u vojsci, ili administraciji. Javna savest Evrope zahteva da se kazne sva ona lica koja nose na sebi neizgladljivu mrlju kraljeubistva, ili bar da se uklone sa javnih položaja; i Kralj Petar mora popustiti tome zahtevu čak i pod rizikom da time postane njegov položaj još teži. U pitanju je reputacija Srbije kod obrazovanog sveta, te da jedno ovako, pogotovu istorijski grozno zločinstvo, ostane neiskupljeno. Car je zatim spomenuo odsustvo koje je odobrio austrougarskom diplomatskom predstavniku u Beogradu, nazivajući to jednom blagom merom, štеđenjem osetljivosti srpskog dvora, ali iza koje će sledovati mnogo ozbiljnije i stvarnije demonstracije evropskih Velikih Sila, ako ubilačka stranka i dalje zadrži svoj upliv. Car je govorio s velikom odlučnošću i njegove reči učinile su dubok utisak na poslanika."
Vi ćete, Gospodine Ministre, najbolje znati, ukoliko je gornje saopštenje istinito, prema izveštaju

koji Vam je G. Vujić poslao, i daćete mi potrebna uputstva.
I Dejli Mejl je doneo gornji članak od svoga dopisnika iz Beča, pod naslovom „Scathing rebuke to Serbia" (Poražavajući prekor Srbiji).
Sinoćni „Glob" doneo je pak komentar o tome, „dajući izraza nadi da Srbi neće uzeti olako ozbiljnu opomenu austrijskog Cara, koji se smatra kao najmudriji i najumereniji od sviju evropskih vladara, i da on sigurno ne bi onako odrečno govorio srpskom poslaniku, da nije smatrao da mu prilike samoga dela to imperativno nalažu. On je, kao i ostali civilizovani vladari što su, povukao iz Beograda svoga diplomatskog zastupnika, da ne bi ovaj bio prinuđen, da za vreme nastupajućih praznika, uzeti udela, bez protesta, u društvu s ubicama Kralja Aleksandra, koji će biti počastvovani kao gosti Kraljevi. „Glob" sažaljeva što Velike Sile nisu preduzele slične mere čim se Kralj Petar popeo na presto, objašnjavajući njihovom uzajamnom surevnjivošću što nisu mogle odmah da se slože oko toga. One su trebale da insistiraju na kaznu zločinaca kao prvi akt nove vladavine i da ukažu Kralju Petru potporu s kojom bi mogao sa sigurnošću da osveti njihovo mrsko delo. To, što su one propustile da učine, prirodno je da je samo ohrabrilo kraljeubice u verovanju da nemaju čega da se boje. No pošto je sada progovorio austrougarski monarh i s takvim autoritetom uzeo inicijativu, možda će imati mesta nadati se, da će se oni sada od toga razuveriti i da im se neće dopustiti da vladaju zemljom koju su osramotili."
Današnje novine posvetile su najveću pažnju austrougarskim delegacijama, odnosno prestonoj besedi Franca Josifa i ekspozeu grofa Goluhovskog, u kojima se dosta opširno pominje i Srbija, ističući naročito ovaj pasaž iz Careve besede: „Zločinstvo, koje mora svakog obrazovanog čoveka da ispuni užasom, donelo je promenu dinastije u Srbiji. Nadati je se, da će ova zemlja, pod svojim novim vladaocem, biti upućena svome moralnom preporođaju i naprednoj budućnosti."
Tajmsov bečki dopisnik veli, da je grof Goluhovski najživlje osudio ubistvo biv. Kralja Srbije i Kraljice, navodeći da je Austro-Ugarska bila prinuđena da izabere manje zlo priznanjem nove dinastije, ali dodajući, da Kralj Petar mora da napregne sve sile da povrati prestige svojoj zemlji i povede je boljoj budućnosti.
I *Standardov* bečki dopisnik to isto ponavlja, više ili manje, ali dodaje još sledeće: „da se u prestonoj besedi pravi jasna razlika između Srbije, kao države, i njenog Suverena. To je zemlja, a ne Suveren, koja se okrivljuje za gnusno zločinstvo, od koga se ona može osloboditi jedino preporođajem, dok se siromah nemoćni Kralj, ovladan klikom zaverenika, pominje samo kao mogući činilac za taj preporođaj."
Da tu razliku bolje ilustruje, dopisnik dalje navodi, kako ga je pre neki dan pohodio jedan bivši srpski poslanik na strani, koji nije bio u Beogradu kad je izvršeno zločinstvo, i, na njegovo čuđenje, primetio mu: "da je bilo sasvim potrebno ono što je učinjeno. Svaki Srbin, veli, obrazovan ili prostak, tako isto govori; a oni što poziraju kao antizaverenici ili kontrazaverenici, prosto su surevnjivi na ugodne položaje koje njihovi protivnici zauzimaju. Celu zemlju treba okriviti za to zločinstvo, i ako je Kralj Petar imao kakvog udela u njemu, što nije još dokazano, on sada ispašta zato svojim ponižavajućim položajem u kome ga drže zaverenici i živeći u neprestanom strahu da se jednoga dana i njemu ne dogodi ono isto što i Aleksandru i Dragi. *Očevidno je, strani suvereni nameravaju da dođu do istine, goneći Kralja Petra da se oslobodi svoje nezdrave okoline (entourage). Ako to učini, a zaverenici znaju što protivu njega, oni će to sigurno prokazati, i onda će biti moguće da se sa svakim po zasluzi postupi*."
Propraćajući prestonu besedu i govor grofa Goluhovskog u svom uvodnom članku, Standard ovako rezonuje u pasažima koji se odnose na Srbiju:
„Odlučnost s kojom je Car osudio zločinstvo, koje je donelo promenu dinastije u Srbiji, neće iznenaditi ni autore toga nasilja, ni podanike Careva. Dok Austrija i Rusija ostanu u današnjim prijateljskim odnosima, sramni postupci Srba mogu biti samo predmet prezrivog kritikovanja, ali oni su sada dobili opomenu koju bi bilo vrlo nepametno nepoštovati. Civilizovane države u njenom susedstvu ne mogu trpeti ponavljanje prizora kao što je bilo kasapljenje biv. Kralja i Kraljice, ili beskrajno produženje insolentnog trijumfa njihovih ubilaca. I ako Srbija sačinjava jedan deo balkanskog pitanja, ona je u ovom magnovenju od manje važnosti."

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-VII, I/7, pov. br. 2171.

417

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji — Rim
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 112. 4/17. XII

Prekjuče i juče bio je u Parlamentu na pretresu budžet Ministarstva inostranih dela. Zajedno s budžetom stavljeni su bili na dnevni red i sve interpelacije i sva pitanja koja se odnose na spoljašnju politiku. To je imalo dati, dakle, ministru, g. Titoni-u, obilne prilike da iznosi stanovište vladino u pogledu sviju događaja koji danas interesuju Italiju, kao i da odredi pravac opšte spoljašnje politike italijanske.
Diskusija je bila, međutim, daleko mršavija no što se očekivalo. Sami interpelanti i pitači ograničili su se na to da obeleže svoje stanovište, ne hoteći dalje da insistiraju i da prinuđuju vladu da izlazi iz rezerve u koju se postavila i da daje preciznija i detaljnija obaveštenja. Rezerva pak vladina, koja se uglavnom objašnjuje delikatnošću položaja Italije između starih saveznika i novih prijatelja, potiče delom i iz nedovoljne spreme novog ministra, kome su pitanja spoljašnje politike bila sve do ulaza u Ministarstvo potpuno tuđa.
Najviše je ipak bilo govora o balkanskim stvarima. Opšta nota sviju govora poslaničkih je u tome: da Italija mora uzeti jačeg udela u raspravljanju balkanskih pitanja. Ministar je, kao veliki uspeh italijanske politike, objavio da će za komandanta maćedonske žandarmerije biti uzet italijanski general. Parlament je to saopštenje primio znanju sa zadovoljstvom.
O insbruškom događaju manje je govoreno no što se strahovalo. Opozicija, osećajući da bi bilo neuputno i rizično izazivati takvim diskusijama nove teškoće za obnavljanje trgovinskog ugovora s Austro-Ugarskom, rešila se da to pitanje rezerviše za izbornu agitaciju. Ona se zadovoljila za sad time da ministra, koji je toplije nego što je to običaj bio za Prinstijevog ministrovanja pomenuo Trojni savez, prinudi na formalnu izjavu da će se vlada najživlje starati da prijateljske odnose s Francuskom sve dalje razvija. I tako je opet srećno pogođen način da se i ovoga puta održi puna ravnoteža između „starih saveznika i novih prijatelja".
„Novi prijatelji" izgledaju više zadovoljni tom ravnotežom nego li „stari saveznici". Jasno je, uostalom, iako se još sad stari savez drži na nivou s novim prijateljstvom, pa se šta više njima daje uvek i pečat prvenstva u svim službenim enuncijacijama, da je ipak put savezničkim vezama na niže, dok novi prijateljski osećaji sad tek bujaju. Savez je prošlost, s kojom se još ne kida, s kojom se pokadšto još i proparadira, ali pitanja budućnosti se spremaju na terenu novih prijateljstava. I ova poslednja diskusija parlamentska, pored sve svoje površnosti i sumarnosti, daje još jedan nov dokaz, da se spoljašnja politika Italije projektuje neprestano sve to jače izvan Trojnog saveza, tražeći sebi glavnog oslonca u prijateljskim vezama s Francuskom i Engleskom.
Bilo je na dnevnom redu i nekoliko pitanja odnosno srpskih stvari. Ona su bila postavljena ranije, pre nego se Parlamenat sastao bio, i pod prvim utiscima koje je događaj od 29. maja izazvao u Evropi. Ja sam o tome blagovremeno razgovarao sa g. Fuzinatom, koji se složio sa mnom u mišljenju, da bi danas svaka parlamentarna diskusija o srpskim stvarima mogla biti samo nezgodna i neprijatna. Prema tome, g. Fuzinati mi je obećao bio da će pokušati sve što je moguće, da poslanici koji su postavili ta pitanja odustanu od njih te da se ona skinu s dnevnog reda. U protivnom slučaju, ako se u tom ne bi moglo uspeti, g. Fuzinati mi je na moju molbu obećao, da će ta pitanja izdvojiti iz opšte diskusije o spoljnoj politici i da će na njih odgovoriti on (ne

ministar) u ranijoj kojoj sednici i što je moguće sumarnije. Posle toga, ja sam o istom predmetu i u istom smislu govorio neposredno s nekolikim poslanicima, i zamolio sam i g. Barera da, ako mu se ukaže podesna prilika, i on založi svoj uticaj u ovu stvar. Sve to zajedno pomoglo je, te su sva pitanja koja su se odnosila na događaj od maja i na međunarodni položaj novog režima u Srbiji srećno skinuta, bez diskusije, s dnevnog reda.

Dr M. B. Milovanović

Original. AS, MID, PO, 1903, F-VI, D-VI, M/89, pov. br. 5284, v. pov. br. 5182.

418

Ministarstvo unutrašnjih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

— 5/18. XII

Akta Okružnog načelstva u Nišu u vezi sa istupima ruskog konzula Čahotina 1/14. XII

Načelstvo je saznalo da je g. Čahotin, ruski konsul iz Niša, govorio pre neki dan u građanskoj kasini ovdašnjoj da se Srbi ostave osvajačke politike, da će Maćedonija da pojede Srbiju i da će Srbija na proleće propasti; i da je ovo govorio u prisustvu g. g. Radosava Agatonovića, profesora; Mite Stojanovića, advokata ovdašnjeg i dr Đure Gavrića, fizikusa; Luke Marijanovića, člana Duhovnog suda; i Koste Tasića, poslanika.

Stoga potpisati

Naređujem:

Da se odmah dobave napred pomenuta gospoda, da se o podobnom saslušaju, pa zatim da se po Zakonu postupi.

1/14. XII 1903. Načelnik Okruga,
Jovan Nestorović

PRILOG:
2/15. XII

Po rešenju Načelstva No. 25011, dobavljen je danas g. Luka Marijanović, sveštenik iz Niša, star 31 godinu, vere pravoslavne, neosuđivan, (i) na pitanje odgovori:
Ne sećam se baš koga je večeri bilo, ali mislim da je bilo u sredu 26. novembra ove godine. Ja sam bio u čitaonici građanske kasine, tamo čitao novine, a tu je bio došao i ruski konsul g. Čahotin, i on je seo za stolom za kojim sam ja sedeo, pa između ostalog razgovora koji smo vodili o Maćedonskom pitanju, g. konsul je kazao, da bi bolje bilo da se Srbija okane, ostavi, osvajačke politike u Maćedoniji, jer će Makedonija pojesti Srbiju. A sem ovoga kazao je još ovo: — Da to Srbija ostavi drugom, kao npr. Rusiji, te da ona tu politiku vodi. Na što mu je Dr. Gavrić odgovorio: „Kao što je uradila u Dečanima".
Ne znam kako u početku ali posle govorilo se je o 29. maju i njegovom događaju, na šta je g. konsulu jedan od prisutnih kazao da je kod nas poginuo jedan vladalac a oni ubili deset svojih vladaoca.

On (Čahotin) je rekao: Rusija kako je da je, ona će ostati, a šta će sa Srbijom biti videće se na proleće.
Za ovim je posle govorio jedan od nas: pa i ako propadnemo bolje je da propadnemo pod Austrijom nego li pod Rusijom.
Posle između njega i g. Gavrića produžila se polemika: koji je bolji, Srbin il Rus, pa je zatim otišao.
Na ovo ću se i zakleti

Luka Marijanović
sveštenik

Za ovim upitan je Radosav Agatonović, profesor iz Niša, star [?] god., vere pravoslavne, neosuđivan. [On] odgovori:
I ja sam te večeri bio u građanskoj kasini i čuo sam kad je g. konsul ruski g. Čahotin između ostalog razgovora kazao: da bi bolje bilo da se Srbija ostavi osvajačke politike u Makedoniji i da će Maćedonija pojesti Srbiju, — već da to Srbija ostavi drugome kao npr. Rusiji, da ona tu politiku vodi. — Na ovo mu je g. Gavrić dobacio: „kao što je uradila sa Dečanima".
Za ovim, bio je govor o 29. maju i njegovom događaju, na šta je jedan od nas kazao g. konsulu da smo mi za sto godina ubili jednog a oni deset svoja vladalaca, — na šta je on odgovorio: „Rusija kaka je taka je, ona će i ostati a šta će sa Srbijom biti, videćemo na proleće".
Posle ovoga on je sa g. Gavrićem vodio polemiku koji je bolji Srbin i Rus, pa je posle toga otišao.
Na ovo ću se zakleti.

Radosav Agatonović
profesor

Posle potpisa naknadno izjavi:
Gospodinu konsulu kazao je g. Gavrić doktor, da Rusi ništa bolji nisu od Srba jer su oni za sto godina ubili oko deset careva svojih a mi jednog. Ovim rečima je hteo g. Gavrić negirati mišljenje g. konsula da su Srbi uopšte nevaljali ljudi i da ne zaslužuju milosti velikih sila, što je g. konsul toga večera tvrdio.

Radosav Agatonović
profesor

Za ovim dobavljen je g. Mita Stojanović, advokat ovdašnji star [?], vere pravoslavne, neosuđivan. Upitan odgovori:
Pred 5—6 dana uveče bio sam u ovdašnjoj građanskoj čitaonici i čitao novine. Tu sam zatekao više čitalaca. U tome je došao i ovdašnji ruski konsul g. Čahotin.
Čitatelji prepirući se sa g. Čahotinom o Makedoniji, g. Čahotin kaza, da je bolje da Srbija ostavi tu politiku da vodi Rusija.
Na ovo mu Dr. Đ. Gavrić reče, „da uradiće kao i sa Dečanima". Ja sav ovaj razgovor nisam u pojedinostima pratio, jer sam čitao novine, ali sam čuo, kad je g. Čahotin rekao: „Šta će sa Srbijom na proleće biti videćemo". Kad je malo jače zahuktao razgovor između g. Gavrića i g. Čahotina, onda se ovaj poslednji odmah ljutito digao, obukao zimski kaput i otišao iz čitaonice bez zbogom.
Na ovo se mogu i zakleti.

M. Stojanović

Za ovim dobavljen je Dr Đura Gavrić, fizikus okružni, pa o potrebnom upitan odgovori:

Pre 5—6 dana jedne večeri bio sam u čitaonici građanskoj i čitao novine, a sa mnom su sedela ova poznata [lica] g.g. Mita Stojanović, advokat, Luka Marijanović, sveštenik, g. Agatonović, profesor, i Kosta Tasić, poslanik.
Na jedan put uđe g. Čahotin sa njegovim kučetom u dosta razdraženom stanju u čitaonicu i sede između mene i g. Luke Marijanovića. Odmah je počeo g. Luku pitati o g. Mitropolitu i našem vladiki, i to na ironičan način. Šta mu je na to g. Luka odgovorio ne znam jer sam pažljivo čitao jedan članak koji me je interesovao. Zatim je prešao na politiku i rekao od prilike ovo:
„Ako se mi Srbi ne okanemo naših otimačkih namera na Staru Srbiju i Makedoniju, da ćemo biti tučeni i da će nas Austrija okupirati."
Dalje je pravio pakosne aluzije na 29. maj. Govorio je o Dečanima kako smo mi kolena priklono molili Ruse da uzmu Dečane, da je naposletku bolje što su ovaj manastir oni uzeli nego da su katolički popovi u njega ušli.
Na ove njegove ispade sva su mu gospoda u odbranu naše narodne časti ponešto rekla. Tako je g. Kosta Tasić, poslanik, rekao: „Ako nam je već suđeno da moramo propasti, onda je bolje da nas okupira Austrija nego Rusija jer ćemo pod njom bar ostati Srbi a pod Rusijom propašćemo kao i drugi Srbi koji su se u Rusiju iseljavali i sada im se više ni traga ne zna."
Gospodin Mita Stojanović rekao je i prebacio Rusima što su nas u Berlinu upućivali na Austriju i Andrašija jer nam oni ništa pomoći ne mogu.
Gospodin Agatonović govorio je o Bosni i Hercegovini i rekao je da bez pristanka Rusije, Austrija ne bi mogla Bosnu okupirati.
Ja sam mu lično između ostalog rekao ovo: „da Rusi nisu ništa bolji od nas jer su Sloveni kao i mi i imaju iste mane i vrline kao i ostali Sloveni."
„Da su i oni za sto godina ubili oko deset careva." Naravno da sam ovde malo nešto preterao i imam sad da dopunim; da nisu za sto godina deset careva ubili nego od Petra Velikoga počevši poginuli su kod njih ovi carevi: Petar II-gi, Petar III-ći, Pavle I-vi, Nikola I-vi (otrovan), Aleksandar II-gi i Aleksandar III-ći koji je umro od posledica železničkog atentata kod Borki; daklem, ne deset već šest careva nasilnim načinom umrli.
Što se Visokih Dečana tiče, kazao sam g. Čahotinu, da bi mi Srbi radije gledali da su ih zauzeli katolički popovi nego naša pravoslavna braća Rusi, i da bi čak i pretpostavili i to, da ovu našu slavnu zadužbinu i Arnauti do zemlje sruše nego da ih Rusi kao naša jednoverna i jednokrvna braća od nas otmu.
Na ovo je g. Čahotin rekao, da sam ja Srbin iz Preka i da nemam prava da govorim o Visokim Dečanima, na šta sam mu ja odgovorio, da sam ja kao prekosavski Srbin bolji Srbin nego što je on Rus, a osim toga da služim Srbiju 28 godina časno i pošteno i da prema tome imam bar toliko prava da o našim tradicionalnim stvarima govorim kao i on.
Posle ovog razgovora g. Čahotin otišao je iz čitaonice bez da je kome od nas zbogom kazao.
Na ovo ću se zakleti.

Dr. Đ. Gavrić

Posle potpisa naknadno izjavi G. Gavrić:
Posle odlaska g. Čahotina sva gospoda kritikovali su ovaj postupak g. Čahotina vrlo nesimpatično.
Jedan je od njih rekao da je g. Čahotin veliki Bugarofil i da svakom prilikom napada na nas Srbe, i da je zbog toga već imao velikih neprilika.
Pričali su da je imao u hotel Evropi sa g. Đokom Đorđevićem, potpukovnikom konjičkim, jednu za njega neprijatnu aferu a tako isto i sa g. Protom pirotskim i jednim profesorom.

Dr. Đ. Gavrić

Overava

Načelnik Okruga
Jovan Nestorović

Original. AS, MID, PO, 1904, F-IV, D-IV, pov. br. 25011.

419

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PP № 1256. 8/21. XII

Imao sam čast sinoć primiti Vašu depešu kojom me izveštavate o smrti mitropolita Firmilijana. U isto vreme primio sam i telegram skopskog generalnog konsula g. Ristića da nastanem da Patrijarh postavi arhimandrita g. Savu Protića za administratora s tim da on izvrši i popis stvari u Mitropoliji skopskoj.
Jutros sam odmah otišao Patrijarhu i molio sam ga da postupi u smislu zahteva gore izloženog. Tu sam saznao da Patrijarh doista nije primio telegram Nj. Visokopreosveštenstva g. Inokentija i to je s jedne strane dobro, jer sam tako ja bio prvi koji je Patrijarha izvestio o smrti Firmilijanovoj, te sam mogao izneti gornji zahtev pre no što bi Patrijarh mogao narediti drugo što. Na moju obrazloženu molbu Patrijarh je usvojio gornji zahtev i predamnom je poslao telegram u Skoplje arhimandritu Savi kojim ga postavlja za administratora skopske eparhije s tim da on izvrši i popis stvari u Mitropoliji skopskoj.
Posle toga prešao sam na drugi deo Vaše depeše, na pitanje kandidata Srbina na upražnjenu skopsku katedru. Patrijarh nije ni pokušao da odriče naše pravo da tu eparhiju zauzme Srbin, no kad sam mu izneo kandidaturu arhimandrita Save, on je tome bio protivan, navodeći za razlog to što je otac Sava rodom iz tih krajeva, što tamo ima svojih simpatija i antipatija, što je bio umešan u spor oko crkve Sv. Spasa; što je dakle zainteresovana njegova ličnost, te neće biti pogodan da umiri uzrujane skopske duhove (ovde misli na razmiricu Srba i Grkomana), a tamo treba gasiti a ne raspaljivati vatru. Patrijarh je jako isticao kandidaturu oca jerođakona g. Sevastijana Debeljkovića, kao novog, nezainteresovanog i nepristrasnog čoveka, koji je pogodan da umiri duhove, a koji je odličan i kao čovek i kao spreman kandidat, jer je svršio duhovnu akademiju [...?] i uživa potpuno poverenje Patrijaršije i Sinoda. Ja sam ukazao na slabo zdravlje oca Sevastijana ističući [...?] da posle kratkog vremena, koje [...?] opet ne budemo stajali pred novim izborom skopskog mitropolita i tom prilikom ponova hvalio umešnost i opremu oca Save, koji poznaje tamošnje prilike, te je vrlo pogodan za to mesto. Tad mi je Patrijarh rekao da smo mi krivi što nemamo veći broj spremnih kandidata za upražnjeno mitropolitsko mesto a on je — veli toliko puta govorio i isticao potrebu, da se u Carigrad pošalju što više mladih spremnih kaluđera Srba, koji će ovde dovršiti svoje obrazovanje pa da je to učinjeno mi ne bi sad bili takoreći bez kandidata.
Patrijarh u ovom ima potpuno pravo. Poslanstvo je u nebrojeno prilika iznosilo potrebu toga u svojim pismima Ministarstvu, no povereno vam Ministarstvo ranije nije davalo sledstva tim kao i drugim opravdanim predlozima Poslanstva (o crkvi Sv. Spasa, itd.) te je sad nastupilo ono što se moglo predviđati, t. j. da smo ostali bez spremnih kandidata, pošto je g. Sevastijan slab. Sadašnje je iskustvo dobra lekcija našem [...?] u ovom pitanju, koja, daj Bože, da se više ne ponovi, a da se ne*[...] u Carigradu imamo nekoliko spremnih kandidata, koji bi ovde učili grčki, upoznali se sa ljudima i prilikama, te bi nam kao kandidati poslužili za buduće slične eventualnosti.
Poslao sam i telegram g. Ristiću, da nastane kod g. Belajeva, da on insistira i nastane za

* Teško čitljiv tekst sačuvanog prepisa uslovljava uočljive praznine na više mesta ...

kandidaturu oca Save kod g. Zinovjeva, što bi znatno doprinelo da ambasador potpomogne na Fanaru njegovu kandidaturu. Nadam se da će g. Ristić u tome uspeti.
Jutros sam išao i u rusku Ambasadu ali sa g. Zinovjevim nisam mogao govoriti jer je on od nekoliko dana bolestan. Govorio sam sa drugim sekretarom g. Ščerbickim, koji radi ovu vrstu poslova. On mi je rekao da je Ambasada primila telegram o smrti Firmilijana i da će on u smislu našeg zahteva govoriti g. Zinovjevu. Rekao mi je, da možemo računati na pomoć rusku u ovom pitanju, jer je Ambasada već ranije izveštena o kandidaciji oca Save.

Prepis. ASANU — Ostavština M. R. br. 14243.

420

Ministarstvo inostranih dela Kneževine Crne Gore — Cetinje
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Br. 6718. 9/22. XII

Prošle godine, 3. decembra, br. 3253, saopštio sam ondašnjem „Naročitom izaslaniku" Kraljevine Srbije, da je trgovinski ugovor između Italije i Crne Gore produžen po treći put do kraja tekuće godine. Od 1. januara iduće godine ugovor sa Italijom, pored sviju nastojavanja italijanske vlade, prestaje biti na snazi. Sljestveno prestaju i oni ugovori koji se osnivaju na klauzi „Najviše povlašćene Države", među kojima i trgovinski ugovor s Kraljevinom Srbijom postoji.
Međutim, da bi se izbjeglo svako nepravilno stanje u trgovinskim odnošajima sa stranim državama, Knjaževska Vlada imala je brigu izdati Zakon o uvoznim tarifama kao i minimalne i maksimalne carinske tarife, koje stupaju na snagu od 1. januara iduće godine. Engleska, Francuska pa i Italija, pohitale su usvojiti naš tarif minimuma, privremeno, a neke samo za šest mjeseca, dokle se sklope novi trgovinski ugovori.
Da ne bi pak trgovinski odnošaji između dvije Srpske države ostali na tarifama opštim maksimalnim, umoljavam Vas Gospodine Ministre da posredujete kod Kraljevske Vlade, da bi i ona primila privremeno, na osnovi reciprociteta, dok sklopimo novi trgovinski ugovor, naše minimalne tarife.

Vuković

421

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PPN 1263. 9/22. XII

Juče posle podne Patrijarh mi je poslao jednog od svojih sekretara da me izvesti o raspoloženju sinodalnih u vladičanskom pitanju i da me umoli da mu dođem danas, rano ujutru.
U jučerašnjoj sinodalnoj sednici Patrijarh je saopštio sinodalnima smrt pokojnog mitropolita Firmilijana kao i sadržinu telegrama poslatog arhimandritu Savi, kojim ga je izvestio, da ga određuje za administratora Skopske eparhije i naređuje mu u isto vreme da izvrši popis zaostavštine umrlog Mitropolita. Po pročitanju ove depeše u Sinodu se digla velika graja, i pojedini Sinodalni žučno su napali Patrijarha što je kod živog grčkog sveštenika odredio Srbina za administratora. Joakim III branio se time što je arhimandrit Sava već zastupao Mitropolita, što

je on stariji od i što je najzad ovom eparhijom upravljao mitropolit srpske narodnosti. Čim je Patrijarh izustio ove poslednje reči pojedini sinodalni prekinuli su ga u govoru izjaviv: da se Srbima ne mogu više dati dve eparhije. Jedni su bili zato, da se Nićifor premesti u Skoplje a da se u Prizren pošlje bilo Polikarp bilo Apostol; drugi su ovu dvojicu kandidovali za Skoplje. Rešeno je, da će se izboru pristupiti pošto dođe iz Skoplja zvaničan akt, kojim će se Patrijaršija izvestiti o smrti i sarani pok. mitropolita Firmilijana. Ovaj akt, gospodine Ministre, treba da potpišu administrator Skopske eparhije i članovi crkvene opštine. Sem toga u aktu treba umoliti Patrijaršiju da Sv. Sinod što pre pristupi izboru novog mitropolita.

Patrijarhovom sekretaru odgovorio sam vrlo hladno, da sam jako iznenađen postupkom pojedinih sinodalnih i da ga ja pre tumačim kao jedan manevar upravljen lično protivu Patrijarha u nameri da ga obore, jer su nama u načelu ove dve eparhije osigurane. Nas je, rekoh, pre šest godina g. Nelidov izvestio da je jednom za svagda i načelno rešeno da će se u eparhijama raško-prizrenskoj i skopskoj postavljati mitropoliti srpske narodnosti. Nama je to, nastavih, garantovala ruska Ambasada, i ja ću joj se koliko danas obratiti i tražiti njenu intervenciju. Ako je, rekoh dalje, sinodalima stalo do toga da okušaju moć ruske Ambasade, to je njihova stvar, ja im pak mogu još danas garantovati da mitropolit grčke narodnosti neće više okupirati mitropolitsku stolicu, bilo Raško-prizrenske bilo Skopske eparhije, a neće mu se ni berat izdati.

Na molbu Patrijarhovog sekretara, da se ne obraćam g. Zinovjevu pre no što se sa samim Patrijarhom ne sastanem, odgovorio sam da mi dužnost nalaže da o svemu odmah izvestim ruskog ambasadora. Uostalom rekoh, taj korak činim u interesu samog Patrijarha, da bi se odmah presekle intrige njegovih neprijatelja u Sv. Sinodu.

Zaboravih da Vam kažem, gospodine Ministre, kako u Patrijaršiji traže novu zakačku da ometu izbor bilo arhimandrita Save, bilo jeromonaha Sevastijana, a naime: patrijarhov sekretar reče mi kako se ova dvojica ne mogu danas birati za mitropolite, jer njihova imena nisu zabeležena u neki spisak kandidata za mitropolite. Na ovo sam podrugljivo upitao sekretara: da li su u taj spisak bili uneseni pok. Firmilijan i Nićifor!?

Po odlasku Patrijarhovog sekretara ja sam odmah otišao u rusku Ambasadu, gde sam zatekao g. Mandelstama, kome sam u pojedinostima saopštio gore izloženo. G. Mandelstam mi odgovorio da je g. Zinovjev još danas poslao u Patrijaršiju g. Gramatopula da izjavi Patrijarhu da je arhimandrit Sava i Ambasadin kandidat za upražnjenu skopsku katedru. Sudeći po jučerašnjem govoru g. Zinovjeva, ja Vas mogu uveriti, reče g. Mandelstam, da Ambasada neće dozvoliti da vam se oduzme jedna od ovih dveju eparhija. Od ruskog dragomana saznao sam još da je njihov skopski konsul poslao Ambasadi vrlo povoljan izveštaj o arhimandritu Savi, a i sam se g. Mandelstam o njemu vrlo povoljno izražava, koga je on povodom svoga poslednjeg putovanja lično upoznao i čiji je gost bio.

Na moju molbu g. Mandelstam otišao je odmah g. Zinovjevu (koji zbog bolesti još nikoga ne prima) da mu o svemu referiše i da ga s moje strane umoli za njegovo energično posredovanje.

Neću da Vas g. Ministre morim sa izlaganjem razgovora, koji sam imao sa Patrijarhom, kod koga sam ostao čitav sahat. Joakim treći ozbiljno se plaši opozicije i molio me je da govorim sa grčkim poslanikom, a ako je moguće da mu govori i ruska Ambasada. Kako sam ovoga časa dobio pisamce od g. Mandelstama, kojim mi javlja, da g. Zinovjev želi da me vidi, i da će me primiti u 1 1/2, to ću gledati da zamolim Ambasadora za ovaj korak kod grčkog poslanika. Ja sam, međutim, po savetu samoga Patrijarha, poslao g. Grupčevića da obiđe pojedine sinodalne od upliva i da im otvoreno izjavi da bi izbor Grka bilo za Skopsku, bilo za Raško-prizrensku eparhiju, značio otvoren sukob sa ruskom Ambasadom, a to bi, nema sumnje, izazvalo po Patrijaršiju vrlo kobne posledice.

Ovog časa dolazim od g. Zinovjeva, gde smo postigli potpun uspeh. Na moju molbu, ambasador je predamnom naredio g. Ščerbackom: prvo, da odmah ode Patrijarhu i da mu od njegove strane izjavi, da su kombinacije, koje mu je g. Joakim III, preko g. Gramatopulosa dostavio (Polikarp ili Apostol inadmissibles, da je ruska Ambasada izradila načelno naimenovanje Srba za Skopsku i Raško-prizrensku eparhiju, da je ona u tome pitanju moralno angažovana na strani srpske vlade;

da Ambasada ne može dozvoliti da se njena reč pogazi; da bi izbor Grka za Skopsku eparhiju izazvao strašne komplikacije, koje bi po Veliku crkvu bile fatalne, jer nema sumnje da bi se u tome slučaju od nje odvojili svi Sloveni, i, najzad, da je arhimandrit Sava kandidat Carske vlade, i drugo, da takvu istu izjavi učini od njegove strane g. Griparisu i da ga umoli, da svojim uplivom, a u interesu same Velike crkve, odvrati sinodalne od ovakog jednog kobnog rešenja.
Smatrao sam za prijatnu dužnost, da izjavim g. Zinovjevu iskrenu zahvalnost Kraljevske vlade na njegovom po nas tako prijateljskom držanju.
Ovog časa posetio me je g. Matanović u nameri da mi kaže kako je od svoje vlade dobio naredbu, da se u svemu pridruži koracima Kraljevskog poslanstva u vladičanskom pitanju.

Hristić

Prepis. ASANU — Ostavština M. R. br. 14243.

422

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 127. 9/22. XII

Pre nekoliko dana došao je u London sa svojim sekretarom, Boris Sarafov, vođa jednoga dela makedonskih ustanika. Oni su odseli u istom pansionu (23 Montagne Place) gde i dr Tatarčev. Jedan moj ovdašnji prijatelj imao je s njima juče poduži razgovor, iz koga mi je saopštio kao najglavnije ovo:
"Sarafov je tražio da dođe u dodir sa engleskom vladom. Posredovanjem jednog njihovog prijatelja oni su u nedelju u veče imali na nekom privatnom mestu sastanak s jednim gospodinom, koji im je u ime Lorda Lansdauna i Predsednika Ministarstva Artura Balfura kazao da engleska vlada želi da im da na znanje da u današnjim prilikama ona neće uzimati nikakvu inicijativu u makedonskom pitanju; da ona za njih ne može ništa učiniti i da drži da je pravo da se Porti dade mogućnost (fair chance) da uz pripomoć Rusije i Austrije izvrši rusko-austrijski program reforama".
Ovo je Sarafov kazao mome prijatelju više kao uzgred, pošto ga je najpre pitao šta on misli, kakvo će držanje Engleska zauzeti u makedonskom pitanju. Kad mu je odgovorio, da se od engleske vlade, koliko su njemu ovdašnje stvari poznate, on i njegovi prijatelji koji traže autonomiju i postavljenje jednog hrišćanina za generalnog guvernera Makedonije, ne mogu u sadašnjim prilikama ničemu nadati: „Pa to su nam baš sinoć i kazali", upadao mu je Sarafov u reč, i onda mu je ispričao ono što sam napred naveo.
Smatrao sam za svoju dužnost da Vas o ovom izvestim, kako bi mogli uporediti s onim što će Sarafov govoriti kad se bude zaustavio u Beogradu, pri povratku u Sofiju. On namerava ostati ovde još 4—5 dana, a u Beogradu se zadržavati samo 2—3 dana.
Današnji „Standard" donosi jedno saopštenje prema kome je jedan „prijatelj", koji živi u Škotskoj i koji želi da ostane anoniman, upisao 1000 lira sterlinga u fond za pomoć Makedoncima. On je to učinio da pomogne fondu da može tražiti onu drugu hiljadu lira, koju je obećao dati jedan drugi anonimni prijatelj ako se do 31. decembra skupi Ł 20.000 ili sto hiljada franaka, koliko je traženo kad je otvoren upis. Do juče primljeno je Ł 17.535—4. Ima, dakle, još Ł 2464—16 da se skupi.
Pored ranije uslovno obećanih Ł 1000, Noel Bakston, sin predsednika javnoga mitinga u Sen-Džems-Holu, o kome sam imao čast u svoje vreme poslati izveštaj Ministarstvu, obećao je dati, takođe uslovno, još Ł 500.
Izgleda da se i general Couчev, takođe jedan od vođa makedonskih ustanika, sada nalazi u

Londonu. On je izdao sledeću izjavu, koju je štampao jutrošnji „Tajms”:
„Srce svakoga Makedonca biće duboko ganuto srećnom mišlju da se nedelja koju je engleski narod posvetio molitvi za mir i bratstvo, spoji sa sećanjem na makedonsko pitanje. Nedelja, 20. decembra, bio je najsrećniji dan u našem životu, kad smo u veličanstvenoj Katedrali Sv. Pavla, bili svedoci jednoga velikog skupa u toploj molitvi Svemogućemu za blagoslove mira. Kad bi svet znao s kakvom žudnjom mi čeznemo za mirom, on bi tek onda umeo da ceni kakav su dirljiv utisak na našu dušu proizvele molitve od poslednje nedelje. Neka bi te molitve dostigle Prestolu Svemogućega i nama Makedoncima donele sreću mira! ... Neka plemeniti engleski narod i njegovo sveštenstvo zna da Makedonci neće nikada zaboraviti njihove humane osećaje i humana dela. Naši neprijatelji osuđuju nas da smo mi krivi što se ne može da dođe do mira. No šta mi radimo? Mi ne izazivamo rat; mi samo stojimo s puškom u rukama i branimo od nasilja naše žene, naše sestre, naše kćeri i naše matere. Turci nas osuđuju što se borimo, i kažu da smo mi uzrok ratu. Mi ćemo se boriti, mi ćemo braniti naše žene dogod nam Bog podari života, i mi molimo Englesku da nas u tome pomogne, jer smo uvereni da nas neće ni jedan Englez prezirati što se borimo za one koje nam je Bog kazao da branimo”.
Standardov dopisnik iz Berlina javlja, da se tamo živo prati razvoj događaja i nesigurnost situacije u Bugarskoj, naročito od kako je engleska vlada dosadašnjeg otpravnika poslova u Sofiji zamenila poslanikom, u licu g. Bakanana, prvog sekretara engleske Ambasade u Berlinu od 1901. godine. Gospodin Bakanan je otputovao u vtornik iz Berlina za Englesku, a u Sofiju će otići u toku idućeg meseca. Ovde se nalazi i Ser-Francis Eliot, koji je pre neki dan imao audijenciju kod Kralja Eduarda, da poljubi ruku usled postavljenja za engleskog poslanika u Atini.

Aleksandar Z. Jovičić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-VI, pov. br. 2190.

423

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 232. 9/22. XII

Gospodin Geheimrath Witting, glavni direktor ovdašnje Nationalbank für Deutschland, namerava, kao što sam izvešten, kroz kratko vreme krenuti se na put u Bukurešt i u Carigrad radi poslova svoje banke, i tom prilikom želi doći u Beograd i zadržati se nekoliko dana tamo. Cilj je njegovog bavljenja u Beogradu, da se lično upozna sa našim prilikama, da o njima prikupi neposredno informacije i da na taj način sebi stvori sliku finansijskog i ekonomskog stanja u zemlji, kako bi bio nezavisno orijentisan za slučaj, kad bi njegova banka stupila u finansijske poslove sa našom državom ili ušla u kakva finansijska preduzeća kod nas. On želi doći u lični dodir sa merodavnim licima ne samo u finansijskoj struci, no i sa članovima vlade.
Gospodin Geheimrath Witting, koji je poviše godina bio Oberbürgermeister u Posen-u i u tome položaju igrao znatnu političku ulogu, zatim bio i ozbiljan kandidat za položaj namesnika u provinciji pozenskoj, ima veza sa državnim kancelarom grofom Bilovom i u svom sadašnjem položaju, kojega se primio iz ličnih razloga i želeći, da sebi osigura finansijsku nezavisnost.
S pogledom na ugledan položaj toga gospodina i ugled Nationalbank für Deutschland čast mi je ovim preporučiti Vam ga s molbom, da ga izvolite primiti kad Vam se bude javio i preporučiti ga i gospodinu predsedniku ministarstva.
Gospodin Witting će stići u Beograd verovatno 10. ili 11. januara po rimskom, dakle 28. ili 29. ov.m. a pratiće ga na putu g. Legationsrath von Rath, koji je pre nekoliko godina bio sekretar

nemačkog Poslanstva kod nas, a zatim se povukao u privatan život. Gospodin Geheimrath Witting želeo bi naročito još, da prilikom svog bavljenja u Beogradu bude udostojen časti, da bude predstavljen NJ. V. Kralju, a neće propustiti, da se nadležnim putem za audijenciju prijavi. No pošto se u Beogradu misli zadržati samo nekoliko dana, molio me je, da Vam već ranije saopštim tu njegovu želju, što ovim činim, kako bi ste, ako budete našli za ugodno, mogli podneti na najvišem mestu svoj izveštaj o njegovom putu i njegovoj molbi.

M. J. Milićević

Original. AS, MID, PO, 1904, F-IV, B/23, pov. br. 2197.

Na poleđini:

Odobrena audijencija.

424

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Austro-Ugarskoj — Beč
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. No. 231. 11/24. XII

Čekao sam da učinim svoje prve posete kod ambasadora (sem onih koji nisu ovde, a to su: italijanski i engleski, kao i nemačkog i američkog koji sad tek na red dolaze), kao i kod šefova u Ministarstvu inostranome pa da Vam iz razgovora sa njima iznesem važnije momente koji se naše državne politike tiču.
Francuski ambasador markiz de Reverso, sa kojim sam se po naročitoj njegovoj želji već i pre prijema kod Cara sastajao, odmah mi je, po govoru Goluhovskoga o Srbiji u delegacijama, naglasio, kako taj pasaž nije zadovoljio ne samo njega, već i mnoge druge u koru diplomatskom (poverljivo mi na pr. reče i za samoga nemačkog ambasadora). Svi manje više nalaze da je Goluhovski otišao u pogledu Srbije dalje no što je trebalo, da se upravo prebacio, jer prvo: Srbija nije ta koja danas nerede na Balkanu izaziva, a drugo i pasaž o oficirima zaverenicima bolje bi bilo da je sastavljen u duhu očekivanja, dakle, olakšavanja, a ne otežavanja situacije.
Na kraju razgovora, poverljivo mi je saopštio da će nam u slučajima, ako bi ovde kakvih neprilika imali, rado na pomoći biti, jer tako je ne samo njegovo lično dobro raspoloženje prema nama, već mu tako glase i naročite instrukcije g. Delkase-a, na čemu sam se naravno toplo zahvalio.
Ruski ambasador grof Kapnist zadržao me je gotovo sat i po, i naročito naglasio ovo dvoje: na prvom mestu, da su raspoloženja Rusije prema njegovom Veličanstvu Kralju i Srbiji vazda pravi prijateljski, da nam Rusija priznaje korektno držanje u neredima, koji se iz Bugarske izazivaju i podržavaju, i da će u svakom slučaju o tome ozbiljnog računa voditi, obećavajući nam zaštitu naših nacionalnih interesa, u slučaju i daljeg korektnog držanja radi olakšavanja reformne akcije i preporučujući nam da od te politike ne odstupamo (svoje neraspoloženje prema držanju Bugarske nije krio).
U pogledu takozvanog oficirskog pitanja, grof Kapnist ponovio mi je isto što mi je već i Čarikov govorio, a što sam već imao čast Gospodinu Ministru saopštiti, naime: da nam nešto valja što skorije učiniti i da bi možda najbolje bilo, kad bi oficiri-zaverenici, dragovoljnim uklanjanjem iz Dvorske službe, sami Kralju i Srbiji današnju situaciju olakšali. Tek Rusija to ostavlja nama, bez ikakve presije. Za Čarikova pak najzad reče, kako on misli, da će verovatno biti zamenjen novom ličnošću. Pri kraju razgovora reče mi, isto kao i markiz de Reverso, kako već, po instrukcijama grofa Lamzdorfa, ima da nas ovde pomaže u svima našim opravdanim zahtevima i da se prema

tome u hitnim slučajevima mogu i telefonom za što skoriji sastanak sa njim obraćati. Naravno da sam se i njemu na ovoj prijateljskoj gotovosti toplo zahvalio.
Prvi doglavnik grofa Goluhovskog, grof Licov, priznaje takođe da Srbija, isto kao i Rumunija i Grčka, do sada ničim nije otežavala paralelnu reformnu akciju Austro-Ugarske i Rusije, i da srpski živalj u Makedoniji, isto kao i grčki, može računati na pravednu zaštitu od bugarskog potiskivanja i zahvatanja. U pitanju zaverenika, rekao je kako on misli, da je Goluhovski svojim malo oštrijim govorom na to išao da baš stvar prema Kralju olakša, što sam bez odgovora samo znanju primio.
Iz mojih razgovora sa češkim prvakom dr-om Kramaržom neće biti bez interesa da Vam saopštim da će on po prazničnim ferijama u delegacijama naročito o Srbiji govoriti, i na prigovore Goluhovskoga naročito primetiti kako Srbija ničim nije zaslužila da joj se lekcije daju (naročito u poređenju sa Grčkom, koja je svojim ratom u god. 1897. prvi entente i izazvala), a najmanje (ako je sporazum iskren) da joj se pogledi isključivo na Beč upućuju. U pogledu oficirskog pitanja i on nalazi da bi samopovlačenje iz Dvorske službe bilo sad „drugo patriotsko delo".
Najzad da Vam potpuno poverljivo saopštim da sam se ovde u tišini sastao sa bosansko-hercegovačkim prvacima Jevtanovićem i Šolom, koji sada i sami uviđaju da im valja u crkvi mir povratiti, pa ma i sa izvesnijim ustupcima. Oni su ovde zajedno sa mitropolitom Mandićem i nadaju se da će sad stvar povoljno svršiti moći. Ovom prilikom i sâm sam ih upućivao da, po jednom skinutom crkvenom pitanju, svu narodnu snagu prikupe oko stvaranja srpskih privrednih ustanova (po primeru Srba u Trojednici) i da od sad pod tom jedino pobedonosnom zastavom narodni duh i narodnu snagu pribiraju i snaže.

Dr Mihailo V. Vujić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-VI, pov. br. 2187.

425

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj — Atina
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

\- 12/25. XII

Le journal „Néon asty", qui est une feuille indépendante et ne représente les idées d'aucun des parties politiques, publie un article sur la nouvelle politique de la Serbie dans la question Macédonienne au point de vue grec. Cet article qui est rédigé en termes violents et injurieux, contient en substance ce qui suit:
„Lorsqu'il y a quelques mois, s'est déroulé l'horrible drame de Belgrade nous avions émis l'avis — avis que les autres confrères n'ont pas voulu partager — qu'au point de vue des intérêts grecs, l'abolition de la dynastie des Obrenovitz constituait une calamité. Car cette dynastie était la meilleure barrière contre le panslavisme et toutes les tentatives en vue d'amener une coopération serbo-bulgare s'étaient échouées contre elle. Mais nos autres confrères — à de rares exceptions pres — ayant ramassé dans les rues tous le pamphlets écrits par Vladan Georgevitch [Đorđević] — celui-là même qui avait autrefois appelé les Karageorgevitch [Karađorđević] "désertérovitch" — contre le couple royal qui n'existe plus, représentaient le nouveau Roi comme philhellène. Nous savons même quoique la chose ait été tenue secrète, que des démarches ont été faites à cette époque pour que la Chambre grecque emit un vote de félicitations au nouveau Roi qui montait sur le trône dans des circonstances si terribles. Quelques mois s'étaient à peine écoulés et la situation s'est éclaircie. Le nouveau Roi s'est trouvé bientôt dans une situation bien difficile vis-à-vis des Cours Européennes aussi bien que de son peuple. Mais cela est une question d'ordre interne qui

ne nous intéresse pas; nous avons nos propres plaies dont nous pouvons nous occuper. Cependant cet état de choses ne pourra qu'influer sur la politique extérieure de la Serbie. La nouvelle dynastie cherche maintenant a créer une diversion, par une action extérieure afin de se dérober aux difficultés intérieures. Ainsi la coopération serbo-bulgare entre maintenant dans la phase de sa réalisation. Sarafow, qui a reçu un accueil si enthousiaste à Belgrade, l'a déjà déclaré au rédacteur du „Temps" de Vienne, en disant que la coopération serbo-bulgare est un fait accompli. En effet, depuis quelques mois, on exporte ostensiblement des fusils et des munitions a la Vieille Serbie et on équipe en Serbie des bandes insurrectionnelles, ce qui a provoqué le grave incident entre le Ministre de la guerre et le représentant de la Turquie qui a du partir pour Constantinople pour donner des explications verbales à son gouvernement. De plus le Gouvernement serbe commence à prendre officiellement part à cette question ayant demandé, à ce quil paraît, à la Porte d'étendre les réformes dans les districts de Macédoine où elle prétend que les Serbes sont en majorité.

Quels sont les dangers résultant, pour nous, de cette coopération, nous l'avons déjà prédit et nous le voyons maintenant réalise. La Serbie, qui, sous la dynastie austrophile des O'brenovitch, avait une attitude, hostile aux Bulgares et à leurs revendications et amicale envers les Grecs et l'Hellénisme, entre maintenant dans la sphère de l'influence du Panslavisme et le nouveau Roi "philhellène" dont l'avènement au trône nous avons salué a Athènes, commence à remplir ses engagements. Ainsi l'immixtion des Serbes dans la question Macédonienne augmente les dangers du printemps. II n'y a que la Grèce qui n'a aucune politique, macédonienne ou autre, ayant confié les questions afférentes à la vie nationale à des Padanos qui ne savent que comment porter leurs uniformes à l'étranger, elle apprendra un beau jour que toutes ces questions ont été résolues contre elle. Alors on aura probablement préparé l'annexion de la Crète pour endormir les sentiments populaires et chacun cherchera à jeter la responsabilité sur les autres".

D. Trangullis

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-V, I/1, br. 2257.

426

Konzulat Kraljevine Srbije — Priština
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 1238. 12/25. XII

Ovde se neprestano govori, i među predstavnicima vlasti i među varošanima Turcima, da i Srbija priprema komitske čete i pušta ih preko granice. Ja sam i ranije odsudno pobijao te glasove i pre no što sam dobio Vaše pismo od 19 pr. mca PP № 4957*. Ali otkad imam poslednji izveštaj iz Gilana, iako Kraljevska Vlada, sudeći po Vašem pomenutom pismu, nema veze sa komitskim četama, ima nekoga u Srbiji, koji mimo nju radi. Iz daljih redova videćete, da izlazi da je ovaj posao u rukama ljudi, koji vodeći opoziciju Kraljevskoj Vladi, ili jasnije reći novome stanju u Srbiji, ne štede ni svoju otadžbinu ni ovo srpskoga naroda u ovim stranama. Da Vam izložim samu stvar.

Po izveštaju koji imam iz Gilana od 4. ov. mca, nekoliko dana pre pomenutoga datuma prešla su granicu četvorica dobro naoružanih ljudi. Išli su noću. Prvo su došli u Ranilug, odande u Kamenicu, opet se vratili u prvo selo, pa se potom povukli preko granice. U oba sela prenoćili su po jednu noć. Od ove četvorice jedan je rodom iz Raniluga, jedan iz Kamenice a dvojica su od

* V. pod br. 387.

Crnogoraca, naseljenih na granici. Cilj im je dolasku bio da raspitaju hoće li naši ljudi u Izmorniku i Krivoj Reci da prime oružje i da budu gotovi za događaje koji predstoje. Crnogorci su još korili naše ljude, što u svojim selima trpe Arnaute za poljake a to i jest za osudu. Koliko se moglo saznati, ovi su se izaslanici vratili nezadovoljni.
Još mi se odonuda javlja, da su pre 5—6 dana neki seljaci iz Domorovca, idući u Bujanovce na pazar, na mestu zvanom Ploče, u Kondžulu, naišli na četiri srpske šajkače. Nisu im sasvim prilazili, bojeći se da ih kogod namerno ne pazi, ali su, tvrde, primetili, da je jedna bila kuršumom probivena. Ne zaustavljajući se, nisu seljaci mogli primetiti da li je onde bilo krvi ili drugih kakvih tragova.
Ove šajkače nemaju veze sa onom četvoricom koji su dolazili do Kamenice, ali što dalje sljeduje u ovom mom izveštaju može i imati.
Po Gilanu se i izranije priča, da se u Srbiji upisuju ljudi u komite i da se spremaju četnici koji će na proleće, naporedo s bugarskim komitama, upasti u Tursku. Koliko bi se ovaj narod radovao pokretu za oslobođenje, toliko ga se i plaši, iz obzira što ga je malo prema Arnautima, te se boji konačnog istrebljenja pre no što bi bilo mogućno priteći mu u pomoć i zakloniti ga. Da se glasovi o spremanju komitetskih srpskih četa rasprostiru, jako je pomogao neki Panča Popović, trgovac sin pok. Koste ekonoma, pređašnjeg mitropolitovog namesnika. Vrativši se pre nekoliko dana iz Soluna, gde je bio radi trgovine, ovaj Pančo kao sigurnu stvar priča, da se u Srbiji obrazuju komitske čete, koje će predvoditi pređašnji prištevski konsul. Po rečima Pančeta, pređašnji će konsul dokazati svoj patriotizam i požrtvovanje svoje ovim pregnućem za oslobođenje. Samo se čeka da padne prvi sneg.
Da nije ovoga prvoga snega i da označeni vođ nije ovamo poznat kao čovek sasvim drugojačijih sklonosti, moglo bi se bar nešto i verovati u ove priče, ali ovako neće biti ozbiljnijeg čoveka koji ovde može videti što nalik na istinu. Gilanci ne veruju da mogu dočekati da u pređašnjem konsulu vide vojvodu i pregaoca za njihovo oslobođenje. Oni uviđaju nešto sasvim drugo u puštanju ovih glasova. Gilanci nisu po poruci prijatelja pređašnjeg konsula odbili primiti učitelja koje je postavilo Ministarstvo Inostranih Dela, pa im se čini da se sprema spletka sa komitama, da im se ona dva prijatelja na taj način osvete što se nisu stavili u opoziciju Ministarstvu i njegovim naredbama, koje nikako nisu u volji onoj dvojici rastavljenih prijatelja.
Ovako mi saopštava moj izveštač iz Gilana. Može ovde biti i preterivanja, koja dolaze samo iz prevelike bojazni od ona dva čoveka od kojih ovaj svet ima mnogo ružnih uspomena iz zajedničkog im rada. Ali svakojako valja bolje pripaziti našu granicu, da bi se izbegle neprilike do kojih nepažnja može dovesti i Srbiju i ovaj svet ovamo.
Ovim pronašanjem glasova o srpskim komitama, Turci redovno pokrivaju arnautske zločine. O ubistvu Taška, sina Borđa Vasiljevića iz Prištine, o čemu sam imao čast izvestiti Vas svojim pismom od 5. t. t. PP № 1229, imam sad pouzdanije izvešće. Taško kao siromašan čovek, koji ovde nije mogao zaraditi ni porez da plati, otide u Srbiju. Radio je dunđerluk u Kuršumliji. Sa 300 groša zarade krene odonud ovamo svojima na viđenje. Granicu je sigurno prešao bez pasoša. Omrkao je kod Dumnice i pošao u han da prenoći. Handžija Zećir-Topal ubije ga i opljačka do gole kože. Taško je donet u Prištinu pretrpan senom da se ne bi videlo kako može biti opljačkan jedan čovek. On je putovao samo sam. Nije ni druga u putu imao, kamo li da je s komitama i naoružan granicu prešao.
I ovde u blizini Prištine, u Gračanici, potražiše Arnauti komite onako na svoju ruku. Desilo se u nedelju 7. ov. mca. Oko 7 sati uveče jako zalajali psi u jednom kraju Gračanice. Misleći da su naišli lopovi, seljaci izbace nekoliko pušaka na lavež pasa. U selu za pakost ima nekoliko arnautskih kuća, te jedan odmah otrči u arnautsko selo Ajvalija, koje je odande jedno pola sata udaljeno, i odande dovede na stotinu oružanih Arnauta. Ovi onu noć pretresu selo tražeći komite. Komite nisu našli, ali su Gračaničani zlo zapamtili onu noć, jer su ih Arnauti dušmanski tukli. Pa malo Turcima bi što ljudi izvukoše batine, ni za što, no ih i vlast uzimala na odgovor za pucanje. Jedva su se odgovorili da su imali proševinu, koju su puškama oglasili.

Krađe su redovna pojava. Pre tri nedelje Arnauti iz Karadaga oteraše volove Krste Dobračanca iz Pančela u Gilanskoj kazi.

Idući po posetama o Bajramu kod predstavnika vlasti, čuo sam od Mutesarifa, da se sad po prazniku nada valiji. Kod Fuad-Paše ovdašnji inženjer reče mi da valija dolazi radi drumova, koji će im prvi biti za Pretolac ali se potuži da nemaju dovoljno para.

M. Marković

Original. AS, MID, PP, 1903, I/9, br. 5313.

427

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji — Rim
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 118. 13/26. XII

S obzirom na tesan odnos, u kome pitanja na Krajnjem Istoku i zapleti između Rusije i Japana povodom Mandžurije i Koreje stoje prema balkanskim pitanjima, smatram za dužnost izvestiti Vas o jednom razgovoru koji sam imao sa francuskim ambasadorom, g. Barerom, odnosno glasova o neminovnom i skorom ratu između Rusije i Japana, koji sve više otimaju maha u evropskoj štampi.
Pre svega g. Barer odsudno tvrdi, da će Francuska upotrebiti sve i sva da toga rata ne bude. Njoj ne može nikako ići u račun, da njenoj saveznici Rusiji budu vezane ruke u Koreji i Mandžuriji i da se tamo na Krajnjem Istoku iscrpljuje njezina i vojna i finansijska snaga, dok se na drugim stranama ističu i rešavaju najkrupnija pitanja, koja zahtevaju punu kooperaciju rusku i francusku, da bi kako ruski tako i francuski interesi dobili potrebne zaštite i da se ne bi stvorili faits accomplis koji kompromituju budućnost jedne ili druge saveznice. Gospodin Barer je uveren da ni Rusiji nije nikako stalo do rata, naročito zbog ubrzanog toka koji su dobili događaji na Balkanu.

Međutim, nije nemoguće, i ako se prema gornjim postavkama ne može smatrati kao mnogo verovatno, da ipak dođe do rata na Krajnjem Istoku. I u Japanu a i u Rusiji, naročito u redovima onih koji su na čelu vojske i uprave na Krajnjem Istoku, ima jakih ratnih struja. Nemačka sa svoje strane rado bi videla da se Rusija i Japan zarate, jer bi onda ona postala neophodna Rusiji, pa bi mogla i bez ikakva rizika balkanske i maloazijske stvari raspravljati u duhu svojih i austrougarskih interesa. Konstatovano je već da one vesti s Krajnjeg Istoka koje nose nemačku etiketu, imaju tu karakternu osobinu što se trude da predstave kako japanske pretenzije svakog dana sve to više stavljaju na tešku probu rusko častoljublje i dostojanstvo Rusije. Izjave grofa Bilova prilikom poslednjih diskusija u Rajhstagu imale su takođe cilj da utvrde jasno, kako Nemačka ostavlja i osigurava Rusiji slobodne ruke na Krajnjem Istoku, te da na taj način daje nove rane ratnoj struji ruskoj protivu Japana.
Meni se čini da italijanska politika u pogledu balkanskih pitanja postaje u poslednjim danima

kolebljivija i strašljivija. Ja sam pomenuo i o tome g. Bareru, koji se složio samnom ne samo u konstatovanju toga fakta, nego i u mišljenju da će rusko-japanski zaplet i opasnost rusko-japanskog rata, koji bi opet bar za neko vreme, dao Nemačkoj presudnu reč u balkanskim i uopšte u evropskim pitanjima, biti jedan od glavnih uzroka tome.

Dr M. B. Milovanović

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D/-IX, I/11, pov. br. 2009, v. pov. br. 2094.

428

Poslanstvo Kraljevine Srbije — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

- 13/26. XII

Iz mojih depeša od prekjuče i juče videli ste da sam odmah po svome povratku na dužnost uspeo [...?] ovdašnjeg ruskog ambasadora i vaseljenskog Patrijarha da njima govorim o pitanju koje nas u ovom trenutku najviše okupira, tj. o izboru novog mitropolita u Skoplju na mesto preminulog g. Firmilijana.
Kod Zinovjeva zatekao sam njegovog drugog sekretara g. Ščerbackog koga je kao što Vam je poznato iz izveštaja g. Hristića od 10 ov. m. PP. Br. 1263*, g. Zinovjev slao kod Patrijarha Joakima i kod grčkog poslanika g. Griparisa, da im u njegovo ime izjavi kako je ruska vlada moralno angažovana za izbor Srbina mitropolita u Skoplju i kako ona ne može dozvoliti da se [...] a poslednjega još da umoli da svojim uplivom u interesu same Velike crkve, odvrati sinodalne od svakog drugog rešenja skopskog vladičanskog pitanja.
Gospodin Ščerbacki je u mome prisustvu saopštio g. Ambasadoru da je ispunio dati mu nalog i bio i kod Patrijarha i kod Griparisa. Patrijarh mu se, veli, usprotivio neodlučan, jer među sinodalnima ima ličnih protivnika koji bi mogli poslužiti se ovim slučajem da ga obore. Primećivao mu je, kako po pravilima Velike crkve svaki mitropolit mora da je svršio bogoslovske nauke, a to naš kandidat arhimandrit Sava nije učinio. Za Sevastijana rekao mu je da bi lakše prošao na izboru pošto ga poznaju u Patrijaršiji i uživa njihove simpatije. Na primedbu g. Ščerbackog da je Sevastijan bolestan, odgovorio je Patrijarh da bi mu se posle posvećenja moglo dati osustvo da ide na lečenje u [...], a za to vreme da bi ga mogao zastupati arhimandrit Sava. Saopštio je g. Ščerbackom i to, da Porta nastojava na izboru Srbina za mitropolita, jer se boji nereda u Skoplju.
Grčki poslanik izjavio je g. Ščerbackom da nema još nikakvih instrukcija iz Atine, kako da se drži u ovom pitanju, nu da će, ako mu se drukčije ne naredi, podržavati kod Patrijarha i Sinoda kandidaturu arhimandrita Save, koga ruska Ambasada preporučuje. Moram odmah ovde dodati da ni g. Zinovjev ni njegov sekretar ne poklanjaju mnogo vere obećanjima g. Griparisa. Nu malo čas bio je kod mene jedan dopisnik novina i saopštio mi je kako dolazi od g. Griparisa i kako mu je isti kazao da će za mitropolita u Skoplju biti izabran Srbin, verovatno arhimandrit Sava.
Pošto glavno težište za molbu novog mitropolita leži kod Patrijarha i kod sinodalnih mitropolita, to sam juče posle podne posetio NJ. Svetost i trojicu sinodalnih, od kojih sam samo jednog, mitilinskog mitropolita Kirila, zatekao kod kuće.
Patrijarh me je primio svečano kao novo akreditovanog poslanika kod NJ. V. Sultana, i kod njega sam ostao ceo sat. Izneo sam mu sve razloge crkvene i političke prirode, koji govore za izbor Srbina na mesto pok. mitropolita Firmilijana i predočio sam mu sve rđave posledice koje bi izbor

* V. pod br. 421.

Grka neminovno imao i po međusobne odnose naših jednovernika u Skoplju i po naše odnose sa Patrijaršijom, sa kojom mi hoćemo da ostanemo u crkv. zajednici. Upozorio sam ga na koristi koje bi u današnjim mutnim prilikama na Balkanu, Velika crkva mogla imati od brzog zadovoljenja svoje slovenske pastve, jer bi time verovatno privukla sebi i veliki broj Egzarhista, koji su danas kao Bugari izloženi mržnji i gonjenju Turaka. Nisam mu krio da bi odstupanje od već jednog donesenog rešenja načelnog, da se u eparhijama, skopskoj i prizrenskoj, postavljaju Srbi za mitropolite, izazvalo veliko negodovanje među srpskim stanovnicima tih eparhija i dalo povod nemilim sukobima, koji bi izazvali mešanje Turaka u naše međusobne odnose i svršavao se sa poniženjem Velike crkve. Kazao sam mu kako smo u 1897. god. mi samo po predlogu ovdašnje ruske Ambasade pristali na onaj poznati kompromis sa administratorstvom Firmilijanovim koji nas nije potpuno zadovoljavao, i kako je stoga i carsko ruska vlada angažovana u ovom pitanju, te će se eventualno protiviti izboru Grka za mitropolita u Skoplju. (Patrijarh mi je odmah rekao da mu je to već izjavljeno od strane ruske Ambasade kao i da Porta preporučuje da se izbegava sve što bi moglo izazvati nered). Najzad sam mu predočio da mi pri izboru naših kandidata nismo isticali naročito naše podanike, da bi samo sv. Sinodu olakšali izbor i da od predložena dva kandidata dajemo prvenstvo arhimandritu Savi samo zato što je on stari sveštenik patrijaršijski, što je stariji čovek i što uživa poštovanje u svojoj eparhiji, te bi stoga njegov izbor bio od naroda radosno pozdravljen. Dodao sam da nam ne bi bio protivan ni izbor Sevastijanov, nu da je on siromah bolestan i da bi se lako mogli kroz kratko vreme naći ponovo pred istim pitanjem, a to bi bilo štetno za sve. A ako moraju biti predložena tri kandidata, rekao sam NJ. Svetosti da ću mu predložiti trećeg, čim od Vas dobijem za to ovlašćenje.
Patrijarh je vrlo pažljivo saslušao moje razloge i priznao im je osnovanost. Nu, ipak, dodao je, Velika crkva pri izboru novog mitropolita mora se obazirati na pravila crkvena, koja zahtevaju teološku spremu kandidata, i paziti da kandidat u svakom obziru bude dostojan visokoga čina koji mu se izborom daje. Pitanje o nasledniku Firmilijanovom pretresano je već u sednici Sv. Sinoda, nu mišljenja su odnosno kandidata podeljena. Na kraju krajeva biće izabran Srbin, ali bi možda bilo dobro poslati privremeno u Skoplje privremenog mitropolita, da upravlja eparhijom do izbora i posvećenja Srbina za mitropolita. (Ja sam to mišljenje odmah odbio, s navodom da bi se takovo privremeno izašiljanje protumačilo kao izigravanje ranijeg načelnog rešenja Patrijaršije i imalo iste posledice kao i izbor Grka). Primećuje kako se u ovo čisto crkveno pitanje meša i politika i kako mu je pre dva dana dolazio ovdašnji rumunski poslanik g. Lahovari da traži, po primeru našem, izbor jednog Rumuna za mitropolita u Prespi. (Odgovorio sam mu da ovde ne može biti reči o upoređenju prespanskog kraja sa skopljanskim, jer dok u ovom poslednjem žive u velikoj većini Srbi, dotle u prespanskom kraju jedva da ima Rumuna ili bar onih koji se za takove osećaju). Iznosi mišljenje da bi se za trećeg kandidata mogao uzeti veleški mitropolit Polikarp, koji zna srpski i koga Grci smatraju za Srbofila. Na posletku, obećao je da će Sinodalnima saopštiti sve moje razloge, kao i poruke ruske Ambasade i Porte i da će izbor novog mitropolita odložiti za koji dan, dokle mu ja ne saopštim i trećeg našeg kandidata.
Da bih Njegovu Svetost raspoložio više u našu korist, ja sam mu saopštio kako sam prilikom moga bavljenja u Beogradu nastojavao kod Vas da se dugujuća subvencija Patrijaršiji izmiri, i kako ste mi Vi sasvim nasigurno obećali da će biti učinjeno najdalje do Božića. (Nisam mu hteo kazati da je subvencija već ovde, jer me u Poslanstvu uveravaju da će izgled na subvenciju Božićne praznike moći povoljno uticati na Sinodalne. A dodao sam i to da mi je u Ministarstvu obećano da će se preko naših konsula dejstvovati na mitropolita Nićifora i na novog mitropolita u Skoplju da oni što skorije izmire Patrijaršiju u njenim potraživanjima od njih. Patrijarh mi je blagodario na ovom mom nastojavanju u oba pravca).
Od Patrijarha išao sam da učinim posete trojici od najvažnijih sinodalnih mitropolita: efeskom, diditičkom i mitilinskom. Od njih sam našao kod kuće samo poslednjega i govorio sam mu o istom kao i Patrijarhu. I on me uverava da će Srbin biti izabran, ali kao i Patrijarh poziva se na neka crkvena pravila, koja zahtevaju teološku spremu kandidata.
Pošto sam saznao da naš prijatelj biv. jerusalimski patrijarh Nikodim ima upliva na članove sv.

Sinoda, to sam danas poslao k njemu, pa [...] Halku G. Grupčevića da ga u moje ime umoli za njegovu pomoć pri izboru Srbina mitropolita u Skoplju, što je Patrijarh i obećao g. Grupčeviću. A danas po podne ići ću kod Velikog vezira i kod ministra spoljnih poslova da ih izvestim o mome povratku na dužnost i da ih ujedno umolim da urednim načinom dadu znati Patrijaršiji da Sultan neće potvrditi izbor Grka, pošto bi to moglo izazvati u Skoplju nerede, koje ne mogu u ovom trenutku želeti ni Sultan ni Porta.
Sinoć je bio kod mene crnogorski otpravnik poslova g. Matanović da mi saopšti kako je dobio nalog od svoje vlade da u pitanju koje nas zanima, bude sa mnom solidaran i kako je već o tome govorio sa grčkim poslanikom koji, veli, priznaje opravdanost naših zahteva i obećava u tom pravcu dejstvovati na Patrijaršiju. Ujedno me je g. Matanović ovlastio da mogu danas izjaviti Velikom veziru i Tefik-paši da je u ovom pitanju Crna Gora potpuno solidarna sa Srbijom.
Jutros sam primio Vaš jučerašnji telegram, kojim mi preporučujete nastojavati na kandidaturi arhimandrita Save i ujedno me ovlašćujete istaći kao trećeg kandidata hilandarskog arhimandrita Vićentija ili sinđela Mirona. Ja ću, gospodine Ministre, u svemu postupiti po Vašim uputstvima i nadam se i sam, da ćemo, uz pripomoć ruske Ambasade, uspeti da za naslednika Firmilijanovog bude izabran jedan od naših kandidata, a prvenstveno otac Sava.
Bio sam danas i na Porti, ali nisam našao ni Velikog vezira ni Ministra spoljnih poslova. Govorio sam sa pomoćnikom Ministrovim — Naum-pašom i molio sam ga da oni od svoje strane nastojavaju kod Patrijarha da izbor padne na jednog od naših kandidata da bi se izbegli mogući neredi. Naum-paša obećao je da će u tom smislu pisati Patrijarhu.

Đorđe S. Simić

Prepis. ASANU — Ostavština M. R. br. 14243.

429

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Poslanstvu Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London

Br. 13593. 14/27. XII

U vezi sa pismom toga Poslanstva od 27. oktobra t. god. br. 311 o informaciji za srpsku školu u San-Francisku u Americi, Ministarstvu je čast moliti Poslanstvo, da ono poznatim mu već putem, po priloženim izveštajima ispošlje ček Andrejevića i K°. Br. 25896 na 177.67 dolara g. Sebastijanu Daboviću svešteniku i upravitelju crkve i škole u San Francisku za tamošnju srpsku školu, koliko je Arhijerejski Sabor na predlog gospodina mitropolita Inokentija rešio da se kao pomoć tamošnjoj srpskoj školi izda, i njegov odgovor o prijemu novaca izvoli Poslanstvo iskazati i poslati Ministarstvu radi dostave duhovnom Sudu.
Šalje se i pismo za upravu pomenute škole — pod Br. 1417.

Po naredbi Ministra
blagajnik

Original. AS, MID, Poslanstvo — London.

430

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin

Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 234. 14/27. XII

Vesti o odsustvima, koja su dobili izvesni poslanici velikih sila u Beogradu, zanimale su u poslednje vreme ovdašnju štampu, no čini mi se, da je interesovanje ovdašnjeg javnog mnjenja za taj predmet manje intenzivno no što se ono pokazuje u austrougarskim i ruskim listovima.
Kad sam poslednji put sastao se sa baronom Rihthofenom, i on mi je govorio o toj stvari, no naglasivši naročito, da mi svoja saopštenja ne čini radi toga da ih dostavim Kraljevskoj vladi, pošto bi me u slučaju potrebe naročito za to molio. Baron Rihthofen koristio se je tom prilikom, da mi izjavi da odsustvo nemačkom poslaniku nije dato tek sada, naročito, u kakvoj političkoj nameri, no da je on to odsustvo za ovogodišnje praznike dobio već mnogo ranije na svoj zahtev, zbog toga što želi da poseti svoju ženu u Montreux-u, i pošto mu u svoje vreme, t.j. avgusta meseca, odsustvo, koje je tada bio tražio, nije moglo biti odobreno zbog tadašnjih prilika kod nas i u Turskoj. Ono, istina, sada koincidira sa odsustvima izvesnih drugih poslanika, koja su im data s naročitom namerom. O ovome ima uostalom pomena i u mojim letošnjim izveštajima.
U ovom smislu puštene su i u listove poslednjih dana inspirisane beleške.
Iako o celoj toj stvari, razume se, vi imate neposredna i mnogo tačnija službena obaveštenja, opet smatram za dužnost saopštiti Vam impresije, koje sam o njoj prikupio ovde u privatnom razgovoru sa raznim merodavnim licima. Po njima, izgleda mi da je držanje velikih sila, naročito Rusije i Austro-Ugarske, za poslednja dva tri meseca, u pitanju, koje je još letos pokrenuto izjavama Cara Franca Josifa u telegramu NJ. V. Kralju, i ruske vlade, u službenom communiqué-u „Praviteljstvenog Vesnika", uzelo oštriji karakter, no što je to tada bio slučaj. Imam razloga verovati, da je to posledica sastanaka evropskih vladalaca, naročito sastanka u Mürzsteg-u. Po uveravanjima koja su mi činjena u razgovoru o tom predmetu, tome držanju nije uzrok želja da se NJ. V. Kralju stvaraju teškoće, na protiv, sa nekih strana rečeno mi je da postoji mišljenje, kao da će baš takvo odsudnije jednovremeno držanje od strane nekoliko sila Njegovom Veličanstvu olakšati postupanje u smislu želja koje su ranije već iskazane. Odsustva poslanika treba da obeleže nemogućnost, u kojoj se nalaze vlade velikih sila, da svojim predstavnicima dozvole dodir sa izvesnim ličnostima, koje su u dvorskoj službi, prilikom njihovog dolaska u dvor o zvaničnim prijemima i svečanostima. Po svemu što sam o toj stvari imao prilike čuti, izgleda mi da bi uklanjanjem tih ličnosti sa položaja koje zauzimaju, želje velikih sila bile zadovoljene, i da ni jedna od njih niti je tražila niti za sada misli zahtevati da se oni kazne. Sve uviđaju teškoću položaja, a kao da se pomalo svaka od njih i ustručava da otvoreno izađe na sredu sa pozitivno obeleženim zahtevom, te su za sada zauzele poznato vam držanje; no ovo, ne verujem, da će lako napustiti.
Imao sam priliku videti u poslednje vreme nekoliko predstavnika finansijskih krugova, i po mišljenjima, koja sam od njih čuo, moram pomenuti, da se u ovima uviđa, pa čak i sažaljeva, što se s pogledom na unutrašnji položaj u zemlji ovakvim držanjem stvaraju Kraljevskoj vladi teškoće.
Neću da propustim ovu priliku, a da Vam ne skrenem naročito pažnju na to da se i u ovoj prilici, kako mi se čini, držanje nemačke vlade s obzirom na držanje drugih mora obeležiti kao za našu zemlju relativno povoljno, kao što je nemačko postupanje i do sada u izvesnim prilikama, od letos, u kojima su druge sile zauzele oštriji i određeniji ton, bilo blaže. Iako, razume se, Nemačka ne može, a da ne postupa, odgovarajući sporazumu, koji gore pomenuh i koji, kao da postoji između careva, mora se priznati, da je i u ovoj prilici tom postupanju dala formu za nas nevređajuću i čak pokazala da polaže na to da se to zna.

M. J. Milićević

Original. AS, MID, PO, 1903, I/40, pov. br. 2253, v. pov. br. 2251.

431

Generalni Konsulat Kraljevine Srbije u Mađarskoj- Budimpešta
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 110. 14/27. XII

Sa neurednosti ovdašnje pošte zbog Katoličkoga Božića, tek sam sinoć pročitao u beogradskim listovima da je poslanik Samurović uputio na Vas interpelaciju, zašto niste popunili mesto Generalnog Konsula u Budim-Pešti — i da ćete Vi na tu interpelaciju odgovoriti 20. ov. mes. Toj interpelaciji prethodile su grdnje, u dva-tri beogradska lista protiv Madžara, kako prave smetnje i neprilike našoj izvoznoj trgovini, pa kako su te „smetnje i neprilike" savršeno izmišljene, a kako je i sam interpelant trgovac-izvoznik, te ne može biti neobavešten — to je nesumnjivo, da je i ovde jedan od onih čestih slučajeva, kad se pod zlatnim ogrtačem državnih interesa prikriva golotinja sićušnih, sebičnih težnji. No ja niti sam pozvan, niti bi uputno bilo da o tome raspravljam.
Ali kako se time posredno, plašljivo — ipak je preostalo nešto respekta prema očiglednosti istine — hoće da predstavi, kao da ste Vi prenebregli svoju dužnost da se starate o zaštiti srpskih interesa na strani — to smatram da će biti sasvim umesno ako Vam uputim ovaj tačan izveštaj o odnosima i poslovima našim ovde. Ja bih to učinio i onda kad bih imao da se izvinjavam prema onoj narodnoj pesmi „radi bismo kazat' dobre glase — ne možemo nego kako jeste" — tim pre treba to učiniti sad, kad se odista odnosno naših interesa ovde nemam našta potužiti.
Na prvom mestu dužan sam izvestiti Vas, da mi danas ni pred jednim ugarskim ministarstvom nemamo kakvu nerešenu i neraspravljenu stvar. Jedina reklamacija koja nam nije bila primljena, to je traženje Ministarstva Narodne Privrede da Ugarsko Ministarstvo Zemljoradnje odobri provoz preko Klenka, a ne preko određenih graničnih stranica, jednom transportu zaklane živine. Nalog Ministarstva Narodne Privrede bio je telegramom i zato sam odmah sam otišao da ga izvršim, bazirajući zahtev na čl. II Konvencije, koji se odista može razumeti i tako da ide u prilog traženju Ministarstva Narodne Privrede. Posle dužih savetovanja izjavljeno mi je, da pored najbolje volje ne mogu to učiniti, jer, u smislu čl. I Konvencije, ni Ugarska prema Srbiji ni Srbija prema Ugarskoj ni u jednoj prilici do sad, od kako postoji ugovor, nije dopustila provoz preko drugih stanica, nego samo određenih, pograničnih, ni za životinje, ni za njihove proizvode. Rečeno mi je, da Ugarska ni prema ostalim susednim državama ne odustaje od toga, a da Srbija najdalje ide u primenjivanju tog ograničenja. Izvestio sam odmah o tome g. Ministra Narodne Privrede, molio da mi se dostavi bar jedan sličan prethodni slučaj, na da onda podnesem predstavku, ali Ministarstvo Narodne Privrede, i ako je proteklo više od mesec dana od njegovog prvog traženja, nije ništa odgovorilo, a ja sam se privatno izvestio, da je odista uvek dosad tako rađeno kao što mi je kazano u Ministarstvu Zemljoradnje i zato nisam ništa dalje ni preduzimao. Inače u svima drugim traženjima mi nailazimo na najbolju predusretljivost. Prekjuče, na prvi dan Božića, pristao je načelnik Ministarstva zemljoradnje g. Lešćanski da izuzetno dođe u kancelariju, da nam izda dozvolu za prevoz stoke iz Švajcarske, koju je dozvolu telegramom tražilo od Generalnog Konsulata Kraljevsko Poslanstvo u Beču. Naša izvozna trgovina u vremenu od 22. septembra do 12. decembra ove godine pokazala je napredak, a ne opadanje, kao što se frazama dokazivalo u dva-tri beogradska lista. Baveći se od toga dana do sad ovde, ja sam pribrao tačne podatke o tome i mislim da će Vas interesovati, pošto ste Vi baš 22. septembra ove god. uzeli upravu Ministarstva Inostranih Dela.
Prema podacima Izvozne Banke od 22. septembra do 12. decembra ove god. prodato je goveda srpskih 29.072 grla. Cena je varirala između 40—72 krune. A prošle godine od 22. septembra do 12. decembra prodato je srpskih goveda 22.022 grla. Cena je varirala između 42—68 krune.

Srednja cena ne može se utvrditi tačno, jer je velika diferencija u cenama zbog velike razlike u kvalitetima stoke. Ali kad se posebno uzme, cene su bile u glavnom jednake, samo što je u upoređenom odseku vremena ove godine veća količina govedi prodata, nego u istom odseku vremena prošle godine, a to je, razume se, opet napredak.
Trgovina sa svinjama još bolje stoji: ne samo što je ove godine veća količina prodata, nego su i cene znatno bolje. Prema službenim podacima režije na pijaci u Štajnbruhu od 22. septembra do 12. decembra ove godine prodato je srpskih svinja 40297 komada. Cena se kretala između 54 i 62 kruna. Srednja cena 57 kruna. A prošle godine u istom odseku vremena prodato je 37.138 srpskih svinja. Cena je varirala između 49—59 kruna. Srednja cena 54 kruna. (Ako bi bilo potrebno, mogao bih Vam odmah poslati na pregled detaljne izveštaje o svakoj nedelji dana posebno, ali ja sam izveštaje iz svih 12 nedelja tačno sabrao.) Pri ovom upoređenju treba još imati na umu, da je upoređeni odsek vremena iz prošle godine bio prva sezona posle zabrane izvoza, koja je trajala skoro celu godinu dana.
Uostalom, listovi koji su lamentirali kako su naši interesi ovde napušteni, kako naša izvozna trgovina propada, zaustavljali su se samo na opštim mestima; nijedan dokaz, nijedan slučaj nisu ni iznosili. Jedino je „Trgovinski Glasnik" u broju od 23. novembra ove godine propustio jedan dopis u kome se i nešto bliže i pozitivnije tvrdilo. Tamo je rečeno, da je sadanji ugarski ministar zemljoradnje g. Bela Talijan krvnički raspoložen prema Srbiji (radi boljeg efekta potegnuto je čak i njegovo srodstvo po ženi s pokojnim Kraljem Aleksandrom) i tvrdilo se izrično da je on iz mržnje prema nama smenio dosadanjeg glavnog marvenog lekara u Štajnbruhu g. Dr-a Junga i na njegovo mesto „postavio jednog Srboždera, koji nam već počinje praviti neprilike". Jedino na osnovu tog saopštenja druga dva lista pisala su o neprilikama „koje nam prave Madžari i udarila u grdnju protiv njih", što je odista „stalan repertoar" nekih naših listova. Međutim, u istini Madžar Talijan Srbin je ponajpre, jer ga je Srpkinja i rodila. Istoga dana kad je naimenovan za ministra posetio je Srpski Konsulat i ne samo što nikakva neprijateljstva prema Srbiji ne pokazuje, nego se i po radu njegovom i po radu njegovih organa, naročito veterinarskih, jasno vidi da je dobro raspoložen prema Srbiji, na koju ne bi ni imao razloga da bude kivan, kad je uzeo onoliki novac iz nasledstva pok. Vel. Todorovića.
Laž je, da nam je činio kakvu pakost smenjivanjem glavnog lekara u Štajnbruhu. Taj Srbožder koga je on postavio i koji nam je još pre mesec dana „već počeo praviti neprilike" — to je čisto beogradska fantazija, jer taj Srbožder u Štajnbruhu prosto i ne postoji i dan danas kad Vam ja ovo pišem Dr Jung je još glavni marveni lekar u Štajnbruhu. I ne samo to, nego Vas ja mogu uveriti da su madžarski veterinarni organi u Štajnbruhu, koji zacelo ne bi prkosili raspoloženju ministra zemljoradnje, tako daleko od svake želje da prave smetnje i neprilike našoj izvoznoj trgovini, da je *za ovo kratko vreme od tri meseca bilo već osam slučajeva u kojima su oni naredili da se poneki zaraženi srpski brav sasvim inkognito sahrani*, ne praveći zbog toga smetnje ostalom njegovom društvu i ne naređujući zbog toga ograničenu (delimičnu) zabranu uvoza iz Srbije, mada su na to po Konvenciji imali *prava*.
„Trgovinski Glasnik", istina, brzo je ispravio svoju pogrešku i odmah posle nekoliko dana saopštio tačno stanje stvari i, uzgred, priznao „da u Budim Pešti poslovi u Konsulatu idu sasvim pravilno". Prekjuče u uvodnom članku, u broju 275, to je priznao i za trgovinske poslove, jer govoreći o odnosima Srbije i Ugarske kaže od reči do reči ovo: „U poslednje vreme su se trgovinski odnosi Srbije sa susednom državom srećno popravili, a mi se nadamo da će ovaj obrt na bolje uzeti vremenom sasvim prijateljski oblik". Ali oni drugi listovi, koji su podigli više vike ni oko šta, nisu imitirali njegov primer, tako, da se još može očekivati, da i dalje napamet iznalaze smetnje i brzopleto oglašuju rat Madžarima, upravo Austriji, jer, za čudo, kod nas se nikako u štampi ne pravi razlika između Ugarske i Austrije, već se iz mržnje prema Beču obično grde i napadaju Madžari.
Samo što taj način izazivanja preko naših listova može odista izazvati i stvoriti "smetnje i neprilike", jer nikome nije pravo kad se bez razloga napada, a Madžari su i inače veoma osetljivi na to. Za sada, baš zato što to nisu pisali naši ozbiljniji listovi, to nije ovde ni primećeno, i

nikakvih „smetnja i neprilika" i nema.
To je, uostalom, sasvim prirodno. Još u prvom svojem izveštaju od 5. oktobra ove godine ja sam predviđao da nam Madžari za sad neće činiti nikakve neprilike, jer na trgovinsku politiku svuda presudno utiče celokupna politička situacija, pa ni Ugarska ne može u tome biti izuzetak. A cela politička situacija, u ovom pogledu, ide danas očevidno u našu korist: prvo, zato što su Madžari danas i suviše zauzeti svojim unutrašnjim zadatkom, da što više plodova saberu iz svoje tridesetšestogodišnje smišljenje, energične i sistematske borbe za nezavisnost Ugarske, tako da su svu mržnju koncentrisali na Beč, a drugo i zato što se u Pešti vrlo dobro uviđa da smetnjama koje bi činili našoj izvoznoj trgovini danas ne mogu menjati ni Ministarstva u Srbiji, a još manje pravac srpske spoljne politike. A bez cilja ne izazivaju neprijateljstva ni mnogo jači i potpuno samostalni narodi, najmanje za to imaju razloga Madžari sad, kad je vrlo blizu dan, kad će oni rizikovati svoj mir, da dobiju potpunu državnu samostalnost. Produžavanje opstrukcije, i posle pozitivnog uverenja da Car daljih koncesija ne može davati, ne znači ništa drugo do težnju da se stalno podržava ogorčenje prema Beču i uzbuđenost duhova u narodu, kako bi se u takvom raspoloženju mogao sačekati trenutak podesan za proklamovanje samostalnosti Ugarske. U tom cilju slažu se sve Madžarske stranke, kao što se lepo videlo ne iz onih burnih manifestacija celog Sabora protiv Kerbera i Austrije — jer se posledice tako otvorenih postupaka lako daju paralisati, a često se i ne pojave, nego se sve završi samo kao trenutna bura — nego iz onih otkrovenja, koja su u Saboru ovih dana nenamerno učinili pojedini politički prvaci u ličnoj oštroj polemici, koju su započeli poslanici Geza Polonji i Grof Aponji, a koja je nesumnjivo obelodanila da su baš u doba najogorčenije javne međusobne borbe u Saboru sve madžarske stranke tajno stajale u dosluhu, kako će da što više izvuku od Beča.
Sa tih razloga Madžari mesto neprijatelja upućeni su da traže svuda prijatelje, a u prvom redu među najbližim susedima. I oni odista pokazuju dosta raspoloženja prema Srbima.
Pored toga što ne čine nikakve smetnje našoj trgovini, kao pre, dokaz je o njihovom izmenjenom raspoloženju in melius i *držanje madžarske štampe, koja se prema Srbiji i događajima od 29. maja ponaša mnogo drukčije od bečke štampe*.
Ovdašnji listovi često preštampavaju, po novinarskoj dužnosti, razne izmišljene vesti i tendenciozno napisane beleške iz stranih listova; oni ih ovde više ne izmišljavaju. Međutim, do 29. maja glavna je borba protiv pok. Kralja Aleksandra vođena baš u madžarskoj štampi; pojedini peštanski listovi pisali su svakodnevno o Srbiji, više gotovo nego o Ugarskoj i čak su uz članke i ilustracije donosili. A ima većih uglednijih listova ovdašnjih koji čak neće ni da saopštavaju lažne i tendenciozne vesti austrijskih, nemačkih i engleskih listova, vesti koje mnogi srpski listovi revnosno pribiraju i publikuju. (Pre pet dana „Budapešt Hirlap", koji je od ovdašnjih listova ponajgore raspoložen prema Srbiji naročito prema današnjim našim prilikama, preštampao je iz engleskih listova poznatu senzacionu istoriju o odnosima NJ. V. Kralja prema zaverenicima, ali je u tekstu dodao za izjavu, na kojoj se cela istorija zasniva, da je to „izjava, koju je kao bajagi dao Kralj Petar".
Na posletku za osnovanost gledišta da Madžarima nije do neprijateljstva sa Srbijom, dao je dosta dokaza i poslednji govor grofa Tise u Saboru, zajedno sa posledicama toga govora. I ako grof Tisa nije išao daleko u svom govoru, ipak nisu bili zadovoljni što je i dovodio u vezu rešenje vojnih predloga u Ugarskoj i zaplete na Balkanu, pa su se odmah i u štampi i u Saboru čule mnoge značajne i otvorene izjave, koje se u glavnom svode na to: da Madžari ništa ne traže na Balkanu. S takvim pogledima, koji u istini vladaju u madžarskom narodu, ne bi ni nama bilo teško da se složimo. Samo treba negovati takvo njihovo raspoloženje i s obe strane prihvatiti mere, kojima bi se došlo do stvarnog zbliženja. Imam pozitivnog uverenja da prvi ljudi srpskog naroda u ovim krajevima, koji je najviše patio od nadmoćnosti Madžara, rade na stišavanju mržnje i sporazumevanju sa Madžarima, taktično i polako, da ne bi povredili osetljivost narodne mase — jer uviđaju, da je danas najpotrebniji put: put sporazuma.
Samo za taj sporazum mi smo najviše zainteresovani i na nama ostaje dužnost da uzmemo inicijativu.

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-VI, I/5, pov. br. 2234.

432

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Austro-Ugarskoj — Beč
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. № 233.
Strogo poverljivo 15/28. XII

Smatram za dužnost da Vas izvestim o pogledima koje na situaciju prema i u novopazarskom sandžaku imaju vođe našega bosansko-hercegovačkog naroda, Jevtanović i Šola, sa kojima sam o tom ovde poduže konferisao. Pre svega oni utvrđuju već poznati nam fakt, da se Austro-Ugarska u Bosni i Hercegovini grozničavom žurbom sprema i to ne za odbranu, već očigledno za dalju akciju, jusqu'au delà de Mitrovitza. Podignuti su utvrđeni logori, snabdeveni potpunom ratnom spremom, a poznato Vam je, naravno, i kako se tamo sad upućuju njihove najbolje vojne snage, pored Albdija naročito general Vajgl. Našim tamošnjim narodnim prvacima izgleda da se i u crkvenom pitanju baš zato sad i hoće da učine koncesije, kako bi se za slučaj daljega prodiranja srpski narod u Bosni i Hercegovini zadovoljniji osećao. Naročito im još pada u oči to što austrougarski agenti u Plevlju podstiču narod na otpor i neplaćanje novih nameta.
Jednom rečju njihovo je potpuno uverenje, da Austro-Ugarska želi da, baš naročito u novopazarskom sandžaku, bude na proleće pokreta ili bar nereda, kako bi dobila povoda za eventualno dalje prodiranje do na Kosovo — u smislu one po nas fatalne odredbe Berlinskog ugovora. Posle dobrodošle joj „nevesinjske puške" trebalo bi joj danas kakva Sjenička ili Novopazarska. Istisnuta iz Nemačke i Italije (koja joj danas i u Albaniji na putu stoji), Austrija, pretvorena u Austro-Ugarsku, hoće sav svoj germanski Drang nach Osten da svede na zauzimanje srpskih pokrajina.
Pred ovakvom opasnošću političkog umiranja srpskog naroda (ako bi se, ne dao Bog, ova težnja i ostvarila) naši poznati narodni prvaci iščekuju od nas da im za svaki slučaj uputstva damo. Oni i sami nalaze da bi za danas najbolje bilo, kad bi „reformna akcija" koliko-toliko uspela da mir očuva, i s toga su mišljenja da i s naše strane ne bi trebalo (po primeru Bugara) izazivati događaje, kojima se (naročito bez ikakva sporazuma sa Bugarima) samo treći koristiti mogu. Dođe li ipak do prodiranja Austro-Ugarske na Kosovo, naši prvaci želeli bi da znaju, šta im u ovakvom slučaju činiti valja prema sporazumnom držanju (eventualnoj akciji) Srbije i Crne Gore. Ja Vam, Gospodine Ministre, najpoverljivije izložih zebnje i poglede naših narodnih prvaka iz Bosne i Hercegovine, čija imena, kao što znate, naročito treba da ostanu u tajnosti. Sa svoje strane mogu Vam, u prilog ovih pogleda, pouzdano navesti samo toliko da se i ovde u samim njihovim publicističkim krugovima (zvanično se, naravno, sve to ugušuje i poriče) ne veruje u punu iskrenost njihove „paralelne akcije" sa ruskom, no se na protiv sve više širi uverenje da će se ne samo morati, već da je za njih i korisnije, da dođe do oružane intervencije. Naravno, da bi u tom slučaju za njih najkorisnije bilo kad bi mi nerede izazvali, a oni došli da red i mir povraćaju. Ovdašnji turski ambasador i sam veli, da predviđa velike opasnosti od udešene intervencije trećega, koji im je već Bosnu i Hercegovinu oduzeo. Ali šta vredi sa Turcima govoriti? Naročito se meni ovde valja čuvati od ovoga, koji se milošću Goluhovskoga na svom ambasadorskom položaju održava. Uostalom, isto je tako neiskreno i držanje bugarskog agenta, kao i uvek i svuda, koji još ne nalazi za potrebno da ovim pitanjima samnom pogovori (ma da je prvih dana, preko drugoga, to sam nagoveštavao).

Dr Mihailo Vujić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-II, I/3, pov. br. 2243.

433

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji — Rim
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 121. 15/28. XII

Grof Maljano, poslanik italijanski u Beogradu, sad je u Rimu, došav iz Pijemonta, gde je bio na odsustvu, po naročitom pozivu svoga ministra. Rečeno mu je u Ministarstvu, toliko pozitivno znam, da čeka u Rimu nalog za odlazak na svoju dužnost. Da li će pak grof Maljano otići u Beograd pre naše nove godine ili posle, za sad još ništa nije rečeno. Čini mi se da ovde strahuju da Italija o novoj godini ne bude sama od velikih sila u Beogradu, pa se zato još ne može da odluči. Kad bi se moglo u tvrdo znati da francuski poslanik ostaje za novu godinu u Beogradu, to bi sigurno uticalo na odluku Italije.
Poverljivo mi je saopšteno iz ruskih diplomatskih krugova da će za ruskog poslanika u Beogradu biti naimenovan g. Gubastov, ruski poslanik na Vatikanu. Gubastov je bio ranije ruski poslanik na Cetinju, a pre toga dugi niz godina ruski konsul u Beču. Dobar je Slovenin, koji razume i pravilno ceni austrougarsku politiku na Balkanu. Poznaje lično NJ. V. Kralja, visoko ga ceni i ima simpatija prema Njemu. Mi bi svakojako imali da budemo zadovoljni naimenovanjem Gubastovljevim.
Koliko sutra potražiću Gubastova, pa ako mi i on sam bude potvrdio svoje skoro naimenovanje u Beogradu, izvestiću Vas o tome dopisom. Takođe ću Vas depešom izvestiti ako budem saznao da grof Maljano dolazi u Beograd pre naše nove godine.

Dr M. B. Milovanović

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-IX, I/11, pov. br. 2224, v. pov. br. 2209.

434

Ministar inostranih dela Kneževine Crne Gore Gavro Vuković – Cetinje
Predsedniku vlade Kraljevine Srbije Generalu Savi Grujiću - Beograd

- 17/30. XII

Prilikom našeg sastanka u Carigradu, u mjesecu septembru, izmijenili smo misli o situaciji na Balkanskom Polu-Ostrvu i složili da je ona pogibeljna, kako za naš narod u Turskoj, tako i za obije Srpske Države. Saglasili smo se u tome, da su odnošaji između Srbije i Crne Gore onda bili nikakvi, ali onda nije mogla pasti odgovornost ni na jednu niti na drugu stranu, jer je to bio reflekt prošlog zlog režima. Uvidjeli smo i to da je hitna potreba ispraviti naše odnošaje.
Rastasmo se u Carigradu s takvim obećanjem i Vi pođoste u Srbiju da zauzmete Predsjedništvo Vlade, koje Vami bješe jošt onda namijenjeno, a ja sam se vratio u otadžbinu s uvjerenjem da ćete se javiti Knjaževskoj Vladi čim dođete u Srbiju, i učiniti, prema obećanju, sve što Vam patrijotska dužnost nalaže, da Kraljevina Srbija i Crna Gora, stupe, jednom za vazda, u takve

odnošaje i sporazum koji se ničim pokolebati nemogu.
Od toga doba prošlo je blizu četiri mjeseca, a od Vas ne dobih ni jedne riječi, u smislu, da rečem, našeg preliminarnog sporazuma. Iz mnogih razloga, a sa teškim strpljenjem, Vaše odlaganje pripisivao sam savlađivanju unutrašnjih poslova na koje ste naišli čim ste u Srbiju došli.
Stanje pak stvari na Balkanu, ma da prividno izgleda utišano, postalo je očevidno prijeteće, tako da smo na pragu bliskih opasnih događaja, koji prijete, ni manje ni više, nego našem opstanku. Bugari od toliko godina javno pred cijelim svijetom, na očigled nama pa i samoj Turskoj, pripremaju sve ono što se sad razvija u Makedoniji. Stoga je dovedena do toga položaja, da joj natrag nemože biti. Ratoborni duh u Bugarskom narodu montiran je do toga oduševljenja ili razdraženosti, da ona mora pošto zašto stupiti u akciju. Turska, i ako ne bi željela rata, možda će biti prinuđena prva latiti se krajnjih mjera. Austrija, ma da je prividna, momentalna saveznica s Rusijom u pitanju našeg istoka, čini ratne pripreme metodično, a u poslednje vrijeme i naglo. U našem susjestvu, u Boki Kotorskoj i Hercegovini, grade se razna utvrđenja. Načinjaju se strategijski putovi. Čemu ne smeta zimska sezona. Snabdjevaju se tvrđave ratnim materijalom i provizijom. Broj vojene snage takođe nagomilava se sistematično. Što biva u našem susjestvu isto se događa i u vašem, o čemu ste izvjesno obaviješteni. Čuli ste što se zbori u Mađarskim delegacijama, javno i jasno, kakvi položaj Austro-Ugarska namjerava zauzeti prema događajima na Balkanu.
Sljestveno nemojte se čuditi našem nestrpljenju. Neizvjesnost u našim odnošajima, u ovakvim prilikama postaje ne samo nesnosna, nego i do krajnosti opasna, za obije strane. Sve ovamošnje patrijotske krugove teška briga mori i moriće sve donde dokle Srbija i Crna Gora ne stupe u tijesni sporazum; jer je svak svjestan da što bude s jednom, morati će neizbježno i s drugom Srpskom Državom biti.
Po nalogu moga Uzvišenoga Gospodara, a u ime opstanka obije Srpske Države pozivam Vas Gospodine Generale, da sklonite Kraljevsku Vladu da stupi s Knjaževskom Vladom u svima pojedinostima Zajedničkog držanja, prema opasnim okolnostima u kojima se nahodimo. Da se dogovorimo o zajedničkoj akciji; jer rat izgleda neizbježan. Da se priugotovimo na sve žertve, koje od nas cijo srpski narod s pravom očekuje.
Ako sve ovo naskoro ne udesimo, zamislite kakvu strašnu odgovornost, pred budućnošću srpskog naroda, na sebe primamo; jer, baš njemu viša opasnost prijeti, sa svakoje strane, negoli i jednom balkanskom narodu. Nemojte oklevati, jer, smo još na vrijeme sve udesiti da izbjegnemo svako iznenađenje, već primite ovu našu ponudu s povjerenjem.
Crna Gora je ratnički dovoljno spremna i gotova na sve žertve. Oružja imamo dosta, municije dovoljno. Artiljeriju ako ne veliku, imamo dobro uređenu. Sva je pažnja najozbiljnije obraćena na organizaciju vojske. Jednom riječju mi smo jednodušno gotovi da stupimo s vama u sporazum, samo očekujemo da se na ovi poziv odazovete i da nam pružite vašu ruku.

Gavro Vuković

Original, AS, MID, PO, 1904, F-IX, D-IV, pov. br. 2720.

435

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 243. 17/30. XII

U vezi sa mojim pismom od 9. ov. m. Pov. №. 232* čast mi je izvestiti Vas, da me je danas posetio g. Geheimrath Vitting i saopštio mi, da će po najnovijim svojim dispozicijama već 26. ov. m. stići u Beograd. Gospodin Viting želi da pokloni naročitu pažnju pivarama, rudnicima i pitanju građenja sporednih željeznica.
Saznao sam, da se Kancelar grof Bilov, koji je g. Viting-u dao naročitu službenu preporuku za tamošnje nemačko Poslanstvo, i lično interesuje za njegov put i da mu je pisao, da bi želeo da ga vidi, kad se bude s puta vratio.
Ovom prilikom mi je čast, ponovo moliti Vas da izvolite učiniti, što budete našli za umesno, da se g. Viting-u kod nas ukaže što ljubazniji i predusretljiviji prijem, kako bi sa svoga bavljenja kod nas poneo što povoljnije upečatke.

M. J. Milićević

Original. AS, MID, PO, 1904, F-I, D-IV, pov. br. 2252, v. pov. br. 2197.

436

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 244. 17/30. XII

Kad sam tu skoro imao da sprovedem po Vašem nalogu ovdašnjem holandskom poslaniku svojeručno pismo NJ. V. Kralja, kojim je NJ. V. Kraljici Holandskoj notifikovao Njegovo stupanje na presto, imao sam priliku govoriti sa g. van Tets-om o diplomatskim odnosima između Srbije i Holandije, koji su usled događaja od 29. maja prekinuti. Moja misija, koju sam imao na dvoru NJ. V. Kraljice kao izvanredni poslanik i punomoćni ministar, akreditovan od NJ. V. Kralja Aleksandra još u avgustu 1901. godine, prestala je samom smrću Njegovom, a posle toga niti je moje akreditovanje obavljeno, niti je holandska vlada ponovo akreditovala svog dotadašnjeg poslanika u Beogradu.
Iz razgovora sa mojim holandskim kolegom dobio sam impresiju, kao da se je u Hagu očekivalo da ću ponovo biti akreditovan na holandskom dvoru, kao što su mi letos obnovljene kreditive i za Berlin. A i pre toga razgovora bio sam već doznao da se je holandska vlada u svoje vreme službeno obaveštavala ovde o načinu na koji je izvedeno vaspostavljanje diplomatskih veza između Srbije i Nemačke usled promene na prestolu, i naročito tražila izveštaj o tome, kad sam ja ponovo postavljen za poslanika u Berlinu i dobio svoje nove kreditive. Gospodin van Tets prilikom pomenutog razgovora stavio mi je na raspoloženje i zvaničan tekst izjave ministra inostranih dela g. Melvil van Lindena, kojom je Parlament pre nekoliko nedelja pri rešavanju o budžetu Ministarstva inostranih dela, a odgovarajući na pitanje, koje mu je o tome bilo postavljeno, obavestio o sadašnjem stanju odnosa između Srbije i Holandije. U prilogu pod ... čast mi je poslati Vam prevod te izjave.
Gospodin van Tets, koji mi je naročito naglasio da nema nikakva naloga od svoje vlade u tom pitanju, niti zna kako će ova dalje u njemu postupiti, reče mi, da on lično misli da bi holandska vlada opet akreditovala svog poslanika, kad bismo mi to isto učinili kod njih. Politički i obični administrativni poslovi, koje imamo sa holandskom vladom, ne bi me opredelili, da Vam o ovoj stvari naročito i toliko pišem, jer oni nisu mnogobrojni. No nema sumnje, da su haška konferencija i njom stvoreni izborni sud stvorili i izvesne redovne odnose između obeju vlada, koje, po mom skromnom mišljenju, Srbija nema razloga da zanemari i potcenjuje. Ako joj je

* V. pod br. 423.

učastvovanjem u Konferenciji 1899. godine, prvi put, od kako postoji kao država, ukazana čast, da kao ravnopravni član evropske zajednice zasedava na skupu evropskih, pa i najstarijih država, njoj su u ustanovama, koje je Konferencija stvorila, data izvesna prava, kao što je članstvo njenih sinova u izbornom sudu i zasedavanje njenog zvaničnog predstavnika kod holandske vlade u administrativnom savetu izbornog suda, koji vodi nadzor nad međunarodnim biro-om toga suda, kontroliše njegovu finansijsku upravu i rešava o reparticiji troškova.
Besprekidno korišćenje tim preimućstvima i pravima od strane Srbije obeležilo bi, da se kod nas polaže važnost na priznanje njenog članstva evropske zajednice, i na stvarnu manifestaciju njene mukom stečene nezavisnosti. A napustiti upotrebu tih prava, ne po smišljenom planu, no prosto zbog toga što su je jedan prelom u državnom životu i smrt vladaoca presekli, držim da ne bi odgovaralo pravilnom shvaćanju o zadatku i položaju Srbije kao nezavisne države.
Članstvo Srbije u izbornom sudu i ustrojstvo toga suda i administrativnog saveta stvaraju poslove između srpske i holandske vlade, kao što su zvanična saopštenja o radu sudskom koja je letošnjim prekidom sasvim prestala, i prepiska o njegovim administrativnim potrebama.
Svi me pomenuti razlozi pokreću, da Vam, Gospodine Ministre, podnesem izložena saopštenja i da Vas umolim, da izvolite uzeti u ocenu pitanje o vaspostavljanju redovnih diplomatskih odnosa između nas i Holandije. Pošto je ovo, držanjem koje je holandska vlada, po primeru engleskom, letos bila zauzela pri dolasku NJ. V. Kralja Petra, dobilo jedan zaseban oblik, bilo bi, po mom mišljenju, dobro, kad bi Vašem konačnom rešenju i eventualnom akreditovanju dosadašnjeg poslanika u Hagu prethodilo nezvanično poverljivo sondiranje holandske vlade. Kad bih u tom pravcu dobio Vaš nalog, ja bih ovde imao puta i načina, da Vam pribavim tačna obaveštenja o načinu na koji bi ona u tom slučaju postupila.

M. J. Milićević

Original. AS, MID, PO, 1903, I/40, pov. br. 2251, v. pov. br. 2198.

437

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji — Rim
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 123 18/31. XII

Sinoć, 30. decembra po novom kalendaru, NJ. V. Kralj i Kraljica primili su celokupan diplomatski kor, koji im je podneo svoja čestitanja za novu godinu.
Serkl je trajao ravno dva sahata, od 10 do 12 noću. Njemu nije prisustvovao niko od ministara, izuzev ministra Kraljevog Doma, koji se ubrojava u dvorsko osoblje, predstavom na prijemu au grand complet.
I Kralj i Kraljica su izgledali vrlo dobro raspoloženi. Sa mnom su i On i Ona razgovarali poduže i vrlo ljubazno. NJ. V. Kraljica je sve gotovo vreme govorila o NJ. V. Kralju Petru i o deci NJ. V. s puno hvale i puno ljubavi. Ističući naročito dobrotu srca našega Kralja, Kraljica je blagoizvolila pričati mi, kako je na Cetinju On činio mnoga dobra naročito deci i kako su ga deca i sirotinja uopšte obožavali. NJ. V. Kralj, pružajući mi ruku s ljubaznim osmehom, počeo je razgovor rečima, da smo pre neki dan imali prilike da se o svemu razgovaramo i da sumnja da će od toga doba pa do danas biti čega novog od značaja bilo u Srbiji bilo uopšte u svetu. Pitao me je, da li imam skorih vesti o Kralju, pominjući kako je video u nekim novinama da je Kralj slab bio, ali kako On ne veruje da je to bilo šta ozbiljno, jer je siguran da bi inače Kralj Petar izvestio o tome Njega i Kraljicu. „II est toujours si bon pour nous, et nous l'aimons beaucoup", bile su reči Kraljeve. Ja sam potvrdio da je sigurno da NJ. V. Kralj nije bio ozbiljno bolestan, i da beogradski

listovi nisu uopšte ni pominjali nikakvu bolest Njegovu. Prešav zatim opet na prilike u Srbiji i na diplomatske neprijatnosti u Beogradu, Kralj je dao izraza svojoj nadi, da će sve to brzo proći, da je potrebno samo oružati se strpljenjem, dodav, da je on uveren, poznajući Kralja Petra, da se na njega može pouzdati i u pogledu energije, kad je energija potrebna, i u pogledu strpljenja, kad treba računati sa strpljenjem.

Dr M. B. Milovanović

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-IX, I/11, pov. br. 2263, v. pov. br. 2224.

438

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Poslanstvu Kraljevine Srbije u Austro-Ugarskoj — Beč

— 20. XII 1903/2. I 1904.

U vezi s Vašim pismom od 14 ov. m. Pov. br. 233* molim Vas da narodnim prvacima iz Bosne i Hercegovine poverljivim načinom saopštite moju zahvalnost za saopštenja, i da ih uputite da se u svom radu za uređenje crkve i škole postaraju dobiti sve moguće koncesije, koje oni smatraju da će im se u ovim prilikama lakše učiniti nego što je bilo do sada.
Odnosno rada u Bosni i Hercegovini za slučaj kakvoga zapleta, izvolićete uveriti narodne prvake da s naše strane izvesno neće biti izazivanja, i da su moje izjave preko Politische Correspondenz učinjene s punim nadležnim odobrenjem. Nastanu li i bez našega izazivanja za nas neugodni i opasni zapleti, za nas je jasna dužnost da se sa svom snagom založimo da svoje interese očuvamo, a tada je i za narodne prvake u Bosni i Hercegovini dužnost da od svoje strane učine sve što mogu da nam narodni otpor bude uspešniji.
Iako se određeno ne može ništa utvrditi o pravcu razvitka događaja, ja ipak mislim da se s više osnova može pretpostaviti da su ratne intervencije isključene, i da tako možete izjaviti i narodnim prvacima, koje ćete, međutim, naročito zamoliti i pozvati da najbrižljivije prikupljaju i Vama saopštavaju sve što doznaju o austrijskim spremanjima u Bosni i Hercegovini, a osobito o brojnom stanju trupa. Sva takva saopštenja, bilo od njih bilo s drugih strana, molim da mi odmah u šiframa javljate.

Andra Nikolić

Koncept. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-VI, I/3, pov. br. 2243, v. pov. br. 2187.

439

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji — Rim
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 124. 20. XII 1903/2. I 1904.

[...] Grof Maljani neće po svoj prilici dolaziti u Beograd pre naše nove godine. Italija nalazi da je za nju vrlo zgodno da, kako je Maljani otišao na odsustvo pre nego što je uopšte bilo reči o

* V. pod br. 432.

odlasku iz Beograda drugih poslanika, ostane po sredini, ne izjašnjavajući se ni za ni protiv onog gledišta koje su u tom pitanju zauzele neke saveznice. Gospodin Fuzinato, međutim, nije se ustezao da mi izjavi, kako je njegovo stanovište, da poslednja diplomatska demonstracija u Beogradu niti odgovara držanju koje su Velike Sile principialno zauzele prema srpskim stvarima, niti uopšte ima kakva smisla. Dodao mi je, poverljivo, da on misli da italijanski poslanik, u slučaju da se zatekao u Beogradu, ne bi napuštao srpsku prestonicu, ali ovako, kad se već nalazi na odsustvu, njegov povratak u Beograd, neposredno pred novu godinu, dobio bi karakter manifestacije u protivnom smislu.
Sa Gubastovom sam razgovarao. On mi je potvrdio i da se Čarikov neće vraćati u Beograd i da je on jedan od kandidata da dobije njegovo mesto. Ali to je za sad sve. Što se pak njega tiče, on bi, rekao mi je, bio vrlo srećan da dobije Poslanstvo u Beogradu, gde vidi za ruskog poslanika, naročito danas, vrlo koristan i vrlo lep i simpatičan posao.
Večeras je turski ambasador saopštio italijanskom ministru inostranih dela, da je Sultan potpisao iradu za naimenovanje jednog italijanskog generala za komandanta maćedonske žandarmerije, izjaviv ujedno da se Turska s punom verom oslanja na izbor koji će Italija učiniti među svojim generalima za taj težak i delikatan posao.

Dr M. B. Milovanović

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-IX, I/11, pov. br. 2269, v. pov. br. 2263.

440

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Poslanstvu Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin[*]

Pov. br. 2253. 22. XII 1903/4. I 1904.

U odgovor na Vaše pismo od 14. ov. m. Pov. br. 234[*] (koje sam tek sinoć primio) molim Vas da u prvoj udesnoj prilici budete dobri g. baronu Rihthofenu izjaviti, da sam ja Vaša saopštenja o naklonom držanju Nemačke Vlade primio s punim zadovoljstvom i iskrenom zahvalnošću, smatrajući da u tome možemo videti priznanje za stalnost našega lojalnog držanja u sadašnjim teškim političkim prilikama. Vi možete g. baronu potvrditi i moju izjavu koju je pre neki dan donela „Politische Correspondenz".
Odnosno samoga pisanja o oficirima u okolini Kraljevoj ja Vas ovlašćujem da g. baronu privatno, i govoreći samo lično od svoje strane, možete izjaviti, da je ono znatnim delom već rešeno samom Kraljevom uredbom koja se za dan dva izvršuje, i po kojoj se iz okoline uklanjaju najviše obeleženi u javnome mnjenju oficiri.
Što se tiče g. Wittinga možete reći da mu je siguran najbolji doček u Beogradu.

Nikolić

Koncept. AS, MID, PO, 1903, I/40, pov. br. 2253, v. pov. br. 2251.

441

[*] Na adresu poslanika Milićevića.

[*] V. pod br. 430.

Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Skoplje
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PP № 1502. 22. XII 1903/4. I 1904.

Ubrzo po svome povratku iz Beograda, u drugoj polovini prošlog meseca, ja sam, čim mi se za to pojavila prilika, vezujući se na svoje ranije razgovore s valijom o prilikama koje postoje na granici, i držanju nekojih turskih činovnika, govorio sa Šakir-pašom i o pitanjima koja pominju Vaša pisma od 1. pr. m. PP. Br. 4663 i 31. oktobra o. g. PP. Br. 3784. Preda mnom, on je pozvao upravnika ovdašnjeg telegrafa i naredio mu da Arif efendiju, telegrafistu na merćezu Glavači, depešom uputi na red, i saopšti mu da će biti otpušten iz službe ako bi i dalje produžio postupke da na silu odvede kćer Mihaila Peruničića iz Vranovine.
Povodom držanja novopazarskoga kajmakama (druga tačka vašeg pisma PPbr. 4663) i Refet bega (vaše pismo PPbr. 3784) ja sam takođe govorio valiji, Šakir-paši. Kod njega sam naišao bio na najveću predusretljivost i jednakost misli sa mnom o tome kako treba da budu obostrani granični činovnici. Njegove najbolje misli u to doba bile su, nažalost, ometane držanjem Hamdi-paše, doskorašnjeg turskog graničnog komesara, i umesto da se suzbijaju pojedinačni slučajevi, valjalo je odkloniti prauzrok njima; a on je bio u samoj ličnosti Hamdi-paše koji nešto u želji da se preporuči Dvoru turskom, nešto pak što je osetio bio neki pokret komitski i u nas (o kome se najako govorilo, blagodareći prolivenosti i nerazboritosti naših ljudi), bio je organizovao naročito držanje turskih pograničnih činovnika. Nadam se da ću o praznicima ugrabiti vremena za pisanje i onda ću Vam u jednom osobitom izveštaju dati nekoliko zanimljivih obaveštenja o ovome.
Ma koliko dakle da je dobro bio raspoložen izići na susret predstavkama činjenim mu u smislu Vaša dva pomenuta pisma, Šakir-paša je morao voditi računa o nelojalnom držanju i prema njemu od strane Hamdi-paše. Ali, blagodareći možda najviše jednom raportu g. Beljajeva, koji je ovaj povodom mojih predstavaka, poslao bio Ambasadi, Hamdi-paša je smenjen s dužnosti graničnog komesara i zamenjen drugim koji je već i došao ovde. Neosporno je da će uklanjanjem ovog za nas isuviše nezgodnog čoveka odavde i držanje turskih pograničnih činovnika, bar za izvesno vreme, biti tako da nam neće dati povoda na njih brzo se žaliti — naročito pod pretpostavkom da prilike na granici ne bude pod uticajem poslova nekolikih odbora iz Srbije koji — imam mnogo razloga verovati — rade ne samo mimo znanja poverenog vam Ministarstva, nego čak i unatoč njegovim mislima.
O svemu ovom ja ću imati čast uskoro pisati Vam i više i detaljnije, dok mi dopuste ogromni poslovi i veliki događaji u Konsulatu, izazvani vladičanskim pitanjem, a sad hoću da Vas zamolim i da se mi odazovemo jednoj molbi valijinoj, učinjenoj mi povodom mojih predstavaka. On mi je, naime, saopštio da se na Javoru, svakako kao carinski stražar, nalazi neki Milutin, rodom iz Sjenice, a prebegao u Srbiju, posle nekoliko počinjenih, reče valija, zločinih dela. Usled toga na tom delu granice često je dolazilo do sukoba kojima je uzrok Milutinova prošlost, pa me valija molio da se Milutin premesti s Javora kud god na drugu graničnu tačku.
Na valijinu predstavku odgovorio sam mu da ću Vam saopštiti njegovu želju, i da sam uveren da ćete joj se Vi odmah odazvati, samo ako se i najmanje utvrdi onaka prošlost Milutinova. Moja je molba, gospodine Ministre, da izvolite preduzeti korake kod nadležnog gospodina Ministra da se Milutin premesti s Javora, ako se samo utvrdi da je, zbog prošlosti svoje, ovako nezgodan, kao što kaže Šakir-paša. Naša predusretljivost davaće samo više maha našim zahtevima u sličnim slučajevima kod zbilja predusretljivog Šakir paše.

Mihailo G. Ristić

Prepis. ASANU — Ostavština M. R. br. 14243.

442

Konzulat Kraljevine Srbije — Bitolj
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Br. 943. 22. XII 1903/4. I 1904.

Čast mi je, Gospodine Ministre, podneti Vam izveštaj o prilikama u bitoljskom vilajetu od prijema dužnosti potpisanoga do danas.
Uporedo s vestima o primitku note od strane Porte o proširenim reformama i o naimenovanju pomoćnika Hilmi Paši od strane Rusije i Austro-Ugarske izbili su ovde i glasovi o spremanju Turaka da izvrše pokolj Hrišćana. Po tim glasovima pokolj se imao izvršiti prvog dana Bajrama. Razume se po sebi da je teško kontrolisati da li su ovi glasovi pušteni namerno u svet ili je nečega u stvari doista bilo, ali iz toga što je Bajram prošao a ništa se nije dogodilo ni ovde ni po drugim varošima, za koje se takođe govorilo da će u njima biti pokolja, može se izvesti zaključak: da su proneseni glasovi neka vrsta protesta Muhamedanaca protiv mešanja Evrope u turske stvari i uvođenja nameravanih reforama. Ovo u toliko pre što su se glasovi o pokolju Hrišćana čuli ovde jednovremeno sa glasovima o reformnoj noti ruskog i austrougarskog poslanika u Carigradu. Fakat je, međutim, da se ti glasovi uporno održavaju i da se sada saopštavaju i pojedinosti, iz kojih se vidi da je zaverenika bilo i da ih ima i među oficirima, da su hodže za vreme Ramazana držale po džamijama raspaljive govore i da su zbog toga izvršena i neka hapšenja. U Solunu se, po svoj prilici, čula vest o već izvršenom pokolju ovde, jer je 19. ov. mes. iz Soluna poslato ovde nekoliko depeša kojima su tražene pojedinosti o izvršenom događaju. U stvari i taj dan prošao je na miru kao i svi do sada u poslednje vreme. Nije nemoguće da se rasprostiranje ovih glasova, koji dolaze očigledno iz turskih krugova, vrši u cilju da se njima drže Hrišćani u škripcu, koji vrlo dobro znaju da sa fanatizmom muhamedanskog življa imaju da računaju prema onome što se ovde već desilo meseca aprila ove godine.

Iako se, sudeći po dosadašnjem radu Hilmi-pašine komisije ne polažu mnoge nade ni na rad komisije koja će imati da radi sa novo-naimenovanim članovima kontrolnih sila, ipak se ovde s nestrpljenjem očekuje da taj novi reformni aparat otpočne svoj posao. U tom očekivanju Hilmi-pašina komisija sastaje se u sednice, ali već od nekoliko dana ne radi apsolutno ništa. Hilmi-paša je saopštio članovima komisije da su oni dužni da dolaze svaki dan u sednicu pa bilo posla ili ne. Tako oni i rade: i već nekoliko dana vraćaju se kućama ne učinivši ništa.
Predstavnik srpske narodnosti u toj komisiji g. Nikola H. Kostić bio mi je prvih dana po mom dolasku u posetu i tom prilikom žalio mi se što mu niko od Srba nije hteo doći, niti tražiti njegove pomoći, a on bi se rado zauzeo u komisiji za Srbe i zaštitu njihovih interesa.
Po njegovom saopštenju komisija Hilmi Paše izvršila je sledeće poslove:
1. Uzeto je u žandarmeriju Hrišćana 20% od celokupnog broja, svega 540.
2. Uzeto je u policiju opet 20% Hrišćana, svega 26.
3. Razdaje se pomoć bednima, koji su imali kuće pa ili izgorele ili su inače opljačkani, 15 groša mesečno na lica do 15 godina i preko 60 godina starosti.
Od 1200 kuća izgorelih u bitoljskom vilajetu podignute su privremeno 4000 skloništa, t. j. koliba od dasaka, a ostali nisu pristali na takve kuće.
5. Razaslaće se u bitoljskom sandžaku 120 žandarma u pratnji vojske, a sedište će im biti po glavnijim selima. U Poreču i Demir Hisaru neće se razašiljati žandarmerija nego samo vojska.
6. Sultan je naredio da se grčkoj crkvi u Kruševu, koja je letos izgorela, izda 4000 turskih lira, kako bi se tim novcem druga sagradila.

Gospodin Nikola H. Kostić saopštio mi je i to, da članovi komisije nemaju mogućnosti da se uveravaju o izvršenju onoga što oni reše, te tako njihova rešenja mogu u tom smislu da budu iluzorna.
Rekao mi je da se u poslednje vreme bavio kod Hilmi paše vođa Arbanasa u Staroj Srbiji, Bajram Cur, ali nije mogao da dozna po kome je poslu on kod njega bio. Pre tri dana pomenuti Bajram Cur otputovao je iz Bitolja.
Zvanično saopštenje u listu „Monastir" od 3. decembra ove godine o izdatom novcu od strane Carevine na ime pomoći postradalim seljacima i za popravku izgorelih kuća podnosim kao prilog ovom mom izveštaju.

Iz unutrašnjosti vilajeta počinju dolaziti glasovi o kretanju komita u manjim grupama i o ponašanju njihovom prema našim ljudima i našim poslovima. Tako primio sam 21. ov. mes. karakterističan izveštaj od našeg učitelja iz Lisolaja g. Koste Mezalovića, koji je do sada uvek važio kao pouzdan izveštač. On mi, naime, javlja da su 15. ov. mes. iznenada došli u Lisolaj (bitoljska kaza) 6 četnika. Vođa im je bio neki Jovan iz Ohrida. Oni su pozvali iz svake kuće po jednog seljaka i kad su se ovi bili sakupili, vođa im je počeo govoriti da ne klonu duhom. Iako je u ustanku, rekao je, mnogo izginulo, iako su mnoga sela popaljena, ipak je to nateralo Evropu da se za njih zauzmu i da će ih uskoro osloboditi. Preporučio im je da u slučaju ako imaju zašta da se žale, to da čine kod sviju konsula, samo ne kod grčkog, za koga im je kazao da im je gori neprijatelj nego sami Turci. Seoskim Grkomanima preporučio je da pređu u što kraćem vremenu u Srbe. Ako pak ostanu to što su, onda da zaborave Mitropolita i grčkog konsula i da ne dovode grčkog popa iz varoši.
I po izveštaju što sam danas primio od upravitelja kičevskih škola izlazi, da se ovih dana primećuje kretanje četnika. On mi, naime, javlja, da jedan deo četnika koji su letos operisali u tom kraju, tumara po Konačkoj Reci i porečkoj nahiji. U Konačkoj Reci govori se, da su Arsa iz Podvisa i Noća iz Lovčana sa svojim četama. Od ovih, Arsa ide po selima gde mi otpočinjemo raditi da selo pređe na našu stranu, pa preti i nagovara ih da i dalje ostanu kao Bugari. Tako je, kaže se, bio u Korbunici baš onih dana kada su se seljaci dogovorili da orzoval za prelazak ispotpišu i predaju. Upravnik naših škola u Kičevu misli da su ove čete uzrok, te bugarske propagandiste prete narodu prolećem; a da četa nije, niko se na njihove pretnje ne bi ni obazreo. Treći četovođa koji se drži Demir-hisarskog kraja, i po kad-kad pređe i u Poreč, jeste neki Đurčin iz sela Slanskog. Ovaj ne muči i ne zlostavlja svet nego samo preti da ga ne izdaju. Po tvrđenju pom. upravitelja ovaj se za sad ne meša u portinske poslove, ali narod od samog prisustva njegovog i njegovih ljudi zazire, jer se boji da oni ne ubiju nekog Turčina ili da ne učine kakvo drugo zlo; pa da posle vlast seljake poapsi što nisu kazali da u njihovom kraju ima komita.
U porečkoj nahiji ima još jedna četa, čiji je vođa neki Vančo iz Lokvice (Poreč). Ovi se najviše kreću oko Vrane, Crešnjeva i obližnjih porečkih sela. Pošto su seljaci tamo opljačkani i osiroteli, to im je teško da ih hrane i odevaju, a oni to svakojakim pretnjama iznuđuju. Prete prvim našim ljudima tamo, kao popu, učitelju, nastojateljima, da će ih sve pobiti ako samo čuju da neko ima nameru da ih vlastima prokaže. Međutim, ponašanje ove četice je tako da već prelazi u drskost, te se naši ljudi u tim krajevima boje da ih vlasti zbog ovih ne poapsi.
Tako mi je dolazio mutevelija naše škole u Crešnjevu i molio me da pišem Ministarstvu za željezničku kartu do Srbije, jer je rad da se od ovog zla skloni u Srbiju.
Bugaraši u Kičevu, prema izveštaju tamošnjeg upravitelja prete i održavaju nadu u narodu da će se sloboda dati, samo ako se još malo ustrpe; a onima koji nameravaju da k nama pređu kažu da su oni uzrok što se sloboda ne daje. Neki dotle idu, da nagovaraju seljake da se žale turskim vlastima na srpske učitelje kako im ovi obećavaju pare samo da na srpsku stranu pređu.
Ovi podaci za sada još nisu dovoljni da se pomoću njih dođe do pouzdanog zaključka o tome: kako će biti držanje Bugara u skoroj budućnosti, jer su izloženi slučajevi usamljeni i pokazuju se

u različitim pravcima; ali ne može a da ne padne u oči da se ova prva pojava komita posle zatišja koje je vladalo dešava u krajevima gde je naša propaganda pokazala najviše uspeha, i da je ona na naše ljude proizvela zbog toga nepovoljan utisak.

Imao sam čast izvestiti Vas, Gospodine Ministre, šifrovanom depešom da je 8. ov. mes. u 6 sati posle podne poginuo u Prilepu Spira Džambazović. Spira je bio dobar Srbin, odličan građanin prilepski, čovek mirne naravi, star oko 60 godina. Pre nekoliko meseci otvorio je u Prilepu hotel koji dolazi u prve u ovoj varoši. On je poginuo na putu idući od hotela svojoj kući i ubica se poslužio puškom mauzerovog sistema. U blizini je bila patrola i vojnička straža, ali niti su stražari trčali za ubicom, niti su pušku izbacili. Spira je pri sebi a na gajtanu imao kesu sa nekoliko turskih lira, ali ona nije nađena pri njemu.
Prvi utisak koji su naši ljudi u Prilepu dobili na glas o ubistvu Spirinom, bio je taj da su ga ubili Bugaraši. Na takvo mišljenje opredelili su se naši ljudi pre svega zato, što su Bugaraši 1897. g. pokušali da ubiju Petra Dimitrijevića, nastojatelja naših škola u Prilepu, pa su ovoga ranili a njegovu kćer Anku na mestu ubili. Posle toga, 1899. godine ubili su oni opet u Prilepu Todora Pop-Antića, našeg čoveka. I posle skorašnjih ubistava u Nerezima i Jablanici, sada se evo dogodi da pogine Spira Džambazović i to baš kod imanja što smo nedavno kupili za naš paroklis, a protiv koje su kupovine Bugaraši u tom vremenu vrlo neraspoloženi bili. Tome opredeljenju naših ljudi doprinelo je i kazivanje Ivana, sina poginulog Spire, koji je izjavio da je njegovog oca ubio bivši komita Spira Šavnunov, koji se pre ubistva na 2—3 dana bio nešto sporečkao sa sada pokojnim Spirom. Vlast je prihvatila to gledište, a kako se je Spira Šavnunov sakrio ili je pobegao, ona je završila istragu s tim da se kao ubica smatra pomenuti Spira Šavnunov. O tome ima i zvanično saopštenje prilepskog kajmakama ovdašnjeg Vilajeta.
Nije bilo bez uticaja na tako opredeljenje naših ljudi ni ta okolnost, što je Spira Džambazović nedavno otvorio u Prilepu hotel koji je najbolji u toj varoši. Kao dobro uređen, on se brzo pročuo i sada sav otmen svet koji dođe u Prilep traži i odseda u „srpski hotel" i ako ga je Spira nazvao „Novi Han". Tako je 27-og Novembra ovdašnji austrougarski konsul na putu svome za Veles imao da prenoći u Prilepu. Njega su odveli u hotel koji je svojina nekoga Kerpiča. Kad je g. Krol video da su se kola zaustavila kod ovoga hotela on je naredio kočijašu da tera kola u „srpski hotel". Naši ljudi tamo misle, da je Bugarašima u Prilepu nepravo što se tako pročuo srpski hotel te su mogli usled toga doći na misao da Spiru uklone sa ovoga sveta ne bi li kako uspeli i da hotel zatvore.
Međutim, za pravilnu ocenu ovog poslednjeg ubistva, mora se voditi račun o izvesnim okolnostima učinjenog dela kao i o prilikama koje su mu prethodile i sledovale.
Tako pada u oči da se je ovo delo dogodilo oko 6 sati posle podne, na mestu u čijoj je blizini bila patrola i vojnička straža. Na pucanj kojim je ubistvo izvršeno nije straža učinila ništa sa svoje strane da ubicu uhvati. Ona nije ni pušku opalila niti potrčala za ubicom.
Dalje, pokojnom Spiri je odsečena kesa u kojoj je bilo nekoliko turskih lira. Pitanje je: da li to može da učini onaj koji se straže boji.
Ubistvo je izvršeno mauzerovom puškom a takvim je puškama naoružana vojska. Ređi su slučajevi da se takva puška može naći u četnika.
Na posletku od značaja je i okolnost, da su glavniji Bugaraši, na glas da se ovo ubistvo stavlja na račun njihov, potrčali kod nekih ljudi u Prilepu i trudili se da ih uvere, da su oni apsolutno strani u tom događaju. To su isto činili i ovdašnji njihovi ljudi. I kod mene je dolazio ovdašnji trgovac Jončulov, brat Dr Jončuleva koji je Ministarstvu dobro poznat, te je i meni govorio u tome smislu. Oni svi tvrde, da je i suviše ozbiljno vreme za Hrišćane u Maćedoniji da bi Bugarima bilo do toga da se zavađaju sa Srbima; ovome bi najmanje bilo mesto sada kada je Srbija tako simpatično prihvatila bugarske četnike. Kad bi se, baš, i desilo da koji Bugaraš ubije Srbina to bi moglo biti samo pod uticajem kakve lične mržnje ili osvete, a nikako to ubistvo ne bi imalo veze sa

centralnom upravom komita. Bekstvo Spire Šavnunova objašnjavaju time, što je on čuo da ga je sin pokojnog Spire označio kao ubicu, pa se sklonio da ne bi nevin dopao apsa, pošto je mogao znati da je Turcima dobro došlo da ovo ubistvo stave na račun Bugaraša.
Iz svega ovoga izlazi: da se za sada ne može opredeljeno izjavljivati ko je ubio Spiru Džambazovića. Ali imajući u vidu veliko navaljivanje Bugaraša da nas ubede o tome da izvršeno ubistvo nije njihovo delo, s pogledom na izložene prilike koje idu u prilog ovom mišljenju, s pogledom i na letošnje držanje Spire Džambazovića i njegovog sina Ivana, koji su bili dosta popustljivi prema komitama, može se videti da se kao verovatno pokazuje mišljenje koje se kloni tome da Bugaraši nisu ovo ubistvo izvršili. Ja neću propustiti da Vas dalje izvestim o ovome, Gospodine Ministre, čim bi mi došlo do znanja kakva prilika koja bi mogla da posluži za osvetljenje ovog događaja bilo u jednom ili drugom smislu.
Ovom prilikom meni je čast napomenuti da mi se čini da pisanje Carigradskog Glasnika kojim se pri registrovanju događaja ovakve prirode nabrajaju svi raniji slučajevi palih žrtava od strane Bugaraša, kao što je i ovom prilikom učinjeno može da bude, bar u sadašnjim prilikama, od štete po naše poslove. Istina na taj način odaje se pošta seni onih koji su pali za srpsku stvar i pribavlja se satisfakcija familijama poginulih za pretrpljen gubitak njihovog kog člana, ali s druge strane time se zastrašavaju naši prosvetni radnici, te mogu da ne rade s onom voljom koju bi upotrebili da nemaju večito pred očima slučajeve koji su se dogodili. Ovo treba izbegavati u toliko pre što može da se dogodi da se po upečacima prvog momenta jedno delo stavi na račun onoga koji ga nije učinio, kao što je bio slučaj sa ubistvom Dimka *Mihailović*a, nastojatelja škole u Krušju, koje se uzelo kao delo Bugaraša, a Konsulat, po dosadašnjim saznanjima, to nije mogao da utvrdi.

Pored sveta toga što je komisija Hilmi Paše do sada obraćala poglavito pažnju na uređenje žandarmerije, policije i ustanovu poljskih čuvara, opet se stalno dešavaju slučajevi turskog nasilja i zuluma prema Hrišćanima; i to je dokaz da su dublji uzroci koji to zlo izazivaju. Tako mi naš sveštenik Mata Šumenković javlja 17. ov. m. da u Bojovcu i okolini vrše razbojništva i ubistva Mehmed Memiš, Belin Imer, Mehmed Mustafa, Ilijas Alija, Demir Izet i Mefana Imer. Od ovih, Mehmed Memiš ubio je jednog Hrišćanina iz Lobuništa, Ilijas jednog iz Jablanice i Mefana jednog iz Gornje Belice.
Odvojeno od toga saopštenja, imam izveštaj da su Turci iz sela Sopotskog (resenska nahija) 8. decembra ubili dva seljaka koji su prosili milostinju za jedan Manastir.
Kako je 6. ov. m. došao u Bitolj novopostavljeni ruski konsul g. V. Kol, koji mi se još pri prvoj poseti stavio na raspoloženje u slučajevima gde bi mi njegova pomoć bila potrebna, ja sam mu sve ove slučajeve saopštio 19. ov. m. moleći ga da učini korak kod Hilmi Paše, da se ovim zulumima stane na put i da se ovi razbojnici i ubice strogo kazne. On je rekao da će to odmah učiniti i zamolio me je, da mu uvek dostavim svaki slučaj zuluma za koji bi doznao.
Ovim slučajevima dodao sam i slučaj ubistva koji se dogodio letos u mesecu julu nad Simjonom iz Plesnice (kičevska kaza) i odvođenja u harem njegove kćeri Velike, koji mi je slučaj dostavljen iz Beograda jednim pismom poslanim mi u paketu Ministarstva. Za ovo delo označeni su tim pismom kao izvršioci Alija Alioski, Redžo Asenov, Nošip Ramzaski i Ismail Emin Amenski iz Blasnice.
O rezultatu preduzetog koraka imaću čast da Vas izvestim, Gospodine Ministre, čim dobijem o tome izveštaj od g. Kola.
Ovom prilikom saopštio mi je g. Kol, da je dobio pismo od ruskog konsula u Nišu g. Čahotina kojim ga ovaj izveštava da je među prijateljima svojim skupio 200 dinara i da tu sumu šalje da je razdeli siromašnim srpskim porodicama iz Bitolja ili okoline, da bi svetle praznike Hristova rođenja proveli što zadovoljniji.
Saopštavajući mi to, g. Kol mi je rekao da će čim primi novac isti meni predati, da ja s njim učinim raspored u smislu izjavljene želje g. Čahotina.

Ja sam danas lično izvestan deo razdao ovde u Bitolju a jedan deo sam poslao po upravitelju naših kičevskih škola u Prilep da se tamo preda trima porodicama, za koje sam doznao da su u vrlo velikoj bedi te će učinjena pomoć njima biti u punoj meri u smislu namera i želja plemenitih darodavaca.
O ovome ću izvestiti g. Kola i pisaću i g. Čahotinu da mu na lepoj pažnji i plemenitoj zamisli zablagodarim.

---

23. pr. mes. došle su u Bitolj izaslanice „Kola Srpskih Sestara" gospođa M. Dobri i gospođica Nadežda Petrovićeva. One su 26-og istog, u pratnji jednog policiskog komesara i g. Taška *Mihailović*a ekonoma ovdašnjeg našeg pansionata kao dragomana otputovale, preko Prilepa, u Kičevo. Dolazak njihov u Kičevu i okolini učinio je najlepši upečatak. Imam izveštaj da su g-đa Dobri i g-đica Petrovićeva svojim lepim ophođenjem sa narodom ostavile najlepšu uspomenu. One su proputovale u Rabotin Kolu: Kozičino, Svetorače i Orlence. U Orlencu su same delile pomoć postradalima u stvarima. Posle toga otišle su u Poreč, pa preko Poreča u Brod, a odatle u Prilep. Na tome putu njih je pratio g. Jovan Ćirković, referent Eparhije veleške i debarske. Izaslanice su ostavile g. Ćirkoviću 3000 dinara radi podele postradalima, koji je obrazovao dva odbora, i to jedan u Kičevu, u koji su ušli: Lazar Kujundžić, upravitelj škole, pop Mihailo Dimitrijević, Tasa Ropa, nastojatelj škole, i Nikola Pejović, trgovac. U Poreču su u odboru: Marko Cerić, upravitelj škole, Krsta Đorđević i Stojko Jović, učitelji. Kad podelu svrše, oni će podneti tačan račun o utrošku „Kolu Srpskih Sestara".
Izaslanice su se vratile s puta 3-eg decembra, a 5-og su otputovale za Solun.
Ovde da napomenem da do dolaska izaslanica „Kola Srpskih Sestara" u Kičevo, našim selima nije pružena bila ni s koje druge strane nikakva pomoć i da je tek posle njihovog dolaska tamo, filijala engleskog dobrotvornog društva u Kičevu počeo ovu pružati i našim selima u tom kraju.
Izveštavajući Vas o ovome, Gospodine Ministre, meni je čast zamoliti Vas, da bi ste izvoleli podejstvovati da mi se stavi na raspoloženje bar suma od 1000 dinara, kako bi tu sumu upotrebio nešto kao pomoć postradalima u krajevima gde je ona još potrebna, a nešto kao pomoć crkvama, koje su većinom opustošene te nemaju ni najpotrebnijih stvari za služenje. Tako je na pr. crkva u Kozičini sasvim upropašćena i opljačkana, te se u njoj ne može služiti. Tako isto i crkve u Belici i Crešnjevu.

27-og novembra vratio se austrougarski konsul g. Krol iz Carigrada, kuda je, po svoj prilici po pozivu, naglo otputovao još 24. oktobra. Posle bavljenja u Bitolju od nekoliko dana otputovao je ponovo 2-og decembra preko Prilepa za Veles, ovoga puta, kaže se, usled smrti oca svoga, i pre tri dana vratio se u Bitolj.

1-og decembra Hilmi Paša je otpustio članove sviju sudova koji su bili Grci i Jermeni, zbog primanja mita — a koji su bili određeni prema prvom reformnom planu i koji su imeno ti članovi suda javljeno je u svoje vreme Ministarstvu.

Referent veleško-debarske eparhije g. J. Ćirković izvestio me je da je pouzdano doznao, da je 2. ov. mes. Hilmi Paša šifrovanom depešom javio kajmakamu u Kičevu, da obrati ozbiljnu pažnju na rad Srba, kao i onih koji iz Srbije ovamo dolaze. On mi takođe javlja da je u poslednje vreme

nastupilo naglo umiranje u vojsci u Kičevu i okolini. Usled toga su došla dva doktora iz Bitolja, te su pregledali bolesnike. Čuje se da su lekari konstatovali da je maslo kojim se vojska hrani otrovano a sumnja se i na brašno.

2-og decembra otputovali su za Solun 4 belgiska oficira, određena za uređenje žandarmerije, koji su ovde došli 20. novembra da se predstave Hilmi paši. Od njih dvojica će ostati u Solunu radi reorganizacije žandarmerije u tome vilajetu, a druga dvojica biće upućena u Skoplje.

15-og decembra prispeo je novopostavljeni bugarski trgovinski agenat Dr Tošev, koji je bio dugo godina profesor vojne akademije u Sofiji.

15-og decembra ispraćeno je odavde na zatočenje u Malu Aziju 20 zulumćara Turaka, među kojima je i Mefail aga iz Ohrida, koji je poverenom Vam Ministarstvu poznat iz ranijih izveštaja ovoga Konsulata.

Pre nekoliko dana spremili su Rumuni jedan memorandum za Sultana u kome mole da im se dozvoli otvaranje crkava u mestima gde su oni u većini. Na memorandumu ima oko 6000 potpisa, a izvadili su i dva fotografska snimka 15-og ovog meseca.

Juče je prispeo u Bitolj novopostavljeni pelagoniski mitropolit Joakim.
Na susret su mu izašli do Lerina zasebnim vozom ovdašnji Grkomani, na broju oko 150. Taj isti voz vratio se sa Mitropolitom oko 2 sata posle podne. Mitropolit sa stanice nije otišao pravo u Mitropoliju, nego je svratio u jednu grkomansku kuću gde je obukao svoje svečano ruho, te praćen velikom litijom otišao u crkvu Sv. Dimitrija. Tu je pročitao patrijarhovu poslanicu kojom se postavlja i držao je i govor u kome je kao najvažniju potrebu za današnje prilike istakao slogu dodavši da će on sve sile upotrebiti da se do nje dođe.

Odmah posle prijema dužnosti, ja sam izvestio pismom o tome ovdašnji valijat i sve ovdašnje predstavnike stranih država; i istog dana posetio sam ih sve, kao i Hilmi Pašu.
Sutra dan su mi svi vratili posetu.
Na pismo kojim sam izvestio ovdašnje konsule da sam preuzeo upravu nad poverenim mi Konsulatom, odgovorili su mi svi sem engleskog vicekonsula g. Mak Gregora, koji, vidi se, stoji jednako na gledištu da diplomatski odnosi između Engleske i Srbije nisu još obnovljeni, kao što o tome ima pomena i u izveštaju ovoga Konsulata od 20. novembra o. g. PP № 884.

Pošto sam već dovršio bio ovaj izveštaj, došli su u Bitolj upravitelji škola u Ohridu i Kruševu, te mi saopštiše izvesne podatke, koji su od interesa i sami po sebi i u vezi s onim što sam imao čast

izložiti Vam u ovom izveštaju. Zato sam držao da će biti korisno da Vam i te podatke još ovom prilikom dostavim.
Tako upravitelj škole u Ohridu javlja mi da je Englesko dobrotvorno društvo osnovalo u Ohridu dve bolnice, jednu za ranjenike a drugu za bolesnu decu od difterije. Kako je difterija prestala a pojavile se velike boginje, to u tu bolnicu primaju bolesnike od te bolesti. Ovu drugu bolnicu uzela je beledija da izdržava, ali Društvo ipak šalje svog doktora da pregleda i leči bolesnike.
Po tom izveštaju pomenutog upravitelja, Englesko dobrotvorno društvo poverilo je posao oko deobe pomoći bugarskom vladici, koji u dogovoru sa kmetovima i popovima određuje šta će se kome od pomoći dati; a ovi razume se koriste se ovim te vrše propagandu u korist Bugarske. Usled toga oni koji nisu uzimali učešća u letošnjim događajima nego su se sklonili bili u koje od naših sela da život spasu, ne dobijaju ništa za izdržavanje. Šta više, Bugaraši utiču da takvi ljudi ne dobiju ni pomoć od 15 groša koju vlasti carske razdaju mesečno licima do 15 ili preko 60 godina starosti. Ako bi se neka lica obratila vladici da se i njima pomoć da, njima se odgovara: „Zašto se dvojite od naroda? Vidite šta radi Bugarska, ona vam daje sve što treba."
I o radu komita ima zanimljivih podataka u izveštaju pomenutog upravitelja. On kaže, naime, da su neke vođe komita ostale i predale se vlastima pod uslovom da neće biti kažnjeni. Tako su ostali Rista, Uzunče, Dejan, Đurčin i dr. Ovi sada po uputstvu iz Sofije od glavnog vojvode Antona Neckara, koji im šalje i novaca za izdržavanje, bune narod na ustanak, a seljaci potkrepljeni oduševljeno govore: Mi smo već propali, pa nam drugo ne ostaje nego da opet ustanemo ako dotle što ne bude.
Učitelji koji su kao članovi komiteta u Ohridu jesu: Kosta Lešter, Petruš Sonta, Kanevčević i dr. Ovi idu po našim kućama i odvraćaju ljude da nikako ne šalju decu u našu školu. Svakojako usled ovoga, ispisalo se iz škole 29 đaka. U našoj školi, kaže se u izveštaju, bila je jedna devojčica iz obližnjeg sela Velgošči. Lešter ode kod roditelja ove devojčice i reče im: Ako šaljete dete u srpsku školu nećete dobijati brašna i druge pomoći a uz to ću i izbiti dete. Ovi se poplaše i izvade devojčicu iz naše škole.
Upravitelj dalje dostavlja, da kajmakam živo traga za komitama, i Turci su jako razdraženi i gotovi su da ustanu na Hrišćane ako se oglasi pokret za ustanak. Na posletku, upravitelj dostavlja po čuvenju da je pop Stavra Krstić iz sela Podgorca, sin poginulog pop Stojana Krstića, osuđen na smrt od komita.
Upravitelj kruševskih škola izveštava me opet, da je 16. ov. mes. prispelo u Kruševo nekoliko članova Amerikanskog dobrotvornog društva, u cilju da pomažu u brašnu, pokrivačima i dr. narod postradali od paljevine i pljačke. Ovi su uzeli i stan za 3 meseca, za koje vreme izdavaće svaki dan pomoć u brašnu. To je Društvo odredilo samo za postradale u Kruševu 40 000 oka brašna. Za podavanje pomoći, oni traže od sveštenika spiskove postradalih i na osnovu tih spiskova izdaju posle svakoj porodici, prema broju članova, 1/2 oke dnevno za svakog člana u porodici.
Sveštenici bugarski idu po kućama i nagovaraju ljude da ostave sveštenika koga imaju i da prime bugarskog ako žele da dobiju brašna. Grčki sveštenici su izjavili da ne primaju za njihove parohije nikakvu pomoć od njih. Upravitelj je mišljenja da naš sveštenik podnese spisak postradalih, i ja sam mu to odobrio.
Od članova toga Društva jedan je po narodnosti Srbin iz Prištine, a rod je našem učitelju Gvozdenu Grujiću.
I iz Kičeva imam izveštaj da su pre dve nedelje došla tamo dva Engleza. Oni posećuju opljačkana i popaljena sela i postradalima dele žito, ćebeta i dr.
Prepis ovog izveštaja poslao sam svima našim poslanstvima na strani (sem atinskog i cetinjskog), Zastupništvu u Sofiji i našim konsulatima u Turskoj.

Generalni konsul,
Svet. C. Stojanović

Original. AS, MID, PP, 1903, I/6, br. 5473.

PRILOG:

Službeni vilajetski list „Monastir" od 3. Decembra 1903. g. № 990, donosi sledeći spisak o izdatom novcu od strane Carevine na ime pomoći postradalim seljacima i za popravku pogorelih kuća:
Za ponovo zidanje pogorelih kuća u nahijama: Smilevskoj, Demir-hisarskoj i Kruševskoj 33.312 groša, a na ime mesečne pomoći postradalom stanovništvu 67.265 groša.
Za ponovo zidanje kuća u resenskoj i prespanskoj nahiji 41.827 groša, a na ime pomoći tamošnjem stanovništvu 7.985 groša.
U lerinskoj kazi za ponovo zidanje pogorelih kuća 30.570 gr. a na ime pomoći izdato je 31.665 groša.
U kičevskoj kazi za zidanje pogorelih kuća 16.200 groša a na ime pomoći izdato je 20.235 groša.
Za zidanje pogorelih kuća u nahiji Bihlišta (korčanski sandžak) 54.600 gr. a na ime pomoći postradalima 19.762 groša.
U kosturskoj kazi za zidanje pogorelih kuća i na ime pomoći 464.100 gr.
U ohridskoj kazi 181.925.
Svega izdato 1,394.446 groša, što čini u lirama 12.755 lira i 51 gr.

443

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London
Upravniku Srpske škole Sebastianu Daboviću — San Francisko

Br. 380. 23. XII 1903/5. I 1904.

Prečasni Gospodine,
Kao što ćete izvoleti videti iz priloženog Kuverta i povratnog recepisa beogradske pošte pod ./2 Ministarstvo Inostranih Dela Kraljevine Srbije uputilo je na adresu Uprave Srpske Škole u San Francisku jedan akt sa čekom od 1000 dinara u srebru ili $ 177.67 dolara kao pomoć tamošnjoj srpskoj školi od Arhijerejskog Sabora, po predlogu arhijepiskopa beogradskog — mitropolita Srbije, gospodina Inokentija.
Pošto tamošnja Pošta nije mogla to pismo dostaviti na koga je bilo upućeno, ona ga je vratila u Beograd i Kraljevsko Ministarstvo se usled toga obratilo navedenom mi Poslanstvu da razabere tačnu adresu srpske škole u San Francisku. Poznavajući se iz ranije sa G. Vajtom, sekretarom Amerikanske Ambasade u Londonu, ja sam ga zamolio da mi pomogne da nađemo uzrok zašto navedeno preporučeno pismo Ministarstva nije moglo biti predano Upravi Srpske škole u San Francisku, i on mi je, posle izvesnog vremena dostavio prepis izveštaja upravnika tamošnje pošte, koji Vam je sigurno poslat, i prepis Vašeg pisma od 22. okt. 1903, kojim mu javljate da je Vama poveren svaki crkveni i školski rad sviju Srba koji žive zapadno od Čikaga.
Kad sam o tome izvestio Kraljevsko Ministarstvo, ono mi je poslalo pod ./3 priloženi akt od 30 marta 1903. Br. 1417, upućen Upravi Srpske Škole u San Francisku, sa priloženim čekom na $ 177,67 dolara, 1000 din. u srebru, moleći me da Vam ih dostavim u navedenoj celji.
Odazivajući se ovom nalogu Ministarstva, meni je čast moliti Vas, Prečasni Gospodine, da mi izvolite potvrditi kako prijem toga pisma, tako i priloženog Vam akta i čeka i poslati mi ujedno osobenu priznanicu radi dostave Ministarstvu.

Aleksandar Z. Jovičić

Kopija. AS, MID, Poslanstvo London, Br. 380, v. br. 348.

444

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 1305. 23. XII 1903./5. I 1904.

Kad sam juče bio kod velikog vezira i ministra inostranih dela, da ih molim za naredbu turskoj carinarnici u Žbevcu propustiti bez naplate carine brašno i pamuklije, namenjene za postradale u bitoljskom vilajetu, ja sam ih ujedno pitao, šta je sa izmenom ratifikacije našeg trgovinskog ugovora s Turskom, kome rok formalno ističe kroz osam dana, izjavivši im bojazan da ako se do tog roka ratifikacije ne izmenjuju može se pojaviti sumnja o vrednosti toga ugovora i potreba novih provizornih aranžmana.
Ferid-paša mi je odgovorio, da se toga ne treba bojati i da će se on potruditi da se do kraja godine ratifikacije izmenjaju. Što to nije već do sada učinjeno, to je stoga, što je u Jildizu zaturen onaj ekzemplar ratifikacije koji je Sultanu na potpis poslan, te se do danas nije mogao da nađe, no on će pisati da mu se do sutra javi, je li taj ekzemplar nađen ili nije, pa ako nije, on će odmah poslati u Jildiz drugi ekzemplar ratifikacija za potpis Sultanov. I doista je još u mom prisustvu naredio jednom svom činovniku da u tom smislu piše prvom Sultanovom sekretaru Taksim-paši.
Ova izjava velikog vezira, kao što vidite, ne slaže se sa onom koju je pre kratkog vremena Taksim-paša učinio g. Čohadžiću i koju sam Vam ja ranije saopštio. Ja poklanjam više vere onome što mi je Ferid paša juče kazao i nadam se da ću Vas skoro moći izvestiti o razmeni ratifikacije.

Đ. S. Simić

Original. AS, MID, PO, 1905, F-VIII, D-VIII, U/6, pov. br. 2278, v. pov. br. 2068.

445

Raško-prizrenski mitropolit Nićifor — Priština
Nastojatelju Dečanskog manastira Kirilu — Visoki Dečani

— 23. XII 1903./5. I 1904.

Oče Kirilo,
Uprava Manastira Hilendara obratila nam je se jednim svojim pismom povodom Vašeg postavljenja za nastojatelja Visokih Dečana sa izjavom da ju niste izvestili niti od nje dozvolu i otpust uzeli kad ste pozvani da u Dečane dođete. Vi ste nas sa bratijom vašom uveravali da s Hilendarcima dobro stojite, te prema tome nije se moglo ni pomišljati da će Vam se sa te strane teškoće činiti a i sam otac Varanafije koji je tu skoro bio kod nas reče nam kako se hilendarska bratija raduje što ćete i za arhimandrita biti proizvedeni i prema svemu tome zar je se ko mogao nadati da će bratija hilendarska izaći sa svojom pismenom da kaže, kako ni Vi pa ni [drugi] od bratije vaše niste smeli napustiti ćeliju bez njihove dozvole, jer ste njima potčinjeni kao ćelioti. Po pravilima svetogorskim, tako i jeste, i mi smo prema Vašem uveravanju mislili da ćete od Hilendarske bratije za inoke koje u Dečane budete slali a i za Vas uzeti kanonsku dozvolu, a za one koji bi imali u Dečanima ostati i otpust. Zato je nužno da preduzmete korake i umolite bratiju

Hilendarsku da Vam za već poslate amo inoke izda kanonske otpuste koje nam imate poslati. Žao nam je što bratija Hilendarska u pomenutome svome pismu navodi kako ste joj izjavili da je otac Arsenije otišao iz ćelije neznano kuda, i ako je to u istini, ne razumemo šta ste hteli s time? Otac Arsenije nekorektno postupa i na sve moguće načine, pa čak i gonjenjem askerima i apsom srpske inoke i srpske poslušnike u tome manastiru. Takav njegov postupak a i potpuna neposlušnost i nepokornost prema nama izazvala je prema njemu naše negodovanje, jer se takvim postupkom ne utišavaju razdraženi duhovi, pa bismo Vam preporučili da ga što pre zovete u ćeliju kako bi se bar u nekoliko i tamo stvar stišala među bratijom. Za otca Arsenija ne treba ni tražiti otpust.
One koje sam Vam tamo poslao uputite samo na rad i oni će morati slušati.
Očekujemo što skoriji rezultat o ocu Arseniju i ostajemo u Gospodu topli molitvenik.

23. Decembar 1903. g. AE. Mitropolit Raško-prizrenski
u Prištini *Nićifor*

Kopija. AS, MID, Konzulat Priština.

446

Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Skoplje
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PP Br. 1595. 25. XII 1903/7. I 1904.

Imao sam čast primiti Vaše pismo od 1. ovog mca PP Br. 5184, kojim mi naređujete da poradim kod ovdašnjeg valije da se kolašinskom proti Vukajlu Božoviću dopusti povratak kući, a u isto vreme da nastanem i kod valije i kod ruskog konsula da se proti „dadne sigurno jemstvo da mu se neće, ako se vratio bude, dogoditi što bi dovelo u pogibao njegov život, slobodu ili imanje".
Meni su vrlo malo poznati uzroci s kojih je prota Božović prinuđen bio da 1901. godine za vreme poznate kolašinske afere izazvane lakomislenim postupkom jednog srpskog bivšeg konsula — kao što se kaže u Vašem pismu — napusti svoju kuću i prebegne u Srbiju, iako mi je prota lično poznat još od 1892. god. Ali i prema onom što o ovom znam, na osnovu onog što sam čuo, ili čitao po novinama, meni se čini da se neću prevariti kad kažem da bi protin povratak bio ne samo za nj pogiban, nego i za nas nezgodan. Ako mi nisu poznati bliži uzroci s kojih je ovaj čovek bio primoran napustiti ognjište svoje, nisu mi nepoznate posledice takozvane kolašinske afere, koja je, u jedno vreme, dovela bila u pitanje odnošaje između Kraljevine i Carevine, i koja je, po svojim posledicama, i danas u živoj uspomeni ne samo našeg, nego i naroda muslimanske vere. Tragovi ovog nezgodnog događaja i danas su još sveži, kao što se vrlo dobro i kod Arbanasa i Turaka znaju postupci protini od dana kad je on prebegao u Srbiju. On je, dičnošću svojom, čak poslužio bio i patriotskim manifestacijama naše štampe protivu turske vladavine u ovim krajevima, a slika njegova, ako se ne varam, izišla je bila u Novoj Iskri; ona je predstavljala protu s Martinkom u ruci, a revolverom za pojasom, a opisala ga, mislim, kao starešinu i vođu protesta protivu bezvlašća u Arnautluku. Bavljenje njegovo u Srbiji više je nego sigurno dobro poznato u pojedinosti tamošnjem turskom poslaniku, Feti paši, koji protu sigurno nije nikako ispuštao iz vida, blagodareći odlično organizovanoj dostavljačkoj službi svog Poslanstva na kojoj bismo mu i mi mogli pozavideti. Na kratko, prota je postao kod Turaka i Arbanasa kompromitovana ličnost, i naše zauzimanje za njegov povratak bilo bi za nas nezgodno, a povratak mu, po mom mišljenju bar, za nj bi bio pogiban. Vlast u onim stranama, otud Šara i Kačanika, ne može ni za samu sebe da garantira, a kako bi da se od nje mogle tražiti garantije čak i za život protin, jer bi on stalno o koncu visio. Kad je sudbina htela da prota prebegne u Srbiju, moje je mišljenje da bi, posle svega

što se s njim desilo, najbolje bilo da on tamo i ostane na kakvoj parohiji, a o njemu da se vodi računa na slučaj kakve akcije prema Turskoj, kad bi se njegove usluge potražile.
Iz tih razloga, ja sam slobodan podneti Vam molbu da postupim u smislu Vašeg pomenutog pisma tek ako biste mi Vi to ponovo zapovedali. Molio bih još da na taj slučaj za ovakav korak potražite mišljenje i prištinskog generalnog konsula g. Mihaila Markovića, kome sam poslao, radi znanja, prepis ovog pisma. Da ovde dodam i to da nekoliki izveštaji g. Markovića — prepise koje mi je imao dobrotu poslati — iz poslednjeg vremena, sadržinom svojom daje mi razloga misliti da ne grešim što ovako mislim o povratku prote Božovića.

Mihailo Ristić

Prepis. ASANU, Ostavština M. R. br. 14243.

447

Руски изасланик манастира Хиландара у Дечанском спору - Солун Руском конзулу — Призрен

— 25. XII 1903/7. I 1904.

Ваше Высокородие
Высокопочитаемый и Многоуважаемый
Сергий Владимировичь!

21 Декабря 1903 г. Вь присутствии Министровь Иностраных дель и Просвещения мы примили кь следующему соглашению: 1) Игумень остается о. Кириль и помощник должень быть Сербь, вь отсутствии Игумена вь управлении участвують изь русскихь иноковь Казначей и экономь, 2) Число русскихь иноковь недолжно привышать числа Сербскихь 3) Срокь пребывания нашихь монаховь 10-тилеьтний, но по общему соглашению время прибывания русскихь можеть быть продолжено, и 4) Если почему либо после 10 лет мы неостанемся вь Дечанахь то Сербское правительство соглашается уступить намь одинь монастырь вь Старой Сербии или вь Королевствеь Сербскомь, по ихь политическимь взглядамь мы русские дляа нихь опасные конкуренты и своимь богатствомь и умениемь можемь принести вредь, тк. уже теперь будьто образовались две партии русская и Сербская, что они открыто мне сказали, а по сему дляа них мы русские после десяти леть безопаснее вь самой Сербии вследствии такового убеждения они нась просять не настаивать, чтобы неприменно монастырь дань намь быль вь Старой Сербии. Какь видите некоторые пункты я измениль по их настойчивой просьбы и по совету нашего Поверенного вь Делахь.
По случаю праздниковь у министровь не было времени обсудить все наши пункты, а потому просили меняа приехать после Нового года.
Наш Поверенный вь Делахь официально представиль Министру Иностранныхь Дель Андрею Николичю, письмо Нашего Посла вь Константинополе, которое я вручиль господину Муравьеву еще вь мае т/г. Письмо на Министра произвело сильное действие, т.ч. по настоянию Муравьева, Андра Николичь должень нашему Поверенному ответить письменно и дать свое согласие на переименование Келии Св. Йоанна Златоустого вь скить и гарантировать также письменно, что если по истечении 10 леть почему либо русские иноки не останутся вь Дечанахь тогда Сербское Правительство обязуется уступить одинь монастырь, какь выше сказано.
Владимирь Владимировичь Муравьевь, передаль Намь поклонь и сказаль, если я

потребуюсь дляа чего либо необходимаго, то онь Вамь будеть телеграфировать, чтобы Вы меняа вызвали, а если непотребуюсь и он самь закончить Дечанское дело, тогда напишеть Вамь все подробно. По его убеждению, если неприйдется подписывать какое либо соглашение, то мое присутствие будеть лишние. Я же подумаль и обсудиль, что я ответствен предь о. Кирилломь и Св. Йоанно Златоустовской братией, нашель, что мое пресутствие вь Белграде необходимо последующимь причинамь: Министры почему то по мимо вышесказаных 4 пунктов мало касались остальных, которые Вы написали. Опасаюсь, чтобы остальные пункты небили иначе перетолкованы вь ущербь нашей келии, ибо дляа нашей братии они имеють великую экономическую важность и жизненный интересь, темь более после того, когда мы взяли на себя обязанность обновить и востановить Дечани о чемь я лично Вам говориль и просиль Вашей защиты. По этому просите Господина Муравьева, чтобы онь остальные пункты нашего договора сохраниль вь томь виде, какь мы сь Вами их написали, уступки вь этомь невозможны, иначе наша келия небудеть способна достигнуть той цели, которую Сербы оть нась ожидають.
На Атонь парахода неть а потому я еду вь Цариградь, там пробуду до 5 января, кое какие дела приведу вь порядокь и подажду Вашего письма а потомь на Атонь, где буду ожидать Вашихь приказаний.
Муравьевь советоваль немедленно поблагодарить Господина Министра Савву Груича и другихь за ихь кь намь внимание. Между темь саобщаю Вамь, Сербские Министры успели склонить Епископа Дмитрия Шабачкога, который, как Вамь известно быль противникь переименования келии вь скить, теперь же онь совершенно согласился действовать на Хилендарцевь вь месте сь правительствомь, возможно его посилають вь Хилендарь дляа этого, такь мне сказаль Андра Николичь.
Поздрављаю Вась сь праздниками Рождества Христова и Крещения Господа и Спасса нашаго Исуса Христа и желаю радостно встретить Новый 1904 годь вь полномь здоровьи и благополучию.
А. К. Беляаевь расказаль о случившейся вь Дечанахь истории, быль неосведомлень, имеють-ли наши монахи оружие а потому опасался енергично действовать, теперь я его убедиль, что наши монахи совершенно ничемь не вооружены.
Желаю Вам всего хорошего, остаюсь преданнымь Вашь Еромонах.

Варанафий

Original. AS, MID, Konzulat — Prizren.

448

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Austro-Ugarskoj — Beč
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. № 240. 26. XII 1903/8. I 1904.

Sinoć sam bio na Dvorskom diplomatskom ručku, posle kojega je Njegovo Veličanstvo Car-Kralj držao serkl i u svom razgovoru samnom ograničio se na pitanja čisto privatne prirode, ne dodirnuvši ni jednom rečju pitanja političke prirode. Međutim, čim je Car od mene odstupio, prišao mi je odmah francuski ambasador g. markiz de Reverso, i upitao da li je Car što sa mnom o političkoj situaciji u Srbiji govorio. Kad sam mu odgovorio da nije, g. Reverso mi saopšti, kako je Car u razgovoru sa njime, između ostaloga, upitao ga, kako on gleda na današnju političku situaciju u Srbiji, na šta je on evazivno odgovorio kako, po poslednjim žurnalističkim izveštajima,

izgleda kao da može biti izvesnih izmena u Kabinetu. Ne, ne veli — odgovorio mu je Car na to, na to ne mislim, već „na položaj Kraljev prema zaverenicima", na što je markiz naravno odgovorio da o tom nikakvih naročitih informacija nema. Smatrao sam za dužnost da Vam ovu epizodu onako doslovno verno saopštim, kako ju je i markiz de Reverso meni u poverenju saopštio.

Iz razgovora koje sam — koje sinoć, koje i inače poslednjih dana — prilike imao da o balkanskim prilikama povedem, mogu Vas, Gospodine Ministre, toliko posigurno reći da bi se ovde jako zaradovali rusko-japanskom ratu, a sa izvesnim računom, da bi tada prvenstvena i pretežna uloga u „reformnoj akciji" pripala Austro-Ugarskoj. Plemenito nekoristoljublje Rusije za vreme burskoga ratovanja mučno da bi bilo plaćeno ravnom merom u slučaju ruskoga zapleta na azijskom istoku, već pre onom poznatom „neblagodarnošću koja svet zadivljuje".

Što se pitanja novih trgovinskih ugovora tiče, sva je verovatnoća da — pošto pregovori Nemačke sa Rusijom zapinju, a pregovori Nemačke sa Austro-Ugarskom pretpostavljaju opet svršenu pogodbu između Austrije i Ugarske — da će, dakle, i današnje ugovorno stanje sa nama, kao po obe strane najkorisnije, i dalje potrajati. A nadati se je, da će se to produžavati sve dotle, dok se s jedne strane u pregovorima Nemačke s Rusijom ne prelome pitanja agrarne zaštite, a s druge opet (verovatno na osnovu tako dobivenih rezultata) bar načelno ne rasprave i pitanja o terećenju budućeg austrougarskog uvoza u Germaniju. Kako novo ugovorno stanje, koje će tek imati da nastupi, ne daje nikakva izgleda da će se povoljne pogodbe dosadašnjih trgovinskih ugovora za izvoz agrarnih proizvoda održati, to je naravno prećutno produžavanje današnjeg ugovornog stanja i za nas najpovoljnije. Da nam se, međutim, svim silama starati valja, da se za nove pregovore i novo (svakojako teže) ugovorno stanje što brže i bolje pripremimo, o tome je, Gospodine Ministre, nema sumnje svako dokazivanje izlišno.

U pitanju o ponovnom postavljanju g. Garzia, i to sada po mom nahođenju, za našeg počasnog generalnog konzula u Trstu, dotični izveštaj i predlog Poslanstva, ukrstio se bio sa poslednjim pitanjem Ministarstva.
Na ponovljeno pak pitanje o koracima koje je ovdašnje Poslanstvo za uklanjanje Pere Todorovića iz Zemuna ovde učinilo, čast mi je izvestiti Gospodina Ministra, da je prvi korak za to bio već odmah učinjen lično, preko sekretara ovdašnjeg Poslanstva g. Popovića, u dotičnom odeljenju Ministarstva inostranih dela (sam poslanik još tada nije bio predao svoje akreditive). Danas je sekretar Poslanstva ponovo išao u dotično odeljenje Ministarstva kod savetnika odeljenja g. Virta (šef Hofrath Müler otišao je kao maćedonski komesar u Carigrad), gde mu je odgovoreno, kako je zahtev srpske vlade odmah bio saopšten ugarskoj vladi kao nadležnoj, i kako je ova odgovorila, da za sada ne nalazi još dovoljno razloga za Todorovićevo uklanjanje iz Zemuna, ali mu je, veli, saopšteno da policija na njega pazi i prati ga, i ako svojim ponašanjem dade od sad za to i najmanjeg povoda (njemu je zabranjeno opštenje sa nezadovoljnicima iz Beograda), da će s mesta biti iz Zemuna uklonjen. Dodali su (kao i uvek naravno), kako je to nadležnost ugarske vlade, kojoj oni odavde mogu stvar preporučivati ali nikako naređivati. Ja ću u ponedeljak i sam ići grofu Licovu, da i lično koliko mogu podejstvujem da se u ovoj stvari zahtevu Kraljevske vlade na susret izađe.
Tom prilikom — pored predatog naročitog akta o tome — učiniću lično korak i za otvaranje izvozne stočne stanice na Mitrovici (koja se uostalom već odavna bezuspešno traži). Poglavita je

teškoća u tome da se za ovu stvar pridobije ugarska vlada, koja je, kao što Vam je to, Gospodine Ministre, dobro poznato, jako surevnjiva na državnu samoopredeljivost Ugarske. S toga bi, pored moje ovdašnje akcije, vrlo potrebno i korisno bilo, da na toj stvari opet živo poradi naš generalni konsul u Pešti.

Na završetku ovog izveštaja čast mi je još izvestiti Vas, da sam Vaše poruke saopštio bosansko-hercegovačkim prvacima koji su Vam veoma zahvalni. Oni su u glavnom načelno, pogodbu svršili (kao što ćete iz priloženog im izveštaja uvideti) i juče odavde otputovali. Za slučaj da stvar uspešno dođe do carigradske Patrijaršije, oni se naravno nadaju i mole da ih tamo (naročito preko ruske Ambasade) pomognemo, kako u samoj Patrijaršiji ne bi stvar zapinjala i propadala. Za slučaj kakvih nemira na Balkanu, oni se nadaju da će im se za držanje njihovo svakojako davati potrebna objašnjenja. U prilogu su i dva poverljiva pisma, lično Vama, Gospodine Ministre, upućena i namenjena.

Dr Mihailo V. Vujić

Original, AS, MID, PO 1903, F-II, D-VI, I/3, pov. br. 2318.

449

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji – Rim
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 127. 26. XII 1903/8. I 1904.

Jednoglasno je mišljenje da je italijanska vlada učinila vrlo srećan izbor, naznačiv generala de Đorđisa za komandanta maćedonske žandarmerije. Ja sam imao prilike ovih poslednjih dana da govorim o tome i sa političarima i sa vojnicima i sa diplomatama koji su od dužeg vremena u Rimu i koji dobro poznaju ljude i stvari u Italiji. Svi hvale i njegovo visoko vojničko obrazovanje i njegovu umešnost i takt i njegovu energiju i odvažnost. Nadati se, prema tome, da će general de Đorđis postići sve one uspeha u Maćedoniji koje prilike uopšte dopuštaju da se postignu.
U Italiji je zabrinutost sve veća zbog rusko-japanskog zapleta. Strahuje se sve više da je rat neminovan i neizbežan. Javno je mnjenje italijansko više na strani Japana, nešto iz sentimentalnosti, nešto iz prijateljstva prema Engleskoj a nešto takođe i usled neraspoloženja koje je izazvalo odlaganje posete careve. Umniji političari koji umeju dalje da gledaju počinju, međutim, reagovati protivu takvih raspoloženja. Oni ukazuju na to da bi već rat na Krajnjem Istoku sam sobom, a poraz Rusije, razume se, još kudi kamo više, ostavio Austro-Ugarskoj, podržavanu od Nemačke, odrešene ruke na Balkanu, i da bi to bilo fatalno i za najkrupnije interese Italije [...].

Dr M. B. Milovanović

Original. AS, MID, 1903, F-II, D-IX, I/11, pov. br. 2321, v. pov. br. 2320.

450

Monopolska uprava Kraljevine Srbije — Beograd

Poslanstvu Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London

M. Br. 27780. 27. XII 1903/9. I 1904.

Monopolska uprava ima čast poslati Poslanstvu pod ./. tri primerka ugovora zaključenog sa firmom N. Majer i Komp. trgovaca iz Londona, o isporuci turskih duvana, s molbom da Poslanstvo izvoli pozvati liferanta da ugovor potpiše, pa zatim da se isti kod tamošnje vlasti potvrdi, pa jedan potvrđeni primerak Upravi pošalje.
S obzirom na to, što je veoma potrebno, da duvan koji je u ugovoru izložen, bude što pre Upravi isporučen, Monopolska uprava ima čast umoliti Poslanstvo, da sa potvrdom i pošiljajem ugovora izvoli pohitati, jer se rok isporuke duvana računa od dana potvrde ugovora.

Za upravnika
K. Sl. Čohadžić

Original. AS, MID, 1903, Poslanstvo — London, br. 27780.

Prilog:

Ugovor

Zaključen između Monopolske uprave Kraljevine Srbije s jedne strane i g.t. N. Majera i Komp. iz Kavale s druge strane.

Član 1.

G. g. N. Majer i Komp. obavezuju se da Monopolskoj upravi Kraljevine Srbije liferuju:
5000 (pet hiljada) kilograma duvana „Maksul-Basme", po mustri 16/20 WB, po cenu od osam dinara pedeset para (8.50) u zlatu za jedan kilogram.
Ovaj duvan mora biti u svemu ravan mustri, koju sačinjavaju pet bala, a koji se pod pečatom Monopolske uprave nalazi u glavnom stovarištu neprerađenih duvana u Beogradu, tako da celokupna isporučena partija duvana mora sadržavati i po kvalitetu i po veličini onakvo lišće iz kakvog je svaka bala mustre sastavljena srazmerno težini pojedinih bala u mustri.

Član 2.

Liferanti g. g. N. Majer i Komp. — dužni su da isporuče celu količinu duvana od 5000 kilograma za (30) trideset dana od dana potpisa ovog ugovora.
Samo u slučaju nepredviđenih teškoća Monopolska uprava može im produžiti dvadeset (20) dana da posle roka izvrše isporuku zaključenog duvana. No ako liferanti i posle ovoga roka ne budu isporučili ugovorenu količinu duvana, onda će im se položena kaucija oduzeti u korist državne kase, a nabavka će se izvršiti na drugoj strani.

Član 3.

Kad celokupna partija duvana što je liferanti g. g. N. Majer i Komp. po ovom ugovoru imaju da liferuju Monopolskoj upravi, prispe u glavno stovarište neprerađenih duvana u Beogradu, Monopolska uprava određuje stručnu komisiju s pogledom na § 18. pravilnika za fabriku duvana a sporazumno sa upravnim odborom i to iz stručnih lica koja moraju prethodno položiti zakletvu. Ova komisija ima da pregleda isporučenu količinu duvana i da je sa dotičnim mustrama uporedi i potom da protokolarno konstatuje da li su isporučeni duvani po mustri ili ne.
Ocena ove komisije ima se podneti upravnom odboru na rešenje i kako upravni odbor donese

odluku ista se šalje gospodinu Ministru finansija na potvrdu.
Rešenje Ministra finansija, osnovano na odluci upravnog odbora, u svemu je za obe ugovarajuće strane obavezno i definitivno.

Član 4.

Ako isporučeni duvan bude imao i takvo lišće koje se razlikuje i koje je lošije od podnete mustre, onda se onaj duvan, koji ne odgovara mustri, izbacuje i ni u kom slučaju neće se primiti ni po spuštenoj ceni. U tom slučaju kaucija liferantova ne propada, nego služi kao garantija za onu količinu duvana koja je odbačena, dok je liferant ne bude zamenio boljom ili dok je Monopolska uprava ne bi sama nabavila; u kom slučaju razlika u ceni, ako je veća, popunjava se iz kaucije a ostatak se vraća liferantu, a ako je razlika u ceni manja, neće služiti liferantu kao dobit, već će mu se samo kaucija vratiti.

Član 5.

Odbiveni duvan mora liferant u roku od petnaest (15) dana izneti iz upravinog magacina i izvesti iz zemlje.

Član 6.

Liferanti g.g. N. Majer i Komp. dužni su da ugovorenu količinu duvana predaju Monopolskoj upravi u glavno stovarište, koje postoji u Beogradu.

Član 7.

Liferanti ne plaćaju nikakvu carinu ni carinske takse, pošto duvan isporučuju za račun države.

Član 8.

Monopolska uprava plaća liferantu za primljeni duvan odgovarajuću ugovorenu vrednost u zlatu, a plaćanje se vrši odmah čim Monopolska uprava definitivno primi duvan od liferanta.

Član 9.

Za sigurnost izvršenja ovog ugovora, liferanti g.g. N. Majer i komp. položili su blagajni Monopolske uprave kauciju od 15% od celokupne vrednosti ugovorene količine duvana. Kaucija se polaže u gotovom novcu ili državnim hartijama od vrednosti.

Član 10.

Na slučaj nesporazuma i spora između Monopolske uprave i liferanata g.g. N. Majera i komp. za raspravu pojavljenog spora jedino su nadležni sudovi Kraljevine Srbije.*

* Uporedo ispisani tekst na francuskom, ovde je izostavljen. Ugovor sa potpisima predstavnika Monopolske uprave i vlasnika engleske firme Majera u Londonu je datiran 18. januara 1904 (po n. k.).

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 129. 27. XII 1903/9. I 1904.

Zapeto stanje koje postoji već od dužeg vremena između Rusije i Japana zaoštrilo se u toku ove nedelje do takvih razmera, da se svakog časa očekivao početak neprijateljstava.
Kad je Rusija okupirala Mandžuriju, ona se obavezala Japanu i drugim zainteresovanim silama, da će tu kinesku oblast do izvesnog vremena napustiti, koje je već prošlo, a njen predlog o obrazovanju neutralne zone od severne trećine Korea, japanska je vlada odbila, tražeći da Rusija ponovo rasmotri svoj odgovor kojim je taj predlog obuhvatila, na što je Rusija, posle dužeg razmišljanja, sada predložila, da se vođenje daljih pregovora premesti iz Tokia u Petrograd.
"Tajms" misli da je ovakim ruskim odgovorom sporno pitanje prešlo neopozivno iz stadijuma pregovaranja u stadijum akcije, pošto se ne može ni zamisliti da će japanska vlada popustiti u svome traženju da zauzme istovetan položaj u Koreji koji Rusija za sebe traži u Mandžuriji. Ovo se može smatrati kao odjek britanskog gledišta o ovom pitanju.
Onomadašnji telegram, pak, o izašiljanju ruskih trupa u Koreju, radi zaštite ruskih interesa, zbog jednog sukoba između Japaneza i Koreanaca, engleskoj vladi naklonjeni listovi smatraju kao očitu provokaciju, koja se ničim ne bi dala opravdati od strane Rusije. Uostalom, i suviše je jasno zašto se Velika Britanija toliko žesti i interesuje u ovom pitanju, možda više no i sam Japan, koji bi mogao opstati baš i da se sasvim isključi iz Koreje. Ali šta bi u slučaju pobede ruskog oružja na dalekom Istoku nastupilo od položaja koji je Engleska sebi stvorila u Aziji? Rusija bi tada gospodarila Kinom, koju je i onako prekrilila, a Persiju bi progutala, jer nju odavno već smatra za svoga vasala. To bi joj steklo većeg poverenja kod njene saveznice Francuske, a britanski položaj u Indiji bio bi komplikovan spolja, a potkopan iznutra. Prema tome, nije čudo što su kontinentalni listovi optimistički raspoloženi o sporu između Rusije i Japana, dok ga engleski predstavljaju u najcrnjim bojama i prate s najvećom nervoznošću.
I „Standard" smatra da je neizbežan rat između Rusije i Japana, upoređujući borbu oko nasleđa bolesnika u Seulu sa takmičenjem oko zaostavštine drugog bolesnika u Stambulu.

Jutrošnji „Dejli Mejl" doneo je interesantnu notu s pogledom na današnju situaciju na dalekom Istoku, koji Vam prilažem pod ./. zajedno sa skicom sredozemnog mora i okolnog kopna, radi ilustracije prolaza dveju krstarica „Nišin" i „Kasuga", kroz Gibraltar, odnosno Suecki Kanal, koje je nabavila japanska vlada u Đenovi i koje su jutros otuda pošle za Japan natovarene municijom i snabdevene engleskim marinskim oficirima i mornarima, ako ih samo ruska eskadra u tome ne spreči. I „Tajms" je doneo sličnu mapu, samo u većim razmerama, no bez pomena japanskih brodova.

Aleksandar Z. Jovičić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-VII, I/7, pov. br. 2302.

452

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji — Rim
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 128. 28. XII/10. I

Sinoć sam, prilikom diplomatskog prijema, poduže razgovarao s g. Titoni, ministrom inostranih dela, i dobio sam od njega nekakva važna saopštenja, koja hitam da Vam dostavim do znanja. Najpre je reč bila o Maćedoniji i o naimenovanju generala de Đorđisa za komandanta žandarmerije maćedonske. Gospodin ministar mi je tim povodom saopštio u toku razgovora, da ima razloga biti zadovoljan obrtom koji su balkanske stvari dobile ovih poslednjih dana, jer se koncert sila pokazao jači od sviju posebičnih težnji, koje su u pojedinim ranijim momentima pretile da otmu maha. Presiran mojim pitanjima, u čemu se to moglo naročito pokazati, g. ministar mi je poverio, da se vodila diskusija o tome kako će se obrazovati štab komandanta žandarmerije maćedonske, da su Rusija i Austro-Ugarska zastupale gledište da je dovoljno da u njemu budu pored italijanskog komandanta zastupnici Rusije i Austro-Ugarske ali da je Engleska izašla sa zahtevom da sve velike sile potpisnice berlinskog ugovora, treba da budu u njemu zastupljene, da su engleski predlog odmah prihvatile Italija i Francuska, i da je on najzad odneo pobedu. Italija je već odredila i svog predstavnika u tome štabu, pukovnika Sinjorela, pređašnjeg vojnog atašea u Carigradu. On polazi sad odmah, zajedno sa de Đorđisom u Carigrad, a s njima još i kapetan Kaprini, koji je komandovao italijanskim karabinjerima na Kritu i tamo se naročito odlikovao. Italija, koja svoju misiju vrlo ozbiljno shvata i koja je namerna učiniti sve što je moguće da poveća izglede na uspeh svome generalu, komandantu žandarmerije, rešena je staviti mu na raspoloženje, čim to bude potrebno, dovoljan broj svojih oficira i podoficira. Ministar mi je još rekao, kako je i preko ovdašnjeg bugarskog diplomatskog agenta i preko zastupnika Italije u Sofiji svetovao Bugarskoj da svim silama nastane da se revolucioni pokret, koji se za proleće sprema, spreči, jer u koliko on baš i ne bi smetao radu na reformama, Porta će jedva dočekati to kao zgodan pretekst da obustavi reformnu akciju, bacajući za to odgovornost na drugoga. Minčović mi je već potvrdio, da mu je Titoni zaista o tome govorio.

Sa maćedonskog pitanja govor je otišao, sasvim prirodno, na rusko-japanski spor, i ja sam bio srećan da čujem iz usta italijanskog ministra inostranih dela, kako on strahuje da se Rusija ne angažuje suviše na Krajnjem Istoku, kako bi rat Rusije s Japanom bio prava fatalnost, jer bi se izgubio ruski uticaj u evropskim pitanjima, jer bi se naročito na Balkanskom Poluostrvu izgubila ona ravnoteža koja sprečava pojedine sile da svoje posebne interese istaknu ispred opštih evropskih interesa. Na moju primedbu da ja to razumem kao strahovanje, koje je sasvim osnovano, da bi Austro-Ugarska imala tada suviše slobodne ruke na Balkanu, ministar je odgovorio da je tako. Dodao je, zatim, da su poslednje vesti koje su stigle iz Tokija bolje od ranijih i da su šanse za miran ishod iz rusko-japanskog spora znatno porasle.

Ja sam pitao ministra, da li će se uopšte i da li će se uskoro grof Maljano vraćati u Beograd, dobio sam odgovor, da će svakojako uskoro italijanski poslanik biti u Beogradu, ali, to mi u poverenju može kazati, da nije siguran da će Maljano ostati u Beogradu. Sprema se, veli, veći razmeštaj diplomatski, pa tom prilikom i Maljano može dobiti drugo opredeljenje. Na moj jedan upitan pogled, koji je sigurno bio zaista izrazit, ministar je odmah nastavio, ne čekajući na formulisanje moga pitanja, da on nema nikakve veze s događajima koji su se zbili u Srbiji i da je italijanska vlada potpuno zadovoljna držanjem svoga poslanika u Beogradu [...].

Dr M. B. Milovanović

Original. AS, MID, PO, 1903, F-II, D-IX, I/11, pov. br. 2303, v. pov. br. 2269.

453

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj — Atina
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 22. — 28. (?) XII 1903/ 10 (?) I 1904. 31. XII 1903/13. I 1904*.

Dozvolite mi da Vam na brzu ruku pošaljem nekoliko redaka jer sam zauzet, koje zbog prvih poseta, koje moram da pravim, a koje zbog same službe.
Jutros sam predao svoje kreditive Ministru Inostranih Dela. Gospodin Romanos, koga ja već poodavno poznajem, primio me je vanredno ljubazno. Posle prvih uobičajenih fraza, Ministar me je upitao kakve im novosti donosim iz Carigrada. Kad smo počeli govoriti o turskim stvarima i o Makedoniji, g. Romanos izneo mi je svoje poglede o eventualnom držanju Grčke i Srbije. On me je uveravao i izrično me je umolio da Vam to javim kako je naspram nas grčka vlada prijateljski raspoložena i kako oni iskreno žele da se naši uzajamni odnosi što većma učvrste. "U mnogim i to najvažnijim pitanjima naši su interesi, reče mi g. Romanos, identični i ja bih želeo da u Beogradu budu uvereni da je naša iskrena želja da se sa Vama sporazumemo. I kod vas i kod nas ima šovinista ali jedna ozbiljna vlada ne može uzimati u obzir njihove težnje. Evo, npr., nastavi Ministar, usled upražnjene skopske eparhije kod nas su pojedini listovi nadali dreku i traže da se za skopskog mitropolita postavi Grk. Međutim, čim nas je g. Griparis upitao za instrukcije, mi smo mu odgovorili da ne samo da nemamo ništa protivu izbora Srbina za upražnjenu skopsku katedru, već smo mu naprotiv naredili da potpomaže srpsku kandidaturu i da izjavi Patrijaršiji da je želja grčke vlade da se Srbija zadovolji u ovom pitanju." Umoliv me da Vam, Gospodine Ministre, i ovo saopštim, Ministar je počeo govoriti o držanju Bugarske, za koje reče da je ono uvek bilo neprijateljsko i perfidno kako na spram Grčke tako i na spram Srbije i da je zato naša dužnost da ga zajednički suzbijemo. Kad se povela reč o reformnim silama, Rusiji i Austriji, g. Romanos reče mi kako je njihova intervencija, pa ma ona i ne bila krunisana potpunim uspehom, jedna sreća za Srbiju i za Grčku, jer je ona sprečila napredovanje bugarskih intriga u Jildizu, koji još i dan današnji zazire od Sofije, i gotov bi bio na ustupke. Po mišljenju g. Romanosa, samo zajednička radnja ovih dveju Sila može zadržati Bugarsku, sprečiti njenu revolucionarnu akciju i zaustaviti njeno dalje napredovanje na štetu ostalih balkanskih država.
Nemajući nikakvih instrukcija prema kojima bih se imao upravljati i neznajući u koliko je Kraljevska Vlada voljna da izađe na susret avansima grčkog Ministra Inostranih Dela i kakvo uopšte držanje ona misli zauzeti prema Grčkoj, ja sam u dva maha samo odgovorio g. Romanosu koliko sam sretan da čujem ove prijateljske izjave, koje ću odmah saopštiti Kraljevskoj Vladi. U koliko sam bio rezervisan kad je Ministar govorio o našoj eventualnoj zajedničkoj radnji u makedonskom pitanju — mada sam mu odgovorio da su doista u mnogim pitanjima naši interesi identični i da ćemo se uvek starati da sa Grčkom održavamo najbolje odnose — u toliko sam bio otvoren kad se reč povela o budućem skopskom mitropolitu i ja sam u svima detaljima upoznao Ministra sa pogledima Kraljevske Vlade u tome pitanju.
Čast mi je umoliti Vas, Gospodine Ministre, za naredbu da mi se odmah pošlje rečnik šifara koji je g. Nikolajević sobom poneo i da izvolite primiti uverenje o mome visokom poštovanju.

Jovan F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1903, X/14, br. 2300, v. pov. br. 2227.

45<u>4</u>

<u>Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin</u>
<u>Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd</u>

Pov br. 254. 28. XII 1903/10. I 1904.

Imao sam čast primiti Vaše pismo od 22. ov. m. P. No = 2253*, i koristio sam se onomadašnjim prijemom u Ministarstvu Inostranih Dela, — da g. baronu Rihthofenu učinim saopštenja i izjave, koje su sadržina pomenutog pisma. No prema samom stanju prilika ja sam smatrao za nužno, da svojim saopštenjima, sačuvavši im potpuno smisao, dam formu, koja je u saglasnosti sa onim što im je prethodilo. Pošto mi je g. baron Rihthofen u svoje vreme saopštenje o odsustvu nemačkog poslanika iz Beograda učinio *s naročitom napomenom, da mi ga ne čini radi izveštaja mojoj vladi*, što sam imao čast naročito naglasiti Vam u svom izveštaju od 14. ov. m. P. No = 234 [v. pod br. 430] to nije bilo mesta zvaničnoj izjavi Vašeg zadovoljstva i blagodarnosti.
Stoga sam svoja saopštenja obeležio kao privatna i kazao baronu Rihthofenu, da ste sa velikim zadovoljstvom primili k znanju izveštaje, da je nemačkom poslaniku već ranije bilo dato odsustvo na njegovu molbu pošto je imao nameru da poseti svoju ženu i da to odsustvo sada koincidira sa ostalim odsustvima, kao što je to bilo javljeno i u izvesnim inspirisanim beleškama. Dalje sam mu rekao, da u tome vidite dokaz, da nemačka vlada ne želi stvarati naročitih teškoća Kraljevskoj vladi u sadašnjim teškim političkim prilikama, i da sam ovlašćen, da mu za to izjavim Vašu blagodarnost. Osim toga sam baronu Rihthofenu sasvim privatno i sa svoje strane učinio saopštenja, za koja ste me ovlastili odnosno pitanja uklanjanja izvesnih oficira u dvorskoj službi. Baron Rihthofen primio je moja saopštenja sa zadovoljstvom i ovlastio me je, da Vam to opet privatno saopštim, i da tom prilikom konstatujem saglasnost njegovu sa izloženim pogledima. Baron Rihthofen dodao je, da je držanje nemačke vlade u tom pitanju rezervisano, pošto nije neposredno interesovana, ali da u interesu Srbije želi, da se što pre stvori opet mogućnost za ispravne i normalne odnose. To će biti, ako se već ranije pomenute ličnosti uklone sa položaja u dvoru koje zauzimaju. Govoreći u toj vezi opet o odsustvu g. Voigt-Rhetz-a, baron Rihthofen je ponovio, da je on svoje odsustvo ranije već bio dobio, ali dodade, da bi on sada odsustvovao iz Beograda, i da nije bio slučajno ranije tražio i dobio privatno odsustvo. Baron Rihthofen završio je ponovljenom izjavom zadovoljstva povodom mog privatnog saopštenja odnosno oficira, za koje ste me ovlastili, i nade, da će Kraljevska vlada, kojoj niti želi da pravi teškoće niti je prema njoj nepovoljno raspoložen, uspeti, da u što kraćem roku učini što je potrebno, da se uklone smetnje, koje danas postoje za normalne odnose.

M. J. Milićević

Original. AS, MID, PO 1904, I/5, F-III, D-IV, pov. br. 10.

455

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

\- 29. XII 1903/11. I 1904.

TELEGRAM
Otpravljen iz Berlina u 3 sati 30 minuta posle podne
Primljen u Beogradu u 4 sati 49 minuta posle podne

Otpravnik poslova nemački telegrafisao da ste ga molili da u Vaše i vladino ime izjavi blagodarnost Rihthofenu na njegovoj meni učinjenoj izjavi da odsustvo poslanika nemačkog iz

* V. pod br. 440.

Beograda nema nikakve političke tendencije. Takvu izjavu Rihthofen meni nije učinio niti sam Vama je ja referisao. Stvar stoji ovako: poslaniku nemačkom odobreno je odsustvo ranije iz privatnih razloga, pomenutih u Pov. No 234 no ja iz samog početka nisam imao impresija da mu odsustvo, međutim, ne bi bilo dato da ga ranije nije dobio a u tom pogledu govor Rihthofena prilikom onomadašnjeg moga sastanka, o kome juče pismen izveštaj, ne dopušta nikakve sumnje. Vlada nemačka stoji na gledištu da normalni odnosi između obe zemlje neće nastupiti dok lica koja su učestvovala u zaveri ne budu uklonjena iz dvorskih i vladinih krugova, no da ne bi vladi srpskoj otežala zadatak, ona nije dopustila da pravi uzrok odsustva njenog poslanika izbije na površinu. Vlada nemačka bi sažaljevala kad bi pogrešnim shvatanjem njenog držanja u štampi ili inače u javnosti bila prinuđena da daje ispravke ili da napusti rezervisano držanje. Ovo mi je sinoć izjavljeno po nalogu Rihthofena.

Na poleđini: *Milićević*

Nikakva saopštenja štampi nisu činjena, neće se činiti. Dajte u ovom smislu objašnjenja; garantujte potpunu diskreciju.
Eksped. 30. XII. 1903. u 11 h Ministar

AS, MID, PO 1903, F-IV, D-II, I/40, pov. br. 2291, v. 2286.

456

Ministarstvo unutrašnjih poslova Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 470. 30. XII 1903/12. I 1904.

U odgovor na Vaše poverljivo pismo od 24. decembra P.№ 2.264 čast mi je izvestiti Vas, da sam prostudirao projekat međunarodnih administrativnih mera protiv anarhista i našao, da naš predstavnik u Petrogradu može potpisati izrađeni protokol. U isto doba, čast mi je saopštiti Vam i to, da sam izdao naredbe potrebne za površenje obaveza koje Srbija prima na se. S tim svojim naredbama ja ću Vas u svoje vreme izvestiti, a Vas molim da mi izvolite javiti, kad naš predstavnik u Petrogradu bude potpisao protokol.

Stojan Protić

PRILOG:

Međunarodna
Konferencija protiv anarhista
u Rimu 1898 g.

Priprema za Konferenciju

Povodom ubistva austrijske carice Jelisavete u Ženevi 1898. evropske države počele su se sporazumevati o merama koje bi se imale preduzeti protiv Lukanijevih jednomišljenika. Jedna od tih mera postojala je u praktici još i pre toga datuma i ona je bila čisto administrativna: to je, da jedna država izvesti na vreme drugu državu ako bi proterala u nju kojeg potonjeg svog stanovnika oglašenog ili osumnjičenog kao anarhistu. Ali od atentata u Ženevi, ova praktika postaje sasvim učestana, skoro sistematična. Iste godine, Švajcarska šalje našem Ministarstvu, preko Poslanstva

u Beču, izveštaj o proteranim anarhistima i njihove opise. Austrougarsko Poslanstvo u Beogradu izveštava 28. febr. 1898. god. P. Br. 689 našu Vladu o nekom sumnjivom licu koje je stiglo bilo tih dana u Srbiju i koje se izdaje za poznatog antianarhistu. 9 jula 1899 g. na molbu naše Vlade, Nemačka pristaje da šalje našem Ministarstvu u razmenu imena svih stranaca i anarhista proteranih iz Nemačke. Zatim Bugarska i Srbija pa onda Srbija sa Rusijom stupa u isti angažman. Posle ovih prvih pokušaja za socijalnu odbranu, poniče misao da se u toku godine 1898. sazove u Rimu međunarodna konferencija u ovu svrhu. Tako već 8. okt. 1898. naše Kraljevsko Poslanstvo u Rimu javlja da je saznalo od Ministarstva Inostr. Dela da će ta konferencija da se sastane u novembru, najdalje u decembru. 15. oktobra iste godine italijansko Poslanstvo u Beogradu izveštava našu Vladu, da će se konferencija da sastane izvesno, i da će, čim stigne, poslati o njoj potrebne indikacije.
Konferencija se odista sastaje i to na predlog samog talijanskog kralja. Dan sastanka je zakazan za 12 novembar. Naše Ministarstvo, aktom № 2312 od 2. novembra postavlja za predstavnika Srbije na ovoj konferenciji g.g. Jovičića, onamošnjeg otpravnika poslova i Dr Vojislava Veljkovića, prof. Velike škole[...]
Pošto je donela ova svoja rešenja, Konferencija se razišla, bez ikakvih svečanosti, 9/12. dec. 1898. Ostalo je po onome što je već s početka uglavljeno: da se svi zaključci primaju ad referendum. Englezi, još i više, nisu hteli potpisati protokol ali su izjavili da su voljni da svoje zakonodavstvo dopune. Konferenciju je zaključio svojim govorom ministar inostranih dela talijanski, admiral Konevaro.
Ali zbog toga što ova konferencija smatra svoje zaključke samo kao želje, na završnoj je sednici ugovoreno, u interesu što skorijeg ostvarivanja tih želja, da pojedine države izveste u roku od 3 meseca talijansku vladu: šta misle preduzimati po ovim predlozima, naročito u pogledu policijskih mera koje se moraju sporazumno usvojiti. Zaključeno je osim toga da se svi zaključci drže u tajnosti i protokoli ne predaju javnosti bez prethodnog sporazuma sviju vlada.
Naše Ministarstvo inostranih dela, prema zaključku poslednje sednice konferencija, koji glasi da se u roku od 3 meseca podnesu izveštaji italijanskoj vladi o policijskim merama koje će se sporazumno preduzeti — obraća se Ministarstvu unutrašnjih dela za njegovo mišljenje po ovom predlogu.
U to vreme, 1/13. marta, Austrougarsko Poslanstvo u Rimu traži da se taj rok od 3 meseca produži za još 2 meseca. Talijanska Vlada obraća se svima vladama s pitanjem da li na to pristaju. Srpska Vlada pristaje rado na ovaj predlog i obećava da će i sama u tom novom roku poslati svoj referat po tom predmetu. Rok je odista produžen. Francuska i Rumunska vlada šalju prve svoje izveštaje o svojim namerama.
Srpska vlada šalje 22. aprila 1899. Br. [?] svoj izveštaj po tom predmetu. Ona pristaje da uzme udela u svima sporazumima administrativnim na bazi Rimske konferencije. Što se tiče zakonodavnih mera, njih već ima veliki broj u sadašnjem zakonodavstvu srpskom. Za one kojih još nema, ona će da predloži Narodnoj Skupštini da se saglasi sa željama koje je iznela Rimska konferencija.
Ali pošto izvesne Vlade nisu bile ni do ovog novog roka poslale svoje izveštaje, utvrđuje se novi rok do 31. jula iste godine.

Dodato kasnije:

Nove mere. Petrogradski Protokol

Posle smrti Mak Kinlaja 1904. Baron Veker Goter, nemački poslanik, saopštava Ministarstvu da su se nemačka i ruska vlada sporazumele da učine nove predloge ostalim državama o podjednako svojim policijskim merama protiv anarhista. Polazna tačka tome da bude Rimska konferencija, inače nove administrativne mere: stvaranje centrala u pojedinim zemljama; razmena saopštenja i podataka, i jednoobrazno regulisanje proterivanja anarhista koji nisu iz dotične zemlje;

pooštravanje kaznenih odredaba protiv njih. i t.d. Ovaj sporazum da se učini, ne novom konferencijom, nego prepiskom pojedinih zemalja. Na pitanje, pristaje li Srbija na takav sporazum, naša vlada odgovara da pristaje u svemu ili bar u pojedinim tačkama.
Na ovaj odgovor, Rusija šalje projekat o repatriranju. Srpska vlada imenuje svoje delegate koji će protokol o tome potpisati u Petrogradu. Protokol potpisuje g. Stojan Novaković, kraljevski poslanik.

Ruski zaključci

Zaključci novog protokola odgovaraju u mnogim zaključcima rimske konferencije, ali ima i novih [...]
U svakoj zemlji biće ustanovljen jedan Centralni biro policijski koji će imati dužnost da okuplja izveštaje o anarhistima i njihovim delatnostima.
III. Pripadaće centralnoj vlasti svake zemlje da odredi kakvim bi načinom kompetentne vlasti da snabdevaju Centralni biro u policijskim potrebne izveštaje o anarhistima koji se nalaze na njihovom teritorijumu kao i njihovim preduzećima.
IV. Svaki Centralni biro obavezan je da informira ugovorne zemlje.
1) a. o izgnanju
b. o svojevoljnom odlasku anarhista koji se nalazi na njenom teritorijumu.
2) Ovaj izveštaj treba da bude propraćen jednim znakom, jednom noticom o prethodnim slučajevima i, ako je moguće, o fotografijama dotičnog anarhiste. Dobro bi bilo da taj izveštaj pomene mesto i momenat prolaska anarhiste u susednu zemlju i da bude dostavljen u najkraćem roku da bi se olakšalo što skorije ustanovljenje jednog nadzora.
3) Ako je jedan anarhista napustio tajno rejon jednog Centralnog biroa i ako je njegov boravak nepoznat, svi ostali Biro-i treba da budu izvešteni redom da bi olakšali traganje za njim.
Svaki Centralni biro treba da pošalje drugim biroima u vremenu najviše od 6 meseci sve podatke o važnim događajima koji imaju veze sa anarhističkim pokretom i koji su se dogodili u njegovom rejonu.
Osim toga, Biro-i moraju odgovoriti, bez odlaganja, na sva pitanja koja su u vezi sa pokretima anarhista koja im mogu biti postavljena od strane ostalih Biro-a.
Pomenute mere staviće se u izvršenje od dana kada ovaj protokol bude potpisan.
Države koje nisu njegove potpisnice, mogu kao takve biti smatrane naročitim aktom.

Posle ovoga, Ministarstvo unutrašnjih dela u Beogradu postavlja u svome nadleštvu jedan Centralni biro, onakav kakav predviđa pomenuti petrogradski protokol. To isto Ministarstvo izveštava ostale ugovornice da sva saopštenja treba uputiti neposredno Ministarstvu inostranih dela pod šifrom „A. P."

Pregledao
12. aprila 1907. g. *D. M. Stevanović*

AS, MID, PO, 1905, F-I, D-I, pov. br. 2222, v. pov. br. 21888. Ostali prilozi u F-I, D-II, III, VII.

457

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. Gp. 257. 30. XII 1903/12. I 1904.

U vezi sa mojim šifrovanim depešama od 28. i 29.* ov. m. čast mi je javiti Vam, da me je preksinoć g. baron Rihthofen zvao u Ministarstvo i da mi je tamo, pošto je on, međutim, bio otišao iz kancelarije, po njegovom nalogu g. Geheimrath Rosen, referent za naše poslove, saopštio depešu nemačkog otpravnika poslova, kojom je ovaj izvestio svoju vladu o saopštenjima, koja ste mu toga dana izvoleli učiniti.
Iz mojih depeša i izveštaja Pov. № 234 i 254 [v. pod br. 430 i 454] videćete, da shvatanje Vaše, kao što je obeleženo u redakciji depeše nemačkog zastupnika, po kojoj „Die Abwesenheit des deutschen Gesandten aus Belgrad jeder politischen Tendenz entbehrt" ide suviše daleko. Nemačkoj vladi ne bi bilo po volji, kad bi se ovako stvar predstavila u javnosti. Stoga sam umoljen po nalogu g. barona Rihthofena da to sprečim. Prema tome sam vam uputio pomenute dve depeše, od kojih vam druga, opširnija, stavlja do znanja sva saopštenja, koja su mi tom prilikom učinjena.
Ako se u štampi ne bude o tome pitanju uopšte s naše strane ništa pisalo, ona se može smatrati kao završena. Stoga bi po mom mišljenju najbolje bilo, kad se po njoj ne bi ništa dalje preduzimalo ni izjavljivalo. A tretiranje u javnosti te stvari ili kakva indiskrecija morala bi zbog odnosa nemačke vlade prema vladama drugih velikih sila, dovesti do posledica naglašenih u mojoj drugoj depeši. Nemačka bi vlada bila izazvana, da daje objašnjenja i ispravke, i da u tom slučaju izađe iz svoje dosadašnje, za Srbiju, relativno povoljne rezerve.

M. J. Milićević

Original. AS, MID, PO, 1904, F-II, D-IV, I/5, pov. br. 11, v. pov. br. 10.

458

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

— 30. XII 1903/12. I 1904.

Pošto sam pročitao ukaze, po kojima su izvesni činovnici na raspoloženju tu skoro stavljeni u pensiju, molim Vas za dozvolu, da Vam opet progovorim nekoliko reči o g. Raduloviću, sekretaru na raspoloženju, koji je, kao što Vam je poznato, u svoje vreme po svom pristanku upućen na rad ovome Poslanstvu, i za to prima pisarski dodatak. Ja se nadam, da njega nećete po primeru drugih staviti u pensiju, odnosno otpustiti iz službe, i ovim pismom Vas naročito molim da to ne učinite, no da mi ga i dalje ovde ostavite. Gospodin Radulović je ispravan i vredan činovnik, i dobar radnik, a njegovo poznavanje ovdašnjih prilika i poslova naročito ga kvalifikuje da ostane i dalje na mestu na kome je. Kao što ste i sami mogli videti iz prepiske, poslovi ovog Poslanstva nisu neznatni, i zahtevaju sposobnog i iskusnog pomagača za poslanika. Sem prepiske s Ministarstvom, ovo Poslanstvo ima da odgovara na mnogobrojna pitanja ostalih ministarstava, a osobito Ministarstva vojnog, koja stvaraju jednako potrebu korespondencije sa ovdašnjim vlastima i ustanovama, ne samo berlinskim no i onima u celoj Nemačkoj. Osim toga valja, kad je pitanje o činovniku pri ovom Poslanstvu, imati na umu da je nemačka vlada u više prilika ranije mojim prethodnicima nagoveštavala potrebu da taj činovnik ne bude samo pisar, pošto ne bi odgovaralo činovniku, i da donesete rešenje koje će odgovarati gore objašnjenim potrebama, a i mojoj molbi. Ovde je od nove godine rimske prestonički život i društveno kretanje u zvaničnim

* V. pod br. 455.

krugovima u punom jeku. Ručkovi i primanja kod ministara i kod ambasadora učestala su, ma da su već u decembru već prilike za društvene sastanke bile dosta česte. Ja sam, među ostalima dosta mnogobrojnim pozivima koje sam imao, počastvovan u poslednje vreme pozivima na ručak kod ruskog, španskog i italijanskog ambasadora, kod švajcarskog poslanika, kod generala Bilova, komandanta III armijskog korpusa, i kod još nekih mojih kolega. U ovom mesecu su na redu prijemi i svečanosti u dvoru, kao Ordensfest, veliki Defilir-Cour kod Cara i Carice, dan rođenja Carev 14/27. januara, i kao što se čuje, pet dvorskih balova, sve to u dobu do 3/16. februara. Prekosutra, na novu godinu, zvat sam na doručak kod ruskog ambasadora.
Najveća pažnja političkog sveta koncentrisana je u ovom trenutku na rusko-japanski zaplet, no na suprot mnogih alarmirajućih i pesimističkih vesti i posmatranja u štampi, može se konstatovati, da se nade za održanje mira u zvaničnim krugovima ne napuštaju. Misli se, da će obe vlade uspeti, da dođu diplomatskim pregovorima do nekog modus vivendi, koji bi bar za neko vreme otklonio opasnost oružanog sukoba. Ovo žele evropske vlade, jer bi eventualan rat otvorio perspektivu za mnoge, i može biti veoma teške komplikacije.

M. Milićević

Original. AS, MID, PO, 1904, F-IX, D-III, R/380, pov. br. 2736.

Na poleđini:

Da čeka [Radulović] dok se ne reši budžet.
2. I. 904.

459

Srpska pravoslavna Mitropolija — Priština
Igumanu manastira Visoki Dečani — Prizren

Br. 2195. 30. XII 1903/12. I 1904.

Oče Igumane,
Saopštite ocu Arseniju, da odmah iz Manastira Visokih Dečana treba da se ukloni. O tome je već pisano ocu Kirilu, njegovom starešini kao i Prizrenu. Vi uopšte sav rad nad manastirom imate rukovoditi sa ostalom bratijom.
Srbe kaluđere ni u kome slučaju ne možete goniti iz Manastira. Ako ma s jednim tako u buduće postupite, strogo ćete odgovorni biti. Jeromonah Gavrilo čim se povrati u Manastir, radiće onaj posao za koji smo ga mi ranije odredili.

Vam Blagoželatelni
A. E. i Mitropolit Raško-Prizrenski
Nićifor

Prepis. AS, MID, Konzulat Priština.

460

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Austro-Ugarskoj — Beč
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 257. 31. XII 1903/13. I 1904.

Kao što sam već imao čast unapred Vam javiti, išao sam u Ministarstvo Inostranih Dela kod prvog načelnika grofa Licova da ponovo i lično izdejstvujem po obema tražbinama: 1) radi uklanjanja Petra Todorovića iz Zemuna; i 2) radi otvaranja, ili bolje reći primicanja stočne stanice u Mitrovici na samoj obali.

Po prvoj stvari grof Licov imao je dobrotu te je predamnom pozvao t. Virta (koji u policijskom odseku sad zastupa g. Milera), koji je ponovio već saopšteni Vam odgovor ugarske vlade. Na moju napomenu da je to stvar susedske predusretljivosti, koju bi oni sutra zar i sami s razlogom zatražiti mogli, grof Licov obećao je, da će naš zahtev ugarskoj vladi ponova predstaviti. Dodao je, međutim, kako bi za uspeh stvari vrlo dobro bilo kad bi im ovde mogli pružiti ma kakav dokaz o protivničkim ispadima Todorovićevim, pa bilo to podnošenjem kakve publikacije (na primer „Ogledala") iz poslednjeg vremena (naročito od kad mu je naredba ugarske policije o mirnom držanju saopštena, a tome ima već više od tri nedelje dana), ili kakvog drugog dokaza o njegovom nekorektnom ponašanju (šurovanju ili tako što). Molio je da mu to dobavim, pa će onda zajedničko Ministarstvo Inostranih Dela s jačim razlogom zadovoljenje našeg zahteva tražiti. Prema tome, molim Vas, Gospodine Ministre, da mi zahtevane dokumente ili podatke što skorije poslati izvolite.

Po drugoj stvari pozvao je grof Licov šefa trgovinsko-političkog odseka g. Sucaru, kome sam naš opravdani zahtev o dozvoli utovarivanja stoke na samoj obali (takozvanoj „bager-stanici", a ne na onoj, iza varoši, tri kilometra udaljenoj) potanko izložio. On mi je na to odgovorio, kako mu je poznato da se ugarska vlada protivi otvaranju nove izvozne stanice na Šabac-Klenku (koja veterinarskom konvencijom nije predviđena), ali da i sam ne uviđa zašto iz čisto administrativnih razloga ugarska vlada izvoz na već postojećoj mitrovačkoj stanici toliko otežava. Obećao je da će stvar kod ugarske vlade urgirati i dobiveni odgovor mi odmah saopštiti. Ja sam mu naročito naglasio, da je ova tranzitska otežica i njima od štete, jer svakojako samo poskupljuje naše produkte sa kojima oni dalje trguju. O daljem rezultatu učinjenih koraka odmah ću Vas izvestiti.

U prilogu šaljem Vam kuriozuma radi isečak iz ovdašnjeg nedeljnog lista „Die Woche". Na nj bi bar trebalo da reagiraju naši takozvani ovdašnji „državnici u dobrovoljnom izgnanstvu!"

Dr Mihailo Vujić

Original. AS, MID, PO, 1903, F-IX, D-VII, T/22, pov. br. 6008.

461

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj — Pariz
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 331. 31. XII 1903/13. I 1904.

U vezi sa pismom Ministarstva od 18. ovog meseca, Br. 14321, po kome je Kraljevsko Poslanstvo saopštilo g.g. Gronje Lemeru i Lavalu, da konvencija od 6/19. jula ni ugovor od 22. oktobra 1902. (sa njima zaključeni nemaju nikakve važnosti za srpsku državu, i da Kraljevska Vlada ima potpunu slobodu da primi i oceni svaku ozbiljnu ponudu odnosno građenja naših novih željeznica) čast mi je izvestiti Ministarstvo da mi je g. Laval, uz potvrdu saopštenja, odgovorio da on više nego ikad polaže na svoje pravo građenja novih železničkih pruga u Srbiji i da će ih svim

mogućim sredstvima braniti.
Gospodin Gronje Lemer uputio mi je pismo na adresu Gospodina Ministra Predsednika koje sam pod 31. decembrom Pov. № 325 sproveo Gospodinu đeneralu Grujiću.

Dr Mihailo R. Popović

Original. AS, MID, PO, 1904, F-II, D-VIII, Ž/23, pov. br. 41, v. pov. br. 21.

462

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rumuniji — Bukurešt
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 144. 31. XII 1903/13. I 1904.

Sve ovdašnje jučerašnje novine javile su da je rumunski poslanik g. Mavrokordato otputovao iz Beograda da ne bi prisustvovao prijemu u našem Dvoru o Novoj Godini. Jedino L'Indépendance Roumaine, organ Ministarstva inostranih dela ne komentariše ovu vest već samo registruje da je g. Mavrokordato otišao na odsustvo i da će ga u dužnosti zastupati sekretar Karp.
Ovo „odsustvo" g. Mavrokordatovo dalo je povoda mišljenju da će i Srbija odgovoriti istom merom i dati odsustvo svojim predstavnicima na strani i današnji broj „Adeverul-a" doneo je na čelu dnevnih novosti kurzivom štampanu noticu: Kako sam ja pozvan da odmah dođem u Beograd i kako je taj hitni poziv srpskog predstavnika odgovor srpske vlade na demonstrativno odsustvo g. Mavrokordatovo.
Kako sutra, o Novoj Godini, moram posetiti 30—40 lica, a u veče ću biti na dvorskom balu, to će bukureška publika ubrzo videti istinitost vesti *Adeverul*-ove, a ja sam smatrao za dužnost, Gospodine Ministre, da Vas o ovom izvestim, a sad Vas molim da mi dozvolite da Vam saopštim još jednu vest, koja se tiče naših ekonomskih prilika.
Kao što Vam je poznato i Rumunija sprema opštu carinsku tarifu. Naravno, da se ta tarifa izrađuje i u Rumuniji, kao i svuda, tako da s jedne strane zaštićuje domaću industriju i proizvodnju, a s druge strane da bude oružje u rukama vlade da se od drugih država, prilikom sklapanja trgovačkih ugovora, dobije što više koncesija za rumunske proizvode.
Komisija koja je radila ovu tarifu svršila je onomad svoj posao i sad će tarifa biti podnesena zakonodavnom telu čim se ono sastane, dakle, za desetak dana.
Kako je izvoz iz Srbije u Rumuniju vrlo slab i gotovo ograničen samo na naš ugalj, to nas najviše mora interesovati maksimalna i minimalna carina na ovaj naš artikal. Ja sam doznao s dosta sigurne strane da je Komisija podigla carinu na ugalj. Ovo za sad nisam mogao da proverim, jer se projekat drži kao najveća tajna, ali ipak smatram da bi mi već trebali učiniti što god s naše strane, što bi rumunsku vladu moglo opredeliti da ne povišava carinu na ugalj. Evo šta: Rumunija nama liferuje so i njoj je mnogo stalo do toga da u nama ne izgubi mušteriju, a poznato joj je i to, da smo mi baš u vremenu produženja ugovora o liferovanju soli imali znatno jeftiniju ponudu iz Ugarske za liferovanje iste vrste soli. S toga ja držim da bi trebalo pustiti u „Samoupravi" jednu noticu, kako se doznalo da Rumunija namerava podići carinu na ugalj. Kako se u Beogradu smatra da je ta mera upućena na našu adresu, jer bi povećanje carina na ugalj onemogućilo eksport našeg uglja u Rumuniju; kako se u Beogradu ne veruje u tu vest, ali ako bi se ona obistinila, onda bi Srbija bila prinuđena tražiti puta i načina da zaštiti svoje interese, na pr. time, što bi kupovala potrebnu joj so tamo gde se bude uvozio njen ugalj ili gde može druge kompenzacije dobiti za svoje proizvode itd.
Ova bi notica sigurno prešla i u peštansku štampu i odande ovamo, i ja verujem da bi proizvela ovde željeno dejstvo.

Barjaktarević

463

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji — Petrograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 3 1/14. I

TELEGRAM
Otpravljen iz Petrograda u 8 sati 55 min. posle podne 1.1. 1904.
Primljen u Beogradu u 8 sati 35 min. pre podne 2.1 1904.

Prilikom današnje diplomatske čestitke u dvoru Car vrlo ljubazno govorio samnom: Primio Kraljev telegram iz Topole. Pomenuo hajdukovanje, godišnjicu prvog ustanka i na kraju rekao: „Stvari će poći dobro" ...?

Spalajković

Na poleđini:
Šifra
Légation Serbe

Peterbourg

U vezi Vaše depeše od prvog javite mi što pre telegramom opširnije o prijemu na Novu godinu. Očekivao sam pismen izveštaj.
8. I 1904. *Nikolić*

AS, MID, PO, 1904, F-III, D-X, I/11, pov. br. 5.

464

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 3. 2/15. I

Juče je u ovdašnjoj ruskoj Ambasadi proslavljena Nova godina na uobičajen način. Bogosluženju u crkvi, na kome je uz asistenciju protojereja Maljceva činodejstvovao i preosvećeni g. Tihon, episkop ruski u San-Francisku, koji se nalazi u Berlinu na putu u svoju eparhiju, prisustvovalo je celo osoblje ruskog Poslanstva, a sem mene i poslanici NJ. V. Kralja rumunskog i NJ. V. Kralja grčkog i dosta veliki broj članova ovdašnjih pravoslavnih kolonija.
Posle službe grof Osten-Saken primao je čestitanja. Blagodareći mi na željama, koje sam mu tom prilikom izjavio, on je dao izraza svojim ličnim čestitanjima i molio me je u isto vreme, da primim i njegove najdublje želje za celu zemlju.
Čestitanju sledovao je svečan doručak u velikoj sali Poslanstva, na kome je poslanik na ruskom jeziku prvo napio zdravicu sa dobrim željama za Novu godinu svima prisutnima, a zatim na

francuskom dodao nekoliko reči, pijući u zdravlje i sreću vladalaca i zemalja koje su bile predstavljene svojim zastupnicima.
Na rusku zdravicu odgovorio je vladika g. Tihon, a na zdravicu nami stranim zastupnicima kao najstariji moj virtemberški Maier koji tim proslavama obično prisustvuje, pošto mu je gospođa Ruskinja.
Imao sam u toku dana sem drugih i posete g. barona Rihthofena, državnog sekretara za spoljne poslove i g. von Mühlberg-a, podsekretara koji su mi ostavili svoje karte.

M. J. Milićević

Original. AS, MID, PO, 1904, F-III, D-IV, I/5, pov. br. 31, v. pov. br. 11.

465

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 259/1903. 2/15. I

Prema Vašoj depeši od 30. prošlog meseca, ja sam odmah sutradan potražio g. barona Rihthofena, i ne našavši ga učinio saopštenja i dao objašnjenja po vašem nalogu Geheimrath-u Rozen-u. Ja sam mu u isto vreme saopštio da ste mi izvoleli narediti da garantujem potpunu diskreciju. Gospodin Rozen je primio moja saopštenja k znanju i izjavio mi, da se usled njih stvar ima smatrati kao svršena. Konstatovavši, da smatra, da se obećana diskrecija odnosi i na saopštenja diplomatskim zastupnicima drugih sila, gospodin Rozen je dodao, da nemačkom otpravniku poslova nije naređeno da u toj stvari čini kakvih god koraka.
Čast mi je izvestiti Vas o ovome u vezi sa mojim pismom od 30. pr. meseca Pov. No. 257.

M. J. Milićević

Original. AS, MID, PO, 1904, F-III, D-IV, I/5, pov. br. 67, v. pov. br. 31.

466

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj — Atina
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 1. 2/15. 1

Mada se Grčka nije mnogo promenila od 1898. g. kad sam ovde poslednji put upravljao ovim Poslanstvom, mada sam i danas zatekao iste ljude, koji su i tada vodili prvu reč u politici i upravljali ovom zemljom, najzad, mada i danas čujem iste fraze, koje sam slušao pre 5 godina, kad se govorilo o unutrašnjoj politici Grčke, ipak bi od moje strane bilo i suviše da Vam, posle nešto manje više od desetodnevnog bavljenja u Atini podnesem opširan izveštaj o sadašnjim prilikama. Sad, pošto su prošli praznici i pošto sam se uselio u svoj stan, gledaću da što više obiđem grčkih državnika te da se što tačnije upoznam sa njihovim pogledima u makedonskom pitanju, koje nas danas najviše interesuje. Međutim, za ovo nekoliko dana, koje sam ovde proveo, mogao sam lako opaziti dve stvari: užasna mržnja protivu Bugara, od kojih se Grci danas najviše plaše i izvesna tendencija zbliženja sa Srbijom i težnja da se sa nama sporazumu; možda ću biti

tačniji ako kažem težnja da nas odvrate od svakog sporazuma sa Bugarskom.
U spoljnoj politici današnji se Kabinet niukoliko ne razlikuje od prethodne vlade; g. Romanos ni za dlaku nije izmenio pravac koji je g. Ralis dao spoljnoj politici Grčke u njenim odnosima sa Turskom Carevinom i u njenom držanju u pitanju o reformama. Od balkanskih država Grčka je najživlje prihvatila program o reformama, ali to još niukoliko ne znači da joj taj program godi i da on odgovara njenim bitnim interesima. Kad bi zavisilo od Grčke, ona bi bez sumnje bacila taj program u vatru i najradije bi sudbinu Hrišćana u Otomanskoj Carevini poverila Patrijaršiji. Ali, bojeći se autonomije, što je u Turskoj sinonim aneksije — a autonomija Makedonije po mišljenju grčkih državnika to je veliko zlo isto koliko i njena aneksija Bugarskoj — to se samo zbog toga Grčka i privolela programu o reformama. Iz moga izveštaja od 23. decembra pr. g. Pov. № 22 Vi ste se, Gospodine Ministre, izvoleli upoznati sa mišljenjem g. Romanosa u pitanju o reformama. U rečenom izveštaju imao sam čast navesti Vam kako mi je grčki Ministar Inostranih Dela izjavio da je austro-ruska intervencija spas za Grčku i za Srbiju jer su samo ove dve sile u stanju da stanu na put ostvarenju programa bugarskih revolucionarnih komiteta. Polazeći sa toga gledišta, prirodno je što mi je grčki Ministar Inostranih Dela govorio o potrebi zbliženja između Srbije i Grčke. U ovom istom duhu govorili su mi već nekoliko viđenijih Grka, jer, kao što sam u početku ovog izveštaja imao čast navesti Vam, danas se Grci plaše Bugara više od svega. Moj bivši ruski kolega u Carigradu a sadanji ovdašnji ruski poslanik, s kime sam onomad imao poduži razgovor, uveravao me je da su gornje reči g. Romanosa istiniti izraz današnje grčke vlade. Gospodin Ščerbačev kazao mi je kako mu je grčka vlada ne jednom prilikom davala uverenja da će ona u koliko to bude od nje zavisilo pomagati izvođenje reforama.
Ja držim da naši interesi takođe zahtevaju izvođenje austro-ruskog programa, ali da na prvom mestu zahtevaju održanje mira na Balkanu, jer u današnjim prilikama ustanak u Makedoniji može samo Bugarskoj biti od koristi. Teško je danas predvideti sve što može u Turskoj nastupiti ako se u Makedoniji ponove prošlogodišnji događaji, a još je teže pogoditi sve posledice koje jedan nov ustanak može za sobom povući po balkanske države; zato i mislim da naši interesi pre svega zahtevaju održanje mira. Uostalom, Kraljevska Vlada nije prestajala davati u tome pravcu instrukcije Poslanstvu u Carigradu i mi smo svakom prilikom u tome smislu davali izjave i na Porti i ambasadama Rusije i Austrije. Ja ću i ovde u istom smislu govoriti, i sve dok ne budem dobio naročite instrukcije, držaću se rezervisano kad god se sa grčke strane povede reč o našem zbliženju i zajedničkom radu.

Za koji dan imaće se sastati grčka Skupština. Vladina je većina tako mala da je i najmanji povetarac može oboriti. Kralj Đorđe, koji je lično naklonjen i simpatiše g. Teotokisu, ne žali truda da današnjem Kabinetu učvrsti položaj. Ukazujući na doista težak položaj u kome bi se Grčka našla u slučaju pada Kabineta g. Teotokisa, ukazujući naročito na trzavice u koje bi zemlja zapala u slučaju novih izbora, a oni se ne mogu izbeći ako dođe do promene vlade, Kralj je apelovao na patriotizam i državničku uviđavnost pojedinih skupštinara, koje je sebi u Dvor prizivao. Najveću važnost pridaju sastanku koji je g. Zajimis imao sa Kraljem. Tvrdi se da je g. Zajimis, koji stoji na čelu jedne grupe od 27 deputiraca, obećao da će, koliko to od njega bude zavisilo, podržavati današnju vladu, i njemu se može verovati jer je on Kraljev čovek. Na svaki način mnogi od današnjih deputiraca plaše se novih izbora, a to je već jedno dosta jako jemstvo za njihovo pomirljivo držanje u Komori.

Pre neki dan vratio se iz Sofije, gde je probavio nekoliko meseci, g. Baucer, ovdašnji dugogodišnji dopisnik „Tajmsa”. Gospodin Baucer vrlo je vidna ličnost u Atini i rado je primljen u sve ovdašnje više krugove, kako grčke tako i diplomatskog tela. On se vratio iz Sofije sa

ubeđenjem da će na proleće ponovo buknuti ustanak u Makedoniji i da će Bugarskoj biti vrlo teško, skoro nemoguće, da ne ugazi u rat sa Turskom. Baucer je jako naklonjen Bugarskoj, il a entièrement épousé la cause bulgare i u „Tajmsu" brani njene interese. On pripada onoj grupi Engleza kojima Rusija i u snu ne da mira i koji će do smrti ostati nepomirljivi neprijatelji.
U prilogu pod ./. imam čast poslati Vam, Gospodine Ministre, kratak izvod jednog intervjua, koji je sa g. Baucerom imao jedan od saradnika ovdašnjeg lista "Estija".

Evo već nekoliko dana kako su ovi ovdašnji listovi nadali užasnu dreku protivu ovdašnjeg talijanskog poslanika i u vrlo oštrim člancima pozivaju svoju vladu da traži njegovo opozivanje. Evo, Gospodine Ministre, u čemu je stvar i zbog čega je g. Silvestreli tako strašno ozlojedio Grke. Po nalogu svoje vlade i na upućena mu pitanja, g. Silvestreli podneo je jedan izveštaj i tražene statističke podatke. Talijanska vlada učinila je veliku pogrešku što je jedan deo ovog izveštaja, koji po Grke nije povoljan, naročito što se tiče njihove brojne snage u Makedoniji, dala publikovati. Jedan je grčki novinar, koji se bavi u Rimu, tu neki dan saznao za taj izveštaj (koji je poslat pre nekoliko meseci), javi o tome jednom ovdašnjem listu i sva se Atina digla protivu talijanskog poslanika. Za Grčku je dobro što se ona zadovoljava zvučnim frazama i fulminantnim pretnjama, koje ona, a to je sreća za nju, vrlo nerado ostvaruje i vrlo brzo predaje zaboravu. Kako se ova larma protivu talijanskog poslanika digla baš na 2—3 dana pre nove godine, to se držalo i vlada se od toga bojala da će rulja demonstrirati protivu i. Silvestrela na dan nove godine, kad celo diplomatsko telo prisustvuje blagodarenju u sabornoj crkvi a za tim ide u Dvor na čestitanje. Međutim, nova je godina prošla na miru i još su samo ostala tri-četiri lista, koji izbacuju svoje poslednje metke. Pri svem tom drži se da će g. Silvestreli biti opozvan jer je njegov položaj doista vrlo težak, samo za to je kriva sama talijanska vlada a niukoliko njen poslanik.

Od g. Ščerbačova doznao sam u poverenju da Turci rade na tome da se na mesto pok. Firmilijana postavi Grk. Ja sam to već bio čuo i u Carigradu, samo su mi tamo kazivali da je izjavljeno Patrijaršiji da za skopskog mitropolita ne bira Srbina iz Srbije.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-III, I/4, pov. br. 78.

467

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj — Pariz
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 3. 3/16. I

U vezi moje depeše koju sam imao čast poslati Vam juče, na izričnu molbu g. Navilja i srpskog Sindikata, a koja se odnosi na građenje naših novih železnica, čast mi je dostaviti Vam danas i detaljnije objašnjenje po ovoj stvari.
Gospodin Navilj je, od prilike još pre 15 dana, bio izdao nalog g. Direnbergeru da se obrati Kraljevskoj Vladi i upita je, da li bi g. Ministar građevina hteo i bio voljan primiti jedno izaslanstvo inžinjera koje je Sindikat voljan poslati u Srbiju u cilju da prouče pitanje o našim novim železnicama i stupe u pregovore sa srpskom Vladom odnosno građenja ovih novih pruga.

Ali g. Direnberger, koji se od juče bavi ovde u Parizu, saopštio je odmah po svome odlasku g. Navilju, na njegovo najveće iznenađenje, da on nije preduzimao nikakve korake zbog ove stvari kod Kraljevske Vlade, pravdajući taj svoj postupak time poglavito što misli i veruje da će u Srbiji biti u skoro ministarska kriza, da će upravo biti promena Vlade, te da zbog toga, po njegovu mišljenju, nema razloga upuštati se s ovom Vladom u ma kakve pregovore po ovom predmetu. Ali kako je Sindikat saznao ranije da su Kraljevskoj Vladi već učinili svoje propozicije po ovoj stvari Vesin et fils iz Pariza kao i neka grupa austriska g. Navilj, iznenađen i nezadovoljan pomenutim postupkom g. Direnbergera, obratio se s toga odmah Kraljevskom Poslanstvu molbom da ono posreduje i učini ovaj korak, i to telegrafskim putem, što je učinio.
Kao što se iz izloženoga vidi, a kao što sam imao čast izvestiti o tome g. Ministra i ranije, srpski Sindikat je ne samo valjan i raspoložen da uzme u izradu naše nove železničke pruge, nego želi da baš on, i niko drugi, uzme u ruke građenje tih novih pruga. On je, kao što sam pomenuo napred, već i našao jedan broj inžinjera da ih, o svome trošku, odmah pošlje u Beograd, ako dobiju odgovor da je Kraljevska Vlada disponirana da stupi u pregovore s njime. Od svoje strane ja sam slobodan dodati, da je ova užurbanost srpskog Sindikata dobar znak za nas. Jer, i ako je Sindikat želeo da dobije koncesiju za građenje ovih železnica, hteo je, radi svojih računa, da se Srpska Vlada prva obrati na nj, a kad je saznao da se u Beogradu javljaju već i drugi kao konkurenti, on sad gleda da mu se ne izmakne iz ruku ova koncesija i hita da se i sam javi. Za nas i naše interese stvar svakako vrlo povoljna.
U isto vreme, čast mi je saopštiti Vam, g. Ministre, da sam saznao ovom prilikom i to, da su se naše grupe obraćale Francuskom Ministarstvu inostranih dela da saznaju pravi motiv odlaska iz Beograda g. Benoa francuskog poslanika. Izgleda, da je francuska vlada bila prinuđena dati iste instrukcije svome poslaniku, kao ostale države, zbog poznate ovacije učinjene francuskom poslaniku pred zgradom Poslanstva, kako ne bi uvredila osetljivost Rusije i Austrije i kako bi izbegla da se ne misli da Francuska, ostavljajući svoga poslanika u Beogradu, želi da igra neku nadmoćnu ulogu u Beogradu.

Dr Mihailo R. Popović

Original. AS, MID, PO, 1904, F-II, D-VIII, Ž/23, pov. br. 46, v. pov. br. 41.

468

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji — Petrograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 3. 3/16. 1

Na dan Nove Godine, u podne, bilo je svečano pozdravljanje u Zimnjem Dvorcu. U prestonoj sali Sv. Đorđa bejaše se iskupio ceo diplomatski kor, da pozdravi Njihova Carska Veličanstva. Činovnici iz Direkcije Ceremonija rasporediše inostrane predstavnike po rangu njihova starešinstva i, uskoro zatim, uđe Car sa majkom svojom Caricom Marijom (Carica Aleksandra je slaba, govori se da je u drugom stanju), a za Njihovim Veličanstvima Velika Kneginja Marija Pavlovna, Veliki Kneževi i dvorsko osoblje.
Ja sam bio najstariji otpravnik poslova, mada je bilo sekretara koji su pre mene postali otpravnici; to je tako ispalo zbog toga što se naš rang određivao prema starešinstvu šefova na odsustvu. Krug se otpočinje turskom Ambasadom, jer je ambasador Husni-paša doajen diplomatskog kora i ima već 15 godina kako je u Petrogradu, — a završava se bugarskim diplomatskim Agenstvom. Uzgred napominjem da su Bugari — da bi ih samo na broju što više bilo — doveli ove godine i vojnog izaslanika, jednog generalštabnog potpukovnika (kome je uniforma istovetna kao i ruska),

tako da se personal ovdašnjeg bugarskog diplomatskog Agenstva sastoji iz pet lica: šefa, sekretara, 2 pisara i vojnog izaslanika.
Mnoge je interesovalo, kako će izgledati Carevo lice u trenutku kad bude sa mnom govorio. Naročito su Austrijanci i Bugari pratili svaki pokret i Carev i moj, dogod je Car sa mnom govorio.
Ja sam bio u uniformi pešadijskog oficira. I kad je Car prišao meni i pružio mi ruku, ja sam ga pozdravio na ruskom jeziku, čestitajući mu Novu Godinu i uveravajući Njegovo Imperatorsko Veličanstvo „o ljubavi i vernosti celoga srpskog naroda". Car mi je vrlo ljubazno na mom pozdravu zahvalio i, zatim, mi je rekao da je dobio od NJ. V. Kralja telegram iz Topole, pomenuo je „столетие первого возстания", upitao me je, je li Topola daleko od Beograda. Videvši da sam sam i da nemam nikoga od osoblja Poslanstva da mu predstavim, Car mi reče: „Вы одинь!" Ja pomenuh da je se vojni izaslanik još krajem prošloga leta vratio u Srbiju, i Car se onda priseti toga. Zatim ja još dodadoh da je moj šef, g. Novaković, otputovao još pre mesec i po dana u Beograd zbog skupštinskih poslova, i da sam ja zbog toga ostao sam. Pružajući mi ponovo ruku, Car mi opet reče da mi je veoma zahvalan na pozdravu i uputi se dalje, ali se još ne bejaše sasvim odmakao od moga mesta, ponovo se okrete meni i reče mi: „Дела пойдут хорошо." Ja se posle tih Carevih reči još jedared duboko poklonih, i tako se završi Carev razgovor sa mnom.
Zatim je Carica Marija prišla k meni i, pošto joj ja poljubih ruku, reče mi: Danas je i Vaša Nova Godina. Ja odgovorih da jeste i dodadoh da je današnji dan za Srbe još i time značajan što njime počinje slavljenje stogodišnjice našeg prvog ustanka protiv Turaka pod Karađorđem, dedom sadašnjeg srpskog kralja. Njeno Veličanstvo reče, da je o tome čitala, i oprosti se sa mnom.

Dr M. Spalajković

Original. AS, MID, PO 1904, F-III, D-X, I/11, pov. br. 53, v. pov. br. 5.

469

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Poslanstvu Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London

Pov. br. 36. 4/17. I

Poodavna mi niste ništa javili o Vašem položaju prema engleskom Ministarstvu inostranih dela, te ne znam ni da li je kakva bila promena nastupila u tome pogledu, ni da li jošte ima, i koliko, izgleda da će se Vaši zvanični odnosi sa engleskom vladom staviti jednom u normalno stanje.
Iz neposrednih posmatranja koje ste dosada imali bez sumnje dovoljno prilike učiniti, mogli ste, mislim, dobiti koliko toliko određenije impresije o pravom raspoloženju engleske vlade. Želeći biti što bolje obavešten o tome, ja Vas molim da mi izvolite saopštiti Vaše impresije i mišljenje u tome pogledu kao i sve što ste mogli, ili što sada budete mogli čisto privatnim i nezvaničnim putem doznati. Od interesa bi naročito bilo doznati da li engleski merodavni krugovi promenu svoga dosadašnjeg držanja prema Srbiji pomišljaju vezivati sa nekim uslovima i kakvi bi oni imali biti.
Celo je ovo pitanje vrlo delikatne prirode, te je potrebno obratiti pažnju, da sve što budete našli za nužno činiti, nosi na sebi čisto privatan karakter i da se ne mogne tumačiti kao zvaničan korak sa naše strane.
Dodaću još, da odnosno pitanja o oficirima u okolini Kraljevoj možete gde Vam se podesna prilika ukaže privatno i govoreći sami lično od svoje strane, naglasiti da je ono znatnim delom već rešeno samom Kraljevom uredbom, koja je pre neki dan počela da se izvršuje i po kojoj se iz okoline Kraljeve uklanjaju najviše obeleženi u javnom mnjenju oficiri.

Andra Nikolić

Koncept. AS, MID, PO, 1904, F-III, D-VIII, I/9, pov. br. 36.

470

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji — Rim
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 3. 5/18. I

Sinoć je bio u dvoru veliki diplomatski ručak, na kom su bili svi šefovi misija s gospođama i svi ministri. Posle ručka, za vreme serkla, NJ. V. Kralj je poduže razgovarao sa mnom, a takođe i On i NJ. V. Kraljica razgovarali su sa gđom Milovanović. Kralj je pitao za NJ. V. Kralja Petra, za decu Njegovog Veličanstva, za proslavu stogodišnjice našeg ustanka. Sa zadovoljstvom je čuo od mene potvrdu, da je Kralj Petar i u Topoli, i svugde uz put i pri povratku u Beograd bio najoduševljenije dočekivan. Između Kralja Petra i naroda srpskog vlada u svemu najpotpunija harmonija, a to je, rekao je Kralj, prva i najpouzdanija pogodba da se savladaju sve teškoće, i spoljašnje i unutrašnje. Kralj je pitao i o našoj ministarskoj krizi, o kojoj se u novinama neprestano govori, i o kojoj mi reče da su baš sinoć bile nove depeše, ali mu ja o tom nisam umeo dati nikakva pouzdana obaveštenja.
Ministar Titoni saopštio mi je sinoć istom prilikom, poverljivo, da je definitivno rešeno da se grof Maljano neće vraćati u Beograd; on će dobiti drugo opredelenje. Ko će pak biti naimenovan za Beograd, moći će mi kazati tek za dva tri dana. Svakako će naimenovanje doći brzo i svakako će se gledati da što je moguće pre i novi italijanski poslanik bude u Beogradu. Iz daljih razgovora morao sam razabrati, da, i ako se ne može reći da u Rimu nisu zadovoljni s grofom Maljanom, ipak smatraju da Italija treba u današnjim prilikama da ima u Beogradu okretnijeg i aktivnijeg čoveka.

Iz razgovora s Gubastovom i iz saopštenja koja sam dobio iz ruske Ambasade mogu izvesti ovakav zaključak odnosno pitanja o ruskom poslaniku u Beogradu: Čarikov neće ostati u Beogradu. Rusija, međutim, ne žuri s naimenovanjem novog poslanika, te je moguće da će se na nj čekati još koju nedelju, pa i koji meseca dana; kao kandidati za Poslanstvo u Beogradu stoje u prvom redu Gubastov i Bahmetijev (sada u Sofiji).

Dr M. Đ. Milovanović

Original. AS, MID, PO, 1904, F-III, D-X, I/13, pov. br. 48.

471

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rumuniji — Bukurešt
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 3. 5/18. I

Jučerašnji broj „l'Indépendance Roumaine" doneo je jedan intervju svoga ženevskog korešopodenta sa Borisom Sarafovom. U intervjuu je reč i o Srbiji. Sarafov misli da će Srbija, kao i Bugarska, morati na proleće da stupi u akciju i navodi za to razloge.
Meni je čast, Gospodine Ministre, poslati Vam pod ./. pomenuti list na uviđaj.
U istom listu od interesa je i Lettre de Constantinople.

M. N. Barjaktarević

Original. AS, MID, PO. 1904, F-III, D-VII, U/8, pov. br. 43, v. pov. br. 12.

Prilog:

UNE INTERVIEW
avec
SARAFOFF
(De notre correspondanl parliculier)

Geneve, 12' février.

Boris Sarafoff est à Geneve; j'ai pensé que l'opinion du chet macédonien sur les affaires d'Orient intéresserait les lecteurs de l'Indépendance Roumaine et je suis allé le trouver à leur intention. Je rencontrai Sarafoff allant au télégraphe. De taille moyenne, cheveux noirs, le visage mat, éclairé de grands yeux noirs irisés sur les bords, le nez acquilain suoligné par une courte moustache, tel est le chef révolutionnaire; il porte au plus trente ans. De sa démarche ferme et lente cependant on le voit déambuler dans nos rues de l'allure tranquille d'un honnête bourgeois. Je m'approchai de lui et sollicitai la permission de l'accompagner et de l'entretenir un instant. Ma demande fut aussitôt agréée et nous causâme tout en marchant.
— Ainsi, lui dis-je, voux comptez poursuivre votre campagne ce printemps, ainsi que l'ont annoncé les journaux?
— Certainement, tout est prêt à cet effet.
— Pensez-vous trouver un appui effectif auprès les Etats balkaniques?
— Sans aucun doute; soit la Bulgarie, soit la Serbie nous suivra.
— Mais ne pensez-vous pas que les chancelleries européennes mettront le holà a toute velléité combative de ces deus pays?
— Oui, mais les chancelleries n'ont d'action que sur les princes et les gouvernements, le peuple est avec nous et obligera le gouvernement à céder. Tenez, comment est-on parvenu à faire prendre patience aux Bulgares? En leur affirmant que leur armée n'était pas prête pour une guerre, et pour en témoigner et donner en même temps satisfaction à la nation, le gouvernement a dû ordonner la mobilisation de l'armée et tenir celle-ci sur le pied de guerre, ce qui a quelque peu intimidé le Turc. Aujourd'hui nos frères de Bulgarie savent que leur armée est prête a tout éventualité et en état de tenir campagne avec tous les avantages possibles, aussi ne se laissent-ils plus berner par ceux qui veulent les conduire; assez temporisé, diront-ils, il faut marcher maintenant.
— Aujourd'hui tout semble calme, et une guerre [... tačkice u originalu]
— N'ayez crainte, nous nous arrangerons pour mettre à la Bulgarie tant d'affaires sur les bras qu'elle se trouvera dans l'obligation de déclarer la guerre a la Turquie.
— Ne disiez-vous pas que la Serbie suivrait la Bulgarie?
— En effet, sous peine de voir passer à sa voisine son rôle dans les Balkans, la Serbie ne peut se dispenser de marcher avec nous. D'autre part, j'ai tout lien de croire qu'il existe à ce sujet une entente entre les deux nations.
Si même je me trompais et qu'aucune convention ne liait les deux gouvernements, il est bien

certain que le lien existe tacitement entre leux deux peuples. Du reste, ja n'ai aucun souci de ce côté-là, car il est visible que Pierre ler, qui se débat au millieu de mille complications intérieures par lesquelles sa dynastie est mise en péril, ne cherche qu'une occasion de faire diversion au dehors pour affermir son trône chancelant.
— Ainsi, à votre point de vue l'avènement de Karageorgevitch est un bienfait?
— Pour notre cause certainement.
— Que pensez-vous de Pierre ler?
Monsieur Sarafoff demande à ne pas répondre à cette question, mais il n'a pu cacher une moue dédaigneuse accompagnée d'un haussement d'épaules significatif.
— Et le Prince Ferdinand?
— Je ne le connais pas personnellement et ne veux pas le juger, mais je le tiens pour un diplomate fin et retors, habile au possible, trop habile peut-être, ce qua pourrait lui jouer un mauvais tour; il flatte la Russie d'une main et de l'autre il caresse l'Autriche: cet homme est double.
— A-til des vues sur la Macédoine?
— C'est bien possible; quel est le souverain qui ne rêve d'agrandir ses Etats? Mais Ferdinand sait bien que nous voulons une Macédoine indépendante et autonome et que des visées ambitieuses de sa part seraient actuellement puériles.
— D'autant qu'il n'est guère aimable envers vous.
— Vous avez raison, et c'est bien le meilleur gendarme que la Russie et l'Autriche puissent avoir en Orient; expulsions, emprisonnements, etc., etc Tous les moyens lui sont bons pour gagner les bonnes grâces de Vienne et de Pétersbourg, de Pétersbourg surtout. II faut dire à son actif pourtant que, sans avoir encore gagné la sympathie de son peuple, il est aujourd'hui un peu moins impopulaire qu'il ne l'était jadis.
— Et la Roumanie n'entrave-t-elle pas un peu vos projets?
— Certes elle n'a pas de sympathie pour nous; elle montre même dans la neutralité qu'elle garde dans la question une pointe de mauvais vouloir à notre egard, mais tant que ses sentiments en resteront là, elle ne nous inquiète guère, au reste, elle n'a pas a s'occuper de nous.
On comprendrait qu'elle s'émût et cherchât à obtenir une compensation aux conquêtes bulgares en s'annexant les territoires du Sud de la Dobroudja, si la Bulgarie faisait une guerre de conquêtes, mais dans l'état actuel des choses elle n'a qu'à se tenir tranquille. La sagesse de son roi nous est du reste une sure garantie de ses intentions paisibles.
— Et la Grèce?
— Oh! la Grèce nous est franchement hostile, elle a lutté contre nous avec les turcs; elle n'a en Macédoine que les écoles et les églises; ses soidisant ressortissants ne sont autre chose que les Slaves qui suivent le rite religieux grec; ses vues sur notre pays sont purement intéressées.
— Vous ne les aimez, en effet, pas beaucoup, les Grecs, ils se plaignent un peu de votre façon d'agir à leur égard.
— Ah oui, les massacres de Grecs et les incendies de villages grecs qu'ils veulent nous faire endosser. Pure fable que cela, Monsieur, pure fable.
Notre conversation était terminée, je prends congé de l'agitateur macédonien, que je quitte apprès un chaleureux shake hand.

Klair.

LETTRE DE CONSTANTINOPLE
(De notre correspondent particulier)

Les agents civils du contrôle. — Les chefs de la gendarmerie. — Mesures pacificatrices en Macédoine. — Nouvelles alarmantes. — Les Bulgares sont prêts. — Armements de la Turquie .- Opinions sur le conflit russo-japonais.

Les ambassades de Russie et d'Autriche-Hongrie viennent de présenter respectivement au grand visir et au ministre des affaires étrangères leurs agents civile en Macedoine, MM. Demerik et Müller, qui vont bientôt partir pour Monastir. Leure adjoints ont été déjà nommés. Ce sont M. Petrayen, ex-premier secrétaire du consulat général de Russie en notre ville, et Rapaport, ex-consul d'Autriche-Hongrie à Bagdat. La Sublime Porte a consenti à donner aux deux agents le qualificatif suivant: civils [... oštećen red u novinskom isečku].
Les officiers serait ainsi déterminés: vilayet de Salonique — français et italien, vilayet de Monastir — anglais, vilayet de Kossovo, autrichien et russe. En ce qui concerne les officiers qui sont déjà engagés par la Porte ils sont ainsi repartie:
Vilayet de Cossovo: le lieutenant colonel Nandrup-bey (suedois) et le major Philippe de Hass (belge).
Vilayet de Monastir: le lieutenant colonel Victor Simon-bey (belge) et le major Unander-bey (suédois).
Vilayet de Salonique: le lieutenant-colonel Jérome Malfit-bey et le major Léon Bureau-bey (belge).
Les officiers qui ont le grade de lieutenant-colonel sont affeetés a la gendarmerie et ceux qui ont le grade de major à la police.
D'après des informations officielles de la Porte, 741 maisons ont été reconstruites dans le vilayet de Monastir, ce qui porte le nombre des reconstructions a 4345.
Hussein Hilmi-Pacha a demandé au ministère du commerce et des travaux publics d'accorder dès à présent un crédit de P. 100.000 pour le matériel des ponts en maçonnerie qui seront construits sur la route Cumanovo—Palanka.
Mais pendant que la Russie et l'Autriche-Hongrie, d'une part, et la Sublime Porte, de l'autre, s'occupent de l'application des réformes, les nouvelles qui nous parviennent de Bulgarie ainsi que d'autres informations sur l'activité des comités révolutionnaires bulgares sont peu rassurantes. Il suffit de noter que, d'après ce qu'on assure, plus de 30.000 armes ont été introduites en Macédoine par la voie de la Serbie et ont été distribuées aux partisans du mouvement révolutionnaire.
D'ailleurs, l'attaché militaire de France à Constantinople, le commandant Dupont, qui est accrédité en la même qualité à Sofia, d'où il revient, afirme que les Bulgares sont prêts en vue d'une action militaire et que, en cas de conflit, les Bulgares, avec les préparatifs qu'ils ont faits, pourront non seulement se tenir sur la défensive, mais aussi prendre une offensive très énergique.
Ce qui a particulièrement inquiété les cercles d'ici, c'est la vote de crédits extraordinaires au ministère de la guerre s'élèvant, comme on sait, à 25,000.000, ainsi que le projet de loi du colonel Sanoff portant a vingt ans le service militaire actif.
D'apres ce que le ministère compétent assure, cela portera à 300.000 hommes l'effectif des troupes bulgares en état de guerre. On assure aussi que le ministre de la guerre, le colonel Sanoff, a préparé en détail des plans stratégiques en cas de conflit.
Le gouvernement ottoman, en présence de tous ces préparatifs bulgares, continue aussi de son côté les siens.
Il envoie constamment en Macédoine et en Thrace des munitions, des chevaux et des troupes. En même temps, le ministère de la marine a repris ses pourparlées avec la fabrique Ansaldo. Monsieur Bombrini, représentant de la fabrique, qui se trouvait en Italie, a été appelé par telegramme.
Il s'agit de la construction de sept contre-torpilleurs au lieu de la reconstruction de cinq cuirassés. En même temps, le ministère est tombé d'accord avec M. Bombrini pour la question en suspens de la remise par la fabrique du cuirrasé Messoudié complêtement reconstruit et qui est détenu par le fabrique jusqu'au paiement du montant.
Un arrangement est intervenu par lequel le ministère est tenu de remettre a l'ambassade d'Italie la sommme arriérée en un chèque et aussitôt après la fabrique livrera la Messoudié. Cette dernière remise accomplie, l'ambassade d'Italie remettra le chèque au représentant de la fabrique.
La reconstruction des trois cuirassées en chantiers avance; il ne reste plus qu'à mettre en place les

machines l'artillerie. Cette dernière tardera encore a àriver [... nedostaje red u novinskom arhivskom isečku] en faire u rempart contre l'ation russe dans le Levant; mais dans ce même cas on ne saurait aussi exclure l'éventualité d'une occupation autrichienne en Macédoine si l'état de choses y prenait de nouveau un caractère aigu. Pour ces raisons on considère dans le mêmes cercles que la Turquie gagnerait a ce que les affaires s'arangeassent dans l'Extrême-Orint.

472

Generalni konzulat Kraljevine Srbije u Mađarskoj - Budimpešta
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije - Beograd

Pov. br. 2. 5/18. I

S najvećim zadovoljstvom hitam da Vas izvestim, da je danas ovde pripremni rad oko javne manifestacije zbliženja između Srbije i Ugarske, što će biti od nesumnjive koristi po Srbiju, potpuno dovršen, koliko se Madžara tiče.
Kao što sam imao čast usmeno Vam referisati, ja sam pred Božić pozvao ovdašnjeg dopisnika „Trgovinskog Glasnika" g. M. Kostića i sporazumeo se s njim, da u božićnom broju toga lista iznese kao privatno mišljenje predlog da bi srpski trgovci i industrijalci, upućeni ekonomskim interesima, trebalo da posete ugarske trgovce i industrijalce, da se s njima zbliže i poznaju u isto vreme, zajedno procene i trgovinske prilike. Gospodin Kostić je spremio odmah takav članak; u trgovinska razlaganja njegova nisam se ni upuštao, ali sam mu dao određeniji pravac u onom delu koji je imao političke crte, tako da je u članku izostavljeno isticanje političkih posledica tog zbliženja, a namerno je istaknuto da bi se tom zajednicom nasuprot stalo trgovinskoj politici Nemačke, izbegavajući svako pominjanje Austrije.
Kad ste mi Vi usmeno 27. pr. mes. izložili svoje poglede na te odnose i odobrili da mogu raditi na tome, ja sam onda još u Beogradu potražio nekoliko najuglednijih predstavnika „Trgovačkog Udruženja'" i Trgovačke omladine pa sam i od njih i od nekoliko narodnih poslanika i beogradskih novinara dobio odgovore, da se potpuno slažu s tom idejom i da će pomoći njenom ostvarenju, a jedan od najjačih članova „Izvozne Banke", g. Mika Banković, obećao mi je, da će taj predlog izneti i braniti na zakazanoj konferenciji izvoznika.
Prema svemu tome bilo je omogućeno, da se ovde otpočne pripremni rad. Odmah po povratku još 29. pr. m. ja sam se sastao sa g. Dr Emilom Gavrilom, advokatom, Dr Lukićem, profesorom, M. Kostićem, novinarom i trgovcem i V. Pavlovićem, veterinarom i načinjen je istoga dana program rada. Pre svega morali su se prethodno obavestiti o ovoj stvari glavni srpski listovi u Ugarskoj „Zastava", „Braničevo" i „Srbobran". To je odmah i s uspehom učinjeno. (Jučerašnja „Zastava" već je i donela belešku o tome, a i ostali će je sutra doneti.) Pošto je s te strane uklonjena smetnja izvršenju ovoga, koja bi pri neobaveštenosti i pogrešnom stanovištu bila vrlo odsudna, pristupljeno je zadobijanju madžarske štampe za ovu misao. Za povod je uzet članak „Trgovinskog Glasnika" i kad je o novoj godini u Generalnom Konsulatu veći broj ovdašnjih odličnih građana iskupljen, kao slučajno govorilo se da bi to odista trebalo privesti u delo, a odatle, reč po reč, pa se na delo ex improviso prešlo. Razume se, da je učinjeno sve da ni po čemu ne izgleda, da smo mi više u tome zainteresovani. Toga istoga dana odneo je u Peštansku Korespondenciju saopštenje o dolasku Srba u Peštu madžarski trgovac g. Rudaš, a u svima glavnijim listovima lično je dejstvovano, da se ta stvar prihvati i pozdravi, ali svuda su se pojavljivale druge ličnosti, tako da ni u koliko nije činjen utisak nečega nameštenog. Generalni Konsulat nije ni u koliko ulazio u ovu otvorenu akciju; jedino je obilaznim načinom u sasvim privatnom razgovoru angažovan poslanik Boljar, urednik „Budimpeštanskog Tagblat-a", organa stranke grofa Aponjija, ali on je vrlo prijateljskim člankom u listu dokazao da je odista iskreno

uveren o potrebi te stvari.
Sutra dan, 2. januara, svi listovi već su pisali o tome i to bez izuzetka povoljno i simpatično. I "Pester Lojd" doneo je lepu belešku o tome, a danas se ponovo vratio na ovu stvar i to još simpatičnije. Od svih listova najbolje se odazvao glavni organ Košutove stranke „Ešteterteš", tako da je sutradan jedan manji list Košutove stranke „Ešti Ujšag", govoreći o sasvim drugim pitanjima, žestoko osudio strane poslanike, koji su se sad iz Beograda na odsustvo udaljili. "Mađar Orsag" ima spremljen vrlo prijateljski napisan veći članak o tome, ali će ga štampati tek kroz dva-tri dana.
Pošto je ova misao zdrava i stvar po obe strane korisna, kad je to još cela štampa peštanska tako radosno prihvatila — onda je nesumnjivo bilo, da se i do uspeha mora doći i, slobodno se može reći, on je postignut. Još prekjuče dolazio mi je g. Žil Han, glavni sekretar Uprave Madžarskih željeznica i saopštio, da putuje odmah za Beograd, da stavi srpskim gostima na raspoloženje usluge i obaveštenja Železničke uprave. To je tek bio samo jedan dobar znak, ali danas su došli izaslanici Peštanskog Trgovačkog udruženja Magyar Kereskedelmi Csarnok (Ungarische Kaufmannshalle) komercijalni savetnik g. Karol Serb i sekretar Udruženja Dr. Jenc Šrajer, advokat, i zamolili su me, da se obavestim pa da i njih izvestim: da li je taj put već organizovan i ko će doći, jer su oni rešili, da onda odmah, čim ih izvestim da će to odista biti, *pošalju naročitu deputaciju u Beograd da pozovu srpske goste*. Rešili su, dalje, da Beograđani ne dođu kao putnici koji čine izlet, nego da budu *gosti peštanski*. Na njihovo izrično pitanje, saopštili su mi, *da im je ministar trgovine g. Hijeronimi izjavio: da se rado pridružuje njihovoj odluci i da će učestvovati u dočeku*.
Prema svemu tome, čast mi je zamoliti Vas, Gospodine Ministre, da naredite, da što pre budem obavešten o preduzetim koracima po ovoj stvari u Beogradu i da mi dopustite, da Vam, ukratko, iznesem svoje mišljenje, kako bi se stvar brzo mogla privesti kraju.
Ovdašnja politička situacija u glavnom je nepromenjena. Opstrukcija nikako nije salomnjena, a Pitrajh je zapalio već i samu kolebu Tisinog kabineta poznatim nezgodnim govorom. I, kao što sam imao čast napomenuti Vam u izveštaju od 28. oktobra pr. god. jedini mogući izlaz iz današnje krize u Ugarskoj jeste raspuštanje Parlamenta i do toga mora doći. Na predstojećim izborima doći će do ogorčene borbe, svi duhovi biće egzaltirani, vojska će doći u neposredni dodir s narodom, te nije isključena mogućnost da dođe do raskida s Austrijom. U takvim prilikama i Madžarima biće potrebni bolji odnosi sa Srbima, a i nama Srbima bolji odnosi s Madžarima mogu samo olakšati položaj.
Međutim, kad već počne izborna borba, a ona bi počela odmah sutra dan po objavi novih izbora, onda neće biti ni vremena ni raspoloženja za manifestacije ovakve vrste. Zato bi poseta trebala što pre da bude. Osim toga ovdašnji Srbi ugušili su svoje osećaje pred interesima Srbije i ne prave smetnje ovom preduzeću; trebalo bi voditi računa o tome i posetu organizirati oko Sv. Save, kad su ovde na okupu Srbi iz svih mesta srpskih u ovim krajevima.
Vreme je istina kratko, ali jedan mali odbor od tri trgovca, dva narodna poslanika i jednog novinara mogao bi sve to da svrši, a i da odabere učesnike, a za put od nekoliko sati dovoljna je sprema od nekoliko dana, a već o samom dočeku ovde staraće se Madžari.
Čim dobijem obaveštenja, ja ću pored trgovačkog peštanskog udruženja lično izvestiti i G. Ministra Hijeronimija, naročito ako iko od g. g. članova Kraljevske Vlade bude dolazio.

Lj. A. Vasiljević

Na poleđini:

Saopšteno g. M. Bankoviću da g. Ministar odobrava ovu ekskurziju naših trgovaca u Peštu, no neće da i on u nju bude umešan, ostavlja privatnoj inicijativi celu stvar.
9. I 1904.

Original. AS, MID, PO, 1904, F-III, D-VI, I/7, pov. br. 47, v. pov. br. 4.

473

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu unutrašnjih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 2. 6/19. I

U odgovor na Vaše poverljivo pismo od 17. nov. pr. god. № 301, čast mi je izvestiti Vas da je naše Poslanstvo u Beču učinilo korake u pogledu udaljenja G. Pere Todorovića iz Zemuna. Poslanstvu je odgovoreno od austrougarskog Ministarstva inostranih dela da je naš zahtev odmah bio saopšten ugarskoj vladi kao nadležnoj i da je ona odgovorila da za sad ne nalazi još dovoljno razloga za Todorovićevo uklanjanje iz Zemuna, ali mu je saopšteno da policija na njega pazi i prati ga i ako svojim ponašanjem dade od sad za to i najmanjeg povoda (njemu je zabranjeno opštenje sa nezadovoljnicima iz Beograda) da će s mesta iz Zemuna biti uklonjen.
austrougarsko Ministarstvo inostranih dela dodalo je tom prilikom kako je to nadležnost ugarske vlade kojoj ono može samo stvar preporučivati ali nikako naređivati.
Naš poslanik u Beču učinio je ponovo korak po ovoj stvari i na njegovu napomenu da je to stvar susedske predusretljivosti koju bi oni sutra zato i sami to s razlogom od nas mogli zatražiti, odgovoreno mu je u Austrougarskom Ministarstvu inostranih dela da će naš zahtev ugarskoj vladi ponovo predstaviti. U isto vreme rečeno je našem poslaniku, kako bi za uspeh stvari vrlo dobro bilo, kad bi im mi mogli pružiti ma kakav dokaz o protivničkim ispadima Todorovićevim, pa bilo to podnošenjem kakve publikacije (npr. "Ogledala") iz poslednjeg vremena (naročito od kad mu je naredba ugarske policije o mirnom držanju saopštena, a tome ima više od 3 nedelje dana, ili kakvog drugog dokaza o njegovom nekorektnom ponašanju (šurovanju ili tako što). Na osnovu ovakvih dokaza austrougarsko Ministarstvo inostranih dela moglo bi sa jačim razlogom tražiti zadovoljenje našeg zahteva.
U saopštenju ovoga čast mi je prema tome zamoliti Vas da mi izvolite poslati zahtevane dokumente ili podatke.

Koncept. AS, MID, PO, 1905. F-I, D-III.

474

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji — Rim
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 5. 6/19. I

Sarafov je ili sinoć otputovao ili danas putuje iz Rima. Prvih dana svoga bavljenja ovde požnjeo je u punoj meri succès de curiosité. Ali je i u tom pogledu brzo nastala zasićenost. Inače ne verujem da je njegovo ovdašnje bavljenje moglo doneti uopšte ma kakve i ma u kom pogledu koristi maćedonskoj stvari. Čini mi se, šta više kao da je ostala impresija, da bi, ako ne za maćedonsku stvar, a ono za reputaciju samoga Sarafova bolje bilo da se nije dao videti iz bliza. Neću da kažem time da je Sarafov kao organizator ustanka i kao vođ ustaničkih četa izgubio svoj autoritet, ali svakojaki njegovi pokušaji da probudi u javnom mnjenju življe interesovanje i jaču struju simpatija za maćedonski ustanak, nisu bili srećni. Možda će tome biti glavni uzrok, što se Sarafov, smatrajući da je banalno a za njega, posle ustaničkih dinamitskih atentata, i manje tugaljivo, jašiti isključivo na turskim svirepostima, baciti sa suviše pretencioznosti u velike

političke kombinacije, hoteći i sebe i maćedonski ustanak da predstavi kao neku konačnu tačku za buduće kombinacije, koje obuhvataju i panslavizam i pangermanizam i uopšte političku i ekonomsku sudbinu sviju evropskih država i naroda. Neke njegove izjave pojedinim žurnalima, koji tretiraju s visine i Austro-Ugarsku i Rusiju i koji, ni više ni manje, utvrđuju, da će on, Sarafov, umeti i moći stati na put zlim umišljajima tih dveju velikih sila i da će, organizujući oko sebe i Maćedonije federaciju balkansku, spasti i Balkansko Poluostrvo i Evropu od njihovih osvajačkih prohteva, već su prelazile granice ozbiljnosti i zaizašle u doista patološke grandomanije.
U glavnom se može reći da u Italiji Sarafov nije postigao ništa od onog što je tražio. Vlada se koliko sam mogao razabrati, nije htela ii neposredno ni posredno, upuštati s njim ni u kakve razgovore. U Vatikanu njegovi predlozi i njegove ponude nisu prihvaćene kao dovoljno ozbiljne. General Rizđoti Garibaldi pravio je s njim novu kartu Evrope i kombinovao buduće saveze i sukobe među raznim narodima i rasama zemljinog šara, ali nije zato pristao da uzme aktivnog učešća u samom maćedonskom ustanku. Javno mnjenje italijansko, koje je dobilo zadovoljenja naimenovanjem De Đorđisa za komandanta žandarmerije maćedonske i koje želi uspeha njegovoj misiji, ostalo je ladno i skeptično prema propovedima i avansama Sarafovljevim. To, međutim, ne isključuje niukoliko da skori događaji mogu uputiti i javno mnjenje i vladu italijansku da računaju sa Sarafovom. Ali u tom slučaju to će biti posledica samih tih događaja, a ne niukoliko zasluga ovoga Sarafovljevog puta u Rim i u Italiju.

Dr M. B. Milovanović

Original. AS, MID, PO, 1904, F-III, D-X, I/13, pov. br. 94, v. pov. br. 48.

475

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji — Rim
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 6. 6/19. I

Sinoćnjom svojom depešom imao sam čast izvestiti vas, da je grof Maljano premešten u Bern, i da je za novog poslanika italijanskog u Beogradu određen markiz Imperijali, sada zastupnik Italije u Sofiji. To mi je saopšteno iz Ministarstva inostranih dela, s napomenom da je u isto vreme poslana u Beograd italijanskom otpravniku poslova depeša da traži akreditiv za markiza Imperijalia.
Šaljući u Beograd markiza Imperijalia, Italija daje dokaza koliko se živo interesuje srpskim stvarima i koliko polaže na to da se odnosi između naših dveju država i naših dvorova dalje povoljno razvijaju. Markiz Imperijali uživa glas jednog od najboljih i najsimpatičnijih diplomata italijanskih. Žena mu je rodom kneginja Kolona. Oboje, dakle, pripadaju najvišim i najuglednijim aristokratskim kućama italijanskim. Markiz je u isto vreme i persona gratissima kod italijanskog kralja. Svi u tvrdo drže da će on posle Beograda dobiti koju od najvažnijih italijanskih ambasada, a i sada je već bio pominjan kao ozbiljan kandidat za ambasadora u Beču. Markizu će sada biti oko 45 godina.
Što se tiče grofa Maljana, on nije tražio premeštaj iz Beograda, ali kad je već premešten, Bern mu je prijatniji no ikoje drugo mesto.

Dr M. Milovanović

Original. AS, MID, PO, 1904, F-IV, D-IV, I/43, pov. br. 95, v. pov. br. 40.

476

Generalni konsulat Kraljevine Srbije u Mađarskoj - Budimpešta
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 3. 7/20. I

Čast mi je izvestiti Vas, da su svi ovdašnji listovi jutros demantovali izmišljenu vest „Neues Wiener Journal"-a o abdikaciji NJ. V. Kralja, a vrlo veliki broj listova naročito je osudio laži, koje se protiv Srbije i njenog Kralja proturaju tendenciozno. Tako n. pr. „Magyarország" od 7/20. Januara piše:

Česte intrige bečke protiv Kralja Petra.

Bečki list "N. W. Journal" iz dana u dan donosi tako strašne vesti iz Srbije, a u nameri da teroriše Kralja Petra i da zavede strano javno mnjenje. Pomenuti list ponova potrže ostavku Kralja Petra i s tim u vezi pušta u svet tu izmišljotinu „da je crnogorski Knez Nikola dobio nalog da u Srbiji raščisti situaciju". Isti list veli, da Kralj Petar, uvidev da mu je položaj nesnosan, rešio, da se svojevoljno odrekne prestola i da će Sile izabrati novog Kralja, koji će zatim ukloniti i kazniti oficire zaverenike. Kako doznajemo ove tendenciozne vesti lansira jedna dobro organizovana bečka agencija.
A „Budapesti Naplo" (liberalni list, koji uređuje poslanik Vesi) u broju od 7/20. ov. m. piše:

Nedaće Kralja Petra

Jedan bečki list „Neues Wiener Journal" od izvesnog vremena ne radi ništa drugo, nego pretresa pred svetom nedaće Kralja Petra. Čas piše o njegovim dugovima, čas javlja da je položaj Kralja Petra nesnosan, da će se odreći prestola i mnogim drugim ove vrste stvarima kljuka strano javno mnjenje.
U poslednje vreme naglašava ostavku Kralja Petra, kao stvar, koja je, po mišljenju tog lista, a pre a posle morala nastupiti. Isti list javlja, da je Knez Nikola dobio nalog, da kritično stanje u Srbiji u red dovede.
Istina Kralj Petar ima svojih nedaća, ali dotični list upravo toliko ih tovari na leđa Kralja Petra, da bi samo božje čudo bilo, kad bi ma ko mogao izdržati toliki teret. Uostalom izgleda nam, da izvesnoj sistematski organizovanoj kompaniji stoji u interesu da gomilama iznosi na javnost razne neprijatnosti o Kralju Petru, u cilju da ga teroriše i da bi zavela javno mišljenje evropsko.

Ljub. A. Vasiljević

Original. AS, PO, 1904, F-III, D-VI, I/7, pov. br. 58, v. pov. br. 47.

477

Ministarstvo finansija Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

I br. 22686/1903. 9/22. I

U odgovoru na pismo Vaše od 17. prošlog meseca PNo 2191, meni je čast da Vas izvestim da sam usvojio predlog Knjaževske Vlade Crne Gore da od 1. januara ove godine počinjući, naše trgovinske odnose privremeno regulišemo do zaključenja novog trgovinskog ugovora sa Kneževinom na taj način što će se pri uvozu u Crnu Goru proizvodi i roba iz Srbije cariniti po minimalnim stavovima njene nove opšte carinske tarife, a proizvodi i roba iz Crne Gore pri uvozu u Srbiju po tarifama utvrđenim najvećma povlašćenih država.
Prema tome meni je čast, Gospodine Ministre, zamoliti Vas da Knjaževskoj Vladi izvolite javiti da je još danas u ovom smislu izdat raspis svima carinarnicama u Kraljevini, s tim da je sa prestankom ugovora od 1. januara prestao u Srbiji važiti i poznati dodatak k ugovoru o specijalnim olakšicama pri uvozu robe i proizvodima iz Crne Gore u Srbiju.

Grujić

Original. AS, MID, PO, 1905, F-VIII, D-IV, I/77, pov. br. 127, v. pov. br. 1191/1903.

478

Srpska crkveno-školska opština — Peć
Konzulatu Carevine Rusije — Prizren[*]

\- 9/22. I

Vaše Visokorodije
Milostivi Gospodaru!

Smatramo za dužnost da Vam dostavimo sledeće:
Juče je Iljmi-beg Mahmudbegović, rodom odavde, i koji je pre tri dana doputovao iz Bitolja, pustio iz zatvora Cvetka Stamatovića i Bojka Mirkovića, učitelje, koji su pravili nered u manastiru Dečani.
Pošto su se oni pustili, odmah je otišao jeromonah Gavrilo kod ovog mufetiše, Paskalj efendije, koji se ovde nalazi, i žalio se na otca Arsenija, kako on tera iz manastira srpske monahe, da je njegovom naredbom gađano od strane Arnauta u manastir, i da je on vinovnik u ubistvu pok. Visariona.
Gavrilo, jeromonah, združio se sa popom Obradom, učiteljima Antonijem Dimitrijevićem, Stevanom Despotovićem i ovom dvojicom što se iz zatvora pustiše, te svašta govore protivu otca Arsenija i klevetaju ga.
Danas je sud-Adlija poslao dvojicu suvarije da zovu otca Arsenija i otca Parfenija iz manastira Dečana. Otac Arsenije zbog bolesti nije mogao doći, niti je pustio otca Parfenija, nego je poslao Mutesarifu i u Adliju pisma, da mu nije moguće doći.
Mutesarif je kazao, ako ne može doći otac Arsenije, treba da dođe na sudski poziv onaj drugi, t.j. otac Parfenije.
Komesar policijski, Mehmed efendija, bejaše rekao mufetišu: “Oni su ruski podanici, ako hoće, doći će, ako neće, ne moraju." A mufetiš odgovorio: "Čim živi ovde, u carskoj zemlji, moraju na poziv doći." Te je sva prilika da će ih i on drugi put zvati.
Naše je mišljenje, da dođe otac Parfenije, ako se i po drugi put zovu i da kaže, da on, kao stranac ne zna ništa o tome; njegova je dužnost da služi u crkvi i da se Bogu moli, a ko je pucao u manastir i ko je ubio pok. Visariona to je stvar sudska, da istraži i pronađe. A da nikako ne dođu, bojimo se da ne padne kakva sumnja na njih.

[*] Na adresu konzula Sergeja Vladimiroviča Tuholkog.

Pop Obrad sa svojim kolegama: Gavrilom, Antonijem Dimitrijevićem, Stevanom Despotovićem, ovom dvojicom što se pustili iz zatvora i Radom Radevićem mnogo uznemiravaju narod. Oni ne samo što ovdašnji narod ne ostavljaju na miru, nego ne ostavljaju na miru ni otca Arsenija! Oni rade na tome da otca Arsenija pošto poto dignu odavde. Hvale se i po mehanama, kako otac Arsenije mora da ide odavde, i prosto se ne mogu ovi sa popom Obradom trpeti, — neprestano izazivlju narod i klevetaju ovdašnje starešine kod Zenel-bega i drugih ovdašnjih glavnih Turaka. Obreli smo se na velikoj muci i nevolji, da prosto neznamo šta da radimo sa ovim neljudima. Popa Obrada niko od naroda ne prima ni za kakvo činodejstvo, pa smo mu i služenje u crkvi zabranili, ali on upotrebljava silu, služi se policijom i sudom!
Mi bismo želeli kad biste mogli doći, kao što ste obećali o sv. Savi, ili kad je Vami podesno.
Primite uverenje odličnog poštovanja od Vaših najponiznijih

U ime crkveno-školske opštine
Potpredsednik Stefan S. Stefančević, Jovan Z. Gerić, Rista Timotijević, Vasilije Božidarović, Đorđe R. Mitković, Dimitrije Božidarović, Živko Stefanović, Marko H. Ristić, Lazar Nikolić, Mihailo Vasilijević

Original. AS, MID, Konzulat Prizren.

479

Poslanstvo Carevine Rusije — Cetinje
Konzulatu Carevine Rusije — Prizren

Br. 16. 10/23. I

Милостивы Государь
Сергей Владимировичь*
За отъездом Д. С. С. Щеглова в отпуск, я имел честь получить писмо Ваше от 17-го Декабря 1903 г. за Но 642, касательно дел Дечанскаго Монастыря.
Митрополить Черногорский, ка которому я обратился сь просьбой уведомить меня, угодно-ли ему будет переслать деньги, собранные в Черногории для нуждь Дечанскаго Монастыря, через Миссию в Цетинье и Вице-Консульство в Призрене, — ответил мне, что охотно 3то исполнить, если Митрополить Призренский Никифор одобрит таковое предположение, письмом на имя его, Владыки Митрофана. Русский Наместникь Монастыря, Отець Арсений, мог бы обратиться с просьбой об7 3том к високопреосвященнейшему Никифору.
Что же касается Йеромонаха Гаврила, о котором говорится в частном письме Вашем на имя Д. С. С. Щеглова, то он неизвестен Митрополиту Митрофану, как Черногорский подданный. Сверх сего, власть Високопреосвященнейшаго Митрофана не распространяется на Дечанский Монастырь, который принадлежит к округу Призренскаго Митрополита, — и он безсилен по3тому воздействовать на О. Гаврилу.

M. M.

Original, AS, MID, Konzulat Prizren.

480

* Tuholka.

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 2. 10/23. I

S pozivom na Vaše pismo od 26. Novembra 1903. Pov. br. 2064 (K-28-XIII)*, a u vezi s mojim izveštajem od 27. pr. meseca i godine Pov. br. 128, čast mi je izvestiti Vas, da sam jutros dobio odgovor od Forin Ofisa, kojim me Državni Pod-Sekretar Ministarstva spoljnih poslova g. F. A. Kembel, verbalnom notom od 22. januara po. n. saopštava pristanak engleske vlade na otvaranje Srpskog Konsulata u Glasgovu i postavljenje g. Vilsona Prestona Kambel-Everdena za srpskog Konsula u toj varoši.
Radi pripreme ukaza i popunjenja provizije, smatram za dužnost spomenuti, da je učinjen predlog za otvaranje srpskog generalnog Konsulata za Škotsku u Glasgovu, i postavljenje g. Kambel-Everdena za počasnog Konsula Srbije i u tome smislu tražen je pristanak engleske vlade. U francuskom prevodu provizije treba kandidatovo ime napisati kao što ide William Preston Cambell-Everden.
Kad mi budete izvoleli poslati proviziju za g. Kambel-Everdena s potpisom Njegovog Veličanstva Kralja i Vašem, kao i overeni francuski prevod iste, ja ću onda učiniti ovde potrebne korake za egzekvaturu.
Mislim da ne treba ni da kažem, da ovaj dobiveni pristanak engleske vlade na otvaranje srpskog Konsulata u Škotskoj i predloženog kandidata možemo smatrati, u današnjim prilikama, kao dobar znak u pravcu postepenog vaspostavljanja naših odnosa sa Velikom Britanijom.

Aleksandar Z. Jovičić

Kopija. AS, MID, Poslanstvo u Londonu, 1904, pov. br. 2, v. pov. br. 128; PO, 1904, F-IV, D-VI, K/18, pov. br. 77, v. pov. br. 2064; 2301/1903.

481

Konzulat Kraljevine Srbije — Priština
*Konzulatu Carevine Rusije — Prizren**

- 11/24. I

Prvo Vaše pismo, pisano mi po Božiću, primio sam u Beogradu, gde sam bio na kratkom odsustvu. Iako me je njegova sadržina potresla do dna duše, ipak sam Vam vrlo blagodaran, što sam, dobivši od Vas pravi izveštaj, mogao g. ministru inostranih dela saopštiti o stanju u Dečanima.
Od g. ministra dobio sam nalog, da Vam pišem i da Vam izvesne molbe uputim. To rado činim, a ne sumnjam da ćete učiniti sve da prestane zlo stanje u Dečanima.
Prvo imam da Vam javim, da se srpska vlada nada, da će dečanska stvar biti potpuno uređena za tri sedmice. Srpska vlada nalazi, da će ruski kaluđeri u Dečanima biti samo od koristi i Pravoslavlju i Srpstvu. Kad je ovo polazna tačka za rešenje, odmah se vidi da će se stvari lako i brzo urediti.
Ali do konačnog uređenja valja da u Dečanima vlada red i mir. U ovome Vi i g. Mitropolit

* V. pod br. 402.
* Adresirano lično na ruskog konzula Tuholkog.

možete mnogo učiniti. Onamo valja da budu svi, i ruski i srpski, dosadašnji kaluđeri. Docnije će ostati onako kako ruska i srpska vlada budu uradile.
Ja sam govorio g. Mitropolitu, da izda stroge naredbe srpskim kaluđerima, da se imaju vladati mirno i razumno i da ničim red u manastiru ne kvare. Nadam se da će to učiniti.
Vas pak i prijateljski i drugarski molim, da dejstvujete na ruske kaluđere, da i oni budu uzdržljivi i obazrivi. Neka po koju pogrešku i oproste srpskim kaluđerima, jer se ovi ne mogu odjedanput preobraziti. Mi bismo bili najzadovoljniji, kad bi njihov preobražaj bio tako lak i brz, ali je svaki napredak, a naročito intelektualni i moralni, i vrlo težak i vrlo spor.
Još bih Vas vrlo učtivo molio, da dejstvujete na ruske kaluđere, da čuvaju prestiž Kraljevine Srbije. Srpska je vlada uverena, da to i rusko praviteljstvo želi i da je Rusija dala svoje kaluđere za bolje čuvanje Pravoslavlja i za sigurniju slobodu Srpstva u onom kraju.
Što se mene tiče, ja sam slobodan nadati se velikom dobru za srpsku crkvu, i za srpski narod od ruskih kaluđera, koje bi nam Ruski Sveti Sinod uputio. Od ovakvih kaluđera, mi Srbi uskoro bismo imali najbolje mitropolite i crkvene starešine, dok bi samo bolje poznali mane i dobre strane ovoga mnogo napaćenog naroda.
Dozvolite mi da koju reč kažem i o srpskim dečanskim kaluđerima. Ja sve držim, da oni nisu tako rđavi ljudi i da je nesporazumu uzrok što su imali suprotne naredbe od strane svoga crkvenog starešine. Ko zna da u ovome nije uzrok i smrt oca Visariona? Daj Bože da njegova smrt bude kraj svemu zlu što se onamo opažalo!
Doznao sam da je Cvetko Stamatović, naš učitelj, pušten iz zatvora. Znam unapred, da za njegovu slobodu imam Vama zahvaliti, a još bi Vam više blagodaran bio, kad biste poradili kod Dečanskoga starešine, da Cvetko i u Dečanskoj školi otpočne raditi.
Nasigurno držim, da biste se i Vi brzo uverili, da je on dobar učitelj. Ako je što i bio pogrešio, pogreška nije bila neoprostimi greh. Valja i praštati, da bismo ljude mogli popravljati.
Mi dosta tegoba imamo sa g. Mitropolitom odnosno naših škola i učitelja; učinite nam Vi, lepo Vas molim, bar ovde olakšicu.
Veoma sam Vam blagodaran na Vašem zauzimanju za slobodu naših Ribaća.
Za našeg novoga azu drage ću volje primati novine i odmah mu ih predavati. O tome niste mogli drugojače ni misliti, jer, treba da budete uvereni da mi je pravo zadovoljstvo, kad Vam ma što mogu po volji učiniti.
Pozdravljajući Vas usrdno, molim Vas da budete uvereni o mom istinito odličnom poštovanju.

M. Marković

Prepis. AS, MID. Konzulat Priština.

482

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Generalnom konzulatu Kraljevine Srbije — Skoplje[*]

PP №. 153. 12/25. I

Reformna akcija na koju se tolike nade polažu i za čije se izvođenje vezuju izukrštani interesi, prelazi ovih dana iz faze diplomatskih pregovora na polje praktičnoga dejstvovanja. Civilni pomoćnici Hilmi-paše, Demerik i Miler, sa svojim osobljem već se nalaze u Solunu gde će s glavnim inspektorom nad izvođenjem reforama imati da izmenjaju misli o planu rada i načina i

[*] Određeno: Ministar Andra Nikolić generalnom konzulu Mihailu Ristiću; kao cirkular svim diplomatskim predstavništvima Srbije.

sredstvima za njegovo izvođenje. Naimenovani komandant žandarmerije đeneral de Đorđis još nije došao u Carigrad, gde se za sada nalaze samo njegovi pomoćnici: engleski, francuski i austrijski; Nemačka verovatno neće ni imenovati svoga kandidata, a ruski đeneral Šostak još se nije krenuo na svoju dužnost. Tek kad se svi sastanu u Carigradu, pristupiće izradi nacrta i pravila za preuređenje žandarmerije, na osnovu kojih će moći dalje raditi poverene im poslove.

Hoće li od svega ovoga posla, koji su primile na sebe Velike Sile, biti uspeha, ili će i on poći tragom svih dosadašnjih pokušaja ove vrste, to je još pod pitanjem, na koje će nam dati odgovor najskorija budućnost. Za nas je u današnjim prilikama od najveće važnosti samo to da nas ne zateknu nepripravne iznenađenja, koja možda nosi ova neizvesnošću pokrivena budućnost. I stoga je na nama dužnost da najozbiljnije vodimo računa o svemu pa i o najsitnijim pojavama, po kojima bi se mogao tačno pratiti tok reformne akcije. Našem se pogledu ne sme oteti ni jedna sitnica, koja bi ma u kom pogledu mogla biti karakteristična i značajna.

Vama je Gospodine Generalni Konsule poznato gledište Kraljevske vlade i na rusko-austrijski sporazum i na reformnu akciju koja je iz njega proistekla. To je gledište obrazloženo u mome cirkularu od 19. novembra pr. godine PPN—4957*. Događaji koji su se u toku poslednja dva msca desili, nisu niukoliko pokolebali tačnost pogleda iznesenih u ovom cirkularu. Saglasno tome, Kraljevska vlada prihvata lojalno reformnu akciju Velikih Sila, rešena da se uzdržava od svega što bi njezinu izvođenju moglo da smeta, ali i da se, u isto vreme, sprema za sve eventualnosti koje bi mogle ponići u slučaju njezina neuspeha. Imajući na umu i našu unutrašnju situaciju, u kojoj se ističu kao potrebe prvoga reda: konsolidovanje unutrašnjih odnošaja, saniranje naših finansija i dopuna naše vojne spreme i opštu političku situaciju na Balkanskom poluostrvu i van njega — naš je veliki interes u tome, da se reformnom akcijom popravi stanje u Maćedoniji i Staroj Srbiji bar toliko koliko bi bilo potrebno da se spreči za vremena nov ustanički pokret, koji bi, usled izukrštanih interesa koji se vezuju za rešenje maćedonskog pitanja, mogao biti od kobnih posledica po sve balkanske narode, naročito one slovenskoga plemena. I prema tome moramo se starati, koliko do nas stoji, da budemo od pomoći onima koji budu iskreno radili na umirenju stanovništva stvarnim reformama, kojima bi se zbilja poboljšao njegov bedan i nezaštićen položaj.

Zasad se još ne može znati da li će maćedonski revolucionari učiniti ponovan pokušaj da na proleće izazovu u tamošnjem stanovništvu pokret sličan lanjskom. Ima dosta izgleda da će se, bar oni koji pripadaju unutrašnjoj maćedonskoj organizaciji, ovoga leta uzdržati od akcije. U svakom slučaju i ako šta počnu, neće moći ništa preduzeti pre kraja februara. A do toga doba Velike Sile imaće dosta vremena da izvedu makar prve mere koje bi na narod uticale umirujuće. Svoje držanje prema faktorima koji su pozvani da reformnu akciju izvode na praktici, Vi ćete, gospodine Generalni Konsule, gledati da dovedete u sklad s jedne strane s gledištem u poznatom Vam cirkularu, a s druge, i s potrebom da tamošnje slovensko stanovništvo u Vama gleda predstavnika njegovih interesa i zaštitnika u nevolji. Da biste ovoj potrebi mogli kako treba odgovoriti, pozvani ste da vrlo pažljivo osluškujete sve, po čemu se može poznati pravo narodno raspoloženje prema raznim peripetijama ove mučne reformne akcije, pa da se starate da Vam držanje ne bude u suprotnosti s tim raspoloženjem. Uspela ova akcija ili ne, za nas je glavno da ne gubimo, nego da zadobijemo i jačamo simpatije tamošnjega naroda u ovim po njega mučnim danima. Iako su se izvođenja ove reformne akcije, uz saradnju ostalih Velikih Sila, prihvatile poglavito Rusija i Austrija, ipak ima načina da se u njezinu praktičnom izvođenju oseti i Vaš uticaj. Te načine treba tražiti, ne propuštajući neeksploatisanu nijednu priliku, koja bi bila podesna da se, ma u kom obliku vidi i Vaše interesovanje i sudelovanje. Vi se stoga morate starati o svima putevima, koji bi vam omogućavali što češće dodir s civilnim adlatusima i drugim faktorima reformne akcije, kako biste mogli na njih uticati savetima, kad Vam ih zatraže; informacijama koje bi im bile korisne; nastojavanjima, kad vi nađete da su nužna. Od najveće je važnosti da se, u svima podesnim za to prilikama, živo angažujete za nevolje tamošnjeg

* V. pod br. 387.

stanovništva, da pred faktorima reformne akcije budete i tumač njihovih potreba i zaštitnik njihovih interesa.
Naročitu pak pažnju treba da obratite na rad i kretanje agenata preko kojih Austrijanci rade na izvođenju svojih planova, koji nisu, po onome što je dosad izbilo na vidik, u skladu s ciljevima, koji se postavljaju reformnoj akciji. I Vaši i Vaših kolega izveštaji puni su podataka po kojima se vidi da su Austrijanci, koristeći se sporazumom s Rusijom, uspeli znatno uzdići svoj prestiž, na štetu ruskoga koji je na opadanju. To već počinju uviđati i Rusi i nije nemogućno da u toku rada na izvođenju reformne akcije izbiju među njihovim predstavnicima nesuglasice. U tom slučaju, Vi ćete biti na strani Rusa, na čiju ćete pomoć upućivati sve naše ljude, koji Vam se budu obraćali sa žalbama ili za savet, starajući se da, u svakoj zgodnoj prilici, za njihovu sudbinu probudite interesovanje predstavnika Italije, Francuske i Engleske opširnim obaveštenjima, koja ćete im davati.
Ako bi pak, i preko naših očekivanja izbio s prvim danima proleća pokret, izazvan maćedonskim revolucionarima, Vi ćete, Gospodine Generalni Konsule, nastojavati da bar naši ljudi ne uzimaju u njemu učešća, da pod raznim izgovorima odbijaju primiti oružje ako bi im se ono silom naturalo, ali da se prema revolucionarima nikad ne opuste do uloge turskih špijuna nego da im u nevolji pomažu hranom i skloništem u slučajima kad time ne bi sebe kompromitovali pred turskim vlastima.
Kako je i za mene od velikoga interesa da budem na vreme tačno obavešten o svima važnijim pojavama koje bi izbijale na vidik u toku izvođenja reformne akcije, preporučujem Vam, Gospodine Generalni Konsule, da me o svima njima što češće i što brže izveštavate. Ne čekajući da se skupe nekoliko fakata za opširniji izveštaj, Vi ćete svaki važniji dostavljati depešom, a manje važan pismom. Nije potrebno da Vam naročito naglašujem, da se treba čuvati preuveličavanja.

Andra Nikolić

Original. AS, MID, PO, Konzulat Skoplje. Prepis. ASANU — Ostavština M. R. br. 14243.

483

Vojno ministarstvo Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd[*]

Pov. br. 9. 12/25. I

Rešenjem mojim od 7-og ovog meseca Pov. br. Đ. No 781, određen je kao državni pitomac za artilerijsku oficirsku školu gađanja u Rusiji, artilerijski major g. Dušan Kiklić za odsek poljske artilerije.
Major Kiklić krenuće se na put za Petrograd 20-og ovog meseca.
Izveštavajući Vas o ovome, čast mi je moliti za potreban nalog našem Poslanstvu u Petrogradu, da o ovome izvesti Carsku rusku vladu i upravu pomenute škole.[*]

Ministar vojni
pukovnik *Milan Andrejević*

[*] Ministarstvo inostranih dela je 16. januara, po st. k., o tome obavestilo Poslanstvo u Petrogradu, sa uputstvom da ono obavesti rusku vladu i upravu pomenute škole.
[*] Rešenjem od 14. I. 1904. određen je kao državni pitomac za artiljerijsku oficirsku školu u Rusiji i major Gojko Đurić (pov. br. 118).

AS, MID, PO, 1904, F-VI, O/76, pov. br. 85.

484

Ministarstvo narodne privrede Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

\- 13/26. I

Povodom potrebnih izmena u našem rudarskom zakonu, vršilac dužnosti načelnika Rudarskog odelenja, g. Prof. Dr. Svet. Radovanović, po najvišem ovlašćenju uputio je čitav niz pitanja o pojedinim odredbama našeg rudarskog zakona g. J. Šardingeru, bečkom Berghauptmanu (starešini rudarske oblasti za Gornju i Donju Austriju, Salcburg i Sudete), s molbom da mu po istima iznese svoje mišljenje.
Gospodin Radovanović obratio se ovim pitanjima na g. Šardingera iz razloga, što je osnova našeg rudarskog zakona uzeta iz austrijskog zakonodavstva i što mu je od strane načelnika bečkog rudarskog odeljenja g. Veberna i direktora bečkog geološkog zavoda g. Ticea obraćena pažnja na pomenutog gospodina, kao negdašnjeg profesora rudarskog prava, a sada jednoga od prvih autoriteta u pogledu rudarskog zakonodavstva.
Gospodin Šardinger ne samo da je odgovorio na postavljena mu pitanja, nego je izradio opširan ekspoze o našem rudarskom zakonu i sastavio potpuni projekat za naš nov.
Ovi su radovi Šardingerevi od neocenjene vrednosti s obzirom na potrebnu reviziju našeg rudarskog zakona i reorganizaciju rudarske administracije. Opširna i temeljna rasprava sviju odredaba našeg rudarskog zakona poslužiće našoj budućoj komisiji za izradu novog rudarskog zakona ne samo kao stručno i pouzdano mišljenje, koje će s najvećom korišću moći da konzultuje, nego i kao pouzdana osnova i to gotova, s koje se može odmah dalje poći.
Na ovaj način, g. Šardinger je veoma zadužio srpsku vladu. Ona mu se honorarom za njegov trud ne može odužiti, jer, on zauzima vrlo visok činovnički položaj (ve? ... redovni profesori univerziteta), a nije za novac ni radio. Stoga mi je čast umoliti Vas da poznatim Vam putem učinite potrebna pitanja kod Austrijske vlade, kako bi ce g. J. Šardinger, za svoje zasluge na našem rudarskom zakonodavstvu, mogao odlikovati ordenom Sv. Save.

Poverljivo. Ministar narodne privrede
Todor Petković

Prepis. AS, MID, PO, O/69. pov. br. 102.

Na poleđini:

Kraljevskom poslanstvu, Beč
Pošto ima naročitog razloga da se g. Šardingeru, o kome je reč u pismu Ministra narodne privrede od 21. januara ove god. Pov. br. 102, što pre odlikuje cenjenim ordenom, Ministarstvu inostranih dela čast je zamoliti Kraljevsko poslanstvo da izvoli požuriti sa dobavljanjem agremana za odlikovanje imenovanog gospodina.

2. III 1904. Za Ministra,
Beograd Načelnik

485

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Generalnom konzulatu Kraljevine Srbije — Skoplje[*]

PP Br. 177. 14/27. I

Naš carigradski poslanik, g. Đorđe S. Simić, imao je poslednjih dana prilike da čuje mišljenje g. Demerika, ruskog pomoćnika Hilmi pašinoga, g. Načevića, bugarskog diplomatskog agenta i g. barona Kaliče, austrougarskog ambasadora, o najaktuelnijim pitanjima, koja su danas baš na dnevnom redu: o izgledima za uspeh reformne akcije i načinima kojima se misli i izvoditi i o eventualnom držanju Bugarske na slučaj ponovnoga ustanka u Maćedoniji.
Gospodin Demerik se u svojim ocenama pokazao dosta pesimističan. U Carigrad je, veli, došao sa mnogo više nade u uspeh reformne akcije, ali sve što je u Carigradu čuo i video, znatno je oslabilo te njegove nade, te žali što se primio dužnosti bez čvrste vere u uspeh poverenoga mu posla. Već je mnogo vremena izgubljeno u pregovaranju s Turcima, koji su od odugovlačenja napravili najvažnije sredstvo da izigraju napore Velikih Sila, a izgubiće ga se, verovatno još dosta, dok ne počne funkcionisati kontrolna i žandarmerijska organizacija. Po onome kako je on svoju službu shvatio: ona je više informacionog karaktera. Još bi se moglo čemu nadati, kad bi Hilmi paša bio bar toliko samostalan prema Sultanu — a poznato je da je on protivan reformama i da ih na sve moguće načine otežava — da se zakloni iza civilnih komesara, ruskoga i austrijskoga, te da svoju odgovornost u slučajima kad se što učini mimo njegovu volju umanji izgovorom na njihovu presiju. Ali je Hilmi paša, iako inteligentan čovek, ipak turski činovnik i kao takav uvek će se više obzirati na želje svoga vladaoca nego li na volju Evrope.
Iako nije tako pesimističnih raspoloženja kao g. Demerik, Načević je, po utisku koji je učinio na g. Simića, iskreno proniknut željom da reformna akcija urodi željenim plodom i da se do Uskrsa pokaže na praktici i njezino blagotvorno dejstvo, koje bi maćedonskom stanovništvu ulivalo nade u popravku njegovoga nesnosnoga stanja, a bugarskoj vladi dalo snage da još jače (?) [znak pitanja je u dokumentu] suzbije agitacije maćedonskoga komiteta.
Baron Kaliče, iako inače rezervisan, u svojim ocenama je već mnogo određeniji. Civilni pomoćnici Hilmi pašini Demerik i Miler, imaće da vrše dužnosti, predviđene u prvoj tački mircštetskoga programa: da se izveštavaju o stanju stvari u vilajetima na koje se prostire reformna akcija; da primaju i ispituju eventualne tužbe stanovnika protivu postupaka turskih vlasti i da glavnom inspektoru čine predloge za otklanjanje konstatovanih zala i uvođenje potrebnih reformi. U svima slučajima gde se budu složili s glavnim inspektorom moći će naređivati što nađu da je potrebno, a samo u slučajima kad Hilmi paša ne bi pristao na kakav njihov predlog, oni će o tome referovati svojim ambasadorima u Carigradu, da ovi kod Porte izdejstvuju potrebne naredbe za Hilmi pašu. Komandant buduće žandarmerije, đeneral de Đorđis, zabavio se nešto duže jedino stoga što mu tekst ugovora nije poslan telegrafom nego poštom, kojoj do Rima treba pet dana. On će se sa svojim pomoćnicima sastati u Carigradu, gde će izraditi prethodno: pravila za reorganizaciju žandarmerije i plan za njegovo izvođenje i rad. Ovih šest pomoćnika glavnoga komandanta žandarmerije neće imati komande, nego će vršiti dužnosti inspektora, kontrolora i instruktora u pojedinim okruzima i obrazovati neku vrstu saveta, koji će zajedno s glavnim komandantom imati da razmišlja o situaciji i izrađuje mere za umirenje i bezbednost stanovništva. Dužnost stvarnih komandanata vršiće oficiri svih šest Sila, koji su već određeni, ali neće doći u Carigrad pre nego što glavni komandant i njegovi pomoćnici ne utvrde u Carigradu u glavnome program svoga rada i ne odu na mesto svoga opredelenja. Buduća maćedonska žandarmerija imaće, dakle, potpuno međunarodni karakter, i taj karakter, po mišljenju g. Kaliče, doprineće njezinom uspehu, pošto će maćedonsko stanovništvo videti da su sve Velike Sile složne u načinu

[*] Zapravo, kao cirkular, upućeno svim diplomatskim predstavništvima.

izvođenja reforama po Mircšteskom programu, i da ne može računati na rivalnost i podvojenost među njima.
Da li će se očekivanja barona Kaliče pokazati tačna, to će zavisiti koliko od samih Turaka, o čijoj dobroj volji on izgleda da ne sumnja; toliko i od držanja maćedonskih revolucionara, od kojih se dobar deo nalazi pod uticajem bugarske vlade. A ako je o njenim namerama suditi po brzini i opširnosti rada na spremi i organizovanju vojne snage Bugarske, ne bi se moglo s razlogom tvrditi da su joj namere miroljubive. I stoga mi se čini da nije bez osnova mišljenje g. Demerika "da se ne može pored sviju uveravanja o miroljubivosti bugarske vlade, koja daju i bugarski ministri u Sofiji i g. Načević, potpuno računati da će Bugarska ostati na miru, ako bi se na proleće ponovili nemiri u Maćedoniji. Bugarska se neprestano oruža, i po mišljenju ovdašnjih vojnih atašea, bugarska vojska danas je spremnija negoli turska. Ako bi, dakle, i vlada sofijska imala takvo mišljenje o valjanosti svoje vojske, mogla bi se lako zaneti idejom o oružanoj akciji. Najveća nada — tako zaključuje g. Demerik — za održanje mira leži u malaksalosti i klonulosti samoga maćedonskoga stanovništva koje je prošlogodišnjim patnjama i nemirima toliko oštećeno i zamoreno da će se teško moći nanovo pokrenuti na ustanak, samo ako oseti i najmanje olakšanje. Zato se mora naročito želeti da nova maćedonska žandarmerija počne što pre funkcionisati i štititi hrišćansko stanovništvo od Turaka i Arbanasa." U daljem razgovoru, g. Demerik je izjavio da ništa ne zna o načinu kako će komandanti ove žandarmerije raditi, i dao je izraza bojazni da se s početkom rada ne zakasni, što bi moglo biti od nepovoljnog uticaja na celu reformnu akciju.
Ako je verovati tvrđenjima g. Načevića, bugarska vlada ne samo ne želi rata s Turskom, nego ga se čak i boji, jer je, kao i on, uverena da bi se posledicama ovoga rata koristila samo Austro-Ugarska, da okupira Maćedoniju. Bugarska stoga neće izazivati rat, od koga nema izgleda da će šta dobiti; pa ni sama Turska ne bi po mišljenju g. Načevića ništa dobila ratom, jer baš i u slučaju pobede, ne bi skinula s dnevnog reda maćedonsko pitanje. I on se zato neprestano trudi ubediti Turke da je u njihovu interesu da ne čine nikakve teškoće reformnoj akciji, a ambasadore da požure s izvođenjem reformne akcije.
Karakteristične su pretpostavke koje g. Načević, kao dobar poznavalac Turaka, izvodi na slučaj da se na dalekom Istoku stvori rat između Rusije i Japana. Turska bi se — plaši se g. Načević — mogla u tom slučaju osetiti okuražena da napadne Bugarsku, ne bojeći se da bi Rusija, angažovana na krajnjem Istoku, ovoj u pomoć pritekla. Po njegovu dubokom uverenju, osnovanom na pozitivnim podacima, od svega zapleta na Istoku koristila bi se samo Austro-Ugarska, čiji agenti ne prestaju sejati razdor između Hrišćana i Turaka u Maćedoniji, kao što se to — veli g. Načević — veruje i u konsularnim krugovima tamošnjim i kako glase i njegovi izveštaji otuda.
Ova su priznanja zbilja puna znamenja, kad se ima na umu da je g. Načević poznat u Bugarskoj ne samo kao čovek od ličnoga poverenja Kneževa, nego i kao dobar poznavalac prilika u Turskoj i koliko dobar austrofil, toliko i vatren rusofob. I stoga zaslužuju utoliko veću pažnju, što on iz njih izvodi zaključke koji mogu i ne biti tačni, ali su svakojako vrlo karakteristični. Po Načevića mišljenju, krajnja posledica rusko-austrijske sporazumne akcije izaći će na podelu Balkanskog poluostrva: Bugarska s Carigradom i Dardanelima pripašće Rusiji; Maćedonija sa Starom Srbijom i Solunom Austro-Ugarskoj. Evo kako on ta izvodi: „Ako bi Austro-Ugarska, koristeći se neredima u Maćedoniji i zapletom Rusije na Istoku okupirala Maćedoniju, to bi neminovno u daljoj budućnosti povuklo okupaciju Bugarske Rusijom; svršilo bi se, dakle, sve sa štetom Bugarske i Srbije". Zato upravo i misli g. Načević da je neophodno potrebno da se izbegne rat i da se ni od Bugarske ni od naše strane ne čini ništa što bi otežalo akciju Velikih Sila.
Po izveštajima koje ima iz Sofije, g. Kaliče je izjavio da ne zna do koje bi se mere moglo pokloniti poverenje miroljubivim uveravanjima bugarske vlade, ali da se on ipak nada da će se bugarski državnici uzdržati od svake avanture. "Bugarskoj je dobro poznata volja i odluka svih Velikih Sila da se održi u Turskoj status quo, te valjda neće izazivati rat, od koga neće imati nikakve koristi, a može imati velike štete. I grof Goluhovski i grof Lamsdorf dali su znati

bugarskoj vladi, a i javno su izjavili: *da bi u slučaju ako bi ona dala povod ratu, Turska imala odrešene ruke da je kazni*".

Možda je ova miroljubiva nota u izjavama g. Načevića, suprotna svemu držanju zvanične Bugarske, posledica ovako odlučnih izjava rusko-austrijske diplomacije. I ako bi se, u slučaju da je ova pretpostavka tačna, moglo sumnjati u njihovu iskrenost, ipak se ne sme gubiti iz vida da Bugari maćedonski revolucionari ne predstavljaju jedinu smetnju uspešnom izvođenju reformne akcije. Biće da je g. Demerik imao puno razloga kad je tvrdio da se njezinu izvođenju protive zasad najviše Turci, koji ne prestaju izmišljati načine da je odugovlačenjima izigraju. Pa i u poslednje doba ima dosta pojava koje obelodanjuju ne samo metodu turskoga izigravanja, nego i intrige u kojima Turci imaju saučesnika. I sam tekst Portina odgovara, na devet tačaka u noti rusko-austrijskoj, pokazuje da je ona malo raspoložena iskreno ih prihvatiti i lojalno potpomoći njihovu praktičnu primenu. Dosledna ovom raspoloženju, ona ostaje uporna u svojoj težnji da na praktici izigra izvršenje reformnoga projekta, kao što je uspela bila izigrati polumerama izvršenje reforama, projektovanim u februaru u rusko-austrijskoj noti. Kao i početkom ove godine, tako i sad, uveličava Turska i bez toga veliki broj svoje vojske u Staroj Srbiji i Maćedoniji. Naročito se nagomilava vojska pored granica srpske i bugarske: udvajaju se straže po karaulama i merćezima, manja odeljenja vojnička posedaju sve važnije tačke pored granice, žurno se pregledaju spiskovi redifski i ilavski, dovlači se neprestano odelo, hrana i municija. Razume se da sve ove pojave izazivaju kod prostoga sveta nagađanja koja ne utvrđuju u njemu poverenje u miran i uspešan ishod reformne akcije. I hrišćanskim i muhamedanskim svetom ovladalo je raspoloženje u kome se kao verovatni primaju i najčudnovatiji i najneosnovaniji glasovi. A takvih je glasova mnogo i njima kao da se baš naročito hoće da uveliča zabuna, stvorena i nagomilavanjem vojske i opštom situacijom. U straha su oči velike, a muhamedansko stanovništvo je i u događajima poslednjih decenija i u događajima prošle godine imalo puno osnova za strahovanje da mu opstanak nije obezbeđen. Gonjeno strahom, vidi opasnosti i tamo gde ih nije, te je, njima draženo, gotovo da se poda postupcima na koje ih upućuje fanatizam. Otuda sve češće pogranični sukobi u kojima padaju žrtve i s jedne i s druge strane te time još više utiču razdražujuće na javno mnenje s obe strane graničnog plota.

Dužnost je, prema ovome, sviju kojima je stalo do toga da se mir ne remeti, kako bi reformna akcija, neometana, mogla pokazati na praktici svoje blagotvorne rezultate, starati se da se ovakvi glasovi suzbijaju i u narodu povrati pokolebana vera u izvodljivost reforama. Kraljevska Vlada, koliko do nje stoji, stara se da ovoj dužnosti odgovori, ali ja moram sa žaljenjem konstatovati da austrijska štampa, suprotno ovoj dužnosti, rasprostire u poslednje doba baš ovakve glasove, koji su neosnovani i netačni, ali ipak zato, dražeći muhamedansko stanovništvo, mogu Turcima u isto vreme da posluže kao dobar izgovor za nagomilavanje vojske, naročito u Kosovskom vilajetu.

Jednovremeno s tendenciozno izmišljenim vestima o tobožnjem spremanju revolucionih četa koje bi se znanjem Kraljevske Vlade imale na proleće da upadnu u Maćedoniju i u Staru Srbiju, puštene su preko Correspondent Bureau vesti kao da su se pojavile veće ustaničke čete u Skopljanskom sandžaku, oko Kumanova i Kočana, a u Bitoljskom vilajetu oko Ohrida i kao da je njihova pojava predznak većeg ustanka koji će buknuti s novim danima proleća.

Međutim, po informacijama koje imam od naših konsula, u tim je krajevima relativan mir; nikakva se nova četa nije pojavila, nego se, ovde onde, jave u koje selo zaostali profesionalni četnici da traže hrane ili skloništa od zime. Turci pak ili i sami ovakve vesti izmišljaju i dostavljaju korespondentima ili ih, štampane u preuveličanom obliku, dalje šire, služeći se njima kao podesnim argumentima, kojima brane svoju politiku odugovlačenja i nagomilavanja vojske po tim krajevima, što je očevidan znak, da je njima jedino stalo do toga da izigraju i ovoga puta izvođenje reformne akcije.

Što se tiče držanja Kraljevske Vlade, ja nemam potrebe, Gospodine Generalni Konsule, da Vas

uveravamo koliko su netačni gornji glasovi o nama. I iz cirkulara PPO ... gde ima nekolikih mojih objavljenih izjava, Vama je poznato gledište Kraljevske Vlade, koja je voljna, pomažući reformnu akciju, stajati na put svima pokušajima kojima bi se išlo na to da se ona ometa u načinu izvođenja. I ja Vam preporučujem, Gospodine Generalni Konsule, da demantujete najkategoričnije sve vesti o tome kao da se tobož u Srbiji spremaju čete za upad u Maćedoniju. Rešena da pomaže reformnu akciju, Kraljevska Vlada će umeti suzbiti svaki pokušaj u tom pravcu, ne prestajući i dalje kroz materijalnu pomoć ukazivati svoje simpatije prema svojim sunarodnicima koji stradaju.

Andra Nikolić

Original. AS, MID, pov. br. 34, v. pov. br. 27, Konzulat Skoplje, Prepis. ASANU — Ostavština M. R. br. 14243.

486

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj — Pariz
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 24. 14/27. I

U vezi Vaše depeše od 11. ovog meseca, kojom ste mi izvoleli dostaviti odgovor Gospodina Ministra Građevina da će rado primiti izaslanike srpskog sindikata u Parizu zbog građenja naših novih železničkih pruga, čast mi je izvestiti Vas da sam sadržaj ove depeše saopštio administratoru Otomanske Banke g. Navilju odmah po prijemu depeše.
U odgovoru, kojim je potvrdio prijem gornjeg saopštenja, g. Navilj izjavljuje da će bez oklevanja saopštiti ovu stvar našim finansijskim grupama i da će se njihovi izaslanici krenuti u najkraćem vremenu za Srbiju. U isto vreme zahvaljuje na srdačnom odzivu od strane Kraljevske Vlade.

Dr Mih. R. Popović

Original. AS, MID, PO, 1904, F-II, D-VIII, Ž/23, pov. br. 84, v. pov. br. 60.

Na poleđini:

Gospodinu Vlad. Todoroviću
Ministru Građevina

Beograd

Imao sam čast primiti Vaše pismo od 9. o. m. Br. 190 i telegrafski izvestio g. Navilja preko Kraljevskog Poslanstva u Parizu, da ćete s najvećom gotovošću primiti izaslanike sindikata zbog građenja železnica.
Gospodinu Navilju, administratoru Otomanske banke, saopštilo je naše Poslanstvo odmah tu izjavu i g. Navilj je tom prilikom rekao da će bez oklevanja saopštiti ovu stvar našim finansijskim krugovima, i da će njihovi izaslanici krenuti u najkraćem vremenu za Srbiju. Gospodin Navilj u isto vreme zahvaljuje na srdačnom odzivu od strane Kraljevske Vlade.
Izveštavajući Vas o ovom radi Vašega znanja, čast mi je, gospodine Ministre, uveriti Vas o mom visokom poštovanju.

A. Nikolić

487

Tekst rusko-austrijske note Porti — Carigrad

- 15/28. I

1. Pour se conformer au texte et à l'esprit des décisions de Muerzsteg, il est de la plus haute importance qu'une liberté entière soit assurée aux communications des Agents Civils d'Autriche-Hongrie et de Russie et de leurs secrétaires et drogmans avec la population des trois provinces. Par conséquent, les faire accompagner dans leurs tournées d'investigations par les fonctionnaires du Gouvernement Impérial, spécialement désignés à cet effet, et leur imposer la présence de ces derniers aux enqueêtes orales qu'ils jugeraient devoir faire, serait une restriction de la liberté sus-indiquée a laquelle les Gouvernements d'Autriche-Hongrie et de Russie ne sauraient consentir.
2. Le Gouvernement Impérial ayant, conformément au point 2 des décisions de Muerzsteg, confié la tâche de réorganiser la gendarmerie des 3 provinces à un général de nationalité étrangère, c'est a lui qu'il appartient d'élaborer, d'accord avec les militaires des Grandes Puissances qui lui sont adjoints, aux termes de ce même point, le plan de l'oeuvre réorganisatrice qui lui incombe.
3. Les modifications qui, aux termes du point 3 des décisions de Muerzsteg, devront être apportées aussitôt après l'apaisement du pays a la delimitation territorial des unites administratives des 3 provinces, ferant l'objet d'un échange de vue et dun accord spécial avec le Gouvernement Impérial.
4. Le point 6 des décisions de Muerzsteg prévoit la surveillance des Consuls d'Autriche-Hongrie et de Russie sur l'emploi des sommes que le Gouvernement Impérial est appelè à alouer aux fins indiquées dans ce point.
Il y a done lieu d'inviter S. E. Monsieur l'Inspecteur Général des 3 provinces de s'entendre avec les Agents Civils d'Autriche-Hongrie et de Russie sur les mesures à prendre en vue de la réparation et de la distribution des secours

Prepis. AS, MID, PO, 1904, F-IV, D-III, I/17, pov. br. 2513. U prilogu izveštaja PP, br. 23.

488

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Austro-Ugarskoj — Beč
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 7. 15/28. I

Prepis Vašeg cirkulara (PP, 153), upućenog našim konzulatima u Maćedoniji i Staroj Srbiji, koji sam danas dobio učiniće ovde najbolji utisak, kao što to pokazuje već i samo njegovo naglašavanje u novinama*. Jer, kao što sam već imao čast ranije pisati Vam, bojazan od revolucionarne akcije, naročito sa srpskog zemljišta, jako je ovde pothranjivala diplomatsko-publicističku akciju u tako zvanom zavereničko-oficirskom pitanju. Sad im je ovo oružje iz ruku izbijeno, i sad ostaje samo da se naši diplomatski odnosi prema Rusiji u potpuno normalan kolosek povrate, pa da i ovdašnja diplomatska fronda na mah prestane. Nema sumnje da će ovako otvoreno, korektno držanje Kraljevske Vlade prema Komitskom bugarskom pokretu, pomažući reformnu akciju, znatno pomoći i održanju srpskog življa i podizanju političkog kredita Srbijinog na strani. Naravno da sve to ni malo ne smeta da budemo spremni dočekati i prihvatiti događaje,

* V. pod br. 482.

ako i kad to bude biti moralo.
U tom pogledu ja sam pred sam odlazak francuskog ambasadora markiza de Reverso, na diplomatskom ručku kod grofa Goluhovskog, vodio sa njime naročiti razgovor o držanju Srbije u slučaju tursko-bugarskog rata znajući da imamo potpuno politiku odrešenih ruku, markiz de Reverso konstatovao je, kako i sam Goluhovski (po jednom razgovoru sa njime) uviđa, da bi u tom slučaju miroljubivo držanje Srbije bilo dovedeno u pitanje, naročito ako bi se bugarska vojna akcija uputila Skoplju.
Sa svoje strane zamolio sam markiza de Reverso-a da svojoj vladi u Parizu i lično: objasni koliko se mi na Balkanu imamo bojati rusko-japanskog sukoba, na kom vešto rade s jedne strane Inglezi, kako bi Rusiju od Indije odvratili, a s druge opet Nemci i Austrijanci, kako bi na Balkanu odrešenije ruke imali. U okvir ove politike dolazi onda i cela ova diplomatska fronda prema Srbiji u vešto pomenutom „zavereničkom pitanju", kako bi se nacionalna politika u Srbiji ili salomila ili izolovala.
U ovom smislu govorio sam i govoriću nanovo i sa grofom Kapnistom, mada je ovaj u tom pitanju, zbog paralelne austro-ruske akcije još od 1897. rezervisaniji. Naravno, da su onda i ovdašnji zvanični krugovi ponajrezervisaniji, tvrdeći uvek samo, kako se odovud traži samo miroljubivo držanje Srbije i rešenje oficirskog pitanja.
Kao što sam već imao prilike privatnim putem izvestiti Vas, na prvom dvorskom balu (3/16 I) Car me je pri serklu zapitao: da li je Kralj odista otišao da na novu godinu u Topoli inauguriše stogodišnjicu prvog ustanka, i da li se odmah otud i vratio, pa je onda prešao na skupštinsku situaciju, priznajući, smešeći se, kako parlamentarne situacije gotovo nigde danas nisu lake. Na ručku kod grofa Goluhovskog, ovaj se ograničio samo na ljubazne razgovore privatne prirode. Na onomadašnjem drugom balu na Dvoru, Car me je i opet oslovio, ali bez političke [... izostavljen kraj rečenice].
Kao što sam već u početku ovog izveštaja naglasio, austrougarska diplomacija frondiraće prema današnjem stanju u Srbiji dokle za to u ostatku takozvanog zavereničkog pitanja u Rusiji oslonca nalazila bude. Posle toga tražiće se svakojako novi kakvi, ali svakojako oružjem slabiji pregovori, koje mi ovde nikad sasvim izbeći nećemo, kad god i dok god se u Srbiji pravac spoljne narodne politike držao bude. Ovde se najzadovoljnijim okom uvek gleda takvo stanje na Balkanu, koje bi naravno Austro-Ugarskoj dalo opet kakav mandat za — dalje okupiranje.

Dr Mihailo Vujić

Original uz Prepis. AS, MID, PO, 1904, F-III, D-V, I/6, pov. br. 98.

489

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji — Rim
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 1. 16/29. I

Preksinoć na dvorskom balu poznao sam se s markizom Imperijali i poduže razgovarao s njim. Između ostalog on mi je kazao, kako mu je neophodno potrebno dvomesečno odsustvo radi prešnih i važnih ličnih poslova. Iz tog razloga sva je prilika, da će on u Beograd ići da preda svoje kreditive i primi dužnost tek početkom aprila (po: novom). To je bar njegova želja, koja će mu, nada se, biti i ispunjena. Dalje mi je rekao, da s osobitim zadovoljstvom ide u Beograd i da će sve što može učiniti da bude potpuno veran tumač onih prijateljskih osećanja koja Kralj Italije i vlada italijanska gaje prema Srbiji i njenom Kralju.
Posle toga juče sam odmah išao g. Fuzinatu, pa sam od njega dobio potvrdu svega onoga što sam

čuo od markiza Imperijali: da će markiz dobiti po svojoj molbi i radi svojih privatnih poslova, odsustvo po svoj prilici dvomesečno (ali nikako duže), da je to i samo to razlog što se on neće odmah krenuti na svoju dužnost i da to nema apsolutno nikakve veze s odsustvom drugih stranih predstavnika na srpskome dvoru.

Poslednje vesti s Krajnjeg Istoka uzdrmale su optimizam, koji je do pre nekoliko dana preovlađivao, kako u ovdašnjim političkim tako i u diplomatskim krugovima. Svi priznaju miroljubivost ruskoga cara i umerenost i popustljivost Rusije u razmirici koja se izrodila između nje i Japana. Svi takođe veruju da Engleska, čiji je uticaj u Japanu nesumnjivo pretežan, ne želi da do rata dođe. Ali strahuje se od prerazdraženosti javnog mnjenja japanskog i od suvišnog samopouzdanja koje vlada u vojnim krugovima japanskim. Engleska i njena štampa imaju u tome dobar deo odgovornosti, jer su oni, u cilju da zabave Rusiju na Krajnjem Istoku, te da Engleska dobije maha da prema Rusiji povrati na raznim tačkama teren i uticaj izgubljen za vreme transvalskog rata, neprekidno uveravali Japan da je sad kucnuo sudbonosni čas u kom on ima da raspravi svoje račune s Rusijom i reši u svoju korist pitanje o prevlasti na obalama Velikog Okeana. Rusija je sa svoje strane pogrešila, što nije dovoljno ozbiljno odmah od početka uzela u pretres zahteve japanske, nego je prema Japanu pokazivala neku vrstu omalovažavanja. Danas bi pak Rusija rado ustupila sve ono sa čim je pre dva tri meseca dana mogla zadovoljiti Japan, ali Japan neće sad više da se zadovolji pravičnim poravnjanjem svojih i ruskih interesa, nego izgleda kao da je zapeo da prinudi Rusiju na formalnu kapitulaciju i da utvrdi tako, da je on, Japan, prva sila na Krajnjem Istoku. Njegovo je držanje danas upravo izazivačko, njegove su pretenzije toliko narasle i predstavljaju se u takvom obliku, da ima zbilja mesta strahovanju, da Rusiji ni njeni interesi ni čast njena neće dopustiti da ne digne bačenu rukavicu i ne ugazi u rat.

U Italiji se dobro razume sad već, kakav bi uticaj rusko-japanski rat morao imati i na opštu evropsku politiku i naročito na balkanske stvari i odnose. Italijanska vlada zna, da bi Austro-Ugarskoj ostale tada slobodne ruke na Balkanskom Poluostrvu i da ona ne bi propustila takvu priliku da još jače utvrdi svoj uticaj u njemu i da učini još jedan nov i presudan korak napred svom krajnjem cilju: Solunu. Preteksta za akciju bilo bi u toliko lakše naći, što se danas ne može računati na dovoljnu uviđavnost ni vođa maćedonskog ustanka pa ni bugarske vlade i bugarskog kneza. Sarafov sa svojim ambicijama i svojim fantastičnim planovima poslužio bi taman kao poručen da izazove događaje koji bi dali neposredan povod austrougarskoj oružanoj intervenciji. A bojati se, da se Bugarska i knez Ferdinand ne dadnu zavesti, nešto nadanjem na proširenje granica duž Marice i Vardara, nešto opet kraljevskom krunom, pa ne samo da se ne odupru austrougarskim planovima, onako kako bi to i opšti balkanski i specijalni bugarski interesi zahtevali, nego da svojom paralelnom akcijom protivu Turske još i pomognu izvršenju tih austrougarskih planova. Balkanski narodi i danas još, i ako već dvanajesti čas otkucava, nisu u stanju da se uzvise do shvatanja svojih pravih interesa, koji im apsolutno zabranjuju da traže za sebe koristi jedan na štetu drugoga, a naročito još da to čine tuđinskom pomoću, dajući u isto vreme velikim silama povod i mogućnost da se ugnjezduju na Balkanskom Poluostrvu. I danas, kao što je, na žalost, Grčka pokazala, da je voljna svoju pretenziju vezati sa zavojevačkim težnjama austrougarskim i svojoj grandomaniji tražiti satisfakcije čak i u tuđinskoj invaziji na Balkanskom Poluostrvu, mi moramo računati i s tom mogućnošću, da Bugarima može izgledati manje nepovoljni i manje štetni akceptirati austrougarsku invaziju, nadajući se da će se ona ograničiti na srpsko narodno nasleđe, nego li, čineći pravične ustupke Srbima, dovesti svoje interese u sklad sa životnim srpskim narodnim interesima. Neću da kažem da će to u stvari tako biti, a još manje da u današnjim prilikama tako mora biti, nego samo da nije isključena mogućnost, da stoji opasnost da tako može biti. I gledajući tako na stvari, smatram za dužnost iskazati svoje mišljenje, da je za Srbiju prešna potreba biti u tom pogledu što tačnije i što svestranije orijentisana, te da bi korisno mogla činiti pripreme i preduzeti mere za sve eventualnosti.

Znam pouzdano, da je s italijanske strane živo svetovano Bugarskoj da se ne baca ni u kakve avanture već da naprotiv založi sav svoj uticaj da se ustanak u Maćedoniji ako ne sasvim uguši a

ono bar svede na što manju meru, te da ne bude u njemu preteksta za oružanu intervenciju austrougarsku. Širenje ustanka, a još više tursko-bugarski rat može vrlo lasno dovesti, to je izrično s italijanske strane naglašeno, austrougarsku vojsku na Kosovo i u dolinu Vardara, naročito ako Rusija bude zaratila na Krajnjem Istoku. U Rimu su izvešteni, kao što mi je u poverenju rečeno s nadležne strane, da Austro-Ugarska računa na sve te eventualnosti i da je već u glavnom spremljeno što je potrebno, napore za potpuno ostvarenje okupacionih prava koji daje Berlinski Ugovor, a posle i za sve drugo što prilike budu iziskivale i što događaji budu sobom doneli. Sve se to u Italiji smatra kao napereno neposredno i protivu italijanskih interesa, sve to određuje Italiju, da najsvesrdnije pomaže napore Francuske da se rusko-japanski spor reši mirnim putem. Sve je to takođe razlog, da se u Italiji s najvećim interesovanjem prati svaki korak balkanskih država, naročito Srbije i Bugarske, i da se od sveg srca želi, ne samo radi naših rođačkih balkanskih, već i radi italijanskih interesa, da Bugari i da mi Srbi budemo u ovim sudbonosnim trenucima na visini svoga istorijskog poziva.

Dr M. Đ. Milovanović

Original, AS, MID, PO, 1904, F-III, D-X, I/13, F-120, v. pov. br. 110.

490

Otpravnik poslova Aleksandar Jovičić — London
Ministru Andri Nikoliću — Beograd

Lično i strogo poverljivo. 16/29. I
- 22. 1/4. II

U odgovoru na Vaše pismo od 4-og ov. meseca Pov. br. 36*, čast mi je izvestiti Vas, da se moji zvanični odnosi sa engleskom vladom nalaze još jednako u istom — nenormalnom stanju, i da su moje impresije i sada, da se on neće sve dotle izmeniti dok se Kralj Eduard ne reši da imenuje svoga poslanika u Beogradu, kao što sam imao čast javiti Vam.
Ovdašnje javno mnenje, na žalost, nije još promenilo svoje držanje prema Srbiji, a engleska vlada, kaže se, mora voditi o tome strogo računa. Tako mi je uvek odgovoreno, kad god sam imao prilike da govorim o tom s načelnikom Forin Ofisa ili šefovima odelenja: dokle god se oficiri koji su kompromitovani događajima od 29. maja prošle godine nalaze u neposrednoj okolini Njegovog Veličanstva Kralja Petra i na najvišim državnim položajima, dotle Velika Britanija neće stupiti u redovne odnose s nama. Naravno, svi moji razgovori o tome nisu nikada imali zvanični karakter, i lica s kojima sam govorio uvek su mi naglašavali, da su to samo njihova privatna mišljenja. No pre no što Vam saopštim moj poslednji razgovor o tome sa Ser Tomasom Sandersonom, smatram za svoju neprijatnu dužnost da Vam kažem, da i u ovdašnjim običnim krugovima vladaju isti pogledi. "Ništa nije u stanju", vele oni, "da u njihovim očima izvini ubistvo Kralja i Kraljice od strane ljudi kojima je naročito bio poveren njihov život i sigurnost niti hoće da čuju da se ono može politički opravdati, ako ne možda i moralno". Ni moja upućivanja na ubistva engleskog kralja Karla I, ruskog cara Pavla I, francuskog cara i carice Ludvika XVI i Marije Antoanete, i nesretnog meksikanskog cara Maksimilijana, nije mnogo pomagala. Ni razlog o postupnom uklanjanju najviše obeleženih oficira iz Kraljeve okoline, sopstvenom inicijativom Njegovog Veličanstva, nije dovoljan da ih sasvim razuveri, "da su zaverenici izričito zaštićeni i da se samo iz bojazni, možda, većeg kompromitovanja, prema njima ne postupa kao što su zaslužili". Ne jednom sam bio upitan, „da li ja verujem, da je sam Kralj Petar bio umešan u

* V. pod br. 469.

zaveru protivu bivšeg Kralja, kao što se pronose glasovi da se to može dokazati Njegovim svojeručnim pismima. Ja sam na to uvek kategorički odgovarao, da se takvi glasovi tendenciozno rasturaju, i da su oni ne samo zvanično demantovani, nego i da su javno pozivani oni koji tvrde da imaju faksimile od tih pisama, da ih publikuju, pa to niko nije do sada učinio. „Pri svem tom, oni vele, ne mogu da razumu, zašto, se nije povela istraga protivu zaverenika i ne samo da nisu kažnjeni oni za koje se zna da su izvršili sam zločin, nego oni baš izgleda da zauzimaju privilegovane položaje. Da ih se Kralj Petar ne boji", vele oni, „on ne bi smeo takvo stanje pustiti i to na suprot zahtevima cele Evrope, niti dopustiti da jedno takvo gnusno delo ostane nekažnjeno, nego da se pripisuje celoj srpskoj vojsci, ili celom narodu, ili čak, kako se zvanično tvrdi, da ga je zemlja preko svojih predstavnika s pohvalom odobrila i za svoga priznala".
Po prijemu Vašega pisma Pov. br. 36, ja sam zamolio Ser Tomasa Sandersona, permanentnog Državnog Pod-Sekretara u Forin Ofisu, čiji položaj odgovara rangu načelnika Ministarstva, „da me primi ne kao predstavnika Srbije, nego kao svoga davnašnjeg znanca, koji je sačuvao najbolje uspomene iz svojih ranijih odnosa s njime". (Ser Tomas je postavljen za mlađeg pisara u Forin Ofisu 1859. godine, dakle, ima već 45 godina državne službe, i to neprekidno u Ministarstvu Spoljnih Poslova.) Iz priloženog ./. njegovog odgovora možete videti kako je prijateljski moju molbu predusreo. Posebno se razume, da mu nisam ništa pominjao o Vašem pismu, kad sam posle dva dana otišao da ga obiđem, "nego sam svoju posetu objasnio približavanjem otvaranja Parlamenta i sezone, pa počem u njemu smatram čoveka koji je prema meni prijateljski raspoložen, mislio sam da mi neće zameriti ako ga zamolim za njegovo lično mišljenje, šta bi trebalo da činim ja, ili šta bi se očekivalo od Srbije ili njene vlade, ili najzad samoga Kralja Petra, pa da se naši odnosi jednom dovedu u red?"
Ser Tomas me je vrlo ljubazno primio i odgovorio, „da mi i on može samo svoje privatno mišljenje poveriti, kao čoveku koga je tolikih godina ranije poznavao, počem je to stvar vrlo delikatne prirode, u koju on nikako ne bi želeo da se meša". No pošto sam ga ja uverio da ću njegovo mišljenje samo kao takvo i smatrati, i da njegovo poverenje neću zloupotrebiti, on mi je kazao "da dok se kompromitovani oficiri nalaze u dvorskoj i vladinoj službi (The Court and Government service) s kojima bi njihov predstavnik mogao doći u dodir, mesto engleskog poslanika ne može se popunjavati. Uostalom, kao što vidite", dodao je, "i ostali dvorovi dali su odsustvo svojim predstavnicima, a na prvom mestu ruski i austrijski, koji su najviše zainteresovani u vašoj zemlji i koji su prvi, međutim, bili spremni da priznaju Kralja Petra." Na moju primedbu, da baš s toga ja i ne mogu da razumem njihovo i ostalih Sila današnje držanje prema Srbiji, pošto su najpre akreditovali svoje poslanike kod Njegovog Veličanstva Kralja Petra i ovi stupili u odnose s Kraljevskom vladom, pa tek posle 6 meseci napuštaju iznenada srpsku prestonicu kad je Kralj Petar, svojim nemešanjem u politiku, najjasnije dao dokaza da želi vladati kao pravi ustavni vladalac i kad su zakonodavni i državni poslovi u Srbiji pošli pravilnim tokom; Ser Tomas mi je odgovorio "da su se dotične sile sigurno nadale da će Kralj i njegova vlada voditi računa o zadovoljenju evropskog javnog mnenja, uklanjanjem zaverenika sa vidnih položaja ili udaljenjem iz Dvora i Kabineta bar onih koji su aktivno učestvovali u žalosnim događajima prošle godine. Pomislite samo, da bi Kralj Eduard izložio svoga poslanika na Srpskom Dvoru da se rukuje ili da sedi pored jednoga kraljoubice", završio je Ser Tomas čisto pogruženim glasom. Uzalud sam ja pokušavao da ga uverim da se ni sada ne zna ka je baš ubio Kralja, i da se ni jedan od zaverenika ne nalazi u današnjem srpskom Kabinetu, kao i da je pitanje o uklanjanju najviše obeleženih oficira u javnom mnjenju već rešeno samom Kraljevom naredbom, i da su već neki već smenjeni. "Kad bi se ta mera smatrala kao dovoljna, Rusi bi bili prvi koji bi dopustili svome poslaniku da se vrati u Beograd, da ne kažem ništa za Austriju, koja je ne manje zainteresovana", odgovorio je Ser Tomas.
"Što se tiče priznanja moga položaja, ono će samo sobom sledovati čim Engleska pošlje svoga poslanika u Srbiju, a dotle naši odnosi moraju ostati kao i do sada što su: niti me Lord Lansdaun može dotle lično primati, ali će, naravno, primiti ovo saopštenje koje mu budem u ime svoje vlade podneo", završio je Ser Tomas ovaj naš privatni razgovor, naglasivši ponovo da mu ne

pridajem nikakav zvaničan karakter, i ja Vam ga samo u tome smislu, i to strogo poverljivo i saopštavam.

Aleksandar Z. Jovičić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-III, D-VIII, I/9, pov. br. 119, v. pov. br. 97.

491

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Poslanstvu Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London

Pov. br. 97. 17/30. I.

U vezi s mojim pismom od 4. o. mes. Pov. br. 36 kojim sam Vas molio da mi izvolite poslati opširniji izveštaj o Vašem današnjem odnosu sa Engleskom Vladom*, sada Vas molim, da mi što skorije takav izveštaj pošljete.
Iz Vašeg pisma od 10. o.m. Pov. br. 2, kojim ste mi saopštili pristanak Engleske Vlade za naimenovanje Konsula u Glasgovu g. Kambel Everdena, — vidi se, da se tim pristankom postepeno vaspostavljaju odnosi, a od svoje ste strane dodali, da taj pristanak možemo smatrati, u današnjim prilikama, kao znak za povratak starih odnosa sa Velikom Britanijom [v. pod br. 480].

Andra Nikolić

Original. AS, MID, Poslanstvo London, pov. br. 5, v. pov. br. 2.

492

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji — Rim
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 8. 18/31. I

Juče po podne, prilikom diplomatskoga prijema video sam ministra g. Titonia, i u toku razgovora, koji je postupno bivao sve poverljiviji i sve intimniji, dobio sam od njega sledeća saopštenja i izjave, čiji karakter i značaj držim da nije potrebno naročita isticati.
Razgovor je počeo o rusko-japanskom sporu i g. Titoni je dao izraza strahovanju Italije, da se spor taj neće moći raspraviti mirnim putem. Poslednje vesti, koje su stigle Konsulatu u toku prekjučerašnjeg i jučerašnjeg dana, sasvim su pesimističke. U Japanu su se strasti toliko razbuktale, da se više ne čuju nikakvi razlozi, pa je slabe koristi otuda što svi dobri razlozi svetuju i Japanu, isto tako kao i Rusiji, da mirnim putem izravna svoje interese s ruskim interesima. Od rata će Rusija pretrpeti štete, to je sigurno; ali zato ipak Japan neće videti otuda nikakve koristi za sebe, i ako se baš pretpostavi, da će rezultat rata biti povoljan za njega u svakoj meri, u kojoj je u opšte moguće zamisliti japanske uspehe prema Rusiji. Japan neće Rusiju istisnuti iz Mandžurije, niti će integritet Kine prema Rusiji moći biti sačuvan pa ma kakav bio ishod rusko-japanskog rata. Rusko-japanskim ratom koristiće se samo, na štetu Rusije, protivnici i takmaci Rusije u Evropi.

* V. pod br. 469.

Ja sam, kad smo već došli bili do takvih postavaka, okrenuo razgovor na vezu koja stoji između rusko-japanskog spora i balkanskih pitanja, dajući izraza mišljenju, da bi rusko-japanski rat porušio onu ravnotežu koja je danas postignuta u odnosima velikih sila prema Balkanskom Poluostrvu i koja je bitna pogodba za nezavisnost balkanskih država i za pravilno rešavanje balkanskih pitanja u smislu daljeg emancipovanja balkanskih narodnosti. Da li će se, upitao sam, i onda kad Rusija bude bila prinuđena, da najbolji deo svoje snage angažuje na Krajnjem Istoku, naći u Evropi dovoljno elemenata, da se održi ravnoteža prema Austro-Ugarskoj, iza koje će vazda stojati Nemačka, i da se Austro-Ugarska uzdrži od iskušenja da, pod kakvim bilo izgovorom i u kakvom bilo obliku, pristupi ostvarenju svojih zavojevačkih smerova u pravcu ka Solunu?

Gospodin Titoni mi je dao na to daleko jasniji i određeniji odgovor, nego što sam mogao očekivati. On se nije ustezao da mi otvoreno potvrdi ono što sam i inače već znao, ali što dobiva svoj naročiti značaj kad to italijanski ministar spoljnih poslova izjavljuje poslaniku Srbije, da se u Italiji naročito i najviše strahuje od toga, da se Austro-Ugarska ne koristi rusko-japanskim ratom, te da i svoj uticaj i svoju vlast ne proširi na Balkanskom Poluostrvu. Italija danas smatra ruski uticaj na Balkanu kao najbolje i kao jedino pouzdano jemstvo da se balkanska kriza raspravi u duhu koji jedino odgovara italijanskim interesima, a to je postupno dalje emancipovanje balkanskih naroda i postupno dalje razvijanje balkanskih hrišćanskih država. Naročito pak i pre svega, naglasio je ponovo ministar, italijanski interesi ne trpe, ni pod kakvim pogodbama, dalje širenje austrougarske vlasti na Balkanskom Poluostrvu, i to isto tako ne u pravcu ka Solunu kao ni duž Jadranskoga Primorja.

Na moja dalja pitanja, ministar mi je saopštio, da Austro-Ugarska odista čini žurne vojne pripreme i da je već u tome pogledu učinila korake koji se ni u kom slučaju ne mogu smatrati kao proste mere predostrožnosti, nego iza kojih se kriju smerovi sudbonosni za budućnost čitavog Balkanskog Poluostrva. Značajno je naročito to, rekao mi je ministar, da su najbolje vojničke snage, među njima i general Alberoni, kome je u svoje vreme namenjivana najvažnija uloga za slučaj austrougarskog rata s Rusijom, prikupljene sada u Bosni i u drugim južnim komandama.

Gospodin Titoni mi nije ništa kazao o tome, kako bi se Italija eventualno držala u slučaju ako bi do toga došlo da Austro-Ugarska doista pristupi izvršenju svojih zavojevačkih smerova na Balkanskom Poluostrvu i da se njene vojske upute Kosovu i Vardarskoj dolini. U tom smislu mu ja nisam mogao, u ostalom, ni postavljati nikakvih pitanja. Ali zato obilaznim putem, okrećući razgovor na to kako je fatalno što su u takvim prilikama, pred takvim opasnostima, koje prete njihovoj svetlijoj budućnosti, balkanske države nedovoljno poverljive jedna prema drugoj i što još i danas nisu dovoljno razumele da je njihova sudbina solidarna, da se one mogu razvijati i napredovati samo jedna pored druge i sve zajedno, a ne nikako jedna o trošku druge — ja sam dobio od g. Titonia jednu izjavu, koja jasno određuje stanovište Italije prema pomenutim eventualnostima. Balkanske države, Srbija i Bugarska u prvom redu, rekao je ministar, moraju razumeti u trenutku kad se rešava o sudbini Balkanskog Poluostrva, da one podeljene i zavađene, stojeći kao suparnice jedna prema drugoj, nisu ništa, a da složne i solidarne mogu biti jedna značajna činjenica. Ja ne mislim, dodao je, da bi se one i udružene, sve zajedno, mogle same uspešno odupreti navali na Balkan jedne velike sile. Ali zato je sigurno, da bi one tada bile već tolika snaga, da bi s njom računali i da bi se s njom smeli udružiti oni elementi u Evropi, a njih ima, čiji interesi takođe ne dopuštaju da Balkansko Poluostrvo padne pod vlast kakve velike sile.

Odnosno dolaska novoga italijanskoga poslanika, markiza Imperijalia, u Beograd, g. Titoni mi je potvrdio sve ono što sam Vam saopštio u svom poslednjem izveštaju (Pov. br. 7).*

Dr. M. Đ. Milovanović

Original. AS, MID, PO, 1904, F-III, D-X, I/13, pov. br. 110, v. pov. br. 94.

* V. pod br. 489.

493

Ruski konzul Tuholka — Prizren
Srpskom konzulu Markoviću — Priština

\- 18/31. I

Mnogouvaženi Gospodine,
Zahvaljujem Vam mnogo na Vašem srdačnom pismu i hoću otvoreno odgovoriti po svem tačkam*.
Ja svaki put sam govorio g. Arseniju da on bude u sporazumu sa o. Teofilom i da pazi na serbskih kaluđera još više nego na ruskih. I sa nekim serbskim kaluđerima on živi vrlo dobro, tako sa o. Teofilom, sa o. Ruvinom i sa nekolikim poslušnicima. Dobro živeo on je i sa o.o. Visarionom i Jelisejem ali samo kad Gavrilo nije se bavio u manastiru. Najviše nered i smutnju činio je o. Gavrilo. Otac Trifun iz Prizrena, koga je Mitropolit poslao u Dečane, pričao je meni da o. Arsenij nikako ne goni srbske kaluđere.
Ja još poodavno sam kazao o. Arseniju da on što više čuva ugled Srbije i ponovo hoću mu to pisati.
Ja i sam smatram za moj cilj da branim narod od Turaka i da podržim u narodu ugled i prestiž Srbije. I kad smo mi bili u rascepu oko Dečanskago pitanija, ja sam govorio Dečanima i seljacima što Serbija draga nam, što mi nećemo uvrediti nju, a želimo da uzmemo u obzir njihove želje i da rešimo ovo pitanje u sporazumu.
Ali za podržanje ugleda i ljubavi kako Srbije tako Rusije u narodu, neophodan je uslov da uzmemo u obzir želju naroda u narodnim poslovima. I kad Srbija hoće da radi što protivno narodu ja ne mogu da se tome pridružim, jer to bi bio uzalud, a ja i od sebe bi oterao narod.
Zato i u ovom pitanju o Dečanima, ja sam sve vreme očekivao da narod javno pokaže svoju volju.
A ljudi kao pop Obrad, otac Gavrilo i neki učitelji, gube ugled Srbije, jer, oni kažu da zaštićuju srpske interese ali rade protivu naroda, a narod misli da oni rade po preporukama Srbije. Za Vas najlakše bi bilo da uzmete ovo pitanje u svoje ruke, da zovete kod sebe nekoliko prvaka iz opštine pećske i da pogovorite sa njima u smislu da uzmete u obzir narodnu volju. Zato svima učiteljima i sveštenicima treba narediti da se oni ne mešaju u Dečansko pitanje, jer, mi više nego oni hoćemo i možemo očuvati interese i Srbije i ovdašnjega naroda.
Što se tiče Cvetka Stamatovića, to Šemsi paša je meni kazao, da on, Gavrilo i Bojko hteli su da izvrše atentat na oca Arsenija. Ja nisam pristao da ih po ovome tužim, jer ne znam togo, i zato su Cvetko i Bojko pušteni iz zatvora. No sa druge strane, želeći da nemam odgovornosti za neku nesreću u Dečanima i uzevši u obzir da su ovi ljudi činili tamo nered i pretili su i našim kalugerima, o.o. Teofilu i Ruvimu, i što su se zavađali sa narodom, ja sam bio prinuđen da molim valiju da ih otuda ukloni.
Otac Arsenije nikako se nije mešao u školsku stvar u Dečanima ali Loćanci neće da šalju decu kod Cvetka.
Ko je kriv u ovom što sva ova lica ne uživaju poverenija naroda? Šaljem Vam vipisku iz pisma Pećske opštine, koja predstavlja volju naroda. Sad meni bi bilo teško da ja molim vlasti za Cvetka. Ali to bi bilo moguće... [kad] bi se on izmirio sa narodom i narod predao meni ili Vama molbu o tome. Kao ja protestovao protivu njega jer narod ... čuje, takođe... braniti ga po... da li to nije pravo?
I Srbija kad bi radila sa narodom, to brzo bi zauzela najviši ugled. Kad bi Srbija ispunila želju naroda, npr. o udaljenju iz Peći otca Obrada, to ovaj fakat neće izgledati kad slabost, a kao briga o

* V. pod br. 481.

narodnim interesima i željama, i svi će biti zahvalni Srbiji za to. A sad Pećanci sahranjuju mrtve bez popa samo da ne zovu omraženog popa Obrada. Moguće li je i dobro li je takvo stanje? Otac Visarion poginuo je najverovatnije kao žrtva za ruske kaluđere, jer ubica Arnautin hteo je da se osveti na ruskih za reforme i pritisak [...?]. Ja Vam šaljem [...?] od otca Arsenija pričanije Eliseja po ovoj stvari.
30. januara će biti proslava stogodišnjice velikoga rodoljuba Serba Simi Igumanova. Može biti Vi bi našli za shodno ili moguće doći ovamo a ja bih bio tada vrlo zadovoljan videti Vas i prosio bih Vas da [... ? se obratite] našem Konsulatu, kad Vam je zgodno (to je ruski skopski Konsulat). Primite moje srdačne ... pozdrave*.

Sergej Vladimirovič Tuholka

Koncept. AS, MID, Konzulat Prizren.

494

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Poslanstvu Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London

Br. 394. 19. 1/1. II

U odgovor na pismo Kraljevskog Poslanstva od 12. oktobra pr. god. № 292. Kraljevskom Ministarstvu Inostranih Dela čast je izvestiti ga, na osnovu saopštenja Kraljevskog Ministarstva Vojnog, da je Ministarstvo Vojno, na molbu firme „The Typewriting Telegraph Corporation Ltd." poručilo preko toga Kraljevskog Poslanstva u Londonu samo radi probe 2 telegrafska aparata koje je pomenuta firma pismom svojim od aprila pr. god. ponudila bila, računajući pri tome da će se aparati imati da podvrgnu probi, a ne i konačnom otkupu od pomenute firme.
Po izvršenom pregledu aparata našlo se da su aparati doista fini i osetljivi, ali u isto doba za nas dosta skupi tako da ih bar za sada ne možemo nabavljati u većoj količini, te je iz ovih razloga naredio g. Ministar Vojni da se 2 aparata vrate firmi na njenu potrebu.

Po naredbi Ministra
Šef Administrativnog odeljenja
Voj. J. Marković

Original. AS, MID, 1904, Poslanstvo London.

495

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj — Pariz
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 30. 20. 1/2. II

U vezi moga akta od 14. o. m. Pov. Br. 24, čast mi je izvestiti Vas da mi je administrator Otomanske Banke, g. Navilj, uputio juče i drugo pismo, od koga imam čast poslati Vam kopiju,

* Ovaj koncept napisan na teško čitljivom i razumljivom srpsko-ruskom jeziku ispravljali smo na mnogim mestima da bismo tekst učinili razgovetnijim.

kojim me izveštava da je saopštio grupama srpskog Sindikata povoljan odgovor srpske vlade na njihov predlog da se pošlje u Beograd tehnička komisija, radi proučavanja novih srpskih železničkih pruga, i da su svi članovi srpske grupe ne samo primili ovu odluku srpske vlade s najvećim zadovoljstvom nego i izjavili, svi bez izuzetka, svoj pristanak i raspoloženje za ostvarenje ovoga posla, pošto drže da je to delo ne samo korisno nego da će ono doprineti time i od svoje strane većem ekonomskom razvitku Srbije.

Pri svem tom, kao što ćete videti iz priložene kopije njegovog pisma, g. Navilj predlaže da se pričeka još za neko kratko vreme s odašiljanjem tehničke komisije, koja je već spremna, i pominje kao uzrok tome „izvesne razloge". Te razloge, koje g. Navilj ne navodi u pismu, saopštio mi ih je on posle usmeno u nameri da objasni i opravda ovo malo odlaganje. To je s toga, veli on, što je dobio pismo iz Berlina od g. Firstenberga, predstavnika nemačkih imalaca naših papira, veoma opširno pismo, u kome g. Firstenberg moli da se, i pored suprotnog mišljenja francuskih banaka, pričeka još za neko vreme s odašiljanjem tehničke komisije. Između ostalih razloga jedan mu je od glavnih taj, — bez sumnje sugerisan od g. Direnbergera koji je odavde bio otputovao u Berlin, — što drži da će uskoro biti u Srbiji promena vlade te se boji da će onda morati docnije iznova započinjati celu stvar, a drugi što je portfelj ministra finansija prazan, što nemamo stalnog, stručnog ministra, s kojim bi se moglo tretirati pitanje o novim železnicama s finansiskog gledišta.

Na ova razlaganja g. Navilja, ja sam izjavio da je gledište g. Firstenberga bez osnova, da pre svega ne može biti ni govora sada o nekoj nestalnosti vladinoj, a, osim toga, baš i kad bi bilo kakve promene, kako oni misle, da bi to bila samo promena u nekim ličnostima, i da to ne može imati nikakva uticaja na stvari od takvoga značaja kao što je građenje novih železničkih pruga u Srbiji. Ali, kako svi članovi Sindikata rade u sporazumu, prirodno je da je g. Navilj, pristajući uz mišljenje g. Firstenberga da valja pričekati još neko vreme, morao zastupati i sam to gledište.

Ovom prilikom saopštio mi je g. Navilj i to da je jedan predstavnik belgiskih grupa dolazio u Pariz pre kratkog vremena i saopštio g. Navilju da su one u pregovoru sa srpskom vladom odnosno građenja novih železnica, pa je došao da upita da li bi ih Otomanska Banka htela finansiski pomoći u ovom poslu. Gospodin Navilj mu nije odgovorio ništa pozitivno, već je samo obećao da će proučiti ovu njihovu predstavku. Slične predstavke činjene su i g. Firstenbergu u Berlinu od strane nekih drugih agenata, ali se on nije hteo upuštati ni u kakve pregovore s njima, pošto je, kako prema svemu izgleda, grupa naših banaka rešena da sama uzme ovaj posao.

Saopštavajući g. Ministru ove pojedinosti, iz kojih se može videti da je stvar o građenju naših novih železnica uzela dobar pravac meni je čast zamoliti Vas, g. Ministre, da izvolite i ovom prilikom primiti uverenje moga dubokoga poštovanja.

Otpravnik poslova,
Dr Mih. R. Popović

Original. AS, MID, PO, 1904, F-II, D-VIII, Ž/23, pov. br. 137, v. pov. br. 84.

496

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji — Petrograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 10. 21. I/3. II

Iz novinarskih telegrama doznao sam, da je Sveti Sinod Vaseljenske Patrijaršije izabrao g. Sebastijana Debeljkovića za mitropolita skopske eparhije. Pošto o tome izboru ovo Poslanstvo nije još službeno izvešteno, smatrao sam za riskovano izjavljivati ikakvu zahvalnost grafu

Lamsdorfu na ukazanoj pomoći u raspravljanju toga vladičanskog pitanja. S grafom Lamsdorfom video sam se poslednji put na ovogodišnjem prvom balu u Zimnjem Dvorcu, 19-og ov. mes., ali sam se uzdržavao da pominjem Skoplje. Danas sam išao i u Ministarstvo Inostranih Dela, radi drugih poslova, i samo sam se pozdravio sa g. Hartvigom i g. Sementovskim, ali im nisam hteo oduzimati vremena nikakvim razgovorima, videći ih užurbane i pretrpane poslovima kojima je Prvi Departamenat u ovom trenutku poplavljen. Tako sam do sad srećno mogao izbeći nezgode, u koje bi me mogao dovesti razgovor sa službenim licima o izboru skopskoga mitropolita. Međutim, svakojako je potrebno da ovo Poslanstvo ima tačna službena obaveštenja o toj stvari, jer je u redu zahvaliti grafu Lamsdorfu koji će jamačno u iduću sredu (28-og o.m.) moći primiti strane diplomatske predstavnike, a, osim toga, ja ću dotle imati prilike da se vidim s njim još dva puta, 23-eg o.m. na pozorišnoj predstavi u carskom ermitažu i 27-og o.m. na drugom balu u Zimnjem Dvorcu.

Onomad, na prvom dvorskom balu, priđe mi grčki otpravnik poslova, g. Karadža, i poče mi čestitati na uspehu i uveravati me o svojim osećanjima radosti i zadovoljstva, i.t.d. Ja ga pogledah začuđeno i rekoh mu da ne znam na čemu mi čestita. On mi onda reče: na srećnom izboru srpskog kandidata za mitropolita u Skoplju. Ja ga upitah, da li je on o tome dobio kakav službeni izveštaj, i on mi odgovori da je o izboru saznao iz novina, ali da je još pre mesec i po dobio zvaničan telegram iz Atine, kojim mu je naređeno da zvanično saopšti grafu Lamsdorfu zvaničnu želju grčke vlade da za skopskog mitropolita bude izabran srpski kandidat, i da je ta zvanična odluka grčke vlade bila saopštena i Vaseljenskoj Patrijaršiji. Zatim me je zamolio da i ja o toj njegovoj izjavi učinim zvanično saopštenje Kraljevskoj Vladi u Beogradu i izvinjavao mi se što mi to ranije nije saopštio, pravdajući se time što nije imao prilike da se u poslednje vreme sastane sa mnom, jer kod grafa Lamsdorfa nije bilo diplomatskog prijema. Na to sam ja svom grčkom kolegi odgovorio „mieux vaut tard que jamais", i da je glavno što je to pitanje taka dobro i brzo svršeno. On mi još reče, da su Grci time hteli u nekoliko da zaglade svoje netaktično držanje prilikom Firmilijanovog posvećivanja.

Očevidno je da g. Karadža, sad kad je sve svršeno (bar sudeći po novinarskim izveštajima), „fait bonne mine à mauvais jeu". Nije istina da mi nije mogao ranije saopštiti tu neočekivanu zvaničnu izjavu grčke vlade o želji sviju pravoslavnih Jelina, da se za mitropolita u Skoplju izabere Srbin. U oči nove godine bio je prijem kod grafa Lamsdorfa, i g. Karadža mi je to tada mogao saopštiti. Osim toga, baš ono što mi je tom prilikom sam graf Lamsdorf kazao ("da ima *puno* struja protiv nas") utvrđuje u meni nepokolebljivo uverenje, da su Grci i ovde pokušali svojim intrigama da pokvare naš posao; a verovatno je da je, pod uticajem sugestije iz grčkih izvora, graf Lamsdorf došao do one suptilne razlike, na koju mi je u dva maha skrenuo pažnju, između nekadašnjeg položaja toga pitanja (iz doba Firmilijanovog koji je prvo bio postavljen za administratora pa posle izabran za mitropolita) i položaja istoga pitanja posle smrti Firmilijanove (kad treba sve iznova *u principu* da se reši — čemu je očevidno težila grčka diplomacija, potpomognuta, može biti, i jakim vezama grčkoga dvora). Svakojako, Grku ne treba nikad verovati, i ja ću prvom prilikom upitati grafa Lamsdorfa, da li mu je zaista učinjena izjava u onom smislu u kome mi je govorio ovdašnji grčki predstavnik. U svakom slučaju, diplomatisanje g. Karadže ne može se više preporučivati kao model suvremenijoj diplomaciji. Diplomatska škola, kojoj i danas pripadaju diplomate izvesnih rasa (naročito Grci), i suviše je klasična da može uspevati u doba današnjeg svestranog intelektualnog realizma.

Dr. M. Spalajković

Original. AS, MID, PO, 1904, F-III, D-X, I/11, pov. br. 141, pov. br. 140.

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji — Rim
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 10. 21. I/3. II

Čast mi je izvestiti Vas, da sam uspeo skloniti g. Cezara Mandžili da primi srpski Konsulat u Milanu. Gospodin Mandžili je tako ugledna ličnost i od tako velikog uticaja i u finansijskim i u trgovačkim krugovima ne samo u Milanu nego i u čitavoj Italiji, da njegov pristanak da bude našim konsulom možemo smatrati kao ozbiljnu tekovinu. Ja sam Vam već u jednom od svojih ranijih pisama, kad sam prvom prilikom pomenuo kako sam nameran skloniti g. Mandžili da se primi da bude srpski konsul u Milanu, naročito istakao to, da je g. Mandžili predsednik upravnog odbora Italijanske Banke (Banque d'Italie). Sad, dodajem, da je on i član uprave jadranske mreže italijanskih železnica, predsednik uprave parobrodskog društva na jezerima italijanskim itd. Što je pak za nas još važnije od svega toga, to je da g. Mandžili stoji na čelu jedne od najvećih italijanskih kuća za transporte i za eksport, koja ima svoje filijale u Parizu, Londonu, Berlinu, Beču i svim glavnim trgovinskim centrima evropskim. Ponaosob pak za našu izvoznu trgovinu može biti od najveće koristi ta okolnost, što se g. Mandžili specijalno bavi izvozom živine i jaja, tako da je on glavni izvoznik tih artikala iz Rusije (Odesa) u Englesku. Finansijski značaj g. Mandžili najbolje pokazuje još i to, što je sad prilikom konversije italijanske rente on bio jedan od trojice punomoćnika, koji su u ime Italijanske Banke i drugih novčanih zavoda italijanskih vodili pregovore o tom pitanju s ministrom Lucatijem i zaključili s njim sporazum koji je garantovan uspeh toj operaciji.
Držim da ćete se složiti sa mnom g. ministre, da se takva ličnost kao što je g. Mandžili može postaviti samo za generalnoga konsula. Pored toga još g. Mandžili bi želeo, a ja tu njegovu želju prihvatam i molim Vas da izdejstvujete da ona bude ispunjena, da sin njegov, Luiđi Mandžili, koji je kod njega u radnji, bude u isto vreme postavljen za konsula ili vicekonsula u milanskom generalnom Konsulatu.
U ukazu i naimenovanju g. Mandžili treba staviti: Cezar Mandžili (Cesare Mangili), šef kuće Inočenti Mandžili u Milanu, predsednik upravnog odbora Italijanske Banke, član uprave Jadranske železničke mreže itd. itd. Za sina pak njegovog: Luiđi Mandžili, član kuće Inočenti Mandžili. Kako je, kao što ste mi izvoleli javiti, već uvažena ostavka g. Stuki, dobro bi bilo što je moguće pre naimenovati g. Mandžili, te da bi g. Stuki mogao biti razrešen od dužnosti i da bih ja, u isto vreme kad budem javio Ministarstvu da je Stuki prestao biti konsulom, mogao primiti egzekvaturu za g. Mandžili.

Dr M. Milovanović

Original. AS, MID, PO, 1904, F-IV, D-VI, K/18, pov. br. 135.

498

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Poslanstvu Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London

Br. 684. 24. 1/6. II
- 29. I/ll. II

S pozivom na pismo Kraljevskog Poslanstva od 10. januara ove god. Pov. № 2* Kraljevskom

* V. pod br. 480.

Ministarstvu Inostranih Dela čast je izvestiti ga, da je Njegovo Veličanstvo Kralj, na predlog g. Ministra Inostranih Dela, Ukazom svojim od 21. januara ove god. blagovoleo postaviti za počasnog Kraljevskog Generalnog Konsula u Glasgovu u Škotskoj g. Viljema Prestona Kambel-Everdena.
U saopštenju izloženog Kraljevskom Ministarstvu Inostranih Dela čast je poslati Kraljevskom Poslanstvu priloženu ./. proviziju, zajedno sa francuskim prevodom, i zamoliti ga da izvoli izdejstvovati egzekvatur engleske Vlade za pomenutog gospodina. Dobiveni egzekvatur izvoliće Kraljevsko Poslanstvo neposredno dostaviti g. Kambel-Everdenu.

Po naredbi Ministra,
Šef Administrativnog odeljenja.
Voj. J. Marković

Original. AS, MID, PO, 1904, Poslanstvo — London.

499

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd Podsetnik[*]

\- 2. I/8. II

1. Rad s Bosancima.
Ove im godine još nije ništa dato. Obećano 200.000 godišnje. U januaru je rok za prvu ratu.
2. Poverenik V.
3. Rad u Turskoj — kod Sv. Simića
4. Oficirsko pitanje. U aktima imaju saopštenja od Vujića, Spalajkovića, Milovanovića, *Milićević*a, Jovičića. Akta kod g. Viktorovića.
Uvek bio o svemu obavešten NJ. V. Kralj.
5. O budžetu daće obaveštenja blagajnik. Budžet je isti (isti ili manji) kao 1902. i 1903.
Francuzima je neprijatno što u Berlinu imamo ministra a kod njih samo otpravnika.
6. Nije još popunjeno mesto Generalkonsula u Pešti i to treba brzo popuniti.
Tamo su Emin Gavrila i Lukić profesor
7. Poslednjim ukazom niko nije avansovao iz kredita na avansovanje nego samo usled upražnjenih mesta, ali treba da neki avansuju. Treba još jedan ukaz za niže činovnike.
8. Od izdataka iz fonda plaćeno 1000 (2 puta po 500) dinara povereniku pred gg. Vesnićem i Savićem i dato Min. Unutr. 10.000. Ostali izdaci svi redovni i službeni po radu prosvetnoga odelenja.
Ukinuti su iz ovoga fonda izdaci na podatke i na fijaker (koji je prodan).
9. Pitanje o guverneru prestolonaslednika još nije svršeno (sama klasika). Treba odgovoriti francuskom otpravniku (ili ministru).
10. Feti-paša za odlikovanja
11. Izaslanstvo u C. Goru za finansije
(Mika Popović — Panta Manojlović
Vl. Colić
Dum. Josimović.)
12. Rad s đen. Atanackovićem.

[*] Verovatno sastavio ministar inostranih dela u Grujićevoj Vladi, Andra Nikolić, za novog ministra Nikolu Pašića.

13. Dragašević u Crnoj Gori. Pismo kod Sv.
14. Izveštaji slati na čitanje i saopštavani u Ministarskom Savetu.

Za pojedinosti kod činovnika.
Notifikacije kod g. Viktorovića.

Treba postaviti Gustava za general konsula u Anveru (on je predsednik našeg odeljenja izložbe u Liježu 1905 god.)

U Parizu nemamo još generalnog konsula.

AS, MID, PO, 1904, F-X, D-VII, Razno, pov. br. 2515.

500

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji — Petrograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

\- 26. I/8. II

Onomad, 23-eg ov. mes., u carskom Ermitažu, govorio sam poduže sa g. Hartvigom, direktorom Prvoga Departamenta u Ministarstvu Inostranih Dela, o našim stvarima. Saopštio sam mu, između ostaloga, i optužbe Turske protiv nas za fabrikovanje bomba, obećao sam mu da ću mu pokazati poverljive instrukcije, koje ste Vi izvoleli uputiti našim Konsulatima u Turskoj, te će se na taj način sasvim moći uveriti o korektnosti i lojalnosti naše spoljne politike. Istina, Rusi sad imaju „d'autres chats à fouetter", i g. Hartvigu u Ministarstvu sad je vrlo teško pristupiti, jer je on, kao desna ruka grafa Lamzdorfa, prosto pretrpan poslovima.
Pomenuo sam, u razgovoru sa g. Hartvigom, još i pitanje o ruskom poslaniku u Beogradu. Rekoh mu, kako sam čuo da će na to mesto biti postavljen g. Gubastov, koji je sad u Vatikanu. Gospodin Hartvig mi je odgovorio da je to još neizvesno, ali da može lako biti. Ja sam ga onda upitao, da li je uopšte to pitanje u poslednje vreme dodirivano, i kakve su njegove lične impresije o tome, t.j. da li se možemo uskoro nadati dolasku ruskog poslanika u Beograd, bilo starog bilo novog? Hartvig mi je odgovorio: "To će biti onoga časa, čim se oficirsko pitanje bude uredilo." Ja sam onda rekao g. Hartvigu, da se u toj stvari mora postupati „avec beaucoup de ménagements".
— Pa ja mislim da smo mi pokazali dovoljno „menažmana", reče mi g. Hartvig.
Na to mu ja primetih, da ja ne mislim na menažiranje od njihove strane, nego kod nas unutra, prilikom unutarnjeg raspravljanja toga pitanja.
Govorio sam i s grafom Lamzdorfom toga večera, ali samo o ostavci kabineta g. generala Grujića. Graf Lamzdorf je i u ranijim prilikama uvek govorio sa simpatijama o g. generalu, i jedan put mi je pomenuo kako je poslednji put video g. Grujića u Beogradu, prilikom ondašnjeg svoga putovanja, i kako je g. Grujić na njega onda učinio utisak sasvim jedra i krepka čoveka. A u ovom poslednjem razgovoru reče za g. Grujića da je "un homme très distingué"; sažaljevaše ostavku njegovog kabineta i upita me za uzroke. Ja mu rekoh da je ta ostavka potekla iz preterane parlamentarne skrupuloznosti, da joj uzroke treba tražiti u razlozima čisto unutarnje prirode

Radikalne stranke, a da se, može biti, donekle i sam g. Grujić osetio suviše opterećen poslovima, naročito od kako je uzeo na se i tako mučan zadatak državnoga finansiranja.
Toga istoga večera, u Ermitažu, grčkom otpravniku poslova, g. Karadžiu, potvrdio je svršeni fakt o izboru skopaljskog mitropolita graf Lamzdorf, a meni g. Hartvig. Zanimljiva su sitna lukavstva, koja sam posle toga primetio kod g. Karadže, ali to već ulazi u psihologiju, a ne u politiku, s toga Vam pričanjem o tome neću dosađivati.

M. Spalajković

Original. AS, MID, PO, 1904, F-III, D-X, I/11, pov. br. 2785.

501

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Generalnom konzulatu Kraljevine Srbije — Skoplje[*]

Pov. br. 47. 27. I/9. II

Kraljevskom Ministarstvu Inostranih dela čast je saopštiti Kraljevskom Generalnom Konsulatu, radi njegove informacije, sledeći izveštaj Kraljevskog Poslanika u Carigradu:
„Posle prijema povećanog broja žandarmerijskih oficira u rumelijskim vilajetima od strane Porte, o kome sam imao čast izvestiti Vas ranije, bilo je postalo jedno malo zatišje u akciji reformnih Sila. To zatišje prekinuto je sada jednom promemorijom, koju su 5. o. m. oba reformna Ambasadora predala Porti i koja se odnosi na kontrolu finansijske administracije u pomenutim vilajetima."
„Na ime reformne Sile traže od Porte da se kontrola nad prihodima i rashodima u trima rumelijskim vilajetima, poveri naročitim finansijskim inspektorima i civilnim agentima i da se pod njihovom kontrolom sastavljaju i primenjuju budžeti tih vilajeta. U promemoriji se, kao što čujem, ne kaže izrično da li će ti novi inspektori biti Turci ili stranci u turskoj službi, ali se veruje u ovo poslednje."
„Nema sumnje da bi se jednom ovakvom reformom otklonile mloge zloupotrebe i dilapidacije turske finansijske administracije; ali je tako isto van sumnje da bi se time ova stavila pod jednu vrstu evropske kontrole. Stoga se drži da Porta neće tako lako pristati na ovaj zahtev reformnih Sila i da će i opet trebati mnogo truda i vremena dokle se ona na to skloni."

AS, MID, 1904, Konzulat — Skoplje; PO, 1904, F-X, D-VII, pov. br. 2516.

502

Mihailo Vujić, poslanik Kraljevine Srbije u Austro-Ugarskoj — Beč
Nikoli Pašiću, ministru inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

- 27. 1/9. II

Dragi Pašiću,

Na prvome mestu želim novome kabinetu, da bude srećne ruke, a zatim, Boga mi, i da potraje, jer je spoljašnja situacija za nas ne samo mučna već i zbog predstojećega rusko-japanskog rata čak i

[*] Istovetna informacija dostavljena tog dana i poslanstvima u Atini i Bukureštu.

opasna. Austro-Ugarska dobija sve odrešenije ruke na Balkanu, jer će ona, kako izgleda, za vreme ruske zabune u Aziji voditi na žalost u prvom i za nas sudbonosnom istočnom pitanju prvu reč, dok će (bojati se) Rusija za to vreme morati da sekundira. O tome sam naročito nedavno ovde sa g. Muravjovim govorio, koji je sasvim istoga mišljenja (što naravno i sam dobro znaš). Sa Kapnistom je teže o toj temi govoriti, pošto on hoće da veruje u punu iskrenost Austro-Ugarske u balkanskom sporazumu, te svaku protivnu vest odmah tumači kao spekulisanje balkanskih naroda na austro-rusku diferenciju. Ja sam mu već u dva maha kazao, da ćemo mi biti najzadovoljniji, ako događaji njegovo gledište opravdaju, jer nama je u jasnom interesu, da se, naročito sada za vreme ruske zabune u Aziji (po mom uverenju vešto od Engleza i Nemaca podmetnute joj) balkansko pitanje nikako i ne pokreće. Ali, mrka kapa, zla prilika! Ja sam Andri češće već o tome pisao (i zvanično i privatno), kako ovdašnji i vojni i publicistički krugovi neće ni da veruju u mogućnost uspeha reformne akcije već se daleko pre nadaju komplikacijama, koje bi ih odvele željenoj aneksiji — i daljoj okupaciji au-delá de Mitrovitza! Što bi za nas značilo političku smrt. Ovdašnji vojni krugovi ozbiljno se u potaji spremaju za eventualnu akciju. Da li će se ona pak moći sprečiti odsudnom miroljubivom akcijom Rusije i našim mirnim držanjem (pošto današnjoj bugarskoj vladi nije verovati) — videćemo. Tek opasnosti ne smemo nikako gubiti iz vida i na svakojako spremni biti. Zato valja da smo sad unutra pribrani i da pred spoljašnjom opasnošću svi kao jedan na braniku stojimo. (Da li ćemo za to kadri biti?)
U mojim izveštajima naći ćeš već od početka tačno obeleženo gledište (već od moga ovdašnjeg sastanka sa Čarikovim u početku novembra), da se takozvano zavereničko pitanje ovde samo politički pro... Kralju i Srbiji eksploatiše (pošto je opet Rusija napred vešto istavljena!) i da će ga ovde... i nestati čim se uspe da ruski poslanik u Beograd dođe. (Mogućno je čak ako što o tome ranije ovde saznaju da će onda austrougarski poslanik grabiti, da još i pre ruskoga u Beograd dođe!). Rešenje pitanja je, dakle, kao što i sam znaš, u Petrogradu! Čim ruski poslanik u Beograd dođe, doći će i svi ostali (engleski, ako mu se baš hoće, može posle i dalje sam frondirati!).
Jovanovićeve i Šoline izveštaje iz Bosne i Hercegovine slao sam i slaću naravno i dalje, kako mi poverljivim putevima dolazili budu (stare potraži od Andre radi informacije). Oni su naravno jako zabrinuti i iščekuju, da im se iz Beograda kaže kako da se u svakome slučaju drže — za nevolju i na sve gotovi! Ja sam im savetovao, da se sadašnjim boljim raspoloženjem Burjanovim svakojako koriste i crkveno pitanje s dnevnoga reda skinu (oni misle da im se odovud baš zato sad na susret i izlazi što se na dalju akciju misli, pa bi želeli srpski narod u Bosni i Hercegovini zadovoljniji imati), a da, ako se na miru prođe, sve svoje snage posvete materijalnom snaženju srpskoga življa (po primeru Srba u Trojednici). Oni i sami nalaze, da bi svako izazivanje pokreta na proleće od naše strane moglo biti fatalno (fatalnije od Nevesinjske puške, koja je odvela okupaciji).
A sada i o jednoj poslovnoj stvari ovdašnjega Poslanstva. Kako je g. Popović otišao za načelnika (on će Ti, uostalom, i lično sve najbolje kazati o potrebama ovoga Poslanstva) i kako bi po... [nečitko!] odmah po dolasku g. Milenkovića imao da u Beograd ide (u kome bi slučaju morao odmah nov pisar amo doći), to bi ipak (kako sam već i Andri o tome pisao) već radi samoga kontinujiteta u poslu korisnije bilo da g. Ader još i dalje neko vreme ovde ostane (a on za to vreme pristaje na pisarski dodatak). Molim te, imaj to na umu i nemoj ni u kom slučaju ostavljati ovdašnje Poslanstvo na jednom pomoćniku, jer je tekući sudsko-administratavni posao ovde sam po sebi već veliki, te bi time sam posao štete trpeo.
Pozdravi Savu i ostale drugove i prijatelje.
Tebe sa gospođom i decom oboje srdačno pozdravljamo.

Tvoj Dr M. Vujić

Hitam da ovo pismo danas uhvati ekspres.

Original. AS, MID, PO, 1904, F-III, D-V, U/6, pov. br. 2786.

503

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd[*]

Pov. br. 7. 27. I/9. II
- 4/17. II

Pre pet dana imao sam čast primiti telegram Vašeg prethodnika, G. Ministra Andre Nikolića, kojim je saopštio poverenom mi Poslanstvu, da je Kabinet đenerala Grujića podneo ostavku, i da mu je ista uvažena, a jutros, oko jednog časa posle ponoći, imao sam čast primiti Vašu depešu o rekonstrukciji Kabineta đenerala Grujića, u kome ste Vi uzeli portfelj Ministra spoljnih poslova. I jednu i drugu vest donele su sve ovdašnje novine. U jutrošnjim izdanjima sviju većih londonskih listova objavljen je već ceo sastav nove Kraljevske Vlade prema telegramu Rojterovog biroa iz Beograda, samo što se kao ministri Građevina i Pravde pominju gospoda Velimirović i Vesnić, umesto gospode Todorovića i Poličevića, prema Vašoj depeši.
Pored liste novog Kabineta, koja je identična po sadržini, iako ne po obliku, sa priloženim isekom iz „Standarda", jutrošnji „Tajms" je doneo jedno saopštenje Rojterovog biroa iz Beča, datirano 7. februara t. g. na koje smatram za dužnost da skrenem Vašu naročitu pažnju.
To saopštenje glasi u srpskom prevodu: "Prema ovde dobivenim informacijama iz Beograda G. Muravjov, ruski otpravnik poslova, po prijemu poziva za Dvorski bal, koji će se održati ov. mes. pohodio je Ministra spoljnih poslova, i u privatnom razgovoru izjavio mu je sažaljenje što je pozvao članove diplomatskog tela na jednu svečanost na koju ono, prema sadašnjim okolnostima, nikako ne može prisustvovati. Gospodin Nikolić je upitao, šta stoji tome na putu, a G. Muravjov je odgovorio, da dogod se pukovnik Popović bude nalazio na čelu dvorskog osoblja, diplomatsko telo ne želi da ima makakvih odnosa s Dvorom. Ovaj razgovor odveo je otkriću uzroka zašto kraljeubice ne pristaju da napuste svoje položaje u Dvoru. Oni se boje da čim Kralj ne bude više pod njihovim uplivom, da će ovlastiti Predsednika Ministarstva da raspusti Skupštinu i naredi nove izbore. S dolaskom nove Skupštine sasvim je verovatno da će se poništiti rezolucija revolucionarnog Senata i Skupštine, kojom je izjavljena bila blagodarnost ubicama i rešeno da se oni oslobađaju svake kazne za njihovo zločinstvo. I ne samo to, nego što se kraljeubice boje da bi nova Skupština tražila da se oni kazne. Iz tih razloga će Kabinet đenerala Grujića, i ako je "definitivno" podneo ostavku, biti rekonstruisan.
O ovome Dvorskom balu donele su vesti i druge ovdašnje novine, među kojima „Morning Post" i „Standard", navodeći „da su pozvani svi strani otpravnici poslova, s izuzetkom engleskog, pošto britanski predstavnik još nije nikako predao svoje akreditive, ali da neće ići ako se, međutim, pitanje o zaverenicima ne reši na zadovoljavajući način".
"Morning Post" donela je neki dana jedan telegram od Rojterovog korespondenta u Beogradu, "da je G. Džekson, amerikanski poslanik u Atinama, dobio obaveštenje Vašingtona o svome naimenovanju za poslanika Ujedinjenih Država u Srbiji, i da će kroz kratko vreme doći u Beograd da preda svoje akreditive."
Isti list doneo je u toku prošle nedelje dva poveća dopisa o Srbiji i njenim susedima, od svoga naročitog korespondenta u Beogradu, G. Manroa, od kojih je poglavito onaj od subote važan, jer je njime iznešeno srpsko gledište o makedonskom pitanju, na osnovu obaveštenja koje je dopisniku dao G. Svetislav Simić, šef Političkog odeljenja poverenog Vam Ministarstva. U tome drugom dopisu G. Manro je bio sasvim objektivan i zaslužuje našu zahvalnost na tome. Čast mi je poslati Vam oba ta dopisa u prilogu pod ./.
S pozivom na pismo Vašeg prethodnika od 17. ov. mes. Pov. br. 97[*], koje se ukrstilo s mojim

[*] Na adresi novog ministra inostranih dela Nikolu Pašića.

izveštajem od 16. tekućeg (strogo poverljivo)* smatram za potrebno izvestiti Vas, da je G. Kambel-Everden primljeni kandidat za našeg Generalnog Konsula u Glazgovu, davao svečani ručak u prošlu sredu, u jednoj od dvorana u Narodnom Liberalnom (Gledstonovom) klubu, čiji je on član, u čast pristanka engleske vlade i njegov izbor za srpskog Konsula i jednog njegovog velikog finansijskog preduzeća u Madridu, na koji je pozvao između ostalih svojih prijatelja, Duku od Mornija, grofa Evinova od zamka Vezela, blizu Grenobla, u Francuskoj, našeg generalnog Konsula u Londonu G. Krismana i mene, svega deset osoba. Posle uobičajene zdravice Kralju Eduardu, naš domaćin predložio je zdravicu Njegovom Veličanstvu Kralju Petru I i predstavnicima Srbije u Londonu, na koju smo se ja i G. Krisman s nekoliko srdačnih reči zahvalili. U toku razgovora s Dukom Mornija, on mi je saopštio da je pre 6 godina bio u Beogradu i da je po svojoj materi u srodstvu s NJ. V. Kraljem Petrom. Mene je ovo poslednje ne malo iznenadilo, na što mi je Duka objasnio, da je njegova mati bila ruska knjeginja Sofija Trubeckoj, čijom se sestričinom oženio brat NJ. V. Kralja, Knez Arsen, ili „Princ Kara", pod kojim je imenom on bolje poznat u Parizu. Od našega domaćina doznao sam, da je Duka u bliskom srodstvu i sa Lordom Lansdaunom, sadašnjim engleskim Ministrom Inostranih dela, i da njemu ima najviše da zahvali za dobiveni pristanak engleske vlade, u današnjim prilikama, za njegovu kandidaciju srpskog Konsula u Škotskoj. Čuvši za ovo, kao i da Duka od Mornia uživa naročito blagovoljenje kod Kralja Eduarda, i da je njegov pokojni otac stajao u velikom prijateljstvu kod pok. Kraljice Viktorije, ja sam se koristio prilikom da zamolim Duku da za moje priznanje progovori koju dobru reč, objasnivši mu u kakvim se odnosima sada nalazim, što mi je on dragovoljno obećao, potraživši moju adresu da mi u svoje vreme o tome javi.

U „Almanach de Gotha" našao sam, da je sadanji Duc de Morny (Auguste-Charles-Louis-Velentin) drugi no redu, i da se oženio Karlotom od Karakas, ćerkom biv. predsednika Venecuelske republike, a njegov otac da je bio sin grofa de Flaboult i Hortenze od Bohorna, negdašnje Kraljice Holandske, koji je vojvodsku titulu dobio u Francuskoj 1862.

Večernji listovi doneli su ispravku prema današnjim telegramima Rojterovog biroa iz Beograda, navodeći da je u poslednjem trenutku učinjena promena u sastavu novog Kabineta, i da je Dr. Poličević uzeo portfelj Ministra Pravde, a g. Vlada Todorović Ministra Građevina, dodavši da se novo Ministarstvo smatra kao najjače koje je od toliko godina sastavljeno. Očekuje se da će ono preduzeti definitivne korake protivu Kraljeubica."

Danas vlada ovde veliko uzbuđenje usled započetog neprijateljstva između Rusije i Japana, o kome se još juče govorilo u vanrednim izdanjima, tvrdeći da su poslanici obeju Sila napustili Tokio i Petrograd i time prekinuli diplomatske odnose. Ruski ambasador grof Benkendorf posetio je, izgleda, danas markiza Lansdauna u Forin-Ofisu, koji korak večernji listovi dovode u vezu s traženjem prolaza ruskih ratnih brodova kroz Dardanele, protivu čega će se Engleska, kao saveznica Japana, svima silama odupreti. Tvrdi se, na osnovu zvaničnog ruskog saopštenja, da su Japanci iznenada napali rusku flotu kod Port Artura torpedima i naneli veliku štetu ratnim brodovima „Careviću", „Retvisanu" i krstarici „Paladi" i da je to izazvalo u Petrogradu veliku uzrujanost i gnjev, nazivajući Japance izdajnicima i razbojnicima, što su napali Ruse pre no što je objavljen rat. Dvorski bal koji je bio zakazan za večeras odkazan je i svet vrvi Zimskoj Palati, gde će se držati molepstvije za pomoć ruskom oružju. Saopštavaju se razne vanredne železničke mere koje su preduzete u Rusiji.

Englesko javno mnenje, naravno, krivi Rusiju, što je do ovoga došlo, dok cela Evropa, međutim, osuđuje Japaneze i Engleze što ovo krvoproliće nije sprečeno. Jedini Viljem I. Sted, poznati publicista engleski i rusofil, uzalud je u jedanajestom času, predlagao, da koja od Sila interveniše da se ova raspra poveri međunarodnom Tribunalu u Hagu, radi čega on upravo i postoji.

---

* V. pod br. 491.

* V. pod br. 490.

Original. AS, MID, PO, 1904, F-III, D-U, I/9, pov. br. 209, v. pov. br. 119.

504

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj — Atina
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 5. 27. 1/9. II*
— 28. 1/10. II

Makedonsko pitanje sve više interesuje ovdašnje javno mnjenje, duhovi su sve većma razdraženi; vladi se sa sviju strana daju saveti i skoro nema političkog lista iz čije redakcije nije izbilo rešenje ovog danas možda više no ikada zamršenog pitanja. Jedni traže još dalje zbliženje sa Turskom; drugi vele da dobri odnosi sa Turskom sve donde ne mogu biti Grčkoj od koristi dok se u Makedoniji ne obrazuju grčke čete sa zadatkom da brane ondašnje grčko stanovništvo od bugarskih nasilja; treći nalaze da je u određivanju mira spas za Grčku; četvrti to isto tvrde, samo dodaju da Grčka ne sme izostati iza Sofije i da je prema tome krajnje vreme da i grčke čete upadnu u Makedoniju (ne znam samo kako bi se mir mogao na ovaj način očuvati). Oni, koji drže da će se Srbija čvrsto držati programa reformnih sila i da neće za račun Bugarske vaditi iz vatre kestenje, savetuju zbliženje sa Srbijom. Međutim, ni jedna struja nije dosta jaka da nametne svoj program. Puno saveta, puno zvučnih i patriotskih fraza, a malo, vrlo malo ozbiljna rada. Čovek se mora čuditi nepojimanju prave situacije, da ne kažem neznanju, od strane jednog naroda, koji se ističe kao jedini naslednik Makedonije. Treba samo pročitati poslednju brošuru biv. rektora atinskog univerziteta (L'Hellénisme et la Macédoine) — a on im je tobože najbolji poznavalac un vrai maitre, prilika y Makedoniji, — pa da čovek vidi koliko su Grci zabrazdili u šovinizmu. Pa kad jedan Kazazis ima tako malo pojma o stvarnom stanju u Makedoniji, kad on tvrdi, i pored toga što tamošnji pojedini grčki mitropoliti umiru od gladi, da je Makedonija, manj ne isključivo naseljena grčkim elementom, onda možete pojmiti Gospodine Ministre, kakve gluposti iznose na javnost oni „političari", koji pri čaši piva rešavaju Istočno pitanje. Jedna strašna konfuzija, jedan užasan embroljo, koji samo mogu ići u korist praktičnim Bugarima. Grci su sasvim izgubili kompas i što ono vele, ne znaju kome će se carstvu privoleti: mrze Bugare, nas ne volu, plaše se slovenstva, predviđaju komplikacije ali vide da nisu spremni; prijateljstvo sa Turcima nije im do danas ništa donelo, bar stvarne koristi nisu imali, ono je možda čak i uzrok što su izgubili jedno vekovno prijateljstvo, hoću reći prijateljstvo Engleske, koja kao da ponovo upada u staru zabludu, kojoj mlada Kneževina ima najviše da blagodari za sretan ishod plovdivske revolucije, a to je, da od Bugarske stvori bedem protivu širenja panslavizma na Balkanskom poluostrvu. Tu ulogu Engleska ponovo namenjuje Bugarskoj i zato ona od sviju balkanskih država uživa danas najviše njene simpatije. To smo mi opazili u Carigradu i ja sam u 2—3 prilike imao čast skrenuti pažnju poverenog Vam Ministarstva na držanje Engleske u pitanju o reformama. Nastojavanju Engleske ima se najviše pripisati što je program o reformama dobio današnje srazmere.

Gospodin Kazazis, o kome se u početku ovog pisma govorio, predsedavao je ovih dana dva velika patriotska zbora, ili bolje reći držao je dve konferencije o Makedoniji. U prvoj konferenciji

* S obzirom da je izveštaj upućen ministru Nikoliću i da je datum precrtavan, akt je od 22. I/4. II, tj. napisan je pre rekonstrukcije Grujićeve vlade.

(predavanju) on je upoznao slušaoce sa svojim radom u Evropi, koju je, veli, Bugarska zarazila sa svojim monstruoznim idejama. Prvo svoje predavanje g. Kazazis je svršio sa jednim vatrenim apelom na sve patriote, na sve one čiji su osećaji zadahnuti narodnim ponosom, pozvav ih da sa puškom u ruci priteknu u pomoć nesrećnoj braći, koju bugarski nož hoće da istrebi, oskvrnjenim crkvama, spaljenim i opljačkanim grčkim selima, te da se grčka zemlja oslobodi od bugarskih hajduka, ubica i palikuća. Svoju filipiku protivu Bugara Kazazis je završio sa rečima: "nous devous réorganiser l'armée sans perdre une seule minute nous si nous ne voulons par voir les Bulgares profaner le sacré rocher de l'Acropolis". I drugo svoje predavanje, namenjeno atinskoj omladini, velikoškolcima - g. Kazazis je svršio sa zahtevom da se jedan deo grčke vojske odmah pošlje na granicu te da stane na put nasilju, koje varvari (Bugari) vrše nad grčkim stanovništvom u Makedoniji.

Gospodina Kazazisa "velikog grčkog patriotu" kao da je prilično zbunilo pismo, koje mu je pre jedno desetak dana uputio R. Garibaldi. Društvo "Elinizios", čiji je predsednik g. Kazazis, održalo je povodom ovog pisma nekoliko sednica. Trebalo je odgovoriti da li društvo pristaje da stupi sa Bugarima u zajedničku akciju za oslobođenje Makedonije od turskog jarma. Garibaldi je uputio ovo pismo g. Kazazisu po izričitoj molbi samog Sarafova, koji vrlo dobro zapaža da bi svako izmicanje natrag bio pravi poraz za Bugare, pa zato i gleda da izazove na Balkanu jedan opšti metež. Posle puno saveta i raznih refleksija o tome kako se Grčka ne sme držati usamljena i kako je za elenizam opasno neprijateljsko držanje prema narodima koji se bore za slobodu, Garibaldi dostavlja gorepomenutom društvu tri tačke, koje im predlaže Sarafov:

1) da se sva pitanja o teritoriji reše docnije i to na osnovu plebiscita;
2) da grčka granica bude otvorena makedonskim beguncima;
3) da se obrazuje jedan korpus od grčkih dobrovoljaca koji ima ući u Makedoniju i otpočeti borbu protivu Turaka.

Svoje pismo Garibaldi završuje sa jednim vatrenim apelom na grčke patriote i moli ih da imaju pred očima način na koji se izvršilo ujedinjenje Italije.

U svome odgovoru Kazazis veli kako je grčki narod uvek gotov da ponovo zagazi u rat za oslobođenje svoje braće ali mu je na žalost nemoguće da u ovom pitanju zaključi ma kakav bilo sporazum sa Sarafovom, respektivno sa Bugarskom, prvo zato što danas u Makedoniji i nema nikakvog ustanka, tamo samo postoji upad razbojničkih četa, a drugo i zato što ni jednom Grku nije moguće da se udruži sa jednim Sarafovom t. j. sa čovekom koji je bio osuđen kao moralni saučesnik ubice profesora Mihajličijana. Kakva zajednica, veli Kazazis, može postati između nas i Bugara, koji ne prestaju tražiti da se u Istočnoj Rumeliji istrebi grčki elemenat, čiji učitelji zapajaju decu sa ovakvom varvarskom idejom i pričaju im i danju i noću da su Grci najveći neprijatelji bugarski pa ih zato treba svuda ubijati. Za bugarsku vladu veli se, da je solidarna sa ovim razbojničkim četama. Što se plebiscita tiče, Kazazis veli da ga prima ali pod uslovom da se odvoji Kosovski vilajet, koji i ne ulazi u sastav Makedonije i drugo da se pribegne plebiscitu tek pošto se u vilajetima Bitoljskom i Solunskom, koji sastavljaju Makedoniju, tu kolevku elenizma, vaspostavi red i mir i pošto se zemlja oslobodi kobnog uticaja sa strane (iz Bugarske). Najzad, pošto je izređao čitav niz komplimenata na adresu Grčke i dao puno verovanja da je Grčka gotova da podnese sve moguće žrtve za oslobođenje svoje braće, Kazazis ponavlja da je njima nemoguće da stupe u zajedničku akciju sa razbojnicima, koji uobražavaju da su predstavnici makedonskog ustanka. I kad bi mogla, veli se u tome pismu, Grčka ipak ne bi smela da stupi sa Bugarskom u kakve pregovore, jer bi je u tome slučaju sofijski državnici i bugarski agenti u Carigradu odmah denuncirali Porti, kao što je to već urađeno 1891. i 1897. godine. Najzad i g. Kazazis osuđuje razdor između balkanskih država, za koji veli da je to prava nesreća za hrišćansko stanovništvo u Makedoniji, samo on za to baca krivicu na druge države a na prvom mestu na Bugarsku, a zatim na Rusiju. Grčka je, završuje se pismo, ponudila puno žrtava za hrišćane za koje je ona toliko puta i u rat ugazila, ali balkanske države ne samo da joj nisu nikad u pomoć pritekle već naprotiv, danas se pod teretom panslavizma Grci svuda ubijaju.

Skupština je bila sazvana za 7. januar, ali Komora je tek prekjuče, 19-og t. m. mogla da nastavi

svoj rad. Petnaest dana letele su depeše iz Ministarstva Unutrašnjih Dela i Ministar Predsednik kumio je i umoljavao svoje pristalice da što pre dođu u Atinu. Po ustavu Komora se može konstituisati kad su na okupu polovina skupštinaca + 1. Kako pak većina, kojom raspolaže g. Teotokis jedva da sa nekoliko glasova premašuje tu polovinu, to bez prisustva cele većine ne bi se mogao sastaviti potreban korom (quorum) jer bi u tome slučaju manjina ili izašla iz Skupštine, i onda ova ne bi mogla da radi, ili bi, koristeći se svojom trenutnom većinom, izjavila vladi nepoverenje. Sa takvom jednom neznatnom većinom sa kojom raspolaže današnji kabinet, njegov je opstanak i suviše prekeran; njegova većina ako neće da iskusi kakvo neprijatno iznenađenje, mora biti uvek na okupu i uvek gotova da se založi za svoga šefa. Sem toga, potrebna je i jedna vrlo jaka disciplina a ona je uopšte Grcima nepoznata, a već grčke poslanike i da ne pominjem, jer oni za nju nikad nisu hteli ni da čuju.
Na prvoj sednici g. Teotokis upoznao je Skupštinu sa vladinim programom. Predsednik Ministarstva nije išao okolišnim putem. Pošto je naglasio svu ozbiljnost današnje situacije na Balkanu i upozorio Skupštinu na moguće komplikacije, zbog kojih Grčka treba da bude spremna a to se ne može postići bez novčanih sredstava, — šef Vlade podneo je skupštini razne zakonske projekte kojima se imaju povećati državni prihodi. Ekspoze vladin učinio je rđav utisak i pošto se od naroda traži novčane žrtve, to je pojmljivo da ga opozicija, taj veliki prijatelj naroda, najžešće kritikuje. Do jula su svi jadikovali na vojsku, koja je doista u žalosnom stanju i ni u kome pogledu nije kadra da odgovori svome visokom pozivu; svi su tražili njenu reorganizaciju; svakog su dana novine, i vladine i one iz opozicije, u vrlo zvučnim frazama izjavljivale kako današnja ozbiljna situacija na Istoku zahteva dobru i jaku vojsku i kako je u tome pogledu Grčka gotova da podnese sve žrtve. G. Kazazis već je tražio da se vojska krene na granicu i njegovi mnogobrojni slušaoci, uvereni valjda da na njih neće doći red, oduševljeno su prihvatili ovaj patriotski poziv. Sutra ćemo opet čuti kako će se sva Grčka, kao jedan čovek, dići u odbranu elenizma ali, za Grke je velika nesreća što se Makedonija, ta „kolevka elenizma", ne može osvojiti bez vojske, a što se opet vojska ne može izdržavati lepim i patriotskim frazama. Kao da je g. Teotokis kriv što se preustrojstvo vojske, povećanje stalnog kadra i njegovo naoružanje ne može izvršiti bez novih državnih rashoda. Da preustrojstvo vojske nije ušlo u vladin program, nju bi odmah nazvali "izdajnikom elenizma", sad, kad je izašla sa ovim preustrojstvom koje zahteva nekoliko miliona godišnje, ona će u mesto izdajnika postati „narodni grobar".

Ovogodišnji budžet državnih prihoda iznosi 118.966.017 drah., prema prošlogodišnjem budžetu prihodi su povećani sa sumom od 771.665 dr. Što se rashoda tiče, oni su u budžetu za 1904. g. smanjeni sa blizu 3.000.000 drahma, nu opozicija tvrdi da ušteda neće izneti ni 1.500.000 dr. i to razume se, ako ne bude nepredviđenih troškova. Ovo govorim o nacrtu budžeta koji je podnesen Komori na osnovu postojećih zakona, u njemu, dakle, nisu obuhvaćeni izdatci, koji su skopčani sa preustrojstvom vojske i njenim naoružanjem. Da bi se ove dve tačke mogle ostvariti, potrebni su vanredni krediti i Vlada je označila i sumu koja joj je za to potrebna i način na koji ona misli doći do toga novca. Pre svega budžet Ministarstva vojnog povećan je sa 1.450.000 dr., od toga novca ima se utrošiti: 500.000 dr. za manevre, 383.000 za nabavku konja; 282.000 za smeštanje vojske u kasarne; 215.000 za nabavku šatora i drugih stvari za logor (articles de campement), a ono resto na neke druge sitnice. Budžet Ministarstva marine povećan je sa 1.100.000 dr.
O preustrojstvu same vojske ne mogu Vam, Gospodine Ministre, za sada podneti izveštaj jer projekt nije još naštampan a nema sumnje da će on pretrpeti dosta izmena. Kad ovaj zakon bude votiran, mi ćemo ga prevesti i taj prevod imaću čast poslati Vam u svoje vreme. Za sada Vam mogu javiti da se stalan kadar ima povećati od 7000 (u stvari danas ima na okupu stajaće vojske nešto više od 4.500 vojnika) na 13.600 i to tako da svake godine za vreme od 3-4 meseca bude na okupu 27.200 vojnika sa kojima će se i izvoditi manevre. Najveće izmene unesene su u zakon o regrutovanju.

Za naoružanje vojske vlada je tražila godišnji kredit od 4 1/2 miliona dr. koji će ulaziti u budžet sve dok se ne isplate interes i otplata jednog zajma od 40.000.000 dr., koji će se upotrebiti za nabavku novog oružja i municije. Danas u Grčkoj policijsku službu vrše vojnici i oficiri; 270 oficira otkomandovano je iz vojske u policijsku službu; sad se svi ovi oficiri imaju vratiti u svoje dotične komande a policijska služba, koju su oni do danas vršili, poveriće se privremeno primiritelnim sudijama (juges de paix) sve dok se ne pristupi preustrojstvu policijske struke. Za pokriće ovih troškova vlada predlaže da se povećaju izvesne dažbine, tako npr. porez na vinograde ima se povećati sa 1.000.000 dr.; porez na radnju sa 700.000 dr. na zgrade sa 100.000, na šećer; koji se fabricira u zemlji, sa 500.000; na gas i električno osvetljenje sa 300.000; pri naplaćivanju carine dinar u zlatu računaće se dr. 1.40 u mesto 1.35 dr. kao što je to bilo do danas i time će se carinski prihodi povećati sa 900.000 dr. i najzad na žito (pšenicu) koja se uvozi sa strane povećaće se carina sa 2 1/2 lepta od oke, što će doneti godišnji prihod od 3.000.000 dr. Ovaj poslednji predlog izazvao je buru negodovanja i evo dva dana kako su novine pune grdnje protivu vlade. Najmanje kolebanje u većini neminovno će izazvati pad današnjeg kabineta jer frakcija g. Zajmisa, koji je obećao da će podržavati g. Teotikisa, po svoj prilici neće ni smeti ni hteti da votira ove nove dažbine, naročito biće ih vrlo malo koji će smeti usvojiti ovu poslednju fiskalnu meru.

J. F. Hristić

P. S. Propustio sam da navedem da celokupna suma sa kojom se ima povećati budžet za 1904. g. iznosi 9.300.000 drahmi.

Original. AS, MID, PO, 1904, F-III, D-III, I/4, pov. br. 155.

505

Ministarstvo inostranih dela Kneževine Crne Gore - Cetinje
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd[*]

Broj 356. 28. 1/10. II

Gospodin potpukovnik Dragašević, imajući visoku misiju da preda Njegovom Kraljevskom Visočanstvu, mome uzvišenom Gospodaru, pisma, kojima mu Njegovo Veličanstvo Petar I. Kralj Srbije notificira Njegovo stupanje na srpski presto, predao mi je pismo Vašeg Prethodnika, od 9. tekućeg, broj 142, kao drugi odgovor na moje pismo predato Gospodinu Generalu Grujiću, od 17. Dekembra prošle godine[*].
Sadržina Njegovog cijenjenog pisma, koliko je puna važnosti, toliko je našla najsrdačnijeg odziva kod Njegovog Kraljevskog Visočanstva i Njegove Vlade.
Izlaganje gledišta Kraljevske Vlade na cijelo stanje stvari, koje postoji, kao i na događaje, koji mogu nastupiti na Balkanskom Poluostrvu, najtačnije se podudara sa gledištem i dosadašnjim postupcima moga uzvišenog Gospodara i Njegove Vlade, prema događajima punim svakovremenih iskušenja i opasnosti. Mi ovu slučajnost, bez prethodnog sporazuma, smatramo za najvišu sreću. Shvaćanje naših zajedničkih dužnosti proniknuto je i u Njegovom izlaganju gledišta Kraljevske Vlade, uviđavnošću i obazrivošću, onakvom kakvom dosadanje i u buduće podobne prilike zahtjevaju držanje obije srpske države. Sljestveno proniknuti smo jednim mislima, jednim pobudama i jednim sveopštim srpskim interesima. Dakle, i naš budući stalni

[*] Na adresu Nikole Pašića, novog ministra inostranih dela.

[*] V. pod br. 434.

sporazum postaje tako jasan i tako prirodan, on se može smatrati da je postignut.
Prema tome Njegovo Kraljevsko Visočanstvo moj uzvišeni Gospodar blagoizvolio je narediti da u ime Njegovo i Njegove Vlade odgovorim srpskoj Kraljevskoj Vladi, da se primaju svesrdno sve tri tačke preliminarnog sporazuma, koje su nam predložene, a koje glase:
1. Njegovo Veličanstvo Kralj Srbije i Njegovo Kraljevsko Visočanstvo Knjaz Crne Gore i Brda, obvezuju se sporazumno i zajednički raditi za odbranu i unapređenje interesa srpskog naroda.
2. Oni lojalno uzimaju za osnovu svoga rada reformni program Velikih Sila i pomagaće, prema svojim sredstvima, da se taj program ostvari, uzdržavajući se od svega, što bi moglo omesti njegovo izvršenje.
3. U slučaju neuspjeha mirne reformne akcije, iz koga god uzroka, srpski Vladaoci rezervišu Sebi pravo da svoje držanje podešavaju prema prirodi opasnosti koje bi ugrožavale srpske interese, o čem će sljedovati bliži sporazum.
Primajući gore navedene tri tačke preliminarnog sporazuma, čast mi je, Gospodine Ministre, zamoliti Vas, da prema brzini događaja, koji se na sve strane razvijaju pohitati izvolite, poslati jedan projekt o pravom stalnom ugovoru između obije srpske države, u svima pojedinostima obzirući se koliko je potrebno na devet tačaka priloženog moga promemorijuma. Dobro bi bilo da nam taj projekt pošljete po pismonoši, bez naročitog pregovarača, kako ne bi naš rad pao u oči našim pažljivim neprijateljima. Po pregledu projekta i po konačnom pristanku od obije strane, naćićemo način i izabrati ćemo mjesto negdje na strani za potpis ugovora.
U očekivanju Vašeg što skorijeg odgovora izvolite, Gospodine Ministre, primiti uvjerenje o mom visokom poštovanju.

Vojvoda Gavro Vuković

Prilog:
Cetinje, 28. januara 1904.

Promemorija

Shodno izmijenjenih pisama, između crnogorske i srpske vlade, od 17. Dekembra prošle godine, od 27. istog i od 9. Januara tek. god. broj 142. postignut je preliminarni sporazum između Crne Gore i Srbije, koji se sastoji iz tri tačke. Iz smisla treće tačke proishode sledeća pitanja, na kojima se ima obratiti najozbiljnija pažnja pri sklapanju stalnog ugovora o alijanciji između obije srpske države:
1. Ako se na skoro, kao što izgleda, ponove događaji, u vilajetima kosovskom, solunskom i bitoljskom, kao prošle godine; to jest, parcijalni ustanci, revolucionarne čete, izolirani atentati na putovima, u gradovima, pa i na mostovima, kako prema tome da se ponašamo?
Mi smo se prošle godine, sa velikom mukom protivu domaćeg uzbuđenja i spoljašnjeg napada, naročito biogradske štampe, uzdržali od svake agitacije revolucijonarne, u našem susjedstvu. Cilj je naša bila i biti će dalje da sačuvamo naše sunarodnike od očevidne eksterminacije iz Stare Srbije i Arbanije, do vremena kad budu Srbija i Crna Gora primorane okolnostima podnijeti sebe i njih na žrtvu za opštu srpsku stvar. Sljedstveno mislimo da zajednički s vama i ove godine ostanemo mirni posmatrači i čuvari svoga elementa do krajnje nužde. Ovome načinu držanja ima i drugih važnih razloga, koji se ovdje ne mogu u pojedinostima izlagati. Toga radi dobro bi bilo da ne bude u Srbiji agitacionih mitinga, rezolucija, a jošt manje revolucionarnih komiteta; jer bi to sve bilo u prilog naših neprijatelja. Mala li treba nesmotrenost, s naše strane, pa da naš elemenat Arnauti u čas istrijebe. Tader, s gubitkom prije vremena, našeg naroda, u Staroj Srbiji i vilajetima solunskom i bitoljskom, izgubili bismo i zemlje na kojima je naš narod živio.
2. Bukne li sveopšti ustanak u pomenutim vilajetima, polaže nam se ozbiljno pitanje, kako se imamo upravljati?
3. Velesile mogu se riješiti, radi održanja evropskog mira, da dadnu jednoj od Sila mandat da uđe u pomenutim vilajetima, da postavi red i bezbjednost, pa to bilo za viši ili manji rok, kako se

treba sporazumno ponašati, kao i to hoće li naše držanje zavisiti od toga koja bi država šaržirana bila da ispuni tu misiju velesila; ili ćemo biti bez obzira protivni svakoj mandatrisi, kao i to, treba da ustanovimo, u svima nijansama, kakvim sredstvima treba da se odupremo.
4. Ako velesile riješe, da učine une occupation mixte, pomenutih vilajeta, treba prema okolnostima da nađemo jedan način najprobitačniji, kako se imamo ponašati.
5. U slučaju, kad bi velesile proglasile rečena tri vilajeta pod naslovom Makedonije autonomnim, što bi za obije srpske države i cijo srpski narod bilo veoma nesrećno, treba unaprijed da pronađemo način kako da se vladamo. Ali smo tvrdo rešeni da pod ni pojednu cijenu ne puštimo Skoplje i Prizren da uđu u tu kombinaciju evropskih sila, pa ma one izabrale za poglavara Makedonije jednog od srpskih knjaževa, bilo između vaših ili naših.
6. Ako rat bukne između Bugarske i Turske, kako ćemo onda?
Kad bi Bugarska objavila rat Turskoj i uzela ofanzivu, napadnula bi po svoj prilici na Skoplje srpsko. Bismo li bili primorani oružjem braniti od Bugara srpske zemlje i narod naš u Turskoj? U tom slučaju izgledali bismo i nehotice saveznici s Turskom protivu Bugara. Ako Turska uzme ofanzivu, kako ćemo onda postupiti? Sljedstveno oba slučaja, treba dobro biti svjesnim da shvatimo svoje dužnosti, prema samima sebe, prema svojim sunarodnicima u Turskoj, kao i prema političkom moralu, koji se odnosi na slovensko-bugarsko pleme, pa prema svemu da pronađemo potrebiti i časni izlazak iz jedne tako zapletene i opasne krize, koja nam se imperativno nameće.
7. Ako bi Austro-Ugarska bila šaržirana da bude mandatrisa velesila, ili ako bi japansko-ruski zaplet njoj odriješio ruke, da s oružjem pođe put Soluna, mišljenja smo da nam ne ostaje drugo nego s oružjem braniti svoj opstanak; jer, kad bi se ona odomaćila u Staroj Srbiji nama više ne bi opstanka bilo.
8. Prinuđeni gore rečenim okolnostima, da stupimo u rat, protivu kojega od susjeda, Srbiji dajemo da učini plan po kome bismo zajednički ratovali.
9. U slučaju pobjedonosnog izlaska iz rata, ili u slučaju raspada ili podjele evropske Turske, bi li bilo potrebito da se unaprijed pogodimo i označimo sferu, ili linije granica, po kojima bi imalo što pripadnuti, jednoj ili drugoj srpskoj državi?

AS, MID, PO, 1904, F-IX, D-IV, S/95, pov. br. 2517 i 2787.

506

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji — Rim
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 11. 28. I/10. II

Juče je u Parlamentu predsednik Ministarstva, Boliti, dao izjavu da će Italija prema rusko-japanskom ratu čuvati strogu neutralnost.
Svi napori italijanske diplomacije, udružene u tom pogledu s Francuskom, kao što je to pre dva dana izjavio u jednom intervjuu ministar inostranih dela Titoni, ići će na to da se rat lokalizuje i da se izbegnu ili spreče sve eventualnosti, koje bi mogle za vreme trajanja njihova štetno uticati na italijanske interese, poglavito na Balkanu i na Jadranskom Moru. Ja sam već u svojim ranijim izveštajima, naročito pak u izveštaju Pov. br. 8 od 18 ov. mca*, u kom sam saopštio svoj razgovor s g. Titoni, izložio kako se u Italiji želi i očekuje, da se balkanske države, da se Srbija i Bugarska u prvom redu, sporazumu i udruže, te da tako postanu aktivan i moćan činilac s kim bi se moralo računati ma šta da se preduzme i ma šta da se dogodi na Balkanu. Ova dva poslednja dana imao

* V. pod br. 492.

sam ponovo prilike da razgovaram i s ljudima iz vlade, i s francuskim ambasadorom i s ruskim diplomatama, pa sam iz tih razgovora mogao pocrpsti sledeća mišljenja i sledeće savete: Francuska, kao saveznica Rusije, ima dužnost staviti se i uložiti sav svoj uticaj, da interesi ruski ne budu oštećeni na drugim stranama za vreme dok Rusija bude zauzeta ratom na Krajnjem Istoku. Toj svojoj dužnosti Francuska će najsavesnije odgovoriti u punom opsegu. Specijalno što se tiče balkanskih stvari, takva akcija Francuske imaće najodlučniju saradnju Italije, čiji balkanski interesi ne dopuštaju da se, u odsustvu ruskom, dalje razvija i utvrđuje uticaj austrougarski i nemački na balkanske zemlje. Takav svoj zadatak Francuska i Italija će postići u toliko lakše i sigurnije, u koliko manje bude bilo zapleta na Balkanu. Stoga se očekuje od balkanskih država da se u svom rođenom interesu, koji je u tom pogledu identičan s interesima koje predstavljaju dve pomenute velike sile, udruže i da zajedničkim naporima pre svega stanu na put razvijanju ustanka u Maćedoniji koji može inače dati balkanskom pitanju, sad kad je tome najmanje vreme, akutan karakter. Ne treba gubiti iz vida da će se Turska, sad kad je Rusija u ratu s Japanom, daleko lakše rešiti i da upotrebi u Maćedoniji prave turske mere protivu ustanka i da ugazi u rat s Bugarskom. Koliko bi pak u tom slučaju lasno bilo Austro-Ugarskoj naći preteksta za intervenciju i za proširenje svoje okupacije, to je bar dovoljno razumljivo.
Moje je mišljenje, koje smatram za dužnost saopštiti Vam, da je sad, kad je već Japan bacio rukavicu Rusiji i kad je Rusija prinuđena angažovati sve svoje sile na Krajnjem Istoku, prva, najneophodnija potreba pokušati sve, da se između Srbije, Crne Gore i Bugarske postigne sporazum ne radi rešavanja maćedonskog pitanja, već ostajući isključivo na praktičnom terenu odbrane zajedničkih i opštih balkanskih interesa protivu tuđina. Zatim držim isto tako da je neophodna potreba što je moguće brže i što je moguće potpunije ući u veze s Parizom, iz koga treba sad tražiti orijentaciju za opštu balkansku politiku i koji treba što je moguće bolje upoznavati s lokalnim balkanskim pojavama i zadobivati za specijalne srpske poglede i interese na Balkanu.

Dr M. Đ. Milovanović

AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-VII, M/89.

507

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Francuskoj i Belgiji — Pariz
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 36. 28. I/10. II
— 3/16. II

U svojim raportima od 24. oktobra* i 7. novembra prošle godine, ja sam imao čast dostaviti g. Ministru da je ruska vlada veoma uznemirena zbog zbliženja između Francuske i Engleske naročito s pogledom na zaplete na Dalekom Istoku; da je zbog toga i sam grof Lamsdorf učinio posetu francuskome Ministru spoljnih poslova Delkaseu, pošto bi u slučaju eventualnih zapleta, pa možda i samog rata između Rusije i Japana, Rusija želela znati: može li i sme li računati na svoga saveznika, na Francusku.
Najskoriji događaji na Dalekom Istoku — prekidanje daljih odnosa između Rusije i Japana, kao i sam već započeti rat — potvrđuju da su opservacije iznete u pomenutim izveštajima bile tačne. Danas, kad je već rat planuo, kad je došlo vreme da se čuje i glas Francuske o ovoj stvari, da Rusija dobije i na delu dokaza prijateljstva od ovoga saveznika, danas, velim, vidi se da je Rusija

* V. pod br. 346.

imala potpuno pravo što je zebla od zbliženja između Engleske i Francuske. Naime, događaji na Dalekom Istoku nagnali su i vladu i Parlament francuski da iziđu iz dosadašnje rezerve i da otvoreno iskažu svoje gledište. Sve grupe francuskog Parlamenta ne taje ni malo da je situacija veoma ozbiljna, i stoga gledaju brižno na ovaj rat ili bolje reći na posledice koje on može imati. Što je najvažnije — a za razumevanje opšte situacije od velikog značaja — ovde niko ne sumnja u to da je Japan objavio rat Rusiji zato što je siguran u potporu Engleske, i da bi Engleska, ako bi došlo do toga da nezavisnost Japana bude ugrožena, pritekla da spase Japan.

Ova prećutna potpora Engleske u ovoj borbi, s jedne strane, i pokušaj vlade Severno-Američkih Država kod evropskih sila, s druge strane, da još sada osiguraju integritet ne samo Japana nego i Koreje i Mandžurije, pa makakav ishod rata bio, daju i suviše veliku ozbiljnost situaciji. Naročito je za Francusku ova izvesnost teška i od velikog uticaja na njeno sadašnje držanje. Šefovi parlamentarne levice (većine u današnjoj Skupštini), sa g. g. Žoresom i Presanseom na čelu, neće nipošto da se Francuska meša u ovaj rat; šta više, oni su otišli tako daleko da su tražili da vlada da izjavu u Parlamentu u tom smislu. S druge, pak, strane, g. Deni Košen i vođ centruma g. Ribo tražili su da vlada da izjavu u korist Rusije. I posledica ovakvog držanja ovih raznih parlamentarnih grupa bila je ta da je predsednik Ministarskog Saveta Konb morao šefovima partija učiniti formalnu izjavu: da je francuska vlada tvrdo rešena, pa makakvi se događaji razvili na Istoku, da sama ništa neće preduzimati, da neće dopustiti i dati da se ma šta učini što bi ma i najmanje moglo nahuditi slobodi Francuske; bude li pak došlo dotle da i vlada mora dati svoju izjavu onda to neće biti bez Parlamenta, koji će biti pozvat da se izjasni o držanju Francuske, pošto prethodno bude upoznat sa svim događajima koji se mogu ili koji bi se mogli desiti.

Ova izjava vladina naišla je kako izgleda, na odobravanje kod svih šefova stranaka, jer su zasad odustali da ovo pitanje iznesu i u samoj Skupštini. Kao što se vidi, ova odluka francuske vlade s jedne strane i odobravanje ove odluke od strane svih šefova partijskih s druge strane ne znači ništa drugo nego da se Francuska, i pored svoga saveza s Rusijom, rešila u principu da se nipošto ne meša u ovaj rusko-japanski sukob, rat. Tu svoju odluku i nameru vlada je proturila u javnost kroz sve francuske žurnale, pa, što je vrlo interesantno i značajno, objavila u pojedinim novinama i pojedine tačke ugovora između Rusije i Francuske, u nameri da pokaže da Francuska nije uzela na se i angažman da se meša i u stvari na Dalekom Istoku. Sve ovo, međutim, pokazuje najbolje, od kolike su vrednosti današnji savezi među pojedinim državama, tj. da ovaki savezi vrede samo onda kad su u pitanju obostrani interesi. Zato što Francuska nije zainteresovana ma Dalekom Istoku, ona drži da treba ostaviti svoga saveznika, Rusiju, bez pomoći, da je dovoljno obećati mu, po rečima g. Delkase-a u Skupštini, moralnu potporu. Da bi ovaka odluka imala i svoga razloga, francuski političari izjavljuju da se boje da ovaj sukob na Dalekom Istoku ne dospe i u Evropu; pa kako je ovde danas na dnevnom redu maćedonsko pitanje, valja se, vele, bojati da pojedine sile, budući da je Rusija vrlo zauzeta na Dalekom Istoku, ne budu imale specijalnog interesa da izazovu zabunu i nerede na Balkanu i pokrenu Istočno Pitanje. I na tu stranu Francuska će, po uveravanju njene vlade, i obratiti glavnu pažnju, njeni napori biće upravljeni na to da se pošto poto održi sada mir na Balkanu, kako bi Rusija mogla imati potpuno odrešene ruke na Dalekom Istoku.

U stvari, Francuska je danas pod velikim uticajem Engleske. Ona zna vrlo dobro, kao što je napred rečeno, da je Engleska, koja je u savezu s Japanom, i gurnula Japan u ovaj rat s Rusijom. Ustati protiv Japana znači, dakle, biti protiv Engleske, a Francuska ima, naročito zbog svojih kolonija, i suviše razloga, interesa, da otkloni svaki sukob, svako neprijateljstvo s Engleskom. Otuda nije ni čudo što Francuska gleda na ovaj rusko-japanski sukob više engleskim očima. Treba samo čitati glavne žurnale francuske od ovo desetak petnaest dana, pa će se naći najlepša potvrda za ovo tvrđenje. I samo javno mišljenje u Francuskoj, koje se umelo toliko oduševljavati ranije savezom i prijateljstvom s Rusijom, danas je vrlo mirno, moglo bi se reći: gotovo ravnodušno, jer ne pokazuje nikakva oduševljenja, da ne kažem nikakve simpatije, prema svome savezniku. Neće li novome i umešnome ambasadoru Ruskom u Parizu, g. Nelidovu, poći za rukom da ipak zadobije Francusku da interveniše u korist Rusije, a o čemu se mnogo govori u

ovdašnjim diplomatskim krugovima, ne može se ništa za sada reći, ali se pre sumnja no što se veruje u uspeh njegov, imajući u vidu napred navedeno gledište i odluku francuske vlade, i raspoloženje javnog mišljenja u Francuskoj.
Zbog ovakvih događaja nije nimalo čudo, što je i finansijski svet u pravoj zabuni, da ne kažem u velikom očajanju. Već prvoga dana, kad je objavljeno da su prekinuti odnosi između Rusije i Japana, izazvao je glas o tome veliku paniku na Berzi, i celokupna berza je pala vrlo jako. Naročito rente balkanskih država, a poglavito renta turska, osetno su pale iz bojazni od novih zapleta, pa možda i kakvog rata, i na samom Balkanu. Otuda nije, naravno, nikakvo čudo što se i naša renta koleba i što je ovih dana pala za nekoliko poena, ali se ipak u glavnome, bar za sada, dobro drži.

Otpravnik poslova,
Dr Mih. R. Popović

Original. AS, MID, PO, 1904, F-III, D-IX, I/10, pov. br. 193.

508

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Austro-Ugarskoj — Beč
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 14. 29. I/ll. II
Strogo poverljivo.

Posle više-nedeljnog otkazivanja, Grof Goluhovski primio je juče po podne opet diplomatski kor — a pod utiskom japanskih pomorskih uspeha kod Port-Artura, koji su kod svih neprijatelja Rusije i Slavenstva izazvali zadovoljstvo, koje se ne daje prikriti. Ono se sve više oseća i u ovdašnjoj štampi, koja već sada na prvome koraku sve više ističe pitanje, kako će utisci n peripetije rusko-japanskoga rata odjeknuti na Balkanu, i da li i u koliko pojačati ulogu Austro-Ugarske.
Grof Goluhovski (koji me je, uzgred budi rečeno, u vrlo ljubaznom razgovoru tri četvrti časa zadržao) i sam je naglasio, kako, baš u duhu austrougarskoga sporazuma, svako eventualno jače angažovanje Rusije na azijskom Istoku, u toliko više stavlja Austro-Ugarskoj u dužnost, da se na Balkanu mir očuva i reformna akcija dovrši. Moju povoljnu izjavu o rešenosti Kraljevske Vlade, da ovu sporazumnu austro-rusku akciju u svemu sa svoje strane potpomaže, prihvatio je Grof Goluhovski sa otvorenom izjavom zadovoljstva. Dodao je, kako veruje, da će parlamentarno i lično pojačan kabinet suzbiti i svaki privatan pokušaj unošenja oružja i eksplozivnoga materijala sa srpskoga zemljišta. Konsolidovana Srbija, kao elemenat mira na Balkanu, može u toliko više računati na potporu velikih sila.
Pored svekolikoga zvaničnoga uveravanja o isključivo miroljubivim težnjama Austro-Ugarske u duhu sporazuma sa Rusijom, valja nam naravno ipak dobro pripaziti i na sve spreman biti. Struja za aneksijom i daljom okupacijom nesumnjivo postoji, i može se otežavanjem ruskoga položaja na azijskom istoku samo pojačati. Vojene pripreme takođe su nesumnjive a za ovaj povod je lako postarati se, samo ako se Austro-Ugarska na to reši, da se na Balkanu koristi rusko-japanskim ratom. Takvoj težnji samo je još Italija na smetnji, kao što se to već u Rimu i otvoreno nagoveštava. Jedno je izvesno, da nam naši nacionalni interesi pri ovakvim prilikama danas imperativno nalažu, da sa svoje strane miru težimo. Grofu Goluhovskom naglasio sam, naravno, da nam to nalažu interesi održanja našega življa u Staroj Srbiji i Maćedoniji, koji bi pri svakom neredu razoružan morao podlegati oružju arnautskom.
U razgovoru o konsolidovanju naših unutrašnjih prilika, Grof Goluhovski je očigledno izbegavao

da se ma i jednom rečju dotakne „diplomatskoga štrajka".
Što sam posredno još iz njegova govora mogao zaključiti, izgleda mi kao da će se baš s ruske strane pokrenuti zajednička pojačana akcija u Carigradu i Sofiji u cilju izbijanja „uobraženih prohteva i lažnih računa"! Rusiji, rekao je otvoreno Grof Goluhovski, pored svog angažovanja prema Japanu, ostaje uvek dovoljno vojske i za Evropu. I hvala Bogu, pomislio sam na to u sebi.
Razgovor je prešao zatim na pripreme za otvaranje pregovora za nove trgovinske ugovore. Izrazio sam za sada samo načelno nadu, da ćemo, u dobro shvaćenom obostranom interesu, i mi od Austro-Ugarske moći dobiti sve one olakšice koje ona i Rusija od Nemačke dobiti uzmognu, i da s toga njihovim pregovorima sa Nemačkom želimo svaki uspeh. Grof Goluhovski priznao je korektnost ovih pogleda i izrazio nadu, da će se, posle završenih austrougarskih carinskih konferencija, ubrzo moći pristupiti i pregovorima sa Nemačkom, od kojih će poglavito i sudbina naših potonjih pregovora zavisiti. Tom prilikom, a povodom i interpelacije G. Stojana Novakovića, koristio sam se da ponovo naglasim, kako bi već, usled otvaranja pruge Mitrovica—Klenak, trebalo u interesu trgovinske olakšice i Šabac za stočno izvozno mesto prihvatiti, iako to nije veterinarskom konvencijom predviđeno. Grof Goluhovski odgovorio je na to izbegavajući, kako o tome valja voditi računa pri zaključivanju novih ugovora.
Juče sam pohodio Grofa Kapnista, da se izvestim o pravome stanju na bojištu, i da ruskome oružju poželim svaku sreću i što brži uspeh, koliko iz naših narodnih simpatija, toliko i zarad želje da Rusija na Balkanu imadne što slobodnije ruke, i da prva reč ne pređe u tuđinske ruke. On, kao i uvek, tvrdo veruje u iskrenost sporazuma i potpuno je zadovoljan našim miroljubivim držanjem, jer, dodao je, u slučaju nemira u Novo-Pazarskom Sandžaku, teško bi i bilo Austro-Ugarsku odbijati od Berlinskim ugovorom priznatog joj prava okupacije. Mi, rekao sam, nećemo izvesno ništa činiti da taj povod s naše strane damo. Ali je bojati se, njega uvek s druge strane lako naći, ako se samo zaželeo bude. Uostalom, Srbija će biti najzadovoljnija ako događaji opravdaju tu veru u iskrenost austro-ruskoga sporazuma — sa austrougarske strane.
Na sinoćnoj zabavi kod nemačkog ambasadora, a u počast velikoga hercoga Meklemburg Šverinskog, palo je jako u oči, da iz ruske Ambasade nikoga bilo nije, dok je japanski poslanik bio predmet žive pažnje najviših krugova.
U prilogu šaljem Vam, Gospodine Ministre, pismo Jeftanovićevo, adresovano još na Vašega predhodnika, kao i pismo upućeno G. Pećancu, koje valja dalje poverljivo u Carigrad sprovesti, a koje se tiče rešenja crkvenoga pitanja u Bosni i Hercegovini (o čemu je izveštaj Ministarstvu već ranije poslan). Naši prvaci u Bosni i Hercegovini jako su uznemireni vojnim pripremama, te i sami nalaze da s naše strane valja izbegavati svaki povod sukobu, ali se, za svaki slučaj, nadaju i pogledaju — na Beograd, bar da im se kaže kako im se držati i šta im činiti valja. (Na sinoćnoj nemačkoj zabavi rekao mi je G. Burjan kako je sa svoje strane rešen da zadovolji pravedne zahteve srpskoga pravoslavnog življa u Bosni i Hercegovini, kao materijalno i kulturno najjačega).

Dr Mihailo Vujić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-III, D-V, I/6, pov. br. 183, v. pov. br. 98.

509

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 26. 29. I/11. II

U vezi sa svojim izveštajem upućenim vašem prethodniku 17. pro. m. Pov. № 243*, imam čast saopštiti Vam, da mi je došlo do znanja, da je g. Geheimer Rath Witting sa svog puta u Beograd poslao vrlo povoljan izveštaj, i da je taj izveštaj pokazan i NJ. V. Caru. Ukoliko sam izvešten, izveštaj se ne odnosi samo na ekonomske i finansijske prilike u zemlji, nego se bavi i političkim ocenama, koje su, kao što čujem, povoljne za današnje stanje i koje su učinile prijatan upečatak. Danas sam imao priliku videti g. Witting-a, koji je bio ljubazan te me je posetio, da mi blagodari na preporuci. Njegova saopštenja potvrđuju gornje izvešće; g. Witting je veoma zadovoljan prijemom, koji mu je kod nas ukazan, a naročito se hvali ljubaznošću kojom ga je blagovoleo predusresti NJ. V. Kralj.
Impresije, koje je dobio o privrednoj snazi naše zemlje i o mogućnosti razvijanja njenog bogatstva, obeležio mi je kao vrlo povoljne. Pošto je u Beogradu imao prilike da se sastane sa mnogim ličnostima, koje su bile u stanju dati mu stručne informacije g. Witting mi kaže, da je poneo sa sobom, kao što mu se čini, tačnu sliku privrednih prilika kod nas. Od finansijskih poslova, koji će naročito zanimati njegovu pažnju usled njegovog puta, pomenuo mi je građenje željeznica, o kome mu je direktor železnica dao potpuna obaveštenja, i opštinski zajam. Ovaj ga, izgleda mi, naročito interesuje. Ovih dana g. Witting će imati priliku da vidi državnog Kancelara grafa Bilova, i namerava učiniti mu saopštenja o svojim upečatcima.

M. J. Milićević

Original. AS, MID, PO, 1904, F-I, D-IV, B/90, pov. br. 189, v. pov. br. 2252/1903.

510

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 28. 29. I/11. II

Od kako sam Vašem prethodniku poslao svoj poslednji izveštaj odnosno reformne akcije Sila u Turskoj i prilika u Makedoniji, ovde nije prestajala pažnja, kojom su se pratile vesti iz tih pokrajina a naročito napredak pregovora i rada u Carigradu oko uvođenja u praksu Mircštegskog programa. No, pošto se je znalo da taj rad diplomatski zahteva mnogo detaljnih pogodaba i vremena, interesovanje za sve to vreme svodilo se je na registrovanje pojedinih vesti o radu na reorganizovanju žandarmerije, o dolasku generala Đorđisa u Carigrad i konferencijama sa njegovim pomoćnicima, a prošlo je dosta vremena dok su se sve Sile složile da odrede po jednog svog oficira, kao pomoćnika generalovog. Nemačka vlada tek je usled ponovljenih koraka više zainteresovanih Sila pristala da i ona prida generalu nemačkog pomoćnika, i odredila je na tu dužnost majora fon Alten-a. Sporost rada oko izvođenja rusko-austrijskog programa, međutim, nije mogla, razume se, da razbije sumnje koje se u glavnom svuda mogu konstatovati odnosno konačnog uspeha i rezultata predloženih reforama, a koje naročito postoje kod zapadnih Sila. Iz engleskog, francuskog i italijanskog Poslanstva te se sumnje otvoreno iskazuju; Sir Frank Lascelles i general Lanza izjavljuju mi u svakoj prilici svoje skeptično mišljenje u tom pogledu. Ja, sa svoje strane, u prilikama koje se pokazuju, ne propuštam davati uverenja o lojalnoj rešenosti Kraljevske Vlade da sa svoje strane doprinese sve što je u njenoj moći da se reformna akcija ne omete, i red i mir održi, upravljajući se pri tome po smislu cirkulara i uputstava konsulatima, koja su mi iz Ministarstva poslati u prepisu.
Jednovremeno s pomenutom sumnjom u rezultatima reformne akcije, ovde se izražavala bojazan,

* V. pod br. 435.

da će na proleće opet buknuti ustanak u Makedoniji. Stizali su izveštaji o vojničkom spremanju Bugarske, o dobroj spremi njene vojske, koja se skoro svuda obeležavala kao za sad spremnija i jača nego turska. O ovome postoje izveštaji u ovdašnjem Ministarstvu spoljnih poslova i u austrougarskom Poslanstvu.

Od kako se je zaplet rusko-japanski pretvorio u ratno stanje, odmah se je u krugovima mojih kolega počelo pretresati pitanje, u koliko će fakt što je Rusija sada angažovana vojnički u veoma ozbiljnom sukobu na dalekom Istoku, imati uticaja na razvoj događaja u Makedoniji i na rešenja bugarske i turske vlade. U razgovorima koje sam imao o tom predmetu, postavljena je dosta često hipoteza, da će Austro-Ugarska naći pobuda da preduzme aktivniju ulogu i da primi na se odlučnije i sama regulisanje odnosa sa Turskom. Ovoj hipotezi je onomad turski poslanik dao, u privatnom razgovoru, koji sam imao s njime, dosta karakteristična izraza, ne krijući pri tom, da je se čak i pobojava. Meni se čini, za sada još, da takav zaključak i pretpostavka nemaju stvarna osnova: u prilog tome mišljenju idu skorašnje izjave grafa Goluhovskog i pisanje inspirisane štampe, prilike unutrašnje u Austro-Ugarskoj, i pre svega uverenje, da Rusija, i ako je sukob na dalekom Istoku za nju veoma ozbiljan, ne ostaje za to nemoćna na Balkanu ni u političkom ni u vojničkom pogledu. U južnoj Rusiji broj vojske nije smanjen, i vojna sprema njena u Odesi ostaje ista kao i do sada, jer su trupe, koje su bačene iz Evrope na daleki Istok, uzimane sa zapadne granice.

No, pošto je sva verovatnoća da će rat u Mandžuriji i Koreji biti dugotrajan, a pošto je cela Evropa za nj zainteresovana u najvećoj meri, to su mogućnosti komplikacija vrlo mnogobrojne i polje za razne uplive u Sofiji i Carigradu vrlo veliko. S toga se dejstvovanje tih upliva u Sofiji i Carigradu mora pratiti sa velikom pažnjom.

Gospodin Mühlberg, koga sam danas video u Ministarstvu, reče mi, da su dobili od svog zastupnika u Sofiji izveštaj, po kome se za sada ne može primetiti da bugarska vlada ima nameru koristiti se pomenutim prilikama i tražiti zaplete s Turskom. Karakteristično je, što nemački zastupnik u svojoj depeši javlja, da je uzrok tom korektnom držanju bugarske vlade u tome što se boje da bi protivnom radnjom izazvali Austro-Ugarsku, da ona sama interveniše protiv nje, što bi bilo mnogo opasnije i gore no i svi dosadašnji prekori i ko raci od strane Rusije, s kojom su do sada još svagda mogli izaći na kraj. Ako se, prema ovome, dosadašnje vesti o držanju bugarske vlade mogu smatrati kao povoljne, ne treba gubiti iz vida, a to mi je pomenuo i g. Mühlberg, buduće držanje komiteta i Sarafova.

U današnjem izveštaju imam čast saopštiti Vam najvažnije tačke iz mojih razgovora poslednjih dana; nadam se da ću u skoro imati priliku videti austrougarskog, ruskog i engleskog poslanika, a neću propustiti javiti Vam odmah ako što od njih budem saznao.

M. J. Milićević

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-VII, pov. br. 187.

511

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj — Atina
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd[*]

Pov. br. 8. 29. I/. 11, II

Na jučerašnjem svome sastanku sa Ministrom Inostranih Dela, koji je toga dana primao u Ministarstvu šefove stranih misija, ja sam pre svega saopštio g. Romanosu sastav nove Kraljevske

[*] Na adresu ministra Pašića.

Vlade. Ministar me je raspitivao o pojedinim ličnostima novog Kabineta a na prvom mestu o Vama, kome je poverena uprava naše spoljne politike. Pošto sam mu dao obaveštenja na stavljena mi pitanja, kako o uzroku odstupanja bivše vlade tako i o ličnostima koje su ušle u nov Kabinet, ja sam preokrenuo razgovor i, izvršujući nalog Vašeg predhodnika od 14. p. m. PP№ = 177, demantovao sam pronesene vesti o tobožnjem spremanju i organizaciji srpskih revolucionarnih četa koje bi, čak sa znanjem Kraljevske Vlade, imale na proleće da upadnu u Makedoniju i Staru Srbiju. Tom sam prilikom dao Ministru uverenje da je Kraljevska Vlada, kojoj je istinski bilo stalo do toga da se austro-ruski program o reformama što skorije i što potpunije izvede, bila preduzela potrebne mere da stane na put svima eventualnim pokušajima kojima bi se išlo bilo na to da se na granici poremeti mir, bilo da na ma koji način omete izvođenje reformne akcije. Zauzeta velikim domaćim poslovima, a na prvom mestu konsolidovanjem svojih finansija, Srbiji je, rekoh, potreban mir i sve dokle god ne bude pretila kakva opasnost njenim nacionalnim interesima u Staroj Srbiji i Makedoniji ona će biti poslednja koja će narušiti taj mir. Uverena pak da će izvođenje reformnog programa doprineti stvarnom poboljšanju stanja tamošnjih hrišćana, među kojima ona broji tolike svoje sunarodnike, čija joj sudbina na srcu leži, Srbija će, koliko to od nje bude zavisilo, potpomoći akciju reformnih Sila. Ministar, koji je vrlo povoljno primio ovu izjavu, koja se potpuno slaže sa pogledima grčke vlade i odgovara njenoj težnji da se na Balkanu očuva mir; reče mi kako će biti sretan da čuje da će i nova Kraljevska Vlada biti zadahnuta istim idejama i da će sledstveno, u pitanju o reformama i u držanju Srbije, produžiti isti pravac. Istina, odgovorih Ministru, da ja još nisam dobio uobičajeni cirkular u kome Ministar Inostranih Dela izlaže Vladin program, ali sam ipak uveren da će se u spoljnoj politici i nova Vlada pridržavati istog pravca, prvo zato, što se general Grujić i dalje nalazi na čelu novog Kabineta i drugo, što je spoljna politika poverena Vama, Gospodine Ministre, t.j. rekoh, državniku posve obazrivom i punog iskustva, koji se neće dati zavesti, već će se držati jednog određenog programa.

Prekid diplomatskih odnosa između Rusije i Japana, kome je odmah sledovala i objava rata, proizveo je i ovde kao i u celom svetu vrlo jak utisak. Mržnja Grka prema Rusiji izbila je i ovog puta na površinu, i možda mnogo više no što su to i sami Grci — rusofobi želeli. U ponedeljak po varoši su cirkulisale koje kakve lažne telegrafske vesti, razume se ovde skovane, o porazu ruske flote, što je Grke do cinizma obradovalo i, da Atinjani nisu bili uvereni da je taj tako željeni poraz čist proizvod njihove imaginacije, oni bi možda i osvetlili svoje domove. Doista i suviše nepojmljiva nerazmišljenost od strane jednog naroda, inače i suviše praktičnog. Grci se mogu gorko kajati što su tako brzo zaboravili da je 1897. godine dalje prodiranje pobedonosne turske vojske bilo zaustavljeno blagodareći jedino odlučnoj depeši koju je car Nikola poslao Abdul-Hamidu. Juče su dva lista digla svoj glas protivu nepristojnog pisanja u štampi i još nepristojnijeg držanja usijanih glava, i upozorile su svoje sunarodnike na usluge koje je Rusija učinila Grčkoj Kraljevini i koje još može učiniti, usluge, koje će Grčka može biti koliko sutra ponovo zatražiti. Istina, i ova se dva lista nisu mogla uzdržati a da ne prebace Ruskoj Vladi njeno dvolično držanje u makedonskom pitanju i da ne izliju svu žuč na panslaviste.
Izgleda mi da su Grci pogrešno shvatili situaciju stvorenoj na Balkanu rusko-japanskim ratom i da prave — izvinite me, Gospodine Ministre, za trivijalan izraz — račun bez krčmara. Neznam zbog čega oni zamišljaju, — valjda zato što im je to želja; — da će Bugarska tek sada, pošto je Rusija zauzeta na Krajnjem Istoku, razviti revolucionarnu akciju i pokušati da na Balkanu stvori opšti metež, što bi neminovno izazvalo rat između nje i Turske, i Grci već radosno gledaju kako turska vojska ulazi u Sofiju. Međutim, kad bi samo hteli da malo dublje razmisle i da malo hladnije ocenjuju događaje, Grci bi lako mogli uvideti da baš danas ima malo izgleda na ovaj rat. Bugari su i suviše uviđavni da se upuste u rat sa Turskom u momentu kad nikakvu stvarnu pomoć ne mogu očekivati od Evrope, koja je i suviše i zauzeta i zabrinuta rusko-japanskim ratom da bi imala i volje i prohteve da pored bure koja besni na Krajnjem Istoku još stvara komplikacije i na

bližnjem Istoku. Sem toga, Bugarska ne može danas računati ni na Srbiju, jer, dok Velike Sile — i to baš one, Engleska i Francuska, na čiju je intervenciju Bugarska još mogla i ponajviše računati — zauzete rusko-japanskim ratom, koji može povući za sobom nedogledne komplikacije, ne bi u slučaju tursko-bugarskog rata ni prstom mrdnule, donde bi nasigurno i najmanja oružana akcija od strane Srbije izazvala intervenciju Austrije. Dakle, u današnjim prilikama, naročito ako se stvari na Krajnjem Istoku još više zapletu, Bugarska ne može računati ni na intervenciju (stranih) Velikih Sila, ni na našu kooperaciju, i zato, manj da Bugari sasvim ne polude, nema izgleda da će Kneževina hteti da se sama samcata uhvati u koštac sa Turskom Carevinom. To bi Grci trebali da imaju na umu i da prema tome udese svoje ponašanje.

O radu u Komori nemam mnogo što šta da Vam javim. Sad su na dnevnom redu oni zakonski projekti o kojima sam imao čast govoriti u svome poslednjem izveštaju od 22. t. m. Н№r = 5 i za koje vlada vezuje svoj dalji opstanak. Kako bez povećanja državnih prihoda — poreza — nije moguće pristupiti preustrojstvu vojske i njenom naoružanju, to g. Teotokis nije hteo nikako da pristane na zahtev opozicije da se prethodno podnesu čisto vojni zakonski projekti pa tek pošto se oni usvoje da se stave na dnevni red vanredni krediti, koje vlada traži za reorganizaciju i naoružanje vojske. Gospodin Teotokis vrlo je dobro prozreo nameru opozicije koja je primorana silom današnjih prilika na Balkanskom Poluostrvu da usvoji vladine projekte o vojsci, ali, koja bi zatim nasigurno odbila njene fiskalne mere.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-III. D-III, I/4, pov. br. 205, v. pov. br. 155.

512

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji — Petrograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 26. 30. I/12. II

U prošlu sredu (28-og ov. m.) bio je uobičajeni prijem inostranih predstavnika kod grafa Lamzdorfa. Sveopšti predmet razgovora toga dana bio je „Злоба дня" rusko-japanski rat. O tome sam i ja otpočeo svoj razgovor sa grafom Lamzdorfom, izjaviv mu svoje uverenje da će se, kako u poslovima našega Istoka tako i u događajima Krajnjega Istoka, ostvariti proročanske reči kojima je Njegovo Carsko Veličanstvo završilo svoj razgovor sa mnom o novoj godini: „Дела пойдут хорошо". Graf Lamzdorf je bio vrlo prijateljski raspoložen za vreme celoga razgovora i govoreći mi o događajima azijskim, bio je veoma spokojan, čak i veseo, i ubeđen je da će Japanci „dobiti dobru lekciju".
Zatim je graf Lamzdorf počeo sam govoriti o Makedoniji, naglasiv kako se sad na prvom mestu treba brinuti da se reorganizacija žandarmerije što pre izvede. Ja sam na to primetio, da sam i sam došao do istog zaključka, čitajući izveštaje naših konsula iz Makedonije, i da je zaista preka potreba da se reorganizacija makedonske žandarmerije izvede što pre, najdalje do proleća, jer će se samo na taj način stanovništvo osetiti koliko-toliko zaštićeno. Graf Lamzdorf mi je saopštio, da je on o tome razgovarao, istoga dana, i s austrijskim ambasadorom, baronom Erentalom, i obratio mu pažnju na tu hitnu potrebu.
Ja sam, posle toga, upitao grafa Lamzdorfa, da li ima mesta bojazni da posledice ovoga ratovanja, u koje je Rusija protiv svoje volje uvučena, ne budu imale štetan uticaj na političke poslove u

Evropi i da ne izazovu zaplete koji bi bili neprijatni po balkanske narode. Na to sam dobio odgovor: *da treba da budemo spokojni jer ruski Car u Evropi raspolaže vojskom od tri miliona*. Pri rastanku, graf Lamzdorf me je upitao, jesmo li zadovoljni izborom skopljanskoga mitropolita? Graf Lamzdorf je zebao da se i ovoga puta posao oko toga pitanja ne otegne kao što je bilo s Firmilijanom. Ja sam mu izjavio našu zahvalnost, deleći s njime osećaj zajedničke satisfakcije što nam je ovako povoljnim i brzim rešenjem toga pitanja, skinuta jedna velika briga u današnjim prilikama.

Dr M. Spalajković

Original AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-VII, pov, br. 219.

513

Otomanska banka — Pariz
Poslanstvu Kraljevine Srbije u Parizu[*]

Banque Impériale
Ottomane
7. Rue Meyecbeer
Paris 30. I/12. II

Monsieur le Chargé d'Affaires
Me referant à votre lettre du 25 Janvier relative à la question des Chemins de for en Serbie, ainsi qu'a la réponse que j'ai eu l'honneur de vous adresser a la même date, je viens aujourd'hui vous faire savoir que je reçois de nos amis de Berlin, auxquels j'avais communiqué la correspondance susdite, une lettre par laquelle ces Messieurs me font connaitre leur sentiment sur le sujet traité. Ils nous disent que c est avec satisfaction qu'ils ont appris que le Gouvernement Royal était disposé a réserver le meilleur acceuil a une mission que notre groupe pourrait envoyer en Serbie pour étudier cette question.
Ils ajoutent qu'ils sont tout disposés à s'associer à nous dans cette affaire, et ils oonsidèrent, avec nous, que la création des nouvelles lignes serait une oeuvre utile, devant avoir pour effet d'aider largement au développement des progrés économiques de la Serbie.
Cependant, tout en admettant ce principe, il leur parrait, pour certaines raisons, que le moment n'est pas opportun pour envoyer immédiatement une mission d'étude, et ils proposent d'en retarder un peu l'envoi, je me refère sur ce point a ce que jai eu l'honneur de vous dire verbalement.
J'ai cru devoir porter a votre oonnaissance cette communication que je viens de recevoir, et vous prie d'agréer, Monsieur le Chargé d'affaires, l'assurance de ma haute considération.

P. Naville

Kopija. AS, MID, PO, 1904, F-II, D-VIII, Ž/23, pov. br. 2524.

514

Diplomatsko predstavništvo Kraljevine Srbije u Bugarskoj — Sofija

[*] Na adresu otpravnika poslova Mihaila Popovića.

Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd[*]

Pov. br. 33. 31. I/13. II

Rat Rusije sa Japanom koliko je mnogo iznenadio sve ovdašnje političke krugove toliko je isto, ako ne još i više, bacio u brigu. To se primećuje i po pisanju listova ovdašnjih koji su blizu vladi sadašnjoj u Bugarskoj, na pr. "Večernje Pošte" kao i po pisanju onih koji vode opoziciju a i po razgovorima koje sam imao od ova tri četiri dana. Svi se oni slažu u tome da ovo proleće može biti obilato krupnim i sudbonosnim događajima za Bugarsku. Pa i vladin list „Нови Вјекь" koji je napisao prilikom prvih neprijateljstava na dalekom Istoku jedan gotovo ciničan članak o ratu Rusije s Japanom, iza kojega se krije zluradost, — koji je do juče sa "Večernjom Poštom" neštedimice napadao na Sultana i sama vlada jako su se uozbiljili. Zabrinutost današnje vlade nije bez osnova. Raspoloženje u Jildizu za rat otima maha iako je Sultan vrlo miroljubiv; raspoloženje za rat u rumelijskim vilajetima Turske Carevine vrlo je jako; na granici bugarskoj, na granici koja je najmanje zaštićena i vojskom i utvrđenjima, od strane Jedrena i Mustafa paše i Kirluči, po tvrđenju g. Rače Petrova, ima 30 bataljona pešaka, 25 eskadrona konjice turske, s ostalim rodovima oružja oko 30.000 ljudi (Biće da je ovo preterano — imaće na toj strani oko 15.000 turskih vojnika); prikupljanje vojske turske prema Dubnici i Ćustendilu; pojačavanje kordona duž cele granice preko koje su lanjske godine čete najviše prolazile za Maćedoniju; razne šikane koje se čine od strane turskih vlasti bugarskim trgovcima; poznata Vam afera bugarskog trgovačkog agenta u Jedrenu g. Mateeva; zli glasovi iz Jedrenskoga vilajeta i Maćedonije — sve to daje situaciji Bugarske u ovom momentu vrlo ozbiljan karakter. A da i 49.880 tako shvata situaciju posvedočiće Vam izašiljanje Hesapčijeva, bivšeg vojnog bugarskog atašea u Beogradu za otpravnika poslova sa naročitom misijom, kako je poverio g. Nenadiću činovniku Kraljevskog Zastupništva, pošto mene nije zatekao u Zastupništvu.

Kako je g. Hesapčijev malo poznat sa g. Nenadićem, mene je iznenadila njegova otvorenost u razgovoru s njime, te mislim da je interesno saopštiti Vam u celini razgovor njegov, koji po sećanju g. Nenadića glasi ovako:

„Došao sam da vidim G-na Jovanovića i da mu izjavim svoje najlepše simpatije za vašu zemlju. Ja sam proveo u Srbiji pet godina i za to vreme stekao mnogo prijatelja kako u vojnim tako i u političkim i građanskim krugovima. Zaista ja imam najprijatnijih uspomena iz Beograda. Svuda sam bio dosta dobro primljen za sve vreme moga bavljenja. Pri polasku iz Beograda Njegovo Veličanstvo Kralj blagovoleo me je primiti u audijenciju koja je trajala oko 35 minuta. Vi, g. Nenadiću imate sada Kralja sa kime se možete ponositi. Njegovo je Veličanstvo mudar gospodar, dobar slavjanin i veliki prijatelj srpsko-bugarskog sporazuma. Da ste Vi bili tada samnom, pa da vidite s kakvim oduševljenjem i otvorenim srcem On govori o srpsko-bugarskom sporazumu, napominjući mi da je danas za nas na Balkanu vrlo ozbiljna situacija i da naš spas leži jedino u zajedničkom radu. Njegovo Veličanstvo, vidim interesuje se za sve stvari koje mogu doneti i štete i koristi nama na Balkanu, i presuđuje ih onako kako to može da čini samo jedan gorešni (vatren) prijatelj srpsko-bugarskog sporazuma. Pri polasku rekao mi je Njegovo Veličanstvo Kralj da žali što odlazim i da bi se radovao kad bi me opet u Srbiji video. Ja sam Mu odgovorio da ja iz Srbije nosim najprijatnije uspomene ali da me kao vojnog atašea neće moći više videti, pošto to ostaje za mlađe ljude. Ja sam ostao očaran ovom audijencijom i kad sam pre četiri dana bio u našem ovdašnjem teatru, imao sam prilike da sa Knezom Ferdinandom za sve vreme trajanja predstave govorim samo o Srbiji. Verujte mi, g. Nenadiću da Vam sa ovim neću praviti kakvu politiku kad rečem da sam o Njegovom Veličanstvu Kralju govorio Knezu Ferdinandu sa najvećim poštovanjem i onako kako zaista može i treba da se govori o Kralju Petru, — navodeći mu kako je sa smrću pok. Kralja Aleksandra iščezlo mnogo što šta rđavog iz Srbije. Ovom mi je prilikom Knez skrenuo pažnju na raniji svoj govor samnom o pok. Kralju Aleksandru, kada mi je Knez na

[*] Na adresu ministra Nikole Pašića.

moje izvesne predloge odgovorio “da se ne može ništa s Kraljem Aleksandrom počinjati, jer je i suviše nepoverljiv, mlad itd. itd. itd." Vi već znate sve šta se u Srbiji posle ženidbe govorilo. I Knez ima najlepše mnenje o Njegovom Veličanstvu Kralju. Ja sam prekojuče bio primljen u audijenciju kod Kneza, i ovoga puta najviše sam govorio o Srbiji. Rezultat celoga moga razgovora u dva maha sa Knezom bio je taj, g. Nenadiću, što me on vraća ponova u Beograd da tamo budem otpravnik poslova naše diplomatske Agencije u naročitoj misiji.”
Sve je ovo izgovorio Hesapčijev neprekidno i na srpskom jeziku, a o svome naimenovanju za otpravnika poslova još sa naročitim ushićenjem.
„Vi vidite g. Nenadiću kolika nam opasnost grozi naročito sada kada je Rusija zauzeta sa Japanom te nam prema tome valja biti spremnim, da odbijemo sve ono što bi išlo na našu zaludu, a naročito da ne dozvolimo austrijskom prodiranju na Balkan. Ja sam primetio da kod vas, od dve godine na ovamo, jako strahuju od toga, a kod nas se to sad tek uviđa da za slučaj nemira u Maćedoniji sa njom može biti ono isto što i s Bosnom. Ja sam dobar prijatelj srpsko-bugarskog sporazuma i Visočanstvo valjda je to u meni uvideo kad me ponova vraća u Srbiju. Kod vas u Beogradu izvesni krugovi greše kad misle da bugarski vladalac vodi neku austrijsku politiku i da je to donekle potvrdio dovođenjem sadašnjeg Kabineta. Za veliko je ščastije (sreću) te se danas na upravi u Bugarskoj ne nalazi kakvo rusofilsko Ministarstvo kad je Rusija toliko okupirana, a Knez nema računa ako mu je stalo do slave i veličine Bugarske da vodi kakvu germansku politiku. On vodi pravu i čisto bugarsku politiku“. Kad mu je g. Nenadić odgovorio, da su o tome ovde pisale pojedine novine objašnjavajući pad Danevljevog kabineta, Hesapčijev je odgovorio — "da ne treba slušati šta opozicija govori i piše. Kabineti se i ljudi u njima mogu menjati ali Knez upravlja politikom.”
Govoreći o ranijem spremanju terena za srpsko-bugarski sporazumni rad u maćedonskom pitanju, g. Nenadić mu je rekao da su se tome zahtevu, u svoje vreme, naši najugledniji listovi „Narod”, „Ustavna Srbija”, „Trgovački glasnik” odazvali, ali da su njihove kolege: „Večernja Pošta“ i „Dnevnik” za to vreme donosili, vadeći iz nemačkih novina, masu neistinitih stvari i sve drugo što bi moglo uditi Srbijinom ugledu, i predstaviti što gore stanje u Srbiji naročito posle 29. maja. I na ovo mu je on odgovorio „da na takvo pisanje ne treba obraćati pažnju, pošto su ova dva pomenuta lista od svojih redakcija pretvorili obične dućane pa ko više plati; a njihovi sopstvenici sasvim su nepoznati ljudi, dok je sasvim drugo sa urednicima „Naroda”, “Ustavne Srbije" i „Trgovačkog glasnika."
Govoreći o oficirskom pitanju kod nas, on je rekao da će se ono pod mudrom upravom Kraljevom i sadanje vlade, vrlo brzo i mirno svršiti. „Vi se morate g. Nenadiću što pre osloboditi Vašeg rđavog komšije Austrije kojoj ide u račun da u Srbiji ne budu redovne prilike. Družeći se, za vreme moga boravka u Beogradu, sa činovnicima austrougarske legacije u Beogradu, oni su mi otvoreno govorili posle 29. maja da oni najviše računa imadu podržavati neredovno stanje u Beogradu - Srbiji.”
Ja sam tražio g. Hesapčijeva u njegovu stanu da bih što bliže doznao, ali ga ne mogoh naći. Saopštavajući Vam ovo, Gospodine Ministre, čast mi je izvestiti Vas da mi je sinoć upućen akt sa strane G. Ministra Inostranih Dela o postavljanju g. Hesapčijeva za otpravnika poslova u Beogradu. G. Petrov juče na primanju u Ministarstvu Inostranih Dela, mi o tome nije ništa pominjao, a sećam se da mi je pre tri nedelje govorio da je velika potreba službe izazvala opozivanje g. Hesapčijeva i naimenovanje za šefa Generalštaba Plovdivske divizije.

Jov. M. Jovanović

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-VII, pov. br. 207.

Jovan Gerić, član srpske crkveno-školske opštinske uprave - Peć
Svetogorskom monahu Arseniju iz Rusije — Visoki Dečani

31. I/13. II

Visokoprepodobnom Ocu Arseniju
U Manastiru Visoke Dečane!

Primijo sam Vaše poštovano pismo od istog datuma po Đorđa, i razumeo što pišete. Prvo, milo nam je kad ste zdravo i mi smo fala Bogu svi zdravo.
Po Filipa Krstića iz sela Dečana poslao sam jedno pismo od Efendije iz Prizrena i jedno od Popadića iz Mitrovice, za koja se nadam da ste primili.
Za brašno koje naređujete da se uzme od Jovana Šutovića, uzeo sam 10 vreća koje Vam i praćamo, po istog praćam 1 kacu sira koja je došla iz Mitrovice, poručene stvari date su za sluge u gorijoč.
Oče i Brate Arsenije, doznao sam od pouzdane strane, da su nekolicina od naših ne hrišćana namestili, sa Imer Kolčakom, da on ubije tebe. Taj isti Imer Kolčak ranio je Niku Mitovića na 7 mesta, pa je došao tamo da uradi nesreću; jer, rekao mu pop Đorđe i još neki: ako ubiješ Arsenija, tebe će Srbija odmah izbaviti i još će te nagraditi.
Dakle, molim te kao brata, da se čuvaš dobro. Ono istina, Bog čuva, ali i Vi pripazite se malo a mnogo će Bog, te dao vrazi poginuti. Kako sam doznao da je pokojni Visarijon umesto Vaše poginuo, to je bilo za Vas naređeno ali Bog i pravda sačuvali Vas. Zato opet kažem: molim da se čuvate za nekoliko dana pa će u ime Boga i Carsko zdravlje, biti bolje, jer, ne mogu sve da vi pišem.
Ovde se govori i to izneo latinski fratar koji je bio u Mitrovicu kod austrijskog konzula, da će kroz mesec dana sigurno da okupira Austrija do Mitrovice sve što se zove Bosna. To dolazi do blizu i Peći, dakle, ako bude to istina, nemoj Bože grđe za nas da nam dođe nesretni Švaba komšija.
Sinoć došao je u Patrijaršiju jedan kaluđer, Jerineja, što je u bogosloviju učinio pobunu. On će ovde sedeti. Priča da je celo Ministarstvo razmenjeno; samo Sava Gruić ostao je opet za predsednika Ministarstva. Za Dečansku stvar jednako novine grde Svetu Simića; ove druge zaboravili, ali novinari sad između sebe se grde; srpska posla, tako ti je.
Mnogo smo se zabrinuli što je Rusija sa Japanom zaratila, jer, bojimo se da Engleska i još koji ne pomognu Japanu, ali Bog je jak i treba svi Sloveni što smo da se molimo Bogu, da pomogne Bog našoj majci Rusiji, da pobedi svoje neprijatelje.
Ovde je za sad fala Bogu dobro, samo se bojimo da se ne pokvari, jer, asker ceo ode u Đakovicu; paša još tamo je, ovde samo se čeka šta će biti u Đakovici, za zabeo još nisam govorio nikome što su isekli, jer nema se kome govoriti; istina kadija je večilj pašin, ali šta da radi kad nema askera, pa ni zaptije dosta nema, jer, i oni otišli u Đakovicu.
Za sad drugo nemam što da vi pišem. Primite iskreni pozdrav sa Otcem Partenijem. Prosimo Vam Blagoslov svi moji ukućani. Zorka moja pita kad će da dođe otac Arsenije. Još jedan iskreni pozdrav od Vašeg

S poštovanjem
Jovan Z. Gerić

Original. AS, MID, Konzulat Prizren.

516

Nikola Pašić, ministar inostranih dela — Beograd

Mihailu Vujiću, poslaniku u Austro-Ugarskoj — Beč

\- 1/14. II

Hvala ti na čestitanju i molim te izvini me što ti od velikog posla nisam mogao odmah odgovoriti. Tvoje pismo od 27/1 i ono drugo*, koje si za tim poslao primio sam i pažljivo pročitao. Milo mi je što sam u tvojim nazorima i idejama našao potvrdu mojih pogleda.
Iz naše kratke deklaracije, koju smo pred Skupštinu izneli i koja je primljena bez ikakve primedbe od strane cele Skupštine, mogao si videti iz onog dela koji se odnosi na spoljnu politiku, da smo istakli kao princip naše spoljne politike, održanje mira i potpomaganje onih reforama koje su Rusija i Austrija predložili. U duhu te mirne politike naglasili smo da ćemo se starati da se prijateljski odnosi dalje razvijaju.

Pašić

Privatno pismo. AS, MID, PO, 1904, F-III, D-V, I/6, pov. br. 2525.

517

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 38. 1/14. II
\- 4/11. II

U potvrdu i dopunu moga mišljenja, kojemu sam imao čast dati izraza u svom izveštaju od 29. pr. m. Pov. No. 28* o osnovanosti vesti, po kojima bi Austro-Ugarska mogla naći razloga da, koristeći se faktorom da je Rusija angažovana u oružanom sukobu sa Japanom, preduzme aktivniju radnju na Balkanu, čega se ne samo u Carigradu no i u Grčkoj boje, mogu Vas izvestiti, da sam saznao da u Rusiji imaju uverenje da će se Austro-Ugarska i dalje tačno pridržavati sporazuma s njom i da nema osnova bojazni od kakve ekspansivne politike od njene strane ili od prodiranja u Sandžaku.
Došlo mi je do znanja, da izveštaji ruskog poslanika u Beču ne daju mesta sumnji u tom pogledu i da je on uveren o lojalnom držanju Austro-Ugarske. U prilog ovakvom shvatanju idu ne samo unutrašnje prilike u Monarhiji i okolnost, koju sam u pomenutom izveštaju naglasio, da je Rusija dovoljno moćna da i pored zapleta sa Japanom ostane jak faktor u pogledu pitanja koja je interesuju u Evropi, nego i miroljubivo raspoloženje Cara Franca Josifa, koji u svojoj dubokoj starosti nije naklonjen nikakvim agresivnim i rizičnim planovima niti za njih ima energije posle mnogih gorkih iskustava u svom životu.

M. J. Milićević

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-VII, M/89, pov. br. 204, v. pov. br. 203.

518

* V. pod br. 502 i 508.

* V. pod br. 510.

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji — Rim
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 12. 1/14. II

Juče, prilikom diplomatskog prijema, imao sam ponovo dug, vrlo poverljiv i vrlo karakterističan i značajan razgovor s ministrom inostranih dela, g. Titoniem.
I ovom prilikom g. Titoni je dao izraza strahovanju, da se stvari na Balkanu jače ne zamrse, šta bi sad kad je Rusija angažovana na Krajnjem Istoku, bile daleko opasnije nego inače. U Italiji s mnogo skepticizma primaju bečke izjave o miroljubivosti i o savezničkoj lojalnosti prema Rusiji s jedne, prema Italiji s druge strane. Ako stvari na Krajnjem Istoku budu uzele takav obrt, koji je u ostalom, na žalost, najverovatniji, da Rusija radi čuvanja svojih interesa i svoje časti, moradne slati velike armije u Mandžuriju i u Koreju i moradne na to upotrebiti evropske korpuse, otkrivajući svoje zapadne granice, svi su izgledi da će Austro-Ugarska smatrati da je čas kucnuo za ostvarivanje njenih balkanskih planova. Kako pak sad stvari stoje na Balkanu, njoj ne bi bilo teško naći, ili po potrebi, i stvoriti pretekste za svoju intervenciju. Turska vodi prosto samoubilačku politiku, kad pokušava da se rusko-japanskim ratom koristi, u tom smislu što će izigrati izvođenje reforama. U Albaniji Austro-Ugarska ima neosporno pretežan uticaj i može, ako hoće, bez po muke izazvati nered i nezadovoljstvo. Balkanske države, Srbija, Butarska, Grčka, Crna Gora vuku svaka na svoju stranu. Kad bi samo one u stanju bile da se slože radi odbrane svojih opštih interesa, te da tako obrazuju jednu otpornu snagu, na koju bi se moglo računati, sve bi se još dalo možda spasti, jer takva snaga i ako ne bi sama sobom dovoljna bila da spreči invaziju tuđinsku na Balkanskom Poluostrvu, bila bi svakojako tolika da bi sebi mogla naći prijatelja i saveznika u Evropi. U daljem razgovoru ministar je izjavio, što se može smatrati kao dopuna i objašnjenje ove poslednje misli, da Italija ima na Balkanu u svemu identične interese sa interesima balkanskih država, da ona za Balkan i Balkanske probleme nema i ne može primiti druge solucije sem one koja se sadrži u formuli: Balkan balkanskim narodima. Samo, rekao je, ma koliko da su krupni naši, italijanski, interesi da se balkansko pitanje reši u tome smislu, vaš interes, interes balkanskih naroda, da tako bude još je daleko krupniji. Za nas je to pitanje prestiža, uticaja sigurnosti, našeg položaja kao velike sile, ako hoćete, ali za vas je to životno pitanje, pitanje biti ili ne biti. Prema tome, ako vi sami, balkanski narodi, ne budete u stanju da vaše sile koncentrišete u odbranu vaših interesa, onda će na prazno ostati sve simpatije koje vaša stvar ima i koje je kadra da izazove u Evropi, onda će se interesi koji su solidarni sa vašim interesima, morati rešiti da se odvoje od vas, da vas ostave vašoj sudbini, pa da traže druge putove da opasavaju sebi ono što još bude bilo za spasavanje.
Ja sam skrenuo zatim pažnju ministrovu na ono što je enigmatično u poslednjim izjavama grafa Goluhovskog i što rezerviše otvorena vrata eventualnoj intervenciji austrougarskoj i proširenju vlasti austrougarske na Balkanskom poluostrvu. Ono toliko opšte, neodređeno napominjanje Berlinskog ugovora i prava koja iz njega potiču za Evropu i Austro-Ugarsku, zvoni neugodno, budi osnovana strahovanja da se tu krije misao i o pravu okupacije „do iza Mitrovice". To je bila polazna tačka da izložim ministru sav, ne samo balkanski nego i opšti evropski značaj, koji bi imalo proširenje austrougarske okupacije na novopazarski sandžak. Ministra su moja razlaganja živo interesovala i, prateći ih neprestano znacima odobravanja, on je u jednom momentu ustao i doneo sa svoga stola kartu zapadnog dela Balkanskog poluostrva, kako bi se još bolje uneo u moje misli i razumeo detalje mojih objašnjenja. U glavnom ja sam mu predstavio kako bi okupacijom novopazarskog sandžaka i utvrđivanjem austrougarskim na Kosovu, pre svega Srbija i Crna Gora postale u pravom smislu reči dependances Austro-Ugarske, kako bi Srpstvo izgubilo tada svaki izgled na samostalnu budućnost i moralo bi se pomiriti sa sudbinom, da i ono, na primeru Hrvata, bar do boljih prilika, preda svoje interese Habzburškoj Monarhiji i unese u okvir njenog političkog programa samu svoju egzistenciju. Austro-Ugarska na Kosovu postala bi zatim neosporno gospodarem i arbanaškog jadranskog primorja i doline vardarske do Arhipelaga, i to u

tolikoj meri i u takvom smislu i obliku da bi bila prava besmislica pokušavati ma kakvim, bilo političkim bilo vojničkim merama stati tome na put, zaustaviti širenje njene vlasti, bilo prema jadranskom zapadu, bilo na jugu prema Solunu. Gospodin Titoni ne samo da je sve to usvojio, nego je još tom prilikom izjavio, kako bi Italija s najvećim zadovoljstvom videla da Srbija i Crna Gora pruže ruke jedna drugoj preko novo-pazarskoga sandžaka, te da tim u isto vreme i Srbija dobije slobodan izlaz na Jadransko more i bude zatvoren put daljem prodiranju velikih sila na Balkanskom poluostrvu sa njegove severo-zapadne strane.

Govorili smo zatim o našoj, Srbijinoj, politici u balkanskim stvarima. Ja sam izjavio g. ministru, da se sad još više no ikad težnje Srbijine svode na ovo dvoje: da se spreči da ustanak makedonski ne dobije takav karakter i takve razmere, te da bi mogli dati povod tuđinskim intervencijama pod izgovorom čuvanja mira i odbrane opštih evropskih interesa; da se postigne sporazum u cilju čuvanja opštih interesa balkanskih naroda kako protiv Turske, tako i protivu sviju drugih tuđinskih umišljaja, ako ne između sviju balkanskih hrišćanskih država, a ono bar između Srbije, Bugarske i Crne Gore. Gospodin Titoni mi je odgovorio, da Italija najsimpatičnije pozdravlja takav rad Srbijin i da će sa svoje strane učiniti sve što bude mogla, da takve namere Srbijine nađu odziva u Sofiji. I doista jutros mi je već dolazio bugarski diplomatski agent Minčović s kojim ja održavam najbolje drugarske odnose, da mi saopšti, kako mu je već juče, primiv ga posle našeg razgovora, g. Titoni govorio u tome smislu s toliko odlučnosti i insistiranja, da on smatra za dužnost izvestiti o tome ne samo svoju vladu nego i Kneza neposredno.

Najzad, raspravljajući o raznim eventualnostima koje mogu nastupiti na Balkanu, naročito ako Turska bude i na dalje pokazivala tako malo volje da ozbiljno pristupi reformama, i ako se prema tome bude videlo, da je nemoguće održati status quo i ostati na zemljištu reformnoga programa, koji su izradile Rusija i Austro-Ugarska, g. Titoni mi je, posle malog ustezanja, naglasiv da mi to govori u najvećem poverenju, izjavio: Da će Italija stajati vazda na tome stanovištu da se teritorijalnim promenama na Balkanu može pristupiti samo po rešenju sila potpisnica Berlinskog Ugovora, sakupljenih u Kongres ili Konferenciju, kao i da će Italija vazda zastupati, da na takav Kongres ili Konferenciju budu pozvane i sve balkanske države. Rekao mi je još, da isto takvo stanovište zauzimaju i Engleska i Francuska. I prema tome, njegova je nada da će se interesi balkanskih država i balkanskih naroda moći sačuvati od svake povrede u svakoj eventualnosti, ako ih same balkanske države i balkanski narodi budu umeli braniti složno i pametno, ako budu znali dovesti svoje interese u harmoniju i strpljivo čekati povoljan trenutak za rešavanje balkanskog pitanja. Minčović mi je jutros potvrdio da je, posle našeg razgovora, Titoni i njemu poverljivo saopštio ovo italijansko gledište odnosno eventualnih teritorijalnih promena na Balkanu.

Dr. M. Đ. Milovanović

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-VII, M/89, pov. br. 198.

519

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Konzulatu Kraljevine Srbije — Priština

Šifrovani telegram
PP№ 100.

Beograd, 2. februara u 6,15 po podne
Priština, 3. februara u 1,30 pre podne

Učinite i od moje strane apel na patriotizam mitropolita raško-prizrenskog i savetujte da se uzdržava od svega što bi moglo naneti štetu našem prosvetnom radu i da se u radu saobrazi s datim vam instrukcijama. U protivnom slučaju treba da je gotov plaćati sam učitelje i izdržavanje škola.

Pašić

AS, MID, Konzulat Priština.

520

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Austro-Ugarskoj — Beč
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 15. 2/15. II

Sprovodeći Vam u prilogu izveštaj G. Jeftanovića, ja se, Gospodine Ministre, koristim ovom prilikom, da Vam u dopunu moga poslednjeg izveštaja još po neke stvari do znanja dostavim. Tako sam iz dosta pouzdanoga izvora saznao, da se ruskom inicijativom (kako se to ovde sad naročito naglašava) sprema da učini zajednički korak poglavito u Carigradu i u Sofiji u duhu presije zarad održanja mira na Balkanu. Saopštenje će možda biti učinjeno i ostalim balkanskim državama, ali u tome slučaju više samo pro forma, dok se de facto ova ozbiljna zajednička austro-ruska opomena ima da odnosi na Sofiju i Carigrad.
Ovde se samo u ruskoj Ambasadi, već manje više i inače hoće podosta i lično da veruje miroljubivosti grofa Goluhovskog, ali sve pod pogodbom, da se naročito u Novo-Pazarskome Sandžaku mir održi. Inače bi, veli se, vojno-aktivna struja mogla da pretegne, a sve pod izgovorom obezbeđenja austrougarskoga poseda Bosne i Hercegovine, u kome bi se slučaju i sama aneksija imala da opravda. Francuski ambasador Markiz de Reverso saopštio mi je iz svoga poslednjega razgovora sa grofom Goluhovskim poverljivo toliko, kako ovaj i sam sad veruje da će nova, pojačana, vlada u Srbiji spolja iskreno mir održati i u zemlji stanje popraviti moći. Na primedbu Markizovu, kako je u ovim prilikama nezgodno što u Beogradu stranih poslanika nema, Goluhovski je odgovorio, kako se nada, da će se njihov povratak skorim omogućiti. Na dalju napomenu Markizovu, kako bi Srbiji nemogućno bilo, da u slučaju tursko-bugarskoga rata, i pored najbolje volje za održanjem mira, naročito kad bi životni interesi srpskoga plemena u pitanje došli, svoj prestiž žrtvuje, i sam grof Goluhovski nije mogao to poricati.
Njegova Svetost, Patrijarh Karlovački, saopštio mi je iz svojih razgovora i impresija, kako u radu delegacija tako i iz razgovora kod Goluhovskoga, da se ovde za svaki slučaj, naročito u Bosni i Hercegovini, vojnički ozbiljno spremaju, što svakojako slabo harmonira sa miroljubivošću zvaničnih izjava i uveravanja. Goluhovski mu je još naročito naglasio, kako ga je neprijatno dirnula struja neprijateljskoga držanja ovdašnje štampe prema Rusiji u ratu sa Japanom, i da joj je s toga i dao mig da se od sad od toga uzdržava.
Ovo su važnije izakulisne stvari. Ostale su već opšte poznat predmet novinarskoga pisanja.

Dr Mihailo Vujić

P. S. Jutros (3. ov. mes.) pred samu ekspediciju ovog izveštaja saznajem kako se juče po podne na berzi proneo bio glas o mobilisanju pet korpusa, kao i o tome kako se oseća pojačani vojeni pokret u Tirolu prema italijanskoj granici, isto onako kao i u Bosni i Hercegovini. Komesar berze demantovao je pri samom zaključku ove vesti, sa napomenom kako mu o tome zvanično ništa

poznato nije. Pri svem tom kursevi su ipak otišli na niže.

Dr Mihailo Vujić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-III, D-V, I/6, pov. br. 206, v. pov. br. 183.

521

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji — Petrograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 25. 2/15. II

Čast mi je izvestiti Vas da sam, na osnovu Vašeg telegrama od 31-og pr. mes. izdao ovdašnjem medicinaru g. Miloradu Velimiroviću uverenje, da mu se od strane Kraljevske Vlade ne zabranjuje da može ići sa Ruskim Crvenim Krstom na Krajnji Istok. Pomenuti đak je sin Miloša Velimirovića, sveštenika u Pirotu, i pitomac je ruskog Ministarstva Inostranih Dela.
Pošto ste Vi izvoleli dati odobrenje samo za ovaj specijalni slučaj, Kraljevskom Poslanstvu je potrebno znati kako treba da postupi i sa drugim moliocima, našim podanicima, koji takođe nisu pitomci naše države. Za sad su se još dvojica javila navodeći da su se svi njihovi drugovi (i Rusi i Bugari) zapisali u odrede koje Ruski Crveni Krst odašilje na bojište.

Dr Spalajković

Na poleđini:

Gospodinu Stojanu Novakoviću,
poslaniku u Petrogradu

Odgovarajući na pismo poverenog Vam Poslanstva, od 2. ov. m. P. N. 25, odnosno naših podanika koji bi želeli ići na Krajnji Istok na bojište, čast mi je moliti Vas da mi svaki takav specifičan slučaj izvolite saopštavati na odobrenje.

Otpravljeno 18. II 1904

Pašić

AS, MID, PO, 1904, J/84, pov. br. 217, v. pov. br. 202.

522

Generalni Konzulat Kraljevine Srbije — Skoplje
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PPN. 87. 2/15. II

Jutrošnjim mitrovačkim vozom otputovao valija s mnogo vojske u ratnoj spremi. Govori se o neredima u Đakovici. Javiću Vam odmah čim što bliže o tome budem doznao.

Ristić

Prepis telegrama. AS, MID, Konzulat Skoplje. ASANU, br. 14243.

523

Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Skoplje
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PPN. 88. 2/15. II

U đakovičkoj oblasti nered zbog nove poreze na stoku. Na Đakovicu udarili Arbanasi, zapalili kuću mal-mudira, napadali na konak; odbijeni, povukli se. Šemsi paša zaveden vođama, napadajući selo Batuše u sredini pokreta, pretrpeo poraz u četvrtak. Veza telegrafska s Đakovicom od juče jutro prekinuta.

Ristić

Prepis telegrama. AS, MID, R/25, Konzulat Skoplje. ASANU, Ostavština M. R. br. 14243.

524

Generalni konzulat Kraljevine Srbije — Skoplje
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PPN. 93. 2/15. II

Poodavno nisam pisao poverenom Vam Ministarstvu nikakav pismeni izveštaj o prilikama u ovom vilajetu. Najvažniji uzrok o tome bio je što uopšte nije imalo tako važnih pojava o kojima bi trebalo naročito pisati. Uz to, ja sam, po poslovima službe, od svog poslednjeg izveštaja dolazio upravo svakog meseca u Beograd i gospodinu vašem prethodniku imao sam čast usmeno referisati o svemu što se ovde događalo, a primao sam od njega i upute. Dva velika pitanja, koja su po svojoj važnosti zauzimala našu pažnju: smrt pokojnog mitropolita Firmilijana i izbor njegova naslednika u licu gospodina mitropolita Sevastijana bila su predmet opširnih depeša između Konsulata i Ministarstva, pa su ona neodoljivo uticala i na rad Konsulata i njegovu pažnju skretala isključivo na sebe.
I ovaj izveštaj mislim da neće biti obilat svojom sadržinom, a pišem ga povodom događaja koji su izazvali moje dve današnje depeše Vama i carigradskom Poslanstvu. Uz to pišem i što želim, radi dokumenata — usled mog, nadam se bliskog odlaska odavde — da ostavim pismena traga o događajima o kojima sam referisao, dolazeći u Beograd g. A. Nikoliću, bivšem ministru.
Iz mojih današnjih depeša, koje prilažem ovde u prepisu, videli ste da su događaji u đakovičkoj oblasti izazvali pošiljanje vojske tamo i lično prisustvo valijino. Prema danas pocrpljenim izveštajima, za koje mislim da su tačni, događaj se desio ovako:
Arbanasi u đakovičkoj nahiji u više mahova su izjavljivali svoje nezadovoljstvo protivu poreze jesenas uvedene na stoku. Pre nekoliko dana Arbanasi iz sela Batuša, u đakovičkoj Malesiji, tražili su od đakovičkog kajmakama da se depešom mogu žaliti i Sultanu i Velikom veziru i tražiti da ukine ovu porezu. Kajmakam je od valije tražio uput, i valija im je odgovorio da im to dopušta, ali da depeše ne smeju činiti utisak protesta nego molbe. Dok se kajmakam dogovarao s valijom, Šakir pašom, Šemsi paša koji se bavio u Prizrenu, na svoju ruku uzme dva bataljona iz Prizrena i još tri druga iz drugih mesta i dođe u Đakovicu. Odande krene za Batušu, leglo pokreta. Sobom je poveo nekoliko Arbanasa da mu kalauze. Ali ovi su bili neverni; izveste one u Batušu o

pohodu Šemsi paše, Batušani uz pomoć i drugih Arbanasa uhvate zasede, kalauzi navedu Šemsi pašu s vojskom na zasede i vojska pretrpi velike gubitke. Ovo je bilo u prošli četvrtak 29. pr. mes. Sam Šemsi paša je o ovom izvestio valiju. Ne zna se do danas koliki su bili gubici.
Dok se Šemsi paša lomio oko Batuše, Arbanasi Hasi (oko 150 na broju) udare na Đakovicu. U ovoj varoši garnizon je bio vrlo mali, jer mu je jedan deo sobom poveo bio Šemsi paša. Arbanasi uđu u varoš, zapale kuću Mal-mudira (finansiski činovnik) i krenu da napadnu i konak. Tu naiđu na otpor; zaptije što su se desile u konaku, oko 70, odbiju Arbanase i ovi uz pucanj iz pušaka napuste varoš. Valija je usled ovog tražio uput iz Carigrada, naglasiv da bi trebalo i on da ide u one strane. Odgovor mu je došao i on je s vojskom otputovao jutros za Ferizović. Onamo ima — tako čujem — da sačeka Said pašu (?) iz Prištine i tu da skupe deset tabora vojske pa da krenu put Đakovice.
Ovo su izveštaji koje sam prikupio do večeras. Možda će se i još što doznati sutra po dolasku mitrovičkog voza. Ako bude što važno saopštiću depešom. I g. Marković pisaće Vam svakako o ovome iz Prištine, pa će moji i njegovi izveštaji dati što tačniju sliku ovih nereda koji mogu imati i veoma ozbiljnih posledica. Arbanasi Hasi porušili su i telegraf od Đakovice i prema Prizrenu i prema Peći tako da od juče izjutra s Đakovicom nema telegrafske veze. I hrišćani a ima i Turaka koji ulaze u njihove ... da misle da je ove nerede izazvala Austrija sa svojim agentima.
Od pre kratkog vremena među komitetskim redovima Bugaraša oseća se življe kretanje isključivo u smeru prikupljanja novca, i to naročito u Tetovu. Počeli su udarati namet i na naše prve ljude, tražeći po 10, 15 i t.d. turskih lira. Na pitanje ovih šta da rade ja sam im odgovarao da novac pod raznim izgovorima nikako ne daju — ali i da ne izdaju Turcima agente komitske. Ovo sam učinio saglasno i dosadašnjim uputima Ministarstva ponovljenim i cirkularom g. Vašeg prethodnika od 12. pr. mca PPNo 153. Naši se boje da ih komite ne ubiju ako se usprotive dati novac; ja sam ih hrabrio i naročito preporučivao da novac ne daju pa im se ma šta bilo desilo. Ovakav isti savet dao im je i g. Belajev, ruski konsul, koji mi danas reče da će o oboim govoriti g. Netkovu, bugarskom trgovinskom agentu.
U držanju bugarske grupe prema našoj izgleda da ima nečega inkoherentnog. Meni se čini da vođstvo njeno nije u jednim rukama, ali ipak zato da oni i to rade unatoč mislima državne politike Kneževine Bugarske. Još nisu u stanju da kidaju sa skorašnjom prošlošću i otrgnu se od misli čiste, zvanične bugarske bugarštine. Dok s jedne strane ima pojava koje navode na misao da su ovdašnji bugaraški redovi prožeti širom idejom hrišćanskoga i slovenskoga, osećanje zajednice s onima svima koji pate i stradaju, dotle oni isti ipak moraju da odustaju od svojih postupaka i namera što se klone manifestaciji ove zajednice. U Bugara nema jedne komande, ali ima još istovetnosti osećanja bugarskog. Onde gde je ono ustupilo mesto širim idejama dovoljno je potsetiti na blisku prošlost i svaki se vraća na stare postupke. Dva-tri primera za ovo: u Velesu su Bugaraši prvi put ove godine uzeli jakog učešća u našoj svetosavskoj proslavi. Upraviteljev izveštaj o tome šiljem ovde u prepisu uz objašnjenje da se reč "drugih" — na završetku — tiče Turaka. I ovde je imalo manifestacija u smislu zajednice između naših i Bugaraša. Nekoliki đaci ovd. bugarskog pansijonata dolazili su bili o Božiću našima u naš pansijonat i ovi im vratili posetu. Ostalo je da bugarski đaci dođu u masi našima o Novoj gadini, ali je to sprečio bugarski vladika Sinesije s bugarskom opštinom i svakako s znanjem g. Netkova. Vaspitača su čak i prekoreli što je dopustio sastajanje. Prestavnici dakle zvanične bugarštine nežele zbliženje. I ovdašnji Turci su se ovom izmenom posete interesovali poput onih „drugih" u Velesu i vilajetski se dragoman, naravno po uputu iz konaka, raspitivao kod mene o značaju ove pojave. Ja sam mu je objasnio onako kako je za nas valjalo.
Dok je ovako u Skoplju i Velesu, dve jake tvrdinje bugarštine, dotle u Ratevu (maleška oblast) Bugaraši čine pritisak na naše ljude i pretnjama su uspeli te je broj đaka od 32 spao na 5—6. Neki su đaci otišli u bugarsku školu, drugi su ostali kod svojih kuća ne smejući ići u našu školu zbog komitetskih pretnja.
Ove sve pojave koje nama ne donose nikakve štete samo jače utvrđuju duševno raspoloženje Maćedonskih Slovena na onaj način na koji sam ga ja prestavio u svojim izveštajima iz Bitolja, i

pored toga utvrđuje tačnost misli mojih drugova i mojih o potrebi da se mi utisnemo između zvanične Bugarske i Maćedonske autonomaše. Ovi sudeći po jednom skorašnjem pismu poverenog Vam Ministarstva nalaze se sad na prelomu: da li i sad da podižu bunu ili da čekaju rezultat reformne akcije.

Da zapišem neke događaje o kojima sam usmeno referisao bio Vašem prethodniku.

U vilajetu se ne oseća apsolutno nikakvo dejstvo rada Velikih država na uvođenju reforme. Ciglo do sada uvedene reforme su u tome što su dva oficira (jedan Belgijanac i jedan Švedac) koji ovde imaju da reorganišu žandarmeriju dali zaptijama nove remenjake za fišeke. Pojasi u kojima su fišeci drže se sada o dva kajiša ukrštena preko leđa pa zakopčana spreda na pojasu. Zaptije se i toj reformi — naročito Turci — protive, i doskaču joj što otpuste kajiše pa im se remenjaci opet po starinski srozaju ispod pojasa. Policajci pak koji hodaju s patrolama po varoši moraju imati bele pamučne rukavice. To je dosadašnja reforma.

Od rada Velikih država niko pogotovu ništa ne očekuje. Cigli izuzetak čini ovdašnji austrijski konsul g. Para. On jedini gleda s pouzdanjem na budućnost i zadovoljan je sadašnjošću. Naročito naglašava korisne posledice dosadašnjeg rada u tome što oni — konsuli — kaže danas imaju pravo prestavaka kod turskih vlasti u korist ovd. hrišćana, kao da bi ovi bili njihovi podanici. Njemu je to uspeh, mada bolje od mene treba da zna onu tursku reč: laftan polaf olmaz — od reči pilav ne biva. Ruski konzul g. Belajev sa sumnjom pogleda na uspeh reformne akcije, a i sam pristaje uz tvrdnje koje su poverenom Vam Ministarstvu izneli u svojim izveštajima moji drugovi iz Soluna i Bitolja, a i ja usmeno kad sam god dolazio u Beograd: da je ovde ruski uticaj kod naroda i Turaka veoma opao, a austrijski veoma osnažio. Uz onaj veliki uzrok tome: austrijski sporazum, ovde je i put Mandelstama i Pare prošle godine mnogo time doprineo. To su opazili čak i Turci. Krajem decembra ja sam g. Nikoliću, biv. ministru, ispričao reč ovdašnjeg uglednog Muslomanina, nekadašnjeg beledije reisa Sali bega, koju mi o bajramu u decembru kaza: “ama šta se ovo učini od Rusije; zar ona ne vidi da narod sve više okreće glavu od nje i upravlja poglede na Austriju?” G. Šublije francuski vice-konsul, govorio mi je jednom da mnogo nedelja nije pisao ništa Ambasadi u Carigrad, i reče da neće pisati dokle ga god ne upitaju što ćuti. "Odgovoriću im — kaza — ne vredi mi pisati vam kad ne vodite nikakvog računa o onom što vam pišem".

Niko nema jasnih pogleda o položaju i svaki sa zebnjom pogleda u budućnost. Svi očekuju da će se u bliskim danima nešto desiti, ali niko ne zna šta, sem to što su ovi uvereni da će Austrija pokušati da se koristi zapletenošću položaja, jer je ovaj postao još zapleteniji od rusko-japanskog rata. Na glas da je rat nastao, muslimanski svet bio je veoma radostan i konsulatski dragoman pričao mi je kako se tog dana u varoši videlo više nego obično taze obrijanih Turaka. Na ovaj su, u Turaka uobičajeni način ovdašnji Turci iskazali radost što je nastao rat i u njoj se uplela Rusija, koju oni uvek smatraju za najgoreg dušmanina.

Svoje mišljenje o prilikama ja sam naročito iskazao na konferencijama o Božiću u Beogradu: da će dani krajem februara i početkom marta biti presudni po događaje, i da ovi ne treba da nas zateknu nespremne. I toga puta molio sam da se apsolutno obustavi svaki rad onih naših odbora u Vranji i Beogradu, naročito i zbog načina na koji se i vremena kad se preduzimao. Svi koji su uzeli bili učešća na tim sastancima bili su jednoglasnog mišljenja da se ovde ne radi ništa na naoružavanju naroda i bacanju četa; u tom su smislu i uputi poslani nama konsulima, ali ipak odbori na svoju ruku produžavaju rad koji samo može biti pogiban po naš narod ovde, i bez ikakve koristi kompromitovati našu državnu politiku. Meni su na pr. stizali glasovi i to potpuno pouzdani o nekom “kaluđeru” našem koji je hodao po ovim stranama i zaboravio da skine burmu s ruke; iz ličnog saznanja znam da su turske vlasti na granici u jednoj knjizi našli sliku Don Aladra Kastrijote onom velikoškolcu članu uredništva Slovenskog Juga, preporučenog mojoj pažnji, i on počeo da ovde neke jade organizira; o namerama svakog vranjskoga odbora o napadu na kuću nekoga Turčina u Kumanovskoj kazi, a nije se vodilo računa o tome da bi taj napad stao opstanka nekoliko naših sela okrajnih mesta u kom je taj Turčin; o bavljenju druga dva čoveka u ovim stranama, koji su takođe dolazili da se obaveste i „organizuju", ali nisu zaboravili poneti

sobom i austrijske general-štabne karte i revolvere i štapove — puške. Ovo nekoliko slučajeva, a saznao sam ih bez ikakve muke, navodim samo zato da pokažem da odbori ipak rade, iako je rešeno da im se to ne dopusti i da ponovo podnesem molbu sprečiti im rad na ovakav način i u ovakvom vremenu. Kad je prihvaćeno mišljenje ljudi koji bolje poznaju nevolje ovog naroda i ovdašnje prilike, onda o jednom donesenom rešenju valja voditi računa. Vezujući se za misli poslednji put napisane u mom izveštaju od 26. avgusta pr. godine PPN—1242, i na usmena saopštenja i g. Markovića, generalnog konsula i moji, od kraja decembra, ja držim da treba da ponovim gornju molbu, suviše i što mi je nedavno govoreno i o prenosu nekih bombi. Mi smo o Božiću izneli mnoge razloge svome mišljenju i besciljno je ovde ih ponavljati. Saopštiću samo onaj najglavniji, jer je on stvaran, materijalan, neodoljiv. Mi apsolutno nemamo vremena da uradimo išta ozbiljno na organizovanju i naoružavanju našeg naroda ovde, jer će nas događaji na svaki način preteći. Zašto onda izlagati i državu i narod svakojakim eventualnostima bez ikakve koristi? Onda kad je trebalo da se radi ćutalo se i oklevalo; ne treba se sad igrati vatrom osobito što to hoće da čine ljudi daleki i Ministarstvu i ovom narodu i apsolutno neupoznati s stvarnim prilikama ovde. Valja čekati događaje a biti spreman, pa ako — čemu se niko ne nada — bude mira, onda smišljati o poslovima koji nas čekaju s obzirom na današnje obličje maćedonskog pitanja.

Muslomanski je svet ovde i inače najosetljiviji prema Srbima i Srbiji. To vrlo lepo kazuje onaj primer sa uhapšenim našim ljudima iz Preševske kaze, o kome sam takođe usmeno referisao bio Ministarstvu dolazeći u Beograd. I radi toga da bih još jednim primerom pokazao ovu tursku osetljivost, i što je on stao položaja Hamdi paše kao graničnog komesara i što želim da zabeležim i još jednu uslugu koju nam je učinio ruski konsul g. Belajev, ovde hoću i napismeno da prepričam tu stvar.

U drugoj polovini septembra pr. god. (mislim 20-og) između sela Biljača i Bukorovca u preševskoj oblasti, vojska je ubila 12 komita. Ovo su bili ostaci jedne čete pre toga razbijene negde u oblasti Kočana. Kod poginulih četnika nađeno je bilo artija i jedno pismo u kome su bila popisana imena priličnog broja naših uglednih ljudi iz Preševske kaze. Neki od njih, četrnaestorica, bili su ubrzo posle ovog sukoba i uapšeni: učitelj u Sv. Petci Sava Igumanović, neki seljani iz Žuinca, Bratiselca i drugih sela u Pčinji. Meni je dospeo bio do ruku original tog pisma, jer je ovde bio donet i uspeo sam ga prepisati. (Ovde prilažem prepis). Ni o čemu ne sumnjajući — (tada mi čak nije pao u oči ni neobičan oblik krvave mrlje na pismu: mrlja je izgledala kao da je neko poprskao krvlju artiju, pa odmah potom preko mrlje prevukao rukom, nije dakle imalo mrlja od pokapane krvi ili mlazeva kao što bi red bio) — a obrativši pažnju isključivo na neobični jezik i pravopis ovog pisma, ja sam poslao poruku u pismu imenovanim a još nepohapšenim ljudima da se paze, i uspem da se to pismo ovde ne prevodi, ne znajući takođe da je ono već bilo prevedeno u Preševu i to za vojnu vlast. Ovde se međutim raznosio glas da su poginuli četnici srpske komite. U nekoliko mahova ja sam govorio valiji, razbijao glasove o našim komitama i koliko se moglo nastojavao na puštanju ovih ljudi. Docnije, 19-og oktobra doznam da je neki Šefki beg, muhadžiri, iz Vranje, nastanjen u Bujanovcu (on zna i da čita i da piše srpski) govorio nekim našim ljudima u Bujanovcu, kako su Preševčani uapšeni na osnovu pisma koje je on — Šefki beg — pisao; kako će i drugi neki biti poapšeni samo se čeka odgovor od Hamdi paše; kako je on — Šefki beg — *morao pisati to pismo po zapovesti jednog oficira, pa je molio naše ljude da ga ne osuđuju za to.*

Čim sam ovo čuo, meni je odmah stvar bila jasna; bio sam načisto da je sve ovo Hamdi pašina intriga, koju sam sebi ovako rekonstruisao: Hamdi paša je najrevnosnije širio glasove o postojanju naših komita. Njih je on širio pod uticajem onih mutnih i nejasnih vesti o radu vranjskog odbora s g. Rafajlovićem kapetanom na čelu; on je znao i osećao da se nešto radi kao što se i radilo, slao je u Carigrad raporte u tome smislu ali stvarnih dokaza nije imao. Oni su mu bili potrebni, i da bi ih stvorio, poslužio se pogibijom one četice od 20. septembra. Po njegovoj naredbi preko izvesnog oficira Šefki beg je napisao ono pismo, naročito ga umrljali krvlju, ko zna čijom i udešeno je kao da je ono nađeno u jednog poginulog četnika. Ovim je Hamdi paša mislio i

neporečno utvrditi tačnost svojih izveštaja i obezglaviti naš narod u Preševskoj kazi, bacivši u zatvor njegove prve ljude. Pominjem i to da je istragu u prvo vreme vodila vojna vlast i jedva smo sa g. Belajevom uspeli da se ona prenese kod državnog tužioca.
Ostalo mi je raditi ne samo na oslobođenju zatvorenih, nego i na uklanjanju Hamdi paše, koji nam je kao granični komesar bio veoma nezgodan. Još odmah po svom dolasku ovde, ja sam uputio naše činovnike na granici da se okanu pisati po novinama protivu Hamdi paše, jer je ovaj sve te dopise brižljivo isecao i slao u Jildiz u dokaz svoje dobre službe. Usled ove njegove igre s ovim pismom, ja sam bio načisto s time da protivu Hamdi paše treba da radi ruka jača od naše i manje zainteresovana i obratim se za pomoć g. Belajevu. Uz saopštenje da sâm valija, Šakir paša oseća tegobe rada Hamdi pašina, jer je ovaj zagonio se i u valine poslove pišući pravo u Palatu, ja g. Belajeva upoznam s celom stvari i dam mu prepise i Šefki begova pisma i pisma što sam dobio o Šefki begovoj ispostavi. G. Belajev je češće puta išao Šakir paši zbog ovoga, jednom čak i sa g. Parom, austrougarskim konsulom. Ambasadi je pak pisao mislim 24. novembra pismo u kome je opširno izneo sav nedopušteni rad Hamdi paše protivu nas i naših ljudi, odbio glasove o prelazu naših četa, a njih je najviše širio Hamdi paša, upoznao Ambasadu u potpunosti s ovom igrom i pismom i tražio posredovanje Ambasade protivu ovog nezgodnog čoveka. G. Belajev mi je krajem novembra čitao koncept svog pisma, a ja sam mu u prvoj polovini decembra bio muštulugdžija za i za nj prijatan glas da je Hamdi paša smenjen. Kad sam jedne večeri bio kod valije o Ramazanu, on mi je u poverenju rekao bio: da će od sada svakako biti manje glasova o srpskim komitama, jer sam — reče — dobio privatan izveštaj da je on smenjen. Izveštaj nije službeni i zato molim da o tome još nikom ne govorite. Šakir paša nije pomenuo ime, jer je u sobi imalo drugih ljudi, a kako smo pre toga govorili o držanju Hamdi paše i prema nama uopšte a naročito u ovoj preševskoj stvari, razumeo sam da je on i smenjen, ili kako reče Šakir paša destitué! Kad je posle toga došao i službeni izveštaj o ovome, valija je u konaku nekim Turcima govorio da je Hamdi paša smenjen zbog svog infamnog postupka u preševskom pitanju.
Od zatvorene četrnaestorice pušteno je iz zatvora posle toga njih desetorica, a četvorica su zadržana da se vidi da li su onoj četvorici nosili hranu pod moranje ili drage volje: "Ako su, rekao mi je Šakir paša to činili pod moranje, onda nisu krivi, i mene da uhvate komite samog u planini, morao bih ih slušati". Oni su o Božiću ispraćeni bili u Prištinu (Preševo potpada pod prištevski sandžak) i od tada o njima nemam nikakvog izveštaja. Mogu prema tome — kad se ne traži pomoć — misliti da su pušteni.

Na mesto Hamdi paše je postavljen za graničnog komesara major Izet bej i on je od izvesnog vremena već ovde.
Imam da zabeležim dve tekovine naše i jedan gubitak.
Posle duge borbe uspeli smo da u crkvi u Nikitimu (veleška oblast) dobijemo red: Nedelju dana mi, nedelju dana Bugaraši. Ovo je ovde rešeno na Bogojavljenje. Isto tako u ovom selu imalo je i naše škole, ali bez ruksat nameta, čijem je izdavanju kajmakam činio vazdan smetnje i svaki čas školu zatvarao. Iz konaka je otišla zapovest kajmakamu da školi dopusti rad i što pre pošlje mazbatu da bi se i ruksat-name moglo izdati.
U Zubovcu (gostivarska oblast) naša škola takoreći nije godinama radila. Imala je školsku zgradu, koja je bila svojina sela, a podignuta nekada prilozima iz Srbije. Kad je se jedan deo sela pre nekoliko godina odvojio od Patrijaršije i prešao Egzarhatu, vlast je usled sukoba zatvorila školu, a naša je škola radila ili bolje da kažem životarila u kući poznatoga pop Pavla. Posle velikog posta arhimandrit Sava dobio je 25. pr. mca službeni izveštaj od valije da je gostivarskom kajmakamu naređeno predati školu našima. Sinesije je i opet uložio protest. Videćemo šta će biti. Naši su zauzeli školu u koju se dosad upisalo 35 đaka.
Gubitak je — nadam se privremeno — u ovom. Prevareni od bugarske kumanovske opštine, seljani sela Beljakovca (kumanovska oblast) podneli su u drugoj polovini prošlog meseca arhoval

da prelaze Egzarhiji. Mislim da ćemo uspeti suzbiti posledice ove prevare.

Proslava Sv. Save prošla je ovde vrlo lepo i bez ikakvih smetnji od vlasti. Ova je pokušala omesti proslavu u Tetovu, ali je na zauzimanje arhimandrita Save, valija naredio da se proslavi ne smeta. Ovde su proslavi sem mene bili prisutni ruski i grčki konsul. Bugarski trgovinski agent iako pozvan nije došao pod izgovorom što mu naši profesori nisu nikad otišli u posetu. Nije prisustvovao ni zabavi u školsku korist od 31. pr. mca a poslao je prilog. Čak je zamerao g. Matvejevu, sekretaru ovd. ruskog Konsulata, što poklanja suviše pažnje ovoj srpskoj zabavi, i time veli, angažuje držanje ruskog Konsulata prema Srbima! G. Netkov bio je međutim samnom i ruskim konsulom u ovd. grčkoj školi o školskoj proslavi na Tri Jerarha. Možda je i to neka politika.
Prepis ovog pisma poslao sam svima poslanstvima, Zastupništvu u Sofiji i konzulatima po Turskoj.

Mihailo Ristić

Prepis ASANU, br. 14243.

525

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Poslanstvu Kraljevine Srbije u Turskoj — Carigrad[*]

PPN. 443. 3/16. II

Strogo poverljivo saopštenje koje ste mi učinili u pismu PPN-56, od 30 januara, ma koliko da je važno, nije me iznenadilo posle poruke koju Vam je dostavio bio g. Zinovjev preko g. M. Pećanca (PPBr. 40. od 22. januara). Ova je već poruka odavala težnju, koja je tako jasno izbila na vidik u predlogu „o obrazovanju jednoga novoga sandžaka u Staroj Srbiji, koji bi obuhvatao Prizren i pružao se dalje do iza Peći, a obuhvatio bi i Novi Pazar, Plevlje i druga mesta na toj strani". Najavljivanje barona Kaliče da austrijski oficiri komanduju žandarmerijom za Peć, Prištinu i Novi Pazar umesto ruskih, kao što se prvobitno mislilo, a naročito njegovo pozivanje na Berlinski ugovor po čijem duhu tobož treba da je austrijski uticaj merodavan baš u tim stranama, jasno je pokazalo da austrougarska diplomacija ostaje verna tradicijama svoje istočne politike, u kojoj se kao njezini pomoćnici u pripremanju zemljišta za prodiranje kroz Staru Srbiju na jug javljaju Arbanasi. Protivljenje barana Kaliče da se u ovoj oblasti komanda nad žandarmerijom ne poverava stranim oficirima, a naročito ne ruskim i italijanskim, moralo je i g. Zinovjevu pasti u oči kao vrlo značajno i karakteristično za iskrenost težnja kojima se Austro-Ugarska rukovodi u reformnoj akciji. A u čem je upravo značaj toga protivljenja, to se videlo: "prvo po pristanku g. Kaliče da u tim stranama ostane žandarmerija pod komadom pouzdanih turskih oficira, a zatim i po ovom predlogu o obrazovanju zasebnog sandžaka iz ovih oblasti, *u kojima se ne bi zavodile reforme, nego bi ostalo da njome upravlja kao i dosad, samo Turska*".
Po onome što je đeneral Kalinin o ovome kazao potpukovniku Lešjaninu, izgledalo bi da je brojno stanje stanovništva muhamedanskoga i srpskoga u ovim stranama jedini razlog koji se navodi u opravdanje ovog zbilja neosnovanog predloga. Kao da zulumi koji se, kao posledica rđave turske administracije, vrše nad hrišćanima gube što od svoje nečovečnosti u slučajima, kad je manji broj onih koji su osuđeni da ih podnose!? Kad bi se ovako gledište moglo primiti kao

[*] Ovaj dopis poslat i Konzulatu u Skoplju.

opravdano, priznalo bi se većini pravo da može terorisati manjinu i reformna akcija zasnovana na Mircštetskom sporazumu, a podržavana ovim Velikim silama, izgubila bi upravo ono što joj čini moralnu osnovu, i radi čega je sa simpatijama prati ceo obrazovan svet humanih osećanja, a naročito balkanski narodi koji imaju u Turskoj svojih sunarodnika, prema čijim patnjama ne mogu da budu ravnodušni. Ovaj jedini razlog, koji se navodi u opravdanje ovoga s gledišta moralnoga, monstrualnoga predloga, sam sobom najubedljivije govori koliko je on i nepravedan i neosnovan. Njime se ide na to da se bez popravke ostavi u Staroj Srbiji i nadalje anarhično stanje, do kojega je dovela politika povlađivanja Arbanasima, vešto sugerirana Turcima baš od strane onih, koji su i ovaj predlog izneli i koji su ne jedanput dosad pokazali da u nestanku Srba iz ovih strana gledaju prvu i najglavniju pogodbu za uspeh svojih političkih planova. A nestanku Srba vodi ovo anarhično stanje, koje im je odavno već postalo do neizdržljivosti nesnosno, te moraju ako im je stalo do imanja da menjaju verom da bi ga sačuvali, a ako im je od imanja draža vera, iseljavanjem u Srbiju da traže, goli i bosi, spasa životu. Istrebljivanjem Srba iz strana koje su im klasična postojbina, ne samo što se gubi svaka osnova za naše nacionalne pretenzije da vratimo krajeve bez kojih nema srpstvu ujedinjenja, nego se strahovitim zulumima u oblastima na domak našoj granici, praćenim stalnim iseljavanjem, zadaju Kraljevskoj vladi i moralne i materijalne teškoće, sa kojima se njoj teško boriti, i koje dovode u sumnju osnovanost njezinih najboljih želja da sa susednom Carevinom živi u prijateljstvu, održavajući sa njome ispravne i srdačne susedne odnose. Ne zahteva, dakle, brzu i stvarnu popravku stanja u Staroj Srbiji samo potreba da se položaj Srba popravi bar toliko da bi se mogli održati u tim stranama, nego u politički obziri prema Srbiji i Crnoj Gori, koje se dovode u vrlo mučan položaj anarhijom u susednim oblastima. Reformnoj je akciji zadatak da, ne remeteći status quo i ne vređajući suverena prava Sultanova, projektovanim reformama popravi uopšte celokupnu administraciju i učvrsti pravni poredak, da bi se na taj način, u sva tri vilajeta (Kosovskom, Bitoljskom i Solunskom) uklonili uzroci neprestanim nemirima i bunama. Taj bi se zadatak promašio ako se reformna akcija ne bi rasprostrla i na onaj deo Kosovskog vilajeta u kome je srpski elemenat u dodiru sa arbanaškim. U tim se baš stranama najteže osećaju posledice ne samo rđave turske uprave, nego i arbanaških zuluma.

Nevolje koje trpe hrišćani u Solunskom i najvećem delu Bitoljskog vilajeta, opšte su prirode, jer se malo u čemu razlikuju od nevolja kojima su uopšte izloženi svi hrišćani u Turskoj, nalazili se oni ma u kojem delu Carstva. Srbi u Staroj Srbiji izloženi su, ne samo ovim nevoljama koje su posledica rđave uprave, nego i zulumima arbanaškim, koji su posledica anarhije, stvorene u tim stranama politikom povlađivanja Arbanasima. Ako igde, baš ovde, u Staroj Srbiji, treba brzim i efikasnim merama stati na put ovoj anarhiji, koja ne samo što čini neizdržljivim opstanak naših tamošnjih sunarodnika, nego i nama u Srbiji nanosi štete i moralne i materijalne, koje ne možemo i ne smemo ravnodušno podnositi.

Prema svima ovim obzirima moralne i političke prirode, koji imperativno zahtevaju da se prilikom izvođenja reformne akcije na ove krajeve obrati najveća pažnja, ništavan je onaj jedini razlog, kao da se hoće da opravda obrazovanje zasebnoga sandžaka iz ovih krajeva u kojima bi trebala da ostane turska uprava bez ikakvih reforama. Kad je reč o potrebi da se popravi položaj hrišćana, ne sme se uzeti u obzir njihov broj, a mora se, pored ostalih okolnosti, voditi strogo računa i o obzirima prema susednim zemljama. Ostavi li se u Staroj Srbiji stanje ovakvo kakvo je, od toga bi neposredno trpeli bitni interesi i Srbije i Crne Gore, a posredno i interesi slovenske stvari na Balkanskom poluostrvu, pa s tim u svezi i interesi onih sila, koje ne mogu biti ravnodušne prema učvršćivanju austrijskog uticaja u ovim stranama. Ali i kad bi se moglo preći preko svih ovih obzira, ipak ne bi mogao izdržati kritiku ni onaj jedini razlog, kojim se pravda pokušaj da se reforme ne uvedu i u Staroj Srbiji upravo u najvažniji joj deo.

U pomenutom svom pismu, Vi mi gospodine Poslaniče, dostavljate da kao argument za podelu sandžaka služi nekakva karta austrijska izrađena u Beču, na kojoj je predstavljeno brojno stanje pojedinih narodnosti po selima i gradovima, *"a koja pokazuje, da su Srbi u tom delu Stare Srbije u manjini*". Pošto nemam pri ruci te karte, ne mogu znati kakvi su ti brojni podaci o Srbima u

ovim stranama. Ali, kad se ima na umu s jedne strane nepouzdanost turske statistike i u onim krajevima gde nije anarhija, a s druge opet anarhično stanje kakvo je u ovom delu Kosovskog vilajeta, onda se unapred može s pouzdanošću tvrditi da ti podaci nisu i ne mogu biti tačni. O tome može da posluži kao dokaz i ovaj fakat: koliko god ima izvora za statistiku stanovništva u ovim stranama, ne samo što se čak ni približno ne podudaraju, nego se i znatno razlikuju jedni od drugih. Da navedem ovome u potvrdu nekoliko primera:

U delu „Albanija i Albancitie" od dr N. Marenjina, koji je inače dosta dobar poznavalac prilika na Balkanskom poluostrvu, tvrdi se da u Kosovskom vilajetu ima oko 385.000 Arbanasa, dok Benderev tvrdi da ih nema više od 180.500; Italijanac Bianconi naprotiv misli da ih samo u Staroj Srbiji bez skopljanskog sandžaka ima 370.000. Ko ima prava mučno je potvrditi.

U Sofiji je pretprošle godine štampano delo: „Cartes Ethnographiques des vilayets Salonique, Cossovo et Monastir".

Podaci su u njemu najvećim delom iz turskih „salnameta", ispravljeni i doterivani prema podacima egzarhijskim za one krajeve gde egzarhija ima svojih pristalica. Podacima iz toga dela služili su se po svoj prilici Austrijanci praveći pomenutu svoju kartu. Sumarno uzeto prema podacima u ovom delu, u Staroj Srbiji (sandžaci prištevski, prizrenski, pećski, novopazarski i plevaljski) ima u 19 varoši i 2.123 sela svega 83.538 domova, raspoređenih prema nacionalnostima ovako:

1) 647 sela sa 11614 domova srpskih;
2) 11 varoši i 139 sela sa 14.851 domova pomešanih (Srba i druge narodnosti);
3) 5 varoši i 1216 sela sa 53.640 domova Arbanaških
4) 70 sela sa 1189 domova bošnjačkih (Srbi Muhamedanci)
5) 15 sela sa 529 doma katoličkih Arbanasa
6) 32 sela sa 1552 doma arbanaška, pomešana katolička i muhamedanska
7) 3 sela sa 140 domova čerkeskih
8) 1 selo sa 30 domova ciganskih.

Prema ovim podacima bi broj domova arbanaških bio znatno veći od broja domova srpskih. Međutim, u delu Novibazar und Kossovo (Das alte Rascien), za koje se misli da ga je pisao konsul Ippen stoji da u Staroj Srbiji ima u okrugloj sumi oko 300.000 duša, od kojih su 177.000 Muhamedanci, a Nemuhamedanci, dakle 59% prema 41%. Ali ni ovi podaci nisu pouzdani, ni bar približni pravom stanju. Pored teškoća s kojima uopšte ima da se bori svaki koji hoće da ima o čem bilo tačne statističke podatke, ovde dolazi još i — politički račun, za koji se namerno podešavaju podaci. A kako taj politički račun zahteva da se broj Srba što više umanji, na podatke o njima nikad se niko ne može pozivati, naročito kad se zna ko podatke daje.

Neka ovo poređenje posluži ovome tvrđenju kao ilustracija:

Po delu "Novibazar und Kossovo" kome je pisac austrijski diplomata, u pljevaljskom sandžaku ima svega 39.839 duša od kojih su 18.080 Muhamedanci a 21.309 Nemuhamedanci, dakle Srbi, Arbanasi, Katolici.

Po delu „Cartes Etnographiques" kome je pisac Bugarin, a izrađen je na osnovu turskih podataka, u plevaljskom sandžaku ima 59 sela sa 873 doma srpska i 7 sela sa 115 domova katoličkih Arbanasa, i u 23 sela 324 doma Srba Muhamedanaca, a u 3 varoši 1659 domova bez označenja koliko od njih pripadaju Srbima a koliko drugim narodnostima.

Po „Eparhijalniku" pok. mitropolita Dionisija, u plevaljskom sandžaku u 147 sela imali su njegovi sveštenici 2767 domova, a u 3 varoši (Plevlja, Priboj, Prijepolje) 414 domova, što čini svega srpskih domova u plevaljskom sandžaku 3179.

Razlika koju obelodanjuje ovo poređenje ogromna je i najočiglednije pokazuje ne samo nepouzdanost turskih i austrijskih podataka, nego i nameru sa kojom se broj Srba namerno umanjuje ispod polovine. Podaci u „Eparhijalniku" pok. mitropolita Dionisija ne mogu podlezati nikakvoj sumnji jer su dobiveni na osnovu iskaza njegovih sveštenika o broju domova u njihovim parohijama. Pre može biti — i ja u to imam razloga da verujem — da je broj srpskih domova umanjen, jer sveštenici namerno kazuju da su im parohije manje po broju domova da bi za manju

moriju bili odgovorni svome mitropolitu. Svaki dom plaća mitropolitu na ime morije godišnje 6 groša, što su dužni da skupljaju sveštenici. Pravi broj domova srpskih svakako je veći još nego što je i u ovom „Eparhijalniku" označeno. Vredi osim ovoga uzeti na um, da u plevaljskom sandžaku nema ni Turaka ni Arbanasa nego samo Srba Muhamedanaca, koji drugoga jezika i ne znaju osim srpskoga.

Kako je sa plevaljskim sandžakom, tako je i sa ostalim sandžacima: dok se broj domova arbanaških namerno uvećava dotle se broj domova srpskih s planom umanjuje. I zato ne treba na veru primati podatke o broju arbanaških domova, a kako stoji sa brojem srpskih domova, pokazuje približno tačno „Eparhijalnik" po kome ima:

1) u prizrenskom protoprezviteratu u 47 sela domova srpskih 1207
2) u prištev. sandžaku u 283 sela domova srpskih 5590
3) u pećskom " u 164 " " 2959
4) u novopazarskom u 381 " " 3643
5) u plevaljskom u 147 " " 2765

Svega u 1027 sela domova srpskih 16.164

Osim ovih u 19 varoši (Prizren, Gnjilane, Priština, Vučitrn, Mitrovica, Peć, N. Pazar, Sjenica, N. Varoš, Plevlje, Prijepolje, Priboj, Belo Polje, Berane, Plav, Gusinje, Đakovica, Oraovac Ferizović) ima srpskih domova — 4420, što čini svega srpskih domova u ovoj oblasti 20.584.

Kako su u ovim stranama nešto usled očuvanoga patrijarhalnoga života, a više usled anarhije u kojoj se Srbi osećaju nezaštićeni, razvijene zadruge sa velikim brojem članova, može se bez straha od preuveličavanja uzeti da na jedan dom dolazi, ne 5—6 duša, kako se to obično u Evropi uzima, nego 8—9, i onda bi se broj Srba u Staroj Srbiji kretao između 165.000 i 180.000 duša. A to u najgorem slučaju iznosi nešto manje od polovine celokupnog broja stanovništva, u kome muhamedanski živalj ne predstavljaju pravi Arbanasi i Turci, nego poarbanašeni i pomuhamedanjeni Srbi. Za Arbanase u novopazarskom i plevaljskom sandžaku i u većem delu pećskog sandžaka može se s pouzdanjem tvrditi da su ne Arbanasi nego poarbanašeni Srbi, u čijim se domovima još i danas čuva pomen o slavi i o srpskom poreklu.

Da se srpski živalj u ovim stranama s godine u godinu smanjuje, to je očevidna istina, ali je još očevidnija istina i to da je ovo umanjivanje neizbežna posledica do neizdržljivosti nesnosnoga položaja, u kome se nalazi srpski narod u ovim stranama, naročito poslednjih godina. Kad je prethodnik pok. mitropolita Dionisija, Melentije došao na raško-prizrensku mitropolitsku stolicu, samo u pećskom protoprezviteratu bilo je u selima 6.600 domova; danas ih nema ni pune 3000! Ovde se anarhija sistematski podržava politikom povlađivanja Arbanasima, koja je kao što rekoh, Turcima vešto sugerirana u doba stvaranja poznate arbanaške lige, a sa zadatkom: da se istrebe iz ovih strana Srbi koji kao kulturan elemenat predstavljaju jedinu branu nadiranju katoličke i austrijske političke propagande. Sa njihovim nestankom pada i ta jedina brana preko koje će se bujica ove propagande razliti dalje da poplavi i Maćedoniju. Bez Stare Srbije kao zaleđa ni Maćedonija se neće moći odupreti uticaju ove propagande. *Učvrsti li se Austro-Ugarska u Staroj Srbiji, odzvonilo je onda ne samo srpskom ujedinjenju — nego i slovenskoj stvari na Balkanskom poluostrvu. Za danas nema s političkog gledišta važnijeg predela od Stare Srbije i stoga su pozvani da se odupru učvršćivanju austrijskoga uticaja u njoj svi koji u širenju pangermanizma na Balkan i preko njega i u M. Aziji gledaju opasnost i za svoje interese*.

Ja se nadam, gospodine Poslaniče, da ćete unapred izloženim faktima i pogledima naći dovoljno snažnih i ubedljivih argumenata, da g. Zinovjevu pokažete jasno i očigledno zašto mi polažemo mnogo na to da se Stara Srbija ne izdvoji iz oblasti na koje po Mircštegskom dogovoru treba da se rasprostre reformna akcija. Predlog Austro-Ugarske o obrazovanju zasebnoga sandžaka, koji bi nadalje ostao pod Turskom upravom najjasnije obelodanjuje neiskreno držanje njezine diplomacije u reformnoj akciji, zadnje namere kojima se ona u svome radu rukovodi i planovi na čijem ostvarenju radi. Kako ti planovi nisu štetni samo s gledišta srpskih nego i s gledišta opštih slovenskih interesa, ja sam uveren da Vam neće biti teško uveriti g. Zinovjeva o potrebi da sa svoje strane učini sve što može da se njihovo ostvarenje osujeti. U tome poslu Vi možete računati

i na potporu francuskoga ambasadora, jer je Francuska primila na sebe dužnost da čuva od povreda ruske interese na drugim stranama, dok Rusija bude zauzeta ratom s Japanom, i potporu italijanskoga ambasadora, koji je po uverenju g. Milovanovića upućen da najodlučnije pomaže akciju svoga francuskoga kolege u ovom pravcu „jer balkanski interesi Italije ne dopuštaju da se u odsustvu ruskom dalje razvija i utvrđuje uticaj austrougarski i nemački na balkanske zemlje". Ovo je pitanje vrlo važno, za njegovo se rešenje vezuju naši najbitniji interesi, nacionalni i državni, i ja sam stoga uveren da Vi, gospodine Poslaniče, nećete žaliti ni truda ni vremena da se osujeti plan po kome se na Staru Srbiju, izdvojenu u zaseban sandžak, ne bi rasprostirala reformna akcija. Posledice kojima bi povelo ostvarenje ovoga plana, same se sobom kazuju posle onoga što sam Vam izložio u gornjim redovima, i Vama neće nedostajati jakih argumenata za nastojavanje:
1) da se uvođenjem predloženih reforama u St. Srbiji popravi nesnosno stanje u ovoj oblasti u interesu i humanosti i pravde i mira, koji ne može biti obezbeđen, ako se ne pokloni potrebna pažnja interesima Srbije i Crne Gore;
2) da se kontrola nad izvođenjem tih reforama, ako ne može biti poverena ruskim oficirima ni u kom slučaju ne poverava ni austrijskim, nego oficirima neutralnih Velikih sila, a na prvom mestu francuskim ili talijanskim.
Kraljevska će vlada s nestrpljenjem koje je i pojmljivo i opravdano očekivati izveštaje o rezultatima Vaših koraka za koje ne sumnjam da će biti i brzi i smišljeni i energični.

Generalnom Konsulatu u Skoplju šalje se prepis ovog pisma koje je gospodin Ministar inostranih dela uputio carigradskom Poslanstvu radi znanja.

4. februara 1904. god. Šef prosvetnog odeljenja
Beograd *Svet. St. Simić*

Prepis. ASANU, Zaostavština Mihaila Ristića, br. 14243.

526

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rumuniji — Bukurešt
Ministarstvu Inostranih Dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 12. 3/16. II

Na poslednjem sastanku mom sa g. Braćanom, ministrom inostranih dela, on se je vrlo živo interesovao za naš nov Kabinet i pitao me je o pojedinim ličnostima u Kabinetu, koje nije poznavao i o programu nove vlade. Kako sam ja Vaš program, onako kako je bio objavljen Narodnoj Skupštini, pročitao u "Samoupravi", to sam bio u mogućnosti da ga saopštim g. Braćanu, koji je sa svoje strane izjavio nadu, da će vlada biti u stanju i da izvrši svoj program; jer su, veli, svi izgledi da će se mir održati na Balkanu i dalje, mada se Rusija zaplela u rat sa Japanom. Ma kako da ide Rusiji na Krajnjem Istoku, ona će ipak imati i suviše moći i na Crnom Moru i na suvu da primora i Tursku i Bugarsku da ostanu na miru i da sačekaju rezultat reforama u Makedoniji. Rumunija sa poverenjem očekuje taj rezultat i samo se može radovati kad vidi da i susedna Kraljevina takođe želi miran razvitak događaja u Makedoniji.

Od kako je objavljen prekid diplomatskih odnosa, a posle otpočelo i neprijateljstvo između Rusije i Japana u svima krugovima bukureškim samo je govor o tom ratu i o posledicama koje mogu iz njega nastupiti. I rad Parlamenta, u kome se sad rešava budžet i ostala dnevna pitanja bačena su u zapećak. Sva štampa, bez obzira na partije, neprestano o toj temi piše. Kroz sve što je napisano provejava simpatija rumunska prema Japancima. Telegrami londonski i bečki u kojima se javlja o kakvoj ruskoj nedaći štampaju se uvek krupnim kurzivom i stilizovani su tako kao da su iz najautentičnijeg izvora, dok im je sve ono što ide u korist Rusa "nepouzdano", "iz nesigurnog izvora", treba da se vest potvrdi itd.
Ali ipak štampa se dobro drži prema onome šta se govori. Izuzimajući ministara, koji su naravno svesni svoga položaja, celokupno bukureško društvo otvoren je protivnik Rusije. Tu se sa najvećom zluradošću govori o porazima ruskim na moru i očekuju se i porazi na suvu. Rumuni nalaze da ruska vojska u opšte i nije tako dobra, kako se to u Evropi misli i govore kako bi Rusi propali i 1878. godine u ratu sa Turskom, da nije rumunska vojska osvojila Plevnu itd. Govore sad i o ruskoj neblagodarnosti, što su im, kao saveznicima, uzeli Besarabiju, a dali one baruštine u Dobrudži.
Ovako držanje Rumuna prema Rusiji biće, na svaki način, da je rezultat antiruske politike što se vodi u Rumuniji ovih poslednjih 25 godina, koja je učinila da su sad gotovo svi rumunski državnici prožmati mišlju: da Rumuniji predstoji opasnost jedino od Rusije. Svi smatraju da je rumunskoj nezavisnosti odzvonilo ako se silna Rusija jednom bude krenula na Carigrad, i za to baš Rumuni i žele da vide slabu i poniženu Rusiju.

Vest o mobilizaciji u Rumuniji, koju je donela beogradska „Štampa" apsolutno je neistinita. Na mobilizaciju ovde niko ne misli.

M. N. Barjaktarović

Original. AS, MID, PO, 1904, F-III, D-VII, I/8, pov. br. 218, v. pov. br. 43.

527

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Poslanstvima Kraljevine Srbije — Beč, Petrograd, Pariz, London, Sofija, Carigrad

Pov. br. 198. 4/17. II

Naš poslanik u Rimu, Dr. Milovanović imao je pre neki dan razgovor sa izvesnim italijanskim državnicima i francuskim i ruskim ambasadorom u Rimu o balkanskim događajima, i rezime svih utisaka iz tih razgovora svodi po onome kako ga je on beležio* ...
Kao što Vam je poznato iz ranijih mojih cirkulara, Kraljevska vlada je čvrsto rešena da svoje držanje dovede u potpun sklad sa reformnom akcijom Velikih Sila, i da stane na put svemu što bi moglo tu akciju sprečavati. Ali pri takvom nesebičnom držanju, Srbija zaslužuje i ima neosporna prava da se o njenim interesima ukoliko oni mogu biti dodirnuti raznim peripetijama u razvoju reformne akcije, vodi najozbiljnijeg računa i da se izbegavaju rešenja koja bi mogla biti po njih štetna.
Međutim, sinoć sam od g. Simića, poslanika u Carigradu, dobio telegram strogo poverljive

* V. pod br. 506.

sadržine, koji me je vrlo neprijatno iznenadio. Naime, g. Simić mi saopštava da je — svakojako po predlogu i nastojavanju austrougarske diplomatije — oblast žandarmerije utvrđena. Austrijanci dobijaju kaze: Kačanik, Kratovo, Kumanovo, Palanka, Skoplje. Zapadno od Kačanika zasad se neće zavoditi reforma.
Ovakav rad Austro-Ugarske suprotan je duhu sporazuma sa Rusijom i zadao bi samrtan udar ne samo našim nacionalnim i državnim nego i opštim interesima naroda na Balkanskom poluostrvu, a sem toga je protivan i interesima zemalja kojima je zadatak suzbijanje pangermanizma na Balkanu.
Kraljevska se vlada nada, prema onom razgovoru g. Milovanovića koji sam napred izložio, da Velike Sile, zainteresovane za čuvanje teritorijalnoga status quo i poboljšanje sudbine hrišćanskih podanika Sultanovih, neće ostati ravnodušnim prema ovakom radu, a i sama je već učinila u Carigradu, Petrogradu, Rimu i na Cetinju korake da se ova namera Austro-Ugarske ne ostvari. Na ovim drugim zainteresovanim državama je sad da naš rad u ovoj stvari potpomognu, i ovaj je momenat prva prilika da se osvedočimo o iskrenosti gore obeleženih uveravanja.
Ovo je samo početak, jer kad uzmemo u obzir da je Turska još sad počela da odvaja svoje sopstvene interese od opštih interesa kojima je zadahnuta reformna akcija, vrlo je verovatno da ćemo u daljem izvođenju reforama, nailaziti na više teškoća, koje ćemo morati otkloniti, tražeći sadejstvo Sila čiji su interesi na Balkanskom poluostrvu identični s našima. Za te eventualne teškoće teši nas jedna izjava italijanskog ministra inostranih dela g. Titonija, koju sam danas dobio saopštenu od g. Milovanovića. Gospodin Titoni je, opet u najvećem poverenju izjavio g. Milovanoviću da, ako bude nemoguće održati teritorijalno status quo i ostati na zemljištu reformnog programa, Italija će vazda ostati na tom stanovištu, da se teritorijalnim promenama na Balkanu može pristupiti samo po rešenju Sila, potpisnica Berlinskog ugovora, sakupljenih u Kongres ili Konferenciju, kao i da će Italija vazda zastupati misao da na takav Kongres ili Konferenciju budu pozvane sve balkanske države. Isto takvo stanovište, veli, zauzimaju i Engleska i Francuska.
Ja vam g. Poslaniče — Otpravniče poslova — saopštavam izloženo radi Vaših informacija, a u isto vreme molim Vas da se prema tome upravljate ne saopštavajući im izvore u prilikama koje Vam se budu ukazale u Vašem saobraćaju sa merodavnim faktorima.

Pašić

Koncept. AS, MID, PO, 1904, F-VI. D/VII, M/89, pov. br. 198, v. pov. br. 187.

528

Ministarstvo narodne privrede Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 2806. 4/17. II

Po svršetku drugog Srpsko-Turskog rata ostala su neka mesta u novo-oslobođenim krajevima bez naselenja, usled toga što su ih dotadašnji stanovnici — Arnauti — napustili.
U ta napuštena mesta još onda su otpočeli se naseljavati ljudi sa raznih krajeva Srpstva, kad pojedinci, kad u većem broju, i to je trajalo sve do danas.
Novi naseljenici pozauzimali su s početka sva bolja mesta, a docnijima ostajala su sve lošija. Onamošnje kraljevske vlasti neprestano podnose izveštaje da za dalje naseljavanje nema mesta, a međutim dolazak naseljenika još traje, naročito iz Crne Gore, mada je ranije učinjen korak (moj prethodnik poverljivim pismom još od 8. septembra 1902. god. molio Vašeg prethodnika da podejstvuje) da se taj pridolazak prekine.

No od prošle jeseni broj doseljenika iz Crne Gore poglavito iz okoline Nikšića i sa Grahova, otpočeo je da raste naglo. Neki dolaze u ime svoje i ostaloga bratstva od više kuća, da se prvo uvere ima li mesta i gde za naseljenje, a ima ih da dolaze sa celom porodicom i traže odmah da se nasele, mada nigde više nema nezauzetih mesta, koja za naselenje podnose, i koja su za to do tada bila određena.
Našavši se tako bez krova i sredstava za život sa svojom nejači, svako s porodicama došavši doseljenici pored toga što se izlažu svima nezgodama i opasnostima, pogoršavaju samo svojim prisustvom i inače još rovito stanje ranijim naseljenicima a za sebe ne nalaze ni trajnog ni privremenog izlaza, te padaju u očajanje, u kome je teško naći im pomoći.
Mnogi koji su bez porodica prešli, posle dužeg tumaranja po onim sirotinjskim krajevima vraćaju se od kuda su i došli.
Sudeći po tome što se ti novi naseljenici s dana na dan pojavljuju u sve većem broju, mora se uzeti pre da je u mestima iz kojih dolaze ovladala manija za seobom, nego li krajnja nužda, kojom oni to ovde pravdaju, jer je nemogućno s obzirom na njihovu raznovrsnu pojavu, pretpostaviti, da ih kakve druge jednake pobude gone, da tako na prečac napuštaju u tolikim masama svoja dosadašnja ognjišta.
Da bi se prekratile teškoće, koje novi naseljenici stvaraju na prvom mestu sebi, a zatim ranijim naseljenicima i vlastima, koje pri svoj dobroj volji nisu u stanju da im pomognu, kad se nađu ostavljeni sebi pod vedrim nebom, ja Vas, gospodine ministre, molim, da biste izvoleli poraditi kod Knj. Crnogorske vlade da se prestane sa izdavanjem pasoša onim državljanima Crne Gore koji polaze odonud u cilju traženja mesta za naseljenje u Srbiji, i da se i inače posavetuju da svoju otadžbinu olako ne napuštaju, jer ne samo da su sve do sad po zakonu određena mesta za naseljavanje popunjena, nego se i znatan broj do sad došavših ljudi mora vratiti sa nedostatka prostora za dalje naseljavanje.

Ministar narodne privrede
Dr. Svet. Radovanović

Original. AS, MID, PO, 1905, F-IX, D-VIII, II/114, pov. br. 296, v. pov. br. 279.

529

Ministarstvo inostranih dela Kneževine Crne Gore — Cetinje
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

\- 4/1/. 11

TELEGRAM
Otpravljen sa Cetinja u (?) sati 30 min. posle podne
Primljen u Beogradu u 5 sati 35 min. posle podne

Rizov, agent bugarski, pozvat telegramom da ide u Sofiju. On ima zapovest ostati koji dan u Beogradu da od Vas traži savez za uzajamnu defanzivu. Preporučujemo da se od njega čuvate.

Gavro Vuković

AS, MID, PO, 1904, F-IX, D-IV, S/95.

530

Diplomatska agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj — Sofija
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 40. 5/18. II

[...] Gospodin Petrov se zatim latio da mi kazuje ponešto iz postupanja Turaka prema slovenskome životu u Jedrenskome vilajetu (./.) kojom prilikom mi je saopštio da Turci pozivaju begunce iz toga Vilajeta da se vrate na svoja ognjišta, a, međutim, su mnoga sela begunaca naselili Turcima, kao što je i 1896. godine činjeno sa Jermenima, koji su prebegli u Rusiju posle poznatih pokolja od strane Turaka. Sem toga, neke, koji su se vratili kućama, vlasti su stale goniti i zatvarati. I na toj strani dakle neprilike. — Situaciju Vladinu čini još mučnijom i ta okolnost što je sadanja Vlada proigrala poverenje Maćedonskih agitatora, koje je lanjske godine ratobornim izjavama uzdržala od kakve veće akcije. Ove godine joj više neće verovati.
Ovu priliku sam upotrebio da sa g. R. Petrovom povedem razgovor u smislu uputstava saopštenih mi u pismu PP Br. PP Br. 4957/03. Gospodin Petrov nije hteo nikako da primi razgovor o tome pitanju, iako sam ga u dva maha navodio na tu stranu, uzimajući njegove gornje rekriminacije da potkrepim tezu o zajedničkome i sporazumnome radu balkanskih Slovena. Uvek je navraćao razgovor na smetnje koje im Turci čine, te sam najzad taj razgovor morao ostaviti, uveren da ću teško s njim moći i govoriti o potrebi da se politika Slovena balkanskih stavi na širu, slovensku osnovu, a kamo li ga još i pridobiti za nju.
Kad sam video to, ja sam onda pokušao da saznam kako misli iz ovog mučnog položaja izvući sebe i Bugarsku. Gospodin Petrov mi je tada rekao ovo: "Na dan zatvaranja Narodnog Sobranja mene je interpelisao jedan poslanik (Pasarov) povodom šikana koje se čine od Turaka našim trgovcima i sugrađanima koji prelaze u Tursku čak i s urednim pasošima, a tada sam rekao da činimo što možemo da šikana nestane, ali da ćemo ostati mirni i izbegavati sve što može dovesti od naše strane do sukoba, to mišljenje nije ni sad promenjeno!" Ako ovo bude iskreno njegovo mišljenje, onda je ono nesumnjivo vrlo mudro za današnje prilike i niko mu neće u Bugarskoj danas zameriti.

Jov. M. Jovanović

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-VII, M/89, pov. br. 224, v. pov. br. 223.

531

Diplomatska agencija Kraljevine Srbije u Bugarskoj — Sofija
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 42. 5/18. II

Izašiljanje g. Načevića u Carigrad i ovde i kod nas protumačeno je pravilno, t.j. shvaćeno je kao pokušaj sadašnjega kabineta sofijskog da se neposrednim sporazumevanjem sa Carigradom, maćedonsko pitanje povrati u stanje u kome je bilo pre sedam, osam godina, t.j. da bude pitanje čisto bugarsko, i sporazumom da dobije karakter privatnoga pitanja između Bugarske i Turske. Gospodin Petrov u svome govoru na dan 19. novembra prošle godine u N. Sobranju ovo je prećutno utvrdio. Sledbenici Stambolova nadali su se da će pretnjom i novcem moći u ovome uspeti. U tome su prevareni, jer maćedonsko pitanje, kome su Bugari dali javan karakter, ne može izgubiti to pa kad bi se Turci i Bugari sporazumeli i pogodili. G. Načević, izgleda, nije u Carigradu uspeo u svojoj misiji. Amnestija za koju je on najviše radio ne može nikako da se

provede u delo, odložena je na neodređeno vreme; ostavljam na stranu sve druge smetnje koje g. Načević nije mogao otkloniti u Carigradu. Kneževskoj Vladi, — kojoj je vrlo mučno održavati i izdržavati mnogobrojne begunce iz Jedrenskoga vilajeta i Maćedonije (ima begunaca koji prosto gladuju, jer su sredstva za njihovo izdržavanje nedovoljna i ako ovde daju mnogo na tu svrhu i Vlada i privatni; sama Vlada dala je do sad 800.000 din,); — bilo je potrebno da ima usmena ovlašćenja od svoga agenta i zato je g. Načević došao po pozivu u Sofiju, dan pre dolaska ovdašnjega turskoga komesara Ali-Faruh beja. Bio je dvaput u dugačkim audijencijama kod Kneza, a imao je i sa Vladom dugih razgovora. Bavljenje njegovo u Sofiji pokriveno je nekom tajnošću. Gospodin Načević je napr. odseo u hotel "Blgariji" i nije zapisivao ime u putničku knjigu; nikoga nije primao, nikome nije činio uobičajene posete, iz Ministarstva Inostranih Dela poslao je stranim predstavnicima posetnice.
Gospodin Načević je doneo poruku iz Carigrada da se držanje Turaka neće izmeniti nikako sve dotle dokle se ne raspuste konačno revolucionarni komiteti. Amnestija se neće naročito davati beguncima i ustanicima iz Maćedonije i Jedrenskoga vilajeta dokle bugarska vlada faktičkim rasturanjem revolucionarnih društava ne pokaže da joj je stalo do toga da mirnim putem uredi sva svoja pitanja u Turskoj. Privremeno raspuštanje vrhov. maćedonskoga komiteta, stavljanje pograničnih admin. vlasti pod komandu vojnih vlasti koje će vršiti policijsku službu duž južne granice Bugarske prema Turskoj, mogu se uzeti kao znaci da je bugarska Vlada voljna popustiti u zahtevima turskim bar privremeno.
Kakve je instrukcije dobio g. Načević odavde nisam mogao još tačno saznati. Postaraću se i to učiniti i o tome Vam podneti izveštaj.

Jov. M. Jovanović

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-VII, M/89, pov. br. 223, v. pov. br. 214.

532

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Grčkoj — Atina
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 11. 6/19. II
\- 11/24. II*

Kad bi se državni poslovi mogli svršavati sa golim rečima i kad bi za spoljne uspehe bile merodavne patriotske fraze, a ne dobro organizovana i naoružana vojska, Grčka bi, nema sumnja, mogla dosta spokojno gledati na budućnost, koja, međutim, zadaje velike brige današnjem kabinetu jer ona je danas više no ikada uvijena gustim oblacima iza kojih se krije jedna velika enigma, koja balkanskim državama ne predskazuje nikakvo dobro. Do saziva Komore samo se govorilo i pisalo o neophodnoj potrebi da se bez ikakva oklevanja pristupi preustrojstvu vojske i njenom naoružanju, pa ma sa kakvim novčanim žrtvama to bilo skopčano. Sa sviju se strana čulo i svi su listovi, pripadali oni opoziciji ili bili uz vladu, pisali kako Elenizmu preti opasnost, kako Elenizam mora izvršiti svoj istorijski zadatak, kako Grčka ne sme dozvoliti da "kolevka Elenizma (Makedonija) i dalje stenje pod igom varvara (Bugara) i t.d. Do saziva Skupštine tako se lepo govorilo i pisalo da je ovladalo opšte mišljenje da su i Grci jednom uvideli svu ozbiljnost današnje situacije i zato se s razlogom očekivalo da će skupštinari prihvatiti sa puno patriotizma i abnegacije vladine zakonske projekte, koji se odnose na preustrojstvo i naoružavanje vojske; očekivalo se da će narodni predstavnici, svesni svoje dužnosti, iskreno i sa puno odanosti

* Datum prijema u Beogradu, u MID-u, ovde označen zbog neredovne isporuke.

potpomoći vladu u izvršenju njenog teškog zadatka, kako bi Grčka, vojnički spremna i dobro naoružana, mogla smelije zagledati u budućnost i bila gotova za eventualnosti koje ova budućnost nosi.

Grčka štampa došla je malo k sebi. Pojedini listovi izjavili su u lepim člancima svoje simpatije Rusiji i istakli su usluge koje je ona učinila Grčkoj počev od 1821. godine. Izgleda da su ministarstva inostranih i unutrašnjih dela dala listovima ozbiljne savete da se okanu napadanja na Rusiju, i sad je više ne grde.
U Atini i Pire-u držana su molepstvija za pobedu ruskog oružja. U atinskoj sabornoj crkvi činodejstvovao je sam Mitropolit a molepstviju prisustvovali su Kraljica, Veliki knez Đorđe sa Velikom kneginjom Marijom (ćerka grčkog Kralja), ruski poslanik sa personalom Poslanstva, Ministar inostranih dela sa nekoliko činovnika; publike je bilo malo, dok je u Pire-u crkva bila dupkom puna.
Dva su lista vrlo oštro osudila držanje ovih molepstvija, navodeći da se Grčka ima držati strogo neutralno i prema tome ona nema da iskazuje svoje simpatije ni jednoj ni drugoj državi.
O prilikama stvorenim na Balkanu rusko-japanskim ratom, ovdašnja štampa još jednako nagađa, čini razne pretpostavke, ali još nije stvoreno jedno jako, manje ili više opšte mišljenje. Drži se da Bugarska neće smeti da zagazi u rat sa Turskom, pošto danas ne može računati ni na kakvu pomoć strane. Međutim, ima ih mnogo koji drže da će se Turska koristiti današnjim zapletima jer se njoj neće više ukazati tako pogodne okolnosti da prečisti svoje račune sa Bugarskom. Ako je pak verovati ovdašnjem turskom poslaniku, Turska neće praviti nikakve teškoće izvođenju reforama, već naprotiv, ona će pokazati svu dobru volju kako bi zadobila Velike Sile u slučaju da i pored izvođenja reforama u Makedoniji bukne ustanak, koji će ona, razume se, pripisati bugarskoj agitaciji. Porta bi u slučaju nekog ustanka, svu krivicu bacila na knjaževsku vladu, tražila bi objašnjenja i još bi više primakla svoju vojsku bugarskoj granici što bi opet primoralo bugarsku vladu da pristupi mobilizaciji svoje vojske, a kad stvari već dotle dođu onda nas od rata odvaja samo jedan korak a taj se korak mora prekoračiti silom samih prilika.
Jedan deo štampe napada Austriju, kojoj pripisuje namere da siđe ka Solunu, u što se opet u merodavnim krugovima apsolutno ne veruje. Uostalom, držanje Austrije ponajviše će zavisiti od držanja balkanskih država i mi joj ne smemo dati povoda da pod izgovorom održanja mira korakne unapred i opravda svoju naoružanu intervenciju.

J. F. Hristić

Original. AS, MID, PO, 1904, F-IV, D-III, I/4, pov. br. 250, v. pov. br. 205.

533

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Nemačkoj — Berlin
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 42. 6/19. II

Reflektorni uticaj koji rusko-japanski rat može imati na razvoj prilika na Balkanskom poluostrvu jednako je predmet pretresanja u političkom svetu. Cela štampa sa najživljim interesovanjem prati vesti koje stižu iz Bugarske i iz Turske, a isto se tako i među mojim kolegama produžavaju pretresati eventualnosti koje mogu nastupiti. I ako su vesti poslednjih dana o korektnom držanju i miroljubivim izjavama bugarske vlade registrovane i u javnim glasilima, njima se, ne da se

poreći, u opšte poklanja malo vere, i prognoze za proleće, koje nastupa, moraju se u glavnom obeležiti kao pesimističke po mir u našim stranama. U tom pogledu naročito postoji bojazan od nepredviđenih događaja i ponavljanja akcije makedonskih ustaša, a toj bojazni daje hrane i uverenje, koje se je steklo da su oni, kao i Turci skloni, da čine smetnje izvođenju predloženih reforama. Vesti o ponovljenom pokretu među Arbanasima isto tako zadaju brige.
Razume se, da se u vezi s tim poklanja i dalje velika pažnja glasovima o mogućnosti aktivnijeg držanja Austro-Ugarske, o kojima sam imao čast pisati Vam već 29. januara o. g. P. No 28, i 1. ov. m. P. No 38*. Ovamo su stigli izveštaji i o pisanju naše štampe u tom pravcu. Po informacijama, koje sam poslednjih dana imao prilike dobiti, mogu Vam saopštiti da u nemačkim vladinim krugovima u tom pogledu postoji mišljenje koje se poklapa sa onim koje sam Vam izneo u pomenutim izveštajima. Po njima, nemačka vlada nije mišljenja da austrougarska politika može naći razloga da se uputi kakvom riskantnom samostalnom akcijom. Za slučaj pak da se mir na poluostrvu poremeti i ako talasi eventualnog pokreta budu zahvatili i predele koji se graniče sa Austro-Ugarskom Monarhijom, smatra se da ne bi bila isključena mogućnost da će Austro-Ugarska naći za potrebno, radi čuvanja reda u Bosni i Hercegovini i bojeći se posledica na sopstvenom zemljištu, da pošalje vojsku u Sandžak i da vaspostavi red.

M. J. Milićević

AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-VII, M/89, pov. br. 232, v. pov. br. 224.

534

Predsedništvo Ministarskog saveta Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 93. 7/20. II

U Ministarskoj sednici od 4. tek. meseca rešeno je da se od strane Srpskog Crvenog Krsta, o državnom trošku, pošlju dva vojna lekara u ruski glavni stan na Daljnjem Istoku radi lekarske pomoći hrabrim vojnicima bratske nam ruske vojske, koji bi u sadašnjem ratu sa Japanom dopali rana.
Molim Vas, Gospodine Ministre, da o ovom rešenju izvolite izvestiti kako našeg Poslanika u Petrogradu, tako i ovdašnjeg ruskog Otpravnika Poslova s tim da se ovo dostavi do znanja Imperatorskoj Vladi i da se ona umoli da ovim izaslanicima našeg Crvenog Krsta izvoli u gornjoj celji izdejstvovati prijem u ruskoj na Daljnjem Istoku operirajućoj vojsci.

Grujić

Na poleđini:

Gospodinu Stojanu Novakoviću — Petrograd

U sednici Ministarskog Saveta od 4. ov. m. rešeno je da se od strane Srpskog Crvenog Krsta o državnom trošku ...
Izveštavajući Vas o ovom po molbi Predsednika Ministarskog Saveta čast mi je zamoliti Vas da rešenje Ministarskog Saveta izvolite dostaviti do znanja Carskoj ruskoj vladi i izdejstvovati prijem izaslanika našeg Crvenog Krsta u ruskoj na Daljnjem Istoku operirajućoj vojsci.

* V. pod br. 510 i 517.

Pašić

9. II 1904.

AS, MID, PO, 1904, F-IV, D-I, J/84, pov. br. 227, v. pov. br. 217.

535

Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd
Konzulatu Kraljevine Srbije — Priština

PP Br. 100. 9/21. II

Iz izveštaja carigradskog Poslanstva, kojim je obraćena pažnja na slučaj u Plevlju prilikom Sv. Savske proslave, saznao sam da je Veliki Vezir izdao naredbe, da se ne dira naša tamošnja gimnazija, te me stoga nije iznenadio razgovor g. B. Nikolića s Hilmi-Pašom, koji je takođe o ovoj stvari imao izveštaj iz Plevlja od Sulejman-Paše. Ali me je iznenadio u izveštaju g. Nikolića ovaj pasus: "Treba — tako je rekao Hilmi Paša — kazniti nastavnika koji je dete spremao i koji je morao voditi računa o svemu, ali mi ne znamo preko koga ga vlast može pozvati na odgovor, *jer je g. Mitropolit Nićifor, koji je za nastavu odgovoran, izjavio, prema izveštaju Mutesarifa, da on plevaljske nastavnike nije postavio i da ih ne poznaje.*"
Vaš odgovor na moju depešu, u kojem sam Vam preporučio da, baš u ovom pitanju, apelujete na patriotsku uviđavnost Njegovog V. Preosveštenstva Mitropolita Nićifora, glasio je povoljno i po njemu sam ja izveo zaključak protivan gornjoj izjavi, da je on učinio što treba da zaštiti nastavnike, koji u ovom slučaju nisu ni u koliko krivi. Ja sam u nedoumici šta da mislim, jer nikako ne mogu da pretpostavim da je Njegovo V. Preosveštenstvo mogao dati Mutesarifu jednu, a Vama drugu izjavu. Ova stvar treba svakojako da se izvede na čisto utoliko pre što ce po glasu Vašega pisma PP Br. 100 Gospodin Mitropolit Nićifor, "nikako se ne misli saobražavati u radu prosvetnom sa instrukcijama" izdatim Vam u pismu PP Br. 5177 od 2. decembra prošle godine, i što i s drugih strana, na primer iz Gnilana, dobijam izveštaje da se čak naši učitelji oglašuju za — komite!
Ovakvim držanjem Njegovog V. Preosveštenstva Mitropolita Nićifora daje se turskim vlastima povoda prema našim školama u eparhijama gde imamo Srbe mitropolite ponove ranije činjene pokušaje, da ih istrgnu ispod njihove vlasti a podvrgnu odredbama turskoga zakona o prosveti, i da uklone i gone učitelje koji im nisu po volji. Ako takve pokušaje Turci čine sad u pogledu škola egzarhijskih, mogu da ih pravdaju učešćem u revolucionom pokretu. A čime mogu da pravdaju takve pokušaje prema našim školama nego — držanjem samog Mitropolita, koji je baš pozvan da brani škole a i učitelje od mešanja turskih vlasti, protivnog privilegijama patrijaršiskim.
"Mi nismo — rekao je Hilmi Paša g. B. Nikoliću — do sad zatvarali srpske škole, a nećemo ih ni zatvarati, ali vlast treba da zna ko je za njih odgovoran, mada je meni vrlo dobro poznato ko postavlja nastavnike i ko škole izdržava." Po ovome se jasno vidi, čemu teže turske vlasti. Nije njima stalo do toga da nam škole zatvaraju, nego do toga da ih podvrgnu pod odredbe turskoga zakona o prosveti, kao što su, bez uspeha, više puta pokušavali za vreme pokojnog Mitropolita Dionisija, koji se u pitanju o školama i učiteljima saobražavao uputstvima Ministarstva, ali je opet za to znao braniti i škole i svoja prava od ovakvih pokušaja.
Preporučujem Vam, da povodom ovoga, skrenete pažnju Njegovom V. Preosveštenstvu Mitropolitu Nićiforu na ovaj fakat: naše škole u Turskoj postoje pod raznim pogodbama. U Bitoljskom i Solunskom vilajetu one se otvaraju i održavaju saglasno propisima turskih zakona o prosveti; u Skopaljskom sandžaku je većina škola otvorena pre postavljanja Srbina za Mitropolita, te u toj eparhiji nije još na čisto izveden odnos Mitropolita i turskih vlasti prema

srpskim školama; u raško-prizrenskoj eparhiji pokojni je Mitropolit Dionisije vodio borbu s Turcima, dok ih nije sasvim odbio od naših škola. Mitropolit veleško-debarski, mada je Grk po narodnosti, stara se svim silama da sebi osvoji pravo nadzora nad srpskim školama u njegovoj eparhiji iako su one otvorene saglasno turskom zakonu o prosveti, i štiti i zaklanja naše učitelje gde god mu se ukaže prilika. Naše škole i u krajevima, gde se drže na osnovu turskog zakona o prosveti, razvijaju se bez ikakvih smetnji, a kao što se iz gornjeg iskaza Hilmi-Paše vidi, turske vlasti i ne misle uopšte srpske škole zatvarati. Prema svemu ovome jasna je dužnost Njegovog V. Preosveštenstva Mitropolita Nićifora, više radi sebe i svojega ugleda, da čuva od povreda u školama stanje kakvo je nasledio, držeći se u odnosima prema Ministarstvu praktike koja ni njegovu prethodniku nije smetala. Nastavi li se protiviti poslatim Vam instrukcijama, sav rezultat toga protivljenja izići će na to, da će se naše škole i u Kosovskom vilajetu držati kao i u druga dva, ali će on, kao Mitropolit, izgubiti pravo nadzora nad njima, a sa njim ne samo ugled u narodu nego i pravo na pažnju koja mu je od strane Srbije i naših vlada u punoj meri uvek poklanjana i koju sam i ja vrlo raspoložen da mu je ukazujem. I baš s toga, imajući na umu sve obzire i interese o kojima sam dužan da vodim računa, ja i posle svega ovoga apelujem na njegovu patriotsku uviđavnost i nadam se da će se on ovom iskrenom apelu odazvati — iskrenim pristankom da se u radu saobražava sa poznatim mu instrukcijama.

Nikola P. Pašić

Original. AS, MID, Konzulat Priština.

536

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rumuniji — Bukurešt
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 14. 10/23. II

Mada u Rumuniji svi merodavni krugovi veruju da neće doći idućeg proleća do kakvog većeg zapleta na Balkanu, jer i ne sumnjaju ni najmanje u volju i snagu Rusije i Austro-Ugarske da održe mir u Makedoniji, ipak su Rumuni počeli da vrše razne vojne nabavke i staraju se da im vojska bude spremna za svaku eventualnost. (Među te pripreme vojne spada, na primer, porudžbina još jedne partije Monliherovih granata od 25.000 komada i kupovina konja u južnoj Rusiji za 1,200.000 franaka, što sve, kako se čuje, ima da bude liferovano do kraja marta t. g. Ovdašnji vojni atašei raznih poslanstava ne pridaju ovim nabavkama veliku važnost i uveravaju da je to, zbilja, samo kompletiranje vojne spreme i materijala, koji poslednjih godina u interesu štednje, nije bio obnavljan.
Prekjuče su Bugari davali u svojoj ovdašnjoj crkvi molepstvije za pobedu ruskog oružja na Krajnjem Istoku. Molepstviju je prisustvovao g. Dimitrov, diplomatski agent i bugarska kolonija. Kako rusko Poslanstvo nije davalo molepstvije i kako niko ni iz ruskog Poslanstva a kamo li iz vladinih krugova ili diplomatskog tela, nije prisustvovao ovom bugarskom molepstviju, to je ono dalo povoda raznom tumačenju i ismevanju Bugara, i mnogi poslanici nalaze da je g. Dimitrov pogrešio što je hteo da bude veći katolik od pape.

Mih. Bajraktarević

Original. AS, MID, PO, 1904, F-III, D-VII, I/8, pov. br. 264, v. pov. br. 218.

537

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Italiji — Rim
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 23. 10/23. II

Juče je u Parlamentu italijanskom pala jedna krupna i značajna reč g. Titoni-a. Poslanik Santini interpelisao je tražeći objašnjenje odnosno držanja Italije i načina kako se misle čuvati interesi Italije u ratu između Rusije i Japana. Tom prilikom dao je izraza svojoj rusofobiji izjaviv kako u interesu pravde, slobode i civilizacije treba želeti pobedu japanskom oružju. Ministar je oštro žigosao tu izjavu Santinijevu, protestvujući što su se takve misli mogle čuti u italijanskom Parlamentu, naročito baš sad *"kad italijanska vlada izmenjuje s ruskom vladom prijateljske misli i poglede" o važnim i životnim interesima.*
Čitav Parlamenat pozdravio je ove reči ministrove burnim odobravanjem, tako da je i sam Santini morao odustati od svakih daljih objašnjavanja. Dobar znak, da je javno mnenje italijansko zajedno s upravnicima politike italijanske dobro razumelo da se krupni životni interesi Italije mogu zaštititi od opasnosti koje im danas prete najbolje i najsigurnije prijateljskim sporazumom s Rusijom.
U vezi s ovim da Vam saopštim, da sam ponovo imao prilike sresti se s g. Titoni i čuti njegove misli o balkanskoj situaciji. Njegove se brige u glavnom koncentrišu na pitanje kako će se držati Rusija. On još nije siguran da se Rusija neće sporazumeti s Austro-Ugarskom i dati svoju potporu njezinim planovima. I tu leži sva opasnost kako za interese balkanskih naroda tako i za balkanske interese Italije. Istim strahovanjima dao je g. Titoni izraza i u razgovoru s *Milićević*em. Ako Rusija sama otkaže svaku solidarnost austrougarskim balkanskim planovima, ako ona sama ne bude u tom pogledu na strani Austro-Ugarske (a da i ne govorimo o tome ako bi bila protivu nje) biće lasno suzbiti Austro-Ugarsku. On svetuje s toga najživlje da Srbija i Bugarska čine sve što mogu da osiguraju sebi ruske simpatije i rusko blagovoljenje i da u Petrogradu predstave što je moguće brže i ubedljivije koliko bi njihova budućnost bila kompromitovana ako bi se dopustilo da ekspansivni smerovi austrougarski prema Kosovu budu ostvareni.

Dr M. Đ. Milovanović

Original. AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-VII, M/89, pov. br. 265, v. pov. br. 258.

538

Generalni Konzulat Kraljevine Srbije — Skoplje
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PPN. 99. 10/23. II
Strogo poverljivo

Primio sam Vaše pismo PPN = 443*. U najstrožijem poverenju francuski konsul saopštio mi je da pored toga [to je Stara Srbija isključena iz Reforme, Austro-Ugarska je tražila da njeni oficiri reorganišu žandarmeriju Skopskog sandžaka. Samo je Italija protestvovala, ali uzalud. Francuska je pristala zbog Rusije, jer, ova nije protestvovala. Francuski konsul ovo smatra kao mirnu austrougarsku okupaciju, koja bi se, misli, mogla sprečiti sporazumom između Srbije, Turske i

* V. pod br. 525.

Bugarske i ovaj notifikovao Velikim silama. Ruski konsul ništa nije znao.

Ristić

Prepis telegrama. ASANU, Ostavština M. R. br. 14243.

539

Generalni Konzulat Kraljevine Srbije — Skoplje
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

PPN. 100. 10/23. II

Cilj je ovome pismu da pokušam izvesti na čistinu pitanje o onoj našoj pustoljini u Skoplju, koja ili treba da postane zgrada u kojoj ima da bude naša muška gimnazija, ili je treba sasvim napustiti, pa da vreme uništi ono što komšiluk s nje ne bude razneo. Razumećete odmah da je reč o onom državnom imanju ovde, koje je unelo masu artije u arhive i Konzulata i Ministarstva i Carigradskog Poslanstva.

Nemam kad, a i besceljno je, da istražujem po konsulatskoj arhivi akta i prepričavam na dugačko prošlost ove naše nevolje. Kazaću onoliko koliko je potrebno da bi se razumela današnjica, i da bismo se opredelili za budućnost.

Pokojni Karić, kao Srbijin konsul ovde, pokrenut tačnim opažanjima i razumevajući one i mnoge velike zadatke koji su nas ovde čekali, predložio je i Ministarstvo je ili 1891. ili 1892. godine kupilo bilo ovde jedno poveće zemljište, na kojemu bi se imalo podići prvenstveno crkva, a potom i škola. U doba kad je učinjena ova kupovina naši podanici nisu imali prava sticati nepokretnu svojinu u Turskoj, i svojina ovog imanja na oči bila je prenesena na Goluba Janića uglednog trgovca beogradskog, koji je važio u to doba kao turski podanik. Ovo je imanje stajalo neupotrebljeno priličan niz godina, jer su nas čekali bili poslovi kud i kamo važniji i prešniji.

Jedno vreme, kad sam bio ovde prvi put s službom, ja sam privatnim pismima s nadležnim činovnicima Ministarstva pokretao bio pitanje o prenosu svojine ovog imanja na našeg podanika (u 1896 i 1897 godini) ali ništa nisam uradio. Kad je ovde pak došao g. Kurtović za generalnog konsula, on je postavio i pitanje namene ovog imanja, i postavio ga je na svoj način. Ne vodeći ni malo računa o podanstvu Goluba Janića, koje je već bilo veoma kompromitovano njegovim izborom za beogradskog poslanika u Narodnoj skupštini, mislim 1898. godine i njegovim aktivnim učešćem u raznim društvima i odborima, što su se bavili ovdašnjim poslovima (a Tursko poslanstvo vodilo je o svemu bolji račun negoli mi); ne vodeći računa i o potrebi i o mogućnosti da se svojina ovog imanja prenese na nekog nesumnjivo našeg podanika (a to je moglo da bude, jer je još 1896 godine bila ratifikovana naša Konsularna konvencija s Turskom, i naši su podanici mogli ovde sticati nepokretnu svojinu), g. Kurtović je i ovde radio onako kako samo on ume. Između ovd. Mitropolije i jednog preduzimača, naravno po uputu g. Kurtovića, bio je zaključen 1. juna 1898. godine ugovor o zidanju zgrade za gimnaziju na ovom zemljištu. Ubrzo potom počelo je i zidanje; kad, tačno ne znam, ali znam toliko da je — iako je ovo na oči bila zgrada privatnog čoveka i za privatnu potrebu, jer se krila prava namena — ipak je imalo svečanog polaganja kamena temeljca s nekim natpisom položenim u nj; imalo je molitava, uopšte imalo je svih onih ceremonija koje su tako prirasle za srce ljudima Kurtovićevih osobina, imalo bi bilo čak i litije da se njoj nije usprotivio onda mitropolitski prota, današnji arhimandrit Sava. Kada je zgrada izišla uveliko iz temelja, Turci, naravno, zabrane dalje zidanje.

Neozbiljno početo i dalje je neozbiljno rađeno. Lutanje je bilo stalno, čas da se svojina imanja prenese na Kostu Sidića ovd. našeg čoveka i turskog podanika, čas na manastir Dečane kao njegov metoh, a g. Kurtović je čak predlagao da se svojina prenese na njega — Kurtovića! Ja sam

se kamenio čitajući po neki akt o ovome, i čuda radi prilažem ovde neke u originalu. Videćete šta Kurtović piše na poleđini pisma Ministarstva od 15. maja 1902. god. PPN-716 (Prilog pod 1. u originalu) i šta opet on piše ovdašnjoj „Sv. Mitropoliji" odnosno zidanja 4. maja pr. godine PPN-711 (Prilog pod 2. opet u originalu).
Najzad je g. Kurtović otišao i nešto Konsulat, nešto Mitropolija ovde kod Hilmi paše, a najviše rad carigradskog Poslanstva kod Velikog Vezira, pridoneli su i dozvola za zidanje stigla je ovde krajem avgusta pr. godine. Pokojni mitropolit Firmilijan utisnuo se u ovo pitanje i važio kao punomoćnik Goluba Janića. Čim je dozvola došla, ja sam oslanjajući se na već postojeće odobrenje Ministarstva, nastao da se dozvola provede u delo. O tome ima moj izveštaj od 2. septembra pr. godine PPN-1243. Pogrešio sam samo što sam u tom pismu bio suviše iskren inače bi zgrada sad već bila pod krovom. Valjalo je da sam prećutao onu tegobu koju nam je učinila ona Kata što je sedela u jednoj staroj kući, na imanju našem, jer tek posle svoje depeše od 6. septembra, kojom sam molio za brz odgovor na svoje pismo PPN-1243, dobio sam 9. septembra pismo Ministarstva od 4. istog mca PPN-3586, u kome se, na jedan neobičan način, odlaže definitivno rešenje ovog pitanja (prepis tog pisma prilažem u prilogu pod 3.). I ja i Mitropolija radili smo kod Valije a druga i kod Hilmi paše, da se digne svaka smetnja. Krajem septembra ja sam otputovao bio za Beograd, zbog službenih poslova, imajući najtvrđu reč Šakir paše, valije, da će ona žena biti izgnana iz kuće, ako sama ne izađe u ostavljenom roku, i već 30. septembra Ministarstvu je g. Dragašević, pisar, u mom odsustvu, poslao depešu da je Kata isterana. Kuća srušena. Očekujem naredbu za zidanje. Molim za telegrafski odgovor što pre. Ja sam — kao što rekoh — dan dva pre toga došao bio u Beograd, i dok sam se tamo bavio bio sam spremio koncept rešenja koje je ondašnji g. Ministar trebalo da potpiše, i kojim bi se Konsulat stavio u mogućnost da zidanje ubrza, kako bi zgrada bila pod krovom bar do prošloga Mitrova dana. Iako sam očekivao da će odgovor Ministarstva doći brzo po mom povratku u Skoplje, on nije došao ni do danas, ali je došao bio Mitrov dan, kad se nije moglo ni misliti da se zidanje produži.
Ona žena, međutim, pomagana i upućivana bugarskom grupom, i dalje je produžila bila da smeta, podnoseći tužbe protivu pokojnog Mitropolita, što je porušio kuću u kojoj je ona sedela i budalasto polažući pravo svojine na imanje. Usled ovoga je g. Dragašević, pisar, u mom odsustvu i dogovorno s pokojnim Mitropolitom poslao bio u Bitolj ondašnjeg eparhijskog protu Čemerikića, da kod Hilmi paše otkloni smetnje. Od ovoga je doneo valijinu naredbu korisnu po nas. (Prilog pod 4 i 5). Dokle smo mi oklevali dotle su nas na rad požurivali sami Turci u licu i Velikog vezira i ovd. valije. Ovde prilažem (prilog pod 6.) prepis pisma Carigradskog poslanstva od 23. oktobra pr. god. PPN-1092, a valija je i meni i drugim našim ljudima govorio da hitamo s zidanjem. I sad je to činio o Sv. Savi.
Proleće već nastupa, a s njim i mogućnost da se zida. Otuda i ja pišem sad o ovom poslu. Pitanje danas ovako stoji.
Može se desiti da bugarska grupa, kroz onu ženu, i opet počne unositi zabunu u pitanje, jer ona čas tvrdi da imanje Golubovo, po zakonima Carevine, valja da bude konfiscirano, jer je Golub iseljenik. Ni u pitanju svojine ni u ovom drugom pitanju bugarska grupa ne može uspeti. Meni je zimus Golub govorio da on, iako je postao naš podanik, plaća apsolutno sve dažbine kao kad bi u Turskoj bio nastanjen kao turski podanik. Pominjem da je i samo tursko Poslanstvo u Beogradu činilo pitanje o Golubovu podanstvu. U odgovor na moje pismo od 9. oktobra pr. godine PPN-1403, uz koje sam poslao bio punomoćje da ga Golub potpiše za pokojnog Mitropolita, Ministarstvo mi je, u svom pismu od 24. oktobra PPN-4276, odgovorilo da ono „Ministarstvo nije moglo ništa učiniti, jer ovdašnje tursko Poslanstvo neće nikako da potvrdi punomoćje g. Golubu Janiću ni na srpskom ni na turskom jeziku, izgovarajući se kako mu pitanje o podanstvu g. Janića nije jasno. Ministarstvo nastojavaće da se ova stvar što pre okonča". Ministarstvo je uspelo, i, uz pismo od 5. novembra pr. godine PPN-4567 poslalo mi je ovo punomoćje. Naravno da je Poslanstvo činilo tegoba, jer je Golub prvi potpisnik onog proglasa od Mitrova dne pr. godine, upućenog Srpskom narodu da se okuplja pomoć postradalima u Staroj Srbiji i Maćedoniji (Trgovinski Glasnik broj 240 iz pr. godine).

Onomad sam poslao novo punomoćje koje Golub ima sad da izda arhimandritu Savi. Kad se Mitropolija uplela u ovo pitanje, nezgodno je sad udaljiti je.
Moje je mišljenje u ovome: Od neophodne je potrebe da se odmah, čim dopusti vreme, produži zidanje ove zgrade i dalje na Golubovo ime, bez obzira na to hoće li iskočiti kakva parnica, iz prostog razloga što su zgrade potrebne gimnaziji, i što je ovo pitanje, nezavisno od toga, postalo pitanje ugleda naše države jer je postalo već i političko pitanje. Mi ovo imanje možemo izgubiti samo onda ako bi došlo do rata između nas i Turske; ali onda kad dođu u igru politički interesi Srbije i naroda, neka bude izloženo i ovo imanje. Čim pak zgrada bude gotova, i škola u nju useljena, odmah bi valjalo preneti svojinu na koga nesumnjivo našeg podanika. Dotle, u to pitanje ne treba dirati, jer se ono vodi od strane Mitropolije u ime Golubovo. Jednovremeno s zidanjem, imalo bi se pokušati da se izvesnom sumom novaca dezinteresuje ona žena, kojoj ili moji prethodnici nisu trebali uzimati pomoć koju je nekada od nas primala (porodica njenog muža nju je potpuno zasluživala), ili kad su joj oduzeli pomoć trebali su je iz kuće isterati, i to još u početku zidanja.
Na osnovu svega ovog, molim Vas, da izvolite doneti rešenje na Moje pismo od 2. septembra pr. godine PPN-1243, o kome da budem izvešten.
Na sedam priloženih priznanica utrošena je suma od 872.59 dinara, na put prote Čemerikića u Bitolj (100 dinara) i na isplatu majstora za rad dok je vreme dopuštalo (772.59 dinara). Molim da mi se ova suma pošlje na popunu kase.
Prepis ovog pisma poslan je i Poslanstvu u Carigradu.

Ristić

Prepis. ASANU — Ostavština M. R. br. 14243.

540

Zabeleške Nikole Pašića o razgovorima sa bugarskim otpravnikom poslova pukovnikom Hesapčijevim

Beograd,
11/24 II — 19. II/3. III

Zabeleška o prvom razgovoru

\- 11/24 II

Danas pohodio sam prvi put bugarskog otpravnika poslova pukovnika Hesapčijeva i razgovarali smo o bugarsko-srpskom sporazumu za sve moguće eventualnosti.
Gospodin Hesapčijev otpočeo je govor o tome sa rečima: kako su nastale vrlo ozbiljne prilike usled rata rusko-japanskog, kako groze opasnosti balkanskim narodima i kako su sad tek vrlo pogodne prilike da se poradi na ostvarenju sporazuma između Srbije i Bugarske i t.d.
Ja sam mu odgovorio: da i ja smatram da su nastala teška vremena za balkanske narode, da smo mi, predviđajući te teške prilike koje mogu doći, davali povoda Bugarskoj (da je vreme nastalo) da se pristupi sporazumu bugarsko-srpskom, ali mi smo bili grubo odbijeni rečima Rača Petrova, koji je izjavio da je makedonsko pitanje čisto bugarsko i da o tome ne može biti ni reči o kakvom sporazumu. Mi smo se posle takvih reči povukli i rešili se da čekamo događaje pa prema njima da udesimo svoje držanje, koje bi odgovaralo našim interesima. — Sad ako Bugarska uviđa da je nastalo vreme i potreba sporazuma, onda je na nju red da se izjasni i da učini korak.
Gospodin Hesapčijev je priznao da je sve tako kako sam kazao i da i on drži, prema svemu

onome što je u prošlosti bilo, da bi trebala Bugarska da otpočne, jer ona je izjavljivala da ne traži nikakav sporazum po makedonskom pitanju. Međutim, makedonsko pitanje sad je dobilo drugi karakter, jer je prešlo razne mene, i sad ono nije bugarsko već tako reći slovensko, srpsko-bugarsko pitanje. Po njegovom mnenju, trebalo bi da se pre svega postaramo da održimo mir u Makedoniji, da se sporazumemo za odbranu tih zemalja od svakog nasrtanja tuđe najezde ili sile, da potpomažemo izvođenje pitanja o reformama, i na posletku da se sporazumemo na slučaj šta ćemo da radimo ako pokušaj sa uvođenjem reforama propadne.
Zatim pokrenuo je pitanje o tome: da li treba o tome izvestiti Rusiju, i da li treba odmah, još u početku, pozvati kneza crnogorskog da i on uđe u sporazum. Po njegovom mnenju, trebalo bi izvestiti Rusiju i pozvati kneza crnogorskog da primi učešće u pregovorima o zajedničkom sporazumu "balkanskih slovenskih državica".
Posle toga govorio mi je o knezu bugarskom, kako on drži da se sada kad su Obrenovići nestali može stupiti u pregovore, jer drži da će se moći sačuvati tajna. Zatim, kako je naš kralj vrlo mudar vladar i kako se s njim može raditi. Tom prilikom ispričao mi je, da mu je knez Ferdinand kazivao šta je odgovorio caru Ruskom, kad je bio u Petrogradu, na savet ruskog cara da bi trebalo da se balkanski slovenski vladaoci sporazumeju: „To nije moguće, jer se nema s kime sporazumevati".
Govorio mi je još i o tome, da bi kneza opravdao od sumnje da se ne može čovek na njega osloniti, da je knez vrlo bistar, da ima svoje načine rada, i da sad želi, preko stambulovista da izvrši taj sporazum, jer bi onda imao sve stranke za isti. Danevci su po svojim idejama zastupali zbližavanje sa Srbijom, a Stambulovisti bili su protivni, ali sad kad se preko njih sporazum izvede, onda će i oni za nj biti, i tako će se svi složiti i prihvatiti to što je urađeno.
Govorio mi je još i o tome kako će sad Austro-Ugarska upotrebiti sve sile da omete sporazum. Kako će Bugarima govoriti da kao nema ništa protiv toga što će sva Makedonija pripasti Bugarskoj, da je ona u sporazumu sa Bugarskom i t.d. Ali na sve to ne bi trebalo obraćati pažnju jer ona radi da poseje nepoverenje, i da omete sporazum.
Ja sam mu odgovorio na sva pitanja, i pri tome sam mu napomenuo i to: kako nas buni misija Načevića i kako bi najbolje bilo, te da se svaka sumnja otkloni, da se on vrati.
Hesapčijev je rekao: da Načević radi na tome da Sultan pomiluje Makedonce jer su oni za Bugarsku vrlo veliki teret; kako pored toga davajući razna uveravanja Sultanu gleda da Bugarska dobije vreme, te da se potpuno naoruža, jer nije potpuno gotova, — i niko ne treba ništa sumnjati. Premda je sam Načević zagonetna ličnost, zakopčana i gotova na sve što se od njega traži. Ali tu je Knez garantija. On želi da iskreno i otvoreno radi sa Srbijom.
Pričao mi je da je govorio sa Muravjevom i da ga je sondirao iz daleka o raznim pitanjima, pa je na kraju rekao Muravjev: "da će Srbi pitati Rusiju pre no što bi ušli u ma kakav sporazum sa Bugarskom".
Ja sam mu rekao da po mome cenjenju i svatanju sada Rusija ne bi bila protivna sporazumu srpsko-bugarskom ako bi ovaj nosio karakter defanzivni, ali i ako bi mogao imati i karakter ofanzivni, ona bi se malo zamislila i ne može se reći da li bi i na to pristala. Boji se, da bi vas obodrila da stupimo u ofanzivu, kad bi dala sankciju na takvi sporazum. Ona ne želi da se mir na Balkanu remeti i zato držim da će prvi deo ugovora prihvatiti a na drugi ko zna šta bi rekla. Ofanziva po rečima Hesapčijeva mogla bi nastati onda kad se pokaže da su pokušaji sa reformama propali. Ovaj deo ugovora morao bi ostati najveća tajna; prvi deo mogao bi se i obznaniti da se umiri javno mnenje, da se umiri Rusija i zadobiju simpatije Italije i Francuske, pa može biti i Engleske. U tome sam i ja saglasan bio.
Prvi deo ugovora, koji ima čisti defanzivni karakter, mogla bi prihvatiti i Turska ako bi pretila opasnost od Austro-Ugarske. Doista prvi deo ugovora, koji se odnosi na održanje mira, status quo i podržavanje izvođenja reforama, mogla bi i Turska prihvatiti, i ona bi otpala kad bi prošla opasnost intervencije sa strane, i kad bi se pokazalo da reforme nisu mogle umiriti narod i stvoriti stanje koje bi omogućilo pravilni napredak. — Onda bi nastalo vreme za izvođenje vojnog dela ugovora, za ofanzivu, i za taj slučaj moralo bi se priugotoviti sve što je sa obe strane nužno pa da

se zajednička akcija sa uspehom izvede.
Pitao me je dalje: šta ja mislim: da li će se moći reforme na kraju krajeva ostvariti u Turskoj. Ja sam mu na to odgovorio da držim da se stvarne reforme u Turskoj ne mogu ostvariti, da će se dugo s njima mučiti, ali na kraju krajeva će ipak morati sve to da se reši oružjem. Videlo se je da mu je moj odgovor prijatan bio i meni se čini da je drugi tajni ofanzivni deo ugovora glavnija tačka no prvi, ili upravo da je glavni motiv sporazumu da se dođe do drugog dela, a prvi se smatra kao uvod i dekoracija radi sveta stranog, i radi suzbijanja oružanog mešanja velesila u makedonsko pitanje.
U celom ovom govoru mi se nismo u mišljenju razmimoilazili. Ovo slaganje poteklo je više otuda što se je svaki starao da se konstatuje zajednica misli i osećanja.
U toku toga govora ja sam mu rekao: "da sam pređe bio odsudan protivnik autonomije makedonske. Nisam priznavao da ima treće slovenske narodnosti sem Srba i Bugara na Balkanu, pa prema tome ne bi trebalo na silu Boga stvarati još i makedonske Slovene. Oni su ili Srbi ili Bugari. Oni delovi koji su bliži Srbiji i koji su izloženi više uplivu srpskom, to su Srbi; a oni delovi koji su bliži Bugarskoj to su Bugari. I jedna pravedna granica mogla bi se povući kad bi se htelo stati na moje gledište. Na posletku nisam smatrao da je za pravilni razvitak balkanskih država potrebno ili opravdano stvarati još i četvrtu slovensku državicu. Ali, kako su se mnoge prilike izmenile i kako su velesile uzele to pitanje u svoje ruke i rade na nekim reformama, to sam prihvatio i ja tu ideju pod izvesnim uslovima, a ti su da nova slovenska državica ne sme biti od štete srpskoj državi, ili njeno uređenje mora se tako podesiti da olakša život i opstanak kako Srbije tako i Bugarske. Kako će se to uraditi to je pitanje o kome će se moći detaljno govoriti tek onda kad se rešimo da stupimo zvanično u pregovore o sporazumu.
On mi je i sam priznao da je istina što govorim, jer je čuo s više strana da sam ja stajao na zemljištu podele sfera, a zatim i zemljišta koje ulazi u Makedoniju. Pri tom me je uveravao kako su Bugari digli ruke od toga da misle na sojedinjenje Makedonije k Bugarskoj. Oni vide da bi to moglo dovesti u opasnost i sam opstanak Bugarske. „Suviše je veliki kokal [kost] pa bi zapao u grlo i zadršio."
Zatim prešao je Hesapčijev na pitanje o kraljevoj okolini; na uklanjanje oficira iz kraljeve okoline, koji su umešani bili delom u prevratu od 29. maja, pa mi je tom prilikom rekao kako bi to trebalo što pre rešiti i izbiti austrougarskoj diplomaciji iz ruke to pitanje; koji ga vešto upotrebljava da samo pravi pometnje Srbiji i da predstavlja kako je tamo stanje rovito. Pa mi je tom prilikom i to kazao kako mu je Flotov, austrougarski sekretar, rekao da su mu iz Beča javili da je umešan u prevratu i Dragašević, a, međutim, on je o njemu pređe s istim Flotovim govorio o Dragaševiću i nalazili su da on nije umešan. Sad pak kad su čuli da će biti Dragašević naznačen za I-vog kraljevog ađutanta, oni i njega trpaju u zaverenike. Ja sam mu odgovorio, da rešenje toga pitanja mi ostavljamo za vreme kad nama bude zgodno. Mi osećamo u ovom vremenu neku teškoću što nisu strani predstavnici ovde, ali opet zato mi moramo voditi brigu o čisto srpskim interesima. Ono što nam je nužno da opštimo sa stranim državama, to činimo preko naših poslanika a povratak stranih poslanika želimo više iz toga razloga da svet vidi da naša opozicija nema pravo kad tome pitanju pridodaje tako važni značaj. To ćemo rešiti u svoje vreme, i rešićemo ga sami, a ne po zahtevu ili uplivu stranih poslanika.
Naposletku dotakli smo se politike Austro-Ugarske. On je pitao da li znamo šta se tamo radi i sprema. Ja sam mu kazao, da vidimo i čujemo iz pouzdanih izvora da se ona sprema za mobilizaciju, ali još je pri spremi, a nije učinila korak da istu i u delo provede. Tom prilikom rekao mi je da je saznao: da je Austro-Ugarska tražila da podeli srpski vilajet i da u jednom delu ona upravlja svojom žandarmerijom. Ja sam mu priznao da u tome ima nešto istine i pitao sam ga kako on gleda na to: da li drži da se može pristati da se pojedini vilajeti dele i izuzimaju neki delovi od reforama. On je kazao da je tome protivan, i ja sam ga zatim zamolio da ako bi kad god došlo vreme da mi zajedno stojimo na tim pogledima, da ih i zajedno zastupamo i da se borimo protivu svake podele pojedinih vilajeta. On mi je na to rekao da se samo od sebe razume da zajedno treba da ne damo da se vilajeti dele.

To je uglavnom bio razgovor. Sitnije stvari propuštene su, jer ne pridonose ništa za ocenu važnosti ovoga razgovora.
Na kraju, pošto smo još jednom dali izraza svojoj radosti što se u glavnim pitanjima slažemo, upitao me je da li sam se još jednom video s Rizovim, jer on putuje večeras. Odgovorio sam mu da sam mu ostavio kartu, jer ga nisam video, a držao sam da će ostati još koji dan. "Vi ste ga uputili da ode što pre u Bugarsku" kad ste javili da će u sredu večerom poći...
I na tome se je razgovor svršio sa izjavom da ćemo se sutra videti (dan prijema).
Takav, gotovo isti razgovor imao sam pre dva dana s Rizovim. — Vidi se da oba govore po napred utvrđenim pitanjima. Karakteristično je u govoru Rizovom ovo: tri su smetnje pređe bile za sporazum: Dinastija Obrenovića, nepoverenje koje smo imali spram kneza Ferdinanda (jer je držanje ovoga doista čudno bilo) i težnja Bugarske da sama Makedoniju dobije ili prisajedini Bugarskoj. Sad je sve to nestalo. Bugarska sad ne teži za aneksijom Makedonije, i Ferdinand se je izmenuo i „stekao svojim držanjem poverenje".
„Dalje, vi imate dve garancije da vas ne možemo prevariti u rešenju makedonskog pitanja:
a) kad su sva tri vilajeta ujedno, vi možete obrazovati većinu protiv Bugara, kad se pridružite drugim narodnostima koji žive u Makedoniji.
b) Mi pristajemo da knez u avtonomnoj Makedoniji bude Srbin."
Tom prilikom ja sam mu rekao da mi ne pristajemo da ceo Kosovski vilajet uđe u Makedoniju. Mi moramo jedan deo prisajediniti Srbiji, nešto Crnoj Gori. Tako isto kao što će Bugarska prisajediniti sebi od Meste, idući ušću Marice, pa može biti i Jedrenski vilajet. Na to će mi Rizov reći, vi opet hoćete da delite Makedoniju. "Ne, mi nećemo da delimo Makedoniju, jer Makedonija nije i Stara Srbija." Kad mi pristajemo na autonomnu Makedoniju, onda vi nemate osnova da nam sporite neke delove Stare Srbije. No, to su pitanja koja će se raspravljati, kad se ozbiljno priđe radu.
Na pitanje Rizovljevo: „Pristajem li na nezavisnu Makedoniju" odgovorio sam mu da mogu pristati pod izvesnim uslovima.
Rizov drži da će opet kroz kratko vreme doći u Beograd, kad bude prolazio za Crnu Goru a može biti i ostati, ako bude naznačen za bugarskog diplomatskog agenta ili poslanika u Beogradu.

Drugi razgovor sa Hesapčijevim

U četvrtak, 19. februara, posle podne oko 3 1/2 časa došao je bio Hesapčijev k meni u Ministarstvo. Posle odpozdrava otpočeo je ovim govorom:
„Мола ви се да ми допуснете да говорá по български. Предметта по кой шча да говора тврде је сериозанъ и важанъ, тà ми требатъ думу, кой то мога найтачно да кажа съ български думи."
Pa je otpočeo: kako od onog vremena od kako smo poslednji put govorili nije dobio ništa ni od kneza bugarskog niti vlade bugarske i zato neće moći da nastavi razgovor o sporazumu. To što nije dobio ništa novo, nikakva uputstva, pravda time što knez bugarski nije želeo da proslavlja svoj dan rođenja u Sofiji zbog rata rusko-japanskog, nego se je udaljio u letnjikovac koji je on dao podignuti blizu manastira Rile — gde je hteo da u tišini i samoći da provede svoj praznik i da razmišlja o događajima koji su sada nastali. Ali drži, kad se vrati u Sofiju, da će dobiti uputstva o predmetu o kome smo počeli da govorimo.
Međutim, i ovom prilikom skreće mi pažnju na moguće intrige koje može Austro-Ugarska pustiti samo da osujeti sporazum srpsko-bugarski. Austrija, i ako ne zna ništa, ipak sama sudi da je moguće da se sada otpočnu neki pregovori između Srbije i Bugarske, pa je zbog toga rada da raznim intrigama ometa taj sporazum, ako ga ima, ili da sazna da li se šta o njemu misli u diplomatskim krugovima jedne i druge države. Ona, t.j. Austrija, strepi od toga sporazuma i zato će ona sve upotrebiti da to osujeti i da poseje zavadu i nepoverenje između Srbije i Bugarske.
Za potvrdu toga svoga govora on može navesti nekoliko primera. Tako pre nekog dana dolazio

mu je jedan Srbin, koji se računa kao ozbiljan čovek i dobar patriota, pa mu je u najvećem poverenju kazao: Kako on zna pouzdano da je car ruski Nikola pre nekoliko dana telegrafisao kralju Petru i skrenuo mu pažnju na to da se čuva Bugarske, i da mu je bolje da stupi u savez sa Turskom. Tvrdio mu je, da je to istina, i najveća tajna, koju samo tri čoveka znaju. I da mu je on, t.j. Hesapčijev, odgovorio: da on u to ne veruje, jer car Nikola ne može da šifrom korespondira sa kraljem Petrom, te da samo njih trojica znaju. A ako je telegram otvoren, onda bi više njih znali. Kaže da se je njegov sabesednik jako zbunio, no ipak da je ostao pri tome da je ono istina što mu govori.
Druga jedna intriga, po njegovim rečima, bila bi ova: Od nekog vreme pušta se glas u diplomatskim krugovima kako postoji tajni ugovor između Austrije i Bugarske. Ovaj se glas pušta da se poseje nepoverenje između Srbije i Bugarske, upravo da osumnjiči Bugarsku.
Zatim mi je obratio pažnju na to kako je diplomacija austrijska vrlo dobro obaveštena o svemu što se događa. Za nju nema tajne ni o najpoverljivijim predmetima. Sve što se radi u Ministarstvu vojnom ona zna, i zato bi trebalo na to obratiti pažnju.
Potom pitao me je: da li sam čitao telegrame koji govore o Načevićevoj misiji? — Vidi se da Načević radi na onome pitanju o kome mi je prvi pu i govorio. Bugarska želi da pregovorima umiri Tursku da se uzdrži od napada, da se Bugarska opremi, i da se Bugarska oslobodi masu Makedonaca, koji živeći u Bugarskoj jako joj dosađuju.
Pitao me je još i o tome: šta mislim ja, da li treba posvetiti o tim pregovorima i Crnu Goru i pozvati i nju da uzme učešća u sporazumu. Ja sam mu kazao: „da je moje lično mnenje da treba i Crnu Goru uvesti u savez ali o tome još nisam s drugovima mojim u kabinetu razgovarao. Kad počnemo pregovore na osnovu ovlašćenja, onda možemo pozvati i Crnu Goru u savez. "Tako sam i ja mislio, treba sve tri slovenske balkanske države da se sporazumu."
Uglavnome takav je bio govor Hesapčijeva u drugom našem razgovoru.

Original. AS, MID, PO, 1905, F-V, D-IX, M/18, pov. br. 2524.

541

Predsedništvo Ministarskog Saveta Kraljevine Srbije — Beograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

M. P. Br. 101. 11/24. II

U vezi svog pisma od 7. ovog meseca P. M. Br. 93* čast mi je izvesti Vas da će se od strane srpskog Crvenog Krsta na Daljni Istok poslati u ruski Glavni Stan, gde će se staviti u službu za lečenje ruskih ranjenika, g.g. dr Roman Sondermajer, sanitetski pukovnik i njegov asistent Dr Žarko Trpković, sanitetski poručnik.
Ovim lekarima odobrio je g. Ministar Vojni potrebno odsustvo na ovu celj.
Umoljavajući Vas da o imenima izaslanika našeg Crvenog Krsta izvolite izvestiti naše Poslanstvo u Petrogradu i rusko u Beogradu, čast mi je ovom prilikom uveriti Vas o svom Visokom poštovanju.

Sava Grujić

Original. AS, MID, PO, 1905, F-IV, D-1, J/84, pov. br. 262, v. pov. br. 260.

* V. pod br. 534.

542

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji — Petrograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

\- 11/24. II

TELEGRAM
Otpravljen iz Petrograda u 10 sati 40 min. posle podne 11. II 1904.
Primljen u Beograd u 9 sati 35 min. pre podne 12. II 1904.

Lamzdorf želi da imamo puno poverenje u njihovo staranje i uverava da se iz reforama neće isključiti ni jedan kraj Kosovskog vilajeta i da se u vilajet Kosovski neće puštati austrijski oficiri; postaviće se oficiri turski (podpisaće) vrlo strogom kontrolom reformne uprave. Takve zapovesti poslaće Zinovjevu. Nov poslanik ruski postaviće se u Beogradu, i on će doneti odgovor na notifikaciju o stupanju na presto a Rusija će uzeti inicijativu da i druge države vaspostave potpuno diplomatske odnose sa Srbijom čim se dvor očisti sasvim od učesnika zavere. Moje mnenje da dobro bi bilo što pre sporazumom sa Muravjevom ugoditi kako bi njegov raport objavio ovamo potpuna svojstva te stvari. Tome će sledovati koraci odavde. Najbolji efekt učinila moja izjava o korektnom držanju našem prema Turskoj.

Novaković

AS, MID, PO, 1904, F-VI, D-VII, M/89, pov. br. 258, v. pov. br. 257.

543

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Rusiji — Petrograd
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 38. 12/25. II

Prispevši juče u jutru u Petrograd, bio sam srećan da sam odmah posle podne mogao videti grafa Lamzdorfa, pošto je bio dan prijema, a prijem nije bio otkazan.
O razgovoru s grafom, pisah danas g. đeneralu Savi Grujiću, pišem Vama jedan službeni raport, vrlo poverljiv, o pitanju reformnom u Staroj Srbiji, i pišem Vam ovo pismo, po dogovoru koji smo usmeno učinili, da o pitanju diplomatije u Srbiji vodimo prepisku samo ovako. Od toga bi mogla biti izuzetak sinoćna šifrovana depeša*, ali nisam mogao da ostavim da onako značajna saopštenja čekate još nekoliko dana. Vi ćete već morati preduzeti naročite mere za diskreciju, koja ne pripada k najjačim stranama naše diplomatije.
U sinoćnjem telegramu imao sam čast javiti Vam kako je graf Lamzdorf voljno primio saopštenja o Kraljevoj odluci da zadovolji Velike Sile sastavom svoga dvorskog personala. Zapitavši kada će se to izvršiti i čuvši od mene da će se izvršiti odmah, graf je otvoreno, s napomenom da to čini prijateljski, kazao da se stari evropski dvorovi nisu mogli, iz obzira jednoga prema drugome, drugojačije ponašati prema nama dokle god ima u našem dvoru ljudi za koje se zna da su pomešani u zaveru i u delo od 29. maja 1903. Ali čim bi se to raspravilo i pomenuti se ljudi uklonili, graf je gotov predložiti Caru da se postavi nov poslanik. Graf nalazi da je bolje da se Čarikov više ne vraća i da se u Srbiju pošalje nov čovek. Na moju napomenu da Kralju nije još

* V. pod br. 542.

odgovoreno na notifikaciju o stupanju na presto Graf je odgovorio da će novi poslanik odgovor poneti i zapisao je to u svoj zapisnik. Po tome bi izlazilo da je stvar gotova, ali mi se čini da će biti nesuglasica između spiska koji je otuda iz Ruskog Poslanstva ovamo saopšten i onog koji se u nas zna. Osim toga, ja mislim da ovde neće ništa preduzeti dokle god Muravjev ne javi da je, zaista, sve raspravljeno. To je pravilo i ruske i sviju drugih kancelarija. S toga ćete najbolje učiniti da otvoreno raščistite stvar s Muravjevom (što ste i sami mislili pri našem razgovoru u Beogradu) i da ga zamolite da zajedno uporedite i verifikujete spiskove i da uklonite razlike koje, po svoj prilici, proističu iz nesporazuma ili nepotpune obaveštenosti izvora. Na slučaj da bi trebalo još što dodati k onome što je Kralj blagovoleo obećati, nadam se da ćete uspeti i kod Kralja i kod drugova Vaših da Vam se pomogne izvršiti tako veliku ispravku u politici u korist prestola. Čim to raspravite, a uveren sam da to teško neće biti, sve bi se svršilo odmah. Graf Lamzdorf mi je ljubazno napomenuo da će on uzeti inicijativu i kod drugih dvorova da se potpuni diplomatski odnošaji vaspostave sa Srbijom. Tako bi se, sa žrtvama veoma neznatnim, zaključio incident s kojim se pravila tolika larma i izvršilo bi se i internacionalno instaliranje Kraljevo. Ne treba ni da Vam govorim koliko bi se time uzvisio ugled i Kralja i Vlade kako u Srbiji tako i na strani. Naročito je važno što bi, u ovako važnom vremenu, iščezla i ta senka u odnošajima Srbije i Rusije, inače toliko srdačnim.

Stojan Novaković

Original. AS, MID, PO, 1904, F-III, D-X, I/11, pov. br. 2788.

544

Poslanstvo Kraljevine Srbije u Velikoj Britaniji — London
Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije — Beograd

Pov. br. 12. 14/27. II
- 28. II/12. III

Prema pismu područnog Vam Ministarstva od 24. pr. mes. Br. 684*, ja sam učinio potrebne korake kod engleske vlade da izdejstvujem egzekvatur za g. Kambela Everdena, koji je najvišim ukazom od 21. januara ove godine postavljen za počasnog kraljevskog generalnog konsula u Glasgovu — u Škotskoj.
Iako sam uz svoju notu priložio proviziju za G. Kambela-Everdena, s francuskim prevodom, i molio da mu se na osnovu nje izda ekzekvatur, Forin Ofis mi je odgovorio pod 22. tekućim (p. n.) prostom potvrdom prijema moje note, s tim da će se učiniti šta je potrebno da se postavljenje G. Everdena dostavi do znanja nadležnim vlastima, ne pominjući ništa o ekzekvaturi, niti mi vraćajući proviziju, kao što ćete izvoleti videti iz prepisa tog odgovora s prevodom u prilogu pod ./.
Ovakav postupak engleske vlade može se razumeti samo u svetlosti držanja Velike Britanije uopšte prema Srbiji od majskih događaja prošle godine, i izdavanje ekzekvatura G. Everdenu sigurno je odloženo dok se naši diplomatski odnosi ne dovedu u redovno stanje.
U ovom pogledu smatram za dužnost izvestiti Vas, da je najpopularniji londonski list „Dejli Mejl“ doneo juče vest pod naslovom “Oslobođenje Srpskog Dvora“ navodeći „da se javlja iz Beograda, na osnovu najvišeg autoriteta, da je odlučeno da se iz dvorske službe ukloni pukovnik Popović, major Jovanović i poručnik Grujić, trojica od Kraljeubica. Pitanje o daljoj upotrebi ovih oficira ili njihovih privrženika nije još rešeno. Kad se ova promena učini, strani predstavnici

* V. pod br. 498.

vratiće se u Beograd".
Ne znam odakle je „Dejli Mejl@ dobio ili uzeo ovu vest, pošto ni jedne druge novine nisu je objavile, ali današnji "Morning Post" donosi opširniji dopis o toj temi od svoga naročitog korespondenta u Beogradu, G. Manroa, datiran 23. tekućeg (p. n.), koji tvrdi da će usled postignutog kompromisa kroz koji dan odstupiti iz dvorske službe izvesni oficiri koji su bili najviše kompromitovani u značajnim događajima od prošle godine. „Kralj je uvideo", veli g. Manro, „da ako on sam u izvesnoj meri ne popusti, strane vlade to neće učiniti, a situacija bojkotovanog srpskog Dvora postala je i nedostojanstvena i politički opasna", pa dalje nastavlja: „Neće se pristupiti opštem uklanjanju nepodesnih ličnosti, i koncesija stranom osećaju biće najmanja koja se može učiniti, a da bi izgledalo da je bar nešto učinjeno. Visoke komande i važna mesta u vojsci ostaće i dalje u rukama ljudi koji su putem revolucije došli do vlasti, a sam Dvor neće biti sasvim nevin od prisustva izvesnih individua od istoga bratstva; pri svem tom učinjen je korak da se dvorski krug oslobodi službe nekoliko ličnosti koje bi najverovatnije dolazile u ambarasirajući odnos s predstavnicima stranih sila. Tim načinom misli se da će se bez prave političke žrtve postaviti i podići zlatan most koji će uspeti zasvoditi provalu koja sada razdvaja Srbiju od diplomatskih odnosa s obrazovnim svetom."
Pre nekoliko dana bio sam sa ženom i najstarijom ćerkom na doručku kod g. Cokova, koji se veoma elegantno etablirao, i tom prilikom mogao sam od nekoliko prisutnih diplomata čuti mišljenje koje vlada u ovdašnjim merodavnim krugovima o vaspostavljanju naših diplomatskih odnosa sa stranim dvorovima uopšte, a engleskim napose, na ime: „da će to nastupiti tek kad se da zadovoljenje monarhijskom principu u Evropi, odstupanje kompromitovanih oficira iz najbliže okoline Njegovog Veličanstva Kralja, i što se bude duže s tim odlagalo, to će se u sve teži položaj dovoditi Kralj Petar i izlagati opasnosti da bude identifikovan sa zaverenicima."
Da ovako gledište vlada ne samo ovde, nego i s one strane okeana, možete se uveriti iz jednog dosta oštrog članka u amerikanskom časopisu za februar ove godine. „The Munsey", koji izlazi u Njujorku, a na koji smatram takođe za dužnost skrenuti Vam pažnju, šaljući Vam ga u osebenom preporučenom zavoju da bi ga mogli eventualno pokazati Njegovom Veličanstvu Kralju, koji razume engleski, kao što mi je blagoizvoleo kazati u oproštajnoj audijenciji, pošto pisac dotičnog članka poglavito o Kralju Petru govori i donosi vrlo lep portret Njegovog Veličanstva, pored jedne intimne grupe, Princeze Jelene, Prestolonaslednika Đorđa i Kraljevića Aleksandra. Taj članak se nalazi na strani 715, pod naslovom „The most uneasy Throne in Europe" (Najteži presto y Evropi) od Frica Kanlif-Bena. — „Ekstraordinarna situacija Kraljevine Srbije za koju se sada može reći da je bojkotovana ad sviju civilizovanih Sila".

Iz Berlina javljaju „Morning Postu", da je u tamošnjim političkim i zvaničnim krugovima glas o postavljanju pl. Čarlsa Hardinga za ambasadora u Petrogradu proizveo veliko interesovanje, čime se priznaje da su odnosi između Velike Britanije i Rusije ušli u kritično stanje. Plem. Čarls Harding je sada Državni Pod-Sekretar u Forin-Ofisu, a od 1898. do 1903. bio je sekretar Ambasade u Petrogradu i smatra se kao strog i vrlo sposoban diplomata. Rođen je 1858, a stupio je u diplomatsku službu 1880 g. Otac mu je 3-ći vikont Henri Čarls Harding, pukovnik. Oženio se 1890 sa pl. Vinifrid Start, jednom od komornica pok. Kraljice Viktorije. Uprkos svima odlikama novog engleskog ambasadora u Petrogradu, koji će na svoju dužnost otići, kako se javlja tek maja meseca, meni ovaj izbor izgleda isuviše čudnovat, osim ako se njime nije namerno išlo na poniženje Rusije?!

S bojnog polja engleske novine javljaju veoma nepovoljne vesti po Rusiju i niko ovde nema za nju simpatične reči. Čak i onomadašnji uspeh prilikom ponovljenog napada na pristanište Artur,

ovdašnje javno mnenje predstavlja u karikaturi, tvrdeći da su Japanci namerno išli na to da im se nekoliko starih ratnih i transportnih brodova utope na ušću toga pristaništa, kako bi time sprečili izlazak ruskih brodova, da im ne bi smetali dok su oni, međutim, iskrcavali vojsku kod Posijetovog zaliva, južno od Vladivostoka i uputili se gradu Han-Čan, koji se nalazi na ruskoj granici između Mandžurije i Koreje — upravo po sredini Mukdela i Harbila, gde je sada glavni štab admirala Aleksijeva. Po drugoj jednoj verziji misli se da Japanci drže da će im iz Posijetovog zaliva najzgodnije biti da operiraju protivu Vladivostoka, pošto je teren odatle pogotovu neprohodan za Harbin, zbog čega su ga Rusi izgleda i ostavili bez jake posade.
Onomadašnja panika u Parizu objašnjava se neprestanim ruskim „gubitcima" i zebnjom za balkanske nemire, u vezi sa iznenadnim putovanjem u Rusiju grofa Benkendorfa, ovdašnjeg ruskog ambasadora, i jednovremenim odsustvom iz Londona francuskog i nemačkog ambasadora, što se predstavljalo kao da će Francuska i Nemačka priteći Rusiji u pomoć, protivu Engleske! Uz to se dodavalo da su Ujedinjene Države Američke došle u otvoreni sukob s vladom cara Nikole; da Turska tek što nije oglasila rat Balkanskim državama; da se Italija sprema da upadne u Austriju, a Španija da je zaključila tajni ugovor s Velikom Britanijom!
Ovako nepojmljivo apsurdni glasovi i kombinacije mogli su izazvati paniku u Parizu prošle subote jedino iz uzroka što se u Francuskoj nalaze toliki milioni ruskih državnih obveznica, koje bi naravno izgubile još veću vrednost kad bi nastupile nove ratne komplikacije.
„Dejli Njus", je, međutim, publikovao jedno senzaciono saopštenje, da su g-đa Novikov i baron Veselicki kao ruski agenti Pobjedonosceva u Londonu bili neposredan uzrok iznenadnom putovanju grofa Benkendorfa, koji nije otišao u Petrograd da se oprosti sa svojim sinom pri polasku u boj na daleki Istok, kao što se poluzvanično tvrdi nego da lično predstavi Caru Nikoli teškoće koje mu stvaraju u njegovoj diplomatskoj misiji nezvanični ambasadori Panslavističke stranke — Gospođa Olga Novikov i baron Veselicki. Njihovim izveštajima oni su uvek opovrgavali njegova saopštavanja, i da su oni njihovim uveravanjem, da se Japan samo pretvarao (only »bluffing«) svojom spremom i zahtevima, izazvali rat, kao što i sada umalo što nisu izazvali evropski požar svojim tvrđenjima da Engleska ne bi izvršila svoju ugovornu obavezu prema Japanu — podstičući time Francusku da pomogne Rusiji kao svojoj saveznici. Prema saopštenju „Dejli Njusa" grof Benkendorf je otputovao u Petrograd po izrazitoj želji Kralja Eduarda, da objasni Caru Nikoli, da će Engleska ispuniti svoje obećanje prema Japanu, i da se na taj način ne uvlači Engleska u rat s Francuskom.
Kad sam prekjuče posetio g-đu Novikov, na dan njenog prijema, ona me je sama upozorila na ovo saopštenje u „Dejli Njusu", naglasivši da će idućeg dana izaći njen demanti, kojim s indignacijom odbija od sebe sve gornje navode kao suviše suludaste, naročito tvrđenje da je ona ikada pokušavala da daje kakve savete Caru Nikoli, ili da je ma šta govorila ili pisala protivu grofa Benkendorfa, koji zaslužuje opšte poštovanje i poverenje, i odano služi svoju zemlju i svoga Gospodara. Sve što ona piše, to čini javno i pod svojim potpisom, jer voli da nosi odgovornost za sve što radi.
U tome smislu izašao je jedan intervju s g-đom Novikov u jučeranjem „Dejli Njusu". Kod nje sam zastao, među mnogim drugim odličnim gostima, i g. Veselickog, koji je predsednik Udruženja stranih novinara u Londonu i dopisnik "Novog Vremena". On je rodom iz Hercegovine i pravo mu je ime Božidarević. Govori srpski vrlo dobro. Može mu imati oko 60 godina.
O situaciji iz bližeg Istoka stižu bolji glasovi od povratka Načevićevog u Carigrad, koji je izgleda postigao s Portom sporazum u ovim tačkama: da Sultan izda amnestiju svima Makedoncima koji su učestvovali u ustanku od prošle godine; da se dopusti povraćaj svim beguncima; da se prestane s dosadanjim šikaniranjem prema bugarskim putnicima na turskoj granici; da se ukine naredba kojom se bugarskim učiteljima nalaže da nađu jemstva za svoje dobro vladanje. Bugarska uzima na sebe obavezu da stane na put makedonskoj agitaciji u granicama Kneževine, da spreči prelazak četa na tursko zemljište; i uopšte da njeno držanje bude korektno i otvoreno.
Iz onomadašnjeg mog razgovora s Cokovom vidim, da on mnogo polaže na izjavu Markiza

Lansdauna koju je pre nekoliko dana ponovio u Gornjem Domu, naime: da je Engleska rezervisala sebi odrešene ruke ako reformni plan ne donese željenog ploda, i da on to tumači kao da će onda engleska vlada izneti predlog da se Makedoniji da avtonomija sa hrišćaninom kao generalnim Guvernerom, u čemu će je pomoći još druge dve zapadne države.
Ovo mi je potvrdio večeras i jedan moj ovdašnji prijatelj, koji je sinoć bio s Cokovom na ručku kod predsednika ovdašnjeg balkanskog komiteta, g. Bakstona i kome je Cokov u gornjem smislu predstavio pravi cilj bugarske istočne politike. On je lično za sporazum između Srbije i Bugarske, ali kao da baš nije siguran šta bi u tom pogledu radila njegova vlada. Spomenuo mu je i to, da će jedna od triju zapadnih sila preduzeti da savetuje svima balkanskim vladama da se između sebe prijateljski sporazumu, pa da se sve zajedno odupru ako bi jedna ili druga, ili dve sile pokušale da zauzmu Balkansko poluostrvo, pa misli da bi dobro bilo kad bi se moglo poraditi u Beogradu da se saveti te sile prime simpatički. Moj prijatelj kaže, da mu Cokov nije spomenuo koja je to sila, ali pošto iz njegovih reči izgleda da to nije Engleska, onda će po svoj prilici biti pre Italija, nego Francuska.
Od g. Bakstona saznao je moj prijatelj, da će se kroz 3 nedelje držati u Londonu neka balkanska konferencija, na koju će doći nekoliko Bugara, pa je pozvao i mog prijatelja; moleći ga da pobudi i grčkog poslanika Metaksu, te da i on dođe. Šta budem dalje doznao o ovoj konferenciji, imaću čast javiti Vam u svoje vreme.
Iz drugog jednog pouzdanog izvora doznao sam, da se austrougarski ambasador raspitivao kod engleske vlade, kako bi se uzelo ako bi Austrija bila prinuđena da, i preko svoje volje i namere, okupira novopazarski sandžak, i da lord Lansdaun nije dao grofu Mensdorfu definitivan odgovor želeći prvo da se obavesti o držanju Italije u tome pogledu, a to ide u prilog saopštenju koje Vam je dao naš poslanik u Rimu; prema Vašem pismu od 4. ov. mes. PP Br. [nedostaje br. dokumenta].

Aleksandar Z. Jovičić

PRILOG:

The Under Secretary of State presents his compliments to Monsieur Yovitchitch, and begs to acknowledge the receipt of his Note of the 13th instant, stating that Mr Campbell-Everden has been appointed Servian Consul of Glasgow.
Steps will be taken to bring Mr Everden's appointment to the knowledge of the proper authorities.

Foreign Office,
february 22. 1904.*

Prevod:

Državni Pod-Sekretar podnosi svoje komplimente Gospodinu Jovičiću, i moli da potvrdi prijem njegove Note od 13-og tekućeg, konstatujući da je g. Kambel Everden postavljen za srpskog konsula u Glasgovu.
Učiniće se da se postavljenje g. Everdena dostavi do znanja nadležnim vlastima.

Forin Ofis
februara 22. 1904.

* Napomena. [U samom izveštaju.] Prepis gornje note Forin Ofisa Poslanstvo je dostavilo g. Everdenu radi znanja i upravljanja, pa s toga bi Ministarstvo moglo samo poslati za njega jedan primerak Pravila konsulske službe na francuskom i druga potrebna uputstva i hartije za povereni mu Konsulat u Glasgovu.

AS, MMD, PO, 1904, F-III, D-8, N/9, pov. br. 286, v. pov. br. 209.